

దశమ స్కంధము - ఉత్తర : ఉపోద్ఘాతము

10.2-1-క.

శ్రీకర! పరిశోషిత ర

త్నాకర! కమనీయగుణగణాకర! కారు

ణ్యాకర! భీకరశర ధా

రాకంపితదానవేంద్ర! రామనరేంద్రా!

టీకా:

శ్రీకర = శ్రీరామ {శ్రీ కరుడు - శ్రీ (సంపదలను) కరుడు (కలుగజేయు వాడు), రాముడు};
పరిశోషితరత్నాకర = శ్రీరామ {పరిశోషిత రత్నాకరుడు - పరిశోషిత (ఇంకిపోవునట్లు చేసిన)
రత్నాకరుడు (సముద్రము కలవాడు), రాముడు}; కమనీయగుణగణాకర = శ్రీరామ {కమనీయ గుణ
గణాకరుడు - కమనీయ (మనోజ్ఞము లైన) గుణగణ (గుణముల సమూహము) లకు ఆకరుడు
(నిధి వంటి వాడు), రాముడు}; కారుణ్యాకర = శ్రీరామ {కారుణ్యాకరుడు - కారుణ్య (దయ)కి
ఆకరుడు (నిధి వంటి వాడు), రాముడు}; భీకరశరధారాకంపితదానవేంద్ర = శ్రీరామ {భీకర శర
ధారాకంపిత దానవేంద్రుడు - భీకర (భయంకర మైన) శర (బాణముల) ధారా (పరంపరలచే)
ఆకంపిత (వణికింపబడిన) దానవేంద్రుడు (రాక్షస ప్రభువులు కలవాడు), రాముడు}; రామనరేంద్రా
= శ్రీరామ {రామ నరేంద్రుడు - రాముడు అనెడి నరేంద్రుడు (రాజు), రాముడు}.

భావము:

సంపదలను కలుగజేయు వాడా; సముద్రము ఇంకిపోవునట్లు చేసిన వాడా; మనోజ్ఞములైన గుణగణములకు నిధి వంటి వాడా; దయకి నిధి వంటి వాడా; రాక్షస ప్రభువులను భయంకరమైన బాణపరంపరలచే వణికింప జేసినవాడా; మహారాజా! శ్రీరామ!

10.2-2-వ.

మహనీయగుణగరిష్ఠులగు నమ్మునిశ్రేష్ఠులకు నిఖిల పురాణవ్యాఖ్యాన వైఖరీసమేతుండైన సూతుం డిట్లనియె; "నట్లు ప్రాయోపవిష్టుండైన పరీక్షిన్నరేంద్రుండు "రుక్మిణీపరిణయానంతరంబున నైన కథావృత్తాంతం బంతయు వినిపింపు" మనిన శుకయోగీంద్రుం డిట్లనియె.

టీకా:

మహనీయ = గౌరవింపదగిన; గుణ = గొప్ప గుణములు గలవాడు; అగు = ఐన; ఆ = ఆ ప్రసిద్ధులగు; ముని = మునులలో; శ్రేష్ఠులు = ఉత్తముల; కున్ = కు; నిఖిల = సమస్తమైన; పురాణ = పురాణములను; వ్యాఖ్యాన = చెప్పుటలో; వైఖరీ = చక్కటి విధానముతో; సమేతుండు = కూడినవాడు; ఐన = అగు; సూతుండు = సూతుడు; ఇట్లు = ఈ విధముగ; అనియెన్ = పలికెను; అట్లు = ఆ విధముగ; ప్రాయోపవిష్టుండు = ప్రాయోపవేశంలో ఉన్న వాడు; ఐన = అయినట్టి; పరీక్షిత్ = పరీక్షితు అనెడి; నరేంద్రుండు = రాజు; రుక్మిణీ = రుక్మిణీదేవిని; పరిణయ = పెండ్లి యైన; అనంతరంబునన్ = తరువాత; ఐనన్ = జరిగిన; కథా = కథ; వృత్తాంతంబు = వివరము; అంతయున్ = అంత; వినిపింపుము = చెప్పుము; అనినన్ = అని అడుగగా; శుక = శుకుడు అనెడి; యోగి = యోగులలో; ఇంద్రుండు = శ్రేష్ఠుడు; ఇట్లు = ఈ విధముగ; అనియెన్ = పలికెను;

భావము:

సద్గుణసంపన్నులైన ఆ శౌనకాది మునీంద్రులతో సకల పురాణములకు వ్యాఖ్యాన విశిష్టుడైన సూతుడు భాగవత కథను ఇలా కొనసాగించాడు. ప్రాయోపవేశం చేస్తున్న పరీక్షన్మహారాజు రుక్మిణీ దేవి పరిణయం జరిగిన తరువాత కథను వివరించ మని అడుగగా శుకయోగి ఇలా చెప్పనారంభించాడు.

దశమ స్కంధము - ఉత్తర : ప్రద్యుమ్న జన్మంబు

10.2-3-ఉ.

"తామరసాక్షునంశమున దర్పకుఁ డీశ్వరుకంటిమంటలం

దామును దగ్గుడై; పిదపఁ దత్పరమేశుని దేహలబ్ధికై,

వేమలు నిష్ఠఁ జేసి, హరి వీర్యమునం బ్రభవించె రుక్మిణీ

కామిని గర్భమం దసురఖండను మాటట మూర్తియో యనన్.

టీకా:

తామరసాక్షున్ = విష్ణుమూర్తి యొక్క; అంశమునన్ = అంశతో; దర్పకుడు = మన్మథుడు; ఈశ్వరు = పరమశివుని; కంటి = కన్నులనుండి వెలువడిన; మంటలన్ = అగ్నివలన; తాన్ = తను; మును = ఇంతకుపూర్వము; దగ్గుడు = దహింపబడినవాడు; ఐ = అయ్యి; పిదప = తరువాత; తత్ = ఆ; పరమేశుని = శివుని; దేహ = శరీరము; లబ్ధి = పొందుట; కై = కోసము; వేమలు = అనేకమార్లు; నిష్ఠన్ = తపస్సు; చేసి = చేసి; హరి = కృష్ణుని; వీర్యమునన్ = వీర్యముచేత; ప్రభవించె = పుట్టెను; రుక్మిణీ = రుక్మిణీ; కామిని = దేవి; గర్భము = కడుపు; అందున్ = లో; అసురఖండను = కృష్ణుని (అసుర ఖండనుడు - అసురులను సంహరించు వాడు, కృష్ణుడు); మాటటమూర్తియో = ప్రతిబింబమేమో; అనన్ = అన్నట్లుగ.

భావము:

విష్ణుదేవుని కుమారుడైన మన్మథుడు పూర్వం పరమేశ్వరుని కంటిమంటలలో కాలిబూడిద అయిపోయి, తరువాత ఈశ్వరుణ్ణి తన దేహం కోసం ప్రార్థించి, రుక్మిణీ కృష్ణులకు, కృష్ణమూర్తి ప్రతిబింబమా అనిపించేలా ఉద్భవించాడు.

10.2-4-వ.

అంత నా డింభకుండు ప్రద్యుమ్నుండను పేర విఖ్యాతుం డయ్యె; నా శిశువు సూతికాగృహంబునం దల్లి పొదిఁగిట నుండం, దనకు శత్రుండని యెఱింగి, శంబరుండను రాక్షసుండు దన

మాయాబలంబునం గామరూపి యై వచ్చి, కొనిపోయి సముద్రంబులో వైచి, తన గృహంబునకుం జనియె; నంత నా శాబకుండు జలధిజలంబున దిగబడ నొడిసి యొక మహామీనంబు మ్రింగె; నందు.

టీకా:

అంతన్ = అంతట; ఆ = ఆ యొక్క; డింభకుండు = బాలుడు; ప్రద్యుమ్నుండు = ప్రద్యుమ్నుడు
 {ప్రద్యుమ్నుడు - ప్రకర్షణేద్యుమ్నంద్రవిణం అన్యేతి ప్రద్యుమ్నః (వృత్పత్తి), ప్రసిద్ధముగ ప్రజ్ఞాన మనెడి
 ధనము కలవాడు; అను = అనెడి; పేరన్ = పేరుతో; విఖ్యాతుండు = ప్రసిద్ధి పొందినవాడు; అయ్యెన్
 = అయ్యెను; ఆ = ఆ; శిశువు = పిల్లవాడు; సూతికాగృహంబున్ = పురిటింటిలో; తల్లి = తల్లి యొక్క;
 పొదిగిటన్ = సందిటలో; ఉండన్ = ఉండగా; తన = అతని; కున్ = కి; శత్రుండు = శత్రువు; అని =
 అని; ఎఱింగి = తెలిసికొని; శంబరుండు = శంబరుడు; అను = అనెడి; రాక్షసుండు = రాక్షసుడు; తన
 = వాని; మాయా = మాయ యొక్క; బలంబునన్ = శక్తితో; కామరూపి = మాయారూపం కలవాడు;
 ఐ = అయ్యి; వచ్చి = వచ్చి; కొనిపోయి = తీసుకుపోయి; సముద్రంబు = సముద్రము, కడలి
 {సముద్రము - చంద్రోదయము వలన వృద్ధిపొందునది, కడలి}; లోన్ = అందు; వైచి = పడవేసి; తన
 = అతని యొక్క; గృహంబున = నివాసమున; కున్ = కు; చనియెన్ = వెళ్ళిపోయెను; అంతన్ =
 అప్పుడు; ఆ = ఆ యొక్క; శాబకుండు = పిల్లవాడు; జలధి = సముద్రము {జలధి - జలమునకు నిధి,
 కడలి}; జలంబునన్ = నీటిలో; దిగబడన్ = మునిగిపోతుండగ; ఒడిసి = ఒడుపుగా పట్టుకొని; ఒక =
 ఒకానొక; మహా = పెద్ద; మీనంబు = చేప; మ్రింగెన్ = మింగివేసెను; అందున్ = అప్పుడు.

భావము:

ఆ బాలుడు "ప్రద్యుమ్నుడు" అనే పేరుతో ప్రఖ్యాతి చెందాడు. ఆ శిశువు తనకు శత్రువని తెలిసి,
 పురిటిగృహంలో తల్లి పొత్తిళ్ళలో ఉండగా శంబరుడనే రాక్షసుడు కామరూపంలో వచ్చి, ఆ బాలుణ్ణి
 తన మాయా శక్తితో అపహరించుకుని వెళ్ళి, సముద్రంలో పడవేసి, తన ఇంటికి పోయాడు. ఆ
 బాలుడు సముద్రజలాలలో పడి మునగుతూ ఉండగా ఒక పెద్ద చేప అమాంతంగా అతణ్ణి
 మ్రింగివేసింది.

జాలిబడి పాటు జలచర

జాలంబులఁ బోవనీక, చని రోపాగ్ని

జ్వాలలు నిగుడఁగ, నూరక

జాలంబులు వైచిపట్టు జాలరు లంతన్.

టీకా:

జాలిబడి = దిగులు చెంది; పాటు = పారిపోయెడి; జలచర = చేపల; జాలంబులన్ = సమూహములను; పోవనీక = పోనీయకుండ; చని = వెళ్ళి; రోష = కొపపు; అగ్నిజ్వాలలు = మంటలు; నిగుడన్ = అతిశయించగా; నూరక = సందు విడువకుండ; జాలంబులున్ = వలలు; వైచి = వేసి; పట్టు = పట్టుకొనెడి; జాలరులు = చేపల వేటగాళ్ళు; అంతన్ = అప్పుడు.

భావము:

జాలరులు వెళ్ళి తమ కోపాగ్ని జ్వాలలు మించగా, సముద్రంలో వలల వేసి బెదిరి పోతున్న జలచరాలను అటునిటు పారిపోనీకుండా పట్టుకుంటున్నారు. వారు ఇంతలో....

10.2-6-వ.

సముద్రంబులోన నా మీనంబును, దత్సహచరంబులైన మీనంబులనుం బట్టికొని తెచ్చి, శంబరునకుం గానికఁగా నిచ్చిన, నతండు "వండి తెండ"ని మహానస గృహంబునకుం బంచిన.

టీకా:

సముద్రంబు = సముద్రము; లోనన్ = అందు; ఆ = ఆ యొక్క; మీనంబునున్ = చేప; తత్ = దానితో; సహచరంబులు = కూడ తిరిగెడివి; ఐన = అయిన; మీనంబులనున్ = చేపలను; పట్టికొని = పట్టుకొని; తెచ్చి = తీసుకువచ్చి; శంబరున్ = శంబరుని; కున్ = కి; కానికగాన్ = కానుకగా {కానిక, కానుక - రాజ దర్శనార్థము తెచ్చెడిది}; ఇచ్చినన్ = ఇవ్వగా; అతండు = అతను; వండి = వంటకముగ చేసి; తెండు = తీసుకు రండి; అని = అని; మహానసగృహంబు = వంట ఇంటి

{మహానసము - అధికమైన నసము (వాసనలు) వచ్చునది, పాకస్థానము}; కున్ = కి; పంచినన్ = పంపించగా.

భావము:

ప్రద్యమ్నుడిని మ్రింగిన పెనుచేపతోపాటు తిరుగుతున్న మరికొన్ని చేపలను కూడా పట్టుకున్నారు. వాటిని తీసుకువచ్చి శంబరునకు కానుకగా సమర్పించారు. శంబరుడు ఆ చేపలను వండితెమ్మని వంటశాలకు పంపాడు.

10.2-7-క.

రాజునగరి యడబాలలు

రాజీవముకడుపు వ్రచ్చి, రాజనిభాస్యన్

రాజశిశువుఁ గని, చెప్పిరి

రాజీవదళాక్షియైన రతికి; నరేంద్రా!

టీకా:

రాజు = రాజుగారి; నగరి = ఇంటి; అడబాలలు = వంటవారు; రాజీవము = చేప; కడుపు = కడుపు, గర్భము; వ్రచ్చి = చీల్చి; రాజు = చంద్రుని; నిభ = వంటి; ఆస్యనిన్ = ముఖము కలవానిని; రాజశిశువున్ = రాచబిడ్డను; కని = చూసి; చెప్పిరి = చెప్పారు; రాజీవ = తామర {రాజీవము - రాజను (చంద్రుని) అనుసరించి జీవించునది, పద్మము}; దళా = రేకులవంటి; అక్షి = కన్నులు కలామె; ఐన = అయిన; రతి = రతీదేవి; కిన్ = కి; నరేంద్రా = రాజా {నరేంద్రుడు - నరులకు ప్రభువు, రాజు}.

భావము:

వంటవారు ఆ చేప కడుపు కోయగా చంద్రబింబంతో సమానమైన ముఖంతో విలసిల్లుతున్న బాలుడు కనిపించాడు. వారు ఈ విషయాన్ని రతీదేవికి విన్నవించారు.

10.2-8-వ.

అంత నారదుండు వచ్చి, బాలకుని జన్మంబును, శంబరోద్యోగంబును, మీనోదరప్రవేశంబునుం
జెప్పిన విని, యా రతి మాయావతి యను పేర శంబరునియింట బాతివ్రత్యంబు సలుపుచు, దహన
దగ్ధుండయిన తన పెనిమిటి శరీర ధారణంబు సేయుట కెదురు చూచుచున్నది గావున;
నయ్యర్భకుండు దర్పకుండని తెలిసి, మెల్లన పుత్రార్థినియైన తెఱంగున శంబరుని యనుమతి
వడసి, సూపకారుల యొద్ద నున్న పాపనిం దెచ్చి పోషించుచుండె; నా కుమారుండును
శీఘ్రకాలంబున నారూఢ యౌవనుండె.

టీకా:

అంతన్ = ఆ సమయము నందు; నారదుండు = నారదుడు; వచ్చి = వచ్చి; బాలకుని = పిల్లవాని
యొక్క; జన్మంబును = పుట్టుక; శంబర = శంబరుడు; ఉద్యోగంబును = చేసిన పని; మీన = చేప;
ఉదర = కడుపులో; ప్రవేశంబునున్ = చేరుట; చెప్పినన్ = చెప్పగా; విని = విని; ఆ = ఆ యొక్క; రతి =
రతీదేవి; మాయావతి = మాయావతి; అను = అనెడి; పేరన్ = పేరుతో; శంబరుని = శంబరాసురుని;
ఇంటన్ = ఇంటిలో; పాతివ్రత్యంబున్ = పతివ్రతాధర్మము; సలుపుచు = జరుపుచు; దహన = అగ్ని
చేత; దగ్ధుండు = కాలిపోయినవాడు; అయిన = ఐన; తన = తన యొక్క; పెనిమిటి = భర్త; శరీర =
దేహము (ఇంకొకటి); ధారణంబు = ధరించుట; చేయుట = చేయుట; కున్ = కు;
ఎదురుచూచున్నయది = ఎదురు చూస్తున్నది; కావున = కాబట్టి; ఆ = ఆ యొక్క; అర్భకుండు =
పిల్లవాడు; దర్పకుండు = మన్మథుడు; అని = అని; తెలిసి = తెలిసికొని; మెల్లన = అల్లన; పుత్ర =
పిల్లలు; అర్థిని = కోరునామె; ఐన = అయిన; తెఱంగునన్ = విధముగ; శంబరుని = శంబరాసురుని;
అనుమతి = అంగీకారము; వడసి = పొంది; సూపకారుల = వంటవారి; ఒద్దన్ = దగ్గర; ఉన్న =
ఉన్నట్టి; పాపనిన్ = శిశువును; తెచ్చి = తీసుకువచ్చి; పోషించుచుండెన్ = పెంచుతుండెను; ఆ = ఆ;
కుమారుండును = పిల్లవాడు; శీఘ్రకాలంబునన్ = తొందరలోనే; ఆరూఢ = ఎక్కిన; యౌవనుడు =
యౌవనము కలవాడు; ఐ = అయ్యి.

భావము:

అంతకు ముందే నారదమహర్షి రతీదేవికి ఇలా రుక్మిణి కడుపున పుట్టి బాలుడి జన్మరహస్యం,
వానిని నాశం చేయాలనే శంబరుడి ప్రయత్నం, ఆ శిశువును చేప మ్రింగడం అంతా చెప్పాడు.
శంకరుడి కంటిమంటలకు ఆహుతి అయిపోయిన తన భర్త ఎప్పుడు సశరీరంగా సాక్షాత్కరిస్తాడా

అని ఎదురు చూస్తూ శంబరుని గృహంలో మాయావతి అనే పేరుతో నీతిగా జీవిస్తున్న రతీదేవి ఆ బాలుడు మన్మథుడే అని తెలుసుకుంది. పుత్రార్థిని వలె శంబరుడి అనుమతితో, ఆ శిశు రూప మన్మథుడిని వంటవారి నుండి తీసుకుని పోషించసాగింది. ఆ బాలుడు శీఘ్రకాలంలోనే యౌవనవంతుడు అయ్యాడు

10.2-9-క.

సుందర మగు తన రూపము

సుందరు లొకమాటు దేటి చూచినఁ జాలున్,

సౌందర్య మేమి చెప్పను?

బొందెద మని డాయు బుద్ధిఁ బుట్టించు; నృపా!

టీకా:

సుందరము = అందమైనది; అగు = ఐన; తన = అతని; రూపము = స్వరూపము; సుందరులు = అందగత్తెలు; ఒకమారు = ఒకమాటైనా సరే; తేటి = తేరిపార; చూచినన్ = చూసినచో; చాలును = చూలు; సౌందర్యము = అందము; ఏమి = ఏమని; చెప్పను = చెప్పాలి; బొందెదము = వీనిని కలసెదము; అని = అని; డాయు = దగ్గరకుచేరెడి; బుద్ధి = తలంపును; పుట్టించున్ = కలిగించును; నృపా = రాజా.

భావము:

ఓ పరీక్షాన్మహారాజా! ప్రద్యుమ్నుడి చక్కదనం ఒక్కమాటు చూసిన సుందరీమణులకు అతనితో కామసౌఖ్యాలు అనుభవించాలనే కోరిక కలుగుతుంది. ఇక అతని సౌందర్యాన్ని వేరే వర్ణించడం ఎందుకు.

10.2-10-సీ.

"చక్కని వారల చక్క దనంబున-

కుపమింప నెవ్వండు యోగ్యుఁ డయ్యె?

మిక్కిలి తపమున మైయు నంబికకు నై-

శంకరు నెవ్వండు సగము సేసె?

బ్రహ్మత్వమును బొంది, పరగు విధాతను-

వాణిక్నే యెవ్వండు వావి సెటిచె?

వేయిడాగులతోడి విబుధ లోకేశుని-

మూర్తికి నెవ్వండు మూల మయ్యె?

10.2-10.1-తే.

మునుల తాలిమి కెవ్వండు ముల్లు సూపు

మగల మగువల నెవ్వండు మరులుకొలుపు?

గుసుమధనువున నెవ్వండు గొను విజయము

చిగురువాలున నెవ్వండు సిక్కువలుచు?"

టీకా:

చక్కని = చక్కటి; వారల = వారియొక్క; చక్కదనంబున్ = అందమున; కున్ = కు; ఉపమింపన్ = పోలిక చెప్పుటకు; ఎవ్వండు = ఎవరు; యోగ్యుడు = తగినవాడు; అయ్యెన్ = అయి ఉండెను; మిక్కిలి = మిక్కిటమైన; తపమునన్ = తపస్సుచేత; మెరియున్ = ప్రకాశించునట్టి; అంబిక = పార్వతీదేవి; కున్ = కు; ఐ = కోసము; శంకరున్ = శివుని; ఎవ్వండు = ఎవరు; సగముచేసెన్ = అర్థనారీశ్వరునిచేసెను {సగముచేసె - అర్థ దేహము కలవానిగా చేసెను, అర్థనారీశ్వరునిగ చేసెను}; బ్రహ్మత్వమునున్ = బ్రహ్మఅధికారస్థానము; పొంది = పొంది; పరగు = ప్రసిద్ధిపొందినవాడు; విధాతను = బ్రహ్మదేవుని; వాణి = సరస్వతీ దేవి; కై = కోసము; ఎవ్వడు = ఎవరు; వావి = వావివరుసలు; చెటిచెన్ = చెడిపోవునట్లు చేసెను; వేయి = వెయ్యి; డాగుల = గుర్తులు, మరకలు; తోడి = తోటి; విబుధలోకేశుని = ఇంద్రుని {విబుధలోకేశుడు - దేవతల ప్రభువు, ఇంద్రుడు}; మూర్తి = ఆకారమున; కిన్ = కు; ఎవ్వడు = ఎవరు; మూలము = ముఖ్యకారణము; అయ్యెన్ = అయ్యెను; మునుల = ఋషుల యొక్క; తాలిమి = ధైర్యము; కిన్ = కి; ఎవ్వడు = ఎవరు; ముల్లుచూపున్ = బాధించునో; మగల = పురుషుల; మగువలన్ = స్త్రీలను; ఎవ్వండు = ఎవరు; మరులు = మోహములు; కొలుపున్ = కలిగించును; కుసుమ = పూల; ధనువున్ = విల్లుచేత; ఎవ్వండు =

ఎవరు; కొను = పొందునో; విజయమున్ = గెలుచుటను; చిగురు = చిగురుటాకులనెడి; వాలున్ = కత్తితో; ఎవ్వండు = ఎవరు; చిక్కుపఱచు = చీకాకుపెట్టునో(లోకులను).

భావము:

"సౌందర్యవంతుల అందచందాలను వర్ణించేందుకు ఉపమానంగా చెప్పడానికి తగినవాడూ; తపోనిష్ఠతో విరాజిల్లే పరమేశ్వరుడిని పార్వతీదేవి కోసం అర్ధనారీశ్వరుణ్ణి చేసినవాడూ; బ్రహ్మతేజస్సుతో విలసిల్లే బ్రహ్మదేవుణ్ణి సరస్వతీదేవికోసం వావివరుసలు మరచిపోయేలా గావించినవాడూ; దేవేంద్రుని వేయికళ్ళ వేల్పుగా నిలిపినవాడూ; మునీంద్రుల ధైర్యాన్ని సైతం చెదరగొట్టగల వాడూ; స్త్రీపురుషుల కొకరిపై మరొకరికి ప్రేమభవం కల్గించేవాడూ; చెరకువింటితో ప్రపంచాన్ని జయించగలిగినవాడూ; చిగురుటాకు అనే బాకుతో లోకులను చీకాకుపరచి, చిక్కులపాలు చేసేవాడూ ఎవరంటే, ఈ మన్మథుడే అయిన ప్రద్యుమ్నుడే."

10.2-11-వ.

అని, తన్ను లోకులు వినుతించు ప్రభావంబులు గలిగి, పద్మదళలోచనుండును,
బ్రలంబబాహుండును, జగన్మోహనాకారుండును నైన పంచబాణునిం గని లజ్జాహాస గర్భితంబు
లైన చూపులం జూచుచు, మాయావతి సురత భ్రాంతిఁ జేసినం జూచి, ప్రద్యుమ్నుం డిట్లనియె.

టీకా:

అని = అని; తన్నున్ = తనను; లోకులు = ప్రజలు; వినుతించు = పొగడెడి; ప్రభావంబులున్ = మహిమత్వములు; కలిగి = కలవాడై; పద్మ = పద్మముల; దళ = రేకులవంటి; లోచనుండును = కన్నులు కలవాడు; బ్రలంబ = మిక్కిలి పొడవుగా వ్రేలాడు; బాహుండును = చేతులు కలవాడు; జగత్ = లోకమునకు; మోహన = మోహము పుట్టించు నట్టి; ఆకారుండును = ఆకారము కలవాడు; ఐన = అయిన; పంచబాణుని = ప్రద్యుమ్నుని {పంచబాణుడు - 1ఉన్మాదన 2తాపన 3శోషణ 4స్తంభన 5సమ్మోహనములను ఐదు (5) బాణములు కలవాడు, 1అరవిందము 2అశోకము 3చూతము 4నవమల్లిక 5నీలోత్పలము అను ఐదు (5) పూలబాణములు కలవాడు, మన్మథుడు}; కని = చూసి; లజ్జా = సిగ్గుతో; హాస = నవ్వుతో; గర్భితంబులు = కూడినవి; ఐన = అయిన; చూపులన్ = చూపులతో; చూచుచున్ = చూస్తూ; మాయావతి = మాయావతి {మాయావతి - శంబరాసురుని

యింట పాతివ్రత్యమును నడుపుతూ ఉన్న రతీదేవి; సురత = క్రీడింపు; భ్రాంతిజేసినన్ =
విలాసములు; చేసినన్ = చేయగా; చూచి = చూసి; ప్రద్యుమ్నుండు = ప్రద్యుమ్నుడు; ఇట్లు = ఈ
విధముగ; అనియె = పలికిను;

భావము:

అని తనను జనులు స్తుతించేటంతటి ప్రభావం కలిగినవాడు ఆ ప్రద్యుమ్నుడు. తామరరేకుల
వంటి నేత్రాలతో, ఆజానుబాహువులతో, ప్రపంచాన్ని సమ్మోహితం చేయగల ఆకార విశేషంతో
అలరారే ఆ మన్మథుడిని మాయావతి సిగ్గుతో చిరునవ్వుతో కూడిన చూపులతో ఆకట్టుకోడానికి
ప్రయత్నించింది. అప్పుడు ప్రద్యుమ్నుడు ఆమెతో ఇలా అన్నాడు.

10.2-12-మత్త.

"నాతనూభవుఁ డీతఁ డంచును, నాన యించుక లేక యో!

మాత! నీ విది యేమి? నేఁ డీటు మాతృ భావము మాని సం

ప్రీతిఁ గామినిభంగిఁ జేసెదు పెక్కు విభ్రమముల్; మహా

ఖ్యాత వృత్తికి నీకు ధర్మము గాదు మోహము సేయఁగాన్."

టీకా:

నా = నా యొక్క; తనూభవుడు = కొడుకు (తనూభవుడు - దేహమున పుట్టినవాడు, కుమారుడు);
ఈతడు = వీడు; అంచును = అని; నాన = సిగ్గు; ఇంచుక = కొంచెమైనను; లేక = లేకుండ; ఓ = ఓ;
మాత = తల్లీ; నీవు = నీవు; ఇది = ఇది; ఏమి = ఏమిటి; నేడు = ఇవాళ; ఇటు = ఇలా; మాతృభావము
= తల్లిదనము; మాని = వదలి; సంప్రీతి = మిక్కిలి మక్కువతో; కామిని = కాముకురాలి; భంగిన్ =
వలె; చేసెదు = చేయుచున్నావు; పెక్కు = అనేక; విభ్రమముల్ = విలాసపు చేష్టలు; మహా = మిక్కిలి;
ఖ్యాత = శ్లాఘనీయమైన; వృత్తి = వర్తనక లామె; కిన్ = కు; నీవు = నీ; కున్ = కు; ధర్మము = తగిన
పని; కాదు = కాదు; మోహము = వ్యామోహము; చేయగన్ = చూపుట.

భావము:

"ఓ తల్లీ! నేను నీ కుమారుడ ననే భావం లేక, సిగ్గు విడిచి కామినిలా ప్రవర్తిస్తూ విలాసములు చేస్తున్నావు. మాతృభావం వదలివేసావు. నీ విలా నన్ను మోహించుట ధర్మబద్ధమైన పని కాదు."

10.2-13-వ.

అనిన రతి యిట్లనియె; "నీవు నారాయణనందనుండ వైన కందర్పుండవు; పూర్వకాలంబున నేను నీకు భార్య నైన రతిని; నీవు శిశువై యుండునెడ నిర్దయుండై దొంగిలి, తల్లిం దొంగజేసి, శంబరుండు కొని వచ్చి, నిన్ను నీరథిలో వైచిన, నొక్క మీనంబు మ్రొంగె; మీనోదరంబు వెడలి తీవు; మీదటి కార్య మాకర్ణింపుము.

టీకా:

అనినన్ = అని పలుకగా; రతి = మాయాదేవి; ఇట్లు = ఈ విధముగ; అనియె = పలికెను; నీవు = నీవు; నారాయణ = విష్ణుమూర్తి యొక్క; నందనుండవు = పుత్రుడవు; ఐన = అయిన; కందర్పుండవు = మన్మథుడవు {కందర్పుడు - కం (ఆనందముచేత) దర్పించువాడు (అతిశయించువాడు), మన్మథుడు}; పూర్వ = తొల్లిటి; కాలంబునన్ = కాలము నందు; నేను = నేను; నీవు = నీ; కున్ = కు; భార్యను = భార్యను; ఐన = అయిన; రతిని = రతీదేవిని; నీవు = నీవు; శిశువు = చంటిబిడ్డవు; ఐ = అయ్యి; ఉండున్ = ఉన్న; ఎడన్ = అప్పుడు; నిర్దయుండు = దయలేనివాడు; ఐ = అయ్యి; దొంగిలి = దొంగతనము చేసి; తల్లిన్ = నీ తల్లినుంచి; తొంగజేసి = తప్పించి; శంబరుండు = శంబరుడు; కొని = తీసుకొని; వచ్చి = వచ్చి; నిన్ను = నిన్ను; నీరథి = సముద్రము {నీరథి - నీరు కి నిధి, కడలి}; లోన్ = లోపల; వైచినన్ = పడవేయగా; ఒక్క = ఒకానొక; మీనంబు = చేప; మ్రొంగెన్ = మింగెను; మీన = చేప; ఉదరంబు = కడుపునుండి; వెడలితి = బడటకి వచ్చితివి; ఈవు = నీవు; మీదటి = ఇకమీద చేయవలసిన; కార్యమున్ = పనిని; ఆకర్ణింపుము = వినుము.

భావము:

ఈలాగ పలికిన ప్రద్యుమ్నుడితో రతీదేవి ఇలా చెప్పింది. "నీవు విష్ణుమూర్తి పుత్రుడవైన మన్మథుడవు. పూర్వం నేను నీ భార్యనైన రతీదేవిని. నీవు శిశువుగా ఉండగా దయమాలిన

శంబరుడు నిన్ను తల్లి నుండి తప్పించి తెచ్చి, సముద్రంలో పారేసాడు. అప్పుడు నిన్ను ఒక మీనం మ్రింగింది. ఆ చేప కడుపు నుండి నీవు బయట పడ్డావు. ఇక పైన ఏమి చేయవలెనో విను.

10.2-14-క.

మాయావి వీడు; దుర్మతి

మాయడు సంగరములం; దమర్తుల గెలుచున్;

మాయికరణమున వీనిన్

మాయింపుము, మోహనాది మాయలచేతన్.

టీకా:

మాయావి = మాయలు కలవాడు; వీడు = ఇతడు; దుర్మతి = దుష్టబుద్ధి కలవాడు; మాయడు = చంపబడడు; సంగరములు = యుద్ధములు; అందున్ = లో; అమర్తులన్ = దేవతలను; గెలుచున్ = జయించును; మాయికరణమునన్ = మాయలు పన్నుటచేత; వీనిని = ఇతనిని; మాయింపుము = చంపుము; మోహనాది = మోహనము మున్నగు; మాయలన్ = విద్యల; చేతన్ = చేత.

భావము:

ఈ శంబరుడు దుర్మార్గుడు, మాయలమారి. దుష్టుడు యుద్ధాలలో మాయుల పన్ని దేవతలను ఓడిస్తుంటాడు. ఇతణ్ణి సమ్మోహనాది మాయలతో నీవు సంహరించు.

10.2-15-మత్త.

పాపకర్ముడు వీడు; నిన్నిటం బట్టి తెచ్చిన, లేచి "నా

పాపం డెక్కడ బోయెనో? సుతుం బాపితే విధి!" యంచు దా

గ్రేపు బాసిన గోవు భంగిని వీన్నయై, పడి గాఢ సం

తాపయై, నిను నోచి కాంచిన తల్లి కుయ్యడ కుండునే?

టీకా:

పాపకర్ముడు = పాపి; వీడు = ఇతడు; నిన్ను = నిన్ను; ఇటన్ = ఈ విధముగ; పట్టి = పట్టుకొని; తెచ్చిన = తీసుకురాగా; లేచి = నిద్రలేచి; నా = నా యొక్క; పాపడు = పిల్లవాడు; ఎక్కడ = ఎక్కడికి; పోయెనో = వెళ్లిపోయాడో; సుతున్ = కొడుకును; పాపితే = దూరము చేసితివి కదా; విధి = దైవమా; అంచున్ = అని; తాన్ = ఆమె; క్రేపు = దూడను; పాసిన = ఎడబాసిన; గోవు = ఆవు; భంగినిన్ = వలె; ఖిన్న = దుఃఖితురాలు; ఐ = అయ్యి; పడి = బాధపడి; గాఢ = తీవ్రమైన; తాప = సంతాపము కలది; ఐ = అయ్యి; నిను = నిన్ను; నోచి = ఎన్నో నోములు నోచి; కాంచిన = కనినట్టి; తల్లి = తల్లి; కుయ్యడకన్ = మొఱపెట్టకుండా; ఉండునే = ఉండునా, ఉండదు.

భావము:

ఎన్నో నోములు నోచి నిను కన్న తల్లి పాపాత్ముడైన శంబరుడు నిన్ను అపహరించి తెచ్చిన తరువాత విలపించడా? లేగను బాసిన గోవు వలె "నా కుమారుడు ఏమయ్యాడో దేవుడా? నన్ను నా కుమారుడికి దూరం చేసావా?" అంటూ ఎంతగానో దుఃఖించి ఉండడా?"

10.2-16-వ.

అని పలికి మాయావతి మహానుభావుండైన ప్రద్యుమ్నునికి సర్వ శత్రు మాయా వినాశిని యైన మహామాయ విద్య నుపదేశించె; నివ్వధంబున.

టీకా:

అని = అని; పలికి = చెప్పి; మాయావతి = మాయావతి; మహానుభావుండు = గొప్పమహిమ కలవాడు; ఐన = అయిన; ప్రద్యుమ్నుని = ప్రద్యుమ్నుని; కిన్ = కి; సర్వ = ఎల్ల; శత్రు = పగవారి; మాయా = మాయలను; వినాశిని = నశింపజేసెడిది; ఐన = అగు; మహామాయ = మహామాయ అను; విద్యన్ = విద్యను; ఉపదేశించె = ఉపదేశించెను; ఈ = ఈ; విధంబునన్ = విధముగ;

భావము:

ఇలా వివరించి చెప్పి మాయావతి, మహానుభావుడైన ప్రద్యుమ్నుడికి సర్వశత్రుమాయలను
మాయంపజేయగల మహామాయ అనే విద్యను ఉపదేశించింది.

దశమ స్కంధము - ఉత్తర : శంబరోద్యగంబు

10.2-17-మ.

గురు మాయారణవేదియై, కవచియై, **కోదండి**యై, బాణియై

హరిజం "దోరి! నిశాట! వైచితివి నాఁ **డంభోనిధి**న్ నన్ను, ఘో

రణాంభోనిధి వైతు నిన్ను నిదె వే **ర**"మ్మంచుఁ జీరెన్ మనో

హర దివ్యాంబరు నుల్లసద్దనుజ సేనాడంబరున్ శంబరున్.

టీకా:

గురు = గొప్ప; మాయా = మాయలతోకూడిన; రణ = యుద్ధమును; వేది = ఎరిగినవాడు; ఐ =
అయ్యి; కవచి = కవచము తొడిగినవాడు; ఐ = అయ్యి; కోదండి = విల్లు గలవాడు {కోదండము -
ధనుస్సులలో విశేషము, వెదురు విల్లు}; ఐ = అయ్యి; బాణి = బాణములు కలవాడు; ఐ = అయ్యి;
హరిజండు = ప్రద్యుమ్నుడు {హరిజడు - కృష్ణుని పుత్రుడు, ప్రద్యుమ్నుడు}; ఓరి = ఒరేయ్; నిశాట =
రాక్షసుడా {నిశాటుడు - రాత్రించరుడు, రాక్షసుడు}; వైచితివి = పడవేసితివి; నాడు = ఆవేళ;
అంభోనిధిన్ = సముద్రము నందు {అంభోనిధి - నీటికి నిధి, కడలి}; నన్నున్ = నన్ను; ఘోర =
భీకరమైన; రణ = యుద్ధము అనెడి; అంభోనిధిన్ = సముద్రము నందు; వైతున్ = వేసెదను,
చంపెదను; నిన్నున్ = నిన్ను; ఇదె = ఇదిగో; వేన్ = వేగముగా; రమ్ము = రా; అంచున్ = అని; చీరెన్ =
పిలిచెను; మనోహర = మనోజ్ఞములైన; దివ్య = దివ్యములైన; అంబరున్ = వస్త్రములు కలవానిని;
ఉల్లసత్ = ఉత్సాహవంత మైన; దనుజ = రాక్షస; సేనా = సేనల; ఆడంబరున్ = యుద్ధవాద్యధ్వని
కలవానిని; శంబరున్ = శంబరాసురున్.

భావము:

ప్రద్యుమ్నుడు ఆ విధంగా గొప్ప మాయాయుద్ధ ప్రవీణుడు అయ్యాడు. పిమ్మట కవచమును ధరించాడు ధనుర్భాణములను చేబట్టాడు. మనోహరమైన వస్త్రాలంకారాలు ధరించువాడు, గొప్ప దానవసేనతో విలసిల్లుతున్న వాడు అయిన శంబరుణ్ణి "ఓరీ! రాక్షసా! ఆనాడు నన్ను సముద్రంలో పారేశావు కదా. ఈనాడు నిన్ను యుద్ధసముద్రంలో పడవేస్తాను. వేగంగా రారా" అని పిలిచాడు.

10.2-18-చ.

అదలిచి యిట్టు కృష్ణసుతుఁ డాడిన నిష్ఠుర భాషణంబులం
బదహతమై వడిం గవియు పన్నగరాజముఁ బోలి శంబరుం
డదరుచు లేచి వచ్చి గద నచ్యుతనందను వ్రేసె నుజ్జ్వల
ద్భిదురకఠోరఘోష సమభీషణనాదము చేసి యార్చుచున్.

టీకా:

అదలిచి = గద్దించి; ఇట్టు = ఈ విధముగ; కృష్ణసుతుడు = ప్రద్యుమ్నుడు; ఆడిన = పలికిన; నిష్ఠుర = కఠోరమైన; భాషణంబులన్ = మాటలచేత; పదహతము = కాలితో తన్నబడినది; వడిన్ = వేగముగా; కవియు = తిరగబడు; పన్నగ = సర్పములలో; రాజమున్ = శ్రేష్ఠము; పోలి = వలెను; శంబరుండు = శంబరుడు; అదరుచున్ = తత్తరిల్లుచు; లేచి = బయలుదేరి; వచ్చి = వచ్చి; గదన్ = గదతో; అచ్యుతనందనునన్ = ప్రద్యుమ్నుని; వ్రేసెన్ = కొట్టెను; ఉజ్జ్వలత్ = ప్రకాశించుచున్న; భిదుర = వజ్రాయుధము యొక్క; కఠోర = కఠినమైన, భీకర; ఘోష = ధ్వనితో; సమ = పోలి; భీషణ = భయంకరమైన; నాదమున్ = ధ్వని; చేసి = కలుగజేసి; ఆర్చుచున్ = సింహనాదముచేస్తూ.

భావము:

ఈలా తనను ప్రద్యుమ్నుడు గద్దించి దూషణ వాక్యాలు పలుకడంతో, శంబరుడు తోకతోక్కిన పామువలె దర్పంతో విజృంభించి, వజ్రాయుధ మంత కఠోరమైన కంఠంతో గర్జిస్తూ, తన గదా దండంతో ప్రద్యుమ్నుణ్ణి కొట్టాడు.

10.2-19-క.

దనుజేంద్రుడు వ్రేసిన గద

దన గదచే బాయ నడిచి దనుజులు బెదరన్

దనుజాంతకుని కుమారుడు

దనుజేశుని మీద నార్చి తన గద వైచెన్.

టీకా:

దనుజు = రాక్షసు; ఇంద్రుడు = రాజు; వ్రేసిన = కొట్టిన; గదన్ = గదను; తన = తన యొక్క; గద = గద;
చేన్ = చేత; పాయన్ = తొలగ; నడిచి = తోసి; దనుజులు = రాక్షసులు; బెదరన్ = భయపడునట్లు;
దనుజాంతకుని = కృష్ణుని {దను జాంతకుడు - రాక్షసులను సంహరించు వాడు, విష్ణువు};
కుమారుడు = కొడుకు; దనుజేశుని = శంబరాసురుని; మీదన్ = మీద; నార్చి = సింహనాదముచేసి;
తన = తన యొక్క; గద = గదను; వైచెన్ = విసిరి వేసెను.

భావము:

ప్రద్యుమ్నుడు రాక్షసరాజు గదను తన గదతో భగ్గుం చేసి రాక్షసులు భయంచెందేలా బొబ్బపెట్టి,
తన గదతో రాక్షసుడిని మోదాడు.

10.2-20-వ.

అంత నా రక్కసుండు వెక్కసంబగు రోషంబునఁ దనకు దొల్లి మయుం డెఱింగించిన
దైతేయమాయ నాశ్రయించి మింటికి నెగసి, పంచబాణునిపై బాణవర్షంబు గురిసిన;
నమ్మహారథుండు నొచ్చియు సంచలింపక మచ్చరంబున సర్వమాయా వినాశిని యైన సాత్త్విక
మాయం బ్రయోగించి దనుజుని బాణవృష్టి నివారించె; మఱియు వాడు భుజగ గుహ్యక పిశాచ
మాయలు పన్ని నొప్పించిన నన్నియుం దప్పించి.

టీకా:

అంతన్ = అంతట; ఆ = ఆ; రక్కసుండు = రాక్షసుడు {రాక్షసుడు(ప్ర) - రక్కసుడు(వి)}; వెక్కసంబు =
సహింపరానిది; అగు = ఐన; రోషంబునన్ = కోపముచేత; తన = అతని; కున్ = కి; తొల్లి =

పూర్వకాలము నందు; మయుండు = మయుడు; ఎఱింగించిన = తెలియజేసిన; దైతేయ = రాక్షస;
 మాయా = మాయను; ఆశ్రయించి = చేపట్టి; మిన్ను = ఆకాశమున; కిన్ = కి; ఎగిసి = ఎగిరి;
 పంచబాణుని = ప్రద్యుమ్నుని; పై = మీద; బాణ = బాణముల; వర్షంబున్ = వర్షము; కురిసినన్ =
 కురిపించగా; ఆ = ఆ ప్రసిద్ధుడైన; మహారథుండు = మహారథుడు {మహారథుడు - పదకొండువేల
 యోధులతో ఎదిరించి యుద్ధము చేయజాలినవాడు; నొచ్చియు = బాధనొందినను; సంచంలింపక
 = సోలిపోక; మచ్చరంబునన్ = విడువని విరోధముతో; సర్వ = ఎల్ల; మాయా = మాయలను;
 వినాశిని = నశింప జేసెడిది; ఐన = అయిన; సాత్త్విక = సత్త్వ గుణప్రధానమైన; మాయన్ =
 మాయను; ప్రయోగించి = వాడి; దనుజుని = రాక్షసుని; బాణ = బాణముల; వృష్టి = వర్షముచేత;
 నివారించె = అణచివేసెను; మఱియు = ఇంకను; వాడు = అతడు; భుజగ = సర్పముల; గుహ్యక =
 గుహ్యకుల; పిశాచ = పిశాచముల; మాయలున్ = మాయలను; పన్ని = కలుగజేసి; నొప్పించినన్ =
 బాధించగా; అన్నియున్ = అన్నిటిని; తప్పించి = తొలగించి;

భావము:

అప్పుడు శంబరుడు మితిమీరిన రోషంతో తనకు పూర్వం మయుడు నేర్పిన రాక్షసమాయతో
 ఆకాశంలోకి ఎగిరి, ప్రద్యుమ్నుడిపై బాణవర్షం కురిపించాడు. ప్రద్యుమ్నుడు బాణవర్ష బాధకు
 ఓర్చుకుని సర్వ మాయలను నశింపజేయగల సాత్త్వికమాయ అనే విద్యను ప్రయోగించి, శంబరుడి
 శరవర్షాన్ని ఆపాడు. మళ్ళీ శంబరుడు ఎన్నో పిశాచమాయలను గుప్పించి నొప్పించాడు. ఆ
 మాయలను అన్నింటి నుండీ ప్రద్యుమ్నుడు తప్పించుకున్నాడు.

10.2-21-క.

దండధర మూర్తిఁ గైకొని

యొండాడక చక్రిసూనుఁ డుగ్రతరాసిన్

ఖండించె శంబరుని తలఁ

గుండల కోటిర మణులు గుంభిని రాలన్.

టీకా:

దండధర = యముని వంటి; మూర్తిన్ = స్వరూపము; కైకొని = గ్రహించి; ఒండాడక =
మారుపలుకకుండ; చక్రిసూనుడు = ప్రద్యుమ్నుడు {చక్రి సూనుడు - కృష్ణుని కొడుకు, ప్రద్యుమ్నుడు};
ఉగ్రతర = మిక్కిలి భీకరమైన {ఉగ్రము - ఉగ్రతరము - ఉగ్రతమము}; ఆసిన్ = ఖడ్గముచేత; ఖండించె
= నరికెను; శంబరుని = శంబరాసురుని; తలన్ = శిరస్సును; కుండల = చెవి కుండలములు; కోటిర
= కిరీటము లందలి; మణులు = రత్నాలు; కుంభినిన్ = నేలమీద; రాలన్ = రాలిపోవునట్లుగ.

భావము:

శ్రీకృష్ణుడి కుమారుడగు ప్రద్యుమ్నుడు దండం ధరించు యముడి వలె భయంకర రూపము
ధరించి, భీకరమైన పదును గల ఖడ్గంతో శంబరుని శిరస్సు ఖండించాడు. కిరీట కుండలాలలోని
మణులు అన్నీ నేలరాలాయి.

10.2-22-క.

చిగురాకడిదపు ధారను

జగములఁ బరవశము సేయు చలపాదికి దొ

డ్డగు నుక్కడిదంబునఁ దన

పగతుం దెగ వ్రేయు టెంత పని చింతింపన్?

టీకా:

చిగురాకు = చిగురాకు అనేడి; అడిదపు = కత్తి యొక్క; ధారను = పదునుతో, అంచుతో; జగములను
= లోకములను; పరవశము = చొక్కునట్లు; చేయు = చేయగలిగిన; చలపాది = అసమానుడు,
దుస్సహుడు అయిన వాని; కిన్ = కి; దొడ్డ = పెద్దది; అగున్ = ఐన; ఉక్కు = ఉక్కు; అడిదంబునన్ =
కత్తి; తన = తన యొక్క; పగతున్ = శత్రువును; తెగవ్రేయుట = సంహరించుట; ఎంతపని = పెద్దపనా,
కాదు; చింతింపన్ = తరచిచూసినచో.

భావము:

చిగురాకు కత్తిపదునుతోనే ప్రపంచాన్ని లొంగదీయగల వాడు, అసమాన వీరుడు అయిన, ప్రద్యుమ్నుడికి పెద్ద ఉక్కుకత్తితో శత్రువు శిరస్సు ఖండించడం ఏమంత పెద్ద పని కాదు కదా.

10.2-23-క.

బెగడుచు నుండగ శంబరుఁ

తెగడుచుఁ బూవింటిజోదు ధీరగుణంబుల్

మౌగడుచుఁ గురిసిరి ముదమున

నెగడుచుఁ గుసుమముల ముసురు నిర్జరు లధిపా!

టీకా:

బెగడుచును = భయపడుతు; ఉండగ = ఉన్న సమయము నందు; శంబరున్ = శంబరాసురుని;
తెగడుచున్ = నిందిస్తూ; పూవింటిజోదు = ప్రద్యుమ్నుని (పూవింటిజోదు - పూల ధనుస్సు
యోధుడు, ప్రద్యుమ్నుడు); ధీర = ధైర్యము; గుణంబుల్ = గుణములు; మౌగడుచున్ = శ్లాఘించుచు;
కురిసిరి = కురిపించిరి; ముదమున = సంతోషముతో; నెగడుచున్ = అతిశయించుచు;
కుసుమముల = పూల; ముసురు = ఎడతెగని వాన; నిర్జరులు = దేవతలు; అధిపా = రాజా.

భావము:

దేవతలు తాము బెదురుతూ బ్రతుకుతుండే, ఆ శంబరుణ్ణి సంహరించిన ప్రద్యుమ్నుడి ధైర్యాన్ని కీర్తిస్తూ, శంబరుడిని నిందిస్తూ ఆనందంగా పూలవాన కురిపించారు.

దశమ స్కంధము - ఉత్తర : రతీ ప్రద్యుమ్ను లాగమనంబు

10.2-24-వ.

ఇట్లు శంబరుని వధియించి విలసిల్లుచున్న యించువిలుకానిం గొంచు నాకాశచారిణియైన యీ రతీదేవి, గగనపథంబుఁ బట్టి ద్వారకా నగరోపరిభాగమునకుం జనుదెంచిన.

టీకా:

ఇట్లు = ఈ విధముగ; శంబరుని = శంబరాసురుని; వధియించి = సంహరించి; విలసిల్లుచున్న = ప్రకాశించుచున్న; ఇంచువిలుకాడు = ప్రద్యుమ్నుడిని {ఇంచువిలుకాడు - ఇంచు (ఇక్షు, చెరకు) విలుకాడు (విల్లు కలవాడు), మన్మథుడు}; కొంచున్ = తీసుకొని; ఆకాశచారిణి = ఆకాశగమనస్తురాలు; ఐన = అయిన; ఆ = ఆ ప్రసిద్ధురాలైన; రతీదేవి = మాయాదేవి; గగన = ఆకాశ; పథంబున్ = మార్గమును; పట్టి = వెంబడి; ద్వారకానగర = ద్వారకానగరపు; ఉపరి = మీది; భాగమున్ = భాగమున; కున్ = కు; చనుదెంచిన = రాగా.

భావము:

ఈ విధంగా శంబరుడిని సంహరించి శోభిస్తున్న ప్రద్యుమ్నుడిని తీసుకుని, ఖేచరి అయిన రతీదేవి ఆకాశమార్గం గుండా ద్వారకానగరం దగ్గరికి వచ్చింది.

10.2-25-ఆ.

మెలుగుదీగెతోడి మేఘంబు కైవడి

యువిదతోడ మింటి నుండి కదలి

యరుగుదెంచె మదనుఁ డంగనాజనములు

మెలగుచున్న లోనిమేడకడకు.

టీకా:

మెలుగుతీగె = మెరుపుతీగె; తోడి = తోటి; మేఘంబు = మేఘము; కైవడిన్ = వలె; ఉవిద = స్త్రీ; తోడన్ = తోటి; మిన్ను = ఆకాశము; నుండి = నుంచి; కదలి = బయలుదేరి; అరుగుదెంచె = వచ్చెను; మదనుడు = ప్రద్యుమ్నుడు; అంగనాజనములు = అంతఃపురస్త్రీలు; మెలగుచున్న = తిరుగెడి; లోనిమేడ = అంతఃపురము మేడ; కడ = వద్ద; కున్ = కు.

భావము:

మాయాదేవితో కూడిన ప్రద్యుమ్నుడు మెఱుపుతీగతో కూడిన మేఘంలా శోభిస్తూ ఆకాశంలో నుండి దిగి స్త్రీలు నివసించే అంతఃపురం మేడ మీదకు చేరాడు.

10.2-26-మ.

జలదశ్యాముఁ బ్రలంబబాహుయుగళుం జంద్రాననున్ నీల సం

కులవక్రాలకుఁ బీతవాసు ఘనవక్షున్ సింహమధ్యున్ మహా

త్పలపత్తేక్షణ మందహాసలలితుం బంచాయుధున్ నీరజా

క్షులు దారేమఱుపాటఁ జూచి హరి యంచుం డాఁగి రయ్యెయెడన్.

టీకా:

జలద = మేఘము వంటి; శ్యామున్ = నీలివర్ణమువాని; ప్రలంబ = మిక్కిలి వేలాడుచున్న, పొడవైన;
బాహు = చేతుల; యుగళున్ = జంట కలవానిని; చంద్రా = చంద్రునివంటి; ఆననున్ = ముఖము
కలవానిని; నీల = నల్లని; సంకుల = సంకీర్ణమైన, వ్యాపించిన; వక్రా = ఉంగరాలు తిరిగిన; అలకున్ =
ముంగురులు కలవాడు; పీత = పచ్చని; వాసున్ = వస్త్రములు కలవాని; ఘన = పెద్ద; వక్షున్ =
రొమ్ము కలవాని; సింహ = సింహమువంటి; మధ్యున్ = నడుము కలవాని; మహా = పెద్ద; ఉత్పల =
కలువ; పత్ర = రేకుల వంటి; ఈక్షణున్ = కన్నులు కలవాని; మందహాస = చిరునవ్వుచేత; లలితున్ =
మనోహరున్; పంచాయుధున్ = ప్రద్యుమ్నుని {పంచాయుధుడు - 1ఉన్మాదన 2తాపన 3శోషణ
4స్తంభన 5సమ్మోహనములను ఐదు (5) బాణములు కలవాడు, 1అరవిందము 2అశోకము
3శోషణ 4స్తంభన 5సమ్మోహనములను ఐదు (5) పూలబాణములు కలవాడు, మన్మథుడు};
నీరజాక్షులున్ = స్త్రీలు; తారు = తాము; ఏమఱుపాటన్ = పరాకుగా; చూచి = చూసి; హరి = కృష్ణుడే;
అంచున్ = అని; డాగిరి = దాగుకొనిరి; అయ్యె = అయా; ఎడన్ = ప్రదేశములందు.

భావము:

మేఘము వంటి నీలవర్ణ దేహము; ఆజాను బాహువులు; చంద్రుని బోలిన నెమ్మొగము; వ్యాపించిన
నల్లని ఉంగరాల ముంగురులు; పచ్చని వస్త్రం; విశాల వక్షస్థలము; సన్నని నడుము; కలువరేకుల

వంటి కన్నులు; మృదువైన చిరునవ్వు గల ప్రద్యుమ్నాడిని అక్కడి స్త్రీలు ఏమరుపాటుగా చూసి,
శ్రీకృష్ణుడని భ్రమించి అక్కడి కక్కడ చాటులకు చేరారు.

10.2-27-క.

కొండలు హరి యగు నందురు,

కొండలు చిహ్నములు కొన్నికొన్ని హరికి లే

వందురు, మెల్లనె తెలియుద

మందురు మరుఁ జూచి కొండ బలలు గుములై.

టీకా:

కొండలు = కొంతమంది; హరి = కృష్ణుడు; అగును = అగును; అందురు = అంటారు; కొండలు =
కొంతమంది; చిహ్నములున్ = గుర్తులు; కొన్నికొన్ని = కొంతవరకు; హరి = కృష్ణుని; కిన్ = కి; లేవు
= లేవు; అందురు = అంటారు; మెల్లనన్ = తిన్నగా; తెలియుదము = తెలిసికొందము; అందురు =
అనుచున్నారు; మరున్ = మనః; చూచి = చూసి; కొండలు = కొంతమంది; బలలు = స్త్రీలు;
గుములు = గుంపులు కూడుకొన్నవారు; ఐ = అయ్యి.

భావము:

ప్రద్యుమ్నాడిని చూసిన కొందరు స్త్రీలు “శ్రీకృష్ణుడే” అని అనగా, మరికొందరు “శ్రీకృష్ణునిలో ఇతని
లక్షణాలు కొన్ని లే”వని అన్నారు. ఇంకా కొందరు “నెమ్మదిగా ఈ విషయం తెలుసుకుందా”మని
గుంపులు గుంపులుగా చేరి.....

10.2-28-క.

హరి యని వెనుచని పిదపన్

హరిఁ బోలెడువాఁడు గాని హరి గాఁ డనుచున్

హరిమధ్య లల్లనల్లన

హరినందను డాయ వచ్చి రాశ్చర్యమునన్.

టీకా:

హరి = కృష్ణుడు; అని = అని; వెను = వెనుకకు; చని = పోయి; పిదపన్ = పిమ్మట; హరిన్ = కృష్ణుని;
పోలెడు = వంటి; వాడున్ = వాడు; కాని = తప్పించి; హరి = కృష్ణుడు; కాడు = కాడు; అనుచున్ =
అని; హరిమధ్యలు = సుందరీమణులు {హరిమధ్య - సింహము వంటి నడుము కలవారు, స్త్రీలు};
అల్లనల్లన = మెల్లమెల్లగా; హరినందనున్ = ప్రద్యుమ్నుని; డాయ = దగ్గరకు; వచ్చిరి = వచ్చిరి;
ఆశ్చర్యమునన్ = వింతగా.

భావము:

"శ్రీకృష్ణుడే" అని కొంతదూరం వెళ్ళి, "శ్రీకృష్ణుడిలా ఉన్నాడే కాని శ్రీకృష్ణుడు కా"డని అంటూ
అంతఃపుర స్త్రీలు ఆశ్చర్యపోతూ శ్రీకృష్ణుడి కుమారు డైన ప్రద్యుమ్నుడిని సమీపించారు.

10.2-29-ఉ.

అన్నులు సేర వచ్చి మరు **అందఱు** జూడఁగఁ దాను వచ్చి సం
పన్న గుణాభిరామ హరిపట్టపుదేవి విదర్భపుత్రి క్రే
రన్నుల నా కుమారకుని కైవడి నేర్పడఁ జూచి బోటితోఁ
జన్నులు సేచ నిట్లనియె **సంభ్రమ**దైన్యము లుల్లసిల్లఁగన్.

టీకా:

అన్నులు = స్త్రీలు; చేరన్ = దగ్గరకు; వచ్చి = వచ్చి; మరున్ = ప్రద్యుమ్నున్; అందఱున్ = అందరు;
చూడగన్ = చూచుచుండగ; తాను = తాను; వచ్చి = వచ్చి; సంపన్నగుణ = మంచి గుణములచేత;
అభిరామ = చక్కటి ఆమె; హరి = కృష్ణుని; పట్టపుదేవి = పట్టపురాణి; విదర్భపుత్రి =
రుక్మిణీదేవి; విదర్భపుత్రి - విదర్భ దేశపు రాకుమారి, రుక్మిణి; క్రేగన్నుల = కడకన్నులచేత; ఆ = ఆ
యొక్క; కుమారకుని = పిల్లవాని; కైవడిన్ = వైపు; ఏర్పడన్ = విశదముగా; చూచి = చూసి; బోటి =
చెలికత్తె; తోన్ = తోటి; చన్నులు = స్తనములు; చేపన్ = పాలు చేపుతుండగా; ఇట్లు = ఈ విధముగ;
అనియె = పలికెను; సంభ్రమ = తొట్రుపాటు; దైన్యములున్ = దీనత్వములు; ఉల్లసిల్లన్ =
ప్రకాశింపగా.

భావము:

స్త్రీ లందరూ ప్రద్యుమ్నాడిని చూడటానికి రాగా శ్రీకృష్ణుని పట్టపుదేవి, విదర్భ రాకుమారి, సుగుణాలదేవి అయిన రుక్మిణీదేవి క్రీగంటితో ఆ పిల్లవాని రూపురేఖలను చూసి పాలిండ్లు చేపగా దైన్య సంభ్రమాలు ముప్పిరిగొనగా చెలికత్తెతో ఇలా అంది.

10.2-30-శా.

"ఈ కంజేక్షణు డీ కుమారతిలకుం డీ యిందుబింబాననుం
డీ కంఠీరవమధ్యు డిచ్చటికి నేఁ డెందుండి యేతెంచెనో
యీ కల్యాణునిఁ గన్న భాగ్యవతి మున్నే నోములన్ నోచెనో
యే కాంతామణియందు వీని కనెనో యే కాంతుం డీ కాంతునిన్.

టీకా:

ఈ = ఈ; కంజ = కమలముల వంటి; ఈక్షణుడు = కన్నులు కలవాడు; ఈ = ఈ; కుమార = బాలురలో; తిలకుడు = శ్రేష్ఠుడు; ఈ = ఈ; ఇందుబింబా = చంద్రబింబము వంటి; ఆననుండు = ముఖము కలవాడు; ఈ = ఈ; కంఠీరవ = సింహమువంటి; మధ్యుడు = నడుము కలవాడు; ఇచ్చటి = ఇక్కడ; కిన్ = కి; నేడు = ఇవాళ; ఎందుండి = ఎక్కడనుండి; ఏతెంచెనో = వచ్చెనో; ఈ = ఈ; కల్యాణునిన్ = శుభలక్షణుని; కన్న = కనినట్టి; భాగ్యవతి = అదృష్టవంతురాలు; మున్ను = మునుపు; ఏ = ఎట్టి; నోములన్ = వ్రతములను; నోచెనో = ఆచరించెనో; ఏ = ఏ; కాంతా = స్త్రీలలో; మణి = ఉత్తమురాలు; అందున్ = అందు; వీనిన్ = ఇతనిని; కనెనో = పొందెనో; ఏ = ఏ; కాంతుడు = పురుషుడు; ఈ = ఈ; కాంతునిన్ = అందగానిని.

భావము:

ఈ చక్కటి పిల్లాడు, పద్మనేత్రుడు, చంద్రముఖుడు, సింహమధ్యముడు ఇక్కడకు ఎక్కడ నుండి వచ్చాడో. ఈ బాలుడిని కన్న భాగ్యవతి పూర్వజన్మలో ఏ నోములు నోచిందో? ఏ అందగాడు ఏ అందగత్తె యందు ఈ అందగాడిని కన్నాడో?

10.2-31-శా.

అళీ! నా తొలుచూలి పాపనికి బోర్కాడించి నే సూతికా

శాలామధ్య విశాలతల్పగత నై చన్నిచ్చి నిద్రింప నా

బాలున్ నా చనుబాలకుం జెఱిచి యే పాపాత్ములే త్రోవ ము

న్నేలీలం గొనిపోయిరో? శిశువుఁ దా నే తల్లి రక్షించెనో!

టీకా:

అళీ = సఖీ; నా = నా యొక్క; తొలుచూలి = మొదటి కాన్పులో పుట్టిన; పాపని = బిడ్డడి; కిన్ = కి;
బోర్కాడించి = స్నానము చేయించి; నేన్ = నేను; సూతికాశాలా = పురిటింటి; మధ్య = లోపలి; విశాల
= పెద్ద; తల్ప = మంచము; గతను = పై ఉన్నదానిని; ఐ = అయ్యి; చన్నిచ్చి = స్తన్యము తాగించి;
నిద్రింపన్ = నిద్రపోవుచుండగా; ఆ = ఆ; బాలున్ = పిల్లవానిని; నా = నా యొక్క; చనుబాలు =
స్తన్యమున; కున్ = కు; జెఱిచి = దూరముచేసి; ఏ = ఏ; పాపాత్ములు = పాపచిత్తులు; ఏ = ఏ; త్రోవన్
= మార్గమున; మున్ను = ఇంతకుముందు; ఏ = ఏ; లీలన్ = విధముగ; కొనిపోయిరో =
తీసుకొనిపోయిరో; శిశువున్ = బాలుని; తాను = తాను; ఏ = ఏ; తల్లి = పుణ్యవతి; రక్షించెనో =
పోషించెనో.

భావము:

ఓ చెలీ! నా తొలిచూలు బాలుడికి స్నానం చేయించి పురిటిగదిలో మంచంపై పడుకుని చన్నిచ్చి
నిద్రపోతున్న సమయంలో, ఏ పాపాత్ములు నా పుత్రుడిని నా చనుబాలకు దూరంచేసి ఏవిధంగా
దొంగిలించుకుని పోయారో? ఆ పిల్లవాడిని ఏ చల్లనితల్లి రక్షించిందో?

10.2-32-క.

కొడుకఁడు నా పొదిగిఁటిలోఁ

జెడిపోయిన నాఁటనుండి చెలియా! తెలియం

బడదే వార్తయు నతఁడే

వడువున నెచ్చోట నిలిచి వర్తించెడినో!

టీకా:

కొడుకడు = కుమారుడు; నా = నా యొక్క; పొదిగిటి = ఒడి; లోన్ = లోనుండి; చెడిపోయిన = దూరమైన; నాటి = వేళ; నుండి = నుండి; చెలియా = సఖి; తెలియబడదు = తెలియరాదు; ఏ = ఏ; వార్తయున్ = విషయము; అతడు = వాడు; ఏ = ఏ; వడువునన్ = విధముగ; ఏ = ఏ; చోటన్ = ప్రదేశము నందు; నిలిచి = ఉండి; వర్తించెడినో = నివసించుచుండెనో.

భావము:

చెలీ! నా కుమారుడు నా పొత్తిళ్ళ నుండి దూరమైన రోజు నుండి ఏ కబురూ తెలియరాలేదు. వాడు ఎక్కడ ఉన్నాడో, ఎలా ఉన్నాడో కదా!

10.2-33-క.

ఇందాక వాడు బ్రదికిన

సందేహము లేదు దేహచాతుర్యవయ

సౌందర్యంబుల లోకులు

వందింపగ నితనియంతవాడగు జమ్మీ!

టీకా:

ఇందాకా = ఇన్నాళ్ళ వరకు; వాడున్ = అతడు; బ్రదికిన = బతికుంటే; సందేహము = అనుమానము; లేదు = లేదు; దేహ = శరీరము చేత; చాతుర్య = నేర్పు చేత; వయః = వయస్సు చేత; సౌందర్యంబులన్ = చక్కదనముల చేత; లోకులు = ప్రజలు; వందింపన్ = కొనియాడగా; ఇతని = వీని; అంతవాడు = అంతటి వాడు; అగున్ = ఐ ఉండును; చుమ్మీ = సుమా.

భావము:

ఇప్పటిదాకా నా కొడుకు బ్రతికే ఉండి ఉంటే ఇలా చక్కటి రూపు, వయస్సు, అందచందాలతో లోకులు పొగిడేలా, ఈతడి అంతటి వాడై ఉండే వాడు సుమా!

10.2-34-ము.

అతివా! సిద్ధము నాటి బాలకున కీ యాకార మీ వర్ణ మీ
గతి యీ హాసవిలోకనస్వరము లీ గాంభీర్య మీ కాంతి వీ
డతడే కాదగు నున్నవారలకు నా యాత్మేశు సారూప్య సం
గతి సిద్ధింపదు; వీనియందు మిగులం గౌతూహలం బయ్యెడిన్.

టీకా:

అతివా = చెలీ; సిద్ధము = తప్పకుండా; నాటి = ఆనాటి, అప్పటి; బాలకున్ = పిల్లవాని; కున్ = కి; ఈ = ఈ; ఆకారము = రూపము; ఈ = ఈ; వర్ణము = రంగు; ఈ = ఈ; గతి = నడక; ఈ = ఈ; హాస = నవ్వు; విలోకన = చూపులు; స్వరములు = కంఠస్వరములు; ఈ = ఈ; గాంభీర్యము = గాంభీర్యము; ఈ = ఈ; కాంతి = లావణ్యము; వీడు = ఇతను; అతడే = అతనే; కాన్ = అయ్యి ఉండి; తగున్ = ఉండవచ్చును; ఉన్నవారలు = ఇతరుల; కున్ = కు; నా = నా యొక్క; ఆత్మ = సొంత; ఈశు = భర్త; సారూప్య = వంటి రూపము; సంగతి = కలిగి ఉండుట; సిద్ధింపదు = కలుగదు; వీనిన్ = ఇతని; అందున్ = అందు; మిగులన్ = మిక్కిలి; గౌతూహలంబు = ఆసక్తి; అయ్యెడిన్ = కలుగుచున్నది.

భావము:

మగువా! ఆనాటి నా కొడుక్కి ఈ రూపం; ఈ రంగు; ఈ నవ్వు; ఈ చూపులు; ఈ కంఠస్వరం; ఈ గంభీర్యం; ఈ కాంతి ఉండి ఉండేవి. ఇతడు నా పుత్రుడే అయ్యుండాలి, లేకపోతే వేరేవాడిలో నా భర్త శ్రీకృష్ణుడి పోలికలు ఎందుకుంటాయి. ఇతడి మీద నాకు ఎంతో అభిమానం కలుగుతోంది కూడా!

10.2-35-క.

పొడలెడి ముదమునఁ జిత్తము
గడలెడి నా యెడమమూఁపు, గన్నుల వెంటం
బొడలెడి నానందాశ్రులు
మెడలెడి బాలిండ్ల బాలు; మేలయ్యెడినో!"

టీకా:

పొదలెడిన్ = పొంగిపొరలుతున్నది; ముదమునన్ = సంతోషముతో; చిత్తము = మనస్సు; కదలెడిన్ = అదురుచున్నది; నా = నా యొక్క; ఎడమ = ఎడమ; మూపు = భుజము; కన్నుల = కళ్ళ; వెంటన్ = వెంటబడి; పొదలెడిన్ = పొంగిపొరలుతున్నది; ఆనంద = సంతోష; ఆశ్రులు = బాష్పములు; మెదలెడిన్ = చేపుచున్నది; పాలిండ్లన్ = స్తనమునుండి; పాలు = పాలు; మేలు = శుభము; అయ్యెడినో = కలుగుతుందేమో.

భావము:

ఆనందంతో నా హృదయం ఉప్పొంగుతోంది. నా ఎడమ బుజం అదురుతోంది. కళ్ళనుండి ఆనందాశ్రువులు రాలుతున్నాయి. పాలిండ్లలో పాలు జాలువారుతున్నాయి. ఏం మేలు జరుగబోతుందో?

10.2-36-వ.

అని డోలాయమాన మానసయై వితర్కించుచు.

టీకా:

అని = అని; డోలాయమాన = ఊగిసలాడుతున్న; మానస = మనసు కలామె; ఐ = అయ్యి; వితర్కించుచు = ఆలోచించుకొనుచు.

భావము:

అని చెలికత్తెకు చెప్పి, ఎటూ తేల్చుకోలేని ఊగిసలాడుతున్న మనస్సుతో రుక్మిణీదేవి వితర్కించుకుంటూ.

10.2-37-క.

తనయుఁ డని నొడువఁ దలఁచును;

దనయుఁడు గా కున్న మిగులఁ దతిగొని సవతుల్

తను నగియెద రని తలచు; న

తను సంశయ మలమికొనఁగఁ దనుమధ్య మదిన్.

టీకా:

తనయుడు = కొడుకు; అని = అని; నొడువన్ = చెప్పవలెనని; తలచును = అనుకొనును; తనయుడు = కొడుకు; కాక = కాకుండ; ఉన్నన్ = ఉన్నచో; మిగులన్ = మిక్కిలి; తతిగొని = సమయము కనిపెట్టి; సవతుల్ = సపత్నులు; తనున్ = తనను; నగియెదరు = పరిహాసము చేసెదరు; అని = అని; తలచును = అనుకొనును; అతను = ఆధికమైన, తక్కువకాని; సంశయము = సందేహము; అలమికొనగన్ = ఆవరించగా; తనుమధ్య = ఇంతి (రుక్మిణి); మదిన్ = మనసు నందు.

భావము:

రుక్మిణీదేవి ఇతడు తన కొడుకే అని చెప్పబోతుంది. కాని అతడు తన కుమారుడు కాకపోతే సమయం చిక్కిందని తన సవతులు తనను గేలిచేస్తారేమో అనే సంశయంతో ఆలోచించుకొనింది.

10.2-38-వ.

ఇట్లు రుక్మిణీదేవి విచారించుచుండ లోపలినగరి కావలివారివలన విని కృష్ణుండు దేవకీవసుదేవులం దోడ్కొని చనుదెంచి సర్వజ్ఞుం డయ్యు నేమియు వివరింపక యూరకుండె; నంత నారదుండు సనుదెంచి శంబరుండు గుమారునిం గొనిపోవుట మొదలైన వార్త లెఱింగించిన.

టీకా:

ఇట్లు = ఈ విధముగ; రుక్మిణీదేవి = రుక్మిణీసతి; విచారించుచున్ = తర్కించుకొనుచు; ఉండన్ = ఉండగా; లోపలినగరి = అంతఃపురపు; కావలివారు = కాపాలా కాసిడివారల; వలన = వలన; విని = తెలిసికొని; కృష్ణుండు = కృష్ణుడు; దేవకీ = దేవకీదేవి; వసుదేవులన్ = వసుదేవులను; తోడ్కొని = కూడ తీసుకొని; చనుదెంచి = వచ్చి; సర్వజ్ఞుండు = అన్నీ తెలిసినవాడు; అయ్యున్ = అయినప్పటికి; ఏమియున్ = ఏమీ; వివరింపక = మాట్లాడకుండ; ఊరక = ఊరికే; ఉండెను = ఉండెను; అంత =

అప్పుడు; నారదుండు = నారదుడు; చనుదెంచి = వచ్చి; శంబరుడు = శంబరాసురుడు;
కుమారునిన్ = బిడ్డను; కొనిపోవుట = తీసుకుపోవుట; మొదలైన = మొదలగు; వార్తలున్ =
విషయములు; ఎఱింగించినన్ = తెలుపగా;

భావము:

అలా ఒక ప్రక్క రుక్మిణీదేవి ఆలోచించుకుంటూ ఉండగా, అంతఃపురం కాపలాకాసే వారి వలన
విషయం వినిన శ్రీకృష్ణుడు తన తల్లిదండ్రులైన దేవకీ వసుదేవులను వెంట తీసుకుని వచ్చాడు.
తాను సర్వజ్ఞుడు అయినా వివరం చెప్పకుండా ఊరుకున్నాడు. ఇంతలో నారదుడు వచ్చి
శంబరాసురుడు శిశువును తీసుకొని వెళ్ళడం మొదలైన విషయాలు అన్నీ వివరంగా
తెలియజేసాడు.

10.2-39-క.

"చచ్చినబాలుఁడు గ్రమ్మఱ

వచ్చిన క్రియ వచ్చెఁ బెక్కువర్షములకు నీ

సచ్చరితు నేఁడు గంటిమి;

చెచ్చెర మున్నెట్టి తపము సేయంబడెనో?"

టీకా:

చచ్చిన = చచ్చిపోయిన; బాలుడు = పిల్లవాడు; గ్రమ్మఱన్ = మరల; వచ్చిన = బతికి వచ్చిన; క్రియన్
= విధముగ; వచ్చెన్ = వచ్చెను; పెక్కు = అనేక; వర్షములు = సంవత్సరములు; కున్ = కు; ఈ = ఈ;
సత్ = మంచి; చరితున్ = నడత కలవాడిని; నేడు = ఇవేళ; గంటిమి = చూసితిమి; చెచ్చెరన్ =
చటుక్కున; మున్ను = మునుపు; ఎట్టి = ఎలాంటి; తపమున్ = తపస్సును; చేయంబడెనో =
చేయబడినదో కదా.

భావము:

“ఎన్ని ఏళ్ళకు ఈ బాలుడిని చూడగలిగాము. మరణించిన బాలుడు తిరిగి బ్రతికిరావడం లాంటిదే కదా ఇది. ఈ బాలుడిని తిరిగి చూడడానికి మనం పూర్వజన్మలో ఏం తపస్సులు చేశామో?”

10.2-40-వ.

అని యంతఃపుర కాంతలును, దేవకీవసుదేవ రామకృష్ణులును యథోచితక్రమంబున నా దంపతుల దివ్యాంబరాభరణాలంకృతుల సత్కరించి సంతోషించిరి; రుక్మిణీదేవియు నందనుం గౌగిలించు కొని.

టీకా:

అని = అని; అంతఃపుర = అంతఃపురమున ఉండు; కాంతలును = స్త్రీలు; దేవకీ = దేవకీదేవి; వసుదేవ = వసుదేవుడు; రామ = బలరాముడు; కృష్ణులును = కృష్ణుడు; యథోచిత = తగిన; క్రమంబునన్ = రీతిని; ఆ = ఆ; దంపతుల = భార్యాభర్తలను; దివ్య = దివ్యమైన; అంబర = బట్టలు; అభరణలు = భూషణములచేత; అలంకృతుల = అలంకారములచేత; సత్కరించి = సన్మానముచేసి; సంతోషించిరి = సంతోషించారు; రుక్మిణీదేవియు = రుక్మిణీదేవి; నందనున్ = కుమారుని; కౌగిలించుకొని = కౌగిలించుకొని;

భావము:

అని అనుకుంటూ అంతఃపుర కాంతలూ, దేవకీ వసుదేవులూ, బలరామ కృష్ణులూ మంచి మంచి వస్త్రాభరణాలతో రతీప్రద్యుమ్నులను సత్కరించి సంతోషించారు. రుక్మిణీదేవి తన కొడుకుని కౌగిలించుకుని...

10.2-41-శా.

"**అన్నా!** నా చనుఁ బాపి నిన్ను దనుజుం **డంభోనిధిన్** వైచెనే
యెన్నే వర్షము లయ్యెఁ బాసి సుత! నీ **వేరి**తి జీవించి యే

సన్నాహంబున శత్రు గెల్చితివో? యాశ్చర్యంబు సంధిల్లెడిన్

నిన్నుం గాంచితి నింతకాలమునకున్ నేధన్యతం జెందితిన్."

టీకా:

అన్నా = నాయనా; నా = నా యొక్క; చనున్ = స్తన్యపానమును; పాపి = దూరము చూసి; నిన్ను = నిన్ను; దనుజుండు = రాక్షసుడు; అంభోనిధిన్ = సముద్రము నందు; వైచెనే = పడవేసినా ఏమి; ఎన్నే = ఎన్నో; వర్షములు = సంవత్సరములు; అయ్యన్ = ఆయెను; పాసి = ఎడబాసి; సుత = కొడుకా; నీవు = నీవు; ఏ = ఏ; రీతిన్ = విధముగ; జీవించి = బతికివి; ఏ = ఎట్టి; సన్నాహంబునన్ = యత్నములతో; శత్రు = శత్రువులను; గెల్చితివో = జయించితివి; ఆశ్చర్యంబు = వింతగా; సంధిల్లెడిన్ = అగుచున్నది; నిన్నున్ = నిన్ను; కాంచితి = చూచితిని; ఇంత = అన్ని; కాలమున్ = రోజుల; కున్ = కు; నేన్ = నేను; ధన్యతన్ = కృతార్థత్వము; చెందితిన్ = పొందితిని.

భావము:

"నాయనా! రాక్షసుడు నిన్ను నానుండి వేరుచేసి నిన్ను సముద్రంలో పడేసి ఎన్నో సంవత్సరాలైంది. ఇన్నాళ్ళూ ఓ కుమారా! నీవు ఎలా బ్రతికావో, ఎలా ఆ రాక్షసుణ్ణి సంహరించావో? చాలా ఆశ్చర్యంగా వుంది. ఇంత కాలానికి మళ్ళీ నిన్ను చూసి నేను ధన్యరాలిని అయ్యాను."

10.2-42-వ.

అని కొడుకుం జూచి సంతోషించి కోడలిగుణంబులు కైవారంబు సేసి, వినోదించుచుండె; నంత ద్వారకానగరంబు ప్రజలు విని హర్షించి; రందు.

టీకా:

అని = అని; కొడుకున్ = కొడుకునప; చూచి = చూచి; సంతోషించి = సంతోషించి; కోడలి = కోడలు (మాయాదేవి); గుణంబులు = సుగుణములను; కైవారంబు = శ్లాఘించుట; చేసి = చేసి; వినోదించుచుండన్ = ఆనందించుచుండగా; అంత = ఆ సమయము నందు; ద్వారకానగరంబు =

ద్వారకానగరము; ప్రజలు = పురజనులు; విని = విని; హర్షించిరి = సంతోషించిరి; అందున్ = అప్పుడు.

భావము:

అంటూ రుక్మిణీదేవి తన కుమారుడిని చూసి ఎంతో ఆనందించింది. కోడలి సద్గుణాలను పొగుడుతూ, వేడుకలు చేయసాగింది. అంతట ఆ వార్త విని ద్వారకానగర వాసులు అందరూ ఎంతో సంతోషించారు.

10.2-43-క.

సిరిపెనిమిటి పుత్రకుఁ డగు

మరుగని హరిఁ జూచినట్ల మాతలు దమలోఁ

గరుగుదు రట, పరకాంతలు

మరుగని మోహంధకార మగ్గులు గారే?"

టీకా:

సిరిపెనిమిటి = కృష్ణుని (సిరి పెనిమిటి - సిరి (లక్ష్మీదేవి) భర్త, కృష్ణుడు); పుత్రకుడు = కొడుకు; అగు = ఐన; మరున్ = ప్రద్యుమ్నుని; కని = చూసి; హరిన్ = కృష్ణుని; చూచిన = చూసిన; అట్ల = విధముగ; మాతలు = తల్లులు; తమ = వారి; లోన్ = అందు; కరగుదురు = అనురాగము కలవారు; అట = అగుదురు అట; పర = ఇతర; కాంతలు = స్త్రీలు; మరున్ = ప్రద్యుమ్నుని; కని = చూసి; మోహ = మోహము అను; అంధకార = చీకటిలో; మగ్గులు = మునిగినవారు; కారే = కారా, ఔతారు.

భావము:

ప్రద్యుమ్నుడు శ్రీపతి కృష్ణుడి పుత్రుడు, పైగా స్వయంగా మన్మథుడు. అతడిని చూసిన తల్లులు శ్రీకృష్ణుడిని చూసినట్లే భావించి కరగిపోతారుట. ఇంక పరకాంతలు ఈ మన్మథుడిని చూసి మోహంధకారంలో మునిగిపోరా?"

10.2-44-వ.

అని చెప్పి శుకుం డిట్లనియె

టీకా:

అని = అని; చెప్పి = చెప్పి; శుకుండు = శుకుడు; ఇట్లు = ఈ విధముగ; అనియె = పలికెను.

భావము:

అని చెప్పి శుకమహర్షి ఇంకా ఇలా అన్నాడు.

10.2-45-క.

"సత్రాజిత్తు నిశాచర

శత్రునకుం గీడు సేసి సద్వినయముతోఁ

బుత్తి, శమంతకమణియును

మైత్రిం గొని తెచ్చి యిచ్చె మనుజాధీశా!"

టీకా:

సత్రాజిత్తు = సత్రాజిత్తు; నిశాచరశత్రున్ = కృష్ణుని {నిశాచరశత్రువు - రాక్షసుల శత్రువు, విష్ణువు}; కున్ = కు; కీడు = చెడుపు; చేసి = చేసి; సత్ = మంచి; వినయము = వినయము; తోన్ = తోటి; పుత్రిన్ = కుమార్తెను; శమంతక = శమంతకము అను; మణియును = మణి; మైత్రిన్ = మిత్రత్వమును; కొని = చేపట్టి; తెచ్చి = తీసుకువచ్చి; ఇచ్చెన్ = ఇచ్చెను; మనుజాధీశ = రాజా {మనుజాధీశుడు - మానవులకు ప్రభువు, రాజు}.

భావము:

"ఓ పరీక్షిత్తు మహారాజా! సత్రాజిత్తు శ్రీకృష్ణుడి పట్ల అవచారం చేసాడు. పిమ్మట పశ్చాత్తాప పడి, మంచి వినయంతో శమంతకమణినీ తన పుత్రికామణినీ మైత్రీభావంతో తీసుకువచ్చి సమర్పించాడు."

10.2-46-వ.

అనిన విని రా జిట్లనియె.

టీకా:

అనినన్ = అనగా; విని = విని; రాజు = పరీక్షిన్నహారాజు {రాజు - రజియంతి రాజు; రంజింపజేయువాడు రాజు, పరిపాలకుడు}; ఇట్లు = ఈ విధముగ; అనియె = పలికెను.

భావము:

అని శుకమహర్షి చెప్పగా వినిన పరీక్షిన్నరేంద్రుడు ఇలా అన్నాడు.

10.2-47-ఆ.

"శౌరి కేమి తప్పు సత్రాజితుడు సేసె?

గూతు మణిని నేల కోరి యిచ్చె?

నతని కెట్లు కలిగె నా శమంతకమణి

విప్రముఖ్య! నాకు విస్తరింపు."

టీకా:

శౌరి = కృష్ణుడు {శౌరి - శూరుని మనుమడు, కృష్ణుడు}; కిన్ = కి; ఏమి = ఎడల; తప్పు = తప్పు;
సత్రాజితుడు = సత్రాజిత్తు; చేసెన్ = చేసెను; కూతున్ = కూతురును; మణిని = శమంతకమణిని;
ఏలన్ = ఎందుకు; కోరి = అపేక్షించి; ఇచ్చెన్ = ఇచ్చెను; అతని = అతని; కిన్ = కి; ఎట్లు = ఏ విధముగ;
కలిగెన్ = లభించెను; ఆ = ఆ యొక్క; శమంతక = శమంతకము అను; మణి = రత్నము; విప్ర =
బ్రాహ్మణులలో; ముఖ్య = ముఖ్యమైనవాడ; నా = నా; కున్ = కు; విస్తరింపు = వివరించి చెప్పుము.

భావము:

"ఓ మునీంద్రా! శ్రీకృష్ణుడిపట్ల సత్రాజిత్తు ఏమి అపరాధం చేసాడు. శమంతకమణినీ తన కూతురుని ఎందుకు కోరి కోరి ఇచ్చాడు. అతనికి శమంతకమణి ఎలా దొరికింది. ఈ విశేషాలన్నీ నాకు వివరంగా చెప్పండి."

దశమ స్కంధము - ఉత్తర : శమంతకమణి పొందుట

10.2-48-వ.

అనిన విని శుకయోగివర్యుం డిట్లనియె."సత్రాజిత్తునువాడు సూర్యునకు భక్తుండై చెలిమి, సేయ నతనివలన సంతసించి సూర్యుండు శమంతకమణి నిచ్చె; నా మణి కంఠంబున ధరియించి సత్రాజిత్తు భాస్కరుని భంగి భాసమానుం డై ద్వారకానగరంబునకు వచ్చిన; దూరంబున నతనిం జూచి జనులు మణిప్రభాపటల తేజోహృతదృష్టులయి సూర్యుం డని శంకించి వచ్చి; హరి కిట్లనిరి.

టీకా:

అనినన్ = అని అడుగగా; విని = విని; శుక = శుకుడు అను; యోగి = యోగులలో; వర్యుండు = స్తుతింప దగినవాడు; ఇట్లు = ఈ విధముగ; అనియె = పలికెను; సత్రాజిత్తు = సత్రాజిత్తు; అను = అనెడి; వాడు = అతను; సూర్యున్ = సూర్యుడి; కున్ = కి; భక్తుండు = భక్తుడు; ఐ = అయ్యి; చెలిమి = స్నేహము; చేయన్ = చేయగా; అతని = అతని; వలన = ఎడల; సంతసించి = తృప్తిచెంది; సూర్యుండు = సూర్యుడు; శమంతక = శమంతకము అను; మణిన్ = రత్నమును; ఇచ్చెన్ = ఇచ్చెను; ఆ = ఆ యొక్క; మణిన్ = రత్నమును; కంఠమునన్ = మెడలో; ధరియించి = వేసుకొని; సత్రాజిత్తు = సత్రాజిత్తు; భాస్కరుని = సూర్యుని; భంగిన్ = వలె; భాసమానుండు = ప్రకాశించువాడు; ఐ = అయ్యి; ద్వారకానగరంబున్ = ద్వారకానగరమున; కున్ = కు; వచ్చినన్ = రాగా; దూరంబునన్ = దూరమునుండి; అతనిన్ = అతనిని; చూచి = చూసి; జనులు = ప్రజలు; మణి = రత్నము యొక్క; ప్రభా = కాంతి; పటల = సమూహముల; తేజః = తేజస్సుచేత; హృత = హరింపబడిన; దృష్టులు = చూపులు కలవారు; అయి = ఐ; సూర్యుండు = సూర్యుడు; అని = అని; శంకించి = సందేహించి; వచ్చి = వచ్చి; హరి = కృష్ణుని; కిన్ = కి; ఇట్లు = ఈ విధముగ; అనిరి = పలికిరి.

భావము:

రాజు పరీక్షిత్తు ఇలా అడుగగా శుకయోగి ఈలా చెప్పసాగాడు."సత్రాజిత్తు సూర్యుడిని భక్తితో ఆరాధించాడు. సూర్యుడు అతడి భక్తికి మెచ్చి సంతోషించి అతడికి శమంతకమణిని ఇచ్చాడు. ఆ మణిని కంఠంలో ధరించి సత్రాజిత్తు సూర్యునిలా వెలిగిపోతూ ద్వారకకి వచ్చాడు.

ద్వారకానివాసులు ఆ మణి కాంతులకు కన్నులుమిరుమిట్లు గొలుపగా సూర్యుడని భ్రాంతిపడి
శ్రీకృష్ణుడి దగ్గరకు వచ్చి ఇలా విన్నవించారు.

10.2-49-క.

"నారాయణ! దామోదర!

నీరజదళనేత్ర? చక్రి! నిఖిలేశ! గదా

ధారణ! గోవింద! నమ

స్మారము యదుపుత్ర! నిత్యకల్యాణనిధి!

టీకా:

నారాయణ = కృష్ణుడు {నారాయణుడు - మహాజలము స్థానముగా నుండునట్టి వటపత్రశాయి,
నారం విజ్ఞానం తదయసమాశ్రయో యస్యసః నారాయణః (వ్యుత్పత్తి), నారము అనగా విజ్ఞానము
దానికి సమాశ్రయుడు నారయణుడు, విష్ణువు}; దామోదర = కృష్ణుడు {దామోదరుడు - వనమాల
ఉదరమున కలవాడు, శ్లో. దామాని లోకానామాని తానియస్యోదరాంతరే, తేన దామోదరో
దేవశ్రీధరస్త్యం సమాశ్రితః. వ్యాస వచనము, దామములు అనగా లోకములు పదునాలుగు
ఉదరమున కలవాడు, విష్ణువు}; నీరజదళనేత్ర = కృష్ణుడు {నీరజదళనేత్రుడు - తామర రేకుల వంటి
కన్నులు కలవాడు, విష్ణువు}; చక్రి = కృష్ణుడు {చక్రి - సుదర్శనము అను చక్రాయుధము
ధరించినవాడు, కృష్ణుడు}; నిఖిలేశ = కృష్ణుడు {నిఖిలేశుడు - సర్వ లోకములకు ఈశుడు, విష్ణువు};
గదాధారణ = కృష్ణుడు {గదాధారణ - కౌమోదకి అను గదను ధరించువాడు, విష్ణువు}; గోవింద =
కృష్ణుడు {గోవిందుడు - వేదములచేత తెలియబడు వాడు, విష్ణువు}; నమస్కారము =
నమస్కారము; యదుపుత్ర = కృష్ణుడు {యదుపుత్రుడు - యదువంశమున పుట్టినవాడు, కృష్ణుడు};
నిత్యకల్యాణనిధి = కృష్ణుడు {నిత్యకల్యాణనిధి - శాశ్వతమైన మేలులకు నిధివంటివాడు, విష్ణువు}.

భావము:

"నారాయణా! దామోదరా! పుండరీకాక్షా! చక్రాయుధా! సర్వేశ్వరా! గదాధారీ! గోవిందా!

యదునందనా! నిత్యకల్యాణనిధి! నీకు నమస్కారం.

10.2-50-మ.

దివిజాధీశ్వరు లిచ్చగింతురు గదా దేవేశ! నిన్ జాడ యా
ద్రవ వంశంబున గూఢమూర్తివి జగత్త్రాణుండవై యుండఁగా
భవదీయాకృతిఁ జాడ నేడిదె రుచిప్రచ్ఛన్న దిగ్భాగుడై
రవియో, నీరజగర్భుడో యొకఁడు సేరన్ వచ్చె మార్గంబునన్."

టీకా:

దివిజా = దేవతా; అధీశ్వరులు = శ్రేష్ఠులు, ప్రభువులు; ఇచ్చగింతురు = కోరుకొనెదరు; కదా = కదా;
దేవేశ = కృష్ణా (దేవేశుడు - దేవతలకు ఈశుడు, విష్ణువు); నిన్ = నిన్ను; చూడన్ = దర్శించుటకు;
యాదవ = యదువు యొక్క; వంశంబునన్ = వంశము నందు; గూఢ = రహస్యమైన; మూర్తివి =
స్వరూపము కలవాడవు; జగత్ = లోకములకు; త్రాణుండవు = కాచువాడవు; ఐ = అయ్యి; ఉండగా
= ఉండగా; భవదీయ = నీ యొక్క; ఆకృతిన్ = స్వరూపమును; చూడన్ = చూచుటకు; నేడు =
ఇవాళ; ఇదె = ఇదిగో; రుచి = ప్రకాశముచేత; ప్రచ్ఛన్న = ఆవరింపబడిన; దిక్ = దిక్కుల; భాగుడు =
ప్రదేశములు కలవాడు; ఐ = అయ్యి; రవియో = సూర్యుడో; నీరజగర్భుడో = బ్రహ్మదేవుడు
(నీరజగర్భుడు - నీరజ (పద్మమున) గర్భుడు (పుట్టినవాడు), బ్రహ్మ; ఒకడు = ఒకానొకడు; చేరన్ =
చేరువకు; వచ్చెన్ = వచ్చెను; మార్గంబునన్ = దారిమ్మట.

భావము:

ఓ దేవాధిదేవా! నీ దర్శనాన్ని దేవతలు సైతం కోరుకుంటారు. యాదవవంశంలో అవతరించి
జగద్రక్షకుడవై ఉన్న నిన్ను సకల దిక్కులలోనూ కాంతులు వెదజల్లుతూ సూర్యుడో, బ్రహ్మదేవుడో,
ఎవడో నిన్ను దర్శించడానికి వస్తున్నాడు."

10.2-51-వ.

అని యిట్లు పలికిన మూఢజనులఁ జూచి గోవిందుండు నగి మణి సమేతుడైన
సత్రాజితుండుగాని సూర్యుండు గాఁడని పలికె; నంత సత్రాజితుండు శ్రీయుతంబయి
మంగళాచారంబైన తన గృహంబునకుం జని, మహీసురులచేత నిజదేవతా మందిరంబున

నమ్మణి శ్రేష్ఠంబు ప్రవేశంబు సేయించె; నదియును బ్రతిదినంబు నెనిమిది బారువుల సువర్ణంబు గలిగించు చుండు.

టీకా:

అని = అని; ఇట్లు = ఈ విధముగ; పలికినన్ = అనగా; మూఢ = తెలియని; జనులన్ = వారిని; చూచి = చూసి; గోవిందుండు = కృష్ణుడు; నగి = నవ్వి; మణి = రత్నము; సమేతుండు = కలిగినవాడు; ఐన = అయిన; సత్రాజితుండు = సత్రాజిత్తు; కాని = తప్పించి; సూర్యుండు = సూర్యుడు; కాడు = కాదు; అని = అని; పలికెన్ = చెప్పెను; అంతన్ = అప్పుడు; సత్రాజితుండు = సత్రాజిత్తు; శ్రీయుతంబు = కలిమితో కూడినది; అయి = అయ్యి; మంగళా = శుభ; ఆచారంబు = కార్యచరణములు కలది; ఐన = అయిన; తన = తన యొక్క; గృహంబున్ = ఇంటి; కున్ = కి; చని = వెళ్ళి; మహీసురుల = బ్రాహ్మణుల {మహీసురులు - భూమికి దేవతలు, విప్రులు}; చేత = చేత; నిజ = తన యొక్క; దేవతా = దేవుడి; మందిరంబునన్ = స్థానము నందు; ఆ = ఆ యొక్క; మణిన్ = రత్నములలో; శ్రేష్ఠంబున్ = ఉత్తమమైన దానిని; ప్రవేశంబు = లోనుంచుట; చేయించి = చేయించెను; అదియున్ = అది; ప్రతి = ప్రతి యొక్క; దినంబున్ = రోజుల; ఎనిమిది = ఎనిమిది (8); బారువుల = బారువుల {బారువ - ఇరవై (20) మణుగుల బరువు, మణుగు - ఎనిమిది వీశల బరువు}; సువర్ణంబు = బంగారమును; కలిగించుచుండున్ = ఇచ్చుచుండును.

భావము:

అని తనకు చెప్పున్న అమాయకుల మాటలకు నవ్వి శ్రీకృష్ణుడు "అతడు సత్రాజిత్తు మణిని ధరించి వస్తున్నాడు. అంతే తప్ప, సూర్యుడు కాదు" అని చెప్పాడు. అనంతరం సత్రాజిత్తు మంగళ ఆచారాలతో శ్రీమంతమైన తన ఇంటికి వెళ్ళి, దేవతామందిరంలో శమంతకమణిని బ్రాహ్మణుల చేత ప్రవేశపెట్టించాడు. ఆ మణి రోజుకి ఎనిమిది బారువుల చొప్పున ప్రతి రోజు బంగారాన్ని ఇస్తూ ఉంటుంది.

10.2-52-క.

ఏ రాజేలేడు వసుమతి

నా రత్నము పూజ్యమానముగు నక్కడ రో

గాఠిష్ఠ సర్వ మాయిక

మాఠీ దుర్భిక్ష భయము మాను; నరేంద్రా!

టీకా:

ఏ = ఏ; రాజు = రాజు; ఏలెడు = పరిపాలించెడి; వసుమతిన్ = రాజ్యము నందు; ఆ = ఆ యొక్క;
రత్నము = శమంతకమణి; పూజ్యమానంబు = పూజింపబడుచుండునో; అక్కడ = అక్కడ; రోగ =
వ్యాధులు; అరిష్ట = పీడలు; సర్వ = సమస్తమైన; మాయిక = వంచకుల; మారీ = క్షుద్రశక్తుల; దుర్భిక్ష =
కరువు; భయము = భయము; మానున్ = తొలగిపోవును; నరేంద్రా = రాజా.

భావము:

ఓ పరీక్షన్మహారాజా! ఏ ప్రభువు పరిపాలించే దేశంలో ఆ శమంతక రత్నం పూజింపబడుతూ
ఉంటుందో ఆ రాజ్యంలో, రోగాలు, అరిష్టాలూ, కరువుకాటకాలూ ఉండవు.

10.2-53-క.

అమ్మణి యాదవ విభునకు

నిమ్మని హరి యడుగ నాతఁ డీక ధనేచ్ఛం

బొమ్మని పలికెను, జక్రికి

నిమ్మణి యీకున్న మీఁద నేమో ననుచున్.

టీకా:

ఆ = ఆ యొక్క; మణి = శమంతకమణిని; యాదవవిభున్ = ఉగ్రసేనున; కున్ = కు; ఇమ్ము = ఇమ్ము;
అని = అని; హరి = కృష్ణుడు; అడుగన్ = అడగగా; ఆతడు = అతను; ఈక = ఇవ్వకుండ; ధన =
ధనముమీది; ఇచ్చన్ = ఆపేక్షచేత; పొమ్ము = పొమ్ము; అని = అని; పలికెను = పలికెను; చక్రి = కృష్ణుని;
కిన్ = కి; ఈ = ఈ యొక్క; మణిన్ = రత్నమును; ఈక = ఇయ్యక; ఉన్నన్ = పోయినచో; మీదన్ =
తరువాత; ఏమి = ఏమి; ఔను = అవుతుంది; అనుచున్ = అంటు.

భావము:

శమంతకమణిని యాదవుల ప్రభువైన ఉగ్రసేన మహారాజునకు ఇమ్మని శ్రీకృష్ణుడు సత్రాజిత్తును అడిగాడు. ధనం మీది లాలసతో సత్రాజిత్తు శ్రీకృష్ణునకు ఈ మణిని ఇవ్వకపోయినా ఏం కాదులే అని నిరాకరించాడు.

దశమ స్కంధము - ఉత్తర : ప్రసేనుడు వధింపబడుట

10.2-54-వ.

అంత.

టీకా:

అంతన్ = పిమ్మట.

భావము:

అలా మహారాజుకి ఇవ్వకుండా సత్రాజిత్తు శమంతక మణిని తన ఇంటికి తీసుకుపోయిన అనంతరం....

10.2-55-చ.

అడరెడు వేడ్క గంతమున **నమ్మణి** దాల్చి, **ప్రసేను** డొక్క నా

డడవికి ఘోరవన్యమృగ**యూ**రతి నేగిన, వాని జంపి పై

బడి మణి గొంచు నొక్క హరి **పా**టగ, దాని వధించి డాసి యే

ర్పడగనె జాంబవంతుడు **ప్రభా**త్తదిగంతము నా శమంతమున్.

టీకా:

అడరెడు = అతిశయించెడి; వేడ్కన్ = కుతూహలముతో; ఆ = ఆ యొక్క; మణిన్ = రత్నమును; తాల్చి = ధరించి; ప్రసేనుడు = ప్రసేనుడు {ప్రసేనుడు -సత్రాజిత్తు తమ్ముడు}; ఒక్క = ఒకానొక; నాడు =

దినమున; అడవి = అరణ్యమున; కిన్ = కు; ఘోర = భయంకరమైన; వన్య = అడవి; మృగయా = జంతువుల వేట యందు; రతిన్ = ఆసక్తిచేత; ఏగినన్ = వెళ్ళగా; వానిన్ = అతనిని; చంపి = సంహరించి; పైన్ = మీద; పడి = పడి; మణిన్ = రత్నమును; కొంచున్ = తీసుకొని; ఒక్క = ఒకానొక; హరి = సింహము; పాఱగన్ = పారిపోగా; దానిన్ = దానిని; వధించి = చంపి; డాసి = సమీపించి; ఏర్పడగన్ = ప్రకాశముగా; జాంబవంతుడు = జాంబవంతుడు; ప్రభా = కాంతులచేత; ఆత్త = పొందబడిన; దిక్ = దిక్కుల; అంతమున్ = కొనలవరకు కలదానిని; ఆ = ఆ ప్రసిద్ధమైన; శమంతకమున్ = శమంతకమణిని.

భావము:

ప్రసేనుడు సత్రాజిత్తు తమ్ముడు. అతను ఎంతో కుతూహలంతో శమంతకమణిని కంఠమున ధరించి క్రూరమృగాలను వేటాడే నిమిత్తం అడవికి వెళ్ళాడు. ఆ అడవిలో ఒక సింహం ప్రసేనుడిని చంపి, ఆ మణిని నోట కరచుకుని వెళ్తుండగా జాంబవంతుడు ఆ సింహాన్ని సంహరించి సకల దిక్కులను వెలుగులు నింపుతున్న ఆ మణిని చూసాడు

10.2-56-క.

కని జాంబవంతుఁ డా మణిఁ

గొనిపోయి సమీప శైలగుహఁ జొచ్చి ముదం

బునఁదన కూరిమిసుతునకు

ఘనకేళికందుకంబుగాఁ జేసి, నృపా!

టీకా:

కని = చూసి; జాంబవంతుడు = జాంబవంతుడు; ఆ = ఆ యొక్క; మణిన్ = రత్నమును; కొనిపోయి = తీసుకుపోయి; సమీప = దగ్గరలోని; శైల = కొండ; గుహన్ = గుహను; చొచ్చి = ప్రవేశించి; ముదంబునన్ = ప్రీతితో; తన = తన యొక్క; కూరిమి = ఇష్ట; సుతున్ = కుమారుని; కున్ = కి; ఘన = గొప్ప; కేళి = ఆడుకొనెడు; కందుకంబు = బంతి; కాన్ = అగునట్లు; చేసి = చేసెను; నృపా = రాజా.

భావము:

జాంబవంతుడు ఆ మణి మెఱుగులు చూసి తీసుకుని దగ్గరలో నున్న కొండగుహ లోనికి వెళ్ళి అక్కడ ఉన్న తన ప్రియకుమారునికి ఆటబంతిగా ఆనందంగా ఆ మణిని అమర్చాడు.

దశమ స్కంధము - ఉత్తర : సత్రాజితుని నిందారోపణ

10.2-57-వ.

అంత సత్రాజితుండు తన సహోదరుడైన ప్రసేనునిం గానక దుఃఖించుచు.

టీకా:

అంతన్ = అంతట; సత్రాజితుండు = సత్రాజిత్తు; తన = తన యొక్క; సహోదరుండు = తోడబుట్టినవాడు; ఐన = అయిన; ప్రసేనునిన్ = ప్రసేనుడిని; కానక = కనుగొనలేక; దుఃఖించుచున్ = దుఃఖిస్తూ.

భావము:

(ఇక్కడ మధురలో) సత్రాజిత్తు తన తమ్ముడైన ప్రసేనుడు వేటకుపోయి తిరిగి రానందుకు ఎంతగానో దుఃఖిస్తూ.....

10.2-58-మ.

"మణి కంఠంబునఁ దాల్చి నేఁ డడవిలో మఱవాఁడు వర్తింపఁగా

మణిక్వై పట్టి వధించినాఁడు హరికిన్ మర్యాద లే"దంచు దూ

షణముం జేయఁగ వాని దూషణముఁ గంషధ్వంసి యాలించి యే

ప్రణమున్ నా యెడ లేదు, నింద గలిగెన్ వారించు టే రీతియో?

టీకా:

మణిన్ = రత్నమును; కంఠంబునన్ = మెడలో; తాల్చి = ధరించి; నేడు = ఇవేళ; అడవి = అరణ్యము;
లోన్ = లోపల; మావాడు = మావాడు; వర్తింపగాన్ = తిరుగుచుండగా; మణి = రత్నము; కై =
కోసము; పట్టి = పట్టుకొని; వధించినాడు = చంపెను; హరి = కృష్ణుని; కిన్ = కి; మర్యాద = క్రమపద్ధతి;
లేదు = లేదు; అంచున్ = అని; దూషణమున్ = దూషించుట; చేయగ = చేయుటతో; వానిన్ = అతని;
దూషణమున్ = దూరుటను; కంసధ్వంసి = కృష్ణుడు (కంస ధ్వంసి - కంసుని చంపినవాడు,
కృష్ణుడు); ఆలించి = విని; ఏ = ఏ; వ్రణమున్ = దోషము, తప్పు; నా = నా; ఎడన్ = అందు; లేదు =
లేదు; నింద = అపవాదు, అపదూరు; కలిగెన్ = కలిగినది; వారించుట = తొలగించుకొనుట; ఏ = ఏ;
రీతియో = విధమున నగునో.

భావము:

"నా తమ్ముడు శమంతకమణిని ధరించి అడవికి వెళ్ళాడు. శ్రీకృష్ణుడు శమంతకమణి కోసం మా
తమ్ముణ్ణి చంపేసాడు. హరికి ఏమాత్రం మర్యాద లే"దని దూషించసాగాడు. ఆ దూషణ వాక్యాలు
వినిన శ్రీకృష్ణుడు నాలో ఏ దోషమూ లేదు. ఇలా నాపై బద్ధ ఈ అపనిందని నేనెలా
తొలగించుకోవాలి అని ఆలోచించాడు.

10.2-59-వ.

అని వితర్కించి.

టీకా:

అని = అని; వితర్కించి = ఆలోచించుకొని.

భావము:

ఇలా ఆలోచించి....

10.2-60-మ.

తనవారెల్లఁ బ్రసేనుజాడఁ దెలుపం తర్కించుచున్ వచ్చి, త
ద్వనవీధిం గనె నేలఁ గూలిన మహాశ్వంబుం బ్రసేనుం, బ్రసే
నుని హింసించినసింహమున్, మృగపతిన్ నొప్పించిఖండించి యే
రిన భల్లూకము సొచ్చియున్న గుహయుం కృష్ణుండు రోచిష్టుడై.

టీకా:

తన = తనకు; వారు = కావలసినవారు; ఎల్లన్ = అందరు; ప్రసేను = ప్రసేనుని; జాడ = ఆనవాళ్ళు
{జాడ - పోయిన దారి చూపు చిహ్నములు, ఆనవాళ్ళు}; తెలుపన్ = తెలియజేయగా; తర్కించుచు =
విచారించుచు; వచ్చి = వచ్చి; తత్ = ఆ యొక్క; వన = అడివి; వీధిన్ = దారి వెంట; కనెన్ =
చూసెను; నేలన్ = నేలమీద; కూలిన = పడిపోయిన; మహా = గొప్ప; అశ్వంబున్ = గుఱ్ఱమును;
ప్రసేనున్ = ప్రసేనుని; ప్రసేనునిన్ = ప్రసేనుని; హింసించిన = చంపిన; సింహమున్ = సింహమును;
మృగపతిన్ = సింహమును {మృగపతి - జంతువులకు రాజు వంటిది, సింహము}; నొప్పించి =
దెబ్బదీసి; ఖండించి = చంపి; ఏగిన = వెళ్ళిన; భల్లూకమున్ = ఎలుగుబంటిని; చొచ్చి యున్న =
ప్రవేశించిన; గుహయున్ = గుహను; కృష్ణుండు = కృష్ణుడు; రోచిష్టుడు = ప్రకాశించు స్వభావము
గలవాడు; ఐ = అయ్యి.

భావము:

తనవారు అడవిలో ప్రసేనుడు వెళ్ళిన జాడ చూపగా, వెదుకుతూ వచ్చి అరణ్యంలో నేలకూలిన
గుఱ్ఱాన్ని, ప్రసేనుణ్ణి చంపిన సింహాన్ని, సింహాన్ని చంపి ఎలుగుబంటి వెళ్ళిన గుహనూ కృష్ణుడు
ఆసక్తితో వీక్షించాడు.

10.2-61-వ.

కని తన వెంట వచ్చిన ప్రజల నెల్ల గుహాముఖంబున విడిచి, సాహసంబున మహానుభావుం డైన
హరి నిరంతర నిబిడాంధకార బంధురంబయి, భయంకరంబై, విశాలంబయిన గుహంతరాళంబు
సొచ్చి; చని యక్కడ నొక్క బాలున కెదురు దర్శనీయ కేళీకందుకంబుగా వ్రేలంగట్టబడిన
యమ్మణి శ్రేష్ఠంబుఁ గని హరింప నిశ్చయించి.

టీకా:

కని = చూసి; తన = అతని; వెంటన్ = కూడా; వచ్చిన = వచ్చినట్టి; ప్రజలన్ = జనులను; ఎల్లన్ = అందరిని; గుహ = గుహ యొక్క; ముఖంబునన్ = ప్రవేశము వద్ద; విడిచి = వదలిలేసి; సాహసంబునన్ = తెగువతో; మహానుభావుండు = గొప్ప మహిమాన్వితుడు; ఐన = అయిన; హరి = కృష్ణుడు; నిరంతర = ఎడము లేకుండా; నిబిడ = దట్టమైన; అంధకార = చీకటి అనెడి; బంధురంబు = కూడుకున్నది; అయి = ఐ; భయంకరంబు = భీతిగొల్పుచున్నది; ఐ = అయ్యి; విశాలంబు = పెద్దది, విరివి గలది; అయిన = అగు; గుహ = గుహ యొక్క; అంతరాళంబున్ = లోపలి ప్రదేశమును; చొచ్చి = ప్రవేశించి; చని = వెళ్ళి; అక్కడన్ = అక్కడ; బాలున్ = ఒక పిల్లవాని; కిన్ = కి; ఎదురన్ = ఎదురుగా; దర్శనీయ = చూడదగిన; కేళి = వినోదపు; కందుకంబుగా = బంతిగా; వ్రేలన్ = వేలాడ; కట్టబడిన్ = కట్టినట్టి; ఆ = ఆ; మణి = రత్నములలో; శ్రేష్ఠంబున్ = ఉత్తమమైనదానిని; కని = చూసి; హరింప = అపహరింపవలెనని; నిశ్చయించి = నిర్ణయించుకొని;

భావము:

తన వెంట వచ్చిన ప్రజలందరినీ గుహ ద్వారం దగ్గర వదలి, శ్రీకృష్ణుడు సాహసంతో దట్టమైన చీకటితో నిండి భయంకరంగా ఉన్న విశాలమైన గుహ లోపలకు వెళ్ళాడు. అక్కడ ఒక బాలుడికి ఎదురుగా ఆటబంతిగా వేలాడదీసిన శమంతకమణిని చూసాడు. దానిని తీసుకుందామని తలచి....

10.2-62-క.

మెల్లన పదము లిడుచు యదు

వల్లభుఁ డా శిశువుకడకు వచ్చిన, గుండెల్

జల్లనఁగఁ జూచి, కంపము

మొల్లంబుగ దానిదాది మొఱపెట్టి నృపా!

టీకా:

మెల్లనన్ = మెల్లిగ; పదములు = అడుగులు; ఇడుచు = పెడుతు; యదువల్లభుడు = కృష్ణుడు {యదు
వల్లభుడు - యాదవ వంశపు ప్రభువు, కృష్ణుడు}; ఆ = ఆ యొక్క; శిశువు = చంటిపిల్లవాని; కడ =
వద్ద; కున్ = కు; వచ్చినన్ = రాగా; గుండెలుజల్లనగన్ = ఉలిక్కిపడి; చూచి = చూసి; కంపము =
వణకు; మొల్లంబుగ = పెరిగిపోగా; దాని = ఆ శిశువు యొక్క; దాది = ఆయా; మొఱపెట్టెన్ = మొట్టో
యని అరచెను; నృపా = రాజా.

భావము:

ఓ రాజా పరీక్షిత్తా! యదుశ్రేష్ఠుడైన శ్రీకృష్ణుడు మెల్ల మెల్లని అడుగులు వేస్తూ ఆ శిశువు దగ్గరకు
రాసాగాడు. (అకస్మాత్తుగా) చూసిన దాది గుండెలు గుభిల్లు మనగా పెద్ద కేక పెట్టింది.

దశమ స్కంధము - ఉత్తర : జాంబవతి పరిణయంబు

10.2-63-వ.

అంత నా ధ్వని విని బలవంతుడైన జాంబవంతుడు వచ్చి తన స్వామి యని కృష్ణు నెఱుంగక
ప్రాకృత పురుషుండని తలంచి కృష్ణునితో రణంబు చేసె; నందు.

టీకా:

అంతన్ = అప్పుడు; ఆ = ఆ; ధ్వనిన్ = శబ్దమును; విని = విని; బలవంతుండు = మిక్కిలి బలము
కలవాడు; ఐన = అగు; జాంబవంతుడు = జాంబవంతుడు; వచ్చి = వచ్చి; తన = తన యొక్క; స్వామి
= ఏలిక, ప్రభువు; అని = అని; కృష్ణున్ = కృష్ణుని; ఎఱుంగక = తెలిసికొనలేక; ప్రాకృత = సామాన్య;
పురుషుండు = మానవుడు; అని = అని; తలంచి = భావించి, ఎంచి; కృష్ణుని = కృష్ణుని; తోన్ = తోటి;
రణంబున్ = యుద్ధము; చేసెన్ = చేసెను; అందు = ఆ సమయములో.

భావము:

దాది వేసిన కేక విని మహాబలశాలి అయిన జాంబవంతుడు అక్కడకు వచ్చాడు. శ్రీకృష్ణుడు తన ప్రభువే (శ్రీరాముడే) అని గ్రహించక, సామాన్య మానవు డని భావించి కృష్ణుడితో యుద్ధం చేయడానికి తలపడ్డాడు. అప్పుడు....

10.2-64-క.

పలలమునకుఁ బోరెడు డే

గ్రలక్రియ శస్త్రములఁ దరులఁ గరముల విజయే

చ్చలనిరువదియెనిమిది దిన

ములు వోరిరి నగచరేంద్రముఖ్యుడు హరియున్.

టీకా:

పలలము = మాంసము; కున్ = కొఱకు; పోరెడు = పోరాటము చేసెడి; డేగల = డేగల; క్రియన్ = వలె;
శస్త్రములన్ = కత్తులతోటి; తరులన్ = చెట్లతోటి; కరములన్ = చేతులతోటి; విజయ = గెలువవలె
ననెడి; ఇచ్చలన్ = కోరికలతో; ఇరువదిఎనిమిది = ఇరవైఎనిమిది (28); దినములున్ = రోజులపాటు;
పోరిరి = యుద్ధము చేసిరి; నగచరేంద్రముఖ్యుడు = జాంబవంతుడు (నగచరేంద్ర ముఖ్యుడు -
నగచర (కొండల మీద తిరిగెడిది, భల్లూకము) లలో ఇంద్ర (శ్రేష్ఠులలో) ముఖ్యమైనవాడు,
జాంబవంతుడు); హరియున్ = కృష్ణుడు.

భావము:

మాంసం కోసం పోరాడే డేగల లాగ; కృష్ణుడు, జాంబవంతుడు ఆ శమంతకమణి కోసం ఆయుధాలతో, చెట్లతో, చేతులతో ఒకరి నొకరు జయించాలనే కోరికతో ఇరవైఎనిమిది రోజులు పోరాడారు.

10.2-65-క.

అడిదములుఁ దరులు విఱిగిన

బెడిదము లగు మగతనములు బిఱుతివక వడిం

బిడుగులవడువునఁ బడియెడి

పిడికిటిపోటులను గలన బెరసి రిరువురున్.

టీకా:

అడిదములున్ = కత్తులు; తరులున్ = చెట్లు; విఱిగినన్ = విరిగిపోగా; బెడిదములు = కఠినములు;
అగు = ఐన; మగతనములున్ = శూరత్వములుతో; పిఱుతివక = వెనుదీయక; వడిన్ = వేగముగా;
పిడుగుల = పిడుగుల; వడువునన్ = వలె; పడియెడి = పడుతున్నట్టి; పిడికిటి = పిడికిళ్ళతో;
పోటులన్ = కొట్టుటలచేత; కలనన్ = యుద్ధములో; బెరసిరి = అతిశయించిరి; ఇరువురున్ = ఇద్దరు
(2).

భావము:

కత్తులు, చెట్లు విరిగిపోయినా, వెనుకంజ వేయకుండా మిక్కిలి పౌరుషంతో పిడుగుల వంటి
పిడికిటిపోట్లతో వారిరువురూ క్రూరంగా పోరాడారు.

10.2-66-శా.

స్పష్టాహంకృతు లుల్లసిల్ల హరియున్ భల్లూకలోకేశుడున్

ముష్టాముష్టి నహర్నిశంబు జయసమ్మోహంబునం బోరుచోఁ

బుష్టిం బాసి ముకుంద ముష్టిహతులం బూర్ణశ్రమోపేతుడై

పిష్టాంగోరు శరీరుడై యతఁడు దా భీతాత్ముడై యిట్లనున్.

టీకా:

స్పష్ట = బాగుగా తెలియబడుచున్న; అహంకృతులున్ = అహంకారములు; ఉల్లసిల్ల = ప్రకాశింపగా;
హరియున్ = కృష్ణుడు; భల్లూకలోకేశుడున్ = జాంబవంతుడు {భల్లూక లోకేశుడు - ఎలుగు
బంటులోకమున ప్రభువు, జాంబవంతుడు}; ముష్టాముష్టిన్ = పిడికిటి గుద్దులతో {ముష్టాముష్టి -

పరస్పరము గుడ్డులతో చేయు యుద్ధము; అహర్నిశంబున్ = అహోరాత్రులు; జయ = గెలువవలె ననెడి; సమ్మోహంబునన్ = కోరికలతో; పోరుచోన్ = యుద్ధము చేస్తుండగా; పుష్టిన్ = బలము; పాసి = తొలగి; ముకుంద = కృష్ణుని; ముష్టి = పిడికిటి; హతులన్ = గుడ్డులచేత; పూర్ణ = పూర్తిగా; శ్రమ = అలసటతో; ఉపేతుడు = కూడినవాడు; ఐ = అయ్యి; పిష్ట = పిండిపిండిచేయబడిన; అంగ = అవయవములు కల; ఉరు = పెద్ద దయిన; శరీరుడు = దేహము కలవాడు; ఐ = అయ్యి; అతడు = అతను; తాన్ = తను; భీత = భయపడిన; ఆత్ముడు = మనసు కలవాడు; ఐ = అయ్యి; ఇట్లు = ఈ విధముగ; అనున్ = పలికెను.

భావము:

కృష్ణ జాంబవంతులు ఇలా విజయం పొందాలనే కోరికతో అహోరాత్రాలు ముష్టాముష్టిగా పోరాడగా పోరాడగా. (ఇరవై ఎనిమిది రోజులకు) శ్రీకృష్ణుడి పిడికిలిపోట్లకు జాంబవంతుడి బలం తరిగిపోయింది. అలసట అధికమైంది. అవయవాలన్నీ పిండి పిండి అయిపోయాయి. అప్పుడు జాంబవంతుడు భయకంపితుడై కృష్ణపరమాత్మునితో ఇలా అన్నాడు.

10.2-67-వ.

“దేవా! నిన్నుఁ బురాణపురుషు నధీశ్వరు విష్ణుం బ్రభవిష్ణు నెఱుంగుదు; సర్వభూతంబులకుం బ్రాణ ప్రతాప ధైర్యబలంబులు నీవ; విశ్వంబునకు సర్గస్థితిలయంబు లెవ్వరాచరింతురు, వారికి సర్గ స్థితిలయంబులఁ జేయు నీశ్వరుండవు నీవ; యాత్మవు నీవ” యని మఱియును.

టీకా:

దేవా = స్వామీ (దేవుడు - దివయంతి దేవా, స్వయంప్రకాశుడు); నిన్నున్ = నిన్ను; పురాణపురుషున్ = కృష్ణుని (పురాణ పురుషుడు - సృష్టికి పూర్వమునుండి ఉన్న పురుషుడు (కారణభూతుడు), విష్ణువు); అధీశ్వరున్ = కృష్ణుని (అధీశ్వరుడు - సర్వోన్నత ఈశ్వరుడు, విష్ణువు); విష్ణున్ = కృష్ణుని (విష్ణువు - సృష్టికి అంతర్బహిః వ్యాప్తించెడి శీలము కలవాడు, విష్ణువు); ప్రభవిష్ణున్ = కృష్ణుని (ప్రభవిష్ణువు - సర్వమును ప్రభవించు (సృజించుట) శీలము కలవాడు, విష్ణువు); ఎఱుంగుదు = తెలిసి ఉంటిని; సర్వ = సకల; భూతంబుల = ప్రాణుల; కున్ = కు; ప్రాణ = ప్రాణము; ప్రతాప = ప్రతాపము; ధైర్య = ధైర్యము; బలంబులు = బలములు; నీవ = నీవే; విశ్వంబున్ = జగత్తున; కున్ =

కు; సర్గ = సృష్టించుట; స్థితి = రక్షించుట; లయంబులు = నాశముచేయుటలు; ఎవ్వరు = ఎవరు;
 ఆచరింతురు = చేయుదురో (బ్రహ్మవిష్ణుమహేశ్వరులు); వారి = వారల; కిన్ = కు; సర్గ = సృష్టించుట;
 స్థితి = స్థితి; లయంబులన్ = లయములను; చేయున్ = చేసిడి; ఈశ్వరుండవు =
 సర్వనియామకుడవు; నీవ = నీవే; ఆత్మవున్ = పరబ్రహ్మవు; నీవ = నీవే; అని = అని; మఱియును =
 ఇంకను.

భావము:

"దేవా! పురాణపూరుషుడవు; జగన్నాయకుడవు; విష్ణుడవు; ప్రభవిష్ణుడవు; నీవని నేను
 తెలుసుకున్నాను; సర్వప్రాణులకూ ప్రాణము, ప్రతాపము, ధైర్యము, బలము నీవే; ఈ ప్రపంచము
 సృష్టికీ, స్థితికీ, వినాశనానికీ ఎవరు కారకులో వారి సృష్టి స్థితి లయాలు చేసే పరమేశ్వరుడవు;
 ఆత్మస్వరూపుడవు నీవే." అని ఇంకా ఇలా స్తుతించాడు

10.2-68-నీ.

"బ్రాణాగ్ని నెవ్వడు పరిపి పయోరాశి-

నింకించి బంధించి యేపు మాపె

బరంగ నెవ్వడు ప్రతాపప్రభారాశిచే-

దానవగర్వాంధతమస మడచె

గంజాతములు ద్రెంచు కరిభంగి నెవ్వడు-

దశకంఠకంఠబృందములు ద్రుంచె

నా చంద్రసూర్యమై యమరు లంకారాజ్య-

మునకు నెవ్వడు విభీషణుని నిలిపె

10.2-68.1-తే.

వన్ను నేలిన లోకాధినాథుడెవ్వడు

డంచితోదారకరుణారసాభి యెవ్వడు

దాతడవు నీవ కావె; మహాత్మ! నేడు

మాటుపడి యెగ్గు సేసితి మరివవలయు."

టీకా:

బాణ = బాణములనెడి; అగ్నిన్ = అగ్నిని; ఎవ్వడు = ఎవరైతే; పఱిపి = ప్రయోగించి; పయోరాశిన్ = సముద్రమును; ఇంకించి = ఆవిరిచేసి; బంధించి = కట్ట (వంతెన) కట్టి; ఏపు = గర్వము; మాపెన్ = పోగొట్టెనో; పరగన్ = ప్రసిద్ధముగ; ఎవ్వడు = ఎవరు; ప్రతాప = ప్రతాపము అనెడి; ప్రభా = కాంతి; రాశి = సమూహముల; చేన్ = చేత; దానవ = రాక్షసుల; గర్వ = గర్వము అనెడి; అంధ = గుడ్డి; తమసమున్ = చీకటిని; అడచెన్ = అణచివేసెనో; కంజాతములున్ = పద్మములను (కంజాతము - కం (నీటిలో) జాతము (పుట్టినది), పద్మము); త్రెంచు = పెరకునట్టి; కరి = ఏనుగు; భంగిన్ = వలె; ఎవ్వడు = ఎవరు; దశకంతు = రావణాసురుని (దశకంతుడు - పది తలలు కలవాడు, రావణుడు); కంఠ = కంఠముల; బృందములున్ = సమూహమును; త్రుంచెన్ = తెంచివేసెనో; ఆచంద్రసూర్యము = ఎప్పటికి ఉండునది (ఆచంద్రసూర్యము - సూర్య చంద్రులున్నంత వరకు ఉండునది, ఎప్పటికి ఉండునది); ఐ = అయ్యి; అమరు = ఒప్పునట్టి; లంకా = లంక అందు; రాజ్యమున్ = రాజ్యమునేలు అధికారము; కున్ = కు; ఎవ్వడు = ఎవరు; విభీషణుని = విభీషణుని; నిలిపెన్ = ఏర్పరచెనో; నన్నున్ = నన్ను; ఏలిన = పాలించిన; లోక = సకల లోకములకు; అధినాథుడు = ఉన్నతమైన ప్రభువు; ఎవ్వడు = ఎవరో; అంచిత = చక్కటి; ఉదార = గొప్పగా ఇచ్చెడి; కరుణారస = దయ అనెడి; అభిన్ = సముద్రము వంటివాడు; ఎవ్వడు = ఎవరో; ఆతడవు = అతడవు; నీవ = నీవే; కావె = కదా, అవును; మహాత్మ = మహిమాన్వితుడా; నేడు = ఇవాళ; మాటుపడి = పొరబడి; ఎగ్గు = తప్పు; చేసితిన్ = చేసితిని; మఱివవలయు = మరచిపోమ్ము.

భావము:

"ఎవరు బాణాగ్నిచే సముద్రాన్ని ఇంకించి, సేతువు కట్టి సాగరుని గర్వం మాపెనో; రాక్షసుల గర్వమనే చీకటిని ప్రతాపమనే కాంతిరాశిచే అణచివేసెనో, పద్మాలను త్రెంచే ఏనుగులాగ రావణాసురుని శిరస్సులు త్రెంచెనో; ఆచంద్రార్క మైన లంకారాజ్యానికి విభీషణుని రాజుచేసెనో; ఆ నన్నేలిన కరుణాసముద్రుడు, లోకనాథుడు నీవే కదా మహాత్మా! పొరబడి నీకు అపచారం చేసాను. నన్ను మన్నించు."

అని యిట్లు పరమభక్తుండయిన జాంబవంతుండు వినుతించిన నతని శరీర నిగ్రహ నివారణంబుగా భక్తవత్సలుండైన హరి దన కరంబున నతని మేను నిమిరి గంభీరభాషణంబుల నిట్లనియె.

టీకా:

అని = అని; ఇట్లు = ఈ విధముగ; పరమ = అత్యుత్తమమైన; భక్తుండు = భక్తుడు; అయిన = అగు; జాంబవంతుడు = జాంబవంతుడు; వినుతించిన = స్తుతించగా; అతని = అతని; శరీర = దైహిక; నిగ్రహ = ఇబ్బందిని, శ్రమమును; నివారణంబు = తొలగించుటకై; భక్త = భక్తుల యెడ; వత్సలుండు = వాత్సల్యము కలవాడు; ఐన = అయిన; హరి = కృష్ణుడు; తన = తన యొక్క; కరంబునన్ = చేతితో; అతని = అతని; మేనున్ = శరీరము; నిమిరి = మెల్లగా రాసి; గంభీర = గంభీరమైన; భాషణంబులన్ = పలుకులతో; ఇట్లు = ఈ విధముగ; అనియె = పలికెను.

భావము:

అని ఈ విధంగా పరమభక్తుడైన ఆ జాంబవంతుడు శ్రీకృష్ణుడిని స్తుతించాడు. అంత, భక్తవత్సలుడైన శ్రీహరి తన చేతితో జాంబవంతుడి శరీరం నిమిరి యుద్ధంవలన కలిగిన శ్రమను తొలగించి గంభీరమైన కంఠస్వరంతో ఇలా అన్నాడు.

10.2-70-క.

"ఈ మణి మాచేఁ బడె నని

తామసు లొనరించు నింద దప్పెడు కొఱకై

నీ మందిర మగు బిలమున

కీమరుదెంచితిమి భల్లుకీశ్వర! వింటే!"

టీకా:

ఈ = ఈ యొక్క; మణి = రత్నము; మా = మా యొక్క; చేబడెను = చేత గ్రహింపబడెను; అని = అని; తామసులు = అజ్ఞానులు; ఒనరించు = చేసెడి; నిందన్ = నిందను; తప్పెడు = తొలగించుట; కొఱకై =

కోసము; నీ = నీ యొక్క; మందిరము = నివాసము; అగు = ఐన; బిలమున్ = గుహ; కున్ = కు; ఏము = మేము; అరుదెంచితిమి = వచ్చితిమి; భల్లూకేశ్వర = జాంబవంతుడా (భల్లూకేశ్వరుడు - భల్లూకముల (ఎలుగుబంట్ల)కు ప్రభువు, జాంబవంతుడు); వింటే = వినుము.

భావము:

"ఓ భల్లూకరాజా! ఈ శమంతకమణిని నేను అపహరించాను అని అజ్ఞానులు నాపై అపనింద వేసారు. దానిని తొలగించుకోవడానికి నీ మందిరమైన ఈ గుహకు నేను వచ్చాను."

10.2-71-వ.

అనిన విని సంతసించి జాంబవంతుడు మణియును, దన కూతు జాంబవతి యను కన్యకామణియును దెచ్చి హరికిం గానికగా సమర్పించె; నటమున్న హరివెంట వచ్చిన వారలు బిలంబువాకిటం బండ్రెండు దినంబులు హరిరాక కెదురుచూచి వేసరి వగచి పురంబునకుం జని; రంత దేవకీవసుదేవులును రుక్మిణియును మిత్ర బంధు జ్ఞాతి జనులును గుహ సొచ్చి కృష్ణుండు రాక చిక్కె నని శోకించి.

టీకా:

అనినన్ = అనగా; విని = విని; సంతసించి = సంతోషించి; జాంబవంతుడు = జాంబవంతుడు; మణియునున్ = శమంతకమణిని; తన = తన; కూతున్ = కుమార్తెను; జాంబవతి = జాంబవతి; అనున్ = అనెడి; కన్యకా = కన్యలలో; మణియునున్ = ఉత్తమురాలిని; తెచ్చి = తీసుకువచ్చి; హరి = కృష్ణుని; కిన్ = కి; కానిక = బహుమతి; కాన్ = అగునట్లు; సమర్పించెన్ = ఇచ్చెను; అట = అంతకు; మున్న = పూర్వము; హరి = కృష్ణుని; వెంటన్ = కూడా; వచ్చినన్ = వచ్చినట్టి; వారలు = జనులు; బిలంబు = గుహ; వాకిటన్ = గుమ్మం ముందు; పండ్రెండు = పన్నెండు; దినంబులున్ = రోజులపాటు; హరి = కృష్ణుని; రాక = వచ్చుట; కిన్ = కు; ఎదురుచూచి = ప్రతీక్షించి; వేసరి = విసిగిపోయి; వగచి = దుఃఖించి; పురంబున్ = నగరమున; కున్ = కు; చనిరి = వెళ్ళిపోయిరి; అంతన్ = అంతట; దేవకీ = దేవకీదేవి; వసుదేవులును = వసుదేవుడు; రుక్మిణియునున్ = రుక్మిణీదేవి; మిత్ర = హితులు; బంధు = బంధువులు; జ్ఞాతి = జ్ఞాతులు; జనులున్ = ప్రజలు; గుహన్ = బిలమునందు;

చొచ్చి = ప్రవేశించి; కృష్ణుండు = కృష్ణుడు; రాక = తిరిగిరాల్సేక; చిక్కెను = చిక్కుబడిపోయెను; అని = అని; శోకించి = దుఃఖించి.

భావము:

అలా శ్రీకృష్ణుడు చెప్పడంతో. జాంబవంతుడు సంతోషించి, శమంతకమణిని ఆ మణితోపాటి తన కుమార్తె అయిన జాంబవతి అనే పేరు కల కన్యకామణిని తెచ్చి హరికి కానుకగా ఇచ్చాడు. అక్కడ శ్రీకృష్ణుడితో పాటు వచ్చి గుహద్వారం దగ్గర నిలచిన వారందరూ పన్నెండు రోజులు శ్రీకృష్ణుడి కోసం ఎదురు చూసి, వేసారి, దుఃఖించి, ద్వారకకు తిరిగివెళ్ళారు. దేవకీ వసుదేవులు రుక్మిణి తక్కిన బంధుమిత్రులు దాయాదులు గుహలో ప్రవేశించిన కృష్ణుడు తిరిగిరా నందుకు శోకించి...

10.2-72-క.

"దుర్గమ మగు బిలమున హరి

నిర్గుతుడై చేరవలయు నేడని పౌరుల్

వర్గములై సేవించిరి

దుర్గం గృతకుశలమార్గం దోషితభర్గన్.

టీకా:

దుర్గమము = చొరరానిది; అగు = ఐన; బిలమునన్ = గుహ నుండి; హరి = కృష్ణుడు; నిర్గుతుడు = వెలుపలికు వచ్చినవాడు; ఐ = అయ్యి; చేరవలయున్ = రావలెను; నేడు = ఇవాళ; అని = అని; పౌరుల్ = ప్రజలు; వర్గములు = గుంపులు కట్టినవారు; ఐ = అయ్యి; సేవించిరి = పూజించిరి; దుర్గన్ = దుర్గాదేవిని; గృత = ఏర్పరచబడిన; కుశల = క్షేమకరమైన; మార్గన్ = దారి నిచ్చు నామె; దోషిత = సంతోషింపజేయబడిన; భర్గన్ = శివుడు కలామెను.

భావము:

దుర్గమమైన ఆ బిలంలో ప్రవేశించిన శ్రీకృష్ణుడు క్షేమంగా తిరిగిరావాలని కోరుతూ పౌరులంతా, క్షేమకర మైన దారిని అనుగ్రహించే తల్లి, దుర్గాదేవిని ప్రార్థించారు.

10.2-73-క.

డోలాయిత మానసులై

జాలింబడి జనులు గొలువఁ జండిక పలికెన్

"బాలామణితో మణితో

హేలాగతి వచ్చు నంబుజేక్షణుఁ" డనుచున్.

టీకా:

డోలాయిత = ఊగిసలాడుతున్న; మానసులు = మనస్సులు కలవారు; ఐ = అయ్యి; జాలిన్ = విచారమును; పడి = పొంది; జనులున్ = పౌరులు; కొలువన్ = పూజించగా; చండిక = దుర్గాదేవి {చండిక - చండుడను దనుజుని సంహరించిన దేవి, పార్వతి శరీరమునుండి పుట్టిన దేవి, దుర్గ}; పలికెన్ = పలికెను; బాలా = కన్యకలలో; మణి = ఉత్తమురాలు; తోన్ = తోటి; మణి = శమంతకమణి; తోన్ = తోటి; హేలా = ఒయ్యారపు; గతిన్ = గమనముతో; వచ్చున్ = వస్తాడు; అంబుజాక్షుడు = పద్మాక్షుడు, కృష్ణుడు; అనుచున్ = అని.

భావము:

ప్రజలు ఇలా సంశయాత్మకులై దీనంగా ప్రార్థించగా "మణితో, బాలామణితో పద్మాక్షుడు అనాయాసంగా తిరిగి వస్తా"డని దుర్గాదేవి పలికింది.

10.2-74-క.

యత్నము సఫలం బయిన స

పత్న సమూహములు బెగడఁ బద్మాక్షుం డా

రత్నముతోఁ గన్యాజన

రత్నముతోఁ బురికి వచ్చె రయమున నంతన్.

టీకా:

యత్నము = తలపెట్టినపని; సఫలంబు = నెరవేరినది; అయినన్ = కాగా; సపత్న = శత్రువుల
{సపత్నలు - భూమికి పత్నలు (భర్తలు) కనుక తోటి (శత్రు) రాజులు సపత్నులు}; సమూహములున్ =
మూకలు; బెగడన్ = బెదిరిపోవునట్లు; పద్మాక్షుండు = కృష్ణుడు; ఆ = ఆ ప్రసిద్ధమైన; రత్నము = మణి;
తోన్ = తోటి; కన్యా = స్త్రీలు; జన = అందరిలోను; రత్నము = ఉత్తమురాలు; తోన్ = తోటి; పురి =
నగరమున; కిన్ = కు; వచ్చెన్ = చేరెను; రయమునన్ = వేగముగా; అంతన్ = అంతట.

భావము:

ఇంతలో విరోధులందరూ బెదిరిపోయేలా తన ప్రయత్నాన్ని సఫలం చేసుకుని మణితో,
బాలామణితో శ్రీకృష్ణుడు వేగంగా ద్వారకాపురం చేరాడు.

10.2-75-క.

మృతుఁడైనవాఁడు పునరా

గతుఁడైన క్రియం దలంచి కన్యామణి సం

యుతుఁడై వచ్చిన హరిఁ గని

వితతోత్సవ కౌతుకముల వెలసిరి పౌరుల్.

టీకా:

మృతుడు = మరణించినవాడు; ఐన = గాఁనట్టి; వాడు = వాడు; పునః = మరల; ఆగతుడు =
వచ్చినవాడు; ఐన = అయిన; క్రియన్ = వలె; తలంచి = ఎంచి, భావించి; కన్యా = స్త్రీతోను; మణిన్ =
శమంతకమణితోను; సంయుతుడు = కూడి ఉన్నవాడు; ఐ = అయ్యి; వచ్చిన = వచ్చినట్టి; హరిన్ =
కృష్ణుని; కని = చూసి; వితత = విస్తారమైన; ఉత్సవ = వేడుకల; కౌతుకములు = కుతూహలములతో;
వెలసిరి = ప్రకాశించిరి; పౌరుల్ = ప్రజలు.

భావము:

కన్యాకమణితో వచ్చిన శ్రీహరిని గాంచి మరణించినవాడు తిరిగి వచ్చినంతగా ద్వారకాపుర పౌరులు ఎంతో వేడుకతో సంతోషించారు.

దశమ స్కంధము - ఉత్తర : సత్రాజితునకు మణి దిరిగి

యిచ్చుట

10.2-76-వ.

ఇట్లు హరి దన పరాక్రమంబున జాంబవతీదేవిం బరిగ్రహించి, రాజసభకు సత్రాజిత్తుం బిలిపించి, తద్వృత్తాంతం బంతయు నెఱిగించి, సత్రాజిత్తునకు మణి నిచ్చె; నతండును సిగ్గుపడి మణిం బుచ్చుకొని పశ్చాత్తాపంబు నొందుచు, బలవద్విరోధంబునకు వెఱచుచు నింటికిఁ జని.

టీకా:

ఇట్లు = ఈ విధముగ; హరి = కృష్ణుడు; తన = తన యొక్క; పరాక్రమంబునన్ = పరాక్రమముతో;
జాంబవతీదేవిన్ = జాంబవతీదేవిని; పరిగ్రహించి = చేపట్టి; రాజ = రాజ (ఉగ్రసేనుని); సభ =
కొలువున; కున్ = కు; సత్రాజిత్తున్ = సత్రాజిత్తుని; పిలిపించి = రప్పించి; తత్ = ఆ యొక్క;
వృత్తాంతంబు = జరిగిన కథను; అంతయున్ = సమస్తమును; ఎఱిగించి = తెలిపి; సత్రాజిత్తున్ =
సత్రాజిత్తుని; కున్ = కి; మణిన్ = రత్నమును; ఇచ్చెన్ = ఇచ్చివేసెను; అతండును = అతను కూడ;
సిగ్గుపడి = సిగ్గుపడి; మణిన్ = రత్నమును; పుచ్చుకొని = తీసుకొని; పశ్చాత్తాపంబున్ = జరిగిదానికి
బాధ; ఒందుచున్ = పొందుతు; బలవత్ = బలవంతునితో; విరోధంబున్ = శత్రుత్వమున; కున్ = కు;
వెఱచుచు = బెదురుతు; ఇల్లు = నివాసమున; కిన్ = కి; చని = వెళ్ళి;

భావము:

ఈలాగున శ్రీకృష్ణుడు తన పరాక్రమంతో జాంబవతీదేవిని చేపట్టి, రాజసభకు సత్రాజిత్తును రప్పించి, జరిగిన విషయమంతా చెప్పి, మణిని అతనికి అప్పగించాడు. సత్రాజిత్తు సిగ్గుపడి మణిని

తీసుకుని పశ్చాత్తాపం చెందాడు. బలవంతుడితో విరోధం వచ్చిందే అని భయపడుతూ ఇంటికి చేరాడు.

10.2-77-క.

"పాపాత్ముల పాపములం

బాపంగా నోపునట్టి పద్యాక్షునిపైఁ

బాపము గల దని నొడివిన

పాపాత్ముని పాపమునకుఁ బారము గలదే?

టీకా:

పాపాత్ముల = పాపబుద్ధి కలవారి; పాపములన్ = పాపములను; పాపంగాన్ = పోగొట్టుటకు; ఓపున్ = సామర్థ్యము కలిగిన; అట్టి = అటువంటి; పద్యాక్షుని = కృష్ణుని; పైన్ = మీద; పాపమున్ = తప్పు; కలదు = ఉన్నది; అని = అని; నొడివిన = చెప్పిన; పాపాత్ముని = పాపాత్ముని; పాపమున్ = పాపమున; కున్ = కు; పారము = అంతు; కలదే = ఉన్నదా, లేదు.

భావము:

"పాపాత్ములైన వారి పాపాలన్నిటినీ పోగొట్టగలిగిన వాడు అయిన ఆ పద్మాలవంటి కన్నులున్న శ్రీకృష్ణుడి మీదనే అపనిందవేశాను. ఈ నా పాపానికి అంతం ఉందా?

10.2-78-మ.

మితభాషిత్వము మాని యేల హరిపై మిథ్యాభియోగంబు సే

సితి? బాపాత్ముడ, నర్థలోభుడను, దుష్టిత్తుండ, మత్తుండ, దు

ర్మతి నీ దేహముఁ గాల్పనే? దురితమే మార్గంబునం బాయు? నే

గతిఁ గంసారి ప్రసన్నుఁ డై మనుచు నన్ గారుణ్య భావంబునన్?

టీకా:

మిత = తగినంత వరకు మాత్రమే; భాషిత్యమున్ = మాటలాడు స్వభావము; మాని = వదలిపెట్టి;
ఏలన్ = ఎందుకు; హరి = కృష్ణుని; పైన్ = మీద; మిథ్యాభియోగంబు = అసత్యపు ఆరోపణ,
లేనినింద; చేసితిన్ = చేసాను; పాపాత్ముడన్ = పాపిని; అర్థ = ధనము నందు; లోభుడను = అత్యాశ
కలవాడిని; దుః = చెడ్డ; చిత్తుండను = ఆలోచనలు కలవాడిని; మత్తుండ = ఒళ్ళు తెలియని గర్విష్టిని;
దుర్మతిన్ = చెడ్డబుద్ధి కలవాడిని; ఈ = ఇట్టి; దేహమున్ = పుట్టుక; కాల్పనే = తగులబెట్టుటకా;
దురితము = పాపము; ఏ = ఏ; మార్గంబునన్ = విధముగా; పాయునే = తొలగును; ఏ = ఏ; గతిన్ =
విధముగా; కంసారి = కృష్ణుడు (కంసారి - కంసుని శత్రువు, కృష్ణ); ప్రసన్నుడు = సంతోషించినవాడు;
ఐ = అయ్యి; మనుచున్ = పాలించును; నన్ = నన్ను; కారుణ్య = దయగల; భావంబునన్ =
తలపుతోటి.

భావము:

మౌనంగా ఊరుకోకుండా, ఎందుకు కృష్ణుడిపై నిందవేశాను? నేను పాపాత్ముడను,
ధనాశాపరుడును, దుష్టుడను, దుర్మతిని, మత్తుడను, ఈ నా శరీరం కాల్పనా? నా పాపం ఏవిధంగా
తొలగిపోతుంది? ఏరీతిగా శ్రీకృష్ణుడు ప్రసన్నుడై నన్ను కనికరంతో రక్షిస్తాడు?

10.2-79-ఆ.

మణిని గూఱు నిచ్చి మాధవు పదములు

పట్టుకొంటినేని బ్రదుకు గలదు

సంతసించు నతఁడు సదుపాయమగు నిది

సత్య మితర వృత్తిఁ జక్కఁబడదు."

టీకా:

మణిన్ = శమంతకమణిని; కూతున్ = పుత్రికను; ఇచ్చి = సమర్పించి; మాధవు = కృష్ణుని
(మాధవుడు - మాధవి (లక్ష్మీదేవి) భర్త, విష్ణువు); పదములు = కాళ్ళు; పట్టుకొంటినేని = పట్టుకొంటే;
బ్రదుకు = జీవనము; కలదు = ఉండును; సంతసించున్ = సంతోషించును; అతడున్ = అతను; సత్

= మంచి; ఉపాయము = ఉపాయము; అగు = ఔను; ఇది = ఇది; సత్యము = నిజానికి; ఇతర = మరొక; వృత్తిన్ = విధముతో; చక్కబడదు = సరికాదు.

భావము:

ఈ శమంతకమణినీ, మణితోపాటు నా కూతురినీ ఇచ్చి మాధవుడి పాదాలు పట్టుకుంటాను. అప్పుడే నా జీవితం చక్కన అవుతుంది. కృష్ణుడు సంతోషిస్తాడు. మరేం చేసినా ఈ పరిస్థితి చక్కబడదు. ఇది సత్యం."

దశమ స్కంధము - ఉత్తర : సత్యభామా పరిణయంబు

10.2-80-మ.

అని యిబ్బంగి బహుప్రకారముల నేకాంతస్థుడై యింటిలోఁ

దన బుద్ధిం బరికించి నీతి గని, సత్రాజిత్తు సంప్రాప్త శో

భనుడై యిచ్చె విపత్ప్రయోధితరికిన్ భూమామనోహరికిన్

దనుజాధీశవిదారికిన్ హరికిఁ గాంతారత్నమున్ రత్నమున్.

టీకా:

అని = అని; ఈ = ఈ; భంగిన్ = విధముగా; బహు = అనేక; ప్రకారములన్ = విధములుగా;
ఏకాంతస్థుడు = ఒంటరిగా ఉన్నవాడు; ఐ = అయ్యి; ఇంటి = గృహము; లోన్ = లోపల; తన = తన
యొక్క; బుద్ధిన్ = బుద్ధితో; పరికించి = విచారించి; నీతిన్ = న్యాయవర్తనను; కని = తెలిసికొని;
సత్రాజిత్తు = సత్రాజిత్తు; సంప్రాప్త = పొందిన; శోభనుడు = శోభ కలవాడు; ఐ = అయ్యి; ఇచ్చెన్ =
ఇచ్చెను; విపత్ప్రయోధితరి = కృష్ణుని (విపత్ప్రయోధి తరి - విపత్తు (ఆపదలనెడి) పయోధి
(సముద్రమును) తరి (దాటించువాడు), విష్ణువు); కిన్ = కి; భూమామనోహరి = కృష్ణుని (భూమా
మనోహరి - భూమా (స్త్రీల) మనః (మనస్సులను) హరి (హరించువాడు), కృష్ణుడు); కిన్ = కి;
దనుజాధీశవిదారి = కృష్ణుని (దనుజాధీశ విదారి - దనుజా (రాక్షస) అధీశ (రాజులను) విదారి

(చంపువాడు), విష్ణువు); కిన్ = కి; హరి = కృష్ణుని; కిన్ = కి; కాంతా = యువతులలో; రత్నమున్ = శ్రేష్ఠురాలిని; రత్నమున్ = మణిని.

భావము:

ఇలా సత్రాజిత్తు రకరకాలుగా తన ఇంట్లో ఏకాంతంగా ఆలోచించుకొని, చేయవలసినది నిశ్చయించుకుని స్థిమిత పడి. ఆపదలనే సముద్రాలను తరింపచేసేవాడూ, కాంతల హృదయాలను దోచేవాడూ, రాక్షసేంద్రులను సంహరించేవాడూ అయిన శ్రీకృష్ణుడికి తన పుత్రికారత్నం సత్యభామనూ, శమంతకమణిని సమర్పించాడు

10.2-81-ఉ.

తామరసాక్షుఁ డచ్యుతుఁ డు**ద్రా**రయశోనిధి పెండ్లియాడె నా

నామనుజేంద్ర నందిత గు**ణ**స్థితి లక్షణ సత్యభామ ను

ద్ధామ పతివ్రతాత్వ నయ ధర్మ విచక్షణతా దయా యశః

కామను సత్యభామను ముఖద్యుతినిర్జితసోమ నయ్యెడన్.

టీకా:

తామరసాక్షుడు = కృష్ణుడు {తామర సాక్షుడు - కమలముల వంటి కన్నులు కలవాడు, కృష్ణుడు};
అచ్యుతుడు = కృష్ణుడు {అచ్యుతుడు - చ్యుతము (నాశము) లేనివాడు, విష్ణువు}; ఉదారయశోనిధి =
కృష్ణుడు {ఉదార యశోనిధి - ఉదార (అధికమైన) యశః (కీర్తి)కి నిధి సముద్రము వంటివాడు,
విష్ణువు}; పెండ్లియాడె = వివాహమాడెను; నానా = అనేకులైన; మనుజేంద్ర = రాజులచే; నందిత =
కీర్తింపబడిన; గుణస్థితి = సద్గుణములు కలిగిన ఆమెను; లక్షణన్ = మంచి లక్షణములు కలమెను;
సత్యభామను = సత్యభామను; ఉద్ధామ = ఘనమైన; పతివ్రతాత్వ = పాతివ్రత్య మనెడి; నయ = నీతి
తోటి; ధర్మ = ధర్మము నందు; విచక్షణ = విచక్షణ; దయా = దయను; యశః = కీర్తిని; కామను = కోరు
నామెను; సత్యభామను = సత్యభామను; ముఖ = మోము యొక్క; ద్యుతి = కాంతిచేత; నిర్జిత =
ఓడింపబడిన; సోమన్ = చంద్రుడు కలమెను; ఆ = ఆ; ఎడన్ = సమయము నందు.

భావము:

పద్మనేత్రుడు అచ్యుతుడు మిక్కిలి కీర్తిశాలి అయిన శ్రీకృష్ణుడు; సకలరాజులచే సద్గుణవతిగా కీర్తింపబడి, గొప్ప పాతివ్రత్యమూ నీతి ధర్మవిచక్షణత్వమూ దయ కీర్తికాంక్ష కలిగిన ఆ చంద్రముఖిని సత్యభామను పెండ్లాడాడు.

10.2-82-క.

"మణి యిచ్చినాడు వాసర

మణి నీకును; మాకుఁ గలవు మణులు; కుమారీ

మణి చాలు నంచుఁ గృష్ణుడు

మణి సత్రాజిత్తునకును మరలఁగ నిచ్చెన్."

టీకా:

మణిన్ = రత్నమును; ఇచ్చినాడు = ఇచ్చాడు; వాసరమణి = సూర్యుడు (వాసర మణి - వాసర (దినమునకు) మణి, సూర్యుడు); నీ = నీ; కును = కు; మా = మా; కున్ = కు; కలవు = ఉన్నాయి; మణులు = రత్నాలు; కుమారీ = కన్యకా; మణి = ఉత్తమురాలు; చాలున్ = చాలును; అంచున్ = అని; కృష్ణుడు = కృష్ణుడు; మణిన్ = రత్నమును; సత్రాజిత్తున్ = సత్రాజిత్తున; కున్ = కు; మరల = మరలగ, తిరిగి; ఇచ్చెన్ = ఇచ్చివేసెను.

భావము:

"ఈ శమంతకమణిని సూర్యభగవానుడు నీకు ప్రసాదించాడు. మాకు మణులకు కొదువ లేదు. ఈ కన్యామణి చాలు" అని శ్రీకృష్ణుడు శమంతకమణిని తిరిగి సత్రాజిత్తునకు ఇచ్చివేశాడు.

10.2-83-వ.

అంత నక్కడఁ గుంతీసహితులయిన పాండవులు లాక్షాగారంబున దద్దులైరని విని నిఖిలార్థ దర్శనుండయ్యును, గృష్ణుండు బలభద్ర సహితుండై కరినగరంబునకుం జని కృప విదుర గాంధారి భీష్మ ద్రోణులం గని దుఃఖోపశమనాలాపంబు లాడుచుండె; నయ్యెడ.

టీకా:

అంతన్ = పిమ్మట; అక్కడ = అక్కడ (హస్తినలో); కుంతీ = కుంతీదేవితో; సహితులు = కూడినవారు;
అయిన = అగు; పాండవులు = పాండవులు; లాక్ష = లక్క; ఆగారంబునన్ = ఇంటిలో; దగ్ధులు =
కాలిపోయిరి; అని = అని; విని = విని; నిఖిల = సర్వ; అర్థ = విషయములు; దర్శనుండు =
తెలిసినవాడు; అయ్యును = అయినప్పటికీ; కృష్ణుండు = కృష్ణుడు; బలభద్ర = బలరామునితో;
సహితుండు = కూడినవాడు; ఐ = అయ్య; కరినగరంబున్ = హస్తినాపురమున; కున్ = కు; చని =
వెళ్ళి; కృప = కృపుడు; విదుర = విదురుడు; గాంధారీ = గాంధారిని { గాంధారి (గాంధార దేశపు
రాజుగు సుబలుని కుమార్తె) }; భీష్మ = భీష్ముడు; ద్రోణులన్ = ద్రోణాచార్యులను; కని = చూసి; దుఃఖ
= దుఃఖము; ఉపశమన = తగ్గించెడి; ఆలాపంబులు = పలుకులు; ఆడుచుండెన్ = పలుకుచుండెను;
ఆ = ఆ; ఎడన్ = సమయము నందు.

భావము:

ఇంతలో అక్కడ లక్కఇంటిలో పాండవులు కుంతీ సహితంగా దగ్ధమయ్యారు అని శ్రీకృష్ణుడు
విన్నాడు. సర్వము తెలిసిన వాడై కూడా, ఆయన బలరాముడి తోపాటు హస్తినాపురానికి వెళ్ళి
కృప, విదుర, గాంధారీ, భీష్మ, ద్రోణులను ఓదార్చాడు

దశమ స్కంధము - ఉత్తర : శతధన్వుడు మణి గొనిపోవుట

10.2-84-నీ.

జగతీశ! విన వయ్య శతధన్వుఁ బొడగని-

యక్రూర కృతవర్మ లాప్తవృత్తి

"మన కిత్తు ననుచు సమ్మతిఁ జేసి తన కూతుఁ-

బద్మాక్షునకు నిచ్చి పాడి దప్పె

ఖలుఁడు సత్రాజిత్తుఁ, డలయ కే క్రియ నైన-

మణిపుచ్చుకొనుము నీమతము మెఱసి"

యని తన్ను బ్రేరేచ నా శతధన్వుడు-

పశువు గటికివాడు పట్టి చంపు

10.2-84.1-ఆ.

కరణి నిదురపోవ కడగి సత్రాజిత్తు

పట్టి చంపి, వాని భామ లెల్ల

మొలుపెట్ట లోభమున జేసి మణి గొంచు

జనియె నొక్క నాడు జనవరేణ్య!

టీకా:

జగతీశ = రాజా {జగతీశుడు - రాజ్యమునకు ఈశుడు, ప్రభువు}; వినవు = వినుము; అయ్య = తండ్రి;
శతధన్వన్ = శతధన్వని; పొడగని = చూసి; అక్రూర = అక్రూరుడు; కృతవర్మలు = కృతవర్మలు;
ఆప్తవృత్తిన్ = ఆప్తులవలె; మన = మన; కిన్ = కి; ఇత్తును = ఇచ్చెదను; అనుచున్ = అని; సమ్మతిజేసి
= ఒప్పుకొని; తన = అతని; కూతున్ = పుత్రికను; పద్మాక్షున్ = కృష్ణుని; కున్ = కి; ఇచ్చి = ఇచ్చి; పాడి =
న్యాయము; తప్పెన్ = తప్పెను; ఖలుడు = దుష్టుడు; సత్రాజిత్తుడు = సత్రాజిత్తు; అలయక = ఆలస్యము
చేయకుండ; ఏ = ఏ; క్రియన్ = విధముగా; ఐనన్ = అయినప్పటికి; మణిన్ = రత్నమును;
పుచ్చుకొనుము = తీసుకొనుము; నీ = నీ యొక్క; మతము = పద్ధతి; మెరిసి = ప్రకాశింపజేసి; అని =
అని; తన్నున్ = తనను; ప్రేరేపన్ = పురిగొల్పగా; ఆ = ఆ యొక్క; శతధన్వుడు = శతధన్వుడు;
పశువున్ = జంతువును; కటికివాడు = కసాయివాడు; పట్టి = పట్టుకొని; చంపు = చంపెడి; కరణిన్ =
విధముగ; నిదురపోవన్ = నిద్రపోవుచుండగా; కడగి = పూని; సత్రాజిత్తున్ = సత్రాజిత్తును; పట్టి =
పట్టుకొని; చంపి = చంపి; వాని = అతని; భామలు = స్త్రీలు; ఎల్లన్ = అందరు; మొలుపెట్టన్ =
ఆక్రందనులు చేయుచుండ; లోభమునన్ = లుబ్ధత్వము; చేసి = వలన; మణిన్ = రత్నమును;
గొంచున్ = తీసుకొనుచు; చనియెన్ = వెళ్ళిపోయెను; ఒక్క = ఒకానొక; నాడు = దినమున;
జనవరేణ్య = రాజా {జనవరేణ్యుడు - జనులలో ముఖ్యుడు, రాజు}.

భావము:

ఓ పరీక్షన్నరేంద్రా! అక్రూరుడూ, కృతవర్మా, శతధన్వడిని కలిసి "దురామార్గుడైన సత్రాజిత్తు సత్యభామను మనకు ఇస్తానని చెప్పి, శ్రీకృష్ణునికి ఇచ్చి వివాహం చేసి మాట తప్పాడు. నీవు ఏదో విధంగా శమంతకమణిని గ్రహించు" అని ప్రేమ ఒలకబోస్తూ ప్రేరేపించారు. శతధన్వుడు కసాయివాడు పశువును పట్టుకుని చంపినట్లుగా, నిద్రపోతున్న సత్రాజిత్తును బలవంతంగా చంపివేశాడు. సత్రాజిత్తు భార్యలు రోదిస్తుండగా లోభంతో మణిని తీసుకుపోయాడు.

10.2-85-వ.

ఇట్లు హతుం డైన తండ్రిం గని శోకించి సత్యభామ యతనిం దైలద్రోణియందుఁ బెట్టించి హస్తిపురంబునకుం జని సర్వజ్ఞుండైన హరికి సత్రాజిత్తు మరణంబు విన్నవించిన హరియును బలభద్రుండు నీశ్వరులయును మనుష్య భావంబుల విలపించి; రంత బలభద్ర సత్యభామా సమేతుండై హరి ద్వారకా నగరంబునకు మరలివచ్చి శతధన్వుం జంపెద నని తలంచిన; నెఱింగి శతధన్వుండు ప్రాణభయంబునఁ గృతవర్ము నింటికిం జని తనకు సహాయుండవు గమ్మని పలికినం గృతవర్మ యిట్లనియె.

టీకా:

ఇట్లు = ఈ విధముగ; హతుండు = చంపబడినవాడు; ఐన = అగు; తండ్రిన్ = తండ్రిని, నాన్నను; కని = చూసి; శోకించి = దుఃఖించి; సత్యభామ = సత్యభామ; అతనిన్ = అతనిని; తైల = నూనెల; ద్రోణిన్ = పాత్ర; అందున్ = లో; పెట్టించి = పెట్టించి; హస్తిపురంబున్ = హస్తినాపురమున; కున్ = కు; చని = వెళ్ళి; సర్వజ్ఞుండు = సమస్తము తెలిసిన వాడు; ఐన = అయినట్టి; హరి = కృష్ణుని; కిన్ = కి; సత్రాజిత్తు = సత్రాజిత్తు యొక్క; మరణంబున్ = చావును; విన్నవించిన = తెలుపగా; హరియును = కృష్ణుడు; బలభద్రుండు = బలరాముడు; ఈశ్వరులు = సర్వనియామకులు; అయునున్ = అయినప్పటికి; మనుష్య = సామాన్య మానవుల; భావంబులన్ = స్వభావములతో; విలపించిరి = దుఃఖించిరి; అంతన్ = అంతట; బలభద్ర = బలరాముడు; సత్యభామా = సత్యభామలతో; సమేతుండు = కూడినవాడు; ఐ = అయ్యి; హరి = కృష్ణుడు; ద్వారకానగరంబున్ = ద్వారకానగరమున; కున్ = కు; మరలి = వెనుతిరిగి; వచ్చి = వచ్చి; శతధన్వున్ = శతధన్వుని;

చంపెదను = చంపుతాను; అని = అని; తలంచినన్ = భావించగా, అనుకొనగా; ఎఱింగి = తెలిసి;
 శతధన్వండు = శతధన్వుడు; ప్రాణ = ప్రాణముపోవును అను; భయంబునన్ = భయముతో;
 కృతవర్మని = కృతవర్మ యొక్క; ఇల్లు = నివాసమున; కిన్ = కు; చని = వెళ్ళి; తన = అతని; కున్ = కి;
 సహాయుండవు = తోడుపడువాడవు; కమ్ము = అగుము; అని = అని; పలికినన్ = చెప్పగా; కృతవర్మ
 = కృతవర్మ; ఇట్లు = ఈ విధముగ; అనియె = పలికెను.

భావము:

సత్యభామ తండ్రి మరణానికి దుఃఖించి తండ్రి శరీరాన్ని నూనె తొట్టిలో పెట్టించి, హస్తినాపురానికి వెళ్ళి శ్రీకృష్ణనితో సత్రాజిత్తు మరణం విషయం చెప్పింది. బలరామకృష్ణలు భగవంతులై ఉండి కూడా మనుష్య భావంతో దుఃఖించారు. బలరామ, సత్యభామలతో ద్వారకకు తిరిగి వచ్చిన శ్రీకృష్ణుడు శతధన్వుని సంహరించడానికి నిశ్చయించుకున్నాడు. శతధన్వుడు ప్రాణభయంతో కృతవర్మ ఇంటికి వెళ్ళి తనకు సహాయపడ మని కోరాడు. అప్పుడు, శతధన్వునితో కృతవర్మ ఇలా అన్నాడు

10.2-86-ఉ.

"అక్కట! రామకృష్ణలు మహాత్ములు వారల కెగ్గు సేయఁగా
 నిక్కడ నెవ్వఁ డోపు? విను మేర్పడఁ గంసుఁడు బంధుయుక్తుడై
 చిక్కఁడె? మున్ను మాగధుఁడు సేనలతోఁ బదియేడు తోయముల్
 దిక్కులఁ బాఱఁడే! మనకు దృష్టము, వారల లావు వింతయే?"

టీకా:

అక్కట = అయ్యయ్యో; రామ = బలరాముడు; కృష్ణలు = కృష్ణుడు; మహాత్ములు = గొప్పవారు; వారల = వారి; కిన్ = కి; ఎగ్గు = కీడు; చేయగాన్ = చేయుటకు; ఇక్కడ = ఇక్కడ; ఎవ్వడు = ఎవరు; ఓపున్ = సమర్థుడు; వినుము = వినుము; ఏర్పడన్ = విశద మగునట్లు; కంసుడు = కంసుడు; బంధు = బంధువులతో; యుక్తుడు = కూడినవాడు; ఐ = అయ్యి; చిక్కడె = చిక్కుకుపోలేదా; మున్ను = మునుపు; మాగధుడు = జరాసంధుడు (మాగధుడు - మగధదేశము ప్రభువు, జరాసంధుడు); సేనల = సైన్యముల; తోన్ = తోటి; పదియేడు = పదిహేడు (17); తోయముల్ = మార్లు,

పర్యాయములు; దిక్కులన్ = దిక్కు లమ్మట; పాఱడే = పారిపోలేదా; మన = మన; కున్ = కు;
దృష్టము = దృష్టాంతము, కనబడినది; వారల = వారి; లావు = బలము; వింతయే = కొత్తదా, కాదు.

భావము:

"అయ్యో! ఎంత పనిచేశావు. బలరామకృష్ణులు మహానుభావులు. వారిని ఎదుర్కొని కీడు చేయగల
సమర్థులు ఇక్కడ ఎవరు లేరు. కంసుడు బంధు మిత్ర సమేతంగా నేలకూలలేదా? జరాసంధుడు
పదిహేడు పర్యాయాలు పరాజితుడు కాలేదా? వారి పరాక్రమాలు మనకు కొత్త ఏమీ కాదు కదా."

10.2-87-వ.

అని యుత్తరంబు సెప్పిన విని శతధన్వుం డక్రూరుని యింటికిం జని హరితోడ పగకుందోడు
రమ్మని చీరిన నక్రూరుండు హరి బలపరాక్రమ ధైర్యస్థైర్యంబు లుగ్గడించి మఱియు నిట్లనియె.

టీకా:

అని = అని; ఉత్తరంబున్ = సమాధానము; చెప్పిన = చెప్పగా; విని = విని; శతధన్వుండు =
శతధన్వుడు; అక్రూరుని = అక్రూరుని; ఇల్లు = నివాసమున; కిన్ = కు; చని = వెళ్ళి; హరి = కృష్ణుని;
తోడన్ = తోటి; పగ = విరోధమున; కున్ = కు; తోడు = సహాయము; రమ్మ = రా; అని = అని;
చీరినన్ = పిలువగా; అక్రూరుండు = అక్రూరుడు; హరి = కృష్ణుని; బల = బలము; పరాక్రమ =
శౌర్యము; ధైర్యము = ధైర్యము; స్థైర్యంబులు = స్థిరత్వములను; ఉగ్గడించి = చెప్పి; మఱియున్ =
ఇంకను; ఇట్లు = ఈ విధముగ; అనియె = పలికెను.

భావము:

కృతవర్మ ఇలా పలుకగా విని శతధన్వుడు అక్రూరుని ఇంటికి వెళ్ళి సహాయం చేయమని
అర్థించాడు. అక్రూరుడు శ్రీకృష్ణుని బలపరాక్రమాలనూ ధైర్యస్థైర్యాలనూ నొక్కి చెప్పి. ఇంకా ఇలా
చెప్పాడు.

10.2-88-నీ.

"ఎవ్వడు విశ్వంబు నెల్ల సలీలుడై-
 పుట్టించు రక్షించు బొలియ జేయు,
 నెవ్వనిచేష్టల నెఱుగరు బ్రహ్మడు-
 లెవ్వని మాయ మోహించు భువన,
 మేడేండ్లపాపడై యే విభుఁ డొకచేత-
 గోరక్షణమునకై కొండ నెత్తె,
 నెవ్వడు కూటస్థుఁ డీశ్వరుఁ డద్భుత-
 కర్ముఁ డనంతుండు కర్మసాక్షి,

10.2-88.1-తే.

యట్టి ఘనునకు శౌరికి ననవరతము
 మొక్కెదము గాక; విద్యేపమునకు నేము
 వెఱుతు మొల్లము నీ వొండు వెంట బొమ్ము
 చాలు పదివేలువచ్చె నీ సఖ్యమునను."

టీకా:

ఎవ్వడు = ఎవరు; విశ్వంబున్ = జగత్తును; ఎల్లన్ = అంతట; సలీలుడు = విలాసవంతుడు; ఐ = అయ్యి; పుట్టించు = సృష్టించును; రక్షించున్ = రక్షించును; పొలియజేయున్ = నాశనముచేయును; ఎవ్వని = ఎవరి యొక్క; చేష్టలన్ = పనులను; ఎఱుగరు = తెలిసికొనలేరు; బ్రహ్మ = బ్రహ్మదేవుడు; ఆదులు = మున్నగువారు; ఎవ్వని = ఎవరి యొక్క; మాయన్ = మాయచేత; మోహించు = మోహముచెందును; భువనము = జగత్తు; ఏడు = ఏడు (7); ఏండ్లు = ప్రాయపు; పాపడు = పిల్లవాడు; ఐ = అయి ఉండగా; ఏ = ఏ; విభుడు = ప్రభువు; ఒక = ఒకే ఒక్క; చేతన్ = చేతితో; గో = గోవులను; రక్షణమున్ = కాపాడుట; కై = కోసము; కొండన్ = గోవర్ధనగిరిని; ఎత్తెన్ = పైకెత్తిపట్టెనో; ఎవ్వడు = ఏ మహాత్ముడు; కూటస్థుడు = కూటస్థుడు {కూటస్థుడు - ఎల్లకాలము ఒకే రూపమున ఉండువాడు, విష్ణువు}; ఈశ్వరుడు = సర్వనియామకుడో; అద్భుత = అద్భుతమైన; కర్ముడు = పనులనుచేయువాడో; అనంతుండు = శాశ్వతుడో {అనంతుడు - అంతము (నాశము) లేనివాడు, శాశ్వతుడు, విష్ణువు}; కర్మసాక్షి = పరమాత్మయో {కర్మసాక్షి - సకల ఇంద్రియ వ్యాపారములను

సాక్షిగా చూచుచుండువాడు, ఆత్మ; అట్టి = అటువంటి; ఘనున్ = గొప్పవాని; కున్ = కి; శౌరి = కృష్ణుని {శౌరి - శూరుని మనుమడు, కృష్ణుడు}; కిన్ = కి; మ్రొక్కెదము = నమస్కరింతుము; కాక = అలాకాకుండ; విద్వేషమున్ = విరోధించుట; కున్ = కు; ఏము = మేము; వెఱుతుము = భయపడుతాము; ఒల్లము = అంగీకరించము; నీ = నీ యొక్క; ఒందు = మరొక; వెంటన్ = దారమ్మట; పొమ్ము = వెళ్ళిపో; చాలు = ఇకచాలు; పదివేలు = చాలాధనము; వచ్చెన్ = లభించెను; నీ = నీ యొక్క; సఖ్యమునను = స్నేహమువలన.

భావము:

"ఎవరు ఈ ప్రపంచాన్ని లీలామాత్రంగా పుట్టించి, రక్షించి నశింపజేస్తాడో? ఎవని కృత్యాలు బ్రహ్మాది దేవతలు కూడా తెలియలేరో? ఎవరి మాయ ఈ లోకాన్ని మోహింపజేస్తుందో? ఎవడు ఏదేండ్ల వయస్సులోనే గోవులను రక్షించడానికై పర్వతాన్ని ఒకచేత్తో పైకెత్తిపట్టాడో? ఎవడు కూటస్థుడో? పరమేశ్వరుడో? అద్భుతాలు సాధించగలవాడో? అనంతుడో? కర్మసాక్షియో? అట్టి మహానుభావుడైన వాసుదేవునికి ఎల్లప్పుడూ నమస్కరించేవారమే కానీ, వైరానికి రాము నీవు మరో మార్గం ఆలోచించుకో. నీ స్నేహం వలన మా కింత జరిగింది చాలు."

దశమ స్కంధము - ఉత్తర : శతధన్వుని ద్రుంచుట

10.2-89-వ.

అని యిట్లకూరుం డుత్తరంబు పలికిన నమ్మహామణి యకూరుని యొద్ద నునిచి, వెఱచి శతధన్వుండు తురగారూఢుండై శతయోజన దూరంబు సనియె; గరుడ కేతనాలంకృతంబైన తేరెక్కి రామ కృష్ణులు వెనుచని; రంత నతండును మిథిలానగరంబుఁజేరి తత్సమీపంబు నందు.

టీకా:

అని = అని; ఇట్లు = ఈ విధముగ; అకూరుడు = అకూరుడు; ఉత్తరంబున్ = బదులు; పలికినన్ = చెప్పగా; ఆ = ఆ ప్రసిద్ధమైన; మహా = గొప్ప; మణిన్ = రత్నమును; అకూరుని = అకూరుని; ఒద్దను = దగ్గర; ఉనిచి = ఉంచి; వెఱచి = భయపడి; శతధన్వుండు = శతధన్వుడు; తురగ = గుఱ్ఱము;

ఆరూఢుండు = ఎక్కినవాడు; ఐ = అయ్య; శత = నూరు (100); యోజన = ఆమడల; దూరంబున్ = దూరము; చనియెన్ = పోయెను; గరుడ = గరుడుని చిత్రించిన; కేతన = జండాచే; అలంకృతంబు = అలంకరింపబడినది; ఐన = అయిన; తేరు = రథమును; ఎక్కి = ఎక్కి; రామ = బలరాముడు; కృష్ణులు = కృష్ణులు; వెను = వెంబడించి; చనిరి = పోయిరి; అంతన్ = అంతట; అతండును = అతనుకూడ; మిథిలా = మిథిల అనేడి; నగరంబున్ = పట్టణము; చేరి = దగ్గరకుపోయి; తత్ = దాని; సమీపంబున్ = దగ్గర; అందున్ = లో;

భావము:

ఆ విధంగా అక్రూరుడు అనగానే, శతధన్వడు శమంతకమణిని అక్రూరుడికి ఇచ్చి, భయంతో గుఱ్ఱమెక్కి నూరుయోజనల దూరం పారిపోయాడు. గరుడధ్వజం వెలుగొందే రథం ఎక్కి రామకృష్ణులు అతనిని వెంటాడారు. శతధన్వడు మిథిలానగరం చేరాడు.

10.2-90-చ.

తురగము డిగ్గి తల్లడముతో శతధన్వడు పాదచారియై
పరువిడఁ బోకు పోకు మని పద్మదళాక్షుడు గూడఁ బాటి భీ
క్రగతి వాని మస్తకము ఖండితమై పడ వ్రేసెఁ జక్రముం
బరిహతదైత్యచక్రముఁ బ్రభాచయ మోదితదేవశక్రమున్.

టీకా:

తురగము = గుఱ్ఱము; డిగ్గి = దిగిపోయి; తల్లడము = భయము, తల్లడపాటు; తోన్ = తోటి;
శతధన్వడు = శతధన్వడు; పాదచారి = కాలినడకన పోవువాడు; ఐ = అయ్య; పరువిడన్ = పరుగెత్తగా; పోకుపోకుము = పారిపోకుము; అని = అని; పద్మదళాక్షుడు = కృష్ణుడు; కూడన్ = వెనువెంట; పాటి = పరుగెట్టిపోయి; భీకర = భయంకరమైన; గతిన్ = విధముగ; వాని = అతని;
మస్తకము = తల; ఖండితము = తెగిపడినది; ఐ = అయ్య; పడన్ = పడిపోవునట్లు; వ్రేసెన్ = ప్రయోగించెను; చక్రమున్ = చక్రమును (సుదర్శనం); పరిహత = సంహరింపబడిన; దైత్య = రాక్షస;
చక్రమున్ = సమూహము కలదానిని; ప్రభా = కాంతుల; చయ = సమూహముచేత; మోదిత = సంతోషింప జేయబడిన; దేవ = దేవతలు; శక్రమున్ = ఇంద్రుడు కలదానిని.

భావము:

అక్కడ శతధన్వుడు గుఱ్ఱం దిగి వేగంగా పరిగెత్తుతుండగా, శ్రీకృష్ణుడు "పోకు పోకు" అంటూ అతడిని వెంటాడి, రాక్షసులను సంహరించేదీ, దేవతలను తన ప్రభులతో సంతోషింపజేసేది అయిన చక్రాయుధాన్ని ప్రయోగించాడు. ఆ చక్రఘాతానికి శతధన్వుడి శిరస్సు భయంకరంగా తెగి క్రింద పడింది.

10.2-91-వ.

ఇట్లు హరి శతధన్వుని వధియించి వాని వస్త్రంబులందు మణి వెదకి లేకుండటం దెలిసి బలభద్రునికడకు వచ్చి "శతధన్వుం డూరక హతుం డయ్యె, మణి లే" దనిన బలభద్రుం డిట్లనియె.

టీకా:

ఇట్లు = ఈ విధముగ; హరి = కృష్ణుడు; శతధన్వుని = శతధన్వుని; వధియించి = చంపి; వాని = అతని; వస్త్రంబులు = బట్టలు; అందున్ = లో; మణి = రత్నము; వెదకి = వెతికి; లేకుండుట = లేకపోవుట; తెలిసి = తెలిసికొని; బలభద్రుని = బలరాముని; కడ = వద్ద; కున్ = కు; వచ్చి = సమీపించి; శతధన్వుండు = శతధన్వుడు; డూరక = వ్యర్థముగా, అనవసరంగా; హతుండు = చంపబడినవాడు; అయ్యెన్ = అయ్యెను; మణి = రత్నము; లేదు = లేదు; అనినన్ = అని చెప్పగా; బలభద్రుండు = బలరాముడు; ఇట్లు = ఈ విధముగ; అనియె = పలికెను.

భావము:

శ్రీకృష్ణుడు శతధన్వుడిని సంహరించి అతని దగ్గర వెతికాడు కాని, శమంతకమణి కన్పించలేదు. అంతట బలరాముడి దగ్గరకు వచ్చి "శతధన్వుడు అనవసరంగా చచ్చిపోయాడు. అతడి దగ్గర మణి లేదు" అని చెప్పాడు. అప్పుడు బలరాముడు ఇలా అన్నాడు.

10.2-92-నీ.

"ఆ మణి శతధన్వుఁ డపహరించుట నిక్క-

మెవ్వరిచే దాఁచ నిచ్చినాఁడొ?

వేగమె నీ వేగి వెదకుము పురిలోన-

వైదేహు దర్శింప వాంఛ గలదు,

పోయి వచ్చెద, నీవు పొమ్మని వీడ్కొని-

మెల్లన రాముండు మిథిలఁ జొచ్చి

పోయిన జనకుండు పొడగని హర్షించి-

యెంతయుఁ బ్రియముతో నెదురు వచ్చి

10.2-92.1-తే.

యర్హపాద్యాది కృత్యంబు లాచరించి

యిచ్చగించిన వస్తువు లెల్ల నిచ్చి

యుండు మని భక్తి చేసిన నుండె ముసలి;

కువలయేశ్వర! మిథిలలోఁ గొన్ని యేండ్లు.

టీకా:

ఆ = ఆ ప్రసిద్ధమైన; మణిన్ = రత్నమును; శతధన్వడు = శతధన్వడు; అపహరించుట = దొంగతనము చేయుట; నిక్కము = నిజము; ఎవ్వరి = ఎవరి; చేన్ = చేతికి; దాపన్ = దాచుటకు; ఇచ్చినాడొ = ఇచ్చెనో; వేగమె = శీఘ్రమే; నీవు = నీవు; ఏగి = వెళ్ళి; వెదకుము = అన్వేషించుము; పురి = పట్టణము; లోనన్ = లోపల; వైదేహున్ = జనకరాజుని {వైదేహుడు - విదేహరాజ్యమునకు ప్రభువు, జనకుడు}; దర్శింపన్ = చూడవలెనని; వాంఛ = కోరిక; కలదు = కలిగినది; పోయి = వెళ్ళి; వచ్చెదన్ = వస్తాను; నీవు = నీవు; పొమ్మ = వెళ్ళు; అని = అని; వీడ్కొని = సెలవిచ్చి; మెల్లనన్ = తిన్నగా; రాముండు = బలరాముడు; మిథిలన్ = మిథిలానగరమును {మిథిలానగరము - విదేహరాజ్య ముఖ్యపట్టణము}; చొచ్చి = లోనికి ప్రవేశించి; పోయినన్ = వెళ్ళగా; జనకుండు = జనకుడు; పొడగని = చూసి; హర్షించి = సంతోషించి; ఎంతయున్ = మిక్కిల; ప్రియము = ఇష్టము; తోన్ = తోటి; ఎదురు = ఎదురుగా; వచ్చి = వచ్చి; అర్హ = అర్హమిచ్చుట {అర్హము - పూజకొరకైనది, అష్టార్హములు - 1పెరుగు 2తేనె 3నెయ్యి 4అక్షతలు 5గజిక 6నువ్వులు 7దర్భలు 8పుష్పము అను పూజకొరకైనది}; పాద్య = పాద్యమిచ్చుట {పాద్యము - కాళ్ళు కొరకైనది, జలాదికము}; ఆది = మున్నగు; కృత్యంబులు = పనులు; ఆచరించి = చేసి; ఇచ్చగించిన = కోరిన; వస్తువులు =

పదార్థములు; ఎల్లన్ = అన్నిటిని; ఇచ్చి = ఇచ్చి; ఉండుము = ఇక్కడ ఉండుము; అని = అని; భక్తిన్ = సేవించుట; చేసినన్ = చేయగా; ఉండెన్ = ఉండెను; ముసలి = బలరాముడు {ముసలి - ముసలము ఆయుధముగా కలవాడు, బలరాముడు}; కువలయేశ్వర = రాజా {కువలయేశ్వరుడు - కువలయము (భూమండలము)నకు ఈశ్వరుడు, రాజు}; మిథిల = మిథిలానగరమున; కొన్ని = కొన్ని; ఏండ్లు = సంవత్సరములు.

భావము:

“శమంతకమణిని శతధన్వుడు అపహరించడం నిజం. ఎవరికి దాచిపెట్టమని ఇచ్చాడో? ఏమిటో? నీవు వెంటనే ద్వారకకు వెళ్లి మణి కోసం అన్వేషించు. నాకు విదేహ దేశ ప్రభువు అయిన జనకుడిని చూడాలనే కోరిక కలిగింది. నేను వెళ్ళివస్తాను. నీవు ద్వారకకు వెళ్ళు.” అని చెప్పి, శ్రీకృష్ణుడిని పంపించి, మిథిలానగరమునకు వెళ్ళాడు. బలరాముడికి జనకమహారాజు ఆర్జునాద్యాది విధులతో సత్కారాలు చేసి అభీష్ట వస్తువులను ఇచ్చి అక్కడ ఉండమని ప్రార్థించాడు. బలరాముడు కొన్ని ఏళ్ళు మిథిలానగరంలో ఉన్నాడు.

10.2-93-వ.

అంత దుర్యోధనుండు మిథిలానగరంబునకుం జనుదెంచి జనకరాజచేత సమ్మానితుండై.

టీకా:

అంతన్ = అంతట; దుర్యోధనుండు = దుర్యోధనుడు; మిథిలా = మిథిలా అనెడి; నగరంబున్ = పట్టణమున; కున్ = కు; చనుదెంచి = వచ్చి; జనకరాజు = జనకరాజు; చేత = చేత; సమ్మానితుండు = గౌరవింపబడినవాడు; ఐ = అయ్యి.

భావము:

ఆ సమయంలో దుర్యోధనుడు మిథిలకు వెళ్ళి జనకుని చేత గౌరవింపబడి...

దశమ స్కంధము - ఉత్తర : దుర్యోధనుని గదా విధ్యాభ్యాసము

10.2-94-క.

చలమున గాంధారేయుఁడు

లలిత గదాయుద్ధగౌశలము నేర్పెఁ దగన్

హలిచే నాశ్రితనిర్జర

ఫలిచేఁ ద్రైలోక్యవీరభటగణబలిచేన్.

టీకా:

చలమునన్ = పట్టుదలతో; గాంధారేయుడు = దుర్యోధనుడు {గాంధారేయుడు - గాంధారి యొక్క కొడుకు, దుర్యోధనుడు}; లలిత = ఒప్పిదమైన; గదా = గదతో చేసెడి; యుద్ధ = యుద్ధము నందలి; కౌశలమున్ = నైపుణ్యములను; నేర్పెన్ = నేర్చుకొనెను; తగన్ = చక్కగా; హలి = బలరాముని {హలి - హలము (నాగలి) ఆయుధము కలవాడు, బలరాముడు}; చేన్ = వలన; ఆశ్రిత = ఆశ్రయించినవారికి; నిర్జర = దేవతా; ఫలి = వృక్షము వంటి వాని {ఫలి - ఫలములనిచ్చునది, చెట్టు}; చేన్ = వలన; ద్రైలోక్య = ముల్లోకము లందలి; వీర = శూరులైన; భట = సైనికుల; గణ = సమూహములు; బలి = సైన్యముగా కలవాడు; చేన్ = వలన.

భావము:

హలాయధధారి, ఆశ్రితపారిజాతమూ, త్రిలోకవీరుడూ ఐన బలరాముడి వద్ద పట్టుదలగా, గాంధారీదేవి కొడుకు అయిన దుర్యోధనుడు గదా యుద్ధ కౌశలము అంతా నేర్చుకున్నాడు.

10.2-95-వ.

అటఁ గృష్ణుండును ద్వారకానగరంబునకుం జని శతధన్వుని మరణంబును మణి
లేకుండుటయును, సత్యభామకుం జెప్పి, సత్యభామాప్రియకరుండు గావున సత్రాజిత్తునకుఁ
బరలోకక్రియలు సేయించె; నక్రూర కృతవర్మలు శతధన్వు మరణంబు విని వెఱచి
ద్వారకానగరంబు వెడలి బహుయోజన దూరభూమికిం జని; రక్తూరుండు లేమిం జేసి వానలు

లేక మహోత్పాతంబులును, శరీర మానస తాపంబులును ద్వారకావాసులకు సంభవించిన నందుల వృద్ధజనులు బెగడి హరి కిట్లనిరి.

టీకా:

అట = అక్కడ; కృష్ణుండును = కృష్ణుడు; ద్వారకా = ద్వారకా అను; నగరంబున్ = నగరమున; కున్ = కు; చని = వెళ్ళి; శతధన్వుని = శతధన్వుని; మరణంబును = చావును; మణి = రత్నము; లేకుండుటయునున్ = లేకపోవుట; సత్యభామ = సత్యభామ; కున్ = కు; చెప్పి = తెలియజెప్పి; సత్యభామా = సత్యభామకు; ప్రియ = ఇష్టమైనదానిని; కరుండు = చేయువాడు; కావునన్ = కనుక; సత్రాజిత్తున్ = సత్రాజిత్తున; కున్ = కు; పరలోకక్రియలు = ఉత్తరక్రియలు (పరలోకక్రియలు - మరణానంతరము జీవి పై లోకములకేగుటకు చేసెడి విధులు, కార్యక్రమము, ఉత్తరక్రియలు); చేయించెన్ = చేయించెను; అక్రూర = అక్రూరుడు; కృతవర్మలు = కృతవర్మలు; శతధన్వు = శతధన్వుని; మరణంబున్ = చావును; విని = తెలిసికొని; వెఱచి = భయపడి; ద్వారకా = ద్వారకా అను; నగరంబున్ = నగరమును; వెడలి = బయటికిపోయి; బహు = అనేక; యోజన = ఆమడల; దూర = దూరము నుండెడి; భూమి = ప్రదేశమున; కిన్ = కు; చనిరి = వెళ్ళిరి; అక్రూరుండు = అక్రూరుడు; లేమిన్ = లేకపోవుట; చేసి = చేత; వానలు = వర్షములు; లేక = పడక; మహా = గొప్పగొప్ప; ఉత్పాతంబులును = అపశకునములు (ఉత్పాతము - దుఃఖరోగప్రదములు, 1దివ్యము (అపూర్వ గ్రహ నక్షత్రములు పుట్టుట) 2అంతరిక్షము (పరివేషము ఇంద్రధనుస్సును కలుగుట కొఱవియు పిడుగును పడుట) 3భౌమము (అపూర్వములైన చరాచర వస్తువులు కలుగుట)); శరీర = దేహమునకు సంబంధించిన; మానస = మనసునకు సంబంధించిన; తాపంబులును = బాధలు; ద్వారకా = ద్వారకానగర; వాసుల = పౌరుల; కున్ = కు; సంభవించినన్ = కలుగగా; అందులన్ = వారిలో; వృద్ధజనులు = పెద్దవారు; బెగడి = భయపడి; హరి = కృష్ణుని; కిన్ = తోటి; ఇట్లు = ఈ విధముగ; అనిరి = పలికిరి.

భావము:

శ్రీకృష్ణుడు ద్వారకానగరం చేరి సత్యభామతో శతధన్వుడిని సంహరించిన సంగతి, అతడి దగ్గర మణి కానరాని విషయము తెలిపి, సత్రాజిత్తునకు ఉత్తరక్రియలు జరిపించాడు. శతధన్వుడి మరణ వార్త వినిన అక్రూర, కృతవర్మలు భయపడిపోయి, ద్వారకాపట్టణం వదిలి ఎన్నో యోజనాల దూర

ప్రాంతానికి పాటిపోయారు. అక్రూరుడు దేశంలో లేకపోవడంతో, అనేక ఉపద్రవాలు కలిగాయి.
వర్షాలు కురియ లేదు. ద్వారకలోని ప్రజలకు శారీరక మానసిక, తాపాలు సంభవించాయి. అప్పుడు
ద్వారకానగరం లోని వయోవృద్ధులు భయపడి శ్రీకృష్ణుడితో ఇలా అన్నారు.

10.2-96-నీ.

"కమలాక్ష! వినవయ్య! కాశీశుఁ డేలేడి-

కుంభిని వానలు గురియకున్నఁ

కోరి శ్వఫల్కునిఁ గొనిపోయి యతనికిఁ-

గాందిని యనియెడు కన్య నిచ్చి

కాశీవిభుండు సత్కారంబు సేసిన-

వానలు గురిసె నా వసుధమీఁద;

నాతని పుత్రకుఁ డయిన యక్రూరుండు-

నంతటివాఁడు, మహాతపస్వి

10.2-96.1-ఆ.

మరలి వచ్చెనేని మాను నుత్పాతంబు

లెల్ల; వాన గురియు నీస్థలమున;

దేవ! యతనిఁ దోడితెప్పింపు; మన్నింపు;

మానవలయుఁ బీడ మానవులకు."

టీకా:

కమలాక్షా = కృష్ణా; వినవు = వినుము; అయ్య = నాయనా; కాశీ = కాశీపట్టణపు; ఈశుడు = రాజు;
ఏలేడి = పాలించెడి; కుంభినిన్ = రాజ్యమునందు; వానలు = వర్షములు; కురియకున్నన్ =
పడకపోతే; కోరి = కావాలని; శ్వఫల్కుని = శ్వఫల్కుని; కొనిపోయి = తీసుకు వెళ్ళి; అతని = అతని; కిన్
= కి; కాందిని = కాందిని; అనియెడు = అను; కన్యన్ = కూతురును; ఇచ్చి = వివాహముచేసి; కాశీ =
కాశీ; విభుండు = ప్రభువు; సత్కారంబు = గౌరవములు; చేసినన్ = చేయగా; వానలు = వర్షములు;
కురిసెన్ = పడినవి; ఆ = ఆ యొక్క; వసుధ = రాజ్యము; మీదన్ = అందు; ఆతని = అతని; పుత్రకుడు

= కుమారుడు; ఐన = అయిన; అక్రూరుండున్ = అక్రూరుడు కూడ; అంతటి = అంతటి
 ప్రభావశాలియైన; వాడు = వాడే; మహా = గొప్ప; తపస్వి = తపస్సు చేసినవాడు; మరలి = తిరిగి;
 వచ్చేనేని = వచ్చినట్లయితే; మానున్ = తొలగిపోవును; ఉత్పాతంబులు = ఉత్పాతములు; ఎల్లన్ =
 అన్ని; వాన = వర్షములు; కురియున్ = పడును; ఈ = ఈ; స్థలమున = ప్రదేశమునందు; దేవ =
 స్వామీ; అతనిన్ = అతనిని; తోడి = కూడా ఉండి; తెప్పింపు = రప్పించుము; మన్నింపు =
 మన్నించుము; మానవలయున్ = పోవలెను; పీడ = దుఃఖప్రదములు; మానవుల్ = ప్రజల; కున్ =
 కు.

భావము:

"ఓ కమలాక్షా! కాశీరాజు తన రాజ్యంలో వర్షాలు కురవనప్పుడు అక్రూరుడి తండ్రి అయిన
 శ్వఫల్కుని తీసుకుని వెళ్ళి కాందిని అనే తన కూతురును ఇచ్చి వివాహంచేసి సత్కరించేడు.
 అప్పుడు కాశీరాజ్యంలో వానలు కురిశాయి. శ్వఫల్కుడు కుమారుడైన అక్రూరుడు కూడా అంతటి
 వాడే. మహాతపస్వి. అతడు తిరిగి వస్తే ఈ ఉపద్రవాలు తొలగిపోతాయి. వానలు కురుస్తాయి.
 అతనిని రప్పించండి. మా మాట మన్నించండి. ప్రజల పీడను తొలగించండి."

10.2-97-వ.

అని పలుకు పెద్దల పలుకు లాకర్ణించి దూతలం బంపి కృష్ణుం డక్రూరుని రావించి పూజించి
 ప్రియకథలు కొన్ని సెప్పి సకలలోకజ్ఞుండు గావున మృదుమధుర భాషణంబుల నతని కిట్లనియె.

టీకా:

అని = అని; పలుకు = చెప్పెడి; పెద్దల = పెద్దవారి; పలుకులు = మాటలు; ఆకర్ణించి = విని; దూతలన్
 = రాయబారులను; పంపి = పంపించి; కృష్ణుండు = కృష్ణుడు; అక్రూరుని = అక్రూరుని; రావించి =
 రప్పించి; పూజించి = సన్మానించి; ప్రియ = ఇష్టమైన; కథలు = వృత్తాంతములను; కొన్ని = కొన్ని; చెప్పి
 = చెప్పి; సకల = సమస్తమైన; లోకజ్ఞుండు = లోక మంతా తెలిసినవాడు; కావునన్ = కాబట్టి; మృదు
 = మెత్తని; మధుర = తియ్యని; భాషణంబులన్ = మాటలతో; అతని = అతని; కిన్ = కి; ఇట్లు = ఈ
 విధముగ; అనియె = పలికెను.

భావము:

ఈలా చెప్పిన పెద్దల మాటలను విని, శ్రీకృష్ణుడు దూతలను పంపి అక్రూరుడిని రప్పించాడు. అతనిని సత్కరించి, ప్రియమైన పలుకులు పలికి, మృదుమధుర భాషణలతో ఇలా అన్నాడు.

10.2-98-సీ.

"తా నేగుతటి శతధన్వండు మణి దెచ్చి-

నీ యింట బెట్టుట నిజము తెలిసి

నాడ, సత్రాజిత్తునకు బుత్తకులు లేమి-

నతనికి కార్యంబు లాచరించి

విత్తంబు ఋణమును విభజించుకొనియెద-

రతని పుత్రిక లెల్ల, నతడు పరుల

చేత దుర్మరణంబు జెందినాడ, డతనికై-

సత్కర్మములు మీద జరుపవలయు,

10.2-98.1-ఆ.

మఱి గ్రహింపు మీవ, మాయన్న నను నమ్మ

డెలమి బంధుజనుల కెల్ల జాపు

మయ్య! నీ గృహమున హాటక వేదికా

సహితమఖము లమరు సంతతమును."

టీకా:

తాన్ = అతను; ఏగు = వెళ్ళు; తటిన్ = సమయమునందు; శతధన్వండు = శతధన్వుడు; మణిన్ = రత్నమును; తెచ్చి = తీసుకువచ్చి; నీ = నీ యొక్క; ఇంటన్ = నివాసమునందు; పెట్టుట = ఉంచుట అను; నిజము = నిజమును; తెలిసినాడ = తెలుసుకొన్నాను; సత్రాజిత్తున్ = సత్రాజిత్తున; కున్ = కు; పుత్తకులు = కొడుకులు; లేమిన్ = లేకపోవుటచేత; అతని = అతని; కిన్ = కి; కార్యంబులు = ఉత్తరక్రియలు; ఆచరించి = చేసి; విత్తంబు = ఆస్తులు, ధనము; ఋణమును = అప్పులు;

విభజించుకొనియెదరు = పంచుకొంటారు; అతని = అతని యొక్క; పుత్రికలు = కూతుళ్ళు; ఎల్లన్ = అందరు; అతడు = అతడు; పరుల = శత్రువుల; చేతన్ = చేత; దుర్మరణంబు = హత్యచేయబడుట; చెందినాడు = చేయబడినాడు; అతని = అతని; కై = కోసము; సత్కర్మములు = సత్కార్యములు; మీదన్ = ఇకమీదట; జరుపవలయున్ = చేయాలి; మఱి = మరి; గ్రహింపు = తీసుకొనుము; మీవ = నీవే; మా = మా యొక్క; అన్న = అన్న; ననున్ = నన్ను; నమ్మడు = నమ్మడు; ఎలమిన్ = వికాసముతో; బంధు = బంధువులైన; జనుల = వారి; కిన్ = కి; ఎల్లన్ = అందరికి; చూపుము = చూపెట్టుము; అయ్య = తండ్రి; నీ = నీ యొక్క; గృహమునన్ = ఇంటిలో; హాటక = బంగారపు; వేదికా = తిన్నెలుతో; సహిత = కూడిన; మఖములు = యాగములు; అమరున్ = చక్కగాజరుగును; సంతతమును = ఎల్లప్పుడు.

భావము:

“శతధన్వడు తాను వెళుతూ మీ ఇంటిలో ఆ శమంతకమణిని దాచిపెట్టిన సంగతి తెలుసుకున్నాను. సత్రాజిత్తుకు కుమారులు లేరు కనుక అతనికి పరలోకక్రియలు ఆచరించి అతని ఆస్తిని అప్పును సత్రాజిత్తు కుమార్తెలు పంచుకుంటారు. అతడు పరుల చేత దుర్మరణం చెందాడు. అతడికి సత్కర్మలు జరగాలి. శమంతకమణిని నీవే తీసుకో. మా అన్న నన్ను నమ్మడు కనుక, బంధువులకు అందరికీ చూపించు. నీ ఇంట్లో నిత్యం బంగారు వేదికల మీద యజ్ఞ కార్యాలు కొనసాగుతాయి.”

10.2-99-వ.

అని యిట్లు సామవచనంబులు హరి పలికిన నక్రూరుండు వస్త్రచ్ఛన్నులైన మణిం దెచ్చి హరి కిచ్చిన.

టీకా:

అని = అని; ఇట్లు = ఈ విధముగ; సామ = సానుకూలమైన; వచనంబులు = మాటలు; హరి = కృష్ణుడు; పలికినన్ = చెప్పగా; అక్రూరుండు = అక్రూరుడు; వస్త్ర = గుడ్డలలో; ప్రచ్ఛన్నంబు = కప్పబడినది, దాచబడినది; ఐన = అగు; మణిన్ = రత్నమును; తెచ్చి = తీసుకొనిన వచ్చి; హరి = కృష్ణుని; కిన్ = కి; ఇచ్చినని = ఇవ్వగా.

భావము:

ఈ విధంగా శ్రీకృష్ణుడు సాంత్యవాక్యాలు పలుకడంతో, తన వస్త్రంలో దాచితెచ్చిన శమంతకమణిని అక్రూరుడు కృష్ణుడికి సమర్పించాడు.

10.2-100-ఉ.

సంతసమంది బంధుజనసన్నిధికిన్ హరి దెచ్చి చూపె; న

శ్రాంతవిభాసమాన ఘృణిజాలపలాయిత భూనభోంతర

ధ్వాంతము, హేమభారచయవర్షణవిస్మిత దేవ మానవ

స్వాంతముఁ గీర్తి పూరితదిశావలయాంతము నా శమంతమున్.

టీకా:

సంతసము = సంతోషము; అంది = పొంది; బంధు = బంధువులైన; జనుల = వారి; సన్నిధి = వద్ద; కిన్ = కు; హరి = కృష్ణుడు; తెచ్చి = తీసుకువచ్చి; చూపెన్ = చూపెట్టెను; అశ్రాంత = నిరంతరమైన; విభాసమాన = ప్రకాశించుచున్న; ఘృణి = కాంతుల; జాల = సమూహములచేత; పలాయిత = తరిమికొట్టబడిన; భూనభోంతర = భూమ్యాకాశములమధ్య; ధ్వాంతమున్ = చీకటి కలదానిని; హేమ = బంగారము; భార = బారువలకొలది; చయ = సమూహములను; వర్షణ = కురియుటచేత; విస్మిత = అద్భుతమొందిన; దేవ = దేవతలు; మానవ = మానవుల; స్వాంతమున్ = మనసులు కలదానిని; కీర్తి = యశస్సుచేత; పూరిత = నిండిన; దిశావలయ = దిక్పక్ష్మము యొక్క; అంతమున్ = చివరలు వరకు కలదానిని; ఆ = ఆ ప్రసిద్ధమైన; శమంతమున్ = శమంతకమణిని.

భావము:

శ్రీకృష్ణుడు సంతోషంతో ఆ మణిని తన బంధువుల కందరకూ చూపించాడు. ఆ శమంతకమణి తన కాంతితో సర్వలోకాల చీకట్లు పోగొట్టగలది, తనిచ్చే బంగారంతో దేవమానవులకు ఆశ్చర్యం కల్పించగలది, సర్వ దిగంతాల వరకూ నిండిన కీర్తిగలది.

10.2-101-క.

చక్రాయుధుఁ డీ క్రియఁ దన

యక్తారత్వంబు జనుల కందఱకును ని

ర్వక్తముగఁ దెలిపి క్రమ్మఱ

నక్తారుని కిచ్చె మణిఁ గృపా కలితుండై.

టీకా:

చక్రాయుధుడు = కృష్ణుడు {చక్రాయుధుడు - చక్రము ఆయుధముగా కలవాడు, విష్ణువు}; ఈ = ఈ;
క్రియన్ = విధముగ; తన = తన యొక్క; అక్తారత్వంబున్ = దోషము లేమిని; జనులు = ప్రజలు; కున్
= కు; అందఱ = అందరి; కును = కి; నిర్వక్తముగన్ = స్పష్టము {నిర్వక్తము - వంకరలేనిది,
స్పష్టమైనది}; తెలిపి = తెలియజేసి; క్రమ్మఱన్ = మరల; అక్తారుని = అక్తారుని; కిన్ = కి; ఇచ్చెన్ =
ఇచ్చివేసెను; మణిన్ = రత్నమును; కృపా = దయతో; కలితుండు = కూడి ఉన్నవాడు; ఐ = అయ్యి.

భావము:

చక్రాయుధుడు తన నిష్కళంకత్వాన్ని అందరికీ తెలియజేసి, శమంతకమణిని తిరిగి అక్తారునికే
ఇచ్చివేశాడు.

10.2-102-క.

ఘనుఁడు భగవంతుఁ డీశ్వరుఁ

డనఘుఁడు మణి దెచ్చి యిచ్చినట్టి కథనమున్

వినినఁ బఠించినఁ దలఁచిన

జనులకు దుర్యశముఁ బాపసంఘముఁ దలఁగున్.

టీకా:

ఘనుడు = కృష్ణుడు {ఘనుడు - గొప్పవాడు, కృష్ణుడు}; భగవంతుడు = కృష్ణుడు {భగవంతుడు -
షడ్గుణైశ్వర్యసంపన్నుడు, విష్ణువు}; ఈశ్వరుడు = కృష్ణుడు {ఈశ్వరుడు - సర్వనియామకుడు,
విష్ణువు}; అనఘుడు = కృష్ణుడు {అనఘుడు - పాపరహితుడు, విష్ణువు}; మణిని = రత్నమును; తెచ్చి

= తీసుకువచ్చి; ఇచ్చినట్టి = తిరిగి ఇచ్చినట్టి; కథనమున్ = వృత్తాంతమును; వినినన్ = వినిను;
పరించినన్ = చదివిన; తలచినన్ = స్మరించినను; జనులు = మానవుల; కున్ = కు; దుర్యశము =
చెడ్డపేరు; పాప = పాపముల; సంఘమున్ = సమూహము; తలగున్ = తొలగిపోవును.

భావము:

మహానుభావుడు పరమేశ్వరుడు, పాపరహితుడు, ఐశ్వర్యవంతుడు ఐన శ్రీకృష్ణుడు
శమంతకమణిని తెచ్చి, ఇచ్చిన కథను విన్నా, పరించినా, తలచినా జనుల పాపాలు
పటాపంచలవుతాయి; అపకీర్తి తొలగిపోతుంది.

దశమ స్కంధము - ఉత్తర : ఇంద్రప్రస్థంబున కరుగుట

10.2-103-వ.

అంత నొక్కనాఁడు పాండవులం జూడ నిశ్చయించి సాత్యకి ప్రముఖ యాదవులు గొలువఁ
బురుషోత్తముం డింద్రప్రస్థపురంబునకుం జనినం బ్రాణంబులంగనిన యింద్రియంబులభంగి
వారఖిలేశ్వరుం డైన హరిం గని కౌఁగిలించుకొని; కృష్ణుని దివ్యదేహసంగమంబున
నిర్ఘాతకల్మషులై యనురాగహాసవిభాసితం బైన ముకుంద ముఖారవిందంబు దర్శించి
యానందంబు నొందిరి; గోవిందుండును యుధిష్ఠిర భీమసేనుల చరణంబులకు
నభివందనంబులు సేసి యర్జును నాలింగనంబున సత్కరించి, నకుల సహదేవులు మ్రొక్కిన
గుచ్చియెత్తి, యుత్తమ పీఠంబున నాసీనుండై యుండె; నప్పుడు.

టీకా:

అంతన్ = ఆ తరువాత; ఒక్క = ఒకానొక; నాడు = రోజు; పాండవులన్ = పాండవులను; చూడన్ =
చూడవలెనని; నిశ్చయించి = కోరి; సాత్యకి = సాత్యకి; ప్రముఖ = మొదలగు; యాదవులన్ =
యాదవులు; కొలువ = సేవించుచుండగా; పురుషోత్తముండు = శ్రీకృష్ణుడు; ఇంద్రప్రస్థ = ఇంద్రప్రస్థము
అను; పురంబున్ = పట్టణమున; కున్ = కు; చనినన్ = వెళ్ళగా; ప్రాణంబులన్ = ప్రాణములను;
కనిన = పొందిన; ఇంద్రియంబుల = సర్వేంద్రియముల; భంగిన్ = వలె; వారు = వారు; అఖిల =

నిఖిల సృష్టికి; ఈశ్వరుండు = నియమించువాడు; ఐన = అయిన; హరిన్ = కృష్ణుని; కని = చూసి;
కౌగలించుకొని = ఆలింగనముచేసికొని; కృష్ణుని = కృష్ణుని; దివ్య = దివ్యమైన; దేహ = శరీరమును;
సంగమంబునన్ = తాకుటచేత; నిర్ధూత = పొగొట్టబడిన; కల్మషులు = పాపములు కలవారు; ఐ =
అయ్యి; అనురాగ = ఆత్మీయతతోటి; హాస = నవ్వులతోటి; విభాసితంబు = మిక్కిలి ప్రకాశించునది;
ఐన = అగు; ముకుంద = కృష్ణుని; ముఖ = మోము అను; అరవిందంబు = పద్మమును; దర్శించి =
చూసి; ఆనందంబున్ = సంతోషమును; ఒందిరి = పొందిరి; గోవిందుండును = కృష్ణుడు; యుధిష్ఠిర
= ధర్మరాజు యొక్క; భీమసేనుల = భీముని యొక్క; చరణంబుల్ = కాళ్ళ; కున్ = కు;
అభివందనంబులు = నమస్కారములు; చేసి = చేసి; అర్జునున్ = అర్జునుడిని; ఆలింగనంబునన్ =
కౌగలించుతో; సత్కరించి = గౌరవించి; నకుల = నకులుడు; సహదేవులు = సహదేవుడు; మ్రొక్కినన్ =
నమస్కరించగా; గుచ్చి = పొదవిపట్టుకొని; ఎత్తి = పైకిలేపి; ఉత్తమ = శ్రేష్ఠమైన; పీఠంబునన్ =
ఆసనముపై; ఆసీనుండు = కూర్చున్నవాడు; ఐ = అయ్యి; ఉండెన్ = ఉండెను; అప్పుడు = ఆ
సమయము నందు;

భావము:

అటుపిమ్మట, ఒకనాడు శ్రీకృష్ణుడు పాండవులను చూడాలి అనుకున్నాడు. సాత్యకి మొదలైన
యాదవులతో కలిసి ఇంద్రప్రస్థనగరానికి వెళ్ళాడు. పాండవులు ప్రాణాన్ని పొందిన ఇంద్రియాల
వలె, సర్వేశ్వరు డైన శ్రీకృష్ణుడిని దర్శించి, కౌగలించుకున్నారు. విష్ణుదేవుని దివ్యశరీరము యొక్క
స్పర్శ వలన వారి పాపాలన్నీ పటాపంచలు అయిపోయాయి. అనురాగపూరిత మైన చిరునవ్వుతో
కూడిన శ్రీకృష్ణుడి ముఖపద్మాన్ని దర్శించి, వారు ఎంతో ఆనందించారు. శ్రీకృష్ణుడు ధర్మరాజు,
భీమసేనుల పాదాలకు నమస్కరించాడు. అర్జునుడిని ఆలింగనం చేసుకున్నాడు. తనకు
నమస్కరించిన నకుల, సహదేవులను ఆదరించాడు. ఒక ఉన్నతపీఠం పైన ఆసీనుడయ్యాడు.
అప్పుడు.....

10.2-104-క.

చంచద్ధనకుచభారా

కుంచితయై క్రొత్త పెండ్లికూతు రగుట నిం

చిం**చు**క సిగ్గు జనింపఁగఁ

బాంచాలతనూజ మ్రొక్కె **బ**ద్మాక్షునకున్.

టీకా:

చంచత్ = చలించుచున్న; ఘన = పెద్ద; కుచ = స్థనముల; భార = బరువుచేత; ఆకుంచిత = మిక్కిలి
వంపబడినది; ఐ = అయ్యి; కొత్త = కొత్తగా; పెండ్లికూతురు = పెళ్ళయిన ఇల్లాలు; అగుటన్ =
అగుటచేత; ఇంచించుక = కొంచెము; సిగ్గు = సిగ్గు; జనింపగన్ = పడుతుండగా; పాంచాలతనూజ =
కృష్ణ {పాంచాల తనూజ - పాంచాలదేశము నేలెడి ద్రుపదమహారాజు కుమార్తె, ద్రౌపది}; మ్రొక్కెన్ =
నమస్కరించెను; పద్మాక్షున్ = కృష్ణున; కున్ = కు.

భావము:

స్తనభారంతో అవనత అయి, కొత్త పెళ్ళికూతురు కావడం చేత సిగ్గుపడుతూ పాంచాలరాజపుత్రి
ద్రౌపది పద్మాల వంటి కన్నులు గల శ్రీకృష్ణుడికి నమస్కరించింది.

10.2-105-వ.

అంత సాత్యకి పాండువులచేతం బూజితుండై యొక్క పీఠంబున నాసీనుండై యుండెఁ; దక్కిన
యనుచరులును వారిచేతఁ బూజితులై కొలిచి యుండిరి; హరియుం గుంతీదేవి కడకుం జని
నమస్కరించి యిట్లనియె.

టీకా:

అంత = అప్పుడు; సాత్యకి = సాత్యకి; పాండువుల = పాండువుల; చేతన్ = చేత; పూజితుండు =
పూజింపబడినవాడు; ఐ = అయ్యి; ఒక్క = ఒకానొక; పీఠంబునన్ = ఆసనముపై; ఆసీనుండు =
కూర్చున్నవాడు; ఐ = అయ్యి; ఉండెన్ = ఉండెను; తక్కిన = తతిమా, మిగిలిన; అనుచరులును =
పరిజనులు కూడ; వారి = వారల; చేతన్ = చేత; పూజితులు = గౌరవింపబడినవారు; ఐ = అయ్యి;
కొలిచి = కొలువుదీరి; ఉండిరి = ఉన్నారు; హరియున్ = కృష్ణుడు; కుంతీదేవి = కుంతీదేవి; కడ =

దగ్గర; కున్ = కు; చని = వెళ్ళి; నమస్కరించి = నమస్కరించి; ఇట్లు = ఈ విధముగ; అనియె = పలికెను.

భావము:

అప్పుడు, పాండవులు సాత్యకిని గౌరవించారు. అతను కూడ ఒక ఆసనం పై ఆసీనుడు అయ్యాడు. తక్కిన యాదవులను కూడా పాండవులు చక్కగా సన్మానించారు. వారు కూడ కొలువుదీరారు. ఆ తర్వాత శ్రీకృష్ణుడు కుంతీదేవి చెంతకు వెళ్ళి నమస్కరించి ఇలా అన్నాడు.

10.2-106-క.

"అత్తా! కొడుకులుఁ గోడలుఁ

జిత్తానందముగఁ బనులు **సే**యఁగ నాత్మా

యత్తానుగవై యాజ్ఞా

సత్తాదులు గలిగి మనుదె **స**మోదమునన్?"

టీకా:

అత్తా = అత్తా (అత్త - తండ్రి సోదరి); కొడుకులున్ = కుమారులు; గోడలున్ = కోడళ్ళు (కోడలు - కొడుకు పెండ్లాము); చిత్త = మనసునకు; ఆనందము = సంతోషము; కన్ = కలుగునట్లు; పనులు = పనులు; చేయగన్ = చేస్తుండగా; ఆత్మా = మనసునకు; ఆయత్త = వచ్చినట్లు, నచ్చినట్లు; అనుగవ = వర్తించుదానవు; ఐ = అయ్యి; ఆజ్ఞా = ఆజ్ఞాపించు; సత్త = సామర్థ్యము కలుగుట; ఆదులు = మున్నగునవి; కలిగి = ఉండి; మనుదె = జీవించుచున్నావా; సమోదమునన్ = సంతోషముతో.

భావము:

"అత్త! నీ కొడుకులూ, కోడలు ద్రౌపదీ నీ మనసునకు ఆనందం కల్గిస్తుండగా సమోదంతో జీవితం గడుపుతున్నావా."

10.2-107-చ.

అనవుడుఁ బ్రేమ విహ్వలత నందుచు గద్గదభాషణంబులం
గ్రనుఁగవ నశ్రుతోయములు గ్రమ్మఁగఁ గుంతి సుయోధనుండు సే
సిన యపచారముం దలచి చెందిన దుఃఖములెల్లఁ జెప్పి యా
దనుజవిరోధి కిట్లనియెఁ దద్దయుఁ బెద్దటికంబు సేయుచున్.

టీకా:

అనవుడు = అని అడుగగా; ప్రేమ = ప్రేమవలని; విహ్వలతన్ = చొక్కుట; అందుచున్ = పొందుతు;
గద్గద = బొంగురుపోయిన; భాషణంబులన్ = పలుకులతో; కను = కళ్ళ; కవన్ = జంటనందు;
అశ్రుతోయములున్ = కన్నీరు; కమ్మగన్ = నిండిపోగా; కుంతి = కుంతిదేవి; సుయోధనుండు =
దుర్యోధనుడు; చేసిన = చేసినట్టి; అపచారమున్ = కీడు; తలచి = తలచుకొని; చెందిన = పొందిన;
దుఃఖములు = బాధలు; ఎల్లన్ = అన్నిటిని; చెప్పి = చెప్పి; ఆ = ఆ; దనుజవిరోధి = కృష్ణుని
(దనుజవిరోధి - రాక్షసుల శత్రువు, విష్ణువు); కిన్ = కి; ఇట్లు = ఈ విధముగ; అనియె = పలికెను;
తద్దయున్ = మిక్కిలి; పెద్దటికంబు = గౌరవము; చేయుచున్ = చేస్తూ.

భావము:

ఇలాగ శ్రీకృష్ణుడు అడుగగా, కుంతిదేవి ప్రేమ విహ్వలతతో డగ్గుత్తికతో కనుల నీరు కమ్ముతుండగా,
దుర్యోధనుడు చేసిన అపకారాలు, తాము పడ్డ కష్టాలు అన్నీ చెప్పి, శ్రీకృష్ణునకు పెద్దరిక మిచ్చి ఇలా
అన్నది.

10.2-108-సీ.

"అన్న! నీ చుట్టాల నరయుదు! మఱవవు-

నీవు పుత్రైంచిన నెమ్మితోడ

మాయన్న యేతెంచి ముముఁ జూచి పోయెను-

విల్చి యున్నారము నీ బలమున;

నా పిన్నవాండ్రకు నాకు దిక్కెవ్వరు-

నేడదిగా నింక నీవె కాక?

యఖిల జంతువుల కీ వాత్మవు గావునఁ-

బరులు నా వారని భ్రాంతి సేయ;

10.2-108.1-తే.

వయ్య! నా భాగ్యమెట్టిదో? యనవరతముఁ

జిత్తమున నుండి కరుణ మా చిక్కులెల్లఁ

వాపుచుందువు గాదె! యో! పరమపుణ్య!

యదుకుమారవరేణ్య! బుధార్గగణ్య!."

టీకా:

అన్న = నాయనా; నీ = నీ యొక్క; చుట్టాలున్ = బంధువులను; అరయుదు = విచారించువు;
మఱవపు = మరచిపోవు; నీవు = నీవు; పుత్తెంచిన = పంపించగా; నెమ్మి = ప్రీతి; తోడన్ = తోటి; మా
= మా యొక్క; అన్న = సోదరుడు; ఏతెంచి = వచ్చి; మమున్ = మమ్ము; చూచి = చూసి; పోయెను =
వెళ్ళెను; నిల్చి = ఇలానిల్చి; ఉన్నారము = ఉన్నాము; నీ = నీ యొక్క; బలమునన్ = దన్నతో,
తోడువలన; నా = నా యొక్క; పిన్నవాండ్ర = పిల్లల; కున్ = కు; నా = నా; కున్ = కు; దిక్కు = రక్షకులు;
ఎవ్వరు = ఎవరు; నేడు = ఈవేళ; ఆదిగాన్ = మొదలు పెట్టి; ఇంకన్ = ఇక; నీవె = నీవే; కాక =
తప్పించి; అఖిల = సర్వ; జంతువుల = జీవుల; కిన్ = కు; ఈవు = నీవు; ఆత్మవు = జీవమువు; కావున
= కాబట్టి; పరులు = ఇతరులు; నావారు = నాకు కావసిన వారు; అని = అని; భ్రాంతి =
భ్రమచెందుట; చేయవు = చెయ్యవు; అయ్య = తండ్రీ; నా = నా యొక్క; భాగ్యము = అదృష్టము;
ఎట్టిదో = ఎంత మంచిదో; అనవరతము = ఎల్లప్పుడు; చిత్తమున = మనసులో; ఉండి = ఉండి;
కరుణనన్ = దయతో; మా = మా యొక్క; చిక్కులు = ఆపదలు; ఎల్లన్ = అన్నిటిని; పాపుచుందువు
= తొలగింతువు; కాదె = కదా, అవును; ఓ = ఓ; పరమపుణ్య = శ్రీకృష్ణా {పరమపుణ్యుడు -
ఉత్కృష్టమైన పుణ్యవంతుడు, విష్ణువు}; యదుకుమారవరేణ్య = శ్రీకృష్ణా {యదుకుమారవరేణ్యుడు -
యదువంశపు వారిలో వరేణ్యుడు (శ్రేష్ఠుడు), కృష్ణుడు}; బుధార్గగణ్య = శ్రీకృష్ణా {బుధార్గగణ్యుడు -
బుధ (జ్ఞానులలో) అగ్రగణ్య (మొదటి లెక్కించ బడువాడు, శ్రేష్ఠుడు), కృష్ణుడు}.

భావము:

"ఓ పుణ్యాత్మా! యదుకులతిలకా! పురుషోత్తమా! కృష్ణా! నీవు నీ బంధువులను మరచిపోకుండా ఆదరిస్తావు. నీవు పంపించగా అక్రూరుడు వచ్చి ఆదరంగా మమ్మల్ని పలకరించి వెళ్ళాడు. నీ అండ వలననే మేము జీవించి ఉన్నాము. నా పిల్లలకు, నాకు నీవు కాక మరెవరు దిక్కు. సర్వప్రాణులకు నీవే ఆత్మవు కనుక, పరులు నా వారు అని నీకు భేదంలేదు. మమ్మల్ని మరచిపోకుండా నీవు కరుణతో మా చిక్కులు అన్నింటినీ తొలగిస్తున్నావు. ఇదంతా నా భాగ్యం కాక మరేమిటి."

10.2-109-వ.

అనిన యుధిష్ఠిరుం డిట్లనియె.

టీకా:

అనినన్ = అని పలుకగా; యుధిష్ఠిరుండు = ధర్మరాజు; ఇట్లు = ఈ విధముగ; అనియె = పలికెను.

భావము:

పిమ్మట, ధర్మరాజు శ్రీకృష్ణుడితో ఇలా అన్నాడు,

10.2-110-మ.

"**పట్ట**గ లేరు నిన్ను దమ**భ్రా**వము లందు సనందనాదు లే
పట్టుననైన, నట్టి గుణ**భ్ర**ద్రచరిత్రుడ వీవు, నేడు మా
చుట్టమ వంచు వచ్చెదవు; **చూ**చెద వల్పులమైన మమ్ము; నే
మెట్టి తపంబు చేసితి మ**ద్రి**శ్వర! పూర్వశరీర వేళలన్?"

టీకా:

పట్టగలేరు = ఎరుగలేరు, గ్రహింపలేరు; నిన్నున్ = నిన్ను; తమ = వారి యొక్క; భావములు = మనసుల; అందున్ = లో; సనందాదులున్ = సనకాదిబ్రహ్మవేత్తలును (సనకాదులు - 1సనక

2సనందన 3సనత్కుమార 4సనత్కుజాత అను నులుగు దేవర్షులు; ఏ = ఎలాంటి; పట్టునన్ = ప్రయత్నములతో; ఐనను = అయినప్పటికి; అట్టి = అటువంటి; గుణ = సద్గుణముల చేత
 భగవంతుని సద్గుణములు - సర్వజ్ఞత్వ సర్వేశ్వరత్వ సర్వభోక్తృత్వ సర్వాంతర్యామిత్వ సర్వప్రప్యత్వ
 సర్వపాలకత్వ సర్వసంహారకత్వాది సుగుణములు; భద్ర = మంగళ మగు; చరిత్రుడవు = వర్తన
 కలవాడవు; ఈవు = నీవు; నేడు = ఇవాళ; మా = మా యొక్క; చుట్టమవు = బంధువవు; అంచున్ =
 అని; వచ్చెదవు = వస్తున్నావు; చూచెదవు = చూస్తున్నావు; అల్పులము = అల్పజ్ఞానులము; ఐన =
 అయిన; మమ్మున్ = మమ్ము; నేము = మేము; ఎట్టి = ఎటువంటి; తపంబున్ = తపస్సు; చేసితిమి =
 చేసామో; అధీశ్వరా = భగవంతుడా {అధీశ్వరుడు - పంచకర్తలైన బ్రహ్మ విష్ణు రుద్ర మహేశ్వర
 సదాశివుల సృష్టి స్థితి లయములను నియామించువాడు, పరమాత్మ}; పూర్వశరీర = పూర్వజన్మ;
 వేళలన్ = కాలము నందు.

భావము:

"ప్రభూ! సనందాది మహర్షులే ఎంతో ప్రయత్నించి కూడా, నిన్ను తెలియలేరు. నీవు అంతటి సద్గుణ
 సచ్చరిత్రులు గల మహానుభవుడవు. ఇవాళ నీవు మా బంధువు అయ్యావు. అల్పుల మైన మమ్మల్ని
 చూడటానికి వచ్చావు. పూర్వజన్మలో మేము ఎంతటి తపస్సు చేసామో!"

10.2-111-వ.

అని ధర్మజుండు దన్నుఁ బ్రార్థించిన నింద్రప్రస్థపురంబు వారలకు నయనానందంబు సేయుచు
 హరి గొన్ని నెలలు వసియించి యుండె; నందొక్కనాఁడు.

టీకా:

అని = అని; ధర్మజుండు = ధర్మరాజు; తన్ను = తనను; ప్రార్థించిన = వేడుకొనగా; నింద్రప్రస్థ =
 నింద్రప్రస్థము అను; పురంబు = పట్టణపు; వారలు = పౌరుల; కున్ = కు; నయనానందంబు =
 కన్నులపండువు; చేయుచున్ = చేస్తూ; హరి = కృష్ణుడు; కొన్ని = కొన్ని; నెలలు = మాసములు;
 వసియించి = ఉండి; ఉండెన్ = ఉండెను; అందు = అట్లు న్నప్పుడు; ఒక్క = ఒకానొక; నాడు = రోజు;

భావము:

అని ఈవిధంగా ధర్మరాజు శ్రీకృష్ణుడుని స్తుతించాడు. శ్రీకృష్ణుడు ఇంద్రప్రస్థంలోని ప్రజలకు నేత్రానందం కలిగిస్తూ అక్కడే కొన్ని నెలలపాటు ఉన్నాడు. అప్పుడు ఒకరోజు....

దశమ స్కంధము - ఉత్తర : అర్జునితో మృగయావినోదంబు

10.2-112-మ.

తురగశ్రేష్ఠము నెక్కి కంకటధను **స్తూ**ణీశరోపేతుడై

హరితోడన్ వనభూమి కేగి విజయుం **డా**సక్తుడై చంపె శం

బరశార్దూల తరక్షు శల్య చమరీ **భ**ల్లూక గంధర్వ కా

సరకంఠీరవ ఖడ్గ కోల హరిణీ **సా**రంగ ముఖ్యంబులన్.

టీకా:

తురగ = గుఱ్ఱములలో; శ్రేష్ఠమును = ఉత్తమమైనదానిని; ఎక్కి = ఎక్కి; కంకట = కవచము; ధనుస్ = విల్లు; తూణీ = అమ్మలపొది; శర = బాణములతోటి; ఉపేతుడు = కూడుకున్నవాడు; ఐ = అయ్యి; హరి = కృష్ణుని; తోడన్ = తోటి; వన = అటవీ; భూమి = ప్రదేశమున; కిన్ = కు; ఏగి = వెళ్ళి; విజయుండు = అర్జునుడు (విజయుడు - విజయశీలము కలవాడు, అర్జునుడు); ఆసక్తుడు = ఆసక్తి కలవాడు; ఐ = అయ్యి; చంపెన్ = సంహరించెను; శంబర = శంబర జింకలు (శంబర మృగము - ఎఱ్ఱనివన్నెగల చిన్న జింక); శార్దూల = పెద్దపులులు; తరక్షు = సివంగులు; శల్య = ఏదుపందులు; చమరీ = సవరపు మృగములు; భల్లూక = ఎలుగబంట్లు; గంధర్వ = గంధర్వ దుప్పులు (గంధర్వము - వట్టువు తోక దొడ్డ కడుపుగల దుప్పి); కాసర = కారుదున్నపోతులు; కంఠీరవ = సింహములు; ఖడ్గ = ఖడ్గమృగములు; కోల = పందులు; హరిణీ = ఆడుజింకలు; సారంగ = మగజింకలు; ముఖ్యంబులన్ = మున్నగువానిని.

భావము:

ఒకనాడు అర్జునుడు అశ్వారూఢుడై శ్రీకృష్ణునితో కలిసి అరణ్యానికి వెళ్ళాడు. అక్కడ జింకలను, పెద్దపులులను, సివంగులను, ఏదుపందులను, చమరీమృగాలను, ఎలుగుబంట్లను, దుప్పలను, ఎనుబోతులను, సింహాలను, ఖడ్గమృగాలను, వనవరాహాలను, లేళ్ళను, ఇఱ్ఱి లేళ్ళను, ఏనుగులను ఆసక్తితో వేటాడాడు.

10.2-113-క.

అఁచ్చోటఁ బవిత్రములై

చచ్చిన మృగరాజి నెల్ల జననాథునకుం

దెచ్చి యొసంగిరి మెచ్చుగఁ

జెచ్చెర నరుఁ గొల్చి యున్న సేవకు లధిపా!

టీకా:

ఆ = ఆ; చోటన్ = ప్రదేశము నందు; పవిత్రములు = పరిశుద్ధమైనవి, తినదగినవి; ఐ = అయ్యి; చచ్చిన = చచ్చిపోయిన; మృగ = జంతువుల; రాజిన్ = సమూహము; ఎల్లన్ = అన్నిటిని; జననాథున్ = రాజున {జననాథుడు - మానవులకు ప్రభువు, రాజు}; కున్ = కు; తెచ్చి = తీసుకువచ్చి; ఒసంగిరి = ఇచ్చిరి; మెచ్చుగన్ = మెచ్చుకొనునట్లుగ; చెచ్చెరన్ = శీఘ్రముగా; నరున్ = అర్జునుని; కొల్చి = సేవించుచు; ఉన్న = ఉన్నట్టి; సేవకులు = బంట్లు; అధిపా = రాజా.

భావము:

అలా చనిపోయిన అర్హమృగాలను అన్నింటినీ ధర్మరాజు మెచ్చుకునేలా అర్జునుడి సేవకులు శీఘ్రంగా తెచ్చి ఆయనకు ఇచ్చారు.

10.2-114-వ.

అంత నర్జునుండు నీరుపట్టున డస్సిన, యమునకుం జని, య మృహారథులైన నరనరాయణు లందు వార్చి జలంబులు ద్రావి, యొక పులినప్రదేశంబున నుండి.

టీకా:

అంతన్ = అంతట; అర్జునుండు = అర్జునుడు; నీరుపట్టన = దప్పికతో; డస్సినన్ = బడలికపొందగా;
యమున = యమునానది; కున్ = కి; చని = వెళ్ళి; ఆ = ఆ; మహారథులు = మహారథులు
{మహారథుడు - పదకొండువేల యోధులతో ఎదిరించి యుద్ధము చేయజాలినవాడు (చూ.
వివరములకు అనుయుక్తములు చూడండి); ఐన = అయిన; నర = అర్జునుడు {నరనారాయణులు -
పూర్వ అవతారము నందు నరనారాయణులుగా అవతరించినవారు, అర్జునుడు కృష్ణుడు};
నారాయణులు = కృష్ణుడు; అందు = దానిలో; వార్చి = ఆచమనములు చేసి; జలంబులు = నీరు;
త్రావి = తాగి; ఒక = ఒకానొక; పులినప్రదేశంబునన్ = ఇసుకతీరమైన; ఉండి = కూర్చుండి.

భావము:

అప్పుడు అర్జునుడుకి దాహంవేసి బాగా అలసిపోయాడు. ఆ నరనారాయణులు ఇద్దరూ
యమునానదికి వెళ్ళి ఆచమనం చేసి, దాహం తీర్చుకుని, ఇసుక ప్రదేశంలో కూర్చున్నారు.

10.2-115-ఉ.

ఉపగతు లైన యట్టి పురుషోత్తమ పార్థులు గాంచి రాపగా

విపుల విలోల నీలతర వీచికలందు శిరోజభార రు

వ్యపహసితాళిమాలిక నుదంచిత బాల శశిప్రభాలికం

దపనుని బాలికన్ మదనదర్పణతుల్య కపాలపాలికన్.

టీకా:

ఉపగతులు = దగ్గర దగ్గరగా ఉన్న వారు; ఐనయట్టి = అగు; పురుషోత్తమ = కృష్ణుడు
{పురుషోత్తముడు - పురుషుడైన (జగత్తుకు కారణభూతుడైన) శ్రేష్టుడు, విష్ణువు}; పార్థులున్ =
అర్జునులు {పార్థుడు - పృథ (కుంతి) యొక్క పుత్రుడు, అర్జునుడు}; కాంచిరి = చూసిరి; ఆపగా =
నదిలో; విపుల = విరివి అయిన; విలోల = మిక్కిలి చలించుచున్న; నీలతర = మిక్కిలి నల్లనైన;
వీచికలు = అలలు; అందున్ = లో; శిరోజ = తలవెంట్రుకల; భార = ముడి యొక్క; రుచి =
కాంతులచేత; అపహసిత = ఎగతాళిచేయబడిన; అళి = తుమ్మెదల; మాలికన్ = సమూహము

కలామెను; ఉదంచిత = మిక్కిలి చక్కటి; బాలశశి = లేతచంద్రుని; ప్రభా = ప్రకాశము కల; అలికన్ = నొసలు కలామెను; తపనుని = సూర్యుని {తపనుడు - తపింపజేయు వాడు, సూర్యుడు}; బాలికన్ = కుమార్తెను; మదన = మన్మథుని; దర్పణ = అద్దముతోటి; తుల్య = సమానమైన; కపోల = చెక్కిటి; పాలికన్ = పాలి (ప్రదేశము) కలామెను.

భావము:

కృష్ణార్జునులు అలా యమున ఇసుకతినైలపై కూర్చుని ఉన్నప్పుడు, ఆ నదీతరంగాలలో తుమ్మెదల సమూహాన్ని ధిక్కరించే శిరోజశోభతో, బాలచంద్రుడిని బోలిన నెన్నుదురుతో, అద్దాలవంటి చెక్కిళ్ళతో ప్రకాశించే, సూర్యుని కుమార్తెను చూసారు.

10.2-116-వ.

కని యచ్యుతుండు పంచిన వివ్వచ్చుండు సని యా కన్య కిట్టనియె.

టీకా:

కని = చూసి; అచ్యుతుండు = కృష్ణుడు; పంచినన్ = పంపించగా; వివ్వచ్చుండు = అర్జునుడు {వివ్వచ్చుడు - భీభత్సుడు, భయంకరమైన యుద్ధము చేయువాడు, అర్జునుడు}; చని = వెళ్ళి; ఆ = ఆ యొక్క; కన్యన్ = యువతి; కిన్ = కి; ఇట్లు = ఈ విధముగ; అనియె = పలికెను;

భావము:

శ్రీకృష్ణుడు పంపగా అర్జునుడు ఆమె చెంతకు వెళ్ళి ఇలా అన్నాడు.

10.2-117-మ.

"**సుద**తీ! యెవ్వరి దాన? వేమికొఱ **కిచ్చో**టం బ్రవర్తించె? దె

య్యది నీ నామము? కోర్కి యెట్టిది? వివా**హ**కాంక్షతోఁగూడి యీ

నదికిన్ వచ్చినజాడ గానఁబడె? ధ**న్యు**బయ్యె నీ రాక, నీ

యుదయాదిస్థితి నెల్లఁ జెప్పు మబలా! **యు**ద్యత్కురంగేక్షణా!"

టీకా:

సుదతీ = సుందరీ {సుదతి - మంచి దంతములు కలామె, స్త్రీ}; ఎవ్వరిదానవు = ఎవరి బిడ్డవు; ఏమి = దేని; కొఱకు = కోసము; ఇచ్చటన్ = ఇక్కడ; ప్రవర్తించెద = మెలగుచుంటివి; ఎయ్యది = ఏది; నీ = నీ యొక్క; నామము = పేరు; కోర్కి = ఆకాంక్ష; ఎట్టిది = ఎలాంటిది; వివాహ = పెండ్లాడవలెనను; కాంక్ష = కోరిక; తోన్ = తో; కూడి = కూడి ఉండి; ఈ = ఈ; నది = నది; కిన్ = కి; వచ్చిన = వచ్చిన; జాడ = ఆనమాలు; కానబడెన్ = కనిపించుచున్నది; ధన్యంబు = కృతార్థము; అయ్యెన్ = అయినది; నీ = నీవు; రాక = వచ్చుట; నీ = నీ యొక్క; ఉదయ = పుట్టుక; ఆది = మున్నగు; స్థితిన్ = వృత్తాంతము; ఎల్లన్ = అన్నిటిని; చెప్పుము = చెప్పుము; అబలా = యువతీ {అబల - బలము తక్కువ ఉండునామె, స్త్రీ}; ఉద్యత్ = మెరయుచున్న; కురంగ = లేడివంటి; ఈక్షణా = చూపులు కల బాలికా.

భావము:

“ఓ అమ్మాయీ! బహు చక్కటి దంతాల చక్కనమ్మా! సుకుమారీ! లేడికన్నుల వన్నెలాడీ! నీవెవరవు? ఎందు కోసం ఇక్కడ తిరుగున్నావు? నీ పేరేమిటి? నీ కోరికేమిటి? వివాహకాంక్షతో ఈ ప్రాంతానికి వచ్చినట్లున్నావు. నీ రాక ధన్యమైనది. నీ ప్రయత్నం నెరవేరుతుంది. నీ గురించిన విశేషాలు అన్నింటినీ చెప్పు.”

10.2-118-వ.

అనిన నర్జునునకుఁ గాళింది యిట్లనియె.

టీకా:

అనినన్ = అని అడుగగా; అర్జునున్ = అర్జునుని; కున్ = కు; కాళింది = కాళింది; ఇట్లు = ఈ విధముగ; అనియె = పలికెను.

భావము:

అలా అడిగిన అర్జునుడితో ఆ అమ్మాయి, కాళింది ఇలా సమాధానం చెప్పింది.

10.2-119-మ.

"నరవీరోత్తమ! యేను సూర్యుని సుతన్; నాపేరు కాళింది; భా
స్కర సంకల్పితగేహమందు నదిలోఁ గంజాక్షు విష్ణుం బ్రభున్
వరుగాఁ గోరి తపంబుసేయుదు; నొరున్ వాంఛింపఁ; గృష్ణుండు వ
న్యరతిన్ వచ్చి వరించునంచుఁ బలికెన్ నా తండ్రి నాతోడుతన్."

టీకా:

నర = మానవ, అర్జునా; వీర = వీరులలో; ఉత్తమ = శ్రేష్ఠుడా; ఏను = నేను; సూర్యుని = సూర్యుని
యొక్క; సుతన్ = కుమార్తెను; నా = నా యొక్క; పేరు = నామము; కాళింది = కాళింది; భాస్కర =
సూర్యునిచేత; సంకల్పిత = ఏర్పరుపబడిన; గేహము = ఇల్లు; అందున్ = అందు; నది = నది; లోన్ =
అందు; కంజాక్షున్ = కృష్ణుని (కంజాక్షుడు - పద్మాక్షుడు, విష్ణువు); విష్ణున్ = కృష్ణుని; ప్రభున్ =
కృష్ణుని (ప్రభువు - సర్వమునకు ఈశ్వరుడు, విష్ణువు); వరున్ = భర్త; కాన్ = అగుటను; కోరి =
అపేక్షించి; తపంబున్ = తపస్సు; చేయుదున్ = చేయుచున్నాను; ఒరున్ = ఇతరుని; వాంఛింపన్ =
కోరను; కృష్ణుండు = కృష్ణుడు; వన్యరతిన్ = వేటాడవేడుకతో; వచ్చి = వచ్చి; వరించును =
పెండ్లాడును; అంచున్ = అని; పలికెన్ = చెప్పెను; నా = నా యొక్క; తండ్రి = నాన్న; నా = నా;
తోడుతన్ = తోటి.

భావము:

"ఓ వీరాధివీరా! నేను సూర్యుడి కుమార్తెను. నా పేరు కాళింది. ఈ నదిలో నా తండ్రి నా కోసం
ఏర్పాటుచేసిన గృహంలో పద్మాక్షుడైన శ్రీకృష్ణుడిని భర్తగా కోరి తపస్సు చేస్తున్నాను. ఇంకెవరినీ
నేను కోరను. శ్రీకృష్ణుడు వేటకు వచ్చి నిన్ను వివాహమాడగల డని నా తండ్రి నాకు తెలిపాడు."

10.2-120-వ.

అనిన విని ధనంజయుఁ డా నీలవేణి పలుకులు హరికిం జెప్పిన విని సర్వజ్ఞుడైన హరియు
హరిమధ్యను రథంబుమీఁద నిడుకొని ధర్మరాజు కడకుం జని వారలు గోరిన విశ్వకర్మను రావించి
వారి పురం బతివిచిత్రంబు సేయించె.

టీకా:

అనినన్ = అని చెప్పగా; విని = విని; ధనంజయుండు = అర్జునుడు; ఆ = ఆ యొక్క; నీలవేణి = సుందరి యొక్క నీలవేణి - నల్లని శిరోజములు కలామె, స్త్రీ; పలుకులు = మాటలు; హరి = కృష్ణుని; కిన్ = కి; చెప్పినన్ = చెప్పగా; విని = విని; సర్వజ్ఞుండు = సర్వము తెలిసినవాడు; ఐన = అయిన; హరియున్ = కృష్ణుడు; హరిమధ్యను = వనితను {హరిమధ్య - సింహమువంటి నడుము కలామె, స్త్రీ}; రథంబు = రథము; మీదన్ = పైన; ఇడుకొని = పెట్టుకొని; ధర్మరాజు = ధర్మరాజు; కడ = దగ్గర; కున్ = కి; చని = వెళ్ళి; వారలు = వారు; కోరిన = అపేక్షించగా; విశ్వకర్మను = విశ్వకర్మను; రావించి = రప్పించి; వారి = వారల యొక్క; పురంబు = నగరమును; అతి = మిక్కిలి; విచిత్రంబు = అద్భుతమైనదిగా; చేయించె = చేయించెను.

భావము:

అలా చెప్పిన కాళింది మాటలను అర్జునుడు శ్రీకృష్ణుడికి విన్నవించాడు. సర్వజ్ఞుడైన హరి ఆ సన్నని నడుము కల కాళింది సుందరిని రథముపై ఎక్కించుకుని, ధర్మరాజు దగ్గరకు వెళ్ళాడు. పాండవులు కోరగా విశ్వకర్మ వచ్చి ఇంద్రప్రస్థపురాన్ని చిత్రవిచిత్రంగా అలంకరించి తీర్చిదిద్దాడు.

10.2-121-క.

దేవేంద్రుని ఖాండవ మ

పావకునకు నీర దలంచి పార్థుని రథికుం

గావించి సూతుర డయ్యెను

గోవిందుడు మఱదితోడఁ గూరిమి వెలయన్.

టీకా:

దేవేంద్రుని = దేవేంద్రుడి యొక్క; ఖాండవమున్ = ఖాండవవనమును; ఆ = ఆ ప్రసిద్ధుడైన; పావకున్ = అగ్నిదేవుని {పావకుడు - పవిత్రము చేయువాడు, అగ్ని}; ఈన్ = ఇవ్వవలెనని; తలంచి = భావించి; పార్థుని = అర్జునుని; రథికున్ = రథము నందలి యోధునిగా; కావించి = చేసి; సూతుడు

= సారథి; అయ్యెను = అయ్యెను; గోవిందుడు = కృష్ణుడు; మఱిది = మేనత్తకొడుకు (అర్జునుని);
తోడన్ = తోటి; కూరిమి = మైత్రి; వెలయన్ = ప్రకాశించగా.

భావము:

దేవేంద్రుని ఖాండవవనాన్ని అగ్నిదేవుడికి అర్పించడానికి నిశ్చయించుకుని మేనత్త కొడుకు
అర్జునుడిని సన్నేహంగా పిలిచి, అతని రథానికి శ్రీకృష్ణుడు తాను సారథి అయ్యాడు.

10.2-122-వ.

ఇట్లు నర నారాయణులు సహాయులుగా దహనుండు ఖాండవవనంబు దహించిన సంతసించి
విజయునకు నక్షయ తూణీరంబులు, నభేద్యకవచంబును, గాండీవమనియెడి బాణాసనంబును
దివ్యరథంబును ధవళరథ్యంబులను నిచ్చె నందు.

టీకా:

ఇట్లు = ఈ విధముగ; నరనారాయణులు = కృష్ణార్జునులు; సహాయులు = తోడుపడినవారు; కాన్ =
కాగా; దహనుండు = అగ్నిదేవుడు (దహనుడు - దహింపజేయు వాడు, అగ్ని); ఖాండవ =
ఖాండవము అను; వనంబున్ = వనమును; దహించినన్ = కాల్చివేయగా; సంతసించి =
సంతోషించి; విజయున్ = అర్జునుని; కున్ = కి; అక్షయ = తరుగని; తూణీరంబులున్ = బాణములు
గల పొదులు; అభేద్య = భేదింపరాని; కవచంబును = కవచమును; గాండీవము = గాండీవము;
అనియెడి = అనెడి; బాణాసనంబును = విల్లును; దివ్య = మహిమాన్వితమైన; రథంబును =
రథమును; ధవళ = తెల్లని; రథ్యంబులను = గుఱ్ఱములను; ఇచ్చెన్ = ఇచ్చెను; అందున్ = అప్పుడు.

భావము:

నరనారాయణుల సహాయంతో అగ్నిదేవుడు ఖాండవవనాన్ని దహించి, సంతోషించి అర్జునుడికి
అక్షయ తూణీరాలు, భేదించడానికి వీలు లేని కవచం, గాండీవ మనే ధనుస్సు, దివ్యమైన రథమూ,
తెల్లని గుఱ్ఱాలు అనుగ్రహించాడు.

10.2-123-ఉ.

వాసవసూనుచేఁ దనకు వహ్నిశిఖాజనితోగ్రవేదనల్

పాసినఁ జేసి యొక్క సభ పార్థున కిచ్చె మయుండు ప్రీతుడై

యాసభలోనఁ గాదె గమనాగమనంబులఁ గౌరవేంద్రుఁ డు

ల్లాసముఁ బాసి యుండుట జల్స్థలనిర్ణయ బుద్ధి హీనుడై.

టీకా:

వాసవసూను = అర్జునుని {వాసవసూనుడు - ఇంద్రుని కొడుకు, అర్జునుడు}; చేన్ = వలన; తన = అతని; కున్ = కి; వహ్ని = అగ్ని; శిఖా = మంటలచేత; జనిత = కలిగెడి; ఉగ్ర = భయంకరమైన; వేదనల్ = బాధలు; పాసినన్ = తొలగుట; చేసి = వలన; ఒక్క = ఒకానొక; సభన్ = సభామండపమును; పార్థున్ = అర్జునుని; కిన్ = కి; ఇచ్చెన్ = ఇచ్చెను; మయుండు = మయుడు; ప్రీతుడు = సంతోషించినవాడు; ఐ = అయ్యి; ఆ = ఆ; సభ = సభామండపము; లోనన్ = అందునే; కాదే = కాదా; గమన = పోక; ఆగమనంబులన్ = రాకలలో; కౌరవేంద్రుడు = దుర్యోధనుడు; ఉల్లాసమున్ = ఉత్సాహము; పాసి = విడిచి; ఉండుట = అగుట జరిగెను; జల్స్థల = నీళ్ళుండు ప్రదేశము; నిర్ణయ = అవునో కాదో తెలిసెడి; బుద్ధి = జ్ఞానము; హీనుడు = లేనివాడు; ఐ = అయ్యి.

భావము:

ఖాండవ వన దహన సమయంలో, అగ్నిజ్వాలల బాధనుండి తప్పించి ఇంద్రుడి పుత్రుడు అర్జునుడు తనను రక్షించినందు వలన, మయుడు సంతోషంతో ఒక మహాసభను నిర్మించి ఆ కుంతీపుత్రుడైన అర్జునుడికి బహుకరించాడు. ఆ సభ లోనే దుర్యోధనుడు సంచరిస్తూ గచ్చుకీ, జలాశయానికీ తేడా తెలియక అవమానం పొందాడు.

దశమ స్కంధము - ఉత్తర : కాళింది మిత్రవిందల పెండ్లి

10.2-124-వ.

అంతం గృష్టుండు ధర్మరాజప్రముఖుల వీడుకొని, సాత్యకిప్రముఖ సహచరులు గొలువ, మరలి తనపురంబునకుం జని బంధుజనంబులకుఁ బరమానందంబు సేయుచు నొక్క పుణ్య

దివసంబున శుభలగ్నంబునం గాళిందిం బెండ్లి యయ్యె; మఱియు నవంతి దేశాధీశ్వరులయిన
విందానువిందులు దుర్యోధనునకు వశులై హరికి మేనత్తయైన రాజాధిదేవి కూతురైన తమ
చెలియలిని వివాహంబు సేయనుద్యోగించి స్వయంవరంబుఁ జాటించిన.

టీకా:

అంతన్ = పిమ్మట; కృష్ణుండు = కృష్ణుడు; ధర్మరాజు = ధర్మరాజు; ప్రముఖుల = మున్నగువారి;
వీడుకొని = సెలవుతీసుకొని; సాత్యకి = సాత్యకి; ప్రముఖ = మున్నగు; సహచరులున్ = పరిజనులు;
కొలువన్ = సేవించుచుండగా; మరలి = వెనుతిరిగి; తన = అతని యొక్క; పురంబున్ = పట్టణమున;
కున్ = కు; చని = వెళ్ళి; బంధు = బంధువులు; జనంబుల = అందరి; కున్ = కి; ఆనందంబున్ =
సంతోషము; చేయుచున్ = కలిగించుచు; ఒక్క = ఒకానొక; పుణ్య = మంచి; దివసంబునన్ = రోజున;
శుభలగ్నంబునన్ = మంచి ముహూర్తము నందు; కాళిందిన్ = కాళిందిని; పెండ్లి = పెండ్లి; అయ్యెన్ =
ఆడెను; మఱియున్ = పిమ్మట; అవంతి = అవంతి అను దేశమును; దేశాధీశ్వరులు = ఏలువారు;
అయిన = ఐన; వింద = విందుడు; అనువిందులు = అనువిందులు; దుర్యోధనున్ = దుర్యోధనుని;
కున్ = కి; వశులు = ప్రేరణకులో నైనవారు; ఐ = అయ్యి; హరి = కృష్ణుని; కిన్ = కి; మేనత్త = మేనత్త
{మేనత్త - తండ్రికి చెల్లెలు}; ఐన = అగు; రాజాధిదేవి = రాజాధిదేవి యొక్క; కూతురు = పుత్రిక; ఐన =
అయిన; తమ = వారి; చెలియలిని = చెల్లెలును; వివాహంబు = పెండ్లి; చేయన్ = చేయవలెనని;
ఉద్యోగించి = ప్రయత్నించి; స్వయంవరంబున్ = స్వయంవరమును {స్వయంవరము - రాకుమారి
పెనిమిటిని తానే ఎన్నుకొనుటకు జరుపు ఉత్సవము, నిర్ణయించిన సభలోని వారిలో తనకు
నచ్చిన లేదా నియమించిన పరీక్షలో నెగ్గిన వానిని అంగీకరించి వరించుట}; చాటించినన్ =
ప్రకటించగా.

భావము:

అటుపిమ్మట, శ్రీకృష్ణుడు ధర్మరాజాదుల వద్ద వీడ్కోలు తీసుకుని, సాత్యకి మొదలైన సహచరులతో
ద్వారకకు తిరిగి వచ్చాడు. బంధువు లందరకూ సంతోషం కలిగిస్తూ, ఒక శుభముహూర్తంలో
కాళిందిని పరిణయమాడాడు. అనంతరం అవంతి పరిపాలకు లైన విందానువిందులు
దుర్యోధనునకు వశమయ్యారు. వారి తల్లి అయిన రాజాధిదేవి శ్రీకృష్ణునకు మేనత్త, వారు తమ చెల్లి
పెండ్లికి స్వయంవరం చాటించారు.

10.2-125-క.

భూ రమణులు సూడగ హరి

వీరతఁ జేకొనియె మిత్రవిందను నిత్యా

పూరిత సుజనానందం

జారు చికురకాంతి విజిత షట్పదబృందన్.

టీకా:

భూరమణులు = రాజులు; చూడగన్ = చూస్తుండగా; హరి = కృష్ణుడు; వీరతన్ = శూరత్వముచేత;
చేకొనియెన్ = చేపట్టెను; మిత్రవిందను = మిత్రవిందను; నిత్య = ఎల్లప్పుడు; ఆపూరిత =
సంపూర్ణమైన; సుజన = సత్పురుషులకు; ఆనందన్ = సంతోషము కలిగించు ఆమెను; చారు =
మనోజ్ఞమైన; చికుర = ముంగురుల; కాంతిన్ = ప్రకాశముచేత; విజిత = జయింపబడిన; షట్పద =
తుమ్మెదల {షట్పద - ఆరుకాళ్ళ పురుగు, తుమ్మెద}; బృందన్ = సమూహము కలామెను.

భావము:

రాజులు అందరూ చూస్తూ ఉండగా, శ్రీ కృష్ణుడు ఎదురులేని తన పరాక్రమం ప్రదర్శించి,
అలినీలవేణి కాంతులతో తుమ్మెదల కదుపులను ఓడించేటంత, సుజనుల కన్నులకు నిండు
సంతోషం కలిగించేటంత అందాలరాణి ఐన మిత్రవిందను చేపట్టాడు.

దశమ స్కంధము - ఉత్తర : నాగ్నజితి పరిణయంబు

10.2-126-సీ.

జననాథ! వినుము కోసలదేశ మేలెడి:-

నగ్నజిత్తను నరనాథుఁ డొకడు

సుమతి ధార్మికుఁడు దత్తుత నాగ్నజితి యను:-

కన్యక గుణవతి గలదు దానిఁ

బెండ్లియాడుటకునై పృథివీశు లేతెంచి:-

వాఁడికొమ్ములు గల వాని, వీర

గంధంబు సోకినఁ గాలు ద్రవ్వెడివాని,-

నతిమదమత్తంబు ల్లయిన వాని

10.2-126.1-తే.

గోవుషంబుల నేడింటిఁ కూర్చి తిగిచి

బాహుబలమున నెవ్వఁడు పట్టి కట్టు

నతఁడు కన్యకుఁ దగు వరుం డనిన వానిఁ

బట్టజాలక పోదురు ప్రజలు బెగడి.

టీకా:

జననాథ = రాజా; వినుము = వినుము; కోసల = కోసల అను; దేశమున్ = రాజ్యమును; ఏలెడి = పాలించెడి; నగ్నజిత్తు = నగ్నజిత్తు; అను = అనెడి; నరనాథుడు = రాడు; ఒకడు = ఒకతను; సుమతి = మంచిబుద్ధిగలవాడు; ధార్మికుడున్ = ధర్మమునడపువాడు; తత్ = అతని; సుత = పుత్రిక; నాగ్నజిత్తి = నాగ్నజిత్తి; అను = అనెడి; కన్యక = యువతి; గుణవతి = గుణవంతురాలు; కలదు = ఉన్నది; దానిన్ = ఆమెను; పెట్టి = వివాహము; ఆడుట = చేసికొనుట; కున్ = కు; ఐ = అయ్యి; పృథివీశులు = అనేకమైన రాజులు; ఏతెంచి = వచ్చి; వాడి = సూదిగానున్న, పదునైన; కొమ్ములు = కొమ్ములు; కల = కలిగిన; వానిన్ = వాటిని; వీర = వీరుల; గంధంబు = వాసన; సోకినన్ = తగిలితేచాలు; కాలుద్రవ్వెడు = పోరుకుసిద్ధపడెడి; వానిన్ = వాటిని; అతి = మిక్కిలి; మద = మదముచేత; మత్తంబులు = ఒళ్ళుతెలియనావేశంగలవి; ఐన = అయిన; వానిన్ = వాటిని; గోవుషంబులన్ = ఆబోతులను; ఏడింటిన్ = ఏడింటిని (7); కూర్చి = కలిపికట్టి; తిగిచి = లాగి; బాహుబలమునన్ = భుజబలముతో; ఎవ్వడు = ఎవరు; పట్టి = పట్టుకొని; కట్టునో = కట్టవేయునో; అతడు = అతనే; కన్య = బాల; కున్ = కు; తగు = తగిన; వరుండు = భర్త; అనినన్ = అనగా; వానిన్ = వాటిని; పట్టజాలక = పట్టలేక; పోదురు = పోవుచున్నారు; ప్రజలు = వచ్చినవారందరు; బెగడి = బెదిరిపోయి.

భావము:

ఓ పరీక్షన్మహారాజా! కోసలదేశాన్ని సద్గుణుడు ధర్మపరుడు అయిన నగ్నజిత్తు అనే రాజు పరిపాలిస్తున్నాడు. అతని కుమార్తె నాగ్నజితి. సద్గుణ సంపన్న. ఆ రాజు దగ్గర వాడి కొమ్ములు కలిగి వీరగంధం సోకితే చాలు కాలుద్రవ్యతుండే మిక్కిలి మదించిన ఏడు ఆబోతులు ఉన్నాయి. ఆ వృషభాలను తన బాహుబలంతో ఎవడు కట్టివేస్తాడో, అతడే నాగ్నజితికి భర్త అని ఆ రాజు నిర్ణయించాడు. ఎందరో రాజులు వచ్చి ఆ ఎద్దులను చూసి బెదిరి పోయారు, పట్టికట్టలేకపోయారు.

10.2-127-వ.

ఇట్లు గోవుషంబుల జయించినవాడ కృన్యకు వరుండనిన భగవంతుండైన హరి విని సేనాపరివృతుండై కోసలపురంబునకుం జనినం గోసలాధీశ్వరుండును హరి నెదుర్కొని యర్హ్యపాద్యాది విధులం బూజించి పీఠంబు సమర్పించి ప్రతివందితుండై యున్న యెడ.

టీకా:

ఇట్లు = ఈ విధముగ; గోవుషంబులన్ = ఆబోతులను; జయించి = గెలిచిన; వాడు = వాడే; ఆ = ఆ; కన్య = కుమారి; కున్ = కు; వరుండు = పెనిమిటి; అనినన్ = అనగా; భగవంతుండు = షడ్గుణైశ్వర్యసంపన్నుడు భగవంతుడు - శ్లో. ఉత్పత్తించ వినాశంచ భూతానామా గతింగతిం, వేత్తి విద్యామవిద్యాంచ షణ్ణాంభగ ఇతీరితః. ఈ ఆరు కలవాడు భగవంతుడు; ఐన = అగు; హరి = కృష్ణుడు; విని = విని; సేనా = సైన్యములచేత; పరివృతుండు = చుట్టు గలవాడు; ఐ = అయ్యి; కోసల = కోసల అను; పురంబున్ = పట్టణమున; కున్ = కు; చనినన్ = వెళ్ళగా; కోసలా = కోసలపురమునకు; అధీశ్వరుండును = రాజు; హరిన్ = కృష్ణుని; ఎదుర్కొని = ఎదురేగి; అర్హ్య = అర్హ్యము ఇచ్చుట; పాద్య = పాద్యము ఇచ్చుట; ఆది = మున్నగు; విధులన్ = క్రియలచేత; పూజించి = అర్చించి; పీఠంబు = ఆసనము; సమర్పించి = ఇచ్చి; ప్రతివందితుండు = ప్రతినమస్కారము పొందిన వాడు; ఐ = అయ్యి; ఉన్న = ఉన్నట్టి; ఎడన్ = సమయము నందు.

భావము:

ఆ వృషభాలను జయించినవాడే ఆ కన్యకు భర్త అని వినిన శ్రీకృష్ణుడు సేనాసమేతంగా కోసలదేశానికి వెళ్ళాడు. ఆరాజు శ్రీకృష్ణుని గొప్పగా గౌరవించాడు. అర్ఘ్యం, పాద్యం, పీఠం, నమస్కారాదులతో సత్కరించాడు. శ్రీకృష్ణునిచే ప్రతినమస్కారలు గ్రహించాడు. ఆ సమయంలో,

10.2-128-క.

ఆ రాజకన్య ప్రియమున

నా రాజీవాక్షు మోహనాకారుఁ ద్రిలో

కారాధితు మాధవుఁ దన

కారాధ్యుండైన నాథుఁ డని కోరె నృపా!

టీకా:

ఆ = ఆ యొక్క; రాజకన్య = రాకుమారి; ప్రియమునన్ = ఇష్టముతో; ఆ = ఆ ప్రసిద్ధుడైన; రాజీవాక్షున్ = కృష్ణుని {రాజీవాక్షుడు - ఎఱ్ఱకలువలవంటి కన్నులు కలవాడు, కృష్ణుడు}; మోహనాకారున్ = కృష్ణుని {మోహనాకారుడు - మోహము పుట్టించెడి ఆకారము కలవాడు, కృష్ణుడు}; త్రిలోకారాధితున్ = కృష్ణుని {త్రిలోకారాధితుడు - ముల్లోకములచేత ఆరాధింపబడు వాడు, విష్ణువు}; మాధవున్ = కృష్ణుని {మాధవుడు - యదు పుత్రుడు అగు మధువు వంశమున అవతరించిన వాడు, కృష్ణుడు}; తన = ఆమె; కున్ = కు; ఆరాధ్యుండు = పూజనీయుండు; ఐన = అయిన; నాథుడు = భర్త; అన = అని; కోరెన్ = కోరుకొనెను; నృపా = రాజా.

భావము:

రాజకుమార్తె నాగ్నజితి ఆరాధనా భావంతో మోహనకారుడూ, పద్మనేత్రుడూ, త్రిలోకపూజితుడూ, ఐన మాధవుడే తనకు భర్త కావాలని భావించింది.

10.2-129-వ.

మఱియు న క్కన్యకారత్నంబు తన మనంబున.

టీకా:

మఱియున్ = ఇంతేకాక; ఆ = ఆ యొక్క; కన్యకా = బాలికలలో; రత్నంబు = ఉత్తమురాలు; తన = ఆమె యొక్క; మనంబునన్ = మనస్సు నందు.

భావము:

ఇంకా నాగ్నజితి తన మనసులో.....

10.2-130-ఆ.

"విష్ణుఁ డవ్యయుండు విభుఁడు గావలె నని

నోచినట్టి తొంటి నోముఫలము

సిద్ధ మయ్యెనేనిఁ జేకొనుఁ బో నన్నుఁ

చక్రధరుఁడు వైరిచక్రహరుఁడు.

టీకా:

విష్ణుడు = కృష్ణుడు {విష్ణువు - సర్వవ్యాపకుడు, హరి}; అవ్యయుండు = కృష్ణుడు {అవ్యయుడు -

నాశము లేని వాడు, విష్ణువు}; విభుడు = భర్త; కావలెను = అవ్వాలి; అని = అని; నోచినట్టి =

ఆచరించి నటువంటి; తొంటి = పూర్వజన్మలలో; నోము = వ్రతుముల; ఫలము = ఫలితము;

సిద్ధమయ్యెనేని = నెరవేరిన పక్షమున; చేకొనుబో = చేపట్టును కదా; నన్నున్ = నన్ను; చక్రధరుడు =

కృష్ణుడు {చక్రధరుడు - చక్రము ధరించు వాడు, విష్ణువు}; వైరి = శత్రువుల; చక్ర = సమూహములను;

హరుడు = హరింపజేయువాడు.

భావము:

"నేను పూర్వజన్మలో నోచిననోముల ఫలం సిద్ధించి, శ్రీహరి, అచ్యుతుడు, శత్రురాజులను చెండాడే

చక్రధరుడు నన్ను వివాహం చేసుకొను గాక.

10.2-131-మ.

సిరియుం బద్మభవేశ దిక్పతులు మున్ సేవించి యెవ్వాని శ్రీ
 చరణాంభోజపరాగముల్ శిరములన్ సమ్యగ్గతిం దాల్తు; రీ
 ధరణీచక్రభరంబు వాపుటకు నుద్యతేశిమూర్తుల్ దయా
 పరుడై యెవ్వడు దాల్చు నట్టి హరి యెబ్బంగిం బ్రవర్తించునో!"

టీకా:

సిరియున్ = లక్ష్మీదేవి; పద్మభవ = బ్రహ్మదేవుడు {పద్మభవుడు - పద్మమున పుట్టిన వాడు, బ్రహ్మ};
 ఈశ = శివుడు; దిక్పతులున్ = ఇంద్రాది అష్టదిక్పాలకులు {అష్టదిక్పాలకులు - 1 ఇంద్రుడు - తూర్పు
 దిక్కునకు 2 అగ్ని - ఆగ్నేయ మూలకు 3 యముడు - దక్షిణ దిక్కునకు 4 నిరృతి - నైఋతి మూలకు
 5 వరుణుడు - పడమటి దిక్కునకు 6 వాయువు - వాయవ్య మూలకు 7 కుబేరుడు - ఉత్తర
 దిక్కునకు 8 ఈశానుడు - ఈశాన్య మూలకు పరిపాలకులు}; మున్ = పూర్వము; సేవించి = కొలిచి;
 ఎవ్వాని = ఎవని యొక్క; శ్రీ = సంపత్కరమైన; చరణ = పాదములు అనెడి; అంభోజ = పద్మముల;
 పరాగముల్ = దుమ్ము అను పుష్పాడిని; శిరములన్ = తలల యందు; సమ్యక్ = చక్కనైన; గతిన్ =
 విధముగా; తాల్తురు = ధరించెదరో; ఈ = ఈ యొక్క; ధరణీ = భూ; చక్ర = మండల; భరంబున్ =
 భారమును; వాపుట = పోగొట్టుట; కునున్ = కు; ఉద్యత్ = పూనిన; కేశీ = లీలా; మూర్తుల్ =
 అవతారాలను, ఆకృతుల; దయా = దయచూపు టందు; పరుడు = ఆసక్తి కలవాడు; ఐ = అయ్యి;
 ఎవ్వడు = ఎవరైతే; తాల్చున్ = ధరించునో; అట్టి = అటువంటి; హరి = కృష్ణుడు; ఏ = ఏ; భంగిన్ =
 విధముగా; ప్రవర్తించునో = నడచునో.

భావము:

లక్ష్మీదేవి, బ్రహ్మదేవుడు. శంకరుడు, దిక్పాలకులు సైతం ఎవని పాదధూళిని శిరసున ధరించి
 సేవిస్తారో? భూభారాన్ని తగ్గించడానికి ఎవడు దయతో లీలావతారాలు ధరిస్తాడో? ఆ శ్రీకృష్ణుడు
 ఇప్పుడు నా విషయంలో ఎమి చేస్తాడో?"

10.2-132-వ.

అని యిట్లు నాగ్నజితి విచారించు నెడఁ గృష్ణుం డా రాజుం జూచి మేఘగంభీర నినదంబున
 నిట్లనియె.

టీకా:

అని = అని; ఇట్లు = ఈ విధముగ; నాగ్నజిత్తి = నాగ్నజిత్తి; విచారించున్ = ఆందోళన పడెడి; ఎడన్ = సమయము నందు; కృష్ణుండు = కృష్ణుడు; ఆ = ఆ యొక్క; రాజున్ = రాజు నగ్నజిత్తిని; చూచి = చూసి; మేఘు = ఉరుములవంటి; గంభీర = గంభీరమైన; నినదంబునన్ = కంఠధ్వనితో; ఇట్లు = ఈ విధముగ; అనియె = పలికెను.

భావము:

ఇలా నాగ్నజిత్తి చింతిస్తున్న సమయంలో కృష్ణుడు కోసలరాజు నగ్నజిత్తితో మేఘగంభీరస్వరంతో ఇలా అన్నాడు

10.2-133-క.

"అన్యుల యాచింపరు రా

జన్యులు సౌజన్యకాంక్షఁ జనుదెంచితి నీ

కన్యన్ వేడెద నిమ్మా!

కన్యాశుల్కదుల మేము కాము నరేంద్రా!"

టీకా:

అన్యులన్ = ఇతరులను; యాచించరు = అడుగరు; రాజన్యులు = రాజవంశస్థులు; సౌజన్య = సుజనత్వము, మంచితనము నందలి; కాంక్షన్ = కోరికచేత; చనుదెంచితి = వచ్చితిని; నీ = నీ యొక్క; కన్యన్ = కుమార్తెను; వేడెదన్ = కోరుచున్నాను; ఇమ్మా = ఇమ్ము; కన్యాశుల్కదులము = ఓలి ఇచ్చువారము; మేము = మేము; కాము = కాదు; నరేంద్రా = రాజా.

భావము:

"రాజులు పరులను యాచించరు. నేను సౌజన్యంతో నీ కుమార్తెను వివాహం చేసుకోడానికి వచ్చాను. నాకు ఇమ్ము. మేము కన్యాశుల్కం ఇచ్చేవారము కాము సుమా."

10.2-134-వ.

అనిన రాజిట్లనియె.

టీకా:

అనినన్ = అని అడుగగా; రాజన్ = ఆ రాజు; ఇట్లు = ఈ విధముగ; అనియె = పలికెను.

భావము:

కృష్ణుడు ఇలా అనగా కోసల రాజు ఇలా చెప్పాడు.

10.2-135-శా.

"**కన్య**ం చేకొన నిన్నిలోకముల నీ **కన్న**న్ ఘనుండైన రా
జన్యుం డెవ్వడు? నీ గుణంబులకు నా**త్ప**ర్యంబునుం బొంది తా
నన్యారంభము మాని లక్ష్మి భవదీ**యాం**గంబునన్ నిత్యయై
ధన్యత్వంబునుఁ జెంది యున్నది గదా **తాత్ప**ర్యసంయుక్తయై.

టీకా:

కన్యన్ = కుమారిని; చేకొనన్ = పెండ్లాడుటకు; ఇన్ని = ఈ అన్ని; లోకములన్ = లోకములలోను; నీ =
నీ; కన్నన్ = కంటెను; ఘనుండు = గొప్పవాడు; ఐన = అయిన; రాజు = రాజు; అన్యుండు = ఇతరుడు;
ఎవ్వడు = ఎవరు; నీ = నీ యొక్క; గుణంబుల్ = గొప్పగుణముల; కున్ = కు; ఆత్పర్యంబునున్ =
అద్భుతమును; పొంది = పొంది; తాన్ = తాను; అన్య = ఇతర; ఆరంభంబు = ప్రయత్నములు; మాని =
విడిచి; లక్ష్మి = లక్ష్మీదేవి; భవదీయ = నీ యొక్క; అంగంబునన్ = దేహము నందు; నిత్య = నిలుకడగా
ఉండునది; ఐ = అయ్యి; ధన్యత్వంబునున్ = కృతార్థత; చెంది = చెంది; ఉన్నది = ఉన్నది; కదా = కదా;
తాత్పర్య = తత్పరత్వముతో; సంయుక్త = కూడుకొన్నది; యై = అయ్యి.

భావము:

“నా కుమార్తెను వివాహమాడడానికి ఈ లోకాలు అన్నిటిలో, నీకంటే తగిన వాడెవడు? నీ సద్గుణాలకు మెచ్చి వరించి లక్ష్మీదేవి, ఇతరులను కాదని, నీ వక్షస్థలంలో శాశ్వత స్థానం సంపాదించుకుని ధన్యురాలైంది.

10.2-136-శా.

చంచల్గోవుషసప్తకంబుఁ గడిమిన్ సైరించి యెవ్వాడు భం
జించున్ వానికిఁ గూతు నిత్తు నని యేఁ జీరించినన్ వైభవో
దంచగర్వులు వచ్చి రాజతనయుల్ తత్పాద శృంగాహతిం
గించిత్యాలము నోర్వ కేగుదు రనిం గేడించి భిన్నాంగులై.

టీకా:

చంచల్ = తిరుగుచున్న; గోవుష = ఆబోతులు; సప్తకంబున్ = ఏడింటిని (7); కడిమిన్ = పరాక్రమముతో; సైరించి = తట్టుకొని; ఎవ్వాడు = ఎవరైతే; భంజించున్ = శిక్షించునో; వాని = అతని; కిన్ = కి; కూతున్ = పుత్రికను; ఇత్తును = ఇచ్చెదను; అని = అని; ఏన్ = నేను; చీరించినన్ = పిలిపించగా; వైభవ = ఐశ్వర్యము; ఉదంచల్ = అతిశయముచేత; గర్వులు = గర్వము కలవారు; వచ్చి = చేరి; రాజతనయుల్ = రాకుమారులు; తత్ = వాటి; పాద = కాళ్ళ యొక్క; శృంగ = కొమ్ముల యొక్క; హతిన్ = తాకిడులను, దెబ్బలను; కించిత్ = కొద్ది; కాలమున్ = సమయమేనా; ఓర్వక = తట్టుకొనలేక; ఏగుదురు = పోవుచున్నారు; అనిన్ = పోరునకు; కేడించి = వెనుదీసి; భిన్న = విరిగిన; అంగులు = అవయవములు కలవారు; ఐ = అయ్యి.

భావము:

ఆ ఏడువుషభాలను బాహుబలంతో ఎదుర్కుని ఎవడు జయిస్తాడో? అతనికి నా కుమార్తెను ఇచ్చి వివాహం జరుపుతానని చాటించాను. గర్విష్టులైన రాజులెందరో వచ్చి ఆంబోతులగిట్టల దెబ్బలకు కొంచంసేపు కూడా తట్టుకోలేక భిన్నాభిన్నా మైన శరీరాలతో పోటీ నుండి తప్పుకున్నారు.

10.2-137-శా.

ఉష్టాంశుండు తమంబుఁ దోలు క్రియ నీ వుగ్రాహవక్షోణిలోఁ

ర్కృష్టా! వైరులఁ దోలినాడవు, రణక్రీడావిశేషంబులన్

నిష్టాతుండవు, సప్తగోవుషములన్ నేఁడాజి భంజించి రో

చిష్టుత్వంబున వచ్చి చేకొనుము మా శీతాంశుబింబాననన్."

టీకా:

ఉష్టాంశుండు = సూర్యుడు {ఉష్టాంశుడు - ఉష్ణము కల అంశ కలవాడు, సూర్యుడు}; తమంబున్ = చీకటిని; తోలు = తరుము; క్రియన్ = విధముగా; నీవు = నీవు; ఉగ్ర = భయంకరమైన; ఆహవ = యుద్ధ; క్షోణి = భూమి; లోన్ = యందు; కృష్టా = కృష్టా; వైరులన్ = శత్రువులను; తోలినాడవు = తరిమి వేసితివి; రణ = యుద్ధ; క్రీడా = క్రీడల యందు; విశేషంబులన్ = విశిష్టత లందు; నిష్టాతుండవు = మిక్కిలి నేర్పు కలవాడవు; సప్త = ఏడు (7); గోవుషములన్ = ఆంబోతులను; నేడు = ఇవాళ; ఆజిన్ = యుద్ధము నందు; భంజించి = శిక్షించి; రోచిష్టుత్వంబునన్ = ప్రకాశశీలత్వముతో; వచ్చి = వచ్చి; చేకొనుము = వరించుము; మా = మా యొక్క; శీతాంశుబింబాననన్ = కుమారిని {శీతాంశుబింబానన - శీతాంశుబింబ (చంద్రబింబమువంటి) ఆనన (మోము కలామె), సుందరి}.

భావము:

శ్రీకృష్ణా! సూర్యుడు చీకటిని పారద్రోలినట్లు నీవు రణరంగంలో నీ శత్రువులను పారదోలావు. సంగర క్రీడలో నీవు సర్వసమర్థుడవు. ఏడువుషభాలతో ఈవేళ పోరాడి జయించి మా చంద్రముఖిని నాగ్నజితిని చేపట్టు."

10.2-138-వ.

అని నగ్నజిత్తు తన కూతు వివాహంబునకుం జేసిన సమయంబు సెప్పిన విని.

టీకా:

అని = అని; నగ్నజిత్తు = నగ్నజిత్తు; తన = అతని; కూతున్ = కుమార్తెను; వివాహంబున్ = పెండ్లాడుట; కున్ = కి; చేసిన = పెట్టిన; సమయంబు = శపథమును; చెప్పినన్ = చెప్పగా; విని = విని.

భావము:

అని నగ్నజిత్తు తన కుమార్తె వివాహ విషయంలో తాము పెట్టుకున్న నియమాన్ని వివరించగా,
కృష్ణుడు విని

10.2-139-చ.

కనియె నఘారివత్సబక**కం**సవిదారి ఖలప్రహారి దా

ఘనతర కిల్బిషంబుల న**గ**ణ్య భయంకర పౌరుషంబులన్

సునిశిత శృంగ నిర్దళిత**శూ**రసమూహ ముఖామిషంబులన్

హనన గుణోన్మిషంబుల మ**హా**పరుషంబుల గోవృషంబులన్.

టీకా:

కనియెన్ = చూసెను; అఘారి = కృష్ణుడు {అఘారి - అఘాసురునిశత్రువు, కృష్ణుడు}; వత్స =
వత్సాసుర; బక = బకాసుర; కంస = కంసులను; విదారి = సంహరించినవాడు; ఖలప్రహారి =
కృష్ణుడు {ఖలప్రహారి - దుర్జనులను శిక్షించువాడు, కృష్ణుడు}; తాన్ = అతను; ఘనతర = మిక్కిలి
అధికమైన{ఘనము - ఘనతరము - ఘనతమము}; కిల్బిషంబులన్ = పాపములు చేసినవానిని;
అగణ్య = ఎంచరాని; భయంకర = భీకరమైన; పౌరుషంబులన్ = పౌరుషములు కలవానిని; సునిశిత
= మిక్కిలి వాడి యైన; శృంగ = కొమ్ములచే; నిర్దళిత = చీల్చబడిన; శూర = వీరుల; సమూహ =
సమూహముల; ముఖ = ముఖము లందలి; అమిషంబులన్ = మాంసములు కలవానిని; హనన =
చంపెడి; గుణ = శీలములు; ఉన్మిషంబులన్ = విరిసినవానిని; మహా = అతి; పరుషంబులన్ =
క్రూరమైనవానిని; గోవృషంబులన్ = ఆంబోతులను.

భావము:

అఘాసుర, వత్సాసుర, బకాసుర, కంసాది ఖలులను చీల్చిచెండాడిన శ్రీకృష్ణుడు, గొప్ప పౌరుషము
కలవీ తమ వాడి కొమ్ములతో ఎందరో వీరుల ముఖాలను క్రుమ్మి గాయపరచినవీ, రూపం
ధరించిన పాపరాసుల వలె అతి భయంకరమైనవీ అయిన ఆంబోతులను అవలోకించాడు.

10.2-140-ఉ.

చేలము చక్క గట్టుకొని చిత్రగతిన్ వడి నేడు మూర్తులై

బాలుడు దారురూపములఁ బట్టెడు కైవడిఁ బట్టి వీర శా

ర్థులుఁడు గ్రుద్ది నేలఁ బడఁ ద్రోచి మహోద్ధతిఁ గట్టి యీడ్చె భూ

పాలకులెల్ల మెచ్చ వృషభంబులఁ బర్వత సన్నిభంబులన్.

టీకా:

చేలము = వస్త్రమును; చక్కన్ = చక్కగా బిగించి; కట్టుకొని = కట్టుకొని; చిత్ర = వింతలైన; గతిన్ = గమనములతో; వడిన్ = వేగముగా; ఏడు = ఏడు (7); మూర్తులు = రూపములు పొందినవాడు; ఐ = అయ్యి; బాలుడు = చిన్నపిల్లాడు; దారు = చెక్క; రూపములన్ = బొమ్మలను; పట్టెడు = పట్టుకొను; కైవడిన్ = రీతిగా; పట్టి = పట్టుకొని; వీరశార్థులుడు = కృష్ణుడు {వీరశార్థులుడు - వీరులలో పులి వంటి వాడు, కృష్ణుడు}; గ్రుద్ది = పిడికిటి పొటులు వేసి; నేలన్ = నేలమీద; పడద్రోసి = పడగొట్టి; మహా = మిక్కిలి; ఉద్ధతిన్ = గొప్పదనముతో; కట్టి = బంధించి; ఈడ్చెన్ = ఈడ్చెను; భూపాలకులు = రాజులు; ఎల్లన్ = అందరు; మెచ్చన్ = మెచ్చుకొనగా; వృషభంబులన్ = ఆంబోతులను; పర్వత = కొండలను; సన్నిభంబులన్ = సరిపోలువానిని.

భావము:

శ్రీకృష్ణుడు పైవస్త్రాన్ని నడుముకు బిగించి కట్టుకుని విచిత్రరీతిలో ఏడుమూర్తులు ధరించి బాలుడు కొయ్యబొమ్మలను పట్టుకున్నట్లుగా పర్వతాల వంటి ఏడు వృషభాలను పట్టుకుని గ్రుద్ది, క్రుమ్మి, అవలీలగా నేల మీదకు కూలద్రోసి, కట్టి ఈడ్చాడు. అది చూసి అచ్చటి వారంతా మెచ్చుకున్నారు.

10.2-141-వ.

ఇట్లు వృషభంబుల నన్నింటినిం గట్టి యీడ్చినం జూచి హరికి నగ్నజిత్తు నాగ్నజితి నిచ్చిన విధివత్ప్రకారంబునం బెండ్లి యయ్యె; నా రాజసుందరు లానందంబును బొంది; రా సమయంబున బ్రాహ్మణాశీర్వాదంబులును, గీత పటహ శంఖ కాహళ భేరీ మృదంగ నినదంబులును జెలంగె; నంతనా కోసలేంద్రుండు దంపతుల రథారోహణంబు సేయించి పదివేల ధేనువులును, విచిత్రాంబరాభరణ భూషితలైన యువతులు మూడువేలును, దొమ్మిదివేల గజంబులును,

గజంబులకు శతగుణంబులైన రథంబులును, రథంబులకు శతగుణంబులైన హయంబులును, హయంబులకు శతగుణాధికంబైన భట సమూహంబును నిచ్చి పుత్తెంచిన; వచ్చునప్పుడు.

టీకా:

ఇట్లు = ఈ విధముగ; వృషభంబులన్ = ఆంబోతులను; అన్నిటినిన్ = అన్నింటిని; కట్టి = కట్టిసి;
ఈడ్చినన్ = లాగివేయగా; చూచి = చూసి; హరి = కృష్ణుని; కిన్ = కి; నగ్నజిత్తు = నగ్నజిత్తు;
నాగ్నజిత్తిన్ = నాగ్నజిత్తిని; ఇచ్చినన్ = ఇవ్వగా; విధివత్ = పద్ధతి; ప్రకారంబునన్ = ప్రకారముగా;
పెండ్లియయ్యెన్ = పెండ్లాడెను; ఆ = ఆ యొక్క; రాజ = రాజ యొక్క; సుందరులున్ = భార్యలు;
ఆనందంబునున్ = సంతోషమును; పొందిరి = పొందిరి; ఆ = ఆ; సమయంబునన్ = సమయము
నందు; బ్రాహ్మణ = విప్రుల; ఆశీర్వాదంబులును = దీవెనలను; గీత = పాటలను; పటహ = తప్పెటలు;
శంఖ = శంఖములు; కాహళ = బాకాలు; భేరీ = పెద్దనగారాలు; మృదంగ = మద్దెలలు యొక్క;
నినదంబులును = పెద్ద శబ్దములు; చెలంగెన్ = చెలరేగెను; అంతన్ = పిమ్మట; ఆ = ఆ యొక్క;
కోసలేంద్రుండు = నగ్నజిత్తు {కోసలేంద్రుడు - కోసలదేశ రాజు, నగ్నజిత్తు}; దంపతులన్ =
భార్యాభర్తలను; రథ = రథముపై; ఆరోహణంబు = ఎక్కుట; చేయించి = చేయించి; పదివేల =
పదివేలు (10000); ధేనువులును = ఆవులు; విచిత్ర = చిత్రముగ నేసిన; అంబర = వస్త్రములు;
ఆభరణ = భూషణములచే; భూషితలు = అలంకరింపబడినవారు; ఐన = అయిన; యువతులు =
యౌవనస్థీలు; మూడువేలును = మూడువేలమందిని (3000); తొమ్మిదివేల = తొమ్మిదివేలు (9000);
గజంబులును = ఏనుగులు; గజంబుల్ = ఏనుగుల; కున్ = కు; శత = నూరు (100); గుణంబులు =
రెట్లు; ఐన = అయిన; రథంబులును = రథములు; రథంబుల్ = రథముల; కున్ = కు; శత = నూరు
(100); గుణంబులు = రెట్లు; ఐన = అయిన; హయంబులును = గుఱ్ఱములు; హయంబుల్ =
గుఱ్ఱముల; కున్ = కు; శత = వంద (100); గుణ = రెట్లు కన్నా; అధికంబు = ఎక్కువ; ఐన = అయిన;
భట = సైనికుల; సమూహంబునున్ = సమూహము; ఇచ్చి = ఇచ్చి; పుత్తెంచినన్ = పంపించగా;
వచ్చున్ = వచ్చెడి; అప్పుడు = సమయమునందు;

భావము:

ఈవిధంగా శ్రీకృష్ణుడు ఏడువృషభాలను కట్టి ఈడ్వగా, నగ్నజిత్తు తన కుమార్తెను కృష్ణునికి ఇచ్చి వివాహం చేసాడు. ఆ సమయంలో అంతఃపుర కాంతలు అందరూ ఎంతో సంతోషించారు;

భూహ్మణులు ఆశీర్వాదించారు; మంగళగీతాలు భేరీమృదంగాది వాద్యధ్వనులు మిన్నముట్టాయి;
కోసలరాజు నూతన దంపతులను రథమెక్కించి సాగనంపాడు. పదివేల గోవులను,
వస్త్రాభరణాలంకృతలైన మూడువేలమంది కన్యలనూ, తొమ్మిదివేల ఏనుగులనూ, అంతకు
వందరెట్లు రథాలనూ, అంతకు వందరెట్లు గుఱ్ఱాలనూ, అంతకు వందరెట్లు సైనికులనూ కానుకగా
ఆ రాజు, కృష్ణుడికి ఇచ్చాడు.

10.2-142-ఉ.

భూతి యెలర్పఁ గోసలుని పుత్రికకై చనుదెంచి తొల్లి యాఁ
బోతులచేత నోటుపడి పోయిన భూపతులెల్ల మాధువుం
డాతరుణిన్ వరించుట చరావలిచే విని త్రోవ సైన్య సం
ఘాతముతోడఁ దాకి రరిగర్వవిమోచనుఁ బద్మలోచనున్.

టీకా:

భూతి = వైభవము; ఎలర్పన్ = అతిశయింపగా; కోసలుని = నగ్నజిత్తు యొక్క; పుత్రిక = కూతురు; కై =
కోసము; చనుదెంచి = వచ్చి; తొల్లి = ముందు; ఆబోతుల = ఆంబోతుల; చేతన్ = చేత;
ఓటుపడిపోయిన = ఓడిపోయిన; భూపతులు = రాజులు; ఎల్లన్ = అందరు; మాధవుండు = కృష్ణుడు;
ఆ = ఆ యొక్క; తరుణిన్ = యువతిని (తరుణి - తరుణ వయస్కురాలు, స్త్రీ); వరించుటన్ =
పెండ్లాడుట; చర = చారుల; అవలి = సమూహము; చేన్ = వలన; విని = విని; త్రోవన్ = దారిలో;
సైన్య = సేనా; సంఘాతము = సమూహము; తోడన్ = తోటి; తాకిరి = ఎదిరించిరి; అరి = శత్రువుల;
గర్వ = గర్వమును; విమోచనున్ = తొలగించువానిని; పద్మలోచనున్ = పద్మాక్షుని, కృష్ణుని.

భావము:

ఇంతకుపూర్వం నాగ్నజితిని వివాహం చేసుకుందా మని వచ్చి ఆబోతులను ఓడించలేక
పరాజితులైన రాజులు అందరూ, మాధవుడు ఆ కన్యను వివాహ మాడిన విషయం గూఢచారుల
వలన తెలుసుకుని శత్రువుల గర్వం భంజించే శ్రీకృష్ణుడిని జయించడానికి సైన్యసమేతంగా వచ్చి
మార్గమధ్యంలో అడ్డగించారు.

10.2-143-ఉ.

దండి నరాతు లెల్ల హరిఁ దాకిన నడ్డము వచ్చి వీరతో

భండన భూమియందుఁ దన బాంధవులెల్లను సన్నుతింపఁగా

గాండివచాపముక్త విశిఖంబుల వైరుల నెల్లఁ జంపె నా

ఖండలనందనుండు శశకంబుల సింహము చంపుకైవడిన్.

టీకా:

దండిన్ = పరాక్రమముతో; ఆరాతులు = శత్రువులు; ఎల్లన్ = అందరు; హరిన్ = కృష్ణుని; తాకినన్ = ఎదిరించగా; అడ్డమువచ్చి = అడ్డమువచ్చి; వీర = పరాక్రమము; తోన్ = తోటి; భండన = యుద్ధ; భూమి = భూమి; అందున్ = లో; తన = అతని; బాంధవులు = బంధువులు; ఎల్లన్ = అందరు; సన్నుతింపన్ = స్తుతించగా; గాండివ = గాండివము అను {గాండివము - అర్జునుని ధనుస్సు పేరు}; చాప = విటినుండి; ముక్త = విడువబడిన; విశిఖంబులన్ = బాణములతో; వైరులన్ = శత్రువులను; ఎల్లన్ = అందరిని; చంపెన్ = చంపెను; ఆఖండలనందనుండు = అర్జునుడు {ఆఖండల నందనుడు - ఆఖండలుడు (పర్వతములను ఖండించినవాడు, ఇంద్రుడు) యొక్క నందనుడు, అర్జునుడు}; శశకంబులన్ = కుందేళ్ళను; సింహము = సింహము; చంపు = చంపు; కైవడిన్ = విధమున.

భావము:

రాజులు అందరూ కలిసి శ్రీకృష్ణుడి పైకి రాగా, అర్జునుడు పరాక్రమంతో ఎదుర్కొన్నాడు
గాండివంనుండి వదలిన బాణాలతో సింహం కుందేళ్ళను సంహరించునట్లు శత్రువులను
అందరినీ హతమార్చాడు. బంధువులంతా ఎంతో సంతోషించారు.

10.2-144-వ.

ఇట్లు హరి నాగ్నజితిం బెండ్లియై, యరణంబులు పుచ్చుకొని, ద్వారకానగరంబునకు వచ్చి
సత్యభామతోడం గ్రీడించుచుండె; మఱియును.

టీకా:

ఇట్లు = ఈ విధమున; హరి = హరి; నాగ్నజిత్తిన్ = నాగ్నజిత్తిని; పెండ్లియై = పెండ్లాడి; అరణంబులు = కట్నములు; పుచ్చుకొని = తీసుకొని; ద్వారకా = ద్వారక అను; నగరంబున్ = పట్టణమున; కున్ = కు; వచ్చి = వచ్చి; సత్యభామ = సత్యభామ; తోడన్ = తోటి; క్రీడించుచుండె = విహరించుచుండెను; మఱియును = ఇదికాక.

భావము:

ఇలా శ్రీకృష్ణుడు నాగ్నజిత్తిని పెండ్లాడి, మామగారు ఇచ్చిన కానుకలతో ద్వారకకు వచ్చి సత్యభామతో ఆనందించాడు.

దశమ స్కంధము - ఉత్తర : భద్ర లక్షణల పరిణయంబు

10.2-145-మ.

జనవంద్యన్ శ్రుతకీర్తి నంద్యఁ దరుణిన్ సందర్శనక్షోణి పా
ద్యనుజన్ మేనమఱందలిన్ విమలలోలాపాంగఁ గైకేయి ని
ద్ధనయోన్నిద్రఁ బ్రపూర్ణసద్గుణసముద్రన్ భద్ర నక్షుద్ర నా
వనజాతాక్షుఁడు పెండ్లియాడె నహితవ్రాతంబు భీతిల్లఁగన్.

టీకా:

జన = జనులచే; వంద్యన్ = పొగడబడు నామెను; శ్రుతకీర్తిన్ = శ్రుతకీర్తిని {శ్రుతకీర్తి - కృష్ణుని మేనత్త}; నంద్యన్ = నందనను; తరుణిన్ = యౌవనవతిని; సందర్శన = సందర్శనుడు అను; క్షోణిపాది = రాజ యొక్క; అనుజన్ = సోదరిని; మేనమఱందలిన్ = మేనమరదలును {మేనమరదలు - మేనత్త కూతురు}; విమల = స్వచ్ఛమైన; లోలా = చలించెడి; అపాంగన్ = కడకన్నులు కలామెని; కైకేయన్ = కేకయ రాజకుమారిని; నిద్ధన్ = నున్నని దేహము కలామెను; అయోన్నిద్రన్ = పరాకుపడని ఆమెను; ప్రపూర్ణ = సంపూర్ణమైన; సత్ = మంచి; గుణ = గుణములు; సముద్రన్ = సమృద్ధిగా కలామెను; భద్రన్ = భద్ర అను నామెను; అక్షుద్రన్ = అంగవైకల్యములు

లేనామె; ఆ = ఆ ప్రసిద్ధుడైన; వనజాతాక్షుడు = పద్మాక్షుడు, కృష్ణుడు; పెండ్లియాడెన్ =
వివాహముచేసికొనెను; అహిత = శత్రువుల; వ్రాతంబు = సమూహము; భీతిల్లగన్ =
భయపడునట్లుగా.

భావము:

కేకయదేశాధిపతి అయిన ధృష్టకేతుడు, తన మేనత్త శ్రుతకీర్తిల కుమార్తె, సందర్శనాదులకు సోదరి
సద్గుణవతి అయిన భద్రను శత్రువు లెల్లరూ తల్లడిల్లగా శ్రీకృష్ణుడు వివాహమాడాడు.

10.2-146-వ.

మఱియును.

టీకా:

మఱియును = మరింక.

భావము:

ఇంకా

10.2-147-చ.

అమరులఁ బాఱఁదోలి భుజ గాంతకుడైన ఖగేశ్వరుండు ము
న్నమృతముఁ దెచ్చుకైవడి మద్రాధుల రాజుల నుక్కడంచి యా
క్రమలదళాయతేక్షణుఁడు గైకొని తెచ్చెను మద్రకన్యకన్
సమదమృగేక్షణన్ నయవిచక్షణ లక్షణఁ బుణ్యలక్షణన్.

టీకా:

అమరులన్ = దేవతలను; పాఱదోలి = తరిమి వేసి; భుజగ = సర్పములకు {భుజగాంతకుడు -
సర్పముల పాలిటి యముడు, గరుత్మంతుడు}; అంతకుడు = యముడు; ఐన = అయిన;

ఖగేశ్వరుండు = గరుత్మంతుడు {ఖగేశ్వరుడు -ఖగము (పక్షు)లకు ఈశ్వరుడు, గరుత్మంతుడు};
మున్ను = పూర్వము; అమృతమున్ = అమృతమును; తెచ్చు = తీసుకు వచ్చిన; కైవడిని = విధముగా;
మద = చెడ్డ గర్వముచేత; అంధులు = కానరానివారైన; రాజులన్ = రాజులను {రాజు - రంజయంతి
రాజు; రంజింపజేయువాడు, రాజు}; ఉక్కు = మదము; అడంచి = అణచివేసి; ఆ = ఆ ప్రసిద్ధుడైన;
కమలదళాయతేక్షణుడు = కృష్ణుడు {కమలదళాయతేక్షణుడు - కమల (తామర) దళ (రేకులవంటి)
ఆయత (విశాలమైన) ఈక్షణుడు (కన్నులు కలవాడు), కృష్ణుడు}; కైకొని = చేపట్టి; తెచ్చెను = తీసుకు
వచ్చెను; మద్ర = మద్రదేశ రాజు యొక్క; కన్యకన్ = కూతురును; సమద = మదించిన; మృగ =
లేడివంటి; ఈక్షణన్ = కన్నులు కలామెను; నయ = నీతి యందు; విచక్షణన్ = వివేచన కలామెను;
లక్షణన్ = లక్షణ అను నామెను; పుణ్య = శుభకరమైన; లక్షణన్ = లక్షణములు కలామెను.

భావము:

అంతేకాక పూర్వం గరుత్మంతుడు దేవతలను పారదోలి, అమృతం తెచ్చిన విధంగా మదాంధులైన
రాజులను ఓడించి, శ్రీకృష్ణుడు లేడికన్నుల వంటి కన్నులు కల సుందరీ, మద్రరాజుకుమార్తీ,
శుభలక్షణవతీ అయిన లక్షణను పరిగ్రహించాడు.

10.2-148-వ.

ఇట్లు హరికి రుక్మిణీయు, జాంబవతియు, సత్యభామయు, గాళిందియు, మిత్రవిందయు,
నాగ్నజిత్తియు, భద్రయు, మద్ర రాజనందనయైన లక్షణయు ననంగ నెనమండ్లు భార్య లైరి;
మఱియు నరకాసురుని వధియించి తన్నిరుద్ధకన్యల పోడశసహస్ర కన్యల రోహిణి
మొదలైనవారిం బరిగ్రహించె" నన విని.

టీకా:

ఇట్లు = ఈ విధముగా; హరి = కృష్ణుని; కిన్ = కి; రుక్మిణీయున్ = రుక్మిణి; జాంబవతియున్ =
జాంబవతి; సత్యభామయున్ = సత్యభామ; గాళిందియున్ = కాళింది; మిత్రవిందయున్ = మిత్రవింద;
నాగ్నజిత్తియున్ = నాగ్నజిత్తి; భద్రయున్ = భద్ర; మద్ర = మద్రదేశపు; రాజనందన = రాకుమారి; ఐన
= అగు; లక్షణయున్ = లక్షణ; అనన్ = అనెడి; ఎనమండ్లు = ఎనిమిదిమంది (8); భార్యలు = భార్యలు;
ఐరి = అయ్యారు; మఱియున్ = ఇంకను; నరక = నరకుడను; అసురుని = రాక్షసుని; వధియించి =

సంహరించి; తత్ = అతనిచే; నిరుద్ధ = చెరపెట్టబడిన; కన్యలన్ = స్త్రీలను; పోడశసహస్ర =
పదహారువేలమంది (16000); కన్యలన్ = యువతులను; రోహిణి = రోహిణి; మొదలైన = మున్నగు;
వారిన్ = వారిని; పరిగ్రహించెను = చేపట్టెను; అని = అనగా; విని = విని.

భావము:

ఈవిధంగా శ్రీకృష్ణుడికి రుక్మిణి, జాంబవతి, సత్యభామ, కాళింది, మిత్రవింద, నాగ్నజితి, భద్ర, లక్ష్మణ
అనే వారు అష్టభార్యలు అయ్యారు. అంతేకాక నరకాసురుని సంహరించి అతని చెరలో నున్న
రోహిణి మొదలైన పదహారువేలమంది కన్యకామణులను పరిగ్రహించాడు." అని చెప్పగా పరీక్షిత్తు
విని ఇలా అన్నాడు.

10.2-149-క.

"ధరకుం బ్రియనందనుఁ డగు

నరకుని హరి యేల చంపె? నరకాసురుఁ డా

వరకుంతల లగు చామీ

కరకుంభస్తనుల నేల కారం బెట్టెన్?"

టీకా:

ధర = భూదేవి; కిన్ = కి; ప్రియ = ఇష్టమైన; నందనుడు = కొడుకు; అగు = ఐన; నరకుని = నరకుడిని;
హరి = కృష్ణుడు; ఏల = ఎందుకు; చంపెన్ = సంహరించెను; నరక = నరకుడు అను; అసురుడు =
రాక్షసుడు; ఆ = ఆ యొక్క; వరకుంతలలు = అందగత్తెలు (వరకుంతలు - చక్కటి శిరోజములు
కలవారు, సుందరీమణులు); అగు = ఐన; చామీకరకుంభస్తనుల = స్త్రీలను {చామీకర కుంభ
స్తనులు - చామీకర (బంగారు) కుంభ (కుండలవంటి) స్తనులు (స్తనములు కలవారు), స్త్రీలు}; ఏల =
ఎందుకు; కారన్ = చెరలో; పెట్టెన్ = పెట్టెను.

భావము:

“భూదేవి ప్రియపుత్రుడైన నరకాసురుడిని శ్రీకృష్ణుడు ఎందుకు సంహరించాడు? నరకాసురుడు నవయౌవనవతులైన సుందరీమణులను ఎందుకు చెరసాలలో బంధించాడు?”

దశమ స్కంధము - ఉత్తర : నరకాసుర వధ కేగుట

10.2-150-వ.

అనిన నరేంద్రునకు మునీంద్రుం డిట్లనియె "నరకాసురునిచేత నదితి కర్ణకుండలంబులును, వరుణచ్ఛత్రంబును, మణిపర్వత మనియెడు నమరాద్రి స్థానంబును గోలుపడుటయు; నింద్రుండు వచ్చి హరికి విన్నవించిన హరి నరకాసుర వధార్థంబు గరుడవాహనారూఢుండై చను సమయంబున హరికి సత్యభామ యిట్లనియె.

టీకా:

అనినన్ = అని అడుగగా; నరేంద్రున్ = రాజున; కున్ = కు; ముని = మునులలో; ఇంద్రుండు = ఉత్తముడు; ఇట్లు = ఈ విధముగా; అనియె = చెప్పెను; నరక = నరకుడు అను; అసురుని = రాక్షసుని; చేతన్ = చేత; అదితి = అదితి యొక్క (అదితి - దేవతల తల్లి); కర్ణకుండలంబులును = చెవికుండలములు; వరుణ = వరుణుని; ఛత్రంబును = గొడుగు; మణిపర్వతము = మణిపర్వతము (మణిపర్వతము - ఇంద్రుడు కొలువుదీరు మేరుపర్వత ప్రదేశము); అనియెడు = అనెడి; అమరాద్రి = మేరుపర్వత; స్థానంబును = ప్రదేశమును; కోలుపడుటయున్ = అపహరింపబడగా; ఇంద్రుండు = ఇంద్రుడు; వచ్చి = వచ్చి; హరి = కృష్ణుని; కిన్ = కి; విన్నవించినన్ = చెప్పుకోగా; హరి = కృష్ణుడు; నరక = నరకుడు అను; అసుర = రాక్షసుని; వధ = చంపుట; అర్థంబు = కోసము; గరుడవాహన = గరుడవాహనమును; ఆరూఢుండు = ఎక్కినవాడు; ఐ = అయ్యి; చను = వెళ్ళెడి; సమయంబునన్ = సమయము నందు; హరి = కృష్ణుని; కిన్ = కి; సత్యభామ = సత్యభామ; ఇట్లు = ఈ విధముగా; అనియె = పలికెను.

భావము:

ఈ విధంగా ప్రశ్నించిన పరీక్షిత్తుతో శుకమహర్షి ఇలా చెప్పసాగాడు. "నరకాసురుడు అదితి యొక్క కర్ణకుండలాలనూ, వరుణదేవుడి ఛత్రాన్ని, దేవతల మణి పర్వతాన్ని అపహరించాడు. దేవేంద్రుడు వచ్చి, శ్రీకృష్ణుడికి నరకుని అత్యాచారాలు విన్నవించాడు. శ్రీహరి నరకాసురుని సంహరించడానికి గరుడవాహనం ఎక్కి వెళ్ళబోతున్న సమయంలో సత్యభామ ఇలా అన్నది.

10.2-151-శా.

"**దేవా!** నీవు నిశాటసంఘముల నుద్ధీపించి చెండాడ నీ
ప్రావీణ్యంబులు సూడఁ గోరుదుఁ గదా! **ప్రాణేశ!** మన్నించి న
న్నీ వెంటం గొనిపొమ్ము నేఁడు కరుణన్; **నేఁ** జూచి యేతెంచి నీ
దేవీ సంహతికెల్లఁ జెప్పుదు భవద్దీప్తప్రతాపోన్నతుల్,"

టీకా:

దేవా = స్వామీ; నీవు = నీవు; నిశాట = రాక్షసుల (నిశాటుడు - రాత్రి చరించువాడు, రాక్షసుడు);
సంఘములను = సమూహములను; ఉద్ధీపించి = మిక్కిలి తేజరిల్లి; చెండాడన్ = నరికేస్తుండగా; నీ
= నీ యొక్క; ప్రావీణ్యంబులున్ = సమర్థతలు; చూడన్ = చూడవలెనని; కోరుదున్ = అపేక్షింతును;
కదా = కదా; ప్రాణేశా = పెనిమిటి (ప్రాణేశుడు - ప్రాణమునకు నాయకుడు, భర్త); మన్నించి =
మన్నించి; నన్ను = నన్ను; నీ = నీ; వెంటన్ = కూడా; కొని = తీసుకొని; పొమ్ము = వెళ్ళుము; నేడు =
ఇవాళ; కరుణన్ = దయతో; నేన్ = నేను; చూచి = చూసి; ఏతెంచి = వచ్చి; నీ = నీ యొక్క; దేవీ =
భార్యల; సంహతి = సమూహమువారి; కిన్ = కి; ఎల్లన్ = అందరికి; చెప్పుదున్ = వివరించెదను;
భవత్ = నీ యొక్క; దీప్త = తేజరిల్లెడి; ప్రతాప = శౌర్యము యొక్క; ఉన్నతుల్ = గొప్పదనములను.

భావము:

"ప్రభూ! ప్రాణనాథ! నీవు విజృంభించి రాక్షసుల సమూహాలను చెండాడుతుంటే, నీ యుద్ధనైణ్యం చూడాలని కోరికగా ఉంది నామాట మన్నించి దయతో నన్ను నీ వెంట తీసుకువెళ్ళు. నేను అక్కడ రణరంగంలో నీ ప్రతాపాన్ని కనులారా చూసివచ్చి, ఇక్కడ రాణులు అందరికీ వివరంగా చెప్తాను."

10.2-152-వ.

అనినఁ బ్రాణవల్లభకు వల్లభుం డిట్టనియె.

టీకా:

అనినన్ = అని అడుగగా; ప్రాణవల్లభ = ప్రియభార్య; కున్ = కు; వల్లభుండు = ప్రియుడు; ఇట్లు = ఈ విధముగా; అనియె = పలికెను.

భావము:

ఈవిధంగా తన ప్రాణసఖి సత్యభామ అడుగగా, శ్రీకృష్ణుడు ఇలా అన్నాడు.

10.2-153-నీ.

"సమద పుష్పంధయ ర్ముంకారములు గావు-

భీషణకుంభేంద్ర బృంహిణిములు

వాయునిర్గత పద్మవనరేణువులు గావు-

తురగ రింఖాముఖోద్ధూతరజము

లాక్ష్మీర్ణజలతరం గాసారములు గావు-

శత్రుధనుర్ముక్త సాయకములు

గలహంస సారస క్రాసారములు గావు-

దనుజేంద్రసైన్య కదంబకములు

10.2-153.1-తే.

క్రమల కహ్లార కుసుమ సంఘములు గావు;

చటుల రిపు శూల ఖడ్గాది సాధనములు

క్రన్య! నీ వేడ? రణరంగ గ్రమన మేడ?

వత్తు వేగమ; నిలువుము; వలదు వలదు."

టీకా:

సమద = మిక్కిల మదించిన; పుష్పంధయ = తుమ్మెదల యొక్క పుష్పంధయము - పూలలోని
మధువుం గ్రోలునది, తుమ్మెద; ఝంకారములు = ఝం అను శబ్దములు; కావు = కావు; భీషణ =
భయంకరమైన; కుంభి = ఏనుగు; ఇంద్ర = శ్రేష్ఠముల; బృంహితములు = అరుపులు; వాయు = గాలికి;
నిర్గత = వెలువడిన; పద్మ = తామర; వన = తోటల; రేణువులు = పుప్పొడిరేణువులు; కావు = కావు;
తురగ = గుఱ్ఱపు; రింఖా = గిట్టల; ముఖ = మొనలనుండు; ఉద్ధూత = వెలువడు; రజములు =
దుమ్ము; ఆకీర్ణ = వెదజల్లబడిన; జల = నీటి; తరంగ = అలల వలని; ఆసారములు = తుంపరుల
వానలు; కావు = కావు; శత్రు = శత్రువుల; ధనుః = విల్లుల నుండి; ముక్త = విడువబడిన;
సాయకములు = బాణములు; కలహంస = కలహంసలు {కలహంస - ధామ్రవర్ణములైన ముక్కు
కాళ్ళు రెక్కలు కలిగి మంచి స్వరముతో కలకలారావము చేయు హంసలు}; సారస =
బెగ్గురుపక్షులు కల; కాసారములు = సరస్సులు {కాసారము - కః (నీరు)చేత శ్రేష్ఠమైనది, చెరువు};
కావు = కావు; దనుజ = రాక్షస; ఇంద్ర = ప్రభుల; సైన్య = సేనల; కదంబకములు = సమూహములు;
కమల = ఎఱ్ఱ తామర; కహ్లాం = సౌగంధిక {కహ్లాం - కొంచెము ఎరుపు తెలుపు కలిగి మిక్కిలి
పరిమళము కలిగిన కలువపువ్వు, సౌగంధికము}; కుసుమ = పూల; సంఘములు =
సమూహములు; కావు = కావు; చటుల = తీక్షణములైన; రిపు = శత్రువుల; శూల = శూలములు; ఖడ్గ
= కత్తి; ఆది = మున్నగు; సాధనములు = ఆయుధములు; కన్య = పడుచు; నీవు = నీవు; ఏడ = ఎక్కడ;
రణరంగ = యుద్ధభూమిలో; గమనము = తిరుగుట; ఏడ = ఎక్కడ; వత్తున్ = తిరిగివస్తాను; వేగమ =
శీఘ్రముగా; నిలుపుము = ఆగుము; వలదువలదు = వద్దేవద్దు.

భావము:

“అబలవైన నీ వెక్కడ? రణరంగ మెక్కడ? అక్కడ వినిపించేవి మదించిన తుమ్మెదల ఝంకారాలు
కావు, భయంకరమైన ఏనుగుల ఘంకారాలు; అక్కడ కనిపించేవి తామరపూల నుండి గాలికి రేగి
వచ్చిన పరాగరేణువులు కావు, గుఱ్ఱపుడెక్కల చివరల నుండి లేచిన ధూళిదుమారాలు; అవి
నీటికెరటాల తుంపరలు కావు, శత్రువుల ధనుస్సుల నుండి వెడలిన శరపరంపరలు;
రాజహంసలతో నిండిన సరోవరాలు కావు, రాక్షససైన్య సమూహాలు; కమలాలు కలువలు
కనిపించవు, అక్కడ కనపడేవి భయంకరమైన శత్రుల శూలాలు ఖడ్గాలు ఆయుధాలు; ఇటువంటి

యుద్ధరంగానికి నీ వెందుకు రావడం. నేను త్వరగా తిరిగి వచ్చేస్తాలే. నీవు రావద్దు వద్దు; వద్దు; రావద్దు."

10.2-154-వ.

అనినఁ బ్రియునకుం బ్రియంబు జనియింప డగ్గటి.

టీకా:

అనినన్ = అనగా; ప్రియున్ = భర్త; కున్ = కు; ప్రియంబు = ప్రేమ; జనియింపన్ = పుట్టునట్లుగా; డగ్గటి = దగ్గరకు వచ్చి.

భావము:

అని అంటున్న ప్రాణప్రియుడి దగ్గరకి వచ్చి ప్రియురాలు ప్రియం కలిగేలా ఇలా అన్నది.

10.2-155-ఉ.

"**దా**నవులైన నేమి? మఱి **దై**త్యసమూహములైన నేమి? నీ
మానితబాహు దుర్గముల **మా**టున నుండగఁ నేమి శంక? నీ
తోనరుదెంతు" నంచుఁ గర**తో**యజముల్ ముకుళించి మ్రొక్కె న
మ్మానిని దన్ను భర్త బహు**మా**న పురస్కరదృష్టిఁ జూడఁగన్.

టీకా:

దానవులు = రాక్షసులు {దానవులు - దనువు యొక్క కొడుకులు, రాక్షసులు}; ఐనన్ = అయితే;
ఏమి = ఏమయింది; మఱి = మరి; దైత్య = రాక్షస {దైత్యులు - దితి యొక్క కొడుకులు, రాక్షసులు};
సమూహములు = సమూహములు; ఐనన్ = అయితే; ఏమి = ఏమయింది; నీ = నీ యొక్క; మానిత
= గొప్ప; బాహు = భుజములు అను; దుర్గముల = కోటల; మాటున = మరుగు నందు; ఉండగన్ =
ఉండగా; ఏమి = ఏమి; శంక = అనుమానము; నీ = నీ; తోన్ = తోటి; అరుదెంతున్ = వచ్చేదను;
అంచున్ = అని; కర = చేతులు అనెడి; తోయజముల్ = పద్మములను; ముకుళించి = జోడించి;

మైక్కిన్ = నమస్కరించెను; ఆ = ఆ; మానిని = ఇంతి; తన్ను = తనను; భర్త = పెనిమిటి; బహుమాన = మన్నించుట; పురస్కర = మెచ్చుకోలు; దృష్టిన్ = చూపులతో; చూడగన్ = చూచుచుండగా.

భావము:

“నాథా! నీ బాహువులు అనే దుర్గాల అండ నాకు ఉండగా, వారు రాక్షస సమూహాలైతే మాత్రం నాకేం భయం. నేను నీతో వస్తాను.” అని అభిమానవతి అయిన సత్యభామ పద్మాల వంటి తన చేతులు జోడించి మరీ బ్రతిమాలింది. శ్రీకృష్ణుడు సంతోషించి, సత్యభామ వంక మెచ్చుకోలుగా చూసాడు.

10.2-156-వ.

ఇట్లు తనకు మైక్కిన సత్యభామను గరకమలంబులగుచ్చి యెత్తి తోడ్కొని గరుడారూఢుండై హరి గగన మార్గంబునం జని, గిరి శస్త్ర సలిల దహన పవన దుర్గమంబై మురాసురపాశ పరివృతం బయిన ప్రాగ్జ్యోతిషపురంబు డగ్గటి.

టీకా:

ఇట్లు = ఈ విధముగ; తన = అతని; కున్ = కి; మైక్కిన = నమస్కరించిన; సత్యభామనున్ = సత్యభామను; కర = చేతులు అనెడి; కమలంబులన్ = పద్మములతో; గుచ్చి = పొదిగిపట్టి; ఎత్తి = పైకిలేపి; తోడు = కూడా; కొని = తీసుకొని; గరుడ = గరుడవాహనముపై; ఆరూఢుండు = ఎక్కినవాడు; ఐ = అయ్యి; హరి = కృష్ణుడు; గగన = ఆకాశ; మార్గంబునన్ = మార్గమువెంట; చని = వెళ్ళి; గిరి = కొండల మయమును; శస్త్ర = ఆయుధముల మయము; సలిల = నీటి మయము; దహన = అగ్ని మయము; పవన = గాలి మయము; దుర్గమంబు = కోటలు కలది; ఐ = అయ్యి; ముర = ముర అను {మురాసురుడు - ము (ఆనందము) ర (నశింపజేయు) అసురుడు (అజ్ఞానాహంకారుడు)); అసుర = రాక్షసునిచే కల్పింపబడిన; పాశ = బంధనములచేత {అష్టపాశములు - 1పశుపాశము 2భవపాశము 3బంధపాశము 4మోహపాశము 5ఆశాపాశము 6కర్మపాశము 7దుఃఖపాశము 8కేశపాశము, పాత్యంతరము, 1దయ 2శంక 3భయము 4లజ్జ 5జగుప్స 6కులము 7శీలము 8జాతి; పరివృతంబు = చుట్టబడినది; అయిన = ఐన; ప్రాగ్జ్యోతిష =

ప్రాగ్జోతిషము అను ప్రాగ్జోతిషపురము - నరకాసురుని పట్టణము; పురంబు = పట్టణము; డగ్గటి = సమీపించి.

భావము:

ఈలాగున తనను బ్రతిమాలిన సత్యభామను తన కలువల వంటి చేతులతో గరుత్మంతునిపై ఎక్కించుకుని, ఆమెతోపాటు ఆకాశమార్గాన మురాసురుని పట్టణం ప్రాగ్జోతిషాన్ని చేరాడు. ఆ పట్టణం పర్వతదుర్గాలతో, శస్త్రదుర్గాలతో, వాయుదుర్గాలతో, జలదుర్గాలతో, అగ్నిదుర్గాలతో ఇలాంటి అనేక కోటలతో జయింపరానిదై ఉంది. అది అనేకమైన మురాసురుని మాయా పాశాలుచే పరిరక్షింపబడి దుర్భేధ్యమై ఉంది.

10.2-157-మ.

గదచేఁ బర్వతదుర్గముల్ శకలముల్ గావించి సత్తేజిత

ప్రదరశ్రేణుల శస్త్రదుర్గచయమున్ భంజించి చక్రాహతిం

చెదరన్ వాయుజలాగ్ని దుర్గముల నిశ్శేషంబులం జేసి భీ

ప్రదుఁడై వాలునఁ ద్రుంచెఁ గృష్ణుఁడు మురప్రచ్ఛన్నపాశంబులన్.

టీకా:

గద = గదాయుధముచేత {విష్ణుమూర్తి గద - కౌమోదకీ, వృత్పత్తి. కుం భూమిం మోదయతి హర్షయతీతి కుమోదకో విష్ణుః తస్యేయం కౌమోదకీ, తా. భూమిని సంతోషింపజేయు విష్ణు సంబంధమయినది}; పర్వత = పర్వతమయమైన; దుర్గముల్ = దుర్గములను {దుర్గము - దాటరానిది, కోట}; శకలముల్ = ముక్కలు; కావించి = చేసి; సత్ = బాగా; తేజిత = పదును పెట్టబడిన; ప్రదర = బాణముల; శ్రేణులన్ = సమూహములచేత; శస్త్ర = బాణాదిమయమైన; దుర్గ = దుర్గముల; చయమున్ = సమూహమును; భంజించి = విరగకొట్టి; చక్రా = చక్రాయుధముతో; హతిన్ = కొట్టుటచేత; చెదరన్ = చెదిరిపొవునట్లు; వాయు = గాలిమయము; జల = నీటిమయము; అగ్ని = అగ్నిమయము; దుర్గములన్ = దుర్గములను; నిశ్శేషంబులన్ = మిగలకుండా; చేసి = చేసి; భీప్రదుడు = భయము కలిగించువాడు; ఐ = అయ్యి; వాలునన్ = కత్తితో; త్రుంచెన్ = తెగగొట్టెను; ముర = మురాసురునిచేత; ప్రచ్ఛన్న = కప్పబడిన, కట్టిన; పాశంబులన్ = బంధనములను.

భావము:

శ్రీకృష్ణుడు తన గదాదండంతో పర్వతదుర్గాలను ముక్కలు ముక్కలు చేసాడు; బాణసమూహంతో శస్త్రదుర్గాల సమూహాన్ని ఛేదించి వేశాడు; వాయు జల అగ్ని కోటలను చక్రంతో కొట్టి నాశనం చేసాడు; అరిభయంకరు డైన అరవిందాక్షుడు, మురాసురుని పాశాలను ఖడ్గంతో ఖండించాడు.

10.2-158-వ.

మఱియును.

టీకా:

మఱియును = ఇంకను.

భావము:

అంతేకాక.

10.2-159-శా.

ప్రాకారంబు గదా ప్రహరముల నుత్సాహించి యంత్రంబులున్
నాకారాతుల మానసంబులును భిన్నత్వంబు సెందంగ న
స్తోకాకారుఁడు శౌరి యొత్తె విలయోద్ధూతాభ్ర నిర్ఘాత రే
ఖాకారిన్యముఁ బాంచజన్యము విముక్తప్రాణి చైతన్యమున్.

టీకా:

ప్రాకారంబున్ = కోటగోడలను; గదా = గదాయుధముచేత; ప్రహరములను = మోదుటలచేత;
ఉత్సాహించి = పెల్లగిలగొట్టి; యంత్రంబులున్ = కీలుతోవాడు ఆయుధాలను; నాకారాతుల =
రాక్షసుల (నాకారాతులు - నాకా (స్వర్గవాసులైన దేవతలకు) ఆరాతులు (శత్రువులు), రాక్షసులు);
మానసంబులును = హృదయములను; భిన్నత్వంబున్ = భేదించుట; చెందంగన్ = చెందునట్లుగా;
అస్తోక = గొప్ప ఆకారము కల (అస్తోకము - స్తోకము (అల్పము) కానిది); ఆకారుడు = రూపము

కలవాడు; శౌరి = కృష్ణుడు {శౌరి - శూరుని మనుమడు, కృష్ణుడు}; ఒత్తెన్ = పూరించెను, ఊదెను;
 విలయ = ప్రళయకాలమునందు; ఉద్ధాత = ప్రేరేపబడిన, మీదికి కదలించ బడిన; అభ్ర =
 మేఘములవలని; నిర్ఘాత = పిడుగుల యొక్క; రేఖా = రీతిగల; కారిన్యమున్ = కఠినత్వము కలది;
 పాంచజన్యమున్ = పాంచజన్యము అను శంఖమును; విముక్త = విడువబడిన; ప్రాణి = జీవుల
 యొక్క; చైతన్యమున్ = చైతన్యములు కలది.

భావము:

గదలతో కొట్టి ప్రాకారాలను, యంత్రాలను పడగొట్టాడు, రాక్షసుల హృదయాలు భేదిల్లెలా
 మహానుభావు డైన వాసుదేవుడు ముల్లోకాలను మూర్చిల్లజేసేదీ ప్రళయకాల మేఘనిర్ఘోషం వంటి
 కఠోరధ్వని కలదీ అయిన పాంచజన్య మనే తన శంఖాన్ని పూరించాడు.

10.2-160-వ.

అంత లయకాల కాలాభ్రగర్జనంబు పగిది నొప్పు నమ్మహా ధ్వని విని పంచశిరుం డైన
 మురాసురుండు నిదుర సాలించి యావులించి నీల్గి లేచి జలంబులు వెడలివచ్చి హరిం గని
 ప్రళయకాల కీలికైవడి మండుచు దుర్నిరీక్ష్యండై కరాళించుచుం దన పంచముఖంబులం
 పంచభూతమయం బయిన లోకంబుల మ్రింగ నప్పళించు చందంబునం గదిసి యాభీల
 కీలాజటాలంబగు శూలంబున గరుడుని వైచి భూనభోంతరంబులు నిండ నార్చుచు.

టీకా:

అంతన్ = అంతట; లయకాల = ప్రళయకాలము నందలి; కాల = నల్లని; అభ్ర = మేఘముల యొక్క;
 గర్జనంబు = ఉరుముల; పగిదిన్ = వలె; ఒప్పు = ఒప్పెడి; ఆ = ఆ యొక్క; మహా = గొప్ప; ధ్వనిన్ =
 శబ్దమును; విని = విని; పంచశిరుండు = ఐదుతలలు కలవాడు; ఐన = అయిన; ముర = ముర అను;
 అసురుండు = రాక్షసుడు; నిదుర = నిద్రను; చాలించి = మేల్కొని; ఆవులించి = ఆవులించి; నీల్గి =
 ఒళ్ళువిరచికొని; లేచి = లేచి; జలంబులు = నీళ్ళనుండి; వెడలి = బయటకు; వచ్చి = వచ్చి; హరిన్ =
 కృష్ణుని; కని = చూసి; ప్రళయ = ప్రళయము; కాల = కాలమునందలి; కీలి = అగ్ని; కైవడిన్ = వలె;
 మండుచున్ = మండిపడుతు; దుర్నిరీక్ష్యండు = చూడశక్యము కానివాడు; ఐ = అయ్యి;
 కరాళించుచున్ = బొబ్బరించుచు, గర్జించుచు; తన = తన యొక్క; పంచ = ఐదు; ముఖంబులన్ =

నోళ్ళతోను; పంచభూత = పంచభూతములతో {పంచభూతములు - పృథివ్యాపస్తేజో
 వాయురాకాశములు అను ఐదు భూతములు}; మయంబు = నిండినవి; అయిన = అగు;
 లోకంబులన్ = లోకములను; మ్రింగన్ = మ్రింగివేయుటకు; అప్పళించు = ప్రయత్నించు;
 చందంబునన్ = విధముగా; కదిసి = సమీపించి; ఆభీల = భయంకరమైన; కీలా = మంటల;
 జటాలంబున్ = జటలు గలది; అగు = ఐన; శూలంబునన్ = శూలముచేత; గరుడుని =
 గరుత్మంతుని; వైచి = కొట్టి; భూ = భూమికి; నభః = ఆకాశము; అంతరంబులన్ = మధ్యప్రదేశము
 లందు; నిండన్ = నిండిపోవునట్లు; ఆర్చుచున్ = బొబ్బలు పెడుతు.

భావము:

ప్రళయకాలం నాటి కాలమేఘ గర్జన వంటి ఆ పాంచజన్య ధ్వనిని విని, అయిదు తలలు గల ఆ
 మురాసురుడు నిద్రమేల్కొన్నాడు. ఆవులించి లేచి, నీటిలో నుండి బయటకు వచ్చాడు. శ్రీకృష్ణుడిని
 చూసాడు. ప్రళయకాలం నాటి అగ్నిజ్వాలలాగ మండుతూ చూడశక్యం కానివాడై పెడబొబ్బలు
 పెడుతూ, పంచభూతాలతో కూడిన అన్ని లోకాలను తన ఐదు నోళ్ళతో మ్రింగబోతున్నాడా
 అన్నట్లు నోళ్ళు తెరుచుకుని, శ్రీకృష్ణుడిని సమీపించాడు. మురాసురుడు భయంకరమైన
 అగ్నిజ్వాలల వంటి జడలతో కూడిన తన శూలాన్ని గరుత్మంతుడిపై ప్రయోగించి భూమ్యాకాశాలు
 దద్దరిల్లేలా గర్జించాడు.

10.2-161-క.

దురదురఁ బరువిడి బిరుసున

హరి హరి! నిలు నిలువు మనుచు నసురయుఁ గదిసెన్

మురముర! దివిజల హృదయము

మెరమెర యిదె యడఁగు ననుచు మెఱసెన్ హరియున్.

టీకా:

దురదుర = బిరబిర, గబగబ {దురదుర - వేగవంతమైన గమనము యొక్క ధ్వన్యనుకరణము};
 పరువిడి = పరుగెత్తి; బిరుసున = పరుషత్వముతో; హరి = కృష్ణా; హరి = కృష్ణా; నిలు = అగు;
 నిలువుము = ఆగుము; అనుచున్ = అంటు; అసురయున్ = రాక్షసుడు; కదిసెన్ = సమీపించెను;

మురముర = బుడబుడమని (మురముర - అణగుట యందలి ధ్వన్యనుకరణ); దివిజల = దేవతల;
హృదయము = మనసులలోని; మెరమెర = ఇబ్బంది (మెరమెర - కంట్లో నలుసు లాంటి
ధ్వన్యనుకరణము); ఇదె = ఇదిగో ఇప్పుడె; అడగున్ = అణగిపోవును; అనుచున్ = అని; మెరిసిన్ =
తేజరిల్లెను; హరియున్ = కృష్ణుడు.

భావము:

ముందుకు పరిగెత్తుకు వస్తూ గర్వంతో "కృష్ణా! ఆగు; అక్కడే ఆగు; కృష్ణా!" అంటూ ఆ రాక్షసుడు
కృష్ణుని సమీపించాడు. అంతట, శ్రీహరి "దేవతల మనోవ్యధ ఈనాటితో తీరుతుంది" అని భావిస్తూ
తేజరిల్లాడు.

అవే అక్షరాలు కాని, పదాలు కాని మరల మరల వస్తుంటే అనుప్రాసం అంటారు. రెండేసి
వ్యంజనము (అక్షరములు) ఎడతెగకుండా మరల మరల వస్తే ఛేకానుప్రాసము అంటారు. ఛేకులు
అనగా విద్వాంసులు పలుకు కమ్మదనము ఎఱిగినవారు. అట్టివారి మెప్పు గన్న అనుప్రాసము
కనుక ఇది ఛేకానుప్రాసము అనే అలంకారం అయినది. ఈ దురదుర, నిలునిలు, మురముర,
మెరమెర అనుప్రాసాల అందాలు ఆస్వాదించండి

10.2-162-వ.

అప్పుడు.

టీకా:

అప్పుడు = ఆ సమయము నందు.

భావము:

అలా మురాసురుడు శూలాన్ని వేసి గర్జిస్తూ ముందుకు ఉరుకుతుండగా...

10.2-163-క.

గరుడునిపైఁ బడ వచ్చిన

మురశూలము నడుమ నొడిసి ముత్తనియలుగాఁ

గరముల విఱిచి ముకుందుడు

ముర ముఖముల నిశితవిశిఖములు వడిఁ జొనిపెన్.

టీకా:

గరుడుని = గరుత్మంతుని; పైన్ = మీద; పడన్ = పడుటకు; వచ్చిన = వచ్చినట్టి; ముర = మురాసురుని; శూలమున్ = శూలమును; నడుమన్ = మార్గమధ్యన; ఒడిసి = ఒడుపుగా పట్టుకొని; మూడు = మూడు (3); తునియలు = ముక్కలు; కాన్ = అగునట్లు; కరములన్ = చేతులతో; విఱిచి = విరగొట్టి; ముకుందుండు = కృష్ణుడు; ముర = మురాసురుని; ముఖములన్ = ముఖము లందు; నిశిత = వాడియైన; విశిఖములున్ = బాణములను; వడిన్ = వేగముగా; జొనిపెన్ = చొప్పించెను, గుచ్చెను.

భావము:

గరుత్మంతుడిపై మురాసురుడు ప్రయోగించిన ఆ శూలాన్ని శ్రీకృష్ణుడు మధ్యలోనే ఒడిసిపట్టుకుని, మూడు ముక్కలుగా విరిచేసాడు. ముకుందుడైన కృష్ణుడు ఆ రాక్షసుడి ముఖాలమీద బలంగా నాటీలా వాడి బాణాలను ప్రయోగించాడు.

10.2-164-మ.

గద వ్రేసెన్ మురదానవుండు హరిపైఁ; కంసారియుం దద్దదన్

గదచేఁ ద్రుంచి సహస్రభాగములుగాఁ గల్పించె; నాలోన వాఁ

డెదురై హస్తము లెత్తికొంచు వడి రా నీక్షించి లీలాసమ

గదశన్ వాని శిరంబులైదును వడిన్ ఖండించెఁ జక్రాహతిన్.

టీకా:

గద = గదను; వ్రేసెన్ = విసిరెను; ముర = ముర; దానవుండు = అసురుడు; హరి = కృష్ణుని; పైన్ = మీద; కంసారియున్ = కృష్ణుడు (కంసారి - కంసునిశత్రువు, కృష్ణ); తత్ = ఆ; గదన్ = గదను; గద = గదాయుధముచేత; త్రుంచి = విరగొట్టి; సహస్ర = వెయ్యి, అనేకమైన; భాగములుగా = ముక్కలుగా;

కల్పించెన్ = చేసెను; ఆలోన = అంతలోనే; వాడు = అతడు; ఎదురు = మీదకి వచ్చువాడు; ఐ = అయ్యి; హస్తములు = చేతులు; ఎత్తికొంచున్ = పైకెత్తుకొని; వడిన్ = వేగముగా; రాన్ = వస్తుండగా; ఈక్షించి = చూసి; లీలా = వినోదపూరితమైన; సమగ్ర = సంపూర్ణమైన; దశన్ = విధముగా; వాని = అతని; శిరంబులు = తలలు; ఐదును = ఐదింటిని; వడిన్ = వేగముగా; ఖండించెన్ = తెగనరికెను; చక్రా = చక్రాయుధముతో; హతిన్ = కొట్టుటచేత.

భావము:

ఆ ముర రాక్షసుడు హరి మీద తన గదను ప్రయోగించాడు, కంసుని సంహరించిన ఆ కృష్ణుడు ఆ గదను తన గదతో వెయ్యి ముక్కలయ్యేలా విరగొట్టాడు. ఇంతలో, ఆ దానవుడు చేతులు పైకెత్తుకుని శరవేగంతో తన మీదకు వస్తుండడం చూసి శ్రీకృష్ణుడు చక్రం ప్రయోగించి అతడి అయిదు తలలనూ అవలీలగా ఖండించేసాడు.

10.2-165-వ.

ఇట్లు శిరంబులు చక్రిచక్రధారాచ్ఛిన్నంబు లయిన వజ్రివజ్రధారా దళితశిఖరంబై కూలెడి
శిఖరిచందంబున మురాసురుండు జలంబులందుఁ గూలిన, వాని సూనులు జనకవధజనిత
శోకాతురులై జనార్దను మర్దింతు మని రణకుర్దనంబునం దాముండు, నంతరిక్షుండు, శ్రవణుండు,
విభావసుండు, వసుండు, నభస్వంతుండు, నరుణుండు నననేడ్వరు యోధులు సక్రోధులై
కాలాంతకచోదితం బైన ప్రళయపవన సప్తకంబు భంగి నరకాసుర ప్రేరితులై రయంబునఁ
బీతుండనియెడు దండనాథుం బురస్కరించుకొని, పఱితెంచి హరిం దాఁకి శర శక్తి గదా ఖడ్గ
కరవాల శూలాది సాధనంబులు ప్రయోగించిన.

టీకా:

ఇట్లు = ఈ విధముగ; శిరంబులు = తలలు; చక్రి = కృష్ణుని (చక్రి - చక్రాయుధము ధరించు వాడు, కృష్ణుడు); చక్రా = చక్రాయుధము యొక్క; ధారా = పదునులతో; ఛిన్నంబులు = నరకబడినవి;
అయిన = కాగా; వజ్రి = ఇంద్రుని; వజ్ర = వజ్రాయుధము యొక్క; ధారా = అంచులచే; దళిత =
నరకబడిన; శిఖరంబు = శిఖరములు కలది; ఐ = అయ్యి; కూలెడి = పడిపోయెడి; శిఖరి = పర్వతము;
చందంబునన్ = వలె; ముర = ముర అను; అసురుండు = రాక్షసుడు; జలంబుల్ = నీటి; అందున్ =

లో, కూలినన్ = పడిపోగా; వాని = అతని; సూనులు = కొడుకులు; జనక = తండ్రిని; వధ = చంపుట
వలన; జనిత = కలిగిన; శోక = దుఃఖముచేత; ఆతురులు = పీడింపబడినవారు; ఐ = అయ్యి;
జనార్దనున్ = కృష్ణుని; మర్దింతుము = చంపుదుము; అని = అని; రణ = యుద్ధ మనెడు;
కుర్దనంబునన్ = క్రీడలో; తాముండు = తాముడు; అంతరిక్షుండు = అంతరిక్షుడు; శ్రవణుండు =
శ్రవణుడు; విభావసుండు = విభావసుడు; వసుండు = వసుడు; నభస్వంతుండు = నభస్వంతుడు;
అరుణుండు = అరుణుడు; అనన్ = అనెడి; ఏడ్వరు = ఏడుగురు (7); యోధులు = వీరులు;
సక్రోధులు = కోపము కలవారు; ఐ = అయ్యి; కాలాంతక = ప్రళయకాల యమునిచే; చోదితంబు =
ప్రేరేపింపబడినవి; ఐన = అగు; ప్రళయ = ప్రళయకాల; పవనసప్తకంబున్ = సప్తవాయువులు (7)
{సప్తవాయువులు - 1ప్రవహము 2వివహము 3ఆవహము 4ప్రతివహము 5ఉద్వహము
6సంవహము 7పరివహము, మరియొక విధమున, 1గగనము 2స్పర్శనము 3వాయువు 4అనిలము
5ప్రాణము 6ప్రాణేశ్వరము 7జీవము}; భంగిన్ = వలె; నరక = నరకుడు అను; అసుర = రాక్షసునిచే;
ప్రేరితులు = ప్రేరేపింపబడినవారు; ఐ = అయ్యి; రయంబునన్ = శీఘ్రముగా; పీరుండు = పీరుడు;
అనియెడు = అనెడి; దండనాథున్ = సేనానాయకుని; పురస్కరించుకొని = ముందుంచుకొని;
పఱతెంచి = పరుగెత్తివచ్చి; హరిన్ = కృష్ణుని; తాకి = ఎదిరించి; శర = బాణములు; శక్తి = శక్తి
ఆయుధము {శక్తి - పలుచేతులు వంటి ప్రక్క యలుగులును నిడుపాటి మొనయును కలిగిన
ఆయుధ విశేషము}; గదా = గదాయుధము {గద - చేత పట్టుకొన వీలైన పొడవైన కడ్డీ దాని చివర
పెద్ద బరువైన గుండ్రటి తల కలిగిన ఆయుధవిశేషము, గుదియ}; ఖడ్గ = కత్తి; కరవాల = పొడవైన
కత్తి, చేకత్తి; శూల = శూలము {శూలము - బాగా పొడవైన సన్నని కడ్డీ చివరన కొన బాగా సూదిగా
ఉండెడి దళసరిగా నున్న ఆకు రూపు ఆయుధవిశేషము}; ఆది = మున్నగు; సాధనంబులు =
ఆయుధములు; ప్రయోగించినన్ = ప్రయోగించగా.

భావము:

దేవేంద్రుడి వజ్రాయుధం దెబ్బకు శిఖరాలు తెగి కూలిన పర్వతం మాదిరి, శ్రీకృష్ణుడి చక్రం దెబ్బకు
శిరస్సులు తెగిన మురాసురుడు నీటిలో కూలిపోయాడు. తండ్రి మరణానికి దుఃఖించిన
మురాసురుని ఏడుగురు కుమారులు శోకోద్రిక్తులై జనార్దనుడు అయిన శ్రీకృష్ణుడిని
సంహరిస్తామని యుద్ధానికి బయలుదేరారు. కాలాంతకునిచే పంపబడిన ప్రళయకాలం నాటి
పవనసప్తకం (ప్రవహము, ఆవహము, ఉద్వహము, సంవహము, వివహము, ప్రతివహము,

పరావహము అను ఈ ఏడూ సప్తవాయువులు అనబడును) లాగా నరకాసురుడి చేత
 ప్రేరేపింపబడిన ఆ తాముడు, అంతరిక్షుడు, శ్రవణుడు, విభావసుడు, వసుడు, నభస్వంతుడు,
 అరుణుడు అనే ఏడుగురు యోధులు; పీతుడు అనే సేనానాయకుడి నాయకత్వంలో యుద్ధానికి
 వచ్చి బాణాలు, శక్తి, గద, రకరకాల కత్తులు, శూలం మొదలైన ఆయుధాలను కృష్ణుడి మీద
 ప్రయోగించారు.

10.2-166-ఉ.

ఆదనుజేంద్రయోధ వివిధాయుధసంఘము నెల్ల నుగ్రతన్
 మేదినిఁ గూలనేయుచు సమిద్ధనిరర్థళ మార్గణాళిఁ గ్ర
 వ్యాదకులాంతకుండసుర హస్త భుజానన కంఠ జాను జం
 ఘాదులఁ ద్రుంచివైచెఁ దిలలంతలు ఖండములై యిలం బడన్.

టీకా:

ఆ = ఆ; దనుజ = రాక్షస; ఇంద్ర = రాజ యొక్క; యోధ = వీరుల; వివిధ = నానా విధములైన;
 ఆయుధ = ఆయుధముల; సంఘమున్ = సమూహమును; ఎల్లనున్ = అన్నిటిని; ఉగ్రతన్ =
 తీవ్రతతో; మేదినిన్ = నేలపై; కూలనేయుచున్ = పడగొట్టుచు; సమ = మిక్కిలి; ఇద్ధ =
 ప్రకాశవంతమైన; నిరర్థళ = అడ్డులేని; మార్గణ = బాణముల; ఆళిన్ = సమూహముచేత క్రవ్యాదుడు
 - మాంస భక్షకుడు, రాక్షసుడు; క్రవ్యాదకులాంతకుండు = కృష్ణుడు క్రవ్యాదకులాంతకుడు - క్రవ్యాద
 (రాక్షస) కులమునకు అంతకుడు (యముడు), విష్ణువు; అసుర = రాక్షసుల (అసురులు - సుర
 (దేవత)లు కాని వారు, రాక్షసులు); హస్త = చేతులు; భుజ = భుజములు; ఆనన = ముఖములు; కంఠ
 = మెడలు; జాను = మోకాళ్ళు; జంఘా = పిక్కలు; ఆదులన్ = మున్నగువాటిని; త్రుంచివైచెన్ =
 నరికివేసెను; తిలలు = నువ్వుగింజలు; అంతలు = అంతేసీ; ఖండములు = ముక్కలు; ఐ = అయ్యి;
 ఇలన్ = నేలపై; పడన్ = పడునట్లుగా.

భావము:

ఆ రాక్షస యోధులు ప్రయోగించే ఆయుధాలు అన్నింటినీ పరాక్రమంతో నేలపాలు చేస్తూ, నిరాటంకంగా బాణాలను ప్రయోగించి, శ్రీకృష్ణుడు ఆ రాక్షసుల చేతులు, కాళ్ళు, కంఠాలు మొన్నగు అవయవాలు అన్నింటినీ నువ్వు గింజలంత ముక్కలు ముక్కలై క్రింద పడేలా ఖండించాడు.

10.2-167-వ.

మఱియు హరి శరజాలచక్రనిహతులయి తనవారలు మడియుటకు వెళింగుపడి రోషించి గరుడగమనుని దూషించి తన్ను భూషించుకొని సరకు సేయక నరకుండు వరకుండలప్రముఖాభరణభూషితుండయి దానసలిలధారాసిక్త గండంబులును, మహోద్ధండశుండాదండంబులు నైన వేదండంబులు తండంబులై నడువ వెడలి భండనంబునకుం జని.

టీకా:

మఱియున్ = ఇంకను; హరి = కృష్ణుని; శర = బాణముల; జాల = సమూహముచేత; చక్ర = చక్రముచేత; నిహతులు = నరకబడినవారు; ఐ = అయ్యి; తన = అతని; వారలు = పక్షము వారు; మడియుట = చచ్చుట; కున్ = కు; వెళింగుపడి = ఆశ్చర్యపోయి; రోషించి = కోపించి; గరుడగమనుని = కృష్ణుని {గరుడ గమనుడు - గరుడ వాహనం పై గమనుడు తిరుగుచున్నవాడు, కృష్ణుడు}; దూషించి = తిట్టి; తన్ను = తనను; భూషించుకొని = పొగడుకొని; సరకుచేయక = లక్ష్యపెట్టక; నరకుండు = నరకుడు; వర = శ్రేష్ఠములైన; కుండల = చెవికుండలములు; ప్రముఖ = మొదలైన; ఆభరణ = సొమ్ములు చేత; భూషితుండు = అలంకరింపబడినవాడు; అయి = అయ్యి; దాన = మద; సలిల = నీటిచే; సిక్త = తడిసిన; గండంబులును = చెక్కిళ్ళు కలవి; మహా = మిక్కిలి; ఉద్ధండ = పొడవైనవి ఐన; శుండా = తొండములు అను; దండంబులున్ = కణ్ణులవంటివి కలిగినవి; ఐన = అయిన; వేదండంబులు = ఏనుగులు; తండంబులు = గుంపులు గుంపులు; ఐ = అయ్యి; నడువన్ = రాగా; వెడలి = బయలుదేరి; భండనంబున్ = యుద్ధభూమి; కున్ = కి; చని = వెళ్ళి.

భావము:

యుద్ధంలో తన పక్షం వారంతా శ్రీకృష్ణుడి చక్రానికి బాణాలకు బలి అయిపోవడంతో
నరకాసురుడు ఆశ్చర్యపోయి; రోషంతో శ్రీహరిని దూషించాడు; తనను తాను పొగడుకున్నాడు;
కృష్ణుడి పరాక్రమాన్ని తిరస్కరించాడు; కుండలాలు మొదలైన అనేక ఆభరణాలు ధరించి,
దానజలంతో తడిసిన గండస్థలాలు గొప్ప తొండాలూ గల ఏనుగుల గుంపులతో యుద్ధరంగానికి
బయలుదేరాడు.

10.2-168-మ.

బలవంతుండు ధరాసుతుండు గనె శుంభద్రాజ బింబోపరి
స్థల శంపాన్వితమేఘమో యన ఖగేంద్రస్కంధపీఠంబుపై
లలనారత్నముఁ గూడి సంగరకథాలాపంబులం జేయు ను
జ్జ్వలనీలాంగుఁ గనన్నిషంగుఁ గుహనాచంగున్ రణాభంగునిన్.

టీకా:

బలవంతుండు = బలము కలవాడు; ధరాసుతుండు = నరకాసురుడు (ధరాసుతుడు - ధరా
(భూదేవి యొక్క) సుతుడు (కొడుకు), నరకుడు); కనెన్ = చూసెను; శుంభత్ = ప్రకాశించుచున్న;
రాజబింబ = చంద్రబింబమునకు; ఉపరి = మీది; స్థల = ప్రదేశము నందుండు; శంపా = మెరుపుతో;
అన్విత = కూడుకొన్న; మేఘమో = మేఘమేమో; అనన్ = అన్నట్లుగా; ఖగేంద్ర = గరుత్మంతుని
(ఖగేంద్రుడు - ఖగ (పక్షులకు) ఇంద్రుడు (రాజు), గరుత్మంతుడు); స్కంధ = మూపు, భుజముల;
పీఠంబు = ఆసనము; పైన్ = మీద; లలనారత్నము = ఉత్తమస్త్రీ సత్యభామతో; కూడి = కూడుకొన్న;
సంగర = యుద్ధము యొక్క; కథా = వృత్తాంతములను; కలాపంబులన్ = చెప్పుకొనుట; చేయు =
చేయుచున్న; ఉజ్జ్వల = మిక్కిలి ప్రకాశించుచున్న; నీల = నీలపు; అంగున్ = దేహము కలవానిని;
కనత్ = ప్రకాశించుచున్న; నిషంగున్ = అమ్ములపొది కలవానిని; కుహనా = కపటపు; చంగున్ =
నేర్పు కలవానిని; రణా = యుద్ధము నందు; అభంగునిన్ = భంగము నొందనివానిని.

భావము:

మహాబలశాలి నరకాసురుడు, నీలవర్ణంతో శోభిస్తున్న రణకోవిదుడైన శ్రీకృష్ణుడిని చూసాడు. అప్పుడు, శ్రీకృష్ణుడు గరుత్మంతుడి మూపుమీద భార్య సత్యభామతో ఆసీనుడై ఉండి, చంద్రబింబం మీద మెరిపుతీగతో కూడిన మేఘంలా ప్రకాశిస్తున్నాడు. వీపున తూపులపొది తాల్చిన ఆ గోపాలకృష్ణుడు ఆమెతో సంగ్రామ విశేషాలు సంభాషిస్తున్నాడు.

10.2-169-వ.

కని కలహంబునకు నరకాసురుండు గమకింపం దమకింపక విలోకించి సంభ్రమంబున.

టీకా:

కని = చూసి; కలహంబున్ = యుద్ధమున; కున్ = కు; నరక = నరకుడు అను; అసురుండు = రాక్షసుడు; గమకింపన్ = ప్రయత్నించగా; తమకింపక = చలింపక; విలోకించి = చూసి; సంభ్రమంబునన్ = వేగిరపాటుతో.

భావము:

ఈవిధంగా ఉన్న శ్రీకృష్ణుడిని చూసి నరకాసురుడు యుద్ధానికి సిద్ధం కావడం సత్యభామ చూసింది. ఆమె ఏమాత్రం ఆలస్యం చెయ్యకుండా, తొందర తొందరగా....

దశమ స్కంధము - ఉత్తర : సత్యభామ యుద్ధంబు

10.2-170-శా.

వేణిం జొల్లెము వెట్టి సంఘటిత నీ**వీ**బంధయై భూషణ

శ్రేణిం దాల్చి ముఖేందుమండల మరీ**చీ**జాలముల్ పర్వఁగాఁ

బ్రాణిం బయ్యెదఁ జక్కఁగాఁ దుఱిమి శుం**భ్ర**ద్వీరసంరంభయై

యేణీలోచన లేచి నిల్వెఁ దన ప్రా**ణే**శాగ్ర భాగంబునన్.

టీకా:

వేణిన్ = జడను; చొల్లెము = ముడిగా చుట్టి; పెట్టి = పెట్టి; సంఘటిత = చక్కగా బిగియకట్టిన;
నీవీబంధ = పొకముడి కలామె; ఐ = అయ్యి; భూషణ = ఆభరణముల; శ్రేణిన్ = సమూహమును;
తాల్పి = ధరించి; ముఖ = మోము అనెడి; ఇందు = చంద్ర; మండల = బింబము యొక్క; మరీచీ =
కాంతికిరణముల; జాలముల్ = సమూహములు; పర్వగాన్ = పరచుకొనునట్లు; పాణిన్ = చేతితో;
పయ్యెద = కొంగు; చక్కగా = చక్కగా; తుఱిమి = దోపుకొని; శుంభత్ = ప్రకాశించుచున్న; వీర =
వీరరసముతోటి; సంరంభ = ఆటోపము కలది; ఐ = అయ్యి; ఏణీలోచన = సుందరి {ఏణీలోచన -
ఏణి (లేడివంటి) లోచన (కన్నులు కలామె), అందగత్తె; లేచి = పైకి లేచి; నిల్చెన్ = నిలబడెను; తన =
ఆమె యొక్క; ప్రాణేశు = భర్త; అగ్ర = ఎదుటి; భాగంబునన్ = ప్రదేశము నందు.

భావము:

ఆ లేడికన్నుల సుందరి సత్యభామ, వడివడిగా వాలుజడ ముడివేసుకుంది; చీరముడి బిగించింది;
భూషణాలను సరిచేసుకుంది; పైట సవరించుకుంది; ముఖచంద్రుడు కాంతులీనుతుండగా తన
కాంతుడు శ్రీకృష్ణుడి ముందు నిబ్బరంగా నిలబడింది.

అందాల రాశి శ్రీకృష్ణ భగవానుని ఇష్టసఖి సత్య రణ సన్నాహానికి, వేసిన సాహితీ అలంకారాలు
ఆ "ణ"కార ప్రాస; వేణిం, శ్రేణిం, పాణిం, ఏణీలోచన పదాల సౌగంధ్యం; పద్యం నడకలోని సౌందర్యం
బహు చక్కగా అమర్చిన పోతన్నకు జోహార్లు.

10.2-171-క.

జన్యంబున దనుజుల దౌ

ర్జన్యము లుడుపంగఁ గోరి చనుదెంచిన సౌ

జన్యవతిఁ జూచి యదురా

జన్యశ్రేష్ఠుండు సరసప్రల్లాపములన్.

టీకా:

జన్యము = యుద్ధము నందు; దనుజుల = రాక్షసుల; దౌర్జన్యములున్ = చెడ్డ తనములు; ఉడుపన్ = పొగెట్టవలెనని; కోరి = కోరి; చనుదెంచిన = వచ్చినట్టి; సౌజన్యవతిన్ = మంచితనము కలామెను; చూచి = చూసి; యదు = యదువంశపు; రాజన్య = రాజులలో; శ్రేష్ఠుండు = ఉత్తముడు; సరస = సరసములైన; సత్ = మంచి; ఆలాపములన్ = మాటలతో.

భావము:

రణరంగంలో రాక్షసుల దౌర్జన్యాలను అణచడానికి సిద్ధమై వచ్చిన సత్యభామను చూసి యాదవ ప్రభువులలో శ్రేష్ఠుడైన శ్రీకృష్ణుడు సరసమైన మాటలతో ఇలా అన్నాడు.

10.2-172-క.

"లేమా! దనుజుల గెలువగ

లేమా? నీ వేల కడగి లేచితి? విటు రా

లే మాను మాన వేనిన్

లేమా విల్లందికొనుము లీలం గేలన్."

టీకా:

లేమా = చిన్నదానా {లేమ - లేతవయస్కురాలు, స్త్రీ}; దనుజులన్ = రాక్షసులను; గెలువగ = జయింప; లేమా = సమర్థులము కామా; నీవు = నీవు; ఏల = ఎందుకు; కడగి = యత్నించి; లేచితివి = నిలబడితివి; ఇటు = ఈ వైపునకు; రా = రమ్మ; లే = లెమ్మ; మాను = వదలివేయుము; మానవు = మానని; ఏనిన్ = పక్షమున; లే = లెమ్మ; మా = మా యొక్క; విల్లున్ = ధనుస్సు; అందికొనుము = పుచ్చుకొనుము; లీలన్ = విలాసముగా; కేలన్ = చేతితో.

భావము:

"భామా! మేము రాక్షసులను గెలువలేమా? నీ వెందుకు యుద్ధానికి సిద్ధపడ్డావు? ఇలా రా! యుద్ధ ప్రయత్నం మానుకో. మాననంటావా, అయితే విలాసంగా నీ చేత్తో ఈ విల్లుండుకో!"

నరకాసుర వధ ఘట్టంలో శ్రీ కృష్ణుడు సత్యభామతో పలికిన పలుకులివి. పద్యం నడక, "లేమా" అనే అక్షర ద్వయంతో వేసిన యమకాలంకారం అమోఘం. చమత్కార భాషణతో చేసిన యిద్దరి వ్యక్తిత్వాల పోషణ ఎంతో బావుంది. సత్యభామ రణకౌశల ప్రదర్శనకు ముందరి దొకటి వెనుకటి దొకటి వేసిన జంట పద్యాలా అన్నట్లు ఉంటుంది "10.2-187-క. కొమ్మా..." పద్యం. ఒకే హల్లు మరల మరల వేస్తే వృత్తనుప్రాస, రెండు అంతకన్న ఎక్కువ హల్లులు అర్థబేధంతో అవ్యవధానంగా వేస్తే ఛేక. శబ్ద బేధం లేకుండా అర్థ బేధంతో మరల మరల వేస్తే యమకం. అవ్యవధానంగా రెండు అంత కన్నా ఎక్కువ హల్లులు అర్థబేధం శబ్దబేధం లేకుండా తాత్పర్య బేధంతో వేస్తే లాట.

10.2-173-వ.

అని పలికి.

టీకా:

అని = అని; పలికి = చెప్పి.

భావము:

ఈ విధంగా పలికి....

10.2-174-క.

హరిణాక్షికి హరి యిచ్చెను

సురనికరోల్లాసనమును శూరకరోరా

సురసైన్యత్రాసనమును

బరగర్వనిరాసనమును బ్రాణాసనమున్.

టీకా:

హరిణాక్షి = అందగత్తె {హరిణాక్షి - హరిణి (లేడి వంటి) కన్నులు కల స్త్రీ}; కిన్ = కి; హరి = కృష్ణుడు;

ఇచ్చెను = ఇచ్చెను; సుర = దేవతా; నికర = సమూహము యొక్క; ఉల్లాసనమును = ఉల్లాసము

కలిగించెడిది; శూర = వీరులైన; కరోర = కఠినమైన; అసుర = రాక్షస; సైన్య = సేనలకు; త్రాసనమును

= భయము కలుగజేయునది; పర = శత్రువుల; గర్వ = అహంకారమును; నిరాసనమును = పోగొట్టునది; బాణాసనమున్ = ధనుస్సు.

భావము:

శ్రీకృష్ణుడు దేవతలకు సంతోషాన్ని, ఎంతటి ఘోర వీర రాక్షసులకు అయినా సంతాపాన్నీ కలిగించేదీ, శత్రువుల గర్వాన్ని అణచివేసేదీ ఐన ధనుస్సును లేడికన్నుల చిన్నది సత్యభామ చేతికి అందించాడు.

10.2-175-శా.

ఆ విల్లంది బలంబు నొంది తదగణ్యానంత తేజోవిశే
షావిర్భూత మహాప్రతాపమున వీరాలోక దుర్లోకయై
తావేగన్ సగుణంబుఁ జేసె ధనువుం ద్రన్వంగి దైత్యాంగనా
గ్రీవాసంఘము నిర్గుణంబుగ రణక్రీడా మహాత్కంఠతోన్.

టీకా:

ఆ = ఆ; విల్లన్ = ధనుస్సును; అంది = అందుకొని; బలంబున్ = బలము; ఒంది = పొంది; తత్ = దాని వలన; అగణ్యా = ఎంచరాని; అనంత = అంతులేని; తేజః = తేజస్సు యొక్క; విశేష = అతిశయముచే; ఆవిర్భూత = పుట్టిన; మహా = గొప్ప; ప్రతాపమునన్ = పరాక్రమముతో; వీర = వీరులు; ఆలోక = చూచుటకు; దుర్లోకము = చూడశక్యముగానిది; ఐ = అయ్యి; తాన్ = ఆమె; వేగన్ = వడిగా; సగుణంబున్ = అల్లెతాడు కలదిగా; చేసెన్ = చేసెను; ధనువున్ = విల్లును; తన్వంగి = సుందరి {తన్వంగి - తనువు (సన్నని) అంగి (దేహము కలది), స్త్రీ}; దైత్య = రాక్షస; అంగనా = స్త్రీల యొక్క; గ్రీవా = మెడల; సంఘమున్ = సమూహము; నిర్గుణంబు = తాడులేనివి; కన్ = అగునట్లు; రణ = పోరు అను; క్రీడా = ఆట అందలి; మహా = మిక్కిలి; ఉత్కంఠ = తహతహ; తోన్ = తోటి.

భావము:

సత్యభామాదేవి కృష్ణభగవాను డిచ్చిన ఆ ధనుస్సు అందుకుంది. దానితో ఎక్కడలేని శక్తి వచ్చింది. గొప్ప తేజోవిశేషంతో మహావ్రతాపంతో వీరలోకానికి తేరిచూడరాని రీతిలో విలసిల్లింది. యుద్ధోత్సాహంతో ఆ నారీమణి రాక్షసస్త్రీల కంఠాలలోని మంగళసూత్రాలు తెగేలాగ నారి బిగించి, ధనుష్టంకారం చేసింది.

10.2-176-క.

నా^{రి} మొరయించె రిపు సే

నా^{రి}ంఖణ హేతువైన నా^దము నిగుడన్

నా^{రి}మణి బలసంప

నా^{ర్}భాదికము మూర్ఖ^నంద నరేంద్రా!

టీకా:

నారి = వింటితాడును; మొరయించె = మోగించెను; రిపు = శత్రువుల; సేనా = సైన్యము యొక్క;
రింఖణ = తొట్టుపాటునకు; హేతువు = కారణము; ఐన = అయిన; నాదము = ధ్వని; నిగుడన్ =
వ్యాపించగా; నారీ = స్త్రీలలో; మణి = శ్రేష్ఠురాలు; బల = బలము; సంపన్న = అధికముగా కలిగిన;
అరి = శత్రువులు; ఇభ = ఏనుగులు; ఆదికము = మున్నగునవి; మూర్ఖన్ = మూర్ఖును; అందన్ =
చెందునట్లుగా; నరేంద్రా = రాజా.

భావము:

ఆ నారీమణి, వైరిసేనలకు అధైర్యం కలిగేలాగ శత్రువుల ఏనుగులు మొదలైనవి మూర్ఖ
పొందేలాగా నారి సారించింది.

10.2-177-సీ.

సౌ^వర్ణ కంకణ రు^ణరుణ నినదంబు-

శి[ం]జినీరవముతోఁ జె^{లి}మి సేయఁ

తాటంక మణిగణ ధగధగ దీప్తులు-

గండమండలరుచిఁ గప్పికొనఁగ

ధవళతరాపాంగ ధళధళ రోచులు-

బాణజాలప్రభాపటలి నడఁప

శరపాత ఘమఘమశబ్దంబు పరిపంథి-

సైనిక కలకల స్వనము నుడువ

10.2-177.1-తే.

వీర శృంగార భయ రౌద్ర విస్మయములు

గలసి భామిని యయ్యెనో కాక యనఁగ

నిషువుఁ దొడుగుట దివుచుట యేయుటెల్ల

నెఱుఁగరా కుండ నని సేసె నిందువదన.

టీకా:

సౌవర్ణ = బంగారు; కంకణ = చేతి కడియములు; ఝణఝణ = ఝణఝణ అను; నినదంబు = శబ్దము; శింజినీ = అల్లెతాటి; రవము = చప్పుళ్ళు; తోన్ = తేటి; చెలిమి = స్నేహము; చేయన్ = చేయగా; తాటంక = చెవి దుద్దుల యొక్క; మణి = రత్నముల; గణ = సమూహము యొక్క; ధగధగ = ధగధగమనెడి; దీప్తులు = కాంతులు; గండమండల = చెక్కిటి ప్రదేశమునందలి; రుచిన్ = మెరుపును; కప్పికొనఁగ = కప్పివేయగా; ధవళతర = మిక్కిలి తెల్లనైన {ధవళము - ధవళతరము - ధవళతమము}; అపాంగ = కడకంటి; ధళధళ = తళతళమనెడి; రోచులున్ = కాంతులు; బాణ = అమ్ముల; జాల = సమూహముల యొక్క; ప్రభా = కాంతుల; పటలిన్ = సమూహమును; అడపన్ = అణచగా; శర = బాణములు; పాత = పడెడి; ఘమఘమ = ఘమఘమ అనెడి (ఊరుముల ధ్వని , శరపాతము నకు, వర్షధార లనే అర్థము కూడా స్ఫురిస్తుంది); శబ్దంబున్ = ధ్వని; పరిపంథి = శత్రుపక్షపు; సైనిక = సేనల యొక్క; కలకల = కలకల అనెడి; స్వనమున్ = ధ్వని; ఉడుపన్ = అణచగా; వీర = వీరము; శృంగార = శృంగారము; భయ = భయానకము; రౌద్ర = రౌద్రము; విస్మయములున్ = అద్భుత రసములు; కలిసి = కలిసిపోయి; భామిని = స్త్రీ రూపముగా; అయ్యెనో = అయినదో; కాక = ఏమో; అనగన్ = అన్నట్లుగా; ఇషువున్ = బాణమును; తొడుగుట = సంధించుట;

తివుచుట = లాగుట; ఏయుట = ప్రయోగించుట; ఎల్లన్ = అంతయు; ఎఱుగరాకుండన్ = తెలియరాకుండగా; అనిన్ = యుద్ధమునందు; చేసెన్ = చేసెను; ఇందువదన = అందగత్తె {ఇందువదన - చంద్రుని వంటి మోము కలామె, స్త్రీ}.

భావము:

బంగారుకంకణాల ఝణఝణ ధ్వనులు, వింటినారీధ్వనితో కలసిపోగా; చెవికమ్మలకు పొదగిన మణుల ధగధగ కాంతులు, చెక్కిళ్ళ కాంతులపై వ్యాపింపగా; అందమైన క్రీగంటి చూపుల ధగధగ కాంతులు, బాణాల కాంతులను కప్పివేయగా; శరములు ప్రయోగించుట వలన కలిగిన ఘుమఘుమ శబ్దం, శత్రుసైన్యాల కలకల ధ్వనులను అణచివేయగా; వీరము, శృంగారము, భయము, రౌద్రము, విస్మయము అనే భావాలన్నీ కలసి ఈ భావంగా రూపొందాయా అన్నట్లుగా సత్యభామ బాణం తొడగడం, లాగడం, ప్రయోగించడం గూడ గుర్తించరానంత వేగంగా బాణాలు వేస్తూ యుద్ధం చేయసాగింది.

10.2-178-ము.

పరుఁ జూచున్ వరుఁ జూచు నొంప నలరిం**పన్**, రోషరాగోదయా

విరతభూకుటి మందహాసములతో **వీరంబు** శృంగారమున్

జరగం; కన్నులఁ గెంపు సొంపుఁ బరఁగం **జం**డాస్త్రసందోహమున్

సరసాలోక సమూహమున్ నెఱపుచుం, **జం**ద్రాస్య హేలాగతిన్.

టీకా:

పరున్ = శత్రువును; చూచున్ = యత్నించును; వరున్ = పెనిమిటిని; చూచున్ = యత్నించును; ఒంపన్ = నొప్పింపవలెనని; అలరింపన్ = సంతోషపెట్టవలెనని; రోష = కోపము యొక్క; రాగ = అనురాగము యొక్క; ఉదయ = పుట్టుకలచేత; అవిరత = అవిశ్రాంతమైన; భృకుటి = బొమముడితోను; మందహాసముల = చిరునవ్వుల; తోన్ = తోటి; వీరంబున్ = వీర రసము; శృంగారమున్ = శృంగార రసము; జరగన్ = వర్తించగా; కన్నులన్ = కళ్ళు యందు; కెంపు = ఎఱ్ఱదనము; సొంపు = మనోజ్ఞత; పరగన్ = వ్యాపించగా; చండ = తీక్షణమైన, చురుకైన; అస్త్ర = అస్త్రముల {అస్త్రము - మంత్రములచేత యంత్రములచేత ప్రయోగింప బడెడి ఆయుధములు,

శస్త్రములు - సామాన్యమైన ఆయుధములు (కత్తి, గద, బాణము మొ.); సందోహమున్ = సమూహము; సరస = రసవంతములైన; ఆలోక = చూపుల; సమూహమున్ = సమూహము; నెఱపుచున్ = ప్రసరించుచు; చంద్రాస్య = ఇందువదన (చంద్రాస్య - చంద్రుని వంటి మోము కలామె, స్త్రీ); హేలా = విలాసమయమైన; గతిన్ = విధముగా.

భావము:

చంద్రముఖి సత్యభామ ఒక ప్రక్క కోపంతో కనుబొమలు ముడివేసి వీరత్వం మూర్తీభవించినట్లు కను లెఱచేసి, వాడి బాణాలను ప్రయోగిస్తూ శత్రువు నరకాసురుడిని నొప్పిస్తోంది; మరొక ప్రక్క అనురాగంతో మందహాసం చేస్తూ శృంగారం ఆకారం దాల్చినట్లు సొంపైన కన్నులతో సరసపు చూపులు ప్రసరిస్తూ ప్రియుడైన శ్రీకృష్ణుడిని మెప్పిస్తోంది.

10.2-179-మ.

అలినీలాలక చూడ నొప్పెసఁగెఁ బ్రత్యా^అలీధ పాదంబుతో

నలకస్వేద వికీర్ణకాలకలతో **నా**కర్ణికానీత స

లలితజ్యానఖపుంఖ దీధితులతో **ల**క్ష్యవలోకంబుతో

వలయాకార ధనుర్విముక్త విశిఖ**వ్రా**తాహతారాతియై.

టీకా:

అలీ = తుమ్మెద; నీల = నల్లని; అలక = ముంగురులు కలామె; చూడన్ = చూచుటకు; ఒప్పున్ =

చక్కదనముతో; ఎసగెన్ = అతిశయించెను; ప్రత్యా^అలీధపాదంబు = విలుకాని నిలుకడ

(ప్రత్యా^అలీధపాదము - విలుకాడు ఎడమ కాలు ముందరికి చాచి నిలుచు స్థితి); తోన్ = తోటి; అలిక

= నొసలి యందలి; స్వేద = చెమటతో; వికీర్ణక = చెదరి అంటుకొన్న; అలకల = ముంగురుల; తోన్ =

తోటి; ఆకర్ణికా = చెవులవరకు; ఆనీత = లాగబడిన; సత్ = దృఢమైన; లలిత = మనోజ్ఞమైన; జ్యా =

వింటినారి యందలి; నఖ = గోరు యొక్క; పుంఖ = బాణపు పింజ యొక్క; దీధితుల = కాంతుల;

తోన్ = తోటి; లక్ష్య = గురిచూచెడి; అవలోకంబు = చూపుల; తోన్ = తోటి; వలయ = గుండ్రమైన;

ఆకార = రూపుగా కనబడెడి; ధనుః = వింటినుండి; విముక్త = విడువబడిన; విశిఖ = బాణముల;

వ్రాత = సమూహముచేత; ఆహత = కొట్టబడిన; ఆరాతి = శత్రువులు కలది; ఐ = అయ్యి.

భావము:

తుమ్మెద నీలం ముంగురులతో అలరారుతున్న ఆ సత్యభామ, ఎడమపాదం ముందుకు పెట్టి కుడికాలు వంచి చెమటకు తడిసి ముఖాన వ్యాపించిన ముంగురులతో చెవిదాకా లాగిన అల్లెత్రాటిని పట్టుకున్న చేతివేళ్ళ గోళ్ళ కాంతులతో వైరిసమూహం వైపు గురిచూస్తూ గుండ్రని ధనుస్సు నుండి వదలుతున్న శరపరంపరలతో శత్రువులను సంహరిస్తూ శోభిల్లింది.

10.2-180-సీ.

బొమ్మ పెండిండ్లకు బోనొల్ల నను బాల-

రణరంగమున కెట్లు రాదలంచె?

మగవారి గనిన దా ముఱుగు జేరెడు నింతి-

ప్రగవారి గెల్వనే ప్రగిది జూచె?

బసెడియుయ్యెల లెక్క భయ మందు భీరువు-

ఖగపతి స్కంధమే కడిది నెక్కె?

సఖుల కోలాహల స్వనము లోర్వని కన్య-

ప్రటహభాంకృతుల కెబ్బంగి నోర్చె?

10.2-180.1-ఆ.

నీలకంఠములకు నృత్యంబు గఱపుచు

నలసి తలగిపోవు నలరుబోడి

యేవిధమున నుండె నెలమి నాలీథాది

మానములను రిపులమాన మడచె?

టీకా:

బొమ్మ = పిల్లల బొమ్మలాటలోని; పెండిండ్లు = పెళ్ళిళ్ళు; కున్ = కు; పోన్ = వెళ్ళుటకు; ఒల్లను = ఓపికలేదు; అను = అనెడి; బాల = చిన్నది; రణ = యుద్ధ; రంగమున్ = క్షేత్రమున; కున్ = కు; ఎట్లు = ఏ విధముగ; రాన్ = రావాలని; తలంచె = అనుకొనెను; మగవారిని = మగవాళ్ళను; కనినన్ =

చూసినచో; తాన్ = తాను; మఱుగు = చాటుననకు; చేరెడు = చేరునట్టి; ఇంతి = చిన్నది; పగవారి =
 శత్రువుల; గెల్వన్ = జయింపవలెనని; ఏ = ఏ; పగిదిని = విధముగా; చూచెన్ = అనుకొనెను; పసిడి
 = బంగారు; ఉయ్యెలలు = ఉయ్యాలలను; ఎక్కన్ = ఎక్కుటకు; భయమున్ = భీతిని; అందు =
 చెందెడి; భీరువు = భయస్తురాలు; ఖగపతి = గరుత్మంతుని; స్కంధమున్ = మూపుమీదకి; ఏ = ఏ;
 కడిదిన్ = విధముగా; ఎక్కెన్ = ఎక్కినను; సఖుల = చెలికత్తెల; కోలాహల = కలకలల; స్వనమున్ =
 ధ్వనులను; ఓర్వని = తట్టుకోలేని; కన్య = చిన్నది; పటహ = యుద్ధవాద్యముల; భాంకృతులన్ = భాం
 అనెడి మోతల; కున్ = కి; ఏ = ఏ; భంగిన్ = విధముగా; ఓర్పె = తట్టుకొనెను; నీలకంఠములు =
 నెమళ్ళ {నీలకంఠము - నీలముగా నున్న మెడ కలది, నెమలి}; కున్ = కు; నృత్యంబున్ =
 నాట్యములను; కఱపుచున్ = నేర్పుతు; అలసి = బడలిక చెంది; తలగిపోవు = తొలగునట్టి;
 అలరుబోడి = చిన్నది {అలరుబోడి - పుష్పము వలె సుకుమారమైన దేహము కలామె, స్త్రీ}; ఏ = ఏ;
 విధమునన్ = విధముగా; ఉండెన్ = నిలబడగలిగెను; ఎలమిన్ = వికాసముతో; ఆలీధ = ఆలీధము
 {ఆలీధము - కుడికాలు ముందరికి చాచి యుద్ధము చేయుటకైన నిలుకడ}; ఆది = మున్నగు;
 మానములను = పదవిన్యాసములందు {ఆలీధాదులు - పంచమానములు, 1ఆలీధము
 2ప్రత్యాలీధము 3సమపదము 4విశాఖము 5మండలము అనెడి ఐదు విలుకాని పద
 విన్యాసములు}; రిపుల = శత్రువుల; మానమున్ = గర్వమును, గౌరవమును; అడపన్ =
 అణచివేయుటకు.

భావము:

బొమ్మల పెండ్లిండ్లకే వెళ్ళని ముద్దరాలు, యుద్ధరంగాని కెలా రావాలని భావించిందో? మగవారిని
 చూడగానే చాటుకు వెళ్ళే లతాంగి, పగవారిని గెలవాలని ఎలా అనుకుందో? బంగారు
 ఉయ్యాలలు ఎక్కడానికి భయపడే పడతి, గరుత్మంతుడి వీపుపై ఎలా ఎక్కిందో? చెలికత్తెల
 కోలాహలమే ఆలకింపలేని ముగ్ధ, భేరీలు తప్పెట్ల భీకర ధ్వనులను ఎలా ఓర్చుకుంటున్నదో?
 నెమిళ్ళకు నాట్యం నేర్పించి అలసిపోయే అబల, ఎడమపాదం ముందు కుంచి కుడిపాదం వంచి
 సంగరరంగంలో శత్రువుల అభిమానాన్ని అంతం చేయడానికి ఎలా సిద్ధమైందో? అంతా వింతే.
 అసలే అసమాన సౌందర్య నారీ రత్నం, మధురానగరి అంతఃపుర వాసిని, శ్రీకృష్ణునంతటి వాని
 భార్య ఒకరు. హంసతూలికా తల్పములు, బంగరు తూగుటుయ్యలలు, నానావిధ భూషణ,
 లేపనాదుల సౌఖ్యాలకు అలవాలమైన జీవన శైలి. అట్టి కాంతామణి కఠోర భీకర రాక్షసమూకలతో

యుద్ధానికి వచ్చిందట. అది కేళీ వేదికలపై నుండి చెలులతో చేసే లీలారణరంగం కాదు. ఎత్తున ఎగురుతూ ఉండే పక్షీంద్రుని మూపున ఉండి అస్త్ర శస్త్రాల పరంపరలతో ఏమరుపాటన్నది లేని అరివీర భయంకర యుద్ధం. దానికి తగ్గని సందర్భశుద్ధి, వ్యక్తిత్వ పరిపుష్టి ప్రకటనలు చూపుతూ; లలిత లావణ్యాలు వదలకుండా, కర్కశ రణకౌశలం చూపుతూ; శృంగార రసం, వీరరసం కలిసి ఉప్పొంగి పారాయి; మన పోతనామాత్యుల వారి గంటంనుండి జాలువారాయి; మన మానస వాకిళ్ళను అలరారిస్తూ, ఇదేకాదు ముందరి అయిదు, తరువాతి మూడు పద్యాల పోకిళ్ళు.

10.2-181-సీ.

వీణెఁ జక్కఁగఁ బట్ట వెర వెఱుంగని కొమ్మ-

బాణాసనం బెట్టు పట్ట నేర్చె?

మూఁకునఁ దీగెఁ గూర్చుంగ నేరని లేమ-

గుణము నే క్రియ ధనుఃకోటిఁ గూర్చె?

సరవి ముత్యము గ్రువ్వఁ జూలని యబల యే-

నిపుణత సంధించె విశితశరముఁ?

జిలుకకుఁ బద్యంబు నెప్ప నేరని తన్వి-

యస్తమంత్రము లెన్నఁ డభ్యసించె?

10.2-181.1-ఆ.

బలుకు మనినఁ బెక్కు పలుకని ముగుద యే

గతి నొనర్చె సింహగర్జనములు?

ననఁగ మెఱసెఁ ద్రిజగదభిరామ గుణధామ

చారుసత్యభామ సత్యభామ.

టీకా:

వీణెన్ = వీణను (వీణ - తంత్రీవాద్య విశేషము (సరస్వతి వీణ కచ్చపి; నారదుని వీణ మహతి; తుంబురుని వీణ కళావతి; తంజావూరు వీణ, బొబ్బిలి వీణ ప్రసిద్ధిచెందిన వీణలు)); చక్కన్ = సరిగా; పట్టన్ = పట్టుకొనుటకు; వెరవు = సుళువు, నేర్పు, చాతుర్యము; ఎఱుంగని = తెలియని;

కొమ్మ = చిన్నది; బాణాసనంబు = ధనుస్సులను; ఎట్లు = ఏ విధముగ; పట్టన్ = పట్టుకొనుట; నేర్పెన్ = చేయగలిగెను; వ్రాకునన్ = చెట్టున; కున్ = కు; తీగెన్ = తీవెను; కూర్పంగన్ = చుట్టబెట్టుటకు; నేరని = శక్తురాలుకాని; లేమ = చిన్నది {లేమ - లేత దేహము కలమె, స్త్రీ}; గుణమున్ = అల్లెతాటిని; ఏ = ఏ; క్రియన్ = విధముగా; ధనుః = వింటి; కోటిన్ = కొనకు; కూర్చెన్ = కట్టెను; సరవిన్ = దండలో వరుసగా; ముత్యమున్ = ముత్యములను; గువ్వజాలని = గుచ్చలేని; అబల = చిన్నది {అబల - బలంలేనియామె, స్త్రీ}; ఏ = ఏ; నిపుణతన్ = నేర్పులచేత; సంధించెన్ = కూర్చెను; నిశిత = వాడియైన; శరమున్ = బాణము; చిలుక = చిలుకలు; కున్ = కు; పద్యంబున్ = పద్యములను; చెప్పనేరని = చెప్పలేని; తన్వి = చిన్నది {తన్వి - సన్నని దేహముకలమె, స్త్రీ}; అస్త = అస్తముల; మంత్రములన్ = మంత్రాలని; ఎన్నడు = ఎప్పుడు; అభ్యసించెన్ = నేర్చుకొనెను; పలుకుము = మాట్లాడు; అనినన్ = అని చెప్పినచో; పెక్కు = ఎక్కువగా; పలుకని = మాట్లాడని; ముగుద = ముగ్ధ {ముగ్ధ (ప్ర) - ముగుద (వి)}; ఏ = ఏ; గతిన్ = విధముగా; ఒనర్చెన్ = చేసెను; సింహగర్జనములున్ = సింహనాదములు; అనగన్ = అనునట్లుగా; మెఱసెన్ = తేజరిల్లెను; త్రిజగత్ = ముల్లోకములందు; అభిరామ = ఒప్పిదమైన; గుణ = గుణములకు; ధామ = ఉనికిపట్టు; చారు = చక్కటి; సత్య = సత్యము ఐన; భామ = కాంతిచేత లక్ష్మీదేవి; సత్యభామ = సత్యభామ.

భావము:

వీణనే చక్కగా పట్టుకోలేని పడతి, విల్లు ఎక్కుపెట్టడం ఎలా నేర్పిందో? తీగను ఆలంబనగా ఉండే చెట్టు మీదకు ఎక్కించ లేని తన్వి, పెద్దవింటికి నారిని ఎలా సంధించిందో? ముత్యాల గవ్వలాటలు ఆడదామంటే వాటిని వెయ్యలేననే భామ, వాడి బాణాలను ఎలా ప్రయోగించిందో? చిలుకకు పలుకులు నేర్పలేని చిన్నది, అస్త్రాలు వాటి మంత్రాలు ఎప్పుడు నేర్పిందో? మాట్లాడు మాట్లాడు అన్నా ఎక్కువ మాట్లాడని మగువ, యుద్ధంలో సింహగర్జనలు ఎలా చేసిందో? అని ఆశ్చర్యపోయేలా ఆ యుద్ధభూమిలో ముల్లోకాలకు పొగడదగ్గ సుగుణాల రాశి, చక్కదనాల చక్కని చుక్క, సత్యభామ భాసిల్లింది.

10.2-182-శా.

జ్యోవల్లీధ్వని గర్జనంబుగ; సురల్ సారంగయూథంబుగా;

నా విల్లింద్రశరాసనంబుగ; సరోజాక్షుండు మేఘంబుగా;

దావిద్యుల్లతభంగి నింతి సురజిద్ధావాగ్ని మగ్నంబుగాఁ

బ్రావృట్కాలము సేసె బాణచయ మంభ్రశీకరశ్రేణిగాన్.

టీకా:

జ్యోవల్లీ = అల్లెతాడు యొక్క; ధ్వని = మోత; గర్జనంబు = ఉరుములుగా; సురల్ = దేవతలు; సారంగ = సారంగపక్షుల, వానకోయిల; యూధంబు = సమూహము; కాన్ = కాగా; ఆ = ఆ; విల్లు = విల్లు (శార్ఙ్గము); ఇంద్రశరాసనమబు = ఇంద్రధనుస్సు; కన్ = కాగా; సరోజాక్షుండు = పద్మాక్షుడు, కృష్ణుడు; మేఘంబు = మేఘము; కాన్ = కాగా; తాన్ = ఆమె; విద్యుల్లత = మెరుపు; భంగిన్ = వలె కాగా; ఇంతి = స్త్రీ; సురజిత్ = రాక్షసులు అను; దావాగ్ని = కార్చిచ్చు; మగ్నంబు = ములిగిపోయినది; కాన్ = అగునట్లు; ప్రావృట్కాలము = వర్షాకాలము; చేసెన్ = కనబర్చెను; బాణ = బాణముల; చయమున్ = సమూహము; అంభః = నీటి; శీకర = తుంపరల; శ్రేణి = ధార; కాన్ = కాగా.

భావము:

అల్లెతాడు మోతలే ఉరుములుకాగా; దేవతలు వానకోయిల గుంపులుకాగా; ఆ విల్లే ఇంద్రధనుస్సు కాగా; పద్మాక్షుడు, కృష్ణుడే మేఘముకాగా; తానే మెఱుపుతీగె కాగా; దేవతలనే జయించిన ఆ భీకర రాక్షసదేహం అనే కార్చిచ్చును చల్లార్చే అనేక బాణములు అనే నీటి తుంపరలు ధారలు కాగా; నీరుగార్చే వర్షాకాలమా అనిపించేలా ఆ భామ సత్యాదేవి శరపరంరపరను ప్రయోగించింది.

10.2-183-సీ.

రాకేందుబింబమై రవిబింబమై యొప్పు-

నీరజాతేక్షణ నెమ్మొగంబు;

కందర్పకేతువై ఘన ధూమకేతువై-

యలరుఁ బూఁబోడి చేలాంచలంబు;

భావజు పరిధియై ప్రళయార్కు పరిధియై-

మెఱయు నాకృష్టమై మెలఁత చాప;

మమృత ప్రవాహమై యనల సందోహమై-

తనరారు నింతిసందర్శనంబు;

హర్షదాయయై మహారోషదాయయై

పరగు ముద్దరాలి బాణవృష్టి;

హరికి నరికిఁ జాడ నందంద శృంగార

వీరరసము లోలి విస్తరిల్ల.

టీకా:

రాకేందు = పున్నమి చంద్రుని; బింబము = బింబము; ఐ = అయ్యి; రవి = సూర్య; బింబము =
బింబము; ఐ = అయ్యి; ఒప్పు = చక్కగా ఉన్నది; నీరజాతేక్షణ = సత్యభామ {నీరజాతేక్షణ -
నీరజాతము (కమలము) వంటి ఈక్షణ (కన్నులు కలామె), స్త్రీ, సత్యభామ}; నెమ్మొగంబు =
అందమైన ముఖము {నెమ్మొగము - నెఱి (అందమైన) మొగము (ముఖము)}; కందర్ప = మన్మథుని;
కేతువు = జండా; ఐ = అయ్యి; ఘన = గొప్ప; ధూమకేతువు = తోకచుక్క(అరిష్టసూచకం); ఐ = అయ్యి;
అలరున్ = ఒప్పును; పూబోడి = సుకుమారి {పూబోడి - పూవు వంటి సుకుమారి}; చేల = చీర
యొక్క; అంచలము = కొంగు, పైట; భావజు = మన్మథుని; పరిధి = పరివేషము {పరిధి - సూర్యుని
చుట్టు చంద్రుని చుట్టును ఏర్పడు కాంతి వలయము, పరివేషము}; ఐ = అయ్యి; ప్రళయ =
ప్రళయకాలపు; అర్కు = సూర్యుని; పరిధి = పరివేషము; ఐ = అయ్యి; మెరియున్ = ప్రకాశించును;
ఆకృష్టము = లాగబడినది; ఐ = అయ్యి; మెలత = వనిత, సత్యభామ; చాపము = విల్లు; అమృత =
అమృతపు; ప్రవాహము = వెల్లువ; ఐ = అయ్యి; అనల = అగ్నులు; సందోహమున్ = సమూహము; ఐ
= అయ్యి; తనరారున్ = ఒప్పును; ఇంతి = యువతి; సందర్శనంబు = కనబడుట, చూచుటకు; హర్ష =
సంతోషమును; దాయి = ఇచ్చునది; ఐ = అయ్యి; మహా = మిక్కిలి; రోష = కోపమును; దాయి =
చూపునది; ఐ = అయ్యి; పరగున్ = ప్రసిద్ధమగును; ముద్దరాలి = అందగత్తె యొక్క; బాణ =
బాణముల; వృష్టి = వాన; హరి = కృష్ణుని; కిన్ = కి; అరి = శత్రువున; కిన్ = కు; చూడన్ = చూడగా;
అందందన్ = అక్కడికక్కడే; శృంగార = శృంగార రసము; వీరరసములు = వీర రసములు; ఓలిన్ =
క్రమముగా; విస్తరిల్లన్ = వ్యాపించగా.

భావము:

ఏక కాలంలో ఆ సుందరాంగి ఒక ప్రక్క పతిపై అనురాగం, ఒక ప్రక్క శత్రువుపై పరాక్రమం కురిపిస్తోంది; అప్పుడు, ఆమె నిండు ముఖ పద్మమును నల్లనయ్యకు చంద్ర బింబము లాగా, నరకాసురునికి సూర్యమండలం లాగా కనబరుస్తోంది; అందమైన ఆ అతివ పైట కొంగు కన్నయ్యకు కందర్పుని జెండాలాగా, ఆ ధూర్తుడికి ధూమకేతువు లాగా కనబడుతోంది; ఆమె చేతి విల్లు మానసచోరుడికి మన్మథ భావాలు ఆవరిస్తున్నట్లుగా, ఆ దానవుడి పాలిటికి ప్రళయకాలపు సూర్యుని చుట్టి ఉన్న పరివేషంలాగా బహు ఆకర్షణీయంగా మెరుస్తోంది; ఆ సుందరి సౌందర్యం గోపయ్యకు అమృత ధారలను, అసురుడికి అగ్నిశిఖలను చూపెట్టుతూ మెరిసిపోతోంది; ఆ భామ బాణవర్షాలు హరికి హర్షమును, అరికి మహా రోషమును కలిగిస్తున్నాయి; అలా అక్కడికక్కడే శృంగార, వీర రసాలు ఒలికిస్తూ వీరనారి సత్యభామ విజృంభించింది.

10.2-184-వ.

ఇవ్విధంబున.

టీకా:

ఈ = ఈ; విధంబునన్ = విధముగా.

భావము:

ఆ విధంగా సత్యభామ చేస్తున్న యుద్ధంలో...

10.2-185-క.

శంపాలతాభ బెడిదపు

టంపఱచే ఘోరదానవానీకంబుల్

పెంపటి సన్నాహంబుల

సొంపటి భూసుతుని వెనుకఁ జొచ్చెన్ విచ్చెన్.

టీకా:

శంపాలత = మెరుపుతీగ; ఆభ = వంటి; బెడిదపు = భయంకరమైన; అంపఱ = బాణ సమూహము;
చేన్ = చేత; ఘోర = భయంకరమైన; దానవ = రాక్షసుల; అనీకంబుల్ = సేనలు; పెంపు = ఘనత;
అఱి = నశించి; సన్నాహంబుల = యుద్ధప్రయత్నముల; సొంపు = చక్కదనము; అఱి = నశించి;
భూసుతుని = నరకాసురుని {భూసుతుడు - భూదేవి కొడుకు, నరకుడు}; వెనుక = వెనుకకు;
చొచ్చెన్ = దూరెను; విచ్చెన్ = చెదరిపోయెను.

భావము:

మెరుపు తీగల వంటి ఆమె బాణా పరంపరలతో అంత భయకర రాక్షస సైన్యమూ ఓడిపోయి,
గర్వం అణగి, వెన్నుచూపి, చెదిరి, నరకాసురుని మరుగు జొచ్చింది.

దశమ స్కంధము - ఉత్తర : నరకాసురుని వధించుట

10.2-186-వ.

అయ్యవసరంబునం గంససంహారి మనోహరిణిం జూచి సంతోషకారియుం, గరుణారసావలోకన
ప్రసారియు, మధురవచన సుధారస విసారియుం, దదీయ సమరసన్నాహ నివారియునై
యిట్లనియె.

టీకా:

ఆ = ఆ యొక్క; అవసరంబునన్ = సమయము నందు; కంసారి = కృష్ణుడు {కంసారి - కంసుని
చంపినవాడు, కృష్ణుడు}; మనోహరిణిన్ = ప్రియురాలిని; చూచి = చూసి; సంతోష = సంతోషమును;
కారియున్ = కలుగజేయువాడును; కరుణారస = దయారసము కల; అవలోకన = చూపులను;
ప్రసారియున్ = పరపువాడును; మధుర = తియ్యని; వచన = పలుకు అను; సుధారస =
అమృతమును; విసారియున్ = వ్యాపింపజేయువాడును; తదీయ = అతని యొక్క; సమర = యుద్ధ;
సన్నాహ = సన్నద్ధతను; నివారియున్ = నిలుపువాడును; ఐ = అయ్యి; ఇట్లు = ఈ విధముగా;
అనియె = పలికెను.

భావము:

అలా దానవ సైన్యంపై విజయం సాధించగా కంసుని సంహరించిన వాని మనసును దోచిన వీరనారి సత్యభామను చూసి కృష్ణుడు సంతోషం ఉప్పొంగేలా, కరుణాకటాక్ష వీక్షణలు వీక్షిస్తూ, మృదు మధుర అమృత పూరిత పలుకులతో ఆమె రణోద్రేకాన్ని శాంతింపజేస్తూ ఇలా అన్నాడు....

10.2-187-క.

"కొమ్మా! దానవ నాథుని

కొమ్మా హవమునకుఁ దొలఁగె గురువిజయముఁ గై

కొమ్మా! మెచ్చితి నిచ్చెదఁ

గొమ్మా భరణములు నీవు గోరిన వెల్లన్."

టీకా:

కొమ్మా = చిన్నదానా; దానవనాథుని = నరకాసురుని {దానవనాథుడు - రాక్షస రాజు, నరకుడు};
కొమ్ము = పక్షము; ఆహవమునన్ = యుద్ధమున; కున్ = నుండి; తొలగె = పారిపోయెను; గురు = గొప్ప; విజయమున్ = గెలుపును; కైకొమ్మా = చేపట్టుము; మెచ్చితిన్ = మెచ్చుకొంటిని; ఇచ్చెదన్ = ఇస్తాను; కొమ్మా = తీసుకొనుము; ఆభరణములున్ = సొమ్ములు, భూషణములు; నీవు = నీవు;
కోరినవి = కోరుకొన్నవి; వెల్లన్ = అన్నిటిని.

భావము:

"ఓ కాంతా రత్నమా! కాంచితి నీ రణకౌశలము. రాక్షస రాజు సైన్యం మొత్తం ఓడి పాటిపోయింది. ఇది ఒక గొప్ప విజయం సుమా. అందుకే మెచ్చుకుంటున్నాను. నీకు కావలసిన ఆభరణాలు ఏవైనా సరే కోరుకో ఇచ్చేస్తాను."

నరకాసుర వధ ఘట్టంలో శ్రీ కృష్ణుడు సత్యభామతో పలికిన పలుకులివి. పద్యం నడక, "కొమ్మా" అనే అక్షర ద్వయంతో వేసిన యమకాలంకారం అమోఘం. చమత్కార భాషణతో చేసిన యిద్దరి వ్యక్తిత్వాల పోషణ ఎంతో బావుంది. సత్యభామ రణకౌశల ప్రదర్శనకు ముందరి దొకటి వెనుకటి దొకటి వేసిన జంట పద్యాలా అన్నట్లు ఉంటుంది "10.2-172-క. లేమా..." పద్యం. ఒకే హల్లు మరల

మరల వేస్తే వృత్యనుప్రాస, రెండు అంతకన్న ఎక్కువ హల్లులు అర్థబేధంతో అవ్యవధానంగా వేస్తే ఛేక. శబ్ద బేధం లేకుండా అర్థ బేధంతో మరల మరల వేస్తే యమకం. అవ్యవధానంగా రెండు అంత కన్నా ఎక్కువ హల్లులు అర్థబేధం శబ్దబేధం లేకుండా తాత్పర్య బేధంతో వేస్తే లాట.

10.2-188-వ.

అని పలికి సమ్మానరూపంబులును, మోహనదీపంబులును, దూరీకృత చిత్తవిక్షేపంబులునైన సల్లాపంబులం గళావతిం దద్దయుఁ బెద్దటికంబు సేసి, తత్కరికిసలయొల్లసిత బాణాసనంబు మరల నందుకొనియె; నప్పుడు సురవైరి మురవైరి కిట్లనియె.

టీకా:

అని = అని; పలికి = చెప్పి; సమ్మాన = మన్నన; రూపంబులును = విధములు; మోహన = మోహమును; దీపంబులును = కలిగించునవి; దూరీకృత = పోగొట్టబడిన; చిత్త = మనస్సు; విక్షేపంబులున్ = కరవరపాటు కలవి; ఐన = అయినట్టి; సల్లాపంబులన్ = ముచ్చట్లతో; కళావతిన్ = సత్యభామను (కళావతి - కళలు తెలిసినామె, స్త్రీ); దద్దయున్ = మిక్కిలి; పెద్దటికంబు = గౌరవించుట; చేసి = చేసి; తత్ = ఆమె; కరి = చేతులు అను; కిసలయ = చిగుర్లు యందు; ఉల్లసిత = ప్రకాశించుచున్నట్టి; బాణాసనంబున్ = విల్లును; మరలన్ = తిరిగి; అందుకొనియెన్ = తీసుకొనెను; అప్పుడు = అప్పుడు; సురవైరి = నరకాసురుడు (సురవైరి - దేవతల శత్రువు, రాక్షసుడు); మురవైరి = కృష్ణుని (మురవైరి - మురాసురుని శత్రువు, కృష్ణుడు); కిన్ = కి; ఇట్లు = ఈ విధముగా; అనియె = పలికెను.

భావము:

ఈ విధంగా, బహు మన్నన విధములు, అనురాగ కలితములు, మనసులోని కలవరపాటు తొలగించేవీ, ముచ్చటగొలిపేవీ అయిన మాటాలు మాటలాడుతూ, సకలకళా ప్రవీణ అయిన తన ఇష్టసఖి చేతులో ఉన్న విల్లును గౌరవ పూర్వకముగా శ్రీకృష్ణుల వారు తీసుకున్నారు. అప్పుడు, నరకాసురుడు, మురాసుర సంహారి అయిన శ్రీకృష్ణుడితో ఇలా అన్నాడు.

10.2-189-క.

"మగువ మగవారి ముందరి

మగతనములు సూప రణము మానుట నీకున్

మగతనము గాదు; దనుజులు

మగువల దెసఁ జనరు మగలమగ లగుట హరీ!"

టీకా:

మగువ = స్త్రీ; మగవారి = పురుషుల; ముందరిన్ = ఎదురుగా; మగతనములు = పౌరుషములు;
చూపన్ = చూపిస్తుండగా; రణము = యుద్ధము; మానుట = చేయక పోవుట; నీ = నీ; కున్ = కు;
మగతనము = పౌరుషము; కాదు = కాదు; దనుజులు = రాక్షసులు; మగువల = స్త్రీల; దెసన్ = వైపు;
చనరు = పోరుకి పోరు; మగల = మగవారికి; మగలు = మొగుళ్ళు, శిక్షించువారు; అగుటన్ =
జెటచేత; హరీ = కృష్ణా.

భావము:

"ఇలా వీర పురుషుల ఎదుట ఒక స్త్రీ పౌరుషం ప్రదర్శిస్తుంటే, యుద్ధం చేయకుండా కూర్చోవడం
నీకు మగతనం కాదు సుమా. మేము రాక్షసేశ్వరులం, పరాక్రమశాలులైన మగవారినే శాసించే
మొగుళ్ళం, కనుక ఆడవారి జోలికి వెళ్ళం"

10.2-190-వ.

అనిన హరి యిట్లనియె.

టీకా:

అనినన్ = అని చెప్పగా; హరి = కృష్ణుడు; ఇట్లు = ఈ విధముగా; అనియె = పలికెను.

భావము:

అని పౌరుషంగా మాట్లాడుతున్న నరకాసురుడితో సకల పాపాలాను హరించే శ్రీకృష్ణుడు ఇలా
అన్నాడు...

10.2-191-క.

"నరకా! ఖండించెద మ

త్యరకాండాసనవిముక్త ఘనశరముల భీ

కరకాయు నిన్ను సుర కి

న్నరకాంతలు సూచి నేడు నందం బొందన్."

టీకా:

నరకా = నరకాసురుడా; ఖండించెద = నరికేయుదును; మత్ = నా యొక్క; కర = చేతి; కాండాసన = వింటినుండి; విముక్త = విడువబడిన; ఘన = గొప్ప; శరములన్ = బాణములతో; భీకర = భయంకరమైన; కాయున్ = దేహము కలవానిని; నిన్నున్ = నిన్ను; సుర = దేవతా; కిన్నర = కిన్నర; కాంతలు = స్త్రీలు; చూచి = చూసి; నేడు = ఇవాళ; నందంబు = ఆనందము; ఒందన్ = పొందగా.

భావము:

"నరకాసురా! నా చేతి వింటి నుండి వెలువడే బాణ పరంపరలతో భయంకర స్వరూపుడ వైన నిన్ను చీల్చిచెండాడుతాను. ఇవాళ, ఇది చూసి దేవ కిన్నర కాంతలు ఎంతో సంతోషిస్తారులే."

10.2-192-వ.

అని పలికి హరి నరకాసురయోధులమీద శతఘ్ని యను దివ్యాస్త్రంబు ప్రయోగించిన నొక్క వరుసను వారలందఱు మహావ్యథం జెందిరి; మఱియును.

టీకా:

అని = అని; పలికి = పలికి; హరి = కృష్ణుడు; నరకాసుర = నరకాసురుని; యోధుల = వీరుల; మీద = పైన; శతఘ్ని = శతఘ్ని; అను = అనెడి; దివ్య = మహిమాన్వితమైన; అస్త్రంబు = అస్త్రమును; ప్రయోగించినన్ = ప్రయోగించగా; ఒక్కవరుసను = ఒక్కమాటుగా; వారలు = వారు; అందఱున్ = అందరు; మహా = తీవ్ర; వ్యథన్ = వేదనలు; చెందిరి = పొందిరి; మఱియును = ఇంకను.

భావము:

అని పలికిన శ్రీకృష్ణుడు, నరకాసురుడి సైన్యం మీదకి శతఘ్ని అనే దివ్యాస్త్రాన్ని ప్రయోగించాడు. అప్పుడు ఆ శతఘ్ని ధాటికి రాక్షస సైనికు లంతా తీవ్రవేదనలకు లోనయ్యారు. అంతేకాదు.....

10.2-193-మ.

శర విచ్చిన్న తురంగమై పటుగదాసంభిన్న మాతంగమై,
యరుచక్రాహత వీరమధ్యపద బాహుస్కంధ ముఖ్యాంగమై,
సురభిత్సైన్యము దైన్యముం పొరయుచున్ శోషించి హైన్యంబుతో
హరి మ్రోలన్ నిలువంగ లేక పఱచెన్ హాహానినాదంబులన్.

టీకా:

శర = బాణములచేత; విచ్చిన్న = మిక్కిలి భేదింపబడిన; తురంగము = గుఱ్ఱములుగలది; ఐ = అయ్యి; పటు = దృఢమైన; గదా = గదలచేత; సంభిన్న = ముక్కలైన; మాతంగము = ఏనుగులు కలది; ఐ = అయ్యి; ఉరు = గొప్ప; చక్రా = చక్రాయుధముచేత; ఆహత = కొట్టబడిన; వీర = శూరుల యొక్క; మధ్య = నడుములు; పద = కాళ్ళు; బాహు = చేతులు; స్కంధ = భుజములు; ముఖ్య = మొదలైన; అంగము = అవయవములు కలది; ఐ = అయ్యి; సురభిత్ = రాక్షస {సురభిత్తు - దేవతల శత్రువు, రాక్షసుడు}; సైన్యము = సేనలు; దైన్యమున్ = దీనత్వమునందు; పొరయుచున్ = పొందుతు; శోషించి = సారము ఎండిపోయి; హైన్యంబు = హీనత్వము; తోన్ = తో; హరి = కృష్ణుని; మ్రోలన్ = ఎదురుగా; నిలువం = నిలబడ; లేక = లేక; పఱచెన్ = పారిపోయెను; హాహా = హాహా అనేడి; నినాదంబులన్ = ఆక్రందనములతో.

భావము:

శ్రీకృష్ణ జనార్దనుడు ప్రయోగించిన శరసమూహాలకు గుఱ్ఱాలు కుప్పకూలాయి; గదాఘాతాలకు మదగజాలు నేలకరిచాయి; చక్రాయుధ విజృంభణానికి సైనికుల కాళ్ళు, చేతులూ, తలలూ తుత్తునియలు అయిపోయాయి; ఈవిధంగా, నరకాసురుడి సైన్యం దైన్యంతో కృష్ణుడి ఎదుట నిలబడలేక హాహాకారాలు చేస్తూ పాటిపోయింది.

10.2-194-వ.

అప్పుడు.

టీకా:

అప్పుడు = అప్పుడు.

భావము:

అలా కృష్ణుడి ధాటికి దానవ సైన్యం పలాయనం పాటిపోతుంటే...

10.2-195-ఆ.

మొనసి దనుజయోధముఖ్యులు నిగుడించు

శస్త్రసముదయముల జనవరేణ్య!

మురహరుండు వరుస మూడేసి కోలలన్

ఖండితంబు సేసె గగన మందు.

టీకా:

మొనసి = పూని; దనుజ = రాక్షస; యోధ = వీరులలో; ముఖ్యులు = ముఖ్యమైనవారు; నిగుడించు = ప్రయోగించు; శస్త్ర = ఆయుధ; సముదయములన్ = సమూహమును; జనవరేణ్య = రాజా; మురహరుడు = కృష్ణుడు (మురహరుడు - మురాసురుని సంహరించినవాడు, కృష్ణుడు); వరుసన్ = వరసపెట్టి; మూడేసి = మూడు (3) చొప్పున; కోలలన్ = బాణములతో; ఖండితంబు = ముక్కలు చేయబడినవిగా; చేసెన్ = చేసెను; గగనము = ఆకాశము; అందున్ = లోనే.

భావము:

ఓ మహారాజా! పరీక్షిత్తా! దైత్యవీర ప్రముఖులు శ్రీకృష్ణుడి మీద అనేక ఆయుధాలను ప్రయోగించారు. రాక్షసులు ప్రయోగించే వాటన్నింటినీ గాల్లోనే, మురారి మూడేసి బాణాలు ప్రయోగించి ఖండించి వేశాడు.

10.2-196-క.

వెన్నుని సత్యను మోచుచు

పన్నుగఁ బద నఖర చంచు పక్షాహతులన్

భిన్నములు సేసి గరుడుడు

పన్నిన గజసముదయములఁ బౌరవముఖ్యా!

టీకా:

వెన్నుని = కృష్ణుని {వెన్నుడు (వి) - విష్ణువు (ప్ర)}; సత్యను = సత్యభామను; మోచుచున్ = మోస్తూ;
పన్నుగన్ = నేర్పుగా; పద = కాళ్ళ; నఖర = గోళ్ళు; చంచు = ముక్కు; పక్షా = రెక్కలచే; హతులన్ =
కొట్టుటచేత; భిన్నములున్ = భేదింపబడినవానిగా; చేసెన్ = చేసెను; గరుడుడు = గరుత్మంతుడు;
పన్నిన = యుద్ధవ్యూహాలలో పన్నిన; గజ = ఏనుగుల; సముదయములన్ = సమూహములను;
పౌరవముఖ్యా = పరీక్షిన్మహారాజా {పౌరవముఖ్యుడు - పురువంశస్థులలో ముఖ్యుడు, పరీక్షిత్తు}.

భావము:

ఓ పురువంశోత్తమా! పరీక్షిన్మహారాజా! సత్యభామ శ్రీకృష్ణులను తన మూపున మోస్తూనే,
గరుత్మంతుడు తన కఱకు గోళ్ళతో, వాడి ముక్కుతో, రెక్కల దెబ్బలతో శత్రుసైన్యంలోని ఏనుగుల
గుంపుల్ని చిన్నాభిన్నం చేసాడు.

10.2-197-వ.

మఱియును విహగరాజపక్షవిక్షేపణసంజాతవాతంబు సైరింపం జాలక హతశేషంబైన సైన్యంబు
పురంబు సొచ్చుటం జూచి, నరకాసురుండు మున్ను వజ్రాయుధంబుం దిరస్కరించిన తనచేతి
శక్తిం గొని గరుడుని వైచె; నతండును విరులదండ వ్రేటునఁ జలింపని మదోద్ధండ
వేదండంబునుంబోలె విలసిల్లె; నయ్యవసరంబున గజారాధుండై కలహరంగంబున

టీకా:

మఱియును = ఇంకను; విహగరాజ = గరుత్మంతుని; పక్ష = రెక్కలచే; విక్షేపణ = ఆడించుటచేత;
సంజాత = పుట్టిన; వాతంబు = గాలిని; సైరింపంజాలక = సహింపలేక; హత = చనిపోగా; శేషంబు =
మిగిలినది; ఐన = అగు; సైన్యంబు = సైన్యము, దండు; పురంబున్ = నగరములోనికి; చొచ్చుటన్ =
దూరుటను; చూచి = చూసి; నరక = నరకుడు అను; అసురుండు = రాక్షసుడు; మున్ను = మునుపు;
వజ్రాయుధంబున్ = వజ్రాయుధమును; తిరస్కరించిన = అలక్ష్యముచేసిన; తన = అతని యొక్క; చేతి
= చేతనున్న; శక్తిన్ = శక్తి అను ఆయుధముతో; కొని = పూని; గరుడుని = గరుత్మంతుని; వైచెన్ =
కొట్టెను; అతండును = అతను; విరుల = పూల; దండ = మాల యొక్క; వ్రేటునన్ = దెబ్బకు;
చలింపని = చలించనట్టి; మద = మదముచేత; ఉద్దండ = అతిశయించిన; వేదండంబునున్ =
ఏనుగును; పోలెన్ = వలె; విలసిల్లెన్ = విరాజిల్లెను; ఆ = ఆ; అవసరంబునన్ = సమయము నందు;
గజ = ఏనుగును; ఆరూఢుండు = ఎక్కినవాడు; ఐ = అయ్యి; కలహ = యుద్ధ; రంగంబునన్ =
క్షేత్రమున.

భావము:

గరుత్మంతుడి రెక్కల విసురు వలన పుట్టిన గాలివేగానికి నిలువలేక, చావగా మిగిలిన నరకుడి
సైనికులు పట్టణంలోనికి పాటిపోయారు. అది చూసి నరకాసురుడు దేవేంద్రుని వజ్రాయుధాన్ని
తిరస్కరించిన తన చేతిలోని శక్తి అనే ఆయుధాన్ని, గరుత్మంతుడి మీద ప్రయోగించాడు. అంతటి
దెబ్బకూ, పూలదండ దెబ్బకు చలించని మదపుటేనుగులాగ గరుత్మంతుడు ఏమాత్రం
చెక్కుచెదరక భాసిల్లాడు. ఆ సమయంలో యుద్ధరంగంలో ఓ మదగజాన్ని ఎక్కి.....

10.2-198-మ.

సమదేభేంద్రము నెక్కి భూమిసుతుఁ డా చక్రాయుధున్ వైవ శూ

లము చేఁబట్టిన, నంతలోన రుచిమాల్నాభిన్న ఘోరాసురో

త్తమ చక్రంబగు చేతిచక్రమున దైత్యధ్వంసీ ఖండించె ర

త్నమయోదగ్ర వినూత్నకుండల సమేతంబైన తన్మూర్ధమున్.

టీకా:

సమద = మదించిన; ఇభ = ఏనుగు; ఇంద్రమున్ = శ్రేష్ఠమును; ఎక్కి = ఎక్కి; భూమిసుతుడు =
నరకుడు; ఆ = ఆ ప్రసిద్ధుడైన; చక్రాయుధున్ = కృష్ణుని {చక్రాయుధుడు - చక్రాయుధము
ధరించువాడు, విష్ణువు}; వైవన్ = కొట్టుటకు; శూలమున్ = శూలమును; చేబట్టినన్ = ధరించగా;
అంతలోనన్ = ఆలోపల; రుచి = కాంతుల యొక్క; మాలా = సమూహముచేత; ఆభిన్న =
చీల్చబడిన; ఘోర = భీకరులైన; అసుర = రాక్షసులలో; ఉత్తమ = శ్రేష్ఠుల; చక్రంబు =
సమూహముకలది; అగు = ఐన; చేతి = తనచేతనున్న; చక్రమునన్ = చక్రముచేత; దైత్యధ్వంసి =
కృష్ణుడు {దైత్యధ్వంసి - రాక్షసులను సంహరించువాడు, విష్ణువు}; ఖండించెన్ = నరికెను; రత్నమయ
= మణులుపొదిగిన; ఉదగ్ర = శ్రేష్ఠమైన; వినూత్న = సరికొత్త; కుండల = చెవికుండలములతో;
సమేతంబు = కూడినది; ఐన = అయినట్టి; తత్ = అతని యొక్క; మూర్ధమున్ = తలను.

భావము:

అలా మదగజాన్ని ఎక్కి వస్తున్న నరకాసురుడు, చక్రాయుధుడి మీద ప్రయోగించడానికి
శూలాన్నిపట్టుకుని పైకెత్తే లోపునే, శ్రీకృష్ణుడు ఎందరో రాక్షసవీరులను ఖండించిన తన
చక్రాయుధాన్ని వాడిమీద ప్రయోగించాడు. ఆ చక్రం రత్నాలు పొదిగిన సరికొత్త కుండలాలతో
కూడిన నరకుడి తలని తెగనరికింది.

10.2-199-శా.

"ఇల్లాలం గిట్టియైన కాలమున మున్నేనంచు ఘోషింతు వో!

తల్లీ! నిన్ను దలంచి యైన నిచటం దన్నుం గృపం గావడే!

చెల్లంబో! తలఁ ద్రుంచె"నంచు నిల నాక్షేపించు చందంబునన్

దెళ్లెం జప్పుడు గాఁగ భూమిసుతుఁ డుద్ధిష్టాహవక్షోణిపై.

టీకా:

ఇల్లాలన్ = భార్యను; కిటి = వరాహావతారుడు; ఐన = అయినట్టి; కాలమునన్ = కాల మందు;
మున్ను = పూర్వము; ఏన్ = నేను; అంచున్ = అని; ఘోషింతువు = చాటించి చెప్పుదువు; ఓ = ఓ;

తల్లి = అమ్మా; నిన్నున్ = నిన్ను; తలంచి = తలచుకొని; ఐనన్ = అయినప్పటికి; ఇచటన్ = ఇక్కడ;
 తన్ను = తనను; కృపన్ = దయతో; కావడే = కాపాడలేదు కదా; చెల్లంబో = అయ్యో; తలన్ =
 శిరస్సును; త్రుంచెన్ = నరికి వేసెను; అంచున్ = అని; ఇలన్ = భూదేవిని; ఆక్షేపించు = ఆక్షేపిస్తున్న;
 చందంబునన్ = విధముగా; త్రెళ్ళెన్ = తూలిపడెను; చప్పుడు = పెద్దశబ్దము; కాగన్ = కలుగునట్లు;
 భూమిసుతుడు = నరకుడు (భూమి సుతుడు - భూదేవి కొడుకు, నరకుడు); ఉద్దీప్త =
 ప్రకాశించుచున్న; ఆహవ = యుద్ధ; క్షోణి = క్షేత్రము; పై = మీద.

భావము:

"అమ్మా! వరాహావతారంలో నేను విష్ణుమూర్తి ఇల్లాలి నని చాటిచెప్పేదానవు కదమ్మా. కనీసం
 నిన్ను చూసి అయినా దయచూపకుండా, అయ్యో! అయిపోయింది. ఇదిగో చూడు శ్రీకృష్ణుడు
 నాతల త్రుంచా"డని భూదేవిని అధిక్షేపిస్తున్నట్లుగా నరకాసురుడు యుద్ధభూమిలో నేలకూలాడు.

10.2-200-క.

"కంటిమి నరకుడు పడగా

మంటిమి నే"డనుచు వెస నమర్తులు మునులున్

మింటం బువ్వులు గురియుచు

బంటింపక పొగడి రోలిఁ బద్మదళాక్షున్.

టీకా:

కంటిమి = చూసితిమి; నరకుడు = నరకాసురుడు; పడగా = చావగా; మంటిమి = బతికిపోతిమి;

నేడు = ఇవాళ; అనుచున్ = అని పలుకుచు; వెసన్ = వేగముగా; అమర్తులు = దేవతలు;

మునులున్ = మునులు; మింటన్ = ఆకాశమునుండి; పువ్వులు = పూలను; కురియుచున్ =

వర్షించుచు, చల్లుచు; పంటింపక = తడబడకుండా; పొగిడిరి = పొగిడిరి; ఓలిన్ = క్రమముగా;

పద్మదళాక్షున్ = కృష్ణుని (పద్మదళాక్షుడు - పద్మముల రేకుల వంటి కన్నులు కలవాడు, కృష్ణుడు).

భావము:

“అమ్మయ్యా! నరకాసురుడి చావు కనులారా కన్నాము. ఇంక ఇవాళ మనం బ్రతికిపోయాము.” అని దేవతలూ, మునీంద్రులూ ఆకాశం నుండి వరుసగా పూలవర్షం కురిపిస్తూ పద్మాక్షుని స్తుతించారు.

10.2-201-వ.

అంత భూదేవి వాసుదేవుని డగ్గరి నేతెంచి జాంబూనదరత్న మండితంబైన కుండలంబులును, వైజయంతియును వనమాలయును, వరుణదత్తంబయిన సీతచ్ఛత్రంబును, నొక్క మహారత్నంబును సమర్పించి మ్రొక్కి భక్తి తాత్పర్యంబులతోడం గరకమలంబులు ముకుళించి, విబుధవందితుండును, విశ్వేశ్వరుండును నైన దేవదేవుని నిట్లని వినుతించె.

టీకా:

అంతన్ = అంతట; భూదేవి = భూదేవి; వాసుదేవుని = కృష్ణుని {వాసుదేవుడు - వసుదేవుని కుమారుడు, కృష్ణుడు}; డగ్గరిన్ = దగ్గరకు; ఏతెంచి = వచ్చి; జాంబూనద = బంగారముతోను {జాంబూనదము - మేరుపర్వత సమీపమున ఉన్న నేరేడుపండ్ల రసముచే పాటిన నది యందు పుట్టినది, బంగారము}; రత్న = మణులతోను; మండితంబు = అలంకరింపబడినవి; ఐన = అయిన; కుండలంబులును = చెవికుండలములను; వైజయంతి = వైజయంతి; అను = అనెడి; వనమాలయును = వనమాలను; వరుణ = వరుణునిచే; దత్తంబు = ఇయ్యబడినది; అయిన = ఐన; సీత = తెల్లని; ఛత్రంబును = గొడుగు; ఒక్క = ఒకానొక; మహా = గొప్ప; రత్నంబును = మణిని; సమర్పించి = ఇచ్చి; మ్రొక్కి = నమస్కరించి; భక్తి = భక్తితోటి; తాత్పర్యంబుల = లగ్నమైన అభిప్రాయము; తోడన్ = తోటి; కర = చేతులు అను; కమలంబులున్ = పద్మములను; ముకుళించి = జోడించి; విబుధ = దేవతలచే; వందితుండును = కొనియాడబడువాడు; విశ్వేశ్వరుండును = సర్వము నేలువాడు; ఐన = అగు; దేవదేవుని = కృష్ణుని {దేవ దేవుడు - దేవతలకే దేవుడు, విష్ణువు}; ఇట్లు = ఈ విధముగా; అని = అని; వినుతించెన్ = స్తుతించెను.

భావము:

అప్పుడు నరకాసుర సంహారం కాగానే, భూదేవి వాసుదేవుడు కృష్ణుడి దగ్గరకు వచ్చింది. అతివిలువైన రత్నాలు పొదిగిన బంగారు కుండలాలనూ, వైజయంతి అనే వనమాలనూ, వరుణుడు ఇచ్చిన తెల్లని గొడుగునూ, ఒక గొప్ప రత్నాన్ని ఇచ్చింది. నమస్కరించి, భక్తిభావంతో ఆ దేవదేవుడిని ఈవిధంగా స్తుతించింది.

10.2-202-సీ.

"అంభోజనాభున కంభోజనేత్రున-

కంభోజమాలాసమన్వితునకు

నంభోజపదున కనంతశక్తికి వాసు-

దేవునకును దేవదేవునకును

భక్తులు గోరినభంగి నే రూపైనఁ-

బొందువానికి నాదిపురుషునకును

నఖిల నిదానమై యాపూర్ణవిజ్ఞానుఁ-

డయినవానికిఁ, బరమాత్మునకును,

10.2-202.1-ఆ.

ధాతఁ గన్న మేటితండ్రికి, నజనికి,

నీకు వందనంబు నేనొనర్తు

నిఖిలభూతరూప! నిరుపమ! యీశ! ప

రాపరాత్మ మహిత! యమితచరిత!

టీకా:

అంభోజనాభున్ = పద్మనాభున {అంభోజనాభుడు - జగత్సృష్టికి కారణమైన బ్రహ్మ జనించిన కమలము నాభియందు కలవాడు, విష్ణుమూర్తి}; కిన్ = కి; అంభోజనేత్రున్ = పద్మాక్షున; కిన్ = కు; అంభోజ = పద్మముల; మాలా = దండ; సమన్వితున్ = కలిగిఉన్నవాని; కున్ = కి; అంభోజ =

పద్మములవంటి; పదున్ = పాదములు కలవాని; కున్ = కి; అనంత = అంతులేని {అనంతశక్తి -
సర్వజ్ఞత్వ సర్వేశ్వరత్వ సర్వభోక్తృత్వ సర్వ నియంతృత్వ సర్వనియామక సర్వాంతర్యామిత్వ
సర్వసృష్టత్వ సర్వపాలక సర్వసంహారకాది మేరలేని సమర్థత కలవాడు, విష్ణువు}; శక్తి = శక్తి
కలవాని; కిన్ = కి; వాసుదేవున్ = కృష్ణుని {వాసుదేవుడు - శ్లో. వాసనాద్వాసుదేవస్య వాసితంతే
జగత్త్రయం, సర్వభూతనివాసోసి వాసుదేవ నమోస్తుతే. విష్ణువు, ప్రపంచమును లోపలుంచుకొని
ప్రపంచమదెల్లడల సర్వభూతములందు వసించి ఉండువాడు, విష్ణువు మరింకొక విధమున
వాసుదేవుని కొడుకు, కృష్ణుడు}; కును = కి; దేవదేవున్ = దేవుళ్ళకే దేవుని; కును = కి; భక్తులు =
భక్తులు; కోరిన = అపేక్షించిన; భంగిన్ = విధముగా; ఏ = ఎట్టి; రూపు = స్వరూపము
{ఏరూపైనపొందువాడు - జలచర స్థలచర ఉభయచర జంతు మానవాది ఎట్టి ఆకృతులైనను
సూక్ష్మ స్థూలాది రూపములైనను చేపట్టువాడు}; ఐనన్ = అయినను; పొందు = ధరించెడి; వాని =
వాని; కిన్ = కి; ఆదిపురుషున్ = మూలకారణభూతుడైనవాని; కును = కి; అఖిల = సమస్తమునకు;
నిదానము = ఆధారభూతమై; ఆపూర్ణ = సంపూర్ణమైన; విజ్ఞానుడు = విజ్ఞానముతనైనవాడు; ఐన =
అయిన; వాని = వాని; కిన్ = కి; పరమాత్మున్ = పరబ్రహ్మ ఐనవాని; కును = కి;
ధాతన్ = బ్రహ్మను; కన్న = పుట్టించిన; మేటి = గొప్ప; తండ్రి = తండ్రి; కిన్ = కి; అజన్ = పుట్టుక
లేనివాని; కిన్ = కి; నీ = నీ; కున్ = కు; వందనంబు = నమస్కారము; నేన్ = నేను; ఒనర్తున్ =
చేసెదను; నిఖిల = సమస్త; భూత = జీవ; రూప = స్వరూపుడ; నిరుపమ = పోలికలకతీతమైనవాడ;
ఈశ = సర్వనియామక; పరా = పరాప్రకృతియు; అపరా = అపరాప్రకృతియు; ఆత్మ =
స్వరూపమైనవాడ; మహిత = మిక్కిలగొప్పవాడ; అమిత = మేరలేని; చరిత = వర్తనకలవాడ.

భావము:

"సర్వభూత స్వరూపుడా! సాటిలేని వాడ! పరమేశ్వరా! అపర పరాలు తానే యైన మహితాత్ముడా!
మేరలులేని వర్తనలు కలవాడ! నీవు పద్మనాభుడవు; పద్మాక్షుడవు; పద్మ మాలా విభూషణుడవు;
పద్మపాదుడవు; అనంతశక్తి స్వరూపుడవు[1]; వసుదేవు సుతుడవు[2]; దేవాధిదేవుడవు; భక్తులు
కోరిన రూపం ధరించ గల వాడవు[3]; ఆది పురుషుడవు; సమస్త జగత్తుకు కారకుడవు;
పరిపూర్ణవిజ్ఞాన వంతుడవు; పరమాత్మవు; సృష్టికర్తల పుట్టుకకు కారణ మైన వాడవు; పుట్టుక
లేనివాడవు; అయినట్టి నీకు నేను నమస్కరిస్తున్నాను. -

[1] అనంతశక్తి - సర్వజ్ఞత్వ సర్వేశ్వరత్వ సర్వ భోక్తృత్వ సర్వ నియంతృత్వ సర్వ నియామకత్వ

సర్వాంతర్యామిత్య సర్వ సృష్టత్వ సర్వపాలకత్వ సర్వ సంహారకత్వాది మేర లేని సమర్థతలు కల
వాడు, విష్ణువు -

[2] వాసుదేవుడు - శ్లో. వాసనాద్వాసుదేవస్య వాసితంతే జగత్త్రయం, సర్వభూతాని వాసోసి
వాసుదేవ నమోస్తుతే. విష్ణువు, ప్రపంచమును లోప లుంచుకొని ప్రపంచ మందు ఎల్లడల సర్వ
భూతము లందు వసించి ఉండు వాడు, విష్ణువు మరింకొక విధమున వసు దేవుని కొడుకు,
కృష్ణుడు -

[3] ఏ రూపైన పొందు వాడు - జలచర స్థలచర ఉభయచర జంతు మానవాది ఎట్టి ఆకృతు
లైనను సూక్ష్మ స్థూలాది రూపము లైనను చేపట్టు వాడు"

10.2-203-వ.

దేవా! నీవు లోకంబుల సృజించుటకు రజోగుణంబును, రక్షించుటకు సత్త్వగుణంబును,
సంహరించుటకుఁ దమోగుణంబును ధరియింతువు; కాలమూర్తివి, ప్రధానపూరుషుండవు,
పరుండవు, నీవ; నేనును, వారియు, ననిలుండు, వహ్నియు, నాకాశంబుఁ, భూతతన్మాత్రులును,
నింద్రియంబులును, దేవతలును, మనంబును, గర్తయును, మహత్తత్త్వంబును, జరాచరంబైన
విశ్వంబును, నద్వితీయుండవైన నీ యంద సంభవించుము.

టీకా:

దేవా = భగవంతుడా; నీవు = నీవు; లోకంబులన్ = సర్వలోకములను; సృజించుట = సృష్టించుట;
కున్ = కోసము; రజోగుణంబును = రజోగుణమును (బ్రహ్మ); రక్షించుట = కాపాడుట; కున్ = కు;
సత్త్వగుణంబును = సత్త్వగుణము (విష్ణు); సంహరించుట = నాశముచేయుట; కున్ = కు;
తమోగుణంబున్ = తమోగుణము (శివుడు); ధరియింతువు = స్వీకరింతువు; కాల = కాలము;
మూర్తివి = స్వరూపమైనవాడవు; ప్రధానపూరుషుండవు = ప్రకృతి పురుషుడు రూపముగా
కలవాడవు; పరుండవు = సర్వాతీతమైనవాడవు; నీవ = నీవే; నేనును = నేను (భూమి); వారియున్
= జలము; అనిలుండు = వాయువు; వహ్నియున్ = అగ్ని; ఆకాశంబున్ = ఆకాశము; భూత = జీవుడు
{పంచభూతము - 1భూమి 2జలము 3వాయువు 4అగ్ని 5ఆకాశము}; తన్మాత్రులు = పంచతన్మాత్రులు
{పంచతన్మాత్రులు - 1శబ్దము 2స్పర్శము 3రూపము 4రసము 5గంధము}; దేవతలును =
ఇంద్రియాధిదేవతలు; మనంబును = మనస్సు; కర్తయును = అహంకారము; మహత్త్వంబును =

బుద్ధి; చరా = చరించగలిగినవి; అచర = చరించలేనివి; ఐన = అయిన; విశ్వంబునున్ = ప్రపంచము;
అద్వితీయుండవు = రెండవది లేనివాడు; ఐన = అయిన; నీ = నీ; అందున్ = అందే; సంభవించుము
= పుట్టుదుము.

భావము:

ఓ దేవా! నీవు ప్రపంచాన్ని సృష్టించడం కోసం రజోగుణాన్ని రక్షించడం కోసం సత్త్వగుణాన్ని
నశింపజేయడం కోసం తమోగుణాన్ని ధరిస్తావు. నీవు కాలమూర్తివి; ప్రధానవ్యక్తివి; నరుడవు; నేను
(భూమి), నీరు, అగ్ని, వాయువు, ఆకాశము; శబ్ద, స్పర్శ, రూప, రస, గంధాలు; అనగా పంచేంద్రియాలు,
పంచ తన్మాత్రలు, ఇంద్రియాలు; దేవతలు; మనస్సు; కర్త; మహాత్తత్వం; ఈ చరాచరమయమైన
సమస్త ప్రపంచం; అద్వితీయుడవైన నీ యందే ఉద్భవిస్తాము.

10.2-204-చ.

దయ నిటు చూడుమా! నరకదైత్యుని బిడ్డఁడు వీఁడు; నీ దెసన్
భయముననున్నవాఁడు; గడు**బాలు**ఁ; డనన్యశరణ్యుఁ; డార్తుఁ; డా
శ్రయరహితుండు; దండ్రీక్రియ **శౌర్య**ము నేరఁడు; నీ పదాంబుజ
ద్వయిఁ బొడఁగాంచె భక్తపర**తంత్ర**! సువీక్షణ! దీనరక్షణా! "

టీకా:

దయన్ = కృపాదృష్టితో; ఇటు = ఇటుపక్క; చూడుమా = చూడు; నరకదైత్యుని = నరకాసురుని;
బిడ్డడు = కొడుకు; వీడు = ఇతడు; నీ = నీ; దెసన్ = ఎడ; భయమునన్ = భయముతో; ఉన్నవాడు =
ఉన్నాడు; కడున్ = మిక్కిలి; బాలుడు = చిన్నవాడు; అనన్యశరణ్యుడు = నీవు తప్ప ఇతర రక్షకులు
లేనివాడు; ఆర్తుడు = దుఃఖములో ఉన్నవాడు; ఆశ్రయరహితుడు = ఏ ప్రాపు లేనివాడు; తంద్రీ =
కన్నతంద్రీ; క్రియన్ = వలె; శౌర్యము = వీరత్వము చూప; నేరడు = శక్తుడు కాడు; నీ = నీ యొక్క; పద
= పాదము లనెడి; అంబుజ = పద్మముల; ద్వయిన్ = జంటను; పొడగాంచెన్ = పొందెను;

భక్తపరతంత్ర = కృష్ణా {భక్తపరతంత్రుడు - భక్తుల యెడ సాభిప్రాయము కలవాడు, విష్ణువు}; సువీక్షణ
= సామరస్య దృష్టి కలవాడ; దీనరక్షకా = దీనులను కాపాడెడి వాడ.

భావము:

ఓ భక్తమందారా! ధనరక్షణ! దయతో ఇటు చూడు ఈ బాలుడు నరకుని కుమారుడు; నిన్ను
చూసి బెదిరిపోతున్నాడు; చిన్న పిల్లవాడు; నీవు తప్ప వేరే దిక్కులేనివాడు; ఆర్తినొందిన వాడు;
ఆశ్రయం లేనివాడు; తండ్రిలాగ పరాక్రమవంతుడు కాదు; నీ పాదాలనే ఆశ్రయించుకున్నాడు."

10.2-205-వ.

అని యిట్లు భూదేవి భక్తితోడ హరికిం బ్రణమిల్లి వాక్కుసుమంబులం బూజించిన నర్చితుండై
భక్తవత్సలుం డయిన పరమేశ్వరుండు నరకపుత్రుం డయిన భగదత్తున కభయంబిచ్చి,
సర్వసంపదలొసంగి నరకాసురగృహంబు ప్రవేశించి యందు.

టీకా:

అని = అని; ఇట్లు = ఈ విధముగ; భూదేవి = భూదేవి; భక్తి = భక్తి; తోడన్ = తోటి; హరి = కృష్ణుని; కిన్
= కి; ప్రణమిల్లి = నమస్కరించి; వాక్ = పలుకులు అను {వా క్కుసుమంబులం బూజించు - మాట
లనెడి పూలతో పూజించు, స్తోత్రము చేయు}; సుమంబులన్ = పూలతో; పూజించినన్ =
పూజించగా; అర్చితుడు = పూజింపబడిన వాడు; ఐ = అయ్యి; భక్తవత్సలుండు = భక్తుల ఎడ
వాత్సల్యము కలవాడు; అయిన = ఐనట్టి; పరమేశ్వరుండు = కృష్ణమూర్తి; నరక = నరకుని; పుత్రుండు
= కొడుకు; అయిన = ఐనట్టి; భగదత్తున్ = భగదత్తున; కున్ = కు; అభయంబు = శరణ్యము; ఇచ్చి =
ఇచ్చి; సర్వ = సమస్తమైన {సర్వసంపదలు - అష్టైశ్వర్యములు, 1దా^{సీ}జనము 2భృత్యులు 3పుత్రులు
4మిత్రులు 5బంధువులు 6వాహనములు 7ధనము 8ధాన్యము}; సంపదలున్ = సంపదలను;
ఒసంగి = ఇచ్చి; నరకాసుర = నరకాసురుని; గృహంబున్ = నివాసము; ప్రవేశించి = లోనికి వెళ్ళి;
అందున్ = అక్కడ.

భావము:

ఈవిధంగా భూదేవి భక్తితో హరికి నమస్కరించి, మాట లనే పూలతో పూజించగా, భక్తవత్సలుడైన శ్రీకృష్ణుడు నరకుని కుమారు డైన భగదత్తునికి అభయ మిచ్చి; సర్వ సంపదలనూ ప్రసాదించాడు. అనంతరం నరకాసుని సౌధంలోకి ప్రవేశించాడు.

దశమ స్కంధము - ఉత్తర : కన్యలం బదాఱువేలం దెచ్చుట

10.2-206-ఉ.

రాజకులావతంసుఁడు పరాజిత కంసుఁడు సొచ్చి కాంచె ఘో

రాజుల రాజులం బటుశరాహతి నొంచి ధరాతనూజుఁ డు

త్రేజిత శక్తిఁ దొల్లిఁ జెఱచెచ్చినవారిఁ బదాఱువేల ధా

త్రీజన మాన్యలన్ గుణవతీ వ్రతధన్యల రాజకన్యలన్.

టీకా:

రాజకులావతంసుడు = కృష్ణుడు {రాజ కులావతంసుడు - రాజ (చంద్ర) కులా (వంశమున)
అవతంసుడు (సిగబంతివలె శ్రేష్ఠుడు), కృష్ణుడు}; పరాజితకంసుఁడు = కృష్ణుడు {పరాజిత కంసుఁడు
- ఓడింపబడిన కంసుడు కలవాడు, కృష్ణుడు}; చొచ్చి = ప్రవేశించి; కాంచెన్ = చూసెను; ఘోర =
భీకరమైన; ఆజులన్ = యుద్ధము లందు; రాజులన్ = రాజు లనేక మందిని; పటు = బలమైన; శరా =
బాణముల; హతి = దెబ్బలతో; నొంచి = నొప్పించి; ధరాతనూజుడు = నరకాసురుడు; ఉత్తేజిత =
మిక్కిల తేజరిల్లుతున్న; శక్తిన్ = శక్తితో; తొల్లి = మునుపు; చెఱన్ = చెరపట్టి; తెచ్చిన = తీసుకువచ్చిన;
వారిన్ = వారిని; పదాఱువేలన్ = పదహారువేల (16000) మందిని; ధాత్రీజన = భూజనులచేత;
మాన్యలన్ = గౌరవింపబడువారిని; గుణవతీ = సుగుణవతుల; వ్రత = వ్రతములచే, నడవడికతో;
ధన్యలన్ = కృతార్థులను; రాజకన్యలన్ = రాకుమారిలను.

భావము:

కంసారి, యదుకులావతంసుడు అయిన శ్రీకృష్ణుడు ఆ రాజసౌధంలో, ఘోరమైన యుద్ధాలలో భూదేవి కొడుకు నరకుడు రాజులను శర పరంపరలతో ఓడించి, చెరపట్టి తెచ్చిన మాననీయులూ, గుణవతులూ అయిన పదహారువేలమంది రాజకన్యలను చూసాడు.

10.2-207-మ.

కని రా రాజకుమారికల్ పరిమళత్కౌతూహలాక్రాంతలై
దనుజాధీశ చమూవిదారు నతమందారున్ శుభాకారు నూ
తనశృంగారు వికారదూరు సుగుణోదారున్ మృగీలోచనా
జన చేతోధనచోరు రత్నమకుటస్సారున్ మనోహరునిన్.

టీకా:

కనిరి = చూసారు; ఆ = ఆ యొక్క; రాజకుమారికల్ = రాకుమారికలు; పరిమళత్ =
పరిమళించుచున్న; కౌతూహల = వేడుకచేత; ఆక్రాంతలు = ఆక్రమింపబడినవారు; ఐ = అయ్యి;
దనుజాధీశచమూ విదారున్ = కృష్ణుని (దనుజాధీశ చమూ విదారుడు - రాక్షస రాజుల సైన్యాలని
భేదించువాడు, కృష్ణుడు); నతమందారున్ = కృష్ణుని (నత మందారుడు - మొక్కినవారికి
కల్పవృక్షము వంటివాడు, కృష్ణుడు); శుభ = శోభనకరమైన; ఆకారున్ = స్వరూపము కలవానిని;
నూతన = సరికొత్త; శృంగారున్ = అలంకారములు కలవానిని; వికారదూరున్ = వికారములకు
అతీతుని (షడ్విధ వికారములు - 1పుట్టుట 2పెరుగుట 3ముదియుట 4చిక్కుట 5చచ్చుట
6గర్భనరకస్థితి; సుగుణ = సుగుణములచేత; ఉదారున్ = గొప్పవానిని; మృగీలోచనా = వనితా
(మృగీలోచన - మృగి (లేడి వంటి) కన్నులు కల స్త్రీ); జన = జనుల; చేతః = మనసులు అను; ధన =
సంపదలను; చోరున్ = అపహరించువానిని; రత్న = మణిమయ; మకుట = కిరీటముతో; స్సారున్ =
ప్రకాశించువానిని; మనోహరునిన్ = మనోజ్ఞమైనవానిని.

భావము:

ఆ రాజపుత్రికలు, రాక్షస సైన్యసంహారుడూ; ఆశ్రిత మందారుడూ; సుందరాకారుడూ;
సుగుణాధారుడూ; మానినీమానస చోరుడూ; మనోహారుడూ; రత్నకీరీట ధరుడూ; అయిన
శ్రీకృష్ణుడిని మిక్కిలి వికసించిన కుతూహలంతో చూశారు

10.2-208-వ.

కని యతని సౌందర్య గాంభీర్య చాతుర్యాది గుణంబులకు మోహించి, తమకంబులు జనియింప,
ధైర్యంబులు సాలించి, సిగ్గులు వర్జించి, పంచశరసంచలిత హృదయలై, దైవయోగంబునం
బరాయత్తంబులైన చిత్తంబుల నమ్మత్తకాశినులు దత్తరంబున మనోజుండుత్తలపెట్ట నతండు
దమకుఁ బ్రాణవల్లభుండని వరియించి.

టీకా:

కని = చూసి; అతని = అతని; సౌందర్య = చక్కదనమునకు; గాంభీర్య = చలింపని స్వభావము;
చాతుర్య = నేర్పరితనము; ఆది = మున్నగు; గుణంబుల్ = సుగుణముల; కున్ = వలన; మోహించి =
మచ్చిక పుట్టి; తమకంబులన్ = త్వరపాటులు; జనియింపన్ = పుట్టగా; ధైర్యంబులు = తాలుములు;
చాలించి = విడిచి; సిగ్గులు = లజ్జలను; వర్జించి = వదలివేసి; పంచశర = మన్మథుని బాణములచేత;
సంచలిత = చలించిన; హృదయలు = మనసులు కలవారు; ఐ = అయ్యి; దైవయోగంబునన్ = దైవ
నిర్ణయానుసారము; పరాయత్తంబులు = పరవశము లైన; చిత్తంబులన్ = మనసులతో; ఆ = ఆ;
మత్తకాశినులు = విలాసవంతురాళ్ళు (మత్తకాశిని - మదముచేత ప్రకాశించునామె, స్త్రీ);
తత్తలంబునన్ = తొట్టుపాటుతో; మనోజుండు = మన్మథుడు; ఉత్తలపెట్టన్ = పరితాపపడ జేయగా;
అతండు = అతను; తమ = వారల; కున్ = కి; ప్రాణవల్లభుండు = ప్రీయమైన భర్త; అని = అని;
వరియించి = కోరి.

భావము:

అలా చూసి శ్రీకృష్ణుని సౌందర్యం, చాతుర్యం, గాంభీర్యం మున్నగు సుగుణాలకు ఆకర్షితలై
మోహించారు. వలపులు పొంగి ధైర్యం కోల్పోయి సిగ్గులు వదలి శృంగార భంగిమలతో

సంచలించిన హృదయాలతో పంచబాణుడు తొందరపెట్టగా ఆ రాచకన్నెలు అతడే తమ ప్రాణవల్లభు డని వరించారు.

10.2-209-ఉ.

"పాపపురక్కసుండు సెఱపట్టె నటంచుఁ దలంతుఁ మెప్పుడుం
బాపుడె? వాని ధర్మమునఁ బద్మదళాక్షునిఁ గంటి మమ్మ! ము
న్నీపురుషోత్తముం గదియ నేమి వ్రతంబులు సేసినారమో?
యాపరమేష్ఠి పుణ్యుడుగదమ్మ! హరిన్ మముఁ గూర్చె నిచ్చటన్

టీకా:

పాపపు = పాపిష్ఠి; రక్కసుండు = రాక్షసుడు; చెఱపట్టెన్ = బంధించెను; అటంచున్ = అని;
తలంతుము = భావిస్తున్నాము; ఎప్పుడున్ = ఎల్లప్పుడు; పాపుడె = నిజంగా పాపియేనా, కాదు;
వాని = అతని యొక్క; ధర్మమునన్ = పుణ్యముచేత; పద్మదళాక్షునిన్ = కృష్ణుని {పద్మదళాక్షుడు -
తామరరేకులవంటి కన్నులవాడు, కృష్ణుడు}; కంటిమి = చూడగలిగితిమి; అమ్మ = తల్లి; మున్ను =
మునుపు, పూర్వజన్మలో; ఈ = ఈ; పురుషోత్తమున్ = కృష్ణుని; కదియన్ = దరిచేరుటకు; ఏమి =
ఎలాంటి; వ్రతంబులు = నోములు; చేసినారమో = ఆచరించామో; ఆ = ఆ ప్రసిద్ధుడైన; పరమేష్ఠి =
బ్రహ్మదేవుడు {పరమేష్ఠి - శ్రేష్ఠమైన స్థానమగు సత్యలోకమున ఉండువాడు, బ్రహ్మ}; పుణ్యుడు =
పుణ్యాత్ముడు; కద = కదా; అమ్మ = తల్లీ; హరిన్ = కృష్ణుని; మమున్ = మమ్మల్ని; కూర్చెన్ = కలిపెను;
ఇచ్చటన్ = ఇక్కడ.

భావము:

"పాపాత్ముడైన రాక్షసుడు మనల్ని చెరపట్టాడని ఎప్పుడూ భావిస్తుండేవాళ్ళం. వాడిధర్మాన
పద్మాక్షుని దర్శించాం. ఈ పురుషోత్తముని దగ్గర చేరడానికి మనం పూర్వజన్మలో ఏ వ్రతాలు
చేశామో? శ్రీకృష్ణునితో మనలను జతకూర్చిన ఆ బ్రహ్మదేవుడు ఎంత పుణ్యాత్ముడో? కదా

10.2-210-క.

ఉన్నతి నీతఁడు గౌఁగిట

మన్నింపఁగ నింక బ్రదుకు మానిని మనలో

మున్నేమి నోము నోచెనొ

సన్నతమార్గముల విపిన జల దుర్గములన్.

టీకా:

ఉన్నతిన్ = గౌరవముతో; ఈతడు = ఇతడు; కౌగిటన్ = ఆలింగనములందు; మన్నింపగన్ = సన్మానింపగా; ఇంక = మరి; బ్రదుకు = జీవించెడి; మానిని = మానవతి; మన = మన అందరి; లోన్ = అందు; మున్ను = పూర్వజన్మలలో; ఏమి = ఎట్టి; నోమున్ = వ్రతములను; నోచెనో = నోచినామో; సన్నత = పొగడదగిన; మార్గములన్ = విధములుగా; విపిన = అడవి; జల = జలము వంటి; దుర్గములన్ = చొరరాని ప్రదేశములలో.

భావము:

మనలో ఎవరినైతే ఈ కమలాక్షుడు కనికరంతో కౌగిట చేర్చి గౌరవిస్తుంటే జీవిస్తుందో, ఆ సౌభాగ్యవతి తాను పూర్వ జన్మలో ఏ అరణ్యాలలో ఏ జల దుర్గాలలో ఎంత తపస్సు చేసిందో? కదా.

10.2-211-క.

విన్నారమె యీ చెలువము?

గన్నారమె యిట్టి శౌర్యగాంభీర్యంబుల్?

మన్నార మింతకాలము

గొన్నారమె యెన్నఁ డయినఁ గూరిమి చిక్కన్.

టీకా:

విన్నారమె = విన్నామా, లేదు; ఈ = ఈ యొక్క; చెలువము = చక్కదనము; కన్నారమె = చూసామా, లేదు; ఇట్టి = ఇలాంటి; శౌర్య = ప్రతాపములు; గాంభీర్యంబుల్ = గంభీరత్వములు; మన్నారము =

బ్రతికాము; ఇంత = ఇన్ని; కాలమున్ = నాళ్ళు; కొన్నారమె = పొందామా, లేదు; ఎన్నడు = ఎప్పుడు;
అయినన్ = అయినాసరే; కూరిమి = స్నేహము; చిక్కన్ = లభించగా.

భావము:

ఇటువంటి సౌందర్యాన్ని గూర్చి ఎక్కడైనా విన్నామా? ఇంతటి శౌర్యాన్నీ గాంభీర్యాన్నీ ఎప్పుడైనా
కన్నామా? ఇంత కాలం జీవించాం గానీ ఇంతటి అనురాగాన్ని ఎక్కడైనా పొందామా?

10.2-212-^{సీ}.

వనజాక్షి! నేఁ గన్గ వైజయంతిక నైన-

గదిసి వ్రేలుదు గదా కంఠమందు;

బింబోష్టి! నేఁ గన్గ బీతాంబరము నైన-

మెఱిసి యుండుదు గదా మేనునిండఁ;

గన్నియ! నేఁ గన్గ గౌస్తుభమణి నైన-

నొప్పు సూపుదుఁ గదా యురమునందు;

బాలిక! నేఁ గన్గ బాంచజన్యము నైన-

మొనసి చొక్కుదుఁ గదా మోవిఁ గ్రోలి;

10.2-212.1-^ఆ.

పద్మగంధి! నేను బర్హదామము నైనఁ

జిత్ర రుచుల నుండు శిరమునందు"

ననుచుఁ బెక్కుగతుల నాడిరి కన్యలు

గములు గట్టి గరుడగమనుఁ జాచి.

టీకా:

వనజాక్షి = పద్మాక్షి (వనజాక్షి - వనజము (పద్మము) వంటి కన్నులు కలామె, స్త్రీ); నేన్ = నేను; కన్యన్
= కనుక; వైజయంతికన్ = వైజయంతికమాలను; ఐనన్ = అయినచో; కదిసి = చేరి; వ్రేలుదున్ =
వేలాడుచుండును; కదా = కదా; కంఠము = మెడ; అందున్ = లో; బింబోష్టి = పడతి (బింబోష్టి -

దొండపండు వంటి పెదవి కలామె, స్త్రీ; నేన్ = నేను; కన్కన్ = కనుక; పీతాంబరమున్ = పచ్చని పట్టువస్త్రమును; ఐనన్ = అయినచో; మెఱసి = ప్రకాశించి; ఉండుదున్ = ఉండేదాన్ని; కదా = కదా; మేను = దేహము; నిండన్ = అంతటా; కన్నియ = కన్య; నేన్ = నేను; కన్కన్ = కనుక; కౌస్తుభమణిన్ = కౌస్తుభమణిని (కౌస్తుభమణి - విష్ణుమూర్తి వక్షస్థలమున ఉండెడి మణి); ఐనన్ = అయినచో; ఒప్పు = మనోజ్ఞతను; చూపుదున్ = కనబరచేదానిని; కదా = కదా; ఉరము = వక్షస్థలము; అందున్ = మీద; బాలిక = చిన్నదాన; నేన్ = నేను; కన్కన్ = కనుక; పాంచజన్యమున్ = పాంచజన్యమును శంఖము; ఐనన్ = అయినచో; మొనసి = అతిశయించి; చొక్కుదున్ = పరవశించెదను; కదా = కదా; మోవిన్ = అధరామృతమును; క్రోలి = ఆస్వాదించి, తాగి; పద్మగంధి = ఇంతి (పద్మగంధి - పద్మముల వంటి దేహ పరిమళము కల స్త్రీ); నేనున్ = నేను; బర్హ = నెమలి పింఛముల; దామమున్ = దండను; ఐనన్ = అయినచో; చిత్ర = పలువన్నెల; రుచులన్ = కాంతులతో; ఉండున్ = ఉండెదను; శిరము = తల; అందున్ = పైన; అనుచున్ = అని; బెక్కు = బహు; గతులన్ = విధములుగా; ఆడిరి = చెప్పుకొనిరి; కన్యలు = యువతులు; గములు = గుంపులు; కట్టి = కట్టి; గరుడగమనున్ = కృష్ణుని (గరుడగమనుడు - గరుడవాహనముపై తిరుగువాడు, కృష్ణుడు); చూచి = చూసి.

భావము:

ఓ పద్మాలాంటి కనులున్న సఖీ! నేను గనుక వైజయంతికను అయిన ట్లయితే అతని మెడలో వ్రేలాడేదానిని కదా. ఓ దొండపండు లాంటి పెదవిగల సుందరీ! నేను కనుక పట్టువస్త్రాన్ని ఐనట్లైతే ఆయన శరీరంమీద ప్రకాశిస్తూ ఉండేదానిని కదా. ఓ బాలామణీ! నేను కౌస్తుభమణిని ఐనట్లయితే ఆయన వక్షస్థలంమీద మెరుస్తూ ఉండేదానిని గదా. ఓ కన్యామణీ! నేను పాంచజన్యాన్ని అయినట్లయితే అతని పెదవిని తాకి పరవశించి పోయేదానిని కదా. ఓ పద్మాల సుగంధాలతో విలసిల్లే చెలీ! నేను నెమలి పింఛాన్ని అయిన ట్లయితే ఆయన శిరస్సుమీద చిత్రమైన కాంతులతో విలసిల్లేదానిని కదా." అని అనేక విధాలుగా ముచ్చట్లు చెప్పుకుంటూ ఆ కన్యలు గుంపులు కూడి గరుడ వాహనుడు, శ్రీకృష్ణుడిని చూసి.....

10.2-213-శా.

భూనాథోత్తమ! కన్యకల్ వరుస "నం**భో**జాతనేత్రుండు న

న్నేనవ్వెం దగఁ జూచె డగ్గటియె వర్ణి**ంచె**న్ వివేకించె స

మూనించెం గరుణించెం బే రడిగె సన్మార్గంబుతోఁ బెండ్లి యౌ

నేనే చక్రికి దేవి" నంచుఁ దమలో నిర్ణీత లై రందఱున్.

టీకా:

భూనాథ = రాజులలో; ఉత్తమ = ఉత్తముడా; కన్యకల్ = కుమారికలు; వరుసన్ = వరుసపెట్టి;
అంభోజనేత్రుండు = పద్మాక్షుడు, కృష్ణుడు; నన్నే = నన్ను గురించే; నవ్వెన్ = నవ్వెను; తగన్ =
యుక్తముగా; చూచెన్ = చూసెను; డగ్గటియెన్ = సమీపించెను; వర్ణించెను = రూపవిచారము
చేసెను; వివేకించెన్ = చక్కగా తెలుసుకొనెను; సమ్మానించెన్ = మన్నించెను; కరుణించెన్ =
దయచూపెను; పేరు = నామమును; అడిగెన్ = తెలియగోరెను; సన్మార్గంబునన్ = మంచి పద్ధతిలో;
పెండ్లి = వివాహము; ఔన్ = జరుగును; నేనే = నేనే; చక్రి = కృష్ణుని; కిన్ = కి; దేవిన్ = భార్యను;
అంచున్ = అని; నిర్ణీతలు = నిర్ణయించేసుకొన్నవారు; ఐరి = అయ్యారు; అందఱున్ = అందరు.

భావము:

ఓ మహారాజా! పరీక్షిత్తూ! "శ్రీకృష్ణుడు నన్ను చూసే నవ్వాడు." "నా వైపే చూసాడు." "నా చెంతకు
వచ్చాడు." "నన్నే వర్ణించాడు." "నన్నే గౌరవించాడు." "నన్నే కరుణించాడు." "నా పేరే అడిగాడు." "నన్నే
పెండ్లాడుతాడు." "నేనే శ్రీకృష్ణుని భార్యను అవుతా" నని రకరకాలుగా అంటూ ఆ కన్య లందరూ
ఎవరికి వారు నిర్ణయం చేసేసుకోసాగారు.

10.2-214-వ.

ఇట్లు బహువిధంబులం దమతమ మన్ననలకు నువ్విళ్ళూరు కన్నియలం బదాఱువేల
ధవళాంబరాభరణ మాల్యానులేపనంబు లొసంగి, యందలంబుల నిడి, వారలను నరకాసుర
భాండాగారంబులం గల నానావిధంబు లయిన మహాధనంబులను, రథంబులను,
దురంగంబులను, ధవళంబులై వేగవంతంబులై యైరావతకుల సంభవంబులైన చతుర్దంత
దంతావళంబులను, ద్వారకానగరంబునకుం బనిచి; దేవేంద్రుని పురంబునకుం జని యదితిదేవి
మందిరంబు సొచ్చి, యా పెద్దమ్మకు ముద్దు సూపి, మణికిరణ పటల
పరిభావితభానుమండలంబులైన కుండలంబు లొసంగి, శచీసమేతుండైన మహేంద్రునిచేత
సత్యభామతోడం బూజితుండై, పిదప సత్యభామ కోరిన నందనవనంబు సొచ్చి.

టీకా:

ఇట్లు = ఈ విధమగా; బహు = అనేక; విధంబులన్ = రకములుగా; తమతమ = వారలకు
కలుగబోవు; మన్ననలు = సన్మానముల; కున్ = కు; ఉవ్విళ్ళూరు = వేడుకపడెడి; కన్నియన్ =
కన్యకలను; పదాబువేలన్ = పదహారువేలమందిని (16000); ధవళ = తెల్లని, చక్కని; అంబర =
వస్త్రములు; ఆభరణ = భూషణములు; మాల్య = పూలమాలలు; అనులేపనంబులున్ = మైపూతలు;
ఒసంగి = ఇచ్చి; అందలంబులన్ = పల్లకీలలో {అందలము - పార్శ్వముల మఱుగులేని పల్లకి; ఇడి
= కూర్చుండబెట్టి; వారలను = వారిని; నరకాసుర = నరకాసురుని; భాండాగారంబులన్ =
కోశాగారంలో, బొక్కసంలో; కల = ఉన్నట్టి; నానా = అనేక; విధంబులు = రకములు; అయిన = ఐనట్టి;
మహా = గొప్ప; ధనంబులను = సంపదలను; రథంబులను = రథములను; తురంగంబులను =
గుఱ్ఱములను; ధవళంబులు = తెల్లటివి; ఐ = అయ్యి; వేగవంతంబులు = వడిగలవి; ఐ = అయ్యి;
ఐరావత = ఐరావతము; కుల = జాతి యందు; సంభవంబులు = పుట్టినవి; ఐన = అయిన;
చతుర్దంత = నాలుగు దంతములున్న; దంతావళంబులను = పెద్ద ఏనుగులను {దంతావళము -
ప్రశస్తమైన దంతములు కలది, పెద్ద ఏనుగు; ద్వారకానగరంబున్ = ద్వారక; కున్ = కు; పనిచి =
పంపించి; దేవేంద్రునిపురంబు = అమరావతి {దేవేంద్రునిపురము - ఇంద్రుని యొక్క పట్టణము,
స్వర్గమునకు ముఖ్యపట్టణము, అమరావతి; కున్ = కి; చని = వెళ్ళి; అదితిదేవి = అదితి యొక్క;
మందిరంబున్ = గృహమును; చొచ్చి = ప్రవేశించి; ఆ = ఆ; పెద్దమ్మ = వృద్ధమాత; కున్ = కు; ముద్దు =
ఆదరమును; చూపి = కనబరచి; మణి = రత్నాల; కిరణ = కిరణముల; పటల = సమూహముచే;
పరిభావిత = భంగపరచబడిన; భానుమండలంబులు = సూర్యబింబములు కలవి; ఐన = అయిన;
కుండలంబులు = చెవికుండలములు; ఒసంగి = ఇచ్చి; శచీ = శచీదేవితో; సమేతుండు =
కూడినవాడు; ఐన = అయిన; మహేంద్రున్ = దేవేంద్రుని; చేతన్ = చేత; సత్యభామ = సత్యభామ;
తోడన్ = తోటి; పూజితుండు = పూజింపబడినవాడు; ఐ = అయ్యి; పిదపన్ = పిమ్మట; సత్యభామ =
సత్యభామ; కోరినన్ = కోరగా; నందనవనంబున్ = నందనవనమును {నందనవనము -
స్వర్గములోని ఇంద్రుని ఉద్యానవనము; చొచ్చి = ప్రవేశించి.

భావము:

ఈ మాదిరిగా తన ఆదరణ కోసం ఉవ్విళ్ళూరుతున్న ఆ కన్యలు అందరకూ తెల్లని చీరలను, ఆభరణాలనూ, పూమాలలనూ, సుగంధ మైపురాలనూ శ్రీకృష్ణుడు ఇచ్చాడు; నరకాసురుని కోశాగారంలో ఉన్న సకల అమూల్య సంపదలనూ, రథాలనూ, అశ్వాలనూ, అమితమైన వేగం కలిగిన ఐరావత కులంలో ఉద్భవించిన తెల్లని నాలుగు దంతాల ఏనుగులనూ, ద్వారకానగరానికి పంపించాడు. ఆ పదారువేలమంది స్త్రీలనూ పల్లకీలలో ఎక్కించి ద్వారకకు సాగనంపాడు. ఆ తర్వాత శ్రీకృష్ణుడు దేవేంద్రుని పట్టణ మైన అమరావతికి వెళ్ళాడు. దేవమాత అదితి అంతఃపురానికి వెళ్ళి ఆమె ప్రేమను చూరగొని తమ కాంతులతో సూర్యమండలాన్ని తిరస్కరిస్తున్న ఆమె మణికుండలాలను ఆమెకు సమర్పించాడు. శచీదేవీ దేవేంద్రుల చేత సత్యభామ సమేతంగా పూజలు అందుకున్నాడు. తర్వాత సత్యభామ నందనవనం వెళ్ళామని కోరింది. ఆమెను ఆ వనానికి తీసుకొని వెళ్ళాడు.

దశమ స్కంధము - ఉత్తర : పారిజాతాపహరణంబు

10.2-215-ము.

హరి కేలం బెకలించి తెచ్చి భుజగేంద్రాతిపైఁ బెట్టి సుం
దరగంధానుగతభ్రమద్యమరనాదవ్రాతముం బల్లవాం
కుర శాఖా ఫల పర్ణపుష్ప కలికా **గు**చ్ఛాది కోపేతమున్
గిరిభిత్తాతముఁ బారిజాతముఁ ద్రిలోక్తీయాచకాఖ్యాతమున్.

టీకా:

హరి = కృష్ణుడు; కేలన్ = చేతితో; పెకలించి = పెల్లగించి, నేలనుండి పీకి; తెచ్చి = తీసుకువచ్చి;
భుజగేంద్రాతి = గరుత్మంతుని (భుజగేంద్రాతి - సర్పశ్రేష్ఠముల శత్రువు, గరుత్మంతుడు); పైన్ =
మీద; పెట్టెన్ = పెట్టెను; సుందర = మనోజ్ఞమైన; గంధా = పరిమళమును; అనుగత =
అనుసరించివచ్చి; భ్రమత్ = తిరుగుచున్న; భ్రమర = తుమ్మెదల యొక్క; నాద = ధ్వనుల; వ్రాతమున్
= సమూహము కలదానిని; పల్లవ = చిగుళ్ళ యొక్క; అంకుర = మొలకల యొక్క; శాఖా =

కొమ్మలతో; ఫల = పండ్లు; పర్ణ = ఆకులు; పుష్ప = పూలు; కలికా = మొగ్గలు; గుచ్ఛా = గుత్తులు; ఆదిక = మున్నగువానితోటి; ఉపేతమున్ = కూడుకొని యున్నదానిని; గిరిభిత్ = ఇంద్రునిచేత; త్రాతమున్ = కాపాడబడుతున్న దానిని; పారిజాతమున్ = పారిజాతవృక్షమును {పారిజాతవృక్షము - కోరినకోరికలు తీర్చెడి దేవతావృక్షము, కల్పవృక్షము}; త్రిలోకీ = మూడు లోకములు; యాచక = యాచకులుగా కలది అని; ఆఖ్యాతమున్ = ప్రసిద్ధి పొందినదానిని.

భావము:

అక్కడ పర్వతాల గర్వాలు అణిచిన ఆ ఇంద్రుడు అంతవానిచే పోషింపబడుతున్న పారిజాతవృక్షాన్ని చూసారు. ముల్లోకాల ప్రజల కోరికలుతీర్చడంలో మిక్కిలి ప్రసిద్ధమైనది ఆ దేవతా తరువు. మనోజ్ఞమైన దాని పరిమళాలకు దరిచేరి చక్కర్లు తిరుగుతున్న తుమ్మెదలు ఝంకారం చేస్తున్నాయి. చిగుళ్ళు, అంకురాలు, మొగ్గలు, గుచ్ఛాలు, కొమ్మలు, ఆకులు, పూలు, పండ్లు మున్నగువాటితో నిండుగా ఉన్నది. ఆ పారిజాతాన్ని అలాగే చేతితో పెకలించి గరుత్మంతుడి మీద పెట్టాడు.

10.2-216-వ.

ఇట్లు పారిజాతంబును హరించి యదువల్లభుండు వల్లభయుం దానును విహగవల్లభారూఢుండై చనుచున్న సమయంబున.

టీకా:

ఇట్లు = ఈ విధముగా; పారిజాతంబును = పారిజాతవృక్షమును; హరించి = అపహరించి; యదువల్లభుండు = కృష్ణుడు; వల్లభయున్ = ప్రియురాలు; తానునున్ = తాను; విహగవల్లభ = గరుత్మంతునిపై; ఆరూఢుండు = ఎక్కినవాడు; ఐ = అయ్యి; చనుచున్న = వెళ్తున్న; సమయంబునన్ = సమయము నందు.

భావము:

శ్రీకృష్ణుడు ఇలా పారిజాతాన్ని అపహరించి తన ప్రాణసతి అయిన సత్యవతీదేవితోపాటు పక్షింద్రుడు గరుత్మంతుడుపై ఎక్కి బయలుదేరుతున్నాడు.

10.2-217-సీ.

నరకాసురుని బాధ నలగి గోవిందుని-

కడ కేగి తత్పాదకమలములకుఁ

దన కిరీటము సోక దండప్రణామము-

ల్లావింప నా చక్రి కరుణ సేసి

చనుదెంచి భూసుతు సమయించి తనవారి-

దన్ను రక్షించుటఁ దలఁప మఱచి

యింద్రుండు బృందారకేంద్రత్వ మదమునఁ-

"బద్మలోచన! పోకు పారిజాత

10.2-217.1-ఆ.

తరువు విడువు" మనుచుఁ దాకె నడ్డము వచ్చి

తఱిమి సురలు నట్లు దాకి రకట!

యెఱుకవలదె నిర్భరేంద్రత కాల్పనే?

సురల తామసమును జూడ నరిది.

టీకా:

నరకాసురుని = నరకాసురుని వలని; బాధన్ = బాధచేత; నలగి = పీడితుడై; గోవిందుని = కృష్ణుని;

కడ = వద్ద; కున్ = కు; ఏగి = వెళ్ళి; తత్ = అతని యొక్క; పాద = పాదములు అను; కమలములు =

పద్మముల; కున్ = కు; తన = తన యొక్క; కిరీటము = కిరీటము; సోకన్ = తాకునట్లు;

దండప్రణామముల్ = సాగిలపడి మొక్కుట; కావింపన్ = చేయగా; చక్రి = కృష్ణుడు; కరుణ = దయ;

చేసి = చూపి; చనుదెంచి = వచ్చి; భూసుతున్ = నరకుని; సమయించి = సంహరించి; తన = తన

యొక్క; వారిన్ = వారిని; తన్నున్ = తనను; రక్షించుటన్ = కాపాడుటను; తలపన్ = ఎంచక; మఱచి = మరచిపోయి; ఇంద్రుండు = ఇంద్రుడు; బృందారక = దేవతల; ఇంద్రత్వ = ప్రభువు అను; మదమునన్ = గర్వముతో; పద్మలోచన = కృష్ణా; పోకు = వెళ్ళిపోకుము; పారిజాత = పారిజాత; తరువున్ = వృక్షమును; విడువుము = వదిలిపెట్టుము; అనుచున్ = అంటు; తాకెన్ = ఎదిరించెను; అడ్డము = దారికి అడ్డముగా; వచ్చి = వచ్చి; తఱిమి = వెంటపడి; సురలున్ = దేవతలు; అట్లు = ఆ విధముగా; తాకిరి = ఎదిరించిరి; అకట = అయ్యో; ఎఱుక = జ్ఞానము; వలదె = ఉండవద్దా; నిర్జర = దేవతల; ఇంద్రత = ఇంద్రత్వము; కాల్పనే = తగులపెట్టుటకా; సురల = దేవతల; తామసమున్ = అజ్ఞానమును; చూడన్ = విచారింపగా; అరిది = ఆశ్చర్యముకరమైనది.

భావము:

ఇంద్రుడు తాను త్రిలోకాధిపతిననే గర్వంతో "ఓ శ్రీకృష్ణా! దొంగతనంగా పారిజాతవృక్షాన్ని పట్టుకుపోవద్దు. విడువు. విడువు." అని తోవకు అడ్డం వచ్చి శ్రీకృష్ణుడిని ఎదిరించాడు. దేవతాసైన్యం శ్రీకృష్ణుడిమీద యుద్ధానికి వచ్చింది. నరకాసురుడు పెట్టి బాధలకు ఓర్చుకోలేక, తాను శ్రీకృష్ణుడి దగ్గరకు వెళ్ళి ఆయన పాదాలకు తన కిరీటం సోకేలా సాష్టాంగ నమస్కారం చేస్తే, కృష్ణుడు దయతలచి నరకాసురుడిని సంహరించి, దేవతలను రక్షించిన సంగతి దేవేంద్రుడు మరచిపోయాడు. ఆపాటి వివేకంలేని దేవేంద్రుడవి ఎందుకు? దేవతల అహంకారం చాలా విచిత్రంగా ఉంది.

10.2-218-వ.

ఇట్లు దనకు నొడ్డారించి యడ్డంబు వచ్చిన నిర్జరేంద్రాదుల నిర్జించి తన పురంబునకుం జని, నిరంతర సురభి కుసుమ మకరంద మాధురీ విశేషంబులకుఁ జొక్కిచిక్క నాకలోకంబుననుండి వెంటనరుగుదెంచు తుమ్మెదలకు నెమ్మిదలంచుచున్న పారిజాతమ్ము నాశ్రితపారిజాతుం డయిన హరి మహాప్రేమాభిరామ యగు సత్య భామతోఁ గ్రీడించు మహోద్యానంబున సంస్థాపించి, నరకాసురుని యింటం దెచ్చిన రాజకన్యక లెందఱందఱకు నన్నినివాసంబులు గల్పించి గృహోపకరణంబులు సమర్పించి.

టీకా:

ఇట్లు = ఈ విధమగా; తన = అతని; కున్ = కి; ఒడ్డారించి = ద్వేషించి, ప్రతిఘటించి; అడ్డంబు = అడ్డముగా; వచ్చినన్ = రాగా; నిర్జరేంద్రా = దేవేంద్రుడు; ఆదులన్ = ముదలగువారిని; నిర్జించి = జయించి; తన = తన యొక్క; పురంబున్ = నగరమున; కున్ = కు; చని = వెళ్ళి; నిరంతర = ఎల్లప్పుడు; సురభి = మంచి సువాసనగల; కుసుమ = పూల; మకరంద = పూతేనె యొక్క; మాధురీ = తియ్యదనముల; విశేషంబుల్ = అతిశయముల; కున్ = కు; చొక్కి = పరవశించి; చిక్కక = అక్కడ ఉండిపోక; నాక = స్వర్గ; లోకంబునన్ = లోకము; నుండి = నుండి; వెంటన్ = కూడా; అరుగుదెంచు = వచ్చుచున్న; తుమ్మెదలు = తుమ్మెదల; కున్ = కు; నెమ్మిన్ = మేలును; తలంచుచున్న = కోరుతున్న; పారిజాతమ్మున్ = పారిజాతవృక్షమును; ఆశ్రిత = ఆశ్రయించినవారికి; పారిజాతుండు = కల్పవృక్షమువంటివాడు; అయిన = ఐన; హరి = కృష్ణుడు; మహా = మిక్కిలి; ప్రేమా = ప్రేమచేత; అభిరామ = ఒప్పినది; అగు = ఐన; సత్యభామ = సత్యభామ; తోన్ = తోటి; క్రీడించు = విహరించెడి; మహా = గొప్ప; ఉద్యానంబునన్ = ఉద్యానవనము నందు; సంస్థాపించి = పాతి, నాటి; నరకాసురుని = నరకాసురుని; ఇంటన్ = ఇంటినుండి; తెచ్చిన = తీసుకు వచ్చిన; రాజకన్యకలు = రాకుమారిమణులు; ఎందఱు = ఎంత మందో; అందఱు = అందరి; కున్ = కి; అన్ని = అన్ని; నివాసంబులు = ఇళ్ళు; కల్పించి = ఏర్పాటు చేసి; గృహోపకరణంబులున్ = ఇంటి సామగ్రి; సమర్పించి = ఇచ్చి.

భావము:

తనను ఎదిరించిన దేవేంద్రాదులను ఓడించి, ఆశ్రితపారిజాతమైన శ్రీకృష్ణుడు పారిజాత వృక్షాన్ని భూలోకానికి తెచ్చి, తనను గొప్పగా ప్రేమించే సత్యభామతో తాను విహరించే ఉద్యానవనంలో నాటించాడు. దేవలోకపు తుమ్మెదలు సువాసనలు విరజిమ్మే పారిజాతవృక్షాన్ని అనుసరించి కూడా వచ్చేసాయి. శ్రీకృష్ణుడు నరకాసురుడి బారినుండి తప్పించి తెచ్చిన రాజకన్యకలు అందరకీ వేరు వేరుగా సౌధాలను, కావలసిన గృహోపకరణాలను ఏర్పాటు చేసాడు.

దశమ స్కంధము - ఉత్తర : పదాణువేల కన్యల పరిణయం

10.2-219-చ.

అమితవిహారుఁ డీశ్వరుఁ డనంతరుఁడు దా నొక నాఁడు మంచి ల

గ్నమునఁ బదాణువేల భవనంబులలోనఁ బదాణువేల రూ

పములఁ బదాణువేల నృపబాలలఁ బ్రీతిఁ బదాణువేల చం

దముల విభూతినొందుచు యథావిధితో వరియించె భూవరా!

టీకా:

అమిత = మితలేని, అధికమైన; విహారుండు = సంచారములు కలవాడు; ఈశ్వరుడు = కృష్ణుడు
{ఈశ్వరుడు - సర్వనియామకుడు, విష్ణువు}; అనంతరుడు = కృష్ణుడు {అనంతరుడు - అంతము
లేనివాడు, విష్ణువు}; తాన్ = అతను; ఒక = ఒకానొక; నాడు = దినమున; మంచి = శుభ; లగ్నమునన్
= ముహూర్తమునందు; పదాణువేల = పదహారువేల (16000); భవనంబుల = భవంతులలోను;
పదాణువేల = పదహారువేల (16000); రూపములన్ = రూపములతో; పదాణువేల = పదహారువేల
(16000); నృపబాలలన్ = రాకుమారీమణులను; పదాణువేల = పదహారువేల (16000);
చందములన్ = విధములుగా; విభూతిన్ = వైభవమును; ఒందుచున్ = పొందుతు; యథావిధితోన్
= పద్ధతి ప్రకారము; వరియించెన్ = పెండ్లాడెను; భూవరా = రాజా.

భావము:

మహానుభావుడు, భగవంతుడు ఐన శ్రీకృష్ణుడు, ఒక శుభముహూర్తాన ఆ పదహారువేల భవనాల
యందు, పదహారువేల రూపాలతో, పదహారువేల మంది రాజకన్యలను, పదహారువేల రీతులతో
శోభిస్తూ శాస్త్రోక్తంగా వివాహమాడాడు.

10.2-220-ఉ.

దానములందు సమ్మద విధానములం దవలోకభాషణా

హ్వానములందు నొక్క క్రియ నాలలితాంగుల కన్ని మూర్తు లై

తాననిశంబు గానఁబడి తక్కువ యెక్కువలేక యుత్తమ

జ్ఞాన గృహస్థధర్మమునఁ జక్రి రమించెఁ బ్రపూర్ణకాముడై.

టీకా:

దానములు = అడిగినవి ఇచ్చుటందు; సమ్మద = సంతోష; విధానములు = కృత్యములు; అందున్ = లోను; అవలోక = చూపు లందు; భాషణా = మాట లందు; ఆహ్వానములు = పిలుచుట; అందున్ = లోను; ఒక్క = ఒక; క్రియన్ = విధముగనే; ఆ = ఆ; లలితాంగులు = పడతుల; కున్ = కు; అన్ని = అన్ని; మూర్తులు = రూపములు పొందినవాడు; ఐ = అయ్యి; తాన్ = తాను; అనిశంబున్ = ఎల్లప్పుడు; కానబడి = కనబడుతు; తక్కువ = తక్కువకాని; ఎక్కువ = ఎక్కువకాని; లేక = లేకుండా; ఉత్తమ = మంచి; జ్ఞాన = జ్ఞానము కల; గృహస్థ = గృహస్థుని; ధర్మమునన్ = నడవడిచేత; చక్రి = కృష్ణుడు; రమించెన్ = క్రీడించెను; ప్రపూర్ణ = పూర్తిగాతీరిన; కాముడు = కోరికలు కలవాడు; ఐ = అయ్యి.

భావము:

దానాది క్రియలలో, సంతోషపెట్టుటలో, నిండైన ప్రేమతో చూడటంలో, సంభాషణలలో, ఆహ్వానాలతో శ్రీకృష్ణుడు ఎక్కువ తక్కువలు కాకుండా, బాలామణులు అందరకూ అన్ని విధాలుగా కనిపిస్తూ ఉత్తమమైన గృహస్థధర్మాన్ని పాటిస్తూ ఆనందించాడు.

10.2-221-క.

తరుణులు పెక్కుం ద్రుయినను

బురుషుఁడు మనలేఁడు సవతి పోరాటమునన్,

హరి యా పదాఱువేవురు

తరుణులతో సమత మనియె దక్షత్వమునన్.

టీకా:

తరుణులు = భార్యలు; పెక్కుండు = ఎక్కువమంది; అయినను = అయినచో; పురుషుడు = పెనిమిటి; మనలేడు = బతకలేడు; సవతి = సవతుల మధ్యని; పోరాటమునన్ = కలహముల వలన; హరి =

కృష్ణుడు; ఆ = ఆ; పదాఱువేవురు = పదహారువేలమంది (16000); తరుణులు = స్త్రీల; తోన్ = తోటి;
సమతన్ = సమత్వముతో; మనియె = జీవించెను; దక్షత్వమునన్ = సమర్థతతో.

భావము:

లోకంలో పురుషుడికి ఎక్కువ మంది భార్యలు ఉంటే సవతి పోరాటాలతో జీవించలేక సతమత
మైపోతాడు. కానీ, శ్రీకృష్ణుడు పదహారువేలమంది తరుణుల పట్ల సరి సమాన భావాన్ని ప్రదర్శిస్తూ
తన సామర్థ్యంతో సుఖంగా జీవించాడు.

10.2-222-శా.

ఎన్నే భంగుల యోగమార్గముల బ్రహ్మాండ్రాదు లీక్షించుచున్
మున్నే దేవునిఁ జాడఁగానక తుదిన్ మోహింతు; రా మేటి కే
విన్నాణంబుననో సతుల్ గృహిణులై విఖ్యాతి సేవించి ర
చ్చిన్నాలోకన హాస భాషణ రతిశ్లేషానురాగంబులన్.

టీకా:

ఎన్నే = ఎన్నో; భంగుల = విధములైన; యోగ = యోగముల; మార్గములన్ = విధానములతో; బ్రహ్మ
= బ్రహ్మదేవుడు; ఇంద్ర = ఇంద్రుడు; ఆదులు = మున్నగువారు; ఈక్షించుచున్ = చూస్తున్నను; మున్ను
= ముందు; ఏ = ఏ; దేవుని = దేవుడిని; చాడజాలక = చూడలేక; తుదిన్ = కడపట; మోహింతురు =
మోహించెదరో; ఆ = ఆ; మేటి = గొప్పవాని; కిన్ = కి; ఏ = ఎట్టి; విన్నాణంబుననో = నేర్పుచేతనో;
సతుల్ = యువతులు; గృహిణులు = భార్యలు; ఐ = అయ్యి; విఖ్యాతిన్ = ప్రసిద్ధితో; సేవించిరి =
కొలిచిరి; అచ్చిన్న = ఎడతెగని; ఆలోకన = చూపులచేతను; హాస = నవ్వులచేతను; భాషణ =
మాట్లాడుటచేతను; రతి = క్రీడించుటలుచేతను; శ్లేష = ఆలింగనములచేతను; అనురాగంబులన్ =
ఆప్యాయతలచేతను.

భావము:

బ్రహ్మదేవుడు, దేవేంద్రుడు మొదలైన వారు యోగమార్గంలో విష్ణుమూర్తిని దర్శించాలని ఎన్నో రీతులుగా ప్రయత్నించి, సాధ్యం కాక చివరకు మాయామోహితులు అవుతారో, ఆ మహాత్ముడికి ఎంతో నేర్పుతో ఆ స్త్రీలు ఇల్లాండ్రై; ఎడతెగని ఆత్మీయ చూపులతో, చిరు నవ్వులతో, సరస సంభాషణలతో, ఆలింగన క్రీడలతో, అనురాగాలతో ప్రఖ్యాతంగా సేవించుకున్నారు.

10.2-223-^{సీ}.

ఇంటికి వచ్చిన నెదురేగుదెంచుచు-

నానీత వస్తువులందుకొనుచు

సౌవర్ణమణిమయాసనములు వెట్టుచు-

బదములు గడుగుచు భక్తితోడ

సంవాసితస్నానజలము లందించుచు-

సద్గంధవస్త్రభూషణము లొసఁగి

యిష్ట పదార్థంబు లిడుచుఁ దాంబూ లాదు-

లొసఁగుచు విసరుచు నోజ మెఱసి

10.2-223.1-^{తే}.

శిరము దువ్వుచు శయ్యపైఁ జెలుపు మిగుల

నడుగు లొత్తుచు దాసీసహస్రయుక్త

లయ్యుఁ గొలిచిరి దాసులై హారి నుదారుఁ

దారకాధిప వదనలు దారు దగిలి.

టీకా:

ఇల్లు = గృహమున; కిన్ = కు; వచ్చినన్ = రాగా; ఎదురేగుదెంచుచు = ఎదురుగావస్తూ; ఆనీత = తేబడిన; వస్తువులన్ = వస్తువులను; అందుకొనుచు = తీసుకొంటు; సౌవర్ణ = బంగారు; మణి = రత్నాలు; మయా = మయములైన; ఆసనములు = పీటలు; పెట్టుచున్ = వేస్తూ; పదములున్ =

కాళ్ళు; కడుగుచున్ = కడుగుతు; భక్తి = పూజ్యభావము; తోడన్ = తోటి; సంవాసిత = సువాసనగల; స్నానజలములన్ = స్నానములకైననీటిని; అందించుచున్ = అందిస్తూ; సద్గంధ = మంచిగంధము; వస్త్ర = బట్టలు; భూషణములు = ఆభరణములు; ఒసగి = ఇచ్చి; ఇష్ట = నచ్చిన; పదార్థంబులు = తినుబండారములు; ఇడుచున్ = ఇస్తూ; తాంబూల = తాంబూలము; ఆదులున్ = మున్నగువానిని; ఒసగుచున్ = ఇస్తూ; విసురుచున్ = వింజామరలువిసురుతు; ఓజన్ = చక్కదనముతో; మెఱసి = ప్రకాశింపజేసి; శిరమున్ = తల; దువ్వుచున్ = దువ్వుతు; శయ్య = పక్క, మంచము; పైన్ = మీద; చెలువు = అందము; మిగులన్ = అతిశయింపగా; అడుగులు = కాళ్ళు; ఒత్తుచు = పిసుకుచు; దాసీ = పనిగత్తెలు; సహస్ర = వేలమందితో; యుక్తులు = కూడియున్నవారు; అయ్యున్ = అయినప్పటికి; కొలిచిరి = సేవించిరి; దాసులు = ఆధీనులు, దాసురాళ్ళు; ఐ = అయ్యి; హరిన్ = కృష్ణుని; ఉదారున్ = ఘనుని; తారకాధిపవదనలు = స్త్రీలు {తారకాధిపవదనలు - తారకాధిప (చంద్రుని వంటి) వదనలు (మోము కలవారు), స్త్రీలు}; తారు = తాము; తగిలి = ఆసక్తులై;

భావము:

ఇంటికి రాగానే ఎదురువెళ్ళి తెచ్చిన వస్తువులు అందుకుంటారు. మణులతో పొదిగిన బంగారు ఆసనాలు వేస్తారు. భక్తితో పాదాలు కడుగుతారు, స్నానానికి సుగంధంతో కలిపిన నీళ్ళను అందిస్తారు. సుగంధాలు, వస్త్రాలు, ఆభరణాలు సమర్పిస్తారు. ఇష్టమైన పదార్థాలు వడ్డిస్తారు. తాంబూలం అందిస్తూ, విసురుతూ, తల దువ్వుతూ, పాదాలు ఒత్తుతూ, వేలకొలది దాసీలు ఉన్నప్పటికీ ఆ చంద్రముఖులు చేసే సేవలు అన్నీ వాసుదేవుడికి స్వయంగా తామే చేస్తారు.

10.2-224-శా.

నన్నే పాయఁడు; రాత్రులన్ దివములన్ నన్నే కృపం జెందెడిన్;
నన్నే దొడ్డగఁ జూచు వల్లభలలో నాధుండు నా యింటనే
యన్నాడంచుఁ బదాబువేలుఁ దమలో నూహించి సేవించి రా
యన్నుల్ గాఢ పతివ్రతాత్వ పరిచర్యాభక్తియోగంబులన్.

టీకా:

నన్నే = నన్ను మాత్రమే; పాయడు = ఎడబాయడు; రాత్రులన్ = రాత్రివేళ లందు; దివములన్ = పగటివేళ లందు; నన్నే = నన్ను మాత్రమే; కృపన్ = దయతో; చెందెడిన్ = పొంది ఉండును; నన్నే = నన్ను మాత్రమే; దొడ్డగన్ = గొప్పగా; చూచున్ = చూస్తాడు; వల్లభలలోన్ = భార్యలలో; నాథుండు = పెనిమిటి; నా = నా; ఇంటనే = ఇంటిలోనే; ఉన్నాడు = ఉన్నాడు; అంచున్ = అనుచు; పదాబువేలున్ = పదహారువేలమంది (16000); తమలో = తమ మనసులలో; ఊహించి = తలచి; సేవించిరి = కొలిచిరి; ఆ = ఆ; అన్నల్ = స్త్రీలు; గాథ = దట్టమైన; పతివ్రతాత్వ = పతివ్రతాభావముతో; పరిచర్యా = పూజించు; భక్తి = సేవించు; యోగంబులన్ = యోగములతో.

భావము:

“శ్రీకృష్ణుడు రాత్రింబవళ్ళు నాచెంతనే ఉంటూ నన్నే ప్రేమిస్తున్నా”డని తమలో తాము సంబరపడుతూ, ఆ పదహారువేలమంది పడతులు గొప్ప భక్తి భావంతో, పాతివ్రత్యంతో యదువల్లభుడిని ఆదరాభిమానములతో ఆరాధించారు

10.2-225-క.

ఆ రామలతో నెప్పుడు

బోరాములు సాల నెఱిపి పురుషోత్తముడున్

గారామునఁ దిరిగెను సౌ

ధారామ లతాసరోవిహారముల నృపా!

టీకా:

ఆ = ఆ; రామల = స్త్రీల; తోన్ = తోటి; ఎప్పుడున్ = ఎప్పుడు; పోరాములు = రాకపోకలు, స్నేహములు; చాలన్ = ఎంతో; నెఱిపి = చేసి; పురుషోత్తముడున్ = కృష్ణుడు; గారామునన్ = గారాబముతో, ప్రేమతో; తిరిగెను = మెలగెను; సౌధ = మేడలలో; ఆరామ = పూలతోటలలో; లతా = లతాకుంజములలో; సరః = సరస్సులలో; విహారములన్ = విహరించుటలచేత; నృపా = రాజా.

భావము:

ఓ రాజా! పురుషోత్తముడు శ్రీకృష్ణుడు రాకపోకలతో స్నేహం ప్రదర్శిస్తూ, ఆ స్త్రీలతో ఇళ్ళలో, తోటలలో, క్రీడా కొలనులలో విహరించాడు.

10.2-226-క.

ఏ దేవుడు జగముల ను

త్యాదించును మనుచుఁ జెఱుచుఁ బ్రాభవమున మ

ర్యాదారక్షణమునకై

యాదేవుం డట్లు మెఱసె యాదవులందున్.

టీకా:

ఏ = ఏ; దేవుడు = దేవుడు; జగములను = లోకములను; ఉత్పాదించును = పుట్టించునో; మనుచున్ = రక్షించునో; చెఱుచున్ = నాశముచేయునో; ప్రాభవమునన్ = ప్రభుత్వముతో; మర్యాద = ఆచారములను; రక్షణమున్ = కాపాడుట; కై = కోసమై; ఆ = ఆ; దేవుండు = దేవుడు; అట్లు = ఆ విధముగ; మెఱసెన్ = ప్రకాశించెను; యాదవులు = యదువంశస్థుల; అందున్ = లో.

భావము:

ప్రపంచాన్ని తన ప్రభావంతో సృష్టించి, పోషించి, అంతం చేసే ఆ పరమాత్ముడు, జగద్రక్షకుడై యాదవులలో శ్రీకృష్ణుడుగా అవతరించి ఈవిధంగా విరాజిల్లాడు.

10.2-227-వ.

అంత నొక్కనాడు రుక్మిణీదేవి లోఁగిట మహేంద్రనీల మరకతాది మణిస్తంభ వలభి విటంకపటల దేహళీకవాట విరాజమానంబును, శాతకుంభ కుడ్య గవాక్ష వేదికా సోపానంబును, విలంబమాన ముక్తాఫలదామ విచిత్ర కౌశేయవితానంబును, వివిధ మణిదీపికా వినర విభ్రాజమానంబును, మధుకరకులకలిత మల్లికాకుసుమ మాలికాభిరామంబును, జాలకరంధ్ర వినిర్గత కర్పూరాగరుధూప ధూమంబును, వాతాయన విప్రక్రీర్ణ శిశిరకర కిరణస్తోమంబును,

బారిజాతప్రసవామోద పరిమిళితపవనసుందరంబు నయిన లోపలిమందిరంబున
శరచ్చంద్రచంద్రికా ధవళపర్యంక మధ్యంబున, జగదీశ్వరుం డయిన హరి సుఖాసీనుండై యుండ,
సఖీజనంబులుం దానును డగ్గటి కొలిచి యుండి.

టీకా:

అంతన్ = ఆ తరువాత; ఒక్క = ఒకానొక; నాడు = దినమున; రుక్మిణీదేవి = రుక్మిణీదేవి; లోగిటన్ =
ఇంటిలో; మహేంద్రనీల = ఇంద్రనీలమణులు; మరకత = పచ్చలు; ఆది = మొదలైన వానిచేతనైన;
మణి = రత్నాలు; స్తంభ = స్తంభములు; వలభి = చూరులు (ఇంటిముందు); విటంక = గువ్వగూళ్ళు;
పటల = పైకప్పులు; దేహళీ = ద్వారబంధములు; కవాట = తలుపులు చేత; విరాజమానంబును =
ప్రకాశించునది; శాత = బంగారు; కుంభ = ఇంటిపై ఉండు కుండలు; కుడ్య = గోడలు; గవాక్ష =
కిటికీలు; వేదికా = అరుగులు; సోపానంబును = మెట్లు కలిగినవి; విలంబమాన = వేలాడగట్టబడిన;
ముక్తాఫల = ముత్యాల; దామ = దండలు; విచిత్ర = బాగా చిత్రించిన; కౌశేయ = పట్టుబట్టలు;
వితానంబును = మేలుకట్టులు, చాందినీలు; వివిధ = నానావిధములైన; మణి = మణులు; దీపికా =
కాంతుల; విసర = సమూహములచే; విభ్రాజమాన = మిక్కిలి కాంతివంతమైనది; మధుకర =
తుమ్మెదల; కుల = సమూహములచే; కలిత = కూడుకొన్న; మల్లికాకుసుమ = మల్లెపూలు; మాలికా =
దండలచే; అభిరామంబును = మనోహరమైనది; జాలక = పొగపొవుకిటికీ; రంధ్ర = కన్నములనుండి;
వినిర్గత = వెలువడెడి; కర్పూర = కర్పూరహారతుల; అగరుధూప = అగరుధూపముల; ధూమంబును
= పొగలు కలది; వాతాయన = కిటికీలనుండి; విప్రకీర్ణ = మిక్కిలి వ్యాపించు; శిశిరకర = చంద్ర; కిరణ
= కిరణముల; స్తోమంబును = సమూహము కలది; పారిజాత = పారిజాత; ప్రసవ = పూల; ఆమోద =
సువాసనలచే; పరిమిళిత = పరిమళించు; పవన = వాయువులచే; సుందరంబున్ = అందయైనది;
అయిన = ఐన; లోపలిమందిరంబునన్ = అంతఃపురము లందు; శరత్ = శరత్కాలపు; చంద్ర =
చంద్రుని; చంద్రికా = వెన్నెల వంటి; ధవళ = తెల్లని; పర్యంక = పాన్పు, మంచము; మధ్యంబునన్ =
నడుమ; జగదీశ్వరుండు = ఎల్లలోకాలకి ప్రభువు; అయిన = అగు; హరి = కృష్ణుడు; సుఖాసీనుడు =
చక్కగా కూర్చున్నవాడు; ఐ = అయ్యి; ఉండన్ = ఉండగా; సఖీజనంబులున్ = చెలికత్తెలు; తానును
= తను; డగ్గటి = దగ్గరికి వెళ్ళి; కొలిచి = సేవచేయుచు; ఉండి = ఉండి.

భావము:

ఒకనాడు రుక్మిణీదేవి అంతఃపురంలో శరత్కాలపు వెన్నెలవంటి తెల్లనైన పానుపుమీద జగదీశ్వరుడైన శ్రీకృష్ణుడు సుఖాసీనుడై ఉన్నాడు. ఆ అంతఃపురం నవరత్నాలు పొదిగిన స్తంభాలతో ఇంద్రనీల మణులు పొదిగిన చంద్రశిలలతో నిండినట్టిది. ఆ చంద్రశాలలలోని ద్వారబంధాలు గడపలు మండపాలు తలుపులు గోడలు కిటికీలు అరుగులు మెట్లు అన్నీ సువర్ణకాంతులు విరజిమ్ముతున్నాయి. ఆ అంతఃపురం వేల్చాడుతున్న ముత్యాలసరాలతో నిండిన చిత్రవిచిత్రమైన పట్టువస్త్రాల చాందినీలతో వెలుగుతున్నది అనేక మణిదీపాలతో ప్రకాశిస్తున్నది. అక్కడ ఉన్న మల్లెపూలదండలపై తుమ్మెదలు మూగి ఉన్నాయి. కర్పూరం అగరు మొదలైన సుగంధ ద్రవ్యాల పొగలు ఆ అంతఃపురపు కిటికీలగుండా బయటకు వ్యాపిస్తున్నాయి. గవాక్షాల గుండా చల్లని తెల్లని కిరణాలు ప్రసరిస్తున్నాయి. ఉద్యానవనం నుంచి పారిజాత సుగంధ పవనాలు వీస్తున్నాయి. అటువంటి అంతఃపురంలో సుఖాసీనుడై ఉన్న శ్రీహరిని రుక్మిణీదేవి ఆమె సఖులూ సేవిస్తున్నారు.

10.2-228-సీ.

కుచకుంభములమీఁది కుంకుమతో రాయు-

హారంబు లరుణంబు లగుచు మెఱయఁ;

గృరపల్లవము సాచి కదలింప నంగుళీ-

యక కంకణప్రభ లావరింపఁ;

గదలిన బహురత్న కలిత నూపురముల-

గంభీర నినదంబు గడలుకొనఁగఁ;

గాంచన మణికర్ణికా మయూఖంబులు-

గండపాలికలపై గంతు లిడఁగఁ;

10.2-228.1-తే.

గురులు నర్తింపఁ బయ్యెద కొంగు దూఁగఁ;

బోటిచే నున్న చామరఁ బుచ్చుకొనుచు

జీవితేశ్వరు రుక్మిణి సేర నరిగి

వేడ్క లిగురొత్త మెల్లన వీవఁ దొడఁగె.

టీకా:

కుచ = స్తనములు అను; కుంభముల = కుంభముల; మీది = పైననున్న; కుంకుమ = కుంకుమపూత;
తోన్ = తోటి; రాయు = ఒరుసుకొనెడి; హారంబులు = ముత్యాలదండలు; అరుణంబులు = ఎఱ్ఱనివి;
అగుచున్ = జెతు; మెఱయన్ = మెరుస్తుండగా; కర = చేతులు అను; పల్లవమున్ = చిగురాకులను;
చాచి = చాపి; కదలింపన్ = కదలించగా; అంగుళీయక = ఉంగరాలు; కంకణ = చేతికడియములు;
ప్రభలు = కాంతులు; ఆవరింపన్ = ప్రసరించగా; కదలిన = చలిస్తున్న; బహు = అనేక; రత్న =
మణులు; కలిత = కలిగిన; నూపురముల = కాలి అందెలు; గంభీర = గంభీరమైన; నినదంబున్ =
ధ్వనులు; కడలుకొనగన్ = అతిశయింపగా; కాంచన = బంగారు; మణి = రత్నాలు; కర్ణికా =
చెవిదుద్దుల; మయాఖంబులు = కాంతికిరణములు; గండపాలికల = చెక్కిటిప్రదేశములు; పైన్ =
మీద; గంతులిడగన్ = తళతళలాడగా; కురులు = శిరోజములు; నర్తింపన్ = చలింపగా; పయ్యెద =
పైట; కొంగు = చెరగు; తూగన్ = వేలాడుతుండగా; బోటి = చెలికత్తె; చేన్ = చేతిలో; ఉన్న = ఉన్నట్టి;
చామరన్ = వింజామర, విసినికట్టి; పుచ్చుకొనుచు = తీసుకొని; జీవితేశ్వరున్ = భర్తని, కృష్ణుని;
రుక్మిణి = రుక్మిణీదేవి; చేరన్ = దగ్గరకు; అరిగి = వెళ్ళి; వేడ్కలు = కోరికలు; ఇగురొత్తన్ =
చిగురించగా; మెల్లనన్ = మెల్లిగా; వీవన్ = వీచుట; తొడగెన్ = మొదలిడెను.

భావము:

ఆ సమయంలో వక్షస్థలంమీది కుంకుమ అంటుకుని హారాలు ఎఱ్ఱని కాంతితో మెరుస్తుండగా;
చిగురుటాకువంటి చేతిని కదలించి నప్పుడు కదలిన కంకణాలు, ఉంగరాల కాంతులు
ప్రసరిస్తుండగా; చెవులకు ధరించిన బంగారు చెవిదుద్దుల ధగధగలు గండస్థలాలపై
వ్యాపిస్తుండగా; కదిలినప్పుడు రత్నాల అందెలు గంభీరమైన ధ్వని చేస్తుండగా; ముఖం మీద
ముంగురులు కదలాడుతుండగా; పైటకొంగు తూగాడుతూ ఉండగా; చెలికత్తె చేతిలోని
వింజామరను తీసుకుని రుక్మిణీదేవి తన జీవితేశ్వరు డైన శ్రీకృష్ణునకు మెల్లిగా విసరసాగింది.

10.2-229-వ.

అప్పుడు.

టీకా:

అప్పుడు = ఆ సమయమున.

భావము:

అలా శ్రీకృష్ణులవారిని రుక్మిణీదేవి సేవిస్తున్న సమయంలో..

దశమ స్కంధము - ఉత్తర : రుక్మిణీదేవి విప్రలంభంబు

10.2-230-ము.

పతి యే రూపము దాల్చినం దదనురూపంబైన రూపంబుతో

సతి దా నుండెడు నట్టి రూపవతి నా చంద్రాస్య నా లక్ష్మి నా

సుతనున్ రుక్మిణి నా యనన్యమతి నా శుద్ధాంతరంగం గళా

చతురత్వంబున శౌరి యిట్లనియెఁ జంచన్మందహాసంబుతోన్.

టీకా:

పతి = భర్త; ఏ = ఏ; రూపము = ఆకృతి, అవతారము; తాల్చినన్ = ధరించిన; తత్ = దానికి;

అనురూపంబు = తగినది; ఐన = అయిన; రూపంబు = ఆకృతి, స్వరూపము; తోన్ = తోటి; సతి =

ఉత్తమస్త్రీ; తాన్ = తాను; ఉండునట్టి = ఉండెడి; రూపవతిన్ = సౌందర్యవతిని; ఆ = ఆ; చంద్రాస్యన్ =

అందగత్తెను; ఆ = ఆ ప్రసిద్ధమైన; లక్ష్మిన్ = లక్ష్మీదేవి అవతారిణిని; ఆ = ఆ; సు = మంచి, చక్కటి;

తనునన్ = దేహము కలామెను; రుక్మిణిన్ = రుక్మిణీదేవిని; ఆ = ఆ; అనన్యమతి = ఇతరులెవరిని

తలచని; ఆ = ఆ; శుద్ధ = పరిశుద్ధమైన; అంతరంగన్ = అంతరంగము కలామెను; కళా = శృంగార

కళలోని; చతురత్వంబునన్ = నేర్పరితనములతో; శౌరి = కృష్ణుడు; ఇట్లు = ఈ విధముగ; అనియె =

పలికెను; చంచత్ = మెరుస్తున్న; మందహాసంబు = చిరునవ్వు; తోన్ = తోటి.

భావము:

రూపవతి, తన పతికి అనురూపమైన రూపంతో ప్రవర్తించే లక్ష్మీదేవి అవతారమూ, వివేకవతి, సౌందర్యవతి, సౌభాగ్యవతి, పద్మముఖీ, సద్గుణవతి, తన ప్రియసతీ అయిన ఆ రుక్మిణీదేవితో శ్రీకృష్ణుడు చిరునవ్వుతో చమత్కారంగా ఇలా అన్నాడు.

10.2-231-మ.

"**బల**శౌర్యంబుల భోగమూర్తి కులరూ**ప్త**త్యాగ సంపద్గుణం

బులదిక్పాలురకంటెఁ జైద్యముఖరుల్ పూర్ణుల్ ఘనుల్; వారికిన్

నెలతా! తల్లియుఁదండ్రీయుం సహజుడున్ **ని**న్నిచ్చినంబోక యీ

బలవద్భీరుల వార్ధిలీనుల మముం **బా**టింప నీ కేటికిన్?

టీకా:

బల = బలములచేతను; శౌర్యంబులన్ = పరాక్రమముచేతను; భోగ = గొప్ప సౌఖ్యములు; మూర్తి = చక్కటి ఆకృతి; కుల = మంచి వంశము; రూప = చక్కదనము; త్యాగ = త్యాగగుణము; సంపత్ = సంపదలు; గుణంబులన్ = మంచిగుణములుతో; దిక్పాలుర = అష్టదిక్పాలకుల {అష్టదిక్పాలకులు - 1 ఇంద్రుడు - తూర్పు దిక్కునకు 2 అగ్ని - ఆగ్నేయ మూలకు 3 యముడు - దక్షిణ దిక్కునకు 4 నిర్భతి - నైఋతి మూలకు 5 వరుణుడు - పడమటి దిక్కునకు 6 వాయువు - వాయవ్య మూలకు 7 కుబేరుడు - ఉత్తర దిక్కునకు 8 ఈశానుడు - ఈశాన్య మూలకు పరిపాలకులు}; కంటెన్ = కంటె; చైద్య = శిశుపాలుడు {చైద్యుడు - చేదిదేశపువాడు, శిశుపాలుడు}; ముఖరుల్ = మొదలైనవారు; పూర్ణుల్ = సంపూర్ణవ్యక్తులు; ఘనుల్ = గొప్పవారు; వారి = వారల; కిన్ = కు; నెలతా = పడతీ, స్త్రీ; తల్లియున్ = తల్లి; తండ్రీయున్ = తండ్రీ; సహజుడున్ = తోడబుట్టినవాడు; నిన్ను = నిన్ను; ఇచ్చినన్ = ఇవ్వబోగా; పోక = వెళ్ళకుండా; ఈ = ఈ; బలవత్ = బలవంతులకు; భీరులన్ = భయపడువారిని; వార్ధి = సముద్రమున; లీనులన్ = అణగియుండువారిని; మమున్ = మమ్ము; పాటింపన్ = అంగీకరించుట; నీ = నీ; కున్ = కు; ఏటికిని = ఎందుకు.

భావము:

“బాలా! బలంలో, శౌర్యంలో, రూపంలో, భోగంలో, కులంలో, త్యాగంలో, సంపదలో, సద్గుణాలలో
దిక్పాలక కంటే చైద్యుడు మొదలైనవారు చాలా గొప్పవారు, పరిపూర్ణులు. అటువంటి
శిశువులుడితో నీ తల్లీ, తండ్రి, సోదరుడూ నీకు వివాహము చేద్దాము అనుకుంటే ఒప్పుకోక, నీవు
సముద్రగర్భంలో తలదాచుకున్నవాడను, పిరికివాడను అయిన నన్ను ఎందుకు వివాహమాడావు.

10.2-232-సీ.

లోకుల నడవడిలోని వారము గాము-

పరులకు మా జాడ బయలు పడదు;

బలమదోపేతులు ప్రగగొండ్లు మా తోడ-

రాజపీఠములకు రాము తఱచు;

శరణంబు మాకు నీ జలరాశి సతతంబు-

నిష్కించనుల మేము; నిధులు లేవు;

కలవారు చుట్టాలు గారు; నిష్కించన-

జనబంధులము; ముక్తసంగ్రహాలము;

10.2-232.1-ఆ.

గూఢవర్తనులము; గుణహీనులము; భిక్షు

లైన వారిఁ గాని నాశ్రయింప;

మిందుముఖులు దగుల; రిటువంటి మముబోఁటి

వారి నేల దగుల వారిజాక్షి!

టీకా:

లోకుల = లోకుల యొక్క; నడవడి = పద్ధతి అనుసరించు; వారము = వాళ్ళము; కాము = కాదు;

పరులు = ఇతరుల లెవరి (భక్తులుకాని); కున్ = కి; మా = మా యొక్క; జాడ = విధము;

బయలుపడదు = తెలియబడదు; బల = బలము; మద = అష్టమదములు (అష్టమదములు -

1కులము 2విద్య 3సంపద 4ఆచారము 5కీర్తి 6భోగము 7దాతృత్వము 8జ్ఞానము 9 వలని
గర్వములు; ఉపేతులు = కలవారు; పగగొండ్రి = విరోధింతురు; మా = మా; తోడన్ = తోటి;
రాజపీఠములు = సింహాసనముల; కున్ = కడకు; రాము = చేరము; తఱచు = ఎక్కువగా; శరణంబు
= రక్షణ నిచ్చు స్థావరము; మా = మా; కున్ = కు; ఈ = ఈ; జలరాశి = సముద్రము; సతతంబున్ =
ఎల్లప్పుడు; నిష్కించనులము = ఏది (ప్రారబ్ధము) లేనివారము; ఏము = మేము; నిధులు = నిధులు
(సంచిత) ఏమీ; లేవు = లేవు; కలవారు = సంపన్నులు; చుట్టాలు = కావలసినవారు; కారు = కారు;
నిష్కించన = బీదలైన; జన = వారి; బంధులము = బంధువులము; ముక్త = విడిచిన; సంగ్రహాలము
= సంపాదన కలవారము (కర్మలు); గూఢవర్తనులము = మరుగున ఉండువారము;
గుణహీనులము = గుణాలు(త్రి)లేనివారము; భిక్షులు = ఆశ్రితులు, భిక్షగాళ్ళు; ఐన = అయిన; వారిన్
= వారిని; కాని = తప్పించి; ఆశ్రయింపము = చేరము; ఇందుముఖులున్ = స్త్రీలు, ఆత్మలు
{ఇందుముఖులు - చంద్రవదనలు, స్త్రీలు}; తగులుదురు = కూడుదురు; ఇటువంటి = ఇలాంటి;
మమున్ = మమ్ము (పరమాత్మను); బోటి = పోలెడి; వారిన్ = వారిని; ఏల = ఎందుకు; తగులన్ =
కూడుట (ఏలతగులన్ - ఎందుకు కూడుట, కూడకూడదు); వారిజాక్షి = పద్మాక్షి.

భావము:

అందంగా కదలాడే కన్నులు గల లోలాక్షీ! మా నడవడి లోకులకు భిన్నమైనది. మా జాడ
ఇతరులకు అంతుపట్టదు. బలవంతులతో శత్రుత్వం పెట్టుకుంటాము. రాజసింహాసనాల కోసం
ఆశపడము. సముద్రమే ఎప్పుడూ మాకు ఆశ్రయస్థానం. ఏమీ లేని వాళ్ళము. ధన హీనులము. గుణ
హీనులము. పేదలతో తప్ప ధనవంతులతో స్నేహం చేయము. రహస్య వర్తనులము. భిక్షకులను
ఆశ్రయిస్తాము. ఇటువంటివారిని స్త్రీలు వరిస్తారా? ఈలాంటి గుణాలున్న నన్ను నీవెందుకు
వలచావు.

10.2-233-క.

సిరియును వంశము రూపును

సరియైన వివాహసఖ్య సంబంధంబుల్

జరుగును; సరి గాకున్నను

జరగవు; లోలాక్షీ! యెట్టి సంసారులకున్.

టీకా:

సిరియును = సంపదలు; వంశము = కులము; రూపును = రూపము; సరి = సమానముగా; ఐన = ఉన్న ఎడల; వివాహ = వైవాహిక; సఖ్య = సఖ్యత; సంబంధంబుల్ = బాంధవ్యాలు; జరుగును = సరిగా నడచును; సరి = సమానము; కాకున్నను = లేనిచో; జరగవు = సరిగా నడవవు; లోలాక్షీ = స్త్రీ {లోలాక్షీ - చలించు కన్నులు కలామె, స్త్రీ}; ఎట్టి = ఎలాంటి; సంసారుల్ = గృహస్థాశ్రమవాసుల; కున్ = కి ఐనై సరే.

భావము:

అందమైన కన్నులున్న చిన్నదానా! లోకంలో ఎటువంటి వారికైనా వియ్యమైనా నెయ్యమైనా సంపద, సౌందర్యం, వంశం సమానంగా ఉన్నప్పుడే శోభిస్తుంది. లేకపోతే సంబంధాలు సరిగా జరుగవు.

10.2-234-క.

తగదని యెఱుగవు మమ్ముం

దగిలితివి మృగాక్షి! దీనఁ దప్పగు; నీకుం

దగిన మనుజేంద్రు నొక్కనిఁ

దగులుము; గుణహీనజనులఁ దగునే తగులన్?

టీకా:

తగదు = తగినది కాదు; అని = అని; ఎరుగవు = నీకు తెలియదు; మమ్మున్ = మమ్మల్ని; తగిలితివి = వరించితివి; మృగాక్షి = ఇంతి {మృగాక్షి - లేడివంటి కన్నులు కలామె, స్త్రీ}; దీనన్ = దీనివలన; తప్పు = లోపము; అగున్ = వచ్చును; నీ = నీ; కున్ = కు; తగిన = తగినవాడైన; మనుజేంద్రుని = నరేంద్రుని; ఒక్కనిన్ = ఒక్కడిని; తగులుము = చేరుము, పట్టుకొనుము; గుణహీన = గుణములే లేని; జనులన్ = వారిని; తగునే = యుక్తమేనా; తగులన్ = చేరుట.

భావము:

ఓ హరిణాక్షీ! గుణహీనులతో సంబంధం తగదు కదా. నా సంబంధం తగినది కాదని గ్రహించలేకపోయావు; తెలియక నన్ను వివాహమాడావు; పొరపాటు చేశావు. పోనీలే ఇప్పుడు, నీకు తగిన రాజేంద్రుడిని మరెవరినైనా వివాహమాడు.

10.2-235-నీ.

సాల్య జరాసంధ చైద్యది రాజులు-

చెలగి నన్ వీక్షించి మలయుచుండ

నది గాక రుక్మీ నీ అన్నయు గర్వించి-

వీర్యమదాంధుఁ డై వెలయుచున్న

వారి గర్వంబులు వారింపఁగాఁ గోరి-

చెలువ! నిన్నొడిచి తెచ్చితిమి; గాని

కాంతా తనూజార్థ కాముకులము గాము-

కామమోహదులఁ గ్రందుకొనము;

10.2-235.1-తే.

విను; ముదాసీనులము; క్రియావిరహితులము

ప్రార్థులము మేము; నిత్యాత్మబుద్ధితోడ

వెలుగుచుందుము గృహదీపవిధము మెఱిసి;

నవలతాతన్వి! మాతోడ నవయ వలదు."

టీకా:

సాల్య = సాల్వడు; జరాసంధ = జరాసంధుడు; చైద్య = శిశుపాలుడు; ఆది = మున్నగు; రాజులు =

రాజులు; చెలగినన్ = చెలరేగి; నన్ = నన్ను; వీక్షించి = చూసి; మలయుచుండన్ =

ద్రోషించుచుండగా; అదిగాక = వీరేకాక, ఇంతేకాక; రుక్మీ = రుక్మి; నీ = నీ యొక్క; అన్నయున్ =

సోదరుడు; గర్వించి = మదించి; వీర్య = వీరత్వముచేత; మద = కొవ్వెక్కి; అంధుడు =

కళ్ళుకనిపించనివాడు; ఐ = అయ్యి; వెలయుచున్న = ప్రకాశించుచుండగా; వారిన్ = వారి యొక్క;
 గర్వంబులున్ = అహంకారములను; వారింపగాన్ = అణచివేయవలెనని; కోరి = తలచి; చెలువ =
 సుందరి; నిన్నున్ = నిన్ను; ఒడిచి = పట్టుకొని; తెచ్చితిమి = తీసుకొని వచ్చాము; కాని = అంతే
 తప్పించి; కాంతా = స్త్రీల; తనూజ = సంతానము; అర్థ = ధనము లందు; కాముకులము = లాలస
 కలవారము; కాము = కాదు; కామమోహదులన్ = అరిషడ్వర్గములచేత {అరిషడ్వర్గములు - 1కామ
 2క్రోధ 3లోభ 4మోహ 5మద 6మాత్సర్యములు అను ఆరు శత్రువుల వలె నాశము చేయునవి};
 క్రందుకొనము = చిక్కుపడము; వినుము = వినుము; ఉదాసీనులము = దేనినంటక ఉండువారము;
 క్రియారహితులము = కర్మలంటనివారము; పూర్ణులము = అంతట నిండి యుండువారము; మేము
 = మేము; నిత్య = శాశ్వతమైన; ఆత్మ = ఆత్మలము అను; బుద్ధి = జ్ఞానము; తోడన్ = కలిగి;
 వెలుగుచుందుము = ప్రకాశించుచుందుము; గృహ = ఇంటిలోని; దీప = దీపము; విధమున్ = వలె;
 మెరిసి = కాంతివంతమై; నవలతాతన్వి = రుక్మిణీదేవి {నవలతాతన్వి - నవ (లేత) లత వంటి తన్వి
 (దేహము కలామె), అందమైన స్త్రీ}; మా = మా; తోడన్ = తోటి; నవయ = శ్రమపడ; వలదు = వద్దు.

భావము:

ఓ లతాంగీ! సాల్వభూపతి జరాసంధుడు, చేది రాజు శిశుపాలుడు మున్నగు రాజులు చెలరేగి
 ద్వేషంతో నా వెనుక పడుతున్నారు. నీ సోదరుడైన రుక్మి బలగర్వంతో మిడిసిపడుతున్నాడు. వారి
 అహంకారాన్ని అణచటానికి మాత్రమే, ఆనాడు నిన్ను బలవంతంగా తీసుకుని వచ్చాను.
 అంతేకాని, కాంతల పట్ల, సంతానం పట్ల, ఐశ్వర్యంపట్ల ఆసక్తి కలిగి కాదు. కామ మోహములకు
 మేము లోనుకాము. ఉదాసీనులము. క్రియారహితులము. పరిపూర్ణులము. నాలుగు గోడల మధ్య
 వున్న దీపం లాగ నిత్యాత్మ బుద్ధితో వెలుగుతుంటాము. అటువంటి మమ్మల్ని కట్టుకొని ఎందుకు
 బాధపడతావు."

10.2-236-వ.

అని యిట్లు భగవంతుడైన హరి దన్నుఁ బాయక సేవించుటం బ్రియురాలను, పట్టంపుదేవి
 ననియెడి రుక్మిణి దర్పంబు నేర్పున నుపసంహరించి యూరకుండిన నమ్మానవతి
 యప్రియంబులు నపూర్వంబులు నైన మనోవల్లభు మాటలు విని దురంతంబైన చింతాభరంబున
 సంతాపంబు నొందుచు.

టీకా:

అని = అని; ఇట్లు = ఈ విధముగ; భగవంతుడు = షడ్గుణైశ్వర్యసంపన్నుడు; ఐన = అయిన; హరి = కృష్ణుడు; తన్ను = తనను; పాయక = విడువకుండా; సేవించుటన్ = కొలచుటచేత; ప్రియురాలు = ఇష్టురాలిని; అను = అనెడి; పట్టపుదేవిని = ప్రధాన భార్యను; అనియెడి = అనెడి; రుక్మిణి = రుక్మిణీదేవి; దర్పంబున్ = అహంకారమును; నేర్పునన్ = చాతుర్యముతో; ఉపసంహరించి = అణచివేసి; ఊరకుండినన్ = నిశ్శబ్దముగా ఉండగా; ఆ = ఆ; మానవతి = మానవంతురాలు; అప్రియంబులు = అయిష్టదాయకములు; అపూర్వంబులున్ = మునుపు లేనివి; ఐన = అయిన; మనోవల్లభు = భర్త యొక్క (మనోవల్లభుడు - మనసుకు ప్రియుడు, భర్త); మాటలు = పలుకులు; విని = విని; దురంతంబు = అణచుకోలే నంతది; ఐన = అయిన; చింతా = దుఃఖ; భరంబునన్ = అతిశయముచేత; సంతాపంబున్ = మిక్కిలి బాధను; ఒందుచున్ = పొందుతు.

భావము:

అని భగవంతుడైన శ్రీకృష్ణుడు పలికాడు. ప్రతినిత్యం తనను సేవిస్తూ, పట్టపురాణిని అనే గర్వంతో ఉన్న రుక్మిణి ఆత్మాభిమానం అంతా అలా నేర్పుగా పలికి తొలగించాడు. తన ప్రాణప్రియుని నోట ఆ మానవతి ఇంతకు ముందు ఎన్నడూ వినని అప్రియమైన మాటలు విని, అంతులేని ఆవేదనతో బాధపడింది.

10.2-237-సీ.

కాటుక నెఱయంగఁ గన్నీరు వరదలై-

కుచకుంభయుగళ కుంకుమము దడియ

విడువక వెడలెడు వేడినిట్టూర్పుల-

లాలితాధర కిసలయము గందఁ

జెలువంబు నెఱిదప్పి చిన్నవోవుచు నున్న-

వదనారవిందంబు వాడు దోఁప

మారుతాహతిఁ దూలు ముహిత కల్పకవల్లి-

వడువున మేన్ వడవడ వడంకఁ

10.2-237.1-తే.

జిత్త మెటియంగఁ జెక్కిటఁ జేయ్యి సేర్చి
కౌతుకం బేది పదతలార్తమున నేల
వ్రాసి పెంపుచు మో మరవ్రాంచి వగలఁ
బొందె మవ్వంబు గందిన పువ్వుబోలె.

టీకా:

కాటుక = కంటి కాటుక; నెఱయంగన్ = కారిపోతుండగా; కన్నీరు = కన్నీళ్ళు; వరదలు =
ప్రవాహములు; ఐ = అయ్యి; కుచ = పాలిండ్లు అను; కుంభ = కుంభముల; యుగళ = ద్వయము
నందలి; కుంకుమమున్ = కుంకుమపూత; తడియన్ = తడిసిపోగా; విడువక = వదలకుండా;
వెడలెడు = వస్తున్న; వేడి = వేడి; నిట్టూర్పులన్ = నిట్టూర్పుల వలన; లాలిత = మనోజ్ఞమైన; అధర =
కింది పెదవి అనెడి; కిసలయమున్ = చిగురాకు; కందన్ = కందిపోగా; చెలువంబు = కళ; నెఱిన్ =
బాగా; తప్పి = తగ్గిపోయి; చిన్నపోవు = చిన్నబోతు; ఉన్న = ఉన్నట్టి; వదన = మోము అను;
అరవిందంబు = పద్మము; వాడు = వాడిపోవుట; తోపన్ = కనబడగా; మారుతా = గాలి; ఆహతి =
సోకుటచేత; తూలు = తూలిపడిపోయెడి; మహిత = గొప్ప; కల్పక = పారిజాత; వల్లి = తీగ;
వడుపునన్ = వలె; మేన్ = దేహము; వడవడ = వడవడ అని {వడవడ - వణకు టందలి
ధ్వన్యనుకరణ}; వడంకన్ = వణకగా; చిత్తము = మనస్సు; ఎరియంగన్ = వికలముకాగా; చెక్కిటన్ =
చెక్కిలి పై; చెయ్యి = చేతిని; చేర్చి = చేర్చి; కౌతుకంబు = కుతూహలము; ఏది = పోయి; పదతల =
పాదము యొక్క; అగ్రమునన్ = బొటకనవేలితో; నేలన్ = నేలమీద; వ్రాసి = రాసి; పెంపుచున్ =
పెంచుతూ; మోము = ముఖమును; అర = సగము; వాంచి = వంచుకొని; వగలన్ = దుఃఖములను;
పొందెన్ = పొందెను; మవ్వంబున్ = కోమలత్వము; కందిన = మాసి ఎఱ్ఱబారిన; పువ్వు = పూవు;
బోలెన్ = వలె.

భావము:

కాటుకతో నిండిన కన్నీ టిథారలు కుచ కుంభముల మీది కుంకుమను తడిపివేశాయి. ఆగకుండా
వస్తున్న వేడినిట్టూర్పుల వలన, చిగురుటాకు వంటి అందమైన పెదవి కందిపోయింది. ముఖపద్మం

కళ కోల్పోయి వాడిపోయింది. గాలితాకిడికి తూలిపోతున్న కల్పవల్లి వలె నెమ్మేను వడ వడ కంపించింది, ఈవిధంగా రుక్మిణి మనస్సు బాధపడుతుండగా, చెక్కిలిపై చేయిచేర్చి దీనంగా కాలితో నేలను రాస్తూ, ముఖం వంచుకుని, సౌకుమార్యం కోల్పోయిన పూవులాగా వ్యాకులపాటు చెందింది.

10.2-238-చ.

అలికుల వేణి తన్నుఁ బ్రియుఁ డాడిన యప్రియభాష లిమ్మెయిన్

సొలవక కర్ణరంధ్రముల సూదులు సొన్నిన రీతిఁగాఁగ బె

బ్బులి రొద విన్న లేడి క్రియఁ బొల్పటి చేష్టలు దక్కి నేలపై

వలనటి వ్రాలెఁ గి లెడలి వ్రాలిన పుత్తడిబొమ్మ కైవడిన్.

టీకా:

అలికులవేణి = రుక్మిణీదేవి {అలికులవేణి - తుమ్మెదల బారును పోలిన జడ కలామె, రుక్మిణి};
తన్నున్ = ఆమెను; ప్రియుడు = పెనిమిటి; ఆడిన = అనిన; అప్రియ = కఠినమైన; భాషలు = మాటలు;
ఇమ్మెయిన్ = ఈ విధముగ; సొలవక = వెనుదీయక; కర్ణ = చెవుల; రంధ్రములన్ = కన్నములలోకి;
సూదులు = సూదులు; సొన్నిన = గుచ్చిన; రీతి = అట్లు; కాగన్ = అవ్వగా; బెబ్బులి = పెద్దపులి; రొదన్
= కాండ్రంపును; విన్న = వినినట్టి; లేడి = జింక; క్రియన్ = వలె; పొల్పు = స్థైర్యము; అటి = నశించి;
చేష్టలు = కదలికలు; తక్కి = తప్పి; నేలన్ = భూమి; పైన్ = మీద; వలను = తెలివి; అటి = తప్పి;
వ్రాలెన్ = పడిపోయెను; కీలు = కీళ్ళు; ఎడలి = వదలి; వ్రాలిన = పడిపోయిన; పుత్తడిబొమ్మ =
బంగారుబొమ్మ; కైవడిన్ = వలె.

భావము:

ఆ సుకుమారిని తన ప్రియుడు తనతో పలికిన ఆ అప్రియమైన పలుకులు చెవులలో సూదులు పెట్టి పొడిచినట్లు బాధ పెట్టాయి. పెద్దపులి గాండ్రంపు విన్న లేడి లాగ కీలుతప్పి క్రింద పడిపోయిన బంగారు బొమ్మ లాగా, నిశ్చేష్టురాలై నేలపైకి వాలిపోయింది.

10.2-239-వ.

ఇట్లు వ్రాలిన.

టీకా:

ఇట్లు = ఇలా; వ్రాలిన = పడిపోగా.

భావము:

అలా పట్టపురాణి రుక్మిణీదేవి నేలపైకి వారిపోగా....

10.2-240-మ.

ప్రణతామ్నాయుడు కృష్ణుఁ డంతఁ గదిసెన్ బాష్పావరుద్ధారుణే

క్షణ విస్రస్త వినూత్నభూషణ దురుక్తకూర నారాచ శో

షణ నాలింగితధారుణిన్ నిజకులాచారైక సద్ధర్మ చా

రిణి విశ్లేషిణి వీతతోషిణిఁ బురంద్రీగ్రామణిన్ రుక్మిణిన్.

టీకా:

ప్రణతామ్నాయుడు = కృష్ణుడు (ప్రణతామ్నాయుడు - నమస్కరించిన వేదములు కలవాడు, కృష్ణుడు); కృష్ణుడు = కృష్ణుడు; అంతన్ = అంతట; కదిసెన్ = సమీపించెను; బాష్పా = కన్నీటిచే; అవరుద్ధ = ఆవరింపబడుటచేత; అరుణ = ఎఱ్ఱబారిన; ఈక్షణన్ = కన్నులు కలామెను; విస్రస్త = వీడిపడిన; వినూత్న = సరికొత్త; భూషణన్ = ఆభరణములు కలామెను; దురుక్త = చెడ్డమాటలు అను; కూర = భీకరమైన; నారాచ = బాణములచే; శోషణన్ = శోషిల్లి నామెను; ఆలంగితధారుణిన్ = నేలపై పడిపోయి నామెను (ఆలంగిత ధారుణి - ఆలింగనము చేసికొన్న నేల కలామె, నేలపై పడిపోయినామె); నిజ = తన; కుల = వంశ; ఆచార = ఆచరము లందు; ఏకన్ = నిష్ఠ కలామెను; సత్ = మంచి; ధర్మ = ధర్మమున; చారిణిన్ = మెలగు నామె; విశ్లేషిణిన్ = విశ్లేషించు నేర్పరిని; వీత = పోయిన; తోషిణిన్ = సంతోషము కలామెను; పురంద్రీ = ఇల్లాండ్రలో; గ్రామణిన్ = ఉత్తమురాలిని; రుక్మిణిన్ = రుక్మిణిని.

భావము:

వేదవేద్యుడైన శ్రీకృష్ణుడు కన్నీటితో నిండి ఎఱ్ఱపడ్డ నేత్రాలతో చెదరిన భూషణాలతో ఆ కఠోరపు పలుకుల ములుకుల వలన కలిగిన అలజడితో నేలపై పడి పోయిన ఆ సద్వంశ సంభూతురాలూ, శోకసంతప్తురాలూ, సహధర్మచారిణి, సాధ్వీశిరోమణి అయిన రుక్మిణీదేవి దగ్గరకు వెళ్ళాడు.

10.2-241-నీ.

కని సంభ్రమంబునఁ దనువునం దనువుగా-

ననువునఁ జందనం బుల్ల నలఁది

కన్నీరు పన్నీటఁ గడిగి కర్పూరంపుఁ-

బలుకులు సెవులలోఁ బాఱ నూఁది

కరమొప్ప ముత్యాలనరుల చి కెడలించి-

యురమునఁ బొందుగా నిరవుకొలిపి

తిలకంబు నునుపాలపులకంబుపైఁ దీర్చి-

వదలిన భూషణావళులఁ దొడిగి

10.2-241.1-తే.

కమలదళ చారు తాలవృంతమున విసరి

పొలుచు పయ్యెదఁ గుచములఁ బొందుపఱిచి

చిత్త మిగురొత్త నొయ్యన సేదఁదీర్చి

బిగియఁ గౌఁగిటఁ జేర్చి నె మ్మొగము నిమిరి.

టీకా:

కని = చూచి; సంభ్రమంబునన్ = తొట్టుపాటుతో; తనువునన్ = ఆమెదేహమునందు; తనువుగాన్ = ఆప్యాయముగా; అనువునన్ = పొందికగా; చందనంబు = మంచిగంధమును; అల్లన్ = మెల్లగా; అలది = పూసి; కన్నీరున్ = కన్నీటిని; పన్నీటన్ = పన్నీరుతో; కడిగి = శుభ్రముచేసి; కర్పూరంపు = కర్పూరము; పలుకులు = చిన్నచిన్న ముక్కలు; చెవుల = చెవుల; లోన్ = లోపలికి; పాఱన్ =

వ్యాపించునట్లుగా; ఊది = ఊది; కరము = మిక్కిలి; ఒప్పన్ = చక్కగా; ముత్యాల = ముత్యాల;
 సరులన్ = పేటలను, దండలను; చిక్కు = చిక్కును; ఎడలించి = విడదీసి; ఉరమునన్ =
 వక్షస్థలమున; పొందుగా = పొందికగా; ఇరవుకొలిపి = స్థానములో నమర్చి; తిలకంబున్ = బొట్టును;
 నును = నున్నని; ఫాల = నొసలి; ఫలకంబు = ఫలకము; పైన్ = మీద; తీర్చి = దిద్ది; వదలిన = వీడిన;
 భూషణా = ఆభరణముల; అవళులున్ = వరుసలను; తొడిగి = ధరింపజేసి; కమలదళ =
 తామరరేకులచేత; చారు = అందమైన; తాలవృంతమునన్ = తాటాకువిసనకట్టతో; విసరి = విసిరి;
 పాలుచు = జారిపోయిన; పయ్యెదన్ = పైటను; కుచములన్ = స్తనములపై; పొందుపరచి = సర్దిపెట్టి;
 చిత్తము = మనస్సు; ఇగురొత్తన్ = వికాసము నొందునట్లు; ఒయ్యనన్ = తిన్నగా; సేదదీర్చి = బడలిక
 పోగొట్టి; బిగియన్ = గట్టిగా; కౌగిటన్ = కౌగిలిలో; చేర్చి = అదుముకొని; నెఱి = నిండు; మొగమున్ =
 ముఖమును; నిమిరి = నిమిరి.

భావము:

శ్రీకృష్ణుడు వేగిరంగా ఆమె దేహానికి బాగా మంచిగంధం పూశాడు. కర్పూరపు పలుకుల్ని
 చెవులలో ఊదాడు. పన్నీటితో కన్నీటిని కడిగాడు. ముత్యాల మాలల చిక్కు తీసి వక్షస్థలం మీద
 సరిచేసాడు. ముఖాన తిలకం సరిదిద్దాడు. జారిపోయిన భూషణాలను అన్నిటినీ చక్క చేసాడు.
 తామరరేకుల విసనకట్టతో విసిరాడు. పైటను సరిచేసాడు. ముఖం నిమిరాడు. గట్టిగా
 కౌగలించుకుని సేదదీర్చి హృదయానందం కలిగించాడు.

10.2-242-తే.

నెరులుగల మరునీలంపు టురుల సిరుల
నరులుగొనఁ జాలి నరులను మరులు కొలుపు
యిరులు గెలిచిన తుమ్మెద గలులఁ దెగడు
కురుల నులిదీర్చి విరు లిడి కొప్పువెట్టి.

టీకా:

నెరులుగల = ఉంగరాలు తిరిగిన; మరు = మన్మథుని; నీలంపు = నల్లని; ఉరులన్ = ఉచ్చుల;
 సిరులన్ = సమృద్ధులు; అరులు = కప్పములుగా; కొనజాలి = తీసుకొన గలిగి; నరులను =

మానవులను; మరులుకొలుపు = మోహింప జేసిడి; ఇరులున్ = చీకట్లను; గెలిచిన = జయించిన;
తుమ్మెద = తుమ్మెద; గణులన్ = రెక్కలను; తెగడు = పరిహాసము చేయు; కురులన్ = తలవెంట్రుకల;
నులిన్ = చిక్కు; తీర్చి = విడదీసి; విరులు = పువ్వులు; ఇడి = పెట్టి; కొప్పు = జుట్టుముడి; పెట్టి = వేసి.

భావము:

తుమ్మెదరెక్కలను మించిన, మానవుల్ని మరులుగొలిపే వినీల కుంతలాలను చక్కగా దువ్వి
కొప్పుతీర్చి పూలతో అలంకరించాడు.

10.2-243-క.

మురసంహరుఁ డిందిందిర

గరుఁదనిలచలత్పసూనక్రలికాంచిత సుం

దశయ్యఁ జేర్చె భీష్మక

వరపుత్రిన్ నుతచరిత్ర వారిజనేత్రన్.

టీకా:

మురసంహరుడు = కృష్ణుడు; ఇందిందిర = తుమ్మెద; గరుత్ = రెక్కల; అనిల = గాలిచేత; చలత్ =
కదులుతున్న; ప్రసూన = పూలచే; కలికా = మొగ్గలచే; అంచిత = అలంకరింపబడిన; సుందర =
అందమైన; శయ్యన్ = పొన్నుపై; చేర్చెన్ = చేర్చెను; భీష్మకవరపుత్రిన్ = రుక్మిణీదేవిని (భీష్మక వర
పుత్రి - భీష్మకుని ఉత్తమమైన కుమార్తె, రుక్మిణి); నుత = కొనియాడదగిన; చరిత్రన్ = నడవడిక
కలామెను; వారిజనేత్రన్ = పద్మాక్షిని.

భావము:

మురాసురుని సంహరించినవాడు, శ్రీకృష్ణుడు శీలవతీ కమలలోచన, భీష్మకుని ఇంట అవతరించిన
సాక్షాత్తు లక్ష్మీదేవీ అయిన రుక్మిణిని తుమ్మెదల రెక్కల గాలికి కదులుతున్న పూలతో కూడిన
అందమైన పొన్ను పైకి చేర్చాడు.

10.2-244-వ.

ఇట్లు పానుపునం జేర్చి మృదుమధుర భాషణంబుల ననునయించిన.

టీకా:

ఇట్లు = ఈ విధముగా; పానుపునన్ = పక్కమీదకి; చేర్చి = తీసుకువెళ్ళి; మృదు = మృదువైనట్టి;
మధుర = తియ్యని; భాషణంబులన్ = మాటలతో; అనునయించినన్ = ఊరడింపగా;

భావము:

ఈవిధంగా పాన్పుపైచేర్చి మనోహరమైన మధురవాక్కులతో ఊరడించగా....

10.2-245-క.

పురుషోత్తము ముఖకోమల

సరసిజ మయ్యిందువదన సవ్రీడా హా

సరుచిస్నిగ్ధాపాంగ

స్ఫుర దవలోకనము లొలయఁ జూచిట్లనియెన్.

టీకా:

పురుషోత్తము = కృష్ణుని; ముఖ = మోము అను; కోమల = మృదువైన; సరసిజమున్ = పద్మమును;
ఆ = ఆ యొక్క; ఇందువదన = రుక్మిణి; సవ్రీడా = సిగ్గుతో కూడిఉన్న; హాస = నవ్వు యొక్క; రుచి =
కాంతిచేత; స్నిగ్ధ = మెరుస్తున్న; అపాంగ = కడకంట; స్ఫురత్ = ప్రకాశ మగుచున్న; అవలోకనములు
= చూపులు; ఒలయన్ = ఒలుకుతుండ; చూచి = చూసి; ఇట్లు = ఈ విధముగ; అనియెన్ = పలికెను.

భావము:

చంద్రబింబం వంటి మోము కల ఆ రుక్మిణీదేవి పురుషోత్తముని అందమైన ముఖారవిందాన్ని
సిగ్గు తోకూడిన స్నిగ్ధమైన చూపులతో చూస్తూ ఇలా అన్నది.

దశమ స్కంధము - ఉత్తర : రుక్మిణీదేవి స్తుతించుట

10.2-246-క.

"మురహర! దివసాగమ దళ

దరవిందదళాక్ష! తలఁప నది యట్టి దగున్

నిరవధిక విమలతేజో

వరమూర్తివి; భక్తలోకవత్సల! యెందున్.

టీకా:

మురహర = కృష్ణా {మురహరి - మురాసురుని సంహరించిన వాడు, కృష్ణుడు};

దివసాగమదళదరవిందదళాక్ష = కృష్ణా {దివసాగమ దళదరవింద దళాక్షుడు - దివస ఆగమ (ప్రాతః కాలము నందు) తళత్ (ఇంచుక వికసించిన) అరవింద (తామరల యొక్క) దళ (రేకుల వంటి) అక్షుడు (కన్నులు కలవాడు), కృష్ణుడు}; తలపన్ = తరచి చూసినచో; అది = నీవు చెప్పినది; అట్టిది = వాస్తవము; అగున్ = జెను; నిరవధిక = కాల వస్తు పరిచ్ఛేదాలు లేని, మేరలేని; విమల = నిర్మలమైన; తేజః = తేజస్సుచేత; వర = శ్రేష్ఠమైన; మూర్తివి = స్వరూపము కలవాడవు; భక్తవత్సల = కృష్ణా {భక్త వత్సలుడు - భక్తుల ఎడ వాత్సల్యము కలవాడు, కృష్ణుడు}; ఎందున్ = ఎల్లప్పుడు.

భావము:

"ఓ మురాంతకా! ఉదయాన వికసిస్తున్న తామర పూరేకులను బోలిన నేత్రములతో శోభించు వాడా! భక్తులను వాత్సల్యముతో రక్షించు దేవా! శ్రీకృష్ణా! నీవు అన్ని రకాలగానూ అనంత తేజోమూర్తివే.

10.2-247-తే.

సంచితజ్ఞాన సుఖ బలైశ్వర్య శక్తు

లాదిగాఁ గల సుగుణంబు లమరు నీకు;

నేను దగుదునె? సర్వలోకేశ్వరేశ!

లీలమై సచ్చిదానందశాలి వనఘ!

టీకా:

సంచిత = పొగుపడ్డ; జ్ఞాన = జ్ఞానశక్తి; సుఖ = సుఖ శక్తి; బల = బలశక్తి; ఐశ్వర్య = అష్టైశ్వర్య {అష్ట ఐశ్వర్యములు - 1 అణిమ 2 మహిమ 3 గరిమ 4 లభిమ 5 ప్రాప్తి 6 ప్రాకామ్యము 7 ఈశత్వము 8 వశిత్వము, మరొక విధానము, 1 దాసీజనము 2 భృత్యులు 3 పుత్రుల 4 మిత్రులు 5 బంధువులు 6 వాహనము 7 ధాన్యము 8 ధనము}; శక్తులు = శక్తులు; ఆదిగా గల = మొదలైనవి అగు;
సుగుణంబులు = మంచిగుణములు; అమరున్ = ఒప్పి యుండును; నీ = నీ; కున్ = కు; నేను = నేను;
తగుదునె = తగినదాననేనా; సర్వలోకేశ్వరేశా = కృష్ణా సర్వ లోకేశ్వరేశుడు - అఖిల లోకపాలకులకు ఈశ్వరుడు, విష్ణువు; లీలమై = విలాసవంతమైనది; సత్ = శాశ్వతమైనది; చిత్ = అపరోక్షజ్ఞానమైనది; ఆనంద = శుద్ధ ఆనందమైనది; శాలివి = ఒప్పి ఉండువాడవు; అనఘ = పాపరహితుడా.

భావము:

ఓ సర్వలోకేశ్వరా! సచ్చిదానందమూర్తి! పుణ్యపురుషా! జ్ఞానము సుఖము బలము ఐశ్వర్యము మున్నగు సద్గుణాలు సర్వం నీలోనే నెలకొని ఉన్నాయి. నీకు నేను తగినదాననా?

10.2-248-నీ.

రూఢిమైఁ బ్రకృతి పూరుష కాలములకు నీ-

శ్వరుడవై భవదీయ చారుదివ్య

లలితకళా కౌశలమున నభిరతుడై-

కడఁగు నీ రూప మెక్కడ మహాత్మా!

సత్త్వాది గుణసముచ్చయయుక్త మూఢాత్మా-

నయిన నే నెక్కడ? ననఘచరిత!

కోరి నీ మంగళ గుణభూతి గానంబు-

సేయంగఁబడు నని చెందు భీతి

నంబునిధి మధ్యభాగమం ద్రమృత ఫేన

పటల పాండుర నిభమూర్తి పన్నగేంద్ర

భోగశయ్యను బవ్వళింపుచును దనరు

నట్టి యున్నతలీల దివ్యంబు దలఁప.

టీకా:

రూఢిమై = ప్రసిద్ధముగా; ప్రకృతి = మూలప్రకృతి; పూరుష = జీవుడి; కాలములు =
కాలస్వరూపములు; కున్ = కు; ఈశ్వరుడవు = ప్రభువవు; ఐ = అయ్యి; భవదీయ = నీ యొక్క; చారు
= మనోజ్ఞమైన; దివ్య = అప్రాకృతమైన; లలిత = కోమలమైన; కళా = పంచకళలవలని {పంచ కళలు
- 1సత్తు 2చిత్తు 3ఆనందము 4నిర్మలము 5పరిపూర్ణము}; కౌశలమునన్ = చాతుర్యములచేత;
అభిరతుడు = ఆసక్తికలవాడవు; ఐ = అయ్యి; కడగు = ప్రకాశించునట్టి; నీ = నీ యొక్క; రూపము =
స్వరూపము; ఎక్కడ = ఎక్కడ; మహాత్మా = గొప్ప ఆత్మ కలవాడా; సత్వాది = గుణత్రయముల
{గుణత్రయము వృత్తులు - 1సత్స్వగుణము (శాంతవృత్తి) 2రజోగుణము (ఘోరవృత్తి) 3తమోగుణము
(మూఢవృత్తి)}; గుణ = శాంతఘోరమూఢవృత్తుల; సముచ్చయ = సమూహములతో; యుక్త = కూడి
ఉన్న; మూఢాత్మన్ = అజ్ఞానిని; అయిన = ఐన; నేను = నేను; ఎక్కడ = ఎక్కడ; అనఘచరిత =
పాపరహితవర్తనుడా; కోరి = ఇష్టపడి; నీ = నీ యొక్క; మంగళ = శుభప్రదమైన; గుణ = గుణముల;
భూతిన్ = సంపదను; గానంబున్ = పొగడుట; చేయంగబడును = చేయబడుతుంది; అని = అని
భావించి; చెందు = కలిగెడి; భీతిన్ = భయముచేత; అంబునిధి = సముద్రము; మధ్యభాగము =
నడుమ; అందున్ = అందు; అమృత = అమృతరసము యొక్క; ఫేన = నురుగల; పటల = తెట్టెల
యొక్క; పాండుర = తెలుపుతో; నిభ = సమానమైన; మూర్తిన్ = రూపము కలవాడు; పన్నగేంద్ర =
ఆదిశేషుని {పన్నగేంద్రుడు - సర్పములలో శ్రేష్ఠుడు, శేషుడు}; భోగ = దేహము అను; శయ్యనున్ =
పొన్నపై; పవ్వళింపుచును = శయనించుచు; తనరు = ఒప్పుచుండు; అట్టి = అటువంటి; ఉన్నత =
గొప్ప; లీల = విలాసము; దివ్యంబు = దివ్యమైనది; తలపన్ = తరచిచూసినచో.

భావము:

ఓ మహాత్మా! పుణ్యమూర్తి! నీవు ప్రకృతి పురుషులకూ, కాలానికీ ఈశ్వరుడవు. కళాకౌశలంతో శోభించే నీ మనోహరమైన రూపము ఎక్కడ? త్రిగుణాలతో గూడిన మూఢురాలను నేనెక్కడ? నీ సద్గుణ సంపద దానం కీర్తింపబడుతుం దనే సందోహంతో ఎవరికీ అందకుండా పాలసముద్రంలో శేషతల్పంపై పవ్వళిస్తున్నావేమో. ఇటువంటి నీ లీలలు దివ్యములైనవి.

10.2-249-వ.

శబ్ద స్పర్శ రూప రస గంధంబు అనియెడు గుణంబులచేతఁ బరిగ్రహింపఁబడిన మంగళ సుందర విగ్రహుండవై, యజ్ఞానాంధకార నివారకంబైన రూపంబుఁ గైకొని, భవదీయులైన సేవకులకు ననుభావ్యుండ వైతి; భవత్పాదారవింద మకరందరసాస్వాద లోలాత్ములైన యోగీంద్రులకైనను భవన్మార్గంబు స్ఫుటంబు గా; దట్టగుటం జేసి యీ మనుజపశువులకు దుర్విభావ్యంబగుట యేమిసెప్పు? నిట్టి యీశ్వరుండవైన నీకు నిచ్చ స్వతంత్రంబు గావున నదియును నా కభిమతంబు గావున నిన్ను నే ననుసరింతు; దేవా! నీవకించనుఁడవైతేని బలిభోక్తలయిన బ్రహ్మాండ్రాదు లెవ్వనికొఱకు బలిసమర్పణంబు సేసిరి? నీవు సమస్త పురుషార్థమయుండ వనియును, ఫలస్వరూపి వనియును నీ యందలి ప్రేమాతిశయంబులం జేసి విజ్ఞానదీపాంకురంబున నిరస్త సమస్త దోషాంధకారులై యిహసౌఖ్యంబులు విడిచి సుమతులు భవదీయదాస సంగంబు గోరుచుండుదు; రట్లు సేయనేరక నిజాధికారాంధకారమగును లైన వారు భవత్తత్త్వంబు దెలిసి బలిప్రక్షేపణంబులు సేయంజాలక మూఢులై సంసారచక్రంబునం బరిభ్రమింతు; రదియునుంగాక.

టీకా:

శబ్ద = శబ్దము; స్పర్శ = స్పర్శము; రూప = రూపము; రస = రసము; గంధంబులు = గంధములు; అనియెడు = అనెడి; గుణంబుల = పంచభూతగుణముల; చేతన్ = చేత; పరిగ్రహింపబడిన = అంగీకరింపబడినట్టి; మంగళ = శుభప్రదమైన; సుందర = చక్కటి; విగ్రహుండవు = రూపము కలవాడవు; ఐ = అయ్యి; అజ్ఞాన = అజ్ఞానము అను; అంధకార = చీకటిని; నివారకంబు = తొలగించునది; ఐన = అయినట్టి; రూపంబున్ = జ్ఞానరూపమును; కైకొని = పరిగ్రహించి; భవదీయులు = నీవారు; ఐన = అయిన; సేవకులు = భక్తుల; కున్ = కు; అనుభావ్యుండవు =

అనుభవింపబడు వాడవు {భగవదనుభవ ప్రకారములు - 1శ్రవణము 2మననము

3నిదిధ్యాసనము (మఱి మఱి తలచుట)); ఐతి = అయినావు; భవత్ = నీ యొక్క; పాద =

పాదములు అనెడి; అరవింద = పద్మముల; మకరందరస = పూదేనెలను; ఆస్వాద = తాగుట

యందు; లోల = సక్తమైన; ఆత్ములు = మనసు కలవారు; ఐన = అయిన; యోగ = యోగులలో;

ఇంద్రుల = శ్రేష్ఠులు; కున్ = కు; ఐననున్ = అయినను; భవత్ = నీ యొక్క; మార్గంబు = పద్ధతి;

స్ఫుటంబు = స్పష్టము; కాదు = కాదు; అట్లు = అలా; అగుటన్ = అగుట; చేసి = చేత; ఈ = ఈ సర్వ;

మనుజు = మానవులు అను; పశువులు = జంతువుల; కున్ = కు; దుర్విభావ్యంబు = తెలిసికొన

శక్యము కానిది; అగుటన్ = అగుటను; ఏమిచెప్పన్ = చెప్పేది ఏముంది; ఇట్టి = ఇటువంటి;

ఈశ్వరుండవు = ప్రభువవు; ఐన = అయిన; నీ = నీ; కున్ = కు; ఇచ్చ = చిత్తము, అభీష్టము;

స్వతంత్రము = సర్వస్వతంత్రమైనవి; కావున = అయి ఉండుటచేత; అదియును = అదే; నా = నా;

కున్ = కుకూడ; అభిమతంబున్ = సమ్మతమైనది; కావున = కాబట్టి; నిన్నున్ = నిన్ను; నేన్ = నేను;

అనుసరింతున్ = అనసరించెదను; దేవా = భగవంతుడా; నీవు = నీవు; అకించనుడవు = ఏమీ

లేనివాడవు; ఐతేని = అయినట్లైతే; బలిన్ = బలిగా సమర్పించిన వాటిని {బలి - కోరికలు తీర్చుటకు

పెట్టినవి}; భోక్తలు = భుజించువారు; అయిన = ఐన; బ్రహ్మ = బ్రహ్మదేవుడు; ఇంద్ర = ఇంద్రుడు;

ఆదులు = మొదలగువారు; ఎవ్వని = ఎవరి; కొఱకున్ = కోసము; బలిన్ = బలులను; సమర్పణంబు

= పెట్టుట; చేసిరి = చేస్తారు; నీవు = నీవు; సమస్త = అఖిల; పురుషార్థ = చతుర్విధ పురుషార్థములు

{చతుర్విధ పురుషార్థములు - 1ధర్మము 2అర్థము 3కామము 4మోక్షము}; మయుండవు =

స్వరూపముగా గలవాడవు; అనియును = అని; ఫల = యోగయాగాదుల ఫలము; స్వరూపివి =

స్వరూపమైన వాడవు; అనియును = అని; నీ = నీ; అందలి = ఎడల గల; ప్రేమా = నవవిధభక్తి

{నవవిధభక్తి - 1శ్రవణము 2కీర్తనము 3స్మరణము 4పాదసేవనము 5అర్చనము 6వందనము

7దాస్యము 8సఖ్యము 9ఆత్మనివేదనము}; అతిశయంబులన్ = సంపన్నముల; చేసి = వలన; విజ్ఞాన

= విజ్ఞానము అను; దీప = దీపము యొక్క; అంకురంబునన్ = మొలక చేత; నిరస్త = పోయిన;

సమస్త = ఎల్ల; దోష = పాపములు అను; అంధకారులు = చీకట్లు కలవారు; ఐ = అయ్యి; ఇహ = ఈ

లోకపు; సౌఖ్యంబులున్ = సుఖములు; విడిచి = వదిలిపెట్టి; సుమతులు = మంచి బుద్ధి గలవారు;

భవదీయ = నీ యొక్క; దాస = భక్తులతోడి; సంగంబున్ = సాంగత్యమును; కోరుచుందురు =

కోరుకొనెదరు; అట్లు = ఆ విధముగ; చేయనేరక = చేయలేక; నిజ = తమ; అధికార =

అధికారస్థానము అను; అంధకార = చీకట్లలో; మగ్నులు = అణగినవారు; ఐన = అయిన; వారు =

వారు; భవత్ = నీ యొక్క; తత్త్వంబున = స్వరూపమును; తెలిసి = తెలిసికొని; బలిప్రక్షేపంబులున్ =
బలులు ఇచ్చుటలు; చేయంజాలక = చేయలేక; మూఢులు = తెలివిమాలినవారు; ఐ = అయ్యి;
సంసార = సంసారము అను; చక్రంబున్ = వలయము నందు; భ్రమింతురు = తిరుగుచుందురు;
అదియునున్ = అంతే; కాక = కాకుండా.

భావము:

దేవా! శబ్దము, స్పర్శ, రూపము, రసము, గంధము అనే గుణాలచేత పరిగ్రహించిన
మంగళాకారుడవు నీవు. అజ్ఞానాంధకారాన్ని తొలగించే రూపాన్ని పొంది నీభక్తులచే
సేవింపబడుతున్నావు. నీ పాదపద్మ మకరందరసాన్ని ఆస్వాదించే యోగీంద్రులకు కూడా నీ
మార్గం అంతుపట్టదు. ఇంక ఈ మానవ పశువులకు ఊహింపను కూడా రానిది కావడంలో
ఆశ్చర్యము ఏముంది? ఇట్టి పరమేశ్వరుడైన నీవు స్వతంత్రుడవు. నిన్ను నేను అనుసరిస్తున్నాను.
నీవు దరిద్రుడవైతే పూజార్థవ్యాలను స్వీకరించే బ్రహ్మాండ్రాది దేవతలు పూజార్థవ్యాలను ఎవరికి
సమర్పిస్తున్నారు. నీవు సమస్త పురుషార్థ మయుడవనీ, ఫలస్వరూపివనీ భావించి నీ మీది
ప్రేమచేత సమస్తదోషాలనే అంధకారాన్ని విజ్ఞాన మనే దీప కళికతో అణచివేసి, ఇహలోక
సౌఖ్యాలను వదలివేసి, సత్పురుషులు నీ సన్నిధిని కోరుతున్నారు. అలా కాకుండా అధికార మనే
అంధకారంలో మునిగి నీ తత్త్వం తెలుసుకోలేక, నిన్ను పూజించని వారు సంసారచక్రంలో
పరిభ్రమిస్తూ ఉంటారు.

10.2-250-ఆ.

వరమునీంద్ర యోగివర సురకోటిచే

వర్ణితప్రభావవైభవంబు

గలిగి యఖిలచేతనులకు విజ్ఞాన ప్ర

దుండ వగుదు వభవ! దురితదూర!

టీకా:

వర = శ్రేష్ఠులైన; ముని = మునులలో; ఇంద్ర = ఉత్తములు; యోగి = యోగులలో; వర = ఉత్తములు;
సుర = దేవతలు; కోటి = సమూహముల; చేన్ = చేత; వర్ణిత = స్తుతింపబడు; ప్రభావ = మహిమ

యొక్క; వైభవంబున్ = సంపదలు; కలిగి = ఉండి; అఖిల = సర్వ; చేతనుల్ = ప్రాణుల; కున్ = కు;
విజ్ఞాన = విజ్ఞానమును, ముక్తిని; ప్రదుండవు = ఇచ్చువాడవు; అభవ = పుట్టుక లేనివాడ, కృష్ణా;
దురితదూర = పాప హరా, కృష్ణా.

భావము:

ఓ జన్మరహితా! పాపములను తొలగించు వాడ! మునీంద్రులచే యోగివరులచే దేవతలచే
వర్ణితమైన ప్రభావము కలిగిన నీవు, జీవులు సర్వులకు విజ్ఞానమును ఇచ్చువాడవు.

10.2-251-వ.

దేవా! భవదీయ కుటిల భ్రూవిక్షేపోదీరిత కాలవేగంబుచేత విధ్వస్తమంగళు లగు కమలభవ భవ
పాకశాసనాదులం దిరస్కరించినట్టి మదీయ చిత్తంబున.

టీకా:

దేవా = భగవంతుడా, కృష్ణా; భవదీయ = నీ యొక్క; కుటిల = వంకరగాపెట్టిన; భ్రూ = బొమముడి;
విక్షేప = కదలికలచేత; ఉదారిత = పుట్టిన; కాల = కాలము యొక్క; వేగంబు = వడి; చేతన్ = వలన;
విధ్వస్త = నాశము చేయబడు; మంగళులు = శుభములు కలవారు; అగు = ఐన; కమలభవ =
బ్రహ్మదేవుడు; భవ = శివుడు; పాకశాసన = ఇంద్రుడు; ఆదులన్ = మున్నగువారిని; తిరస్కరించిన =
తిరస్కరించుట చేసిన; అట్టి = అటువంటి; మదీయ = నా యొక్క; చిత్తంబునన్ = మనసు నందు.

భావము:

ఓ భగవంతుడా! నీ కనుబొమలు ముడిపడినంత మాత్రాన సకల సౌభాగ్యాలు కోల్పోయి చెదరి
బెదరిపోయే బ్రహ్మదేవుడు, ఈశ్వరుడు, దేవేంద్రుడు మున్నగువారిని అందరినీ తిరస్కరించిన నా
హృదయంలో....

10.2-252-చ.

నిను వరియించినం బెలుచ **నీ**రజలోచన! శార్ఙ్గ సాయకా

సన నినదంబులన్ సకల **శత్రు**ధరాపతులన్ జయించి బో

రన పశుకోటిఁ దోలు మృగరాజ నిజాంశము భూరిశక్తిఁ గై

కొనిన విధంబునన్ నను నకుంతిత శూరతఁ దెచ్చి తీశ్వరా!

టీకా:

నినున్ = నిన్ను; వరియించినన్ = కోరగా; పెలుచన్ = అతిశయముతో; నీరజలోచన = పద్మాక్షా,
కృష్ణా; శార్ఙ్గ = శార్ఙ్గము అను; సాయకాసన = ధనుస్సు యొక్క; నినదంబులన్ = శబ్దములచేత; సకల
= సర్వ; శత్రు = విరోధి; ధరాపతులన్ = రాజులను; జయించి = గెలిచి; బోరన = శీఘ్రముగా; పశు =
జంతువుల; కోటిన్ = అన్నిటిని; తోలు = తరిమెడి; మృగరాజ = సింహము; నిజ = తన; అంశమున్ =
వాటా (అమిషము); భూరి = అధికమైన; శక్తిన్ = బలముతో; కైకొనిన = తీసికొనిన; విధంబునన్ =
రీతిని; ననున్ = నన్ను; అకుంతిత = మొక్కపోని; శూరతన్ = పరాక్రమముతో; తెచ్చితి = తీసికొని
వచ్చితివి; ఈశ్వరా = ప్రభు, కృష్ణా.

భావము:

ఓ నీరజలోచనా! మహాప్రభూ! నిన్నే అమితంగా వరించాను. ఆనాడు శార్ఙ్గ మనే నీ ధనుస్సు చేసిన
టంకారంతో, సమస్త శత్రురాజులను జయించి మృగరాజ మృగాలను పారద్రోలి తన భాగాన్ని
గ్రహించినట్లు, అసమాన శూరత్వంతో నీ దానను అయిన నన్ను పరిగ్రహించావు.

10.2-253-ఉ.

అట్టి నృపాల కీటముల నాజి నెదుర్పగ లేనివాని య

ట్లాట్టిన భీతిమై నిటు పయోధిశరణ్యుడ వైతి వింతయున్

నెట్టన మాయ గాక యివి నిక్కములే? భవదీయ భక్తు లై

నట్టి నరేంద్రమౌళిమణు లుంచిత రాజఋషుల్ ముదంబునన్.

టీకా:

అట్టి = అటువంటి; నృపాల = రాజులు అను; కీటములన్ = పురుగులను; ఆజిన్ = యుద్ధము నందు;
ఎదుర్పగలేని = ఎదిరించలేని; వాని = వాడి; అట్లు = వలె; ఒట్టిన = కలిగిన; భీతిమైన్ = భయముతో;

ఇటు = ఈ విధముగ; పయోధి = సముద్రమును; శరణ్యుడవు = రక్షకముగా గలవాడవు; ఐతివి = అయ్యావు; ఇంతయున్ = ఇదంతా; నెట్టనన్ = మిక్కిలి; మాయ = కపటత్వము; కాక = తప్పించి; ఇవి = ఇవి; నిక్కములే = నిజమైనవేనా, కావు; భవదీయ = నీ యొక్క; భక్తులు = భక్తులు; ఐనట్టి = అగు; నరేంద్ర = రాజు; మౌళిమణులు = శిఖామణులు, శ్రేష్ఠులు; అంచిత = యోగ్యులైన; రాజముషుల్ = రాజర్షులు; ముదంబునన్ = సంతోషముతో.

భావము:

అటువంటి రాచపురుగులను రణరంగంలో ఎదిరించలేక భయపడినట్లు, నీవు సముద్ర మధ్యంలో నివాసం ఏర్పాటు చేసుకున్నావు. ఇది నీ మాయ కాక వాస్తవమా? నీ భక్తులైన రాజాధిరాజులు రాజర్షులు సంతోషంతో...

10.2-254-ఆ.

వితత రాజ్యగరిమ విడిచి కాననముల

నాత్మలందు మీ పదాబ్జయుగము

వలతి గాఁగ నిలిపి వాతాంబు పర్ణాశ

నోగ్రనియతు లగుచు నుండు రభవ!

టీకా:

వితత = విస్తారమైన; రాజ్య = రాజ్యాధికారము యొక్క; గరిమన్ = గౌరవమును; విడిచి = వదిలిపెట్టి; కాననములన్ = అడవులందు; ఆత్మలు = మనసులు; అందున్ = లో; మీ = మీ యొక్క; పద = పాదములు అనెడి; అబ్జ = పద్మముల; యుగమున్ = జంటను; వలతిగాగన్ = అనువుగా; నిలిపి = ఉంచుకొని; వాత = గాలి; అంబు = నీరు; పర్ణ = ఆకులను; ఆశన = ఆహారముగా; ఉగ్ర = తీవ్రమైన; నియతులు = నియమములు కలవారు; అగుచున్ = జెతూ; ఉందురు = ఉంటారు; అభవ = కృష్ణా {అభవుడు - పుట్టుక లేనివాడు, విష్ణువు}.

భావము:

ఓ జన్మరహితా! సమస్త రాజ్య సంపదలను వదలి అరణ్యాలకు వెళ్ళి నీ పాదపద్మాలనే ధ్యానిస్తూ;
నీరు, గాలి, ఆకులు మాత్రమే ఆహారంగా స్వీకరిస్తూ ఉగ్రమైన నియమాలను పాటిస్తూ తపస్సులు
చేస్తూ ఉంటారు.

10.2-255-మ.

విమలజ్ఞాననిరూఢులైన జనముల్ **వీ**క్షింప మీ పాద కం
జమరందస్ఫుట దివ్యసౌరభము నా**స్వా**దించి నిర్వాణ రూ
పము సత్పూరుష వాగుదీరితము శో**భా**శ్రీనివాసంబు నౌ
మిము సేవింపక మానవాధముని దు**ర్మే**ధాత్ము సేవింతునే?

టీకా:

విమల = నిర్మలమైన (విమల - రాగద్వేషాలులేని, నిర్మలమైన); జ్ఞాన = విజ్ఞానముచేత; నిరూఢులు
= దృఢపడినవారు; ఐన = అయిన; జనములు = వారు; వీక్షింపన్ = చూచుచుండగా; మీ = మీ
యొక్క; పాద = పాదములు అనెడి; కంజ = పద్మముల యొక్క; మరంద = మకరందము వలె;
స్ఫుటత్ = చక్కగా కనబడుతున్న; దివ్య = బహుగొప్ప; సౌరభమున్ = పరిమళమును; ఆస్వాదించి =
గ్రహించి; నిర్వాణ = మోక్ష; రూపమున్ = స్వరూపమును; సత్పూరుష = సజ్జనుల; వాక్ = నోటిచేత;
ఉదీరితము = పలుకబడినది; శోభా = తేజస్సులు; శ్రీ = సంపదలకు; నివాసంబున్ = ఉనికిపట్టు; ఔ =
అయిన; మిమున్ = మిమ్ము; సేవింపక = కొలువకుండ; మానవాధముని = నీచమానవుని;
దుర్మేధాత్మున్ = చెడ్డబుద్ధి కలవాని; సేవింతునే = కొలుస్తానా.

భావము:

నిర్మల జ్ఞానధనులు వీక్షిస్తుండగా మీ పాదకమల మకరంద మాధుర్య సౌరభాలను ఆస్వాదిస్తూ,
మోక్ష దాయకమూ, సత్పూరుషుల స్తుతికి పాత్రమూ, శుభావహమూ అయిన మీ మూర్తిని సేవించని
చెడు బుద్ధి కలిగిన నీచ మానవుడిని ఎవరు సేవిస్తారు?

10.2-256-వ.

మఱియును దేవా! భూలోకంబునందును, నిత్యనివాసంబునందును, సకల ప్రదేశంబులందును
జగదీశ్వరుండ వయిన నిన్ను నభిమతంబులయిన కామరూపంబులు గైకొని వరియింతు;
భవదీయ చరణారవింద మకరందాస్వాదన చాతుర్యధుర్యభృంగియైన కామిని యతి హేయంబైన
త్వక్ శ్మశ్రు రోమ నఖ కేశంబులచేతఁ గప్పంబడి యంతర్గతంబయిన మాంసాస్థి రక్త క్రిమి విట్యుఁ
పిత్త వాతంబుగల జీవచ్ఛవంబయిన నరాధముని మూఢాత్మయై కామించునే? యదియునుంగాక.

టీకా:

మఱియును = ఇంకను; దేవా = కృష్ణా; భూలోకంబున్ = భూలోకము; అందునున్ = అందు;
నిత్యనివాసంబున్ = ఎప్పుడు ఉండు చోటులు (విష్ణువు ఎప్పుడు ఉండు చోటులు - వైకుంఠము,
సత్పురుషుల హృదయములు మున్నగునవి); అందునున్ = లోను; సకల = ఎల్ల; ప్రదేశంబులు =
చోటులు; అందునున్ = లోను; జగత్ = లోకములకు; ఈశ్వరుండవు = ప్రభుడవు; అయిన = ఐన;
నిన్నున్ = నిన్ను; అభిమతంబులు = అపేక్షించినవి; అయిన = ఐన; కామరూపంబులు =
ఇచ్ఛారూపములు; కైకొని = పొంది; వరియింతున్ = వరునిగా చేకొందును; భవదీయ = నీ యొక్క;
చరణ = పాదములు అనెడి; అరవింద = పద్మముల; మకరంద = పూతేనెను; ఆస్వాదన = తాగుట
యందు; చాతుర్యధుర్య = నేర్పుగల; భృంగి = ఆడు తుమ్మెద; ఐన = అయిన; కామిని = స్త్రీ; అతి =
మిక్కిలి; హేయంబు = అసహ్యమైనది; ఐన = అయిన; త్వక్ = చర్మము; శ్మశ్రు = మీసములు; రోమ =
మేని వెంట్రుకలు; నఖ = గోర్లు; కేశంబుల్ = తలవెంట్రుకలు; చేతన్ = చేత; కప్పంబడి = ఆవరింపబడి;
అంతర్గతంబు = లోనున్నవి; అయిన = అగు; మాంస = మాంసము; అస్థి = ఎముకలు; రక్త = రక్తము;
క్రిమి = సూక్ష్మజీవులు; విట్ = మలము; కఫ = శ్లేష్మము; పిత్త = పైత్యము; వాతంబు = జలుబు; కల =
ఉండెడి; జీవ = జీవము ఉన్న; శవంబు = కళేబరము; అయిన = ఐన; నరాధముని = నీచమానవుని;
మూఢాత్మ = తెలివిమాలి నామె; ఐ = అయ్యి; కామించునే = కోరునా, కోరదు; అదియునున్ = అంతే;
కాక = కాకుండా.

భావము:

ఓ దేవా! అంతేకాక, సకల చరాచర ప్రపంచానికి అధీశ్వరుడ వైన నిన్ను భూలోకంలోనూ,
వైకుంఠంలోనూ సమస్త ప్రదేశాలలోనూ నేను అభిమతాలైన కామరూపాలు స్వీకరించి నిన్నే
సేవిస్తాను. నీ పాదకమల మకరందాన్ని ఆనందంగా ఆస్వాదించే నేర్పుగల తుమ్మెద వంటి ఏ స్త్రీ

అయినా, ఎముకలతో మాంసంతో చర్మాదులతో కప్పబడిన జీవచ్ఛవంలా ఉండే నరాధముణ్ణి
ఎక్కడైనా కామిస్తుందా? అంతే కాకుండా....

10.2-257-సీ.

నీరదాగమమేఘనిర్యత్పయః పాన-

చాతకం బేగునే చౌటి పడెకుఁ?

బరిపక్వ మాకంద ఫలరసంబులు గ్రోలు-

కీరంబు సనునె దుత్తూరములకు?

ఘనర వాకర్ణనోత్కలిక మయూరము-

కోరునే కరిన ఝిల్లీరవంబుఁ?

గరికుంభ పిశిత సద్రాస మోదిత సింహ-

మరుగునే శునక మాంసాభిలాషఁ

10.2-257.1-తే.

బ్రవిమలాకార! భవదీయ పాదపద్మ

యుగ సమాశ్రయ నైపుణోద్యోగచిత్త

మన్యుఁ జేరునె తన కుపాప్యంబు గాఁగ?

భక్తమందార! దుర్భర భవవిదూర!

టీకా:

నీరదాగమ = వానాకాలమునందలి; మేఘ = మేఘమునుండి; నిర్యత్ = జారుతున్న; పయః = నీటిని;
పాన = తాగు; చాతకంబు = చాతక పక్షి; ఏగునే = వెళ్ళునా, వెళ్ళదు; చౌటిపడె = చౌటినేలలోని
నీటిగుంట; కున్ = కు; పరిపక్వ = చక్కగాముగ్గిన; మాకంద = మామిడి; ఫల = పండు; రసంబులున్
= రసములను; క్రోలు = తాగు; కీరంబు = చిలుక; చనునె = పోవునా, పోదు; దుత్తూరముల్ =
ఉమ్మెత్తచెట్ల పూల; కున్ = కు; ఘనరవ = మేఘధ్వనిని, ఉరుముల; ఆకర్ణన = వినుటయందు;
ఉత్కలిక = ఉత్కంఠ కలిగిన; మయూరము = నెమలి; కోరునే = కోరుతుండా, కోరదు; కరిన =
కర్ణకతోరమైన; ఝిల్లీ = చిమ్మెట, ఈలపురుగు; రవంబున్ = అరుపును; కరి = ఏనుగు; కుంభ =

కుంభస్థలమునందలి; పిశిత = మాంసము అను; సత్ = మంచి; గ్రాస = ఆహారముచేత; మోదిత = సంతోషపెట్టబడిన; సింహము = సింహము; అరుగునే = పోవునా, పోదు; శునక = కుక్క; మాంస = మాంసమునందు; అభిలాషన్ = ఆపేక్షతో; ప్రవిమలాకార = కృష్ణా ప్రవిమలాకారుడు - మిక్కిలి నిర్మలమైన స్వరూపము కలవాడు, కృష్ణుడు; భవదీయ = నీ యొక్క; పాద = పాదములు అనేడి; పద్మ = పద్మముల; యుగ = జంటను; సమాశ్రయ = చక్కగా ఆశ్రయించు; నైపుణ్య = నేర్పుతో; ఉద్యోగ = ప్రయత్నించే; చిత్తము = మనసు; అన్యన్ = ఇంకొకని; చేరునె = దగ్గరకు వెళ్ళునా, వెళ్ళదు; తన = తన; కున్ = కు; ఉపాస్యంబు = సేవింపదగినది; కాగన్ = అగునట్లు; భక్తమందార = కృష్ణా భక్తమందారుడు - భక్తుల ఎడ కల్పవృక్షము వంటివాడు, కృష్ణుడు; దుర్భరభవవిదూర = కృష్ణా దుర్భరభవవిదూరుడు - దుర్ (చెడ్డ) భవ (జన్మము) భవ (కలుగుటను) విదూర (మిక్కిలి దూరము చేయువాడు), కృష్ణుడు.

భావము:

ఓ భవ దురా! శుభాకారా! ఓ భక్తమందారా! వర్షాకాలంలో మేఘంనుండి వెలువడే జల బిందువులను, ఆస్వాదించే చాతకపక్షి చవిటిగుంట లోని నీటి కోసం వెళుతుందా? పండిన మామిడిపండ్ల రసాన్ని గ్రోలే చిలుక, ఉమ్మెత్తలను ఆశ్రయిస్తుందా? నీలమేఘ గర్జనాన్ని విని ఆనందించే నెమలి, ఈల పురుగు ధ్వనిని కోరుకుంటుందా? ఏనుగు కుంభస్థలం లోని మాంసాన్ని భుజించే సింహం, కుక్కమాంసం కోసం కక్కుర్తిపడుతుందా? ఈ నీ పాదపద్మ ద్వయాన్ని కోరి ఆశ్రయించి ఆనందించే హృదయం మరొక దానిని ఎందుకు అభిలషిస్తుంది?

10.2-258-క.

వాసవవందిత! భవ కమ

లాసన దివ్యప్రభా సభావలీ కెపుడున్

నీ సమధిక చారిత్రక

ధాసురుచిరగాన మవితధంబయి చెల్లున్.

టీకా:

వాసవవందిత = కృష్ణా (వాసవ వందితుడు - ఇంద్రునిచే పొగడబడువాడు, కృష్ణుడు); భవ = శివుని యొక్క; కమలాసన = బ్రహ్మదేవుని యొక్క; దివ్య = మానవాతీతమైన; ప్రభా = కాంతివంతమైన; సభావలి = సభలు; కిన్ = కు; ఎపుడున్ = ఎల్లప్పుడు; నీ = నీ యొక్క; సమధిక = మిక్కిలి ఎచ్చైన; చారిత్ర = ప్రవర్తనల; కథా = వృత్తాంతముల; సు = మిక్కిలి; రుచిర = సొంపైన; గానము = సంకీర్తనము; అవితథంబు = సత్యమైనది, శాశ్వతము; ఐ = అయ్యి; చెల్లున్ = సాగుచుండును.

భావము:

దేవేంద్రునిచేత స్తుతింపబడు ఓ దేవాధిదేవా! కైలాసంలోనూ సత్యలోకంలోనూ ఎప్పుడూ నీ దివ్యగాథలే కమ్మగా గానం చేయబడుతూ ఉంటాయి.

10.2-259-క.

ధరణీనాథులు దమతమ

వరవనితామందిరముల వసించుచు గో

ఖరమార్జాలంబుల గతి

స్థిరబద్ధులగుదురు నిన్నుఁ దెలియని కతనన్.

టీకా:

ధరణీనాథులున్ = రాజులు; తమతమ = వారివారి; వర = వరించిన; వనితా = స్త్రీల; మందిరములన్ = ఇండ్లలో; వసించుచున్ = కాపురముంటు; గో = వృషభముల (గోగతి - ఎడతెగని కృషి క్రియలచేత వృషభముల వలె); ఖర = గాడిదల (ఖరగతి - కేవల భారవాహక కృత్యములచేత గాడిదలవలె); మార్జాలంబుల = పిల్లల (మార్జాల గతి - ఎప్పుడు ఏమగునో అను భీతిచేత పిల్లివలె); గతిన్ = వలె; స్థిర = దిట్టముగా; బద్ధులు = కట్టబడినవారు (మోహ పాశముల చేత); అగుదురు = జెతారు; నిన్నున్ = నిన్ను; తెలియని = తెలిసికొనని; కతనన్ = కారణముచేత.

భావము:

సర్వేశ్వరుడిని నిన్ను గుర్తించ లేని రాజులు తమ ప్రేయసీ మందిరాలలో నివసిస్తూ పశువులు లాగా, గాడిదలు లాగ, పిల్లులు లాగ స్థిరంగా బంధింపబడుతూ ఉంటారు.

10.2-260-ఆ.

జలజనాభ! సకల జగ దంతరాత్మవై

నట్టి దేవ! నీ పదారవింద

యుగళి సానురాగయుక్తమై నా మదిఁ

గలుగునట్లు గాఁగఁ దలచు మనఘ!

టీకా:

జలజనాభ = కృష్ణా {జలజ నాభుడు - పద్మ నాభుడు, విష్ణువు}; సకలజగత్ = త్రిలోకములంతట
త్రిలోకములు - అధిదేవతలు ఇంద్రియములు విషయములు అనేడి రూపములైన స్వర్గ మర్త్య
పాతాళములు అను మూడు లోకములు; అంతరాత్మవు = లోనుండెడి వాడవు; ఐనట్టి = అగు; దేవ
= కృష్ణా {దేవుడు - స్వయంప్రకాశుడు, విష్ణువు}; నీ = నీ యొక్క; పద = పాదములు అనేడి; అరవింద
= పద్మముల; యుగళి = జంటను; సానురాగ = అనురాగముతో ఉన్నది; యుక్తమై = యోగ్యమైనది
అయ్యి; నా = నా యొక్క; మదిన్ = మనసు నందు; కలుగునట్లుగా = నిల్చునట్లుగా; తలపు =
తలచుము; అనఘ = పాపరహితుడా, కృష్ణా;

భావము:

ఓ పద్మనాభా! సకల జగదంతర్యామివి అయిన నీ పాదపద్మాలమీద నా బుద్ధి నిరంతరం
అనురాగంతో ప్రసరించేటట్లు అనుగ్రహించు.

10.2-261-ఆ.

పురు రజోగుణప్రవృద్ధమైనట్టి నీ

దృష్టిచేత నన్నుఁ దేలుకొనఁగఁ

జూచు టెల్ల పద్మలోచన! నా మీద

ఘనదయార్థదృష్టిగాఁ దలంతు.

టీకా:

పృథు = గొప్ప; రజోగుణ = రజోగుణము; ప్రవృద్ధము = వృద్ధిచెందినది; ఐనట్టి = అయిన; నీ = నీ
యొక్క; దృష్టి = చూపుల; చేతన్ = చేత; నన్నున్ = నన్ను; తేఱుకొనగన్ = స్వస్థత నొందునట్లు;
చూచుట = చేయట; ఎల్లన్ = అంతా; పద్మలోచన = పద్మాక్ష, కృష్ణా; నా = నా; మీద = పైన ఉన్న; ఘన
= గొప్ప; దయా = దయారసముచే; అర్థ = తడసిన; దృష్టిగా = చూపుగా; తలంతున్ = భావిస్తాను.

భావము:

రాజీవలోచనా! శ్రీకృష్ణా! రాజసంతో విరాజిల్లే నీ దృష్టితో నన్ను తేరుకొనేటట్లు చూడడం నన్ను
దయార్థదృష్టితో చూడడం గానే భావిస్తాను.

10.2-262-వ.

అదియునుంగాక, మధుసూదనా! నీవాక్యంబులు మిథ్యలుగావు; తల్లి వచనంబు కూతున
కభిమతంబుగాదె? యౌవనారూఢమదంబున స్వైరిణి యగు కామిని పురుషాంతరాసక్త యగుట
విచారించి పరిజ్ఞాని యైనవాఁడు విడుచు; నవివేకి యయిన పురుషుం డింద్రియలోలుండై రతిం
దగిలి దాని విడువనేరక పరిగ్రహించి యుభయలోకచ్యుతుండగు; నట్లుగావున నీ యెఱుంగని
యర్థంబు గలదే? యని విన్నవించిన రుక్మిణీదేవి వచనంబులకుఁ గృష్ణుండు సంతసిల్లి
యిట్లనియె.

టీకా:

అదియునున్ = అంతే; కాక = కాకుండా; మధుసూదనా = కృష్ణా (మధుసూదనుడు - మధువు అను
రాక్షసుని సంహరించినవాడు, విష్ణువు); నీ = నీ యొక్క; వాక్యంబులు = మాటలు; మిథ్యలు =
అసత్యములు; కావు = కావు; తల్లి = అమ్మ యొక్క; వచనంబు = మాట; కూతున్ = కుమార్తె; కున్ =
కు; అభిమతంబు = ఇష్టమైనది; కాదె = కాదా, అవును; యౌవన = వయసువలన; ఆరూఢ = ఎక్కిన;

మదంబునన్ = కొవ్వుచేత; స్వైరిణి = తిరుగుబోతు (స్వైరిణి - స్వేచ్ఛగా (విచ్చలవిడిగా) తిరుగునట్టి స్త్రీ, తిరుగుబోతు); అగు = ఐన; కామిని = స్త్రీ (కామిని - కామించదగినామె, కామము కలామె, స్త్రీ); పురుష = మగవాడు; అంతర = ఇంకొకని; ఆసక్త = తగులుకొన్నది; అగుట = జెట; విచారించి = తెలిసికొని; పరిజ్ఞాని = విజ్ఞాని; ఐన = అయిన; వాడు = అతను; విడుచున్ = వదలిపెట్టును; అవివేకి = తెలివితక్కువవాడు; అయిన = ఐన; పురుషుండు = మగవాడు; ఇంద్రియ = ఇంద్రియవాంఛలకు; లోలుండు = లొంగినపోయినవాడు; ఐ = అయ్యి; రతిన్ = రతిక్రీడ యందు; తగిలి = లాలస చెంది; దానిన్ = ఆమెను; విడువనేరక = వదలలేక; పరిగ్రహించి = చేపట్టి; ఉభయ = ఇహపర; లోక = లోకప్రయోజనము లందు; చ్యుతుండు = జారినవాడు; అగున్ = అగును; అట్లుగావున = కాబట్టి; నీ = నీకు; ఎఱుంగని = తెలియని; అర్థంబు = విషయము; కలదె = ఉన్నదా, లేదు; అని = అని; విన్నవించిన = చెప్పిన; రుక్మిణీదేవి = రుక్మిణీదేవి; వచనంబులు = మాటలు; కున్ = కు; కృష్ణుండు = కృష్ణుడు; సంతసిల్లి = సంతోషించి; ఇట్లు = ఈ విధముగ; అనియె = పలికెను.

భావము:

ఓ కృష్ణా! నీ వాక్యాలు అసత్యాలు కావు కన్నతల్లి మాట గారాబు కుమార్తెకు అభిమతమేకదా యౌవనమదంతో స్వైరిణియైన కామిని అన్యపురుషాసక్త అయితే జ్ఞానవంతుడు ఆమెను పరిత్యజిస్తాడు. అవివేకి ఇంద్రియలోలత్వంతో ఆ స్త్రీని విడువలేక ఇహపర లోకాలు రెండింటికి భ్రష్టు డౌతాడు. అందువలన నీకు తెలియని ధర్మం లేదు." అని రుక్మిణి విన్నవించింది. కృష్ణుడు ఎంతో సంతోషించి, ఇలా అన్నాడు.

దశమ స్కంధము - ఉత్తర : రుక్మిణీదేవి నూరడించుట

10.2-263-చ.

"**అ**లికులవేణి! నవ్వులకు **నా**డినమాటల కింత నీ మదిం

గలఁగఁగ నేల? వేటలను **గ**య్యములన్ రతులందు నొవ్వఁగాఁ

బలికినమాట లెగ్గు లని **ప**ట్టుదురే? భవదీయ చిత్తముం

దెలియఁగఁ గోరి యేఁ బలికి**తిన్** మదిలో నిటు గుంద నేటికిన్?

టీకా:

అలికులవేణి = రుక్మిణీదేవి {అలి కుల వేణి - తుమ్మెదల బారు వంటి జడ కలామె, స్త్రీ}; నవ్వుల = వేడుక, వేళాకోళమున; కున్ = కు; ఆడిన = పలికిన; మాటల = మాటలు; కున్ = కు; ఇంత = ఇంత ఎక్కువగా; నీ = నీ యొక్క; మదిన్ = మనస్సు నందు; కలగన్ = కలత చెందుట; ఏల = ఎందుకు; వేటలన్ = వేటాడు నప్పుడు; కయ్యములన్ = పోరు లందు; రతులన్ = రతిక్రిడ యందు; నొవ్వుగాన్ = నొచ్చునట్లుగా; పలికిన = అనెడి; మాటలు = మాటలు; ఎగ్గులు = దూషణములు; అని = అని; పట్టుదురే = గ్రహింతురా, గ్రహించరు; భవదీయ = నీ యొక్క; చిత్తమున్ = మనస్సును; తెలియగన్ = తెలిసికొనుట; కోరి = అపేక్షించి; యేన్ = నేను; పలికితిన్ = అంటిని; మది = మనస్సు; లోన్ = అందు; కుందన్ = దుఃఖించుట; ఏటికిన్ = ఎందుకు.

భావము:

“తుమ్మెదల బారు వంటి శిరోజాలు గల సుందరీ! రుక్మిణీ! నేను నవ్వులాటకు అన్న మాటలకు నీవు ఎందుకు ఇంత బాధపడుతున్నావు. వేట, రణరంగం, రతి సమయాలలో, సూటిపోటి మాటలు మాట్లాడినా తప్పుగా భావించరాదు. నీ మనస్సు తెలుసుకోవడం కోసం ఇలా అన్నాను. ఈ పాటిదానికి నీవు బాధచెంద వద్దు.

10.2-264-వ.

అదియునుం గాక.

టీకా:

అదియునున్ = అంతే; కాక = కాకుండా.

భావము:

అదీకాక....

10.2-265-ఉ.

కింకలు ముద్దుబల్కులును గెంపుగనుంగవ తియ్యమోవియున్

జంకెలు తేటిచూపు లెకసక్యెములున్ నెలవంక బొమ్మలుం

గొంకక వీడనాడుటలుఁ గూరిమియుం గల కాంతఁ గూడుటల్

అంకిలి లేక జన్మఫల మబ్బుట గాదె కురంగలోచనా!"

టీకా:

కింకలు = కినుకలు, స్వల్పకోపాలు; ముద్దుబల్కులున్ = ముద్దు మాటలు; కెంపు = ఎఱ్ఱని; కను = కళ్ళ; గవ = జంట; తియ్య = మధురమైన; మోవియున్ = పెదవులు; జంకెలున్ = బెదిరింపు మాటలు; తేటిచూపులున్ = తేరిపార చూచుటలు; ఎకసక్యెములున్ = పరిహాసములు; నెలవంకబొమ్మలున్ = నఖక్షతములు; కొంకక = సంకోచింపక; వీడనాడుటలు = ఖండితపు మాటలు; కూరిమియున్ = ప్రేమ; కల = కలిగిన; కాంతన్ = ప్రియురాలిని (కాంత - కాంక్షింపదగినామె, స్త్రీ); కూడుటల్ = కలియుటలు; అంకిలి = అడ్డు; లేక = లేనట్టి; జన్మ = పుట్టినందుకు; ఫలము = ఫలితము; అబ్బుట = లభించుట; కాదె = కాదా, అవును; కురంగలోచనా = రుక్మిణీదేవి (కురంగ లోచన - లేడివంటి కన్నులు కలామె, స్త్రీ).

భావము:

హరిణలోచనాల సుందరీ! రుక్మిణీ! కినుకలు, మురిపెపు మాటలు, బెదిరింపు చూపులు, తియ్యని కెమ్మోవి, ఎకసెక్కాలు, నకక్షతములు, విదిలింపులు, అదలింపులు గల వలపుల చెలువలతో సమాగమం లభిస్తే జన్మ సఫలమైనట్లే కదా!"

10.2-266-వ.

అని మఱియు నిట్లనియె.

టీకా:

అని = అని; మఱియున్ = ఇంకను; ఇట్లు = ఈ విధముగ; అనియె = పలికెను.

భావము:

అని అంటూ ఇంకా ఇలా అనునయించసాగాడు....

10.2-267-ఉ.

"నీవు పతివ్రతామణివి నిర్మల ధర్మవివేక శీల స

ద్భావపు నీ మనోగతులఁ బ్రాయక యెప్పుడు నస్మదీయ సం

సేవయ కాని యన్యము భజింపవు; పుట్టిన నాటనుండి నీ

భావ మెఱింగి యుండియును బల్కిన తప్పు సహింపు మానినీ!

టీకా:

నీవు = నీవు; పతివ్రతా = పతివ్రతలలో (పతివ్రత - పతిని సేవించుటే వ్రతముగా కలామె); మణివి = ఉత్తమురాలవు; నిర్మల = పరిశుద్ధమైన; ధర్మ = ధర్మవర్తన చేసెడి; వివేక = తెలివి కల; శీల = నడవడిక కల; సత్ = మంచి; భావపు = స్వభావము కలామెవు; నీ = నీ యొక్క; మనోగతులన్ = ఆలోచనాసరళిని; పాయక = విడువక; ఎప్పుడున్ = ఎల్లప్పుడు; అస్మదీయ = నా యొక్క; సంసేవయ = చక్కటి సేవ మాత్రమే; కాని = తప్పించి; అన్యమున్ = ఇతరమును; భజింపవు = సేవించవు; పుట్టిన = జన్మించిన; నాటి = అప్పటి; నుండి = నుండి; నీ = నీ యొక్క; భావమున్ = స్వభావమును; ఎఱింగి = తెలిసి; ఉండియున్ = ఉండి కూడ; పల్కిన = అనిన; తప్పున్ = పొరపాటును; సహింపు = ఓర్పుకొనుము; మానినీ = రుక్మిణీదేవి (మానిని - మానము గలామె, స్త్రీ).

భావము:

"దేవీ! రుక్మిణీ! నీవు మహాపతివ్రతవు, సౌశీల్యవతివి నా సేవ తప్ప నీకు బాల్యంనుండి ఇతర ఆలోచనలు లేవు. ఇదంతా తెలిసినప్పటికీ, నిన్ను బాధపెట్టాను. తప్పే. నన్ను మన్నించు.

10.2-268-వ.

అని వెండియు నిట్లనియె "నీవాక్యంబులు శ్రవణసుఖంబుగావించె; నీవు వివిధంబులైన కామంబులు గోరితివేని, నవియన్నియు నాయంద యుండుటం జేసి యేకాంతసేవాచతుర వైన

నీకు నవి యన్నియు నిత్యంబులై యుండు; నీ పాతివ్రత్యంబును, నా యందలి స్నేహంబు
 నతివిశదంబు లయ్యె; నావాక్యములచేత భవ దీయచిత్తంబు చంచలంబు గాక నా యందలి బుద్ధి
 దృఢంబగుం గావున సకలసంపద్విలసితంబైన ద్వారకానగర దివ్యమందిరంబు లందు నీదు
 భాగ్యంబునం జేసి సంసారికైవడి నీ యందు బద్ధానురాగుండనై వర్తింతు; దక్కిన ప్రాణేంద్రియ
 పరవశత్వంబున వికృత శరీరధారిణియైన సతి నన్ను జెందుట దుష్కరం; బదియునుం గాక
 మోక్షప్రదుండనైన నన్ను గామాతురలైన యల్పమతులు వ్రతతపోమహిమలచేత దాంపత్య
 యోగంబుకై సేవింతు; రదియంతయు నా మాయా విజృంభితంబు; దానంజేసి వారు మందభాగ్యులై
 నిరయంబు నొందుదు; రట్లుగావున నీ సమానయైన కాంత యే కాంతలందైనఁ గలదె? నీ
 వివాహకాలంబు ననేక రాజన్యవర్యులఁ గైకొనక భవదీయ మధురాలాప శ్రవణాత్మకుండనైన నా
 సన్నిధికి "నా శరీరం బితర యోగ్యంబు గాదు; నీకు శేషంబనయి యున్న దాన"నని
 యేకాంతంబునం బ్రాహ్మణుం బుత్తెంచిన నేనును జనుదెంచి, నీ పరిణయసమయంబున
 భవత్సహోదరుంబట్టి విరూపుం గావించిన నది గనుంగొనియును నా యందలి విప్రయోగ
 భయంబున నూరకుండితి; వదిగావున బహుప్రకారంబులై వర్తించు నీ సద్గుణంబులకు
 సంతసించు!"నని యివ్వధంబున దేవకీసుతుండు నరలోక విడంబనంబుగ గృహస్థనిభంగి
 నిజగృహకృత్యంబు లాచరించుచుండె"నని శుకుండు మఱియు నిట్లనియె.

టీకా:

అని = అని; వెండియున్ = మరియును; ఇట్లు = ఈ విధముగ; అనియెన్ = పలికెను; నీ = నీ యొక్క;
 వాక్యంబులున్ = మాటలు; శ్రవణ = చెవులకు; సుఖంబు = తృప్తిని కలిగించుట; కావించె = చేసినవి;
 నీవు = నీవు; వివిధంబులు = నానా విధములు; ఐన = అయిన; కామంబులున్ = కోరికలను;
 కోరితివేనిన్ = అడిగితే; అవి = అవి; అన్నియున్ = ఎల్ల; నా = నా; అందే = వద్దనే; ఉండుటన్ =
 కలుగుట; చేసి = వలన; ఏకాంత = ఏకాంతము నందు; సేవా = సేవించు; చతురవు = నేర్పు
 కలామెవు; ఐన = అగు; నీ = నీ; కున్ = కు; అవి = అవి; అన్నియున్ = ఎల్ల; నిత్యంబులు = ఎప్పుడు
 ఉండునవి; ఐ = అయ్యి; ఉండున్ = ఉంటాయి; నీ = నీ యొక్క; పాతివ్రత్యంబును = పతివ్రతాత్వము;
 నా = నా; అందలి = ఎడలి; స్నేహంబున్ = ప్రేమ; అతి = మిక్కిలి; విశదంబులు = స్పష్టమైనవి;
 అయ్యెన్ = అయినవి; నా = నా; వాక్యముల = మాటల; చేతన్ = వలన; భవదీయ = నీ యొక్క;
 చిత్తంబు = మనస్సు; చంచలంబు = చలించినది; కాక = కాకుండా; నా = నా; అందలి = అందు

పొందిన; బుద్ధి = మనస్సు; దృఢంబు = గట్టిది; అగున్ = అగును; కావున = కనుక; సకల = సర్వ;
 సంపత్ = సంపదలుతోను; విలసితంబు = విలసిల్లునది; ఐన = అగు; ద్వారకానగర =
 ద్వారకానగరము నందలి; దివ్య = మహిమాన్వితమైన; మందిరంబులు = గృహములు; అందున్ =
 లో; నీడు = నీ యొక్క; భాగ్యంబునన్ = అదృష్టము; చేసి = వలన; సంసారి = గృహస్థుని (సంసారి -
 సంసార సాగరమున మునిగిన వాడు, గృహస్థుడు); కైవడి = వలె; నీ = నీ; అందున్ = తోటి; బద్ధ =
 మిక్కిలి; అనురాగుండను = అనురాగము కలవాడను; ఐ = అయ్యి; వర్తింతున్ = మెలగుదును;
 తక్కిన = మిగిలిన; ప్రాణ = ప్రాణము లందు; ఇంద్రియ = ఇంద్రియము లందు; పరవశత్వంబునన్ =
 పారవశ్యముచేత; వికృత = వికారపు; శరీర = దేహము; ధారిణి = ధరించినామె; ఐన = అయిన; సతి
 = స్త్రీ; నన్నున్ = నన్ను; చెందుట = పొందుట; దుష్కరంబు = సాధ్యము కాదు; అదియునున్ = అంతే;
 కాక = కాకుండా; మోక్ష = ముక్తిని; ప్రదుండను = ఇచ్చువాడను; ఐన = అయిన; నన్నున్ = నన్ను;
 కామాతురలు = కామముచే పీడితులు; ఐన = అయిన; అల్పమతులు = బుద్ధి తక్కువవారు; వ్రత =
 వ్రతముల యొక్క; తపః = తపస్సుల యొక్క; మహిమల = మహత్త్వముల; చేతన్ = చేత; దాంపత్య =
 ఆలుమగల; యోగంబున్ = కలయికల; కై = కోసము; సేవింతురు = కొలుతురు; అది = అది;
 అంతయున్ = ఎల్ల; నా = నా యొక్క; మాయా = మాయ యొక్క; విజృంభితంబు = చెలరేగుట;
 దానన్ = దాని; చేసి = వలన; వారు = వారు; మందభాగ్యులు = అదృష్టహీనులు; ఐ = అయ్యి;
 నిరయంబున్ = నరకమును, దుర్దతిని; ఒందుదురు = పొందుతారు; అట్లుగావున = కాబట్టి; నీ =
 నీతో; సమాన = సమానురాలు; ఐన = అయిన; కాంత = స్త్రీ; ఏ = ఎట్టి; కాంతలు = స్త్రీలు; అందున్ =
 అందు; ఐనన్ = అయినప్పటికి; కలదె = ఉన్నదా, లేదు; నీ = నీ యొక్క; వివాహ = పెండ్లి;
 కాలంబునన్ = సమయము నందు; అనేక = చాలామంది; రాజన్య = రాజులలో; వర్యులన్ =
 ఉత్తములను; కైకొనక = చేపట్టకుండా; భవదీయ = నీ యొక్క; మధుర = ఇంపైన; ఆలాప =
 మాటలను; శ్రవణాత్మకుండను = వినువాడను; ఐన = అయిన; నా = నా యొక్క; సన్నిధి = వద్ద; కిన్
 = కి; నా = నా యొక్క; శరీరంబు = దేహము; ఇతర = ఇతరులకు; యోగ్యంబు = తగినది; కాదు =
 కాదు; నీ = నీ; కున్ = కు; శేషంబు = సంబంధించి నామెను; అయి = ఐ; ఉన్నదానను = ఉన్నాను;
 అని = అని; ఏకాంతంబునన్ = రహస్యముగా; బ్రాహ్మణున్ = విప్రుని; పుత్తెంచినన్ = పంపించగా;
 నేనునున్ = నేను; చనుదెంచి = వచ్చి; నీ = నీ యొక్క; పరిణయ = వివాహ; సమయంబునన్ =
 సమయము నందు; భవత్ = నీ యొక్క; సోదరున్ = అన్నను; పట్టి = పట్టుకొని; విరూపున్ =
 వికారరూపుని; కావించినన్ = చేయగా; అది = దానిని; కనుంగొనియునున్ = చూసి కూడ; నా =

నా; అందలి = తోటిదైన; విప్రయోగ = విప్రలంబ, వియోగ; భయంబునన్ = భయముచేత;
 ఊరకుండితివి = ఊరుకున్నావు; అదిగావున = అందుచేత; బహు = అనేక; ప్రకారంబులు =
 విధములు; ఐ = అయ్యి; వర్తించు = ఉండెడి; నీ = నీ యొక్క; సద్గుణంబుల్ = మంచి గుణములకు;
 కున్ = కు; సంతసించును = సంతోషిస్తాను; అని = అని; ఈ = ఈ; విధంబునన్ = విధముగా;
 దేవకీసుతుండు = కృష్ణుడు; నర = మానవ; లోక = సమూహమును; విడంబనంబు =
 అనుకరించుట; కన్ = కలుగుటకు; గృహస్థుని = సంసారి; భంగిన్ = వలె; నిజ = తన; గృహ =
 సాంసారిక; కృత్యంబులు = కార్యక్రమములు; ఆచరించుచుండెన్ = చేయుచుండెను; అని = అని;
 శుకుండు = శుకుడు; మఱియున్ = ఇంకను; ఇట్లు = ఈ విధముగ; అనియె = పలికెను.

భావము:

నీ పలుకులు నాకు శ్రవణానందాన్ని కలిగించాయి. నీవు ఏవి కోరినా అవన్నీ నా వద్దే ఉన్నాయి కనుక, ఏకాంతసేవాచతుర వైన నీకు అవన్నీ లభిస్తాయి. నీ పాతివ్రత్యమూ, నా మీది ప్రేమా స్పష్టమయ్యాయి. నా మాటలచేత నీమనస్సు సంచలించకుండా, నా మీది నీ అనురాగం ఇంకా ధృఢమవుతుంది. కాబట్టి సమస్త భోగభాగ్యాలతో నిండిన ఈ ద్వారకానగర దివ్యమందిరాలలో కేవలం ఒక గృహస్థు లాగా నీ మీద బద్ధానురాగంతో ప్రవర్తిస్తాను. ఇదంతా నీ అదృష్టం. ఏ ఇంద్రియలోలురాలైన వికృత స్వరూపిణికి అయినా నన్ను పొందడం దుష్కరం. అంతే కాదు మోక్షదాయకుడ నైన నన్ను కామాతురా లైన అల్పబుద్ధులు వ్రతాలతో, తపస్సుతో, దాంపత్య జీవితం కోసం సేవిస్తుంటారు. ఆ భావం నా మాయవలన విజృంభించిందే. అందువలన వారు భాగ్యవిహీనలై నరకాన్ని పొందుతారు. నీతో సమానమైన స్త్రీ ఈ లోకంలో లేదు. నీవు వివాహకాలంలో ఎందరినో గొప్ప గొప్ప రాజన్యులను తిరస్కరించావు. "నేను నీదానను. ఈ నా దేహం మీద అన్యులెవ్వరికీ అధికారం లేదు." అంటూ బ్రాహ్మణుని నా దగ్గరకు పంపించావు. నేను నీ ఆహ్వానం మన్నించి వచ్చి, నిన్ను వివాహమాడే సందర్భంలో నీ సోదరుడిని వికారస్వరూపుడిగా కావించాను. అది చూసి కూడా నా వియోగాన్ని సహింపలేక ఊరుకున్నావు. ఇటువంటి నీ సద్గుణాలకు ఎంతో సంతోషించాను." అని ఈవిధంగా ఆమెను అనునయించాడు. ఈ మాదిరి, దేవకీతనయుడు శ్రీకృష్ణుడు మానవలోక ధర్మాన్ని అనుసరించి, గృహస్థువలెనే తన గృహకృత్యాలను ఆచరిస్తున్నా"డని శుకుడు తెలిపి పరీక్షిత్తుతో ఇంకా ఇలా అన్నాడు.

10.2-269-క.

"అని యిట్లు కృష్ణుఁ డాడిన

వినయ వివేకానులాప వితతామృత సే

చన ముదిత హృదయయై య

వ్యనితామణి వికచ వదన వనరుహ యగుచున్.

టీకా:

అని = అని; ఇట్లు = ఇలా; కృష్ణుడు = కృష్ణుడు; ఆడిన = పలికిన; వినయ = మిక్కిలి మృదువైన; వివేక = వివేకవంతము లైన; అనులాప = ముచ్చట్లు అను; వితతా = విశేషమైన; అమృత = అమృతముచేత; సేచన = తడుపబడుటతో, చల్లుటచేత సేచన - నైషిక్ కర్మలలో మంత్రోదకాన్ని చిలకరించుట, చల్లుట, తడుపుట, ఇది ప్రోక్షణ, అవోక్షణ, అభ్యుక్షణ అని మూడు విధములు; ముదిత = సంతోషించిన; హృదయ = మనసు కలామె; ఐ = అయ్యి; ఆ = ఆ ప్రసిద్ధమైన; వనితా = స్త్రీలలో; మణి = శ్రేష్ఠురాలు; వికచ = వికసించిన; వదన = మోము అనెడి; వనరుహ = పద్మము కలామె {వనరుహము - వనము (నీరు) అందు పుట్టినది, పద్మము}; అగుచున్ = జెతు.

భావము:

"ఈ విధంగా శ్రీకృష్ణుడు ఇంపుగా, ఊరడింపుగా, వినసొంపుగా పలికాడు. ఆ అమృతధారల వంటి ముచ్చట పలుకుల జల్లులకు రుక్మిణీదేవి మనసు సంతోషించింది; ముఖారవిందం సంతోషంతో వికసించింది.

10.2-270-క.

నగ వామతించు చూపులు

నగధరు మోమునను నిలిపి నయమునఁ గరముల్

మొగిచి వినుతించెఁ గృష్ణున్

ఖగవాహున్ రుచిరదేహుఁ గ్రితోత్సాహున్.

టీకా:

నగవు = నవ్వును; ఆమతించు = ఆహ్వానించు; చూపులున్ = చూపులతో; నగధరున్ = కృష్ణుని (నగ
ధరుడు - గోవర్ధనగిరి ధరించినవాడు, కృష్ణుడు); మోమునను = ముఖముపై; నిలిపి = ఉంచి;
నయమునన్ = అందముగా; కరముల్ = చేతులు; మొగిచి = జోడించి; వినుతించెన్ = స్తుతించెను;
కృష్ణున్ = కృష్ణుని; ఖగవాహున్ = కృష్ణుని (ఖగ వాహుడు - ఖగ (పక్షి, గరుత్మంతుడు) వాహుడు
(వాహనముగా కలవాడు), విష్ణువు); రుచిర = కాంతివంతమైన; దేహున్ = శరీరము కలవానిని;
కలిత = పొందిన; ఉత్సాహున్ = ఉత్సాహము కలవానిని.

భావము:

అప్పుడు రుక్మిణి చిరునవ్వుతో నిండిన చూపులతో శ్రీకృష్ణుడి వైపు చూసి, చేతులు జోడించి, ఆ
గరుత్మంతుడు వాహనంగా గలవాడు, ఆ జగన్మోహనుడు, ఆ దేవదేవుడు, ఆ శ్రీకృష్ణుడిని
స్తుతించింది.

10.2-271-చ.

అతుల విరాజమానముఖుడై వివిధాంబర చారుభూషణ

ప్రతతులతోడఁ గోరిన వరంబులు దద్దయుఁ నిచ్చెఁ గృష్ణుఁ డు

న్నతశుభమూర్తి దేవగణనందితకీర్తి దయానువర్తియై

యతిమృదువాణికిం గిసలయారణపాణికి నీలవేణికిన్.

టీకా:

అతుల = సాటిలేని; విరాజమాన = విరాజిల్లుతున్న; ముఖుడు = మోము కలవాడు; ఐ = అయ్యి;
వివిధ = నానా విధములైన; అంబర = వస్త్రములు; చారు = అందమైన; భూషణ = ఆభరణముల;
ప్రతతుల = సమూహముల; తోడన్ = తోటి; కోరిన = కోరుకొన్న; వరంబులున్ = వరములను;
తద్దయున్ = అధికముగా; ఇచ్చెన్ = ఇచ్చెను; కృష్ణుడు = కృష్ణుడు; ఉన్నత = గొప్ప; శుభ =
మంగళకరమైన; మూర్తి = ఆకృతి కలవాడు; దేవ = దేవతా; గణ = సమూహములచే; నందిత =
స్తుతింపబడు; కీర్తి = యశస్సు కలవాడు; దయ = దయారసమున; అనువర్తి = మెలగువాడు; ఐ =

అయ్య; అతి = మిక్కిలి; మృదు = మెత్తని; వాణి = మాటలు కలామె; కిన్ = కి; కిసలయ =
చిగురుటాకుల వంటి; అరుణ = ఎఱ్ఱని; పాణి = అరచేతులు కలామె; కిన్ = కు; నీల = నల్లని; వేణి =
శిరోజములు కలామె; కిన్ = కు.

భావము:

ఉన్నతమైన మంగళమూర్తి, దయాపరిపూర్ణ వర్తనుడు, సకల దేవతల స్తోత్రాలకు పాత్రుడైన వాడు
అయిన శ్రీకృష్ణుడు మిక్కిలి సంతోషంతో ప్రకాశించే ముఖం కలవాడై చిగురుటాకువలె ఎఱ్ఱని
హస్తములూ, నల్లని కురులూ, మృదుమధుర పలుకులు పలుకునది అయిన రుక్మిణీదేవికి అనేక
రకాల వస్త్రాలనూ, అందమైన ఆభరణాలనూ బహుకరించాడు కోరిన కోరికలు తీర్చాడు.

10.2-272-వ.

ఇట్లుసమ్మానించి కృష్ణుండు రుక్మిణీయుండానును దదనంతరంబ.

టీకా:

ఇట్లు = ఈ విధముగ; సమ్మానించి = మన్ననలుచేసి; కృష్ణుండు = కృష్ణుడు; రుక్మిణీయున్ =
రుక్మిణీదేవి; తానునున్ = అతను; తదనంతరంబ = తరువాత.

భావము:

ఈ ప్రకారంగా రుక్మిణిని సమ్మానించిన అనంతరం...

10.2-273-చ.

ఎలమి ఘటింపఁగాఁ గలసి **యీ**డెల నీడల మల్లికా లతా
వలీఁగరవీరజాతి విర**వా**దుల వీధులఁ గమ్మ దెమ్మెరల్
వొలయు నవీనవాసములఁ **బొ**న్నలఁ దిన్నెలఁ బచ్చరచ్చలం
గొలకుల లేఁగెలంకులను **గో**రిక లీరిక లొత్తఁ గ్రొత్తలై.

టీకా:

ఎలమిన్ = సంతోషము; ఘటింపంగాన్ = కలుగగా; కలిసి = కలిసి; ఈడెలన్ = ఎఱ్ఱకీత్తలి చెట్ల;
నీడలన్ = నీడ లందు; మల్లికా = మల్లెతీగల; అవలిన్ = సమూహములందు; కరవీర = గన్నేరు చెట్ల;
జాతిన్ = సమూహము లందు; విరవాదుల = విరజాజి చెట్ల; వీధులన్ = వరుస లందు; కమ్మ =
కమ్మని; తెమ్మెరల్ = పిల్ల వాయువులు; పొలయన్ = వ్యాపిస్తుండగా; నవీన = సరికొత్త; వాసములన్
= ఆవాసము లందు; పొన్నలన్ = పొన్నచెట్ల; తిన్నెలన్ = అరుగులమీద; పచ్చ = పచ్చలుతాపిన;
రచ్చలన్ = మండపముల మీద; కొలకుల = చెరువుల; లేత = సుకుమారమైన; కెలంకులనున్ =
గట్లమీద; కోరికలు = కోరికలు; ఈరికలొత్త = చిగురింపగా; కొత్తలు = కొత్తకొత్తవి; ఐ = అయ్యి.

భావము:

ఆ దంపతులు ఇద్దరూ కీత్తలి చెట్ల నీడలలో, మల్లెపొదలలో, విరజాజి నికుంజాలలో, గన్నేరుచెట్ల
గుబురులలో, చిరుగాలులకు పులకరించే పొన్నచెట్ల క్రింది వేదికలపైనా, మరకతమణి సౌధాలలో
సరోవరతీరాలలో తనివితీరా విహరించారు.

10.2-274-క.

ఆరామభూములందు వి

హారామల సౌఖ్యలీల నతిమోదముతో

నా రామానుజుఁ డుండెను

నారామామణియుఁ దాను నభిరామముగన్.

టీకా:

ఆరామ = ఉద్యానవన, పూదోటల; భూముల్ = ప్రదేశములు; అందున్ = అందు; విహార =
విహరించుటలలోని; అమల = నిర్మలమైన; సౌఖ్య = సుఖవంతమైన; లీలన్ = విధముగా; అతి =
మిక్కిల; ఆమోదము = తృప్తి; తోన్ = తోటి; ఆ = ఆ ప్రసిద్ధుడైన; రామానుజుండు = రాముడు; ఉండెను
= ఉన్నాడు; ఆ = ఆ; రామా = స్త్రీలలో; మణియున్ = ఉత్తమురాలుకూడ; తానున్ = అతను;
అభిరామముగన్ = మనోజ్ఞముగా.

భావము:

బలరాముని సోదరుడైన శ్రీకృష్ణుడు రమణీయమైన ఉద్యానవనాలలో రమణీమణి అయిన రుక్మిణితో కూడి విహరించి ఆనందించాడు.

దశమ స్కంధము - ఉత్తర : కృష్ణ కుమా రోత్పత్తి

10.2-275-వ.

మఱియు, ననేకవిధ విచిత్రమణివితానాభిశోభిత ప్రాసాదోపరిభాగంబులను, లాలిత నీలకంఠ కలకంఠ కలవింక శుక కలాప కలిత తీరంబులను, మకరందపానమదవదించిందిర ఝంకార సంకుల కమల కహ్లాఠ సుధాసార నీహర పూరిత కాసారంబులను, ధాతు నిర్ధర రంజిత సానుదేశగిరి కుంజపుంజంబులను, గృతకశైలంబులను, గ్రీడాగృహంబులనుం జెలంగి నందనందనుండు విదర్భరాజనందనం దగిలి కందర్పకేళీలోలాత్ముండయ్యె; ననంతరంబా సుందరీలాలామంబువలనఁ బ్రద్యుమ్నుండు, చారుధేష్టుండు, చారుదేవుండు, సుధేష్టుండు, సుచారువు, చారుగుప్తుండు, భద్రచారువు, చారుభద్రుండు, విచారువు, చారువు ననియెడు పదుగురు తనయులం బడసె; నట్లు సత్యభామా జాంబవతీ నాగ్నజితీ కాళిందీ మాధ్వి మిత్రవిందా భద్రలకు వేణువేణి పదుగురేసి భద్రమూర్తులైన కుమారు లుదయించి; రవ్వధంబున మఱియును.

టీకా:

మఱియున్ = ఇంకను; అనేక = నానా; విధ = విధముల; విచిత్ర = అద్భుతమైన, చిత్రించిన; మణి = రత్నాల; వితాన = సమూహములచేత; అభిశోభిత = ప్రకాశిస్తున్నట్టి; ప్రాసాద = మేడల; ఉపరి = మీది; భాగంబులను = ప్రదేశము లందు; లాలిత = మనోజ్ఞములైన; నీలకంఠ = నెమళ్ళ; కలకంఠ = కోయిలల; కలవింక = ఊర పిచ్చుకల; శుక = చిలుకల; కలాప = సమూహములతో; కలిత = కూడుకొన్న; తీరంబులన్ = చెరువుల గట్ల పైన; మకరంద = పూదేనెలను; పాన = తాగుటచేత; మద = మదించిన, బలిసిన; ఇందిందిర = తుమ్మెదల; ఝంకార = ఝుమ్మనెడు; సంకుల = సందడి కల; కమల = తామరల చేత; కహ్లాఠ = ఎఱ్ఱ కలువల చేత; సుధాసార = అమృత వర్షమును పోలిన; నీహర = మంచుబిందువులతో; పూరిత = నిండిన; కాసారంబులును = సరస్సులవద్ద; ధాతు = ఎఱ్ఱ

మణిసిలమీది {ధాతువు - ఒక రకమైన మణిసిల (కొండ మీది ఒక రకమైన ఎఱ్ఱమన్ను); నిర్ఘర = సెలయేళ్ళచేత; రంజిత = ఎఱ్ఱనైన; సానుదేశ = చరియలు కల; గిరి = కొండల యొక్క; కుంజ = పొదరిళ్ళ; పుంజంబులను = సమూహము లందు; కృతక = క్రీడా, కృత్రిమమైన (కృతకము - స్వతసిద్ధం కాక మానవులచే చేయబడినది, కృత్రిమమైనది); శైలంబులనున్ = గిరు లందు; క్రీడా = కేళికా; గృహంబులనున్ = గృహము లందు; చెలంగి = చెలరేగి; నందనందనుండు = కృష్ణుడు {నంద నందనుడు - నందుని కొడుకు, కృష్ణుడు}; విదర్భరాజనందనన్ = రుక్మిణిని; తగిలి = మోహించి; కందర్ప = మన్మథ; కేళీ = క్రీడా; లోలాత్ముండు = ఆసక్తి కలవాడు; అయ్యెన్ = అయ్యెను; అనంతరంబు = తరువాత; ఆ = ఆ; సుందరీ = అందగత్తెలలో; లలామంబు = ఉత్తమురాలు; వలన = వలన; ప్రద్యుమ్నుండు = ప్రద్యుమ్నుడు; చారుధేష్టుండు = చారుధేష్టుడు; చారుదేవుండు = చారుదేవుడు; సుధేష్టుండు = సుధేష్టుడు; సుచారువు = సుచారువు; చారుగుప్తుండు = చారుగుప్తుడు; భద్రచారువు = భద్రచారువు; చారుభద్రుండు = చారుభద్రుడు; విచారువు = విచారువు; చారువున్ = చారువు; అనియెడు = అను; పదుగురు = పదిమంది (10); తనయులన్ = పుత్రులను; పడసెన్ = పొందెను; అట్లు = అలాగే; సత్యభామా = సత్యభామ; జాంబవతీ = జాంబవతి; నాగ్నజితీ = నాగ్నజితి; కాళిందీ = కాళింది; మాద్రి = మాద్రి; మిత్రవిందా = మిత్రవింద; భద్రల్ = భద్రుల; కున్ = కు; వేఱువేఱు = విడివిడిగా; పదుగురేసి = పదిమంది (10) చొప్పున; భద్ర = అందమైన; మూర్తులు = రూపములు కలవారు; ఐన = అయిన; కుమారులున్ = పుత్రులు; ఉదయించిరి = పుట్టిరి; ఈ = ఈ; విధంబునన్ = లాగున; మఱియును = ఇంకను.

భావము:

నానావిధములైన విచిత్రమణులతో శోభించే చాందినీలతో విలసిల్లె ప్రాసాదాలలోనూ; పెంపుడు నెమళ్ళతో, కోకిలలతో, పిచ్చుకలతో, చిలుకల పలుకులతో నిండినది; మకరందపానము చేసి మదించిన తుమ్మెదల ఝంకారములు నిండిన తెల్లని పద్మాలు, చల్లని మధుర జలాలతో కూడిన కమనీయ సరోవరతీరాలలో; ఖనిజాలపై ప్రవహించే జలప్రవాహాలతో ఎఱ్ఱనైన కొండచరియల పొదరిండ్లలో; లీలాపర్వతాలలో; క్రీడాగృహాలలో ఆ నందుని కుమారుడు శ్రీకృష్ణుడు, విదర్భరాకుమారి రుక్మిణీదేవితో కలిసి మన్మథవిలాసాలలో మునిగితేలాడు. అంతట, రుక్మిణీదేవి వలన శ్రీకృష్ణునకు "ప్రద్యుమ్నుడు, చారుధేష్టుడు, చారుదేవుడు, సుధేష్టుడు, సుచారువు, చారుగుప్తుడు, భద్రచారువు, చారుభద్రుడు, విచారువు, చారువు" అనే పదిమంది పుత్రులు కలిగారు.

సత్యభామ, జాంబవతి, నాగ్నజితి, కాళింది, మాద్రి, మిత్రవింద, భద్రలకు కూడా ఒక్కొక్కరికి పదిమంది చొప్పున అందమైన కుమారులు ఉదయించారు.

10.2-276-చ.

అనఘ! పదాఱువేల సతులందు జనించిరి వేఱువేఱు నం

దన దశకంబు తత్పుత్ర వితానము గాంచి రనేక సూనుల

న్నెనయంగ నిట్లు పిల్లచెఱి కీనిన కైవడిఁ బుత్ర పౌత్ర వ

ర్థనమున నొప్పెఁ గృష్ణుఁడు ముదంబునఁ దామరతంపరై భువిన్.

టీకా:

అనఘ = పుణ్యా, పరీక్షిన్మహారాజా; పదాఱువేల = పదహారువేల (16000); సతులు = భార్యలు;

అందున్ = అందు; జనించిరి = పుట్టిరి; వేఱువేఱు = విడివిడిగా; నందన = పుత్రుల; దశకంబున్ =

పదేసిమంది; తత్ = ఆ; సుత = కొడుకుల; వితానమున్ = సమూహము; కాంచిరి = పొందిరి; అనేత =

పెక్కుమంది; సూనులన్ = కుమారులను; ఎనయంగన్ = పొందికగా; ఇట్లు = ఈ విధముగ;

పిల్లచెఱుకు = చెరుకునకు పిలకలు; ఈనిన = పుట్టిన; కైవడిన్ = విధముగా; పుత్ర = కొడుకులు; పౌత్ర

= మనుమలు; వర్ధనమునన్ = వృద్ధిచెందుటచేత; ఒప్పెన్ = ఒప్పి యుండెను; ముదంబునన్ =

సంతోషముతో; తామరతంపర = తామరతీగ లల్లకొన్నట్లు; భువిన్ = భూలోకము నందు.

భావము:

శ్రీకృష్ణుడికి పదహారువేలమంది భార్యలలో ఒక్కొక్కరికి పదిమంది వంతున పుత్రులు

ఉద్భవించారు ఆ పుత్రులు అందరికీ మళ్ళీ కుమారులు కలిగారు. ఈ విధంగా పిల్లచెఱుకుకు

పిలకలు పుట్టినట్లు తామరతంపరగా విలసిల్లిన పుత్రపౌత్రులతో శ్రీకృష్ణుడు శోభించాడు.

10.2-277-తే.

అట్లు యదు వృష్ణి భోజాంధకాది వివిధ

నామధేయాంతరముల నెన్నంగ నూట

యొక్కటై చాల వర్ధిల్లె **నక్కు**లంబు

నృపకుమారులఁ జదివించు **నేర్పు** గలుగు.

టీకా:

అట్లు = అలా; యదు = యాదవులు; వృష్టి = వృష్టులు; భోజ = భోజులు; అంధక = అంధకులు; ఆది = మొదలగు; వివిధ = నానా విధమైన; నామధేయా = పేర్ల; అంతరములన్ = తేడాలతో; ఎన్నంగన్ = లెక్కకు; నూటయొక్కటి = నూటొకటి (101); ఐ = అయ్యి; చాలన్ = మిక్కిలి; వర్ధిల్లెన్ = వృద్ధిచెందెను; ఆ = ఆ; కులంబు = వంశము; నృపకుమారులన్ = రాకుమారులను; చదివించు = చదివించెడి; నేర్పు = సామర్థ్యము; కలుగు = ఉన్నట్టి.

భావము:

ఈవిధంగా యాదవ వృష్టి భోజ అంధక మొదలైన నూట ఒక్క పేర్లతో ఆ కులం వర్ధిల్లింది. ఆ రాజకుమారులకు విద్యనేర్పడం కోసమే....

10.2-278-తే.

గురుజనంబులు విను మూడు**కోట్ల**మీద

నెనుబదెనిమిదివేలపై **నె**సగ నూర్పు

రన్నదద్బాలకావలి **నెన్న**దరమె

శూలికైనను దామర**చూ**లికైన?

టీకా:

గురు = ఉపాధ్యాయులైన; జనంబులు = వారు; విను = వినుము; మూడుకోట్లమీద

నెనుబదెనిమిదివేల పైనెసగనూర్పురు = మూడుకోట్ల ఎనభైఎనిమిదివేల వందమంది

(300,88,100); అన్నన్ = అంటే; తత్ = ఆ; బాలకా = పిల్లల; ఆవలి = సమూహమును; ఎన్నన్ =

లెక్కించ; తరమె = శక్యమేనా, కాదు; శూలి = శివునికైనా {శూలి - శూలాయుధము కలవాడు,

శివుడు}; తామరచూలి = బ్రహ్మదేవుని {తామరచూలి - పద్మసంభవుడు, బ్రహ్మ}; కైన = కి అయినను.

భావము:

గురువర్యులే మూడుకోట్ల ఎనభైవేల ఒకవంద మంది ఉన్నారంటే, ఇక ఆ రాజకుమారుల సంఖ్యలు వర్ణించడానికి ఆ బ్రహ్మకైనా పరమేశ్వరుడికైనా సాధ్యం కాదు కదా.

10.2-279-వ.

అందు గోవిందనందనుండయిన ప్రద్యుమ్నునకు రుక్మీ కూతు వలన ననిరుద్ధుండు సంభవించె ననిన మునివరునకు భూవరుం డిట్లనియె.

టీకా:

అందున్ = వారిలో; గోవింద = కృష్ణుని; నందనుండు = కొడుకు; అయిన = అగు; ప్రద్యుమ్నున్ = ప్రద్యుమ్నుడి; కున్ = కి; రుక్మీ = రుక్మీ యొక్క {రుక్మీ - రుక్మిణి వివాహసమయమున అవమానం చెందిన ఆమె అన్న}; కూతున్ = కూతురు; వలనన్ = అందు; అనిరుద్ధుండు = అనిరుద్ధుడు; సంభవించెను = పుట్టెను; అనినన్ = అని చెప్పగా; ముని = మునులలో; వరున్ = ఉత్తముని; కున్ = కి; భూవరుండు = రాజు; ఇట్లు = ఈ విధముగ; అనియె = పలికెను;

భావము:

వారిలో గోవిందుని కుమారుడు ప్రద్యుమ్నుడికి రుక్మీ కుమార్తె రుక్మవతి వలన అనిరుద్ధుడు ఉద్భవించాడు." అని చెప్పగా రాజేంద్రుడు మునీంద్రునితో ఇలా అన్నాడు.

10.2-280-క.

"బ^వరమునఁ గృష్ణుచే ము

న్న^వమానము నొంది రుక్మీ య[ు]చ్యుతు గెలువం

దివు^{రు}చుఁ దన సుత నరిసం

భవు^నకు నెట్టిచ్చె? నెఱుఁగఁ బలుకు మునీంద్రా!"

టీకా:

బవరమున = యుద్ధము నందు; కృష్ణు = కృష్ణుని; చేన్ = చేత; మున్ను = మునుపు; అవమానము = అవమానము; ఒంది = పొంది; రుక్మి = రుక్మి; అచ్యుతున్ = కృష్ణుని; గెలువన్ = జయింపవలె నని; తివురుచున్ = ప్రయత్నించుచు; తన = తన యొక్క; సుతన్ = కూతురును; అరి = శత్రువుకు; సంభవున్ = పుట్టినవాని; కున్ = కి; ఎట్లు = ఎలా; ఇచ్చెన్ = ఇచ్చెను; ఎఱుగన్ = తెలియ; పలుకు = చెప్పుము; ముని = మునులలో; ఇంద్రా = శ్రేష్ఠుడా.

భావము:

"ఓ శుకయోగీంద్రా! యుద్ధంలో శ్రీకృష్ణుడిచేత అవమానం పొందిన రుక్మి, ఎలాగైనా శ్రీకృష్ణుడి మీద పగతీర్చుకోవాలని చూస్తున్నాడు కదా. అటువంటివాడు, తన శత్రువు కుమారుడికి తన కూతురును ఇచ్చి ఎలా వివాహం చేసాడు. ఈ సంగతి నాకు తెలియ చేయండి."

దశమ స్కంధము - ఉత్తర : ప్రద్యుమ్న వివాహంబు

10.2-281-సీ.

నావుడు శుకయోగి "నరనాయకోత్తమ!-

నీవు చెప్పిన యట్ల నెమ్మనమునఁ

బడ్యాయతాక్షచేఁ బడిన బన్నమునకుఁ-

గనలుచు నుండియు ననుజతోడి

నెయ్యంబునను భాగినేయున కిచ్చెను-

గూఁతు నంచితపుష్ప కోమలాంగిఁ

దన పూన్కి దప్పినఁ దగ విదర్భేశుండు-

విను మెఱింగింతు న వ్విధము దెలియఁ

10.2-281.1-తే.

బరగ రుక్మవతీ స్వయంవరమున కొగి
నరుగుదెం డని భీష్మభూవరసుతుండు
వరుస రప్పించె రాజన్యవర కుమార
వరుల నను వార్త కలరి యా హరిసుతుండు.

టీకా:

నావుడు = అనగా; శుక = శుక; యోగి = ముని; నరనాయక = రాజు; ఉత్తమా = శ్రేష్ఠుడా; నీవు = నీవు;
చెప్పిన = చెప్పిన; అట్ల = విధముగ; నెఱ = నిండు; మనమునన్ = మనసునందు; పద్మాయతాక్షు =
కృష్ణుని; చేన్ = చేత; పడిన = పొందిన; బన్నమున్ = అవమానమున; కున్ = కు; కనలుచుండియున్
= తపించుచున్నను; అనుజ = తోబుట్టువు; తోడి = తోటి; నెయ్యంబునను = స్నేహముచేత;
భాగినేయున్ = మేనల్లుని, సోదరి పుత్రుని; కిన్ = కి; ఇచ్చెను = ఇచ్చెను; కూతున్ = పుత్రికను;
అంచిత = ఒప్పదమైన; పుష్ప = పూలవంటి; కోమల = మృదువైన; అంగిన్ = దేహము కలామెను;
తన = తన యొక్క; పూన్కి = ప్రతిజ్ఞ; తప్పినన్ = తప్పిపోయినను; తగన్ = యుక్తమగునట్లు;
విదర్భేశుండు = రుక్మి (విదర్భేశుడు - విదర్భకు రాజు, రుక్మి); వినుము = వినుము; ఎఱిగింతున్ =
తెలిపెదను; ఆ = ఆ; విధము = విధమును; తెలియన్ = విశద మగునట్లు; పరగన్ = ప్రసిద్ధముగ;
రుక్మవతీ = రుక్మవతి యొక్క (రుక్మవతి - రుక్మి కూతురు); స్వయంవరమున =
స్వయంవరసమయమున; కున్ = కు; ఒగిన్ = పూనికతో; అరుగుదెండు = రండు; అని = అని;
భీష్మభూవరసుతుండు = రుక్మి (భీష్మభూవరసుతుడు - భీష్మకమహారాజు కొడుకు, రుక్మి); వరుసన్ =
క్రమముగా; రప్పించెన్ = రప్పించెను; రాజన్య = రాజులలో; వర = ఉత్తములైనవారి; కుమార =
పుత్రులలో; వరులను = ముఖ్యులను; అను = అనెడి; వార్త = వృత్తాంతమున; కున్ = కు; అలరి =
సంతోషించి; ఆ = ఆ; హరిసుతుండు = కృష్ణుని కొడుకు (ప్రద్యుమ్నుడు).

భావము:

ఇలా అడిగిన పరీక్షిత్తు మహారాజుతో శుకముని ఇలా చెప్పనారంభించాడు “ఓ రాజేంద్రా! నీవు
అన్నట్లుగానే రుక్మి శ్రీకృష్ణుని వలన పొందిన అవమానానికి మనసులో బాధపడుతూనే వున్నాడు.
అయినా తాను చేసిన ప్రయత్నం ఫలించకపోగా ఆ విదర్భరాజు తన చెల్లెలిపై గల అభిమానంతో
తన మేనల్లుడికి కుసుమ కోమలమైన తన కుమార్తెను ఇచ్చాడు. ఆ విషయం తెలియజేస్తాను,

విను. రుక్మి తన కుమార్తె అయిన రుక్మవతి స్వయంవరానికి రాజకుమారులను అందరినీ ఆహ్వానించాడు. ఆ వార్త విని కృష్ణుని దనుడు ప్రద్యుమ్నుడు సంతోషించాడు.

10.2-282-చ.

వర మణిభూషణప్రభల**వర్గ** మనర్గళ భంగిఁ బర్వఁ బ్ర
స్ఫురిత రథాధిరోహణవి**భూతి** దలిర్ప మనోహరైక సు
స్థిరశుభలీల నేగె యదు**సింహ**కిశోరము రాజకన్యకా
పరిణయవైభవాగత నృ**పాలక** కోటికి రుక్మివీటికిన్.

టీకా:

వర = శ్రేష్ఠమైన; మణి = రత్నాల; భూషణ = ఆభరణముల; ప్రభల = కాంతుల; వర్గము = సమూహము; అనర్గళ = అడ్డము లేని; భంగిన్ = విధముగా; పర్వన్ = వ్యాపించగా; ప్రస్ఫురిత = మిక్కిలి ప్రకాశించునట్టి; రథ = రథమును; అధిరోహణ = ఎక్కు; విభూతిన్ = వైభవము; తలిర్పన్ = చిగురించగా; మనోహర = మనోజ్ఞముగా; ఏక = ఒంటరిగా; సుస్థిర = మిక్కిలి నిలుకడతో; శుభ = మేలైన; లీలన్ = విధముగా; ఏగెన్ = వెళ్ళెను; యదు = యాదవవంశపు; సింహకిశోరము = సింహపుపిల్ల; రాజకన్యకా = రాకుమారి యొక్క; పరిణయ = పెండ్లి; వైభవ = వేడుకలకి; ఆగత = వచ్చిన; నృపాలక = రాజుల; కోటి = సమూహము కలదాని; కిన్ = కి; రుక్మి = రుక్మి యొక్క; వీడు = పట్టణమున; కిన్ = కు.

భావము:

మహోజ్వల మణిభూషణాలకాంతులతో శోభిస్తూ రమణీయమైన రథాన్ని ఎక్కి మనోహర సౌందర్య విలాసాలతో యదుకుల సింహకిశోరం ప్రద్యుమ్నుడు రుక్మవతిని వివాహమాడాలనే కోరికతో మేనమామ పట్టణం కుండిననగరం వెళ్ళాడు. అప్పటికే స్వయంవరానికి రాజులందరూ విచ్చేసి ఉన్నారు.

10.2-283-చ.

చని పురిఁజొచ్చి వృష్టికుల సత్తముఁ డచ్చట మూఁగియున్న య
 మ్మనుజవరేణ్యనందనుల మానము దూలి భయాకులాత్ము లై
 చనఁగ ననేక చండతర సాయకసంపదఁ జూపి రుక్మి నం
 దనఁ గొనివచ్చి వేడ్క నిజధామము సొచ్చె నవార్యశౌర్యుఁ డై.

టీకా:

చని = వెళ్ళి; పురిన్ = పట్టణమును; చొచ్చి = ప్రవేశించి; వృష్టి = వృష్టి; కుల = వంశపు; సత్తముడు = శ్రేష్ఠుడు; అచ్చటన్ = అక్కడ; మూగి = చేరి; ఉన్న = ఉన్నట్టి; ఆ = ఆ; మనుజవరేణ్య = రాజు; నందనుల = కుమారుల; మానము = గౌరవము; తూలన్ = తొలగిపోగా; భయ = భయముచేత; ఆకులాత్ములు = కలత చెందినవారు; ఐ = అయ్యి; చనగన్ = పారిపోవునట్లు; అనేక = పెక్కు; చండతర = మిక్కిలి తీక్షణములైన {చండ - చండతరము - చండతమము}; సాయక = బాణముల; సంపదన్ = కలిమిని; చూపి = కనబరచి; రుక్మినందనన్ = రుక్మావతిని; కొనివచ్చి = తీసుకువచ్చి; వేడ్కన్ = లీలగా; నిజ = తన; ధామమున్ = నివాసమును; చొచ్చెన్ = ప్రవేశించెను; అవార్య = నివారింపరాని; శౌర్యుడు = పరాక్రమము కలవాడు; ఐ = అయ్యి.

భావము:

అలా కుండిన నగరంలో ప్రవేశించిన ఆ ప్రద్యుమ్నుడు వృష్టివంశోత్తముడు, అక్కడ చేరిన రాజకుమారులపై తీవ్రమైన బాణాలు ప్రయోగించి తన పరాక్రమాన్ని ప్రదర్శించాడు. ఆ రాకుమారులు ధైర్యం కోల్పోయి భయంతో పారిపోయారు. ప్రద్యుమ్నుడు అవక్ర పరాక్రముడై మేనమామ రుక్మి పుత్రిక రుక్మవతిని తన నగరానికి తీసుకుని వచ్చాడు,

10.2-284-వ.

ఇట్లు తెచ్చి ప్రద్యుమ్నుడు హరినయనం బరిణయంబంది నిఖిల సుఖంబు లనుభవింపుచుండె; యనంతరంబ.

టీకా:

ఇట్లు = ఈ విధముగ; తెచ్చి = తీసుకువచ్చి; ప్రద్యుమ్నుండు = ప్రద్యుమ్నుడు; హరినయనన్ =
రుక్మావతిని {హరినయన - లేడి వంటి కన్నులు కలమె, రుక్మావతి}; పరిణయంబు = పెండ్లి; అంది =
ఆడి; నిఖిల = ఎల్ల; సుఖంబులన్ = సుఖములను; అనుభవించుచుండెన్ = అనుభవించుచుండెను;
అనంతరంబు = తరువాత.

భావము:

ఆ విధంగా ఆ హరిణాక్షి రుక్మావతిని తన నగరానికి తెచ్చిన ప్రద్యుమ్నుడు ఆమెని వివాహమాడి,
సకల సౌభాగ్యాలను అనుభవిస్తున్నాడు

10.2-285-క.

ధీరుడు కృతవర్ముని సుకు

మారుడు వరియించె రుచిరమండనయుత నం

భోరుహముఖి రుక్మీసుతం

చారుమతీకన్యఁ బ్రకటసజ్జనమాన్యన్.

టీకా:

ధీరుడు = ధైర్యవంతుడు; కృతవర్ముని = కృతవర్మ యొక్క; సు = మంచి; కుమారుడు = కొడుకు;
వరియించెన్ = కోరి పెండ్లాడెను; రుచిర = ప్రకాశించుచున్న; మండన = ఆభరణములతో; యుతన్ =
కూడి నామెను; అంభోరుహముఖిన్ = పద్మాక్షిని; రుక్మీ = రుక్మీ యొక్క; సుతన్ = కూతురును;
చారుమతీ = చారుమతి అను; కన్యన్ = యువతిని; ప్రకట = ప్రసిద్ధులైన; సజ్జన = సజ్జనులు;
మాన్యన్ = గౌరవించునామెను.

భావము:

రుక్మీ మరొక కుమార్తె పద్మముఖి సజ్జన సమ్మాన్య "చారుమతి"ని ధీరుడైన కృతవర్మ కుమారుడు
వివాహమాడాడు.

10.2-286-తే.

ప్రకటచరితుండు భీష్మభూపాలసుతుండు

మనము మోదింపఁ దన కూర్మిమనుమరాలి

రుక్మలోచన నసమాన రుక్మకాంతిఁ

జెలిమి ననిరుద్ధునకుఁ బెండ్లి సేయు నపుడు.

టీకా:

ప్రకట = ప్రసిద్ధమైన; చరితుండు = వర్తన కలవాడు; భీష్మభూపాలసుతుడు = రుక్మి; మనము = మనస్సు; మోదింపన్ = సంతోషించగా; తన = తన యొక్క; కూర్మి = ప్రియమైన; మనుమరాలిన్ = మనుమరాలిని; రుక్మలోచనన్ = రుక్మలోచన అనునామెను; అసమాన = సాటిలేని; రుక్మ = బంగారమువంటి; కాంతిన్ = రంగు కలామెను; జెలిమిన్ = ఇష్టముగా; అనిరుద్ధున్ = అనిరుద్ధున; కున్ = కు; పెండ్లి = వివాహము; చేయున్ = చేసెడి; అపుడు = సమయము నందు.

భావము:

సుప్రసిద్ధుడైన భీష్మక మహారాజు కుమారుడు రుక్మి, బంగారు కాంతులతో శోభిస్తున్న తన మనుమరాలు "రుక్మలోచన"ను అనిరుద్ధుడికి ఇచ్చి వివాహం చేయించాడు. ఆ సమయంలో..

10.2-287-క.

పొలుపుగ రత్నవిభూషో

జ్జ్వలలయి శుభవేళ నవ్వివాహార్థము ని

ర్మల బహు వైభవ శోభన

క్రలితవిదర్భావనీశ క్షటకంబునకున్.

టీకా:

పొలుపుగన్ = చక్కగా; రత్న = మణులు పొదిగిన; విభూష = ఆభరణములచే; ఉజ్జ్వలులు = వెలుగుచున్నవారు; అయి = ఐ; శుభవేళ = మంచి ముహూర్తమున; ఆ = ఆ; వివాహ = పెళ్ళి;

అర్థమున్ = కోసము; నిర్మల = పరిశుద్ధమైన; బహు = పెక్కు; వైభవ = వేడుకలతో; శోభన = శుభకరములైన వానితో; కలిత = కూడిన; విదర్భ = విదర్భదేశపు; అవనీశ = రాజు (రుక్మి) యొక్క; కటకంబున్ = రాజధాని (కుండిన); కున్ = కి.

భావము:

ఆ వివాహ శుభసందర్భంలో ఆ విదర్భ రాజధాని కుండిన పట్టణానికి, రత్నఖచిత భూషణాలు అలంకరించుకుని నిర్మల బహువిధ శోభలతో శుభముహూర్తాన బయలుదేరి...

10.2-288-చ.

హరియును రుక్మిణీసతియు నా బలభద్రుడు శంబరారియు

న్నమదభేది సాంబుడును నాదిగ రాజకుమారకోటి సిం

ధుర రథవాజి సదృటులతోఁ జని యందు సమగ్రవైభవా

చరిత వివాహయుక్త దివసంబులు వేడుకఁ బుచ్చి యంతటన్.

టీకా:

హరియున్ = కృష్ణుడు; రుక్మిణీసతియున్ = రుక్మిణీదేవి; ఆ = ఆ ప్రసిద్ధుడైన; బలభద్రుడు = బలరాముడు; శంబరారియున్ = ప్రద్యుమ్నుడు {శంబరారి - శంబరాసురుని శత్రువు, ప్రద్యుమ్నుడు}; అరి = శత్రువుల; మద = గర్వమును; భేది = అణచువాడు; సాంబుడునున్ = సాంబుడు; ఆదిగన్ = మున్నగు; రాజకుమార = రాకుమారుల; కోటి = సమూహము; సింధుర = ఏనుగులతో; రథ = రథములతో; వాజి = గుఱ్ఱములతో; సదృటుల = సైనికుల; తోన్ = తోటి; చని = వెళ్ళి; అందున్ = అక్కడ; సమగ్ర = సంపూర్ణమైన; వైభవా = వేడుకలు; ఆచరిత = చేయబడుతున్నట్టి; వివాహ = పెళ్ళితోటి; యుక్త = కూడిన; దివసంబులున్ = రోజులను; వేడుకన్ = వినోదములతో; పుచ్చి = గడిపి; అంతటన్ = అటుపిమ్మట.

భావము:

రుక్మిణీ, కృష్ణుడు, బలరాముడు, సాత్యకి, శంబరుని సంహరించిన ప్రద్యుమ్నుడు, అరివీర భయంకరుడు సాంబుడు మున్నగు రాకుమారులు అందరూ ఆ కుండిన పురానికి విచ్చేసారు. సర్వవైభవ యుక్తంగా వివాహం జరుగుతున్న ఆ రోజులలో అందరూ వేడుకలతో అనందంగా కాలం గడపసాగారు.

10.2-289-క.

ఒకనాడు యదుకుమారకు

అకలంక సమగ్ర వైభవాటోప మహో

త్సుకులై యుండగఁ జూపో

పక యెకసెక్కిమున నవనిపాలురు వరుసన్.

టీకా:

ఒక = ఒకానొక; నాడు = దినమున; యదు = యాదవ వంశమున; కుమారకులు = పుట్టినవారు; అకలంక = కళంకము లేని; సమగ్ర = పరిపూర్ణమైన; వైభవ = వైభవముల యొక్క; ఆటోప = సందడి యందు; మహా = మిక్కిలి; ఉత్సుకులు = ఉత్సాహముతో లగ్నమై; ఉండగన్ = ఉండగా; చూపు = చూసి; ఓపక = సహింపక; ఎకసెక్కిమునన్ = పరిహాసముతో; అవనిపాలురు = రాజులు (కొందరు); వరుసన్ = క్రమముగా.

భావము:

ఒక రోజున యాదవులంతా మహావైభవంతో ఉత్సాహ పూరితులై ఉండగా చూస్తున్న కొందరు రాజులు ఓర్వలేక పోతూ.....

10.2-290-ఉ.

ఎచ్చరికం గళింగధరణీశుఁడు రుక్మిణిగంబు సూచి నీ

యొచ్చెముఁ దీర్చుకో నిదియ యొప్పగువేళ బలుండు జూదమం

దిచ్చగలండు; గాని పొలుపెక్కిననేర్పరి గాఁడు; గాన నీ

క్రిచ్చు నవశ్యమున్ జయము నీఁగుము తొల్లిటఁబడ్డ బన్నమున్.

టీకా:

ఎచ్చరికన్ = జాగ్రత్తతో; కళింగ = కళింగదేశపు; ధరణీశుడు = రాజు; రుక్మి = రుక్మి; మొగంబున్ = వైపు; చూచి = చూసి; నీ = నీ యొక్క; ఒచ్చెమున్ = భంగపాటును; తీర్చుకోన్ = బదులు తీర్చుకొనుటకు; ఇదియ = ఇదే; ఒప్పు = సరి; అగు = అయినది; వేళన్ = సమయము; బలుండు = బలరాముడు; జూదము = ద్యూతకేళి; అందున్ = లో; ఇచ్చ = కోరిక; కలండు = ఉన్నవాడు; కాని = కాని; పొలుపెక్కిన = అతిశయించిన; నేర్పరి = సమర్థుడు; కాడు = కాదు; కాన = కాబట్టి; నీ = నీ; కున్ = కు; ఇచ్చున్ = కలుగజేయును; అవశ్యము = తప్పకుండా; జయమున్ = జయమును; ఈగుము = పోగొట్టుకొనుము; తొల్లిటన్ = మునుపు; పడ్డ = అనుభవించిన; బన్నమున్ = అవమానమును.

భావము:

కళింగాధీశుడు రుక్మితో ఇలా అన్నాడు "నీకు ఇంతకు ముందు జరిగిన అవమానానికి ప్రతీకారం తీర్చుకోవడానికి ఇదే తగిన సమయం. బలరాముడికి జూదం మీద ఇష్టం ఎక్కువ కాని, ఆటలో నేర్పరి కాదు. అందుచేత నీకే విజయం లభిస్తుంది. ఇంతకు ముందు పొందిన అవమానాన్ని ఇప్పుడు ఇలా తొలగించుకో."

10.2-291-క.

అని పురికొల్పిన రుక్మియుఁ

దన చేటు దలంప లేక తాలాంకునితో

డను జూదమాడఁ దివిరెను

వనజాసను కృతము గడచు వారెవ్వ రిలన్?

టీకా:

అని = అని; పురికొల్పినన్ = ప్రేరేపించగా; రుక్మియున్ = రుక్మి; తన = తన యొక్క; చేటున్ = నాశమును; తలంపలేక = తెలుసుకొనలేక; తాలాంకుని = బలరాముని {తాలాంకుడు - తాడిచెట్టు జండాపై కలవాడు, బలరాముడ}; తోడనున్ = తోటి; జూదము = ద్యూతకేళి; ఆడన్ = ఆడుటకు; తివిరెన్ = సిద్ధపడెను; వనజాసను = బ్రహ్మ {వనజాసనుడు - వనజము (పద్మము) ఆసనుడు (ఆసనముగా కలవాడు), బ్రహ్మ}; కృతమున్ = నిర్ణయమును; కడచు = మీరగల; వారు = వారు; ఎవ్వరు = ఎవరున్నారు; ఇలన్ = భూమ్మీద.

భావము:

కళింగదేశాధీశుడు ఈ మాదిరిగా పురికొల్పగా, రుక్మి తనకు కలిగే చేటు గమనించుకోకుండా, తాడిచెట్టు జండా గుర్తుగా కల ఆ బలరాముడితో జూదమాడడానికి సిద్ధమయ్యాడు. లోకంలో బ్రహ్మవ్రాత తప్పించుకో గలవారు ఎవరు లేరు కదా.

10.2-292-వ.

అంత.

టీకా:

అంతన్ = అప్పుడు.

భావము:

అటుపిమ్మట....

10.2-293-క.

కోరి విదర్భుడు కుటీల వి

హరుండై పిలిచె జూదమాడ జితారిన్

హారిన్ సన్నతసూరిన్

సీరిన్ రైవతసుతార్థ చిత్తవిహారిన్.

టీకా:

కోరి = కావాలని; విదర్భుడు = రుక్మి {విదర్భుడు - విదర్భదేశము వాడు, రుక్మి}; కుటిల = కపటముగ;
విహారుండు = మెలగువాడు; ఐ = అయ్యి; పిలిచెన్ = ఆహ్వానించెను; జాదము = జూదము; ఆడన్ =
ఆడుటకు; జిత = జయింపబడిన; అరిన్ = శత్రువులు కలవానిని; హారిన్ = ముత్యాలహారములు
ధరించిన వానిని; సన్నత = స్తుతించెడి; సూరిన్ = పండితులు కలవానిని; సీరిన్ = బలరాముని
{సీరి - సీరము (నాగలి) ఆయుధముగా కలవాడు, బలరాముడు}; రైవతసుత = రేవతీదేవి యొక్క;
ఆర్థ = మృదువుగా యైన; చిత్త = మనసు నందు; విహారిన్ = విహరించువానిని.

భావము:

శత్రుసంహారకుడు, సజ్జన సేవితుడు, రేవతీవల్లభుడూ, హాలాయుధుడూ అయిన బలరాముణ్ణి
జూదమాడడానికి రమ్మని, రుక్మి కుటిల స్వభావంతో కోరి....

దశమ స్కంధము - ఉత్తర : రుక్మి బలరాముల జూదంబు

10.2-294-ఆ.

"ప్రాని మనము గొంత ప్రొద్దుపోకకు రామ!

నెత్త మాడ నీవు నేర్తు వనఁగ

విందు; మిపుడు గొంత వెల యొడ్డి యాడుద"

మనిన బలుఁడు "లెస్స" యని చెలంగె.

టీకా:

ప్రాని = యత్నించి; మనమున్ = మనము; కొంత = కొద్ది; ప్రొద్దుపోక = కాలక్షేపము; కున్ = కు; రామ
= బలరాముడ; నెత్తము = జూదము; ఆడన్ = ఆడుట; నీవు = నీవు; నేర్తువు = వచ్చినవాడవు;

అనగన్ = అని; విందున్ = విన్నాను; ఇప్పుడు = ఇప్పుడు; కొంత = కొంత; వెల = పందెము; ఒడ్డి = పెట్టి; ఆడుదము = ఆడుదాము; అనినన్ = అనగా; బలుడు = బలరాముడు; లెస్స = మంచిది; అని = అని; చెలంగె = చెలరేగెను.

భావము:

“బలరామా! జూదంలో నీవు సమర్థుడవని విన్నాను. మనం కాలక్షేపానికి జూదమాడుదామా? ఇప్పుడు పందెం పెట్టుకుని జూదమాడుదామా?” అని పిలువగా, బలరాముడు అందుకు ఉత్సాహంగా “సరే” అన్నాడు.

10.2-295-క.

మదిలోని చలము డింపక

పది యిరువది నూలు వేయి పదివే లిదె ప

న్నిద మని యొడ్డుచు నాడిరి

మదమున నిద్దలును దురభిమానము పేర్కిన్.

టీకా:

మది = మనస్సు; లోని = లోని; చలము = పెట్టుదల; డింపక = తగ్గించకుండా; పది = పది (10); ఇరువది = ఇరవై (20); నూలు = వంద (100); వేయి = వెయ్యి (1000); పదివేలు = పదివేలు (10000); ఇదె = ఇదిగో; పన్నిదము = పందెము; అని = అని; ఒడ్డుచున్ = పందెములువేయుచు; ఆడిరి = ఆడిరి; మదమునన్ = మదించి; ఇద్దలునున్ = ఇద్దరు (2); దురభిమానము = చెడ్డగర్వము యొక్క; పేర్కిన్ = ఆతిశయముచేత.

భావము:

మనస్సులోని పట్టుదలలు ఏమాత్రం వదలకుండా, పది, ఇరవై, నూరు, వేయి, పదివేలు, అంటూ పందేలు పెంచుకుంటూ పట్టుదలలతో వారిద్దరూ జూదము ఆడసాగారు.

10.2-296-ఉ.

ఆడిన యాట లెల్లను హాలాయుధుఁ డోడిన రుక్మి గెల్పుడున్
దోడి నృపాల కోటి పరితోషముఁ జెందఁ గళింగభూవిభుం
"దోడె బలుం" డటంచుఁ బ్రహస్తోక్తుల నెంతయు రాముఁ జల్కఁగా
నాడెను దంతపంక్తి వెలి యై కనుపట్టఁగఁ జాల నవ్వుచున్.

టీకా:

ఆడిన = ఆడినట్టి; ఆటలు = ఆటలు; ఎల్లనున్ = అన్నిటిని; హాలాయుధుడు = బలరాముడు; ఓడినన్
= ఓడిపోగా {హాలాయుధుడు - నాగలి ఆయుధము ధరించినవాడు, బలరాముడు}; రుక్మి = రుక్మి;
గెల్పుడున్ = గెలుచుటతో; తోడి = తోటి; నృపాల = రాజుల; కోటి = సమూహము; పరితోషము =
సంతోషము; చెందన్ = పొందగా; కళింగ = కళింగదేశపు; భూవిభుండు = రాజు; ఓడెన్ =
ఓడిపోయెను; బలుండు = బలరాముడు; అటంచున్ = అనుచు; ప్రహస = ఎగతాళి; ఉక్తులన్ =
మాటలతో; ఎంతయున్ = మిక్కిలి; రామున్ = బలరాముని; చుల్కగాన్ = చులకనగా, అలక్ష్మముగా;
ఆడెను = పలికెను; దంత = నోటిలోని పల్లు; పంక్తి = వరుస; వెలి = బయటపడునవి; ఐ = అయ్యి;
కనుపట్టగన్ = కనిపించునట్లుగా; చాల = ఎక్కువగా; నవ్వుచున్ = నవ్వుతు.

భావము:

ఆడిన ప్రతీ ఆటలో బలరాముడు ఓడిపోయాడు. రుక్మి గెలిచాడు. అక్కడి రాజు లందరికీ సంతోషం
కలిగేలా, కళింగరాజు "బలరాముడు ఓడిపోయా" డని ఎగతాళి చేస్తూ పండ్లు బయటపడేలా
ఇకిలించాడు.

10.2-297-తే.

బలుఁడు కోపించి యొక లక్ష పౌణము సేసి
యాడి ప్రకటంబుగా జూద ముపుడు గెల్చె;
రైల్చి నను రుక్మి "యిది యేను రైల్చియుండ
గెలుపు నీ దని కికురింప నల్లవి యగునె?"

టీకా:

బలుడు = బలరాముడు; కోపించి = కోపగించుకొని; ఒక = ఒకానొక; లక్ష = లక్ష (1,00,000); పణము = పందెముగా; చేసి = పెట్టి; ఆడి = ఆడి; ప్రకటంబుగా = ప్రసిద్ధముగా; జాదమున్ = జాదమును; అప్పుడు = అప్పుడు; గెల్చెన్ = జయించెను; గెల్చినను = జయించినను; రుక్మి = రుక్మి; ఇది = దీనిని; ఏను = నేను; గెల్చియుండన్ = జయించగా; గెలుపు = జయమును; నీది = నీది; అని = అని; కికురింపన్ = మోసపుచ్చగా; అలవి = వీలు; అగునె = అవుతుందా.

భావము:

అప్పుడు బలరాముడికి కోపం వచ్చింది. ఒక లక్ష పందెంకాసి బలరాముడు రుక్మిపై విజయం సాధించాడు. బలరాముడు గెలిచినప్పటికీ, రుక్మి "విజయం నాదైతే, నువ్వే గెలిచానని చెప్పి మోసపుచ్చడం తగదు." అని ఎదురుతిరిగాడు.

10.2-298-క.

అనవుడు హలధరుఁ డచ్చటి

జనపాలకసుతులఁ జూచి "సత్యము పలుకుం"

డని యడిగిన వారలు రు

క్ముని హితులై పలుక రైరి మొగమోటమునన్.

టీకా:

అనవుడున్ = అనగా; హలధరుడు = బలరాముడు {హలధరుడు - నాగలి ఆయుధము ధరించువాడు, బలరాముడు}; అచ్చటి = అక్కడి; జనపాలకసుతులన్ = రాకుమారులను; చూచి = చూసి; సత్యమున్ = నిజము; పలుకుండు = చెప్పండి; అని = అని; అడిగినన్ = అడగగా; వారలు = వారు; రుక్ముని = రుక్మికి; హితులు = కావలసినవారు; ఐ = అయ్యి; పలుకరు = ఏమి చెప్పనివారు; ఐరి = అయ్యారు; మొగమాటమునన్ = మొహమాటముచేత.

భావము:

అప్పుడు బలరాముడు అక్కడ చేరిన రాజులను అందరిని చూసి "నిజం చెప్పం"డని అడిగాడు. వారు రుక్మి మీది పక్షపాతం వలన మొహమాటంతో మౌనం వహించారు.

10.2-299-ఉ.

అప్పటి యట్ల యొడ్డి ముసలాయుధుఁ డేపున నాడి జూదముం
జొప్పఁడ గెల్చి "యా గెలుపు సూడగ నాదియె వానిదో జనుల్
తప్పక చెప్పు" డన్న విదితధ్వనితో నశరీరవాణి తా
నిప్పటియాట రాముడె జయించె విదర్భుడె యోడె నావుడున్.

టీకా:

అప్పటి = ఎప్పటి; అట్ల = లాగానే; ఒడ్డి = పందెము కాసి; ముసలాయుధుడు = బలరాముడు
{ముసలాయుధుడు - ముసలము (రోకలి) ఆయుధముగా కలవాడు, బలరాముడు}; ఏపునన్ =
విజృంభణముతో; ఆడి = ఆడి; జూదమున్ = ద్యూతకేళి యందు; చొప్పడన్ = తగినట్లుగా; గెల్చి =
గెలిచి; ఈ = ఈ; గెలుపు = జయము; చూడగన్ = విచారించి చూసినను; నాదియె = నాదో; వానిదో
= అతనిదో; జనుల్ = జనములార; తప్పక = న్యాయముగ; చెప్పుడు = చెప్పండి; అన్నన్ = అనగా;
విదిత = స్పష్టమైన; ధ్వని = ధ్వని; తోన్ = తోటి; అశరీరవాణి = ఆకాశవాణి; తాను = ఇతనే; ఇప్పటి =
ఇప్పటి; ఆటన్ = ఆటను; రాముడె = రాముడే; జయించెన్ = గెలిచెను; విదర్భుడె = రుక్మి; ఓడెన్ =
ఓడిపోయెను; నావుడున్ = అనగా.

భావము:

బలరాముడు మళ్ళీ మరో ఆట ఆడి గెలిచాడు. "ఇప్పటి విజయం నాదా లేక ఇతనిదా చెప్పండి"
అని అక్కడి వారిని మరల ప్రశ్నించాడు. ఆ సమయంలో అశరీరవాణి "ఈ ఆటలో బలరాముడే
గెల్చాడు. విదర్భరాజు రుక్మి ఓడిపోయాడు" అని స్పష్టంగా తెలిపింది

10.2-300-వ.

అనిన విని సకలజనంబులు నద్భుతానందనిమగ్న మానసులైరి; కుటిలస్వభావులయిన భూవరులు రుక్మిం గైకొల్పిన నతండు తన తొల్లింటి పరాభవము దలంచి యెదిరిందన్ను నెఱుంగక బలాబల వివేకంబు సేయనేరక విధివశానుగతుండై చలంబున బలునిం గని "యిప్పటి యాటయు నేన గెల్చియుండ వృథాజల్పకల్పనుండ వయి 'గెల్చితినని పల్కెద; వక్షవిద్యా నైపుణ్యంబు గల భూపకుమారులతోఁ బసులకాపరు లెత్తువత్తురే" యని కొవ్వున నవ్వుచుం బలికిన, నప్పలుకులు సెవులకు ములుకుల క్రియం దాఁకినఁ గోపోద్ధీపితమానసుండై పెటపెటం బండ్లుగొఱకుచుం గన్నులనిప్పు లుప్పతిల్లం గినుకం దోఁకతొక్కిన మహోరగంబు నోజ రోఁజుచు దండతాడితంబయిన పుండరీకంబులీల హుమ్మని మ్రోయుచుఁ బ్రచండ బాహుదండంబులు సాఁచి పరిఘం బందుకొని పరిపంథి యైన రుక్మిని నతని కనుకూలంబయిన రాజలోకంబును బడలుపడ నడిచె; నయ్యవసరంబున.

టీకా:

అనినన్ = అనగా; విని = విని; సకల = ఎల్ల; జనంబులున్ = వారును; అద్భుత = ఆశ్చర్యము నందు; ఆనంద = ఆనందము నందు; నిమగ్న = మునిగిన; మానసులు = మనస్సులు కలవారు; ఐరి = అయ్యారు; కుటిల = కపట; స్వభావులు = స్వభావము కలవారు; అయిన = ఐన; భూవరులున్ = రాజులు; రుక్మిన్ = రుక్మిని; కైకొల్పినన్ = పక్షము వహించగా; అతండు = అతను; తన = అతని యొక్క; తొల్లింటి = మునుపటి; పరాభవమున్ = అవమానమును; తలచి = గుర్తుపెట్టుకొని; ఎదిరిని = ఎదుటివాని శక్తిని; తన్నున్ = తన శక్తిని; ఎఱుంగక = తెలిసికొనలేక; బల = బలములు; అబల = బలహీనతల; వివేకంబున్ = విమర్శనములు; చేయనేరక = చేయలేక; విధివశ = దైవనిర్ణయమును; అనుగతుండు = అనుసరించువాడు; ఐ = అయ్య; చలంబునన్ = పట్టుదలతో; బలునిన్ = బలరాముని; కని = చూసి; ఇప్పటి = ఇప్పటి; ఆటయున్ = ఆటకూడ; నేన = నేనే; గెల్చి = జయించి; ఉండన్ = ఉండగా; వృథా = అనవసరపు; జల్ప = పొసగని మాటలు; కల్పనుండవు = కల్పించువాడవు; అయ = అయ్య; గెల్చితినని = జయించాను; అని = అని; పల్కెదు = అంటున్నావు; అక్షవిద్యా = ద్యూత మాడు విద్య యందు; నైపుణ్యంబు = మిక్కిలి నేర్పు; కల = కలిగిన; భూపకుమారుల = రాకుమారుల; తోన్ = తోటి; పసులకాపరులు = గొల్లలు; ఎత్తువత్తురే = సాటిరాగలరా, లేరు; అని = అని; కొవ్వునన్ = మదముతో; నవ్వుచున్ = నవ్వుతు; పలికినన్ = అనగా; ఆ = ఆ; పలుకులు = మాటలు; చెవులు = చెవుల; కున్ = కు; ములుకుల = బాణముకొనల;

క్రియన్ = వలె; తాకినన్ = సోకగా; కోప = కోపముచేత; ఉద్దీపిత = ఉద్దేకించిన; మానసుండు = మనస్సు కలవాడు; ఐ = అయ్యి; పెటపెటన్ = పెటపెట మను ధ్వని కలుగ పెటపెట - పళ్ళు కొరుకుట యందలి ధన్వనుకరణ; పండ్లు = దంతములు; కొలుకుచున్ = కొరుకుతు; కన్నులన్ = కళ్ళమ్మట; నిప్పుల = నిప్పులు; ఉప్పతిల్లన్ = ఉబుకుచుండగా; కినుకన్ = కోపముతో; తోక = తోకను; తొక్కిన = కాలితో తొక్కిబడిన; మహా = గొప్ప; ఉరగంబున్ = పాము; ఓజన్ = వలె; రోజుచున్ = రొప్పుతు, బుసకొడుతు; దండ = కట్టితో; తాడితంబు = కొట్టబడినది; అయిన = ఐన; పుండరీకంబు = పెద్దపులి; లీలన్ = వలె; హుమ్ము = హుం; అని = అని; మ్రోయుచున్ = గాండ్రించుచున్; ప్రచండ = మిక్కిలి భయంకరమైన; బాహు = చేతులను; దండంబులున్ = కట్టలను; చాచి = చాపి; పరిఘంబున్ = దుడ్డుకట్టను, గుదియను; అందుకొని = తీసుకొని; పరిపంథి = శత్రువు; ఐన = అయిన; రుక్మినిన్ = రుక్మిని; అతని = అతని; కిన్ = కి; అనుకూలంబు = అనుకూలురు; ఐన = అయిన; రాజ = రాజుల; లోకంబును = సమూహమును; పడలుపడన్ = కుప్పకూలునట్లు; అడిచెన్ = కొట్టెను; ఆ = ఆ; అవసరంబునన్ = సమయము నందు;

భావము:

ఆ మాటలువిని అక్కడి జనులంతా ఆనందించారు. కానీ కొందరు దుష్ట రాజులు ప్రేరేపించగా, రుక్మి పూర్వం జరిగిన పరాభవాన్ని జ్ఞప్తికి తెచ్చుకుని, బలాబలాలు తెలుసుకోలేక, విధివశాన బలరాముడిని చూసి పట్టుదలగా ఇలా అన్నాడు "ఈ ఆట గూడా నేనే గెల్చాను. వ్యర్థ ప్రలాపాలతో నేనే గెల్చానని చెప్పుకుంటున్నావు. జూదంలో ప్రావీణ్యం కల రాజకుమారులతో పశుల కాపరులు జూదమాడి గెలవగలరా?" అని అహంకారంతో నవ్వుతూ అవహేళన చేసాడు. ఈ పలుకులు బలరాముడి చెవులకు ములుకులుగా తగిలాయి. దానితో ఆయన కోపంగా పండ్లు పటపటా కొరుకుతూ, తోకతొక్కిన త్రాచులాగా బుసలుకొడుతూ, కట్టిదెబ్బ తగిలిన పెద్దపులివలె గాండ్రించి, ఒక ఇనుపగుదియను తన చేతిలోకి తీసుకుని రుక్మినీ అతని పక్షం వారయిన రాజులు అందరినీ చావచితకబాదాడు.

10.2-301-క.

మును దంతపంక్తి వెలిగాఁ

దను నవ్వి న యక్కళింగుఁ దల వట్టి రయం

బునఁ బడఁదిగిచి వదన మే

పునఁ బెడచే వ్రేసి దంతములు వెస డులిచెన్.

టీకా:

మును = మునుపు; దంతపంక్తి = పలువరుస; వెలిగా = బయల్పడునట్లుగా; తనున్ = తనను; నవ్విన్
= పరిహాసము చేసిన; ఆ = ఆ; కళింగున్ = కళింగరాజును; తలన్ = శిఖను; పట్టి = పట్టుకొని;
రయంబునన్ = వేగముగా; పడన్ = పడిపోవునట్లు; తిగిచి = లాగి; వదనమున్ = ముఖమును;
ఏపునన్ = ఊపున; పెడచేన్ = పెడగా తిప్పిన చేతితో; వ్రేసి = కొట్టి; దంతములున్ = పండ్లు; వెసన్ =
శీఘ్రముగ; డులిచెన్ = రాలెన్ను.

భావము:

ఇంతకు ముందు తనను చూసి పండ్లకిలించి నవ్విన్ ఆ కళింగుడి తలపట్టుకుని క్రిందపడత్రోసి
ఎడమచేతితో నోటి మీద గుద్ది పండ్లు ఊడగొట్టాడు.

10.2-302-క.

అంతం బోవక రుక్మిని

దంతంబులు మున్ను డులిచి తను వగలింప

న్నంతకుపురి కేగెను వాఁ

డెంతయు భయ మంది రాజు లెల్లం గలఁగన్.

టీకా:

అంతన్ = దానితో; పోవక = వదలిపెట్టకుండ; రుక్మినిన్ = రుక్మిని; దంతంబులున్ = పండ్లు; మున్ను
= ముందుగా; డులిచి = రాలగొట్టి; తనువు = దేహము; అగలింపన్ = నొప్పించగా; అంతకపురికేగెను
= చచ్చిపోయెను {అంతక పురి కేగు - అంతక (యముని) పురి (నగరమునకు) ఏగు (వెళ్ళు),
మరణించు}; వాడు = అతడు; ఎంతయున్ = మిక్కిలి; భయమున్ = భీతిని; అంది = పొంది; రాజులు
= రాజులు; ఎల్లన్ = అందరు; కలగన్ = కలతచెందగా.

భావము:

బలభద్రుడు అంతటితో ఊరుకోకుండా రాజులంతా భయపడేలా రుక్మి పండ్లు పగుల గొట్టి, గట్టిగా కొట్టాడు. దానితో వాడు మరణించాడు.

10.2-303-వ.

అట్లుచేసి యయ్యాదవసింహం బసహ్యవిక్రమంబునం జెలంగె నంత.

టీకా:

అట్లు = అలా; చేసి = చేసి; ఆ = ఆ ప్రసిద్ధుడైన; యాదవసింహంబు = బలరాముడు {యాదవ సింహము - యదువంశమున సింహము వంటి వాడు, బలరాముడు}; అసహ్య = సహింప శక్యము కాని; విక్రమంబునన్ = పరాక్రమముతో; చెలగెన్ = చెలరేగెను; అంత = అప్పుడు.

భావము:

ఈవిధంగా యదుసింహుడు బలరాముడు భయంకరమైన పరాక్రమంతో చెలరేగాడు.

10.2-304-క.

భూవర! పద్మాక్షుడు దన

బావ హతుం డగుట గనియుఁ బలుకక యుండెన్

భావమున రుక్మిణీ బల

దేవుల కే మనఁగ నెగ్గు దేఱునొ? యనుచున్.

టీకా:

భూవర = రాజా; పద్మాక్షుడు = కృష్ణుడు; తన = తన యొక్క; బావ = బావ {బావ - భార్య యొక్క అన్న}; హతుండు = మరణించినవాడు; అగుటన్ = అగుటను; కనియున్ = చూసినను; పలుకక = ఏమి అనకుండ; ఉండెన్ = ఉండెను; భావమున = ఆలోచనలలో; రుక్మిణీ = రుక్మిణీదేవి; బలదేవులు

= బలరాముల; కున్ = కు; ఏమి = ఏమి; అనగన్ = అనినచో; ఎగ్గుదేలునో = చెడ్డగా తోచునో;
అనుచున్ = అనుకొనుచు.

భావము:

ఓ పరీక్షిస్తూహారాజా! శ్రీకృష్ణుడు తన బావమరది మరణాన్ని చూసి కూడా ఏమాటంటే రుక్మిణీ
బలరాములు ఏమనుకుంటారో నని మౌనం వహించాడు.

10.2-305-వ.

అంత నా విదర్భానగరంబు నిర్గమించి.

టీకా:

అంతన్ = అంతట; ఆ = ఆ; విదర్భ = విదర్భుని (రుక్మి); నగరంబున్ = పట్టణము (కుండిన);
నిర్గమించి = వెలువడి.

భావము:

అంతట, యదువీరులు విదర్భానగరం వదలిపెట్టారు.

10.2-306-క.

పరమానురాగరస సం

భ్రతాంతఃకరణు లగుచుఁ బ్రాటించి వధూ

వరులను రథమం దిడి హల

ధరహరి రుక్మిణులఁ గొల్చి తగ యదువీరుల్.

టీకా:

పరమ = మిక్కిలి; అనురాగరస = ప్రేమరసముచేత; సంభరిత = పూర్తిగా నిండిన; అంతఃకరణులు =
మనస్సులు కలవారు; అగుచున్ = జెతు; పాటించి = ఆదరించి; వధూ = కొత్తపెళ్ళికూతురు;

వరులను = పెళ్ళికొడుకులను; రథము = రథము; అందున్ = మీద; ఇడి = ఉంచి; హలధర = బలరాముడు; హరి = కృష్ణుడు; రుక్మిణులన్ = రుక్మిణీదేవి లను; కొల్చి = సేవించుచు; తగన్ = ఒప్పునట్లు; యదు = యాదవ; వీరుల్ = భటులు.

భావము:

యాదవవీరులు అనురాగమయ హృదయులై, వధూవరులను రథం మీద ఎక్కించుకుని బలరాముడు, కృష్ణుడు, రుక్మిణీలతో పాటు తమ రాజ్యానికి బయలుదేరారు.

10.2-307-ఉ.

మంగళతూర్యఘోషము లమందగతిం చెలంగంగ మత్త మా
తంగ తురంగ సదృట కదంబముతోఁ జని కాంచి రంత నా
రంగలవంగ లుంగ విచరన్మదభృంగ సురంగనాద స
త్సంగ తరంగిణీకలిత సంతతనిర్మల నా కుశస్థలిన్.

టీకా:

మంగళ = శుభసూచకమైన; తూర్య = వాద్యముల; ఘోషములు = ధ్వనులు; అమందగతిన్ = బిగ్గరగా; చెలంగంగన్ = చెలరేగుతుండగా; మత్త = మదించిన; మాతంగ = ఏనుగుల; తురంగ = గుఱ్ఱముల; సదృట = సైనికుల; కదంబము = సముదాయము; తోన్ = తోటి; చని = వెళ్ళి; కాంచిరి = చూసిరి; అంతన్ = అంతట; నారంగ = నారదబ్బ, నారింజ; లవంగ = లవంగము; లుంగ = మాదీఫలములు అందు; విచరిత్ = కలియ తిరుగుతున్న; మద = మదించిన; భృంగ = తుమ్మెదల యొక్క; సురంగ = మనోజ్ఞమైన; నాద = ధ్వనులతో; సత్ = మంచిగా; సంగన్ = కూడినదానిని; తరంగిణీ = సెలయేళ్ళ యందు; కలితన్ = కూడుకొన్నదానిని; సంతత = ఎడతెగని; నిర్మలన్ = స్వచ్ఛత గలదానిని; ఆ = ఆ యొక్క; కుశస్థలిన్ = కుశస్థలి అను ప్రదేశమును.

భావము:

మంగళవాద్య ధ్వనులు మ్రోగుతుండగా; మదగజ, తురగ, రథ, సుభటులతో కూడిన
చతురంగబలాలతో బయలుదేరి, వికసించిన నానావిధ వృక్షాలతో ఝుంకారంచేసే తుమ్మెదలతో
స్వచ్ఛమైన తరంగాలతో ఎడతెగక పారే నదులతో కూడిన కుశలమైన ప్రాంతం కావున కుశస్థలి
అని పేరుపొందిన ద్వారకానగరం చేరారు.

10.2-308-వ.

ఇట్లు పురోపవనోపకంఠంబునకుం జని.

టీకా:

ఇట్లు = ఈ విధముగ; పుర = పట్టణపు; ఉపవన = ఉద్యానవనము యొక్క; ఉపకంఠంబున్ =
దాపున; కున్ = కు; చని = వెళ్ళి.

భావము:

అలా ద్వారకానగర పొలిమేర దాపునకు చేరి.....

10.2-309-క.

అండు వసించిరి నందిత

చందన మందార కుంద చంద్ర లసన్నా

కందముల నీడ హృదయా

నందము సంధిల్ల నందనందనముఖ్యల్.

టీకా:

అందున్ = దానిలో; వసించిరి = ఉన్నారు; నందిత = కొనియాడబడిన; చందన = మంచిగంధము
చెట్లు; మందార = మందార చెట్లు; కుంద = మొల్ల మొక్కలు; చంద్ర = కర్పూరపు చెట్లు; లసత్ =
ప్రకాశించుచున్న; మాకందముల = తియ్య మామిడి చెట్లు యొక్క; నీడన్ = నీడలో; హృదయ =

మనస్సునకు; ఆనందము = ఆనందము; సంధిల్లన్ = కలుగగా; నందనందన = కృష్ణుడు; ముఖ్యుల్
= మొదలగువారు.

భావము:

అలా చందనవృక్షాలు మందారాలు మంచి మామిళ్ళు మొదలైన అనేక వృక్షాలతో శోభిస్తున్న ఆ
కుశస్థలి పట్టణం సమీపంలోని ఉద్యానవనం చేరి విడిసారు. అక్కడ కృష్ణాదులు చందన
మందారాది ఉద్యానవన వృక్షాల నీడలలో ఆనందంగా విశ్రమించారు.

10.2-310-వ.

తదనంతరంబ పురప్రవేశంబు సేసి" రని చెప్పి శుకయోగీంద్రుండు పరీక్షిన్నరేంద్రున కిట్టనియె.

టీకా:

తదనంతరంబ = అటు పిమ్మట; పుర = నగరమును; ప్రవేశంబున్ = లోనికి వెళ్ళుట; చేసిరి = చేసిరి;
అని = అని; చెప్పి = చెప్పి; శుక = శుకుడు అను; యోగీంద్రుడు = మహర్షి; పరీక్షిత్ = పరీక్షిత్తు;
నరేంద్రున్ = మహారాజు; కిన్ = కి; ఇట్లు = ఈ విధముగ; అనియె = పలికెను.

భావము:

అటుపిమ్మట, వారందరూ పురప్రవేశం చేశారు." అని చెప్పి శుకయోగీంద్రుడు పరీక్షిన్నహారాజుతో
ఇలా చెప్పసాగాడు.

దశమ స్కంధము - ఉత్తర : బాణున కీశ్వర ప్రసాద లబ్ధి

10.2-311-తే.

"అనఘ! బలినందనులు నూర్పు రందులోన

వర్రజాతుండు బాణుఁ డత్తుర్రమూర్తి

చిర యశోహారి విహితపూజిత పురారి

యహిత తిమిరోష్ణకరుడు సహస్రకరుడు.

టీకా:

అనఘ = పుణ్యుడా; బలి = బలిచక్రవర్తి; నందనులు = కొడుకులు; నూర్పురు = వందమంది (100);
అందున్ = వారి; లోనన్ = లో; అగ్రజాతుడు = పెద్దవాడు, మొదట పుట్టిన వాడు; బాణుడు =
బాణుడు; అతి = మిక్కిలి; ఉగ్ర = భీకరమైన; మూర్తి = ఆకృతి కలవాడు; చిర = అధికమైన; యశోహారి
= కీర్తిచేత మనోహరుడు; విహిత = పద్ధతిగా; పూజిత = పూజింపబడిన; పురారి = శివుడు కలవాడు
{పురారి - త్రిపురములకు శత్రువు, శివుడు}; అహిత = శత్రువులు అను; తిమిర = చీకట్లకు; ఉష్ణకరుడు
= సూర్యుడు {ఉష్ణకరుడు - వేడిమి (ఎండ)ను కలిగించెడి వాడు, సూర్యుడు}; సహస్ర = వెయ్యి
(1000); కరుడు = చేతులు కలవాడు.

భావము:

"అనఘా! పరీక్షిత్తా! బలిచక్రవర్తికి వంద మంది కొడుకులు వారిలో పెద్దవాడు బాణుడు. అతడు
మిక్కిలి ఉగ్రుడు, శత్రుభయంకరుడు, గొప్ప కీర్తిమంతుడు. అతనికి వేయి చేతులు. త్రిపురసంహారి
అయిన మహాశివుని పూజించుటలో ధురంధరుడు.

10.2-312-క.

బాణుడు విక్రమజిత గీ

ర్వాణుడు సని కాంచె భక్తి వశుఁ డై సగణ

స్థాణున్ నిర్దళి తాసమ

బాణుం దాండవధురీణు భక్తత్రాణున్.

టీకా:

బాణుడు = బాణుడు; విక్రమ = పరాక్రమముతో; జిత = జయింపబడిన; గీర్వాణుడు = దేవతలు
కలవాడు; చని = వెళ్ళి; కాంచెన్ = దర్శించెను; భక్తి = భక్తికి; వశుడు = వశ మగువాడు; ఐన =

అయిన; సగణ = గణములతో ఉన్న; స్థాణున్ = శివుని స్థాణుడు - ప్రళయకాలమునను స్థిరముగ ఉండువాడు, శివుడు; నిర్దళితాసమబాణున్ = శివుని నిర్దళితాసమ బాణున్ - చంపబడిన మన్మథుడు కలవాడు; తాండవధురీణున్ = శివుని తాండవ ధురీణుడు - తాండవము అను నృత్యమున మిక్కిలి నేర్పరి, శివుడు; భక్త = భక్తులను; త్రాణున్ = తరింపజేయువానిని.

భావము:

పరాక్రమంతో దేవతలను ఓడించిన బాణాసురుడు, భక్తిభావంతో భక్తవశంకరుడు, శాశ్వతుడు, తాండవకేళి శేఖరుడు, మన్మథుడిని మసిచేసిన వాడు అయిన పరమేశ్వరుడి దగ్గరకు వెళ్ళి ఆ దేవదేవుని దర్శించాడు,

10.2-313-క.

కని యనురాగ వికాసము

దన మనమునఁ గడలుకొనఁగ ధరఁ జాగిలి వం

దన మాచరించి మోదము

దనరఁగఁ దాండవము సలుపు తఱి నయ్యభవున్.

టీకా:

కని = దర్శించి; అనురాగ = అనురక్తి వలని; వికాసము = వికసించుట; తన = తన యొక్క; మనమునన్ = మనసునందు; కడలుకొనఁగన్ = అతిశయింపగా; ధరన్ = భూమిపై; చాగిలి = సాగిలబడి; వందనము = నమస్కారము; ఆచరించి = చేసి; మోదము = సంతోషము; తనరగన్ = అతిశయింపగా; తాండవము = తాండవనాట్యము; సలుపు = చేయుచున్న; తఱిన్ = సమయము నందు; ఆ = ఆ; అభవున్ = శివుని.

భావము:

పరమేశ్వరుని దర్శించి భక్తిభావం పొంగిపొర్లుతుండగా తాండవ క్రీడ సలుపుతున్న సమయంలో ఆయనకు సాష్టాంగ నమస్కారం చేసాడు.

10.2-314-ఉ.

సంచిత భూరిబాహుబలసంపద పెంపున నారజంబు వా
యించి యనేకభంగుల నుమేశుఁ ద్రిలోకశరణ్యు నాత్మ మె
చ్చించి ప్రమోదియై నిజవశీకృత నిశ్చలితాంతరంగుఁ గా
వించి తదాననాంబురుహ వీక్షణుడై తగ మ్రొక్కి యిట్లనున్.

టీకా:

సంచిత = కలిపి ఉంచిన; భూరి = అనేకమైన; బాహు = భుజముల; బల = బలము యొక్క;
సంపదన్ = కలిమి అందలి; పెంపునన్ = అధిక్యముచేతను; ఆరజంబున్ = ఝంజ అను
వాద్యమును; వాయించి = వాయించి; అనేక = పెక్కు; భంగులన్ = విధములుగా; ఉమేశున్ = శివుని;
త్రిలోకశరణ్యున్ = శివుని; ఆత్మన్ = మనసులో; మెచ్చించి = మెచ్చుకొను నట్లు చేసి; ప్రమోది =
మిక్కిలి సంతోషించినవాడు; ఐ = అయ్యి; నిజ = తనకు; వశీకృత = వశముగా చేయబడిన; నిశ్చలిత
= చలింపని; అంతరంగున్ = మనస్సు కలవానిగా; కావించి = చేసి; తత్ = అతని (శివుని); ఆనన =
మోము అనెడి; అంబురుహ = పద్మమును; వీక్షణుడు = చూచువాడు; ఐ = అయ్యి; తగన్ = తగినట్లు;
మ్రొక్కి = నమస్కరించి; ఇట్లు = ఈ విధముగ; అనున్ = పలికెను.

భావము:

సంపాదించిన తన బహు బాహుబలం అంతా వాడి ఝంజ వాయించి, మఱియూ ఇంకా అనేక
రకాలుగా ఆ త్రిలోకశరణ్యుడైన పరమేశ్వరుడిని మెప్పించాడు. ఆనంద పరవశుడైన ఆ దేవుడి
ముఖపద్మం వైపు దృష్టి నిలిపి నమస్కరించి ఇలా స్తుతించాడు.

10.2-315-ఉ.

"శంకర! భక్తమానసవశంకర! దుష్టమదాసురేంద్ర నా
శంకర! పాండునీలరుచిశంకరవర్ణ నిజాంగ! భోగి రా
ట్కుంకణ! పార్వతీహృదయక్షైరవ కైరవమిత్ర! యోగిహృ
త్సంకజ పంకజాప్త! నిజతాండవఖేలన! భక్తపాలనా!"

టీకా:

శంకర = శివా {శంకరుడు - శుభమును చేయువాడు, శివుడు}; భక్తమానసవశంకర = శివా {భక్త
మానస వశంకరుడు - భక్తుల మనసులను వశపరచుకొనువాడు, శివుడు};
దుష్టమదాసురేంద్రనాశంకర = శివా {దుష్ట మదాసురేంద్ర నాశంకరుడు - దుర్మార్గులైన మడించిన
రాక్షసరాజులను నాశనము చేయువాడు, శివుడు}; పాండునీలరుచిశంకరవర్ణనిజాంగ = శివా
{పాండు నీల రుచి శంకరవర్ణ నిజాంగుడు - పాండు (తెలుపు) నీల (నలుపు) రుచి (కాంతులచే)
శంకర (శుభము కలుగ జేయుచున్న) వర్ణ (రంగులు కల) నిజ (తన) అంగ (దేహము కలవాడు),
శివుడు}; భోగిరాట్కంకణ = శివా {భోగిరాట్ కంకణుడు - భోగిరాట్ (సర్పరాజు, వాసుకి) కంకణముగా
కలవాడు, శివుడు}; పార్వతీహృదయక్షైరవక్షైరవమిత్ర = శివా {పార్వతీ హృదయ క్షైరవక్షైరవమిత్రుడు
- పార్వతి మనస్సు అను క్షైరవ (తెల్ల కలువకు) క్షైరవమిత్రుడు (చంద్రుడు వంటి వాడు), శివుడు};
యోగిహృత్పంకజపంకజాప్తు = శివా {యోగి హృత్పంకజ పంకజాప్తుడు - యోగుల
హృదయములను పంకజ (పద్మముల)కు పంకజాప్తుడు (సూర్యుని వంటి వాడు), శివుడు};
నిజతాండవఖేలన = శివా {నిజ తాండవ ఖేలనుడు - నిజ (స్వకీయమైన) తాండవమను
నాట్యమును ఖేలన (ఆడు వాడు), శివుడు}; భక్తపాలనా = శివా {భక్త పాలనుడు - భక్తులను
పాలించువాడు, శివుడు}.

భావము:

"శంకరా! భక్తవశంకరా! దుష్ట మదోన్మత్త రాక్షసులను నశింపజేయువాడా! ధవళాంగా! నీలకంఠా!
సర్పభూషణా! పార్వతీ ప్రాణవల్లభా! యోగిజనుల హృదయ పంకజాలకు సూర్యునివంటివాడా!
తాండవ కేళీ ప్రియా! భక్తపరిపాలకా!"

10.2-316-వ.

అని వినుతించి.

టీకా:

అని = అని; వినుతించి = స్తుతించి.

భావము:

అంటూ స్తుతించి.... ఇంకా ఇలా అన్నాడు.

10.2-317-ఉ.

"**దేవ!** మదీయ వాంఛితము **తేట**పడన్నిటు విన్నవించెదన్
నీవును నద్రినందనయు **నెమ్మి**ని నా పురి కోటవాకిటం
గావలియుండి నన్ను గృప **గావు**ము భక్తఫలప్రదాత! యో
భావభవారి! నీ చరణ**ప**ద్మము లెప్పుడు నాశ్రయించెదన్."

టీకా:

దేవ = శివా; మదీయ = నా యొక్క; వాంఛితము = కోరికను; తేటపడన్ = విశద మగునట్లు; ఇటు = ఈ విధముగ; విన్నవించెదన్ = మనవి చేసికొనెదను; నీవునున్ = నీవు; అద్రినందనయున్ = పార్వతీదేవి {అద్రి నందన - అద్రి (హిమవంతుడు అను పర్వత రాజు) నందన (కూతురు), పార్వతి}; నెమ్మినిన్ = ప్రీతితో; నా = నా యొక్క; పురి = పట్టణములోని; కోటవాకిటన్ = కోటగుమ్మం వద్ద; కావలి = కాపలాకాస్తూ; ఉండి = ఉండి; నన్నున్ = నన్ను; కృపన్ = దయతో; కావుము = కాపాడుము; భక్త = భక్తుల; ఫల = కోరిన ఫలితములను; ప్రదాత = ఇచ్చువాడ; ఓ = ఓ; భావభవారి = శివా {భావభవారి - భావభవుని (మన్మథుని) అరి (శత్రువు), శివుడు}; నీ = నీ యొక్క; చరణ = పాదములు అను; పద్మములు = పద్మములను; ఎప్పుడున్ = ఎప్పుడు; ఆశ్రయించెదన్ = ఆశ్రయిస్తాను.

భావము:

"ఓ దేవా! భక్తుల కోరికలు తీర్చువాడ! నాకోరిక విన్నవిస్తాను, విను. నీవు పార్వతీ సమేతంగా, నా కోట ముందర రక్షకుడివై ఉండి నన్ను రక్షించుతూ ఉండు. నా మనోవాంఛ ఇదే. కాముని భస్మం చేసినవాడా! నీ పాదపద్మాలను ఎప్పుడూ ఆశ్రయించుకొని ఉంటాను. దయజూడు."

10.2-318-వ.

అని యభ్యర్థించినం బ్రసన్నుండై భక్తవత్సలుం డగు పురాంతకుండు గౌరీసమేతుండై తారకాంతక
గజాననాది భూతగణంబుల తోడ బాణనివాసం బగు శోణపురంబు వాకిటం గాఁపుండెఁ;
బదంపడి యొక్కనాఁడ బృలీనందనుండు.

టీకా:

అని = అని; అభ్యర్థించినన్ = కోరగా; ప్రసన్నుండు = అనుగ్రహము కలవాడు; ఐ = అయ్యి; భక్త =
భక్తుల; వత్సలుండు = వాత్సల్యము కలవాడు; పురాంతకుండు = శివుడు {పురాంతకుడు -
పురములను నాశముచేసిన వాడు, శివుడు}; గౌరీ = పార్వతీదేవితో {గౌరి - గౌరవర్ణము కలమె,
పార్వతి}; సమేతుండు = కూడినవాడు; ఐ = అయ్యి; తారకాంతక = కుమారస్వామి; గజానన =
వినాయకుడు; ఆది = మున్నగువారు; భూత = ప్రమథుల; గణంబుల్ = సమూహము; తోడన్ = తోటి;
బాణ = బాణుని; నివాసంబు = ఉండు ప్రదేశము; అగు = ఐన; శోణపురంబున్ = శోణపురమును
{శోణపురము - బాణుని పట్టణము}; వాకిటన్ = కోటగుమ్మం వద్ద; కాపుండెన్ = కాపలా ఉండెను;
పదంపడి = అటుపిమ్మట; ఒక్క = ఒకానొక; నాడు = రోజు; ఆ = ఆ; బలీనందనుండు = బాణాసురుని
{బలి నందనుడు - బలిచక్రవర్తి యొక్క కొడుకు, బాణుడు}.

భావము:

బాణాసురుడు ఇలా ప్రార్థించగా భక్తవత్సలుడైన పరమేశ్వరుడు పార్వతీ సమేతుడై బాణుడి
పట్టణం శోణపురం చేరాడు. భూతగణాలతో వేంచేసిన శంకరుడు కోట ద్వారం చెంత కాపలా
ఉన్నాడు. అటుపిమ్మట, ఒకసారి ఆ బలిచక్రవర్తి కొడుకు బాణాసురుడు....

10.2-319-తే.

దర్పమునఁ బొంగి రుచిర మార్తాండ దీప్త
మండలముతోడ మార్పడు మహితశోణ
మణికిరీటము త్రిపురసంహరుని పాద
వనజములు సోఁక మ్రొక్కి యిట్లని నుతించె.

టీకా:

దర్పమునన్ = మదముచేత; పొంగి = విజృంభించి; రుచిర = ప్రకాశించుచున్న; మార్తాండ = సూర్యుని యొక్క; దీప్త = వెలుగునట్టి; మండలము = బింబము; తోడన్ = తోటి; మార్పడు = మారు రూప మైనవాడు; మహిత = గొప్ప; శోణమణి = కెంపుల; కిరీటము = కిరీటము; త్రిపురసంహారుని = శివుని త్రిపుర సంహారుడు - త్రిపురాసురుల సంహరించిన వాడు, శివుడు; పాద = పాదములు అను; వనజములున్ = పద్మములు (వనజము - వన (నీట) జము (పుట్టినది), పద్మము); సోకన్ = తాకునట్లుగా; మ్రొక్కి = నమస్కరించి; ఇట్లు = ఈ విధముగ; అని = అని; నుతించెన్ = స్తోత్రము చేసెను.

భావము:

ఆ బాణాసురుడు గర్వంతో ఉప్పొంగిపోతూ, సూర్యకాంతిని ధిక్కరించే తన మణికిరీటం త్రిపుర సంహారుడు అయిన శివుడి పాదపద్మాలకు సోకేలా నమస్కరించి ఇలా స్తుతించాడు.

10.2-320-^{సీ}.

"దేవ! జగన్నాథ! దేవేంద్రవందిత!-

వితతచారిత్ర! సంతత పవిత్ర!

హాలాహాలాహార! యహిరాజకేయూర!-

బాలేందుభూష! సద్భక్తపోష!

సర్వలోకాతీత! సద్గుణసంఘాత!-

పార్వతీహృదయేశ! భవవినాశ!

రజతాచలస్థాన! రజచర్మపరిధాన!-

సురవైరివిధ్వస్త! శూలహస్త!

10.2-320.1-తే.

లోకనాయక! సద్భక్తలోకవరద!

సురుచిరాకార! మునిజనస్తుతవిహార!

భక్తజనమందిరాంగణపారిజాత!

నిన్ను నెవ్వడు నుతినేయ నేర్పు నభవ!"

టీకా:

దేవ = శివా; జగత్ = సర్వలోకములకు; నాథ = ప్రభువైనవాడ; దేవేంద్ర = దేవేంద్రునిచే; వందిత = స్తుతింపబడువాడ; వితత = గొప్ప; చారిత్ర = చరిత్ర కలవాడ; సంతత = సదా; పవిత్ర = పవిత్రమైన వాడా; హాలాహల = హాలాహలము అను విషమును; ఆహార = తినువాడ; అహిరాజ = సర్పరాజు; కేయూర = భుజకీర్తులు కల వాడ; బాలేందు = బాలచంద్రుడు; భూష = ఆభరణముగా కలవాడ; సత్ = మంచి; భక్త = భక్తులను; పోష = కాపాడువాడ; సర్ప = ఎల్ల; లోక = లోకములకు; అతీత = అతీతమైన వాడా; సద్గుణ = సుగుణముల; సంఘాత = సమూహము కలవాడా; పార్వతీ = పార్వతీ దేవి యొక్క; హృదయ = హృదయమునకు; ఈశ = ప్రభువైనవాడ; భవ = సంసారబంధములు; వినాశ = తొలగించువాడ; రజతాచల = వెండికొండ, కైలాసపర్వతం; స్థాన = నివసించువాడ; గజ = ఏనుగు; చర్మ = చర్మమును; పరిధాన = కట్టుకొనువాడ; సురవైరి = రాక్షసులను {సురవైరి - దేవతల శత్రువు, రాక్షసుడు}; విధ్వస్త = సంహరించువాడ; శూల = త్రిశూలమును; హస్త = చేతపట్టుకొనువాడ; లోక = లోకములకు; నాయక = ప్రభువా; సత్ = మంచి; భక్త = భక్తులు; లోక = అందరికి; వరద = వరములిచ్చువాడ; సు = మంచి; రుచిర = ప్రకాశించు; ఆకార = స్వరూపము కల వాడ; ముని = ఋషులైన; జన = వారి; స్తుత = స్తోత్రములందు; విహార = విహరించువాడ; భక్త = భక్తులు; జన = అందరికి; మందిర = ఇంటి; అంగణ = ముంగిళ్ళ యందలి; పారిజాత = కల్పవృక్షము వంటి వాడ; నిన్నున్ = నిన్ను; ఎవ్వడు = ఎవరు మాత్రము; నుతి = స్తోత్రము; చేయన్ = చేయుటను; నేర్పును = శక్తికలవాడు; అభవ = శివా {అభవ - పుట్టుక లేని వాడు, శివుడు}.

భావము:

"ఓ దేవా! జగన్నాథా! దేవేంద్ర వందితా! పరిశుద్ధ చారిత్రా! పరమ పవిత్ర! హాలాహల భక్తకా! నాగభూషణ! చంద్రశేఖర! భక్తజనసంరక్షకా! సర్వలోకేశ్వరా! పార్వతీపతి! కైలాసవాసా! గజచర్మధారి! రాక్షసాంతకా! త్రిశూలధారి! భక్తజనుల ముంగిటి పారిజాతమా! జన్మరహితుడా! నిన్ను ఎవరు మాత్రం స్తుతించ గలరు?"

10.2-321-వ.

అని స్తుతియించి.

టీకా:

అని = అని; స్తుతియించి = కీర్తించి.

భావము:

ఈ విధంగా అనేక రకాల బాణుడు శివుడిని స్తుతించి...

10.2-322-మ.

"**అని**లో నన్ను నెదిర్చి బాహుబలశౌర్యస్ఫూర్తిఁ బోరాడఁ జా
లిన వీరుం డొకఁ డైనఁ బందెమునకున్ **లేడయ్యె** భూమండలి
న్ననయంబున్ భవదగ్రదత్తకరసాహస్రంబు కండాతి వా
యునుపాయంబునులేద యీభరము నెట్లొర్తున్నమానాయకా!

టీకా:

అని = యుద్ధము; లోన్ = అందు; నన్నున్ = నన్ను; ఎదిర్చి = ఎదిరించి; బాహుబల = భుజబలము;
శౌర్య = పరాక్రమము; స్ఫూర్తిన్ = ప్రకాశముతో; పోరాడన్ = యుద్ధము చేయుటకు; చాలిన = శక్తి
కలిగిన; వీరుడు = పరాక్రమవంతుడు; ఒకడు = ఒక్కడు; ఐనన్ = అయినప్పటికి; పందెమున్ =
పందెమున; కున్ = కైనను; లేడు = లేనివాడు; అయ్యెన్ = అయ్యెను; భూమండలిన్ = మొత్తం
భూలోక మంతట; అనయంబున్ = సతతము; భవత్ = నీ చేత; అగ్ర = ముందుగా, తొల్లి; దత్త =
ఇయ్యబడిన; కర = చేతులు; సహస్రంబున్ = వేయింటి యొక్క; కండాతి = దురద, తీట; పాయు =
తొలగునట్టి; ఉపాయంబున్ = ఉపాయము; లేద = లేకపోయెను; ఈ = ఈ; భరమున్ = బరువును;
నేన్ = నేను; ఎట్లు = ఏ విధముగ; ఓర్తున్ = తట్టుకొనగలను; ఉమానాయకా = శివా {ఉమా
నాయకుడు - ఉమ (పార్వతీదేవి) యొక్క నాయకుడు (భర్త), శివుడు}.

భావము:

బాణుడు ఇలా అన్నాడు "ఓ పార్వతీపతీ! యుద్ధంలో నన్ను ఎదిరించి నిలిచి తన బాహుబలాన్ని ప్రదర్శింప జాలిన వీరాధివీరుడు ఒక్కడు కూడా ఈ భూమండలంలో ఎంత వెతికినా కనిపించడం లేదు. నీవు ప్రసాదించిన ఈ నా వెయ్యి చేతులు రణకండూతి తీర్చుకొనే ఉపాయం ఏదీ లేదయ్యా. ఈ కండూతి తీరని భారం ఎలా ఓర్చుకోగల నయ్యా? ఈశ్వరా!

10.2-323-^{సీ}.

హుంకార కంకణ క్రేంకార శింజినీ-

టంకార నిర్ఘోష సంకులంబు

చండ దోర్దండ భాస్వన్నండలార్గప్ర-

కాండ ఖండిత రాజ మండలంబు

శూలా హతక్షతో ద్వేల కీలాల క-

ల్లోల కేళీ సమా లోక నంబు

శుంభ దున్మద కుంభి కుంభ స్థలధ్వంస-

సంభూత శౌర్య వి జృంభ ణంబు

10.2-323.1-^{తే}.

గలుగు నుద్దామ భీమ సం గ్రామ కేళి

మన పరాక్రమ విక్రమ క్రమము గాఁగ

జరపలేనట్టి కరములు క్రరము దుఃఖ

క్రరము లగుఁ గాక సంతోష క్రరము లగునె?

టీకా:

హుంకార = హుమ్మనిబలంగావేయుట; కంకణ = చేతికడియాల; క్రేంకార = క్రేమ్మను శబ్దము; శింజినీ = వింటితాటి; టంకార = టమ్మను శబ్దముల; నిర్ఘోష = ధ్వనుల; సంకులంబు = కోలాహలము; చండ = భయంకరములైన; దోర్దండ = కఙ్ఠిల్లాంటి చేతులందు; భాస్వత్ = ప్రకాశించుచున్న; మండలార్గ =

కత్తుల యొక్క; ప్రకాండ = సమూహముల చేత; ఖండిత = నరకబడిన; రాజ = రాజుల; మండలంబు = సమూహముల చేత; శూల = శూలాయుధములచే; ఆహత = కొట్టబడుటచేత; క్షత = గాయములనుండి; ఉద్వేల = కారుతున్న; కీలాల = నెత్తురును; కల్లోల = యుద్ధ; కేళీ = క్రీడ యందు; సమాలోకనంబు = చూచుట; శుంభత్ = మిక్కిలి; ఉన్మద = మదము కల; కుంభి = ఏనుగుల; కుంభస్థల = కుంభస్థలములను; ధ్వంస = భేదించుటచేత; సంభూత = పుట్టిన; శౌర్య = శూరత్వము యొక్క; విజృంభణంబు = రేగుట, ఉప్పొంగుట; కలుగు = కలిగినట్టి; ఉద్దామ = గంభీరమైన; భీమ = భయంకరమైన; సంగ్రామ = యుద్ధ; కేళి = క్రీడను; ఘన = గొప్ప; పరా = శత్రువులను; ఆక్రమ = ఆక్రమించుట; విక్రమ = శూరత్వము యొక్క; క్రమము = వరుసగా; కాగన్ = కలుగునట్లు; జరపలేని = చేయలేని; అట్టి = అటువంటి; కరములున్ = చేతులు; కరము = మిక్కిలి; దుఃఖ = దుఃఖమును; కరములు = కలుగించునవి; కాక = కాకుండా; సంతోష = సంతోషమును; కరములు = కలుగించునవి; అగునె = అవుతాయా, కావు.

భావము:

దిక్కులుదద్దరిల్లే హాంకారాలు, చేతి కడియాల కణకణ ధ్వనులు, ధనుష్టంకారాలు చేసే కోలాహలంతో నిండినదీ; చండప్రచండ బాహుదండాలలో ప్రకాశించే ఖడ్గాలతో ఖండింపబడిన శత్రు రాజుల శిరస్సులు కలదీ; శూలపు పొట్లకు శరీరాల నుండి జలజల ప్రవహించే రక్తధారలతో భయంకరమైనదీ; మదించిన ఏనుగుల కుంభస్థలాలను బద్దలుకొట్టే వీరవిజృంభణం కలదీ అయిన భీకర యుద్ధరంగంలో పరాక్రమాన్ని ప్రదర్శించలేనట్టి వట్టి చేతుల వలన ఉపయోగము ఏముంటుంది చెప్పు. అలాంటి చేతులు నా వంటి వీరులకు దుఃఖము కలిగించేవి అవుతాయి కాని సంతోషము కలిగించేవి కావు కదా.

10.2-324-ఉ.

కాన మదీయ చండభుజ**గ్ర**ర్వ పరాక్రమ కేళికిన్ సముం

డీనిఖిలావనిం గలఁడె **యిం**దుకళాధర! నీవు దక్కఁగా;"

నానిటలాంబకుండు దను**జా**ధిపు మాటకుఁ జాల రోసి లో

నూనిన రోషవార్ధి గడ **లొ**త్తఁ గ నిట్లని పల్కె భూవరా!

టీకా:

కాన = కనుక; మదీయ = నా యొక్క; చండ = భయమకరమైన; భుజగర్వ = బాహుబలము;
పరాక్రమ = వీరత్వముల యొక్క; కేళికీన్ = విలాసములకు; సముండు = సమానుడు; ఈ = ఈ;
నిఖిల = ఎల్ల; అవనిన్ = భూలోకము నందు; కలడె = ఉన్నాడా; ఇందుకళాధర = శివా
{ఇందుకళాధర - ఇందుకళ (చంద్రవంక) ధరించిన వాడు, శివుడు}; నీవున్ = నీవు; తక్కుగాన్ =
తప్పించి; ఆ = ఆ; నిటలాంబకుండు = శివుడు {నిట లాంబకుడు - నిటల (నుదుట) అంబకుడు
(కన్ను కలవాడు), శివుడు}; దనుజాధిపున్ = బాణాసురుని; మాట = మాటలు; కున్ = కు; రోసి =
అసహించుకొని; లోన్ = మనసులో; ఊనిన = నాటుకొనన; రోష = కోపము అను; వార్ధి =
సముద్రము; కడలు = గట్లు; ఒత్తుకొనగన్ = ఒరుసుకొనగ (ఉప్పొంగగా); పల్కెన్ = చెప్పెను; భూవరా
= రాజా.

భావము:

ఓ ఇందుధరా! నా ఈ ప్రచండ బాహుదండాల పరాక్రమకేళిని ఎదిరించగల వీరుడు ఈ ప్రపంచం
మొత్తంలో నీవు తప్ప మరెవ్వరూ లేరు." అంటున్న బాణుడి ప్రగల్భపు మాటలకు ఫాలనేత్రుడు
అసహించుకుని, లోపలి రోషం పొంగిపొరలగా ఆ దోషాచరుడితో ఇలా అన్నాడు. పరీక్షిన్నరవరా!

10.2-325-క.

"విను మూఢహృదయ! నీ కే

తన మెప్పు డకారణంబ ధారుణిపైఁ గూ

లును నపుడ నీ భుజావలి

దునియఁగ నా యంత వానితోనని గల్గున్."

టీకా:

విను = వినుము; మూఢ = తెలివితక్కువ; హృదయ = మనసు కలవాడ; నీ = నీ యొక్క; కేతనము =
జండాకట్టి; ఎప్పుడున్ = ఎప్పుడైతే; అకారణంబు = కారణము లేకుండ; ధారుణి = భూమి; పైన్ =
మీద; కూలునున్ = పడిపోవునో; అప్పుడ = అప్పుడే; నీ = నీ యొక్క; భుజ = బాహువుల; ఆవలి =

వరుసలు; తునియగన్ = తెగగొట్టగ; నా = నాతో; అంత = సమానుడైన; వాని = వాడి; తోన్ = తోటి;
అని = యుద్ధము; కల్గున్ = సంభవించును.

భావము:

"ఓ మూఢహృదయా! తొందరపడకు నీకేతనం అకారణంగా ఎప్పుడు భూమిపై కూలిపోతుందో,
అప్పుడు నీకు నా అంత వాడితో నీ భుజాలు తెగే యుద్ధం జరుగుతుందిలే."

10.2-326-వ.

అని పలికిన నట్లు సంప్రాప్తమనోరథుండై నిజభుజవినాశకార్య ధురీణుం డగు బాణుండు
సంతుష్టాంతరంగుం డగుచు నిజనివాసంబు నకుం జని, తన ప్రాణవల్లభల యుల్లంబులు
పల్లవింపఁ జేయుచు నిజధ్వజనిపాతంబు నిరీక్షించుచుండె, తదనంతరంబ.

టీకా:

అని = అని; పలికినన్ = చెప్పగా; అట్లు = ఆ విధముగ; సంప్రాప్త = లభించిన; మనోరథుండు = కోరిక
కలవాడు; ఐ = అయ్యి; నిజ = తన; భుజ = చేతులు; నాశ = నశించెడి; కార్య = పనిని; ధురీణుండు =
పూనిన వాడు; అగు = ఐన; బాణుండు = బాణాసురుడు; సంతుష్ట = తృప్తిచెందిన; అంతరంగుడు =
మనసు కలవాడు; అగుచున్ = ఔతు; నిజ = తన; నివాసంబు = గృహమున; కున్ = కు; చని = వెళ్ళి;
తన = తన యొక్క; ప్రాణవల్లభల = భార్యల; ఉల్లంబులున్ = మనసులు; పల్లవింప = చిగురింప;
చేయుచున్ = చేయుచు; నిజ = తన; ధ్వజ = జండాకట్టి; నిపాతంబున్ = పడిపోవుటను;
నిరీక్షించుచుండెన్ = ఎదురుచూచు చుండెను; తదనంతరంబ = అటుపిమ్మట.

భావము:

ఆ పరమేశ్వరుని పలుకులు విని బాణాసురుడు తన కోరిక తీరబోతున్నందుకు చాలా
సంతోషించాడు. తన సౌధానికి వెళ్ళిపోయాడు. తన ప్రియురాండ్రతో కూడి ఆనంద డోలికలలో
తూగుతూ, ఎప్పుడు తన రథం మీది జండాకొయ్య నేలకొరుగుతుందా అని ఎదురుచూడసాగాడు.
అటుపిమ్మట...

దశమ స్కంధము - ఉత్తర : ఉషాకన్య స్వప్నంబు

10.2-327-స్.

ఆదానవేశ్వరు ననుగఁగు గుమారి యు-

షాకన్య విమలసౌజన్యధన్య

రూపవిభ్రమ కళారుచిర కోమలదేహ-

యతను నాటవబాణ మనఁగఁ బరఁగు

సుందరీరత్నంబు నిందునిభానన-

యలినీలవేణి పద్మా~~య~~తాక్షి

యొకనాఁడు రుచిరసౌధోపరివేదికా-

స్థలమున మృదుశయ్య నెలమి గూర్కి

10.2-327.1-తే.

మున్నుదన చౌల నెన్నఁడు విన్నయతఁడుఁ

గన్నులారంగఁ దాఁ బొడగన్న యతఁడుఁ

గాని యసమానరూపరేఖావిలాస

కలితు ననిరుద్ధు నర్మిలిఁ గవిసినటులు.

టీకా:

ఆ = ఆ; దానవేశ్వరున్ = బాణాసురుని; అనుగున్ = ప్రియమైన; కుమారి = పుత్రిక; ఉష = ఉష అను;
కన్య = బాల; విమల = నిర్మలమైన; సౌజన్య = మంచితనముతో; ధన్య = కృతార్థురాలు; రూప =
చక్కటి రూపము; విభ్రమ = విలాసములు; కళా = విద్యలు; రుచిర = మనోజ్ఞమైన; కోమల =
మృదువైన; దేహ = శరీరముకలామె; అతను = మన్మథుని {అతను - ముక్కంటి చూపుకీ
భస్మమగుటచే తనువు లేని వాడు, మన్మథుడు}; ఆటవ = ఆరవ (6); బాణము = బాణము; అనగన్
= అనగా; పరగు = ప్రసిద్ధమగు; సుందరీ = అందగత్తెలలో; రత్నంబు = శ్రేష్ఠురాలు; ఇందు = చంద్రుని;
నిభ = వంటి; ఆనన = ముఖము కలామె; అలి = తుమ్మెదల వంటి; నీల = నల్లని; వేణి = జడ

కలామె; పద్మా = పద్మముల వలె; ఆయత = విశాలమైన; అక్షి = కన్నులు కలామె; ఒక = ఒకానొక;
 నాడు = రోజు; రుచిర = ప్రకాశిస్తున్న; సౌధ = మేడ; ఉపరి = మీది భాగము; వేదికాస్థలమున =
 తిన్నెమీద, డాబా; మృదు = మెత్తని; శయ్యన్ = పొన్నుమీద; ఎలమిన్ = సుఖముగా; కూర్కి = నిద్రించి;
 మున్ను = ఇంతకు ముందు; తన = తన యొక్క; చౌలన్ = చెవులతో; ఎన్నడున్ = ఎప్పుడు; విన్న =
 వినినట్టి; అతడు = వాడు; కన్నులు = కళ్ళ; ఆరంగన్ = నిండుగా; పొడగన్న = కనుగొన్న; అతడు =
 వాడు; కాని = కానట్టి; అసమాన = సాటిలేని; రూప = చక్కటి రూపము; రేఖా = ఆకృతి; విలాస =
 విలాసములతో; కలితున్ = కూడినవానిని; అనిరుద్ధున్ = అనిరుద్ధుడుని; నర్మిలిన్ = ప్రీతితో;
 కవిసినటులు = కలిసినట్లు.

భావము:

దానవేశ్వరుడైన బాణాసురునికి ఉపాకన్య అనే ఒక ముద్దుల కూతురు ఉంది. ఆమె గొప్ప
 సౌందర్యరాశి, సద్గుణవతి, చంద్రముఖి, నీలవేణి, పద్మనేత్ర, మన్మథుని ఆరవబాణం. ఇటువంటి
 ఉపాబాల ఒకనాడు తన సౌధంలో మెత్తనిపొన్నుపై నిద్రిస్తున్నది. అసమాన సౌందర్యవంతు డైన
 అనిరుద్ధుడితో సుఖించుచునట్లు అమెకు ఒక కల వచ్చింది. ఆ సుందరాంగుని ఉష ఇంతకు
 ముందు వినలేదు, చూడలేదు.

10.2-328-చ.

క్రగని యంత మేలుకని కన్నుల బాష్పకణంబు లొల్కగాఁ

గ్రవలెఁ గాక నిశ్చయముగఁగమనీయ విలాస విభ్రమా

క్రలిత తదీయరూపము ముఖంబున వ్రేలినయట్ల దోచినం

గ్రవళమందుచున్ బిగియఁ గ్రొగిటిచే బయలప్పళించుచున్

టీకా:

కల = స్వప్నము; కని = చూసి; అంతన్ = అంతట; మేలుకని = నిద్రలేచి; కన్నులన్ = కళ్ళమ్మట; బాష్ప
 = కన్నీటి; కణంబులు = బిందువులు; ఒల్కగా = కారగా; కల = స్వప్నము; వలె = వలె; కాక =
 కాకుండా; నిశ్చయముగాన్ = యదార్థముగా; కమనీయ = చూడచక్కని; విలాస = ఒయ్యారము;
 విభ్రమా = అద్భుతా లంకారములు; కలిత = కలిగినట్టి; తదీయ = అతని; రూపమున్ =

స్వరూపమును; ముఖంబున్ = తన ఎదుట; వ్రేలిన = వేలాడిన; అట్ల = విధముగా; తోచినన్ =
కనబడగా; కళవళమున్ = కలవరపాటు; అందుచున్ = పొందుతు; బిగియన్ = గాఢముగా; కౌగిటన్
= ఆలింగనము; చేన్ = చేత; బయలు = శూన్యమును; అప్పళించుచున్ = చేతులతో పట్టుకొనుచు.

భావము:

కలలోంచి మేలుకొన్న ఉషకన్య కన్నుల వెంట బాష్పకణాలు జాలువారుతున్నాయి. ఆమెకు అది
కల కాక వాస్తవ మేమో అనే భ్రాంతి కలిగింది. ఆ సౌందర్యవంతుని అందమైన ఆకారం కన్నుల
యెదుట కన్పిస్తున్నట్లే ఉంది. ఉషాబాల కళవళపడుతూ, వట్టినే గాలినే కౌగలించుకుంటూ...

10.2-329-వ.

మఱియును.

టీకా:

మఱియున్ = ఇంకను.

భావము:

ఇంకా...

10.2-330-చ.

సరసవృద్ధాక్షులుం, గుసుమస్తాయకకేళియు, శాటికా కచా

కరషణముల్, నఖక్రియలుఁ, రమ్రకపోల లలాట మేఖలా

కరకుచ బాహుమూలములుఁ గైకొని యుండుట లాదిగాఁ దలో

దరి మది గాఢమై తగిలె దర్పకుఁ డచ్చుననొత్తినట్లయ్యె.

టీకా:

సరస = సరసమైన; మృదు = మెత్తని; ఉక్తులున్ = మాటలు; కుసుమసాయకు కేళియు =
మన్మథక్రీడ; శాటికా = పైట కొంగు; కచా = శిరోజములను; ఆకరషణముల్ = లాగుట; నఖక్రియలున్
= నఖక్షతములు; కప్రు = ఇంపైన; కపోల = చెక్కిళ్ళు; లలాట = నొసలు; మేఖలా = మొలతాడు; కర =
చేతులు; కుచ = స్థనములు; బాహుమూలములున్ = చంకలు; కైకొని = చేతితో ఒత్తి; ఉండుటలు =
ఉండుట; ఆదిగాన్ = మున్నగునవి; తలోదరి = యువతి (తలోదరి - తల (పల్పటి) ఉదరము కలామె,
స్త్రీ); మదిన్ = మనసు నందు; గాఢమై = గాఢముగా; తగిలెన్ = అంటెను; దర్పకుడు = మన్మథుడు;
అచ్చున్ = అచ్చు; ఒత్తినట్లు = గుద్దినట్లు; ఐ = అయ్యి, తోచి.

భావము:

మృదుసరస సంభాషణలూ; మన్మథ లీలలూ; కొంగు, శిరోజాలు లాగటం; కపోల, లలాట,
బాహుమూల, కుచాదుల మీద గోటిగుర్తులూ వంటివి అన్నీ ఆమె మనస్సులో గాఢ ముద్రవేశాయి.
ఆ యువకుడు అచ్చంగా మన్మథుడిలాగా వచ్చి ఆమెను గ్రుచ్చి కౌగలించినట్లే ఆమెకు
అనిపించింది.

10.2-331-నీ.

కలికిచేష్టలు భావార్థంబు లైనను-

బ్రయుమీది కూరిమి బయలుపలుపఁ

బిదపిదనై లజ్జ మదిఁ బద నిచ్చినఁ-

జెలిమేనఁ బులకలు చెక్కు లొత్త

మదనాగ్ని సంతప్త మానస యగుటకు-

గురుకుచహరవల్లరులు గందఁ

జిత్తంబు నాయకాయత్తమై యుంటకు-

మఱుమాట లాడంగ మఱపు గదుర

10.2-331.1-తే.

నతివ మనమున సిగ్గు మోహంబు భయముఁ

బొడమ నునుమంచు నెత్తమ్మిఁ బొదువు మాడ్కిఁ

బ్రథమచింతాభరంబునఁ బద్మనయన

కోరి తలచీర వాటింప నేరదయ్యె.

టీకా:

కలికి = మనోజ్ఞురాలు, ఉష; చేష్టలు = క్రియలు; భావగర్భంబులు = అర్థవంతములు; ఐనను = అయినప్పటికి; ప్రియు = ప్రియుని; మీది = పై; కూరిమి = ప్రేమ; బయలుపలుపన్ = బయటపడుతుండగా; పిదపిదపన్ = మృదువుగా; ఐ = అయ్యి; లజ్జ = సిగ్గు; మదిన్ = మనసునందు; పదను ఇచ్చినన్ = ఆర్థము కాగా; చెలి = చిన్నదాని; మేనన్ = దేహమునందు; పులకలు = పులకరింతలు; చెక్కులొత్త = మిక్కుటముకాగా; మదనాగ్ని = మన్మథతాపముచేత; సంతప్త = తపించినట్టి; మానస = మనసు కలామె; అగుటకున్ = అగుటచేత; గురు = పెద్ద; కుచ = స్తనములమీది; హార = ముత్యాలదండల; వల్లరులు = పేర్లు, పేటలు; కందన్ = కందిపోగా; చిత్తంబు = మనస్సు; నాయకా = ప్రియుని యందు; ఆయత్తము = లగ్నమైనది; ఐ = అయ్యి; ఉంటకున్ = ఉండుటచేత; మఱుమాటలాడంగ = బదులుచెప్పుటకు; మఱపు = మరచిపోవుట; కదురన్ = మిక్కుటముకాగా; అతివ = పడతి, ఉష. మనమునన్ = మనసునందు; సిగ్గు = సిగ్గు; మోహంబున్ = మచ్చిక; భయమున్ = వెఱపు; పొడమన్ = పుట్టగా; నునుమంచు = మంచుబిందువులు; నెఱి = అందమైన; తమ్మిన్ = తామరను; పొదువు = ఆవరించి; మాడ్కిన్ = వలె; ప్రథమ = తొలి; చింతా = వలపు; భరంబునన్ = అతిశయముచేత; పద్మనయన = ఉష; కోరి = కోరి; తలచీర = ముసుగును; పాటింపదు = ధరించ; నేరదు = లేకపోతున్నది; అయ్యెన్ = అయ్యెను.

భావము:

ఉషాబాల చేష్టలు ఎంతో భావగర్భితం కావడంతో, ప్రియునిపై ప్రేమ వ్యక్తమౌతూ ఉంది. మనస్సు లోపల లజ్జ పొడముతుంటే, శరీరం మీద పులకాంకురాలు మొలకలెత్తాయి. మదనాగ్నికి ఆమె హృదయం తపించినందుకు గుర్తుగా, వక్షస్థలం మీద ఉన్న హారాలు కందిపోయాయి. హృదయం నాయకాధీనము కావడంతో, నెచ్చెలులకు బదులు పలకడం మరచిపోయింది. ఆ ఉషాకన్య హృదయంలో మోహం, సిగ్గు, భయం, ఉద్భవించాయి. అందువల్ల ఆమె మంచు క్రమ్మిన పద్మంలాగ

శోభించింది. ప్రియుని గూర్చిన శృంగార చేష్టలలో మొదటిదైన చింతతో ఆ బాల తలమీద మేలి ముసుగు కూడా ధరించటంలేదు.

10.2-332-వ.

ఇట్లు విరహవేదనా దూయమాన మానసయై యుండె; నంత నెచ్చెలులు డాయం జనుదెంచినం దన మనంబునం బొడము మనోజవికారంబు మఱువెట్టుచు నప్పుడు.

టీకా:

ఇట్లు = ఈ విధముగ; విరహ = ఎడబాటు వలని; వేదన = పరితాపముచేత; దూయమాన = మనస్సు కలది; ఐ = అయ్యి; ఉండెన్ = ఉండెను; అంతన్ = అంతట; నెచ్చెలులు = చెలికత్తెలు; డాయన్ = దగ్గరకు; చనుదెంచినన్ = రాగా; తన = తన యొక్క; మనంబునన్ = మనసులో; పొడము = కలుగు; మనోజ = మనోభ; వికారంబు = వికారములు; మఱువెట్టుచున్ = దాచుకొనుచు; అప్పుడు = ఆ సమయము నందు.

భావము:

ఇలా ఆ ఉషాబాల విరహవేదనతో బాధపడుతున్నది. ఇంతలో చెలికత్తెలు ఆమె చెంతకు రాగా, తన మనోవికారాన్ని వాళ్ళకు తెలియకుండా దాచుతున్నది....

10.2-333-చ.

పొరిపొరి బుచ్చు నూర్పుగమిఁ బుక్కిటనుంచి కుచారసీమపై
బెరిసిన సన్న లేజెమటబిందువు లొయ్యన నార్పుఁ గన్నులం
దొరిగెడు బాష్పపూరములు దొంగలితెప్పల నాని చుక్కలం
"దరుణులు! రండు చూతమని తా మొగ మెత్తును గూఢరాగ యై.

టీకా:

పొరిపొరిన్ = ఒకదాని మీదొకటి; పుచ్చు = వదలెడి; ఊర్పు = నిట్టూర్పుల; గమిన్ = సమూహమును; పుక్కిటన్ = పుక్కిలిలో {పుక్కలి - బుగ్గల లోపల భాగం}; ఉంచి = అణచుకొని;

కుచార్ = స్తనముల; సీమ = ప్రదేశము; పైన్ = మీద; బెరసిన = ఆవరించిన; సన్న = కొద్దిగా పట్టిన;
 లేత = లేత; చెమట = చెమట యొక్క; బిందువులున్ = బిందువులను; ఒయ్యన = మెల్లగా; ఆర్పున్ =
 ఊదుతు; కన్నులన్ = కళ్ళలో; తొరగెడు = ప్రవించెడి; బాష్పపూరములున్ = కన్నీటిని; తొంగలి =
 వాలుచున్న; తెప్పలన్ = కనురెప్ప లందు; ఆని = నిలిపికొని; చుక్కలన్ = నక్షత్రములను; తరుణులు
 = యువతులు; రండు = రండి; చూతము = చూసెదము; అని = అని; తాన్ = ఆమె; మొగమున్ =
 ముఖమును; ఎత్తునున్ = పైకెత్తును; గూఢ = రహస్యమైన; రాగ = అనురాగము కలామె; ఐ = అయ్యి.

భావము:

వస్తున్న నిట్టూర్పులను అణచుకున్నది. వక్షోజాలపై పొడసూపిన చిరుచెమటను తుడిచి వేసింది.
 నేత్రాల నుండి జారనున్న కన్నీటిని రెప్పల క్రింద ఆపి, నక్షత్రాలను చూద్దాం రండని
 స్నేహితురాండ్రను పిలిచి ఆ వంకతో ముఖం పైకెత్తింది. ఇలా తన అనురాగం బయటపడకుండా
 దాచుతున్నది.

10.2-334-వ.

ఇవిధంబునం జరియించుచుండె నట్టియెడ.

టీకా:

ఈ = ఈ; విధంబునన్ = విధముగా; చరియించుచుండెన్ = మెలగుచుండెను; అట్టి = ఆ; ఎడన్ =
 సమయము నందు.

భావము:

ఈ మాదిరిగా ఆ ఉషాబాల కాలం గడుపుతున్న సమయంలో...

10.2-335-తే.

అంతకంతకు సంతాప మతిశయించి

వలుడ చన్నులు గన్నీటి వఱదఁ దడియఁ

జెలులదెసఁ జాడఁ జాల లజ్జించి మొగము

వాంచి పలుకక యుండె న వ్వనరుహాక్షి.

టీకా:

అంతకంతకున్ = సమయము గడచు కొలది; సంతాపము = వేదన; అతిశయించి = పెరిగిపోయి;
వలుద = పెద్ద; చన్నులున్ = స్తనములు; కన్నీటి = కన్నీటి యొక్క; వఱదన్ = ప్రవాహము నందు;
తడియన్ = తడిసిపోగా; చెలుల = చెలికత్తెల; దెసన్ = వైపు; చూడన్ = చూచుటకు; చాలన్ =
మిక్కిలి; లజ్జించి = సిగ్గుపడి; మొగమున్ = ముఖమును; వాంచి = వంచుకొని; పలుకక =
మాటలాడకుండ; ఉండెన్ = ఉండెను; ఆ = ఆ; వనరుహాక్షి = పద్మాక్షి.

భావము:

ఆ పద్మాల వంటి కన్నులు గల కన్య అంతకంతకూ సంతాపం అధికమై వక్షోజాలపై కన్నీరు
కాల్వలు కట్టగా చెలికత్తెల వైపు కన్నెత్తి చూడడానికి చాల సిగ్గుపడి ముఖం వంచుకుని
మాట్లాడకుండా ఉండిపోసాగింది.

10.2-336-వ.

అంత.

టీకా:

అంతన్ = అంతట.

భావము:

ఆ సమయంలో...

10.2-337-తే.

బలితనూభవుమంత్రి కుంభాండుతనయ

తన బహిఃప్రాణ మిది యనఁ దనరునట్టి

కామినీ మణి ముఖపద్మకాంతి విజిత

శిశిరకర చారు రుచిరేఖ చిత్రరేఖ.

టీకా:

బలితనూభవు = బాణుని; మంత్రి = మంత్రి; కుంభాండు = కుంభాండుని; తనయ = కూతురు; తన = తన యొక్క; బహిఃప్రాణము = బహిఃప్రాణము; ఇది = ఈమె; అనన్ = అనునట్లు; తనురునట్టి = ఒప్పునట్టి; కామినీ = స్త్రీలలో; మణి = శ్రేష్ఠురాలు; ముఖ = మోము అను; పద్మ = పద్మము యొక్క; కాంతిన్ = ప్రకాశముచేత; విజిత = జయింపబడిన; శిశిరకర = చంద్రుని; చారు = అందమైన; రుచి = ప్రకాశవంతమైన; రేఖ = కళ కలామె; చిత్రరేఖ = చిత్రరేఖ.

భావము:

బలికొడుకు బాణాసురుడి యొక్క మంత్రి అయిన కుంభాండకుని కుమార్తె చంద్రరేఖ ఉపాకన్యకు ప్రాణసఖి, బహిఃప్రాణం. ఆ మింటనున్న చంద్రరేఖను మించిన సౌందర్యవతి ఈ చిత్రరేఖ. ఆమె ఇదంతా గమనించి...

10.2-338-వ.

కదియవచ్చి య బ్బాల నుపలక్షించి.

టీకా:

కదియన్ = చేర; వచ్చి = వచ్చి; ఆ = ఆ; బాలన్ = చిన్నదానిని; ఉపలక్షించి = ఉద్దేశించి.

భావము:

ఆ ఇష్టసఖి ఉపాబాల దగ్గరకు వచ్చి ఆమెతో ఇలా అన్నది.

10.2-339-తే.

"భామినీమణి! సొబగుని బయల వెదకు

విధమునను నాత్మ విభుఁ బాసి విహ్వలించు

వగను జేతికి లోనైనవానిఁ బాసి

భ్రాంతిఁ బొందిన భావంబు ప్రకటమయ్యె.

టీకా:

భామినీ = యువతులలో; మణి = ఉత్తమురాలా; సొబగుని = అందగాడిని; బయలన్ = వెలుపల;
వెదకు = అన్వేషించు; విధముననున్ = విధముగా; ఆత్మ = తన; విభున్ = పెనిమిటిని; పాసి =
దూరమై; విహ్వలించు = పరవశముచేసిడి; వగనున్ = తాపముతో; చేతి = చేతి; కిన్ = కి; లోనైన =
దొరికిన; వానిన్ = వాడిని; పాసి = దూరమై; భ్రాంతి = భ్రమపడుట; పొందిన = పొందినట్టి;
భావంబున్ = విధము; ప్రకటము = కనబడునది; అయ్యెన్ = అయినది.

భావము:

"ఓ యువతీ రత్నమా! నీ ప్రవర్తన చూస్తుంటే ప్రియుడి కోసం దిక్కులు చూస్తూ వెతుకుతున్నట్లా,
ప్రాణేశ్వరుడికి దూరమై బాధ చెందుతున్నట్లా, చేతికి చిక్కిన వానిని కోల్పోయి భ్రాంతిలో
మునిగినట్లా కనబడుతోంది.

10.2-340-తే.

వనిత! నా కన్న నెనరైన వారు నీకుఁ

గలుగ నేర్తురె? నీ కోర్కిఁ దెలియఁ జెప్ప

కున్న మీయన్నతో" డన్నఁ గన్నుగవను

నలరు నునుసిగ్గుతో నగ వామతింప.

టీకా:

వనిత = యువతి; నా = నా; కన్నన్ = కంటిను; నెనరు = ప్రేమ; ఐనవారు = కలిగిన వారు; నీ = నీ;
కున్ = కు; కలుగనేర్తురే = ఉండగలరా; నీ = నీ యొక్క; కోర్కిన్ = కోరికను; తెలియన్ = విశద

మగునట్లు; చెప్పకున్న = చెప్పకపోయినచో; మీ = మీ; అన్నతోడు = నాన్న మీద ఒట్టు; అన్నన్ = అనగా; కన్ను = కన్నుల; గవనున్ = రెంటి యందును; అలరు = వికసించెడి; నును = లేత; సిగ్గు = సిగ్గు; తోన్ = తోటి; నగవు = నవ్వు; ఆమతింపన్ = పుట్టగా.

భావము:

సఖీ! నా కంటి దగ్గర వారు నీకు ఎవరు ఉన్నారు చెప్పు. నాకు నీ మనసులోని విషయం చెప్పకపోతే ఒట్టు" అని చిత్రరేఖ పలుకగా ఉషాసుందరి కళ్ళలో సిగ్గుతో కూడిన చిరునవ్వు దోబూచులాడగా...

10.2-341-వ.

ఇవ్విధంబునఁ జిత్రరేఖం గనుంగొని యిట్లనియె.

టీకా:

ఈ = ఈ; విధంబునన్ = రీతిగా; చిత్రరేఖన్ = చిత్రరేఖను; కనుంగొని = చూసి; ఇట్లు = ఈ విధముగ; అనియె = పలికెను.

భావము:

అలా చిరుసిగ్గుతో చూస్తూ, ఉష చిత్రరేఖతో ఇలా పలికింది.

10.2-342-చ.

"**చెలి** కలలోన నొక్క సర**స్తి**రుహనేత్తుఁడు, రత్నహార కుం

డల కటకాంగుళీయక ర**ణ**న్మణినూపురభూషణుండు, ని

ర్మల కనకాంబరుండు, సుకు**మార**తనుండు, వినీలదేహుఁడు

జ్వలరుచి నూతనప్రసవ**స్తా**యకుఁ, డున్నతవక్షుఁ డెంతయున్.

టీకా:

చెలి = స్నేహితురాలా; కల = స్వప్నము; లోనన్ = అందు; ఒక్క = ఒకానొక; సరసీరుహనేత్రుడు = అందగాడు; రత్న = రత్నాలు; హార = హారములు; కుండల = చెవి కుండలములు; కటక = చేతి కడియములు; అంగుళీయక = ఉంగరాలు; రణత్ = మోగుచున్న; మణి = రత్నాలు; నూపుర = కాలి అందెలతో; భూషణుండు = అలంకరింప బడినవాడు; నిర్మల = స్వచ్ఛమైన; కనక = బంగారు; అంబరుండు = వస్త్రములు ధరించినవాడు; సుకుమార = మృదువైన; తనుండు = దేహము కలవాడు; వినీల = నల్లని; దేహుడు = శరీరము కలవాడు; ఉజ్జ్వల = మిక్కిలి కాంతివంతమైన; రుచి = తేజస్సు గల; నూతన = సరికొత్త; ప్రసవసాయకుడు = మన్మథుడు {ప్రసవసాయకుడు - ప్రసవ (పూల) సాయకుడు (బాణములవాడు), మన్మథుడు}; ఉన్నత = ఉన్నతమైన; వక్షుడు = వక్షస్థలము కలవాడు; ఎంతయున్ = ఎంతగానో.

భావము:

"సఖీ! నాకొక కలవచ్చింది. ఆ కలలో రత్నాల హారాలు, కర్ణకుండలాలూ, కంకణాలు, ఉంగరాలు, మణులు పొదగిన గలగలలాడే కాలి అందెలు మున్నగు వివిధాలంకార శోభితుడూ, స్వచ్ఛమైన బంగారు వస్త్రాలు ధరించిన వాడూ, సుకుమార శరీరుడూ, నీలవర్ణుడూ, ఉన్నత వక్షుడూ, అభినవ మన్మథుడూ అయిన ఒక నవయువకుడు కనిపించాడు.

10.2-343-చ.

నను బిగియారఁ గౌఁగిట మ**నం** బలరారఁగఁ జేర్చి, మోదముం

దనుకఁగ నంచితాధరసు**ధార**స మిచ్చి, మనోజకేశికిం

బనుపడఁ జేసి, మంజుమృదు**భ్రా**షలఁ దేలిచి యంతలోననే

చనియెను దుఃఖవార్ధిఁ బెలు**చన్** ననుఁ ద్రోచి సరోరుహననా!"

టీకా:

ననున్ = నన్ను; బిగియార = గట్టిగా; కౌగిటన్ = ఆలింగనము నందు; మనంబున్ = మనస్సు; అలరారగన్ = తృప్తిచెందునట్లు; చేర్చి = చేర్చి; మోదమున్ = సంతోషము; తనుకగన్ = కలుగునట్లు;

అంచిత = చక్కటి; అధరసుధారసము = అధరామృతము, ముద్దు; ఇచ్చి = ఇచ్చి; మనోజకేళి = మన్మథక్రీడ; కిన్ = కు; పనుపడన్ = మరుగునట్లు; చేసి = చేసి; మంజు = మనోజ్ఞమైన; మృదు = మెత్తని; భాషలన్ = మాటలతో; తేలిచి = తృప్తిపరచి; అంతలోననే = ఇంతట్లోనే; చనియెను = వెళ్ళిపోయెను; దుఃఖ = దుఃఖము అను; వార్ధిన్ = సముద్రమున; పెలుచన్ = క్రూరముగా; ననున్ = నన్ను; త్రోచి = పడదోసి; సరోరుహాననా = చిత్రరేఖా {సరోరుహానన - పద్మముఖి, స్త్రీ}.

భావము:

ఓ కలువల వంటి కన్నులున్న చెలీ! ఆ వన్నెకాడు నన్ను గాఢంగా కౌగలించుకుని, ఆనందంగా అధరామృతం అందించాడు. మృదువుగా సంభాషించాడు. మన్మథ విలాసంలో ముంచితేల్చి ఆనందం కలిగించి, అంతలోనే నన్ను దుఃఖసాగరంలో ముంచి మాయమయిపోయాడు."

10.2-344-వ.

అనుచు నమ్మత్తకాశిని చిత్తంబు చిత్తజాయత్తంబయి తత్తరంబున విరహానలం బుత్తలపెట్టఁ గన్నీరుమున్నీరుగా వగచుచు విన్ననైన వదనారవిందంబు వాంచి యూరకున్నఁ జిత్రరేఖ దన మనంబున న య్యంతి సంతాపంబు చింతించి యిట్లనియె.

టీకా:

అనుచున్ = అంటు; ఆ = ఆ యొక్క; మత్తకాశిని = ఉషాకన్య {మత్తకాశిని - మదముచేత ప్రకాశించు స్త్రీ}; చిత్తంబున్ = మనస్సును; చిత్తజ = మన్మథునికి; ఆయత్తంబు = ఆధీనమైనది; అయి = అయ్యి; తత్తరంబునన్ = తడబాటుతో; విరహా = ఎడబాటువలని; అనలంబున్ = తాపము; ఉత్తలపెట్టన్ = వేధించుచుండగా; వగచుచున్ = దుఃఖించుచు; విన్నను = చిన్న; ఐన = పోయిన; వదన = మోము అను; అరవిందంబున్ = పద్మమును; వాంచి = వంచుకొని; ఊరకున్నన్ = ఊరుకోగా; చిత్రరేఖ = చిత్రరేఖ; మనంబునన్ = మనస్సు నందు; ఆ = ఆ; ఇంతి = పడతి, ఉప; సంతాపంబున్ = పరితాపమును; చింతించి = విచారించి; ఇట్లు = ఈ విధముగ; అనియె = పలికెను.

భావము:

ఇలా చెలికి చెప్పిన ఉషాసుందరి తన మనస్సు మన్మథ వేదనతో, విరహనలం అధికం కాగా కన్నీరు మున్నీరుగా విలపిస్తూ తలవంచుకుని ఊరకున్నది. చిత్రరేఖ ఉషాకుమారి సంతాపాన్ని గ్రహించి ఇలా పలికింది.

10.2-345-చ.

"సరసిజనేత్ర! యేటికి విచారము? నా కుశలత్వ మేర్పడన్

నరసుర యక్షకింపురుష నాగ నభశ్చర సిద్ధసాధ్య కి

న్నరవర ముఖ్యులం బటమునన్ లిఖించినఁ జూచి నీ మనో

హారుఁ గని వీడె పొమ్మనిన నప్పుడె వానిని నీకుఁ దెచ్చెదన్."

టీకా:

సరసిజనేత్ర = పద్మాక్షి; ఏటికి = ఎందుకు; విచారము = దుఃఖపడుట; నా = నా యొక్క; కుశలత్వము = నేర్పు; ఏర్పడన్ = విశద మగునట్లు; నర = మానవుల; సుర = దేవతల; యక్ష = యక్షుల; కింపురుష = కింపురుషుల; నాగ = నాగుల; నభశ్చర = ఆకాశ గమనుల; సిద్ధ = సిద్ధుల; సాధ్య = సాధ్యుల; కిన్నర = కిన్నరులలో; వర = శ్రేష్ఠులలో; ముఖ్యులన్ = ముఖ్యమైనవారిని; పటమునన్ = బొమ్మలు వేయు బట్టమీద; లిఖించినన్ = గీయగా; చూచి = చూసి; నీ = నీ యొక్క; మనోహారున్ = మనస్సు దొంగిలించిన వాని; కని = చూసి; వీడె = ఇతడే; పొమ్ము = పో, వెళ్ళు; అనినన్ = అనగాన్; అప్పుడె = వెంటనే; వానినిన్ = అతనిని; నీ = నీ; కున్ = కు; తెచ్చెదన్ = తీసుకొని వచ్చెదను.

భావము:

"ఓ పద్మాక్షీ! ఉషా! ఎందుకు విచారిస్తావు. నా నేర్పరితనం అంతా చూపిస్తాను. దేవ, మానవ, యక్ష, కిన్నర, సిద్ధ, సాధ్య శ్రేష్ఠుల చిత్రపటాలను వ్రాసి నీకు చూపిస్తాను. వారిలో నీ మనసు దోచుకున్నవాడు ఎవరో నీవు గుర్తిస్తే, ఆ వెంటనే వాడిని నీ చెంతకు తీసుకుని వస్తాను."

దశమ స్కంధము - ఉత్తర : చిత్రరేఖ పటంబున చూపుట

10.2-346-వ.

అని యొడంబటిచి మిలమిలని మంచుతోడం బురుడించు ధళధళ మను మెఱుంగులు
దుఱంగలిగొను పటంబు నావటంబు సేసి, వజ్రంబున మేదించి, పంచవన్నీయలు వేఱువేఱ కనక
రజత పాత్రంబుల నించి కేలం దూలిక ధరించి యొక్క విజనస్థలంబునకుం జని ముల్లోకంబులం
బేరు గలిగి వయో రూప సంపన్నులైన పురుషముఖ్యుల నన్వయ గోత్ర నామధేయంబులతోడ
వ్రాసి, యాయితంబయిన యప్పటంబు దన ముందటఁ దెచ్చి పెట్టి, "యిప్పటంబునం దగులని
వారు లేరు; వారిం జెప్పెద, సావధానంబుగ నాకర్ణింపు" మని యిట్లనియె.

టీకా:

అని = అని; ఒడంబటిచి = ఒప్పించి; మిలమిల = మిలమిల; అని = అని మెరుస్తు; మంచు = మంచు;
తోడన్ = తోటి; పురుడించు = సరిపోలునట్టి; ధళధళ = తళతళ; అను = అనెడి; మెఱుంగులు =
మెరుపులు; తుఱంగలిగొను = అతిశయించెడి; పటంబున్ = పటమును; ఆవటంబు = సిద్ధము; చేసి
= పరచి; వజ్రంబునన్ = వజ్రము అను ద్రవ్యమున; మేదించి = కలిపి; పంచ = ఐదు {పంచవన్నెలు -
1శుక్లము (తెలుపు) 2కృష్ణము (నలుపు) 3వీతము (పసుపు పచ్చ) 4హరితము (ఆకుపచ్చ) 5రక్తము
(ఎరుపు)); వన్నీయలున్ = రంగులు; వేఱువేఱ = విడివిడిగా; కనక = బంగారు; రజత = వెండి;
పాత్రంబులన్ = పాత్రలలో; నించి = నించి; కేలన్ = చేతిలో; తూలిక = చిత్రరవు రాసెడు కుంచెను;
ధరించి = పట్టుకొని; ఒక్క = ఒకానొక; విజన = నిర్జనమైన; స్థలంబునన్ = ప్రదేశమున; కున్ = కు;
చని = వెళ్ళి; ముల్లోకంబులన్ = ముల్లోకము లందు {ముల్లోకములు - స్వర్గ మర్త్య పాతాళములను
మూడు లోకములు; పేరుకలిగి = ప్రసిద్ధి నొందిన; వయస్ = వయస్సు యొక్క; రూప = అందముల;
సంపన్నులు = కలిగినవారు; ఐన = అయిన; పురుష = పురుషులలో; ముఖ్యులన్ = శ్రేష్ఠులను;
అన్వయ = వంశము; గోత్ర = గోత్రము; నామధేయంబుల = పేరుల; తోడన్ = తోటి; వ్రాసి = గీసి;
ఆయితంబు = సిద్ధము; అయిన = ఐనట్టి; ఆ = ఆ; పటంబున్ = చిత్ర పటమును; ముందటన్ =
ఎదురుగా; తెచ్చి = తీసుకువచ్చి; పెట్టి = ఉంచి; ఇ = ఈ యొక్క; పటంబునన్ = పటము నందు;
తగులని = చిక్కని; వారు = వాళ్ళు; లేరు = లేరు; వారిన్ = వారందరను; చెప్పెద = తెలియజెప్పెదను;

సావధానంబుగన్ = స్థిమితముగా; ఆకర్ణింపుము = వినుము; అని = అని; ఇట్లు = ఈ విధముగ;
అనియె = పలికెను.

భావము:

ఈ మాదిరిగా ఉపాకన్యకు చెప్పి ఒప్పించిన చిత్రరేఖ, మంచువలె కాంతివంతమైన తెల్లని పటాన్ని పొందుపరచింది. ఐదు రంగులను బంగారు వెండి పాత్రలలో నింపుకున్నది. కుంచెను చేత పట్టి, ఏకాంతప్రదేశానికి వెళ్ళి ముల్లోకాలలో ప్రసిద్ధిగాంచిన సౌందర్యవంతుల చిత్రాలను, వారి వారి గోత్రనామాలతోపాటు సిద్ధం చేసింది. ఆ పటాన్ని ఉపకు తెచ్చి చూపించి "ఈ చిత్రపటంలో లేనివాడు ఈ లోకంలో లేడు వీరిని గూర్చి వివరిస్తాను విను". అని చిత్రరేఖ ఇలా చెప్పనారంభించింది.

10.2-347-సీ.

"కమనీయ సంగీత క్రిత కోవిదులు కిం-

పురుష గంధర్వ కిన్నరులు వీరె

సతత యౌవన యదృచ్ఛావిహారులు సిద్ధ-

సాధ్య చారణ నభశ్చరులు వీరె

ప్రవిమల సౌఖ్య సంప్రద్యైభవులు సుధా-

శన మరు ద్యక్ష రాక్షసులు వీరె

నిరుపమ రుచి కళాన్విత కామరూపులై-

పొగడొందునట్టి పన్నరులు వీరె

10.2-347.1-తే.

చూడు" మని నేర్పుఁ దీపింపఁ జూపుటయునుఁ

జిత్తము నిజమనోరథసిద్ధి వడయఁ

జాలకుండిన మధ్యమ క్షౌతలాధి

వతులఁ జూపుచు వచ్చె న వృద్ధునయన.

టీకా:

కమనీయ = చూడచక్కని; సంగీత = సంగీతజ్ఞానము; కలిత = కలిగిన; కోవిదులు = పండితులు;
కింపురుష = కింపురుషుల; గంధర్వ = గంధర్వులు; కిన్నరులు = కిన్నరులు; వీరె = ఇక్కడున్నవారే;
సతత = ఎప్పుడు; యౌవన = యౌవనము కలవారు; అదృశ్య = కంటికికనబడని; విహారులు =
విహరించుటలు కలవారు; సిద్ధ = సిద్ధులు; సాధ్య = సాధ్యులు; చారణ = చారణులు; నభశ్చరులు =
ఆకాశగమనులు; వీరె = ఇదిగో వీరె; ప్రవిమల = మిక్కిలి పరిశుద్ధమైన; సౌఖ్య = సుఖములు; సంపత్
= సంపదలు; వైభవులు = వైభవములు కలవారు; సుధాశన = దేవతలు {సుధాశనులు -
అమృతము భుజించువారు, దేవతలు}; మరుత్ = మరుత్తులు; యక్ష = యక్షులు; రాక్షసులు =
రాక్షసులు; వీరె = ఇదిగో వీరె; నిరుపమ = సాటిలేని; రుచి = కాంతి; కళా = కళతో; ఆన్విత = కూడిన;
కామరూపులు = కోరినరూపముపొందువారు; ఐ = అయ్యి; పొగడొందునట్టి = కీర్తింపబడునట్టి;
పన్నగులు = నాగులు; వీరె = వీరె; చూడుము = చూడుము; అని = అని; నేర్పు = నైపుణ్యము;
దీపింపన్ = ప్రస్ఫుటమగునట్లు; చూపుటయును = చూపగా; చిత్తము = మనస్సు; నిజ = తన;
మనోరథ = కోరిక; సిద్ధి = తీరుట; పడయజాలక = పొందలేక; ఉండినన్ = ఉండగా; మధ్యమ =
మధ్యలోది అగు {మధ్యమ - లోకత్రయము (స్వర్గ భూ నరక లోకముల)లో నడుమది, భూలోకము};
క్ష్మాతల = భూమండల; అధిపతులన్ = రాజులను; చూపుచున్ = చూపించుచు; వచ్చెను = ఉండెను;
ఆ = ఆ; పద్మనయన = పద్మాక్షి, చిత్రరేఖ.

భావము:

"వీరు కమనీయ సంగీత విద్య యందు విశారదులైన గంధర్వ, కిన్నర, కింపురుషులు; వీరు
నిత్యయౌవనులూ, స్వేచ్ఛావిహారులూ అయిన సిద్ధ, సాధ్య, చారణులు; ఇదిగో వీరు అమితమైన
సౌఖ్యాలలో తేలియాడే అమరులు, మరుత్తులు, యక్షులు, రాక్షసులు; వీరు కామరూపులై
గణుతిగాంచిన కళానిధులు నాగకుమారులు; వీరిని చూడు" అని చిత్రరేఖ చూపగా, ఉషాకన్యకు
వారిలో ఆమె ప్రియుడు కనిపించ లేదు. అప్పుడు చిత్రరేఖ భూలోకవాసు లైన రాకుమారులను
చూపించడం మొదలు పెట్టింది.

"మాళవ కొంకణ ద్రవిడ మత్స్య పుళింద కళింగ భోజ నే
పాళ విదేహ పాండ్య కురు బర్బర సింధు యుగంధ రాంధ్ర బం
గాళ కరూశ టేంకణ త్రిగర్త సుధేష్ఠ మరాట లాట పాం
చాల నిషాద ఘూర్జరక సాళ్వ మహీశులు వీరె కోమలీ!

టీకా:

మాళవ = మాళవ; కొంకణ = కొంకణ; ద్రవిడ = ద్రవిడ; మత్స్య = మత్స్య; పుళింద = పుళింద; కళింగ
= కళింగ; భోజ = భోజ; నేపాళ = నేపాళ; విదేహ = విదేహ; పాండ్య = పాండ్య; కురు = కురు; బర్బర =
బర్బర; సింధు = సింధు; యుగంధర = యుగంధర; ఆంధ్ర = ఆంధ్ర; బంగాళ = బంగాళ; కరూశ =
కరూశ; టేంకణ = టేంకణ; త్రిగర్త = త్రిగర్త; సుధేష్ఠ = సుధేష్ఠ; మరాట = మరాట; లాట = లాట;
పాంచాల = పాంచాల; నిషాద = నిషాద; ఘూర్జరక = ఘూర్జరక; సాళ్వ = సాళ్వ; మహీశులు =
దేశపు ప్రభువులు; వీరె = ఇదిగో వీరె; కోమలీ = ఇంతి.

భావము:

"ఓ కోమలీ! వీరిని చూడు మాళవ, కొంకణ, ద్రవిడ, మత్స్య, పుళింద, కళింగ, భోజ, నేపాల, విదేహ,
పాండ్య, కురు, బర్బర, సింధు, యుగంధర, ఆంధ్ర, బంగాళ, కరూశ, టేంకణ, త్రిగర్త, సుధేష్ఠ, మరాట,
లాట, పాంచాల, నిషాద, ఘూర్జర, సాళ్వ దేశాధీశ్వరులు వీరు.

10.2-349-ఉ.

సింధురవైరివిక్రముఁడు, శీతమయూఖ మరాళికా పయ
స్సింధుపటీర నిర్మలవిశేష యశోవిభవుండు, శౌర్య ద
ర్పాంధ రిపుక్షితీశ నికరాంధతమః పటలార్కుఁ డీ జరా
సంధునిఁ జూడు మాగధుని సద్భూహదశ్వసుతుం గృశోదరీ!

టీకా:

సింధురవైరి = సింహము వంటి (సింధురవైరి - సింధుర (ఎనుగు)కు వైరి (శత్రువు), సింహము);
విక్రముడు = పరాక్రమము కలవాడు; శీతమయూఖ = చంద్రుని వలె; మరాళికా = హంసపిల్లల వలె;
పయస్సింధు = పాలసముద్రము వలె; పటీర = చందనము వలె; నిర్మల = స్వచ్ఛమైన; విశేష =
అధికమైన; యశః = కీర్తి యొక్క; విభవుండు = వైభవము కలవాడు; శౌర్య = పరాక్రమము చేత; దర్పా =
మదము చేత; అంధ = కన్నులు కానని; రిపు = శత్రు; క్షితీశ = రాజుల; నికర = సమూహము అను;
అంధ = గుడ్డి; తమః = చీకటి యొక్క; పటల = సమూహమునకు; అర్కుడు = సూర్యుడు; ఈ = ఈ;
జరాసంధునిన్ = జరాసంధుడిని; చూడు = చూడుము; మాగధుని = మగధదేశపు వానిని; సత్ =
మంచి; బృహదశ్వ = బృహదశ్వని; సుతున్ = కుమారుని; కృశోదరి = సుందరి (కృశోదరి - అణగిన
కడుపు కల స్త్రీ).

భావము:

ఓ తలోదరీ! ఇడుగో ఇతడు బృహదశ్వని పుత్రుడు మగధరాజైన జరాసంధుడు; ఈ జరాసంధుడు
సింహపరాక్రమముడు; నిర్మల కీర్తిమంతుడు; శత్రు భయంకరుడు.

10.2-350-మ.

సకలోర్వీతలనాథ సన్నతుఁడు, శశ్వద్భూరి బాహుబలా
ధికుఁ, దుగ్రాహవకోవిదుండు, త్రిజగద్విఖ్యాతచారిత్రకుం,
ద్రకలంకోజ్జ్వల దివ్యభూషుఁడు విదర్భాధీశ్వరుండైన భీ
ష్మక భూపాలకుమారుఁ జూడు మితనిన్ మత్తద్విరేఫాలకా!

టీకా:

సకల = ఎల్ల; ఉర్వీతలనాథ = రాజులచే; సన్నతుడు = పొగడబడువాడు; శశ్వత్ = ఊర్జితమైన; భూరి
= మిక్కిలి అధికమైన; బాహుబల = భుజబలముచేత; అధికుండు = గొప్పవాడు; ఉగ్ర =
భయంకరమైన; ఆహవ = యుద్ధము చేయు టందు; కోవిదుడు = నేర్పరి; త్రిజగత్ =
ముల్లోకములలోను; విఖ్యాత = ప్రసిద్ధమైన; చారిత్రకుండు = వర్తన కలవాడు; అకలంక =

కళంకములేని; ఉజ్జ్వల = ప్రకాశవంతమైన; దివ్య = గొప్ప; భూషుడు = ఆభరణములు కలవాడు;
 విదర్భా = విదర్భ దేశము యొక్క; అధీశ్వరుండు = రాజు; ఐన = అయిన; భీష్మకభూపాల కుమారున్
 = రుక్మిణి; చూడుము = చూడుము; ఇతనిన్ = ఇతనిని; మత్తద్విరేఫాలకా = ఉపాకన్య
 {మత్తద్విరేఫాలక - మత్తగొన్న తుమ్మెదలవంటి ముంగురులు కల స్త్రీ}.

భావము:

ఓ అలికులనీలవేణీ! ఇతడు భీష్మకమహారాజు కుమారుడు రుక్మి; ఈ విదర్భరాజు సమస్త రాజులొక
 సన్నుతుడు; భుజబలసంపన్నుడు; రణకోవిదుడు; ప్రఖ్యాతచరిత్రుడు; దివ్యాలంకారభూషితుడు;

10.2-351-ఉ.

సంగరరంగ నిర్దళిత చండవిరోధి వరూధినీశ మా
 తంగ తురంగ సద్భట రథప్రకరైక భుజావిజృంభణా
 భంగ పరాక్రమప్రకట భవ్యయశోమహనీయమూర్తి కా
 శింగుడు వీడె చూడు తరళీకృత చారుకురంగలోచనా!

టీకా:

సంగరరంగ = యుద్ధభూమిలో; నిర్దళిత = నరకబడిన; చండ = భయంకరమైన; విరోధి = శత్రువుల;
 వరూధినీశ = సేనానాయకులు; మాతంగ = ఏనుగులు; తురంగ = గుఱ్ఱములు; సద్భట =
 మంచియోధులు; రథ = రథములు; ప్రకర = సమూహమును; ఏక = ఒంటి; భుజా = చేతి;
 విజృంభణా = ఆటోపముచేత; భంగ = భంగము నొందించిన; పరాక్రమ = శౌర్యమును; ప్రకట =
 ప్రదర్శించు; భవ్య = గొప్ప; యశః = కీర్తిచేత; మహనీయ = గొప్ప; మూర్తి = వ్యక్తి; కాశింగుడు =
 కళింగదేశపు వాడు; వీడె = ఇతడె; చూడు = చూడుము; తరళీకృత = చలింపజేయబడిన; చారు =
 అందమైన; కురంగలోచనా = లేడికన్నులు కలదానా.

భావము:

లేడికన్నుల ఉపా సుందరీ! ఇడుగో చూడుము. ఇతడు కళింగ భూపాలుడు యుద్ధరంగంలో శత్రువులను చీల్చిచెండాడేవాడు; వైరిసేనాపతులను చతురంగబలాలను తన అవక్రపరాక్రమంతో పరాజితులను గావించి అఖండ మైన కీర్తిగాంచిన వీరాధివీరుడు.

10.2-352-మ.

సుగుణాంభోనిధి, ఫాలలోచను నుమేశున్నాత్మ మెప్పించి శక్తిగరిష్ఠంబగు శూలముం బడసె నక్షీణప్రతాపొన్నతిన్,
జగతిన్ మిక్కిలి మేటివీరుఁడు, రణోత్సాహుండు, భూపొత్తుఁ డీ
భగదత్తుం గనుఁగొంటి! పంకజముఖీ! ప్రాజ్ఞోతిషాధీశ్వరున్.

టీకా:

సుగుణ = మంచి గుణములకు; అంభోనిధి = సముద్రము వంటివాడు; ఫాలలోచనున్ = శివుని {ఫాలలోచనుడు - నొసట కన్ను కలవాడు, శివుడు}; ఉమేశున్ = శివుని {ఉమేశుడు - పార్వతీదేవి భర్త, శివుడు}; ఆత్మన్ = మనస్సు; మెప్పించి = మెచ్చుకొనునట్లు చేసి; శక్తి = శక్తి చేత; గరిష్ఠంబు = గొప్పది; అగు = ఐన; శూలమున్ = శూలమును; పడసెన్ = పొందెను; అక్షీణ = అధికమైన; ప్రతాప = శౌర్యము యొక్క; ఉన్నతిన్ = గొప్పదనముతో; జగతిన్ = భూమండల మంతటికి; మిక్కిలి = మిక్కిలి; మేటి = గొప్ప; వీరుడు = వీరుడు; రణ = యుద్ధము చేయు టందు; ఉత్సాహుండు = ఉత్సాహము కలవాడు; భూ = భూదేవి {భూపొత్తుడు - భూదేవి కొడుకైన నరకుని కొడుకు, భగదత్తుడు}; పొత్తుడు = మనుమడు; ఈ = ఈ; భగదత్తున్ = భగదత్తుని; కనుగొంటి = చూచితివా; పంకజముఖీ = పద్మాముఖీ, ఉపా; ప్రాజ్ఞోతిష = ప్రాజ్ఞోతిషమునకు; అధీశ్వరున్ = రాజును.

భావము:

ఓ పద్మముఖీ! ఈతడు ప్రాజ్ఞోతిషాధీశ్వరుడు భగదత్తుడు ఫాలలోచనుడైన పరమేశ్వరుణ్ణి మెప్పించి శక్తిమంత మైన శూలాన్ని ఆయుధంగా పొందాడు యుద్ధోత్సాహం గల సాటిలేని మేటివీరుడు.

10.2-353-మ.

వికచాంభోరుహపత్రనేత్రుఁ డగు గోవిందుండు దాఁ బూను నం

దక చక్రాబ్జ గదాది చిహ్నములచేతన్ వాసుదేవాఖ్య ను

త్సుకుండై యెప్పుడు మచ్చరించు మదిఁ గృష్ణుండన్ననేమేటి పౌం

ద్రకుఁ గాశీశసఖుం గనుంగొనుము వేద్యుంజంద్రబింబాననా!

టీకా:

వికచ = వికసించిన; అంభోరుహ = తామర; పత్ర = ఆకుల వంటి; నేత్రుడు = కన్నులు కలవాడు; అగు = ఐన; గోవిందుండు = కృష్ణుడు; తాన్ = అతను; పూను = ధరించునట్టి; నందక = నందకము అను ఖడ్గము; చక్ర = చక్రాయుధము; అబ్జ = పద్మము; గదా = గదాయుధము; ఆది = మున్నగు; చిహ్నముల = గుర్తుల; చేతన్ = వలన; వాసుదేవ = వాసుదేవుడు అను; ఆఖ్యన్ = పేరుతో; ఉత్సుకుడు = ఉత్సాహము కలవాడు; ఐ = అయ్యి; ఎప్పుడున్ = ఎల్లప్పుడు; మచ్చరించున్ = కోపించును; మదిన్ = మనస్సు నందు; కృష్ణుండు = కృష్ణుడు; అన్నన్ = అనిన పక్షమున; ఏన్ = నేనే; మేటి = ఘనుడను; పౌండ్రకున్ = పౌండ్రకుని; కాశీశ = కాశీరాజునకు; సఖున్ = చెలికాని; కనుంగొనుము = చూడుము; వేద్యున్ = కుతూహలముతో; చంద్రబింబాననా = చంద్రముఖీ.

భావము:

ఓ ఇందుముఖీ! ఇతడు పౌండ్రకుడు పద్మాక్షుడైన గోవిందుడు ధరించే నందకమనే ఖడ్గమూ; సుదర్శనమనే చక్రమూ; పాంచజన్యమనే శంఖమూ; కౌమోదకి అనే గదా మొదలైన వానిని ధరించి వాసుదేవు డనే పేరుపెట్టుకుని, శ్రీకృష్ణుని మీద మాత్సర్యం పెంపొందించుకున్నాడు; కాశీరాజుకు ఆప్తమిత్రుడు.

10.2-354-మ.

ద్విజ శుశ్రూషయు, సూన్యతవ్రతము, నుద్యుత్తిన్ భుజాగర్వమున్,

విజయాటోపముఁ, జాప నైపుణీయు, ధీవిస్ఫూర్తియుం గల్గు నీ

రజనీనాథకులప్రదీపకులఁ బాఱుజూడు పద్మాక్షి! ధ

ర్మజ భీమార్జున మాద్రినందనుల సంగ్రామైకపారీణులన్.

టీకా:

ద్విజ = బ్రాహ్మణుల; శుశ్రూషయున్ = సేవ; సూన్యత = నిజము పలుకు; వ్రతమున్ = నియమము;
ఉద్వృత్తిన్ = మంచి ప్రవర్తన; భుజాగర్వమున్ = భుజబలము చూపుట; విజయ = గెలుపు ఎడలి;
ఆటోపము = ఉత్సాహము; చాప = బాణప్రయోగమున; నైపుణీయున్ = మిక్కిలి నేర్పు;
ధీవిస్ఫూర్తియున్ = బుద్ధివికాసము; కల్గున్ = ఉన్నట్టి; ఈ = ఈ ప్రసిద్ధులైన; రజనీనాథకుల =
చంద్రవంశ (రజనీనాథుడు - రాత్రికి ప్రభువు, చంద్రుడు); ప్రదీపకులన్ = ప్రకాశింప జేయువారను;
పాఱన్ = విశదముగ; చూడు = చూడుము; పద్మాక్షీ = పద్మనయన, ఉషా; ధర్మజ = ధర్మరాజు
{ధర్మజుడు - యమధర్మరాజు పుత్రుడు, ధర్మరాజు}; భీమ = భీముడు {భీముడు - భయము
కలిగించువాడు}; అర్జున = అర్జునుడు {అర్జునుడు - తెల్లని వాడు}; మాద్రినందనులన్ = నకుల
సహదేవులను {మాద్రి - పాండురాజు రెండవ భార్య, కుంతీదేవి మొదటి భార్య}; సంగ్రామ =
యుద్ధము చేయు టందు; ఏక = అసమాన; పారీణులన్ = మిక్కిలి నేర్పు కలవారిని.

భావము:

పద్మములవంటి కన్నులున్న సఖీ! చంద్రవంశ ప్రదీపకు లైన పంచపాండవులు వీరు; ఇతడు
ధర్మరాజు; ఇతడు భీముడు; ఇతడు అర్జునుడు; వీరిద్దరూ నకుల సహదేవులు; ఈ పాండవులు
బ్రాహ్మణభక్తిపరులు; సత్యవ్రతులు; భుజబలసంపన్నులు; విజయశీలులు; బుద్ధిమంతులు;
యుద్ధరంగంలో ఆరితేరిన వీరశిరోమణులు.

10.2-355-మ.

బలీమిన్ సర్వస్వపాలురన్నదిమి క**ష్టం**బుల్ దగం గొంచు ను
జ్ఞుల తేజో విభవాతిరేకమున భా**ష్ట**త్కీర్తి శోభిల్లఁగాఁ
బొలుపొందం దను రాజరా జన మహా **భూ**రిప్రతాపంబులుం
గల దుర్యోధనుఁ జూడు సోదరయుతుం **గ**ంజాతపత్తేక్షణా!"

టీకా:

బలిమిన్ = సైనిక బలముచేత; సర్వ = ఎల్ల; నృపాలురన్ = రాజులను; అదిమి = అణచి; కప్పంబుల్ = పన్నులను, కరములను; తగన్ = తగినట్లు; కొంచును = తీసుకొనుచు; ఉజ్వల = ప్రకాశించుచున్న; తేజస్ = తేజస్సు వలని; విభవ = వైభవము యొక్క; అతిరేకమునన్ = అతిశయముతోటి; భాస్వత్ = ప్రకాశించుచున్న; కీర్తి = కీర్తి; శోభిల్లగాన్ = అందగించగా; పాలుపొందు = ఒప్పుతుండగా; తను = అతను; రాజరాజు = రాజులకే రాజు; అనన్ = అనగా; మహా = మిక్కిలి; భూరి = బహు అధికమైన; ప్రతాపంబులున్ = పరాక్రమములు; కల = ఉన్నట్టి; దుర్యోధనున్ = దుర్యోధనుని; చూడు = చూడుము; సోదర = తోడబుట్టినవారితో; యుతున్ = కూడి ఉన్నవాని; కంజాతపత్రేక్షణా = ఉపాకన్య {కంజాతపత్రేక్షణ - తామరరేకులవంటి కన్నులు కలస్తే}.

భావము:

ఓ కమలాక్షీ! ఇతడు సోదరులతో ఉన్న సుయోధనుడు; గొప్పపరాక్రమవంతుడు; తేజోనిధి; రారాజు అని ప్రశస్తి గాంచినవాడు; తన మహాశౌర్యంతో రాజులను అందరినీ ఓడించి, వారిచే కప్పములను గైకొనుచున్నాడు; అఖండకీర్తిమంతుడు."

10.2-356-వ.

అని యిట్లు సకలదేశాధీశ్వరులగు రాజవరుల నెల్లఁ జూపుచు యదువంశసంభవులైన శూరసేన వసుదేవోద్ధవాదులం జూపి మఱియును.

టీకా:

అని = అని; ఇట్లు = ఈ విధముగ; సకల = ఎల్ల; దేశాధీశ్వరులు = రాజులు; అగు = ఐన; రాజు = రాజు; వరులన్ = శ్రేష్ఠులను; ఎల్లన్ = అందరిని; చూపుచున్ = చూపించుచు; యదువంశ = యాదవ వంశమున; సంభవులు = పుట్టినవారు; ఐన = అయినట్టి; శూరసేన = శూరసేనుడు; వసుదేవ = వసుదేవుడు; ఉద్ధవ = ఉద్ధవుడు; ఆదులన్ = మున్నగువారిని; చూపి = చూపించి; మఱియును = ఇంకను.

భావము:

ఈ విధంగా ఉషాబాలకు సమస్త రాజులను చూపిస్తూ చిత్రరేఖ, యాదవవంశస్థులైన శూరసేనుడు, వసుదేవుడు, ఉద్ధవుడు మొదలైనవారిని కూడా చూపించింది.

10.2-357-ఉ.

"శారద నీరదాబ్జ ఘనసార సుధాకర కాశ చంద్రికా

సార పటీరవర్ణు, యదుసత్తము, నుత్తమనాయకుం, బ్రమ

త్తారి నృపాల కానన హుతాశనమూర్తిఁ, బ్రలంబదైత్య సం

హారునిఁ, గామపాలుని, హలాయుధుఁ జూడుము దైత్యనందనా!

టీకా:

శారద = శరత్కాలపు; నీరద = మేఘము వంటి; అబ్జ = శంఖము వంటి; ఘనసార = కర్పూరము వంటి; సుధాకర = చంద్రుని వంటి; కాశ = రెల్లుపూల వంటి; చంద్రికా = వెన్నెల వంటి; సారపటీర = మంచిగంధము వంటి; వర్ణున్ = రంగువానిని; యదు = యాదవవంశమున గల; సత్తమున్ = సమర్థుని; ఉత్తమనాయకున్ = ధీరోధాత్త నాయకుని; ప్రమత్త = మిక్కిలి మదము కల; అరి = శత్రువులైన; నృపాల = రాజులు అను; కానన = అడవికి; హుతాశన = అగ్ని; మూర్తిన్ = స్వరూపుని; ప్రలంబ = ప్రలంబుడు అను; దైత్య = రాక్షసుని; సంహారునిన్ = చంపినవానిని; కామపాలుని = బలరాముని; హలాయుధున్ = బలరాముని (హలాయుధుడు - నాగలి ఆయుధముగా కలవాడు, బలరాముడు); చూడుము = చూడుము; దైత్యనందనా = రాక్షసకుమారి, ఉషా.

భావము:

"ఓ దైత్య బాలికా! ఉషా! శరత్కాల మేఘం, శంఖం, ఘనసారం, చంద్రుడు, చందనం వంటి వర్ణంతో శోభిస్తున్న ఈ వీరుడు బలరాముడు; ఇతడు ఉత్తమ నాయకుడు; ప్రమత్తులైన శత్రురాజులు అనే అరణ్యాల పాలిట అగ్నిదేవుని వంటివాడు; ప్రలంబుడనే దైత్యుని సంహరించిన మహావీరుడు; కామపాలుడు; ఇతడే హలాయుధుడు అయిన యదువంశశేఖరుడు.

10.2-358-నీ.

క్రమనీయశుభగాతుఁ, గంజాతదళనేత్రు-

వసుధాకళత్తుఁ, బావనచరిత్తు,

సత్యసంకల్పు, నిశాచరోగ్రవికల్పు-

నతపన్నగాకల్పు నాగతల్పుఁ,

గొస్తుభమణిభూషు, గంభీరమృదుభాషు-

శ్రితజనపోషు, నంచితవిశేషు,

నీలనీరదకాయు, నిర్జితదైతేయు-

ధృతపీతకౌశేయు, నతవిధేయు,

10.2-358.1-తే.

నఘమహగదవైద్యు, వేదాంతవేద్యు,

దివ్యమునిసన్నతామోదుఁ, దీర్ఘపాదు,

జిష్ణు, వర సద్గుణాలంకరిష్ణుఁ, గృష్ణుఁ

జూడు దైతేయకులబాల! సుభగ లీల!

టీకా:

క్రమనీయ = చూడచక్కని; శుభ = అందమైన; గాతున్ = దేహము కలవానిని; కంజాత = తామర;

దళ = రేకు వంటి; నేత్రున్ = కన్నలు కలవానిని; వసుధాకళత్తున్ = కృష్ణుని (వసుధాకళత్తుడు -

భూమి భార్యగా కలవాడు, విష్ణువు); పావన = పవిత్రమైన; చరిత్తున్ = నడవడి కలవానిని; సత్య =

సత్యమైన; సంకల్పున్ = సంకల్పము కలవానిని; నిశాచర = రాక్షసుల; ఉగ్ర = విజృంభణమును;

వికల్పున్ = నాశము చేయువానిని; నత = స్తుతించెడి; పన్నగాకల్పున్ = శివుడు కలవానిని

(పన్నగాకల్పుడు - పన్నగ (సర్పాలచే) ఆకల్పుడు (ఆలంకరింపబడినవాడు), శివుడు); నాగతల్పున్ =

శేషశాయి ఐనవానిని; కౌస్తుభ = కౌస్తుభము అను; మణిన్ = రత్నమును; భూషున్ =

అలంకారముగాకలవానిని; గంభీర = గంభీరములైన; మృదు = మెత్తని; భాషున్ =

మాటలాడువానిని; శ్రిత = ఆశ్రయించిన; జన = వారిని; పోషున్ = కాపాడువానిని; అంచిత = చక్కటి;

విశేషున్ = మేలిమి కలవానిని; నీల = నల్లని; నీరద = మేఘము వంటి; కాయున్ = దేహము

కలవానిని; నిర్జిత = జయింపబడిన; దైతేయున్ = రాక్షసులు కలవానిని; ధృత = ధరింపబడిన; పీత

= పచ్చని; కౌశేయ = పట్టుబట్టులు కలవానిని; నత = మొక్కిన వారి ఎడల; విధేయున్ = వినయము కలవాడు; అఘ = పాపము అను; మహా = గొప్ప; గద = వ్యాధికి; వైద్యున్ = వైద్యుని వంటి వానిని; వేదాంతవేద్యున్ = వేదాంతముచే; వేద్యున్ = తెలియబడువానిని; దివ్యముని = దేవర్షుల (సనకాది); సన్నత = స్తోత్రములచే; ఆమోదున్ = సంతోషించువానిని; తీర్థ = గంగ పుట్టిన; పాదున్ = పాదములు కలవానిని; జిష్టున్ = జయశీలుని; వర = శ్రేష్ఠములైన; సద్గుణ = సుగుణములచేత; అలంకరిష్టున్ = అలంకరింపబడువానిని; కృష్ణున్ = కృష్ణుని; చూడు = చూడుము; దైతేయకుల = రాక్షసవంశపు; బాల = చిన్నదాన; సుభగ = మనోహరమైన; లీలన్ = విధముగా.

భావము:

ఓ దైత్య వంశ సుందరీ! ఇటుచూడు ఇతడు శ్రీకృష్ణుడు; మనోహరగాత్రుడు; పద్మనేత్రుడు; పావనచరిత్రుడు; సత్యసంకల్పుడు; దుష్టరాక్షసవిరోధి; శివునికి సైతం ఆరాధ్యుడు; శేషశయనుడు; కౌస్తుభమణిధారి; గంభీరభాషణుడు; ఆశ్రితజనపోషణకుడు; నీలమేఘశ్యాముడు; పీతాంబరుడు; వేదవేద్యుడు; సుజనవిధేయుడు; తీర్థపాదుడు; జయశీలుడు; సుగుణాలవాలుడు.

10.2-359-చ.

స్ఫురదళి శింజినీ రవ విభూషితపుష్పధనుర్విముక్త భా
స్వర నవచూత కోరక నిశాత శిలీముఖ పాతభీత పం
కరుహభవాది చేతన నికాయు, మనోజనిజాంశు, రుక్మిణీ
వరసుతు, రాజకీరపరివారుని మారునిఁ జూడు కోమలీ!"

టీకా:

స్ఫురత్ = చలించుచున్న; అళి = తుమ్మెద లనెడు; శింజినీ = వింటితాడు యొక్క; రవ = శబ్దముచే; విభూషిత = అలంకరింపబడిన; పుష్పధనుః = పూవింటి నుండి; విముక్త = వదలబడిన; భాస్వర = ప్రకాశించెడి; నవ = లేత; చూత = మామిడి; కోరక = మొగ్గ అనెడి; నిశాత = వాడియైన; శిలీముఖ = బాణము; పాత = పాటునకు; భీత = భయపడిన; పంకరుహభవ = బ్రహ్మదేవుడు; ఆది = మున్నగు; చేతన = ప్రాణుల యొక్క; నికాయున్ = సమూహము కలవానిని; మనోజ = మన్మథుని; నిజ = స్వంత; అంశున్ = అంశతో పుట్టినవానిని; రుక్మిణీ = రుక్మిణీదేవి యొక్క; వర = శ్రేష్ఠమైన; సుతున్ =

పుత్రుని; రాజకీర = రామచిలుకల; పరివారుని = పరివారము కలవానిని; మారునిన్ = ప్రద్యుమ్నుని;
చూడు = చూడుము; కోమలీ = సుందరీ.

భావము:

ఓ కోమలీ! ఇతడు రుక్మిణీ సుతుడు ప్రద్యుమ్నుడు తన తుమ్మెదల నారి సారించి వదలిన
పుష్పబాణాల దెబ్బతో బ్రహ్మాది దేవతలనే భయపెట్టగలిగిన మన్మథుని అవతారమే ఈ
ప్రద్యుమ్నుడు."

10.2-360-వ.

ఇవిధంబునం జూపిన.

టీకా:

ఈ = ఈ; విధంబునన్ = విధముగా; చూపినన్ = చూపించగా.

భావము:

ఈలాగున చిత్రరేఖ యాదవవీరులను చూపించే సమయంలో...

10.2-361-మ.

వనితారత్నము కృష్ణనందునుని భావప్రౌఢిఁ దాఁ జూచి గ్ర
ద్ధనఁ దన్నర్థి వరించి చన్న సుగుణోత్తంసంబ కా నాత్మలో
ననుమానించి యనంతరంబ యనిరుద్ధాఖ్యున్ సరోజాక్షు నూ
తన చేతోభవమూర్తిఁ జూచి మది సంతాపించుచున్నిట్లనున్.

టీకా:

వనితా = స్త్రీలలో; రత్నము = ఉత్తమురాలు; కృష్ణనందునుని = ప్రద్యుమ్నుని; భావ = మనోవికారము
యొక్క; ప్రౌఢిన్ = ఎచ్చరికతో; తాన్ = ఆమె; చూచి = చూసి; గ్రద్ధనన్ = తటాలున; తన్ను = తనను;

అర్థిన్ = ప్రీతితో; వరించి = కోరి కలసి; చన్న = వెళ్ళిపోయిన; సుగుణ = సద్గుణ; ఉత్తంసంబ = శిరోమణి; కాన్ = ఐయినట్లు; ఆత్మ = మనసు; లోన్ = అందు; అనుమానించి = సందేహించి; అనంతరంబ = అటు పిమ్మట; ఆ = ఆ ప్రసిద్ధుడైన; అనిరుద్ధ = అనిరుద్ధుడు అను; ఆఖ్యున్ = పేరు కలవానిని; సరోజాక్షున్ = పద్మాక్షుని; నూతన = నవ; చేతోభవ = మన్మథుని వంటి; మూర్తిన్ = ఆకారము కలవానిని; చూచి = చూసి; మదిన్ = మనసు నందు; సంతాపించుచున్ = మిక్కిలి తపించుచు; ఇట్లు = ఈ విధముగ; అనున్ = పలికెను.

భావము:

ఆ బాలామణి కృష్ణుడి కుమారుడైన ప్రద్యుమ్నుడిని చూసి తనకు కలలో కనిపించినవాడు ఇతడే అని అనుమానించింది. కాని పిమ్మట చిత్రరేఖ చూపించిన పద్మనేత్రుడూ, నవమన్మథాకారుడూ అయిన అనిరుద్ధుడిని చూసి సంతోషంతో ఇలా పలికింది.

10.2-362-ఉ.

"**ఇంతి!** మదీయ మానధన**మెల్ల** హరించిన మ్రుచ్చు నిమ్మైయిం

బంత మెలర్ప వ్రాసి పట**భాగ**నిరూపితుఁ జేసినట్టి నీ

యంతటి పుణ్యమూర్తిఁ గొని**యాడ**గ నేర్తునె? నీ చరిత్రముల్

వంతలె నాకు? నీ మహిత **వీరు**కులంబు బలంబుఁ జెప్పుమా!"

టీకా:

ఇంతి = వనితా; మదీయ = నా యొక్క; మాన = మానము అను; ధనము = సంపద; ఎల్లన్ = అంతటిని; హరించిన = దొంగిలించిన; మ్రుచ్చున్ = దొంగను; ఇమ్మయిన్ = ఈ విధముగ; పంతము = ప్రతిజ్ఞ; ఎలర్పన్ = నెరవేరగా; వ్రాసి = రాసి; పట = చిత్రువు యొక్క; భాగ = భాగములో; నిరూపితున్ = కనబడువానిగా; చేసినట్టి = చేసినట్టి; నీ = నీ; అంతటి = అంత ఎక్కువ; పుణ్యమూర్తి = పుణ్యవంతురాలును; కొనియాడగ = పొగడుట; నేర్తునె = చేయగలనా, లేను; నీ = నీ; చరిత్రముల్ = నడవడికలు; వింతలె = కొత్తవా ఏమిటి, కాదు; నా = నా; కున్ = కు; ఈ = ఈ; మహిత = గొప్ప; వీరున్ = వీరుడి యొక్క; కులంబున్ = వంశమును; బలంబున్ = సామర్థ్యములు; చెప్పుమా = చెప్పుము.

భావము:

"ఓ చెలీ! నా మానధనాన్ని కొల్లగొట్టిన దొంగ వీడె. నీవు ఇలా ఇతడిని చిత్రపటంలో చూపించిన పుణ్యమూర్తివి; నిన్ను ఏమని పొగడగలను చెప్పు. ఈ వీరాధివీరుడి బలాది విశేషములు వివరించు."

10.2-363-చ.

అనవుడుఁ జిత్రరేఖ జలజాక్షికి నిట్లను "నీ కుమారకుం

డనఘుడు, యాదవాన్వయ సుధాంబుధి పూర్ణసుధాకరుండునాఁ

డనరిన కృష్ణపౌత్రకుఁ, డుదారచరిత్రుఁడు, భూరిసింహ సం

హననుఁ, డరాతి సైన్య తిమిరార్కుఁడు, పే రనిరుద్ధుఁ డంగనా!"

టీకా:

అనవుడు = అనగా; చిత్రరేఖ = చిత్రరేఖ; జలజాక్షి = పద్మాక్షి, ఉష; కిన్ = కు; ఇట్లు = ఈ విధముగ;
అనున్ = పలికెను; ఈ = ఈ యొక్క; కుమారకుండు = చిన్నవాడు; అనఘుడు = పాపరహితుడు;
యాదవ = యాదవ; అన్వయ = వంశము అను; సుధాంబుధి = పాలసముద్రమునకు; పూర్ణ =
నిండు; సుధాకరుండు = చంద్రుడు; నాన్ = అనగా; తనరిన = ప్రసిద్ధికెక్కిన; కృష్ణు = కృష్ణుని;
పౌత్రకుడు = మనుమడు; ఉదార = సరళమైన; చరిత్రుడు = నడవడిక కలవాడు; భూరి =
బహుమిక్కిలి; సింహ = శ్రేష్ఠమైన; సంహననుడు = శరీరము కలవాడు; అరాతి = శత్రు; సైన్య =
సైన్యములను; తిమిర = చీకటికి; అర్కుడు = సూర్యుడు; పేరు = నామధేయము; అనిరుద్ధుండు =
అనిరుద్ధుడు; అంగనా = చిన్నదానా.

భావము:

అని ఉషాసుందరి చిత్రరేఖను అడిగింది. ఆమె ఉషాసుందరికి ఆ సుకుమారుడి వివరాలు ఇలా తెలిపింది "సఖీ! ఇతడు యాదవవంశ నిండుచంద్రుడు; శ్రీకృష్ణుడి మనుమడు; ఉదారచరిత్రుడు; సింహపరాక్రముడు; శత్రుసైన్యం అనే చీకటి పాలిటి సూర్యుడు; ఇతని పేరు అనిరుద్ధుడు."

దశమ స్కంధము - ఉత్తర : చిత్రరేఖ అనిరుద్ధుని దెచ్చట

10.2-364-వ.

అని చెప్పి "యే నతిత్వరితగతిం జని యక్కుమారరత్నంబుఁ దొడ్కినివచ్చు నంతకు
సంతాపింపకుండు" మని యా క్షణంబ వియద్గమనంబునం జని ముందట.

టీకా:

అని = అని; చెప్పి = చెప్పి; ఏను = నేను; అతి = మిక్కిలి; త్వరిత = వడిగల; గతిన్ = విధముగా; చని =
వెళ్ళి; ఆ = ఆ; కుమార = కుమార; రత్నంబున్ = శ్రేష్ఠుని; తొడ్కిని = కూడా తీసుకొని; వచ్చున్ = వచ్చే;
అంతకు = వరకు; సంతాపింపక = పరితపించకుండా; ఉండుము = ఉండుము; అని = అని; ఆ = ఆ;
క్షణంబ = క్షణములోనే; వియత్ = ఆకాశ; గమనంబునన్ = గమనమున; చని = వెళ్ళి; ముందటన్ =
ఎదురుగా.

భావము:

చిత్రరేఖ ఇలా చెప్పి, "నేను వెంటనే వేగంగా వెళ్ళి ఈ కుమారరత్నాన్ని తీసుకుని వస్తాను.
అంతవరకూ నీవు విచారించకుండా ఉండు." అని ఆ క్షణంలోనే ఆకాశమార్గాన బయలుదేరి
ముందుకు వెళ్ళి.....

10.2-365-క.

సరసిజముఖి గనుఁగొనె శుభ

భరిత విలోకన విధూత భవ వేదనముం

బరసాధనమును సుకృత

స్ఫురణాపాదనముఁ గృష్ణ పుటభేదనమున్.

టీకా:

సరసిజ = పద్మము వంటి; ముఖి = మోము కలామె; శుభ = శుభములచే; భరిత = నిండిన; విలోకన = చూపుచేత; విధూత = తొలగిన; భవ = సంసార; వేదనమున్ = దుఃఖములు కలదానిని; పర = ముక్తి; సాధనమునున్ = సాధనమైన దానిని; సుకృత = పుణ్యము యొక్క; స్ఫురణ = ప్రకాశమును; ఆపాదనమున్ = కలిగించుదానిని; కృష్ణు = కృష్ణుని {కృష్ణుని పట్టణము - ద్వారక}; పుటభేదనమున్ = పట్టణమును.

భావము:

ఆ చిత్రరేఖ అలా ఆకాశగమనంలో వెళ్ళి, ఇహలోక దుఃఖాన్ని పోగొట్టగలదీ, పరలోకాన్ని సాధించడానికి తోడ్పడగలదీ, పుణ్యాలపుట్ట అయిన శ్రీకృష్ణుడి పట్టణం ద్వారకను దర్శించింది.

10.2-366-వ.

కని డాయం జని, తదీయ సుషమావిశేషంబులకుం బరితోషంబు నొందుచుం, గామినీచరణ రణితమణినూపుర ఝణంఝణధ్వనిత మణిగోపురంబును, నతి విభవ విజితగోపురంబునునగు ద్వారకాపురంబు నిశాసమయంబునం బ్రచ్చన్నవేషంబునం జొచ్చి; కనకకుంభకలితసౌధాగ్రంబున మణిదీపనిచయంబు ప్రకాశింపఁ, జంద్ర కాంత శిలాభవనంబున సుధాధామ రుచిరరుచి నిచయంబు నపహసించు హంసతూలికాతల్పంబున నిజాంగనా రతిశ్రమంబున నిద్రాసక్తుండై యున్న యనిరుద్ధం జేరి, తన యోగవిద్యా మహత్త్వంబున నతని నెత్తుకొని, మనోవేగంబున శోణపురంబునకుం జని, బాణాసురనందనయగు నుషాసుందరి తల్పంబునం దునిచి యిట్లనియె.

టీకా:

కని = చూసి; డాయన్ = దగ్గరకు; చని = వెళ్ళి; తదీయ = దాని యొక్క; సుషమా = శోభా; విశేషంబుల్ = అతిశయముల; కున్ = కు; పరితోషంబున్ = సంతోషమును; ఒందుచున్ = పొందుతు; గామినీ = స్త్రీల; చరణ = పాదముల; రణిత = మోగుచున్న; మణి = రత్నాల; నూపుర = అందెలచేత; ఝణంఝణత్ = గల్లుగల్లు మని; ధ్వనిత = ధ్వనిస్తున్న; మణి = రతనాల; గోపురంబునున్ = గోపురములు; అతి = మిక్కిలి; విభవ = వైభవముచేత; విజిత = జయింపబడిన;

గోపురంబునన్ = గోపురములు కలది; అగు = ఐన; ద్వారకాపురంబున్ = ద్వారకానగరము; నిశా = రాత్రి; సమయంబునన్ = సమయము నందు; ప్రచ్ఛన్నవేషంబునన్ = మారువేషమున; చొచ్చి = ప్రవేశించి; కనక = బంగారు; కుంభ = కుంభములు; కలిత = ఉన్న; సౌధ = మేడ; అగ్రంబునన్ = మీద; మణి = రత్నపు; దీప = దీపముల; నిచయంబున్ = సమూహము; ప్రకాశింపన్ = ప్రకాశించుచుండగా; చంద్రకాంత = చంద్రకాంత; శిలా = రాళ్ళచేకట్టబడిన; భవనంబునన్ = భవనమునందు; సుధాధామ = చంద్రుని; రుచిర = అందమైన; రుచి = కాంతుల; నిచయంబున్ = సమూహమును; అపహసించు = పరిహాసము చేయు; హంసతూలికా = హంసల ఈకల (మెత్తని); తల్పంబునన్ = పాన్పుపై; నిజ = తన; అంగనా = భార్యతోటి; రతి = రతిక్రీడవలని; శ్రమంబునన్ = బడలికచేత; నిద్రాసక్తుండు = నిద్రించినవాడు; ఐ = అయ్యి; ఉన్న = ఉన్నట్టి; ఆ = ఆ; అనిరుద్ధున్ = అనిరుద్ధుని; చేరి = సమీపించి; తన = తన; యోగవిద్యా = యోగవిద్య యొక్క; మహత్త్వంబునన్ = మహిమ వలన; అతనిన్ = అతనిని; ఎత్తుకొని = ఎత్తుకుపోయి; మనోవేగంబునన్ = మనస్సు యొక్క వేగముతో; శోణ = శోణ అను; పురంబున్ = పట్టణమున; కున్ = కు; చని = వెళ్ళి; బాణా = బాణుడు అను; అసుర = రాక్షసుని; నందన = పుత్రిక; అగు = ఐన; ఉషా = ఉష అను; సుందరి = అందగత్తె; తల్పంబునన్ = పాన్పు, మంచము; అందున్ = అందు; ఉనిచి = ఉంచి; ఇట్లు = ఈ విధముగ; అనియె = పలికెను.

భావము:

చిత్రరేఖ ఆ పట్టణ సౌందర్యానికి సంతోషించింది. రాత్రి సమయంలో మారువేషంలో ద్వారకలో ప్రవేశించింది. స్త్రీల మణిమంజీరాలతో మారుమ్రోగే సౌధాలతో స్వర్గాన్ని తిరస్కరించే ఆ ద్వారకాపట్టణంలో, బంగారు కుంభాలతో గూడిన రాజప్రాసాదం మీద, మణిదీపాలతో ప్రకాశిస్తున్న చంద్రకాంత శిలాభవనంలో, చంద్రకాంతిని ధిక్కరించే హంసతూలికాతల్పం మీద సురతశ్రమవలన నిద్రిస్తున్న అనిరుద్ధుడి చెంతకు చేరింది. తన యోగవిద్యా నైపుణ్యంతో అతడిని ఎత్తుకుని మనోవేగంతో శోణపురం వచ్చింది. వచ్చి ఆ బాణాసురుని కుమార్తె ఉషాసుందరి పాన్పు మీద అనిరుద్ధుడిని పరుండ బెట్టింది. అలా చేసి ఉషాబాలతో చిత్రరేఖ ఇలా పలికింది.

"వనజాక్షి! చూడు నీ విభు,

ననిమిషనగధీరు, శూరు, నభినవమారున్

వనధి గభీరు, నుదారుని,

ననిరుద్ధకుమారు, విదళితాహితవీరున్."

టీకా:

వనజాక్షి = పద్మాక్షి; చూడు = చూడుము; నీ = నీ యొక్క; విభున్ = ప్రభువును; అనిమిషనగ =
మేరుపర్వతము వంటి; ధీరున్ = ధైర్యము కలవానిని; శూరున్ = వీరుని; అభినవమారున్ =
నవమన్మథుని; వనధి = సముద్రము వంటి; గభీరున్ = గంభీరమైనవానిని; ఉదారునిన్ =
సరళమైనవానిని; అనిరుద్ధ = అనిరుద్ధుడు అను; కుమారున్ = చిన్నవానిని; విదళిత = చీల్చబడిన;
అహిత = శత్రు; వీరున్ = వీరులు కలవానిని.

భావము:

"ఓ కమలాక్షి! ఇదిగో చూడు మేరునగధీరుడూ; రణశూరుడూ; నవమన్మథాకారుడూ;
సముద్రగంభీరుడూ; ఉదారుడూ; శత్రుసంహారుడూ అయిన నీ హృదయచోరుడు అనిరుద్ధ
కుమారుడు ఇడిగో."

10.2-368-క.

అనిన నుషాసతి దన మన

మున ననురాగిల్లి మేనఁ బులకాంకురముల్

మొనయఁగ నానందాశ్రులు

గ్రనుఁగవ జడి గురియ ముఖవికాస మెలర్పన్.

టీకా:

అనినన్ = అనగా; ఉషాసతి = ఉషాకన్య; తన = తన యొక్క; మనమునన్ = మనసు నందు;

అనురాగిల్లి = అనురాగము పొంది; మేనన్ = దేహము నందు; పులకాంకురముల్ = గగ్గూర్పాటులు;

మొనయగన్ = కలుగగా; ఆనంద = సంతోష; అశ్రులున్ = బాష్పములు; కను = కనుల; గవన్ = జంటలో; జడిన్ = వానవలె; కురియన్ = కురియగా; ముఖ = మోము నందు; వికాసము = తేటదనము; ఎలర్పన్ = కలుగగా.

భావము:

ఆమె అన్నది వినగానే, అనురాగంతో ఉపాకన్య తనువు పులకించింది. ఆనందాశ్రువులు కనుగవ నుంచిజాలువారాయి. ముఖకమలం వికసించింది.

10.2-369-వ.

ఇట్లు మనంబున నుత్సహించి చిత్రరేఖం గనుంగొని యయ్యింతి యిట్లనియె.

టీకా:

ఇట్లు = ఈ విధముగ; మనంబునన్ = మనసు నందు; ఉత్సహించి = సంతోషించి; చిత్రరేఖన్ = చిత్రరేఖను; కనుంగొని = చూసి; ఆ = ఆ; ఇంతి = యువతి; ఇట్లు = ఈ విధముగ; అనియె = పలికెను.

భావము:

ఈలాగున అంతరంగంలో ఆనందం పొరలిపొరలగా ఉపాబాల చిత్రరేఖతో ఇలా అన్నది

10.2-370-నీ.

"అతివ! నీ సాంగత్య మును భానురుచి నాకు-

గలుగుటఁ గామాంధకార మడఁగెఁ

దరలాక్షి! నీ సఖిత్వంబను నావచే-

గడిఁది వియోగాభిఁ గడవఁ గంటి

నబల! నీ యనుబంధ మును సుధావృష్టిచే-

నంగజ సంతాప మార్పఁ గంటి

వనిత! నీ చెలితనం బను రసాంజనముచే-

నా మనోహర నిధానంబుఁ గంటి

గలలఁ దోచిన రూపు గ్రక్కున లిఖించు

వారు, నౌ నన్నఁ దోడ్చెచ్చు వారు గలరె?

నీటిలో జాడఁ బుట్టించు నేర్పు నీక

కాక గల్గునె మూఁడు లోకములయందు?"

టీకా:

అతివ = ఇంతి; నీ = నీ యొక్క; సాంగత్యము = సహవాసము; అను = అనెడి; భాను = సూర్య; రుచిన్
= ప్రకాశముచేత; నా = నా; కున్ = కు; కలుగుటన్ = లభించుటచేత; కామ = మన్మథవేదన అను;
అంధకారము = చీకటి; అడగెన్ = తొలగెను; తరలాక్షి = చిత్రరేఖ {తరలాక్షి - చలించు కన్నులు కల
స్త్రీ}; నీ = నీ యొక్క; సఖిత్వంబు = స్నేహము; అను = అను; నావ = పడవ; చేన్ = చేత; కడిది =
అసాధ్యమైన; వియోగ = విరహము అను; అభిన్ = సముద్రమును; కడవగంటి = దాటగలిగితిన్;
అబల = యువతి; నీ = నీ తోటి; అనుబంధము = చేరిక; అను = అనెడి; సుధా = అమృత; వృష్టి =
జల్లు; చేన్ = వలన; అంగజ = మన్మథవేదన అను; సంతాపమున్ = తాపములను; ఆర్పంగంటి =
చల్లార్చకొనగలిగితిని; వనిత = ఇంతి; నీ = నీతోటి; చెలితనంబు = స్నేహము; అను = అనెడి; రసా =
సిద్ధ; అంజనము = అంజనము; చేన్ = చేత; నా = నా యొక్క; మనోహర = ప్రియుడు అను;
నిధానంబున్ = నిధిని; కంటిన్ = పొందగలిగితిని; కలల = స్వప్నముల; లోన్ = అందు; తోచిన =
కనబడిన; రూపున్ = స్వరూపమును; క్రక్కున = చటుక్కున; లిఖించు = గీయు; వారున్ = వాళ్ళు;
జెను = సరే; అన్నన్ = అనినచో; తోడ్చెచ్చు = కూడాతీసుకువచ్చెడి; వారున్ = వారు; కలరె =
ఉంటారా, ఉండరు; నీరు = నీళ్ళు; లోన్ = లో; జాడన్ = అడుగుల జాడను; పుట్టించు = కనిపెట్టు;
నేర్పు = సామర్థ్యము; నీక = నీకే; కాక = తప్పించి; కల్గునె = వీలవుతుందా; మూడు = మూడు (3);
లోకముల = లోకముల; అందున్ = లోను.

భావము:

"చెలీ! నీ సాంగత్యం అనే సూర్యకాంతి లభించటం వలన నా కామాంధకారం

పటాపంచలైపోయింది. సుందరీ! నీ స్నేహం అనే నావ వలన వియోగ సాగరాన్ని దాటగలిగాను.

సఖీ! నీ అనుబంధం అనే అమృతవర్షంతో మన్మథతాపం చల్లార్చుకొన గలుగుతున్నాను. మానినీ!
 నీ మైత్రి అనే అంజనంతో మనోహరుడనే నిధిని చూడ గలుగుతూ ఉన్నాను. కలలో కనిపించిన
 వానిని చిత్రపటంలో గీసి చూపేవారు ఉండవచ్చేమో కానీ, అవును అనగానే వానిని తీసుకువచ్చే
 వారు ఎవరైనా ఉంటారా? నీవు అంటే నీటిలో జాడలు తీయగల నేర్పుకలదానివి. ఈ
 ముల్లోకాలలో నిన్ను మించినవారు ఎవరూ లేరు."

10.2-371-వ.

అని వినుతించి చిత్రరేఖను నిజమందిరమునకుఁబోవం బనిచినం జనియె; ననంతరంబ
 వింతజనులకెవ్వరికింబ్రవేశింపరాని అంతఃపుర సౌధాంతరంబున ననిరుద్ధుండు మేల్కని
 యయ్యింతిం గనుంగొని, అప్పుడు.

టీకా:

అని = అని; వినుతించి = స్తుతించి; చిత్రరేఖను = చిత్రరేఖను; నిజ = తన; మందిరమున్ = ఇంటి;
 కున్ = కి; పోవన్ = వెళ్ళుటకు; పనిచినన్ = పంపించగా; చనియెన్ = వెళ్ళిపోయెను; తదనంతరంబ
 = తరువాత; వింత = కొత్త; జనుల = వారి; కున్ = కి; ఎవ్వరు = ఏ ఒక్కరి; కిన్ = కి; ప్రవేశింపరాని =
 లోపలకురా శక్యముకాని; అంతఃపుర = అంతఃపురము యొక్క {అంతఃపురము - రాణివాసపు
 స్త్రీలు నివసించు గృహము}; సౌధ = మేడ; అంతరంబున్ = లోపల; అనిరుద్ధుండు = అనిరుద్ధుడు;
 మేల్కని = నిద్రలేచి; ఆ = ఆ; ఇంతిన్ = యువతిని, ఉపని; కనుంగొని = చూసి; అప్పుడు = అప్పుడు.

భావము:

ఈలాగున కొనియాడిన ఉపాబాల చిత్రరేఖను తన ఇంటికి పోవ సాగనంపింది. పరపురుషులు
 ప్రవేశింపరాని ఆ అంతఃపురములో అనిరుద్ధుడు నిద్రమేల్కొని ఆ ఉపాసుందరిని కనుగొన్నాడు.
 అంతట.....

10.2-372-క.

సురుచిర మృదుతల్పంబునఁ

బరిరంభణ సరసవచన భావకళా చా

తు6 మెరియ రాకుమారుడు

తరుణీమణి బొందె మదనతంత్రజ్ఞుండై.

టీకా:

సు = మిక్కిలి; రుచిర = చక్కటి; మృదు = మెత్తని; తల్పంబునన్ = పానుపుమీద; పరిరంభణ =
కౌగిలించుట; సరసవచన = సరసపుమాటలు; భావ = భావములు; కళా = కళలు; చాతురి = నేర్పు;
మెరియన్ = ప్రకాశింపగా; రాకుమారుడు = ప్రద్యుమ్నుడు; తరుణి = స్త్రీలలో; మణిన్ = శ్రేష్ఠురాలిని;
బొందెన్ = కూడెను; మదన = రతి; తంత్రజ్ఞుండు = శాస్త్రము తెలిసినవాడు; ఐ = అయ్యి.

భావము:

అలా మేల్కొన్న అనిరుద్ధుడు ఆ అందమైన మృదుతల్పము మీద కౌగిలించుటతో సరస
సల్లాపములతో ఉపాసుండరిని ఉత్సాహపరుస్తూ శృంగారలీలా విలాసములలో ఓలలాడాడు.

10.2-373-వ.

ఇవ్విధంబున నతిమనోహర విభవాభిరామంబులగు దివ్యాంబరాభరణ మల్యానులేపనంబులను,
గర్వార తాంబూలంబులను, వివిధాన్నపానంబులను, సురుచిర మణిదీప నీరాజనంబులను,
సుగంధబంధురాగరుధాపంబులను, నాటపాటల వీణావినోదంబులను, బరితుష్టిం బొంది
కన్యాకుమారకు లానంద సాగరాంత ర్నిమగ్నమానసులై యుదయాస్తమయ
నిరూపణంబుసేయనేరక, ప్రాణంబు లొక్కటియైన తలంపులం గదిసి యిష్టోపభోగంబుల
సుఖియించుచుండి; రంత.

టీకా:

ఈ = ఈ; విధంబునన్ = విధముగా; అతి = మిక్కిలి; మనోహర = అందమైన; విభవ =
వైభవములచేత; అభిరామంబులు = చక్కటివి; అగు = ఐన; దివ్య = గొప్ప; అంబరా = వస్త్రములు;
ఆభరణ = అలంకారములు; మాల్య = పూలమాలలు; అనులేపనంబులును = మైపుతలు; కర్వార
= పచ్చకర్వారము వేసిన; తాంబూలంబులున్ = కిళ్ళీలు, తాంబూలములు; వివిధ = బహువిధమైన;

అన్న = అన్నములు; పానంబులనున్ = పానీయములుచేత; సు = మిక్కిలి; రుచిర =
 కాంతివంతమైన; మణి = రత్నాల; దీప = దీపములచేత; నీరాజనంబులన్ = హారతులచేత; సుగంధ
 = మంచిగంధము; బంధుర = మేలైన; అగరుధూపంబులను = ఆగరుధూపములచేత; ఆట =
 నృత్యములు; పాటలన్ = పాటలచేత; వీణా = వీణావాయిద్యముల; వినోదంబులన్ = వేడుకలచేత;
 పరితుష్టిన్ = సంతృప్తిని; పొంది = పొంది; కన్యా = ఉపాకన్య; కుమారకులు = అనిరుద్ధకుమారుడు;
 ఆనంద = సంతోషము అను; సాగర = సముద్రము; అంతర్ = లోపల; నిమగ్న = మునిగిన;
 మానసులు = మనసులు కలవారు; ఐ = అయ్యి; ఉదయ = సూర్యోదయము; అస్తమయ =
 సూర్యాస్తమయములను; నిరూపణంబు = నిర్ణయించుకొనుట; చేయనేరక = చేయలేక; ప్రాణంబులు
 = ప్రాణములు; ఒక్కటి = ఒకటిగా కలసినవి; ఐన = అయినట్టి; తలంపులన్ = భావములతో; కదిసి =
 కూడి; ఇష్ట = ఇచ్చవచ్చిన; ఉపభోగంబులన్ = సుఖానుభవములచేత; సుఖియించుచున్ =
 అనుభవిస్తూ; ఉండిరి = ఉన్నారు; అంత = అటుపిమ్మట.

భావము:

ఆ విధంగా అత్యంత మనోహరములు వైభవోపేతములు అయిన వస్త్రాభరణాలు, పూలదండలు,
 మైపూతలు, కర్పూరతాంబూలాలు, రకరకాల అన్నపానాలు, ఆటపాటలు, వీణావినోదములు,
 అగరుధూపాలు, మణిదీపాలు మొదలైన సౌఖ్యాలతో ఉపా అనిరుద్ధులు ఆనందసాగరంలో
 మునిగితేలారు. వారికి సూర్యోదయాస్తమయాలు తెలియడం లేదు. శరీరాలు వేరైనా ప్రాణం
 ఒకటిగా ఇష్టభోగాలతో సుఖించారు.

10.2-374-క.

ఆలోనన నతిచిర మగు

కాలము సుఖలీల జరుగఁగ వరుస నుషా

బాలాలలామ కొయ్యనఁ

జాలేర్పడి గర్భ మొదవె సురుచిరభంగిన్.

టీకా:

ఆలోనన = అంతలోపల; అతి = మిక్కిలి; చిరము = పెద్దది; అగు = ఐన; కాలము = కాలము; సుఖ = సౌఖ్యమైన; లీలన్ = విధముగా; జరుగగా = గడవగా; వరుసనున్ = క్రమముగా; ఉషా = ఉష అను; బాల = యువతులలో; లలామ = ఉత్తమురాలు; కున్ = కు; ఒయ్యనన్ = మెల్లగా; చూలు = గర్భపిండము; ఏర్పడి = నిలిచి; గర్భమోదవెన్ = కడుపు వచ్చెను; సు = మిక్కిలి; రుచిర = విశద మగు; భంగిన్ = రీతిగా.

భావము:

ఇలా ఆ యువతీయువకులు సుఖాలలో ఓలలాడుతూ గడుపుతూ ఉన్నారు. ఇంతలో కొద్దికాలమునకు ఉషాబాల గర్భం ధరించింది.

10.2-375-క.

ఆ చిన్నె లంగజాలలు

సూచి భయాకులత నొంది స్రుక్కుచుఁ దమలో

"నో చెల్ల! యెట్టులో? యీ

రాచూలికిఁ జూలు నిలిచెరా! యిబ్బంగిన్."

టీకా:

ఆ = ఆ ప్రసిద్ధములైన; చిన్నెలన్ = చిహ్నములను; అంగజాలలు = అంగరక్షకులు; చూచి = చూచి; భయ = వెరపు వలన; ఆకులతన్ = వ్యాకులతను; ఒంది = పొంది; స్రుక్కుచున్ = సంతాపించుచు; తమలోన్ = వారిలోవారు; ఓచెల్ల = ఔరా; ఎట్టులో = ఎలానో ఏమిటో; ఈ = ఈ; రాచూలి = రాకుమారి; కిన్ = కి; చూలు = గర్భము; నిలిచెరా = వచ్చిందిరా; ఈ = ఈ; భంగిన్ = రీతిగా.

భావము:

ఆ బాల గర్భచిహ్నాలను చూసి అంతఃపుర కంచుకలు భయపడ్డారు. (కాపలా సరిగా లేదని మహారాజు ఆగ్రహించవచ్చు కనుక.) "అయ్యబాబోయ్! మన రాకుమారి గర్భం ధరించింది. ఇప్పుడు మనం ఏం చేయాలి" అనుకుంటూ లోలోపల మధనపడ్డారు.

10.2-376-క.

అని గుజగుజ పోవుచు ని

తప్పక దనుజలోక పాలునితోడన్

వినిపింపవలయు నని వే

చని బాణునిఁ జేరి మ్రొక్కి వద్యనయమునన్.

టీకా:

అని = అని; గుజగుజ = గుసగుసలు; పోవుచున్ = ఆడుతూ; ఈ = ఈ; పనిన్ = విషయమును;
తప్పక = తప్పకుండా; దనుజ = రాక్షస; లోకపాలుని = రాజు; తోడన్ = తోటి; వినిపింపవలయును =
చెప్పాలి; అని = అని; వేచని = వేగంగా వెళ్ళి; బాణునిన్ = బాణాసురుని; చేరి = దగ్గరకు వెళ్ళి;
మ్రొక్కి = నమస్కరించి; సత్ = మిక్కిలి; వినయమునన్ = వినయముతోటి.

భావము:

ఇలా గుసగుసలాడుకుని ఈ విషయం బాణాసురుడికి చెప్పక తప్పదు అని నిశ్చయించుకున్నారు. వెంటనే వెళ్ళి దానవేశ్వరుడితో వినయంగా ఈ విధంగా విన్నవించుకున్నారు.

10.2-377-క.

మంత్రనమున "దేవర! క

న్యాయతఃపుర మేము గాచి యరయుచు నుండన్

వింతజనములకుఁ జొరఁగ దు

ర్వంతము విను పోతుటీఁగఁజైన సురారీ!

టీకా:

మంతనమునన్ = రహస్యముగా; దేవర = ప్రభు; కన్యా = రాకుమారి యొక్క; అంతఃపురమున్ = అంతఃపురమును; ఏమున్ = మేము; కాచి = కాపలా కాచి; అరయుచున్ = చూస్తూ; ఉండన్ = ఉండగా; వింత = కొత్త; జనముల్ = వారల; కున్ = కు; చొరగ = ప్రవేశించుట; దురంతము = దుర్లభము; విను = వినుము; పోతు = మగ; ఈగ = ఈగ; కైననన్ = కి అయినను; సురారీ = బాణాసురా {సురారి - దేవతల శత్రువు, రాక్షసుడు}.

భావము:

"ఓ ప్రభూ! దానవేంద్రా! కుమారి అంతఃపురాన్ని మేము జాగరూకతతో కావలికాస్తూ ఉండగా, పోతుటీగ అయినా లోపలికి వెళ్ళడం కష్ట సాధ్యమే.

10.2-378-తే.

ఇట్టిచోఁ గావలున్న మే మెవ్వరమును

నేమి కనుమాయయో కాని ఎఱుగ మధిప!

నీ కుమారిక గర్భంబు నివ్వటిల్ల

యున్న"దన్నను విని రోషయుక్తుఁ డగుచు.

టీకా:

ఇట్టిచోన్ = ఇలా ఉండగా; కావలి = కాపలా; ఉన్న = ఉన్నట్టి; మేము = మేము; ఎవ్వరమున్ = ఏ ఒక్కరము; ఏమి = ఏమి; కనుమాయయో = కనికట్టో; కాని = కాని; ఎఱుగము = తెలియము; అధిప = రాజా; నీ = నీ యొక్క; కుమారిక = కూతురు; గర్భంబు = కడుపు; నివ్వటిల్లన్ = పెరిగి; ఉన్నది = ఉంది; అన్ననున్ = అనగా; విని = విని; రోష = కోపముతో; యుక్తుడు = కూడినవాడు; అగుచున్ = జెతు.

భావము:

ప్రభూ! ఈ పరిస్థితిలో, అదేమి కనికట్టో ఏమిటో జాగ్రత్తగా కాపాలా కాస్తున్న మాకు ఎవరికి తెలియదు కాని. నీ కుమార్తె గర్భం ధరించింది" అని చెప్పగానే విని అసురేంద్రుడు ఆగ్రహోదగ్రుడయ్యాడు.

10.2-379-వ.

అట్టియెడ దానవేంద్రుండు రోషభీషణాకారుండై, కటము లదర, బొమలుముడివడం, గనుంగవల ననలకణంబు లుప్పతిల్ల, సటలు వెఱికినం జటులగతి నెగయు సింగంబు విధంబున లంఘించుచు, భీకర కరవాలంబు గేలందాల్చి సముద్ధండగతిం గన్యాసౌధాంతరంబునకుం జని.

టీకా:

అట్టి = అటువంటి; ఎడన్ = సమయము నందు; దానవేంద్రుడు = బాణాసురుడు; రోష = కోపముచేత; భీషణ = భయంకరమైన; ఆకారుండు = ఆకారము కలవాడు; ఐ = అయ్యి; కటములు = చెక్కిళ్ళు; అదరన్ = అదురుతుండగా; బొమలు = కనుబొమలు; ముడిపడన్ = ముడిపడగా; కను = కళ్ళు; గవలన్ = రెంటినుండి; అనల = నిప్పు; కణములు = రవ్వలు; ఉప్పతిల్లన్ = పుట్టగా; సటలు = జాలు వెంట్రుకలను; వెఱికినన్ = పీకగా; చటుల = భయంకరమైన; గతిన్ = విధముగా; ఎగయు = ఎగిరెడి; సింగంబున్ = సింహము; విధంబునన్ = వలె; లంఘించుచున్ = దాటుతూ; భీకర = భయంకరమైన; కరవాలంబున్ = కత్తిని; కేలన్ = చేతిలో; తాల్చి = ధరించి; సమ = మిక్కిలి; ఉద్ధండ = అధికమైన; గతిన్ = వేగముతో; కన్యా = ఉపాకన్య యొక్క; సౌధ = మేడ; అంతరంబున్ = లోపలికి; చని = వెళ్ళి;

భావము:

రోషభీషణాకారుడైన ఆ బాణ రాక్షసేంద్రుడి చెక్కిళ్ళు అదిరాయి; కనుబొమలు ముడిపడ్డాయి; కళ్ళవెంట నిప్పులు రాలాయి; జాలుపట్టి లాగగా విజృంభించిన సింహంలాగ ముందుకు లంఘించి, భయంకరమైన కరవాలాన్ని ధరించి ఆగ్రహవేశాలతో అత్యంత వేగంగా అంతఃపురానికి వెళ్ళాడు.

దశమ స్కంధము - ఉత్తర : అనిరుద్ధుని నాగపాశ బద్ధంబు

10.2-380-సీ.

కనియె శుభోపేతుఁ, గందర్పసంజాతు-

మానితదేహు, నాజానుబాహు,

మకరకుండలకర్ణు, మహితప్రభాపూర్ణుఁ-

జిరయశోల్లాసుఁ, గౌశేయవాసుఁ,

గస్తూరికాలిపు, ఘనకాంతికుముదాపు-

హారశోభితవక్షు, నంబుజాక్షు,

యదువంశతిలకు మత్తాలినీలాలకు-

నవపుష్పచాపుఁ, బూర్ణప్రతాపు,

10.2-380.1-తే.

నభినవాకారు, నక్షవిద్యావిహారు,

మహితగుణవృద్ధు, మన్మథమంత్రసిద్ధుఁ,

గలితపరిశుద్ధు, నఖిలలోకప్రసిద్ధుఁ,

జతురు, ననిరుద్ధు, నంగనాజననిరుద్ధు.

టీకా:

కనియెన్ = చూసెను; శుభ = శుభములతో; ఉపేతున్ = కూడుకొన్నవానిని; కందర్ప = మన్మథుని, ప్రద్యుమ్నుని; సంజాతున్ = పుత్రుని; మానిత = ఉన్నతమైన; దేహున్ = దేహము కలవానిని; ఆజానబాహున్ = ఆజానుబాహుని {ఆజానుబాహుడు - మోకాళ్ళానునట్లు వేలాడెడి చేతులు కలవాడు}; మకరకుండల = మకరకుండలములు కల; కర్ణున్ = చెవులు కలవానిని; మహిత = గొప్ప; ప్రభా = తేజస్సుతో; ఆపూర్ణున్ = నిండుగా ఉన్నవానిని; చిర = మిక్కిలి; యశః = కీర్తిచేత; ఉల్లాసున్ = ప్రకాశించువానిని; కౌశేయవాసున్ = పట్టు బట్టలు కలవానిని; కస్తూరికా = కస్తూరి గంధము; ఆలిపున్ = పూసుకొన్నవానిని; ఘన = గొప్ప; కాంతిన్ = ప్రకాశము చేత; కుముదాపున్ =

చంద్రుని వంటివానిని; హార = ముత్యాలపేర్లుచేత; శోభిత = ప్రకాశించునట్టి; వక్షున్ = వక్షస్థలము కలవానిని; యదు = యాదవ; వంశ = వంశమునకు; తిలకున్ = అలంకారమైన వానిని; మత్త = మదించిన; అలి = తుమ్మెదల వంటి; నీల = నల్లని; అలకున్ = ముంగురులు కలవానిని; నవ = నవ, కొత్త; పుష్పచాపున్ = మన్మథుని; పూర్ణ = కొరతలేని; ప్రతాపున్ = పరాక్రమము కలవానిని; అభినవ = నవనవాన్వితమైన; ఆకారున్ = స్వరూపము కలవాడు; అక్షవిద్యా = జాదమునందు; విహారున్ = తిరుగువాడు; మహిత = గొప్ప; గుణ = సుగుణములచే; వృద్ధున్ = గొప్పవానిని; మన్మథమంత్ర = రతీతంత్రమునందు; సిద్ధున్ = సిద్ధిపొందినవానిని; కలిత = కూడి యున్న; పరిశుద్ధున్ = పరిశుద్ధము కలవానిని; అఖిల = సర్వ; లోక = లోకములందు; ప్రసిద్ధున్ = పేరుపొందినవానిని; చతురున్ = నేర్పరి; అనిరుద్ధున్ = అనిరుద్ధుని; అంగానాజన = స్త్రీలవద్ద; అనిరుద్ధు = అడ్డగింపబడనివాడు;

భావము:

(అక్కడ అంతఃపురంలో) శుభకరుడు, మన్మథావతారుడు, చక్కటి రూపువాడు, ఆజానుబాహుడు, మకరకుండలాలతో నిండు తేజస్సుతో విరాజిల్లుచున్నవాడు, గొప్పయశోమూర్తి, పట్టుబట్టలు కస్తూరికాగంధము ధరించి చంద్రుడి వలె ప్రకాశిస్తున్న వాడు, వక్షస్థలమున ముత్యాల హారాలు ధరించిన వాడు, మదించిన తుమ్మెదల వలె నుదుట వాలిన నల్లని ముంగురులు గలవాడు, నవమన్మథ రూపుడు, నిండు పరాక్రమంతో విలసిల్లుతున్నవాడు, నవనవాన్వితాకారుడు, సుగుణోపేతుడు, రతీతంత్ర సిద్ధుడు, అమలీనుడు, మానినుల వద్ద మసలుకొను మర్యాద తెలిసిన వాడు, బహు చతురుడు అని పేరుపొందిన వాడు, యాదవ వంశోత్తముడు అయిన అనిరుద్ధుడు విలాసంగా జాదము ఆడుతుండాగా ఆ రాక్షసరాజు చూసాడు.

10.2-381-చ.

కని కన లగ్గలింప సుర**క**టకుఁ డుద్ధతి సద్భటావళిం

రనుఁగొని "యానరాధమునిఁ **ర**ట్టుఁడు; పట్టుఁడు; కొట్టుఁ"డన్న వా

రనుపమ హేతిదీధితు ల**హ**ర్షతి తేజము మాయఁజేయ డా

సిన నృపశేఖరుండు మదిఁ **జే**వయు లావును నేర్పు దర్పమున్.

టీకా:

కని = కని; కనలు = కోపము; అగ్గలింపన్ = అతిశయించగా; సురకంటకుడు = బాణాసురుడు (సుర కంటకుడు - దేవతలకు శత్రువు, రాక్షసుడు); ఉద్ధతిన్ = అతిశయముతో; సద్భట = కావలి యోధుల; ఆవళిన్ = సమూహమును; కనుగొని = చూసి; ఈ = ఈ; నర = మానవులలో; అధమునిన్ = అల్పుడిని; కట్టుడు = బంధించండి; పట్టుడు = పట్టుకొనండి; కొట్టుడు = కొట్టండి; అన్నన్ = అనగా; వారు = వారు; అనుపమ = సాటిలేని; హేతి = కత్తుల; దీధితులన్ = కాంతులతో; అహర్వతి = సూర్యుని; తేజమున్ = తేజస్సును; మాయన్ = మాసిపోవునట్లు; చేయన్ = చేయుచుండగా; డాసినన్ = సమీపించగా; నృప = రాజులలో; శేఖరుండు = శ్రేష్ఠుడు; మదిన్ = మనసు నందు; చేవయున్ = సామర్థ్యము; లావునున్ = బలము; నేర్పు = చాతుర్యము; దర్పమున్ = దర్పము.

భావము:

విపరీతమైన కోపంతో మండిపడుతూ ఆ దేవదేష్టి బాణుడు భటులతో "ఈ మానవాధముడిని బంధించండి! కొట్టండి!" అని ఆజ్ఞాపించాడు. ఆ రాక్షసభటులు సూర్యకాంతిని ధిక్కరించే కాంతులతో శోభించే ఆయుధాలతో అనిరుద్ధుని బంధించడానికి వెళ్ళారు. ఆ రాజశేఖర కుమారకుడు తన చేవ, బల, దర్పములు చూపుతూ....

10.2-382-చ.

కలిగి మహోగ్రవృత్తిఁ బరిఘంబు గరంబున లీలఁ దాల్చి దో
ర్బల ఘనవిక్రమప్రళయభైరవు భంగి విజృంభణక్రియా
కలన నెదిర్చె దానవ నికాయముతోఁ దలపాటుఁబోటునుం
జలముబలంబు ధైర్యమునుశైర్యము వ్రేటునువాటుఁజూపుచున్

టీకా:

కలిగి = ఉండుటచేత; మహా = మిక్కిలి; ఉగ్ర = భయంకరమైన; వృత్తిన్ = రీతిగా; పరిఘంబున్ = ఇనపకట్ల గుదియ; లీలన్ = విలాసముగా; తాల్చి = ధరించి; దోర్బల = భుజబలము యొక్క; ఘన = గొప్ప; విక్రమ = పరాక్రమముచేత; ప్రళయ = ప్రళయ కాలపు; భైరవు = భైరవుని; భంగిన్ = వలె;

విజృంభణ = విజృంభించెడి; క్రియా = విధమైన; కలనన్ = యుద్ధమున; ఎదిర్చెన్ = ఎదిరించెను;
 దానవ = రాక్షసుల; నికాయము = సమూహము; తోన్ = తోటి; తలపాటున్ = తలపడుట;
 పోటునున్ = పరాక్రమము; చలమున్ = పట్టుదల; బలంబున్ = శక్తి; ధైర్యమున్ = ధైర్యము; శౌర్యము
 = శూరత్వము; వ్రేటును = కొట్టుటను; పాటున్ = పడవేయుట; చూపుచున్ = చూపించుచు.

భావము:

అప్పుడు ఆ అనిరుద్ధుడు అనివార్య శౌర్యసాహసాలతో ఇనుపకట్ల గుదియను చేపట్టి, ప్రళయకాల
 భైరవుడిలా మహోగ్రంగా విజృంభించి, మిక్కిలి పోరాట పటిమతో దానవసేనను ఎదిరించాడు.
 తన శక్తియుక్తులను శౌర్యధైర్యాలనూ ప్రదర్శించాడు...

10.2-383-చ.

పదములుబాహులుందలలు ప్రక్కలుచెక్కులుజానుయుగ్మముల్
 రదములుగర్జముల్ మెడలురంబులుమూపులువీపులూరువుల్
 చిదురుపల్లె ధరం దొఱగఁగ జిందఱవందఱ సేయ సైనికుల్
 కదన పరాజ్ఞుఖక్రమముఁ కైకొని పాటిరి కాందిశీకుల్.

టీకా:

పదములున్ = కాళ్ళు; బాహులున్ = చేతులు; తలలు = శిరస్సులు; ప్రక్కలు = పక్కభాగములు;
 చెక్కులున్ = చెక్కిళ్ళు; జాను = మోకాళ్ళు; యుగ్మముల్ = జంటలు; రదములున్ = దంతములు;
 కర్ణముల్ = చెవులు; మెడలు = కంఠములు; ఉరంబులున్ = వక్షస్థలములు; మూపులు =
 భుజములు; వీపులు = వీపులు; ఊరువుల్ = తొడలు; చిదురుపలు = చిన్నచిన్నముక్కలు; ఐ =
 అయ్యి; ధరన్ = భూమిమీద; తొఱగన్ = పడగా; చిందఱవందఱ = చిన్నాభిన్నము; చేయన్ =
 చేయగా; సైనికుల్ = భటులు; కదన = యుద్ధమునకు; పరాజ్ఞుఖ = పెడముఖము అగు; క్రమమున్
 = విధమును; కైకొని = అవలంబించి; పాటిరి = పారిపోయిరి; కాందిశీకులు = వెఱపుతో పారిపోవు
 వారు; ఐ = అయ్యి.

భావము:

అనిరుద్ధుడి యుద్ధకౌశలానికి ఆ రాక్షససైనికుల పాదాలు, చేతులు, మోకాళ్ళు, తొడలు, మెడలు, వీపులు, మూపులు, తలలు, పండ్లు, చెవులు చిన్నచిన్న ముక్కలుగా నేలంతా చిందరవందరగా పడ్డాయి. ఆ వీరుడితో యుద్ధం చేయలేక దైత్యసైనికులు రణరంగం నుండి వెనుదిరిగి పారిపోయారు.

10.2-384-వ.

ఇవ్విధంబున సైన్యంబు దైన్యంబునొంది వెఱచియుం, బఱచియు, విచ్చియుం, జచ్చియుం, గలంగియు, నలంగియు, విఱిగియు, సురింగియుం, జెదరియు బెదరియుం, జేవదఱిగి నులుములై తన మఱుగు సొచ్చిన, బాణుండు శౌర్యధురీణుండును, గోపొద్దీపిత మానసుండునై కదిసి యేసియు, వ్రేసియుం, పొడిచియు, నడిచియుం, బెనంగి

టీకా:

ఈ = ఈ; విధంబునన్ = రీతిగా; సైన్యంబు = సైన్యము; దైన్యంబున్ = దీనత్వమును; ఒంది = పొంది; వెఱచియున్ = భయపడిపోయి; పఱచియున్ = పారిపోయి; విచ్చియున్ = విడిపోయి; కలంగియున్ = కలతచెంది; విఱిగియున్ = వెనుదీసి; సురింగియున్ = దాగి; చెదరియున్ = చెదిరిపోయి; బెదరియున్ = బెదిరిపోయి; చేవన్ = బలము; తఱిగి = తగ్గిపోయి; నులుములు = నలిచేయబడుట, పొడిచేయబడుట; ఐ = చెంది; తన = అతని; మఱుగునన్ = చాటుకి; చొచ్చినన్ = చేరగా; బాణుండు = బాణుడు; శౌర్య = పరాక్రమము; ధురీణుండును = వహించినవాడు; కోప = కోపముచేత; ఉద్దీపిత = ఉద్దీకించిన; మానసుండున్ = మనస్సు కలవాడు; ఐ = అయ్యి; కదిసి = చేరి; ఏసియున్ = బాణములు వేసి; వ్రేసియున్ = కత్తితో కొట్టి; పొడిచియున్ = శూలముతో పొడిచి; అడచియున్ = గదతో అణచి; పెనంగి = పెనుగులాడి;

భావము:

ఈ విధంగా దానవసైన్యం చేవచచ్చి, నొచ్చి, విచ్చి, భయంతో, చెదరి బెదరి, పారిపోయి వచ్చి బాణాసురుని అండకై వెనుక చేరింది. పరమ పరాక్రమశాలి అయిన బాణాసురుడు శౌర్యక్రోధాలతో అనిరుద్ధుని ఎదిరించి భీకర యుద్ధం చేసాడు.

10.2-385-క.

క్రుద్ధుండై యహిపాశ ని

బద్ధుం గావించె నసురపాలుడు రణ స

న్నద్ధున్, శరవిద్ధు, న్నని

రుద్ధున్, మహితప్రబుద్ధు, రూపసమృద్ధున్.

టీకా:

క్రుద్ధుండు = కోపించినవాడు; ఐ = అయ్యి; అహిపాశ = నాగపాశముచేత (నాగ పాశము - వరుణుని ఆయుధము, ఇది ప్రయోగింపబడిన వాని చలనములు బంధింపబడును); నిబద్ధున్ = కట్టుబడ్డవాని; కావించెన్ = చేసెను; అసురపాలుడు = బాణాసురుడు; రణ = యుద్ధమునకు; సన్నద్ధున్ = సిద్ధముగా ఉన్నవానిని; శరవిద్ధున్ = బాణములు నాటినవానిని; అనిరుద్ధున్ = అనిరుద్ధుని; మహిత = గొప్ప; ప్రబుద్ధున్ = మంచి బుద్ధులు కలవానిని; రూప = అందము; సమృద్ధున్ = అధికముగా కలవానిని.

భావము:

ఈవిధంగా బాణాసురుడు కోపంతో విజృంభించి, వంటినిండా నాటిన బాణాలతో ఉన్న రూపసమృద్ధుడూ, రణసన్నద్ధుడూ, బుద్ధిమంతుడు అయిన అనిరుద్ధుడిని నాగపాశంతో బంధించాడు.

10.2-386-వ.

ఇట్లు కట్టిత్రోచిన నుషాసతి శోకవ్యాకులితచిత్తయై యుండె నంత.

టీకా:

ఇట్లు = ఈ విధముగ; కట్టి = బంధించి; త్రోచినన్ = తోసివేయగా; ఉపాసతి = ఉపాదేవి; శోక = దుఃఖముచేత; వ్యాకులిత = కలత చెందిన; చిత్త = మనస్సు కలామె; ఐ = అయ్యి; ఉండెను = ఉండెను; అంతన్ = అప్పుడు.

భావము:

తన ప్రియుడైన అనిరుద్ధుడిని తన తండ్రి ఈవిధంగా బంధించటం చూసిన ఉపాకాంత శోకసంతప్త హృదయరాలైంది. ఇంతలో...

10.2-387-క.

నీలపటాంచితమై సువి

శాలంబై వాయునిహతిఁ జండధ్వని నా

భీలమగు నతని కేతన

మాలోన నకారణంబ యవనిం గూలెన్.

టీకా:

నీల = నల్లని; పట = బట్టచేత; అంచితము = అలంకరింపబడినది; ఐ = అయ్యి; సు = మిక్కిలి; విశాలంబు = పెద్దది; ఐ = అయ్యి; వాయు = గాలి; నిహతిన్ = తగులుటచేత; చండ = గట్టి; ధ్వనిన్ = శబ్దముతో; ఆభీలము = భయంకరము; అగు = ఐన; అతని = అతని (బాణుని); కేతనము = జండా; ఆలోనన్ = అంతలోనే; అకారణంబ = కారణము లేకుండ; అవనిన్ = నేలపై; కూలెన్ = పడిపోయెను.

భావము:

ఆ సమయంలో, ఏ కారణం లేకుండానే బలంగా వీచిన గాలిదెబ్బకే నీలవస్త్రంతో సువిశాల మైన బాణాసురుని జెండా భయంకర ధ్వని చేస్తూ నేలకూలింది.

10.2-388-క.

అది చూచి దనుజపాలుడు

మదనాంతకు డాడినట్టి మాట నిజముగా

గదనంబు గలుగు ననుచును

నెదురెదురే చూచుచుండె నెంతయు బ్రీతిన్.

టీకా:

అది = దానిని; చూచి = చూసి; దనుజపాలుడు = బాణాసురుడు; మదనాంతకుడు = శివుడు {మదనాంతకుడు - మన్మథుని దేహము అంతము చేసినవాడు, శివుడు}; డాడినట్టి = పలికినట్టి; మాట = పలుకు; నిజము = తథ్యమైనది; కాన్ = అగునట్లు; కదనంబున్ = యుద్ధము; కలుగున్ = జరుగును; అనుచునున్ = అంటు; ఎదురు = ప్రతివిరోధికి; ఎదురేచూచుచుండె = ప్రతీక్షించుచుండెను; అంతయున్ = అంతట; బ్రీతిన్ = ఇష్టపూర్వకముగా;

భావము:

అలా పడిన తన జెండాకొయ్యను చూసిన ఆ దానవరాజు సంతోషపడి, "ఆ మన్మథహారి మహేశ్వరుడు పలికిన మాటలు నిజమయ్యే సమయం వచ్చింది; ఇక తనకు తగిన వాడితో పోరు దొరుకుతుం"దని భావించి ఎంతో ఆశక్తితో ఎదురుచూడసాగాడు.

10.2-389-వ.

అంత నక్కడ.

టీకా:

అంతన్ = ఆ సమయము నందు; అక్కడ = అక్కడ.

భావము:

ఆ సమయంలో అక్కడ ద్వారకలో.....

10.2-390-క.

ద్వారకలో ననిరుద్ధకు

మారుని పోకకును యదుసమాజము వగలం

గూరుచు నొకవార్తయు విన

నేరక చింతింప నాల్గునెల లరిగె నృపా!

టీకా:

ద్వారక = ద్వారకానగరము; లోనన్ = అందు; అనిరుద్ధ = అనిరుద్ధుడు అను; కుమారునిన్ = పిల్లవాని యొక్క; పోక = వెళ్ళిపోవుట; కునున్ = కు; యదు = యాదవ; సమాజము = సమూహము అంతా; వగలన్ = విచారము లందు; కూరుచున్ = చెందుతూ; ఒక = ఒక్కటైనా; వార్త = విషయము; విననేరక = వినజాలక పోవుటచేత; చింతింపన్ = దుఃఖించుచుండగా; నాల్గు = నాలుగు (4); నెలలు = మాసములు; అరిగెన్ = గడచినవి; నృపా = పరీక్షిన్మహారాజా.

భావము:

ఓ రాజా! పరీక్షిత్తూ! ఇక అక్కడ ద్వారకానగరంలో అనిరుద్ధుడు మాయమై నందుకు యాదవులు అంతా విచారించారు. వారికి నాలుగు నెలల గడచినా అనిరుద్ధుడిని గురించి ఏ వార్తే తెలియ లేదు.

దశమ స్కంధము - ఉత్తర : బాణాసురునితో యుద్ధంబు

10.2-391-వ.

అయ్యవసరంబున.

టీకా:

ఆ = ఆ; అవసరంబునన్ = సమయము నందు.

భావము:

అలా అనిరుద్ధుని జాడకై యాదవులు ఎదురుచూస్తున్న ఆ సమయంలో....

10.2-392-క.

శా^రద నిర్మల నీరద

పా^రద రుచి దేహుఁ డతుల భా^{గ్యో}దయుఁ డా

నా^రదముని యేతెంచె న

పా^రదయామతి మురారి^భజనప్రీతిన్.

టీకా:

శారద = శరత్కాలపు; నిర్మల = స్వచ్ఛమైన; నీరద = మేఘము యొక్క; పారద = పాదరసము యొక్క; రుచి = వర్ణము కల; దేహుడు = దేహము కలవాడు; అతుల = సాటిలేని; భాగ్య = అదృష్టము; ఉదయుడు = కలవాడు; ఆ = ఆ; నారద = నారదుడు అను; ముని = ఋషి; ఏతెంచెన్ = వచ్చెను; అపార = మేరలేని; దయా = దయగల; మతి = బుద్ధి కలవాడు; మురారి = కృష్ణుని; భజన = సేవించెడి; ప్రీతిన్ = కోరికతో.

భావము:

శరత్కాల మేఘంవంటి దేహంతో కూడిన మహానుభావుడు నారదమునీంద్రుడు, అపార దయాసముద్రుడు శ్రీకృష్ణుడిని పూజించే కుతూహలంతో ద్వారకకు విచ్చేసాడు.

10.2-393-వ.

ఇట్లు సనుదెంచిన యద్ధివ్యమునికి నిర్మల మణివినిర్మిత సుధర్మాభ్యంతరంబున యదువృష్టిభోజాంధక వీరులు గొలువం గొలుపున్న గమలలోచనుండు ప్రత్యుత్థానంబు చేసి, యర్హ్యపాద్యాది విధులం బూజించి, సముచిత కనకాసనాసీనుంజేసిన నత్తాపసోత్తముండు పురుషోత్తము నుదాత్తతేజోనిధిం బొగడి, యనిరుద్ధు వృత్తాంతం బంతయుఁ దేటపడ నెఱింగించి, యప్పుండరీకాక్షుని చేత నామంత్రణంబు వడసి, యంతర్ధానంబు నొందెఁ; దదనంతరంబు

కృష్ణుండు శుభముహూర్తంబున దండయాత్రాభిముఖుండై ప్రయాణభేరి వ్రేయించి, బలంబుల
వెడలింప బ్రద్దలవారిం బనిచి; తానును గట్టాయితంబయ్యె; నంత.

టీకా:

ఇట్లు = ఈ విధముగా; చనుదెందిన = వచ్చినట్టి; ఆ = ఆ; దివ్య = దేవతా; ముని = ఋషి; కిన్ = కి;
నిర్మల = స్వచ్ఛమైన; మణి = రత్నాలచే; వినిర్మిత = బాగా చక్కగా తయారుచేసిన; సుధర్మ =
సుధర్మసభ (సుధర్మసభ - ఇంద్రుడు కృష్ణునికి గోవర్ధనగిరి ధరించిన పిమ్మట బహుకరించిన దేవ
సభ); అభ్యంతరమునన్ = లోపల; యదు = యాదవ; వృష్ణి = వృష్ణిక; భోజ = భోజ; అంధక = అంధక;
వీరులున్ = యోధులు; కొలువన్ = సేవించుచుండగా; కొలువున్న = కొలువుతీరి ఉన్నట్టి;
కమలలోచనుండు = పద్మాక్షుడు, కృష్ణుడు; ప్రత్యుత్థానంబు = ఎదురేగుట; చేసి = చేసి; అర్హ్య =
పూజకు తగినది ఇచ్చుట (అర్హ్యము - పూజ కొరకైనది, అష్టార్హ్యములు - 1పెరుగు 2తేనె 3నెయ్యి
4అక్షతలు 5గణిక 6నువ్వులు 7దర్బలు 8పుష్పము అను పూజకొరకైనది); పాద్య = కాళ్ళకై జలాదిక
మిచ్చుట; ఆది = మొదలగు; విధులన్ = మర్యాదలచేత; పూజించి = గౌరవించి; సముచిత = తగినట్టి;
కనక = బంగారు; ఆసన = పీఠముపై; ఆసీనున్ = కూర్చున్నవానిగా; చేసినన్ = చేయగా; ఆ = ఆ
ప్రసిద్ధుడైన; తాపస = మునులలో; ఉత్తముండు = గొప్పవాడు; పురుషోత్తమునున్ = కృష్ణుని; ఉదాత్త
= ఉన్నతమైన; తేజస్ = తేజస్సునకు; నిధిన్ = ఉనికిపట్టినవానిని; పొగిడి = స్తుతించి; అనిరుద్ధు =
అనిరుద్ధుని; వృత్తాంతంబు = విషయము; అంతయున్ = అంతటిని; తేటపడన్ = విశద మగునట్లు;
ఎఱింగించి = తెలిపి; ఆ = ఆ; పుండరీకాక్షుని = పద్మాక్షుని, కృష్ణుని; చేత = వలన; ఆమత్రణంబు =
అనుమతి; పడసి = పొంది; అంతర్దానంబున్ = అదృశ్యము అగుట; ఒందెన్ = పొందెను;
తదనంతరంబు = అటుపిమ్మట; కృష్ణుండు = కృష్ణుడు; శుభ = మంచి; ముహూర్తంబునన్ =
ముహూర్తము నందు; దండయాత్ర = యుద్ధమునకై తరలెడి; అభిముఖుండు = సిద్ధ మగువాడు; ఐ =
అయ్యి; ప్రయాణ = ప్రయాణమును తెలుపు; భేరి = పెద్దనగారా; వ్రేయించి = వాయింపించి;
బలంబులన్ = సైన్యమును; వెడలింపన్ = బయలుదేరుటకు; బ్రద్దలవారిన్ = బెత్తాలు పట్టుకొను
వారిని; పనిచినన్ = ఆజ్ఞాపించగా; తానునున్ = అతను కూడ; కట్టాయితంబు = సిద్ధమగుట;
అయ్యెను = చేసెను; అంత = పిమ్మట.

భావము:

అప్పుడు శ్రీకృష్ణుడు స్వచ్ఛమైన మణులతో విశేషంగా నిర్మింపబడిన ఆ దివ్య సుధర్మసభ యందు యదు వృష్టి భోజాంధక వీరులతో కొలువుతీరి ఉన్నాడు. అప్పుడు విచ్చేసిన నారదమునీంద్రునకు శ్రీకృష్ణుడు వెంటనే లేచి ఎదురు వెళ్ళాడు. అర్హ్యపాద్యాదులతో పూజించి బంగారు ఆసనంపై ఆసీనుడిని చేసాడు. పిమ్మట నారదమునీంద్రుడు పురుషోత్తముడిని స్తుతించి అనిరుద్ధుడి వృత్తాంతం అంతా వివరించాడు. అనంతరం పుండరీకాక్షుని చెంత సెలవు తీసుకుని వెళ్ళిపోయాడు. అటుపిమ్మట శ్రీకృష్ణుడు ఒక శుభముహూర్తంలో బాణాసురునిపై దండయాత్ర చేయడానికి ప్రయాణభేరి వేయించాడు. సైన్యాన్ని సిద్ధం చేయించి, తాను చతురంగబలాలతో యుద్ధరంగానికి వెళ్ళడానికి సిద్ధమయ్యాడు.

10.2-394-సీ.

హరకిరీట కేయూరకంకణ కట-

కాంగుళీయక నూపురాది వివిధ

భూషణప్రతతిచే బొలుపారు కరముల-

ఘనగదా శంఖ చక్రములు దనర

సురభి చందన లిప్త సురుచి రోరస్థలి-

బ్రవిమల కౌస్తుభ ప్రభలు నిగుడఁ

జెలువారు పీత కౌశేయచేలము కాసె-

వలనుగా రింగులువాఱఁ గట్టి

10.2-394.1-తే.

శైబ్య సుగ్రీవ మేఘ పుష్పక వలాహ

కములఁ బూన్చిన తే రాయితముగఁ జేసి

దారుకుండు దేర నెక్కె మోదంబెలర్ప

భానుఁ డుదయాచలం బెక్కు ప్రగిది మెఱసి.

టీకా:

హార = కంఠాభరణములు; కిరీట = కిరీటము; కేయూర = భుజకీర్తులు; కంకణ = చేతి గాజులు; కటక = ముంజేతి కడియములు; అంగుళీయక = ఉంగరములు; నూపుర = కాలి అందెలు; ఆది = మున్నగు; వివిధ = నానా విధమైన; భూషణ = ఆభరణముల; ప్రతతి = సమూహము; చేన్ = చేత; పొలుపారు = చక్కనైన; కరములన్ = చేతులతో; ఘన = గొప్ప; గదా = గద; శంఖ = శంఖము; చక్రములున్ = చక్రములు; తనరన్ = ఒప్పుచుండగా; సురభి = ముర అనెడి సుగంధద్రవ్యము, మనోహరమైన; చందన = మంచి గంధము; లిప్త = పూయబడిన; సు = మంచి; రుచిర = ప్రకాశించుచున్న; ఉరస్థలిన్ = వక్షస్థలమున; ప్ర = మిక్కిలి; విమల = స్వచ్ఛమైన; కౌస్తుభ = కౌస్తుభమణి యొక్క; ప్రభలు = కాంతులు; నిగుడన్ = ప్రసరించుచుండగా; చెలువారు = అందగించునట్టి; పీత = పచ్చటి; కౌశేయ = పట్టు; చేలమున్ = వస్త్రమును; కాసె = గోచీపెట్టి; వలనుగాన్ = విధముగా; రింగులువాఱన్ = కుచ్చెళ్ళు పోసి; కట్టి = ధరించి; శైబ్య = శైబ్య; సుగ్రీవ = సుగ్రీవ; మేఘ = మేఘ; పుష్పక = పుష్పక; వలాహకములన్ = వలాహకమును గుఱ్ఱాలు; పూన్చిన = కట్టిన; తేరు = రథమును; ఆయితముగన్ = సిద్ధముగ; చేసి = చేసి; దారుకుడు = దారుకుడు; తేరన్ = తీసుకురాగా; ఎక్కెన్ = అధిరోహించెను; మోదంబు = సంతోషము; ఎలర్పన్ = అతిశయించగా; భానుడు = సూర్యుడు; ఉదయాచలంబున్ = తూర్పుకొండను; ఎక్కు = ఎక్కెడి; పగిదిన్ = విధముగా; మెఱసి = అతిశయించి.

భావము:

శ్రీకృష్ణుడు హారములు, కిరీటము, దండకడియములు, కంకణములు, అంగుళీయకములు, కాలి అందెలు మున్నగు సకల ఆభరణాలను ధరించాడు; శంఖచక్రగదాది ఆయుధాలను ధరించాడు; చందనం అలదిన వక్షస్థలంమీద కౌస్తుభరత్న కాంతులు ప్రసరిస్తూ ఉండగా, పీతాంబరాన్ని రింగులు వారగట్టాడు; శైబ్యము, సుగ్రీవము, మేఘ పుష్పకము, వలాహకము అనే నాలుగు గుఱ్ఱాలను కట్టిన రథాన్ని సిద్ధం చేసి దారుకుడు తీసుకుని వచ్చాడు; సూర్యుడు ఉదయ పర్వతాన్ని ఆరోహించినట్లు, శ్రీకృష్ణుడు ఆ రథాన్ని అధిరోహించాడు.

ఇట్లు రథారోహణంబు సేసి, భూసురాశీర్వచన పూతుండును, మహితదుర్వాంకు
రాలంకృతుండును, లలితపుణ్యాంగనా కరకిసలయకలిత శుభాక్షత విన్యాస భాసురమస్తకుండును,
మాగధ మంజుల గానానుమోదితుండును, వందిజనసంకీర్తనా నందితుండును, బాఠక పఠనరవ
వికాసిత హృదయుండును నయి వెడలు నవసరంబున.

టీకా:

ఇట్లు = ఈ విధముగా; రథా = రథమును; ఆరోహణంబు = ఎక్కుట; చేసి = చేసి; భూసుర = విప్రుల;
ఆశీర్వచన = దీవెనలచే; పూతుండును = పవిత్రుండును; మహిత = పూజనీయమైన; దుర్వాంకుర =
గణికపోచలచే; అలంకృతుండును = అలంకరింపబడినవాడును; లలిత = మనోజ్ఞమైన;
పుణ్యాంగనా = పునిస్తీల యొక్క; కర = చేతులు అను; కిసలయ = చిగుళ్ళ అందు; కలిత = కలిగిన;
శుభ = శుభసూచకములైన; అక్షత = అక్షంతలు; విన్యాస = ఉంచబడిన; భాసుర = ప్రకాశించుచున్న;
మస్తకుండును = తల కలవాడు; మాగధ = స్తుతిపాఠకుల యొక్క; మంజుల = రమణీయమైన; గానా
= పాటలచేత; అనుమోదితుండును = సంతోషించినవాడు; వందిజన = బిరుదు లుగ్గడించువారి;
సంకీర్తనా = పొగడ్తలచేత; ఆనందితుండును = సంతోషించినవాడు; పాఠక = వేదపాఠకుని; పఠన =
చదివెడి; రవ = నాదములచేత; వికాసిత = తేటబారిన; హృదయుండును = మనస్సు కలవాడు;
అయి = అయ్యి; వెడలు = బయలుదేరెడి; అవసరంబునన్ = సమయము నందు;

భావము:

అలా రథాన్ని ఎక్కిన శ్రీకృష్ణుడు, బ్రాహ్మణుల ఆశీర్వచనాలు పొందాడు; పుణ్యాంగనలు తలమీద
శుభాక్షతలు చల్లారు; వందిమాగధులు కైవారాలు చేసారు; స్తోత్ర పాఠకులు స్తుతించారు
ఈవిధంగా ముకుందుడు ఆనందంగా ముందుకు సాగాడు; అప్పుడు....

10.2-396-^{సీ}.

బలభద్ర సాత్యకి ప్రద్యుమ్న ముఖ యదు-

వృష్ణి భోజాంధక వీరవరులు

దుర్వార పరిపంథి గర్వభేదన కళా-

చతురబాహులోత్సాహలీల

వారణ స్యందన వాజి సందోహంబు-

సవరణ సేయించి సంభ్రమమున

సముచిత ప్రస్థాన చటుల భేరీ భూరి-

ఘోష మంభోనిధి ఘోష మడప

10.2-396.1-తే.

ద్వాదశాక్షాహిణీ బలోత్కరము లోలి

నడచె గృష్ణనిరథము వెన్నంటి చెలగి

పురులగతి మున్ భగీరథు రథము వెనుక

ననుగమించు వియన్నది ననుకరించి.

టీకా:

బలభద్ర = బలరాముడు; సాత్యకి = సాత్యకి; ప్రద్యుమ్న = ప్రద్యుమ్నుడు; ముఖ = మొదలగు; యదు = యదువులు; వృష్ణి = వృష్ణికులు; భోజ = భోజులు; అంధక = అంధకులు లోని; వీర = శూరులలో; వరులు = శ్రేష్ఠులు; దుర్వార = నివారింపరాని; పరిపంథి = శత్రువుల యొక్క; గర్వ = అహంకారమును; భేదన = భేదింపజేసెడి; కళా = విద్యయందు; చతుర = నేర్పుగల; బాహుబల = భుజబలముతోటి; ఉత్సాహ = విడువని పూనిక కల; లీలన్ = విధముగ; వారణ = ఏనుగుల; స్యందన = రథముల; వాజి = గుఱ్ఱముల; సందోహంబున్ = సమూహమును; సవరణ = సమాయత్తము; చేయించి = చేయించి; సంభ్రమమున = వేగిరపాటుతో; సముచిత = తగినట్టి; ప్రస్థాన = యుద్ధయాత్రకైన; చటుల = అదిరెడి; భేరీ = నగారాల; భూరి = అతిమిక్కిలి; ఘోషము = ధ్వని; అంభోనిధి = సముద్రపు {అంభోనిధి - నీటికి ఉనికిపట్టు, సముద్రము}; ఘోషమున్ = ధ్వనిని; అడపన్ = అణచివేయుచుండ;

ద్వాదశా = పన్నెండు (12); అక్షాహిణీ = అక్షాహిణుల; బలోత్కరములు = సేనాసమూహములు; ఓలీన్ = వరుసగా; నడచెన్ = నడచినవి; కృష్ణుని = కృష్ణుని; రథము = రథమును; వెన్నంటి = అనుసరించుచు; చెలగి = విజృంభించి; పురుల = అధికమైన; గతిన్ = వేగముతో; మున్ = పూర్వము; భగీరథు = భగీరథుని; రథము = రథమును; వెనుకన్ = వెనుకనే; అనుగమించు =

అనుసరించిన; వియన్నది = ఆకాశగంగను {వియన్నది - వియత్ (ఆకాశ) నది, గంగ}; అనుకరించి = పోలి.

భావము:

బలరాముడు, సాత్యకి, ప్రద్యుమ్నుడు మొదలైన యాదవ వీరులు, మదోన్మత్తులయిన శత్రువీరులను అణచివేయాలనే ఆఖండ బలోత్సాహాలతో చతురంగ బలాలను సమకూర్చుకుని యుద్ధభేరి మ్రోగించారు. ఆ భేరీల ధ్వని సముద్రఘోషను మించిపోయింది శ్రీకృష్ణుని రథం వెంట బయలుదేరిన పన్నెండు అక్షౌహిణుల సైన్యం భగీరథుడి వెంట బయలుదేరిన ఆకాశగంగా ప్రవాహంలా తోచింది.

10.2-397-వ.

ఇవ్విధంబునం గదలి కతిపయప్రయాణంబుల శోణపురంబు సేరంజని వేలాలంఘనంబు సేసి యదువీరు లంత.

టీకా:

ఈ = ఈ; విధంబునన్ = రీతిని; కదిలి = బయలుదేరి; కతిపయి = అనేకమైన; ప్రయాణంబులన్ = ప్రయాణములచేత; శోణపురంబున్ = శోణపురమును; చేరన్ = దగ్గరకు; చని = వెళ్ళి; వేలాలంఘనంబు = పోలిమేరదాటుట; చేసి = చేసి; యదు = యాదవ; వీరులు = యోధులు; అంతన్ = అంతట.

భావము:

ఈ విధంగా పయనమైన యదువీరులు కొన్నాళ్ళకు శోణపురం చేరి, పోలిమేర దాటారు.

10.2-398-మ.

పరిధారామ సరోవరోపవన యజ్ఞస్థానముల్ మాపి వే

పరిఖల్ పూడిచి యంత్రముల్ దునిమి వప్తవ్రాతముల్ ద్రొబ్బి గో

పురముల్ గూలఁగఁ ద్రోచి సౌధ భవనంబుల్ నూకి ప్రాకారముల్

ధరణిం గూల్చి కవాటముల్ విఱచి రుద్ధండ్రియాలోలురై.

టీకా:

సరిత్ = నదులు; ఆరామ = ఉద్యానవనములు; సరోవర = చెరువులు; ఉపవన = తోటలు; యజ్ఞ =
యాగ; స్థానముల్ = శాలలు; మాపి = పాడుచేసి; వేన్ = శీఘ్రముగా; పరిఖల్ = అగడ్తలు; పూడిచి =
మట్టితో నింపేసి; యంత్రముల్ = కీలు కల సాధనములు; తునిమి = ముక్కలుచేసి; వప్త =
కోటబురుజుల; వ్రాతముల్ = సమూహములను; ద్రొబ్బి = పడగొట్టి; గోపురముల్ = తోరణ
ద్వారములను; కూలంగద్రోచి = కూలగొట్టి; సౌధ = అంతస్థుల; భవనంబుల్ = ఇళ్ళు; నూకి =
తోసేసి; ప్రాకారముల్ = ప్రహరీ గోడలను; ధరణింగూల్చి = నేలగూల్చి; కవాటముల్ = తలుపులను;
విఱచి = విరగొట్టి; ఉద్ధండ = ఉద్ధండమైన; క్రియన్ = పనులు చేయు టందు; లోలురు =
లగ్నమైనవారు; ఐ = అయ్యి.

భావము:

యాదవవీరులు అత్యుత్సాహంగా శోణపురంలోని నదులను, సరోవరాలను, ఉద్యానవనాలను,
యజ్ఞవాటికలను చిందరవందర చేశారు; అగడ్తలను పూడ్చివేశారు; యంత్రాలను చెడగొట్టారు;
కోటలను పడగొట్టారు; గోపురాలను కూలద్రోశారు; సౌధాలను, ప్రాకారాలను నేలకూల్చారు;
కవచాలు విరగొట్టారు.

10.2-399-వ.

ఇట్లనేక ప్రకారంబులు గాసించేసి, పురంబు నిరోధించి పేర్చి యార్చినంజూచి
యాగ్రహసమగ్రోగ్రమూర్తియై బాణుండు సమరసన్నాహసంరంభ విజృంభమాణుండై సంగరభేరి
వ్రేయించిన.

టీకా:

ఇట్లు = ఇలా; అనేక = నానా; ప్రకారంబులన్ = విధములుగా; గాసి = వేధించుట; చేసి = చేసి;
పురంబున్ = పట్టణమును; నిరోధించి = ముట్టడించి; పేర్చి = విజృంభించి; ఆర్చినన్ = బొబ్బలు
పెట్టగా; చూచి = కనుగొని; ఆగ్రహ = కోపముచేత; సమగ్ర = పూర్తిగా; ఉగ్ర = భయంకరమైన; మూర్తి =
ఆకారము కలవాడు; ఐ = అయ్యి; బాణుండు = బాణాసురుడు; సమర = యుద్ధమునకై; సన్నాహ =
సిద్ధపడుటలోని; సంరంభ = వేగిరపాటుతో; విజృంభమాణుండు = చెలరేగుచున్నవాడు; ఐ =
అయ్యి; సంగర = యుద్ధ; భేరిన్ = భేరిని; వ్రేయించినన్ = కొట్టించగా.

భావము:

ఈ ప్రకారంగా యాదవవీరులు శోణపురాన్ని చుట్టుముట్టి రకరకాలుగా వేధిస్తూ విజృంభించారు.
అది చూసిన బాణుడు మిక్కిలి ఆగ్రహంతో సమర సన్నాహంచేసి విజృంభించి యుద్ధభేరి
వేయించాడు.

10.2-400-సీ.

ఆ చక్రవాళాచ**లా**చక్ర మంతయు-

బలసి కుమ్మరిసారె **ప్ర**గిదిఁ దిరిగె

పున ఘోణి ఖుర కోటి**పు**ట్టిత నదముల-

కరణి నంభోనిధుల్ **గ**లఁగి పొరలెఁ

గాలరుద్రాభీల **క**ర శూలహతి రాలు-

పిడుగుల గతి రాలె **ను**డుగణంబు

చటులానిలోద్ధాత **శా**ల్మలీతూలంబు-

చాడ్పున మేఘముల్ **చ**దలఁ దూలె

10.2-400.1-తే.

గిరులు వడఁకాడె దివి పెల్ల**గి**ల్లె సురల

గుండె లవిసె రసాతల**క్షో**భ మొదవె

దిక్కు లదరె విమానముల్ తెరలి చెదరె

గ్రలఁగి గ్రహరాజ చంద్రుల గతులు దప్పె.

టీకా:

ఆచక్రవాళాచల చక్రము = భూమండలము {ఆచక్రవాళాచలచక్రము - అచల (పర్వతముల) చక్రము (గుంపుల) పర్వతము కల చక్రవాళము (మండలము), భూమండలము}; అంతయున్ = సర్వము; బలసి = విజృంభించి; కుమ్మరిసారె = కుండలు చేయు చక్రము {కుమ్మరిసారె - కుండలు చేయువాని చక్రము}; పగిదిన్ = వలె; తిరిగెన్ = తిరిగిపోయినది; ఘన = గొప్ప; ఘాణి = వరాహము యొక్క; ఖుర = గిట్టల; కోటి = సమూహముచేత; ఘట్టిత = కొట్టబడిన; నదముల = కాలువల; కరణిన్ = వలె; అంభోనిధుల్ = సముద్రములు; కలగి = అల్లకల్లోలములై; పొరలెన్ = పొర్లిపోయెను; కాల = ప్రళయకాలపు; రుద్ర = రుద్రుని యొక్క; ఆభీల = భయంకరమైన; కర = చేతిలోని; శూల = త్రిశూలము యొక్క; హతిన్ = దెబ్బకు; రాలు = పడెడి; పిడుగుల = పిడుగుల; గతిన్ = వలె; రాలెన్ = రాలిపోయెను; ఉడు = నక్షత్రముల; గణంబున్ = సమూహములు; చటుల = తీవ్రమైన; అనిల = గాలిచేత; ఉద్ధాత = ఎగురగొట్టబడిన; శాల్మలీ = బూరుగు; తూలంబు = దూది; చాడ్పునన్ = రీతిన; మేఘముల్ = మేఘములు; చదలన్ = ఆకాశమునందు; తూలెన్ = చెదిరిపోయినవి; గిరులు = కొండలు; వడకాడెన్ = అదిరినవి; దివి = ఆకాశము; పెల్లగిలెలన్ = ఉన్నీలితమయ్యె; సురల = దేవతల; గుండెలు = హృదయములు; అవిసెన్ = పగిలెను; రసాతల = పాతాళము యొక్క; క్షోభము = అల్లకల్లోలమగుట; ఒదవెన్ = కలిగెను; దిక్కులు = దిక్కులు; అదరెన్ = అదరెను; విమానముల్ = విమానములు; తెరలి = తుళ్ళి; చెదరెన్ = చెదిరినవి; కలగి = కలతనొంది; గ్రహరాజ = సూర్యుని; చంద్రుల = చంద్రుడుల; గతులు = గమనములు; తప్పెన్ = తప్పినవి.

భావము:

ఈ యుద్ధ సన్నాహానికి ధరణీచక్రమంతా కుమ్మరిసారెలాగా తిరిగింది; ఆదివరాహపు గిట్టల తాకిడి తగిలిన నదులవలె సముద్రాలు కలగిపోయాయి; కాలరుద్రుడి శూలపు దెబ్బలకు రాలిన పిడుగుల వలె చుక్కలు విచ్చిన్నమై నేలరాలాయి; భయంకరమైన గాలికి ఎగిరిన బూరుగుదూది పింజలవలె మేఘాలు చెదిరి పోయాయి; పర్వతాలు వణికిపోయాయి; ఆకాశం పెల్లగిల్లింది; దేవతల గుండెలు

అవిసిపోయాయి; పాతాళం క్షోభించింది; దిక్కులు సంచలించాయి; విమానాలు
చెల్లాచెదరయ్యాయి; సూర్యచంద్రులు గతి తప్పారు.

10.2-401-వ.

అట్టి సమర సన్నాహంబునకుఁ గట్టాయితంబై, మణిఖచితభర్మ వర్మ నిర్మలాంశు జాలంబులును,
శిరస్త్రాణ కిరీట కోటిఘటిత వినూత్న రత్నప్రభాపటలంబులును, గనకకుండల గ్రైవేయ హార
కంకణ తులాకోటి వివిధభూషణవ్రాత రుచి నిచయంబులును, బ్రచండబాహుదండ సహస్రంబున
వెలుంగుచు శర శరాసన శక్తి ప్రాస తోమర గదా కుంత ముసల ముద్గర భిందిపాల కరవాల
పట్టిస శూల క్షురికా పరశు పరిఘాది నిశాత హేతివ్రాత దీధితులును, వియచ్చరకోటి నేత్రంబులకు
మిఱుమిట్లు గొలుపం గనకాచలశృంగ సముత్తుంగం బగు రథంబెక్కి యరాతివాహినీ
సందోహంబునకుం దుల్యంబైన నిజసేనాసమూహంబు లిరుగడల నడవ బాణం
డక్షిణప్రతాపంబు దీపింప ననికివెడలె; నయ్యవసరంబున.

టీకా:

అట్టి = అలాంటి; సమర = యుద్ధ; సన్నాహంబున్ = ప్రయత్నమున; కున్ = కు; కట్టాయితంబు =
సిద్ధపడినది; ఐ = అయ్యి; మణి = రత్నాలు; ఖచిత = పొదగబడిన; భర్మ = బంగారు; వర్మ =
కవచముల; నిర్మల = స్వచ్ఛమైన; అంశు = కిరణముల; జాలంబులును = సమూహములు; శిరస్
త్రాణ = తలపాగాల; కిరీట = కిరీటముల; కోటి = సమూహము లందు; ఘటిత = కూర్చబడిన;
వినూత్న = సరికొత్త; రత్న = రత్నముల యొక్క; ప్రభా = కాంతుల; పటలంబులును =
సమూహములు; కనక = బంగారపు; కుండల = చెవికుండలములు; గ్రైవేయ = కంఠాభరణములు;
హార = దండలు; కంకణ = చేతి కంకణములు; తులాకోటి = కాలి అందెలు; వివిధ =
అనేకరకములైన; భూషణ = అలంకారముల; వ్రాత = సమూహముల; రుచి = కాంతుల;
నిచయంబులును = సమూహములు; ప్రచండ = మిక్కిలి చురుకైన; బాహు = చేతులు అను; దండ =
కణ్ణులు; సహస్రంబును = వెయ్యితో; వెలుంగుచు = ప్రకాశించుచు; శర = అమ్ములు; శరాసన =
విల్లులు; శక్తి = శక్తి అను ఆయుధములు {శక్తి - పలుచేతులు వంటి ప్రక్క యలుగులును నిడుపాటి
మొనయును కలిగిన ఆయుధ విశేషము, ఇంకోలా గంటలు కట్టిన ఒక లాంటి బాణము, ఇంకోలా
చర్నాకోల}; ప్రాస = బల్లెములు; తోమర = చర్నాకోలలు, సర్వలలు; గదా = గదలు; కుంత = ఈటిలు;

ముసల = రోకళ్ళు; ముద్గర = ఇనుప గుదియలు; భిందిపాల = విడిచివాటు గుదియలు; కరవాల = కత్తులు; పట్టిస = అడ్డకత్తి; శూల = శూలము; క్షురికా = చురకత్తి; పరశు = గొడ్డలి; పరిఘ = ఇనుపకట్ల గుదియ; ఆది = మున్నగు; నిశాత = మిక్కిలి వాడియైన; హేతి = ఆయుధముల; వ్రాత = సమూహముల; దీధితులును = కాంతులు; వియత్ = ఆకాశము నందు; చర = తిరుగుచున్నవారికి; కోటి = ఎల్లర; నేత్రంబుల్ = కళ్ళ; కున్ = కి; మిఱుమిట్లుగొలుపన్ = చీకట్లు కమ్ముచుండగా {మిఱుమిట్లు కొలుపు - మిక్కిలి అధికమైన కాంతిని చూచుటాదులచేత కన్నులందు చీకట్లు కమ్ముట}; కనకాచల = మేరుపర్వత; శృంగ = శిఖరములకు; సమ = సమనమైన; ఉత్తుంగంబు = ఎత్తైనవి; అగు = ఐన; రథంబున్ = రథమును; ఎక్కి = ఎక్కి; అరాతి = శత్రువుల యొక్క; వాహినీ = సేనల; సందోహంబున్ = సమూహముల; కున్ = కు; తుల్యంబు = సాటివచ్చునవి; ఐన = అయినట్టి; నిజ = తన యొక్క; సేనా = సైన్యముల; సమూహంబులు = సమూహములు; ఇరుగడల్న్ = రెండువైపుల; నడవన్ = వస్తుండగా; బాణుండు = బాణుడు; అక్షీణ = తగ్గని, అధికమైన; ప్రతాపంబున్ = పరాక్రమము; దీపింపన్ = ప్రకాశించగా; వెడలెన్ = బయలుదేరెను; ఆ = ఆ; అవసరంబునన్ = సమయము నందు.

భావము:

అంతటి భీకరంగా యుద్ధానికి సిద్ధపడిన బాణాసురుడు మేరుపర్వత శిఖరంవలె ఉన్నతమైన రథాన్ని అధిరోహించాడు; మణులు పొదిగిన బంగారు కవచాన్ని ధరించాడు; రత్నకాంతులతో అతని కిరీటం శోభించింది; కుండలాలు, హారాలు, కంకణాలు మొదలైన బంగారు ఆభరణాల కాంతులు అంతటా వ్యాపించాయి; బాణ, కుంత, తోమర, ముసల, గదా, కరవాలం మున్నగు అనేక ఆయుధాలతో అతని వేయి చేతులు వెలిగిపోతూ దేవతల నేత్రాలకు మిరుమిట్లు గొల్పాయి; ఈవిధంగా ఆ రాక్షసేంద్రుడు శత్రుసైన్యంతో సమానమైన సైన్యం ఇరుదిక్కులా నడవగా అమిత పరాక్రమంతో రణరంగానికి బయలుదేరాడు.

దశమ స్కంధము - ఉత్తర : శివ కృష్ణులకు యుద్ధ మగుట

వరదుఁ డుదార భక్తజనవత్సలుఁడైన హరుండు బాణుని

గర మనురక్తి నాత్మజలకంటి దయామతిఁ జూచుఁ గానఁ దా

దురమొనరించువేడ్క బ్రమధుల్ గుహుండున్ నిజభూతకోటియున్

సరస భజింప నుజ్జ్వల నిశాతభయంకరశూలహస్తం డై.

టీకా:

వరదుడు = కోరిన వరము లిచ్చువాడు; ఉదార = అధికముగా; భక్త = భక్తులైన; జన = వారి ఎడల;
వత్సలుడు = వాత్సల్యము కలవాడు; ఐన = అయినట్టి; హరుండు = శివుడు {హరుడు - భక్తుల
పీడను హరించువాడు, శివుడు}; బాణునిన్ = బాణుని; కరమున్ = మిక్కిలి; అనురక్తిన్ =
అనురాగముతో; ఆత్మజల = కన్నకొడుకుల; కంటిన్ = కంటి; దయా = దయతోడి; మతిన్ = బుద్ధితో;
చూచున్ = కనిపెట్టి ఉండును; కాన = కనుక; తాన్ = తను; దురము = యుద్ధము; ఒనరించు =
చేసెడి; వేడ్కన్ = కుతూహలముతో; ప్రమధుల్ = ప్రమథగణములు {ప్రమథ గణములు -
ప్రమథనము (వధించుట) చేసెడి శివుని భటుల గణములు (సమూహములు)}; గుహుండున్ =
కుమారస్వామి {గుహుడు - తన సైన్యమును రక్షించుకొనువాడు, కుమారస్వామి}; నిజ = తనను
ఆశ్రయించి ఉండు; భూత = పిశాచ; కోటియున్ = సమూహములు; సరసన్ = పక్కన; భజింపన్ =
కొలుచుచుండగా; ఉజ్జ్వల = కాంతివంతమైన; నిశాత = వాడియైన; భయంకర = భయము
పుట్టించు; శూల = త్రిశూలము; హస్తండు = చేతబట్టినవాడు; ఐ = అయ్యి.

భావము:

వరదుడు, ఉదారుడు, భక్తజనవత్సలుడు అయిన పరమేశ్వరుడు బాణాసురుని తన కన్నకొడుకుల
కన్నా అధికంగా అభిమానిస్తాడు. కనుక, బాణుని పక్షాన యుద్ధం చేయాడానికి ప్రమథులు,
గుహుడూ, తన అనుచర భూతకోటి వెంటరాగా భయంకరమైన శూలాన్ని ధరించి
బయలుదేరాడు.

10.2-403-సీ.

ఖరపుటాహతి రేఁగు ధరణీపరాగంబు-

పంకేరుహాప్తబింబంబుఁ బొదువ

విపులవాలాటోప విక్షేపజాత వా-

తాహతి వారివాహములు విరయఁ

గుఱుచ తిన్నని వాడికొమ్ములఁ జిమ్మిన-

బ్రహ్మాండభాండ కర్పరము వగుల

నలవోక ఖణి ఖణిల్లని అంకె వైచిన-

రోదసీకుహరంబు భేదిలంగ

10.2-403.1-తే.

గళ చలద్భర్మఘంటికా ఘణఘణప్ర

హాషమున దిక్తటంబు లాకులత నొంద

లీల నడతెంచు కలధౌతశైల మనఁగ

నుక్కు మిగిలిన వృషభేంద్రు నెక్కి వెడలె.

టీకా:

ఖరపుటా = గిట్టల; ఆహతిన్ = తాకుడుల వలన; రేగు = పైకెగయునట్టి; ధరణీ = మట్టి; పరాగంబున్ = రేణువులు; పంకేరుహాప్త = సూర్య (పంకేరుహాప్తుడు - పంక (నీటిలో, బురదలో) ఈరుహ (పుట్టు) పద్మములకు ఆపుడు, సూర్యుడు); బింబంబున్ = బింబమును; పొదువ = కమ్ముకొనగా; విపుల = పొడవైన; వాలా = తోక యొక్క; ఆటోప = సంభ్రమముతోడి; విక్షేప = ఊపుటవలన; జాత = పుట్టిన; వాత = వాయువు యొక్క; ఆహతిన్ = దెబ్బచేత; వారివాహములున్ = మేఘములు; విరయన్ = విడిపోగా; కుఱుచ = పొట్టి; తిన్నని = వంకరలులేని; వాడి = వాడియైన; కొమ్ములన్ = కొమ్ములతో; చిమ్మినన్ = ఎగజిమ్మినచో; బ్రహ్మాండ = బ్రహ్మాండము యొక్క; కర్పరము = పైకప్పు; పగులన్ = పగిలిపోగా; అలవోకన్ = వినోదముగా; ఖణిఖణిల్ = ఖణిల్లుఖణిల్లు; అని = అనెడి శబ్దముతో; అంకె = అరుచుట; వైచినన్ = చేయగా; రోదసీకుహరంబు = భూమ్యాకాశముల మధ్య ప్రదేశము; భేదిలంగన్ = బద్ధలుకాగా; గళ = మెడలోని; చలత్ = ఊగుతున్న; భర్మ = బంగారు; ఘంటికా = గంటల; ఘణఘణ = గణగణ అను; ప్రహాషమునన్ = గట్టిధ్వనిచేత; దిక్ = దిక్కులందలి; తటంబులు = ప్రదేశములు; ఆకులతన్ = వ్యాకులత; ఒందన్ = పొందగా; లీలన్ = విలాసముగా; అడతెంచు = నడచునట్టి; కలధౌతశైలము =

వెండికొండ; అనగన్ = అన్నట్లుగా; ఉక్కుమిగిలిన = బలముతో అతిశయించిన; వృషభేంద్రున్ = నందిని {వృషభేంద్రము - వృషభము (ఆబోతులలో) ఇంద్రము (శ్రేష్ఠము), నంది, శివుని వాహనము}; ఎక్కి = అధిరోహించి; వెడలెన్ = బయలుదేరెను.

భావము:

అలా విలాసంగా కదలివస్తున్న కైలాసపర్వతంలాగ మహోన్నతమైన నందీశ్వరునిపై ఎక్కి శంకరుడు యుద్ధరంగానికి వచ్చాడు. నందీశ్వరుని కాలిగిట్టల తాకిడికి పైకిలేచిన దుమ్ము సూర్యబింబాన్ని క్రమ్మివేసింది; తోక కదలిక వలన పుట్టిన గాలిదెబ్బకు మేఘాలు చెదరిపోయాయి; వాడి కొమ్ముల ధాటికి బ్రహ్మాండభాండం బ్రద్దలయింది; ఖణిల్లని విలాసంగా వేసిన రంకెకు రోదసీకుహరం దద్దరిల్లింది; మెడలోని గంటల గణగణ ధ్వనులకు సర్వదిక్కులూ పెటపెటలాడాయి.

10.2-404-వ.

ఇట్లు వెడలి సమరసన్నాహ సముల్లాసంబు మొగంబులకు వికాసంబు సంపాదింపం
బ్రతిపక్షబలంబులతోడం దలపడిన ద్వంద్వయుద్ధం బయ్యె; నప్పుడ పురాతన యోధుల యా
యోధనంబుఁ జూచు వేడ్కం జనుదెంచిన, సరసిజసంభవ శక్త సుర యక్ష సిద్ధ సాధ్య చారణ
గంధర్వ కిన్నర కింపురుష గరుడోర గాదులు నిజ విమానారూఢులై వియత్తలంబున నిలిచి;
రట్టియెడం గృష్ణుండును హరుండును, మారుండును గుమారుండును, గూపకర్ణ కుంభాండులును,
గామపాలుండును బాణపుత్రుండగు బలుండును, సాంబుండును; సాత్యక్రియును బాణుండును,
రథికులు రథికులును, నాశ్వికులు నాశ్వికులును, గజారోహకులు గజారోహకులును, బదాతులు
పదాతులునుం దలపడి యితరేతర హేతుసం ఘట్టనంబుల మిణుఁగులు సెదరం
బరస్పరాహ్వన బిరుదాం కిత సింహనాద హుంకార శింజినీటంకార వారణ ఘీంకార వాజి
హేషారవంబులను, బటహ కాహళ భేరీ మృదంగ శంఖ తూర్య ఘోషంబులను
బ్రహ్మాండకోటరంబు పరిస్ఫోటితంబయ్యె; నయ్యవసరంబున.

టీకా:

ఇఇట్లు = ఈ విధముగా; వెడలి = బయలుదేరి; సమర = యుద్ధ; సన్నాహ = ప్రయత్నమునందలి;
సముల్లాసంబున్ = ఉత్సాహమును; మొగంబుల్ = ముఖముల; కున్ = కు; వికాసంబు =
తేటదనము; సంపాదింపన్ = కలుగజేయగా; ప్రతిపక్ష = శత్రువుల యొక్క; బలంబుల్ = సైన్యముల;
తోడన్ = తోటి; తలపడినన్ = ఎదిరించగా, తాకిన; ద్వంద్వయుద్ధము = జతజతగా చేసే యుద్ధము;
అయ్యెన్ = జరిగెను; అప్పుడున్ = అప్పుడు; ఆ = ఆ ప్రసిద్ధమైన; పురాతన = పురాతనమైన;
యోధుల = శూరుల; ఆ = ఆ యొక్క; యోధనంబున్ = పోరును; చూచున్ = చూసిడి; వేడ్కన్ =
కుతూహలముతో; చనుదెంచిన = వచ్చిన; సరసిజసంభవ = బ్రహ్మదేవుడు; శక్త = ఇంద్రుడు; సుర =
దేవతలు; యక్ష = యక్షులు; సిద్ధ = సిద్ధులు; సాధ్య = సాధ్యులు; చారణ = చారణులు; గంధర్వ =
గంధర్వులు; కిన్నర = కిన్నరలు; కింపురుష = కింపురుషులు; గరుడ = గరుడులు; ఉరగ = నాగులు;
ఆదులు = మున్నగువారు; నిజ = తమ; విమాన = విమానములందు; ఆరూఢులు = ఎక్కినవారు; ఐ
= అయ్యి; వియత్తలంబునన్ = ఆకాశ ప్రదేశమునందు; నిలిచిరి = నిలుచుండిరి; అట్టి = అటువంటి;
ఎడన్ = సమయమునందు; కృష్ణుండును = కృష్ణుడు; హరుండునున్ = శివుడులు; మారుండును =
ప్రద్యుమ్నుడు; కుమారుండును = కుమారస్వామి లు; కూపకర్ణ = కుపకర్ణ; కుంభాండులును =
కుంభాండులుతో; కామపాలుండును = బలరాముడును; బాణ = బాణుని; పుత్రుండు = కొడుకు;
అగు = ఐన; బలుండును = బలుడు తో; సాంబుండును = సాంబుడును {సాంబుడు - కృష్ణుని
కొడుకు}; సాత్యకియునున్ = సాత్యకి {సాత్యకి - కృష్ణుని రథ సారథి}; బాణుండును = బాణుడు లు;
రథికులున్ = రథికులు; రథికులును = రథికులతో; ఆశ్వికులున్ = గుఱ్ఱపురౌతులు; ఆశ్వికులునున్ =
గుఱ్ఱపురౌతులతో; గజారోహకులున్ = ఏనుగులపైనియోధులు; గజారోహకులున్ =
గజారోహకులతో; పదాతులున్ = కాలిబంట్లు; పదాతులునున్ = కాలిబంట్లతో; తలపడి = తాకి;
ఇతరేతర = ఒకరినొకరు; హేతి = ఆయుధములతో; ఘట్టనంబులన్ = కొట్టుటలతో; మిణుగుణులు =
నిప్పురవ్వలు; చెదరన్ = ఎగయగా; పరస్పర = ఒకరినొకరు; ఆహ్వాన = పిలుచుటలు; బిరుదా =
బిరుదులతో; అంకిత = గుర్తులతో; సింహనాద = బొబ్బలు; హుంకార = హుం అను ధ్వనులతోను;
శింజినా = వింటితాడు యొక్క; టంకార = టం అను శబ్దములతో; వారణ = ఏనుగు; ఘంకార =
ఘం అను శబ్దములతో; వాజి = గుఱ్ఱముల; హేషా = సకిలింతల; రవంబులనున్ = శబ్దములతో;
పటహ = యుద్ధవాద్యాలుతప్పెటలు; కాహళ = ఊదెడి వాద్యవిశేషము, బాకా; భేరీ = పెద్దనగారాలు;

మృదంగ = మద్దెలలు; శంఖ = శంఖములు; తూర్య = యుద్ధ వాద్యముల; ఘోషంబులను = ధ్వనులు;
 బ్రహ్మాండ = బ్రహ్మాండము అనెడి; కోటరంబు = తొట్టి; పరిస్ఫోటితంబు = బద్దలైనది; అయ్యెన్ =
 అయినది; ఆ = ఆ; అవసరంబునన్ = సమయమునందు;

భావము:

పరమశివుడు ఇలా బయలుదేరి యుద్ధోత్సాహంతో ప్రతిపక్షంతో తలపడ్డాడు. అప్పుడు
 ఇరుపక్షాలవారికీ ద్వంద్వయుద్ధం జరిగింది. ఆ పురాతన యోధుల యుద్ధాన్ని చూడడానికి
 బ్రహ్మాది దేవతలు, మునీంద్రులు, యక్ష, రాక్షస, సిద్ధ, చారణ, గంధర్వ, కిన్నరాదులు తమ తమ
 విమానాలు ఎక్కి ఆకాశంలో గుమికూడారు. అప్పుడు శివ కేశవులూ; కుమార ప్రద్యుమ్నులూ;
 కూపకర్ణ కుంభాండులూ; బలరాముడూ సాంబుడూ; బాణనందనుడు బలుడూ బాణసాత్యకులూ;
 ఒండొరులతో తలపడ్డారు. రథికులు రథికులతోనూ; అశ్వికులు అశ్వికులతోనూ; గజారోహకులు
 గజారోహకులతోనూ; పదాతులు పదాతులతోనూ యుద్ధం ప్రారంభించారు. ఖడ్గాల రాపిడికి
 నిప్పులు రాలుతున్నాయి; సింహనాదాలతో, ధనుష్టంకారాలతో, ఏనుగు ఘీంకారాలతో, గుఱ్ఱాల
 సకిలింపులతో, పటహము భేరి కాహళము మృదంగము శంఖమూ మున్నగు వాయిద్యాల
 సంకుల ధ్వనులతో బ్రహ్మాండం దద్దరిల్లి పోయింది.

10.2-405-చ.

జలరుహనాభుఁ డార్చి నిజ శార్ఙ్గ శరాసన ముక్త సాయకా

వలి నిగుడించి నొంచె బురవైరి పురోగములన్ రణక్రియా

కలితుల గుహ్యకప్రమథ కర్బుర భూతపిశాచ డాకినీ

బలవ దరాతియోధులను బ్రమ్మెరపోయి కలంగి పాఱగన్.

టీకా:

జలరుహనాభుడు = కృష్ణుడు; నిజ = తన; శార్ఙ్గ = శార్ఙ్గము అను; శరాసన = విల్లునుండి; ముక్త =

వదలబడిన; సాయకా = బాణముల; ఆవలిన్ = సమూహమును; నిగుడించి = ప్రయోగించి;

నొంచెన్ = నొప్పించెను; పురవైరి = శివుని; పురోగములన్ = ముందుకు వచ్చు సైనికులను; రణ =

యద్ధపు; క్రియా = పనులలో; కలితులను = లగ్న మైనవారిని; గుహ్యక = గుహ్యకులు; ప్రమథ =

ప్రమథగణములను; కర్బుర = నైర్వృతి (ఆంధ్ర వాచస్పతము), రాక్షసులను (ఆంధ్రశబ్దరత్నాకరము)
 కర్బురుడు - కర్బర, కర్బర (పాపము, చిత్ర వర్ణము) కల వాడు, రాక్షసుడు; భూత = భూతములు
 {భూతము - పిశాచ భేదము}; పిశాచ = పిశాచములు {పిశాచము - దేవయోని విశేషము}; డాకినీ =
 డాకినీలు {డాకినీ - పిశాచ స్త్రీ భేదము}; బలవత్ = బలవంతులు అయిన; అరాతి = శత్రు;
 యోధులను = వీరులను; బ్రహ్మేరపోయి = తత్తరపడి; కలంగి = కలతచెంది; పాఱగన్ =
 పారిపోవునట్లుగా.

భావము:

శ్రీకృష్ణుడు సింహనాదంచేసి శార్ఙ్గమనే తన ధనస్సును ఎక్కుపెట్టి, బాణవర్షాన్ని కురిపించి,
 యుద్ధవిశారదు లైన ప్రమథగణాలనూ, భూత, పిశాచ, డాకినీ వీరులను దిగ్భ్రాంతి చెంది
 పారిపోయేలా చేసాడు

10.2-406-వ.

ఇట్లేసి యార్చిన కుంభినీధరు భూజావిజృంభణ సంరంభంబునకు సహింపక, నిటలాంబకుం
 డనలకణంబు లుమియు నిశితాంబకంబులం బీతాంబరునినేసిన, వానినన్నింటి నడుమన
 ప్రతిబాణంబు లేసి చూర్ణంబు సేసినం గనుంగొని మఱియును.

టీకా:

ఇట్లు = ఈ విధముగా; ఏసి = బాణములను ప్రయోగించి; ఆర్చినన్ = బొబ్బరించగా; కుంభినీధరున్
 = కృష్ణుని {కుంభి నీధరుడు - కుంభిని (భూమిని) ధరించినవాడు, విష్ణువు}; భుజా = భుజబలము
 యొక్క; విజృంభణ = చెలరేగెడి; సంరంభంబున్ = ఆటోపమున; కున్ = కు; సహింపక =
 ఓర్వకుండా; నిటలాంబకుండు = శివుడు {నిటలాంబకుడు - నొసట కన్ను కలవాడు, శివుడు};
 అనల = నిప్పు; కణంబులున్ = రవ్వలను; ఉమియు = రాల్చుచున్న; నిశిత = వాడియైన;
 అంబకంబులన్ = బాణములచే; పీతాంబరునిన్ = కృష్ణుని {పీతాంబరుడు - పచ్చని బట్టలు
 ధరించున వాడు, కృష్ణుడు}; ఏసినన్ = కొట్టగా; వానిన్ = వాటిని; అన్నింటిని = అన్నింటిని;
 నడుమన్ = మధ్యలోనే; ప్రతి = తిరుగుడు చేయు; బాణంబులు = బాణములను; ఏసి = వేసి;
 చూర్ణంబు = నుగ్గునుగ్గు; చేసినన్ = చేయగా; కనుంగొని = చూసి; మఱియును = ఇంకను.

భావము:

ఇలా బాణప్రయోగం చేసి విజృంభించిన శ్రీకృష్ణుడి పరాక్రమాన్ని సహించలేక, పరమేశ్వరుడు నిప్పులు క్రక్కి శరపరంపరలను వీతాంబరుడైన కృష్ణుడిమీద ప్రయోగించాడు. ఆ బాణాలు అన్నింటిని, మధ్యలోనే శ్రీకృష్ణుడు చూర్ణం చేసాడు.

10.2-407-మ.

అనలాక్షుండు త్రిలోకపూజ్యమగు బ్రహ్మాస్త్రం బరింబోసి యా
వనజాతేక్షణ మీదఁ గ్రోధమహిమవ్యాకీర్ణుఁ డై యేసి; నే
సినఁ దద్దివ్యశరంబుచేతనే మఱిలైఁ గృష్ణుఁ డత్యుద్ధతిన్
జనితాశ్చర్య రసాబ్ధిమగ్ను లగుచున్ శక్రాదు లగ్గింపఁగన్.

టీకా:

అనలాక్షుండు = శివుడు {అనలాక్షుడు - అగ్ని నేత్రములు కలవాడు, శివుడు}; త్రిలోక =
ముల్లోకములలోను; పూజ్యంబు = పూజింపబడునది; అగు = ఐన; బ్రహ్మాస్త్రంబున్ = బ్రహ్మాస్త్రమును;
అరిన్ = నారి యందు; పోసినన్ = సంధించగా; ఆ = ఆ; వనజాతేక్షణ = కృష్ణుని; మీదన్ = పై; క్రోధ =
కోపము యొక్క; మహిమా = అధిక్యమును; వ్యాకీర్ణుడు = వ్యాపింప జేయువాడు; ఐ = అయ్యి; ఏసెన్
= వేసెను; ఏసినన్ = వేయగా; ఆ = ఆ; దివ్య = మహిమాన్వితమైన; శరంబు = బాణము; చేతనే =
తోనే; మఱిలైన్ = వెనుకకు మరలెను; కృష్ణుడు = కృష్ణుడు; అతి = మిక్కిలి; ఉద్ధతిన్ =
విజృంభణముతో; జనిత = కలిగిన; ఆశ్చర్య = ఆశ్చర్యము అను; రసా = రసము అను; అబ్ధి =
సముద్రము నందు; మగ్నులు = మునిగినవారు; అగుచున్ = జెతు; శక్ర = ఇంద్రుడు {శక్రుడు -
దుష్టులను శిక్షించు శక్తి కలవాడు, ఇంద్రుడు}; ఆదులు = మున్నగువారు; అగ్గింపన్ =
శ్లాఘించుచుండగా.

భావము:

నుదట అగ్నిని కురిపించే కనులు గల ఆ పరమశివుడు, పరిస్థితిని గమనించి, త్రిలోకపూజ్యమైన బ్రహ్మాస్త్రాన్ని ప్రయోగించాడు. శ్రీకృష్ణుడు కూడ బ్రహ్మాస్త్రాన్ని ప్రయోగించి, శివుడు వేసిన బ్రహ్మాస్త్రాన్ని మరలించాడు. ఇది చూసిన దేవేంద్రాది దేవతలు ఆశ్చర్యచకితులై శ్రీకృష్ణుని స్తుతించారు.

10.2-408-శా.

వాయవ్యాస్త్ర ముపేంద్రుపై నలిగి దుర్వారోద్ధతిన్నేయ దై

తేయధ్వంసియుఁ పార్వతాశుగముచేఁ ద్రెంచెం; క్రతుధ్వంసి యా

గ్నేయాస్త్రం బడరించె నుగ్రగతి లక్ష్మీనాథుపై; దాని వే

మాయం జేసెను నైంద్రబాణమునఁ బద్మాక్షుండు లీలాగతిన్.

టీకా:

వాయవ్యాస్త్రంబున్ = వాయవ్యాస్త్రమును; ఉపేంద్రు = కృష్ణుని {ఉపేంద్రుడు - ఇంద్రుని తమ్ముడు, విష్ణువు}; పైన్ = మీద; అలిగి = కోపించి; దుర్వార = అడ్డగింపరాని; ఉద్ధతిన్ = అతిశయముతో; ఏయన్ = ప్రయోగించగా; దైతేయధ్వంసియున్ = కృష్ణుడు {దైతేయ ధ్వంసి - రాక్షసులను నాశము చేయువాడు, విష్ణువు}; పార్వతాశుగము = పర్వతాస్త్రము; చేన్ = చేత; త్రెంచెన్ = ఖండించెను; క్రతుధ్వంసి = శివుడు {క్రతు ధ్వంసి - క్రతు (యాగమును దక్షుని) ధ్వంసము చేసినవాడు, శివుడు}; ఆగ్నేయాస్త్రంబున్ = ఆగ్నేయాస్త్రమును; అడరించెన్ = ప్రయోగించెను; ఉగ్ర = భీకరమైన; గతిన్ = రీతిని; లక్ష్మీనాథు = కృష్ణుని {లక్ష్మీనాథుడు - లక్ష్మీదేవి భర్త, విష్ణువు}; పైన్ = మీద; దానిన్ = దానిని; వేన్ = శివుడే; మాయన్ = నశించునట్లు; చేసెన్ = చేసెను; ఐంద్రబాణమునన్ = ఐంద్రబాణముచేత; పద్మాక్షుండు = కృష్ణుడు; లీలా = విలాసపు; గతిన్ = రీతిని.

భావము:

అంతట ఉమాపతి ఉపేంద్రుడిమీద వాయవ్యాస్త్రాన్ని ప్రయోగించాడు. అసురారి ఆ అస్త్రాన్ని పర్వతాస్త్రంతో నివారించాడు. ఉగ్రుడు మహోగ్రుడై ఆగ్నేయాస్త్రాన్ని ప్రయోగించగా, కృష్ణుడు ఐంద్రబాణంతో దానిని అణచివేశాడు.

10.2-409-వ.

మఱియును.

టీకా:

మఱియును = ఇంకను.

భావము:

ఇంకా.....

10.2-410-ఉ.

పాయని కిన్కతో హరుడు **పా**శుపతాస్త్రము నారిఁ బోసినన్;

దోయరుహాయతాక్షుడునుఁ **దో**డన లోకభయంకరోగ్ర నా

రాయణబాణరాజము ర**యం**బున నేసి మరల్చె దానిఁ జ

క్రాయుధుఁ డిత్తెఱంగునఁ బు**రా**రి శరావలి రూపుమాపినన్.

టీకా:

పాయని = వదలని; కిన్క = కినుక, కోపము; తోన్ = తోటి; హరుడు = శివుడు (హరుడు -

ప్రళయకాలమున సర్వమును హరించువాడు, శివుడు); పాశుపతాస్త్రమున్ = పాశుపతాస్త్రమును;

నారిన్ = వింటితాడు నందు; పోసినన్ = సంధించగా; తోయరుహాయ తాక్షుడునున్ =

కృష్ణుడుకూడ (తోయరుహాయతాక్షుడు తోయరుహము (నీట పుట్టినదైన పద్మమువలె) ఆయత

(విశాలమైన) అక్షుడు (కన్నులు కలవాడు), కృష్ణుడు); తోడనన్ = వెంటనే; లోక = ముల్లోకములకు;

భయంకర = భయము పుట్టించెడి; ఉగ్ర = క్రూరమైన; నారాయణబాణ రాజమున్ =

నారాయణాస్త్రమును; రయంబునన్ = వేగముగా; ఏసి = వేసి; మరల్చె = వెనుదిరుగు నట్లు చేసెను;

దానిన్ = దానిని; చక్రాయుధుడు = కృష్ణుడు; ఈ = ఈ; తెఱంగునన్ = రీతిగా; పురారి = శివుడు; శర

= బాణముల; అవలిన్ = అనేకమును; రూపుమాపినన్ = నశింపజేయగా.

భావము:

అనంతరం మిక్కిలి కోపంతో పరమేశ్వరుడు పాశుపతాస్త్రాన్ని వింట సంధించాడు. చక్రాయుధుడు లోకభయంకరమైన నారాయణాస్త్రాన్ని ప్రయోగించి పాశుపతాన్ని మరలించాడు. ఈ విధంగా శ్రీకృష్ణుడు పరమశివుని అస్త్రాలు అన్నింటినీ రూపుమాపాడు.

10.2-411-క.

ఊహ కలంగియు విగతో

ఉత్సాహుండగు హరునిమీద జలజాక్షుడు స

మోహన శిలీముఖం బ

వ్యాహత జయశాలి యగుచు నడరించె నృపా!

టీకా:

ఊహ = మనసు; కలంగియున్ = చలించి; విగత = చెడినట్టి; ఉత్సాహుండు = ఉత్సాహము

కలవాడు; అగు = ఐన; హరుని = శివుని; మీదన్ = పైన; జలజాక్షుడు = కృష్ణుడు; సమోహన =

సమోహన; శిలీముఖంబున్ = బాణమును; అవ్యాహత = ఓటమి ఎరుగని; జయశీలి = జయించు

శీలము గలవాడు; అగుచున్ = ఔతు; అడరించెన్ = ప్రయోగించెను; నృపా = రాజా.

భావము:

రాజా! అంతట పరమేశ్వరుడు నిరుత్సాహం చెందాడు. ఆ సమయం కనిపెట్టి జయశీలి అయిన శ్రీకృష్ణుడు సమోహనాస్త్రం ప్రయోగించాడు.

10.2-412-వ.

అట్లేసిన.

టీకా:

అట్లు = ఆ విధముగా; ఏసినన్ = వేయగా.

భావము:

అలా ప్రయోగించడంతో.....

10.2-413-క.

జ్యంభణశరపాతముచే

శంభుడు నిజతనువు పరవశంబు సోలన్

జ్యంభితుడై ఘననిద్రా

రంభత వృషభేంద్ర మూపురముపై వ్రాలెన్.

టీకా:

జ్యంభణశర = సమ్మోహనాస్త్రము యొక్క; పాతము = పాటు; చేతన్ = చేత; శంభుడు = శివుడు
{శంభుడు - సుఖమును కలిగించువాడు, శివుడు}; నిజ = తన; తనువు = దేహము; పరవశంబు =
స్వాధీనత తప్పినది; అయి = ఐ; సోలన్ = తెలివి తప్పిపోగా; జ్యంభితుడు = ఆవులించువాడు; ఐ =
అయ్యి; ఘన = గాఢమైన; నిద్రా = నిద్రించుట; ఆరంభతన్ = మొదలిడుటచేత; వృషభేంద్రు = నంది;
మూపురము = మూపురము; పైన్ = మీద; వ్రాలెన్ = వాలెను.

భావము:

ఆ సమ్మోహనాస్త్రం యొక్క ప్రభావం వలన శరీరం స్వాధీనం తప్పి, శంకరుడు నందీశ్వరుని
మూపురంపైకి వ్రాలిపోయాడు.

10.2-414-వ.

ఇట్లు వ్రాలినం జక్రపాణి పరబలంబుల నిశితబాణ పరంపరలం దునిమియు, నొక్కయెడం
గృపాణంబులం గణికలు సేసియు, నొక్కచో గదాహతులం దుత్తమురుగా మొత్తయు
నివ్వధంబునఁ బీనుంగుపెంటలఁ గావించె; నంత.

టీకా:

ఇట్లు = ఇలా; వ్రాలినన్ = వాలిపోగా; చక్రపాణి = కృష్ణుడు (చక్రపాణి - చక్రము చేత గలవాడు, కృష్ణుడు); పర = శత్రువుల; బలంబులన్ = సైన్యములను; నిశిత = వాడియైన; బాణ = బాణముల; పరంపరలన్ = వరుసలచేత; తునిమియున్ = ఖండించి; ఒక్క = ఒకానొక; ఎడన్ = చోట; కృపాణంబులన్ = కత్తుల; కణికలు = తునకలుగా; తో చేసియున్ = చేసి; ఒక్క = ఒకానొక; చోన్ = చోట; గదా = గద; హతులన్ = మోదుటలచేత; తుత్తురుముగా = నుగ్గునుగ్గుగా; మొత్తియున్ = మొత్తి; ఈ = ఈ; విధంబునన్ = విధముగా; పీనుగపెంటలన్ = శవాల గుట్టలు గుట్టలుగా; కావించెన్ = చేసెను; అంత = పిమ్మట;

భావము:

శూలపాణి స్పృహ తప్పుట చూసి, చక్రధారి అయిన కృష్ణుడు శత్రుసైన్యాన్ని శరపరంపరలతో చిందరవందర చేసాడు. కొందరిని గదాఘాతాలతో తుత్తుమురు చేసాడు. ఈవిధంగా శత్రుసైన్యాన్ని హతమార్చాడు.

10.2-415-చ.

తటిమి మురాంతకాత్మజుఁ డుదాత్తబలంబున బాహులేయుపైఁ

గఱకరిఁ దాకి తీవ్రశితకాండ పరంపరలేసి నొంపఁగా

నెఱకులు గాడిపైఁ దొరఁగు నెత్తుటఁ జొత్తిలి వైరు లార్వఁగాఁ

బలచె మయూరవాహనముఁ బైకొని తోలుచు నాజిభీతుఁడై.

టీకా:

తటిమి = వెంటబడి; మురాంతకాత్మజుడు = ప్రద్యుమ్నుడు (మురాంతకాత్మజుడు - మురాసురుని సంహరించిన కృష్ణుని యొక్క పుత్రుడు, ప్రద్యుమ్నుడు); ఉదాత్త = మిక్కుటమైన; బలంబునన్ = బలముతో; బాహులేయు = కుమారస్వామి; పైన్ = మీద; కఱకరిన్ = కఠినంగా; తాకి = తలపడి; తీవ్ర = తీక్షణములైన; శిత = వాడి యైన; కాండ = బాణముల; పరంపరన్ = వరుసలను; ఏసి = వేసి; నొంపగా = నొప్పించగా; నెఱకులున్ = మర్మములను; కాడి = నాటి; పైన్ = పైకి; తొరగు =

పొద్దుచున్న; నెత్తుటన్ = రక్తముతో; జొత్తిలి = తడిసి ఎఱ్ఱబారి; వైరులు = శత్రువులు; అర్వగాన్ = బొబ్బలిడగా; పఱచెన్ = పారిపోయెను; మయూర = నెమలి; వాహనమున్ = వాహనమును; పైకొని = ఎక్కి; తోలుచున్ = వేగముగా తోలుతు; ఆజి = యుద్ధము నందు; భీతుడు = భయపడినవాడు; ఐ = అయ్యి.

భావము:

ఆ సమయంలో ప్రద్యుమ్నుడు అనివార్య శౌర్యంతో కుమారస్వామిని ఎదుర్కున్నాడు. పట్టుదలతో తీవ్రమైన బాణాలను ప్రయోగించాడు. అంతట, నెత్తురు ముద్దగా మారిన కుమారస్వామి శత్రువులు సింహనాదాలు చేస్తుండగా యుద్ధరంగం నుండి పరాజితుడై నెమలివాహనం మీద వెనుదిరిగాడు.

10.2-416-ఉ.

పంబి రణక్షితిన్ శరవిపాటిత శాత్రవవీరుఁ డైన యా
సాంబుఁడు హేమపుంఖశిత సాయకజాలము లేర్చి భూరి కో
పంబున నేసినన్ బెదిరి బాణతనూభవుఁ డోడి పాటె శౌ
ర్యంబును బీరముం దగవు నాఱడిపోవ బలంబు లార్వగన్.

టీకా:

పంబి = అతిశయించి; రణ = యుద్ధ; క్షితిన్ = భూమి యందు; శర = బాణములచే; విపాటిత = పడగొట్టబడిన; శాత్రవ = శత్రువుల; వీరుడు = యోధులు కలవాడు; ఐన = అయిన; ఆ = ఆ ప్రసిద్ధుడైన; సాంబుడు = సాంబుడు; హేమ = బంగారపు; పుంఖ = పింజలు గల, పిడులు గల; శిత = వాడియైన; సాయక = బాణముల; జాలముల్ = సమూహములు; ఏర్చి = సంధించి; భూరి = మిక్కుటమైన; కోపంబునన్ = రోషముతో; ఏసినన్ = ప్రయోగించగా; బెదిరి = భయపడి; బాణతనూభవుడు = బలుడు; ఓడి = ఓడిపోయి; పాటెన్ = పారిపోయెను; శౌర్యంబును = వీరత్వము; బీరమున్ = పౌరుషము; తగవును = పద్ధతి, యుద్ధము; ఆఱడిపోవన్ = వ్యర్థముకాగా; బలంబులు = సేనలు; ఆర్వగన్ = బొబ్బలు పెట్టగా.

భావము:

శత్రు భయంకరుడైన సాంబుడు విజృంభించి తీవ్రక్రోధంతో వాడి బాణాలను ప్రయోగించగా, బాణుడి కొడుకు బెదరి శౌర్యం కోల్పోయి శత్రువీరులు హేళనచేస్తుండగా పలాయనం చిత్తగించాడు.

10.2-417-మ.

వరబాహుబలశాలి యా హాలి రణావష్టంభ సంరంభ వి
స్ఫురదుగ్రాశనితుల్యమైన ముసలంబు బూన్చి వ్రేసెన్ బొరిం
బొరిం గుంభాండక కూపకర్ణులు శిరంబుల్ వ్రస్సి మేదంబు నె
త్తురు గర్ణంబుల వాతనుం దొరగ సంధుల్ వ్రీలి వే చావగన్.

టీకా:

వర = శ్రేష్ఠమైన; బాహుబలశాలి = భుజబలము కలవాడు; ఆ = ఆ ప్రసిద్ధుడైన; హాలి = బలరాముడు (హాలి - హలము ఆయుధముగా కల వాడు, బలరాముడు); రణ = యుద్ధము నందు; అవష్టంభ = గర్వము, పూనిక యొక్క; సంరంభ = వేగిరపాటు; విస్ఫురత్ = బాగా ప్రకాశించుచున్న; ఉగ్ర = భయంకరమైన; అశని = వజ్రాయుధముతో; తుల్యము = సమానము; ఐన = అయిన; ముసలంబున్ = రోకలిని; పూన్చి = ధరించి; వ్రేసెన్ = కొట్టెను; పొరింబొరిన్ = బురబుర; కుంభాండక = కుంభాండకుడు; కూపకర్ణులున్ = కూపకర్ణుల; శిరంబుల్ = తలలు; వ్రస్సి = పగిలి; మేదంబున్ = మెదడు; నెత్తురు = రక్తము; కర్ణంబులన్ = చెవులనుండి; వాతనున్ = నోటినుండి; తొరగన్ = కారుతుండగా; సంధుల్ = కీళ్ళు; వ్రీలి = విడిపోయి; వే = వెంటనే; చావగన్ = చచ్చిపోవునట్లుగా.

భావము:

పరాక్రమశాలియైన బలరాముడు వజ్రాయుధంతో సమానమైన తన రోకలిని చేపట్టి, కుంభాండక కూపకర్ణులను ఎదురుకొన్నాడు. ఆ ఆయుధం దెబ్బలకు వారిద్దరూ నెత్తురు కక్కుకుని అసువులు వీడారు.

10.2-418-వ.

అట్టియెడ సైన్యంబు దైన్యంబు నొంది యనాథం బయి చెడి, విటిగి పాటినం గని బాణుండు
సాత్యకిం గేడించి ప్రళయాగ్నియుం బోలె విజృంభించి చెయి వీచి బలంబుల మరలం బురిగొల్పి
తానును ముంగలి యై నడచె; నప్పు డుభయసైన్యంబు లన్యోన్య జయకాంక్షం దలపడు దక్షిణోత్తర
సముద్రంబుల రౌద్రంబున వీరకం దాకినం బోరు ఘోరం బయ్యె; నట్టియెడ గదల నడిచియు, గుఠారంబుల
బొడిచియు; సురియలం గ్రుమ్మియు, శూలంబులం జిమ్మియు; శక్తుల నొంచియు, జక్రంబులం ద్రుంచియు,
ముసలంబుల మొత్తియు, ముద్గరంబుల నొత్తియు; గుంతంబుల గ్రుచ్చియు, బంతంబు లిచ్చియు;
బరిఘంబుల నొంచియు, బట్టిసంబులం ద్రుంచియు శరంబుల నేసియు, గరవాలంబుల వ్రేసియు,
సత్రాసులై పాసియు, విత్రాసులై డాసియు; బెనఁగినం దునిసిన శిరంబులును, దునుకలైన కరంబులును,
దెగిన కాళ్ళును, ద్రెస్సిన వ్రేళ్ళును; దుమురులైన యెముకలును, బ్రోవులైన పైవులును,
నులిసిన మేనులును, నలిసిన జానువులును, నొగిలిన వర్మంబులును, బగిలిన చర్మంబులును,
వికలంబు లయిన సకలావయవంబులును, విక్రీర్ణంబులయిన కర్ణంబులును, విచ్ఛిన్నంబులైన నయనంబులును,
వెడలు రుధిరంబులును, బడలుపడు బలంబులును, గొండల వడువునంబడు మాంసఖండంబులును, వాచఱుచు
కొఱప్రాణంబులును, వ్రాలిన తేరులును, గూలిన కరులును, నొఱగిన గుఱ్ఱంబులును, దెరలిన కాలుబలంబులును
గలిగి; పలలఖాదన కుతూహల జనిత మదాంధీభూత పిశాచ డాకినీ భూత బేతాళ సమాలోల కోలాహల
భయంకరారావ బధిరీకృత సకలదిశావకాశం బయి సంగరాంగణంబు భీషణంబయ్యె; నయ్యవసరంబున.

టీకా:

అట్టి = అటువంటి; ఎడన్ = సమయమ నందు; సైన్యంబు = సేనలు; దైన్యంబున్ = దీనత్వమును;
ఒంది = పొంది; అనాథంబు = దిక్కులేనిది; ఐ = అయ్యి; చెడి = ఓడి; విటిగి = వెనుదీసి; పాటినన్ =
పారిపోగా; కని = చూసి; బాణుండు = బాణుడు; సాత్యకిన్ = సాత్యకిని; కేడించి = పరిహాసముచేసి;
ప్రళయ = ప్రళయకాలపు; అగ్నియున్ = అగ్ని; పోలెన్ = వలె; విజృంభించి = రెచ్చిపోయి; చెయి =
చేతిని; వీచి = ఊపి; బలంబులన్ = సైన్యమును; మరలన్ = తిరిగి; పురిగొల్పి = ప్రేరేపించి; తానును
= తనే; ముంగలి = ముందుండువాడు; ఐ = అయ్యి; నడచెన్ = వెళ్ళగా; అప్పుడు = అప్పుడు; ఉభయ
= ఇద్దరి; సైన్యంబులున్ = సేనలు; అన్యోన్య = ఒకరి నొకరు; జయ = గెలవవలెను; కాంక్షన్ =
కోరికలతో; తలపడు = పోరెడి; దక్షిణ = దక్షిణపు; ఉత్తర = ఉత్తరపు; సముద్రంబులన్ =

సముద్రముల; రౌద్రంబునన్ = భీకరత్వములతో; వీకన్ = ఉత్సాహముగా; తాకినన్ = పోరగా; పోరు
 = యుద్ధము; ఘోరంబు = భీకరము; అయ్యెన్ = అయినది; అట్టి = ఆ; ఎడన్ = సమయము నందు;
 గదలన్ = గదలతో; నడచియున్ = అణచి; కుఠారంబులన్ = గొడ్డళ్ళతో; పొడిచియున్ = నరికి;
 సురియలన్ = చురకత్తులతో; క్రుమ్మియున్ = పొడిచి; శూలంబులన్ = శూలములతో; చిమ్మియున్ =
 ఎగరగొట్టి; శక్తులన్ = శక్తి అను ఆయుధాలతో; నొంచియున్ = నొప్పించి; చక్రంబులన్ =
 చక్రములతో; త్రుంచియున్ = కోసి; ముసలంబులన్ = రోకళ్ళతో; మొత్తి = మొత్తి; ముద్గరంబులన్ =
 ఇనపగుదియలతో; ఒత్తియున్ = కొట్టి; కుంతలంబులన్ = ఈటెలతో; గ్రుచ్చియున్ = గుచ్చి;
 పంతంబులున్ = పంతములు; ఇచ్చియున్ = పెట్టుత; పరిఘంబులన్ = ఇనపకట్లగుదియలతో;
 నొంచియున్ = కొట్టి; పట్టిసంబులన్ = అడ్డకత్తులతో; త్రుంచియున్ = నరికి; శరంబులన్ =
 బాణములను; ఏసియు = వేసి; కరవాలంబులన్ = కత్తులతో; వ్రేసియున్ = నరికి; సత్రాసులు =
 భయముకలవారు; ఐ = అయ్యి; పాసియు = పారిపోయి; విత్రాసులు = భయములేనివారు; ఐ =
 అయ్యి; డాసియున్ = సమీపించి; పెనగినన్ = పోరాడగా; తునిసిన = తెగిన; శిరంబులును = తలలు;
 తునకలు = విరిగినవి; ఐన = అయిన; కరంబులునున్ = చేతులు; తెగిన = తెగినట్టి; కాళ్ళునున్ =
 కాళ్ళు; త్రేస్సిన = తెగిన; వ్రేళ్ళునున్ = వేళ్ళు; తుమురులు = పొడిపొడి; ఐన = అయిన; ఎముకలును
 = ఎముకలు; ప్రోవులు = పోగులుపడినవి; ఐన = అయిన; ప్రేవులును = పేగులు; నులిసిన = తూలిన;
 మేనులును = దేహములు; నలిసిన = నలిగిన; జానువులును = మోకాళ్ళును; నొగిలిన =
 వికలములైన; వర్మంబులునున్ = కవచములు; పగిలిన = చిట్టిన; చర్మంబులును = చర్మములు;
 వికలంబులు = విరిగిపోయినవి; అయిన = ఐన; సకల = ఎల్ల; అవయవంబులును =
 అవయవములు; వికీర్ణంబులు = తెగిపోయినవి; అయిన = ఐన; కర్ణంబులునున్ = చెవులు;
 విచ్చిన్నంబులు = పగిలినవి; ఐన = అయిన; నయనంబులునున్ = కళ్ళు; వెడలు = కారుతున్న;
 రుధిరంబులు = రక్తములు; పడలుపడు = కుప్పకూలెడి; బలంబులును = సేనలు; కొండల =
 పర్వతాల; వడువునన్ = వలె; పడు = పడిపోవు; మాంస = మాంసము; ఖండంబులును = ముక్కలు;
 వాచణుచు = వా అని అరచెడి; కొఱప్రాణంబులును = కొనప్రాణమున్నవారు; వ్రాలిన = ఒరిగిన;
 తేరులును = రథములు; కూలిన = పడిన; కరులునున్ = ఏనుగులు; ఒరిగిన = పడిపోయిన;
 గుఱ్ఱంబులును = గుఱ్ఱములు; తెరలిన్ = తుళ్ళిన; కాలుబలంబులును = భటులు; కలిగి = కలిగి;
 పలల = మాంసమును; ఖాదన = తినుట యందు; కుతూహల = వేడుకల వలన; జనిత = పుట్టిన;
 మద = కొవ్వుచేత; అంధీభూత = గుడ్డివైన; పిశాచ = పిశాచములు; డాకినీ = డాకినీలు; భూత =

భూతములు; బేతాళ = బేతాళములు {బేతాళము - పిశాచ భేదము}; సమాలోల =
 విహరించుటలవలన; కోలాహల = కలకలలతో; భయంకర = భయంకరమైన; ఆరావ =
 అరుపులతో; బధిరీకృత = చెవుడుకలుగజేయబడిన; సకల = ఎల్ల; దిశా = దిక్కులలోని;
 అవకాశంబున్ = ప్రదేశము కలది; అయి = అయ్యి; సంగరా = యుద్ధ; అంగణంబు = భూమి;
 భీషణంబు = భయముగొల్పునది; అయ్యెన్ = అయినది; ఆ = ఆ; అవసరంబునన్ =
 సమయమునందు.

భావము:

ఆ సమయంలో, బాణుడి సైన్యం దీనత్వంతో అనాథ యై, పారిపోసాగింది, అది చూసి
 బాణాసురుడు సాత్యకిని అలక్ష్మ్యం చేసి ప్రళయాన్ని వలె విజృంభించి తన సైన్యాన్ని పురికొల్పి తానే
 సేనకు నాయకత్వం వహించాడు. అప్పుడు ఉభయసైన్యాలూ అన్యోన్య జయకాంక్షతో తలపడిన
 ఉత్తర దక్షిణ సముద్రాలవలె విజృంభించి యుద్ధానికి సిద్ధపడ్డాయి. సంకులయుద్ధం సాగింది.
 గదలు, ఖడ్గాలు, సురియలు, శూలాలు, చక్రాలు, శక్తులు, బల్లెములు, పట్టిసములు మున్నగు
 ఆయుధాలతో ఇరుపక్షాల సైనికులు యుద్ధం చేసారు; కొందరు భయంతో పారిపోయారు; కొందరు
 ధైర్యంతో ఎదిరించారు; కాళ్ళు, వేళ్ళు, తలలు, చేతులు తెగిపోయాయి; ఎముకలు ముక్కలు
 అయ్యాయి; ప్రేగులు కుప్పలు పడ్డాయి; చెవులు తెగిపోయాయి; కళ్ళు విచ్చిన్నమయ్యాయి;
 మాంసఖండాలు కొండలవలె యుద్ధరంగంలో పడ్డాయి; రథాలు కుప్పకూలాయి; గజాలు
 నేలవ్రాలాయి; గుఱ్ఱాలు కూలబడ్డాయి; కాల్యం మట్టికరచింది; యుద్ధరంగంలో పడిన ఈ శవాల
 మాంసాన్ని భక్షించడానికి గుమికూడిన భూత, పిశాచ, బేతాళుల భయంకర ధ్వనులతో సకల
 దిశలు మారుమ్రోగాయి. ఆ రణరంగం ఈతీరున మహాభీషణమై ఘోరాతిఘోరంగా
 మారిపోయింది.

10.2-419-చ.

శరకుముదంబు లుల్లసిత**చా**మర ఫేనము లాతపత్ర భా

సురనవపుండరీకములు **శో**ణితతోయము లస్థి సైకతో

త్తురము భుజాభుజంగమని**కా**యము కేశకలాప శైవల

స్ఫురణ రణాంగణం బమరె**బూ**రిత శోణనదంబు పోలికన్.

టీకా:

శర = బాణములు అను; కుముదంబులున్ = తెల్లకలువలు; ఉల్లసిత = ప్రకాశించుచున్న; చామర = వింజామరలు అను; ఫేనములు = నురుగులు; ఆతపత్ర = గొడుగులు అను; భాసుర = ప్రకాశించుచున్న; నవ = నవనవ లాడుతున్న; పుండరీకములున్ = తెల్లతామరలు; శోణిత = రక్తము అను; తోయములు = నీళ్ళు; అస్థి = ఎముకలు అను; సైకత = ఇసుక తిన్నెల; ఉత్కరమున్ = సమూహములు; భుజ = చేతులు అను; భుజంగమ = పాముల; నికాయమున్ = సమూహములు; కేశ = శిరోజముల; కలాప = సమూహములు అను; శైవల = పాచి; స్ఫురణన్ = స్ఫురించుచుండుటచేత; రణ = యుద్ధ; అంగణంబు = క్షేత్రము; అమరెన్ = ఒప్పి ఉన్నది; పూరిత = నిండుగా ఉన్న; శోణ = రక్తపు; నదంబు = ఏరులు కలదాని; పోలికన్ = వలె.

భావము:

బాణాలు కలువపూలుగా; చామరాలు నురుగు తెట్టెలుగా; గొడుగులు తెల్లతామరలుగా; రక్తము నీరుగా; ఎముకలు ఇసుకతిన్నెలుగా; భుజాలు సర్పాలుగా; కేశాలు నాచుగా రణరంగం ఒక రక్తపుటీరులా ఆ సమయంలో భాసించింది.

10.2-420-వ.

అట్టియెడ బాణుండు గట్టలుకం గృష్ణనిపైఁ దనరథంబుఁ బఱపించి, యఖర్వబాహుసహస్ర దుర్వారగర్వాటోప ప్రదీప్తుండై కదిసి.

టీకా:

అట్టి = ఆ; ఎడన్ = సమయము నందు; బాణుండు = బాణుడు; కట్ట = మిక్కుటమైన; అలుకన్ = కోపముతో; కృష్ణని = కృష్ణని; పైన్ = మీద; తన = తన యొక్క; రథంబున్ = రథమును; పఱపించి = తోలించి; అఖర్వ = విస్తారమైన; బాహు = చేతులు; సహస్ర = వేయింటితో (1000); దుర్వార = వారింపరాని; గర్వ = అహంకారపు; ఆటోప = సంరంభముతో; ప్రదీప్తుండు = మిక్కిలి ప్రకాశించువాడు; ఐ = అయ్యి; కదిసి = సమీపించి.

భావము:

అప్పుడు బాణాసురుడు మిక్కిలి కోపంతో తన రథాన్ని ముందుకు నడిపించి, సహస్ర బాహువులు ఉన్నాయనే అహంకారంతో, శ్రీకృష్ణుడిని ఎదుర్కొన్నాడు.

10.2-421-ము.

ఒక యేనూలు కరంబులన్ ధనువు లత్కుగ్రాకృతిం దాల్చి త
క్కుక యొక్కొక్కట సాయకద్వయము వీరకంబూన్చు నాలోన నం
దకహస్తుండు తదుగ్రచాపచయ విధ్వంసంబు గావించి కొం
జక తత్సారథిఁ గూలనేసి రథముం జక్కాడి శౌర్యోద్ధతిన్.

టీకా:

ఒక = ఒకానొక; ఏనూలు = ఐదువందల (500); కరంబులన్ = చేతులతో; ధనువులన్ = విల్లులు;
అతి = మిక్కిలి; ఉగ్ర = భయంకరమైన; ఆకృతిన్ = రీతితో; తాల్చి = ధరించి; తక్కుక = తప్పిపోకుండా;
ఒక్కొక్కటన్ = ఒకొక్కదానిలోను; సాయక = బాణముల; ద్వయమున్ = జంటను; వీకన్ =
ఉత్సాహముగా; పూన్చు = సంధించు; ఆలోనన్ = ఆలోపల; నందకహస్తుండు = కృష్ణుడు
{నందకము - విష్ణువు యొక్క కత్తి}; తత్ = అతని {నందక హస్తుడు - నందకము చేతిలో
ధరించినవాడు, కృష్ణుడు}; ఉగ్ర = భయంకరమైన; చాప = ధనుస్సుల; చయ = సమూహము యొక్క;
విధ్వంసంబున్ = విరగగొట్టుటను; కావించి = చేసి; కొంజక = సంకోచింపకుండా; తత్ = ఆ యొక్క;
సారథిన్ = రథము నడపువానిని; కూలనేసి = పడగొట్టి; రథమున్ = రథమును; చక్కాడి =
ముక్కలు చేసి; శౌర్య = వీరత్వము; ఉద్ధతిన్ = ఉధృతితో.

భావము:

బాణాసురుడు తన ఐదువందల చేతులతో ఐదువందల ధనుస్సులను ధరించి తక్కిన
ఐదువందల హస్తాలతో రెండేసి చొప్పున బాణాలను సంధించబోతుంటే, అంతలోనే, శ్రీకృష్ణుడు
అవక్రవిక్రమంతో విజృంభించి ఆ ధనుస్సులను ధ్వంసం చేసాడు; సంకోచించకుండా సారథిని
సంహరించాడు; బాణుని రథాన్ని నుగ్గునుగ్గు గావించాడు.

10.2-422-తే.

ప్రళయ జీమూత సంఘాత భయద భూరి

భైరవారావముగ నొత్తెఁ బాంచజన్య

మఖిలజనులు భయభ్రాంతులయి చలింపఁ

గడఁగి నిర్భిన్న రాక్షసీగర్భముగను.

టీకా:

ప్రళయ = ప్రళయకాలపు; జీమూత = మేఘముల; సంఘాత = సమూహమువలె; భయద = భయమును కలిగించెడి; భూరి = మిక్కిల అధికమైన; భైరవ = భీకరమైన; ఆరావము = ధ్వని; కను = కలుగునట్లు; ఒత్తెన్ = ఊదెను; పాంచజన్యమున్ = పాంచజన్యమును శంఖము {పాంచజన్యము - విష్ణుమూర్తి శంఖము}; అఖిల = ఎల్ల; జనులు = వారు; భయ = భయముచేత; భ్రాంతులు = తత్తరిల్లినవారు; అయి = అయ్యి; చలింపన్ = తడబడగా; కడగి = పూని; నిర్భిన్న = విచ్ఛిన్నమైన; రాక్షసీ = రాక్షస స్త్రీల; గర్భము = గర్భములు; కన్ = కలుగునట్లు.

భావము:

అలా చేసిన శ్రీకృష్ణుడు, ప్రళయకాలం నాటి మేఘగర్జనం అంత గట్టిగా తన పాంచజన్య శంఖాన్ని పూరించాడు. ఆ శంఖారావం వినిన సమస్త జనులు భయభ్రాంతులు అయ్యారు. రాక్షస స్త్రీల గర్భాలు భేదిల్లాయి.

10.2-423-వ.

అట్టి యవక్ర విక్రమ పరాక్రమంబునకు నెగడుపడి బాణుండు లేటమొగంబు వడి చేయునదిలేక విన్ననయి యున్నయెడ.

టీకా:

అట్టి = అటువంటి; అవక్ర = వంగని; విక్రమ = ప్రతాపముతోటి; పరాక్రమంబున = పరాక్రమమున; కున్ = కు; నెగడుపడి = దిగ్భ్రమ చెంది; బాణుండు = బాణుడు; లేటమొగంబు = దైన్యము,

పెడముఖము; పడి = పొంది, పెట్టి; చేయునది = చేయగలిగినది; లేక = లేక; విన్నన =
చిన్నబోయినవాడు; అయి = ఐ; ఉన్న = ఉన్నట్టి; ఎడన్ = సమయము నందు.

భావము:

శ్రీకృష్ణుని భయంకర పరాక్రమానికి దైన్యము చెంది, బాణాసురుడు ఏమీచేయలేక చిన్నబోయి
ఉండగా.....

10.2-424-సీ.

అత్తటిఁ కోటర యను బాణ జనయిత్రి-

సుతుఁ గాచు మతము సన్మతిఁ దలంచి

వీడి శిరోజముల్ వ్రేలంగ నిర్ముక్త-

పరిధానయై మురాసురవిభేది

యెదుర నిల్చినఁ జూడ మదిఁ జాల రోసి ప-

రాజ్ముఖుడై యున్న ననువు వేచి

తల్లిడించుచు బాణుఁడుల్లుంబు గలగంగఁ-

దలచీర వీడ యాదవులు నవ్వ

10.2-424.1-తే.

నవ్వకాంచనమణిభూషణములు రాలఁ

బాదహతి నేలఁ గంపింపఁ బాటి యాత్మ

పురము వడిఁజొచ్చె నప్పుడు భూతగణము

లాకులతతోడ నెక్కడే నరుగుటయును.

టీకా:

ఆ = ఆ; తటిన్ = సమయమునందు; కోటర = కోటర; అను = అనెడి; బాణ = బాణుని; జనయిత్రి =
తల్లి; సుతున్ = పుత్రుని; కాచు = కాపాడెడి; మతమున్ = పద్ధతిని; సన్మతిన్ = గట్టి ఆలోచనతో;
తలచి = ఆలోచించి; వీడి = విడిపోయిన; శిరోజముల్ = తలవెంట్రుకలు; వ్రేలంగన్ =

వేళ్ళాడుతుండగా; నిర్ముక్త = విడిచిన; పరిధాన = పైవస్త్రములు కలది; ఐ = అయ్యి; మురాసురవిభేది = కృష్ణుని {మురాసురవిభేది - మురాసురుని సంహరించిన వాడు, కృష్ణుడు}; ఎదురన్ = ఎదుట; నిల్చినన్ = నిలబడగా; చూడన్ = చూచుటకు; మదిన్ = మనసునందు; చాలన్ = మిక్కిల; రోసి = అసహ్యించుకొని, రోతపడి; పరాజ్ఞుఁడు = పెడముఖమువాడు {పరాజ్ఞుఁడు - పక్కకు తిప్పిన ముఖము కలవాడు, పెడముఖమువాడు}; ఐ = అయ్యి; ఉన్నన్ = ఉండగా; అనువు = అనుకూలతను; వేచి = కనిపెట్టి; తల్లడించుచున్ = సంకట పడుతు; బాణుడు = బాణుడు; ఉల్లంబున్ = మనస్సు; కలగంగన్ = కలత చెందగా; తలచేర = తలపాగా; వీడన్ = ఊడిపోగా; యాదవులు = యాదవులు; నవ్వన్ = నవ్వగా; నవ్య = సరికొత్త; కాంచన = బంగారపు; మణి = రత్నాలు; భూషణములు = ఆభరణములు; రాలన్ = రాలిపోగా; పాద = అడుగులు; ఆహతిన్ = వేయుటచే, తాకిడికి; నేల = భూమి; కంపింపన్ = అదురుతుండ; పాటి = పారిపోయి; ఆత్మ = తన; పురమున్ = నగరమునకు; వడిన్ = వేగముగా; చొచ్చెన్ = ప్రవేశించెను; అప్పుడు = అప్పుడు; భూతగణములు = శివగణములు; ఆకులత = కలతపాటు; తోడన్ = తోటి; ఎక్కడేన్ = ఎక్కడికో; అరుగుటయును = పోగానే;

భావము:

బాణుడు అలా కృష్ణవిజృంభణకు ప్రతికృతి చేయలేకపోతున్న ఆ సమయంలో, బాణాసురుడి తల్లి అయిన కోటర, తన కుమారుడిని రక్షించుకో దలచి వీడినజట్టుతో వివస్తయై శ్రీకృష్ణుని ఎదుట నిలబడింది. ఆమెను చూడడానికి అసహ్యించుకుని మాధవుడు ముఖము తిప్పుకున్నాడు. ఆ సమయంలో బాణాసురుడు తలపాగ వీడిపోగా; భూషణాలు రాలిపోగా; యాదవులు పరిహసిస్తుండగా; తన పట్టణానికి పారిపోయాడు. అప్పుడు భూతగణాలు కూడా యుద్ధరంగం వీడిపోయాయి.

దశమ స్కంధము - ఉత్తర : మహేశ వైష్ణవ జ్వర ప్రకారంబు

10.2-425-క.

శిరములు మూడును ఘన భీ

క్రపదములు మూడుఁ గలిగి కనలి మహేశ

జ్వర మురు ఘోరాకృతితో

నరుదేరగఁ జూచి కృష్ణుఁ డల్లన నగుచున్.

టీకా:

శిరములు = తలలు; మూడును = మూడు (3); ఘన = మిక్కుటమైన; భీకర = భయంకరములైన;
పదములు = కాళ్ళు; మూడున్ = మూడు (3); కలిగి = ఉండి; కనలి = కోపించి; మహేశజ్వరము =
శివజ్వరము; ఉరు = మిక్కిలి; ఘోర = భయంకరమైన; ఆకృతి = రూపము; తోన్ = తో; అరుదేరన్ =
రాగా; చూచి = చూసి; కృష్ణుడు = కృష్ణుడు; అల్లనన్ = మెల్లిగా; నగుచున్ = నవ్వుతూ.

భావము:

మూడు శిరస్సులతో, మూడు పాదాలతో, తీవ్ర క్రోధంతో, శివజ్వరం భయంకర ఆకారంతో వచ్చింది.
దానిని చూసి శ్రీకృష్ణుడు చిరునవ్వు నవ్వి వైష్ణవజ్వరాన్ని ప్రయోగించాడు.

10.2-426-చ.

పరువడి వైష్ణవజ్వరముఁ బంచిన నయ్యుభయజ్వరంబులున్

వెరవును లావుఁ జేవయును వీరము బీరము గల్గి ఘోర సం

గర మొనరింప నందు గరకంఠకృతజ్వర ముగ్రవైష్ణవ

జ్వరమున కోడి పాటి ననివారణ వైష్ణవివెంట నంటఁగన్.

టీకా:

పరువడిన్ = మిక్కిలి వేగముగా; వైష్ణవజ్వరమున్ = వైష్ణవజ్వరమును; పంచినన్ = పంపగా; ఆ =
ఆ; ఉభయ = రెండు; జ్వరంబులును = జ్వరములు; వెరవును = ఉపాయము, యుక్తి; లావు =
బలము; చేవయున్ = సమర్థత; వీరము = శూరత్వము; బీరము = బిగువు; కల్గి = ఉండి; ఘోర =
భయంకరమైన; సంగరమున్ = యుద్ధమును; ఒనరింపన్ = చేయగా; అందున్ = వాటిలో;
కరకంఠకృతజ్వరము = శివజ్వరము; ఉగ్ర = భయంకరమైన; వైష్ణవజ్వరమున్ = వైష్ణవజ్వరమును;

కున్ = కు; ఓడి = ఓడిపోయి; పాటెన్ = పరుగెత్తెను; అనివారణ = ఆపరాని; వైష్ణవి = వైష్ణవజ్వరము; వెంటనంటగన్ = వెనుక తరుముచుండగా.

భావము:

ఆ శైవవైష్ణవ జ్వరాలు తమ తమ శక్తిసామర్థ్యాలతో ఘోరంగా పోరాడాయి. ఆ సంగ్రామంలో వైష్ణవజ్వర తాకిడికి శివజ్వరం ఓడి పారిపోయింది. అప్పుడు దానిని వైష్ణవజ్వరం వెంటబడించి తరమసాగింది.

10.2-427-తే.

పాటి యే దిక్కు గానక ప్రాణభీతి
నెనసి యెడ్చుచు నా హృషీకేశు పాద
కంజములఁ బడి ననుఁ గావు కావు మనుచు
నిటలతట ఘటితాంజలిపుటయు నగుచు.

టీకా:

పాటి = పరుగెట్టి; ఏ = ఎట్టి; దిక్కున్ = రక్షకము; గానక = కనబడక; ప్రాణభీతిన్ = ప్రాణము పోవు నను భీతితో; ఎనసి = పొంది; ఏడ్చుచున్ = దుఃఖించుచు; ఆ = ఆ; హృషీకేశు = కృష్ణుని (హృషీకేశుడు - హృషీకములు (ఇంద్రియముల)కు ఈశుడు, విష్ణువు); పాద = పాదములు అను; కంజములన్ = పద్మములమీద; పడి = పడి; ననున్ = నన్ను; కావు = కాపాడు; కావుము = కాపాడుము; అనుచున్ = అంటు; నిటల = నుదురు; తట = ప్రాంతమున; ఘటిత = కూర్చబడిన; అంజలిపుటయున్ = జోడించిన చేతులు కలది; అగుచున్ = జెతు.

భావము:

శివజ్వరానికి ఎటూ పారిపోవడానికి దిక్కుతోచక దుఃఖిస్తూ, పంకజాక్షుడైన కృష్ణుడి పాదాలపైపడి, ప్రణామంచేసి, నుదుట చేతులు జోడించి రక్షించమని అంటూ...

10.2-428-వ.

ఇట్లు వినుతించె.

టీకా:

ఇట్లు = ఈ విధముగ; వినుతించెన్ = స్తుతించెను.

భావము:

శివజ్వరం ఈ విధముగా స్తుతించసాగింది....

10.2-429-^{సీ}.

"అవ్యయు, ననఘు, ననంతశక్తిని, బరు-

లయినట్టి బ్రహ్మ రుద్రామరేంద్ర

వరుల కీశ్వరుఁ డైనవాని, సర్వాత్మకు-

జ్ఞానస్వరూపు, సమానరహితు,

వరదుని, జగదుద్భవస్థితి సంహర-

హేతుభూతుని, హృషీకేశు, నభవు,

బ్రహ్మచిహ్నంబులై పరఁగు సుజ్ఞాన శ-

క్త్యాదుల నొప్పు బ్రహ్మంబు, నీశు,

10.2-429.1-ఆ.

నజ, షడూర్క్మిరహితు, నిజయోగమాయా వి

మోహితాఖిలాత్ము, ముఖ్యచరితు,

మహితతేజ, నాదిమధ్యాంతహీనునిఁ,

జిన్మయాత్ము నిను భజింతుఁ గృష్ణ!

టీకా:

అవ్యయున్ = నాశములేనివానిని; అనఘున్ = పాపరహితుని; అనంతశక్తిన్ = మేరలేని

మహిమగలవాని; పరులు = మానవాతీతులు; ఐనట్టి = అయినట్టి; బ్రహ్మ = బ్రహ్మదేవుడు; రుద్ర =

శివుడు; అమరేంద్ర = దేవేంద్రుడు మున్నగు; వరుల్ = ప్రభువుల; కిన్ = కి; ఈశ్వరుడు =
 నియామకుడు; ఐన = అయినట్టి; సర్వాత్మకున్ = సర్వముతనరూపైనవాని; జ్ఞాన = ఆత్మజ్ఞానము;
 స్వరూపున్ = తన రూపమైనవాని; సమానరహితున్ = సాటిలేనివాని; వరదుని =
 కోరినవరములిచ్చువాని; జగత్ = లోకముల; ఉద్భవ = పుట్టుకకు; స్థితి = ఉనికికి; సంహార =
 లయములకు; హేతుభూతుని = కారణభూతమైనవాని; హృషీకేశున్ = ఇంద్రియములకీశుని; బ్రహ్మ
 = పరబ్రహ్మ, పరమాత్మ; చిహ్నాంబులు = గురుతులు; ఐ = అయ్యి; పరగు = ప్రసిద్ధమగు; సుజ్ఞాన =
 తత్వజ్ఞానము; శక్తి = సర్వేశనర్వజ్ఞానాదిశక్తులు; ఆదులన్ = మున్నగువానితో; ఒప్పు = ఒప్పి ఉండెడి;
 బ్రహ్మాంబున్ = బ్రహ్మదేవుడు; ఈశున్ = శివుడు; అజ = విష్ణువులు తానైనవాని; షడూర్మిరహితున్ =
 ఆరుచింతలులేనివాని (షడూర్మి - 1ఆశన (ఆకలి) 2పిపాస (దాహము) 3శోక (దుఃఖము) 4మోహ
 (మోహము) 5జరా (ముసలితనము) 6మరణములు (చావు) అనెడి ఆరు బాధలు); నిజ = తన;
 యోగమాయ = యోగమాయచే; విమోహిత = మోహమునొందింపబడిన; అఖిల = సర్వ; ఆత్మున్ =
 ప్రాణులు కలవాని; ముఖ్యచరితున్ = ప్రధానవర్తనకలవాని; మహితతేజున్ = గొప్పతేజస్సుకలవాని;
 ఆదిమధ్యాంతహీనుని = శాశ్వతుని, అనంతుని (ఆదిమధ్యాంతహీనుడు - ఆది (పుట్టుక, మొదలు)
 మధ్య (బతుకు, నడుమ) అంత (చావు, చివర)లు లేనివాడు, విష్ణువు); చిన్మయాత్మున్ =
 చిత్తములందుండువాని; నినున్ = నిన్ను; భజింతున్ = కొలచెదను; కృష్ణ = కృష్ణా.

భావము:

శివజ్వరం శ్రీకృష్ణుడిని ఇలా స్తోత్రం చేసింది.

"ఓ శ్రీకృష్ణా! నీవు అవ్యయుడవు; అనంతశక్తి యుక్తుడవు; బ్రహ్మాది దేవతలకు అధీశ్వరుడవు;
 సర్వాత్మకుడవు; అనుపమానుడవు; వరదుడవు; సృష్టిస్థితిలయ కారకుడవు; హృషీకేశుడవు;
 అభవుడవు; పరబ్రహ్మ స్వరూపుడవు; యోగమాయచేత సర్వజగత్తును సమ్మోహపరచువాడవు;
 మహనీయతేజుడవు; ఆదిమధ్యాంత రహితుడవు; చిన్మయాత్ముడవు. అట్టి నిన్ను ప్రార్థిస్తున్నాను.

10.2-430-వ.

అదియునుం గాక లోకంబున దైవం బనేక ప్రకారంబులై యుండు; నది యెట్టిదనినం
 గళాకాష్ఠాముహూర్తంబులనంగల కాలంబును, సుకృత దుష్కృతానుభవ రూపంబు లైన
 జీవకర్మంబులును స్వభావంబును, సత్త్వరజస్తమోగుణాత్మకంబైన ప్రకృతియును,

సుఖదుఃఖాశ్రయంబైన శరీరంబును, జగజ్జంతు నిర్వాహకంబైన ప్రాణంబును, సకలపదార్థ
పరిజ్ఞాన కారణం బైన యంతఃకరణంబును, మహదహంకార శబ్ద స్పర్శ రూప రస గంధ తన్మాత్ర
తత్కార్యభూత గగన పవ నానల సలీల ధరాది పంచభూతంబు లాదిగాఁ గల ప్రకృతి
వికారంబులును, నన్నింటి సంఘాతంబును, బీజాంకుర న్యాయంబునం గార్యకారణరూప
ప్రవాహంబును నై, జగత్కారణ శంకితం బై యుండు; నది యంతయు భవదీయ మాయా
విడంబనంబు గాని యున్నయది కాదు; తదీయ మాయానివర్తకుండవైన నీవు నానావిధ
దివ్యావతారాదిలీలలం జేసి దేవగణంబులను, సత్పురుషులను, లోకనిర్మాణచణులైన
బ్రహ్మాదులను బరిరక్షించుచు లోకహింసాప్రవర్తకులైన దుష్టమార్గ గతులం గ్రూరాత్ముల
హింసించుచుండువు; విశ్వ! విశ్వంభరాభార నివారణంబు సేయుటకుఁ గదా భవదీయ
దివ్యావతార ప్రయోజనంబు; గావున నిన్ను శరణంబు వేఁడెద.

టీకా:

అదియునున్ = అంతే; కాక = కాకుండ; లోకంబునన్ = లోకము నందు; దైవంబు = దేవుళ్ళు; అనేక
= బహు; ప్రకారంబులు = విధములు; ఐ = అయ్యి; ఉండున్ = ఉంటారు; అది = అది; ఎట్టిది = ఎలాగ;
అనినన్ = అన్నచో; కళ = కళ {కళ - ముప్పది కాష్ఠల కాలము}; కాష్ఠ = కాష్ఠ {కాష్ఠ - పదునెనిమిది
రెప్పపాటుల కాలము}; ముహూర్తంబులు = ముహూర్తములు {ముహూర్తము - 2 గడియల కాలము, 12
క్షణముల కాలము}; అనన్ = అని; కల = ఉన్న; కాలంబునున్ = కాలము; సుకృత = పుణ్యము,
సుఖములను; దుష్కృత = పాపము, కష్టములను; అనుభవ = అనుభవించుటయే; రూపంబులు =
స్వరూపములుగా గలవి; ఐన = అయినట్టి; జీవ = జీవుల, మానవుల; కర్మంబులును = కర్మములు;
స్వ = నేను అను; భావంబును = భావములు; సత్త్వ = సత్త్వగుణము; రజస్ = రజోగుణము;
తమోగుణ = తమోగుణములతో; ఆత్మకంబు = కలది; ఐన = అయిన; ప్రకృతియును = మాయ; సుఖ
= సుఖములను; దుఃఖ = దుఃఖములను; ఆశ్రయంబు = అనుభవించుటకు ఆధారం; ఐన = అయిన;
శరీరంబును = స్థూల దేహము; జగత్ = లోకములలోని; జంతు = జంతువులను; నిర్వాహకంబు =
నిర్వహించునది; ఐన = అయిన; ప్రాణంబును = ప్రాణము; సకల = ఎల్ల; పదార్థ = పదార్థములను;
పరిజ్ఞాన = తెలుసుకొనుటకు; కారణంబు = కారణము; ఐన = అయిన; అంతఃకరణంబును =
అంతరంగము; మహత్ = మహత్తత్త్వము; అహంకార = భూతాదియైన అహంకారము; శబ్ద = ధ్వని;
స్పర్శ = తాకుట; రూప = ఆకృతి; రస = రుచి; గంధ = వాసన; తన్మాత్ర = అను పంచ తన్మాత్రలు; తత్

= వాటికి; కార్యభూత = కార్యము లగుచున్న; గగన = ఆకాశము; పవన = వాయువు; అనల = అగ్ని;
సలిల = నీరు; ధర = భూమి; ఆది = మున్నగు; పంచభూతంబులు = పంచభూతములు; ఆదిగాగల =
మొదలైనవి; ప్రకృతి = మాయ వలన కలిగిన; వికారంబులును = వికారములు; అన్నింటి =
వీటన్నిటి; సంఘాతంబును = సముదాయము; బీజాంకుర = బీజము అంకురము అను;
న్యాయంబునన్ = న్యాయము ప్రకారము; కార్య = కార్యము; కారణ = కారణము లు అను; రూప =
స్వరూపము కల; ప్రవాహంబునున్ = ఎడతెగక నడచునది; ఐ = అయ్యి; జగత్ = లోకములకు;
కారణ = కారణమై ఉండును అను; శంకితంబు = శంక కలది; ఐ = అయ్యి; ఉండునది = ఉండెడిది;
అంతయున్ = సర్వము; భవదీయ = నీ యొక్క; మాయా = మాయ యొక్క; విడంబనంబ =
ఆడంబరము మాత్రమే; కాని = తప్పించి; ఉన్నయది = ఉన్నది; కాదు = కాదు; తదీయ = నీ యొక్క;
మాయా = మాయను; నివర్తకుండవు = తొలగించువాడవు; ఐన = అయిన; నీవు = నీవు; నానావిధ
= అనేక విధములైన; దివ్య = దివ్యములైన; అవతార = అవతారములెత్తుట; ఆది = మొదలైన;
లీలలన్ = విలాసముల; చేసి = వలన; దేవ = దేవతా; గణంబులను = సమూహములు;
సత్పురుషులను = సజ్జనులను, మంచివారిని; లోక = లోకములను; నిర్మాణ = సృష్టించు; చణులు =
చాతుర్యము కలవారు; బ్రహ్మ = బ్రహ్మదేవుడు; ఆదులను = మున్నగువారిని; పరిరక్షించుచున్ =
కాపాడుతు; లోక = లోకులకు; హింసా = బాధను కలిగించు; ప్రవర్తకులు = ప్రవర్తన కలవారు; ఐన =
అయిన; దుష్ట = చెడ్డ; మార్గ = దారిని; గతులన్ = అవలంబించువారిని; క్రూర = కఠినమైన; ఆత్ములన్
= మనసు కలవారిని; హింసించుచుండువు = చంపుచుండువు; విశ్వ = సమస్తమైన; విశ్వంభర =
భూమి యొక్క; భారన్ = బరువును; నివారణంబు = అణచుట; చేయుట = చేయుట; కున్ = కోసమే;
కదా = కదా; భవదీయ = నీ యొక్క; దివ్య = గొప్ప; అవతార = అవతరించుటల యొక్క;
ప్రయోజనంబు = ప్రయోజనము; కావునన్ = కాబట్టి; నిన్నున్ = నిన్ను; శరణంబు = రక్షణము;
వేడెదన్ = ప్రార్థించెదను.

భావము:

ఓ దేవా! లోకంలో భగవంతుడు అనేక రీతులలో గోచరిస్తాడు. ముహూర్తము మున్నగు రూపాలలో
తెలియబడు కాలంగాను; సుకృతాలు దుష్కృతాల రూపంలోను జీవకర్మలుగాను, స్వభావాలుగాను;
త్రిగుణాత్మకమైన ప్రకృతిగాను; సుఖదుఃఖాలకు ఆశ్రయం అయిన శరీరంగానూ; జీవకోటికి
ఆధారమైన ప్రాణంగాను; పదార్థాల గురించిన జ్ఞానాన్ని అందించే అంతఃకరణంగాను;

మహాత్ముగాను, అహంకారంగాను, పంచతన్మాత్రలుగాను, వాటి కారణభూతములు ఐన
 పంచభూతాలుగానూ; వీటి అన్నింటి సంఘాతంగాను; బీజాంకుర న్యాయంతో కార్యకారణరూప
 మైన ప్రవాహమై; ఈ జగత్తుకు కారణమేమో అని సందేహం కలిగిస్తుంది. కానీ, ఇది అంతా నీ
 మాయయే తప్ప వాస్తవం కాదు. ఆ మాయను నివారించగలవాడ వైన నీవు అనేకమైన
 దివ్యావతారాలను ధరించి లోకనిర్మాణ చణులైన బ్రహ్మాదిదేవతలనూ, పుణ్యపురుషులనూ,
 దేవగణాలనూ రక్షిస్తూ హింసారూప మైన చెడుమార్గాన్ని అనుసరించే దుష్టాత్ములను శిక్షిస్తూ
 ఉంటావు. ఈ భూభారాన్ని తొలగించడమే కదా నీ దివ్యావతారాల ప్రయోజనం అందువలన
 నిన్ను శరణు కోరుతున్నాను.

10.2-431-నీ.

శాంతమై మహితతీక్ష్ణసుదుస్సహంబై యు-

దారమై వెలుగొందు తావకీన

భూరిభాస్వతీజమునఁ దాప మొందితిఁ-

గడుఁ గృశించితి, నన్ను గరుణఁజూడు

మిత్రదేవోపాస్తిరతిమాని మీ పాద-

కములముల్ సేవించు విములబుద్ధి

యెందాక మది దోడ దందాకనే కదా-

ప్రాణులు నిఖిలతాపములఁ బడుట?

10.2-431.1-తే.

యవిరళానన్యగతికుల నరసి ప్రోచు

బిరుదుగల నీకు ననుఁ గాచు టరుదె? దేవ!

ప్రవిమలాకార! సంసారభయవిదూర!

భక్తజనపోషపరితోష! పరమపురుష!"

టీకా:

శాంతము = శాంతమైనది; ఐ = అయ్యి; మహిత = మిక్కుటమైన; తీక్షణ = తీక్షణము; సుదుస్సంహంబు = మిక్కిలి సహింపరానిది; ఐ = అయ్యి; ఉదారము = అధికృతకలది; ఐ = అయ్యి; వెలుగొందు = ప్రకాశించెడి; తావకీన = నీ యొక్క; భూరి = అతి అధికమైన; భాస్వత్ = ప్రకాశించు; తేజమునన్ = తేజస్సుచేత; తాపమున్ = బాధను; ఒందితిని = పొందితిని; కడు = మిక్కిలి; కృశించితిన్ = చిక్కిపోతిని; నన్నున్ = నన్ను; కరుణన్ = దయతో; చూడుము = ఆదరించుము; ఇతర = ఇతర; దేవ = దేవుళ్ళ; ఉపాస్తి = ఉపాసన యందు; రతిన్ = ఆసక్తిని; మాని = విడిచిపెట్టి; మీ = మీ యొక్క; పాద = పాదములు అను; కమలముల్ = కమలములను; సేవించు = కొలిచెడి; విమల = నిర్మలమైన; బుద్ధిన్ = బుద్ధి; ఎందాక = ఎప్పటివరకు; మదిన్ = మనసునందు; తోపదు = కలుగదో; అందాకనే = అప్పటివరకు మాత్రమే; కదా = కదా; ప్రాణులు = మానవులు; నిఖిల = సర్వ; తాపములన్ = బాధలను {తాపత్రయములు - 1అధ్యాత్మిక 2ఆధిదైవిక 3ఆధిభౌతికము అను మూడు తాపములు}; పడుట = అనుభవించుట; అవిరాళ = ఎడతెగక; అనన్యగతికులన్ = ఏకాగ్రమైనభక్తులను; అరసి = తరచిచిచారించి; ప్రోచు = కాపాడు; బిరుదు = ప్రతిజ్ఞ; కల = ఉన్నట్టి; నీవు = నీ; కున్ = కు; ననున్ = నన్ను; కాచుట = కాపాడుట; అరుదె = అపూర్వమైనదా; కాదు; దేవ = భగవంతుడా; ప్రవిమల = మిక్కిలి నిర్మలమైన; ఆకారా = స్వరూపము కలవాడా; సంసార = సంసారము వలని; భయ = భయమును; విదూర = దూరముచేయువాడా; భక్త = భక్తులు; జన = అందరకును; పోష = పోషణము; పరితోష = సంతోషము కలుగజేయు వాడా; పరమపురుష = పురుషోత్తమ.

భావము:

ఓ పరమపురుషా! భక్తజన ఆనందదాయకా! సంసార భయనివారకా! దివ్యాకారా! శాంతమూ, తీక్షణమూ, దుస్సహమూ, ఉదారమూ అయి వెలుగొందుతున్న నీ మహత్తర తేజస్సు వలన తాపం పొందాను, కృశించిపోయాను నన్ను రక్షించు. ఇతర దైవాలను సేవించడం మాని నీ పాదపద్మాలను సేవించాలనే బుద్ధి ఉదయించేటంతవరకే అన్ని తాపాలు. అనాథ రక్షకుడనే బిరుదుగల నీకు నన్ను రక్షించడం ఏమంత గొప్పవిషయం."

అనినఁ బ్రసన్నుడై హరి యనఁతుఁడు దైత్యవిభేది దాని కి
 ట్లనియె "మదీయ సాధన మనన్యనివారణమౌట నీ మదిం
 గని నను నార్తి జొచ్చితివి గావున మజ్జ్వర తీవ్ర దాహ వే
 దన నినుఁ బొంద దింకఁ బరితాపము దక్కుము నీ మనంబునన్."

టీకా:

అనినన్ = అనగా; ప్రసన్నుడు = అనుగ్రహము కలవాడు; ఐ = అయ్యి; హరి = కృష్ణుడు {హరి -
 భక్తుల హృదయములు ఆకర్షించువాడు, విష్ణువు}; అనఁతుడు = కృష్ణుడు {అనఁతుడు - అంతము
 లేనివాడు, శాశ్వతుడు, విష్ణువు}; దైత్యవిభేది = కృష్ణుడు {దైత్య విభేది - రాక్షసుల శత్రువు, విష్ణువు};
 దాని = దాని; కిన్ = కి; ఇట్లు = ఈ విధముగ; అనియె = పలికెను; మదీయ = నా యొక్క; సాధనము
 = ఉపకరణమేదైనా; అనన్యనివారణము = ఇతరులచే నివారింపరానిది; టెటన్ = అగుటను; నీ = నీ
 యొక్క; మదిన్ = మనసు నందు; కని = తెలిసికొని; ననున్ = నన్ను; ఆర్తిన్ = దుఃఖముతో; చొచ్చితివి
 = శరణు కోరితివి; కావునన్ = కాబట్టి; మత్ = నా యొక్క; జ్వర = జ్వరము యొక్క; తీవ్ర = తీక్షణమైన;
 దాహ = తాపము యొక్క; వేదన = బాధ; నినున్ = నిన్ను; పొందదు = పట్టుకొనదు; ఇంకన్ = ఇంక;
 తాపమున్ = బాధపడుటను; తక్కుము = విడువుము; నీ = నీ యొక్క; మనంబునన్ = మనస్సు
 నందు.

భావము:

అని స్తుతించగా దానవాంతకు డైన కృష్ణుడు శివజ్వరంతో ఇలా అన్నాడు "నా పరాక్రమం అనన్య
 నివారణమని గమనించి నీవు ఆర్తితో నా శరణం కోరావు. కనుక, నా జ్వరం నిన్నుబాధింపదు నీ
 మనస్సులో పరితాపం మాను"

10.2-433-వ.

అని మఱియు నప్పుండరీకాక్షుండిట్లను "నెవ్వరేనియు నీ యుభయజ్వర వివాదంబును, నీవు
 మత్ప్రపత్తిం జొచ్చుటయునుఁ జిత్తంబులం దలంతు రట్టి పుణ్యాత్ములు శీతోష్ణజ్వరాది తాపంబులఁ
 బొర య" రని యానతిచ్చిన నమ్మహేశ్వరజ్వరంబు పరమానందభరిత హృదయంబై

యారథాంగపాణికి సాష్టాంగదండప్రణామం బాచరించి నిజేచ్ఛం జనియె; నంత బాణాసురుండు నక్కడ.

టీకా:

అని = అని; మఱియున్ = ఇంకను; ఆ = ఆ; పుండరీకాక్షుండు = పద్మాక్షుడు, కృష్ణుడు; ఇట్లు = ఇలా; అనున్ = పలికెను; ఎవ్వరేనియున్ = ఎవరైనాసరే; నీ = నీ; ఉభయ = రెండు; జ్వర = జ్వరముల; వివాదంబును = తగవును; నీవు = నీవు; మత్ = నా యొక్క; ప్రపత్తిన్ = ప్రాపకమును; చొచ్చుటయున్ = చేరుటను; చిత్తంబులన్ = మనస్సులలో; తలంతురు = ఎంచుకొనెదరో; అట్టి = అటువంటి; పుణ్యాత్ములు = పుణ్యాత్ములు; శీత = చలి యొక్క; ఉష్ణ = తాపము యొక్క; జ్వర = జ్వరము; ఆది = మున్నగు; తాపంబులన్ = తాపములను; పొరయరు = పొందరు; అని = అని; ఆనతిచ్చినన్ = చెప్పగా; ఆ = ఆ; మహేశ్వరజ్వరంబు = శివజ్వరము; పరమ = మిక్కుటమైన; ఆనంద = ఆనందముతో; భరిత = నిండిన; హృదయంబు = మనస్సు కలది; ఐ = అయ్యి; రథాంగపాణి = కృష్ణుని (రథాంగపాణి - రథాంగ (చక్ర) పాణి (చేత ధరించినవాడు), కృష్ణుడు, విష్ణుసహస్రనామాలలోని 998వ నామం; కిన్ = కి; సాష్టాంగదండప్రణామంబు = సాష్టాంగ నమస్కారము (సాష్టాంగ దండ ప్రణామము - 8 అవయవములు (2చేతులు 2పాదములు 2భుజాగ్రములు 1రోమ్ము 1నొసలు) భూమిని ఆనునట్లు కట్టవలె సాగి చేసెడి నమస్కారము); ఆచరించి = చేసి; నిజ = తన; ఇచ్చన్ = ఇష్టానుసారమున; చనియె = వెళ్ళిపోయెను; అంతన్ = పిమ్మట; బాణా = బాణుడు అను; అసురుండున్ = రాక్షసుడు; అక్కడ = అక్కడ.

భావము:

అని ఇంకా ఇలా అన్నాడు "ఈ శైవ వైష్ణవ జ్వరాల వివాద వృత్తాంతాన్నీ; నీవు నన్ను శరణుకోరిన విధానాన్ని; మనస్సులో స్మరిస్తారో, అటువంటి పుణ్యాత్ములకు శీతోష్ణ జ్వరాది తాపాలు కలుగవు" అని అనగా మహేశ్వర జ్వరం మిక్కిలి సంతోషించి చక్రాయుధుడైన శ్రీకృష్ణునకు సాష్టాంగనమస్కారం చేసి వెళ్ళిపోయింది. ఇంతలో, అక్కడ బలికుమారుడైన బాణాసురుడు మళ్ళీ యుద్ధసన్నద్ధుడై బయలుదేరాడు.

కమనీయ కింకిణీఘంటికా సాహస్ర-

ఘణఘణధ్వనిచేత గగన మగల

నన్యజనాలోకనాభీలతరళోగ్ర-

కాంచనధ్వజపతాకలు వెలుంగఁ

బృథునేమి ఘట్టనఁ బృథివి కంపింపంగ-

వలనొప్పు పటుజవాత్సములఁ బూన్చి

నట్టి యున్నతరథం బత్సుగ్రగతి నెక్కి-

కరసహస్రమున భీకరతరాసి

10.2-434.1-తే.

శర శరాసనముఖ దివ్యసాధనములు

దనరఁ జలమును బలము నుత్కటము గాఁగ

హర్ష మిగురొత్తఁ గయ్యంపుటాయితమునఁ

బురము వెలువడె బలిపుత్తుఁ డురుజవమున.

టీకా:

కమనీయ = మనోజ్ఞమైన; కింకిణీ = గజ్జలలోని; ఘంటికా = చిరుగజ్జలు; సాహస్ర = వేయింటి;
ఘణఘణ = గణగణ మను; ధ్వని = శబ్దముల; చేత = వలన; గగనము = ఆకాశము; అగలన్ =
బద్ధలుకాగా; అన్య = శత్రు, పగ; జనా = జనుల, వారి; ఆలోకన = చూపులకు; ఆభీల = భయము
కలిగించున వైన; తరళ = చలించునవి; ఉగ్ర = భయంకరమైన; కాంచన = బంగారు; ధ్వజ =
ధ్వజములమీది; పతాకలు = జండాలు, టెక్కెములు; వెలుంగన్ = ప్రకాశించుచుండగా; పృథు =
పెద్దవి యైన; నేమి = చక్రాల, బండికంటికడకమ్మి; ఘట్టనన్ = తాకుడులచేత; పృథివి = నేల;
కంపింపంగన్ = కంపిస్తుండగా; వలనొప్పు = పద్ధతి ప్రకారము; పటు = బలమైన; జవ =
వేగవంతమైన; అశ్వములను = గుఱ్ఱములను; పూన్చినన్ = కట్టిన; అట్టి = అటువంటి; ఉన్నత =
ఎత్తైన; రథంబున్ = రథమును; అతి = మిక్కిలి; ఉగ్ర = భయంకరమైన; గతిన్ = విధముగ; ఎక్కి =
ఎక్కి; కర = చేతులు; సహస్రమునన్ = వేయింతో; భీకరతర = మిక్కిలి భీకరమైన; అసి =
ఖడ్గములు; శర = బాణములు; శరాసన = ధనుస్సులు; ముఖ = ఆది; దివ్య = గొప్ప; సాధనములున్

= ఆయుధములు; తనరన్ = ఒప్పుచుండ; చలమునున్ = పట్టుదల; బలమునున్ = బలము;
ఉత్కటముగాగన్ = పెచ్చుమీరుతుండగా; హర్షము = సంతోషము; ఇగురొత్తన్ = చిగురించగా;
కయ్యంపు = యుద్ధమునకు; ఆయితమునన్ = సిద్ధముగా; పురము = పట్టణమునుండి; వెలువడెన్
= బయటకు వచ్చెను; బలిపుత్రుడు = బాణాసురుడు; ఉరు = మిక్కిలి; జవమునన్ = వేగముగ.

భావము:

అసంఖ్యాక మైన చిరుగంటల ధ్వనితో ఆకాశం బ్రద్దలు అవుతుండగా, మిక్కిలి వేగవంతము లైన
అశ్వాలను కూర్చిన ఒక ఉన్నత రథాన్ని అధిరోహించి అమితోత్సాహంతో బాణాసురుడు
యుద్ధరంగానికి వచ్చాడు. ఆ రథం శత్రు భీకరంగా బంగారు జండాలతో ప్రకాశిస్తోంది. పెద్ద పెద్ద
రథచక్రాల వేగానికి భూమి కంపించిపోతోంది. రథం అధిరోహించి ఉన్న అతని వేయి చేతులలో
ధనుర్బాణాలూ భయంకరమైన ఖడ్గాది ఆయుధాలూ ప్రకాశిస్తున్నాయి. కసి, బలము, ఉత్సాహము
అతిశయిస్తుండగా యుద్ధసన్నధుడై పట్టణములోనుండి రణరంగానికి మిక్కిలి వేగంగా వచ్చాడు.

10.2-435-క.

చని రణభూమిని మధ్యం

దిన మార్తాండప్రచండ దీప్తాకృతితోఁ

దనరుచుఁ బరిపంథిబలేం

ధనదవశిఖియైన కృష్ణుఁ డాకెం బెలుచన్.

టీకా:

చని = వెళ్ళి; రణభూమిని = యుద్ధభూమి నందు; మధ్యందిన = మధ్యాహ్న కాలము నందలి;
మార్తాండ = సూర్యుని వలె; ప్రచండ = తీవ్రమైన; దీప్త = మండుతున్న; ఆకృతి = రూపము; తోన్ =
తోటి; తనరుచున్ = అతిశయించుచు; పరిపంథి = శత్రు పక్షము యొక్క; బల = సైన్యము అను;
ఇంధన = కట్టలకు; దవశిఖి = దావాగ్ని; ఐన = అయిన; కృష్ణున్ = కృష్ణుని; తాకెన్ = ఎదుర్కొనెను;
పెలుచన్ = ఆగ్రహముతో.

భావము:

బాణాసురుడు అలా కదలి వచ్చి కదనరంగంలో మధ్యాహ్న మార్తాండుని వలె ప్రకాశిస్తూ శత్రు సేనలు అనే కట్టలకు అగ్నిజ్వాలల వలె విరాజిల్లే శ్రీకృష్ణుడిని ఎదుర్కొన్నాడు.

10.2-436-ఉ.

తాకి భుజావిజృంభణము దర్పము నేర్పును నేర్పడంగ నొ
క్కుకున వేయిచేతుల మహోగ్రశరావళి పింజ పింజతోఁ
దాకగ నేసినన్ మురవిదారుడు తోడన తచ్చరావళి
న్నాక గొనాకఁ ద్రుంచె నిశితార్థశశాంక శిలీముఖంబులన్.

టీకా:

తాకి = ముట్టడించి; భుజా = భుజబలము యొక్క; విజృంభణమున్ = ఆటోపము; దర్పమున్ = గర్వము; నేర్పు = సామర్థ్యము; ఏర్పడంగన్ = తెలియబడునట్లుగా; ఒక్క = మిక్కిలి; ఊకున = ఊపుతో, పూనికతో; వెయ్యి = వెయ్యి (1000); చేతులన్ = చేతులతో; మహా = మిక్కుటమైన; ఉగ్ర = భీకరమైన; శర = బాణముల; ఆవళి = వరుసను; పింజపింజతో దాకగన్ = ఒకదాని వెనుక యింకోటి (పింజ పింజతో దాకన్ - ప్రతిబాణము పింజతోను ఇంకో బాణము తాకుతుండునట్లు); ఏసినన్ = వేయగా; మురవిదారుడు = కృష్ణుడు; తోడన = వెంటనే; తత్ = ఆ; శర = బాణముల; ఆవళిన్ = వరుసను; ఆకగొనక = నిరోధమొందక, లక్ష్యపెట్టక; త్రుంచెన్ = విరిచెను; నిశిత = వాడియైన; అర్థశశాంక = అర్థచంద్ర; శిలీముఖంబులన్ = బాణములతో {శిలీముఖము - శల్యము (ముల్లు) కొన యందు కలది, బాణము}.

భావము:

బలిపుత్రుడు బాణుడు తన భుజబలం ద్యోతకము అవుతుండగా ముట్టడించి, ఒకే సారి వేయిచేతులతో శ్రీకృష్ణుడిపై వాడి పరమ భయంకరమైన బాణాలను ప్రయోగించాడు. మురాంతకుడు కృష్ణుడు ఆ బాణవర్షాన్ని లెక్కచేయకుండా తన వాడియైన అర్థచంద్ర బాణాలతో వాటిని అన్నింటిని త్రుంచి వేశాడ.

10.2-437-వ.

అంత.

టీకా:

అంతన్ = అప్పుడు.

భావము:

అలా బాణాసురుడి అస్త్రాలు అన్నింటిని త్రుంచి వేసిన సమయంలో

10.2-438-చ.

నుత నవపుండరీకనయ**నుం**డన నొప్పు మురారి రోష ఘూ

ర్ణిత మహితారుణాబ్జదళ**నే**త్రుడు దా నటు పంచె దైత్యుపై

దితిసుత కాననప్రకర**దీ**పితశుక్రము రక్షితాచితా

శ్రితజన చక్రమున్ సతత**సే**వితశక్రము దివ్యచక్రమున్.

టీకా:

నుత = పొగడబడిన; నవ = లేత; పుండరీక = తెల్ల తామరల వంటి; నయనుండు = కన్నులు కలవాడు; అనన్ = అనుటకు; ఒప్పు = తగినట్టి; మురారి = కృష్ణుడు; రోష = కోపముచేత; ఘూర్ణిత = చలిస్తున్న; మహిత = మిక్కిలి; అరుణ = ఎఱ్ఱని; అబ్జ = పద్మము; దళ = రేకులవంటి; నేత్రుడు = కన్నులు కలవాడు; తాన్ = అతను; అటు = అలా; పంచెన్ = పంపెను; దైత్యు = బాణాసురుని; పైన్ = మీదకి; దితిసుత = దైత్యులు అను; కాననా = అడవుల; ప్రకర = సమూహమును; దీపిత = కాల్చు; శుక్రమున్ = అగ్నిని; రక్షిత = కాపాడబడిన; అంచిత = చక్కని; ఆశ్రిత = ఆశ్రయించిన; జన = వారి; చక్రమున్ = సమూహము కలది; సతత = ఎల్లప్పుడు; సేవిత = కొలిచెడి; శక్రమున్ = ఇంద్రుడు కలది {శక్రుడు - దుష్టులను శిక్షించు శక్తి కలవాడు, ఇంద్రుడు}; దివ్య = మహిమాన్వితమైన; చక్రమున్ = చక్రమును.

భావము:

శ్రీకృష్ణుడి తెల్లతామరరేకుల వలె ఉండే నేత్రాలు రోషం వలన ఎఱ్ఱతామరరేకులుగా మారిపోయాయి. శ్రీకృష్ణుడు అసురులు అనే అరణ్యాలను అగ్నివలె కాల్చివేసేదీ; ఆశ్రితజన రక్షణ గావించేదీ; దేవేంద్రాది దేవతలచే సేవింపబడేదీ అయిన సుదర్శనచక్రాన్ని బాణాసురుడి మీద ప్రయోగించాడు.

10.2-439-వ.

అదియునుం బ్రచండమార్తాండమండల ప్రభావిడంబితంబును, భీషణ శతసహస్రకోటి దంభోళినిష్ఠురనిబిడనిశితధారాసహస్ర ప్రభూతజ్వలన జ్వాలికాపాస్త సమస్తకుటిల పరిపంథి దుర్వార బాహుఖర్వ గర్వాంధకారంబును, సకల దిక్పాల దేవతాగణ జేగీయమానంబును, సమదదానవజన శోకకారణ భయంకర దర్శనంబును, సమంచిత సజ్జనలోకప్రియంకర స్పర్శనంబును నగు సుదర్శనం బసురాంతక ప్రేరితంబై చని, యారామకారుండు కదళికా కాండంబుల నేర్చు చందంబునం బేర్చి సమద వేదండ శుండాదండంబుల విడంబించుచుఁ గనకమణివలయ కేయూర కంకణాలంకృతంబు నగు తదీయ బాహు సహస్రంబుఁ గరచతుష్ట యావశిష్టంబుగాఁ దునుము నవసరంబున.

టీకా:

అదియును = అది; ప్రచండ = మిక్కిలి తీవ్రమైన; మార్తాండ = సూర్య; మండల = మండలము యొక్క; ప్రభా = ప్రకాశము; విడంబితంబును = మీరినది; భీషణ = భీకరమైన; శతసహస్ర = వందవేల, అనేక; కోటి = అంచులు కల; దంభోళి = వజ్రాయుధము వలె; నిష్ఠుర = కఠినమైన; నిబిడ = దట్టమైన; నిశిత = వాడియైన; ధారా = మొనలు, పళ్ళు; సహస్ర = వేయింటి యందు; ప్రభూత = పుట్టిన; జ్వలన = మండుతున్న; జ్వాలికా = చిరుమంటలతో; అపాస్త = తొలగింపబడిన; సమస్త = ఎల్ల; పరిపంథి = శత్రువుల; దుర్వార = వారింపరాని; బాహు = భుజబలము యొక్క; అఖర్వ = అధికమైన, చిన్నదికాని; గర్వ = గర్వము అను; అంధకారంబును = చీకటి కలది; సకల = ఎల్ల; దిక్పాల = అష్టదిక్పాలకుల చేత {అష్టదిక్పాలకులు - 1 ఇంద్రుడు - తూర్పు దిక్కునకు 2 అగ్ని - ఆగ్నేయ మూలకు 3 యముడు - దక్షిణ దిక్కునకు 4 నిరృతి - నైఋతి మూలకు 5 వరుణుడు -

పడమటి దిక్కునకు 6 వాయువు - వాయవ్య మూలకు 7 కుబేరుడు - ఉత్తర దిక్కునకు 8
 ఈశానుడు - ఈశాన్య మూలకు పరిపాలకులు; దేవతా = దేవతల; గణ = సమూహములచేత;
 జేగీయమానంబునున్ = కొనియాడబడునది {జేగీయమానము - జయజయ ధ్వానములు కలది,
 కొనియాడబడునది}; సమద = అహంకారము కల; దానవ = రాక్షస; జన = సమూహము యొక్క;
 శోక = దుఃఖమునకు; కారణ = కారణమై; భయంకర = భయము పుట్టించు; దర్శనంబును =
 కనబడుట కలది; సమంచిత = చక్కనైన; సజ్జన = మంచివారి; లోక = సమూహమునకు; ప్రియంకర
 = ప్రీతిని కలిగించు; స్పర్శనంబును = తాకుట కలది; అగు = ఐన; సుదర్శనంబు = సుదర్శనచక్రము;
 అసురాంతక = కృష్ణునిచేత; ప్రేరితంబు = ప్రేరేపింపబడినది; ఐ = అయ్యి; చని = వెళ్ళి;
 ఆరామకారుండు = తోటపనివాడు; కదళికా = అరటి చెట్ల; కాండంబులన్ = బోదెలను; ఏర్చు =
 చక్కగా నరికెడి; చందంబునన్ = విధముగా; పేర్చి = అతిశయించి; సమద = మదముతో కూడిన;
 వేదండ = ఏనుగు యొక్క; శుండా = తొండములు అను; దండంబులన్ = కఱ్ఱలను; విడంబించుచు
 = మీరుతూ; కనక = బంగారపు; మణి = రత్నాలు; వలయ = కడియములు; కేయూర = భుజకీర్తులు;
 కంకణ = కంకణములచేత; అలంకృతంబున్ = అలంకరింపబడినవి; అగు = ఐన; తదీయ = అతని;
 బాహా = చేతులు; సహస్రంబున్ = వెయ్యింటిని (1000); కర = చేతులు; చతుష్టయ = నాలుగు (4);
 ఆవశిష్టంబు = మిగిలినవి; కాన్ = అగునట్లు; తునుము = నరకు; అవసరంబునన్ = సమయము
 నందు;

భావము:

సుదర్శనచక్రం ప్రచండ సూర్యమండలంలా శోభించేది; పదివేలకోట్ల వజ్రాయుధాల జ్వలన
 జ్వాలలతో శత్రువుల గర్వాంధకారాన్ని నివారించేది; సమస్త దేవతల స్తుతులను అందుకునేది; తన
 దర్శనంతో దానవులకు శోకం కలిగించేది; తన సంస్పర్శనంతో సజ్జనులకు ఆనందం కలిగించేది.
 శ్రీకృష్ణుడు అట్టి సుదర్శనాన్ని బాణాసురుడి మీద ప్రయోగించగా, అది రత్నఖచితా లైన
 ఆభరణాలతో శోభిస్తూ, మదగజతుండాలలాగ వెలుగొందుతున్న బాణాసురుని వేయిచేతులలో
 నాల్గింటిని మాత్రం వదలి తక్కిన వాటిని తోటమాలి అరటిచెట్లను నరకివేసినట్లు నరికేసింది.

కాలకంఠుడు బాణపైఁ గరుణ గలఁడు
గాన నఖిలాండపతిఁ గృష్ణుఁ గదియవచ్చి
పురుషసూక్తంబు సదివి సంపుటకరాజ్ఞుఁ
డగుచుఁ బద్మాయతాక్షునిట్లని స్తుతించె.

టీకా:

కాలకంఠుడు = శివుడు {కాల కంఠుడు - నల్లని కంఠము కలవాడు, శివుడు}; బాణ = బాణుని; పైన్
= మీద; కరుణ = దయ; కలడు = కలవాడు; కానన్ = కాబట్టి; అఖిలాండపతిన్ = కృష్ణుని
{అఖిలాండపతి - సర్వులకు అండ (ఆశ్రయము) ఐన పతి (ప్రభువు), అఖిల (ఎల్ల) అండ
(బ్రహ్మాండములకు) పతి (నాయకుడు), విష్ణువు}; కృష్ణుని = కృష్ణుని; కదియన్ = దగ్గరకు; వచ్చి =
వచ్చి; పురుషసూక్తంబున్ = పురుషసూక్తము {పురుషసూక్తము - ఒక విశిష్టమైన విష్ణు స్తోత్రము,
పురుష (శాస్త్రమును అనుసరించి, పరమపురుషుని గురించి) సూక్తము (పలుకబడినది)}; చదివి =
చదివి; సంపుట = జోడించిన, దోసిలిపట్టిన; కర = చేతులు అను; అబ్బుడు = పద్మములు కలవాడు;
అగుచున్ = ఔతు; పద్మాయతాక్షుని = కృష్ణుని {పద్మాయతాక్షుడు - పద్మముల వలె విశాలమైన
కన్నులు కలవాడు, విష్ణువు}; ఇట్లని = ఈ విధముగ; స్తుతించె = స్తుతించెను, పొగిడెను.

భావము:

పరమేశ్వరుడికి బాణాసురుడంటే ఎంతో దయ. అందుచేత, ఆయన అతనిని రక్షించడం కోసం
లోకనాయకు డైన శ్రీకృష్ణుడి వద్దకు వచ్చి, పురుషసూక్తం పఠించి, నమస్కరించి, పద్మాక్షుడిని ఇలా
స్తుతించాడు

దశమ స్కంధము - ఉత్తర : శివుడు కృష్ణుని స్తుతించుట

10.2-441-వ.

"దేవా! నీవు బ్రహ్మరూపంబగు జ్యోతిర్మయుండవు; నిఖిల వేద వేదాంత నిగూఢుండవు;
నిర్మలుండవు; సమానాధిక రహితుండవు; సర్వవ్యాప్తుకుండవైన నిన్ను నిర్మలాంతఃకరణులైన

వారలాకాశంబు పగిది నవలోకింతు; రదియునుంగాక పంచోపనిషన్మయం బయిన భవదీయ
 దివ్యమంగళ మహావిగ్రహ పరిగ్రహంబు సేయునెడ నాభీయం దాకాశంబును, ముఖంబునం
 గృశానుండును, శిరంబున స్వర్గంబును, శ్రోత్రంబుల దిశలును, నేత్రంబుల సూర్యుండును,
 మనంబునఁ జంద్రుండును, బాదంబుల వసుంధరయు, నాత్మ యందహంకారంబును, జఠరంబున
 జలధులును, రేతంబున నంబువులును, భుజంబుల నింద్రుండును, రోమంబుల మహీరుహౌషధీ
 వ్రాతంబును, శిరోజంబుల బ్రహ్మలును, జ్ఞానంబున సృష్టియు, నవాంతర ప్రజాపతులును,
 హృదయంబున ధర్మంబును గలిగి మహాపురుషుండవై లోకకల్పనంబుకొఱకు నీ
 యకుంఠితతేజంబు గుప్తంబుసేసి జగదుద్భవంబుకొఱకుఁ గైకొన్న భవదీయ దివ్యావతారవైభవం
 బెఱింగి నుతింప నెంతవారము; నీవు సకలచేతనాచేతననిచయంబులకు నాద్యుండవు;
 యద్వితీయుండవు; పురాణపురుషుండవు; సకల సృష్టి హేతుభూతుండవు; నీశ్వరుండవు;
 దినకరుండు కాదంబినీ కదంబావృతుం డగుచు భిన్నరూపుండై బహువిధచ్ఛాయలం దోచు
 విధంబున నీ యఘటితఘటనానిర్వాహకంబైన సంకల్పంబునఁ ద్రిగుణాతీతుండవయ్యును
 సత్త్వాదిగుణవ్యవధానంబుల ననేక రూపుండ వై గుణవంతులైన సత్పురుషులకుఁ
 దమోనివారకంబైన దీపంబు రూపంబునం బ్రకాశించుచుందువు; భవదీయమాయా
 విమోహితులయిన జీవులు పుత్ర దార గృహ క్షేత్రాది సంసారరూపకంబైన పాప
 పారావారమహావర్తగర్తంబుల మునుంగుచుందేలుచుందురు; దేవా! భవదీయ
 దివ్యరూపానుభవంబు సేయంజాలక యింద్రియ పరతంత్రుండై భవత్పాదసరసీరుహంబులఁ
 జేరనెఱుంగని మూఢాత్ముం డాత్మవంచకుండనంబడు; విపరీతబుద్ధిం జేసి ప్రియుండ వైన నిన్ను
 నొల్లక యింద్రియార్థానుభవంబు సేయుట యమృతంబుమాని హాలాహలంబుసేవించుట గాదె?
 జగదుదయపాలన లయలీలాహేతుండవై శాంతుండవయి సుహృజ్ఞన భాగధేయుండ వై
 సమానాధికవస్తుశూన్యుండవైన నిన్ను నేనును బ్రహ్మయుం బరిణతాంతఃకరణ లైన ముని
 గణంబులును భజియించుచుందుము; మఱియును.

టీకా:

దేవా = ప్రభూ; నీవు = నీవు; బ్రహ్మ = పరబ్రహ్మ; రూపంబు = స్వరూపము; అగు = ఐన; జ్యోతిః =
 తేజస్సు; మయుండవు = స్వరూపముగా కలవాడవు; నిఖిల = సర్వ; వేద = వేదముల; వేదాంత =
 ఉపనిషత్తుల సారముల; నిగూఢుండవు = మరగున ఉండు వాడవు; నిర్మలుండవు = మాలిన్య

రహితుడవు; సమాన = సమానమైన వారు కాని; అధిక = అధికమైన వారు కాని; రహితుడవు =
 లేనివాడవు; సర్వ = సర్వలోకము నందు; వ్యాపకుండవు = నిండి ఉండువాడవు; నిన్ను = నిన్ను;
 నిర్మల = రాగద్వేషాదులు లేని; అంతఃకరణులు = అంతరంగము కలవారు; ఐన = అయినట్టి;
 వారలు = వారు; ఆకాశంబు = ఆకాశము {ఆకాశము - అంతట నిండి ఉండి అన్నిటిని అంటియు
 అంటక ఉండునది ఆకాశము }; పగిదిని = వలె; అవలోకింతురు = చూతురు; అదియునున్ = అంతే;
 కాక = కాకుండా; పంచోపనిషన్మయంబు = పంచోపనిషన్మయము; అయిన = ఐన; భవదీయ = నీ
 యొక్క; దివ్య = అప్రాకృతమైన, దివ్యమైన; మంగళ = శుభస్వరూపమైన; మహావిగ్రహ =
 విరాడ్రూపము యొక్క; పరిగ్రహంబున్ = ధరించుట; చేయునెడ = చేయు నప్పుడు; నాభి = బొడ్డు;
 అందున్ = అందు; ఆకాశంబునున్ = ఆకాశము; ముఖంబునన్ = ముఖము నందు; కృశానుండును
 = అగ్ని {కృశానుడు - తన్నంటినవానిని కృశింపజేయు వాడు, అగ్ని}; శిరంబునన్ = తల యందు;
 స్వర్గంబునున్ = స్వర్గలోకము; శ్రోత్రంబులన్ = చెవుల యందు; దిశలునున్ = దిక్కులు; నేత్రంబులన్
 = కన్ను లందు; సూర్యుండును = సూర్యుడు; మనంబునన్ = మనస్సు నందు; చంద్రుండును =
 చంద్రుడు; పాదంబులన్ = పాదముల యందు; వసుంధరయున్ = భూమండలము; ఆత్మ = ఆత్మ;
 అందున్ = అందు; అహంకారంబును = భూతాదియైన అహంకారం; జఠరంబునన్ = కడుపు
 నందు; జలధులునున్ = సముద్రములు; రేతంబునన్ = రేతస్సు; అందున్ = అందు; అంబువులును
 = నీరు; భుజంబులన్ = బాహువు లందు; ఇంద్రుండు = ఇంద్రుడు; రోమంబులన్ = మేని వెంట్రుక
 లందు; మహీరుహ = చెట్లు; ఓషధి = పైరులు, మొక్కలు; వ్రాతంబును = సమూహములు;
 శిరోజంబులన్ = తల వెంట్రుకలు అందు; బ్రహ్మలును = బ్రహ్మదేవుడాది సృష్టికర్తలు; జ్ఞానంబునన్
 = తెలివి అందు; సృష్టియు = సమస్తమైన సృష్టి; అవాంతర = సృష్టి లోపలి; ప్రజాపతులునున్ =
 ప్రజాపతులు; హృదయంబున్ = అంతఃకరణము నందు; ధర్మంబును = ధర్మము; కలిగి = కలిగి;
 మహాపురుషుండవు = పంచకర్తలను మీరిన వాడవు {పంచకర్తలు - బ్రహ్మ విష్ణు రుద్ర మహేశ్వర
 సదాశివులు అను ఐదుగురు పురుషులు (కారణభూతులు, కర్తలు)}; ఐ = అయ్యి; లోక =
 లోకములను; కల్పనంబు = సృష్టించుట; కొఱకు = కోసము; నీ = నీ యొక్క; అకుంతిత =
 కొరతపడని; తేజంబున్ = తేజస్సును; గుప్తంబు = దాచినది; చేసి = చేసి; జగత్ = జగత్తు;
 ఉద్భవంబు = పుట్టుక; కొఱకు = కొరకు; కైకొన్న = గ్రహించిన; భవదీయ = నీ యొక్క; దివ్య =
 దివ్యమైన; అవతార = అవతారముల; వైభవంబున్ = విస్తృతిని; ఎఱింగి = తెలిసికొని; నుతింపన్ =
 స్తుతించుటకు; ఎంతవారము = ఏపాటివారము; నీవు = నీవు; సకల = సమస్తమైన; చేతనా =

ప్రాణుల యొక్క; అచేతన = జడముల యొక్క; నిచయంబులు = సమూహములు; కున్ = కు;
 ఆద్యుండవు = మూలకారణుడవు; అద్వితీయుండవు = రెండవది లేనివాడవు; పురాణ =
 పంచకర్తలకు ముందు ఉన్న; పురుషుండవు = కర్తవు; సకల = సమస్తమైన; సృష్టి = సృష్టికీ;
 హేతుభూతుండవు = కారణభూతుడవు; ఈశ్వరుండవు = నియామకుండవు; దినకరుండు =
 సూర్యుడు {దినకరుడు - పగలు కలిగించువాడు, సూర్యుడు}; కాదంబినీ = మేఘముల {కాదంబిని
 - కదంబ వృక్షములను పుష్పించుట కలిగి ఉండునది, మేఘము}; కదంబ = సమూహములచే;
 ఆవృతుండు = ఆవరింపబడినవాడు; అగుచున్ = ఔతు; భిన్న = వేరువేరు; రూపుండు = రూపములు
 కలవాడు; ఐ = అయ్యి; బహు = అనేక; విధ = విధములైన; ఛాయలన్ = రంగులతో; తోచు =
 కనబడెడి; విధంబునన్ = విధముగా; నీ = నీ; అఘటిత = కూర్పరాని వాటిని; ఘటనా = కూర్పగల;
 నిర్వాహకంబు = సామర్థ్యము కలది; ఐన = అయిన; సంకల్పంబునన్ = సంకల్పము చేత; త్రిగుణా =
 త్రిగుణములకు {త్రిగుణములు - 1సత్త్వగుణము 2రజోగుణము 3తమోగుణము}; అతీతుండవు =
 మీరినవాడవు; అయ్యునున్ = అయినప్పటికీ; సత్వాదిగుణ = త్రిగుణముల; వ్యవధానంబులు =
 భేదములచేత; అనేక = అనేకమైన; రూపుండవు = ఆకారములు కలవాడవు; ఐ = అయ్యి;
 గుణవంతులు = సజ్జనులు {గుణవంతులు - సుగుణములు {శమము దమము ఉపరతి తితిక్ష ఆది
 గుణములు} కలవారు, సజ్జనులు}; ఐన = అయిన; సత్పురుషుల = మంచివారి; కున్ = కీ; తమః =
 తమోగుణమును; నివారకంబు = తొలగించునది; ఐన = అయిన; దీపంబు = దీపము;
 రూపంబునన్ = వలె; ప్రకాశించుచుండువు = ప్రకాశిస్తుంటావు; భవదీయ = నీ యొక్క; మాయా =
 మాయచేత; విమోహితులు = మోహమున పడినవారు; అయిన = ఐన; జీవులు = మానవులు; పుత్ర
 = సంతానము; దార = భార్య; గృహ = ఇండ్లు; క్షేత్ర = పొలము; ఆది = మున్నగు; సంసార =
 సంసారము అను; రూపకంబు = రూపము కలది; ఐన = అయిన; పాప = పాపముల; పారావార =
 సముద్రము నందలి; మహా = పెద్ద; ఆవర్త = సుడిగుండములు; గర్తంబులన్ = లోతులలో;
 మునుంగుచున్ = ములుగుచు; తేలుచున్ = తేలుతూ; ఉందురు = ఉంటారు; దేవా = భగవంతుడా;
 భవదీయ = నీ యొక్క; దివ్య = ప్రకృతి కతీతమైన; రూప = రూపమును; అనుభవంబున్ =
 సేవించుట; చేయంజాలక = చేయనేరక; ఇంద్రియ = ఇంద్రియములకు; పరతంత్రుడు =
 లోబడినవాడు; ఐ = అయ్యి; భవత్ = నీ యొక్క; పాద = పాదములు అను; సరసీరుహంబులన్ =
 పద్మములను; చేరన్ = చేరుట; ఎఱుంగని = తెలిసికొనలేని; మూఢాత్మ = తెలివిమాలినవాడు; ఆత్మ
 = ఆత్మ; వంచకుడు = ద్రోహి; అనంబడు = అనబడును; విపరీత = నీకన్యమైన; బుద్ధిన్ = భక్తి; చేసి =

వలన; ప్రియుండవు = మేలు చేయువాడవు; ఐన = అయిన; నిన్నున్ = నిన్ను; ఒల్లక = అంగీకరించకుండా; ఇంద్రియార్థ = విషయములను; అనుభవంబున్ = అనుభవించుట; చేయుట = చేయుట; అమృతంబున్ = అమృతమును; మాని = వదలి; హాలాహలంబున్ = విషమును; సేవించుట = భుజించుట; కాదె = కాదా, అవును; జగత్ = భువనముల; ఉదయ = సృష్టి; పాలన = స్థితి; లయ = నాశము అను; లీలా = విలాసములకు; హేతుండవు = కారణభూతుడవు; ఐ = అయ్యి; శాంతుండవు = శుద్ధ సత్యవృత్తి కలవాడవు; అయి = అయ్యి; సుహృజ్ఞన = మంచి హృదయము కలవారు, మిత్రజనులు; భాగధేయుండవు = సౌభాగ్య స్వరూపుండవు; ఐ = అయ్యి; సమాన = సమానమైన; అధిక = అధికమైన; వస్తు = వస్తువులు; శూన్యండవు = లేనివాడవు; ఐన = అయిన; నిన్ను = నిన్ను; నేను = నేను; అంచు = అంటు; బ్రహ్మయున్ = బ్రహ్మదేవుడు; పరిణత = పరిణితిచెందిన; అంతఃకరణులు = మనస్సు కలవారు; ఐన = అయిన; ముని = మునుల; గణంబులును = సమూహములు; భజియించుచున్ = కొలుచుచు; ఉందుము = ఉంటాము; మఱియును = ఇంకను.

భావము:

"దేవా! నీవు బ్రహ్మస్వరూపుడవు; జ్యోతిర్మయుడవు; సమస్త వేదవేదాంత నిగూఢుడవు; నిర్మలుడవు; నీతో సమానమైనవాడు అధికుడు మరొకడు లేడు; సర్వవ్యాపకుడవైన నిన్ను నిర్మల స్వభావులు ఆకాశంలాగ దర్శిస్తారు. నీవు పంచోపనిషన్మయంబైన నీ దివ్యమంగళ విగ్రహాన్ని పరిగ్రహించు నపుడు; నాభి యందు ఆకాశాన్ని, ముఖంలో అగ్నినీ, శిరస్సున స్వర్గాన్నీ, చెవులలోదిక్కులనూ, నేత్రాలలో సూర్యుణ్ణి, మనస్సులో చంద్రుణ్ణి, పాదాలలో భూమినీ, ఆత్మలో అహంకారాన్నీ, కడుపులో సముద్రాలనూ, రేతస్సులో నీటినీ, భుజాలలో దేవేంద్రుణ్ణి, వెంట్రుకలలో వృక్షాషధీ విశేషాలనూ, శిరోజాలలో బ్రహ్మలనూ, జ్ఞానంలో సృష్టిని ప్రజాపతులనూ, హృదయంలో ధర్మాన్నీ వహించిన మహా పురుషుడవు. అయితే లోకం కోసం నీ తేజాన్ని దాచి జగత్కల్యాణం నిమిత్తం అవతారం దాల్చావు. అటువంటి నీ దివ్యావతార వైభవాన్ని స్తుతించడం ఎవరికి సాధ్యం అవుతుంది. నీవు సమస్త సృష్టికి మూలకారకుడవు; అద్వితీయుడవు; పురాణపురుషుడవు; సూర్యుడు మేఘమాలచేత కప్పబడి భిన్నరూపాలతో కనిపించే విధంగా అఘటితఘటనాఘటన సమర్థమైన సంకల్పంతో త్రిగుణాతీతుడవై కూడా అనేక రూపాలతో గోచరిస్తుంటావు; సత్పురుషులకు అంధకారం తొలగించే దీపంలా ప్రకాశిస్తుంటావు నీ మాయకు లోనైన జీవులు సంసారమనే

సముద్రపు సుడిగుండంలో మునిగితేలుతూ ఉంటారు; నీ దివ్యరూపాన్ని దర్శించకుండా నీ
 పాదకమలపూజ చేయకుండా ఇంద్రియలోలుడై ఉండు మూఢుడు ఆత్మవంచకుడు అనబడతాడు;
 నిన్ను ధ్యానించకుండా విపరీతబుద్ధితో ఇంద్రియలోలుడు కావటం అమృతాన్ని వదలి
 హాలాహలం సేవించడం; సృష్టి స్థితి లయకారకుడవై శాంతుడవై, సజ్జన భాగధేయుడవై,
 అనుపమానుడవైన నిన్ను బ్రహ్మాదిదేవతలూ మహామునీంద్రులూ నేనూ భజిస్తూ ఉంటాము.
 అంతేకాదు....

10.2-442-తే.

అవ్యయుండ; వనంతుండ; వచ్యతుండ;
 వాదిమధ్యాంతశూన్యుండ; వఖిలధృతివి
 నిఖిలమం దెల్ల వర్తింతు నీవు దగిలి
 నిఖిల మెల్లను నీ యంద నెగడుఁ గృష్ణ!"

టీకా:

అవ్యయుండవు = నశించుట లేనివాడవు; అనంతుండవు = అంతము లేనివాడవు; అచ్యుతుండవు
 = చ్యుత మగుట లేని వాడవు; ఆదిమధ్యాంతశూన్యుండవు = శాశ్వతుడవు; అఖిలధృతివి = సర్వము
 ధరించు వాడవు; నిఖిలము = ప్రపంచములోని సర్వము; అందున్ = లోను; ఎల్ల = అంతట; వర్తింతు
 = ఉండువు; నీవు = నీవు; తగిలి = పూని; నిఖిలము = ప్రపంచములోని సర్వము; ఎల్లను = వెలుపల
 లోపల అంతయు; నీ = నీ; అందన్ = అందే; నెగడు = కలిగి వ్యాపించును; కృష్ణ = కృష్ణా.

భావము:

వాసుదేవా! నీవు అవ్యయుడవు; అనంతుడవు; అచ్యుతుడవు; ఆదిమధ్యాంత శూన్యుడవు;
 విశ్వంభరుడవు; నీవు జగత్తు సమస్తము నందు సంచరిస్తూ ఉంటావు; జగత్తు సమస్తమూ నీలో
 లీనమై ఉంటుంది."

10.2-443-సీ.

అని సన్నుతించిన హరి యాత్మ మోదించి-

మొగమునఁ జిలునవ్వు మొలకలెత్త

లలితబాలేందుకళామౌళి కిట్లను-

"శంకర! నీ మాట సత్య మరయ

నేది నీ కిష్టమై యెసఁగెడు దానిన;

వేడుము; నీకిత్తు వీడవధ్యుఁ-

డిది యెట్టి దనినఁ బ్రహ్లాదుండు మద్భక్తుఁ-

డతనికి వరము నీ అన్వయమున

10.2-443.1-తే.

జనన మందిన వారలఁ జంప ననుచుఁ

గడక మన్నించితిని యది కారణమున

విశ్వవిశ్వంభరాభార విపులభూరి

బలభుజాగర్వ మడఁపంగ వలయుఁగాన.

టీకా:

అని = అని; సన్నుతించిన = పొగడగా; హరి = కృష్ణుడు; ఆత్మన్ = మనసునందు; మోదించి = సంతోషించి; మొగమునన్ = ముఖమునందు; చిలునవ్వు = చిరునవ్వు; మొలకలెత్తన్ = చిగురించగా; లలితబాలేందుకళా మౌళి = శివుని {లలితబాలేందుకళామౌళి - మనోజ్ఞమైన బాలచంద్రుని రేఖతోడి శిఖ కలవాడు, శివుడు}; కిన్ = కి; ఇట్లు = ఈ విధముగ; అనున్ = అనెను; శంకర = శివా; నీ = నీవు; మాట = చెప్పిన మాట; సత్యము = నిజము; అరయన్ = విచారించినచో; ఏది = ఏదైతే; నీ = నీ; కున్ = కి; ఇష్టము = కావలసినది; ఐ = అయ్యి; ఎసగెడు = అతిశయించునో; దానిని = దానిని; వేడుము = కోరుకొనుము; నీ = నీ; కున్ = కు; ఇత్తున్ = ఇచ్చెదను; వీడు = ఇతడు; అవధ్యుడు = చంపదగినవాడుకాదు; ఇది = ఇలా అగుట; ఎట్టిది = ఎలాంటిది; అనినన్ = అనగా; ప్రహ్లాదుండు = ప్రహ్లాదుడు; మత్ = నా యొక్క; భక్తుడు = భక్తుడు; అతని = అతని; కిన్ = కి; వరము = వరమిచ్చి; నీ = నీ; అన్వయమున = వంశమున; జననమందిన = పుట్టిన; వారలన్ = వారిని; చంపను = చంపను; అనుచు = అని; కడకన్ = పూని; మన్నించితిన్ = ఆదరించితిని; అది = ఆ;

కారణమునన్ = కారణముచేత; విశ్వ = సమస్తమైన; విశ్వంభర = భూమి యొక్క; భార = భారము
యొక్క; విపుల = విస్తారమైన; భూరి = అతి మిక్కిలమైన; బల = బలము కలిగిన; భుజ =
బాహువుల వలన; గర్వమున్ = గర్వమును; అడపంగవలయున్ = అణచవలెను; కాన = కాబట్టి.

భావము:

ఇలా అని స్తుతించగా శ్రీకృష్ణుడు సంతోషించి చిరు నగవుల మోముతో ఇందురేఖాధరుడైన
శివుడితో ఇలా అన్నాడు "ఓ శంకరా! నీవు సత్యము పలికావు. నీకు ఇష్టమైన కోరిక కోరుకో
తీరుస్తాను. ఈ బాణాసురుడు అవధ్యుడు. ఎందుకంటే, నా భక్తుడైన ప్రహ్లాదుని వంశంవాడు. నీ
వంశస్థులను సంహరించను అని ప్రహ్లాదుడికి నేను వరం ఇచ్చాను. అందువలన ఇతడు
చంపదగినవాడు కాదు. అందువలన ఇతనిని క్షమించాను. కానీ సమస్త భూభారాన్ని
మోస్తున్నాను అని అహంకరించే వీడి భుజగర్వాన్ని అణచివేయక తప్పదు.

10.2-444-క.

కరములు నాలుగు సిక్కం

పరిమార్చితి, వీడు నీదు భక్తుల కగ్రే

సరుండై పొగడొంది జరా

మరణాది భయంబు దక్కి మను నిటమీదన్."

టీకా:

కరములున్ = చేతులు; నాలుగు = నాలుగు (4); చిక్కన్ = మిగులునట్లు; పరిమార్చితిన్ =
తొలగించితిని; వీడు = ఇతడు; నీదు = నీ యొక్క; భక్తుల = భక్తుల; కున్ = కు; అగ్రేసరుడు =
ముఖ్యుడు; ఐ = అయ్యి; పొగడు = కీర్తింపబడుటను; ఒంది = పొంది; జరా = ముసలితనము; మరణ
= చావు; ఆది = మున్నగు; భయంబున్ = భయములు; తక్కి = తొలగి; మనున్ = జీవించును;
నిటమీదన్ = ఇకముందు.

భావము:

అందుచేతనే, ఇతనికి నాలుగు చేతులు మాత్రం ఉంచి, తక్కిన హస్తాలను ఖండించాను. ఈ బాణాసురుడు నీ భక్తులలో అగ్రేసురుడుగా స్తుతింపబడుతూ, జరామరణాది భయాలు లేకుండా జీవిస్తాడు."

10.2-445-వ.

అని యానతిచ్చిన నంబికావరుండు సంతుష్టాంతరంగుం డయ్యె; నబ్బలినందనుం డట్లు
రణరంగవేదిం గృష్ణదేవతాసన్నిధిం బ్రజ్వలిత చక్రకృశాను శిఖాజాలంబులందు నిజబాహు సహస్ర
శాఖా సమిత్ప్రచయంబును, దత్క్షతోద్వేలకీలాల మహితాజ్యధారాశతంబును, బరభయంకర
వీరహుంకార మంత్రంబులతోడ వేల్చి పరిశుద్ధిం బొంది విజ్ఞానదీపాంకురంబున
భుజాఖర్వగర్వాంధకారంబు నివారించినవాడై యనవరతపూజితస్థాణుండగు నబ్బాణుండు,
భుజవనవిచ్ఛేదజనితవిరూపితస్థాణుం డయ్యును దదీయవరదాన కలితానంద
హృదయారవిందుం డగుచు గోవిందచరణారవిందంబులకుఁ బ్రణామంబు లాచరించి;
యనంతరంబు.

టీకా:

అని = అని; ఆనతిచ్చినన్ = చెప్పగా; అంబికావరుండు = శివుడు (అంబి కావరుడు - అంబిక
(పార్వతీదేవి) యొక్క వరుడు (భర్త), శివుడు); సంతుష్ట = సంతోషించిన; అంతరంగుండు = మనస్సు
కలవాడు; అయ్యెన్ = అయ్యెను; ఆ = ఆ; బలినందనుండున్ = బాణాసురుడు; అట్లు = ఆ విధముగా;
రణరంగ = యుద్ధభూమి అను; వేదిన్ = వేదిక యందు; కృష్ణదేవతా = కృష్ణభగవానుని; సన్నిధిన్ =
ఎదుట; ప్రజ్వలిత = మిక్కిలి ప్రకాశించుచున్న; చక్ర = సుదర్శనచక్రము యొక్క; కృశాను = అగ్ని; శిఖా
= మంటల; జాలంబులు = సమూహములు; అందున్ = అందు; నిజ = తన; బాహు = చేతులు; సహస్ర
= వేయి (1000) అను; శాఖా = కొమ్మలు; సమిత్ = సమిధల; ప్రచయంబును = సమూహములు చేత;
తత్ = ఆ; క్షత = గాయముల నుండి; ఉద్వేల = ఉబికి కారుచున్న; కీలాల = నెత్తురు అనెడి; మహిత =
అధికమైన; అజ్య = నేతి; ధరా = ధారలు; శతంబును = వందలాదిచేత; పర = శత్రువులకు; భయంకర
= భయము పుట్టించు; వీర = యోధుల యొక్క; హుంకార = హుంకారములు అను; మంత్రంబులు =

మంత్రములు; తోడన్ = తోటి; వేల్చి = హోమము చేసి; పరిశుద్ధిన్ = రాగద్వేషాదులు తొలగుట;
 పొంది = పొంది; విజ్ఞాన = ఆత్మజ్ఞానము అను; దీప = దీపము యొక్క; అంకురంబునన్ =
 మంటలచేత; భుజ = అధిక భుజముల వలని; అఖర్వ = అధికమైన; గర్వ = గర్వము అను;
 అంధకారంబున్ = చీకటిని; నివారించిన = తొలగిన; వాడు = వాడు; ఐ = అయ్యి; అనవరత =
 ఎల్లప్పుడును; పూజిత = పూజింపబడిన; స్థాణుండు = శివుడు కలవాడు {స్థాణుడు -
 ప్రళయకాలమునను ఉండువాడు, శివుడు}; అగు = ఐన; ఆ = ఆ; బాణుండు = బాణాసురుడు; భుజ
 = చేతులు అను; వన = అడవిని; విచ్ఛేద = నరకుట వలన; జనిత = కలిగిన; విరూపిత =
 వికారముగా చేయబడిన; స్థాణుండు = మోడు/స్థిరము ఐనవాడు; అయ్యునున్ = అయినప్పటికి;
 తదీయ = ఆయొక్క; వర = వరము; దాన = ఇవ్వబడుటచేత; కలిత = కలిగిన; ఆనంద =
 సంతోషముతో కూడిన; హృదయ = హృదయము అను; అరవిందుండు = పద్మము కలవాడు;
 అగుచున్ = ఔతు; గోవింద = శివుని; చరణ = పాదములు అను; అరవిందంబులు = పద్మములు;
 కున్ = కు; ప్రణామంబులు = నమస్కారములు; ఆచరించి = చేసి; అనంతరంబ = పిమ్మట.

భావము:

ఈ మాదిరి శ్రీకృష్ణుడు అనుగ్రహించడంతో పరమేశ్వరుడు ఎంతో ఆనందించాడు. బాణాసురుడు
 ఈ విధంగా రణరంగం అనే యజ్ఞవేదికపై కృష్ణుడనే దేవుడి సన్నిధిలో భగభగమండుతున్న
 చక్రాయుధ జ్వాలలతో తన హస్తాలనే సమిధలను రక్తధారలనే ఆజ్య ధారలతో హాంకారాలనే
 మంత్రాలతో వేల్చి పరిశుద్ధుడు అయ్యాడు. విజ్ఞానదీపం ప్రకాశించడంతో భుజగర్వమనే
 అంధకారం తొలగింది. నిరంతర పరమేశ్వర ధ్యానానురక్తుడు అయిన బాణుడు శ్రీకృష్ణుడు ఇచ్చిన
 వరదానంతో మనసు నిండా ఆనందించాడు. గోవిందుడి పాదపద్మాలకు నమస్కారాలు చేసాడు.

10.2-446-క.

పురమున కేగి యుషా సుం

దరికిని ననిరుద్ధునకు ముద్రంబున భూషాం

బరదాసదాసికాజన

వరవస్తువితాన మొసఁగి వారని భక్తిన్.

టీకా:

పురమున్ = నగరమున; కున్ = కు; ఏగి = వెళ్ళి; ఉషా = ఉష అను; సుందరి = కన్య; కినిన్ = కి;
అనిరుద్ధున్ = అనిరుద్ధుని (అనిరుద్ధుడు - ఇతరులచే రుద్ధము (అడ్డగింపబడుట) లేనివాడు); కున్
= కి; ముదంబునన్ = సంతోషముతో; భూష = అలంకారములు; అంబర = వస్త్రములు; దాస =
పనివాళ్ళు; దాసికా = పనికత్తెల; జన = సమూహమును; వర = శ్రేష్ఠమైన; వస్తు = వస్తువుల;
వితానము = సమూహము; ఒసగి = ఇచ్చి; వారని = తగ్గని; భక్తిన్ = భక్తితో.

భావము:

అటుపిమ్మట, బాణుడు తన నగరానికి వెళ్ళి ఉష అనిరుద్ధులకు సంతోషంతో వస్త్రాభరణాలను,
దాసీజనులను, విలువైన వస్తువులను ఇచ్చాడు.

10.2-447-క.

కనకరథంబున నిడుకొని

ఘనవైభవ మొప్పఁ గన్యకాయుక్తముగా

ననిరుద్ధుని గోవిందుం

డనుమోదింపంగ దెచ్చి యర్పించె నృపా!

టీకా:

కనక = బంగారపు; రథంబునన్ = రథముమీద; ఇడుకొని = ఉంచుకొని; ఘన = గొప్ప; వైభవము =
వైభవము; ఒప్పన్ = కనబడుతుండగా; కన్యకా = కన్యతో; యుక్తముగా = కూడిన; అనిరుద్ధున్ =
అనిరుద్ధుని; గోవిందుండు = కృష్ణుడు; అనుమోదింపంగ = సంతోషించగా; తెచ్చి = తీసుకువచ్చి;
అర్పించెన్ = ఇచ్చెను; నృపా = రాజా.

భావము:

ఓ పరీక్షిత్తు మహారాజా! బంగారురథం మీద ఉషా అనిరుద్ధులను ఎక్కించి, మిక్కిలి వైభవంతో
తీసుకుని వచ్చి శ్రీకృష్ణుడు సంతోషించేలా అప్పగించాడు.

10.2-448-ఉ.

అంత మురాంతకుండు త్రిపురాంతకు వీడ్కొని బాణు నిల్పి య
త్యంతవిభూతిమై నిజబలావలితోఁ జనుదేర నా యుషా
కాంతుఁడు మున్నుగాఁ బటహ కాహళ తూర్య నినాద పూరితా
శాంతరుఁడై వెసం జనియె నాత్మ పురీముఖుఁడై ముదంబునన్.

టీకా:

అతన్ = పిమ్మట; మురాంతకుండు = కృష్ణుడు; త్రిపురాంతకున్ = శివుని; వీడ్కొని = సెలవు తీసుకొని;
బాణుని = బాణుని; నిల్పి = ఆపి; అత్యంత = మిక్కిలి; విభూతిమైన్ = వైభవముతో; నిజ = తన; బల =
సైనిక; ఆవలి = సమూహము; తోన్ = తోటి; చనుదేరన్ = బయలుదేరగా; ఆ = ఆ; ఉషాకాంతుడు =
అనిరుద్ధుడు; మున్నుగా = ముందువైపున ఉంచుకొని; పటహ = తప్పెటలు; కాహళ = బాకాలు;
తూర్య = వాయిద్యాల; నినాద = మోతలతో; పూరిత = నిండిన; ఆశాంతరుడు = దిగ్భాగములు
కలవాడు; ఐ = అయ్యి; వెసన్ = శీఘ్రముగా; చనియెన్ = వెళ్ళెను; ఆత్మ = తన; పురీ = నగరము;
ముఖుండు = వైపు పోవువాడు; ఐ = అయ్యి; ముదంబునన్ = సంతోషముతో.

భావము:

ఆ తరువాత, మురాసురుని సంహరించిన కృష్ణుడు త్రిపురాసుర సంహారుడైన పరమ శివుని వద్ద
సెలవు తీసుకుని, బాణాసురుడికి ఇక ఉండ మని చెప్పి, అత్యంత వైభవోపేతంగా పరివార
సమేతుడై ఉషా అనిరుద్ధులను తీసుకుని పటహ, కాహళ, తూర్యాదుల ధ్వనులు దిక్కులు
పిక్కటిల్లేలా మ్రోగుతుండగా ద్వారకానగరానికి బయలుదేరాడు.

10.2-449-మ.

క్రనియెన్ గోపకుమారశేఖరుఁడు రంగత్పుల్లరాజీవ కో
క్రనదోత్తుంగ తరంగసంగత లసత్సారకన్ భూరి శో
భన నిత్యోన్నత సౌఖ్యభారక నుదంచద్వైభవోదారకన్
జనసంతాపనివారకన్ సుజనభాస్వత్తారకన్ ద్వారకన్.

టీకా:

కనియెన్ = చూసెను; గోపకుమారశేఖరుడు = కృష్ణుడు {గోప కుమార శేఖరుడు - గోపక వంశము పుట్టినవారిలో శ్రేష్ఠుడు, కృష్ణుడు}; రంగత్ = చలించుచున్న; పుల్ల = వికసించిన; రాజీవ = తామరపూలతోటి; కోకనద = చెంగలువలతోటి; ఉత్తుంగ = ఎత్తైన; తరంగ = అలలతో; సంగత = కూడిన; లసత్ = ప్రకాశించుచున్న; కాసారకన్ = సరస్సులు కలదానిని; భూరి = అధికమైన; శోభన = శుభకార్యములతో; నిత్య = ఎడతెగని; ఉన్నత = అతిశయించిన; సౌఖ్య = సుఖముల యొక్క; భారకన్ = మిక్కుటముగా కలదానిని; ఉదంచత్ = విజృంభించిన; వైభవ = సంపత్నమృద్ధి కలిగి ఉండుట; ఉదారకున్ = మిక్కుటముగా కలదానిని; సుజన = సజ్జనుల; సంతాప = పరితాపములను; నివారకన్ = తొలగించుదానిని; సుజన = సుజ్ఞనులు అను; భాస్వత్ = వెలుగుచున్న; తారకన్ = నక్షత్రములు కలదానిని; ద్వారకన్ = ద్వారకానగరమును.

భావము:

గోపాలశేఖరుడైన శ్రీకృష్ణుడు వికసించిన కమలోత్పలాలతో, ఉత్తుంగ తరంగాలతో శోభిస్తున్న సరోవరాలతో నిండినదీ; అనునిత్యమూ సుఖవైభవాలకూ భోగభాగ్యాలకూ అలవాలమైనదీ; సుజనులకు కాపురమైనదీ అయిన ద్వారకను దర్శించాడు.

10.2-450-వ.

కని డాయంజనఁ బురలక్ష్మి కృష్ణ సందర్శన కుతూహలయై చేసన్నలం జీరు చందంబున నందంబునొందు నుద్ధాతతరళ విచిత్ర కేతుపతాకాభిశోభితంబును, మహనీయ మరకతతోరణ మండితంబును, గనకమణి వినిర్మితగోపురసౌధప్రాసాద వీధికావిలసితంబును, మౌక్తిక వితానవిరచిత మంగళ రంగవల్లీ విరాజితంబును, శోభనాకలితవిన్యస్త కదళికాస్తంభ సురభి కుసుమమాలి కాక్షతాలంకృతంబును, గుంకుమ సలిల సిక్త విపణిమార్గంబును, శంఖ దుందుభి భేరీ మృదంగ పటహ కాహళాది తూర్య మంగళారావ కలితంబును, వంది మాగధ సంగీత ప్రసంగంబును నై యతి మనోహర విభవాభిరామం బైన యప్పురవరంబు సచివ పురోహిత సుహృద్బాంధవ ముఖ్యు లెదురుకొన భూసురాశీర్వాదంబులను బుణ్యాంగనా కరకలిత

లలితాక్షతలను గైకొనుచుం గామినీమణులు గర్భారనీరాజనంబులు నివాళింప
నిజమందిరంబుం బ్రవేశించి యప్పుండరీకాక్షుండు పరమానందంబున సుఖం బుండె; నంత.

టీకా:

కని = చూసి; డాయన్ = దగ్గరకు; జనన్ = వెళ్ళగా; పుర = పట్టణ వైభవము అను; లక్ష్మీ = లక్ష్మీదేవి;
కృష్ణ = కృష్ణుని; సందర్శన = చూచుట యందలి; కుతూహల = వేడుక కలామె; ఐ = అయ్యి; చే = చేతి;
సన్నలన్ = సైగలచేత; చీరు = పిలుచుచున్న; చందంబునన్ = రీతిగా; అందంబున్ = అందమును;
ఒందుచునున్ = పొందుతు; ఉద్ఘాత = ఎగురవేయబడిన; తరళ = చలించుచున్న; విచిత్ర = నానా
వర్ణ భరితమైన; కేతు = ధ్వజము నందలి; పతాకా = జండాలు చేత; శోభితంబును =
ప్రకాశించుచున్నది; మహనీయ = గొప్ప; మరకత = పచ్చల; తోరణ = తోరణములచే;
మండితంబునున్ = అలంకరింపబడినది; కనక = బంగారపు; మణి = రత్నాలచేత; వినిర్మిత =
కట్టబడిన; గోపుర = గోపురములు; సౌధ = మేడలు; ప్రాసాద = భవనములు; వీధికా = దారుల
చేతను; విలసితంబును = ప్రకాశించునది; మౌక్తిక = ముత్యాల; వితాన = సమూహముచేత; విరచిత
= వేయబడిన; మంగళ = శుభప్రదమైన; రంగవల్లీ = ముగ్గులచే; విరాజితంబును = విరాజిల్లుతున్నది;
శోభనా = శుభకార్యములకు; ఆకలిత = అంతట కూర్చబడిన వై; విన్యస్త = ఉంచబడిన; కదళికా =
అరటిబోదెల; స్తంభ = స్తంభములచోత; సురభి = పరిమళించుచున్న; కుసుమ = పూలు; మాలికా =
దండలచేత; అక్షతా = అక్షింతలచేత; అలంకృతంబును = అలంకరింపబడినది; కుంకుమ = కుంకుమ
కలిపిన; సలిల = నీటితో; సిక్త = తడపబడిన; విపణి = బజారు; మార్గంబును = వీధులు కలది; శంఖ
= శంఖములు; దుందుభి = పెద్దనగారాలు; భేరీ = రాండోళ్ళు; మృదంగ = మద్దెలలు; పటహా =
తప్పెటలు; కాహళ = బాకాలు; ఆది = మున్నగు; తూర్య = వాయిద్యాల; మంగళ = శుభకరమైన;
ఆరావ = శబ్దములతో; కలితంబును = కూడినది; వంది = స్తుతి పాఠకుల {వంది - వందించు
(వంశావళి స్తుతి పాఠములు చదువి) జీవించువారు వారు}; మాగధ = బిరుదులు ఉగ్గడించువారల
{మాగధుడు - బిరుదులను ఉగ్గడించి కీర్తించుచు జీవించువాడు, గాయకుడు, మాగధుడు}; సంగీత
= కీర్తనలు పాడువారల; ప్రసంగంబునున్ = పలుకుబడులు కలది; ఐ = అయ్యి; అతి = మిక్కిలి;
మనోహర = మనోజ్ఞమైన; విభవ = వైభవములతో; అభిరామంబున్ = విరాజిల్లుతున్నది; ఐన =
అగు; ఆ = ఆ ప్రసిద్ధమైన; పుర = పట్టణములలో; వరంబున్ = ఉత్తమమైనదానిని; సచివ =
మంత్రులు; పురోహిత = పురోహితులు; సుహృత్తులు = స్నేహితులు; బాంధవ = బంధువులు;

ముఖ్యులు = మొదలగువారు; ఎదురుకొనన్ = ఎదురురాగా; భూసుర = విప్రుల;
 ఆశార్వాదంబులును = దీవెనలు; పుణ్యాంగనా = పునిస్త్రీల; కర = చేతులలో; కలిత = ఉన్నట్టి; లలిత
 = అందమైన; అక్షతలనున్ = అక్షింతలను; కైకొనుచున్ = తీసుకొంటు; కామినీ = సుందరీమణులు;
 కర్పూర = కర్పూరపు; నీరాజనంబులున్ = హారతులను; నివాళింపన్ = చుట్టి యిడగా; నిజ = తన;
 మందిరంబున్ = నివాసమును; ప్రవేశించి = ప్రవేశించి; ఆ = ఆ ప్రసిద్ధమైన; పుండరీకాక్షుండు =
 కృష్ణుడు; పరమ = మిక్కిలి; ఆనందంబునన్ = సంతోషముతో; సుఖంబు = సుఖముగా; ఉండెన్ =
 ఉండెను; అంత = అతడు.

భావము:

ద్వారకానగరంలోని జండాలు శ్రీకృష్ణుడిని రా రమ్మని నగరలక్ష్మి పిలుస్తున్నట్లుగా ఉన్నాయి;
 మరకతాల తోరణాలతో మణులు పొదిగిన బంగారు భవనాలతో నగరం విలసిల్లుతున్నది;
 పట్టణంలో ముత్యాల రంగవల్లులు తీర్చబడ్డాయి; అరటి స్తంభాలకు మంచి సువాసనల
 పుష్పమాలలు అలంకరించబడ్డాయి; ఆ పట్టణ విపణిమార్గం కుంకుమ నీటితో తడుపబడింది;
 శంఖ, దుందుభి, భేరీ, మృదంగాది మంగళ వాద్యాలు మ్రోగుతూ ఉన్నాయి; వందిమాగధుల
 సంగీత ప్రసంగాలు అతిశయించాయి; ఇంతటి వైభవంతో విలసిల్లుతున్న ద్వారకాపట్టణం లోనికి
 శ్రీకృష్ణుడు ప్రవేశించాడు; పురోహిత, బంధుమిత్రులు స్వాగతం పలికారు; బ్రాహ్మణులు
 ఆశీర్వాదించారు; పుణ్యస్త్రీలు శుభ అక్షతలు జల్లారు; కామినీమణులు కర్పూర హారతులు ఇచ్చారు;
 గోవిందుడు తన మందిరంలో ప్రవేశించి ఆనందడోలికలలో తేలియాడుతూ సుఖంగా
 ఉండసాగాడు.

10.2-451-క.

శ్రీకృష్ణుని విజయం బగు

నీకథఁ బరియించువార లెప్పుడు జయముం

గైకొని యిహపరసౌఖ్యము

లాకల్పొన్నతి వహింతు రవనీనాథా!"

టీకా:

శ్రీకృష్ణుని = శ్రీకృష్ణుని; విజయంబు = గెలుపు గలది; అగున్ = ఐన; ఈ = ఈ; కథన్ =
వృత్తాంతమును; పరియించు వారలు = చదువువారు; ఎప్పుడున్ = ఎల్లప్పుడును; జయమున్ =
విజయమును; కైకొని = చేపట్టి; ఇహ = ఈ లోకపు; పర = పర లోకపు; సౌఖ్యములు = సుఖములను;
ఆకల్ప = కల్పాంతము వరకు; ఉన్నతిన్ = ఉన్నతిని; వహింతురు = పొందుదురు; అవనీనాథా =
పరీక్షిత్తహారాజా.

భావము:

ఓ పరీక్షిత్తహారాజా! ఈ శ్రీకృష్ణ విజయగాథను పఠించినవారికి ఎల్లప్పుడూ విజయాలు
చేకూరుతాయి. ఇహ పర సౌఖ్యాలు శాశ్వతంగా లభిస్తాయి."

10.2-452-క.

అని చెప్పిన శుకయోగికి

జననాయకుఁ డనియెఁ గృష్ణచరితము విన నా

మనమెప్పుడుఁ దనియ దింకను

విన వలతుం గరుణఁ జెప్పవే మునినాథా!"

టీకా:

అని = ఇట్లు; చెప్పిన = తెలియజెప్పిన; శుక = శుకుడు అను; యోగి = ఋషి; కిన్ = కి;

జననాయకుడు = రాజు (పరీక్షిత్తు); అనియెన్ = చెప్పెను; కృష్ణ = కృష్ణుని; చరితము =

వృత్తాంతములు; వినన్ = వినుట యందు; నా = నా యొక్క; మనము = మనస్సు; ఎప్పుడున్ =

ఎప్పటికి; తనియదు = తృప్తిచెందదు; ఇంకను = ఇంకా; వినన్ = వినవలెనని; వలతున్ = కోరెదను;

కరుణన్ = దయతో; చెప్పవే = చెప్పుము; ముని = మునులలో; నాథా = శ్రేష్ఠుడా.

భావము:

ఇలా పరీక్షిత్తుతో శుకయోగీంద్రుడు చెప్పాడు. పరీక్షిత్తు శుకుడితో "కృష్ణుని చరిత్ర వినడానికి మనస్సు ఇంకా ఉవ్విళ్ళూరుతున్నది. సంతృప్తి కలుగుట లేదు. దయచేసి, ఆ కథలను ఇంకా చెప్ప" మని ప్రార్థించాడు.

10.2-453-వ.

అనినఁ బరీక్షిన్నరేంద్రునకు శుకయోగీంద్రుం డిట్లనియె.

టీకా:

అనినన్ = అని అడుగగా; పరీక్షిత్ = పరీక్షిత్తు అను; నరేంద్రున్ = మహారాజున; కున్ = కు; శుక = శుకుడు అను; యోగి = యోగులలో; ఇంద్రుండు = ఉత్తముడు; ఇట్లు = ఇలా; అనియెన్ = పలికెను.

భావము:

అలా తనను కోరిన పరీక్షిన్నరేంద్రుడితో శుకమునీంద్రుడు ఇలా చెప్పసాగాడు...

దశమ స్కంధము - ఉత్తర : నృగోపాఖ్యానంబు

10.2-454-స్.

"ధ్రుణీశ! యొకనాఁడు హరి తనూజులు రతీ-

శ్వర సాంబ సారణ చారుభాను

లాదిగా యదుకుమారావలి యుద్యాన,-

వనమున కతివైభవమున నేగి

వలనొప్ప నిచ్చానువర్తులై సుఖలీలఁ-

జరియించి ఘనపిపాసలనుఁ జెంది

నెఱిదప్పి సలిల మన్వేషించుచును వేగ-

వచ్చుచో నొకచోట వారిరహిత

కూపమును నందులో నొక కొండవోలె

విపుల మగు మేని యూసరవెల్లిఁ గాంచి

చిత్తముల విస్మయం బంది తత్తఱమున

దాని వెడలించు వేడుక ద్రగులుటయును.

టీకా:

ధరణీశ = రాజా; ఒక = ఒకానొక; నాడు = రోజు; హరి = కృష్ణుని; తనూజలు = కొడుకులు {తనుజడు - తనువున పుట్టిన వాడు, పుత్రుడు}; రతీశ్వర = ప్రద్యుమ్నుడు {రతీశ్వరుడు - మాయాదేవిగా ఉన్న రతీదేవి భర్త, శ్రీకృష్ణ రుక్మిణీదేవిల కుమారుడు ప్రద్యుమ్నుడు}; సాంబ = సాంబుడు (సాంబుడు - శ్రీకృష్ణ జాంబవతి కుమారుడు); సారణ = సారణుడు (సారణుడు - వసుదేవునికి రోహిణీల కుమారుడు); చారు = చారువు (శ్రీకృష్ణ రుక్మిణీదేవిల కుమారుడు); భానులు = భానుడు (శ్రీకృష్ణ సత్యభామల కుమారుడు) లు; ఆదిగా = మొదలైన; యదు = యాదవ వంశపు; కుమార = బాలుర; ఆవలి = సమూహము; ఉద్యానవనమున్ = ఉద్యానవనమున; కున్ = కు; అతి = మిక్కిలి; వైభవమునన్ = వైభవముతో; ఏగి = వెళ్ళి; వలనొప్పన్ = యుక్తమైన విధముగా; ఇచ్ఛానువర్తులు = ఇష్టానుసారం తిరుగువారు; ఐ = అయ్యి; సుఖ = సౌఖ్యమైన; లీలన్ = విధముగా; చరియించి = సంచరించి; ఘన = అధికమైన; పిపాసలనున్ = దాహములను; చెంది = పొంది; నెఱిదప్పి = క్రమము తప్పి; సలిలమున్ = నీటిని; అన్వేషించుచు = వెతుకుతు; వేగన్ = వేగముగా, వడిగా; వచ్చుచోన్ = వస్తున్నప్పుడు; ఒక = ఒకానొక; చోటన్ = ప్రదేశమునందు; వారి = నీరు; రహిత = లేని; కూపమునున్ = నూతిని, బావిని; అందులోన్ = దానిలో; ఒక = ఒకానొక; కొండ = కొండ; పోలెన్ = వలె; విపులము = పెద్దది; అగు = ఐన; మేని = శరీరము కల; ఊసరవెల్లిన్ = ఊసరవెల్లిని {ఊసరవెల్లి - తొండజాతి తొండకన్న పెద్దది ఐన జంతువు, ఇది రంగులు మార్చుకొనును అని ప్రతీతి}; కాంచి = చూసి; చిత్తములన్ = మనసులందు; విస్మయంబున్ = ఆశ్చర్యము; అంది = పొంది; తత్తఱమునన్ = హడావిడిగా; దానిన్ = దానిని; వెడలించు = బయటకు తీయు; వేడుకన్ = కుతూహలము; తగులుటయును = కలుగగా.

భావము:

ఓ పరీక్షన్మహారాజా! ఒకనాడు శ్రీకృష్ణుడి కుమారులు ఐన ప్రద్యుమ్నుడు, సాంబుడు, సారణుడు, చారుభానుడు మొదలైన యాదవ కుమారులు మిక్కిలి వైభవంగా ఉద్యానవనానికి వెళ్ళారు. స్వేచ్ఛగా ఆ ఉద్యానవనంలో విహరించి అలసిపోయారు. దాహం తీర్చుకోవడానికి నీటి కోసం వెదికారు. ఒకచోట, వారికి ఒక నీరు లేని పాడుబడ్డ బావి కనిపించింది. దానిలో ఉన్న పెద్దగా కొండంత ఉన్న ఊసరవెల్లిని చూసి, వారందరూ ఆశ్చర్యపోయారు. ఆ ఊసరవెల్లిని బావిలో నుంచి బయటకు తీయాలని అనుకున్నారు.

10.2-455-చ.

పరువిడి పోయి తెచ్చి ఘనపాశచయంబుల నంటగట్టియ

గ్గురుభుజు లందఱుంగదిసి కోయని యార్చుచు దాని నెమ్మెయిం

దరలగఁగ దీయలేక దగ దట్టముగా మది దుట్టగిల్ల నొం

డొరు గడవంగ వే చని పయోరుహనాభున కంతఁ జెప్పినన్.

టీకా:

పరువిడి = పరుగెత్తి; పోయి = వెళ్ళి; తెచ్చి = తీసుకు వచ్చి; ఘన = పెద్ద; పాశచయంబున్ = తాళ్ళను;
అంటగట్టి = గట్టిగా కట్టి; ఆ = ఆ; గురు = గొప్ప; భుజులు = బాహుబలము కలవారు; అందరున్ =
అందరు; కదిసి = చేరి; కో = కో; అని = అని; ఆర్చుచున్ = కేకలు వేయుచు, బొబ్బలు పెట్టుతూ;
దానిన్ = దానిని; నెటి = నిండైన; మెయిన్ = శరీరమును; తరలగన్ = కదల్చి; తీయలేక = తీయలేక;
దగ = తాపము, దాహము; దట్టము = అధికము; కాన్ = కాగా; మది = మనస్సు; తుట్టగిల్లన్ =
తపింపగా; ఒండొరున్ = ఒకరి నొకరు మించి; వేన్ = వేగముగా, వడిగా; చని = వెళ్ళి;
పయోరుహనాభున్ = కృష్ణున {పయోరుహ నాభుడు - పద్మము బొడ్డున గల వాడు, విష్ణువు}; కున్
= కు; అంతన్ = సమస్త వృత్తాంతమును; చెప్పినన్ = చెప్పగా.

భావము:

వారంతా పరుగు పరగున వెళ్ళి, పెద్ద పెద్ద తాళ్ళు తీసుకుని వచ్చారు. గొప్ప భుజబలం కల ఆ వీరులు ఆ ఊసరవెల్లిని బయటకు తీయడానికి ప్రయత్నించారు. కానీ ఫలితం లేకపోయింది. వారు వెంటనే వెళ్ళి శ్రీకృష్ణుడితో ఈ విషయం విన్నవించారు.

10.2-456-ఉ.

విని సరసీరుహాక్షుఁ డతి**వి**స్మితుఁడై జలశూన్యకూప మ

ల్లన కదియంగ నేఁగి కృక**లా**సము నొక్కతృణంబుఁ బోలె గొ

బ్బున వెడలించె వామకర**ప**ద్మమున న్నది యంతలోనఁ గాం

చనరుచి మేనఁ గల్గు పురు**ష**త్వముతోఁ బొడసూపి నిల్చినన్.

టీకా:

విని = విని; సరసీరుహాక్షుడు = కృష్ణుడు; అతి = మిక్కిలి; విస్మితుడు = ఆశ్చర్యపోయినవాడు; ఐ = అయ్యి; జల = నీళ్ళు; శూన్య = లేని; కూపమున్ = నూతిని; అల్లనన్ = మెల్లగా; కదియంగన్ = చేరుటకు; ఏగి = వెళ్ళి; కృకలాసమున్ = ఊసరవెల్లిని {కృకలాసము - కంఠముతో ఆడునది, ఊసరవెల్లి, తొండ}; ఒక్క = ఒకే ఒక్క; తృణంబున్ = గడ్డిపోచ; పోలెన్ = వలె; గొబ్బునన్ = శీఘ్రముగ; వెడలించెన్ = బయటకు తీసెను; వామ = ఎడమ; కర = చేయి అను; పద్మమునన్ = పద్మముతో; అది = అది; అంతలోనన్ = అంతలోపల; కాంచన = బంగారు; రుచి = ఛాయ; మేనన్ = దేహమున; కల్గు = ఉన్న; పురుషత్వము = మనుష్యుని రూపము; తోన్ = తోటి; పొడసూపి = కనబడి; నిల్చినన్ = నిలబడగా.

భావము:

పద్మాక్షుడు ఈ విషయం విని ఆశ్చర్యపడి, ఆ నీరులేని బావి దగ్గరకు వచ్చి, తన ఎడమచేతితో ఆ ఊసరవెల్లిని ఒక గడ్డిపరకను తీసినంత అవలీలగా బయటకు తీసాడు. అంతలో ఆ ఊసరవెల్లి బంగారురంగుతో శోభిల్లే పురుష రూపాన్ని పొందింది.

10.2-457-వ.

చూచి కృష్ణుం డతని వృత్తాంతం బంతయు నెఱింగియు నక్కడి జనంబులుం గుమారవర్గంబును
దెలియుకొఱకు నతనిచేత తద్వృత్తాంతం బంతయు నెఱింగించువాడై యిట్లనియె.

టీకా:

చూచి = చూసి; కృష్ణుండు = కృష్ణుడు; అతనిన్ = అతని; వృత్తాంతంబున్ = విషయము; అంతయున్
= సమస్తము; ఎఱింగియున్ = తెలిసి ఉన్నను; అక్కడి = అక్కడ ఉన్న; జనంబులున్ = వారు;
కుమార = కొడుకుల; వర్గంబును = సమూహము; తెలియు = తెలిసికొనుట; కొఱకున్ = కోసము;
అతనిన్ = అతని; చేత = చేత; తత్ = అతని; వృత్తాంతంబున్ = విషయము; ఎఱింగించువాడు =
తెలియజేయువాడు; ఐ = అయ్యి; ఇట్లు = ఈ విధముగ; అనియె = పలికెను.

భావము:

అతనిని చూచి శ్రీకృష్ణుడు అతని వృత్తాంతం తనకు తెలిసినా కూడా, తన కుమారులకూ మిగిలిన
జనాలకు తెలియడం కోసం. అతని కథను అతని చేతనే చెప్పించాలి అనుకుని అతనితో ఇలా
అన్నాడు.

10.2-458-చ.

"**కన** దురు రత్నభూషణ ని**కా**యుడవై మహనీయమూర్తివై
యనుపమకీర్తిశోభితుడ**వై** విలసిల్లుచు ధాత్రిమీదఁ బెం
పొనరిన నీకు నేమిగతి **నూ**సరవెల్లితనంబు చొప్పడెన్
విన నిది చోద్య మయ్యె నువి**వే**కచరిత్ర! యెఱుంగఁ జెప్పుమా!"

టీకా:

కనత్ = మెరుస్తున్న; ఉరు = పెద్ద; రత్న = మణిమయ; భూషణ = అలంకారముల; నికాయుడవు =
సమూహము కలవాడవు; ఐ = అయ్యి; మహనీయ = గొప్ప; మూర్తివి = రూపము కలవాడవు; ఐ =
అయ్యి; అనుపమ = సాటిలేని; కీర్తి = యశస్సుచేత; శోభితుడవు = ప్రకాశించువాడవు; ఐ = అయ్యి;
విలసిల్లుచున్ = చక్కగా ఉంటూ; ధాత్రిన్ = భూమి; మీదన్ = పైన; పెంపొనరిన = అతిశయించిన; నీ

= నీ; కున్ = కు; ఏమి = ఎట్టి; గతిన్ = విధమున; ఊసరవెల్లితనంబున్ = ఊసరవెల్లిగ అగుట;
చొప్పడెన్ = కలిగెను; వినన్ = వినుటకు; ఇది = ఇది; చోద్యము = ఆశ్చర్యము; అయ్యెన్ = కలిగెను;
సు = మంచి; వివేక = తెలివి; చరిత్ర = నడవడి కలవాడ; ఎఱుంగన్ = తెలియునట్లు; చెప్పుమా =
చెప్పుము.

భావము:

"ఓ విచిత్ర చరిత్రుడా! చాలా విచిత్రంగా ఉంది. రత్నభూషణాలను ధరించి అసమానమైన కీర్తిని
గడించి మహనీయమూర్తివై భూలోకంలో విలసిల్లే నీకు ఊసరవెల్లి రూపం ఎలా కలిగింది. నీ
వృత్తాంతం అంతా మాకు వివరంగా చెప్పు"

10.2-459-క.

అని యడిగిన మురరిపు పద

వనజంబులఁ దన కిరీటవరమణు లొరయన్

వినయమున మ్రొక్కి యిట్లను

ఘనమోదముతోడ నిటల ఘటితాంజలియై.

టీకా:

అని = అని; అడిగినన్ = అడుగగా; మురరిపు = కృష్ణుని; పద = పాదములు అను; వనజంబులన్ =
పద్మములను; తన = తన యొక్క; కిరీట = కిరీటములోని; వర = శ్రేష్ఠమైన; మణులు = రత్నాలు;
ఒరయన్ = రాసుకొనునట్లు; వినయమునన్ = అణకువతో; మ్రొక్కి = నమస్కరించి; ఇట్లు = ఈ
విధముగ; అనున్ = అనెను; ఘన = అధికమైన; మోదము = సంతోషము; తోడన్ = తోటి; నిటల =
నుదుట; ఘటిత = కూర్చిన; అంజలి = జోడించిన చేతులు గలవాడు; ఐ = అయ్యి.

భావము:

అని శ్రీకృష్ణుడు అడుగడంతో ఆ పురుషుడు మురారి పాదపద్మాలకు తన కిరీటం మణులు
సోకేలా నమస్కరించి, తన నుదుట చేతులు మోడ్చి, ఆనందంతో ఇలా విన్నవించాడు

10.2-460-తే.

"విశ్వసంవేద్య! మహిత! యీ విశ్వమందుఁ

ప్రకటముగ నీ వెఱుంగని దొకటి గలదె

యైన నాచేత విన నిష్ఠమయ్యె నేని

నవధరింపుము వినిపింతు నంబుజాక్ష!

టీకా:

విశ్వసంవేద్య = కృష్ణ (విశ్వసంవేద్యుడు - విశ్వమంతటినీ సంవేద్యుడు (చక్కగా తెలిసిన వాడు), విష్ణువు); మహిత = గొప్పవాడ; ఈ = ఈ; విశ్వము = ప్రపంచము; అందున్ = లో; ప్రకటముగ = ప్రసిద్ధముగ; నీవున్ = నీవు; ఎఱుంగనిది = తెలియనిది; ఒకటిన్ = ఒక్కటైనా; కలదె = ఉన్నదా, లేదు; ఐనన్ = అయినప్పటికీ; నా = నా; చేతన్ = చేత; వినన్ = వినుటకు; ఇష్టము = ఇచ్చ; అయ్యెన్ = కలిగెన; ఏనిన్ = అయినచో; అవధరింపుము = వినుము; వినిపింతున్ = చెప్పెదను; అంబుజాక్ష = కృష్ణ.

భావము:

"ఓ విశ్వవేద్యా! మహానుభావ! నీవు సర్వజ్ఞుడవు. ఈ ప్రపంచంలో నీకు తెలియని విషయం ఏదీ లేదు. అయినా, నా ద్వారా వినాలని భావించావు గనుక, అలాగే చెప్తాను.

10.2-461-శా.

ఏనిక్షాకుతనూజుడన్ నృగుఁడు నా నేపారు భూపాలుడన్;

దీనవ్రాతము నర్థిఁ బ్రోచుచు ధరిత్రీనాయకుల్ గొల్పి స

మ్మానింపం జతురంత భూభరణసామర్థ్యండ్లనై సంతత

శ్రీనిండానినవాడ నుల్లసిత కీర్తిస్ఫూర్తి శోభిల్లగన్.

టీకా:

ఏన్ = నేను; ఇక్ష్వాకు = ఇక్ష్వాకుని; తనూజడన్ = కొడుకును; నృగుడు = నృగుడు; నాన్ = అనగా;
ఏపారు = అతిశయించు; భూపాలుడన్ = రాజును; దీన = దీనుల; వ్రాతమున్ = సమూహమును;
అర్థిన్ = ప్రీతితో; ప్రోచుచున్ = రక్షించుచు; ధరిత్రీనాయకుల్ = రాజులు; కొల్చి = సేవించి;
సమ్మానింపన్ = గౌరవింపగా; చతుర = నాలుగు; అంత = చెరగుల మేరగల; భూ = భూమినంతటి;
భరణ = ఏలునట్టి; సామర్థ్యండును = సమర్థత కలవాడను; ఐ = అయ్యి; సంతత = ఎల్లప్పుడు; శ్రీ =
కలిమి; నిండారిన = నిండుగా ఉన్న; వాడన్ = వాడను; ఉల్లసిత = ప్రకాశితమగు; కీర్తి = కీర్తి; స్ఫూర్తి =
కనబడుట; శోభిల్లగన్ = ప్రకాశించుచుండగా.

భావము:

నేను ఇక్ష్వాకుని పుత్రుడను. నా పేరు నృగుడు. నేను రాజులు అనేకులు నన్ను సేవిస్తుండగా బహు
సమర్థవంతంగా రాజ్యపాలన సాగించాను. దీనులను పోషించాను. పెంపొందిన అనంత
కీర్తిసంపదలతో శోభించాను.

10.2-462-చ.

పలుకులఁ దన్నుఁ దాఁ బొగడఁ **బ్రా**తక మందు రటుండెఁ దారకా

వలి సీకతావ్రజంబు హిమ**వ**ారికణంబులు లెక్క పెట్టఁగా

నలవడుఁ గాని యేను వసు**ధా**మరకోటికి దాన మిచ్చు గో

ప్రల గణతింప ధాతయును**నో**పడు మాధవ! యేమిసెప్పుదున్?

టీకా:

పలుకులన్ = తన నోటితో; తన్నున్ = తనను; తాన్ = తనే; పొగడన్ = పొగడుకొనుట; పాతకము =
పాపము; అందురు = అంటారు; అటుండెన్ = అది అలా ఉండనిమ్ము; తారకా = నక్షత్రముల; ఆవలి
= సమూహము; సీకతా = ఇసుక రేణువుల; వ్రజంబు = సమూహము; హిమవారి = మంచునీళ్ళ;
కణంబులున్ = అణువులు, బిందువులు; లెక్కపెట్టగాన్ = లెక్కించుట; అలవడున్ = వీలగును; కాని
= కాని; ఏను = నేను; వసుధామర = విప్ర; కోటి = సమూహమున; కిన్ = కు; దానము = దానముగా;

ఇచ్చు = ఇచ్చు; గోవులన్ = ఆవులను; గణుతింపన్ = లెక్కించుటకు; ధాతయున్ = బ్రహ్మదేవుడు
కూడ; ఓపడు = సరిపోడు; మాధవ = కృష్ణ; ఏమి = ఏమని; చెప్పుదున్ = చెప్పగలను.

భావము:

శ్రీకృష్ణా! తనను తాను పొగడుకోవడం పాతకమని పెద్దలు అంటారు. కానీ మీరు చెప్పమన్నారు
కనుక చెప్తాను. తారలను, ఇసుక రేణువులను, మంచు బిందువులను లెక్కించవచ్చు. కాని నేను
బ్రాహ్మణశ్రేష్ఠులకు దానాలు ఇచ్చిన గోవులను లెక్కించడానికి బ్రహ్మకు కూడా శక్తి చాలదు.
ఏమిచెప్పేది.

10.2-463-వ.

అదియునుం గాక.

టీకా:

అదియునున్ = అంతే; కాక = కాకుండ.

భావము:

అంతే కాదు....

10.2-464-చ.

పొలుచు సువర్ణశృంగఖుర**ముల్**దనరం దొలిచూలులై సువ
త్సలు గల పాడియావుల ను**ద్రా**త్త తపోవ్రత వేదపాఠముల్
గలిగి కుటుంబులై విహిత**క్ర**మ్ములం జరియించు పేద వి
ప్తులకు సదక్షిణంబుగ వి**భూ**తి దలిర్పగ నిత్తు, నచ్చుతా!

టీకా:

పొలుచు = పొలుపారు, చక్కటి; సువర్ణ = బంగారు; శృంగ = కొమ్ములు; ఖరముల్ = కాలిగిట్టలు;
తనరన్ = ప్రకాశింపగా; తొలి = మొదటి; చూలులు = ఈత కలవి; ఐ = అయ్యి; సు = మంచి; వత్సలు
= దూడలు; కల = ఉన్నట్టి; పాడి = పాలిచ్చెడి; ఆవులనున్ = అవులను; ఉదాత్త = ఉన్నతములైన; తపః
= తపస్సు; వ్రత = వ్రతములు; వేద = వేదములు; పాఠముల్ = చదువుటలు; కలిగి = ఉండి;
కుటుంబులు = గృహస్థులు; ఐ = అయ్యి; విహిత = శాస్త్రాలలో విధింపబడిన; కర్మములన్ =
యాగాది క్రియలందు; చరియించు = మెలగెడి; పేద = ధనహీనులైన; విప్రుల్ = బ్రాహ్మణుల; కున్ =
కు; సదక్షిణంబు = దక్షిణలతో కూడినవి; కన్ = అగునట్లు; విభూతిన్ = వైభవము; తలిర్పగన్ =
కలుగగా; ఇత్తున్ = ఇచ్చుచుందును; అచ్యుతా = కృష్ణా.

భావము:

అదీగాక, అచ్యుతా! తపోనిధులు, వేద పండితులు, విహితకర్మలను ఆచరించే గృహస్థులూ ఐన
బ్రాహ్మణులకు బంగారుకొమ్ములు గిట్టలు కలిగి, తొలిచూలు దూడలు కల పాడిఆవులను
దక్షిణతోపాటు ఘనంగా దానం చేశాను.

10.2-465-వ.

మఱియును న్యాయసముపార్జిత విత్తములగు గో భూ హిరణ్య రత్న నివాస రథ హస్తీ వాజి కన్యా
సరస్వతీ వస్త్ర తిల కాంచన రజత శయ్యాది బహువిధ దానంబు లనూనంబులుగా ననేకంబులు
సేసితి, బంచమహాయజ్ఞంబు లొనరించితి, వాపీ కూప తటాక వన నిర్మాణంబులు సేయించితి,
నివ్వధంబునం జేయుచో నొక్కనాడు.

టీకా:

మఱియును = ఇంక; న్యాయ = న్యాయబద్ధముగా; సముపార్జిత = సంపాదించిన; విత్తములు =
సంపదలు; అగు = ఐన; గో = గోవులను; భూ = పొలములను; హిరణ్య = మాడలు, డబ్బులు; రత్న =
రత్నాలను; నివాస = గృహములను; రథ = రథములను; హస్తీ = ఏనుగులను; వాజి = గుఱ్ఱములను;
కన్యా = కన్యకలను; సరస్వతీ = విద్య; వస్త్ర = బట్టలను; తిల = నువ్వులను; కాంచన = బంగారమును;

రజత = వెండిని; శయ్య = పాన్పులను; ఆది = మున్నగు; బహువిధ = నానా విధములైన;
 దానంబులన్ = దానములను; అనూనంబులుగా = వెలితి లేకుండగ; అనేకంబులున్ =
 అనేకములను; చేసితిన్ = చేసాను; పంచమహాయజ్ఞంబులు = పంచమహాయజ్ఞములను
 {పంచమహాయజ్ఞములు - 1వేదపఠనము (దేవ యజ్ఞము) 2వైశ్వదేవాది హోమము (బ్రహ్మ
 యజ్ఞము) 3అతిథి పూజ (అతిథి యజ్ఞము) 4పితృతర్పణము (పితృ యజ్ఞము) 5భూతబలి (భూత
 యజ్ఞము), పంచ ఇష్టులు}; ఒనరించితిన్ = చేసాను; వాపీ = నడబావులు, దీర్ఘిక {పూర్తములు -
 వాపీ (నడబావి) కూప (బావి) తటాక (చెరువు) ఆరామ (ఉపవనము) దేవాలయ (గుడి)
 నిర్మాణములు మరియు అన్నదానము (ధర్మసత్తము)}; కూప = నూతులు; తటాక = చెరువులు; వన
 = ఉపవనాలు, ఆరామాలు; నిర్మాణంబులు = దేవాలయాల సత్తముల నిర్మాణములు; చేయించితిని
 = చేయించాను {ఇష్టాపూర్తములు - పంచమహాయజ్ఞములు షడ్విధపూర్తములు ఆచరించుట}; ఈ =
 ఈ; విధంబునన్ = లాగున; చేయుచోన్ = చేస్తుండగా; ఒక్క = ఒకానొక; నాడు = దినమున;

భావము:

అంతేకాకుండా, న్యాయసముపార్జిత మైన ధనంతో నేను గోదానం, భూదానం, బంగారుదానం,
 రత్నదానం, గృహదానం, రథదానం, గజదానం, అశ్వదానం, సరస్వతీదానం, వస్త్రదానం, తిలదానం,
 కన్యాదానం, మొదలైన దానాలను ఎన్నింటినో చేసాను. పంచమహాయజ్ఞాలు నెరవేర్చాను.
 బావులను, దిగుడు బావులను, చెరువులను, వనాలను, నిర్మింపజేశాను. ఇలా దానధర్మాలు చేస్తూ
 ఉండగా ఒక రోజున ఒక విశేషం జరిగింది.

10.2-466-క.

అనఘా! మునుపడఁ గశ్యపుఁ

దను విప్రున కే నకల్మషాత్ముడనై యి

చ్చిన గోవు దప్పి నా మం

దను గలసినఁ దెలియలేక తగ నా గోవున్.

టీకా:

అనఘా = పాప రహితుడా; మునుపడన్ = ఇంతకు ముందు; కశ్యపుడు = కశ్యపుడు; అను = అనెడి;
విప్రున్ = బ్రాహ్మణుని; కిన్ = కి; ఏన్ = నేను; అకల్మషుడను = కపటము లేనివాడను; ఐ = అయ్యి;
ఇచ్చిన = దానముచేసిన; గోవు = ఆవు; తప్పి = తప్పిపోయి; నా = నా యొక్క; మందను =
ఆవులమందలో; కలసినన్ = కలిసిపోగా; తెలియలేక = కనుగొనలేక; తగన్ = చటుక్కున; ఆ = ఆ;
గోవున్ = ఆవును.

భావము:

ఓ పుణ్యపురుషా! అంతకు ముందు నేను కశ్యపుడనే విప్రుడికి పవిత్ర హృదయంతో దానముగా
ఇచ్చిన గోవు తప్పిపోయి తిరిగివచ్చి నా ఆలమందలో కలసిపోయింది. ఆ విషయం తెలియక ఆ
గోవును....

10.2-467-క.

ఒండొక భూమీసురకుల

మండనునకు దాన మీయ మసలక యా వి

ప్రుం డా గోవుంగొని చను

మండన్ మును ధారగొన్న యుర్వీసురుడున్.

టీకా:

ఒండు = వేరు; ఒక = ఒక; భూమీసుర = బ్రాహ్మణ; కుల = వంశమున; మండనున్ = భూషణము
వంటివాని; కున్ = కి; దానము = దానము; ఈయన్ = ఇవ్వగా; మసలక = ఆలస్యము చేయకుండా;
ఆ = ఆ; విప్రుండు = బ్రాహ్మణుడు; ఆ = ఆ; గోవున్ = ఆవును; కొని = తీసుకొని; చనుచుండన్ =
వెళుతుండగా; మును = మునుపు; ధారన్ = దానముగా; కొన్న = తీసుకొన్న; ఉర్వీసురుడున్ =
విప్రుడు.

భావము:

అది తెలియని, నేను ఆ గోవును ఇంకొక బ్రాహ్మణోత్తమునకు దానముగా ఇచ్చాను. ఆ బ్రాహ్మణోత్తముడు ఆ ఆవును తోలుకుని వెళుతూంటే, ఇంతకు ముందు నాచే దానం పొందిన కశ్యపుడు ఆ గోవును చూసాడు

10.2-468-క.

మది రోష మొదవ దోవతి

వదలిన బిగియించుకొనుచు వడి గది "సిది నా

మొదవు; నడివీధి దొంగిలి

వదలక కొనిపోయె; దిట్టివారుం గలరే?"

టీకా:

మదిన్ = మనసునందు; రోష = కోపము; ఒదవన్ = కలుగగా; దోవతిన్ = దోవతిని; వదలినన్ = వదులుకాగా; బిగియించుకొనుచు = గట్టిగా చేసికొనుచు; వడిన్ = వేగముగా; కదిసి = సమీపించి; ఇది = ఇది; నా = నా యొక్క; మొదవు = పాడి ఆవు; నడివీధిన్ = వీధిమధ్యలో; దొంగిలి = దొంగిలించి; వదలక = విడువకుండా; కొనిపోయెడు = తీసుకుపోతున్నావు; ఇట్టివారున్ = ఇలాంటి వారు కూడ; కలరే = ఉంటారా.

భావము:

అలా చూసిన కశ్యపుడు, మిక్కిలి రోషంతో ఊడిపోతున్న దోవతి బిగించి, ఆవును తోలుకుని వెళ్ళే బ్రాహ్మణుని దగ్గరకు వేగంగా వెళ్ళి "ఇది నా ఆవు. దానిని దొంగిలించి నడివీధిలో తోలుకుని పోతున్నావు. ఇటువంటి వారు ఎక్కడైనా ఉంటారా." అన్నాడు

10.2-469-చ.

అనవుడు నాతఁ డిట్లనియె నాతనితో "నిపు డేను దీని నీ

జనపతిచేత ధారగొని పాదుగతిం జన నీది యంట యె"

ట్ర?నిన నతండు "నేనును ధరాధిపుచే మును ధారగొన్న యా"

వని వినిపింప నిద్దఱకు నయ్యె నపార వివాద మచ్చటన్.

టీకా:

అనవుడున్ = అనగా; ఆతడు = ఆ బ్రాహ్మణుడు; ఇట్లు = ఇలా; అనియె = అనెను; అతని = ఆ
కశ్యపుని; తోన్ = తోటి; ఇప్పుడు = ఇప్పుడే; ఏను = నేను; దీనిని = ఈ ఆవును; ఈ = ఈ; జనపతి =
రాజు; చేతన్ = చేత; ధారన్ = దానముగా; కొని = తీసుకొని; సాధు = యోగ్యమైన; గతిన్ = రీతిగా;
చనన్ = వెళ్తుండగా; నీది = నీది; అంటన్ = అనుట; ఎట్లు = ఏలా కుదురుతుంది; అనినన్ = అనగా;
అతండు = అతను; నేనునున్ = నేను కూడ; ధరాధిపు = రాజు; చేన్ = చేత; మును = మునుపు;
ధారన్ = దానముగా; కొన్న = తీసుకొన్న; ఆవు = ఆవు; అని = అని; వినిపింపన్ = చెప్పగా; ఇద్దఱు =
ఇద్దరి; కిన్ = కి; అయ్యెన్ = అయినది; అపార = అంతులేని; వివాదము = కలహము; అచటన్ =
అక్కడ.

భావము:

ఆ మాటలు వినిన గోవును తోలుకుని వెళుతున్న బ్రాహ్మణుడు కశ్యపునితో "ఈ ఆవును నేను
రాజుగారి దగ్గర దానంగా స్వీకరించాను. ఈ గోవు నీది అంటున్నావు. ఇదేమిటి" అన్నాడు అప్పుడు
కశ్యపుడు "ఈ ఆవును రాజుగారే నాకు దానంగా ఇచ్చారు" అని అన్నాడు. ఈవిధంగా ఇద్దరు
బ్రాహ్మణులకూ అక్కడ పెద్ద వివాదం జరిగింది.

10.2-470-వ.

ఇట్లు విప్రు లిద్దఱుం దమలో నంతకంతకు మచ్చరంబు పెచ్చుపెరిగి కలహించి
నాయున్నయెడకుం జనుదెంచిరి; మున్ను నా చేత గోదానంబు గొన్న బ్రాహ్మణుం డిట్లనియె.

టీకా:

ఇట్లు = ఇలా; విప్రులు = బ్రాహ్మణులు; ఇద్దఱున్ = ఇద్దరు; తమలో = తమలోతాము; మచ్చరంబున్ =
పట్టుదలతో; పెచ్చుపెరిగి = మిక్కిలి పేట్రిగిపోయి; కలహించి = దెబ్బలాడుకొని; నాన్ = నేను; ఉన్న =

అన్న; ఎడ = చోటున; కున్ = కు; చనుదెంచిరి = వచ్చిరి; మున్ను = ముందుగా; నా = నా; చేతన్ = నుండి; గోదానంబున్ = గోవును దానముగ; కొన్న = తీసుకొన్న; బ్రాహ్మణుండు = విప్రుడు; ఇట్లు = ఇలా; అనియెన్ = అన్నాడు.

భావము:

అంతకంతకూ పట్టుదలలు పెంచుకుని బాగా కలహించుకుని, ఆ బ్రాహ్మణులు ఇద్దరూ నా దగ్గరకు వచ్చారు. అప్పుడు కశ్యపుడనే బ్రాహ్మణుడు నాతో ఇలా అన్నాడు.

10.2-471-సీ.

"మనుజేంద్ర! ప్రజ లధర్మప్రవర్తనముల-

నడవకుండఁగ నాజ్ఞ నడపు నీవు

మనమున నే ధర్మమని యాచరించితి?-

మను నాకు నిచ్చిన మొదవు దప్పి

వచ్చి నీ మందలోఁ జొచ్చిన నిప్పు డీ-

భూసురునకు ధారవోసి యిచ్చి

తగవు మాలితివి, దాతవు నపహర్తవు-

నైన ని న్నేమందు? నవనినాథ!"

10.2-471.1-తే.

యనిన మాటలు సెవులు సోఁకినఁగలంగి

"భూసురోత్తమ! యజ్ఞానపూర్వకముగ

నిట్టి పాపంబు దొరసె నే నెటిఁగి సేయఁ

గొనుము నీ కిత్తు నొక లక్ష గోధనంబు."

టీకా:

మనుజేంద్రా = రాజా (నృగమహారాజా); ప్రజలన్ = జనులను; అధర్మ = ధర్మముతప్పిన;

ప్రవర్తనములన్ = నడతలందు; నడవకుండగన్ = మెలగకుండా; ఆజ్ఞన్ = నియమించుట; నడపు =

చేసెడి; నీవు = నీవు; మనమునన్ = మనస్సులో; ఏ = ఎలాంటి; ధర్మము = ధర్మబద్ధమైనది; అని = అని; ఆచరించితివి = చేసితివి; మును = ముందుగా; నా = నా; కున్ = కు; ఇచ్చిన = ఇచ్చినట్టి; మొదవున్ = ఆవు; తప్పి = తప్పిపోయి; వచ్చి = వచ్చి; నీ = నీ యొక్క; మంద = ఆవుల గుంపు; లోన్ = లో; చొచ్చినన్ = చేరగా; ఇప్పుడు = ఇప్పుడు; ఈ = ఈ; భూసురన్ = విప్రున; కున్ = కు; ధారపోసి = దానముగా; ఇచ్చి = ఇచ్చి; తగవున్ = న్యాయమును; మాలితివి = తప్పితివి; దాతవున్ = దానమిచ్చువాడవు; అపహర్తవున్ = అపహరించినవాడవు; ఐన = అయిన; నిన్నున్ = నిన్ను; ఏమందున్ = ఏమి అనవచ్చును; అవనీనాథ = రాజా (నృగమహారాజా); అనినన్ = అన్నట్టి; మాటలు = పలుకులు; చెవులున్ = చెవులలో; సోకినన్ = పడగానే; కలంగి = కలవరపడి; భూసురోత్తమ = విప్రశ్రేష్ఠుడా; అజ్ఞానపూర్వకముగా = తెలియక; ఇట్టి = ఇలాంటి; పాపంబు = పాపము; దొరకొనెన్ = జరిగినది; నేన్ = నేను; ఎఱిగి = తెలిసి; చేయన్ = చేయలేదు; కొనుము = తీసికొనుము; నీ = నీ; కున్ = కు; ఇత్తున్ = ఇచ్చెదను; ఒకలక్ష = లక్ష (1,00,000); గో = ఆవుల; ధనంబున్ = సంపదను.

భావము:

"ఓ రాజేంద్రా! నీవు ప్రజలను అధర్మమార్గంలో నడవకుండా నియంత్రించాల్సిన వాడవు. నీవే ధర్మము తప్పావు. ఇంతకు ముందు నాకు దానమిచ్చిన ఈ గోవు తప్పిపోయి నీ మందలో కలసిపోయింది. దీనిని ఇప్పుడు ఈ బ్రాహ్మణుడికి దానం ఇచ్చావు. నీవు ఏ విధంగా అధర్మమైన ఈ పని చేసావు. ఇలా ధర్మం తప్పి దానకర్తవు అవహర్తవు రెండూ నీవే అయ్యావు. కాని నిన్ను ఏమనగలము." అన్నాడు ఈమాటలకు నేను బాధపడి "ఓ బ్రాహ్మణోత్తమా తెలియక ఈ పొరపాటు జరిగింది. ఇది నేను తెలిసి చేసిన తప్పు కాదు. దీనికి బదులుగా నీకు లక్షగోవులను దానమిస్తాను. స్వీకరించు." అన్నాను

10.2-472-క.

అని మఱియును నవ్విపుని

సునయోక్తుల ననునయింపుచును నిట్లంటిన్

"ననుఁ గావు, నరకకూపం

బునఁ బడఁగా జాలఁ విప్రపుంగవ!" యనుచున్.

టీకా:

అని = అని; మఱియున్ = ఇంకను; ఆ = ఆ; విప్రుని = బ్రాహ్మణుని; సు = మంచి; నయ = మెత్తని;
ఉక్తులన్ = మాటలతో; అనునయింపుచును = సమాధాన పరచుచు; ఇట్లు = ఈ విధముగా;
అంటిని = చెప్పితిని; ననున్ = నన్ను; కావు = కాపాడుము; నరక = నరక మనెడి; కూపంబునన్ =
గోతిలో; పడగాజాలన్ = పడలేను; విప్రు = బ్రాహ్మణ; పుంగవ = ఉత్తమ; అనుచున్ = అంటు.

భావము:

ఇంకా ఆ బ్రాహ్మణుని రకరకాలుగా బతిమాలి, ప్రాధేయపడి, "మహాత్మా నన్ను నరకకూపం నుండి
రక్షించండి" అని ప్రార్థించాను.

10.2-473-తే.

"ఎంత వేడిన మచ్చరంబుంత పెరిగి
మొదల నాకిచ్చి నట్టి యీమొదవె కాని
యెనయ నీ రాజ్యమంతయు నిచ్చితేని
నొల్ల" నని విప్రుఁ డచ్చట నుండ కరిగె.

టీకా:

ఎంత = ఎంత ఎక్కువగా; వేడినన్ = వేడుకొనినను; మచ్చరంబున్ = పట్టుదల; అంత = అంతగా;
పెరిగి = పెంచుకొని; మొదల = ముందుగా; నా = నా; కున్ = కు; ఇచ్చినట్టి = ఇచ్చినట్టి; ఈ = ఈ;
మొదవె = ఆవు మాత్రమె; కాని = తప్పించి; ఎనయన్ = బదులుగా; నీ = నీ యొక్క; రాజ్యమున్ =
రాజ్యమును; అంతయున్ = అంతటిని; ఇచ్చితేనిన్ = ఇచ్చినప్పటికి; ఒల్లను = అంగీకరించను; అని =
అని; విప్రుడు = బ్రాహ్మణుడు; అచ్చటన్ = అక్కడ; ఉండకన్ = నిలబడకుండ; అరిగెన్ =
వెళ్ళిపోయెను.

భావము:

నేను ఎంత వేడుకుంటుంటే అతనిలో మచ్చరం అంత పెచ్చుపెరిగిపోయింది. "మొదట నీవు నాకు ఇచ్చిన గోవును తప్ప, నీవు నీ రాజ్యమంతా ఇస్తాను అన్నా నేను అంగీకరించను" అని చెప్పి అక్కడ నుంచి విసవిసా వెళ్ళిపోయాడు.

10.2-474-వ.

అ ట్లతం డరిగిన నా రెండవ బ్రాహ్మణునిం బ్రార్థించిన నతండును జలంబు డింపక "పదివే లేటికోరిన పాడిమొదవుల నిచ్చిననైనను దీనిన కాని యొల్ల" నని నిలువక చనియె; నంతఁ గాలపరిపక్వం బైన నన్ను దండధరకింకరులు గొనిపోయి వైవస్వతు ముందటం బెట్టిన నతండు నన్ను నుద్దేశించి యిట్లనియె.

టీకా:

అట్లు = అలా; అతండున్ = అతను; అరిగినన్ = వెళ్ళిపోగా; ఆ = ఆ; రెండవ = రెండవ (2); బ్రాహ్మణునిన్ = విప్రుని; అర్థించినన్ = వేడుకొనినను; అతండును = అతనుకూడ; చలంబున్ = పట్టినపట్టు; డింపక = వీడకుండ; పదివేలు = పదివేలు (10000); ఏటి = ఎంచుకొని; కోరిన = అడిగిన; పాడి = పాలిచ్చెడి; మొదవులన్ = ఆవులను; ఇచ్చిననైననున్ = ఇచ్చి నప్పటికిని; దీనిన = దీనినే; కాని = తప్పించి; ఒల్లను = అంగీకరింపను; అని = అని పలికి; నిలువక = ఆగకుండా; చనియెన్ = వెళ్ళిపోయెను; అంతన్ = పిమ్మట; కాలపరిపక్వంబు = మృత్యుకాలము; ఐనన్ = రాగా; నన్నున్ = నన్ను; దండధరకింకరులు = యమభటులు; కొనిపోయి = తీసుకుపోయి; వైవస్వతు = యముని (వైవస్వతుడు - వివస్వతుని (సూర్యుని) కుమారుడు, యముడు); ముందటన్ = ఎదురుగా; పెట్టినన్ = పెట్టగా; అతండు = అతడు; నన్నున్ = నన్ను; ఉద్దేశించి = చూసి; ఇట్లు = ఈ విధముగా; అనియె = పలికెను.

భావము:

ఆ బ్రాహ్మణుడు వెళ్ళిన తరువాత రెండవ బ్రాహ్మణుడిని ఆ గోవును ఇవ్వమని ప్రార్థించాను. అతడు కూడా పట్టుదలతో "నీవు పదివేల గోవులను ఇచ్చినా, నాకు అవసరం లేదు. నాకు ఈ గోవే

కావాలి." అని అతను కూడా అక్కడ ఆగకుండా వెళ్ళిపోయాడు. ఆ తరువాత కాలం పరిపూర్తి కాగా నన్ను యమభటులు తీసుకుని వెళ్ళి యమధర్మరాజు ముందు నిలిపారు. యమధర్మరాజు నాతో ఇలా అన్నాడు.

10.2-475-మ.

"**మను**జేంద్రోత్తమ! వంశపావన! జగ**న్మా**న్యక్రియాచార! నీ
ఘన దానక్రతుధర్మముల్ త్రిభువన**ఖ్యా**తంబులై చెల్లెడిన్,
మును దుష్కర్మఫలంబు నొంది పిదపం **బు**ణ్యానుబంధంబులై
చను సౌఖ్యంబులఁ బొందు; పద్మజనియా**జ్ఞం**ద్రోవఁగావచ్చునే?"

టీకా:

మనుజేంద్రోత్తమ = మహారాజా; వంశ = వంశమును; పావన = పవిత్రము చేయువాడ; జగత్ = లోకు లందరకు; మాన్య = గౌరవింపదగిన; క్రియా = కార్యములు; ఆచార = చేసినవాడ; నీ = నీ యొక్క; ఘన = గొప్ప; దాన = దానములు; క్రతు = యజ్ఞములు; త్రిభువన = ముల్లోకము లందు; ఖ్యాతంబులు = ప్రసిద్ధములు; ఐ = అయ్యి; చెల్లెడిన్ = ఉన్నవి; మును = ముందుగా; దుష్కర్మ = పాప; ఫలంబున్ = ఫలితములను; ఒంది = అనుభవించి; పిదపన్ = పిమ్మట; పుణ్య = పుణ్యకర్మలచే; అనుబంధంబులు = సంబంధించినవి; ఐ = అయ్యి; చను = నడచు; సౌఖ్యంబులన్ = సౌఖ్యములను; పొందు = పొందుము; పద్మజని = బ్రహ్మదేవుని; ఆజ్ఞన్ = ఆజ్ఞను; త్రోవగాన్ = తోసిపుచ్చుట; వచ్చునే = శక్యము అగునా, కాదు.

భావము:

"ఓ మహారాజా! నీవు చేసిన దానాలు యజ్ఞాలు ముల్లోకాలలో ప్రఖ్యాతి గాంచాయి, నీ పాపఫలాన్ని మొదట నీవు అనుభవించు. అటుపిమ్మట స్వర్గ సౌఖ్యాలను అనుభవించు. బ్రహ్మదేవుడి ఆజ్ఞ దాటరానిది కదా."

దశమ స్కంధము - ఉత్తర : నృగుడు యాసరవి ల్లగుట

10.2-476-వ.

అని వేగంబున ద్రొబ్బించిన నేను బుడమిం బడునపు డీనికృష్ణంబయిన యాసరవెల్లి రూపంబుఁ గైకొంటి; నింతకాలంబు దద్దోష నిమిత్తంబున నిద్దురవస్థం బొందవలసెఁ; బ్రాణులకుఁ బుణ్య పాపంబు లనుభావ్యంబులు గాని యూరక పోనేరవు; నేఁడు సమస్త దురితనిస్తారకంబయిన భవదీయ పాదారవింద సందర్శనంబునం జేసి యీ ఘోరదుర్దశలంబాసి నిర్మలాత్మకుండ నైతి" నని పునఃపునః ప్రణామంబు లాచరించి, మఱియు నిట్లనియె.

టీకా:

అని = అని; వేగంబునన్ = వడిగా; ద్రొబ్బించినన్ = తోయించగా; నేనున్ = నేను; పుడమిన్ = భూమిపై; పడున్ = పడిపోవు; అపుడు = సమయము నందు; ఈ = ఈ; నికృష్టంబు = నీచము; అయిన = ఐన; ఊసరవెల్లి = ఊసరవెల్లి; రూపంబున్ = స్వరూపమును; కైకొంటిని = గ్రహించితిని; ఇంత = ఇన్ని; కాలంబున్ = దినములు; తత్ = ఆ; దోష = పాపము; నిమిత్తంబునన్ = కారణముచేత; ఈ = ఈ; దురవస్థన్ = చెడ్డ అవస్థను; పొందవలసెన్ = అనుభవించ వలసి వచ్చెను; ప్రాణుల్ = జీవుల; కున్ = కు; పుణ్య = పుణ్యకర్మల ఫలము; పాపంబులన్ = పాపకర్మల ఫలము; అనుభావ్యంబులు = అనుభవించవలసినవే; కాని = అంతే తప్పించి; ఊరక = అనుభవించకుండగ; పోనేరవు = తొలగిపోలేవు; నేడు = ఇవాళ; సమస్త = ఎల్ల; దురిత = పాపములను; నిస్తారకంబు = పూర్తిగా దాటించునవి; అయిన = అగు; భవదీయ = నీ యొక్క; పాద = పాదములు అను; అరవింద = పద్మముల; సందర్శనంబునన్ = చూచుట; చేసి = వలన; ఈ = ఈ; ఘోర = భయంకరమైన; దుర్దశలన్ = నీచ అవస్థలను; పాసి = దూరమై; నిర్మల = విమలమైన; ఆత్మకుండను = మనస్సు కలవాడను; ఐతిని = అయ్యాను; అని = అని; పునఃపునః = మళ్ళీమళ్ళీ; ప్రణామంబులు = నమస్కారములు; ఆచరించి = చేసి; మఱియున్ = ఇంకను; ఇట్లు = ఈ విధముగ; అనియె = పలికెను.

భావము:

ఇలా పలికి యముడు నన్ను అక్కడ నుండి త్రోసివేయించాడు. భూమిపై పడేటప్పుడే నాకు ఈ ఊసరవెల్లి రూపం సంభవించింది. ఇంతకాలం ఆ దోషం పోవడానికే, ఈ దురవస్థ పొందవలసివచ్చింది, ప్రాణులు తమ తమ పుణ్యపాప ఫలాలను రెండింటినీ అనుభవించాలి తప్పదు. అవి ఊరకేపోవు. ఇదిగో ఇవాళ సమస్త దోషాలను పోగొట్టగల నీ పాదపద్మాలను దర్శించడంతో, ఆ ఘోరదుర్దశ నుండి బయటపడ్డాను. నిర్మల హృదయుడను అయ్యాను." అని నమస్కరించి ఇంకా ఇలా ప్రార్థించాడు.

10.2-477-ఆ.

"కృష్ణ! వాసుదేవ! క్రీశవ! పరమాత్మ!

అప్రమేయ! వరద! హరి! ముకుంద!

నిన్ను జూడగ గంటి, నీకృపం గనుగొంటి

నఖిల సౌఖ్యపదవు లందగ గంటి."

టీకా:

కృష్ణ = కృష్ణా (కృష్ణుడు - నల్లనివాడు, భక్తుల హృదయములను ఆకర్షించు వాడు); వాసుదేవ = కృష్ణా {వాసుదేవుడు - సర్వము తన యందు సర్వమునందు తానువసించి ఉండువాడు, విష్ణువు}; క్రీశవ = కృష్ణా {కేశవుడు - విష్ణువు. వ్యు. కేశాః ప్రశస్తాః అస్య - కేశ+ వ, త.ప్ర., చక్కని వెంట్రుకలు కలవాడు, వ్యు.2. కేశమ్ (కేశి రాక్షసమ్) వాతి - హంతి, కేశ+వా+క, కృ.ప్ర. కేశుడు అను రాక్షసుని సంహరించినవాడు, విష్ణువు, 3.కశ్చ ఈశశ్చ కేశౌ అజ రుద్రౌ - కేశాస్తాః సంబంధిత్యేన అస్య - కేశ+వ, త.ప్ర., బ్రహ్మ శివుడు సంబంధులై ఉన్నవాడు}; పరమాత్మ = కృష్ణా {పరమాత్మ - పరబ్రహ్మస్వరూపమున ఉండువాడు, విష్ణువు}; అప్రమేయ = కృష్ణా {అప్రమేయుడు - కొలది తెలియబడని వాడు, అష్టప్రమాణములను మీరినవాడు, విష్ణువు}; వరద = కృష్ణా {వరదుడు - వరములను ఇచ్చువాడు, విష్ణువు}; హరి = కృష్ణా {హరి - భక్తుల పాపములను హరించువాడు, విష్ణువు}; ముకుంద = కృష్ణా {ముకుంద - మోక్షమును ఇచ్చువాడు, విష్ణువు}; నిన్నున్ = నిన్ను {ప్రమాణములు - 1 ప్రత్యక్షము 2 అనుమానము 3 ఉపమానము 4 శాబ్దము 6 అర్థాపత్తి 7 అనుపలభి

8ఐతిహ్యము, వీనిలో మొదటి నాలుగు (4) తార్కికుల మతమునందు ఆరు (6) వేదాంతాల మతమునందు ఎనిమిది (8) పౌరాణీకుల మతమందు చెల్లును; చూడగంటి = చూడగలిగితిని; నీ = నీ యొక్క; కృపన్ = దయను; కనుగొంటిన్ = పొందితిని; అఖిల = సర్వ; సౌఖ్య = సుఖవంతమైన; పదవులన్ = స్థితులను; అందగంటి = పొందగలిగితిని.

భావము:

"శ్రీకృష్ణా! వాసుదేవా! కేశవా! పరమాత్మా! అప్రమేయా! వరదా! హరీ! ముకుందా! నిన్ను దర్శించగలిగాను. నీ కృపను పొందగలిగాను. సమస్త సౌఖ్య పదవులను అందుకోగలిగాను."

10.2-478-వ.

అని యనేకభంగులం గొనియాడి గోవిందుని పదంబులు దన కిరీటంబు సోఁకం బ్రణమిల్లి "దేవా! భవదీయ పాదారవిందంబులు నా హృదయారవిందంబును బాయకుండునట్లుగాఁ బ్రసాదింపవే?" యని తదనుజ్ఞాతుండై యచ్చటి జనంబులు సూచి యద్భుతానందంబులం బొంద నతుల తేజోవిరాజిత దివ్యవిమానారూఢుండై దివంబున కరిగె; నంత నమ్మాధవుండు నచ్చట నున్న పార్థివోత్తములకు ధర్మబోధంబుగా నిట్లనియె.

టీకా:

అని = అని; అనేక = నానా; భంగులన్ = విధములుగా; కొనియాడి = స్తుతించి; గోవిందున్ = కృష్ణుని (గోవిందుడు - గోవులకు ఒడయుడు, కృష్ణుడు); పదంబులున్ = పాదములను; తన = తన యొక్క; కిరీటంబున్ = కిరీటము; సోకన్ = తగులునట్లు; ప్రణమిల్లి = నమస్కరించి; దేవా = భగవంతుడా; భవదీయ = నీ యొక్క; పాద = పాదములు అను; అరవిందంబులు = పద్మములు; నా = నా యొక్క; హృదయ = అంతరంగము అను; అరవిందంబున్ = పద్మమును; పాయక = విడువకుండా; ఉండునట్లుగా = ఉండేటట్లుగా; ప్రసాదింపవే = అనుగ్రహింపుము; అని = అని పలికి; తత్ = అతని (కృష్ణుని); అనుజ్ఞాతుండు = అనుమతి పొందినవాడు; ఐ = అయ్యి; అచ్చటి = అక్కడున్న; జనంబులు = వారు; చూచి = చూసి; అద్భుత = ఆశ్చర్యమును; ఆనందంబులన్ = సంతోషములను; పొందన్ = పొందుతుండగా; అతుల = సాటిలేని; తేజః = తేజస్సుచేత; విరాజిత = విరాజిల్లుచున్న; దివ్య = దేవసంబంధమైన; విమాన = విమానము నందు; ఆరూఢుండు = ఎక్కినవాడు; ఐ = అయ్యి;

దివంబున్ = స్వర్గలోకమున; కున్ = కు; అరిగెన్ = వెళ్ళెను; అంత = అంతట; ఆ = ఆ ప్రసిద్ధుడైన;
 మాధవుండు = కృష్ణుడు; అచ్చటన్ = అక్కడ; ఉన్న = ఉన్నట్టి; పార్థివ = రాజులలో; ఉత్తములు =
 శ్రేష్ఠుల; కున్ = కు; ధర్మ = ధర్మమును; బోధంబు = బోధించుట; కాన్ = అగుటకు; ఇట్లు = ఈ
 విధముగ; అనియె = పలికెను.

భావము:

ఇలా అనేక విధాలుగా స్తుతించి ఆ నృగుడు గోపాల ప్రభువు శ్రీకృష్ణుడి చరణారవిందాలకు
 నమస్కరించాడు. "దేవా! నీ పాదపద్మాలు నా హృదయ పద్మ మందు స్థిరపడునట్లు
 అనుగ్రహింపుము." అని ప్రార్థించాడు. శ్రీకృష్ణుని అనుజ్ఞ గైకొని అక్కడ చేరిన వారందరూ
 ఆశ్చర్యానందాలు పొందుతుండగా నృగమహారాజు ఒక దివ్యవిమానాన్ని ఎక్కి స్వర్గానికి
 వెళ్ళిపోయాడు. శ్రీకృష్ణుడు అక్కడ ఉన్న రాకుమార శ్రేష్ఠులకు ఇలా ధర్మబోధ గావించాడు.

10.2-479-నీ.

"నరనాథకుల కాననము దహించుటకును-

నవనీసురులవిత్త ముగ్ధికిల;

జననాయకుల నిజైశ్వర్యాభి నింకింప-

బ్రాహ్మణక్షేత్రంబు బ్రాడబంబు;

పార్థివోత్తముల సంపన్నైలములఁ గూల్ప-

భూసురధనము దంభోళిధార;

జగతీవరుల కీర్తి చంద్రిక మాప వి-

ప్రోత్తము ధనము సూర్యోదయంబు;

10.2-479.1-తే.

విప్రతతి సొమ్ముకంటెను విషము మేలు

గరళమునకును బ్రతికృతి గలదు గాని

దాని మాన్యంగ భువి నౌపద్రములు లేవు

గాన బ్రహ్మస్వములు గొంట గాదు పతికి.

టీకా:

నరనాథ = రాజుల; కుల = వంశములు అను; కాననమున్ = అడవిని; దహించుట =
కాల్చిబూడిదచేయుట; కునున్ = కు; అవనిసురుల = విప్రుల; విత్తము = ధనము, సంపద; అగ్ని =
నిప్పు; కీల = మంట; జననాయకుల = రాజుల; నిజ = స్వంత; ఐశ్వర్య = ఐశ్వర్యము అను; అభిన్ =
సముద్రమును; ఇంకింపన్ = ఆవిరిచేయుటకు; బ్రాహ్మణ = విప్రుల; క్షేత్రంబు = పొలము; బాడబంబు
= బడబానలము; పార్థివోత్తముల = రాజోత్తముల; సంపత్ = సంపదలు అను; శైలములన్ =
పర్వతములను; కూల్పన్ = పడగొట్టుటకు; భూసుర = విప్రుల; ధనము = ధనము; దంభోళి =
వజ్రాయుధము యొక్క; ధార = అంచు, పదును, వాయి; జగతీవరుల = రాజుల యొక్క; కీర్తిన్ = కీర్తి
అను; చంద్రికన్ = వెన్నెలను; మాపన్ = తొలగించుటకు; విప్రోత్తము = బ్రాహ్మణశ్రేష్ఠుని; ధనము =
ధనము; సూర్యోదయంబు = పొద్దుపొడుపు; విప్ర = బ్రాహ్మణ; తతి = సమూహము యొక్క; సొమ్మున్
= ధనము; కంటిను = కంటి; విషము = విషము; మేలు = మంచిది; గరళమున్ = విషమున; కున్ =
నకు; ప్రతికృతి = విరుగుడు; కలదు = ఉన్నది; కాని = కాని; దానిన్ = దానిని; మాన్సంగన్ =
తొలగించుటకు; భువిని = భూలోకమున; జెషధములు = మందులు; లేవు = లేవు; కాన = కాబట్టి;
బ్రహ్మస్వములు = విప్రులకు చెందినవానిని; కొంటన్ = తీసుకొనుట; కాదు = పనికిరాదు; పతి =
రాజున; కిన్ = కి.

భావము:

రాజవంశం అనే అడవిని దహించే అగ్నిజ్వాల బ్రాహ్మణుల ధనం; జగపతుల ఐశ్వర్యం అనే
సముద్రాన్ని ఇంకించే బడబానలం విప్రక్షేత్రం; నరనాథుల సంపద అనే పర్వతాలకు భూసురుల
ధనం వజ్రాయుధం; భూపతుల కీర్తి అనే వెన్నెలను తొలగించే సూర్యోదయం విప్రుల సంపద;
బ్రాహ్మణుల ధనం కంటి విషం మేలు; విషానికి విరుగుడు ఉన్నది కానీ, బ్రాహ్మణ ధనాపహరణ
వలన ప్రాప్తించే పాపానికి ప్రాయశ్చిత్తం లేదు; అందుచేత, క్షత్రియులు బ్రాహ్మణుల ధనాన్ని
అపహరించడం మంచిది కాదు.

ఎఱుగమి నైనను భూసుర

వరులధనం బపహరింప వలవదు పతికిన్;

మఱిపున ననలము ముట్టిన

దరికొని వెసఁ గాల్పకున్నె తను వెరియంగన్?

టీకా:

ఎఱుగమిన్ = తెలియక; ఐననున్ = అయినప్పటికి; భూసుర = బ్రాహ్మణ; వరుల = ఉత్తముల;
ధనంబున్ = సంపదలను; అపహరింపన్ = తీసుకొనుట; వలవదు = వద్దే వద్దు; పతి = రాజున; కిన్ =
కు; మఱిపునన్ = మరచిపోయి ఐనప్పటికి; ముట్టినన్ = తాకినంత మాత్రమున; దరికొని =
రగుల్కొని; వెసన్ = వడిగా; కాల్పక = కాల్చకుండా; ఉన్నె = ఉండునా, ఉండదు; తనువు = దేహము;
ఎరియంగన్ = పరితపించిపోగా.

భావము:

తెలిసి కాని, తెలియక కాని, విప్రుల సొమ్ము రాజు అపహరించ రాదు, తెలియక అగ్నిని
ముట్టుకున్నా, శరీరం బొబ్బలెక్కి బాధపెడుతుంది తప్ప, ఆ అగ్ని దహించకుండా ఉండదు కదా.

10.2-481-వ.

మఱియును దన ధనంబు పరులచేతఁ గోల్పడిన విప్రుండు దుఃఖమున రోదనంబు సేయ రాలిన
యశ్రుకణంబుల నవనిరేణువు లెన్ని తడియు నన్ని వేలేండ్లు తదుపేక్షాపరుండైన పతి దారుణ
వేదనలుగల కుంభీపాక నరకంబు నొందు; మఱియు నతనితోడఁ గ్రిందటఁ బది
తరంబులవారును, ముందటఁ బది తరంబులవారును మహానరకవేదనలం బొందుదురు;
స్వదత్తంబైన నర్థలోభంబునం జేసి దుశ్శీలుండై యెవ్వఁడు బ్రాహ్మణక్షేత్ర సంభూత
ధాన్యధనాదికంబు భుజించు నప్పాపాత్ముం డఱువదివేల సంవత్సరంబులు మలకూపంబునం
గ్రిమిరూపంబున వర్తించు; నట్లగుట యెఱింగి విప్రుడెంత తప్పు చేసిన నెన్ని గొట్టిన, నెన్ని దిట్టిన
నతని కెదురు పలుకక వినయంబున వందనం బాచరించు పుణ్యాత్ములు నాడు పాలింటివా;
రదియునుంగాక యేనును బ్రతిదినంబును భూసురుల నతి వినయంబునఁ బూజింతు; నిట్లు
సేయక విపరీతవర్తనమైన తామసుల నేను వెదకి దండింతు; నదిగావున మీరలును

బ్రాహ్మణజనంబుల వలనం బరమభక్తి గలిగి మెలంగుం"డని యానతిచ్చి యాదవప్రకరంబులు సేవింప నఖిలలోకశరణ్యుండైన యప్పుండరీకాక్షుండు నిజ నివాసంబునకుం జనియె"నని చెప్పి శుకుం డిట్లనియె.

టీకా:

మఱియునున్ = ఇంకను; తన = తన యొక్క; ధనంబున్ = సంపదలను; పరుల = ఇతరుల; చేతన్ = వలన; కోల్పడిన = పోగొట్టుకున్న; విప్రుండు = బ్రాహ్మణుడు; దుఃఖమునన్ = దుఃఖముతో; రోదనంబున్ = విలపించుట; చేయన్ = చేయుటవలన; రాలిన = రాలినట్టి; అశ్రు = కన్నీటి; కణంబులు = బిందువులు; అవని = మట్టి; రేణువులు = రేణువులు; ఎన్ని = ఎన్ని; తడియున్ = తడిసిపోవునో; అన్ని = అన్ని; వేల = వేలకొలది (1000); ఏండ్లు = సంవత్సరములు; తత్ = ఆ; ఉపేక్షాపరుండు = అలక్ష్యము చేయువాడు; ఐన = అయిన; పతి = రాజు; దారుణ = భయంకరమైన; వేదనలు = బాధలు; కల = కలిగిన; కుంభీపాక = కుంభీపాకము అను; నరకంబున్ = నరకమును; ఒందున్ = పొందును; మఱియున్ = ఇంకను; అతని = వాని; తోడన్ = తోటి; కిందటన్ = గడచిపోయిన; పది = పది (10); తరంబుల = తరముల; వారును = వారు; ముందటన్ = రాబోవు; పది = పది (10); తరంబుల = తరముల; వారును = వారు; మహా = గొప్ప; నరక = నరకలోకపు; వేదనలన్ = బాధలను; పొందుదురు = పొందుతారు; స్వ = తనచే; దత్తంబు = ఇవ్వబడినది; ఐన = అయినట్టి; అర్థ = ధనము నందలి; లోభమునన్ = లోభము, లాలస; చేసి = వలన; దుశ్శీలుండు = చెడ్డస్వభావము కలవాడు; ఐ = అయ్యి; ఎవ్వడు = ఎవరైతే; బ్రాహ్మణ = విప్రుల; క్షేత్ర = పొలములో; సంభూత = పండిన; ధాన్య = ధాన్యము; ధన = సంపదలు; ఆదికంబున్ = మున్నగువవానిని; భుజించున్ = అనుభవించునో; ఆ = అట్టి; పాపాత్ముండు = పాపబుద్ధి కలవాడు; అటువదివేల = అరవైవేల (60000); సంవత్సరంబులున్ = ఏళ్ళు; మల = మలము కల; కూపంబునన్ = గుంటలో; క్రిమి = పురుగు; రూపంబునన్ = రూపముతో; వర్తించున్ = తిరుగును; అట్లు = ఆ విధముగా; అగుటన్ = జరుగుట; ఎఱింగి = తెలిసికొని; విప్రుడు = బ్రాహ్మణుడు; ఎంత = ఎంతపెద్ద; తప్పు = తప్పు; చేసినను = చేసినప్పటికి; ఎన్ని = ఎంత ఎక్కువగా; కొట్టినను = కొట్టినప్పటికి; ఎన్ని = ఎంత ఎక్కువగా; తిట్టినన్ = తిట్టినప్పటికి; అతని = ఆ విప్రుని; కిన్ = కి; ఎదురు = విరుద్ధముగా; పలుకక = మాట్లాడకుండ; వినయంబునన్ = వినయముతో; వందనంబు = నమస్కారము; ఆచరించి = చేసిడి; పుణ్యాత్ములు = సజ్జనులు; నాదు = నాకు; పాలింటి = సంబంధించిన; వారు = వారు; అదియునున్

= అంతే; కాక = కాకుండా; ఏనునున్ = నేనుకూడ; ప్రతి = ప్రతీ; దినంబునున్ = రోజు; భూసురులన్ = విప్రులను; అతి = మిక్కిలి; వినయంబునన్ = వినయముతో; పూజింతున్ = కొలుస్తాను; ఇట్లు = ఇలా; చేయక = చేయకుండా; విపరీత = వ్యతిరేకముగా; వర్తనులు = మెలగువారు; ఐన = అయిన; తామసులన్ = మూర్ఖులను; నేను = నేను; వెదికి = వెతికి మరీ; దండింతున్ = శిక్షిస్తాను; అదిగావున = కాబట్టి; మీరలును = మీరు కూడ; బ్రాహ్మణ = విప్రుల; జనంబుల = అందరి; వలనన్ = ఎడల; పరమ = అధికమైన; భక్తి = భక్తి; కలిగి = కలిగి; మెలంగుండు = జీవించండి; అని = అని; ఆనతిచ్చి = చెప్పి; యాదవ = యాదవుల; ప్రకరంబులు = సమూహములు; సేవింపన్ = కొలచుచుండగా; అఖిల = సర్వ; లోక = లోకములకు; శరణ్యుండు = రక్షించువాడు; ఐన = అయిన; ఆ = ఆ; పుండరీకాక్షుండు = కృష్ణుడు; నిజ = తన; నివాసంబు = గృహము; కున్ = నకు; చనియె = వెళ్ళెను; అని = అని; చెప్పి = చెప్పి; శుకుండు = శుకుడు; ఇట్లు = ఈ విధముగ; అనియె = పలికెను;

భావము:

పరుల వలన తన ధనాన్ని కోల్పోయిన బ్రాహ్మణుడు దుఃఖించి నపుడు, స్రవించిన కన్నీటిధారల వలన భూమిమీద ఎన్ని రేణువులు తడుస్తాయో, అన్ని వేల సంవత్సరాలు ఆ రాజ్యాన్ని పాలించేరాజు కుంభీపాక నరకంలో బాధలు అనుభవిస్తాడు. అంతేకాదు అతడికి పదితరాల పూర్వులూ, తర్వాత పదితరాల వారూ నరకవేదనలను పొందుతారు. తాను ఇచ్చినదైనా, మరొకరు ఇచ్చినదైనా బ్రాహ్మణ భూముల నుండి వచ్చిన ధనధాన్యాలను రాజు దుశ్శీలుడై ఆశించకూడదు. అట్లాశించిన పాపాత్ముడు అరవైవేల సంవత్సరములు మలకూపంలో పురుగై బ్రతుకుతాడు. కనుక, ఈ విశేషాలు గ్రహించి బ్రాహ్మణుడు ఎంత తప్పుచేసినా, ఎన్ని కొట్టినా ఎన్ని తిట్టినా, అతనికి ఎదురు చెప్పకుండా వినయంతో నమస్కరించాలి. అటువంటివారే పుణ్యాత్ములు. అటువంటివారే నా అనుగ్రహానికి పాత్రులవుతారు. అంతేకాదు, నేను కూడా ప్రతిరోజూ బ్రాహ్మణులను మిక్కిలి వినయంతో పూజిస్తాను. ఇలా కాకుండా విపరీతంగా ప్రవర్తించే తామసులను నేను వెదికి దండిస్తాను. అందువలన, మీరు బ్రాహ్మణుల పట్ల మిక్కిలి భక్తిపరులై ప్రవర్తించండి." అని శ్రీకృష్ణుడు ఆనతిచ్చాడు. ఇలా ధర్మబోధ చేసి, యాదవులు సేవిస్తుండగా శ్రీకృష్ణుడు తన మందిరం చేరాడు." ఇలా చెప్పిన పిమ్మట శుకమహర్షి ఇలా అన్నాడు.

"ఈ కథఁ జదివిన వారలుఁ

గైకొని వినువారు విగత కలుషాత్మకులై

లొకికసౌఖ్యము నొందుదు

రాక్షవల్యంబుఁ గరతలామలక మగున్.

టీకా:

ఈ = ఈ; కథన్ = వృత్తాంతమును; చదివిన = చదివిని; వారలున్ = వారు; గైకొని = పూని; విను = విన్నెడి; వారున్ = వారు; విగత = తొలగిన; కలుషా = పాపములు; ఆత్మకులు = కలవారు; ఐ = అయ్యి; లొకిక = ఇహలోకపు; సౌఖ్యమున్ = సౌఖ్యములను; ఒందుదురు = పొందుతారు; ఆ = ఆ; రాక్షవల్యంబున్ = మోక్షముకూడ; కరతలామలకము = సులువుగా లభించునది {కరత లామలకము - కరతల (అరచేతిలోని) అమలకము (ఉసరికాయ) వలె సులభముగ అందునది}; అగున్ = అగును.

భావము:

"ఈ కథను చదివినవారికీ, విన్నవారికీ, సర్వపాపాలు తొలగిపోతాయి. ఇహలోకంలో సౌఖ్యం ప్రాప్తిస్తుంది. పరలోకంలో మోక్షం సులభంగా లభిస్తుంది.

దశమ స్కంధము - ఉత్తర : బలరాముని ఘోషయాత్ర

10.2-483-నీ.

నరనాథ! విను మొకనాఁడు తాలాంకుండు- చుట్టాల బంధులఁ జూచు వేడ్క సుందర కాంచన
స్యందనారూఢుడై- భాసిల్లుచున్న వ్రేపల్లె కరిగి చిరకాల సంగత స్నేహులై గోప గో- పాంగనా నికర
మాలింగనములు సముచిత సత్కృతుల్ సలుపఁ గైకొని మహో-త్సవ లీల నందయశోదలకును

10.2-483.1-తే.

వందనం బాచరించిన వారు మోద

మంది బిగియారఁ గౌఁగిల్ల నొందఁ జేర్చి

సమత దీవించి యంకపీఠమునఁ జేర్చి

శిరము మూర్కొని చుబుకంబుఁ గరము పుణికి.

టీకా:

నరనాథ = పరీక్షిన్మహారాజా; వినుము = వినుము; ఒక = ఒకానొక; నాడు = దినమున;
తాలాంకుండు = బలరాముడు {తాలాంకుడు - తాడిచెట్టు జండాగా కలవాడు, బలరాముడు};
చుట్టాలన్ = చుట్టములను; బంధులన్ = జ్ఞాతులను; చూచు = చూసెడి; వేడ్కన్ = కుతూహలముతో;
సుందర = అందమైన; కాంచన = బంగారు; స్యందన = రథమును; ఆరూఢుడు = ఎక్కినవాడు; ఐ =
అయ్యి; భాసిల్లుచున్న = ప్రకాశించుచున్న; వ్రేపల్లె = వ్రేపల్లె {వ్రేపల్లె - రామ కృష్ణులు చిన్నతనము
గడపిన నందుని మంద}; కున్ = కు; అరిగి = వెళ్ళి; చిరకాల = చాలాకాలమునకు; సంగత =
కూడిన; స్నేహులు = మిత్రులు కలవాడు; ఐ = అయ్యి; గోప = గోపకులు; గోపాంగనా = గోపికాస్త్రీల;
నికరము = సమూహము; ఆలింగనములు = కౌగలించుటలు; సముచిత = తగిన; సత్కృతుల్ =
మర్యాదలు; సలుపన్ = చేయుచుండగా; కైకొని = స్వీకరించి; మహా = గొప్పగా; ఉత్సుక =
ఇష్టమైనకార్యముచేయు; లీలన్ = రీతినీ; నంద = నందుడు; యశోదల = యశోదాదేవిల; కునున్ =
కు; వందనంబులు = నమస్కారములు; ఆచరించినన్ = చేయగా; వారున్ = వారు; మోదమున్ =
సంతోషమును; అంది = పొంది; బిగియార = గట్టిగా; కౌగిళ్ళన్ = సందిళ్ళలో; ఒందన్ = పొందునట్లు;
చేర్చి = చేర్చుకొని; సమతన్ = చక్కగా; దీవించి = ఆశీర్వదించి; అంకపీఠమునన్ = ఒడిలో; చేర్చి =
ఉంచుకొని; శిరమున్ = తలను; మూర్కొని = మూజూసి, వాసనచూసి; చుబుకంబున్ = గడ్డమును;
కరమున్ = చేతితో; పుణికి = పుణికిపట్టుకొని.

భావము:

మహారాజా! ఒకనాడు బలరాముడు తన బంధుమిత్రులను చూసి రావడానికి సుందరమైన
బంగారురథం ఎక్కి, వ్రేపల్లెకు వెళ్ళాడు. చాలా కాలం పాటు స్నేహ సాంగత్యాలు ఉండడం చేత
గోపికలు గోపాలురు అతనిని ఆలింగనం చేసుకుని, తగిన మర్యాదలు చేశారు. ఆ గౌరవాలు
అందుకుని బలరాముడు యశోదా నందులకు నమస్కరించాడు. వారు ఎంతో సంతోషించి
కౌగలించుకున్నారు. దీవించి దగ్గరకు తీసుకుని ఒళ్ళంతా తడిమారు.

10.2-484-వ.

మఱియు నానందబాష్పధారాసిక్త కపోలయుగళంబులతోడం గుశలప్రశ్నంబుగా నిట్లని "రన్నా!
నీవును నీ చిన్నతమ్ముండగు వెన్నుండును లెస్సయున్నవారె? మమ్మెప్పుడు నరసిరక్షింప వలయు;
మాకు నేడుగడయ మీరకాక యొరులు గలరే?" యని సముచిత సంభాషణంబులం
బ్రొద్దుపుచ్చుచుండి; రంత.

టీకా:

మఱియున్ = ఇంకను; ఆనంద = సంతోషముతోటి; బాష్ప = కన్నీటి; ధారా = ధారలతో; సిక్త =
తడిసిన; కపోల = చెక్కిళ్ళ; యుగళంబుల = జంటల; తోడన్ = తోటి; కుశలప్రశ్నంబు =
క్షేమసమాచార మడుగుచు; ఇట్లు = ఇలా; అనిరి = పలికిరి; అన్నా = నాయనా; నీవును = నీవు; నీ =
నీ యొక్క; చిన్న = చిన్న; తమ్ముండు = తమ్ముడు; అగున్ = ఐన; వెన్నుండును = కృష్ణుడు; లెస్స =
బాగా; ఉన్నవారె = ఉన్నారా; మమున్ = మమ్మలను; ఎప్పుడున్ = ఎల్లప్పుడు; అరసి = చూసుకొని;
రక్షింపవలయున్ = కాపాడవలెను; మా = మా; కున్ = కు; ఏడుగడయ = రక్షకులు, దిక్కు; మీర =
మీరే; కాక = తప్పించి; ఒరులు = మరింకొకరు; కలరే = ఉన్నారా, లేరు; అని = అని; సముచిత =
తగినట్టి; సంభాషణంబులన్ = మాటలతో; బ్రొద్దు = కాలము; పుచ్చుచున్ = గడపుచు; ఉండిరి =
ఉన్నారు; అంత = అంతట.

భావము:

ఆనందబాష్పాలు జాలువారుతుండగా కుశలప్రశ్నలు వేశారు "బలరామా! నీవూ నీ ముద్దుల
తమ్ముడు కృష్ణుడూ క్షేమంగా ఉన్నారా? మమ్మల్ని మీరే రక్షించాలి. మాకు దిక్కు మీరు కాక
మరెవరు ఉన్నారు" అంటూ సంతోషంతో చక్కగా సంభాషించారు.

10.2-485-క.

గోపాలవరులు ప్రమదం

బాపొవని మది నివర్తి తాఖిల గేహ

వ్యాపారు లగుచు హలధరు

శ్రీపాదంబులకు నతులు సేసిరి వరుసన్.

టీకా:

గోపాల = గోపకులలో; వరులు = ముఖ్యులు; ప్రమదంబు = సంతోషము; ఆపోవని = తనివితీరని;
మదన్ = మనసుతో; నివర్తిత = విడువబడిన; అఖిల = ఎల్ల; గేహ = గృహ సంబంధమైన;
వ్యాపారులు = పనులు కలవారు; అగుచున్ = జెతు; హలధరు = బలరాముని; శ్రీ = సంపత్కరము
లగు; పాదంబుల్ = పాదముల; కున్ = కు; నతులు = మొక్కుట; చేసిరి = చేసిరి; వరుసన్ = వరసగా.

భావము:

అక్కడి గోపాలురు ఆనందంతో నిండిన హృదయాలతో తమ గృహకృత్యాలు మరచి మరి
బలరాముడికి పాదనమస్కారాలు చేశారు.

10.2-486-క.

సీరియు వారికిఁ గరుణో

దారుండై నడపె సముచితక్రియ లంతం

గోతన యీడు గోపకు

మారులఁ జే చఱచి బలుఁడు మందస్మితుడై.

టీకా:

సీరియున్ = బలరాముడు (సీరి - సీరము (నాగలి) ఆయుధముగా కలవాడు, బలరాముడు); వారి =
వారల; కిన్ = కి; కరుణ = దయ; ఉదారుండు = అధికముగా కలవాడు; ఐ = అయ్యి; నడపెన్ =
చేసెను; సముచిత = తగిన; క్రియలన్ = మర్యాదలను; అంతన్ = అంతట; కోరి = ఇష్టముతో; తన =
అతనికి; ఈడు = సమాన వయస్కు లైన; గోప = గొల్ల; కుమారులన్ = పిల్లవాళ్ళను; చేన్ = చేతితో;
చఱచి = తట్టి; బలుడు = బలరాముడు; మందస్మితుడు = చిరినప్పు కలవాడు; ఐ = అయ్యి.

భావము:

హాలాయుధుడు బలరాముడు దయామయుడై వారందరినీ యథోచితంగా గౌరవించాడు. అటు పిమ్మట తన ఈడువారైన కొందరు గోపాలురను స్నేహపూర్వకంగా చేతితో చరచి చిరునవ్వు నవ్వాడు.

10.2-487-క.

నిజ సుందర దేహద్యుతి

రజతాచలరుచులఁ దెగడ రాముఁడు వారల్

భజియింప నేగి యొకచో

విజనస్థలమున వసించి విలసిల్లు నెడన్.

టీకా:

నిజ = తన; సుందర = అందమైన; దేహ = శరీరపు; ద్యుతిన్ = కాంతితో; రజతాచల = కైలాసపర్వతము; రుచులన్ = కాంతులను; తెగడన్ = తిరస్కరింపగా; రాముడు = బలరాముడు; వారల్ = వారు; భజియింపన్ = కొలుచుచుండగా; ఏగి = వెళ్ళి; ఒక = ఒకానొక; చోన్ = చోట; విజన = నిర్జనమైన; స్థలమునన్ = ప్రదేశము నందు; వసించి = ఉండి; విలసిల్లున్ = వినోదించుచుండు; ఎడన్ = సమయము నందు.

భావము:

బలభద్రుడు వెండికొండ వంటి తెల్లని శరీర కాంతులతో శోభిస్తూ, గోపాలురతో కలిసి ఒక ఏకాంత స్థలానికి వెళ్ళాడు. ఆ సమయంలో...

10.2-488-కవి.

చరణములం గనకస్ఫుట నూపుర; జాలము ఘల్లనుచుం జెలఁగం

గరములఁ గంకణముల్ మొరయన్ నలి; కౌనసియాడఁ గుఞ్చాగ్రములన్

సరులు నటింపఁ గురుల్ గునియన్ విల; సన్మణికుండల కాంతులు వి
స్ఫురిత కపోలములన్ బెరయన్ వ్రజ; సుందరు లందఱుమందగతిన్.

టీకా:

చరణములన్ = కాళ్లకు; కనక = బంగారపు; స్ఫుటత్ = పెద్దగా కనబడుతున్న; నూపుర = అందెల;
జాలము = సమూహము; గల్లు = గల్లు; అనుచున్ = అను శబ్దము చేయుచు; చెలంగన్ =
మోగుతుండగా; కరములన్ = చేతు లందలి; కంకణముల్ = కడియములు; మొరయన్ = చప్పుడు
చేస్తుండగా; నలి = సన్నని; కౌను = నడుము; అసియాడన్ = ఊగుతుండగా; కుచ = స్తనముల;
అగ్రములన్ = పైన; సరులు = హారములు; నటింపన్ = అల్లాడుచుండగా; కురుల్ = తల వెంట్రుకలు;
గునియన్ = కదలాడుచుండగా; విలసత్ = ప్రకాశించుచున్న; మణి = రత్నాలు; కుండల =
చెవికుండలముల; కాంతులు = ప్రకాశపు కిరణములు; విస్ఫురిత = బాగా ప్రకాశిస్తున్న;
కపోలములన్ = చెక్కిళ్ళ యందు; బెరయన్ = వ్యాపించగా; వ్రజ = గొల్ల; సుందరులు = భామలు;
అందఱున్ = అందరు; మంద = మెల్లని; గతిన్ = నడకతో.

భావము:

కాళ్ళ బంగారుపట్టాలు ఘల్లుఘల్లు మని శబ్దం చేస్తుండగా, చేతికంకణాలు గణగణ ధ్వనిస్తుండగా
నడుము చలిస్తూ ఉండగా, వక్షస్థలంపై తారాహారాలు నటిస్తుండగా, మణికుండలాల కాంతులు
కపోలాలపై వ్యాపిస్తుండగా, గొల్లభామలు మెల్లగా అక్కడికి వచ్చారు.

10.2-489-కవి.

చని బలభద్రుని శౌర్య సముద్రుని; సంచితపుణ్య నగ్నానిఁ జం
దన ఘనసార పతీర తుషారసు; ధారుచికాయు విధేయు సుధా
శనరిపుఖండను సన్మణిమండను; సారవివేకు నశోకు మహా
త్మునిఁ గని గోపిక లోపిక లేక య; దుప్రభు నిట్లని రుత్యలికన్.

టీకా:

చని = పోయి; బలభద్రుని = బలరాముని; శౌర్య = పరాక్రమము; సముద్రుని = సముద్ర మంత
కలవానిని; సంచిత = కూడగట్టుకొనిన; పుణ్యన్ = పుణ్యము కలవానిని; అగణ్యునిన్ = ఎంచ
శక్యము కానివానిని; చందన = గంధము; ఘనసార = కర్పూరము; పటీర = మంచిగంధము పూత;
తుషార = మంచు; సుధా = అమృతము వంటి; రుచి = వర్ణము కల; కాయున్ = దేహము కలవానిని;
విధేయున్ = వినయము కలవానిని; సుధాశనరిపుఖండను = బలరాముని (సుధాశన రిపు
ఖండనుడు - సుధాశన (అమృతము ఆహారముగా గల, దేవతల) రిపు (శత్రువులను) ఖండనుడు
(సంహరించిన వాడు), బలరాముడు); సత్ = మంచి; మణి = రత్నాలచే; మండనున్ =
అలంకరింపబడినవాని; సార = మిక్కిలి; వివేకున్ = వివేకము కలవానిని; అశోకున్ = నిత్యానందు
డైన వానిని; మహాత్మునిన్ = గొప్పవానిని; కని = చూసి; గోపికలు = గొల్లభామలు; ఓపిక = తాలిమి;
లేక = లేక; యదు = యాదవ; ప్రభున్ = రాజుతో; ఇట్లు = ఈ విధముగ; అనిరి = చెప్పిరి; ఉత్కలికన్ =
తమకములతో.

భావము:

అలా వచ్చి, శౌర్య సముద్భుడూ, చందనం వలె కర్పూరం వలె, మంచు వలె, అమృతం వలె, తెల్లని
కాంతితో విలసిల్లుతున్నవాడూ, రాక్షసాంతకుడూ, వివేకవంతుడూ అయిన ఆ యాదవశ్రేష్టుడు
బలరాముడిని చూసి, ఆపుకోలేని అనురాగంతో ఇలా అన్నారు.

10.2-490-చ.

"**హ**లధర! నీ సహోదరుఁ డు**ద**చిత కంజవిలోచనుండు స
ల్లలిత పురాంగనా జనవి**ల**ాస విహార సమగ్ర సౌఖ్యముల్
గలిగి సుఖించునే? మము నొ**క**ానొక వేళన యేని బుద్ధిలోఁ
దలఁచునో? నూతనప్రియలఁ **ద**ాఁగొని యేమియుఁ బల్కుకుండునో?

టీకా:

హలధర = బలరామా; నీ = నీ యొక్క; సహోదరుడు = తోడపుట్టినవాడు; ఉదంచిత = మిక్కిలి
చక్కనైన; కంజవిలోచనుండు = పద్మాక్షుడు, కృష్ణుడు; సల్లలిత = మిక్కిలి మనోజ్ఞమైన; పుర =
పట్టణవాసపు; అంగనా = స్త్రీల; జన = సమూహము యొక్క; విలాస = వినోదకరమైన; విహార =
సంచారములు వలన; సమగ్ర = పరిపూర్ణమైన; సౌఖ్యముల్ = సుఖములు; కలిగి = కలిగి;
సుఖించునే = సుఖముగా ఉన్నాడా; మమున్ = మమ్మల్ని; ఒకానొక = ఏదైనా ఒక; వేళనన్ =
సమయము నందు; ఏనిన్ = అయినను; బుద్ధి = మనస్సు; లోన్ = అందు; తలచునొ =
తలచుకొనునో; నూతన = కొత్త; ప్రియలన్ = ప్రియురాండ్రను; తార్కొని = కలిసి; ఏమియున్ = ఏమి
కూడ; పల్కకుండునో = తలచకుండునో.

భావము:

"ఓ హాలాయుధుడా! బలరామా! నీ సోదరుడు పద్మాక్షుడు కృష్ణుడు అంతఃపురకాంతలతో
విహరిస్తూ ఆనందిస్తున్నాడా? మమ్మల్ని ఎప్పుడైనా తలచుకుంటున్నాడా? కొత్త కాంతల వలన
కలిగిన ఆనందంలో మైమరచి మమ్మల్ని గూర్చి మాట్లాడటం మానివేశాడా?

10.2-491-క.

జననీ జనకుల ననుజలఁ

దనుజుల బంధువుల మిత్రతతుల విడిచి నె

మ్మనమున నొండు దలంపక

తను నమ్మినవారి విడువఁదగునే హరికిన్?

టీకా:

జననీజనకులన్ = పుట్టించిన తల్లిదండ్రులను; అనుజులన్ = తోడబుట్టినవారిని; తనుజులన్ =
తనకు పుట్టినవారిని; బంధువులన్ = చుట్టములను; మిత్ర = స్నేహితుల; తతులన్ =
సమూహములను; విడిచి = విడిచిపెట్టి; నెమ్మనమునన్ = నిండుమనసుతో; ఒండు = మరొక;

తలంపక = చింత లేకుండ; తనున్ = తనను; నమ్మిన = నమ్మినట్టి; వారిన్ = వారిని; విడువన్ = విడిచిపెట్టుట; తగునే = న్యాయమేనా; హరి = కృష్ణుని; కిన్ = కి.

భావము:

మనస్సులో ఏమాత్రం సంకోచించకుండా తల్లితండ్రులనూ, సోదరులనూ, పుత్రులనూ, బంధువులనూ, మిత్రులనూ అందరినీ విడచి తననే నమ్ముకున్న మమ్మల్ని విడిచివెళ్ళటం శ్రీకృష్ణుడికి న్యాయమా, చెప్పు?

10.2-492-నీ.

సలలిత యామునసైకత స్థలమున-

నుండ మమ్మే మని యూరిడించె

విమల బృందావన వీధి మా చుబుకముల్-

పుణకుచే నే మని బుజ్జగించె

బుష్పవాటికలలో బొలుచు మా కుచయుగ్మ-

మంటుచు నే మని యూదరించె

గాసారముల పొంత గొగిట మముఁ జేర్చి-

నయ మొప్ప నే మని నమ్మఁ బలికె

10.2-492.1-తే.

నన్నియు మఱిచె గాఁబోలు వెన్నుఁడాత్మ

గోరితాఁ జాయలున్నెన వారి విడుచు

నట్టికృష్ణుఁడు దము అట్టువెట్టుననక

యేల నమ్మిరి పురసతుల్ బేల లగుచు."

టీకా:

సలలిత = మనోజ్ఞమైన; యామున = యమునానది యొక్క; సైకత = ఇసుకతినైల మీది;

స్థలమునన్ = ప్రదేశమునందు; ఉండన్ = ఉండగా; మమ్మున్ = మమ్మల్ని; ఏమి = ఏమి; అని =

చెప్పి; ఊరిడించెన్ = ఊరుకోబెట్టెను; విమల = నిర్మలమైన; బృందావన = బృందావనమునందలి;
 వీధిన్ = ప్రదేశమునందు; మా = మా యొక్క; చుబుకముల్ = గడ్డములు; పుణుకుచున్ = పట్టుకొని;
 ఏమి = ఏమి; అని = చెప్పి; బుజ్జగించెన్ = సముదాయించెను; పుష్ప = పూలు; వాటికల = తోటల;
 లోన్ = లో; పాలుచు = ఉన్నట్టి; మా = మా యొక్క; కుచ = స్తనముల; యుగ్మమున్ = జంటను;
 అంటుచున్ = తాకుతు; ఏమి = ఏమి; అని = చెప్పి; ఆదరించెన్ = ఓదార్చెను; కాసారముల =
 సరస్సుల; పొంతన్ = వద్ద; కౌగిటన్ = కౌగిళ్ళలో; మమున్ = మమ్మల్ని; చేర్చి = తీసుకొని; నయము =
 బాగుండుట; ఒప్పన్ = కలుగగా; ఏమి = ఏమి; అని = చెప్పి; నమ్మబలికెన్ = నమ్మించెను;
 అన్నియున్ = అన్నిటిని; మఱిచెన్ = మరచిపోయేడు; కాబోలు = కాబోలు; వెన్నుడు = కృష్ణుడు; ఆత్మ
 = మనసునందు; కోరి = కావాలని; తాన్ = తను; జాయలున్ = భార్యలు {జాయ - పెండ్లాము, వ్య.
 జాయతే అస్యాష్ట - జనీ - ప్రాదుర్భావే - జనీ + యక్, కృ.ప్ర. పుత్ర రూపమున తానే యీమె
 యందు పుట్టుటచే ఈ వ్యవహారము}; ఐన = అగు; వారిన్ = వారిని; విడుచునట్టి = వదిలిపెట్టిడి;
 కృష్ణుడు = కృష్ణుడు; తమున్ = తమను; అట్టుపెట్టున్ = అల్లరిచేయును; అనక = ఎంచక; ఏల =
 ఎందుకు; నమ్మిరి = నమ్మారు; పుర = పట్టణవాసపు; సతుల్ = స్త్రీలు; బేలలు = తెలివిలేనివారు;
 అగుచున్ = ఔతు.

భావము:

యమునానది ఇసుకతినైల మీద మమ్మల్ని ఏమేమో చెప్పి ఎంత ఊరడించాడో; బృందావనంలో
 మా గడ్డాలు పట్టుకుని ఎంతలా బుజ్జగించాడో; పూల తోటలలో మా వక్షస్థలాన్ని తాకుతూ ఏ
 విధంగా ఆదరించాడో; సరోవరాల ప్రాంతాలలో మమ్మల్ని కౌగలించుకుని ఎంత విశ్వాసంగా
 మట్లాడాడో; మున్నగు విషయాలు అన్నింటినీ మరచిపోయాడు కాబోలు. శ్రీకృష్ణుడు తన్ను కోరి
 వలచివచ్చిన భార్యనైనా విడువ గలిగినవాడు. అటువంటి వానిని పురకాంతలు బేలలు లాగ
 ఎందుకు నమ్మారో?"

10.2-493-మ.

అని యిబ్బంగి సరోజలోచనుని నర్తకాలాపముల్ నవ్వులు

న్ననుబంధుల్ పరిరంభణంబులు రతివ్రాసంగముల్ భావముల్

వినియంబుల్ సరసోక్తులుం దలచి యువ్విళ్ళూరు చిత్తంబులన్

జనితానంగశరాగ్నిచేత దురవస్థంబొంది శోకించినన్.

టీకా:

అని = అని; ఈ = ఈ; భంగిన్ = విధముగ; సరోజలోచనుని = కృష్ణుని (సరోజ లోచనుడు - పద్మాక్షుడు, కృష్ణుడు); నర్మలాపముల్ = చతురోక్తులను; నవ్వులున్ = నవ్వులను; అనుబంధుల్ = సంబంధములు; పరిరంభణంబులున్ = ఆలింగనములు; రతి = కలయికల; వ్యాసంగముల్ = వ్యవహారములు; భావముల్ = తలపులు; వినయంబుల్ = అనుకూల వర్తనలు; సరస = సరసపు; ఉక్తులున్ = మాటలు; తలచి = తలచుకొని; ఉవ్విళ్ళూరు = ఉత్సహించెడి; చిత్తంబులన్ = మనసు నందు; జనిత = పుట్టిన; అనంగ = మన్మథుని; శర = బాణములు అను; అగ్ని = తాపము; చేతన్ = చేత; దురవస్థన్ = దుర్దశలు; పొంది = పొంది; శోకించినన్ = విలపించగా.

భావము:

ఈ విధంగా శ్రీకృష్ణుడి చతురోక్తులు, నవ్వులు, అనురాగాలు, కౌగిలింతలు, రతికార్యాలు, వినయాలు, సరసాల్లాపాలు తలచుకుని ఉవ్విళ్ళూరుతూ, ప్రేయవియోగబాధతో దుర్దశలపాలై ఆ గోపికలు వాపోయారు.

10.2-494-వ.

అంత బలభద్రుండు వారల మనంబుల సంతాపంబులు వారింప నుపాయంబు లగు
సరసచతురవచనంబులఁ గృష్ణుని సందేశంబులు సెప్పి విగతభేదలం జేసి యచ్చట
మాసద్వయంబు నిలిచి వసంతవాసరంబులు గడపుచుఁ గాళిందీ తీరంబున.

టీకా:

అంతన్ = అంతట; బలభద్రుండు = బలరాముడు; వారల = వారి; మనంబులన్ = మనస్సులలోని; సంతాపంబులున్ = దుఃఖములను; వారింపన్ = తొలగించు; ఉపాయంబులు = ఉపాయములు; అగు = ఐన; సరస = సరసపు; చతుర = చతురోక్తుల; వచనంబులన్ = మాటలతో; కృష్ణుని = కృష్ణుని;

సందేశంబులున్ = చెప్పి పంపిన మాటలు; చెప్పి = చెప్పి; విగత = తొలగిన; ఖేదలన్ = దుఃఖము కలవారిని; చేసి = చేసి; అచ్చటన్ = అక్కడ; మాస = నెలలు; ద్వయంబున్ = రెండు (2); నిలిచి = ఆగి; వసంత = వసంతత కాలపు; వాసరంబులున్ = రోజులు; గడపుచున్ = వెళ్ళబుచ్చుచు; కాళిందీ = యమునానది యొక్క; తీరంబునన్ = తీరము నందు.

భావము:

అప్పుడు బలరాముడు వారి సంతాపాలు తొలగిపోయేలాగ మంచి మాటలు చెప్పి, శ్రీకృష్ణుడి సందేశం వినిపించి, వారి దుఃఖాన్ని తొలగించాడు. అలా వ్రేపల్లె లో రెండు నెలలపాటు ఉన్నాడు. ఒకనాడు కాళిందీతీరానికి వెళ్ళాడు.

10.2-495-సీ.

మాకంద జంబీర మందార ఖర్జూర-

మనసార శోభిత వనములందు

నేలాలతా లోల మాలతీ మల్లికా-

వల్లీమతల్లికా వాటికలను

దరళ తరంగ శీక్రర సాధు శీతల-

సైకతవేదికా స్థలములందు

మకరంద రస పాన మదవ దిందిందిర-

పుంజ రంజిత మంజ కుంజములను

10.2-495.1-తే.

విమలరుచి గల్లు సానుదేశముల యందు

లలిత శశికాంత ఘన శిలాతలములందు

లీల నిచ్చావిహార విలోలుడగుచు

సుందరీజనములు గొల్వ జూడ నొప్పె.

టీకా:

మాకంద = మామిడి; జంబీర = నిమ్మ; మందార = మందార; ఖర్జూర = ఖర్జూర; ఘనసార = కర్పూర
చెట్లచే; శోభిత = ప్రకాశించుచున్న; వనములు = అడవులు; అందున్ = లో; ఏలాలతా = ఎలకుల
తీగల; అలోల = చలించుచున్న; మాలతీ = జాజితీగలు; మల్లికా = మల్లెతీగలు; వల్లీమతల్లికా =
శ్రేష్ఠములైనతీగల; వాటికలను = తోపులందు; తరళ = కదులుతున్న; తరంగ = అలల; శీకర =
నీటితుంపరలుచే; సాధు = చక్కగానున్న; శీతల = చల్లని; సైకతవేదికా = ఇసుకతినైలమీది;
స్థలముల్ = ప్రదేశముల; అందున్ = అందు; మకరందరస = పూతేనెలను; పాన = తాగుటచేత; మద
= మత్తెక్కిన; ఇందిరిరన్ = తుమ్మెదల; పుంజ = సమూహములచేత; రంజిత = అందగిస్తున్న; మంజ
= మనోజ్ఞమైన; కుంజములను = పొదరిండ్లలో;
విమల = నిర్మలమైన; రుచి = చక్కదనములు; కల్లు = ఉండు; సానుదేశముల = చదునైన
కొండచరియల; అందున్ = అందు; లలిత = అందమైన; శశికాంత = చంద్రకాంత; ఘన = గొప్ప; శిలా
= శిలల; తలముల = బల్లపరపుప్రాంతముల; అందున్ = అందు; లీలన్ = విలాసముగా; ఇచ్ఛా =
ఇష్టమువచ్చినట్టు; విహార = సంచరించుటందు; విలోలుండు = ఆసక్తికలవాడు; అగుచున్ = బెతు;
సుందరీ = అందగత్తెల; జనములున్ = సమూహములు; కొల్వన్ = సేవించుచుండ; చూడన్ =
చూడ; ఒప్పెన్ = చక్కగా ఉండెను.

భావము:

మామిళ్ళూ, నిమ్మలూ, మందారాలూ, ఖర్జూరాలూ, కర్పూరపు చెట్లూ శోభించే ఉద్యానవనాలలో;
ఏలకి మాలతి మల్లె మొదలైన తీగెల పొదరిండ్లలో; తరంగాల తుంపరుల చేత మిక్కిలి చల్లనైన
ఇసుక తినైలపైన; మధుపానంతో మత్తిల్లిన గండుతుమ్మెదలతో నిండిన నికుంజాలలో;
తళతళమెరిసే కొండచరియల మీద; చంద్రకాంత శిలావేదికలపైన; సుందరీమణులతో
బలరాముడు స్వచ్ఛగా సంచరించాడు.

10.2-496-తే.

అట్లు విహరింప వరుణుని యాజ్ఞఁ జేసి

వారుణీదేవి మద్య భావంబు నొంది

నిఖిల తరుకోటరములందు నిర్గమించి

మించు వాసనచేత వాసించె వనము.

టీకా:

అట్లు = అలా; విహరింపన్ = విహరించుచుండగా; వరుణుని = వరుణదేవుని; ఆజ్ఞన్ = ఆజ్ఞ; చేసి = వలన; వారుణీదేవి = వారుణి అను రసాధిదేవత; మద్య = మద్య మను; భావంబున్ = ఆకృతి; ఒంది = పొంది; నిఖిల = ఎల్ల; తరు = వృక్షముల; కోటరముల = తొట్టల; అందున్ = నుండి; నిర్గమించు = బయటకు వచ్చు; వాసన = పరిమళము; చేతన్ = చేత; వాసించె = పరిమళించెను; వనము = అడవి అంతా.

భావము:

ఆ బలరాముడి ఘోషయాత్ర సమయంలో, వరుణుడి ఆజ్ఞ ప్రకారం వారుణీదేవి మద్యభావాన్ని పొంది సమస్తమైన చెట్లు, తొట్టలలో ప్రవేశించింది. అప్పుడు ఆ వనమంతా మిక్కిలిన వాసనలతో శోభించింది.

10.2-497-వ.

అట్టియెడ.

టీకా:

అట్టి = అలాంటి; ఎడన్ = సమయము నందు.

భావము:

ఆ సమయంలో....

10.2-498-మ.

కర మొప్పారు నవీనవాసనల నాఘ్రాణించి గోపాల సుం
 దరులుం దానును డాయనేగి యతిమోదంబొప్ప సేవించి యా
 తరళాక్షుల్ మణిహేమకంకణర్పుణత్యారానుకారంబులై
 కరతాళంబులు మ్రోయఁబాడుచును వేడ్కన్నాడుచున్ సోలుచున్

టీకా:

కరము = మిక్కిలి; ఒప్పారు = చక్కగా ఉండెడి; నవీన = సరికొత్త, తాజా; వాసనలన్ = సువాసనలను;
 ఆఘ్రాణించి = వాసన చూసి; గోపాల = గొల్ల; సుందరులున్ = సుందరీమణులు; తానునున్ =
 అతను; డాయన్ = దగ్గరకు; ఏగి = వెళ్ళి; అతి = మిక్కిలి; మోదంబు = సంతోషము; ఒప్పెన్ =
 కలుగుచుండగా; సేవించి = తాగి; ఆ = ఆ; తరళాక్షుల్ = స్త్రీలు (తరళాక్షులు - తరళ (చలించెడి)
 అక్షులు (కన్నులు కలవారు), స్త్రీలు); మణి = రత్నాలు; హేమ = బంగారపు; కంకణ = గాజులు; ర్పుణత్
 = ర్పుణర్పుణ అను ధ్వనులు; కార = చేయుటను; అనుకారంబులు = అనుసరించునవి; ఐ = అయ్యి;
 కరతాళంబులున్ = చప్పట్లు; మ్రోయన్ = కొడుతు; పాడుచును = పాడుతు; వేడ్కన్ = వినోదముగా;
 ఆడుచున్ = నాట్యములు చేయుచు; సోలుచున్ = వివశులై వాలుతు.

భావము:

ఆ కొత్త సువాసనలను ఆఘ్రాణించి వెళ్ళి గోపకాంతలతో కలిసి సంతోషంగా ఆ మద్యాన్ని
 సేవించాడు. అప్పుడు, వారు స్వచ్ఛమైన కన్నులు మిలమిల లాడుతుండగా, బంగారుకంకణాల
 ర్పుణ ర్పుణ ధ్వనులతో తాళంవేస్తూ ఆనందంతో ఆడిపాడి సోలిపోయారు.

10.2-499-సీ.

తనమీఁది బిరుదాంకితములైన గీతముల్- వాడుచు రా బలభద్రుఁ డంత మహిత కాదంబరీ
 మధుపానమదవిహ్వ- లాక్షుండు లలితనీలాలకుండు నాలోల నవపుష్పమాలికోరస్థులుఁ-
 డనుపమ మణికుండలాంచితుండు ప్రాలేయ సంయుక్త పద్మంబుగతి నొప్పు- సలలితానన
 ఘర్జజలకణుండు

10.2-499.1-తే.

నగుచు వనమధ్యమున సలి^{లా}వగాహ

శీలుడై జలకేళికిఁ జేరి యమున

నిందు రమ్మని పిలువఁ గా^{ళి}ంది యతని

మత్తుడని సడ్డసేయక మసలుటయును.

టీకా:

తన = అతను, బలరాముని; మీదన్ = మీద; బిరుద = సమర్థతలకు; అంకితములు = గురించినవి;
ఐన = అయిన; గీతముల్ = పాటలు; పాడుచున్ = పాడుతు; రాన్ = రగా; బలభద్రుడు =
బలరాముడు; అంతన్ = అంతట; మహిత = గొప్ప; కాదంబరీ = కాదంబరి అను {కాదంబరి -
కదంబ రసముచే చేయబడిన మధ్యము}; మధు = మధ్యమును; పాన = తాగిన; మద = మత్తుచేత;
విహ్వల = తేలిపోతున్న; అక్షుండు = కన్నులు కలవాడు; లలిత = మృదువైన; నీల = నల్లని;
అలకుండున్ = ముంగురులు కలవాడు; ఆలోల = ఊగుతున్న; నవ = తాజా; పుష్ప = పూల;
మాలికా = దండలు కల; ఉరస్థులుడు = వక్షస్థలము కలవాడు; అనుపమ = సాటిలేని; మణి =
రత్నాల; కుండల = చెవికుండలములచేత; అంచితుండు = అలంకరింపబడినవాడు; ప్రాలేయ =
మంచు బిందువులతో; సంయుక్త = కూడిన; పద్మంబు = పద్మముల; గతిన్ = రీతిని; ఒప్పు =
చక్కగానున్న; సలలిత = మనోజ్ఞమైన; ఆనన = ముఖమునందు; ఘర్మ = చెమట; జలకణుండు =
నీటిబిందువులు కలవాడు; అగుచున్ = జెతు;
వన = అడవి; మధ్యమునన్ = లోపల; సలిల = నీటిలో; అవగాహ = స్నానము చేయవలెనని;
శీలుండు = సిద్ధపడువాడు; ఐ = అయ్యి; జలకేళిన్ = జలకాలాడుట; కిన్ = కోసము; చేరి = పూని;
యమునన్ = యమునానదిని; ఇందున్ = ఇక్కడకి; రమ్మ = రమ్మ; అని = అని; పిలువగాన్ =
పిలువగా; కాళింది = యమున; అతనిన్ = బలరాముని; మత్తుడు = ఒళ్ళుమరచినవాడు; అని =
అని; సడ్డజేయక = లక్ష్యపెట్టకుండ; మసలుటయును = మెలగెను.

భావము:

వారు బలరాముడి మీద బిరుదగీతాలు పాడుతూ అతని వద్దకు చేరారు. అప్పుడు వక్షస్థలంపై
వ్రేలాడుతున్న పుష్పమాలతో, చెవుల కున్న మణికుండలాలతో, చెమటబిందువులతో నిండిన
ముఖారవిందంతో శోభిస్తున్న బలరాముడికి జలకేళి ఆడాలనిపించింది. జలకేళి కోసం

యమునానదిని "ఇటురా" అని పిలిచాడు. కాళింది మద్యం తాగి ఉన్నాడు కదా అని బలరాముడి మాట లక్ష్యపెట్ట లేదు.

దశమ స్కంధము - ఉత్తర : కాళిందీ భేదనంబు

10.2-500-చ.

ఘనకుపితాత్ముడై యమునఁ గన్గొని రాముఁడు వలె డాయఁ జీ

రినఁ జనుదేక తక్కితి పురే! విను నిందఱుఁ జూడ మద్భుజా

సునిశిత లాంగలారమున సొంపఱ నిప్పుడు నూలు త్రోవలై

చన వెసఁ జించి వైతు" నని చండ పరాక్రమ మొప్ప నుగ్రుడై.

టీకా:

ఘన = మిక్కిలి; కుపిత = కోపము వచ్చిన; ఆత్ముడు = మనసు కలవాడు; ఐ = అయ్యి; యమునన్ = యమునానదిని; కన్గొని = ఉద్దేశించి; రాముడు = బలరాముడు; పల్కెన్ = పలికెను; డాయన్ = దగ్గరకు; చీరినన్ = పిలిచినను; చనుదేక = రాకుండ; తక్కితి = తిరస్కరించితివి; పురే = బాపురే; విను = వినుము; ఇందఱున్ = ఈ అందరు; చూడన్ = చూచుచు ఉండ; మత్ = నా యొక్క; భుజా = చేతిలో ఉండెడి; సునిశిత = వాడియైన; లాంగల = నాగేటి; అగ్రమునన్ = కొన యందు; సొంపఱ = అందగించునట్లు; ఇప్పుడు = ఇప్పుడే; నూలు = వంద (100); త్రోవలు = దారుల కలది; ఐ = అయ్యి; చనన్ = పోగా; వెసన్ = శీఘ్రముగ; చించివైతు = చింపి వేసెదను; చండ = తీవ్రమైన; పరాక్రమము = శౌర్యము; ఒప్పన్ = కనబడునట్లుగా; ఉగ్రుడు = కోపించినవాడు; ఐ = అయ్యి.

భావము:

అప్పుడు బలరాముడికి కోపం వచ్చి, యమునానదితో ఇలా అన్నాడు "దగ్గరకు రమ్మని పిలిస్తే, రాలేదు. ఇప్పుడు ఇక్కడి వారంతా చూస్తుండగా నా నాగలితో నిన్ను నూరు పాయలై ప్రవహించేలా చీల్చేస్తాను." అని ఉగ్రుడై పరాక్రమించాడు

10.2-501-వ.

అట్లు కట్టలుక రాము డుద్ధామం బగు బాహుబలంబున హలంబు సాచి యమ్మహావాహినిం
దగిల్చి పెకలి రాఁ దిగిచిన నన్నది భయభ్రాంతయై సుందరీరూపంబు గైకొని యతిరయంబునం
జనుదెంచి, యయ్యదువంశతిలకుం డగు హలధరుని పాదారవిందంబులకు వందనం బాచరించి
యిట్లనియె.

టీకా:

అట్లు = ఆ విధముగ; కట్ట = మిక్కిలి; అలుకన్ = కోపముతో; రాముడు = బలరాముడు; ఉద్ధామంబు
= అడ్డు లేనిది; అగు = ఐన; బాహుబలంబునన్ = భుజబలముచేత; హలంబున్ = నాగలిని; చాచి =
చాపి; ఆ = ఆ యొక్క; మహా = గొప్ప; వాహినిన్ = నదిని; తగిల్చి = తగిలించి; పెకలిరాన్ =
పెల్లగించుకొని వచ్చేలా; తిగిచినన్ = లాగగా; ఆ = ఆ; నది = నది; భయ = భయముచేత; భ్రాంత =
వివశురాలు; ఐ = అయ్య; సుందరీ = స్త్రీ; రూపంబున్ = రూపమును; కైకొని = చేపట్టి; అతి = మిక్కిలి;
రయంబునన్ = వేగముగా; చనుదెంచి = వచ్చి; ఆ = ఆ; యదు = యాదవ; వంశ = కులమునకు;
తిలకుండు = అలంకారమైనవాడు; అగు = ఐన; హలధరుని = బలరాముని; పాద = పాదములు
అను; అరవిందంబుల్ = పద్మముల; కున్ = కు; వందనంబు = నమస్కరించుట; ఆచరించి = చేసి;
ఇట్లు = ఈ విధముగ; అనియె = పలికెను.

భావము:

తన హలాయుధాన్ని తీసుకుని హలుడు ఆ నదిని పెకల్చి తన వైపుకు వచ్చేలా లాగాడు. అప్పుడు
ఆ నది భయపడి స్త్రీ రూపాన్ని ధరించి, వేగంగా బలరాముడి చెంతకు వచ్చి, అతడి పాదపద్మాలకు
నమస్కరించి ఇలా విన్నవించుకుంది.

10.2-502-మ.

"**బ**లరామా! ఘనబాహా! నీ యతుల శుంభద్విక్రమం బంగనల్
దెలియం జాలెడివారె? యీ యఖిలధా**త్రి**భారధోరేయ ని
శ్చల సత్త్వండుగు కుండలీశ్వరుఁడునుం **జ**ర్చింప నీ సత్కళా
కలితాంశప్రభవుండు; నీ గురు భుజా **ర**ర్పంబు సామాన్యమే?"

టీకా:

బలరామ = బరరాముడా; ఘన = దృఢమైన; బాహ = భుజబలము కలవాడా; నీ = నీ యొక్క;
అతుల = సాటిలేని; శుంభత్ = ప్రకాశించెడి; విక్రమంబు = పరాక్రమమును; అంగనల్ = స్త్రీలు;
తెలియంజాలెడివారె = తెలియగలవారా, కాదు; ఈ = ఈ; అఖిల = ఎల్ల; ధాత్రీ = భూ; భార =
భారమును; ధారేయ = వహించునట్టి; నిశ్చల = చలించని; సత్కుండు = శక్తి కలవాడు; అగు = ఐన;
కుండలీశ్వరుడునున్ = ఆదిశేషుడుకూడ {కుండలి - కుండలాకార శరీరము కలది, సర్పము};
చర్చింపన్ = విచారించగా; నీ = నీ యొక్క; సత్యళా = మంచి కళ; కలిత = కలిగిన; అంశన్ =
అంశతో; ప్రభవుండు = పుట్టినవాడు; నీ = నీ యొక్క; గురు = అధికమైన; భుజా = భుజముల;
గర్వంబు = గర్వము; సామాన్యమే = సామాన్యమైనదా, కాదు.

భావము:

"బాహుబలపరాక్రమా! బలరామా! నీ విక్రమం అంగనలు తెలుసుకొనగలరా? తన శక్తి
సామర్థ్యాలతో ఈ భూభారాన్ని భరిస్తున్న ఆదిశేషుడు కూడా నీ అంశకు చెందినవాడే. నీ
భుజబలం అసామాన్యమైనది."

10.2-503-చ.

అని వినుతించి "యేను భవదంఘ్రి సరోజము లాశ్రయించెదన్
ననుఁగరుణింపు" మన్న యదునందనుఁ డన్నదిఁ బూర్వమార్గవై
చను మని కామినీనికరఁగుఁడై జలకేళి సల్పె నిం
పెనయఁ గరేణుకాయుత మదేభముచాడ్పున నమ్మహానదిన్.

టీకా:

అని = అని; వినుతించి = స్తుతించి; ఏను = నేను; భవత్ = నీ యొక్క; అంఘ్రి = పాదములు అను;
సరోజములున్ = పద్మములను; ఆశ్రయించెదన్ = చేరెదను; ననున్ = నన్ను; కరుణింపుము =
కాపాడుము; అన్నన్ = అనగా; యదునందనుండు = బలరాముడు; ఆ = ఆ; నదిన్ = నదిని;
పూర్వమార్గవు = ముందటిదారి నే పోవునది; ఐ = అయ్యి; చనుము = పొమ్ము; అని = అని; కామినీ =

స్త్రీల; నికర = సమూహముతో; సంగతుడు = కూడినవాడు; ఐ = అయ్యి; జలకేళిన్ = జలకాలాటలు;
సల్పెన్ = చేసెను; ఇంపు = చక్కదనములు; ఎనయన్ = కలుగునట్లుగా; కరేణుకా = ఆడ
ఏనుగులతో; యుత = కూడి యున్న; మదేభము = మదపుటేనుగు; చాడ్పునన్ = రీతిగా; ఆ = ఆ;
మహా = గొప్ప; నదిన్ = నది యందు.

భావము:

అంటూ స్తుతిస్తూ "నీ పాదకమలాలను ఆశ్రయించిన నన్ను కరుణించు" అని కాళింది
బలరాముడిని వేడుకుంది. అంతట, ఆ యాదవవీరుడు బలరాముడు "యమునా! పాత దారిలోనే
ప్రవహించు" అని పలికి, ఆ యమునానదిలో గొల్లభామలతో కలిసి ఆడ ఏనుగుతో కూడి ఉన్న
గజరాజులాగా జలకేళి ఆడాడు.

10.2-504-తే.

అంత జలకేళి సాలించి సంతసంబు
నందుచుండ వినీలవస్త్రాదిరత్న
మండనంబులుఁ గాంచనమాలికయునుఁ
దెచ్చి హలి కిచ్చి చనె నా నదీలలామ.

టీకా:

అంతన్ = పిమ్మట; జలకేళిన్ = జలకాలాటలను; చాలించి = ఆపి; సంతసంబున్ = సంతోషమును;
అందుచుండన్ = పొందుచుండగా; వినీల = మిక్కిలి నల్లనైన; వస్త్ర = బట్టలు; ఆది = మొదలయినవి;
రత్న = రత్నాల; మండనంబులున్ = ఆభరణములు; కాంచన = బంగారు; మాలికయునున్ =
గొలుసు; తెచ్చి = తీసుకువచ్చి; హలి = బలరాముని; కిన్ = కి; ఇచ్చి = ఇచ్చి; చనెన్ = వెళ్ళిపోయెను;
ఆ = ఆ; నదీలలామ = యమున (నదీలలామ - నదులలో లలామ (శ్రేష్ఠురాలు), యమున).

భావము:

అలా జలకేళి ముగించి బలరాముడు ఆనందిస్తున్న సమయంలో, కాళిందీనది నీలం వస్త్రాలూ, రత్నాలంకారాలూ, బంగారు హారం తీసుకు వచ్చి ఆయనకు బహూకరించింది.

10.2-505-క.

అవి యెల్లఁ దాల్చి హలధరుఁ

డవిరళగతి నొప్పి వల్లవాంగనలునుఁ దా

దివిజేంద్రుఁ బోలి మహి తో

త్సవమున వర్తించుచుండె సౌఖ్యోన్నతుఁ డై.

టీకా:

అవి = వాటిని; ఎల్లన్ = అన్నిటిని; తాల్చి = ధరించి; హలధరుడు = బలరాముడు; అవిరళ = మంద, నెమ్మదైన; గతిన్ = గమనముతో; ఒప్పి = చక్కగా ఉండి; వల్లవ = గోపికా; అంగనలునున్ = స్త్రీలు; తాన్ = అతను; దివిజేంద్రున్ = దేవేంద్రుని; పోలి = వలె; మహిత = మిక్కుట మైన; ఉత్సవమునన్ = సంతోషముతో; వర్తించుచుండెన్ = మెలగుచుండెను; సౌఖ్య = సుఖ మనుభవించుటలో; ఉన్నతుడు = గొప్పవాడు; ఐ = అయ్యి.

భావము:

వాటిని అన్నిటినీ ధరించి, గోపాంగనలతో గూడిన బలరాముడు అలా దేవేంద్ర సౌఖ్యాలలో మునిగితేలుతూ ఆనందంతో విహరించాడు.

10.2-506-క.

అవనీశ! యిట్లు హలమునఁ

దివిచినఁ గాళింది వ్రయ్య దెలియఁగ నేడున్

భువి నుతి కెక్కిను రాముని

ప్రవిమలతరమైన బాహుబలసూచకమై.

టీకా:

అవనీశ = పరీక్షన్మహారాజా; ఇట్లు = ఇలా; హలమునన్ = నాగలిచేత; తివిచినన్ = లాగిన; కాళింది =
యమున; వ్రయ్యన్ = చీలిక వలన; తెలియగన్ = తెలియునట్లుగ; నేడున్ = ఈనాటికి; భువిన్ =
భూలోకమున; నుతికెక్కెను = ప్రసిద్ధమయ్యెను; రాముని = బలరాముని; ప్రవిమలతరము = మిక్కిల
స్వచ్ఛము {విమలము - విమలతరము - విమలతమము}; ఐన = అయిన; బాహుబల =
భుజబలమును; సూచకము = సూచించునది; ఐ = అయ్యి.

భావము:

ఓ రాజా! ఆ విధంగా బలరాముడు నాగలితో చేసిన కాళిందీనది చీలిక ఈనాటికి కూడా అతడి
భుజబలానికి గుర్తుగా నిలిచే ఉంది.

10.2-507-వ.

అంత బలభద్రుండు వ్రజసుందరీ సమేతుండై నందఘోషంబునం బరితోషంబు నొందుచుండె,
నంత నక్కడఁ గరూశాధిపతి యైన పౌండ్రకుండు తన దూతం బిలిచి యిట్లనియె.

టీకా:

అంతన్ = అంతట; బలభద్రుండు = బలరాముడు; వ్రజ = గోపికా; సుందరీ = స్త్రీలతో; సమేతుండు =
కూడి యున్నవాడు; ఐ = అయ్యి; నంద = నందుని; ఘోషంబునన్ = మందలొ; పరితోషంబున్ =
సంతోషమును; ఒందుచున్ = పొందుతు; ఉండెన్ = ఉండెను; అక్కడ = కరూశ దేశమున; కరూశా =
కరూశదేశపు; అధిపతి = రాజు; ఐన = అయిన; పౌండ్రకుండు = పౌండ్రకుడు; తన = తన యొక్క;
దూతన్ = దూతను; పిలిచి = పిలిచి; ఇట్లు = ఈ విధముగ; అనియె = పలికెను.

భావము:

బలరాముడు ఈలా గోపాంగనలతో ఆనందిస్తూ ఉండగా, కరూశదేశపురాజు పౌండ్రకుడు తన
దూతను పిలిచి ఇలా అన్నాడు.

దశమ స్కంధము - ఉత్తర : పౌండ్రకవాసుదేవుని వధ

10.2-508-సీ.

"మనుజేశ బలగర్వమున మదోన్మత్తుడై-

యవనిపై వాసుదేవాఖ్యుడనగ

నేనొక్కరుడ గాక యితరుల కీ నామ-

మలవడునే?"యని "యదటు మిగిలి

తెగి హరిదా వాసుదేవుడననుకొను-

నట! పోయి వల దను"మనుచు దూత

బద్దాయతాక్షుని పాలికి బొమ్మన-

నరిగి వాడంబుజోదరుడు పెద్ద

10.2-508.1-తే.

కొలుపు గైకొని యుండ సంక్షోచపడక

"వినుము; మా రాజమాటగా వనజనాభ!

యవని రక్షింప వాసుదేవాఖ్య నొంది

నట్టి యేనుండ సిగ్గు వోదట్టి నీవు.

టీకా:

మనుజేశ = రాజగ అయ్యాను; బల = పెద్ద సైన్యము కలిగింది అనే; గర్వమునన్ =

అహంకారముతో; మద = మదము చేత; ఉన్మత్తుడు = ఒళ్ళుతెలియనివాడు; ఐ = అయ్యి; అవని =

భూమి; పైన్ = మీద; వాసుదేవ = వాసుదేవుడు; ఆఖ్యుడు = పేరు కలవాడు; నేన్ = నేను; ఒక్కరుడన్

= ఒక్కడినే; కాక = తప్పించి; ఇతరుల్ = అన్యుల; కున్ = కు; ఈ = ఈ; నామము = పేరు; అలవడునే =

సరిపడునా, సరిపోదు; అని = అని; అదటు = గర్వము; మిగిలి = అతిశయించి; తెగి = ఖండితముగ;

హరి = కృష్ణుడు; తాన్ = తనే; వాసుదేవుడన్ = వాసుదేవుడను; అనుకొనున్ = అనుకొంటాడు; అట

= అట; పోయి = వెళ్ళి; వలదు = వద్దు; అనుము = అని చెప్పుము; అనుచున్ = అని; దూతన్ =

దూతను; పద్మాయతాక్షుని = కృష్ణుని; పాలి = వద్ద; కిన్ = కు; పొమ్మనన్ = వెళ్ళమనగా; వాడు = అతడు; అంబుజోదరుడు = కృష్ణుడు; పెద్ద = పెద్ద; కొలువున్ = సభ; కైకొని = తీరి; ఉండన్ = ఉండగ; సంకోచపడక = సంకోచించకుండ; వినుము = వినుము; మా = మా యొక్క; రాజు = రాజు; మాటగా = చెప్పిన మాటగా; వనజనాభా = కృష్ణా; అవనిన్ = భూమిపై; రక్షింపన్ = పాలించుటకు; వాసుదేవ = వాసుదేవుడు అను; ఆఖ్యన్ = ప్రసిద్ధి; ఒందినట్టి = పొందినట్టి; ఏను = నేను; ఉండన్ = ఉండగా; సిగ్గు = సిగ్గును; పోదట్టి = విడిచి; నీవు = నీవు.

భావము:

"భూలోకంలో వాసుదేవుడు అనే పేరు నాకు ఒక్కడికే చెల్లుతుంది. ఇతరులకు ఏమాత్రం చెల్లదు. కృష్ణుడు రాజ్యం పెద్ద సైన్యం కలిగాయనే గర్వంతో పొగరెక్కి వాసుదేవుడనని అనుకుంటున్నాడుట. పోయి వద్దని చెప్పు" అని బలగర్వంతో మదోన్మత్తుడై, కమలాల వంటి కన్నులు ఉన్న శ్రీకృష్ణుడి దగ్గరకు పొండ్రుకుడు ఆ దూతను పంపించాడు. వాడు వెళ్ళి శ్రీకృష్ణుడు సభతీర్చి ఉండగా సంకోచం లేకుండా ఇలా అన్నాడు "ఓ శ్రీకృష్ణా! మా రాజు చెప్పిన మాటలు విను. 'భూమిని రక్షించడానికి వాసుదేవుడనే పేరు నాకుండగా, నీవు సిగ్గు విడిచి ఆ పేరు పెట్టుకున్నావు..."

10.2-509-క.

నా పేరును నా చిహ్నము

లేవున ధరియించి తిరిగె డిది పంతమె? యిం

తే పో! మదిఁ బరికించిన

నే పంత మెఱుంగు గొల్లఁ డేమిట నైనన్?

టీకా:

నా = నా యొక్క; పేరును = పేరును; నా = నా యొక్క; చిహ్నములున్ = గుర్తులు; ఏవునన్ = గర్వముతో; ధరియించి = తాల్చి; తిరిగెడు = తిరుగుచున్నావు; ఇది = ఇది; పంతమె = పౌరుషపు పనేనా, కాదు; ఇంతేపో = ఇంతేలే; మదిన్ = మనసు నందు; పరికించినన్ = విచారించి చూసినచో; ఏ = ఎలాంటి; పంతమున్ = పౌరుషమును; ఎఱుంగున్ = ఎరుగును; గొల్లడు = గొల్లవాడు; ఏమిటైనన్ = ఏమి చేసినను.

భావము:

నా పేరూ, నా చిహ్నాలూ ధరించి సంచరిస్తున్నావు. ఇది నీ పంతమా? ఐనా గోవులకాచుకునే గోపాలుడికి పంతమేమిటి?

10.2-510-ఆ.

ఇంతనుండి యైన నెదిరిఁ దన్నెటిఁగి నా
చిన్నెలెల్ల విడిచి చేరి కొలిచి
బ్రదుకు మనుము కాక పంతంబు లాడెనా
యెదురు మనుము ఘోర కదనమునను."

టీకా:

ఇంతనుండి = ఇది మొదలుకొని, ఇప్పటి నుండి; ఐనన్ = అయినప్పటికి; ఎదిరిన్ = ఎదుటివాని శక్తి;
తన్నున్ = తన శక్తి; ఎటింగి = తెలిసి; నా = నా; చిన్నెలు = గుర్తులు; ఎల్లన్ = అన్నిటిని; విడిచి =
వదలిపెట్టి; చేరి = నా దగ్గరకు చేరి; కొలిచి = సేవించి; బ్రదుకుము = బతికిపోమ్ము; కాక = లేకపోతే;
పంతంబులు = పౌరుషపు మాటలు; ఆడెనా = పలికినచో; ఎదురుము = ఎదుర్కొనుము; అనుము =
అని చెప్పుము; ఘోర = భయంకరమైన; కదనమునన్ = యుద్ధమునందు.

భావము:

నీ శక్తి ఎదుటివారిశక్తి ఇక నుంచి అయినా తెలుసుకుని, నా చిహ్నాలు అన్నింటినీ వదలిపెట్టి నాకు
సేవకుడవై బ్రతుకు. కాదు పంతానికి పోతాను అంటావా. యుద్ధానికి సిద్ధపడు."

10.2-511-క.

అను దుర్భాషలు సభ్యులు
విని యొండొరు మొగము సూచి విస్మిత లగుచున్
"జనులార! యెట్టి క్రొత్తలు
వినఁబడియెడు నిచట? లెస్స వింటిరె?" యనఁగన్.

టీకా:

అను = అనెడి; దుర్భాషలున్ = చెడ్డ మాటలను; సభ్యులు = సభలోనివారు; విని = విని;
యొండొరుమొగము = ఒకరి ముఖ మొకరు; చూచి = చూసి; విస్మీతులు = ఆశ్చర్యము
నొందినవారు; అగుచున్ = జెతు; జనులార = ప్రజలు; ఎట్టి = ఎటువంటి; క్రొత్తలు = వింత మాటలు;
వినబడియెడున్ = వినబడుతున్నాయి; ఇచట = ఇక్కడ; లెస్స = సరిగా; వింటిరె = విన్నారా; అనగన్
= అని పలుకగా.

భావము:

ఇలా పలికిన దూత దుర్భాషలను సభ్యులంతా విని ఒకరి ముఖం మరొకరు చూచుకుంటూ
ఆశ్చర్యపోయారు. "ఈవేళ ఎంత విచిత్రపు మాటలు విన్నాము." అని అనుకున్నారు.

10.2-512-వ.

అట్టియెడ కృష్ణుండు వాని కిట్లనియె.

టీకా:

అట్టి = ఆ; ఎడన్ = సమయము నందు; కృష్ణుండు = కృష్ణుడు; వాని = అతని; కిన్ = కి; ఇట్లు = ఈ
విధముగ; అనియె = పలికెను.

భావము:

అప్పుడు శ్రీకృష్ణుడు ప్రొండ్రకుడి దూతతో ఇలా అన్నాడు.

10.2-513-మ.

"**ఎ**నరా! మీ నృపుఁ డన్న చిహ్నములు నే **వే**వచ్చి ఘోరాజిలో
దనమీదన్ వెస వైవఁ గంకముఖగృ**ద్**ప్రాతముల్ మూఁగఁగా,
ననిలో దర్పము దూలి కూలి వికలం**బై** సారమేయాళికి
న్ననయంబున్ నశనంబ వయ్యె దను మే **న**న్నట్లుగా వానితోన్."

టీకా:

వినరా = వినుము; మీ = మీ యొక్క; నృపుడు = రాజు; అన్న = చెప్పిన; చిహ్నములున్ =
గురుతులను; నేన్ = నేను; వే = శీఘ్రముగా; వచ్చి = వచ్చి; ఘోర = భయంకరమైన; ఆజి =
యుద్ధము; లోన్ = అందు; తన = మీ రాజు; మీదన్ = పైన; వెసన్ = వడిగా; వైవన్ = వేయగా; కంక =
రాబందు; ముఖ = మొదలగునవి; గృధ = గ్రద్దల; వ్రాతముల్ = గుంపులు; మూగగాన్ = ఆవరించగా;
అని = యుద్ధము; లోన్ = అందు; దర్పము = అహంకారము; తూలి = పోయి; కూలి = పడిపోయి;
వికలంబు = సంధులు వీడిపోయి; సారమేయ = కుక్కల; ఆళి = సమూహమున; కిన్ = కు;
అనయంబున్ = అవశ్యము; అశనంబు = ఆహారము; అయ్యెడు = అయిపోయెదవు; అనుము = అని
చెప్పుము; ఏను = నేను; అన్నట్లుగాన్ = చెప్పినట్లుగా; వాని = అతడి; తోన్ = తోటి.

భావము:

"ఓరీ! సరిగా విను. మీ రాజు ఏ చిహ్నాలను ధరించాను అని నన్ను గురించి చెప్పాడో; అవే
చిహ్నాలను రేపు బయలుదేరి వచ్చి తొందరలోనే ఘోరయుద్ధంలో అతని మీద ప్రయోగిస్తాను.
యుద్ధంలో శక్తికోల్పోయి కూలి వికలం అయిపోయిన నిన్ను గ్రద్దలూ రాబందులూ
చుట్టుముట్టుతా యని; కుక్కల గుంపులు నిన్ను చీల్చుకొని తింటా యనీ; మేము చెప్పినట్లుగా
అతనికి చెప్పు."

10.2-514-క.

అని యుద్దేకముగా నా

డిన మాటల కులికి వాడు డెందము గలగం

జని తన యేలిక కంతయు

నిపించెను నతని మదికి విరసము గదురన్.

టీకా:

అని = అని; ఉద్దేకముగా = ఉద్దేకముతో; ఆడిన = పలికిన; మాటలు = మాటలు; కిన్ = కి; ఉలికి =
ఖంగారుపడి; వాడున్ = ఆ దూత; డెందము = హృదయము; కలగన్ = కలతచెందగా; చని = వెళ్ళి;

తన = తన యొక్క; ఏలిక = రాజున; కున్ = కు; అంతయున్ = సమస్తము; వినిపించెను = తెలియజెప్పెను; అతని = వాని; మది = మనస్సున; కిన్ = కు; విరసము = ద్వేషము; కదురన్ = కలుగగా.

భావము:

ఈ విధంగా ఉద్రేకంగా పలికిన శ్రీకృష్ణుడి పలుకులకు వాడు ఉలికిపడి గుండెజారిపోయి, తన ప్రభువు దగ్గరకు వెళ్ళి, జరిగిన దంతా అతని మనస్సుకు ఆందోళన కలిగేలా విన్నవించాడు.

10.2-515-వ.

అంతః గృష్ణుండు దండయాత్రోత్సకుడై వివిధాయుధ కలితంబును, విచిత్రకాంచనపతాకాకేతు విలసితంబు నగు సుందరస్యందనంబుఁ బటు జవతురంగంబులం బూన్చి దారుకుండు తెచ్చిన, నెక్కి యతిత్వరితగతిం గాశికానగరంబున కరిగినం, పౌండ్రకుండును రణోత్సాహంబు దీపింప నక్షౌహిణీద్వితయంబుతోడం బురంబు వెడలె, నప్పు డతని మిత్రుండైన కాశీపతియును మూఁ డక్షౌహిణులతోడం దోడుపడువాడై వెడలె, నిట్లాప్తయుతుండై వచ్చువాని.

టీకా:

అంతన్ = పిమ్మట; కృష్ణుండు = కృష్ణుడు; దండయాత్ర = యుద్ధానికి వెళ్లుటకు; ఉత్సకుడు = ఉత్సాహము కలవాడు; ఐ = అయ్యి; వివిధ = నానా విధమైన; ఆయుధ = ఆయుధములతో; కలితంబును = కూడినది; విచిత్ర = నానా వర్ణమయ మైన; కాంచన = బంగారు; పతాక = జండాలు; కేతు = జండాకట్టలుతో; విలసితంబు = ప్రకాశించునది; అగు = ఐన; సుందర = అందమైన; స్యందనంబున్ = రథము; పటు = మిక్కిలి; జవ = వేగము గల; తురంగంబులన్ = గుఱ్ఱములను; పూన్చి = కట్టి; దారుకుండు = దారకుడు (దారకుడు - కృష్ణుని రథసారథి); తెచ్చినన్ = తీసుకురాగా; ఎక్కి = ఎక్కి; అతి = మిక్కిలి; త్వరిత = వేగము గల; గతిన్ = గమనముతో; కాశికా = కాశీ; నగరంబున్ = పట్టణమున; కున్ = కు; అరిగినన్ = వెళ్ళగా; పౌండ్రకుండును = పౌండ్రకుడు; రణ = యుద్ధము నందలి; ఉత్సాహంబున్ = ఉత్సాహము; దీపింపన్ = ప్రకాశించగా; అక్షౌహిణీ = సైనిక అక్షౌహిణులు; ద్వితయంబు = రెంటి (2); తోడన్ = తోటి; పురంబున్ = పట్టణము నుండి; వెడలెన్ = బయటకి వచ్చెను; అప్పుడు = అప్పుడు; అతని = వాని; మిత్రుండు = స్నేహితుడు; ఐనన్ = అయిన; కాశీ =

కాశీపట్టణమునకు; పతియును = రాజు; మూడు = మూడు (3); అక్షౌహిణుల = అక్షౌహిణుల; తోడన్
 = తోటి; తోడు = సహాయ; పడు = చేయు; వాడు = వాడు; ఐ = అయ్యి; వెడలెన్ = బయలుదేరెను;
 ఇట్లు = ఈ విధముగ; ఆప్త = మిత్రులతో; యుతుండు = కూడినవాడు; ఐ = అయ్యి; వచ్చు = వస్తున్న;
 వానిన్ = అతనిని, పొంద్రకుని.

భావము:

ఆ తరువాత, దారుకుడు అనేక రకాల ఆయుధాలు కలది; బంగారుజెండాతో విలసిల్లుతున్నది;
 వేగవంతమైన గుఱ్ఱాలు కట్టినది అయిన రథం సిద్ధంచేసి తీసుకువచ్చాడు. శ్రీకృష్ణుడు పొంద్రకుడి
 మీదకు దండయాత్రకు ఉత్సహించి దారుకుడు తెచ్చిన ఆ రథాన్ని అధిరోహించి కాశీనగరానికి
 వెళ్ళాడు. పొంద్రకుడు కూడా మిక్కిలి రణోత్సాహంతో రెండు అక్షౌహిణుల సైన్యంతో పట్టణం
 బయటకు వచ్చాడు. అతని స్నేహితుడైన కాశీరాజు కూడ మూడు అక్షౌహిణుల సైన్యంతో
 పొంద్రకునికి సహాయంగా వచ్చాడు. ఈ విధంగా మిత్రసహితుడై యుద్ధరంగానికి వస్తున్న
 పొంద్రకుడిని శ్రీకృష్ణుడు చూసాడు.

10.2-516-నీ.

చక్ర గదా శంఖ శార్ఙ్గాది సాధనుఁ-

ర్ముత్రిమగౌస్తుభ శ్రీవిలాసు

మృకరకుండల హార మంజీర కంకణ-

మణిముద్రికా వనమాలికాంకుఁ

దరళ విచిత్ర పతంగ పుంగవకేతుఁ-

జైలువొందు పీతకౌశేయవాసు

జవనాశ్వకలిత కాంచన రథారూఢుని-

రణకుతూహలు లసన్మణికిరీటు

10.2-516.1-తే.

నాత్మసమవేషు రంగవిహారకలిత

నటసమానునిఁ బొంద్రభూనాథుఁ గాంచి

హర్ష మిగురొత్త నవ్వెఁ బద్మాయతాక్షుఁ

డంత వాఁడును నుద్వృత్తుఁ డగుచు నడరి.

టీకా:

చక్ర = చక్రాయుధము; గదా = గదాయుధము; శంఖ = శంఖము; శార్ఙ్గ = శార్ఙ్గము అను విల్లు {శార్ఙ్గము - శృంగము సంబంధమైనది, విష్ణువు యొక్క విల్లు}; ఆది = మున్నగు; సాధనున్ = యుద్ధోపకరణాలు గలవాని; కృత్రిమ = కల్పింపబడిన; కౌస్తుభ = కౌస్తుభమణి యొక్క; శ్రీవిలాసున్ = కాంతికి ఉనికిపట్టినవాని; మకరకుండల = కర్ణకుండలములు {మకరకుండలములు - మకర (మొసలి ఆకృతిలో గల) కుండలములు}; హార = ముత్యాలపేరులు; మంజీర = కాలిచిరుగజ్జలు; కంకణ = చేతి కడియములు; మణి = రత్నాల; ముద్రికా = ఉంగరములు; వనమాలికా = వనమాల; అంకున్ = గురుతులుగా కలవాడు; తరళ = ఎగురుతున్న; విచిత్ర = వర్ణములచోచిత్రించిన; పతంగపుంగవ = గరుడుని; కేతున్ = ధ్వజము కలవాని; చెలువొందు = అందగించునట్టి; పీత = పచ్చని; కౌశేయ = పట్టుబట్టు; వాసున్ = కట్టినవానిని; జవన = వడిగల; అశ్వ = గుఱ్ఱములు; కలిత = కలిగిన; కాంచన = బంగారు; రథా = రథముపై; ఆరూఢునిన్ = ఎక్కినవాని; రణ = యుద్ధమునందు; కుతూహలున్ = కుతూహలము కలవానిని; లసత్ = మంచి; మణి = రత్నాల; కిరీటున్ = కిరీటము కలవానిని; ఆత్మ = తనతో; సమ = సమానమైన; వేషున్ = వేషమువేసినవానిని; రంగవిహార = రంగస్థలమున; కలిత = ఉన్న; నట = నటునితో; సమానునిన్ = సమానమైనవానిని; పౌండ్ర = పౌండ్రకుడు అను; భూనాథున్ = రాజుని; కాంచి = చూసి; హర్షము = సంతోషము; ఇగురొత్త = చిగురించగా; నవ్వెన్ = నవ్వెను; పద్మాయతాక్షుడు = కృష్ణుడు {పద్మాయతాక్షుడు - పద్మమువలె విశాలమైన కన్నులు కలవాడు, కృష్ణుడు}; అంతన్ = అంతట; వాడును = అతను కూడ; ఉద్వృత్తుడు = సిద్ధమైనవాడు; అగుచున్ = జెతు; అడరి = విజృంభించి.

భావము:

పౌండ్రకుడు శంఖం, చక్రం, గద, శార్ఙ్గంకత్తి మొదలైన ఆయుధాలను ధరించాడు. కృత్రిమమైన కౌస్తుభమణి వక్షాన తగిలించుకున్నాడు. మకరకుండలాలు, హారాలు, కంకణాలు ధరించాడు. కంఠంలో వనమాల వేసుకున్నాడు. గరుడకేతనాన్ని చేకూర్చుకున్నాడు. పీతాంబరాన్ని కట్టాడు.

వడిగల గుఱ్ఱాలతో గూడిన బంగారురథాన్ని అధిరోహించాడు. కాంతివంతమైన కిరీటాన్ని తలపై అలంకరించుకుని యుద్ధానికి సిద్ధపడుతున్నాడు. ఇలా తన వేషాన్ని ధరించిన పౌండ్రకుని చూసి రంగస్థల నటునిగా భావించి శ్రీకృష్ణుడు పకపకా నవ్వాడు. ఆ పరిహాసానికి పౌండ్రకుడు మండిపడ్డాడు.

10.2-517-క.

పరిఘ శరాసన పట్టిస

శర ముద్గర ముసల కుంత చక్ర గదా తో

మర భిందిపాల శక్తి

క్షురికాసిప్రాస పరశుశూలముల వెసన్.

టీకా:

పరిఘ = ఇనపకట్ల గుదియ; శరాసన = విల్లు; పట్టిస = అడ్డకత్తి; శర = బాణము; ముద్గర = ఇనపగుదియ, సమ్మెట. సుత్తి; ముసల = రోకలి; కుంత = ఈటి; చక్ర = చక్రము; గదా = గుదియ; తోమర = చిల్లకోల; భిందిపాల = విడిచివాటుగుదియ; శక్తి = శక్తి ఆయుధము {శక్తి - ఒంటి మొన కల శూలము వంటి ఆయుధము}; క్షురికా = చురకత్తి; అసి = పెద్దకత్తి; ప్రాస = బల్లెము; పరశు = గండ్రగొడ్డలి; శూలములన్ = శూలములను; వెసన్ = వడిగా.

భావము:

పరిఘ, విల్లు అమ్ములు, పట్టిసం, ముసలం, సమ్మెట, ఈటి, చక్రం, గద, చిల్లకోల, బాకు, శక్తి ఆయుధము, చురకత్తి, గొడ్డలి, శూలం మొదలైన ఆయుధాలను చేపట్టి శ్రీకృష్ణుడి మీద వేగంగా ప్రయోగించాడు.

10.2-518-చ.

పరువడి వైచిన్ దనుజభ్రంజనుఁ డంత యుగాంత కాల భీ

క్రమహితోగ్ర పావకుని కైవడి నేచి విరోధిసాధనో

త్యరముల నొక్కటన్ శరనికాయములన్ నిగిడించి త్రుంచి భా

స్వరగతి నొత్తె సంచలితశాత్రవసైన్యముఁ బాంచజన్యమున్.

టీకా:

పరువడిన్ = వరుసగా; వైచిననన్ = ప్రయోగించగా; దనుజభంజనుడు = కృష్ణుడు; అంతన్ = అంతట; యుగాంత = ప్రళయ; కాల = సమయము నందలి; భీకర = భయంకరమైన; మహిత = గొప్ప; ఉగ్ర = తీక్షణమైన; పావకుని = అగ్ని (పావకుడు - పవిత్రము చేయువాడు, అగ్ని); కైవడిన్ = వలె; ఏచి = విజృంభించి; విరోధి = శత్రువు యొక్క; సాధన = యుద్ధపరికరముల; ఉత్యరములన్ = సమూహమును; ఒక్కటన్ = ఒక్కపెట్టున; శర = బాణముల; నికాయములన్ = సమూహమును; నిగిడించి = ప్రయోగించి; త్రుంచి = ఖండించి; భాస్వరగతిన్ = ప్రకాశించునట్లు; ఒత్తెన్ = ఊదెను; సంచలిత = మిక్కిలి చలించిన; శాత్రవ = శత్రువు యొక్క; సైన్యమున్ = సైన్యము కలదానిని; పాంచజన్యమున్ = పాంచజన్యశంఖమును (పాంచజన్యము - విష్ణుమూర్తి శంఖము పేరు).

భావము:

దానితో, దానవాంతకుడు కృష్ణుడు భయంకర ప్రళయాగ్ని వలె విజృంభించి విరోధి ప్రయోగించిన ఆయుధాలు అన్నింటినీ తన బాణ సమూహంతో త్రుంచివేశాడు. శత్రుసైన్యాలకు సంచలనం కల్గించే తన పాంచజన్య శంఖాన్ని పూరించాడు.

10.2-519-ఉ.

వారని యల్కతోఁ గినిసి వారిజనాభుఁడు వారి సైన్యముల్

మూఠి మసంగినట్లు నులుమాడినఁ బీనుఁగుఁబెంటలై వెసం

దేరులు వ్రాలె; నశ్వములు ద్రెళ్ళె; గజంబులు మ్రొగె; సద్భటుల్

ధారుణిఁ గూలి; రిట్లు నెఱిద్రప్పి చనెన్ హతశేషసైన్యముల్.

టీకా:

వారని = వారింపరాని; అల్క = అలుక; తోన్ = తోటి; కినిసి = కోపించి; వారిజనాభుడు = కృష్ణుడు;
వారి = శత్రువు యొక్క; సైన్యముల్ = సేనలను; మారి = మారి అను ప్రాణిసంహారక దేవత;
మసంగినట్లు = విజృంభించినట్లు; నులుమాడినన్ = చూర్ణము చేయగా, చంపగా; పీనుగు = శవాల;
పెంటలు = గుట్టలు; ఐ = అయ్యి; వెసన్ = వేగముగా; తేరులున్ = రథములు; వ్రాలెన్ =
కూలిపోయెను; అశ్వములు = గుఱ్ఱములు; త్రెళ్ళెన్ = చచ్చిపోయెను; గజంబులున్ = ఏనుగులు;
మొగ్గెన్ = పడిపోయెను; సద్భటులు = యోధులు; ధారుణిన్ = నేల; కూలిరి = కూలిరి; ఇట్లు = ఈ
విధముగ; నెఱి = క్రమము; తప్పి = చెడి; చనెన్ = పారిపోయెను; హత = చావగా; శేష = మిగిలిన;
సైన్యముల్ = సేనలు.

భావము:

అమితమైన ఆగ్రహంతో సరోజనాభుడు శ్రీకృష్ణుడు, మారి మహామారి వ్యాపించి సంహరించినంత
భీకరంగా, వారియొక్క సైన్యాలను నాశనం చేసాడు; రథాలు విరిగిపోయాయి; అశ్వాలు కూలాయి;
ఏనుగులు వ్రాలాయి; కాల్బలం గడ్డి కరచింది; ఈ విధంగా రణరంగము అంతా పీనుగుపెంటలు
అయిపోయింది; మరణించకుండా మిగిలిన సైన్యం పరాక్రమం చెడి పారిపోయాయి.

10.2-520-వ.

అట్టియెడ రుధిర ప్రవాహంబులును, మేదోమాంసపంకంబునునై సంగరాంగణంబు ఘోరభంగి
యయ్యె; నయ్యవసరంబునం గయ్యంబునకుం గాలుద్రవ్వు నప్పొండ్రకునిం గనుంగొని; హరి
సంబోధించి యిట్లనియె.

టీకా:

అట్టి = ఆ; ఎడన్ = సమయము నందు; రుధిర = రక్తపు; ప్రవాహంబులును = కాలువలు; మేదః =
మెదడు; మాంస = మాంసము అను; పంకంబునున్ = బురదలును; ఐ = కలదై; సంగర = యుద్ధ;
అంగణంబు = భూమి; ఘోర = భయంకరమైన; భంగి = వలె; ఆ = ఆ; అవసరంబునన్ =
సమయము నందు; కయ్యంబున్ = పోరుకు; కాలుదువ్వు = రెచ్చగొట్టుతున్న; ఆ =; పొండ్రకునిన్ =

పౌండ్రకుడిని; కనుంగొని = చూసి; హరి = కృష్ణుని; సంబోధించి = ఉద్దేశించి; ఇట్లు = ఈ విధముగ;
అనియె = పలికెను.

భావము:

అలా శ్రీకృష్ణుడు చేస్తున్న యుద్ధంలో, నెత్తుటి ప్రవాహంతో, మాంసపు బురదతో సంగరాంగణం
భయంకరంగా అయిపోయింది. ఆ సమయంలో తనపై కాలుద్రువ్వుతున్న పౌండ్రకుడిని చూసి
శ్రీకృష్ణుడు ఇలా అన్నాడు.

10.2-521-మ.

"**మను**జేంద్రాధమ! పౌండ్రభూపసుత! నీ **మా**నంబు బీరంబు నేఁ
డనిలో మాపుదు; నెద్దు క్రొవ్వి పెలుచ**న్నా**బోతుపై అంకెవై
చిన చందంబున దూతచేత నను నాక్షేపించి వల్లన్న పే
రునుఁ జిహ్వాంబులు నీపయిన్ విడుతున**ర్పుల్** పర్వనేఁడాజిలోన్

టీకా:

మనుజేంద్ర = రాజులలో; అధమ = నీచుడా; పౌండ్ర = పౌండ్రక దేశపు; భూపసుత = రాకుమారి; నీ =
నీ యొక్క; మానంబున్ = గౌరవమును; బీరంబున్ = శౌర్యమును; నేడు = ఈనాడు; అని =
యుద్ధము; లోన్ = అందున్; మాపుదున్ = పోగొట్టెదను; ఎద్దు = ఎద్దు; క్రొవ్వి = గర్వించి; పెలుచన్ =
గట్టిగా; ఆబోతు = ఆబోతు; పై = మీది; అంకె = రంకె; వైచిన = వైచిన; చందంబున = విధముగ; దూత
= దూత; చేతన్ = ద్వారా; ననున్ = నన్ను; ఆక్షేపించి = పరిహసించి; వల్లు = వదలి వేయుము; అన్న =
అనిన; పేరునున్ = పేరును; చిహ్వాంబులును = గుఱుతులు; నీ = నీ; పయిన్ = మీద; విడుతున్ =
ప్రయోగించెదను; అర్పుల్ = మంటలు; పర్వన్ = వ్యాపించగా; నేడు = ఇవాళ; ఆజి = యుద్ధము; లోన్
= అందున్.

భావము:

"ఓ రాజాధిమా! పౌండ్రకా! ఈరోజు యుద్ధంలో నీ మానం అంతా మంటగలుపుతాను. పౌరుషం అంతా పటావంచలు చేస్తాను. ఎద్దు క్రొవ్వెక్కి ఆబోతుపై రంకెవేసినట్లు, నా దగ్గరకు దూతను పంపి నన్ను ఆక్షేపించావు. నన్ను వదలివేయమనిన ఆ చక్రాది చిహ్నాలనే నీ మీద నిప్పులు చెలరేగేలా యుద్ధంలో ప్రయోగిస్తాను.

10.2-522-క.

అదిగాక నీదు శరణము

పదపడి యేజొత్తు నీవు బల విక్రమ సం

పదగల పోటరి వేనిం

గదలక నిలు" మనుచు నిశితకాండము లంతన్.

టీకా:

అది = అలా; కాక = కాకపోయినచో; నీదు = నీ యొక్క; శరణము = ప్రాపును; పదపడి = పిమ్మట; ఏన్ = నేను; చొత్తు = చేరుదును; నీవు = నీవు; బల = బలము; విక్రమ = పరాక్రమముల; సంపద = సమృద్ధి; కల = ఉన్న; పోటరివి = పోటగాడవు; ఏనిన్ = అయినచో; కదలక = పారిపోకుండ; నిలుము = ఆగుము; అనుచున్ = అని; నిశిత = వాడియైన; కాండములు = బాణములు; అంతన్ = అంతట.

భావము:

అలా చేయలేకపోతే నిన్ను శరణువేడతానులే. నిజంగా నీవు కనుక బలపరాక్రమాలు గల వీరాధివీరుడవు అయితే యుద్ధరంగంలో నిలకడగా ఉండు." అంటూనే శ్రీకృష్ణుడు వాడి బాణాలను సంధించి, అప్పుడు.....

10.2-523-మ.

చల మొప్పన్ నిగుడించి వాని రథముం జక్కాడి తత్సారథిం
దల వే త్రుంచి హయంబులన్ నరికి యుద్ధంఁడప్రతాపక్రియం
బ్రళయార్కప్రతిమాన చక్రమున నప్పొండున్ వెసం ద్రుంప వాఁ
డిలఁ గూలెం గులిశాహతిన్నొరగు శైలెంద్రాకృతిన్ భూవరా!

టీకా:

చలము = పట్టుదల; ఒప్పన్ = నిరూపిత మగునట్లు; నిగుడించి = సారించి, వేసి; వాని = అతని;
రథమున్ = రథమును; చక్కాడి = విరగగొట్టి; తత్ = ఆ; సారథిన్ = రథము నడుపువాని; తల =
శిరస్సును; వేన్ = వడిగా; త్రుంచి = తెగగొట్టి; హయంబులన్ = గుఱ్ఱములను; నరికి = చంపి;
యుద్ధంఁడ = మిక్కుటమైన; ప్రతాప = పరాక్రమమైన; క్రియన్ = చేతలతో; ప్రళయ = ప్రళయకాలపు;
అర్క = సూర్యునితో; ప్రతిమాన = సమానమైన; చక్రమున్ = చక్రాయుధము చేత; ఆ = ఆ యొక్క;
పొండున్ = పొండ్రకుని; వెసన్ = వేగమె; త్రుంపన్ = తలనరకగా; వాడు = అతడు; ఇలన్ = నేలపై;
కూలెన్ = పడిపోయెను; కులిశ = వజ్రాయుధపు; ఆహతిన్ = పెట్టుచేత; ఒరగు = పడిపోవు; శైల =
పర్వత; ఇంద్ర = శ్రేష్ఠము; ఆకృతిన్ = వలె; భూవర = పరీక్షిన్మహారాజు.

భావము:

పట్టుదలతో బాణాలు వేసి, వాడి రథాన్ని కూల్చివేసి, వెంటవెంటనే సారథి తల తెగనరికి,
గుఱ్ఱాలను సంహరించాడు. ఉద్ధంఁడ ప్రతాపంతో ప్రళయకాల సూర్యుడితో సమానమైన తన
చక్రాయుధాన్ని ప్రయోగించి, పొండ్రకుడి శిరస్సును ఖండించాడు. వజ్రాయుధము దెబ్బకి కూలిన
పర్వతంలా పొండ్రకుడు నేలకూలాడు.

దశమ స్కంధము - ఉత్తర : కాశీరాజు వధ

10.2-524-చ.

మడవక కాశికావిభుని మస్తక ముద్ధతిఁ ద్రుంచి బంతి కై
వడి నది పింజ పింజ గఱవన్ విశిఖాళి నిగుడ్చి వాని యే

లెడి పురిలోన వైచె నవలీల మురాంతకుఁ డిట్లు వైరులం

గడఁగి జయించి చిత్తమునఁ గౌతుకముం జిగురొత్త నత్తఱిన్.

టీకా:

మడవక = వెనుదీయక; కాశికా = కాశీపట్టణపు; విభుని = రాజు యొక్క; మస్తకమున్ = తలను;
ఉద్ధతిన్ = అతిశయముతో; త్రుంచి = తెగనరికి; బంతి = బంతి; కైవడిన్ = వలె; అది = దానిని;
పింజపింజగఱవన్ = ఒకటి వెను కొకటి చొప్పున; విశిఖ = బాణములు; ఆళిన్ = పరంపరను;
నిగుడ్డి = వేసి; వాని = అతను; ఏలెడి = పాలించెడి; పురి = పట్టణము; లోనన్ = అందు; వైచె =
వేసెను; లీలన్ = విలాసముగా; మురాంతకుడు = కృష్ణుడు; ఇట్లు = ఇలా; వైరులన్ = శత్రువులను;
కడగి = పూని; జయించి = గెలిచి; చిత్తమునన్ = మనసు నందు; కౌతుకము = కుతూహలము;
చిగురొత్తన్ = కలుగగా; ఆ = ఆ; తఱిన్ = సమయము నందు.

భావము:

అటుపిమ్మట, కాశీరాజు శిరస్సును కూడా శ్రీకృష్ణుడు ఖండించి, ఆ శిరస్సును బంతిలాగ వరుస
బాణాలతో పైపైకి ఎగురకొట్టి అతని పట్టణంలో పడేలా కొట్టాడు. ఈ విధంగా మురాంతకుడు
శత్రువులను జయించి మనస్సులో ఎంతో ఉత్సాహం ఉప్పొంగగా ఆనందించాడు. అప్పుడు....

10.2-525-క.

సుర గంధర్వ నభశ్చర

గరుడోరగ సిద్ధ సాధ్యగణము నుతింపన్

మరలి చనుదెంచి హరి నిజ

పురమున సుఖముండె నతి విభూతి దలీర్పన్.

టీకా:

సుర = దేవతల; గంధర్వ = గంధర్వుల; నభశ్చర = ఖేచరుల; గరుడ = గరుడుల; ఉరగ = నాగుల;
సిద్ధ = సిద్ధుల; సాధ్య = సాధ్యుల; గణము = సమూహము; నుతింపన్ = స్తుతించగా; మరలి =

వెనుదిరిగి; చనుదెంచి = వచ్చి; హరి = కృష్ణుడు; నిజ = తన; పురమునన్ = పట్టణము నందు;
సుఖమునన్ = సౌఖ్యముగా; ఉండెన్ = ఉండెను; అతి = మిక్కిలి; విభూతి = వైభవము; తలిర్పన్ =
అతిశయించగా.

భావము:

దేవ, గంధర్వ, సిద్ధ, సాధ్య, గరుడ, ఉరగ గణాలు వారందరూ స్తుతిస్తూ ఉండగా శ్రీకృష్ణుడు మిక్కిలి
వైభవంతో తన నగరానికి తిరిగి వచ్చి సుఖంగా కాలం గడుపుతున్నాడు

10.2-526-క.

వనజోదరు చిహ్నములు

గొనకొని ధరియించి పౌండ్రకుడు మచ్చరియై

యనవరతము హరి దన తలఁ

పునఁ దగులుటఁ జేసి ముక్తిఁ బొందె నరేంద్రా!

టీకా:

వనజోదరు = కృష్ణుని {వనజోదరుడు - వనజము (పద్మము) ఉదరమున కలవాడు, విష్ణువు};
చిహ్నములు = గురుతులు; కొనకొని = పూని; ధరియించి = ధరించి; పౌండ్రకుడు = పౌండ్రకుడు;
మచ్చరి = గర్వము కలవాడు; ఐ = అయ్యి; అనవరతము = ఎల్లప్పుడు; హరి = కృష్ణుడు; తన = తన
యొక్క; తలపున = మనస్సులో; తగులుటన్ = లగ్నమై ఉండుట; చేసి = వలన; ముక్తిన్ =
మోక్షమును; పొందెన్ = పొందెను; నరేంద్రా = రాజా.

భావము:

రాజా పరీక్షిత్తా! పద్మనాభుడి చిహ్నాలు అన్నింటినీ పట్టుదలతో ధరించి అసూయాపరుడై
నిరంతరం తన మనస్సులో శ్రీకృష్ణుడినే ధ్యానించడం వలన పౌండ్రకుడు మోక్షాన్ని పొందాడు.

10.2-527-నీ.

అక్కడఁ గాశిలో నా రాజ మందిరాం-

గణమునఁ గుండల కలిత మగుచుఁ

బడి యున్న తలఁ జూచి పౌరజనంబులు-

దమ రాజ తలయ కాఁ దగ నెఱింగి

చెప్పిన నా నృపు జీవితేశ్వరులును-

సుతులు బంధువులును హితులు గూడి

మొనసి హాహాకారమున నేడ్చి; రత్తఱి-

దత్తనూభవుఁడు సుదక్షిణుండు

10.2-527.1-తే.

వెలయఁ దండ్రికిఁ బరలోకవిధు లొనర్చి

జనకు ననిలో వధించిన చక్రపాణి

నడరి మర్దింపఁ దగు నుపాయంబు దలచి

చతురుఁ డగు నట్టి తన పురోహితునిఁ బిలిచి.

టీకా:

అక్కడ = అక్కడ; కాశి = కాశీపట్టణము; లోన్ = అందు; ఆ = ఆ; రాజ = రాజ యొక్క; మందిర = ఇంటి; అంగణమునన్ = ముంగిలి అందు; కుండల = చెవికుండలములు; కలితము = కూడినది; అగుచున్ = ఔతు; పడి = పడిపోయి; ఉన్న = ఉన్నట్టి; తలన్ = తలను; చూచి = చూసి; పౌరజనులున్ = ప్రజలు; తమ = వారి; రాజ = రాజ యొక్క; తలయ = శిరస్సే; కాన్ = అయ్యి ఉండుట; ఎఱింగి = తెలిసికొని; చెప్పినన్ = తెలుపగా; ఆ = ఆ; నృపు = రాజ యొక్క; జీవితేశ్వరులును = భార్యలు; సుతులున్ = పిల్లలు; బంధువులును = చుట్టములు; హితులున్ = స్నేహితులు; కూడి = గుంపుగా కూడి; మొనసి = పూని; హాహాకారమునన్ = హాహా అనుచు; ఏడ్చిరి = విలపించిరి; తత్ = ఆ; తఱిన్ = సమయమునందు; తత్ = అతని; తనూభవుడు = పుత్రుడు {తనూభవుడు - తనువున పుట్టిన వాడు, కొడుకు}; సుదక్షిణుండు = సుదక్షిణుడు; వెలయన్ = విశదముగ; తండ్రి = తండ్రి; కిన్ = కి; పరలోకవిధులు = ఉత్తరక్రియలు; ఒనర్చి = చేసి; జనకునిన్ = తండ్రిని; అని = యుద్ధము; లోన్ = అందు; వధించిన = చంపిన; చక్రపాణిన్ = కృష్ణుని; అడరి = విజృంభించి; మర్దింపన్ = చంపుటకు;

తగు = తగినట్టి; ఉపాయంబున్ = ఉపాయమును; తలచి = ఆలోచించి; చతురుడు = తెలివి
కలవాడు; అగునట్టి = ఐన; తన = తన యొక్క; పురోహితునిన్ = పురోహితుని {పురోహితుడు -
శుభాశుభ వైదిక కర్మములను చేయించుచు మేలుకీడులను తెలుపు ఆచార్యుడు, ఒజ్జు; పిలిచి =
పిలిచి.

భావము:

ఇక అక్కడ కాశీపట్టణంలో ఆ రాజమందిరంలో, కుండల సహితమైన శిరస్సు పడగానే
పురజనులు అందరూ అది తమ రాజ శిరస్సుగా గుర్తించారు. ఆ రాజ భార్యలు, పుత్రులు, మిత్రులు,
బంధువులు హాహాకారాలు చేస్తూ దుఃఖించారు. కాశీరాజ కుమారుడు సుదక్షిణుడు తండ్రికి ఉత్తర
క్రియలు నిర్వర్తించాడు. తన తండ్రిని యుద్ధంలో సంహరించిన శ్రీకృష్ణుడిని సంహరించడానికి
ఉపాయం ఆలోచించాడు. చతురుడైన పురోహితుడిని పిలిపించి.

10.2-528-క.

అతడుం దానునుఁ జని పశు

పతిపద సరసిజములకునుఁ బ్రమదముతో నా

నతుడై యద్దేవుని బహు

గతులం బూజింప నతడుఁ గరుణాన్వితుడై.

టీకా:

అతడున్ = పురోహితుడు; తానునున్ = సుదక్షిణుడు; చని = వెళ్ళి; పశుపతి = శివుని యొక్క
{పశుపతి - ప్రమథగణములకు జంతువులకు ప్రభువు, శివుడు}; పద = పాదములు అను;
సరసిజములు = పద్మముల; కున్ = కు; ప్రమదము = సంతోషము; తోన్ = తోటి; ఆనతుడు =
మొక్కినవాడు; ఐ = అయ్యి; ఆ = ఆ; దేవుని = భగవంతుడిని; బహు = అనేక; గతులన్ =
విధములుగా; పూజింపన్ = పూజించగా; అతడున్ = శివుడు; కరుణా = దయ; ఆన్వితుడు =
కలవాడు; ఐ = అయ్యి.

భావము:

పురోహితుడూ తానూ వెళ్ళి పరమేశ్వరుని పాదాలకు మ్రొక్కి, బహువిధాలుగా పూజలు చేసారు.
పరమశివుడు కరుణామయుడు అయి.

10.2-529-క.

"మెచ్చితి నే వర మైనను

నిచ్చెద నను వేడు" మనిన "నీశ్వర! నన్నున్

మచ్చిక రక్షింతువు పొర

పొచ్చెము సేయక మహేశ! పురహర! యభవా!

టీకా:

మెచ్చితిన్ = మెచ్చుకొన్నాను; ఏ = ఎలాంటి; వరమున్ = వరమును, కోరికను; ఐనను =
అయినప్పటికీ; ఇచ్చెదన్ = ఇస్తాను; ననున్ = నన్ను; వేడుము = కోరుము; అనినన్ = అనగా;
ఈశ్వరా = శివా {ఈశ్వరుడు - స్వభావము చేతనే ఐశ్వర్యములు కలవాడు, శివుడు}; నన్నున్ =
నన్ను; మచ్చికన్ = ప్రీతితో; రక్షింతువు = కాపాడుతావు; పొరపొచ్చెము = కపటము, న్యూనత; చేయక
= చేయకుండ; మహేశ = శివా {మహేశ - నియామకుల (దేవుళ్ళ)కే నియామకుడు, శివుడు};
పురహర = శివా {పుర హరుడు - త్రిపురములను హరించిన వాడు, శివుడు}; అభవ = శివా
{అభవుడు - పుట్టుక లేనివాడు}.

భావము:

"నీ భక్తికి మెచ్చాను. ఏ వరం కావాలో కోరుకో ఇస్తాను" అని అనుగ్రహించాడు. అప్పుడు,
సుదక్షిణుడు "పరమేశ్వరా! త్రిపురాసుర సంహారా! అభవా! నన్ను ప్రీతితో ఏ పొరపొచ్చుమూ
లేకుండా తప్పక రక్షిస్తావు.

10.2-530-క.

దేవా! మజ్జనకుని వసు

దేవాత్మజఁ డాజిలో వధించెను, నే నా

గోవిందుని ననిలోపల

నే విధమున గెలుతు నానతీవె పురారీ!"

టీకా:

దేవా = భగవంతుడా {దేవ - స్వయం ప్రకాశకుడు, స్వతంత్రుడు, భగవంతుడు}; మత్ = నా యొక్క;
జనకునిన్ = నాన్నను; వసుదేవ = వసుదేవుని; ఆత్మజుడు = కొడుకు; ఆజి = యుద్ధము; లోన్ =
అందు; వధించెను = చంపెను; నేను = నేను; ఆ = ఆ; గోవిందుని = కృష్ణుని; అని = యుద్ధము;
లోపలన్ = అందు; ఏ = ఏ; విధమునన్ = విధముగా; గెలుతున్ = జయింపగలను; ఆనతీవె =
తెలియజెప్పుము; పురారీ = శివా {పురారి - త్రిపురాసురులకు శత్రువు, శివ}.

భావము:

ఓ దేవా! వాసుదేవుడి కొడుకు శ్రీకృష్ణుడు నా తండ్రిని యుద్ధంలో సంహరించాడు. నేను యుద్ధంలో
ఆ శ్రీకృష్ణుడిని ఏ ఉపాయంతో అయితే గెలువగలనో దానిని చెప్పు." అని ప్రార్థించాడు.

10.2-531-తే.

అనిన శంకరుఁ డతనికి ననియె "ననఘ!

నీవు ఋత్విజులును భూసురావళియునుఁ

ప్రీతి నభిచార మొనరింప భూతయుక్తుఁ

డగుచు ననలుండు దీర్పు నీ యభిమతంబు."

టీకా:

అనినన్ = అనగా; శంకరుడు = శివుడు; అతని = అతని; కిన్ = కి; అనియెన్ = చెప్పెను; అనఘ =
పాపరహితుడా; నీవు = నీవు; ఋత్విజులును = యజ్ఞము చేయించువారు; భూసుర = విప్రులు;
ఆవళియునున్ = సమూహములు; ప్రీతిన్ = ఇష్టపూర్వకముగా; అభిచార = మారణహోమమును

{అభిచారము - శత్రునాశనమునకైన హోమము, మారణహోమము}; ఒనరింపన్ = చేయగా; భూత
= భూతములతో; యుక్తుడు = కూడినవాడు; అగుచున్ = జెతు; అనలుండు = అగ్నిదేవుడు; తీర్పున్
= నెరవేర్చును; నీ = నీ యొక్క; అభిమతమున్ = కోరికను, ఇచ్చను.

భావము:

అప్పుడు పరమశివుడు అతడితో ఇలా అన్నాడు "అనఘా! నీవూ ఋత్విజులూ బ్రాహ్మణశ్రేష్ఠులూ
ప్రీతితో అభిచారహోమం చేస్తే, భూతములతో కూడి, అగ్నిదేవుడు నీ కోరిక నెరవేరుస్తాడు."

10.2-532-తే.

అనిన నా చంద్రమౌళి వాక్యముల భంగి
భూరినియమముతో నభిచారహోమ
మొనరఁ గావింప నగ్ని యథోచితముగఁ
జెలఁగు దక్షిణవలమాన శిఖల వెలిగె.

టీకా:

అనినన్ = అని చెప్పగా; ఆ = ఆ ప్రసిద్ధుడైన; చంద్రమౌళి = శివుని యొక్క {చంద్రమౌళి - చంద్రుడు
శిఖయందు కలవాడు, శివుడు}; వాక్యములన్ = మాటల; భంగిన్ = ప్రకారము; భూరి =
మిక్కుటమైన; నియమము = నిష్ఠ; తోన్ = తోటి; అభిచారహోమమున్ = హింసార్థమైన హోమము;
ఒనరన్ = చక్కగా; కావింపన్ = చేయగా; అగ్ని = అగ్నిదేవుడు; యథోచితముగ = తగినట్లు; చెలగు =
విజృంభించెడి; దక్షిణవలమాన = ప్రదక్షిణముగా, కుడి వైపుగా తిరుగు; శిఖలన్ = మంటలతో;
వెలిగెన్ = వెలిగెను, మండెను.

భావము:

అలా చెప్పిన పరమేశ్వరుని వాక్యానుసారం సుదక్షిణుడు గొప్పనియమాలతో అభిచార హోమం
చేసాడు. అగ్నిదేవుడు కుడి వైపుగా తిరుగుతూ జ్వలించే జ్వాలలతో వెలిగాడు.

10.2-533-వ.

అందుఁ దామ్రశ్మశ్రుకేశకలాపంబును, నశనిసంకాశంబులైన నిడుద కోటలును, నిప్పులుప్పటిల్లు
చూడ్కులును, ముడిపడిన బొమలును, జేవురించిన మొగంబును గలిగి కృత్య యతి
రౌద్రాకారంబునఁ బ్రజ్వరిల్లుచుఁ గుండంబు వెలువడి యనుదిన నిహన్య మాన ప్రాణిరక్తారుణ
మృత్యుకరవాలంబు లీలం జూపట్టు నాలుకను సెలవుల నాకికొనుచు నగ్నికీలాభీలంబగు
శూలంబు గేలం దాల్చి భువనకోలాహలంబుగా నార్చుచు, నుత్తాల తాలప్రమాణ పాదద్వయ
హతులం దూలు పెంధాళి నింగిమ్రుంగ, భూతంబులు సేవింప, నగ్నవేషయై, నిజవిలోచన సంజాత
సముద్ఘాత నిఖిల భయంకర జ్వాలికాజాలంబున దిశాజాలంబు నోలిం బ్రేల్చుచు,
నుద్వేగగమనంబున నగధరు నగరంబున కరుగుదేరఁ, బౌరజనంబులు భయాకులమానసులై
దావదహనునిం గని పఱచు వన మృగంబులచాడ్పునం బఱచి, సుధర్మాభ్యంతరంబున
జూదమాడు దామోదరునిం గని "రక్షరక్షేతి"రవంబుల నార్తులయి "కృష్ణ! కృష్ణ! పెనుమంటలం
బురంబు గాల్పం బ్రళయాగ్ని సనుదెంచె" నన వారిం జూచి "యోడకోడకుఁ" డని భయంబు
నివారించి, సర్వరక్షకుండైన పుండరీకాక్షుండు జగదంతరాత్ముండు గావునం దద్వృత్తాంతం
బంతయుఁ దన దివ్యచిత్తంబున నెఱింగి కాశీరాజపుత్ర ప్రేరితయైన యమ్మహాకృత్యను నిగ్రహింపం
దలంచి నిజపార్శ్వవర్తి యయియున్న యద్దివ్యసాధనంబు గనుంగొని యప్పుడు.

టీకా:

అందున్ = దానిలోంచి; తామ్ర = రాగిరంగు; శ్మశ్రు = గడ్డము, మీసముల; కేశ = శిరోజముల;
కలాపంబును = సమూహములు; అశని = వజ్రాయుధము; సంకాశంబులు = సరిపోలునవి; ఐనను
= అయినట్టి; నిడుద = పొడవైన; కోటలును = కోర పళ్ళు; నిప్పులు = నిప్పు (రవ్వలు); ఉప్పటిల్లు =
రాలుతున్న, పుట్టుచున్న; చూడ్కులును = చూపులు; ముడిపడిన = కలిసిపోయిన; బొమలును =
కనుబొమలు; జేవురించిన = ఎఱ్ఱబారిన; మొగంబును = ముఖము; కలిగి = కలిగినట్టి; కృత్య = కృత్య
(కృత్య - సంహారార్థము ప్రయోగింపబడిన క్షుద్రదేవత); అతి = మిక్కిలి; రౌద్ర = భయంకర;
ఆకారంబునన్ = ఆకృతితో; ప్రజ్వరిల్లుచున్ = మండిపోతూ, ప్రకాశించుచు; గుండంబున్ = అగ్ని
గుండము నుండి; వెలువడి = బయటకు వచ్చి; అనుదిన = ఎల్లప్పుడు; నిహన్యమాన =
చంపబడుతున్న; ప్రాణి = ప్రాణుల; రక్ష = నెత్తుటిచేత; అరుణ = ఎఱ్ఱగానైన; మృత్యు = మరణదేవత
యొక్క; కరవాలంబు = కత్తి; లీలన్ = వలె; చూపట్టు = కనబడుతున్న; నాలుకను = నాలుకతో;
సెలవులన్ = తన పెదవు మూలలను, ఓష్ఠాంత భాగము, పెదవి (అధరము) మూల; నాకికొనుచున్

= నాకుతూ; అగ్ని = అగ్ని; కీలా = మంటల వలె; ఆభీలంబు = భయంకరము; అగు = ఐన;
 శూలంబున్ = శూలమును; కేలన్ = చేత; తాల్చి = ధరించి; భువన = లోకములను; కోలాహలంబు =
 అల్లకల్లోలము; కాన్ = అగునట్లు; ఆర్చుచున్ = అరుస్తూ; ఉత్తాల = ఎత్తైన; తాల = తాడిచెట్టుల వలె;
 ప్రమాణ = పొడవైన; పాద = కాళ్ళ; ద్వయ = జంట యొక్క; ఆహతులన్ = తాకుడులచే; తూలు =
 రేగుచున్న; పెంధూళి = మిక్కుటమైన; ధూళి = దుమ్ము; నింగిన్ = ఆకాశమును; మ్రింగన్ =
 కమ్ముకోగా; భూతంబులు = బేతాళాది భూతములు; సేవింపన్ = కొలుస్తుండగా; నగ్నవేష =
 దిసమొల కలది, దిగంబరి; ఐ = అయ్యి; నిజ = తన; విలోచన = కన్నులనుండి; సంజాత = పుట్టిడి;
 సముద్ధాత = మీది కెగురుతున్న; నిఖిల = ఎల్లరకు; భయంకర = భయము కలిగిస్తున్న; జ్వాలికా =
 మంటల; జాలంబున = సమూహముచేత; దిశా = దిక్కులు; జాలంబున్ = ఎల్ల; ఓలిన్ = క్రమముగా;
 ప్రేల్చుచున్ = మండింపజేచేస్తు, కాల్చుచు; ఉద్వేగ = మిక్కిలి వేగవంతమైన; గమనంబునన్ =
 నడకతో; నగధరు = కృష్ణుని; నగరంబున్ = పట్టణమున; కున్ = కు; అరుగుదేరన్ = రాగా;
 పౌరజనంబులు = ప్రజలు; భయ = భయముచేత; ఆకుల = కలత నొందిన; మానసులు =
 మనసులు కలవారు; ఐ = అయ్యి; దావదహనునిన్ = కార్చిచ్చును; కని = చూసి; పఱచు =
 పారిపోయెడి; వన = అడవి; మృగంబులన్ = జంతువుల; చాడ్చునన్ = వలె; పఱచి = పారిపోయి;
 సుధర్మ = సుధర్మ సభ; అభ్యంతరంబునన్ = లోపల; జూదము = జూదము; ఆడు = ఆడుచున్న;
 దామోదరునిన్ = కృష్ణుని {దామోదరుడు - దామము (పద్మము) ఉదరమున కలవాడు, విష్ణువు};
 కని = చూసి; రక్షరక్ష = కాపాడు కాపాడు; ఇతి = అను; రవంబులన్ = కేకలతో; అర్తులు =
 దుఃఖకంఠములతో; కృష్ణ = కృష్ణా కృష్ణా; పెను = పెద్ద పెద్ద; మంటలన్ = మంటలతో; పురంబున్ =
 పట్టణమును; కాల్పన్ = కల్పివేయుటకు; ప్రళయా = ప్రళయకాల; అగ్ని = అగ్ని; చనుదెంచెన్ =
 వచ్చినది; అనన్ = అనగా; వారిన్ = వారిని; చూచి = చూసి; ఓడకుడు = భయపడకండి; ఓడకుడు =
 భయపడకండి; అని = అని; భయంబున్ = భయమును; నివారించి = పోగొట్టి; సర్వరక్షకుండు =
 ఎల్లరను కాపాడువాడు; ఐన = అయిన; పుండరీకాక్షుండు = కృష్ణుడు; జగత్ = లోక మంతటికి;
 అంతరాత్ముడు = అంతరాత్మగా ఉన్నవాడు; కావునన్ = కాబట్టి; తత్ = ఆ; వృత్తాంతంబు =
 వర్తమానము; అంతయున్ = సమస్తమును; తన = తన యొక్క; దివ్య = దైవ సంబంధమైన;
 చిత్తంబునన్ = మనస్సు నందు; ఎఱింగి = తెలిసికొని; కాశీరాజపుత్ర = సుదక్షిణునిచేత; ప్రేరిత =
 ప్రేరేపింపబడినది; ఐన = అయిన; ఆ = ఆ; మహా = పెద్ద; కృత్యను = కృత్యను; నిగ్రహింపన్ =

అణచివేయుటకు; నిజ = తన; పార్శ్వ = పక్కననే; వర్తి = మెలగెడి; అయి = ఐ; ఉన్న = ఉన్నట్టి; ఆ = ఆ;
దివ్య = దివ్యమైన; సాధనంబున్ = ఆయుధమును; కనుంగొని = చూసి; అప్పుడు = అప్పుడు.

భావము:

ఆ అభిచారహోమ గుండంలోని అగ్నిజ్వాలల నుండి ఎఱ్ఱని జట్టూ; పిడుగుల వంటి కోరలూ;
నిప్పులు గ్రక్కే చూపులూ; ముడిపడిన కనుబొమలూ; జేవురించిన ముఖము; కలిగిన "కృత్య"
అతిభయంకర ఆకారంతో వెలువడింది. ఆ కృత్య మృత్యుదేవత కరవాలంలా కనిపిస్తున్న నాలుకతో
పెదవి మూలలు తడవుకుంటూ, అగ్నిజ్వాలవంటి శూలాన్ని చేతబట్టి, లోకం దద్దరిల్లేలా బొబ్బలు
పెడుతూ, నింగినిండా దుమ్ము వ్యాపించేలా తాటిచెట్ల వంటి పాదాలతో అడుగులు వేస్తూ,
భూతాలు సేవిస్తుండగా, కళ్ళ నుంచి రాలే నిప్పులతో దిక్కులను కాల్చివేస్తూ, అతివేగంగా శ్రీకృష్ణుని
ద్వారకా నగరానికి దిగంబరంగా వచ్చింది. ద్వారకానగరవాసులు అంతా కృత్యను చూచి
దావానలాన్ని చూసి పారిపోయే అడవిజంతువుల లాగా పారిపోయి "కాపాడు కాపాడు" అని
అరుస్తూ, సుధర్మా సభామండపంలో జూదమాడుతున్న దామోదరుడు, శ్రీకృష్ణుడిని చేరారు. "మన
పట్టణాన్ని దహించడానికి ప్రళయకాలాగ్ని వచ్చింది. మమ్మల్ని రక్షించు" అని ప్రార్థించారు. వారికి
"భయపడకండి" అని చెప్పి, పుండరీకముల వంటి కన్నులున్న వాడు, విశ్వము అంతటిలోనూ
ఆత్మరూపంలో వ్యాపించి ఉండేవాడు, సర్వరక్షకుడు, అయిన శ్రీకృష్ణుడు జరిగిన సంగతంతా
దివ్యదృష్టితో తెలిసికొని, కాశీ రాకుమారుడు పంపించిన కృత్యను సంహరించాలని భావించి తన
చక్రాయుధాన్ని పరికించి.....

10.2-534-నీ.

భీమమై బహుతీవ్రధామమై హతరిపు-

స్తోమమై సుమహితోద్ధామ మగుచు

జండమై విజితమార్తాండమై పాలితా-

జాండమై విజయప్రకాండ మగుచు

దివ్యమై నిఖిలగంతవ్యమై సుజన సం-

భావ్యమై సద్భక్త సేవ్య మగుచు

నిత్యమై నిగమసంస్తుత్యమై వినమితా-

దిత్యమై నిర్జితదైత్యమగుచు

10.2-534.1-తే.

విలయసమయ సముద్భూత విపులభాస్వ

దళికలోచన లోచనానల సహస్ర

ఘటిత పటుసటాజ్వాలికా చటుల సత్త్వ

భయదచక్రంబు కృత్యఘైః బంపె శౌరి.

టీకా:

భీమము = భయంకరమైనది; ఐ = అయ్యి; బహు = మిక్కిలి; తీవ్ర = తీక్షణతకు; ధామము = ఉనికిపట్టు; ఐ = అయ్యి; హత = చంపబడిన; రిపు = శత్రువుల; స్తోమము = సమూహముకలది; ఐ = అయ్యి; సు = గొప్ప; మహిత = మహిమచేత; ఉద్ధామము = అడ్డులేనిది; అగుచున్ = జెతు; చండము = భీకరమైనది; ఐ = అయ్యి; విజిత = గెలువబడిన; మార్తాండము = సూర్యమండలము కలది; ఐ = అయ్యి; పాలిత = ఏలబడిన; అజాండము = బ్రహ్మాండము కలది; ఐ = అయ్యి; విజయ = గెలుపుయొక్క; ప్రకాండము = మేలు కలది; అగుచున్ = జెతు; దివ్యము = అప్రాకృతమైనది; ఐ = అయ్యి; నిఖిల = ఎల్లచోట్లకు; గంతవ్యము = పోగలది; ఐ = అయ్యి; సుజన = మంచివారి; సంభావ్యము = గౌరవింపబడినది; ఐ = అయ్యి; సత్ = మంచి; భక్త = భక్తులచేత; సేవ్యము = సేవింపబడునది; అగుచున్ = జెతు; నిత్యము = శాశ్వతమైనది; ఐ = అయ్యి; నిగమ = వేదములచే; సంస్తుతము = మిక్కిటముగాస్తుతింపబడునది; ఐ = అయ్యి; వినమిత = మొక్కుచున్న; ఆదిత్యము = దేవతలు కలది; ఐ = అయ్యి; నిర్జిత = జయింపబడిన; దైత్యము = రాక్షసులు కలది; అగుచున్ = జెతు; విలయ = ప్రళయకాల; సమయ = కాలమున; సముద్భూత = మిక్కిలిఎగసెడి; విపుల = విస్తారమైన; భాస్వత్ = ప్రకాశించుచున్న; అళికలోచన = శివుని కంటి {అళికలోచనము - అళిక (నొసటందుండు) లోచనము (కన్ను), శివుడి మూడవ కన్ను; లోచనా = చూపుల యొక్క; అనల = అగ్ని; సహస్ర = వేలకొలదితో; ఘటిత = కూర్చబడిన; పటు = దృఢమైన; సటా = జటలు అను; జ్వాలికా = మంటలచేత; చటుల = తీక్షణమైనట్టి; సత్త్వ = ప్రాణులకు; భయద = భయము

కలిగిస్తున్న; చక్రంబున్ = చక్రాయుధమును; కృత్య = కృత్య (క్షుద్రదేవత); పైన్ = మీదకి; పంపెన్ = ప్రయోగించెను; శౌరి = కృష్ణుడు {శౌరి - శూరుని మనుమడు, కృష్ణుడు}.

భావము:

బహు భయంకరమైనదీ, శత్రువులను హతం గావించేదీ, సూర్యకాంతిని ధిక్కరించే తీక్షణ మైన కాంతి కలదీ, సుజనులచే స్తుతింపబడేదీ, భక్తులచే సేవించబడేదీ, దేవతలచే నమస్కరింపబడేదీ, దానవులను సంహరించేదీ, ప్రళయకాలంలోన పరమేశ్వరుని ఫాలనేత్రం నుంచి వెలువడే జ్వలనజ్వాలా మాలికవలె భయంకరమైనదీ, అన్ని వైపులా పయనించ గలదీ అయిన ఆ చక్రాయుధాన్ని శ్రీకృష్ణుడు కృత్యపై ప్రయోగించాడు.

10.2-535-వ.

అదియును, బ్రళయవేళాసంభూత జీమూతసంఘాత ప్రభూత ఘుమఘుమాటోప నినదాధరీకృత మహాదుస్సహ కహకహ నిబిడనిస్వననిర్ఘోషపరిపూరిత బ్రహ్మాండకుహరంబును, నభ్రంలిహ కీలాసముత్కట పటు చిటపట స్ఫుట ద్విస్ఫులింగచ్ఛటాభీలంబును, సకలదేవతాగణ జయజయశబ్ద కలితంబును, ననంతతేజో విరాజితంబును నగుచుం గదిసినం బంటింపక కంటగించు కృత్యను గెంటి వెంటనంటిన నది తన తొంటిరొద్దంబు విడిచి మరలి కాశేపురంబు సొచ్చి పౌరలోకంబు భయాకులతంబొంది వాపోవ, రోషభీషణాకారంబుతో నప్పుడు ఋత్విజ్ఞేకాయయుతంబుగ సుదక్షిణుని దహించె; నత్తటిఁ జక్రంబును దన్నగరంబు సౌధ ప్రాకార గోపురాట్టాల కాది వివిధ వస్తు వాహన నికరంబుతో భస్మంబు గావించి మరలి యమరులు వెఱఁగందఁ గమలలోచన పార్శ్వవర్తి యై నిజ ప్రభావుంజంబు వెలుఁగొందఁ గొల్చియుండె"నని చెప్పి; మఱియు నిట్లనియె.

టీకా:

అదియును = ఆ చక్రము; బ్రళయ = ప్రళయ; వేళా = కాలము నందు; సంభూత = పుట్టు; జీమూత = మేఘముల; సంఘాత = సమూహము లందు; ప్రభూత = జనించు; ఘుమఘుమ = ఘుమఘుమ అను శబ్దము యొక్క; ఆటోప = విజృంభణము గల; నినద = ధ్వనిని; అధరీకృత = కించపరచెడి; మహా = మిక్కిలి; దుస్సహ = సహింపరాని; కహకహ = కహకహ అను; నిబిడ = దట్టమైన, గట్టి;

నిస్వన = ధ్వని యొక్క; నిర్దోష = మోతచేత; పరిపూరిత = పూర్తిగా నిండిపోయిన; బ్రహ్మాండ =
 బ్రహ్మాండము అను; కుహరంబును = బిలము కలది; అభ్రన్ = ఆకాశమును; లిహ = ఒరయుచున్న;
 కీలా = మంటలచేత; సముత్కట = అతిశయించిన; పటు = వేండ్రములైన; చిటపట = చిటపట అను;
 స్ఫుటత్ = స్పష్టమైన; విస్ఫులింగత్ = మిణుగురుల, అగ్నికణముల; ఛటా = సమూహములచే;
 ఆభీలంబును = మిక్కిలి భయంకరమైనది; సకల = సర్వ; దేవతా = దేవతల; గణ =
 సమూహముచేత; జయజయ = జయముజయము అను; శబ్ద = శబ్దములతో; కలితంబును =
 కూడినది; అనంత = అంతులేని; తేజస్ = తేజస్సుచేత; విరాజితంబును = ప్రకాశించునది; అగుచున్
 = ఔతు; కదిసిన = సమీపించగా; పంటింపక = వెనుదీయకుండ; కంటగించు = విరోధించు నట్టి;
 కృత్యను = కృత్యను; గెంటి = తోసివేసి; వెంటనంటినన్ = వెంబడించగా; అది = ఆ కృత్య; తన = తన
 యొక్క; తొంటి = మునుపటి; రౌద్రంబును = భీకరత్వమును; విడిచి = వదలిపెట్టి; మరలి =
 వెనుదిరిగి; కాశీ = కాశీ; పురంబున్ = పట్టణమును; చొచ్చి = ప్రవేశించి; పౌర = పురజనులు;
 లోకంబు = సర్వము; భయ = భయముచేత; ఆకులతన్ = కలతను; పొంది = పొంది; వాపోవన్ =
 మొరపెట్టగా; రోష = క్రోధముతో కూడిన; భీషణ = భయంకరమైన; ఆకారంబు = ఆకృతితో; అప్పుడు
 = అప్పుడు; ఋత్విక్ = ఋత్విక్కుల; నికాయ = సమూహములతో; యుతంబుగన్ = సహా;
 సుదక్షిణుని = సుదక్షిణుడిని; దహించెన్ = దహించివేసెను; ఆ = ఆ; తటిన్ = సమయము నందు;
 చక్రంబునున్ = చక్రము; తత్ = ఆ; నగరంబున్ = పట్టణము; సౌధ = మేడలతో; ప్రాకార =
 కోటగోడలు; గోపుర = గోపురములు; అట్టాలక = కోటబురుజులు; ఆది = మున్నగు; వివిధ =
 నానావిధ; వస్తు = పదార్థములు; వాహన = వాహనముల; నికరంబున్ = సమూహము; తోన్ =
 తోటి; భస్మంబు = బూడిద; కావించి = చేసి; మరలి = వెనుతిరిగి; అమరులు = దేవతలు; వెఱగందన్
 = ఆశ్చర్యపోతుండగా; కమలలోచన = కృష్ణుని; పార్శ్వవర్తి = పక్క నుండునది; ఐ = అయ్యి; నిజ = తన
 యొక్క; ప్రభా = కాంతి; పుంజంబున్ = సమూహమును; వెలుగొందన్ = ప్రకాశించుచుండగా; కొల్చి
 = సేవించుచు; ఉండెను = ఉండెను; అని = అని; చెప్పి = చెప్పి; మఱియున్ = ఇంకను; ఇట్లు = ఈ
 విధముగ; అనియె = పలికెను.

భావము:

ఆ చక్రాయుధం ప్రళయకాలంనాటి మేఘాల నుండి పుట్టిన ఘుమ ఘుమ అంటూ భయంకరంగా
 ధ్వనించే గర్జనల వంటి ధ్వనితో, ఆకాశాన్ని అంటుతున్న అగ్నిజ్వాలలతో, అమిత తేజస్సుతో

వెలుగొందుతూ, సకల దేవతలు జయజయ ధ్వానాలు చేస్తుండగా, కృత్యను సమీపించింది. తనను చూసి తడబడకుండా కంటగిస్తున్న కృత్యను గెంటివేసి, వెంటబడింది. అప్పుడు, కృత్య తన పూర్వపు రౌద్రరూపాన్ని వదిలి తిరిగి కాశీపురం వచ్చింది. మరలి వచ్చిన కృత్యను చూసి పౌరులంతా భయపడి శోకిస్తుండగా, ఆ కృత్య రోషభీషణమైన ఆకారంతో ఋత్విజులతోపాటు సుదక్షిణుని దహించి వేసింది. అప్పుడు, శ్రీకృష్ణుడి చక్రాయుధం సౌధ, గోపుర, ప్రాకారాలతోపాటు ఆ నగరాన్ని భస్మీపటలం చేసింది. దేవతలంతా ఆశ్చర్యపడేలా శ్రీకృష్ణుడి వద్దకు తిరిగి వచ్చి చేరి, తన నిజప్రభావంతో ప్రకాశిస్తూ ఉంది." అని శుకమహర్షి పరీక్షిన్మహారాజుతో చెప్పి కృష్ణగాథను ఇంకా ఇలా కొనసాగించాడు.

10.2-536-క.

"మురరిపు విజయాంకితమగు

చరితము సద్భక్తి దగిలి చదివిన వినినన్

దురితములఁ బాసి జను లిహ

పరసౌఖ్యము లతనిచేతఁ బడయుదు రధిపా!"

టీకా:

మురరిపు = కృష్ణుని; విజయ = విజయముచే; అంకితము = అలంకరింపబడినది; అగు = ఐన;
చరితమున్ = వృత్తాంతమును; సద్భక్తి = మంచి భక్తితో; తగిలి = ఆసక్తులై; చదివినన్ = చదివినను;
వినినన్ = వినినను; దురితములన్ = పాపములను; పాసి = దూరమై; జనులు = మానవులు; ఇహ = ఇహలోకపు; పర = పరలోకపు; సౌఖ్యముల్ = సుఖములను; అతని = ఆ కృష్ణుని; చేతన్ = చేత;
పడయుదురు = పొందెదరు; అధిపా = రాజా.

భావము:

"ఓ పరీక్షిన్మహారాజా! శ్రీకృష్ణుడి ఈ విజయగాథలను భక్తితో చదివినవారు, వినినవారు పాపరహితులై, ఆ దేవుని దయచేత ఇహపర సౌఖ్యాలను పొందుతారు."

10.2-537-వ.

అనిన శుకయోగికి రాజయోగి యిట్లనియె.

టీకా:

అనినన్ = అని చెప్పగా; శుక = శకుడు అను; యోగి = ముని; కిన్ = కి; రాజ = రాజులలో; యోగి = ఋషి; ఇట్లు = ఈ విధముగ; అనియె = అడిగెను.

భావము:

శుకయోగి ఇలా చెప్పగా రాజయోగి ఐన పరీక్షిత్తు ఇలా అన్నాడు.

దశమ స్కంధము - ఉత్తర : ద్వివిదుని వధించుట

10.2-538-క.

"బలభద్రుఁ డప్రమేయుం

డలఘుఁ డనంతుండు నతని యద్భుతకర్మం

బులు వినియు, దనియ దింకనుఁ

దెలియఁగ నా కానతిమ్ము దివ్యమునీంద్రా!"

టీకా:

బలభద్రుడు = బలరాముడు; అప్రమేయుండు = పరిమితి చేయ శక్యము కానివాడు, నిరూపింప రానివాడు, సరిగా తెలుసుకొన వలను పడనివాడు; అలఘుడు = గొప్పవాడు; అనంతుండు = అంతము లేనివాడు; అతని = అతని యొక్క; అద్భుత = అపురూపమైన; కర్మంబులు = పనులు; వినియున్ = ఎంతవినినను; తనియదు = తనవితీరదు; ఇంకనున్ = ఇంకను; తెలియగన్ = తెలియునట్లు; నాకున్ = నాకు; ఆనతిమ్ము = చెప్పుము; దివ్య = శ్రేష్ఠమైన; ముని = ఋషి; ఇంద్రా = ఉత్తముడా.

భావము:

“ఓ మునీశ్వరా! మహాత్ముడు బలరాముడు చేసిన ఆశ్చర్యకరమైన పనులను గురించి విని కూడ నాకు తృప్తి కలగటం లేదు. ఇంకా వివరంగా ఆయనను గురించి నాకు చెప్పండి”

10.2-539-వ.

అనిన రాజనకు శుకుం డిట్లనియె.

టీకా:

అనినన్ = అని అడుగగా; రాజన్ = రాజన; కున్ = కు; శుకుండు = శుకుడు; ఇట్లు = ఈ విధముగ; అనియె = పలికెను.

భావము:

అనగా రాజుతో శుకమహర్షి ఇలా అన్నాడు.

10.2-540-క.

“జననాయక! విను సుగ్రీ

వుని సచివుడు మైందునకు సహోదరుడనగా

వినుతికి నెక్కిన ద్వివిధుం

దను ప్లవగుడు నరకసఖ్యుడతిదర్పితుడై.

టీకా:

జననాయక = రాజా; విను = విను; సుగ్రీవుని = సుగ్రీవుడి యొక్క; సచివుడు = మంత్రి; మైందున్ = మైందుని; కున్ = కి; సహోదరుడు = తోడబుట్టినవాడు; అనగా = అనబడుతూ; వినుతికిన్ = ప్రసిద్ధి; ఎక్కిన = చెందిన; ద్వివిధుండు = ద్వివిధుడు; అను = అను పేరు కలవాడు; ప్లవగుడు = వానరుడు; నరక = నరకుని; సఖ్యుడు = స్నేహితుడు; అతి = మిక్కిలి; దర్పితుడు = అహంకారము కలవాడు; ఐ = అయ్యి.

భావము:

"ఓ పరీక్షిన్మహారాజా! విను. సుగ్రీవుడి మంత్రి మైందుడు. వాని తమ్ము డంతటి వాడని పేరుపడ్డ వాడు, నరకాసురుడి స్నేహితుడు "ద్వివిదు" డనే పేరుకల వానరుడు ఒకడు ఉన్నాడు. వాడు మహాగర్విష్టి అయి.....

10.2-541-^{సీ}.

చెలికానిపగఁ దీర్పఁ దలచి కృష్ణుం డేలు-

పురములు జనపదంబులు దహించి

సరి దుపవన సరోవరములు గోరాడి-

మందలఁ గొందలమందఁ జేసి

ప్రాసాదములు ద్రోబ్బి ప్రరిఖలు మాయించి-

చతురంగబలముల సమయఁ జేసి

పురుషుల సతులను భూధరగుహలలో-

బెట్టి వాకిలి గట్టి బిట్టు నొంచి

10.2-541.1-తే.

ఫలిత తరువులఁ ద్రుంచి సాధుల నలంచి

కోట లగలించి పడుచుల నీట ముంచి

ధరణి నిబ్బంగిఁ బెక్కుబాధలఁ జలంబు

పరఁగఁజేయుచు నొకనాఁడు ప్లవగవరుఁడు.

టీకా:

చెలికాని = మిత్రుని; పగన్ = పగను; తీర్చన్ = తీర్చవలెనని; తలచి = ఎంచి; కృష్ణుండు = కృష్ణుడు;
ఏలు = పరిపాలించెడి; పురములు = పట్టణములు; జనపదంబులు = ఊర్లు; దహించి = కాల్చి;
సరిత్ = సెలయేర్లు; ఉపవన = ఉద్యానవనములు; సరోవరములున్ = సరోవరములు; కోరాడి =
చిందరవందరచేసి; మందలన్ = ఆవులమందలు; కొందలము = కలత; అందన్ = పొందునట్లు; చేసి

= చేసి; ప్రాసాదములున్ = రాజగృహములు; ద్రోబ్బి = పడదోసి; పరిఖలు = అగడ్తలను; మాయించి = పూడ్చి; చతురంగబలములన్ = చతురంగబలములన్ {చతురంగబలములు - 1రథ 2గజ 3తురగ 4పదాతి దళములు అను 4 రంగములు కల సైన్యము}; సమయజేసి = చంపేసి; పురుషులన్ = పురుషులను; సతులనున్ = స్త్రీలను; భూధర = కొండ; గుహల్ = బిలములు; లోన్ = లోపల; పెట్టి = పెట్టి; వాకిలిన్ = ప్రవేశములను; కట్టి = మూసేసి; బిట్టు = గట్టిగా; నొంచి = బాధించి; ఫలిత = పండ్లతోనున్న; తరువులన్ = చెట్లను; త్రుంచి = విరిచి; సాధులన్ = సజ్జనులను; అలంచి = శ్రమపెట్టి; కోటలున్ = కోటగోడలను; అగలించి = పెల్లగించి; పడుచులన్ = యువతులను; నీటన్ = నీళ్ళలో; ముంచి = ముంచి; ధరణిన్ = రాజ్యంలో; ఈ = ఈ; భంగిన్ = విధముగా; పెక్కు = అనేకమైన; బాధలన్ = బాధలచేత; చలంబున్ = మాత్సర్యమును (తన); పరగన్ = ప్రసరించుట; చేయుచున్ = చేస్తూ; ఒక = ఒకానొక; నాడు = రోజు; ప్లవగ = వానర {ప్లవంగము - దాటుచు పోవునది, కోతి}; వరుడు = శ్రేష్టుడు.

భావము:

ఆ వానరుడు తన మిత్రుడైన నరకుడి పగను తీర్చదలచి, శ్రీకృష్ణుడు పరిపాలించే పట్టణాలనీ పల్లెలనీ తగలపెట్టడం; వనాలనీ, సరస్సులనూ నాశనం చేయటం; ఆవుల మందలను బెదిరించడం; సౌధాలను పడత్రోయడం; అగడ్తలను పూడ్చివేయడం; చతురంగబలాలను సంహరించడం; స్త్రీ పురుషులను కొండగుహల్లో బంధించి బాధించడం; పండిన చెట్లను విరిచివేయడం; సాధువులను చీకాకులు పెట్టటం; కోటలను పడగొట్టడం; యువతులను నీళ్ళలో ముంచటం వంటి పనులతో అందరినీ బాధిస్తూ ఉండే వాడు.

10.2-542-క.

చతుర మృదు గీతరవ ము

న్నతి వీతెంచినఁ జెలంగి వగచరుఁ డా రై

వతగిరి కందరమున కా

యతిగతిఁ జని యందు నెత్తమాడెడు వానిన్.

టీకా:

చతుర = నేర్పుగలది; వృదు = మెత్తని; గీత = పాటపాడెడి; రవము = శబ్దము; ఉన్నతిన్ =
మేలిమిగా; వీతెంచినన్ = వినిపించగా; చెలంగి = చెలరేగి; నగచరుడు = కోతి (నగచరుడు -
కొండలమీద చరించువాడు, వానరుడు); ఆ = ఆ; రైవత = రైవతమను; గిరి = పర్వతము యొక్క;
కందరమున్ = గుహ; కున్ = కు; ఆయత = వడిగల; గతిన్ = గమనముతో; చని = వెళ్ళి; అందున్ =
అక్కడ; నెత్తమున్ = పాచికలాట; ఆడెడు = ఆడుతున్న; వానిన్ = వాడిని.

భావము:

ద్వీవిదుడు ఒకనాడు తనకు మనోహరమైన సంగీతం వినబడగా, రైవత పర్వతం గుహకు వచ్చి
అక్కడ పాచికలు ఆడుతూ ఉన్న బలరాముడిని చూసాడు.

10.2-543-చ.

లలితవివీలవస్తుని **విలాస**వతీయుతుఁ జంద్రచంద్రికా

కలితమహోన్నతాంగు మణి**కాంచన**దివ్యవిభూషణోన్నతున్

విలసితవారుణీసమద**విహ్వల**లోచనుఁ గాంచె సీరని

ర్థళితరిపుక్షితీశనిజ**ధాము**ని రాముని కామపాలునిన్.

టీకా:

లలిత = మనోజ్ఞమైన; వివీల = మిక్కిలి నీలముగా నున్న; వస్తునిన్ = వస్తుములు ధరించినవానిని;
విలాసవతీ = స్త్రీలతో (విలాసవతి - విలాసవంతమైన స్త్రీ); యుతున్ = కూడి ఉన్నవానిని; చంద్ర =
చంద్రుని యొక్క; చంద్రికా = వెన్నెల వంటి రుచి; కలిత = కలిగిన; మహా = గొప్ప; ఉన్నత = ఎత్తైన;
అంగున్ = దేహము కలవానిని; మణి = రత్నాలు; కాంచన = బంగారపు; దివ్య = గొప్ప; విభూషణ =
విశిష్టమైన ఆభరణములతో ఉన్న; ఉన్నతున్ = గొప్పవానిని; విలసిత = చక్కటి; వారుణీ = మద్యము
వలన; సమద = మత్తుకల; విహ్వల = చలించుచున్న; లోచనున్ = కన్నులు కలవానిని; కాంచెన్ =
చూసెను; సీర = నాగేటి ఆయుధముతో; నిర్దళిత = పడగొట్టబడిన; రిపు = శత్రుపక్షపు; క్షితీశ =
రాజుల యొక్క; నిజ = స్వంత; ధామునిన్ = నివాసములు కలవానిని; రాముని = బలరాముని;

కామపాలునిన్ = బలరాముని {కామపాలుడు - వ్యు. కామాన్ పాలయతి, కామ+పాల+అణ్, కృ.ప్ర.,
భక్తుల కోరికలను తీర్చి పాలించువాడు, బలరాముడు}.

భావము:

అలా ద్వివిదుడు చూసిన సమయంలో శత్రురాజుల పట్టణాలను ధ్వంసం చేసినవాడూ,
కామపాలుడూ అయిన బలరాముడు నల్లని వస్త్రం ధరించి; యువతుల మధ్యలో,
పండువెన్నెలలాగా చల్లని తెల్లని ఉన్నతమైన అవయవాలు కలిగి; రత్నాల బంగారు
దివ్యాభరణాలను ధరించి ఉన్నాడు. అతని కన్నులు మత్తుపానీయం త్రాగిన మైకంలో చంచలంగా
ఉన్నాయి.

10.2-544-⁵న్.

కనుఁగొని తత్పురోగ్రమభూమిరుహశాఖ;
లెక్కి యూఁచుచుఁ జాల వెక్కిరించుఁ;
గికురించుచును బం డ్లిగిల్చి చూపుచు వెసఁ-
గొమ్మకొమ్మకు నులుకుచు నదల్పుఁ;
దోఁక నూరక మేను సోఁకఁగ నులివెట్టు-
వెడవెడ నాలుక వెడలఁబెట్టుఁ;
బరుల నఖంబుల గిరగిర గోకుచుఁ-
బొరిఁబొరి ఫలములు గఱచి వైచు;

10.2-544.1-తే.

గోళ్ళు తెగ గొర్కి యుమియును; రుదము సూపు;
బలసి మర్కటజాతి యిష్టగిదిఁ జేయఁ
గోపమున హలధరుఁ డొక గుండు వైవ
దానిఁ దప్పించుకొని ప్రల్లదమున నతని.

టీకా:

కనుగొని = చూసి; తత్ = అతని; పురోగమ = ఎదుటనున్న; భూమిరుహ = చెట్టు {భూమిరుహము - భూమి యందు పుట్టినది, చెట్టు}; శాఖలున్ = కొమ్మలను; ఎక్కి = ఎక్కి; ఊచుచున్ = ఊపుచు; చాలన్ = ఎక్కువగా; వెక్కిరించుచున్ = వెక్కిరిస్తు {వెక్కిరించు - వికారపు చేష్టలతో అపహాస్యము చేయుట}; కిక్కురించుచున్ = ఏమార్పుచు; పండ్లు = నోటిలోని పళ్ళను; ఇగిల్చి = వెలిపెట్టి, బయటపెట్టి; చూపుచున్ = చూపిస్తు; వెసన్ = వేగముగా; కొమ్మకొమ్మకున్ = ఆకొమ్మనుండి ఆకొమ్మకు; ఉలుకుచున్ = దూకుతు; అదల్చున్ = అదలించును; తోకన్ = తోకను, వాలమును; ఊరక = కారణములేక, ఉత్తినే; మేనున్ = దేహమును; సోకగన్ = తాకునట్లు; నులిపెట్టున్ = మెలితిప్పును; వెడవెడన్ = కొద్దికొద్దిగా; నాలుకన్ = నాలుకను; వెడలన్ = బయట; పెట్టున్ = పెట్టును; పరులన్ = దేహపార్శ్వము, పక్కలను; నఖంబులన్ = గోళ్ళతో; గిరగిర = గిరగిర అని చప్పుడయ్యేలా; గోకుచున్ = గీరుకొనుచు; పొరిపొరిన్ = మాటిమాటికి; ఫలములున్ = పండ్లు కాయలు; కఱచి = కొరికి; వైచున్ = విసురును; గోళ్ళు = గోళ్ళను; తెగన్ = మిక్కిలిగా; కొర్కి = కొరికి; ఉమియునున్ = ఉమ్మును; గుదము = ముడ్డిని; చూపున్ = చూపించును; బలసి = కొవ్వి, అహంకరించి; మర్కటజాతి = కోతిపుట్టుకకలది; ఈ = ఈ; పగిదిన్ = విధముగా; చేయన్ = చేయగా; కోపమున = కోపముతో; హలధరుండు = బలరాముడు; ఒక = ఒకానొక; గుండు = గుండ్రని రాయిని; వైవన్ = విసరగా; దానిన్ = దానిని; తప్పించుకొని = తప్పించుకొని; ప్రల్లదమునన్ = దుష్టత్వమున; అతనిన్ = అతనిని.

భావము:

అలా చూసిన ఆ వానరుడు ద్వీవిదుడు బలరాముడి ఎదురుగా ఉన్న చెట్ల కొమ్మలను ఊపుతూ, వెక్కిరిస్తూ, దృష్టి ఏమారుస్తూ, ఒక కొమ్మ మీద నుండి మరొక కొమ్మ మీదకు దుముకుతూ, తన తోకను బలరాముడికి తాకిస్తూ, నాలుక బయటపెడుతూ, గోళ్ళతో గోకుతూ, పండిన పండ్లను కొరికి పారవేస్తూ, ఇలా రకరకాల వెకిలి చేష్టలు చాలా చేస్తూ ఉన్నాడు. అవి చూసి బలరాముడికి కోపం వచ్చి వాణ్ణి ఒక రాయి పెట్టి కొట్టాడు. దానిని తప్పించుకొని దుష్టత్వంతో...

నగి యాసవకలశముఁ గొని

జగతీరుహశాఖ యెక్కి చాపలమున న

జ్జగతిపయి వైచెఁ దద్దట

మగలగఁ; నది చూచి కోప మగ్గల మొదవన్.

టీకా:

నగి = నవ్వి; ఆసవ = మద్యపు; కలశమున్ = కుండను; కొని = తీసుకొని; జగతీరుహ = చెట్టు
{జగతీరుహము - భూమిపై పుట్టునది, చెట్టు}; శాఖన్ = కొమ్మను; ఎక్కి = ఎక్కి; చాపలమున =
చపలత్వముతో; ఆ = ఆ; జగతి = నేల; పయిన్ = పైన; వైచెన్ = విసరివేసెను; తత్ = ఆ; ఘటమున్ =
కుండను; అగలగన్ = పగిలిపోవునట్లు; అది = దానిని; చూచి = చూసి; కోపమున్ = కోపము;
అగ్గలము = అధికముగా; ఒదవన్ = కలుగగా.

భావము:

ఆ రాతిదెబ్బను తప్పించుకొన్న ద్వివిదుడు నవ్వుతూ, పానపాత్ర తీసుకు వెళ్ళి, చెట్టు కొమ్మ మీదకి
ఎక్కి, నేల మీదకి విసిరి కొట్టాడు. అది పగిలిపోయింది. ఆ కోతి చేష్టలు చూసి బలరాముడి కోపం
బాగా పెరిగిపోయింది.

10.2-546-వ.

మఱియును.

టీకా:

మఱియును = ఇంకను.

భావము:

అంతేకాకుండా.....

10.2-547-క.

సీరినిఁ దన మనమున నొక

చీరికిఁ గైకొనక కదిసి చీరలు చింపన్

వారకతఁడు భువిజనములఁ

కారించుట మాన్పఁ దలఁచి ఘనకుపితుం డై.

టీకా:

సీరినిన్ = బలరాముని; తన = తన; మనమునన్ = మనస్సులో; ఒక = ఒక్క; చీరి = పూతికప్పల్ల; కిన్
= కు సమానముగ నైనను; కైకొనక = లెక్కపెట్టకుండ; కదిసి = సమీపించి; చీరలున్ = బట్టలను;
చింపన్ = చింపగా; వారక = తప్పకుండ; అతడు = అతను; భువి = దేశంలోని; జనములన్ =
ప్రజలను; కారించుట = బాధించుట, వేపుకుతినుట; మాన్పన్ = మానిపించవలె నని; తలచి =
అనుకొని; ఘన = మిక్కుటమైన; కుపితుండు = కోపము కలవాడు; ఐ = అయ్యి.

భావము:

బలరాముడిని ఏమాత్రం లక్ష్యపెట్టకుండా, ఆ వానరుడు అక్కడ ఉన్నవారి దగ్గరకు వెళ్లి, వారి
వస్త్రాలను చించివేశాడు. అప్పుడు బలరాముడు కోపంతో ఆ వానరుడు ప్రజలని బాధించడం
మాన్పించాలని అనుకున్నాడు.

10.2-548-వ.

ఇట్లు కోపోద్దీపితమానసుండై కనుంగొని హలాయుధుం డప్పుడు

టీకా:

ఇట్లు = ఈ విధముగ; కోప = కోపముచేత; ఉద్దీపిత = మండిపడుతున్న; మానసుండు = మనసు
కలవాడు; ఐ = అయ్యి; కనుంగొని = చూసి; హలాయుధుండు = బలరాముడు; అప్పుడు = అప్పుడు.

భావము:

హలాయుధుడు బలరాముడు మహా కోపంతో చూసి.

10.2-549-చ.

ముసలముఁ దీవ్రశాతహాల**మున్** ధరియించి సమస్తచేతన

గ్రసనమునాఁడు పొంగు లయ**కా**లునిభంగి నదల్చి నిల్వ; వా

డసదృశవిక్రమక్రమవి**హ**ర మెలర్ప సమీపభూజమున్

వెసఁ బెకలించి మస్తకము **వ్రే**సెఁ జలంబు బలంబు చొప్పడన్.

టీకా:

ముసలమున్ = రోకలి ఆయుధమును; తీవ్ర = క్రూరమైన; శాత = వాడియైన; హాలమున్ = నాగలి ఆయుధమును; ధరియించి = పూని; సమస్త = ఎల్ల; చేతన = ప్రాణులను; గ్రసనము = మింగునట్టి; నాడు = కాలమున; పొంగు = విజృంభించు; లయ = ప్రళయకాలపు; కాలుని = యముని; భంగిన్ = వలె; అదల్చి = అదలించి; నిల్వన్ = నిలబడగా; వాడు = అతడు, ద్వివిదుడు; అసదృశ = సాటిలేని; విక్రమ = పరాక్రమ; క్రమ = పద్ధతిలో; విహరమున్ = మెలగుటందు; ఎలర్పన్ = ప్రకాశింపజేయగా; సమీప = దగ్గరలోని; భూజమున్ = చెట్టును {భూజము - భూమి యందు పుట్టునది, చెట్టు}; వెసన్ = వడిగా; పెకలించి = పీకి; మస్తకమున్ = తలమీద; వ్రేసెన్ = కొట్టెను; చలంబు = మచ్చరము; బలంబున్ = శక్తి; చొప్పడన్ = తెలియునట్లు.

భావము:

ముసలాన్ని, బాగా వాడి అయిన హాలాన్ని ధరించి, ప్రళయకాలం నాడు విజృంభించే కాలయముడి లాగ బలరాముడు ద్వివిదుడిని అదిలించి నిలబడ్డాడు. వానరుడు కూడ మహాపరాక్రమంతో అక్కడ ఉన్న చెట్టును పెకలించి బలరాముడి తల మీద బలంగా కొట్టాడు.

10.2-550-వ.

ఇట్లు వ్రేయ బలుం డప్పుడు.

టీకా:

ఇట్లు = ఈ విధముగ; వ్రేయన్ = కొట్టగా; బలుండు = బలరాముడు; అప్పుడు = అప్పుడు.

భావము:

అలా ద్వివిధ వానరుడు కొట్టడంతో, బలరాముడు అప్పుడు...

10.2-551-చ.

ఉరవడి దండతాడితమహోరగుభంగిఁ గడంగి వీర సా

గరమున నేచి హేమకటకంబుల నొప్పు సునందనామ భీ

కర ముసలంబునన్ ద్వివిదుకంఠము వ్రేసినఁ బొల్చె వాడు జే

గురుగల కొండచందమునఁ గోయని యార్చి సురల్ నుతింపగన్

టీకా:

ఉరవడిన్ = మిక్కుటమైన వేగముగా; దండ = కట్టచే; తాడిత = కొట్టబడిన; మహా = గొప్ప; ఉరగున్ = సర్పము; భంగిన్ = వలె; కడంగి = పూని; వీర = వీరరసము అను; సాగరమునన్ = సముద్రమువలె; ఏచి = విజృంభించి; హేమ = బంగారు; కటకంబులన్ = కట్లతో; ఒప్పు = ఒప్పుచున్న; సునంద = సునంద అను {సునందము - బలరాముని ముసలాయుధము పేరు}; నామ = పేరుగల; భీకర = భయము కలిగించెడి; ముసలంబునన్ = ముసలముతో; ద్వివిదు = ద్వివిదుని; కంఠమున్ = మెడకాయను; వ్రేసినన్ = కొట్టగా; పొల్చెన్ = కనబడెను; వాడు = అతడు; జేగురు = జేగురుమన్న (ఎఱ్ఱచారలు); కల = ఉన్నట్టి; కొండ = పర్వతము; చందమునన్ = వలె; కో = కో; అని = అని; ఆర్చి = అరిచి; సురల్ = దేవతలు; నుతింపగన్ = స్తుతించగా.

భావము:

బలరాముడు కట్టదెబ్బతిన్న కాలసర్పంలాగ చెలరేగి, బంగారుకట్లు వేసిన "సునంద" అనే పేరు గల తన రోకలితో ద్వివిదుడిని మెడ మీద కొట్టాడు. ఆ దెబ్బకు చిమ్మిన రక్తంతో వాడు "కో" అని అరుస్తూ ఎఱ్ఱని కొండలా కనపడ్డాడు. ఇది చూసి దేవతలు ఎంతో సంతోషించారు.

10.2-552-మత్త.

అంత వాఁ డొక యింత మూర్ఖులి యంతలోఁ దెలివొంది దు

ర్థాంతభూరిభుజావిజృంభణుఁడై మహీజము పూన్చి దై

త్యాంతకాగ్రజ వ్రేసె; వ్రేసిన నాగ్రహంబున దాని నిం

తంతలై ధర రాలఁ జేసె నహీనవిక్రమశాలియై.

టీకా:

అంతన్ = అంతట; వాడు = అతడు; ఒకయింత = కొద్దిగా; మూర్ఖులి = మూర్ఖపోయి, తెలివితప్పి;

అంతలోన్ = వెంటనే; తెలివొంది = తేరుకొని; దుర్థాంత = అణపరాని; భూరి = మిక్కుటమైన {భూరి -

సంఖ్యలలో భూరి వలె పెద్దదైన}; భుజా = భుజబలము యొక్క; విజృంభణుడు =

విజృంభించినవాడు; ఐ = అయ్యి; మహీజము = చెట్టును {మహీజము - మహిన్ (నేలపై) పుట్టునది,

చెట్టు}; పూన్చి = ధరించి, ఊచిపెట్టి; దైత్యాంతకాగ్రజన్ = బలరాముని; వ్రేసెన్ = దెబ్బవేయగా;

వ్రేసినన్ = వేయగా; ఆగ్రహమునన్ = కోపముతో; దానినిన్ = దానిని; ఇంతింతలు = చిన్న చిన్న

ముక్కలు; ఐ = అయ్యి; ధరన్ = నేలమీద; రాలన్ = రాలిపడునట్లు; చేసెన్ = చేసెను; అహీన =

మిక్కిలి; విక్రమశాలి = పరాక్రమవంతుడు; ఐ = అయ్యి.

భావము:

అలా బలరాముడు కొట్టిన దెబ్బకు కొద్దిగా మూర్ఖపోయిన ద్వివిదుడు, కొంతసేపటికి తేరుకొని

అతిశయించిన భుజబలంతో ఒక పెద్ద చెట్టును పెరికి, దానితో బలరాముడిని గట్టిగా కొట్టాడు. ఆ

వృక్షాన్నిమిక్కిలి ఆగ్రహంతో మొక్కవోని పరాక్రమంతో బలరాముడు ముక్కలు ముక్కలు చేసి

పారేసాడు.

10.2-553-క.

మఱియునుఁ జల ముడుగక వెసఁ

దరుచరుఁ డొకతరువు వ్రేయఁ దాలాంకుఁ డనా

దరమునఁ దునిమిన వెండియుఁ

దొరఁగించెఁ గుజంబు లతఁడు దోడ్తోఁ దునుమన్.

టీకా:

మఱియునున్ = ఇంకను; చలము = మచ్చరము; ఉడుగక = తగ్గక; వెసన్ = వడిగా; తరుచరుడు = కోతిగాడు (తరుచరము - తరువుల (చెట్లపై) చరించునది, కోతి); ఒక = ఒకానొక; తరువున్ = వృక్షమును; వ్రేయన్ = వేయగా; తాలంకుడున్ = బలరాముడు; అనాదరమునన్ = తిరస్కారముతో; తునిమునన్ = ముక్కలు చేయగా; వెండియున్ = మరల; తొరగించెన్ = త్వర త్వరగా వేసెను; కుజంబులన్ = చెట్లను; అతడు = వాడు, ద్వివిదుడు; తోడ్తోడన్ = వెంటవెంటనే; తునుమన్ = ముక్కలు చేయగా;

భావము:

వానరుడు ఇంకా పట్టువిడవకుండా ఒక్కొక్క చెట్టు పెళ్ళగించి బలరాముడి మీదకి విసరసాగాడు. వాడు విసిరిన వృక్షాలు అన్నింటినీ బలరాముడు వెంటవెంటనే ముక్కలు చేసేసాడు.

10.2-554-క.

ఆ చందంబున వనచరుఁ

డేచి మహీరుహచయంబు లెల్లను హలిపై

వైచి యవి శూన్య మగుటయుఁ

జూచి శిలావృష్టిఁ గురిసె సుర లగ్నింపన్.

టీకా:

ఆ = ఆ; చందంబునన్ = విధముగ; వనచరుడు = కోతిగాడు; ఏచి = విజృంభించి; మహీరుహ = చెట్ల; చయంబులు = సమూహములు; ఎల్లనున్ = అన్నిటినీ; హలి = బలరాముని (హలి - హలాయుధము గలవాడు, బలరాముడు); పైన్ = మీద; వైచి = వేసి; అవి = అవన్ని; శూన్యము = వ్యర్థము; అగుటయున్ = కాగా; చూచి = చూసి; శిలా = రాళ్ళను; వృష్టిన్ = వానగా; కురిసెన్ = కురిపించెను; సురలు = దేవతలు; అగ్నింపన్ = శ్లాఘించగా.

భావము:

అలా ద్వివిధ వానరుడు రెచ్చిపోయి సమీపంలో ఉన్న చెట్లన్నీ పెరికి బలరాముడి మీదకు విసిరాడు. అవన్నీ వృధా కావడంతో, దేవతలు పొగిడేలా రాళ్ళవర్షం కురిపించాడు.

10.2-555-క.

బలుఁ డపుడు జాలు తుమురై

యల రాలఁగఁ జేసి యార్వ నే నుడుగక యా

వలిముఖుఁడు తాలసన్నిభ

ములయిన నిజబాహుదండముల నుగ్రుండై.

టీకా:

బలుడు = బలరాముడు; అపుడు = అప్పుడు; జాలు = రాళ్ళు; తుమురు = పొడిపొడిగా; ఐ = అయ్యి;
ఇలన్ = నేలపై; రాలగన్ = రాలునట్లు; చేసి = చేసి; ఆర్వన్ = సింహనాదము చేయగా; ఏన్ =
ఏమాత్రము; ఉడుగక = వెనుదీయకుండ; ఆ = ఆ; వలిముఖుడు = కోతిగాడు {వలిముఖము -
ముడుతలతో కూడిన ముఖము కలది, కోతి}; తాల = తాడిచెట్టు; సన్నిభములు = వంటి; అయిన =
ఐన; నిజ = తన యొక్క; బాహుదండములన్ = చేతులు అను కట్టలతో; ఉగ్రుండు = భయంకరుడు;
ఐ = అయ్యి.

భావము:

వాడు వేసే రాళ్ళు అన్నింటినీ బలరాముడు పొడి పొడి చేసేసాడు. దానితో ద్వివిధుడు కోపం మితిమీరడంతో తాటిచెట్లవంటి తన బాహువులతో బలరాముడి మీద ముష్టియుద్ధానికి తలపడ్డాడు.

10.2-556-క.

వడిఁ బిడుగుఁ బోని పిడికిటఁ

బొడిచిన వడి సెడక బలుఁడు ముసలము హలమున్

విడిచి ప్లవంగుని మెడఁ గడు

వెడవెడ బిగియించె గ్రుడ్లు వెలి కుఱుకంగన్.

టీకా:

వడిన్ = వేగముగా; పిడుగున్ = పిడుగును; పోని = పోలిన; పిడికిటన్ = ముష్టితో; పొడిచినన్ = గుద్దగా; వడిన్ = వేగము; చెడక = తగ్గకుండా; బలుడు = బలరాముడు; ముసలమున్ = రొకలిని; హలమున్ = నాగలిని; విడిచి = వదలిపెట్టి; ప్లవంగుని = వానరుని; మెడన్ = కంఠమును; కడు = మిక్కిలి; వెడవెడ = అలవోకగా; బిగియించెన్ = బిగించెను; గ్రుడ్లు = కనుగుడ్లు; వెలి = బయట; కున్ = కు; కుఱుకంగన్ = ఉబుకునట్లుగా.

భావము:

ద్వీవిదుడు బలరాముడిని పిడుగులాంటి పిడికిటి పోటు పొడిచాడు. అప్పుడు, బలరాముడు తన చేతిలో ఉన్న రొకలినీ, నాగలినీ ప్రక్కన పెట్టి, వాడి కనుగుడ్లు బయటికి వచ్చేలా, రెండు చేతులతో ద్వీవిదుడి మెడను అలవోకగా పట్టి గట్టిగా బిగించాడు.

10.2-557-క.

వదనమునఁ జెవుల రుధిరము

మెదడును దొరఁగంగ వాడు మేదినిమీదం

జదికిలబడి యొక యింతయు

మెదలక మిడుకంగ లేక మృతిఁ బొందె నృపా!

టీకా:

వదనమునన్ = నోటినుండి; చెవులన్ = చెవులనుండి; రుధిరము = రక్తము; మెదడును = కొవ్వు; తొరగంగన్ = కారుతుండగా; వాడు = వాడు; మేదిని = నేల; మీదన్ = పైన; చదికిలబడి = కూర్చుండిపోయి; ఒకయింతయున్ = కొంచెముకూడ; మెదలక = కదలకుండగ; మిడుకంగలేక = లేవలేక; మృతిన్ = చావును; పొందెన్ = పొందెను; నృపా = రాజా.

భావము:

ఓ రాజా! బలరాముడు అలా ద్వివిదుడి గొంతు గట్టిగా నులుమడంతో వాడి నోటిలో నుంచి, చెవుల్లో నుంచి రక్తం స్రవించింది; మెదడు చెదరిపడింది; ధబీలు మని భూమి మీద పడ్డాడు; చలనం ఆగిపోయింది; మరణించాడు.

10.2-558-తే.

వానిపాటున కప్పుడు వనసమేత

మగుచు నా శైలరాజ మల్లల నాడె;

సురగణంబులు రాముపై సురభి కుసుమ

వృష్టి గురియించి రతుల సంతృప్తి మెఱసి.

టీకా:

వాని = వాడి యొక్క; పాటు = పడిపోవుట; నకు = కు; అప్పుడు = ఆ సమయము నందు; వన = అడవితో; సమేతము = కూడినది; అగుచున్ = జెతు; ఆ = ఆ; శైలరాజము = పర్వతము, రైవతము; అల్లలాడెన్ = చలించెను; సురలు = దేవతా; గణంబులున్ = సమూహములు; రాము = బలరాముని; పైన్ = మీద; సురభి = మంచి సువాసన గల; కుసుమ = పూల; వృష్టిన్ = వానను; కురియించిరి = కురిపించిరి; అతుల = మిక్కిలి; సంతృప్తిన్ = తృప్తితో; మెఱసి = ప్రకాశింపజేసి.

భావము:

అలా ద్వివిదుడు పడిన పాటుకు ఆ అడవితోపాటు రైవతపర్వతం వణికిపోయింది. దేవతలు ఆనందంతో బలరాముడి మీద పుష్పవర్షం కురిపించారు.

10.2-559-వ.

ఇవ్విధంబున భువనకంటకుండైన దుష్టశాఖామృగేంద్రుని వసుంధరకుం బలిచేసి సకల జనంబులుఁ బరమానందకందళిత హృదయారవిందులై తన్ను నందింప నయ్యదునందనుండు నిజ నగరంబున కరుదెంచె"నని శుకుండు వెండియు నమ్మనుజ పతి కిట్లనియె.

టీకా:

ఈ = ఈ; విధంబునన్ = విధముగా; భువన = లోకములకు; కంటకుడు = బాధించు, ముల్లువలె
బాధించు వానిని; ఐన = అయిన; దుష్ట = చెడ్డ; శాఖామృగ = వానర; ఇంద్రుని = శ్రేష్ఠుని; వసుంధర =
భూదేవి; కున్ = కి; బలిచేసి = సంహరించి; సకల = ఎల్ల; జనంబులు = ప్రజలు; పరమ = మిక్కిలి;
ఆనంద = సంతోషముచేత; కందళిత = వికసించిన; హృత్ = హృదయము అను; అరవిందలు =
పద్మములు కలవారు; ఐ = అయ్యి; తన్ను = తనను; నందింప న్ = సంతోషింపజేయగా; ఆ = ఆ;
యదు = యాదవ; నందనుండు = కుమారుడు; నిజ = తన; నగరంబున్ = పట్టణమున; కున్ = కు;
అరుగుదెంచెను = వచ్చెను; అని = అని; శుకుండు = శుకుడు; వెండియున్ = ఇంకను; ఆ = ఆ;
మనుజపతి = రాజున; కిన్ = కు; ఇట్లు = ఈ విధముగ; అనియె = పలికెను;

భావము:

ఈవిధంగా లోకకంటకుడైన ఆ ద్వివిధ వానరుడిని సంహరించిన బలరాముడిని ప్రజలు
అందరూ ఆనందంతో పొగిడారు. అంతట, అతను తన నగరానికి వచ్చేసాడు." అని చెప్పి, శుకుడు
తిరిగి పరీక్షిత్తుతో ఇలా అన్నాడు.

దశమ స్కంధము - ఉత్తర : సాంబుడు లక్షణ నెత్తకు వచ్చుట

10.2-560-నీ.

"కొరి సుయోధనుక్రూతురు సర్వల-

క్షణములు గల్గి లక్షణ యనంగ

మహి నొప్పు కన్యకామణి వివాహంబున-

జక్రహస్తుని తనూజాతుడైన

సాంబుడు బలసాహసమున నెత్తకపోవ-

గౌరవు లీక్షించి "క్షడగి క్రొవ్వి

పడచువాఁ డొకఁ డదె బ్రాలికఁ గొనిపోవు-

చున్నాఁడు గైకొన కుక్కుమిగిలి

యిట్టి దుర్మదుఁ గయిముట్టి పట్టి తెచ్చి

జనులు వెఱఁగందఁ జెఱపట్టి యును తుమేని

యదువులు మనల నేమి సేయంగఁ గలరో"

యనుచుఁ గురువృద్ధజనముల యనుమతమున.

టీకా:

కోరి = కావలెనని; సుయోధను = సుయోధనుని; కూతురు = పుత్రిక; సర్వ = ఎల్ల; లక్షణములున్ = శుభలక్షణములు; కల్గిన్ = కలిగిన; లక్షణ = లక్షణ అని; అనంగన్ = అనగా; మహిన్ = భూమిమీద; ఒప్పు = చక్కగానుండెడి; కన్యక = పెళ్ళికావలసిన వధువు; మణి = శ్రేష్ఠురాలు; వివాహంబునన్ = వివాహసమయమున; చక్రహస్తుని = కృష్ణుని {చక్రహస్తుడు - చక్రము ధరించినవాడు, కృష్ణుడు}; తనూజాతుడు = కుమారుడు; ఐన = అయిన; సాంబుడు = సాంబుడు; బల = బలము చేత; సాహసమునన్ = తెగువచేత; ఎత్తుకుపోవన్ = తీసుకుపోతుండగా; కౌరవులు = కౌరవులు, దుర్యోధనాదులు {కౌరవులు - కురువంశపువారు, ధృతరాష్ట్రుని కుమారులు వందమంది (100), చూ. వివరములకు అనుయుక్తములందు}; ఈక్షించి = చూసి; కడగి = ప్రయత్నపడి; క్రొవ్వి = మదించి; పడచువాడు = కుట్టవాడు; ఒకడు = ఒక్కడు; అదె = అదిగో; బాలికన్ = కన్యకను; కొనిపోవుచున్నాడు = తీసుకుపోతున్నాడు; కైకొనక = లక్ష్యపెట్టకుండ; ఉక్కుమిగిలి = బలము అతిశయించి; ఇట్టి = ఇటువంటి; దుర్మదున్ = చెడ్డగర్విష్ఠిని; కయి = చేయి; ముట్టి = అందుకొని; పట్టి = పట్టుకొని; తెచ్చి = తీసుకువచ్చి; జనులు = ప్రజలెల్లరు; వెఱగందన్ = ఆశ్చర్యపోవునట్లు; చెఱపట్టి = బంధించి; ఉనుతుమేని = మనము ఉంచిన పక్షమున; యదువులున్ = యాదవులు; మనలన్ = మనని; ఏమి = ఏమి; చేయంగగలరో = చేయగలరు, ఏమిచేయలేరు; అనుచున్ = అని; కురు = కురు వంశపు; వృద్ధ = పెద్ద; జనముల = వారి; అనుమతంబునన్ = అనుజ్ఞతో.

భావము:

"రాజా! దుర్యోధనుడి కుమార్తె పేరు లక్షణ సకల శుభలక్షణాలు కలిగిన కన్య. శ్రీకృష్ణుడి కుమారుడైన సాంబుడు ఆ వివాహ సమయంలో ఆమెను ధైర్యసాహసాలతో ఎత్తుకుపోయాడు.

అది చూసి కౌరవులు “ఒక కుఱ్ఱవాడు మన అమ్మాయిని దౌర్జన్యంగా తీసుకుపోతున్నాడు. ఆ పొగరుబోతును బంధించి తెచ్చి, చెరసాలలో వేడ్డాము. యాదవులు మనలను ఏమిచేయగలరు.” అని. పెద్దలైన భీష్మాదుల అనుమతితో.....

10.2-561-వ.

ఇట్లు గడంగి యుద్ధసన్నద్ధులై బలశౌర్యోపేతులగు కర్ణ శల్య భూరిశ్రవో యజ్ఞకేతు సుయోధనాదులు సమున్నత రథారూఢులై కూడ నరిగిన వారలఁ గనుంగొని జాంబవతీనందనుండు మందస్మిత వదనారవిందుం డగుచు సింగంబు భంగి గర్జించుచు మణిదీప్తం బైన చాపంబుఁబూని నిల్చిన వారును సాంబు నదల్చి “నిలునిలు” మని పలికి.

టీకా:

ఇట్లు = ఈ విధముగ; కడంగి = పూని; యుద్ధ = యుద్ధమునకు; సన్నద్ధులు = సిద్ధపడినవారు; ఐ = అయ్యి; బల = పెద్దసైన్యముతో; శౌర్యము = పరాక్రమముతో; ఉపేతులు = కూడుకొన్నవారు; అగు = ఐన; కర్ణ = కర్ణుడు; శల్య = శల్యుడు; భూరిశ్రవః = భూరిశ్రవుడు; యజ్ఞకేతు = యజ్ఞకేతుడు; సుయోధన = దుర్యోధనుడు; ఆదులున్ = మున్నగువారు; సమ = మిక్కిలి; ఉన్నత = ఎత్తైన; రథ = రథములపై; ఆరూఢులు = ఎక్కినవారు; ఐ = అయ్యి; కూడనరిగినన్ = వెంటనంటగా; వారలన్ = వారిని; కనుంగొని = చూసి; జాంబవతీనందనుండు = సాంబుడు {జాంబవతీనందనుడు - జాంబవతి అందు కృష్ణునికి జన్మించిన వాడు, సాంబుడు}; మందస్మిత = చిరునవ్వు కల; వదన = మోము అను; అరవిందుడు = పద్మము కలవాడు; అగుచున్ = ఔతు; సింగంబు = సింహము; భంగిన్ = వలె; గర్జించుచు = బొబ్బలు వేయుచు; మణి = రత్నాలచే; దీప్తంబు = ప్రకాశించునది; ఐన = అయిన; చాపంబునునన్ = ధనుస్సును; పూని = ధరించి; నిల్చినన్ = నిలువగా; వారును = వారుకూడ; సాంబున్ = సాంబుడిని; అదల్చి = అదలించి; నిలునిలుము = ఆగిపోమ్ము; అని = అని; పలికి = కేకలేసి.

భావము:

మహాపరాక్రమోపేతులైన కర్ణ, శల్య, భూరిశ్రవ, యజ్ఞకేతు, దుర్యోధనాదులు యుద్ధసన్నద్ధులై చెలరేగి రథాలెక్కి, సాంబుడిని వెంబడించారు. ఆ జాంబవతి పుత్రుడు సాంబుడు వారిని చూసి

చిరునవ్వులు చిందులాడే ముఖారవిందంతో సింహంలాగా గర్జిస్తూ ధనుర్ధారియై ఎదురొడ్డి నిలపడ్డాడు. కౌరవులు సాంబుడి మీదకి వెళ్ళి "ఆగు ఆగు" అని అదలించారు.

10.2-562-తే.

చండ కోదండ ముక్త నిశాత విశిఖ

జాల మందంద వఱపి యాభీలముగను

నందనందన నందన స్యందనంబు

ముంచి రచలేంద్రమును ముంచు మంచు పగిది.

టీకా:

చండ = తీవ్రమైన; కోదండ = ధనుస్సునుండి; ముక్త = విడువబడిన; నిశాత = వాడియైన; విశిఖ = బాణముల యొక్క; జాలమున్ = సమూహమును; అందంద = ఒకదానిమీదొకటి; వఱపి = ప్రయోగించి; ఆభీలముగను = భయంకరముగ; నందనందననందన = సాంబుని {నందనందననందనుడు - నందుని కొడుకు యొక్క (కృష్ణుని) కొడుకు, సాంబుడు}; స్యందనంబున్ = రథమును; ముంచిరి = మునుగునట్లు చేసిరి; అచల = పర్వత; ఇంద్రమును = శ్రేష్ఠమును; ముంచు = ముంచివేసెడి; మంచు = మంచుతెర; పగిదిన్ = వలె.

భావము:

కౌరవులు ధనుస్సులు ఎక్కుపెట్టి సాంబుడి మీద వాడి బాణాలను ప్రయోగించి, మంచు పర్వతాన్ని ముంచివేసినట్లు అతడి రథాన్ని బాణాలతో కప్పివేశారు.

10.2-563-వ.

మఱియును.

టీకా:

మఱియును = ఇంకను.

భావము:

ఇంకా..

10.2-564-శా.

శౌర్యతోప విజృంభణంబుల సరోజాతాక్షసూనున్ సురా
హార్యస్థైర్యుని మీద నేయ నతఁ డుద్యద్భూరిబాహుబలా
వార్యుండై శితసాయకాలి నవి మాయంజేసినన్ దేవతా
తూర్యంబుల్ దివి మ్రోసె; నంత నతఁ డస్తోకప్రతాపోన్నతిన్.

టీకా:

శౌర్య = శౌర్యముచేత; ఆటోప = ఉత్సుకతచేత; విజృంభణంబులన్ = విజృంభించుటచేత;
సరోజాతాక్షసూనున్ = సాంబుని (సరోజాతాక్ష సూనుడు - సరోజాతాక్షుడు (కృష్ణుడు) యొక్క
సూనుడు (కొడుకు), సాంబుడు); సురాహార్య = మేరుపర్వతమంత ధైర్యంతో; స్థైర్యుని =
చలింపకనుండువాని; మీదన్ = పైన; వేయన్ = ప్రయోగించగా; అతడున్ = అతడు, సాంబుడు;
ఉద్యత్ = ఉప్పొంగుచున్న; భూరి = మిక్కుటమైన; బాహుబలా = భుజబలముచేత; అవార్యుండు =
అడ్డగింపరానివాడు; ఐ = అయ్యి; శిత = వాడియైన; సాయక = బాణముల; ఆలీన్ =
సమూహముచేత; అవి = వానిని; మాయన్ = నశింప; చేసినన్ = చేయగా; దేవతా = దేవతల;
తూర్యంబులు = వాయిద్యములు; దివిన్ = ఆకాశమున; మ్రోసెన్ = మోగినవి; అంతన్ = పిమ్మట;
అతడున్ = అతడు; అస్తోక = మిక్కుటమైన (అస్తోకము - తక్కువకానిది, అధికమైనది); ప్రతాప =
శౌర్యము యొక్క; ఉన్నతిన్ = గొప్పదనముచేత.

భావము:

ఈవిధంగా మేరుపర్వతంతో సమానమైన ధైర్యంగల కృష్ణకుమారుడు సాంబుడి మీద కౌరవులు
పరాక్రమంతో విజృంభించి బాణాలను ప్రయోగించారు. అతడు ఆకాశంలో దేవ దుంధుభులు
మ్రోగుతుండగా, అతిశయించిన భుజబల శౌర్యాలతో, కౌరవులు తనపై వేసిన బాణాలు అన్నింటినీ
ధ్వంసం చేశాడు.

ఇట్లు గడంగి బాణజాలంబులు పరగించి యందఱ కన్నిరూపులై రథ రథ్య సూతధ్వజ
పతాకాతపత్రంబులు చూర్ణంబులుగావించి విరథులం జేసి వారల మెయిమఱపులఱువుల్ను
గావించి యొక్కొక్కనిఁ బెక్కు బాణంబుల నుచ్చిపోనేసిన వారలు శోణిత దిగ్ధాంగులై కుసుమిత
కింశుకంబులం బోలి యుండి; రంత.

టీకా:

ఇట్లు = ఈ విధముగ; కడంగి = ఉత్సాహపడి; బాణ = బాణముల; జాలంబులున్ =
సమూహములను; పరగించి = ప్రయోగించి; అందఱ = అందరి; కిన్ = కి; అన్ని = అన్ని; రూపులు =
విధములుగా ఎదుర్కొనువాడు; ఐ = అయ్యి; రథ = తేరులను; రథ్య = గుఱ్ఱములను; సూత =
రథసారథులను; ధ్వజ = జండాలును; పతాకా = జండాలును; ఆతపత్రంబులున్ = గొడుగులను;
చూర్ణంబులు = నుగ్గునుగ్గు; కాన్ = అగునట్లు; కావించి = చేసి; విరథులన్ = రథము నష్టపోయిన
వారిని; చేసి = చేసి; వారలన్ = వారిని; మెయిమఱపులన్ = కవచములను; అఱువుల్ను =
ఖండించిన వానిగా; కావించి = చేసి; ఒక్కొక్కని = ప్రతి ఒక్కరిని; పెక్కు = అనేక; బాణంబులన్ =
బాణములచేత; ఉచ్చిపోన్ = భేదించుకొనిపోవునట్లు, దూసిపోవునట్లు; ఏసినన్ = వేయగా; వారలు
= వారు, కౌరవులు; శోణిత = రక్తము చేత; దిగ్ధ = పూయబడిన; అంగులు = దేహములు కలవారు; ఐ
= అయ్యి; కుసుమిత = పుష్పించిన; కింశుకంబులన్ = మోదుగ చెట్లను; పోలి = సరిపోలుతూ;
ఉండిరి = ఉన్నారు; అంతన్ = అంతట.

భావము:

అపార పరాక్రమంతో సాంబుడు కౌరవుల మీద లెక్కలేనన్ని బాణాలను ప్రయోగించి, అందరకూ
అన్ని రూపాలతో కనపడుతూ, వారి రథాలనూ, గుఱ్ఱాలనూ, రథసారథులనూ, జండాలునూ పొడి
పొడి చేసాడు. వారు ధరించిన కవచాలను సైతం భేదించి వారి శరీరాలలో దూసుకుపోయేలా
శరపరంపర ప్రయోగించాడు. సాంబుడి శరజాలం వలన కలిగిన రక్తం కారుతున్న గాయాలతో
కౌరవులు పుష్పించిన కింశుకవృక్షాల్లాగా కనపడ్డారు.

వారలనేకు లయ్యు బలవంతులునయ్యు మహోగ్రసంగ రో

దారపరాక్రమప్రకటదక్షులునయ్యుఁ గుమారకున్ జగ

ద్వీరుని నొక్కనిం జెనకి వ్రేలును వంపగలేక సిగ్గునం

గూరినచింత నొండొరులఁ గూడుచు విచ్చుచు వెచ్చనూర్పుచున్.

టీకా:

వారలు = వారు; అనేకులు = చాలామంది; అయ్యున్ = ఐ ఉన్నను; బలవంతులు = బలము కలవారు; అయ్యున్ = అయినప్పటికీ; మహా = మిక్కిలి; ఉగ్ర = భీకరమైన; సంగర = యుద్ధమునందు; ఉదార = విస్తారమైన; పరాక్రమ = విక్రమము; ప్రకట = చూపుటంబు; దక్షులున్ = సమర్థులు; అయ్యున్ = అయినప్పటికీ; కుమారకున్ = బాలుని; జగత్ = లోక; వీరుని = వీరుడిని; ఒక్కనిన్ = ఒక్కడిని; చెనకి = తాకి, ఎదిరించి; వ్రేలునున్ = వ్రేలును కూడ; వంపగలేక = వంచలేక; సిగ్గునన్ = లజ్జతో; కూరిన = పొందిన; చింతన్ = విచారముతో; కూడుచున్ = కలిసికొనుచు; విచ్చుచున్ = విడిపోతూ; వెచ్చనూర్పుచున్ = నిట్టూరుస్తు.

భావము:

కౌరవుల అధిక బలవంతులూ, యుద్ధవిశారదులూ అయిన అంతమంది ఉన్నప్పటికీ, మహావీరుడు సాంబుడు ఒక్కడితో తలపడి అతని వ్రేలు కూడ వంచలేకపోయారు. దానితో, వారు సిగ్గుపడి అవమాన భారంతో చాలా బాధపడ్డారు. నిట్టూర్పులు విడిచారు.

10.2-567-వ.

మగిడి సమరసన్నద్ధులై సంరంభించి.

టీకా:

మగిడి = మరల; సమర = యుద్ధమునకు; సన్నద్ధులు = సిద్ధపడినవారు; ఐ = అయ్యి; సంరంభించి = త్వరపాటుతో పూని.

భావము:

కొరవులు తిరిగి యుద్ధానికి సిద్ధమై సాంబుడిని ఎదుర్కొన్నారు.

10.2-568-ఉ.

అందఱు నొక్కపెట్ట దనుజాంతకనందనుఁ జుట్టుముట్టి యం
దంద నిశాతసాయకచయంబుల ముంచి రథంబు నుగ్ర లీ
లందునుమాడి చాపము చలంబునఁ ద్రుంచి హయాలిఁజంపి సూ
తుఁడెగటార్చి యంత విరధుండుగుడున్ వెసఁ జొచ్చి పట్టినన్.

టీకా:

అందఱున్ = అందరు; ఒక్కపెట్టన్ = ఒక్కసారిగా; దనుజాంతకనందనున్ = సాంబుని; చుట్టుముట్టి
= చుట్టును ఎదిరించి; అందంద = మఱిమఱి; నిశాత = వాడియైన; సాయక = బాణముల;
చయంబులన్ = సమూహము నందు; ముంచి = ఆవరించి; రథంబును = రథమును; ఉగ్ర =
భయంకరమైన; లీలన్ = రీతిలో; తునుమాడి = తెగనరికి; చాపము = వింటిని; చలంబునన్ =
పట్టుదలతో; త్రుంచి = నరికి; హయ = గుఱ్ఱముల; ఆలీన్ = సమూహమును; చంపి = చంపి; సూతున్
= సారథిని; తెగటార్చి = చంపి; అంతన్ = అంతట; విరధుండు = రథములేనివాడి; అగుడున్ =
అగుటచేత; వెస = వడిగా; చొచ్చి = చేరబోయి; పట్టినన్ = పట్టుకొనగా.

భావము:

అందరూ ఒక్కమారుగా దాడిచేసి సాంబుడి మీద పదునైన బాణాలతో ముంచెత్తారు. అతడి
రథాన్ని, ధనస్సునీ విరగగొట్టారు. గుఱ్ఱాలనూ సూతుణ్ణి చంపి విరధుడిని చేసి బంధించారు.

10.2-569-తే.

బాలకుఁడు చేయునది లేక పట్టువడియెఁ
గొరవులు దమ మనములఁ గౌతుకంబు

లోలయ సాంబునిఁ గన్యకాయుక్తముగనుఁ

బురమునకుఁ దెచ్చి రతులవిభూతి మెఱసి.

టీకా:

బాలకుడు = పిల్లవాడు; చేయునది = చేయగలిగినది; లేక = లేకపోవుటచేత; పట్టుపడియె = పట్టుబడెను; కౌరవులున్ = కౌరవులు; తమ = వారి; మనములన్ = మనస్సు లందు; కౌతుకంబులు = కుతూహలములు; ఒలయన్ = అతిశయింపగా; సాంబునిన్ = సాంబుడుని; కన్యకా = బాలికతో; యుక్తముగను = పాటు; పురమున్ = పట్టణమున; కున్ = కు; తెచ్చిరి = తీసుకువచ్చిరి; అతుల = సాటిలేని; విభూతిన్ = వైభవము; మెఱసి = ప్రకాశింపజేసి.

భావము:

చిన్నపిల్లాడైన సాంబుడు కౌరవులకు పట్టుబడ్డాడు. వారు అధిక సంతోషంతో, సాంబుడిని కన్యను పట్టణానికి తీసుకుని వచ్చారు.

10.2-570-వ.

అంత ద్వారకానగరంబున.

టీకా:

అంతన్ = అంతట; ద్వారకా = ద్వారకా; నగరంబునన్ = నగరము నందు.

భావము:

అక్కడ ద్వారకానగరంలో...

10.2-571-ఉ.

జాంబవతేయు వార్త యదుజాతులు నారదయోగిచే సమ

స్తంబును విన్నవా రగుచు సంగరకౌతుక ముప్పతిల్లఁ జి

త్తంబులఁ గౌరవాన్వయక**దంబము** నొక్కట నుక్కడంచు కో

పంబున నుగ్రసేనజన**పా**లు ననుజ్ఞ ననూనసైన్యముల్.

టీకా:

జాంబవతేయు = సాంబుని; వార్త = వృత్తాంతము; యదుజాతులు = బలరామకృష్ణులు; నారద = నారద; యోగి = ముని; చేన్ = వలన; సమస్తంబును = సర్వమును; విన్నవారు = వినినవారు; అగుచున్ = ఔతు; సంగర = యుద్ధ; కౌతుకము = కుతూహలములు; ఉప్పతిల్లన్ = పుట్టుచుండగా; చిత్తంబులన్ = మనసు లందు; కౌరవా = కౌరవవంశస్థుల; కదంబమున్ = అందరిని; ఒక్కటన్ = ఒక్కసారిగా; ఉక్కడంచు = గర్వము అణచవలెనని; కోపంబుననున్ = కోపముతో; ఉగ్రసేన = ఉగ్రసేనుడు అను; జనపాలున్ = రాజు; అనుజ్ఞన్ = అనుమతిని; అనూన = సమస్తమైన; సైన్యముల్ = సేనలు.

భావము:

సాంబుడు పట్టుబడిన వార్తలు అన్నీ నారదమహర్షి ద్వారా యాదవవీరులు విన్నారు. యుద్ధోత్సాహం అతిశయించగా కౌరవ వంశాన్ని నాశనం చేయడానికి సిద్ధమయ్యారు. మహారాజైన ఉగ్రసేనుడి అనుమతిని తీసుకుని, సర్వసైన్యసమేతంగా కదిలారు.

10.2-572-తే.

కూడి నడవంగఁ గని వారి**తో**డ బలుఁడు

"**ధార్తరాష్ట్ర**లు మనకు నెంతయును డాసి

నట్టి బంధులు; వారిపై **నిట్టి** యలుక

నెత్తి చనుచుంట యిది నీతి**యే** తలంప?"

టీకా:

కూడి = కూడగట్టుకొని; నడవన్ = బయలుదేరిపోతుండగా; గని = చూసి; వారి = వారల; తోడన్ = తోటి; బలుడు = బలరాముడు; ధార్తరాష్ట్రలు = కౌరవులు {ధార్తరాష్ట్రలు - ధృతరాష్ట్రుని కొడుకులు,

కొరవులు 100 మంది; మన = మన; కున్ = కు; ఎంతయున్ = మిక్కిలి; డాసినట్టి = దగ్గరి;
 బంధులున్ = బంధువులు; వారి = వారల; పైన్ = మీద; ఇట్టి = ఇటువంటి; అలుకన్ = కోపగించుట;
 ఎత్తి = దండెత్తి; చనుచుంటన్ = పోవుట; ఇది = ఇది; నీతియె = పాడియేనా; తలంపన్ =
 విచారించగా.

భావము:

అలా సైన్యం సమాయత్తం అయి బయలుదేరుతుంటే, బలరాముడు యాదవవీరులతో ఇలా
 అన్నాడు "కొరవులు మనకు దగ్గర చుట్టాలు. వారి మీదకి యుద్ధానికి వెళ్ళడం నీతి కాదు."

దశమ స్కంధము - ఉత్తర : బలుడు నాగనగరం బేగుట

10.2-573-వ.

అని వారల వారించి తత్క్షణంబ బంధుప్రియుం డైన బలరాముండ నలార్కసంకాశంబగు
 కాంచనరథం బెక్కి యనురక్తులైన భూసురులును, నుద్ధవాదులగు కులవృద్ధులును సేవింపం
 గరిపురంబునకుం జని తత్పురోపకంఠవనంబున సురభికుసుమ ఫలభరితతరుచ్ఛాయావిరచిత
 చంద్రకాంత శిలాతలంబునందు వసియించి, మహితగ్రహమధ్యగతుండైన పూర్ణచంద్రు ననుకరించి
 యుండె; నంతఁ గార్యబోధనంబు సేయుటకై కొరవులకడకుఁ బ్రబుద్ధుండైన యుద్ధవునిం బనిచినం
 జని; యతం డాంబికేయునకు ధనురాచార్యాపగాతనూభవ సుయోధనులకుం బ్రణమిల్లి వారి చేత
 నభినందితుండై యిట్లనియె.

టీకా:

అని = అని; వారలన్ = వారని; వారించి = ఆపి; తత్క్షణంబ = వెంటనే; బంధు = బంధువుల ఎడ;
 ప్రియుండు = ప్రీతి కలవాడు; ఐన = అయిన; బలరాముండు = బలరాముడు; అనల = అగ్నితో; అర్క
 = సూర్యునితో; సంకాశంబు = పోలినది; అగు = ఐన; కాంచన = బంగారు; రథంబున్ = తేరుని; ఎక్కి
 = ఎక్కి; అనురక్తులు = ప్రీతి కలవారు; ఐన = అయిన; భూసురులును = విప్రులు; ఉద్ధవ = ఉద్ధవుడు;
 ఆదులున్ = మున్నగువారు; అగు = ఐన; కుల = కులము నందు; వృద్ధులును = పెద్దలు; సేవింపన్ =

కొలుచుచుండగా; కరిపురంబున్ = హస్తినాపురమున; కున్ = కు; చని = వెళ్ళి; తత్ = ఆ; పుర = పట్టణము యొక్క; ఉపకంఠ = దాపునగల; వనంబునన్ = తోట యందు; సురభి = మంచి సువాసనలు కల; కుసుమ = పూలుతో; ఫల = పళ్ళతో; భరిత = నిండియున్న; తరు = చెట్ల; ఛాయా = నీడలలో; విరచిత = ఏర్పరచిన; చంద్రకాంతశిలా = చలువరాతి; తలంబున్ = ప్రదేశము; అందున్ = లో; వసించి = ఉండి; మహిత = మహిమాన్వితమైన; గ్రహ = నవగ్రహముల (నవగ్రహములు - 1సూర్యుడు 2చంద్రుడు 3అంగారకుడు 4బుధుడు 5బృహస్పతి 6శుక్రుడు 7శని 8రాహువు 9కేతువు); మధ్య = నడుమ; గతుండు = ఉండువాడు; ఐన = అయిన; పూర్ణచంద్రునిన్ = నిండుచంద్రుని; అనుకరించి = పోలి; ఉండెను = ఉండెను; అంతన్ = అంతట; కార్యబోధనంబున్ = వచ్చినపనితెలియ; చేయుట = చేయుట; కై = కోసము; కౌరవుల = కౌరవుల; కడ = వద్ద; కున్ = కు; ప్రబుద్ధుండు = మిక్కిలి బుద్ధిశాలి; ఐన = అయిన; ఉద్ధవునిన్ = ఉద్ధవుడిని; పనిచినన్ = పంపించగా; చని = వెళ్ళి; అతండు = అతను; ఆంబికేయున్ = ధృతరాష్ట్రున (ఆంబికేయుడు - అంబిక యందు వ్యాసభగవానుని వలన పుట్టిన వాడు, ధృతరాష్ట్రుడు); కున్ = కు; ధనురాచార్య = ద్రోణాచార్యుడు (ధనురాచార్యుడు - కౌరవపాండవులకు ధనుర్విద్య బోధించిన ఆచార్యుడు, ద్రోణుడు); ఆపగాతనూభవ = భీష్ముడు (ఆపగాతనూభవుడు - ఆపగా (ఉదకముచే పోవునది, గంగకు) శంతనుని వలన పుట్టినవాడు, భీష్ముడు); సుయోధనులు = దుర్యోధనుల; కున్ = కు; ప్రణమిల్లి = నమస్కరించి; వారి = వారి; చేతన్ = చేత; అభినందితుండు = సమ్మానింపబడినవాడు; ఐ = అయ్యి; ఇట్లు = ఈ విధముగ; అనియె = పలికెను.

భావము:

బంధుప్రీతికల బలరాముడు అలా యాదవసైన్యాన్ని నిలువరించి, వెంటనే బంగారు రథం అధిరోపించి అనురాగ యుక్తులైన విప్రులతోనూ, కులవృద్ధులతోనూ కలసి హస్తినాపురానికి వెళ్ళాడు. అక్కడ పట్టణానికి సమీపంలోని వనంలో సుగంధసుమాలతో కూడిన చెట్లనీడలో చంద్రకాంత శిలావేదిక మీద గ్రహాల నడుమ చంద్రుడిలాగ ప్రకాశిస్తూ ఉన్నాడు. అనంతరం కర్తవ్యం బోధించడం కోసం కౌరవుల కొలువు కూటానికి మిక్కిలి బుద్ధిమంతుడు అయిన ఉద్ధవుడిని పంపాడు. ధృతరాష్ట్ర, భీష్మ, ద్రోణ, సుయోధనులకు నమస్కారంచేసి వారి ప్రశంసలు అందుకుని వారితో ఉద్ధవుడు ఇలా అన్నాడు.

10.2-574-సీ.

"భూరియశోధనులార! తాలాంకుండు-

చనుదెంచి నగరోపవనము నందు

నున్నవారడనిన వా రుత్సాహమున బలుఁ-

బొడగను వేడుక బుద్ధిఁ దోపఁ

నరారు కానికల్ గొని చని యర్హపా-

ద్యాదిసత్కృతులు నెయ్యమునఁ జేసి

ధేనువు నిచ్చి సమ్మానించి యందఱు-

నందంద వందనం బాచరించి

10.2-574.1-తే.

యుచితభంగిని నచటఁ గూర్చున్న యెడను

"గుశలమే మీకు? మాకును గుశల" మనుచుఁ

బలికి రాముఁడు కురునరపాలుఁ జూచి

యచటి జనములు వినఁగ నిట్లనియెఁ దెలియ.

టీకా:

భూరి = అత్యధికమైన; యశః = కీర్తి అను; ధనులారా = ధనము సమృద్ధిగా కలవారలూ;

తాలాంకుండు = బలరాముడు {తాలాంకుడు - తాడిచెట్టు జండాగా కలవాడు, బలరాముడు};

చనుదెంచి = వచ్చి; నగర = పట్టణము దగ్గరి; ఉపవనమున్ = తోట; అందున్ = లో; ఉన్నవాడు =

ఉన్నాడు; అనినన్ = అని చెప్పగా; వారు = వారు; ఉత్సాహమునన్ = ఉత్సాహముతో; బలున్ =

బలరాముని; పొడగను = చూచెడి; వేడుక = కుతూహలము; బుద్ధిన్ = మనస్సునందు; తోపన్ =

కలుగగా; తనరారు = ఉన్నతమైన; కానికల్ = కానుకలు, బహుమతులు; కొని = తీసుకొని; చని =

వెళ్ళి; అర్హ = అర్హము; పాద్య = పాద్యము; ఆది = మున్నగు; సత్కృతులు = మర్యాదలు; నెయ్యమునన్

= ప్రీతితో; చేసి = చేసి; ధేనువున్ = పాడిఆవుని; ఇచ్చి = ఇచ్చి; సమ్మానించి = గౌరవించి; అందఱున్

= అందరున్; అందంద = మరీమరీ, పునఃపునః; వందనంబు = నమస్కారము; ఆచరించి = చేసి;

ఉచిత = తగిన; భంగిన్ = విధముగా; అచటన్ = అక్కడ; కూర్చున్న = ఆసీనులై ఉన్న; ఎడను = సమయమునందు; కుశలమే = క్షేమమే; మీ = మీ; కున్ = కు; మా = మా అందర; కున్ = కు; కుశలము = క్షేమమే; అనుచున్ = అని; పలికి = పలకరించి; రాముడు = బలరాముడు; కురునరపాలున్ = ధృతరాష్ట్రుని; చూచి = చూసి; అచటి = అక్కడి; జనములు = వారు; వినగన్ = వినునట్లుగా; ఇట్లు = ఈ విధముగ; అనియె = పలికెను; తెలియన్ = తెలియునట్లు.

భావము:

"ఓ మహాశయులారా! బలరాముడు వచ్చి పట్టణం యొక్క ఉపవనంలో విడిది చేసాడు." అని ఉద్ధవుడు చెప్పగానే, కౌరవులు సంతోషంతో బయలుదేరి బలరాముడికి ఆర్జ్యపాద్యాదులు అర్పించి, కానుకలిచ్చి, గౌరవించారు. బలరాముడు తన చుట్టూ కూర్చున్న వారిని అందరినీ కుశలప్రశ్నలతో సంభావించాడు. అందరూ వినేలా దుర్యోధనుడితో ఇలా అన్నాడు.

10.2-575-ఉ.

"**మా** నరనాథునాజ్ఞ నిజ**మ**స్తములన్ ధరియించి కౌరవుల్
మానుగజేయు టొప్పగుఁ; గు**మా**రకునొక్కనిఁ బెక్కుయాధపుల్
పూనిన లావుమై నెదిరి **పో**ర జయించుట మీదితప్పు; త
ప్లేనను గాచె బాంధవహితాత్మకుడై మనుజాధినాథుడున్."

టీకా:

మా = మా యొక్క; నరనాథున్ = ఉగ్రసేన రాజు; ఆజ్ఞన్ = ఉత్తరువును; నిజ మస్తములన్ ధరియించి = శిరసావహించి; కౌరవుల్ = కురువంశస్థులు; మానుగన్ = చక్కగా; చేయుట = నడచుట; ఒప్పు = సరియైనది; అగున్ = ఐ ఉండును; కుమారకుని = చిన్నపిల్లవానిని; ఒక్కనిన్ = ఒక్కడిని; పెక్కు = అనేకులైన; యూధపుల్ = సేనానాయకులు; పూనినన్ = కూడగట్టుకొన్న; లావుమైన్ = బలములతో; ఎదిరి = తాకి, ఎదిరించి; పోరన్ = యుద్ధముచేసి; జయించుట = గెలుచుట; మీది = మీ యొక్క; తప్పు = నేరము; తప్పు = నేరము; ఐననున్ = అయినప్పటికి; కాచెన్ = మన్నించెను; బాంధవ = బంధువుల యెడ; హిత = మేలుకోరు; ఆత్మకుడు = మనస్సుకలవాడు; ఐ = అయ్యి; మనుజాధినాథుడున్ = మహారాజు.

భావము:

“మా రాజైన ఉగ్రసేనుడి ఆజ్ఞను మీరు మన్నించవలెను. ఇంతమంది సేనాధిపతులు ఒక్కటై పిల్లవాడిని ఒక్కడిని చేసి బంధించడం తప్పు. అయినా మా రాజు బంధువుల క్షేమం కోరి, మీరు చేసిన తప్పును మన్నించాడు.”

10.2-576-క.

అను మాటలు విని కౌరవ

జననాయకుఁ డాత్మ నలిగి “చాలుఁ బురే? యే

మనఁ గలదు కాలగతి? చ

క్యనఁ గాలం దొడుగు పాదుకలు దల కెక్కెన్.

టీకా:

అను = అనెడి; మాటలు = పలుకులు; విని = విని; కౌరవజననాయకుడు = దుర్యోధనుడు; ఆత్మన్ = మనస్సు నందు; అలిగి = కోపించి; చాలున్ = చాలించు; పురే = ఔరా; ఏమనగలదు = ఏమనుట కున్నది; కాల = కాలము యొక్క; గతి = ప్రభావము; చక్కనన్ = చక్కగా; కాలన్ = కాళ్ళకు; తొడుగు = తొడుగుకొను; పాదుకలు = చెప్పులు; తల = తల; కున్ = మీదకి; ఎక్కెన్ = ఎక్కినవి.

భావము:

అంటున్న బలరాముడి మాటలకు దుర్యోధనుడికి బాగా కోపం వచ్చింది. “చాలు చాలు.

కాలవైపరీత్యం కాళ్ళకు తొడిగే చెప్పులు తలమీదకి ఎక్కాయి...

10.2-577-ఆ.

మనము బంధువరుస మన్నించు మన్ననఁ

గదె రాజ్యభోగరీమఁ బొదలి

వసుధఁ బేరు గలిగి వాసికి నెక్కుటఁ

దమకు ననుభవింపఁ దగని యట్టి.

టీకా:

మనము = మనం (కౌరవులం); బంధు = చుట్టరికపు; వరుసన్ = వరుసను; మన్నించు = గౌరవించు;
మన్ననన్ = గౌరవములచేతనే; కాదె = కదా; రాజ్య = రాజరికపు; భోగ = భోగముల; గరిమన్ =
గొప్పదనముతో; పొదలి = అతిశయించి; వసుధన్ = భూమండలము నందు; పేరు = ప్రఖ్యాతి; కలిగి
= పొంది; వాసికిన్ = ప్రసిద్ధి; కిన్ = కి; ఎక్కుటన్ = పొందుట చేత; తమ = వారి; కున్ = కి;
అనుభవింపన్ = అనుభవించుటకు; తగని = మీరిన; అట్టి = అటువంటి.

భావము:

బంధువులు కదా అని మనం గౌరవిస్తుండుట చేతనే కదా యాదవులు పేరుప్రఖ్యాతులను
గడించి, తమకు యోగ్యం కాని ఛత్రఛామరాలను ధరిస్తూ ఉన్నారు...

10.2-578-వ.

సితచ్ఛత్ర చామర శంఖ కిరీట చిత్రశయ్యా సౌధ సింహాసనంబులు గైకొనుట మన
మందెమేలంబునం గాదె? ఇట్టిచో సరివారునుం బోలె నూరక గర్వించు యదుకులులతోడి
సంబంధ సఖ్యంబులు సాలుఁ; బాములకుఁ బాలు వోసి పెంచిన విషంబు దప్పునే? మమ్ముం
దమ పంపుసేయ మనుట సిగ్గులేకుంటఁ గాదె! యదియునుంగాక దివ్యాస్త్రకోవిదులైన
గంగానందన గురు కృపాశ్వత్థామ కర్ణాది యోధవీరులకున్ లోఁబడ్డవానిని మహేంద్రునకైనను
విడిపింపఁవచ్చునే? యహహ! వృథాజల్పంబుల కేమిపని?" యని దుర్భాషలాడుచు దిగ్గున లేచి
నిజమందిరంబునకుం జనియె; నప్పుడు హలాయుధుం డమ్మాటల కదిరిపడి.

టీకా:

సిత = తెల్లని; ఛత్ర = గొడుగు; చామర = వింజామర; శంఖ = శంఖము; కిరీట = కిరీటము; చిత్రశయ్య
= విశిష్టమైన పాన్పులు; సౌధ = భవనములు; సింహాసనంబులు = సింహాసనములు; కైకొనుట =
చేపట్టగలుగుట; మనమున్ = మన; మందెమేలంబునన్ = ఉపేక్షచేత; కాదె = కాదా; ఇట్టిచో = ఇలా
ఉండగా; సరి = సమానస్థాయి; వారునున్ = వారి; పోలెన్ = వలె; ఊరక = ఉత్తినే; గర్వించు =
అహంకరించు; యదుకులుల = యాదవ వంశస్థుల; తోడి = తోటి; సంబంధ = సంబంధాలు;

సఖ్యంబులు = మిత్రత్వములు; చాలున్ = ఇక చాలు; పాములు = సర్పముల; కున్ = కు; పాలు = క్షీరములు; పోసి = ఇచ్చి; పెంచినన్ = పోషించినను; విషంబున్ = విషము; తప్పునే = పోవునా; మమ్మున్ = మమ్మల్ని; తమ = వారి; పంపున్ = ఉత్తరువులు అనుసరించుట; చేయుము = చేయమని; అనుట = అని చెప్పుట; సిగ్గు = సిగ్గు (సిగ్గు - స్తుత్యాదులచే కలుగు సంకోచము); లేకుంటన్ = లేకపోవుటచేత; కాదె = కాదా; అదియునున్ = అంతే; కాక = కాకుండా; దివ్య = బహుగోప్య; అస్త్ర = అస్త్రవిద్య లందు; కోవిదులు = పండితులు; ఐన = అగు; గంగానందన = భీష్ముడు; గురు = ద్రోణాచార్యుడు; కృప = కృపాచార్యుడు; అశ్వత్థామ = అశ్వత్థాముడు; కర్ణ = కర్ణుడు; ఆది = మొదలగు; యోధ = శూరులైన; వీరులు = వీరులు; కున్ = కు; లోబడ్డ = చిక్కిన; వానినిన్ = వాడిని; మహేంద్రు = మహేంద్రుడి; కు = కి; ఐననున్ = అయినను; విడిపింపన్ = విడిపించుట; వచ్చునే = శక్యమగునా, కాదు; అహహ = ఔరా; వృథా = అనవసరపు; జల్పంబుల్ = డంబాల; కిన్ = కు; ఏమి = ఏమిటి; పని = అవసరము; అని = అని; దుర్భాషలు = నిందలు; ఆడుచున్ = పలుకుతు; దిగ్గునన్ = చటుక్కున; లేచి = లేచిపోయి; నిజ = తన; మందిరంబున్ = నివాసమున; కున్ = కు; చనియె = వెళ్ళిపోయెను; అప్పుడు = అప్పుడు; హలాయుధుండు = బలరాముడు (హలాయుధుడు - నాగలి ఆయుధము కలవాడు, బలరాముడు); ఆ = ఆ; మాటలు = పలుకులు; కున్ = కు; అదిరిపడి = కోపంతో ఉలికిపడి.

భావము:

పోనీలేమ్మని మనం ఉపేక్షించడం వలన యాదవులు శంఖ, కిరీట, పాన్పు, సౌధ, సింహాసనాది భోగాలను అనుభవిస్తున్నారు. మనతో సమానుల్లాగా విజ్ఞప్తిగా యాదవులతో స్నేహసంబంధాలు ఇక చాలు. పాములకు పాలు పోసి పెంచినంత మాత్రాన విషం తగ్గుతుందా? తమ మాట వినవలసిందిగా మమ్ము ఆజ్ఞాపించడం సిగ్గులేనితనం కాదా? అంతేకాకుండా, భీష్మ ద్రోణ కర్ణాది యోధుల వర్గానికి చిక్కి లోబడినవాడిని విడిపించడం దేవేంద్రుడికైనా సాధ్యమా? పనికిరాని డంబాల మాటలతో పని ఏముంది." అని పరుషంగా మట్లాడుతూ దిగ్గునలేచి తన సౌధానికి వెళ్ళిపోయాడు. దుర్యోధనుడి పరుషవాక్కులకు బలరాముడు ఆగ్రహంతో అదిరిపడి.

కౌరవుఁ డాడి పోయిన యగౌరవభాషల కాత్మఁ గిన్న దై
వాఱఁగ నుల్లసత్పళయభానుని కైవడి మండి చండ రో
షారుణితాంబకుం డగుచు యాదవవృద్ధులఁ జూచి పల్కెఁ "బెం
పారిన రాజ్యవైభవమదాంధుల మాటలు మీరు వింటిరే?

టీకా:

కౌరవుడు = దుర్యోధనుడు (కౌరవుడు - కురువంశపు వాడు, దుర్యోధనుడు); ఆడి = అని; పోయిన = వెళ్ళిపోయిన; అగౌరవ = అవమానపూర్వక; భాషల్ = మాటల; కున్ = కి; ఆత్మన్ = మనస్సు నందు; కిన్నన్ = కోపము; దైవాఱన్ = అతిశయించగా; ఉల్లసత్ = మిక్కిలి ప్రకాశించుచున్న; ప్రళయ = ప్రళయకాలపు; భానుని = సూర్యుని (భానుడు - ప్రకాశించువాడు, సూర్యుడు); కైవడిన్ = వలె; మండి = మండిపడి; చండ = తీవ్రమైన; రోష = కోపముచేత; అరుణిత = ఎఱ్ఱబారిన; అంబకుండు = కన్నులు కలవాడు; అగుచున్ = ఔతు; యాదవ = యాదవులలో; వృద్ధులను = పెద్దవారిని; చూచి = చూసి; పల్కెన్ = పలికెను; పెంపారిన = అతిశయించిన; రాజ్య = రాజ్యాధికార; వైభవ = వైభవముచేత; మద = కొవ్వువలన; అంధులు = కళ్ళు కనిపించని వారి; మాటలు = మాటలు; మీరు = మీరు; వింటిరే = విన్నారా.

భావము:

దుర్యోధనుడి అగౌరవపు మాటలకు బలరాముడి కండ్లు ఎఱ్ఱబడ్డాయి. ప్రళయకాలంనాటి ప్రచండమైన సూర్యుడిలా మండిపడ్డాడు. యాదవవృద్ధులతో ఇలా అన్నాడు. "రాజ్యవైభవం వలన కలిగిన మదంతో కళ్ళు మూసుకుపోయిన దుర్యోధనుడి మాటలు విన్నారు కదా.

10.2-580-తే.

శ్రీమదాంధులు సామంబుచేతఁ జక్కఁ
బడుదురే యెందు? బోయఁడు బ్రసులఁ దోలు
పగిది నుగ్రభుజావిజృంభణ సమగ్ర
సుమహితాటోప మనిలోనఁ జూపకున్న.

టీకా:

శ్రీ = సంపదలవలని; మద = కొవ్వుచేత; అంధులు = కన్నులు కనుపించనివారు; సామంబున్ = మంచిగా చెప్పుట; చేతన్ = వలన; చక్కబడుదురే = బాగుపడుదురా, బాగుపడరు; ఎందున్ = ఎక్కడైనను; బోయడు = వేటగాడు; పసులన్ = జంతువులను; తోలు = తఱుమునట్టి; పగిదిన్ = విధమున; భుజ = భుజబలము యొక్క; విజృంభణ = విజృంభణమును; సమగ్ర = సంపూర్ణమైన; సుమహిత = మిక్కిలి అధికమైన; ఆటోపము = పరాక్రమమును; అని = యుద్ధము; లోనన్ = అందు; చూపకున్న = చూపించకపోయినచో.

భావము:

ఐశ్వర్య గర్వంతో గుడ్డివారైన కౌరవులు మంచి మాటలతో చక్కబడరు. బోయవాడు పశువులను తోలినట్లు యుద్ధరంగంలో భుజబలపరాక్రమం చూపి తోలితే తప్ప చక్కబడరు.

10.2-581-క.

కౌరవుల సమయజేయ ను

దారత యదువీరవరుల దామోదరుడున్

రా; రావలదని యచ్చట

వారింఁచితిఁ గాదె బంధువత్సలయుక్తిన్.

టీకా:

కౌరవులన్ = కౌరవులను; సమయన్ = అణచుట; చేయన్ = చేయుటకు; ఉదారతన్ = ఉత్సాహముతో; యదు = యాదవకుల; వీర = యోధులలో; వరులన్ = ఉత్తములను; దామోదరుడున్ = కృష్ణుడు; రాన్ = వస్తుండగా; రావలదు = రావద్దు; అని = అని; అచ్చటన్ = అక్కడ; వారింఁచితిన్ = అడ్డుచెప్పితిని; కాదె = కదా; బంధు = బంధువుల యెడలి; వత్సల = ప్రీతి; యుక్తిన్ = తోటి.

భావము:

కొరవులను నాశనం చేయడానికి యాదవవీరులూ శ్రీకృష్ణుడూ వస్తుంటే, రానక్కర లేదని బంధుప్రీతితో నేను వారించాను.

10.2-582-వ.

అదియునుం గాక.

టీకా:

అదియునున్ = అంతే; కాక = కాకుండ.

భావము:

అంతేకాదు....

10.2-583-నీ.

ఏదేవు భృత్యులై యింద్రాది దిక్పాల-

వరులు భజింతురు వరుసతోడ

నేదేవుమందిరం బేపారు దేవతా-

తరుసభావిభవసుందరతఁ జెంది

యేదేవుపదయుగం బేప్రొద్దు సేవించు-

నఖిల జగన్మాతయైన లక్ష్మీ

యేదేవు చారు సమిద్ధకళాంశ సం-

భవులము పద్మజభవులు నేను

10.2-583.1-తే.

నట్టిదేవుండు, దుష్టసంహరకుండు,

హరి ముకుందుండు పంపుసేయింగ నొప్పు

మగ్రసేనుని రాజ్యసమగ్రగరిమ

యంతయును దార యిచ్చిన దంట! తలఁప.

టీకా:

ఏ = ఏ; దేవు = భగవంతుని; భృత్యులు = భక్తులు; ఐ = అయ్యి; ఇంద్ర = ఇంద్రుడు; ఆది = మున్నగు;
దిక్పాల = దిక్పాలక (అష్టదిక్పాలకులు - 1 ఇంద్రుడు - తూర్పు దిక్కునకు 2 అగ్ని - ఆగ్నేయ మూలకు
3 యముడు - దక్షిణ దిక్కునకు 4 నిర్వతి - నైఋతి మూలకు 5 వరుణుడు - పడమటి దిక్కునకు 6
వాయువు - వాయవ్య మూలకు 7 కుబేరుడు - ఉత్తర దిక్కునకు 8 ఈశానుడు - ఈశాన్య మూలకు
పరిపాలకులు); వరులున్ = ఉత్తములు; భజింతురు = కొలచెదరు; వరుసన్ = క్రమము; తోడన్ =
తోటి; ఏ = ఏ; దేవున్ = దేవుని; మందిరంబున్ = నివాసము; ఏపారున్ = అతిశయించును;
దేవతాతరు = కల్పవృక్షము యొక్క; సభా = సభ యొక్క; విభవ = వైభవము; సుందరతన్ =
అందమును; చెంది = పొంది; ఏ = ఏ; దేవు = దేవుని; పద = పాదముల; యుగంబు = జట; ఏపొద్దు =
సర్వదా; సేవించున్ = కొలచును; అఖిల = ఎల్ల; జగత్ = లోకములకు; మాత = తల్లి; ఐన = అగు; లక్ష్మి
= లక్ష్మీదేవి; ఏ = ఏ; దేవు = దేవుని; చారు = మనోజ్ఞమైన; సమిద్ధ = మిక్కిలి ప్రకాశవంతమైన; కళ =
కళ యొక్క; అంశ = చిరుభాగముచేత; సంభవులము = జనించినవారము; పద్మజ = బ్రహ్మదేవుడు;
భవులు = శివుడులు; నేనున్ = నేను; అట్టి = అటువంటి; దేవుండు = దేవుడు; దుష్ట = దుష్టులను;
సంహరకుండు = సంహరించువాడు; హరి = కృష్ణుడు; ముకుందుండు = కృష్ణుడు; పంపు =
ఆజ్ఞాపాలనము; చేయగన్ = చేయుచుండగా; ఒప్పు = చక్కగానుండెడి; ఉగ్రసేనుని = ఉగ్రసేనుని;
రాజ్య = రాజ్యాధికారము యొక్క; సమగ్రగరిమ = సార్వభౌమత్వము; అంతయునున్ = ఎల్ల; తార =
తాము; ఇచ్చినది = ఇచ్చినదే; అంట = అట; తలపన్ = విచారించగా.

భావము:

ఇంద్రాది దిక్పాలురు సేవకులై బారులుతీరి భజించే దేవుడు; కల్పవృక్షాది దేవతా తరువులతో
అతిశయించి ఉండే నివాసంలో వసించే దేవుడు; నేనూ, బ్రహ్మ ఎవరి అంశంవల్ల జన్మించామో ఆ
దేవుడు. సకలలోకాలలోను పూజింపబడే మహాలక్ష్మి ఎల్లప్పుడు సేవించే పాదపద్మాలు కల
దేవదేవుడు; దుష్టసంహరకుడు; అయిన శ్రీకృష్ణుని ఆజ్ఞతో విలసిల్లే ఆ ఉగ్రసేనుని రాజ్యసంపద
అంతా ఈ కౌరవులు తామే ఇచ్చారట! విన్నారా?

10.2-584-చ.

అదియునుఁ గాక యెవ్వని పదాంబుజచారురజోవితాన మా
త్రిదివవరాది దిక్పతి కిరీటములందు నలంకరించు; భూ
విదితపుఁ దీర్థముం గడుఁ బవిత్రము సేయును; నట్టి కృష్ణుచేఁ
బొదలిన రాజ్యచిహ్నములఁ బొందఁగ రాదట యేమిచోద్యమో!

టీకా:

అదియునున్ = అంతే; కాక = కాకుండ; ఎవ్వని = ఎవని యొక్క; పద = పాదములు అను; అంబుజ
= పద్మముల; చారు = చక్కటి; రజన్ = ధూళికణముల; వితానము = సమూహముచేత; ఆ = ఆ
ప్రసిద్ధులైన; త్రిదివవర = ఇంద్రుడు; ఆది = మున్నగు; దిక్పతి = అష్టదిక్పతుల; కిరీటములు =
కిరీటములు; అందున్ = అందు; అలంకరించున్ = గౌరవముగా ఉండునో; భూ = భూలోక మందలి;
విదితపు = ప్రసిద్ధమైనట్టి; తీర్థమున్ = పుణ్యతీర్థమును; పవిత్రము = పవిత్రమైనదిగా; చేయునున్ =
చేయునో; అట్టి = అటువంటి; కృష్ణు = కృష్ణుని; చేన్ = చేత; పొదలిన = వృద్ధిచెందిన; రాజ్య =
రాజ్యాధికారము చూపు; చిహ్నములన్ = గుర్తులను; పొందగన్ = పొందుట; రాదు = కూడదు; అట
= అట; ఏమి = ఎలాంటి; చోద్యమో = వింతో ఇది.

భావము:

అంతేకాకుండా, మా కృష్ణుడి పాదపద్మపరాగం దేవతల, మానవుల, దిక్పాలుర కిరీటాలను
అలంకరిస్తూ ఉంటుంది; పవిత్రతీర్థాలను సైతం పునీతం చేస్తూ ఉంటుంది కదా. అలాంటి కృష్ణుడి
చేత ఇవ్వబడ్డ రాజ్యచిహ్నాలను ధరించడానికి మేము అర్హులం కాదుట! ఇదేమి ఆశ్చర్యం?

10.2-585-క.

తామఁట తలఁపం దల లఁట
యేమఁట పాదుకల మఁటఁ గణింపఁగ రాజ్య
శ్రీమదమున నిట్లాడిన
యీమనుజాధముని మాట క్షేమన వచ్చున్?"

టీకా:

తాము = వారు; అటన్ = అట; తలపన్ = విచారించినచో; తలలు = శిరస్సులు; అట = అట; ఏము = మేము; అట = అట; పాదుకలము = కాలి చెప్పులము; అట = అట; గణింపగన్ = ఎంచిచూసినచో; రాజ్య = రాజ్యాధికారము అను; శ్రీ = సంపదలవలని; మదమునన్ = కొవ్వువలన; ఇట్లు = ఇలా; ఆడిన = పలికిన; ఈ = ఈ; మనుజు = మానవులలో; అధముని = నీచుని; మాట = మాటల; కున్ = కి; ఏమి = ఎట్టి యుక్తములు; అనన్ = అనుటకు; వచ్చున్ = వీలగును.

భావము:

తామేమో శిరస్సులట; మేము ఏమో చెప్పుల మట; రాజ్యమదంతో ఇలా వాగిన ఈ నీచుడి మాటలకు ఏమనాలి."

10.2-586-వ.

అని సక్రోధమానుసుండై యప్పుడు.

టీకా:

అని = అని; సక్రోధ = కోపముతో కూడిన; మానుసుండు = మనస్సు కలవాడు; ఐ = అయ్యి; అప్పుడు = అప్పుడు.

భావము:

ఇలా అని, పిమ్మట బలరాముడు మహాక్రోధ పూరిత మనస్కుడై....

10.2-587-క.

"ధారుణి నిటమీదట ని

మైరవముగఁ జేయకున్న రా"దని యుగ్రా

కారుండై బలభద్రుఁడు

నీరము వెసఁ బూన్చి లావుఁ జేవయు నెసఁగన్.

టీకా:

ధారుణిన్ = భూమండలమును; ఇటమీదట = ఇకపైన; నిష్కారవము = కౌరవవంశస్థుల లేనిది; కన్ = అగునట్లు; చేయకున్న = చేయకపోయిన పక్షమున; కాదు = సరికాదు; అని = అని; ఉగ్రా = భీకరమైన; ఆకారుండు = ఆకారము కలవాడు; ఐ = అయ్యి; బలభద్రుడు = బలరాముడు; సీరమున్ = నాగేటి ఆయుధమును; వెసన్ = వడితో; పూన్చి = సంధించి; లావున్ = శక్తి; చేవయున్ = సామర్థ్యము; ఎసగన్ = అతిశయించగా.

భావము:

"ఈ భూమి మీద కౌరవవంశం లేకుండా చేయల్సిందే. తప్పదు" అని బలరాముడు ఆగ్రహోదగ్ర స్వరూపంతో పరాక్రమం ప్రదర్శించుతూ తన నాగలిని చేపట్టి...

దశమ స్కంధము - ఉత్తర : హస్తిన గంగం ద్రోయబోవుట

10.2-588-వ.

ఇట్లు పూని కౌరవరాజధాని యైన కరినగరంబు కడతల హలార్గంబును జొనిపి
యప్పుటభేదనవిస్తారంబగు గడ్డ భుజాగర్వ దుర్వారుండై పెకలించి తిగిచి గంగాప్రవాహంబునం
బడఁద్రోయ గమకించిన నప్పుడు, మహాజలమధ్య విలోలంబగు నావ చందంబున నన్నగరంబు
వడవడ వడంకుచు గోపుర వప్ర ప్రాకార సౌధా ట్టాలక తోరణ ధ్వజ ద్వార కవాట కుడ్య వీధి
యుతంబుగా నొడ్డ గెడవైనఁ బౌరజనంబులు పుడమి నడుగులిడంగరాక తడంబడుచు, నార్తులై
కుయ్యిడుచుండి; రట్టియెడ నమ్మహోత్సాతంబులు గనుంగొని; తాలాంకుండు గినుక వొడమి
కావించిన యుపద్రవంబుగా నెఱింగి; దానికిఁ బ్రతీకారంబు లేమిని; గళవళంబున
భయాకులమానసు లై పుత్ర మిత్ర కళత్ర బంధు భృత్య పౌరజన సమేతంబుగా భీష్మ దుర్యోధనాది
కౌరవులు వేగంబున నతని చరణంబుల శరణంబులుగాఁ దలంచి, సాంబునిఁ
గన్యకాయుక్తంబుగా ననేక మణిమయ భూషణాంబర జాలంబుతోఁ గొనివచ్చి; దండప్రణామంబు
లాచరించి కరకమలంబులు మొగిడ్చి యిట్లనిరి.

టీకా:

ఇట్లు = ఈ విధముగా; పూని = సిద్ధమై; కౌరవ = కౌరవుల; రాజధాని = ముఖ్యపట్టణము; ఐన = అయిన; కరినగరంబున్ = హస్తినాపురమును; కడతల = చివరికొన నందు; హల = నాగేటి ఆయుధము యొక్క; అగ్రంబున్ = కొనను; చొనిపి = దూర్చి; ఆ = ఆ; పుటభేదన = పట్టణము అంత; విస్తారంబు = విస్తరించినది; అగు = ఐన; గడ్డన్ = నేలపలకను, నేలపెళ్ళను; భుజా = భుజబలము యొక్క; గర్వ = అధిక్యముచేత; దుర్వారుండు = వారింపరానివాడు; ఐ = అయ్యి; పెకలించి = పెళ్ళగించి; తిగిచి = లాగి; గంగా = గంగానదీ; ప్రవాహంబునన్ = ప్రవాహము నందు; పడ = పడునట్లు; త్రోయన్ = తోయుటకు; గమకించినన్ = ప్రయత్నిస్తుండగా; అప్పుడు = ఆ సమయము నందు; మహాజల = సముద్రపునీటి; మధ్యన్ = నడుమ; విలోలంబు = తూగునది; అగు = అయ్యెడి; నావ = పడవ; చందంబునన్ = వలె; ఆ = ఆ; నగరంబు = పట్టణము; వడవడ = వడవడ అనుచు; వడంకుచున్ = వణకిపోతూ; గోపుర = గోపురములు; వప్ర = కోట; ప్రాకార = ప్రహరీగోడలు; సౌధా = భవంతులు; అట్టాలక = మేడలు; తోరణ = తలవాకిళ్ళు; ధ్వజ = ధ్వజస్తంభములు; ద్వార = గుమ్మాలు; కవాట = తులుపులు; కుడ్య = గోడలు; వీధి = ఇండ్లవరుసలు; యుతంబుగాన్ = కూడినదిగా; ఒడ్డగెడవు = ఒరిగినది; ఐనన్ = కాగా; పౌర = పురము నందలి; జనంబులున్ = ప్రజలు; పుడమిన్ = నేలమీద; అడుగు = అడుగులు; ఇడంగన్ = వేయుటకు; రాక = వీలుపడక; తడంబడుచున్ = తడబడుతు; ఆర్తులు = దుఃఖము నొందినవారు; ఐ = అయ్యి; కుయ్యడుచుండిరి = మొరపెట్ట సాగిరి; అట్టి = అలాంటి; ఎడన్ = సమయము నందు; ఆ = ఆ; మహా = గొప్ప; ఉత్పాతంబులున్ = ఉపద్రవములను; కనుంగొని = చూసి; తాలంకుండు = బలరాముడు; కినుకన్ = కోపము; పొడమి = కలిగి; కావించిన = చేసిన; ఉపద్రవంబు = ప్రమాదము; కాన్ = అయినట్లు; ఎఱింగి = తెలిసికొని; దాని = ఆ ఉపద్రవమున; కిన్ = కు; ప్రతీకారంబున్ = ప్రతిక్రియ; లేమిని = లేకపోవుటచేత; కళవళంబునన్ = గాబరాతో, కంగారుతో; భయ = భయపడుటచే; ఆకుల = కలతచెందిన; మానసులు = మనస్సులు కలవారు; ఐ = అయ్యి; పుత్ర = కొడుకులు; మిత్ర = హితులు; కళత్ర = భార్యలు; బంధు = జ్ఞాతులు; భృత్య = సేవకులు; పౌరజన = పురప్రజలతో; సమేతంబుగా = కూడినవారై; భీష్మ = భీష్ముడు; దుర్యోధన = దుర్యోధనుడు; ఆది = మున్నగు; కౌరవులు = కౌరవులు; వేగంబునన్ = శీఘ్రమే; అతని = అతని యొక్క; చరణంబులన్ = పాదములను; శరణంబులు = రక్షకములు; కాన్ = అగునట్లు; తలంచి = విచారించుకొని; సాంబునిన్ = సాంబుడును; కన్యకా =

బాలికతో; యుక్తంబుగా = కూడినవానిగా, సహా; మణి = రత్నాలు; మయ = పొదిగిన; భూషణ = అలంకారములు; అంబర = వస్త్రములు; జాలంబు = సమూహము; తోన్ = తోటి; కొనివచ్చి = తీసుకువచ్చి; దండప్రణామంబులు = సాగిలపడి మొక్కుటలు {దండప్రణామము - కట్ట వలె నేలపై పడి నమస్కరించుట, సాగిలపడి మొక్కుట}; ఆచరించి = చేసి; కర = చేతులు అను; కమలంబులున్ = కమలములను; మొగిడ్చి = జోడించి; ఇట్లు = ఈ విధముగా; అనిరి = పలికిరి.

భావము:

ఈ విధంగా చేబట్టిన తన హలాన్ని బలరాముడు, కౌరవరాజధాని అయిన హస్తినాపురం చిట్టచివరికొన భాగంలో తన నాగలి చివరి భాగాన్ని చొప్పించి, పట్టణం మొత్తం పెకలించి గంగలో కలపటానికి ఉద్వృక్తుడైనాడు. ఆ సమయంలో హస్తినాపురం సముద్రజలాల్లో ఊగిసలాడెడి పడవలాగ అయింది ఆ పట్టణం పరిస్థితి. గోపుర ప్రాకార సౌధాలతో సహా ఒక వైపుకు ఒరిగింది. పౌరులు హాహాకారాలు చేశారు. ఈ మహాపద్రవానికి భయపడిపోయారు. బలభద్రుని రౌద్రావేశం తగ్గించటానికి మరోమార్గం లేక భీష్మ దుర్యోధనాదు లందరూ పరుగెత్తుకుని వచ్చి బలరాముడిని శరణువేడారు. కన్యకను, సాంబుడిని తీసుకు వచ్చి అప్పజెప్పారు. అనేక మణిమయ భూషణాదులు కానుకగా ఇచ్చి, చేతులు జోడించి ఇలా ప్రార్థించారు...

10.2-589-క.

"రామ! సమంచితముక్తా

దామ! యశఃకామ! ఘనసుధాధామ! రుచి

స్తోమ! జయసీమ! జగదభి

రామ! గుణోద్ధామ! నిఖిలరాజలలామా!

టీకా:

రామ = బలరాముడా; సమంచిత = మిక్కిలి మనోజ్ఞమైన; ముక్తా = ముత్యాలు; దామ = దండ ధరించిన వాడ; యశః = యశస్సును; కామ = కోరువాడు; ఘన = అధికమైన; సుధాధామ = చంద్రుని వంటి; రుచి = దేహకాంతుల; స్తోమ = సమూహము కలవాడా; జయ = గెలుపునకు; సీమ

= మేర ఐన వాడా; జగత్ = లోకములకు; అభిరామ = మనోజ్ఞములైన; గుణ = సుగుణములచేత;
ఉద్దామ = అధికుడైన వాడా; నిఖిల = ఎల్ల; రాజ = రాజులకు; లలామ = భూషణమైన వాడా.

భావము:

"ఓ బలరామా! జగదభిరామా! నీవు రాజులలో శ్రేష్ఠుడవు; ముత్యాలహారాలు ధరించువాడవు;
కీర్తికాముకుడవు; మనోహర ఆకారం కలవాడవు; జయశీలివి; సుగుణశాలివి; అట్టి నీవు మమ్మల్ని
రక్షించాలి.

10.2-590-క.

నీ మహిమ యెఱిగి పొగడగ

నేమెంతటివార? మఖిలనేతవు; త్రిజగత్

క్షేమంకరుడవు; సుమతివి

తామసులము మమ్ముఁ గావఁ దగు హలపాణి!

టీకా:

నీ = నీ యొక్క; మహిమన్ = గొప్పదనమును; ఎఱిగి = తెలిసికొని; పొగడగన్ = కీర్తించుటకు; ఏము
= మేము; ఎంతటివారము = ఏపాటివాళ్ళము; అఖిల = సర్వ; నేతవు = నియామకుడవు; త్రిజగత్ =
ముల్లోకములకు; క్షేమంకరుడవు = మేలు చేయువాడవు; సుమతివి = మంచి బుద్ధిశాలివి;
తామసులమున్ = అజ్ఞానులము; మమ్మున్ = మమ్మల్నిని; కావదగున్ = కాపాడుము; హలపాణి =
బలరామా (హలపాణి - నాగలి చేత ధరించిన వాడు, బలరాముడు).

భావము:

ఓ బలరామా! హలాయుధము ధరించు వాడ! నీ మహిమ తెలిసి పొగడడానికి మేమెంతవారము.
నీవేమో సర్వానికీ నాయకుడవు. ముజ్జగాలకూ క్షేమం కలిగించేవాడవు. బుద్ధిమంతుడవు. మేము
అహంకారులము మమ్మల్ని కాపాడు.

10.2-591-క.

భూచక్ర మెల్లఁ దాల్చిన

యాచక్రీశ్వరుఁడు దావకాంశుఁడు బలదే

వా! చక్రికి నగ్రజుడవు

నీచక్రియ లుడుపఁ జెల్లు నీకు జితారీ!

టీకా:

భూచక్రము = భూమండలము; ఎల్లన్ = సమస్తమును; తాల్చిన = ధరించిన; ఆ = ఆ ప్రసిద్ధుడైన;
చక్రీశ్వరుడు = ఆదిశేషుడు {చక్రీశ్వరుడు - చక్రి (సర్పములకు) ఈశ్వరుడు (ప్రభువు), ఆదిశేషుడు};
తావక = నీ యొక్క; అంశుడు = అంశ కలవాడు; బలదేవా = బలరాముడా; చక్రి = కృష్ణుని; కిన్ = కి;
అగ్రజుడవు = అన్నవి {అగ్రజుడు - ముందు పుట్టినవాడు, అన్న}; నీచ = అల్పపు; క్రియలున్ =
పనులను; ఉడుపన్ = విడుచుట; చెల్లున్ = తగును; నీ = నీ; కున్ = కు; జితారీ = జయింపబడిన
శత్రువులు కలవాడ.

భావము:

జయింపబడిన శత్రువులు కలవాడా! బలభద్ర! ఈ సమస్త ప్రపంచాన్నీ భరించే ఆదిశేషుడు నీ
అంశం. నీవు ఆ చక్రాయుధుడు శ్రీకృష్ణుడికి అన్నవు. నీచకార్యాలకు పాల్పడిన మమ్మల్ని రక్షించు.

10.2-592-క.

రక్షింపుము రక్షింపు ము

పేక్షింపక నమితనిఖిలబృందారక! ఘో

రక్షణదాచరవిషనిట

లాక్ష! భయాతురుల మమ్ము నరయు మనంతా!

టీకా:

రక్షింపుము = కాపాడుము; రక్షింపుము = కాపాడుము; ఉపేక్షింపక = అనాదరము చేయకుండ;
నమిత = నమస్కరింపబడిన; నిఖిల = సర్వ; బృందారక = దేవతలు కలవాడా; ఘోర =

భయంకరమైన; క్షణదాచర = రాక్షసులు అను {క్షణదాచర - క్షణద ప్రజలకు తీరికను వేడుకను ఇచ్చునది, రాత్రి} చర (చరించువాడు), రాక్షసుడు; విష = కాలకూటవిషమునకు; నిటలాక్ష = శివుని వంటివాడా {నిటలాక్షుడు - నొసట కన్ను కలవాడు, శివుడు}; భయ = భయముచేత; ఆతురులము = పీడింపబడువారము; మమ్మున్ = మమ్మలిని; అరయుము = ఆదరించికాపాడుము; అనంతా = శేషావతారుడా.

భావము:

సమస్త దేవతలచేతా నమస్కరింపబడే ఓ మహానుభావా! బలదేవా! మమ్మల్ని ఉపేక్షించక రక్షించు. శివుడు హాలాహలాన్ని మ్రింగిన విధంగా క్రూరరాక్షసులను మ్రింగివేసిన అనంతుడవు. నీవు భయార్తులమైన మమ్మల్ని రక్షించు.

10.2-593-వ.

మఱియును దేవా! యీ సచరాచరంబు నయిన జగంబుల నీ లీలావినోదంబులం జేసి దుష్టజనమర్దనంబును, శిష్టజనరక్షణంబునుం జేయుచు, జగదుత్పత్తి స్థితి లయహేతువైన నీకు నమస్కరింతు" మని వెండియు నిట్లనిరి.

టీకా:

మఱియును = ఇంకను; దేవా = భగవంతుడా; ఈ = ఈ; సచరాచరంబున్ = చర అచర ప్రాణులతో కూడినట్టిది; అయిన = ఐన; జగంబులన్ = లోకములను; నీ = నీ; లీలా = క్రీడా; వినోదంబులన్ = వినోదములు అగుట; చేసి = వలన; దుష్ట = దుష్టులైన; జన = వారిని; మర్దనంబును = దండించుట; శిష్ట = సజ్జనులైన; జన = వారిని; రక్షణంబునున్ = కాపాడుట; చేయుచున్ = చేస్తూ; జగత్ = భువనమును; ఉత్పత్తి = సృష్టించుట; స్థితి = పాలించుట; లయ = నశింపజేయుటకు; హేతువు = కారణభూతుడువు; ఐన = అయినట్టి; నీ = నీ; కున్ = కు; నమస్కరింతుము = నమస్కరించెదము; అని = అని; వెండియున్ = మరల; ఇట్లు = ఈ విధముగా; అనిరి = అన్నారు.

భావము:

ఈ సచరాచర ప్రపంచం అంతటినీ లీలావినోదంగా నడిపిస్తూ దుష్టశిక్షణ శిష్టరక్షణ చేస్తూ సృష్టి స్థితి లయాదులకు కారణమైన దేవా! నీకు నమస్కరిస్తున్నాము. అని కౌరవులు మరల ఇలా అనసాగారు...

10.2-594-తే.

"అవ్యయుండవు; సర్వభూతాత్మకుడవు;

సర్వశక్తి ధరుండవు; శాశ్వతుడవు;

విశ్వకరుడవు; గురుడవు; విమలమూర్తి

వైన నిన్ను నుతింప బ్రహ్మకునుఁ దరమె?"

టీకా:

అవ్యయుండవు = వ్యయమగుట లేనివాడవు; సర్వ = ఎల్ల; భూత = జీవులు; ఆత్మకుడవు = నీవే ఐనవాడవు; సర్వ = సమస్తమైన; శక్తిన్ = శక్తులను (శక్తులు - సర్వజ్ఞత్వాది శక్తులు); ధరుండవు = ధరించినవాడవు; శాశ్వతుడవు = శాశ్వతమైనవాడవు; విశ్వ = జగత్తును; కరుడవు = నిర్మింప జేయువాడవు; గురుడవు = జ్ఞానమును ఇచ్చువాడవు; విమల = స్వచ్ఛమైన; మూర్తివి = స్వరూపము గలవాడవు; ఐన = అయిన; నిన్నున్ = నిన్ను; నుతింపన్ = స్తుతించుటకు; బ్రహ్మ = బ్రహ్మదేవుని; కునున్ = కైనను; తరమె = శక్యమా, కాదు.

భావము:

నాశనం లేనివాడవూ; సర్వప్రాణుల అంతరాత్మ అయి ఉండువాడవూ; సమస్త శక్తులనూ ధరించిన వాడవూ; శాశ్వతుడవూ; జగద్గురుడవూ; సృష్టికర్తవూ; నిర్మలమైన ఆకారం కలవాడవూ; అయిన నిన్ను పొగడటం బ్రహ్మకు కూడా సాధ్యం కాదు."

10.2-595-చ.

అని వినుతించినం బ్రముదితాత్మకుడై హలపాణి వారలం

గనుగొని "యోడ కోడకుడు కార్యగతిం దగి లిట్లు మీరు సే

సిన యవినీతిచేత నిటు చేసేతి; నింక భయంబుం దక్కి పొం"

డనిన సుయోధనుండు వినయంబున నల్లునిఁ గూతునుం దగన్.

టీకా:

అని = అని; వినుతించినన్ = స్తుతించగా; ప్రముదిత = మిక్కిలి సంతోషించిన; ఆత్మకుడు = మనస్సు కలవాడు; ఐ = అయ్యి; హలపాణి = బలరాముడు; వారలన్ = వారిని; కనుంగొని = చూసి; ఓడకుడు = బెదరకండి; ఓడకుడు = బెదిరిపోకండి; కార్య = కార్యసాధన; గతిన్ = మార్గమును; తగిలి = పూని; ఇట్లు = ఈ విధముగా; మీరు = మీరు; చేసిన = చేసినట్టి; అవినీతి = అవజ్ఞ; చేతన్ = వలన; ఇటు = ఈ విధముగా; చేసేతిన్ = చేసాను; ఇంకన్ = ఇకపై; భయంబున్ = భయమును; తక్కి = విడిచిపెట్టి; పొండు = వెళ్ళండి; అనినన్ = అని చెప్పగా; సుయోధనుండు = దుర్యోధనుడు; వినయంబునన్ = వినయముతో; అల్లుని = అల్లుడిని; కూతున్ = పుత్రికను; తగన్ = తగినట్లు.

భావము:

అని ఇలా కౌరవులు సంస్తుతించగా బలభద్రుడు సంతోషించి "మీరు చేసిన అవినీతివలన ఇలా చేశాను. ఇక భయపడకండి. వెళ్ళండి." అన్నాడు అప్పుడు దుర్యోధనుడు వినయంతో అల్లుడిని కూతురినీ సాగనంపాడు.

10.2-596-క.

అనుపుచు నరణము దాసీ

జనముల వేయింటి లక్ష సైంధవములఁ దా

నినుమడి యేనుంగులఁ గాం

చన రథముల నాటువేల సమృతి నిచ్చెన్.

టీకా:

అనుపుచున్ = పంపించుచు; అరణము = కట్నముగా; దాసీ = సేవకురాండైన; జనములన్ = వారిని; వేయింటిన్ = వెయ్యి మందిని (1000); లక్ష = లక్ష (100000); సైంధవములన్ = గుఱ్ఱములను; తాన్ = వాటికి; ఇనుమడి = రెట్టింపు; ఏనుంగులన్ = ఏనుగులను; కాంచన = బంగారు; రథములన్ = తేరులను; ఆఱువేలన్ = ఆరువేలు (6000); సమ్మతిన్ = ఇష్టముతో; ఇచ్చెన్ = ఇచ్చెను.

భావము:

దుర్యోధనుడు కూతురికి అల్లుడికి వేయి మంది దాసీలు, ఒకలక్ష గుఱ్ఱాలు, రెండులక్షల ఏనుగులు, ఆరువేల రథాలు ఆనందంగా కట్నంగా ఇచ్చాడు.

10.2-597-వ.

ఇట్టిచ్చి యనిచిన బలభద్రుండు గొడుకునుంగోడలిం దోడ్కొనుచుఁ బరమానందంబు నొందుచు, నక్కడక్కడి జనంబులు పదివేల విధంబులం బొగడ, నిజపురంబున కరిగి యచ్చట యాదవుల తోడఁ దాఁ గరిపురంబునకుం బోయిన విధంబును, వారలాడిన దురాలాపంబులును, దానందులకై యొనర్చిన ప్రతీకారంబును నెఱింగించి సుఖంబుండె; వారణపురంబు నేడును దక్షిణం బెగసి యుత్తరభాగం బొకించుక గంగకై క్రుంగి బలభద్రుని మాహాత్యంబుఁ దెలుపుచున్న" దని "యమ్మహాతుని భుజవీర్యం బవార్యం" బనిచెప్పి శుకయోగీంద్రుడు పరీక్షిన్నరేంద్రున కిట్లనియె.

టీకా:

ఇట్లు = ఈ విధముగా; ఇచ్చి = ఇచ్చి; అనిచినన్ = పంపించగా; బలభద్రుండు = బలరాముడు; కొడుకునున్ = కుమారుడుని, సాంబుడుని; కోడలినిన్ = కోడలును, లక్షణను; తోడ్కొనుచున్ = వెంటబెట్టుకొనుచు; పరమ = మిక్కుటమైన; ఆనందంబున్ = సంతోషము; ఒందుచున్ = పొందుతు; అక్కడక్కడి = ఆయా ప్రదేశాలలోని; జనంబులున్ = ప్రజలు; పదివేల = పదివేల (10000), అనేక; విధంబులన్ = రకములుగా; పొగడన్ = స్తుతించుచుండగా; నిజ = తన; పురంబున్ = పట్టణమున; కున్ = కు; అరిగి = వెళ్ళిపోయి; అచ్చట = అక్కడ; యాదవుల = యాదవులు; తోడన్ = తోటి; తాన్ = అతను కూడ; కరిపురంబున్ = హస్తినాపురమున; కున్ = కు; పోయిన = వెళ్ళిన; విధంబును =

వివరములును; వారలు = వారు; ఆడిన = అనిన; దురాలాపంబులును = దుష్టపుమాటలు; తాన్ = తను; అందులకై = దానికి ప్రతిగా; ఒనర్చిన = చేసిన; ప్రతీకారంబునున్ = ప్రతీకారమును; ఎఱింగించి = తెలిపి; సుఖంబున్ = సుఖముగా; ఉండెన్ = ఉండెను; వారణపురంబు = హస్తినాపురము; నేడునున్ = ఇవాళికిని; దక్షిణంబు = దక్షిణము వైపు; ఎగిసి = ఎత్తుగాలేచి; ఉత్తర = ఉత్తరదిక్కు వైపు; భాగంబు = భాగము; ఒకించుక = కొద్దిగా; గంగ = గంగానది; కై = వైపునకు; క్రుంగి = కుంగి; బలభద్రుని = బలరాముని; మహాత్మ్యంబున్ = మహిమను; తెలుపుచున్ = తెలియజేయుచు; ఉన్నది = ఉంది; అని = అని; ఆ = ఆ; మహాత్ముని = గొప్పవాని; భుజ = భుజబలము; వీర్యంబున్ = శౌర్యము; అనివార్యంబు = అడ్డుకొనరానిది; అని = అని; చెప్పి = చెప్పి; శుక = శుకుడు అను; యోగి = యోగులలో; ఇంద్రుండు = శ్రేష్ఠుడు; పరీక్షిత్ = పరీక్షితు; నరేంద్రున్ = రాజున; కున్ = కి; ఇట్లు = ఈ విధముగా; అనియె = పలికెను.

భావము:

ఇలా కట్నాలు ఇచ్చి దుర్యోధనుడు అల్లుడినీ కూతురునీ సాగనంపగా, బలరాముడు వారిని వెంట పెట్టుకుని ఆనందంగా ద్వారకానగరానికి వెళ్ళాడు. దారమ్మట ప్రజలు చేసే ప్రణామాలు అందుకుంటూ వెళ్ళాడు. అక్కడ తన వారితో తాను హస్తినాపురానికి వెళ్ళిన వివరమూ, దుర్యోధనాదులు ఆడిన మాటలూ, దానికి ప్రతీకారంగా తాను చేసిన పనీ సర్వం వివరంగా చెప్పి వారిని సంతోషపరిచాడు. బలరాముడి మహత్మాన్ని చాటుతూ హస్తినాపురం ఈనాటికీ దక్షిణంవైపు లేచి, ఉత్తరం గంగానది వైపు కొంచెం క్రుంగి ఉంది" అని ఈరీతిగా శుకమహర్షి "బలరాముడి భుజబలం సామాన్యమైనది కా"దని చెప్పి పరీక్షితుతో ఇంకా ఇలా అన్నాడు.

దశమ స్కంధము - ఉత్తర : నారదుని ద్వార కాగమనంబు

10.2-598-చ.

"**న**రవర! యొక్కనాడు విను **నా**రదసంయమి మాధవుండు దా **న**రకునిఁ ద్రుంచి వాని భవ**నం**బున నున్న పదాఱువేల సుం **ద**రులను నొక్కమాటు ప్రమ**దం**బున నందఱ కన్నిరూపులై **ప**రిణయ మయ్యె నా విని శు**భ్ర**స్థితిఁ దద్విభవంబుఁ జూడఁగన్.

టీకా:

నరవర = రాజా; ఒక్క = ఒకానొక; నాడు = రోజు; విను = వినుము; నారద = నారద; సంయమి = ముని (సంయమి - సంయమనము కలవాడు, యోగి); మాధవుండు = కృష్ణుడు; తాన్ = తను; నరకుని = నరకాసురుని; త్రుంచి = చంపి; వాని = అతని యొక్క; భవనంబునన్ = ఇంటిలో; ఉన్న = ఉన్నట్టి; పదాబువేల = పదహారువేల (16000); సుందరులన్ = అందగత్తెలను; ఒక్క = ఒకే; మాటు = సారి; ప్రమదంబునన్ = సంతోషంగా; అందఱు = అందరి; కున్ = కి; అన్ని = అన్ని; రూపులు = స్వరూపములు కలవాడు; ఐ = అయ్యి; పరిణయము = వివాహము; అయ్యెన్ = అయ్యెను; నాన్ = అనగా; విని = విని; శుభ = శోభనకరమైన; స్థితిన్ = రీతిలో; తత్ = ఆ యొక్క; విభవంబున్ = వైభవమును; చూడగన్ = చూడవలెనని.

భావము:

"ఓ రాజశేఖరా! విను. శ్రీకృష్ణుడు నరకాసురుడిని చంపి, అతని మందిరంలో ఉన్న పదహారువేల మంది అందగత్తెలనూ వరించి, ఒకేమారు అందరికీ అన్ని రూపాలతో కనపడుతూ వివాహం చేసుకున్నాడు అనే వార్త నారదుడు విన్నాడు. ఒకనాడు ఆ కృష్ణవైభవం దర్శించాలనే కాంక్షతో ద్వారకకు వచ్చాడు. అప్పుడు....

10.2-599-వ.

ఇట్లు దలంచి కృష్ణపాలితంబయిన ద్వారకానగరంబు డాయంజని ముందట.

టీకా:

ఇట్లు = ఇలా; తలంచి = భావించుకొని; కృష్ణు = కృష్ణునిచే; పాలితంబున్ = పరిపాలింపబడినది; అయిన = ఐన; ద్వారకా = ద్వారకా; నగరంబు = పట్టణము; డాయన్ = దగ్గరకు; చని = వెళ్ళి; ముందటన్ = ఎదురుగా.

భావము:

అలా కృష్ణవైభవ దర్శనం కోసం నారదుడు ద్వారకలో ప్రవేశించి నప్పుడు.

10.2-600-నీ.

శుక శారికా శిఖి పిక కూజిత ప్రస-

వాంచితోద్యానవనౌఘములనుఁ

గలహంస సారస కైరవ కమల క-

హార శోభిత కమలాకరములఁ

గలమాది సస్య సంకుల వరేక్షక్షేత్ర-

భూరి లసన్నదీ తీరములను

గిరిసాను పతిత నిర్ధరకణ సందోహ-

సంతత హేమంతసమయములనుఁ

10.2-600.1-తే.

గమలసంభవ కాంచనకార రచిత

చిరతరైశ్వర్య నగరలక్ష్మీకరాబ్జ

ఘటిత నవరత్నమయ హేమకటక మనఁగ

సాబగుమీఠిన కోటయుఁ జూచె మౌని.

టీకా:

శుక = చిలుకలు; శారికా = గోరువంకలు; శిఖి = నెమళ్ళు; పిక = కోయిలలు యొక్క; కూజిత = కూతల చేత; ప్రసవ = పూలచేత; అంచిత = మనోజ్ఞములైన; ఉద్యానవన = ఉద్యానవనముల; ఓఘములను = సమూహములు; కలహంస = ఉత్తమజాతి హంసలచేత; సారస = బెగ్గురు పక్షులచేత; కైరవ = తెల్ల కలువలు; కమల = తామరపూలు; కహార = ఎఱ్ఱ కలువలు చేత; శోభిత = శోభిల్లుచున్న; కమలాకరములన్ = సరస్సులచేత; కలమ = వరి; ఆది = మున్నగు; సస్య = పైరుల యొక్క; సంకుల = వ్యాపించుటతోటి; వర = ఉత్తమమైన; ఇక్షు = చెరకు; క్షేత్ర = పొలములు చేత; భూరి = మిక్కుటమైన; లసత్ = ప్రకాశించెడి; నదీ = నదుల; తీరములను = గట్టుచేత; గిరి = కొండ; సాను = చరియలనుండి; పతిత = పడుచున్న; నిర్ధర = సెలయేళ్ళ; కణ = నీటితుంపరల; సందోహ = ప్రవాహములచేత; సంతత = ఎడతెగని; హేమంత = హేమంత; సమయములను = ఋతువులును;

కమలసంభవ = బ్రహ్మదేవుడు అను; కాంచనాకర = కంసాలిచే, బంగారంపనివాడిచే; రచిత = చేయబడిన; చిరతర = మిక్కిలిఅధికమైన; ఐశ్వర్య = సంపదలతో కూడిన; నగర = పురము అను; లక్ష్మీ = లక్ష్మీదేవి; కర = చేతులు అను; అబ్జ = పద్మములందు; ఘటిత = కూర్చబడిన; నవరత్న = నవరత్నాలతో {నవరత్నాలు - 1వజ్రము 2వైడూర్యము 3గోమేధికము 4పుష్కరాగము 5మరకతము 6మాణిక్యము 7నీలము 8ప్రవాళము 9ముత్యము అను తొమ్మిది మణులు}; మయ = పొదగబడిన; హేమ = బంగారపు; కటకము = చేతిగాజులు; అనగన్ = అన్నట్లుగా; సౌబగు = అందము; మీసిన = అతిశయించిన; కోటయున్ = కోటను; చూచెన్ = చూసెను; మౌని = మహర్షి.

భావము:

చిలుకలూ, గోరువంకలూ, నెమళ్ళూ, కోయిలలూ ఆనందంతో కలకలారావాలు చేస్తూ ఉన్న ఉద్యానవనాలను కనుగొన్నాడు. హంసలతోనూ, బెగ్గురపక్షులతోనూ, పద్మాలతోనూ, కలువలతోనూ శోభిస్తున్న సరస్సులను సందర్శించాడు. వరిపంటలతో కలకలలాడే క్షేత్రాలతోనూ చెరకుతోటలతోనూ కనువిందుచేసే నదీతీరాలను సందర్శించాడు. కొండచరియల నుంచి ఎడతెగకుండా జల్లులుగా పడుతున్న సెలయేటి నీటితుంపరల వలన సదా హేమంత ఋతువుగా అలరారుతున్న ప్రదేశాలనూ తిలకించాడు. భోగభాగ్యాలతో తులతూగే నగరలక్ష్మి తన చేతికి ధరించినదీ, బ్రహ్మతో సమానులైన స్వర్ణకారులు తయారుచేసినదీ అయిన నవరత్న ఖచిత బంగారు కంకణంలాగా ప్రకాశిస్తున్న కోటను చూసాడు.

10.2-601-వ.

మఱియును, సముత్తుంగమణిసౌధగవాక్షరంధ్ర నిర్గత నీరంధ్ర ఘనసార చందనాగరు ధూపధూమపటల విలోకన సంజనిత పయోధరాభిశంకాంగీకృత తాండవకేళీవిలోల పురకామినీజనోప లాలిత నీలకంఠ సముదయంబును, జంద్రకాంతమణిస్ఫటికస్తంభ సంభృత మరకత పద్మరాగఘటిత నవరత్న కాంచనప్రాసాదశిఖరార్గ విన్యస్త బహుసూర్య విభ్రమకృదంచిత శాతకుంభకుంభ నిచయంబును, సమస్తవస్తువిస్తార సమర్పిత వైశ్యాగారవీధివేదికా కలితంబును, మహితాతపనివారణ తరళవిచిత్రకేతనాబద్ధ మయూరశింజినీ నినదపూరితాశాంతరిక్షంబును, సరోజనాభ పూతనాచేతనాపహారాది నూతనవిజయసందేశలిఖిత స్వర్ణ వర్ణావళీవిభాసిత గోపురమణివిటంకప్రదేశంబును, యాదవేంద్ర దర్శనోత్సవాహూయమాన

సమాగతనానాదేశాధీశభూరివారణ దానజల ప్రభూతపంకనిరసనైక గతాగత జనసమ్మర్థ
కరకంకణ కర్ణణ వికీర్యమాణ రజఃపుంజంబును; వినూత్న రత్నమయ మంగళరంగవల్లీ విరాజిత
ప్రతిగృహప్రాంగణంబును, గుంకుమ సలిలసిక్త విపణిమార్గంబును,
వందిమాగధసంగీతమంగళారావ విలసితంబును, భేరీ మృదంగ కాహళ శంఖ తూర్యరవాధరీకృత
సాగరఘోషంబునునై, యమరావతీపురంబునుం బోలె వసుదేవ నందననివాసంబై, యనల
పుటభేదనంబునుం బోలెఁ గృష్ణమార్గ సంచారభూతంబై, సంయమనీనామ నగరంబునుం బోలె
హరి తనూభవాభిరామంబై, నైర్మతినిలయంబునుం బోలెఁ బుణ్యజనాకీర్ణంబై,
వరుణనివాసంబునుం బోలె గోత్రరక్షణభువనప్రశస్తంబై, ప్రభంజనపట్టణంబునుం బోలె
మహాబలసమ్మృద్ధంబై, యలకాపురంబునుం బోలె ముకుంద వర శంఖ మకరాంక కలితంబయి,
రజతాచలంబునుం బోలె నుగ్రసేనాధిపార్యాలంకృతంబయి, నిగమంబునుం బోలె
వివిధవర్ణక్రమవిధుక్త సంచారంబయి, గ్రహమండలంబునుం బోలె గురుబుధకవిరాజమిత్ర
విరాజితంబయి, సంతతకల్యాణవేదియుం బోలె వైవాహికోపేతంబయి, బలిదానవ కరతలంబునుం
బోలె సంతతదానవారియుక్తంబయి, యొప్పు నప్పురంబు ప్రవేశించి, యందు విశ్వకర్మనిర్మితంబైన
యంతఃపురంబున నుండు షోడశసహస్ర హర్మ్యంబులందు.

టీకా:

మఱియును = ఇంకను; సముత్తంగ = మిక్కిలి ఎత్తైన; మణి = రత్నాల; సౌధ = మేడల; గవాక్ష = కిటికీ;
రంధ్ర = కన్నముల; నిర్గత = వెలువడు; నీరంధ్రమునన్ = ఎడతెగని; ఘనసార = కర్పూరము; చందన
= గంధపు; అగరు = అగరు; ధూప = ధూపముల యొక్క {ధూపము - సువాసనల పొగను
సమర్పించుట}; ధూమ = పొగల; పటలన్ = సమూహములను; విలోకన = చూచుటచేత; సంజనిత
= కలిగిన; పయోధర = మేఘముల; అభిశంకా = గట్టి అనుమానమును; అంగీకృత = నిజ మని
భావించి; తాండవ = నాట్యము; కేళీ = ఆడుట యందు; విలోల = మునిగిన; పుర = పట్టణములో
ఉండు; కామినీ = స్త్రీల; జన = సమూహములచే; ఉపలాలిత = పోషింపబడుతున్న; నీలకంఠ =
నెమళ్ళ; సముదయంబును = సమూహము కలది; చంద్రకాంత = చలువరాయి; మణి = రాళ్ళ;
స్ఫటిక = మెరుపురాళ్ళ; స్తంభ = స్తంభముల చేత; సంభృత = చక్కగా భరించబడిన; మరకత =
పచ్చలు; పద్మరాగ = కెంపులు; ఘటిత = పొదిగిన; నవరత్న = నవరత్నాలు (9) గల; కాంచన =
బంగారు; ప్రాసాద = భవనముల; శిఖర = పైభాగపు; అగ్ర = మీద; విన్యస్త = పొదిగిన; బహు =

అనేకమైన; సూర్య = సూర్యులు; విభ్రమ = అనెడి భ్రమించుట; కృత్ = కలుగజేయుచున్న; అంచిత =
 చక్కటి; శాతకుంభ = బంగారు; కుంభ = కుంభముల; నిచయంబును = సమూహము కలది; సమస్త
 = సకలమైన; వస్తు = పదార్థములను; విస్తార = అధికముగా; సమర్పిత = ఉంచబడిన; వైశ్య =
 వ్యాపారము చేయువారి; ఆగార = ఇళ్ళు గల; వీధి = వీధుల యందలి; వేదికా = అరుగులు;
 కలితంబును = కలది; మహిత = అధికమైన; ఆతప = ఎండవేడిమిని; నివారణ = పోగొట్టుటకు;
 తరళ = చలించుచున్న; విచిత్ర = విశిష్టముగా చిత్రించిన; కేతనా = కేతనము లందు; ఆబద్ధ =
 కట్టబడిన; మయూర = నెమలిఈకలు యొక్క; శింజినీ = చిరుగజ్జల; నినద = శబ్దములతో; పూరిత
 = నిండిన; ఆశా = దిక్కులు; అంతరిక్షంబును = ఆకాశము కలది; సరోజనాభ = కృష్ణుని యొక్క;
 పూతనా = పూతన అను రాక్షసి; చేతనా = ప్రాణములను; అపహర = అపహరించుట; ఆది =
 మున్నగు; నూతన = నవీనమైన; విజయ = గెలుపుల యొక్క; సందేశ = సందేశములను; లిఖిత =
 రాయబడిన; స్వర్ణ = బంగారు; వర్ణ = అక్షరముల; ఆవళి = వరుసలచేత; విభాసిత = ప్రకాశింపజేసిన;
 గోపుర = పురద్వారము లందలి; మణి = రత్నాల; విటంక = చూరుల; ప్రదేశంబును = ప్రదేశములు
 కలది; యాదవేంద్ర = కృష్ణుని; దర్శన = చూచుటకు; ఉత్సవ = వేడుకలకు; ఆహూయమాన =
 పిలువబడినవారై; సమాగత = వచ్చిన; నానా = వివిధ; దేశ = దేశముల; అధీశ = రాజుల యొక్క;
 భూరి = అతి పెద్దవైన; వారణ = ఏనుగుల; దానజల = మదజలముచేత; ప్రభూత = పుట్టిన; పంక =
 బురదను; నిరసన = అణచుటను; ఏక = ముఖ్యమైన; గతాగత = రాకపోకల చేయు; జన = వారి
 యొక్క; సమ్మర్ద = సాంద్రత వలని; కరకంకణ = చేతిగాజులు; కర్షణ = ఒరిపిడులచేత; వికీర్యమాణ =
 రాలుచున్న; రజః = రజను యొక్క; పుంజంబును = సమూహము కలది; వినూత్న = సరికొత్త; రత్న =
 రత్నాలతో; మయ = నింపిన; మంగళ = శుభసూచకమైన; రంగవల్లీ = ముగ్గులచేత; విరాజిత =
 ప్రకాశించునట్టి; ప్రతిగృహ = అన్ని ఇళ్ళ; ప్రాంగణంబునున్ = ముంగిళ్ళు కలది; కుంకుమ =
 కుంకుమ కలిపిన; సలిల = నీటిచేత; సిక్త = తడవబడిన; విపణి = వ్యాపార, బజారు; మార్గంబును =
 వీధులు కలది; వంది = స్తుతిపాఠకుల; మాగధ = బిరుదు లుగ్గడించు వారి; సంగీత = పాటల
 యొక్క; మంగళ = మేలైన; ఆరావ = ధ్వనులచేత; విలసితంబును = విలసిల్లుచున్నది; భేరీ =
 రాండోళ్ళు; మృదంగ = మద్దెలలు; కాహళ = బాకాలు; శంఖ = శంఖములు; తూర్య =
 వాయుద్యముల; రవ = ధ్వనులచేత; అధరీకృత = కిదుపరచబడిన; సాగర = సముద్ర; ఘోషంబును =
 ఘోషకలది; ఐ = అయ్యి; అమరావతీ = దేవతల ఉనికిపట్టిన {దేవతల పట్టణము - అమరావతి};
 పురంబునున్ = పట్టణమును; పోలె = వలె; వసుదేవనందన = కృష్ణుడు, వసువుల దేవతల

ఉద్యానవనాలు; నివాసంబు = ఉండు స్థలము; ఐ = అయ్యి; అనల = అగ్నిదేవుని;
 పుటభేదనంబునున్ = పట్టణమును; పోలెన్ = వలె; కృష్ణమార్గ = కృష్ణుని దారిలో, నల్లని
 మార్గముల; సంచారభూతంబు = తిరుగుట కలిగినది, వ్యాప్తి కలది; ఐ = అయ్యి; సంయమన్ =
 సంయమని అను {సంయమని - యముని పట్టణము}; నామ = పేరుగల; నగరంబునున్ =
 పట్టణమును; పోలెన్ = వలె; హరితనూభవ = కృష్ణుని కొడుకులచే, సూర్యపుత్రుని (యముని)చే;
 అభిరామంబు = మనోజ్ఞమైనది; ఐ = అయ్యి; నైర్మతి = నైర్మతి; నిలయంబునున్ = పట్టణము; పోలెన్
 = వలె; పుణ్యజనా = రాక్షసులచే, పుణ్యవంతులైన వారిచే; ఆకీర్ణంబు = నిండుగా ఉన్నది; ఐ =
 అయ్యి; వరుణ = వరుణుని; నివాసంబునున్ = పట్టణమును; పోలెన్ = వలె; గోత్ర =
 కొండల(మైనాకాది), స్వవంశస్థుల; రక్షణ = కాపాడుటచే; భువన = లోకులచే; ప్రశస్తంబు =
 శ్లాఘించబడునది; ఐ = అయ్యి; ప్రభంజన = వాయుదేవుని; పట్టణంబునున్ = పట్టణమును; పోలెన్
 = వలె; మహాబల = మిక్కిలిశక్తి, గొప్ప సైన్యములు; సమృద్ధంబు = అధికముగా కలది; ఐ = అయ్యి;
 అలకాపురంబును = కుబేరుని పట్టణమును {అలకాపురము - కుబేరుని పట్టణము}; పోలెన్ = వలె;
 ముకుంద = ముకుందము, కృష్ణుని యొక్క; వర = వరము, ఉత్తమమైన; శంఖ = శంఖము,
 శంఖముతో; మకర = మకరము అనునిధుల, మొసలి; అంక = గురుతులు, గుర్తుగల జండాతో;
 కలితంబు = కలది, కూడినది; అయి = ఐ; రజతాచలంబునున్ = వెండికొండ, కైలాసము {కైలైసము -
 శివుని పట్టణము}; పోలెన్ = వలె; ఉగ్రసేనాధిపార్య = శివుడు కుమారస్వామి పార్వతులచే,
 ఉగ్రసేనమహారాజు అర్చులచే; అలంకృతంబున్ = అలంకరింపబడినది; అయి = ఐ; నిగమంబునున్
 = వేదమును; పోలెన్ = వలె; వివిధ = నానావిధము లైన; వర్ణక్రమ = అక్షరమాల, వర్ణస్థల
 పద్ధతులను; విధ్యుక్త = పద్ధతిగా వాడబడిన, పద్ధతి ప్రకారము; సంచారంబు = వ్యాప్తి కలది,
 నడచుటలు కలది; అయి = ఐ; గ్రహమండలంబునున్ = గ్రహమండలము; పోలెన్ = వలె; గురు =
 గురుగ్రహంచే, పూజ్యులైన; బుధ = బుధగ్రహంచే, జ్ఞానులైన; కవిరాజ = చంద్రునిచే, పండితోత్తముల;
 మిత్ర = సూర్యునిచే, స్నేహితులచేత; విరాజితంబు = విరాజిల్లుతున్నది; అయి = ఐ; సంతత =
 ఎడతెగని; కల్యాణవేదియున్ = పెళ్ళిమండపము; పోలెన్ = వలె; వైవాహిక = పెళ్ళిళ్ళతో;
 ఉపేతంబున్ = కూడినది; అయి = ఐ; బలిదానవ = బలిచక్రవర్తి యొక్క; కరతలంబునున్ = అరచేతి;
 పోలెన్ = వలె; సంతత = ఎడతెగని; దానవారి = కృష్ణునితో, దానోదకముతో; యుక్తంబు = కూడినది;
 అయి = ఐ; ఒప్పు = చక్కగా నుండు; ఆ = ఆ ప్రసిద్ధమైన; పురంబున్ = పట్టణము; ప్రవేశించి =
 లోపలికి వెళ్ళి; అందున్ = దానిలో; విశ్వకర్మ = విశ్వకర్మచే; నిర్మితంబు = నిర్మింపబడినది; ఐన =

అయిన; అంతఃపురంబునన్ = అంతఃపురమలో; ఉండు = ఉండెడి; పోడశసహస్ర = పదహారువేల (16000); హర్యంబుల్ = భవనముల; అందున్ = లోపల.

భావము:

ఆ ద్వారకానగరంలో చాలా ఎత్తైన మేడలు ఉన్నాయి. ఆ సౌధాల కిటికీలలో నుంచి అగరు ధూపధూమాలు వెలువడుతున్నాయి. ఆ నల్లని పొగలను మేఘాలని భ్రమించి, అచ్చటి కాంతామణులు ఎంతో అనురాగంతో లాలిస్తున్న నెమళ్ళు తాండవం చేస్తున్నాయి. ఆ పట్టణంలో చంద్రకాంతమణులు చెక్కిన స్ఫటిక స్తంభాలతో కూడిన నవరత్న ప్రాసాదాలు ఉన్నాయి. ఆ ప్రాసాద శిఖరాల మీద బంగారుకలశాలు అమర్చి ఉన్నాయి ఆ కలశాల మీద ప్రసరించిన సూర్యకిరణాలు వేలకొలది సూర్యబింబాలను సృష్టిస్తున్నాయి. ఆ పట్టణంలో సమస్త వస్తువులతో కలకల లాడుతున్న విపణివీధులు ఉన్నాయి. ఆ పట్టణంలో ఆకాశాన్ని అంటుతూ, ఎగురుతున్న చిత్రవిచిత్రమైన జెండా గుడ్డలు ఎండ తగలకుండా అడ్డుపడుతున్నాయి. గోపాల కృష్ణుడు బాలుడుగా చేసిన పూతన సంహారం మొదలైన వీరగాథలు బంగారు అక్షరాలతో చెక్కిన ఫలకాలు గోపురాలపై విరాజిల్లుతున్నాయి. నందనందనుని సందర్శన కోసం వచ్చిన నానాదేశాల రాజులు కానుకలుగా తెచ్చిన ఏనుగుల మదధారలతో తడిసిన ప్రదేశాలను వచ్చేపోయే వారి కరకంకణాల ఒరిపిడి వలన రాలిపడిన బంగారు రజను పొడిపొడిగా మారుస్తున్నాయి. ప్రతి ఇంటి ముందూ కొంగ్రొత్త రత్నాలతో ముద్దుముద్దుగా తీర్చిదిద్దిన ముత్యాలముగ్గులు అలరారుతున్నాయి. ఆ పట్టణం పన్నీరు చల్లిన వీధులతోనూ వందిమాగధుల సంగీత మంగళారావాలతోనూ సముద్రఘోషాన్ని సైతం క్రిందుపరచే భేరీ, మృదంగ, కాహళాది తూర్య ధ్వనులతోనూ నిండి ఉన్నది. అష్టదిక్పాలుర పట్టణాలను తలపించే ఆ ద్వారకాపట్టణాన్ని నారదుడు ప్రవేశించి అక్కడ విశ్వకర్మ చేత నిర్మించబడ్డ అంతఃపురంలోని పదహారువేల సౌధాలలోనూ శ్రీకృష్ణుడిని దర్శించాడు.

10.2-602-సీ.

పటికంపుఁ గంబముల్ పవడంపుఁ బట్టెలు-

మరకత రచితముల్ మదురు లమర

వైడూర్యమణిగణవలభులఁ బద్మరా-

గంబుల మొగడుల కాంతు లొలయ

సజ్ఞాతివజ్ర లసజ్ఞాల రుచులతో-

భాసిల్లు నీలసోపానములును

గరుడపచ్చల విటంకములును ఘనరుచి-

వెలసిన శశికాంత వేదికలును

10.2-602.1-తే.

వఱలు మౌక్తికఘటిత కవాటములును

ప్రవిమలస్వర్ణమయ సాలభంజికలును

మించు కలరవ మెసంగ గ్రీడించు మిథున

లీలనొప్పు కపోతపాలికలు గలిగి.

టీకా:

పటికంబు = స్పటికపు; కంబముల్ = స్తంభములు, కోళ్ళు; పవడంపు = పగడాల; పట్టెలు = కమ్మపట్టీలు; మరకత = పచ్చలతో; రచితముల్ = రచింపబడిన; మదురులు = మంచములు; అమరన్ = చక్కగానుండగా; వైడూర్య = వైడూర్యములు; మణి = రత్నాలు; గణ = సమూహములచే; వలభలన్ = చంద్రశాలలుచే; పద్మరాగంబుల = కెంపుల; మొగడుల = ఇంటినడికొప్పుల; కాంతులు = ప్రకాశములు; ఒలయన్ = వ్యాపించగా; సత్ = మంచి; జాతి = జాతిగల; వజ్రల = వజ్రముల; సజ్జాల = అలంకారముల; రుచుల = ప్రకాశముల; తోన్ = తోటి; భాసిల్లు = మెరిసిపోయెడి; నీల = నీలాల; సోపానములును = మెట్లు; గరుడపచ్చల = గరుడపచ్చలతోచేసిన; విటంకములును = గువ్వల గూళ్లును; ఘన = మిక్కుటమైన; రుచిన్ = కాంతులతో; వెలసిన = ఏర్పడిన; శశికాంత = చంద్రకాంత శిలల; వేదికలును = అరుగులు; వఱలు = చక్కగానున్న; మౌక్తిక = ముత్యాలు పొదిగిన; కవాటములును = తలుపులు; ప్రవిమల = మిక్కిలి స్వచ్ఛమైన; స్వర్ణమయ = బంగారము పూర్తిగా కల; సాలభంజికలును = బొమ్మలు; మించు = అతిశయించునట్టి; కల = మధురమైన; రవము = కూతలు; ఎసగన్ = వెలువడుచుండగా; గ్రీడించు = క్రీడిస్తుండెడి; మిథున = ఆలుమగల; లీలన్ = విలాసములు; ఒప్పు = కలిగుండు; కపోత = పావురాల; పాలికలున్ = గూళ్ళు; కలిగి = కలిగి.

భావము:

స్ఫటికపు స్తంభములు, పగడాల పట్టెలు, మరకత మణుల కప్పులు, శోభిల్లుగా వైడూర్యాల
ముంజూరులు, వజ్రాల కిటికీలు కాంతులీనగా; పద్మరాగాల నడికొప్పులూ, నీలాల సోపానాలు
విలసిల్లుగా; చంద్రకాంత వేదికలు గరుడపచ్చల గువ్వగూండ్లు ప్రకాశింపగా; ఆణిముత్యాలు కూర్చిన
తలుపులు, సువర్ణమయ సాలభంజికలు, పావురాల జంటల కువకువలతో కూడిన గూళ్ళు
కలిగిన ద్వారకానగరాన్ని నారదుడు దర్శించాడు.

10.2-603-తే.

చేటికానీకపద తులాకోటిమధుర

నినదభరితమై రుచిరమాణిక్య దీప

మాలికయుఁ గల్గి చూపట్టఁ క్రాలు నొక్క

జలజలోచన నిజసౌధతలము నందు.

టీకా:

చేటికా = పరిచారికల; అనీక = సమూహముల; పద = పాదము లందలి; తులాకోటి = అందెల;
మధుర = మధురమైన; నినద = రవములతో; భరితము = నిండినది; ఐ = అయ్యి; రుచిర =
కాంతివంతమైన; మాణిక్య = మాణిక్యపు మణి; దీప = దీపముల; మాలికయున్ = వరుసలు; కల్గి =
కలిగి; చూపట్టన్ = కనబడుట; క్రాలు = వర్తిల్లు; ఒక్క = ఒకానొక; జలజలోచన = సుందరి యొక్క
{జలజలోచన - పద్మాక్షి స్త్రీ}; నిజ = స్వంత; సౌధ = భవన; తలమున్ = ప్రదేశము; అందున్ = లో.

భావము:

చెలికత్తెల కాలిఅందెల మధుర ధ్వనులతో నిండి మంజుల మాణిక్యదీప మాలికలతో వెలుగొందే
ఒక అందకత్తె సౌధంలో....

10.2-604-తే.

కనక కంకణ ఝణఝణత్కార కలిత
చంద్రబింబాననా హస్తజలజ ఘటిత
చామరోద్ధాత మారుత చలిత చికుర
వల్లవునిఁ గృష్ణ వల్లవీ వల్లవునిని.

టీకా:

కనక = బంగారు; కంకణ = గాజుల; ఝణఝణత్కార = గలగల మను శబ్దములను; కలిత = కలిగిన;
చంద్రబింబానన = స్త్రీల (చంద్రబింబాననలు - చంద్రబింబము వంటి ముఖము కల స్త్రీలు); హస్త =
చేతులు అను; జలజ = పద్మము లందు; ఘటిత = పట్టుకోబడిన; చామర = వింజామరలచే; ఉద్ధాత
= విసరబడుతున్న; మారుత = గాలిచేత; చలిత = కదులుతున్న; చికుర = ముంగురుల; వల్లవునిన్ =
విరివి కలవానిని; కృష్ణునిన్ = కృష్ణుడుని; వల్లవీ = గోపికలకి; వల్లవునిని = ప్రియుడిని.

భావము:

బంగారు కంకణాలు గలగలలాడుతు ఉండగా, సుందరీమణులు వీస్తున్న వింజామరల గాలికి
కదులుతున్న ముంగురులు కల గోపికావల్లభుడు, నల్లనయ్యను నారదుడు చూసాడు.

10.2-605-వ.

మఱియు హాటకనిష్కంబు లఱ్ఱులందు వెలుగొందఁ గంచుకంబులు శిరోవేష్టనంబులుఁ
గనకకుండలంబులు ధరించి, సంచరించు కంచుకులును, సమాన వయోరూపగుణవిలాసవిభ్రమ
కలితలయిన విలాసినీ సహస్రంబులును గొలువం గొలుపున్న యప్పద్మలోచనుం గాంచన
సింహాసనాసీనుం గాంచె; నప్పుండరీకాక్షుండును నారదుం జూచి ప్రత్యుత్థానంబు సేసి యప్పుడు.

టీకా:

మఱియున్ = ఇంకను; హాటక = బంగారు; నిష్కంబులు = మాడలు (నిష్కము - పాతకాలపు
టంకము (డబ్బు బిళ్ళ)); అఱ్ఱులు = మెడల; అందున్ = లో; వెలుగొందన్ = ప్రకాశించగా;
కంచుకంబులున్ = రవికెలు, వక్షస్థలాచ్ఛాదనములు; శిరోవేష్టనంబులున్ = తలపాగాలు; కనక =

బంగారు; కుండలంబులున్ = చెవికుండలాలు; ధరించి = ధరించి; సంచరించు = వర్తిల్లెడి;
 కంచుకులును = అంతఃపురకావలివారు; సమాన = సరిసమానమైన; వయస్ = వయస్సు; రూప =
 అందము; గుణ = సుగుణములు; విలాస = మెలగుటలు; విభ్రమ = తిరుగుటలు; కలితలు =
 కలిగినవారు; అయిన = ఐన; విలాసిన్ = స్త్రీల; సహస్రంబులును = వేలమంది (1000), అనేకులు;
 కొలువన్ = సేవించుచుండగా; కొలువున్ = కొలువుతీరి ఉన్న; ఆ = ఆ ప్రసిద్ధుడైన; పద్మలోచనున్ =
 పద్మాక్షుని, కృష్ణుని; కాంచన = బంగారు; సింహాసన = సింహాసనముపై; ఆసీనున్ =
 కూర్చున్నవానిని; కాంచెన్ = చూసెను; పుండరీకాక్షుండును = పద్మాక్షుడు, కృష్ణుడు; నారదున్ =
 నారదుడిని; చూచి = చూసి; ప్రత్యుత్థానంబు = లేచి ఎదురువెళ్ళుట; చేసి = చేసి; అప్పుడు = పిమ్మట.

భావము:

మెడలో ప్రకాశించే బంగారు పతకాలతో; కంచుకాలూ తలపాగాలూ కుండలాలూ ధరించి
 సంచరించే కంచుకి జనము; సరియైన వయో, రూప, గుణాలతో విలాసినిల్లే వేలాది లీలావతులు
 సేవిస్తూ ఉండగా, బంగారు సింహాసనంమీద కొలువుతీరి కూర్చున్న పద్మాక్షుడు శ్రీకృష్ణుడిని ఆ
 మహర్షి తిలకించాడు. తన వద్దకు వస్తున్న నారదమునిని చూసి గోపవల్లభుడు ఎదురు వచ్చాడు.

10.2-606-క.

మునివరు పాదాంబుజములు

దన చారుకిరీటమణి వితానము సోకన్

వినమితుడై నిజసింహ

సనమునఁ గూర్చుండఁ బెట్టి న్నద్వినయమునన్.

టీకా:

ముని = ఋషి; వరున్ = ఉత్తముని; పాద = పాదములు అను; అంబుజములున్ = పద్మములను;
 తన = తన యొక్క; చారు = అందమైన; కిరీట = కిరీటములోని; మణి = రత్నాల; వితానమున్ =
 సమూహము; సోకన్ = తాకునట్లు; వినమితుడు = నమస్కరించినవాడు; ఐ = అయ్యి; నిజ = తన
 యొక్క; సింహాసనమునన్ = సింహాసనముపై; కూర్చుండబెట్టి = కూర్చోబెట్టి; సత్ = మిక్కిలి;
 వినయమునన్ = వినయముతో.

భావము:

శ్రీకృష్ణుడు తన కిరీటంలోని మణుల సమూహం మునిశ్రేష్ఠుడైన నారదుని పాదపద్మాలకు తాకేలా నమస్కారం చేసి, తన సింహాసనం మీద కూర్చోపెట్టి, చక్కటి వినయంతో....

10.2-607-క.

తన పాదకమలతీర్థం

బున లోకములం బవిత్రముగఁ జేయు పురా

తనమౌని లోకగురుఁ డ

ముని పదతీర్థంబు మస్తమున ధరియించెన్.

టీకా:

తన = తన యొక్క; పాద = పాదములు అను; కమల = పద్మము లందలి; తీర్థంబునన్ = జలముతో;
లోకములన్ = ఎల్లలోకములను; పవిత్రముగన్ = పావనముగా; చేయు = చేసిడి; పురాతనమౌని =
కృష్ణుడు {పురాతనమౌని - బహుపాత కాలపు ముని, నారాయణముషి ఐనవాడు, విష్ణువు};
లోకగురుడు = కృష్ణుడు {లోకగురుడు - ఎల్లలోకములకు తండ్రి, విష్ణువు}; ఆ = ఆ ప్రసిద్ధుడైన; ముని
= నారదముని; పద = పాదము లందలి; తీర్థంబున్ = జలమును; మస్తమునన్ = తలమీద;
ధరియించెన్ = ధరించెను.

భావము:

తన పాదకమలతీర్థంచేత సర్వలోకాలనూ పవిత్రం చేసే, ప్రాచీనమునీ, లోకగురుడూ అయిన శ్రీకృష్ణుడు నారదుడి పాదతీర్థం తన తల మీద ధరించాడు.

10.2-608-వ.

ఇట్లు బ్రహ్మణ్యదేవుండును నరసఖుండునైన నారాయణుం డశేష తీర్థోపమానంబయిన మునీంద్రపాద తీర్థంబు ధరించినవాడయి, సుధాసారంబులైన మితభాషణంబుల నారదున కిట్లనియె.

టీకా:

ఇట్లు = ఈ విధముగ; బ్రహ్మణ్య = వేదోక్తధర్మము నడపునట్టి; దేవుండును = భగవంతుడు; నర = అర్జునునకు; సఖుండునున్ = స్నేహితుడు; ఐన = అయినట్టి; నారాయణుండు = కృష్ణుడు; అశేష = లెక్కలేనన్ని; తీర్థ = పుణ్యతీర్థములకు; ఉపానంబులు = సరిపోలునవి; అయిన = అగు; ముని = ఋషి; ఇంద్ర = ఉత్తముని; పాద = పాదము లందలి; తీర్థంబున్ = జలమును; ధరించినవాడు = ధరించినవాడు; అయి = అయ్యి; సుధా = అమృతము; సారంబులు = వంటివి; ఐన = అయినట్టి; మితి = తక్కువైన; భాషణంబులన్ = మాటలతో; నారదున్ = నారదముని; కిన్ = కి; ఇట్లు = ఈ విధముగ; అనియె = పలికెను.

భావము:

అలా దేవదేవుడూ, అర్జునుడి చెలికాడూ, నారాయణుడూ అయిన నల్లనయ్య సమస్త పుణ్యతీర్థాలకూ సాటివచ్చే నారదమునీంద్రుడి పాదజలాన్ని తన తలపై ధరించి, అమృతం చిలికే పలుకులతో ఇలా అన్నాడు.

10.2-609-క.

"ఏ పని పంచినఁ జేయుదుఁ

దాపసవర!" యనుడు నతఁడు "దామోదర! చి

ద్రూపక! భవదవతార

వ్యాపారము దుష్టనిగ్రహార్థము గాదే!

టీకా:

ఏ = ఏ; పనిన్ = పనిని; పంచినన్ = చేయమనినను; చేయుదన్ = చేసెదను; తాపస = ఋషి; వర = శ్రేష్ఠుడూ; అనుడున్ = అనగా; అతడు = నారదుడు; దామోదర = కృష్ణా; చిద్రూపక = జ్ఞానస్వరూప మైనవాడూ; భవత్ = నీ యొక్క; అవతార = అవతార మెత్తిన; వ్యాపారము = ప్రయోజనము, పని; దుష్ట = దుష్టులను; నిగ్రహ = శిక్షించుట; అర్థము = కోసము; కాదే = కాదా, అవును.

భావము:

"ఓ తాపసోత్తమా! మీరు ఏ పని చేయమని ఆజ్ఞాపిస్తే ఆ పని చేస్తాను. సెలవీయండి." ఇలా పలికిన కృష్ణుడితో నారదుడు ఇలా అన్నాడు. "ఓ దామోదరా! నీ అవతార లక్ష్యం దుర్మార్గులను శిక్షించడానికే కదా!

10.2-610-తే.

అఖిలలోకైకపతివి, దయార్థమతివి,
విశ్వసంరక్షకుండవు, శాశ్వతుడవు
వెలయ నే పనియైనఁ గావించు ననుట
యార్థ బంధుండ విది నీకు నద్భుతంబె!

టీకా:

అఖిల = సర్వ; లోక = లోకములకు; ఏకైక = ప్రధానమైన; పతివి = ప్రభువవు; దయా = దయారసముచేత; ఆర్థ = తడవిన; మతివి = మనస్సు కలవాడవు; విశ్వ = సర్వజగత్తును; సంరక్షకుండవు = కాపాడెడివాడవు; శాశ్వతుడవు = భూత భవిష్య ద్వర్తమానముల ఉండువాడవు; వెలయన్ = ప్రసిద్ధముగా; ఏ = ఏ; పనిన్ = పనిని; ఐనన్ = అయినను; కావించును = చేసెదను; అనుట = అనుట; ఆర్థ = ఆర్తిచెందినవారి ఎడల; బంధుండవు = బంధువువంటి వాడవు; ఇది = ఇది; నీ = నీ; కున్ = కు; అద్భుతంబె = విచిత్రమా.

భావము:

నీవు సమస్తలోకాలకూ ప్రభుడవు; దయా పూరిత మానసుడవు; ప్రపంచాన్ని రక్షించేవాడవు; ఆర్తులకు బాంధవుడవు; అయిన నీవు ఏ పని అయినా చేస్తానని చెప్పడం ఆశ్చర్యం కాదు.

10.2-611-తే.

అబ్జసంభవ హర దేవతార్చనీయ,
భూరిసంసారసాగరోత్తారణంబు,

నవ్యయానందమోక్షదాయకము నైన

నీ పదధ్యాన మాతృలో నిలువనీవె "

టీకా:

అబ్జసంభవ = బ్రహ్మదేవుడు; హర = శివుడు; దేవతా = దేవతలచేత; అర్చనీయ =
అర్చింపదగినవాడు; భూరి = అతిమిక్కుటమైన {భూరి - అతి పెద్ద సంఖ్యయైన భూరి (1 తరువాత 34
సున్నాలు కల సంఖ్య వలె అధికమైన); సంసార = సంసారము అను; సాగర = సముద్రమును;
ఉత్తారణంబున్ = తరించు సాధనము, దాటించునది; అవ్యయ = తరగని; ఆనంద = ఆనందమును;
మోక్ష = ముక్తిని; దాయకమును = ఇచ్చునది; ఐన = అయిన; నీ = నీ యొక్క; పద = పాదముల
యొక్క; ధ్యానమున్ = ధ్యానమును; ఆత్మ = మనసు; లోన్ = అందు; నిలువన్ = నిలుచునట్లు; ఈవె
= ప్రసాదించుము.

భావము:

బ్రహ్మ, శివుడు మొదలైన దేవతల చేత పూజింపబడే ఓ కృష్ణా! సంసారసాగరాన్ని దాటడానికి
సాధనము; మోక్షాన్ని ప్రసాదించేదీ; ఐన నీ పదధ్యానం నా ఆత్మలో నిలిచి ఉండేలా
అనుగ్రహించు."

దశమ స్కంధము - ఉత్తర : పోడశసహస్ర స్త్రీ సంగతంబు

10.2-612-వ.

అని యభ్యర్థించి యద్దేవునివలనం బ్రసన్నత వడసి, తన్మందిరంబు వెడలి మునివరుం
డమ్మహాత్ముని యోగమాయాప్రభావంబు దెలియంగోరి, వేఱొక చంద్రబింబాననాగేహంబునకుం
జని యందు నెత్తమాడుచున్న పురుషోత్తము నుద్ధవ యుతుం గని యద్భుతంబు నొందుచు
నతనిచేత సత్కృతుండై యచ్చోట వాసి చని.

టీకా:

అని = అని; అభ్యర్థించి = వేడుకొని; ఆ = ఆ; దేవుని = భగవంతుని; వలనన్ = వలన; ప్రసన్నతన్ = అనుగ్రహమును; పడసి = పొంది; తత్ = ఆ; మందిరంబున్ = ఇంటినుండి; వెడలి = బయటకువచ్చి; ముని = యోగి; వరుండు = ఉత్తముడు; ఆ = ఆ ప్రసిద్ధుడైన; మహాత్ముని = గొప్పమహిమ కలవాని యొక్క; యోగ = యోగము యొక్క; మాయా = మహిమల; ప్రభావంబున్ = ప్రభావమును; తెలియన్ = తెలిసికొన; కోరి = తలచి; వేలు = మరింక; ఒక = ఒక; చంద్రబింబాననా = స్త్రీ యొక్క; గేహంబున్ = ఇంటి; కున్ = కి; చని = వెళ్ళి; అందున్ = దానిలో; నెత్తము = పాచికలు; ఆడుచున్న = ఆడుతున్నట్టి; పురుషోత్తమునున్ = కృష్ణుని; ఉద్ధద్దవ = ఉద్ధవునితో; యుతున్ = కూడి ఉన్నవానిని; కని = చూసి; అద్భుతంబున్ = ఆశ్చర్యమును; ఒందుచున్ = పొందుతు; అతని = ఆ కృష్ణుని; చేత = చేత; సత్యతుండు = సన్మానింపబడినవాడు; ఐ = అయ్యి; ఆ = ఆ; చోటన్ = తావును; పాసి = విడిచి; చని = పోయి.

భావము:

ఆ విధంగా ప్రార్థించి నారదుడు శ్రీకృష్ణుడి అనుగ్రహం పొందాడు. ఆ మందిరం నుంచి బయటకు వచ్చిన ఆ దేవర్షి వాసుదేవుడి యోగమాయా ప్రభావం తెలుసుకోదలచాడు. వేరొక వాల్గంటి ఇంటికి వెళ్ళాడు. అక్కడ ఉద్ధవునితో కలసి జాదమాడుతూ ఉన్న శ్రీకృష్ణుడిని తిలకించి ఆశ్చర్యచకితుడు అయ్యాడు. అక్కడ కృష్ణుడిచేత పూజించబడి ఆ భవనం నుండి బయటకు వెళ్ళాడు.

10.2-613-క.

మునివరుండు కాంచె నొండొక

వనజాయతనేత్ర నిజనివాసంబున నం

దనయుతు జిష్ణు సహిష్ణున్

వినుతగుణాలంకరిష్ణు విష్ణుం గృష్ణున్.

టీకా:

ముని = యోగి; వరుడు = సత్తముడు; కాంచెన్ = చూసెను; ఒండు = మరింక; ఒక = ఒక;
వనజాయతనేత్ర = సుందరి యొక్క {వనజాయతనేత్ర - వనజ (పద్మము వలె) ఆయత (విస్తారమైన)
నేత్రములు కల స్త్రీ}; నిజనివాసంబునన్ = ఇంటిలో; నందన = కొడుకులతో; యుతున్ = కూడి
ఉన్నవానిని; జిష్టున్ = జయశీలుని; సహిష్టున్ = సహనశీలుని; వినుత = కొనియాడదగిన; గుణ =
సుగుణాలచేత; అలంకరిష్టున్ = అలంకరింపబడినవాడు; విష్టున్ = సర్వవ్యాపక శీలుని; కృష్టున్ =
కృష్ణుని.

భావము:

నారదుడు మరింకొక సుందరి మందిరానికి వెళ్ళాడు. అక్కడ నందనులతో కలిసి ఆనందిస్తున్న
కలువ కన్నుల కన్నయ్యను సందర్శించాడు.

10.2-614-క.

నారదుఁ డట చని కనె నొక

వారిజముఖియింట నున్నవారి మురారిన్

హరిన్ దానవకుల సం

హరిం గమలామనోవిహరిన్ శౌరిన్.

టీకా:

నారదుడు = నారదుడు; అట = అక్కడనుండి; చని = వెళ్ళి; కనెన్ = చూసెను; ఒక = ఒకానొక;
వారిజముఖి = పద్మాక్షి యొక్క; ఇంటన్ = ఇంటిలో; ఉన్నవానిన్ = ఉన్నవాడిని; మురారిన్ = కృష్ణుని
{మురారి - మురాసురుని సంహరించినవాడు, కృష్ణుడు}; హరిన్ = ముత్యాలహారాలు
ధరించినవానిని; దానవ = రాక్షస; కుల = వంశమును; సంహరిన్ = చంపువానిని; కమలా =
లక్ష్మీదేవి యొక్క; మనః = మనస్సు నందు; విహరిన్ = విహరించువానిని; శౌరిన్ = కృష్ణుని {శౌరి -
శూరుని మనుమడు, కృష్ణుడు}.

భావము:

నారదముని వేరొక పద్మాక్షి సౌధానికి వెళ్ళి అక్కడ ఉన్న దానవాంతకుడు అయిన కృష్ణుడిని దర్శించాడు.

10.2-615-వ.

ఇట్లు కనుంగొనుచుం జనుచుండ నొక్కయెడ నమ్మునీంద్రునకు ముకుందుండు ప్రత్యుత్థానంబు చేసి “మునీంద్రా! సంపూర్ణకాము లయిన మిమ్ము నపూర్ణకాములమైన మేమేమిటఁ బరితృప్తి నొందఁ జేయంగలవారము? భవదీయదర్శనంబున నిఖిలశోభనంబుల నందెద” మని ప్రియపూర్వకంబుగాఁ బలికిన నా నందనందను మాటలకు నానంద కందళిత హృదయారవిందుండును, మందస్మిత సుందర వదనారవిందుండును నగుచు నారదుండు వెండియుఁ జనిచని.

టీకా:

ఇట్లు = ఈ ప్రకారముగా; కనుంగొనుచున్ = చూచుచు; ఉండన్ = ఉండగా; ఒక్క = ఒకానొక; ఎడన్ = చోట; ఆ = ఆ; ముని = ఋషి; ఇంద్రున్ = ఉత్తముని; కున్ = కి; ముకుందుండు = కృష్ణుడు {ముకుందుడు - ముక్తిని ఇచ్చువాడు, విష్ణువు}; ప్రత్యుత్థానంబు = లేచి ఎదురువచ్చుట; చేసి = చేసి; ముని = ఋషి; ఇంద్రా = ఉత్తముడా; సంపూర్ణకాములు = తీరిన కోరికలు మాత్రమే కలవాడు; అయిన = ఐన; మిమ్మున్ = మిమ్ములను; అపూర్ణకాములము = తీరని కోరికలు కలవారము; ఐన = అయిన; మేమున్ = మేము; ఏమిటన్ = దేనితో; పరితృప్తిన్ = సంతృప్తిని; ఒందజేయగలవారము = కలిగించగలము; భవదీయ = నీ యొక్క; దర్శనంబునన్ = దర్శనము కలుగుటచేత; నిఖిల = సర్వ; శోభనంబులన్ = శుభములను; అందెదము = పొందెదము; అని = అని; ప్రియ = ఇష్టము; పూర్వకంబుగాన్ = నిండి ఉన్నట్లు; పలికిన = మాట్లాడిన; ఆ = ఆ; నందనందనున్ = కృష్ణుని {నందనందనుడు - నందుని కొడుకు, కృష్ణుడు}; మాటలు = మాటలు; కున్ = కు; ఆనంద = ఆనందముతో; కందళిత = విరిసిన; హృదయ = హృదయము అను; అరవిందుండును = పద్మము కలవాడు; మందస్మిత = చిరునవ్వు కల; సుందర = అందమైన; వదన = మోము అను;

అరవిందుడును = పద్మము కలవాడు; అగుచున్ = జెతు; నారదుండు = నారదుడు; వెండియున్ = ఇంకను; చనిచని = చాలా చోట్లకు పోయి.

భావము:

ఈవిధంగా వాసుదేవుని కనుగొంటూ వెళుతూ ఉన్న నారదుడిని కృష్ణుడు ఒక ఇంటిలో గౌరవించి “నారద మునీంద్రా! ఏ కోరికలూ లేని మిమ్ములను కోరికలు కల మేము ఏవిధంగా సంతృప్తి పరచగలం మీ దర్శనంతో సమస్త శుభాలనూ పొందుతాము.” అని ప్రీతి పూర్వకంగా పలికాడు. కృష్ణుడి మాటలకు మన స్ఫూర్తిగా సంతోషించి చిరునవ్వు నవ్వుతూ నారదుడు ముందుకు సాగిపోయాడు

10.2-616-క.

అనఘాత్ముడు గనుగొనె నొక

వనితామణిమందిరమున వనకేళి సం

జనితానందుని ననిమిష

వినమితచరణారుణారవిందు ముకుందున్.

టీకా:

అనఘాత్ముడు = పుణ్యాత్ముడు; కనుగొనెన్ = చూసెను; ఒక = ఒకానొక; వనితా = స్త్రీ; మణి = ఉత్తమురాలి; మందిరమునన్ = ఇంటిలో; వన = జల; కేళి = విహారము వలన; సంజనిత = కలిగిన; ఆనందుని = సంతోషము కలవానిని; అనిమిష = దేవతలచేత; వినమిత = మొక్కుబడిన; చరణ = పాదములు అను; అరుణ = ఎఱ్ఱని; అరవిందున్ = కలువలు కలవానిని; ముకుందున్ = కృష్ణుని.

భావము:

పుణ్యాత్ముడైన నారదుడు ఒక స్త్రీరత్నం ఇంటిలో జలకేళి సలుపుతూ ఆనందిస్తున్న దేవతలచే నమస్కరింపబడు పాదాలు గలవానిని, ముకుందుడిని చూసాడు.

10.2-617-క.

పరమేష్ఠిసుతుడు గనె నొక

తరుణీభవనంబు నందుఁ దను దాన మనోం

బురుహమునఁ దలచుచుండెడి

నరకాసురదమనశూరు నందకుమారున్.

టీకా:

పరమేష్ఠిసుతుడు = నారదుడు {పరమేష్ఠి సుతుడు - బ్రహ్మదేవుని కొడుకు, నారదుడు}; కనెన్ = చూసెను; ఒక = ఒకానొక; తరుణీ = యువతి యొక్క; భవనంబున్ = ఇంటి; అందున్ = లో; తనున్ = తనను; తాన = తానే; మనః = మనస్సు అను; అంబురుహమునన్ = పద్మము నందు {అంబురుహము - అంబువు (నీటియందు) రుహము (పుట్టునది), పద్మము}; తలచుచున్ = విచారించుకొనుచు; ఉండెడి = ఉన్నట్టి; నరకాసుర = నరకాసురుని; దమన = సంహరించిన; శూరున్ = వీరుడిని; నందకుమారున్ = కృష్ణుని.

భావము:

నారదుడు మరొక తరుణీమణి ఇంటిలో తనలో తనను చూసుకుంటూ యోగనిష్ఠలో ఉన్న నరకాసురుని సంహరించిన శ్రీకృష్ణుడిని దర్శించాడు.

10.2-618-వ.

మఱియుం జనిచని.

టీకా:

మఱియున్ = ఇంకను; చనిచని = వెళ్ళి వెళ్ళి.

భావము:

ఇలా చూస్తూ నారదుడు ఇంకా ముందుకు వెళ్ళాడు.

10.2-619-నీ.

ఒకచోట నుచితసంధ్యోపాసనాసక్తు-

నొకచోటఁ బౌరాణిక్రొక్తికలితు

నొకచోటఁ బంచయజ్ఞోచితకర్ముని-

నొకచోట నమృతోపయోగలోలు

నొకచోట మజ్జనోద్యోగానుపక్తుని-

నొకచోట దివ్యభూషోజ్జ్వలాంగు

నొకచోట ధేనుదానోత్కలితాత్ముని-

నొకచోట నిజసుతప్రకరయుక్తు

10.2-619.1-తే.

నొక్క చోటను సంగీతయుక్త చిత్తు

నొక్కచోటను జలకేళియుతవిహారు

నొక్కచోటను సన్మంచక్రోపయుక్తు

నొక్కచోటను బలభద్రయుక్తచరితు.

టీకా:

ఒక = ఒకానొక; చోటన్ = తావునందు; ఉచిత = తగినవిధంగా; సంధ్యోపాసనా =

సంధ్యావందనముచేయుటందు; ఆసక్తున్ = ఆసక్తికనబరచువానిని; ఒక = ఒకానొక; చోటన్ =

ప్రదేశమున; పౌరాణిక = పురాణముచెప్పువాని; ఉక్తిన్ = ప్రసంగమువినుటను; కలితున్ =

కూడినవానిని; ఒక = ఒకానొక; చోటన్ = చోటునందు; పంచయజ్ఞ =

పంచమహాయజ్ఞములుచేయుటకు (పంచమహాయజ్ఞములు - 1దేవయజ్ఞము 2పితృయజ్ఞము

3భూతయజ్ఞము 4మనుష్యయజ్ఞము 5బ్రహ్మయజ్ఞము, చూ. అనుయుక్తములు); ఉచిత = తగిన;

కర్ముని = పనులుచేయువానిని; ఒక = ఒకానొక; చోటన్ = స్థలమునందు; అమృత = నీటిని;

ఉపయోగ = తాగుటందు; లోలున్ = లగ్నమైనవానిని; ఒక = ఒకానొక; చోటన్ = తావునందు;

మజ్జన = స్నానముచేయు; ఉద్యోగ = ప్రయత్నమున; అనుపక్తుని = నిమగ్నమైనవానిని; ఒక =

ఒకానొక; చోటన్ = తావున; దివ్య = గొప్ప; భూష = ఆభరణములచే; ఉజ్వల = మెరిసిపోతున్న;

అంగున్ = దేహము కలవానిని; ఒక = ఒకానొక; చోటన్ = తావున; ధేను = పాడియావులను; దాన

= దానముచేయుటందు; ఉత్కలిక = ఉత్సాహముకల; ఆత్మనిన్ = మనస్సుకలవానిని; ఒక = ఒకానొక; చోటన్ = తావున; నిజ = తన; సుత = పిల్లల; ప్రకర = సమూహముతో; యుక్తున్ = కూడి ఉన్నవానిని; ఒక్క = ఒకానొక; చోటన్ = తావున; సంగీత = పాటల కార్యక్రమమున; యుక్త = కూడిన; చిత్తున్ = మనస్సుకలవానిని; ఒక = ఒకానొక; చోటును = తావున; జలకేళి = జలక్రీడ యందు; యుత = కూడిన; విహారున్ = విహారము కలవానిని; ఒక్క = ఒకానొక; చోటను = తావున; సన్మంచక = మంచి మంచయందు, సత్సంగమమున; ఉపయుక్తున్ = పాల్గొనుచున్నవానిని; ఒక్క = ఒకానొక; చోటను = తావున; బలభద్ర = బలరామునితో; యుక్త = కూడి; చరితున్ = చరించువానిని.

భావము:

ఒక ఇంటిలో సంధ్యావందనం చేస్తూ ఉన్న వాడిని; మరొక గృహంలో పురాణశ్రవణం చేస్తూ ఉన్న వాడిని; ఒక చోట పంచయజ్ఞాలు ఆచరిస్తున్నవాడిని; మరొక తావున యోగసమాధి నిమగ్నమై ఉన్న వాడిని; ఒక స్థలంలో స్నానానికి సిద్ధమవుతూ ఉన్న వాడిని; ఇంకొక చోట ప్రశస్త భూషణాలతో ప్రకాశిస్తున్న వాడిని; మరొక ప్రదేశంలో గోదానం చేయాలని కుతూహలపడుతూ ఉన్న వాడిని; ఇంకొక ప్రదేశంలో తన కుమారులతో ఆడుకుంటున్న వాడినీ; ఒకచోట సంగీతం మీద ఆసక్తిని చూపుతున్న వాడిని; మరొక చోట జలకేళి ఆడుతున్నవాడిని; ఇంకొక చోట మంచం మీద కుర్చున్న వాడిని; మరొకచోట బలరాముడి తో కలిసి ఉన్న వాడిని, యిలా పలుస్థలములలో పలుక్రియలలో నిమగ్నుడై యున్న శ్రీకృష్ణుడిని నారదమహర్షి సందర్శించాడు.

10.2-620-వ.

మఱియును.

టీకా:

మఱియును = ఇంకను.

భావము:

ఇంకా.....

10.2-621-సీ.

సకలార్థసంవేది యొ యింటిలోపలఁ

జెలితోడ ముచ్చటల్ సెప్పుచుండు

విపులయశోనిధి వేటొక యింటిలో-

సరసిజాననఁ గూడి సరస మాడుఁ

బుండరీకదళాక్షుఁ డొండొక యింటిలోఁ-

దరుణికి హరవల్లరులు గ్రుచ్చుఁ

గరుణాపయోనిధి ముటియొక యింటిలోఁ-

జెలిఁ గూడి విడియము సేయుచుండు

10.2-621.1-ఆ.

వికచకమలనయనుఁ డొకయింటిలో నవ్వు

బ్రవిమలాత్ముఁ డొకటఁ బాడుచుండు

యోగిజనవిధేయుఁ డొకయింట సుఖగోష్ఠి

సలుపు ననఘుఁ డొకటఁ జెలఁగుచుండు.

టీకా:

సకల = సర్వ; అర్థ = విషయములు; సంవేది = సంపూర్ణముగా తెలిసినవాడు; ఒక = ఒకానొక; ఇంటి = ఇంటి; లోపలన్ = లోపల; చెలి = ప్రియురాలి; తోడన్ = తోటి; ముచ్చటల్ = ఇష్టాగోష్ఠి వాక్యములు; చెప్పుచున్ = చెప్తూ; ఉండు = ఉండును; విపుల = విస్తారమైన; యశః = కీర్తికి; నిధి = ఉనికిపట్టినవాడు; వేటు = మరి; ఒక = ఒకానొక; ఇంటి = ఇంటి; లోన్ = లోపల; సరసిజాననన్ = పద్మాక్షితో; కూడి = కూడుకొని; సరసము = సరసములు; ఆడున్ = ఆడుచుండును; పుండరీక = పద్మముల; దళ = రేకులవంటి; అక్షుడు = కన్నులు కలవాడు; ఒండు = మరి; ఒక = ఒక; ఇంటి = ఇంటి; లోన్ = లోపల; తరుణి = యువతి; కిన్ = కి; హర = పూల దండలకు; వల్లరులు = పూలగుత్తులను; గ్రుచ్చున్ = గుచ్చుచుండును; కరుణా = దయా; పయోనిధిన్ = సముద్రుడు; మటి = ఇంక; ఒక = ఒకానొక; ఇంటి = ఇంటి; లోన్ = లోపల; చెలిన్ = ప్రియురాలిని; కూడి = చేరి;

విడియమున్ = తాంబూలములు; చేయుచుండు = చేస్తుండును; వికచ = విరసిన; కమల = కమలములవంటి; నయనుడు = కన్నులు కలవాడు; ఒక = ఒకానొక; ఇంటి = ఇంటి; లోన్ = లోపల; నవ్వున్ = నవ్వుచుండును; ప్రవిమల = మిక్కిలినిర్మలమైన; ఆత్ముడు = మనస్సుకలవాడు; ఒకటన్ = ఒకచోట; పాడుచుండు = పాడుచుండును; యోగి = యోగులైన; జన = వారికి; విధేయుడు = లోబడియుండువాడు; ఒక = ఒకానొక; ఇంటన్ = ఇంటిలో; సుఖగోష్ఠిన్ = సుఖసల్లాపములు; సలుపున్ = చేయుచుండును; అనఘుడు = పుణ్యుడు; ఒకటన్ = ఒకచోట; చెలగుచుండు = ఉత్సహించుచుండును.

భావము:

శ్రీకృష్ణుడు తన ముద్దులసఖితో ఒక ఇంటిలో ముచ్చటలు ఆడుతున్నాడు; మరో ఇంటిలో మరొక ప్రియసఖితో సరసమాడుతున్నాడు; ఇంకో ఇంటిలో ఒక స్త్రీ రత్నం కోసం హారాలు గుచ్చుతున్నాడు; ఒక ఇంటిలో తన యువతితో కలిసి తాంబూలం సేవిస్తున్నాడు; ఒక ఇంటిలో నవ్వుతున్నాడు; ఒక ఇంటిలో పాడుతున్నాడు; ఒక ఇంటిలో సుఖగోష్ఠి చేస్తున్నాడు; ఒక ఇంటిలో ఆనందిస్తున్నాడు; ఈ మాదిరి అనేక రూపాలతో కనపడుతూ ఉన్న ఆ సకలార్థసంవేదిని, ఆ వికచకమల నయనుని, ఆ విమలాత్ముని, ఆ యోగిజన విధేయుని, ఆ శ్రీకృష్ణభగవానుడిని దర్శిస్తూ నారదుడు ముందుకు సాగిపోయాడు.

10.2-622-వ.

ఇట్లు సూచుచుం జనిచని.

టీకా:

ఇట్లు = ఈ విధముగ; చూచుచున్ = చూస్తూ; చనిచని = వెళ్ళివెళ్ళి.

భావము:

ఈ విధంగా పరిశీలిస్తూ సాగిపోతూ....

10.2-623-క.

చతురానననందనుఁ డం

చితమతిఁ జని కాంచె నొక్క చెలిగేహమునం

గ్రతుకర్మాచరణుని నా

శ్రితభయహరణున్ సురేంద్రసేవితచరణున్.

టీకా:

చతురానననందనుడు = నారదుడు {చతురానన నందనుడు - చతురానన (చతుర్ముఖ బ్రహ్మ యొక్క) నందనుడు, నారదుడు}; అంచిత = చక్కటి; మతిన్ = బుద్ధితో; చని = వెళ్ళి; కాంచెన్ = చూసెను; ఒక్క = ఒకానొక; చెలి = స్త్రీ; గేహమునన్ = ఇంటిలో; క్రతు = యజ్ఞ; కర్మా = కర్మలను; ఆచరణునిన్ = చేయువానిని; ఆశ్రిత = ఆశ్రయించినవారి; భయ = భయములను; హరణున్ = పోగొట్టువానిని; సురేంద్ర = దేవేంద్రునిచే; సేవిత = సేవింపబడు; చరణున్ = పాదములు కలవానిని.

భావము:

బ్రహ్మదేవుడి కుమారుడైన నారదుడు యజ్ఞకర్మలు ఆచరిస్తున్న వాడూ, ఆశ్రితుల భయాన్ని పోగొట్టేవాడూ, దేవేంద్రుడి చేత పూజింపబడే పాదాలు కలవాడూ అయిన కృష్ణుడిని ఒక ఇష్టసఖి ఇంటిలో చూసాడు.

10.2-624-క.

వృత్రానినుతునిఁ బరమ ప

విత్తుని నారదుఁడు గాంచె వేటొక యింటం

బుత్రక పౌత్రక దుహితృక

శత్రుసమేతుని ననంతు లక్షణవంతున్.

టీకా:

వృత్రారి = ఇంద్రునిచే {వృత్రారి - వృత్రాసురుని చంపినవాడు, ఇంద్రుడు}; నుతునిన్ = స్తుతింపబడువానిని; పరమ = మిక్కిలి; పవిత్రునిన్ = పరిశుద్ధుని; నారదుడు = నారదుడు; కాంచెన్

= చూసెను; వేలు = ఇంక; ఒక = ఒక; ఇంటన్ = ఇంటిలో; పుత్రక = కొడుకులతో; పౌత్రక = మనుమలతో; దుహితృ = కొమార్తెలతో; కళత్ర = భార్యతో; సమేతునిన్ = కూడి యున్నవానిని; అనంతున్ = అంతము లేనివానిని, కృష్ణుని; లక్షణవంతున్ = శుభలక్షణములు కలవానిని.

భావము:

మరో మందిరంలో దేవేంద్రుడి చేత స్తుతింపబడే వాడూ పరమ పవిత్రుడూ నందుడి కుమారుడూ అయిన కృష్ణుడిని కొడుకులూ, మనుమళ్ళూ, కూతుళ్ళూ, భార్యలు మున్నగు వారితో కలిసి (సామాన్య గృహస్థు వలె) ఉండగా దర్శించాడు.

10.2-625-క.

సుందరమగు నొక సుందరి

మందిరమునఁ బద్మభవకుమారుఁడు గాంచెన్

నందితనందున్ సుజనా

నందున్ గోవిందు నతసందు ముకుందున్.

టీకా:

సుందరము = అందమైనది; అగు = ఐన; ఒక = ఒకానొక; సుందరి = అందగత్తె; మందిరమునన్ = ఇంటిలో; పద్మభవకుమారుడు = నారదుడు {పద్మభవ కుమారుడు - పద్మభవ (బ్రహ్మదేవుని) కుమారుడు, నారదుడు}; కాంచెన్ = చూచెను; నందితనందున్ = కృష్ణుని {నందిత నందుడు - ఆనందింప జేయబడిన నందుడు కలవాడు, కృష్ణుడు}; సుజన = సజ్జనులను; ఆనందున్ = ఆనందము ఇచ్చువానిని; గోవిందున్ = కృష్ణుని {గోవిందుడు - గోవులకు ఒడయుడు, కృష్ణుడు}; నత = స్తుతించిన; సనందున్ = సనందాదులు కలవానిని; ముకుందున్ = కృష్ణుని.

భావము:

ఒక అందగత్తె అందమైన ఇంటిలో సజ్జనుల చేత కీర్తించబడేవాడూ, సనకసనందాదుల వందనాలు అందుకునేవాడూ, అయిన గోవిందుడిని బ్రహ్మదేవుడి పుత్రుడైన నారదుడు దర్శించాడు.

10.2-626-క.

జలజభవసుతుఁడు గనె నొక

నలినాక్షినివాసమందు నతభద్రేభున్

జలదాభున్ గతలోభు

న్నలకాళిజితద్విరేపు నంబుజనాభున్.

టీకా:

జలజభవసుతుడు = నారదుడు {జలజభవ సుతుడు - జలజభవ (బ్రహ్మదేవుని) సుతుడు, నారదుడు}; కనెను = చూసెను; ఒక = ఒకానొక; నలినాక్షి = స్త్రీ; నివాసము = ఇంటి; అందున్ = లోపల; నత = మొక్కబడిన; భద్రేభున్ = గజేంద్రుడు కలవానిని; జలద = మేఘమువంటి; ఆభున్ = దేహము కలవానిని; గత = తొలగిన; లోభున్ = లోభము కలవానిని; అలక = ముంగురుల; ఆళి = సమూహముచే; జిత = జయింపబడిన; ద్విరేపున్ = తుమ్మెదలు కలవానిని; అంబుజనాభున్ = కృష్ణుని {అంబుజ నాభుడు - పద్మనాభుడు, విష్ణువు};

భావము:

ఆ బ్రహ్మపుత్రుడైన నారదుడు ఒక పద్మాక్షి గృహంలో గజేంద్రపాలకుడిని, నీలమేఘ శ్యాముడిని, లోభ రహితుడిని, పద్మనాభుడిని, శ్రీకృష్ణుడిని తిలకించాడు.

10.2-627-మ.

ఒకయింటం గజవాజిరోహకుఁడునై యొక్కింట భుంజానుఁడై

సకలాత్ముండు పరుండు షోడశసహస్రస్త్రీనివాసంబులం

దొక బోటింటను దప్పకుండ నిజమా యోత్సాహుడై యుండ న

య్యకలంకున్వరదున్, మహాపురుషు, బ్రహ్మణ్యున్నతాబ్జాసనున్,

టీకా:

ఒక = ఒకానొక; ఇంటన్ = ఇంటిలో; గజ = ఏనుగును; వాజి = గుఱ్ఱమును; ఆరోహకుడున్ = ఎక్కినవాడు; ఐ = అయ్య; ఒక్క = ఒకానొక; ఇంటన్ = ఇంటిలో; భుంజానుడు = భోజనము చేయువాడు; ఐ = అయ్య; సకల = సర్వము; ఆత్ముండు = తన యందు కలవాడు; పరుండు = సర్వాతీతమైనవాడు; పోడశసహస్ర = పదహారువేల (16000); స్త్రీ = భార్యల; నివాసంబులన్ = ఇండ్ల; అందున్ = లోను; ఒక = ఏ ఒక్క; బోటి = స్త్రీ; ఇంటనున్ = ఇంటిలోను; తప్పకుండ = విడువకుండ; నిజ = తన; మాయా = మాయవలని; ఉత్సాహుడు = ఉత్సాహము కలవాడు; ఐ = అయ్య; ఉండన్ = ఉండగా; ఆ = ఆ; అకలంకున్ = కళంకము లేనివానిని; వరదున్ = వరము లిచ్చువానిని; మహాపురుషున్ = కృష్ణుని (మహాపురుషుడు - విరాట్పురుషుడు, విష్ణువు); బ్రహ్మణ్యున్ = వేదధర్మ ప్రవర్తకుని; నత = సేవింపబడిన; అబ్జాసనున్ = బ్రహ్మదేవుడు కలవానిని (అబ్జాసనుడు - అబ్జము (పద్మము) ఆసనముగా కలవాడు, బ్రహ్మ).

భావము:

మహాపురుషుడైన శ్రీకృష్ణుడు పదహారువేల స్త్రీల నివాసాలలోనూ ఏ స్త్రీ ఇంటిని వదిలిపెట్టకుండా, ప్రతి ఇంట తన మాయా ప్రభావంతో తానే ఉంటూ; ఒక ఇంటిలో ఏనుగులపై గుఱ్ఱాలపై స్వారీచేస్తున్నాడు. ఒక ఇంటిలో భోజనం చేస్తున్నాడు. ఇంకొక ఇంటిలో నిద్రిస్తున్నాడు. ఇలా ఉన్న నిర్మలుడూ, కోరిన వరాలను అనుగ్రహించే వాడూ, బ్రాహ్మణ్యుడూ అయిన ఆ కృష్ణపరమాత్మను నారదుడు దర్శించాడు.

10.2-628-క.

అస్తోకచరితు, నమిత స

మస్త సుధాహారు వేద మస్తకతల వి

న్యస్త పదాంబుజయుగళు, న

పాస్త శ్రితనిఖిలపాపుఁ, బరము, ననంతున్.

టీకా:

అస్తోక = ఘనమైన; చరితున్ = నడవడి కలవానిని; నమిత = నమస్కరించిన; సమస్త = ఎల్ల;
సుధాహారున్ = దేవతలు కలవానిని (సుధాహారులు - అమృతము భుజించువారు, దేవతలు);
వేదమస్తక = వేదాంతముల; తల = ప్రదేశము లందు; విన్యస్త = ఉంచబడిన; పద = పాదములు
అను; అంబుజ = పద్మముల; యుగళున్ = జంట గలవానిని; అపాస్త = తొలగిన; శ్రిత =
ఆశ్రయించినవారి; నిఖిల = సర్వ; పాపున్ = పాపములు కలవాని; పరమున్ =
సర్వోత్తముడైనవానిని; అనంతున్ = కృష్ణుని.

భావము:

ఉదాత్త చరిత్రుడు; వేదాంతముల యందు ప్రతిపాదింపబడిన ఆది మూలమైన వాడు; దేవతలు
అందరకు ఆరాధ్యుడు; ఆశ్రితుల పాపాలను పోగొట్టి వాడు; అనంతుడు అయిన శ్రీకృష్ణుడిని
నారదుడు దర్శించాడు.

10.2-629-ఆ.

పరమభాగవతుడు పరమేష్ఠితనయుండు

మనుజలీలఁ జెంది మహితసౌఖ్య

చిత్తుడైన యా హృషీకేశు యోగమా

యాప్రభావమునకు నాత్మ నలరి.

టీకా:

పరమ = అత్యుత్తమమైన; భాగవతుడు = భాగవతధర్మానుష్ఠానుని; పరమేష్ఠితనయుండు =
నారదుడు (పరమేష్ఠి తనయుడు - బ్రహ్మపుత్రుడు, నారదుడు); మనుజు = సామాన్య మానవుని;
లీలన్ = విధమును; చెంది = పొంది; మహిత = గొప్ప; సౌఖ్య = సుఖముల తగిలిన; చిత్తుడు =
మనస్సు కలవాడు; ఐన = అయిన; ఆ = ఆ; హృషీకేశున్ = కృష్ణుని యొక్క (హృషీకేశుడు -
హృషీకములు (సర్వేంద్రియములను) ఈశుడు (వర్తింప చేయువాడు), విష్ణువు); యోగ = యోగశక్తి

యొక్క; మాయా = మహిమల; ప్రభావమున్ = వైభవముల; కున్ = కు; ఆత్మన్ = మనస్సు నందు;
అలరి = సంతోషించి.

భావము:

పరమ భాగవతోత్తముడు, బ్రహ్మ మానసపుత్రుడు అయిన నారదుడు మానవ రూపుడు అయి
సామాన్య మానువుని వలె భౌతిక సౌఖ్యాలలో తేలియాడుతున్న ఆ సర్వేంద్రియములకు
ఈశ్వరుడు అయిన శ్రీకృష్ణభగవానుడి యోగమాయా ప్రభావాన్ని పరీక్షించి చూసి చాలా
సంతోషించి....

10.2-630-క.

"మా~~యు~~రె? హరిహరి! వరద! య

~~మే~~యగుణా!" యనుచు నాత్మ ~~మె~~చ్చి మునీంద్రుం

డా ~~య~~దునాయకు సుజన వి

~~ధే~~యుని కిట్లనియె దేవ! ~~త్రి~~జగములందున్.

టీకా:

మాయురె = ఔరా; హరి = కృష్ణ {హరి - నిద్ర అను ప్రళయమున సర్వము తన యందు లీనము
చేసికొనువాడు, విష్ణువు}; హరి = కృష్ణ {హరి - భక్తుల పాపములను హరించువాడు, విష్ణువు}; వరద
= వరముల నిచ్చువాడా; అమేయ = అమితమైన; గుణా = సుగుణములు కలవాడా; అనుచున్ =
అనుకొంటు; ఆత్మన్ = మనస్సు నందు; మెచ్చి = మెచ్చుకొని; ముని = ఋషి; ఇంద్రుండు =
సత్తముడు; ఆ = ఆ ప్రసిద్ధుడైన; యదు = యాదవ; నాయకున్ = ప్రభువుని; సుజన = సజ్జను లందు;
విధేయుని = లొంగి ఉండువాని; కిన్ = కి; ఇట్లు = ఈ విధముగ; అనియె = పలికెను; దేవ =
భగవంతుడా; త్రిజగములు = ముల్లోకములు; అందున్ = లోను.

భావము:

నారదుడు తన మనసులో "ఆహా! హరీహరీ! సుప్రసన్నా! ఉన్నత గుణ సుసంపన్నా!" అంటూ మెచ్చుకుంటూ కృష్ణుడితో ఇలా అన్నాడు.

10.2-631-క.

"నీ **మాయ** దెలియువారలె

తామరసాసన సురేంద్ర **తాప**సు లైనన్

ధీ**మంతు**లు నీ భక్తిసు

ధామధుర్యమునఁ బొదలు **ధన్యు**లు దక్కన్."

టీకా:

నీ = నీ యొక్క; మాయన్ = మాయను; తెలియువారలె = తెలిసికొనగలవారా, కాదు; తామరసాసన = బ్రహ్మదేవుడు {తామర సాసనుడు - పద్మము ఆసనముగా కలవాడు, బ్రహ్మ}; సురేంద్ర = ఇంద్రుడు {సురేంద్రుడు - దేవతల ప్రభువు, ఇంద్రుడు}; తాపసులు = తప సంపన్నులు; ఐనన్ = అయినప్పటికిని; ధీమంతులు = జ్ఞానవంతులు; నీ = నీ యొక్క; భక్తి = భక్తి అను; సుధా = అమృతము యొక్క; మాధుర్యమునన్ = మధురముచేత; పొదలు = వృద్ధిపొందు; ధన్యులు = కృతార్థులు; తక్కన్ = తప్పించి.

భావము:

"నీ భక్తి అనే అమృతములోని తీయదనములో తేలియాడుతుండే పుణ్యాత్ములు మాత్రమే నీ తత్వాన్ని తెలుసుకోగలరు. అంతే తప్ప, ముల్లోకాలలో బ్రహ్మాండ్రాది దేవతలూ మహర్షులూ సహితంగా ఇతరులు నీ మాయను తెలుసుకోలేరు."

10.2-632-క.

అ**ని**హర్షించుచు "నిఁక నేఁ

బనివినియెద నిఖిలలోక**పా**వనమును స

జ్ఞనహితము నైన నీ కీ

ర్తన మఖిలజగంబులందుఁ దగ నెఱిగింతున్."

టీకా:

అని = అని; హర్షించుచున్ = సంతోషించుచు; ఇంక = ఇక; నేన్ = నేను; పనివినియెదన్ = పోయెదను; నిఖిల = సర్వ; లోక = లోకములను; పావనమును = పవిత్రము చేయునది; సజ్జన = సత్పురుషులకు; హితము = మేలు కలిగించునది; ఐన = అయిన; నీ = నీ యొక్క; కీర్తనము = ఖ్యాతిని; అఖిల = సమస్తమైన; జగంబులు = లోకములు; అందున్ = లోను; తగన్ = చక్కగా; ఎఱిగింతున్ = తెలియజేయుదును.

భావము:

ఈవిధంగా పలికి నారదమహర్షి హర్షాతిశయంతో "ఇంక నేను సెలవు తీసుకుంటాను. లోకాలు అన్నింటినీ పవిత్రము చేసేది, సజ్జనులకు ఇష్టమైనదీ అయిన నీ నామసంకీర్తనం సమస్త లోకాలలోనూ ప్రకటిస్తాను" అని అన్నాడు.

10.2-633-క.

అని తద్వచనసుధాసే

చనమున ముది తాత్మఁ డగుచు సంయమి చిత్తం

బునఁ దన్మూర్తిం దగ నిడు

కొని చనియెను హరినుత్తైకకౌవిదుఁ డగుచున్.

టీకా:

అని = అని; తత్ = ఆ కృష్ణుని; వచన = మాటలు అను; సుధా = అమృతమును; సేచనమునన్ = తడయుటచేత; ముదిత = సంతోషించిన; ఆత్మడు = మనస్సు కలవాడు; అగుచున్ = ఔతు; సంయమి = ఋషి, నారదుడు (సంయమి - సంయమము కలవాడు, ఋషి); చిత్తంబునన్ = మనస్సు నందు; తత్ = అతని; మూర్తిన్ = రూపమును; తగన్ = చక్కగా; ఇడుకొని = ఉంచుకొని;

చనియెను = వెళ్ళిపోయెను; హరి = విష్ణు; నుత = కీర్తనలు చేయు టందు; ఏక = ప్రధానమైన;
కోవిదుడు = విద్వాంసుడు; అగుచున్ = జెతు.

భావము:

ఇలా పలికి, నారదుడు వాసుదేవ వాగామృతధారలలో మునిగి సంతుష్టాంతరంగుడు, విష్ణు
కీర్తనలు వాడుటలో అమిత నేర్పరి అయి, ఆ మంగళమయ స్వరూపాన్ని తన మనసులో
నిలుపుకుని వెళ్ళిపోయాడు.

10.2-634-క.

ఈ పగిది లోకహితమతి

నా పరమేశ్వరుడు మానవాకృతిఁ ద్రిజగ

ద్ధీపితచారిత్రుడు బహు

రూపములం బొందె సుందరుల నరనాథా!

టీకా:

ఈ = ఈ; పగిదిన్ = విధము; లోక = సర్వలోకములకు; హిత = మేలుచేయు; మతి = బుద్ధితో; ఆ = ఆ;
పరమేశ్వరుడు = కృష్ణుడు; మానవ = మానవ; ఆకృతిన్ = రూపముతో; త్రిజగత్ = ముల్లోకముల
యందు; ఉద్ధీపిత = మిక్కిలి ప్రకాశింపజేసినట్టి; చారిత్రుడు = నడవడిక కలవాడు; బహు = అనేక;
రూపములన్ = స్వరూపములతో; పొందెన్ = కూడెను; సుందరులన్ = స్త్రీలను; నరనాథా =
పరీక్షిన్మహారాజా.

భావము:

ఓ పరీక్షిత్తు మహారాజా! లోకానికి మేలుచేకూర్చాలని మానవాకారాన్ని ధరించిన ఆ శ్రీకృష్ణుడు ఆ
సుందరాంగులు అందరికీ ఆ విధంగా అనేక రూపాలతో చెందాడు.

10.2-635-చ.

అని హరి యిట్లు పోడశసహస్రవధూమణులం బ్రీయంబునన్

మనసిజకేశిఁ దేల్చిన యమానుషలీల సమగ్రభక్తితో

వినినఁ బరించినం గలుగు విష్ణుపదాంబుజభక్తియున్ మహా

ధన పశు పుత్ర మిత్ర వనితా ముఖ సౌఖ్యములున్ నరేశ్వరా!"

టీకా:

అని = అని; హరి = కృష్ణుడు; ఇట్లు = ఈ విధముగా; పోడశసహస్ర = పదహారువేల (16000)మంది;
వధూ = స్త్రీ; మణులన్ = రత్నములను; ప్రియంబునన్ = ప్రీతితో; మనసిజ = మనః; కేశిన్ = క్రీడ
యందు; తేల్చినన్ = సంతోషింపజేసినట్టి; అమానుష = మానవాతీతమైన; లీలన్ = లీలలను;
సమగ్ర = సంపూర్ణ; భక్తి = భక్తి; తోన్ = తోటి; వినినన్ = వినినను; పరించినన్ = చదివినను; కలుగున్
= కలుగును; విష్ణు = శ్రీమహావిష్ణువు యొక్క; పద = పాదములను; అంబుజ = పద్మముల ఎడలి;
భక్తియున్ = భక్తి; మహా = గొప్ప; ధన = సంపదలు; పశు = గోవులు; పుత్ర = కుమారులు; మిత్ర =
స్నేహితులు; వనితా = భార్య; ముఖ = మొదలగు; సౌఖ్యములున్ = సుఖములు; నరేశ్వరా =
మహారాజా.

భావము:

శ్రీకృష్ణుడు పదహారువేల మంది స్త్రీలను ఆదరించిన మానవాతీత లీలలను వినినా, చదివినా
విష్ణుదేవుడి పాదాలపై భక్తి ప్రాప్తించటమే కాకుండా ధన, పశు, పుత్ర, మిత్ర, కళత్రాది సౌఖ్యాలు సైతం
లభిస్తాయి."

10.2-636-వ.

అని చెప్పి యప్పారాశర్యనందనుం డభిమన్యునందను కిట్లనియె; "నా నిశావసానంబునఁ
బద్మబాంధవాగమనంబును గమలినీ లోకంబునకు మునుకలుగ నెఱింగించు చందంబునం
గలహంస సారస రథాంగ ముఖ జలవిహంగంబుల రవంబులు సెలంగ నరుణోదయంబున
మంగళపాఠకసంగీత మృదుమధుర గాన నినదంబును లలితమృదంగ వీణా వేణు
నినాదంబును, యేతేర మేలుకని తనచిత్తంబునఁ జిదానందమయుం బరమాత్ము నవ్యయు
నవికారు నద్వితీయు నజితు ననంతు నచ్యుతు నమేయు నాధ్యు నాద్యంతవిహీనుఁ

బరమబ్రహ్మాంబునైన తన్నుందా నొక్కింత చింతించి యనంతరంబ విరోధి రాజన్య నయన
కల్టారంబులు ముకుళింప భక్తజననయనకమలంబులు వికసింప నిరస్త నిఖిల దోషాంధకారుం
డైన గోవిందుండు మొగిచిన లోచనసరోజంబులు వికసింపఁ జేయుచుఁ దల్పంబు డిగ్గి చనుదెంచి
యంత.

టీకా:

అని = అని; చెప్పి = చెప్పి; ఆ = ఆ గొప్ప; పారాశర్యనందనుండు = శుకమహర్షి {పారాశర్య
నందనుడు - పారాశర్యుడు (పరాశరుని కుమారుని, వ్యాసుని) నందనుడు (కుమారుడు), శుకుడు};
అభిమన్యునందనున్ = పరీక్షిత్తుహారాజున {అభిమన్యు నందనుడు - అభిమన్యుని కొడుకు,
పరీక్షిత్తు}; కున్ = కు; ఇట్లు = ఈ విధముగా; అనియె = చెప్పెను; ఆ = ఆనాటి; నిశావసానంబువ =
రాత్రి తరువాత, తెల్లవారుఝామున; పద్మబాంధవ = సూర్యుని {పద్మబాంధవుడు - పద్మములకు
బంధువు, సూర్యుడు}; ఆగమనంబునున్ = ఉదయించుటను; కమలినీ = తామరకొలనులు;
లోకంబున్ = అన్నిటి; కున్ = కి; మునుకలుగన్ = ముందుగా; ఎఱింగించు = తెలిపెడి; చందంబునన్
= విధముగా; కలహంస = రాజహంసలు; సారస = బెగ్గురు పక్షులు; రథాంగ = చక్రవాక పక్షులు;
ముఖ = మున్నగు; జలవిహంగంబుల = నీటిపక్షుల; రవంబులున్ = కూతలు; చెలంగన్ =
చెలరేగగా; అరుణోదయంబునన్ = అరుణుడు ఉదయించునప్పుడు {అరుణుడు - సూర్యుని
రథసారథి}; మంగళ = శుభకరమైన; పాఠక = వేదపాఠములు చదువువారి; సంగీత = చక్కటి
గీతముల; మృదు = మృదువైన, సున్నితమైన; మధుర = ఇంపైన; గాన = పాటల; నినదంబును =
ధ్వనులు; లలిత = మనోజ్ఞమైన; మృదంగ = మద్దెలల యొక్క; వీణా = వీణల యొక్క; వేణు =
మురళీల యొక్క; నినాదంబునున్ = ధ్వనులు; ఏతేరన్ = వస్తుండగా; మేలుకని = నిద్రలేచి; తన =
తన యొక్క; చిత్తంబునన్ = మనసు నందు; చిదానందమయున్ = చిత్తము అనందముచే
నిండినవాని; పరమాత్మున్ = పరమాత్మ ఐనవానిని; అవ్యయున్ = తరుగుట లేనివానిని;
అవికారున్ = మార్పులన్నవి లేనివానిని; అద్వితీయున్ = రెండవది లేనివానిని; అజితున్ =
జయింపరాని వానిని; అనంతున్ = దేశకాలవస్తాది పరిచ్ఛేదము లేనివాని; అచ్యుతున్ =
చ్యుతము(దిగజారుట) లేనివానిని; అమేయున్ = మేరలన్నవి లేనివానిని; ఆఢ్యున్ = అష్టైశ్వర్య
సంపన్నుని; ఆద్యంతవిహీనున్ = మొదలు తుదులు అసలు లేనివానిని; పరబ్రహ్మాంబున్ =
పరబ్రహ్మ; ఐన = అయిన; తన్నున్ = తనను; తాను = తానే; ఒక్కింత = కొద్దిగా; చింతించి = ధ్యానించి;

అనంతరంబ = పిమ్మట; విరోధి = శత్రువులైన; రాజన్య = రాజుల యొక్క; నయన = కన్నులు అను;
 కల్హారంబులున్ = ఎఱ్ఱకలువలు; ముకుళింపన్ = ముడుచుకుపోగా; భక్త = భక్తులైన; జన = వారి;
 నయన = కన్నులు అను; కమలంబులు = తామరలు; వికసింపన్ = వికాసము పొందగా; నిరస్త =
 తొలగింపబడిన; నిఖిల = సర్వ; దోషా = పాపములు అను; అంధకారుండు = చీకట్లు కలవాడు; ఐన
 = అయిన; గోవిందుండు = కృష్ణుడు; మొగిచిన = మూసుకొన్న; లోచన = కన్నులు అను;
 సరోజంబులున్ = పద్మములను; వికసింపన్ = వికాసము పొందునట్లు, తెరచుట; చేయుచున్ =
 చేస్తూ; తల్పంబున్ = మంచమును, పాన్పును; డిగ్గి = దిగి; చనుదెంచి = వచ్చి; అంత = పిమ్మట.

భావము:

ఈ విధంగా పదహారువేల స్త్రీల సాంగత్య లీలలు చెప్పి ఆ వ్యాసభగవానుని పుత్రుడు శుకుడు,
 అభిమన్యుడి పుత్రుడు అయిన పరీక్షిత్తుతో మళ్ళా ఇలా అన్నాడు. "పద్మమిత్రుడైన సూర్యుడి రాకను
 పద్మములకు ముందుగా తెలుపుతున్నాయేమో అన్నట్లు రాజహంసలు, సారసపక్షులు, చక్రవాకాలు
 మున్నగు నీటిపక్షులు చేస్తున్న కలధ్వనులనూ; మృదుమధురాలైన మంగళపాఠకుల సుస్వర
 పఠనాలనూ; మనోహరమైన మృదంగ, వేణు, వీణా రవాలనూ ఆలకించుతూ అరుణోదయ
 సమయాననే శ్రీకృష్ణుడు మేలుకొన్నాడు. చిదానంద స్వరూపుడు, పరమాత్మ, నాశ రహితుడు,
 వికార శూన్యుడు, తనకు ఇతరమైనది లేని వాడు, జయింపరాని వాడు, దేశ కాలాది పరిచ్ఛేద
 రహితుడు, అచ్యుతుడు, అమేయుడు, సర్వ ఐశ్వర్య సంపన్నుడు, మొదలు తుది లేని వాడు,
 పరబ్రహ్మస్వరూపము అయిన తనను తానే ధ్యానించుకుంటూ కన్నులు తెరచి శయ్యను దిగాడు.
 ఆయన కన్నులు తెరవగానే పగవారి కనుగలువలు ముకుళించాయి. భక్తుల కన్నులు అనే
 పద్మాలు వికసించాయి. పాపాలనే చీకట్లు పటాపంచలు అయ్యాయి.

10.2-637-నీ.

మలయజకర్పూర**మ**హితవాసితహేమ-

కలశోదకంబుల **జ**లకమాడి

నవ్యలసన్నదు **ది**వ్యవస్తంబులు-

వలనొప్ప రింగులు**వ్రా**ణఁ గట్టి

మకరకుండల హార **మం**జీర కేయూర-

వలయాది భూషణావలులు దాల్చి
ఘనసార కస్తూరికా హరిచందన-
మిళితపంకము మేన నలర నలది

10.2-637.1-తే.

మహితసౌరభ నవకుసుములు దుఱిమి
పొసంగ రూపైన శృంగారరసమనంగ
మూర్తిఁ గైకొన్న కరుణాసముద్ర మనంగ
రమణ నొప్పుచు లలితదర్పణము చూచి.

టీకా:

మలయజ = మంచిగంధముచేత; కర్పూర = పచ్చకర్పూరముచేత; మహిత = మహిమ
కలుగజేయబడినదై; వాసిత = పరిమళిస్తున్న; హేమ = బంగారు; కలశ = చెంబులోని; ఉదకంబులన్
= నీళ్ళతో; జలకము = స్నానము; ఆడి = చేసి; నవ్య = సరికొత్త; లసత్ = ప్రకాశవంతమైన; మృదు =
మృదువైన; దివ్య = మేలిమివైన; వస్త్రంబులున్ = బట్టలను; వలను = నేర్పు; ఒప్పన్ =
చక్కగానగుటకు; రింగులువాఱన్ = కుచ్చిళ్ళువేలాడునట్లుగా; కట్టి = ధరించి; మకర = మొసలి
ఆకారపు; కుండల = చెవికుండలములు; హార = ముత్యాలహారములు; మంజీర = కాలి అందెలు;
కేయూర = భుజకీర్తలు; వలయ = చేతి కంకణములు; ఆది = మున్నగు; భూషణ = ఆభరణముల;
ఆవలులున్ = సమూహములను; తాల్చి = ధరించి; ఘనసార = పచ్చకర్పూరముతో; కస్తూరికా =
కస్తూరితో; హరిచందన = మంచిగంధముచేత; మిళిత = కలుపబడిన; పంకమున్ = మైపుతను;
మేనన్ = దేహమునందు; అలది = రాసి; మహిత = శ్లాఘ్యమైన; సౌరభ = పరిమళము కల; నవ =
తాజా; కుసుమములున్ = పువ్వులు; తుఱిమి = తలలో పెట్టుకొని; పొసంగన్ = చక్కటి; రూపు =
స్వరూపము; ఐన = కలిగిన; శృంగారరసము = శృంగారరసము; అనంగన్ = అనగా; మూర్తిన్ =
ఆకృతిని; కైకొన్న = పరిగ్రహించిన; కరుణా = దయా; సముద్రము = సముద్రము; అనగన్ = అనగా;
రమణన్ = మనోజ్ఞముతో; ఒప్పుచున్ = చక్కదనముతోనుండి; లలిత = చక్కటి; దర్పణమున్ =
అద్దమునందు; చూచి = చూసుకొని.

భావము:

అనంతరం, ఆ నందనందనుడు చందన కర్పూరాల పరిమళాలతో గుమగుమలాడే కాంచనకలశ జలాలతో స్నానం చేసాడు. సన్నని మృదువైన క్రొత్త బట్టలు ధరించాడు. కర్ణ కుండలాలు, హార, భుజకీర్తలు మున్నగు భూషణాలను అలంకరించుకున్నాడు. పచ్చకర్పూరం, కస్తూరి, మంచిగంధం కలిపిన మైపురాతను అలదుకున్నాడు సువాసనలు వెదజల్లే పూలమాలలను ధరించాడు. రూపం దాల్చిన శృంగార రసమూ, ఆకారం దాల్చిన అనురాగ సముద్రమూ అన్నట్లుగా అలరారుతున్న శ్రీకృష్ణుడు అద్దంలో చూసుకున్నాడు.

10.2-638-తే.

కడగి సారథి తెచ్చిన కనకరథము

సాత్యకి హిత ప్రియోద్ధవ సహితుఁ డగుచు

నెక్కి నిజకాంతి దిక్కులఁ బిక్కిటిల్లఁ

బూర్వగిరిఁ దోచు భానునిఁ బోలి వెలిగె.

టీకా:

కడగి = పూన్చి; సారథి = రథము తోలువాడు; తెచ్చిన = తీసుకువచ్చిన; కనక = బంగారు; రథమున్ = రథమును; సాత్యకి = సాత్యకితో; హిత = మేలుకోరువాడు; ప్రియ = ఇష్టుడు; ఉద్ధవ = ఉద్ధవునితో; సహితుడు = కూడినవాడు; అగుచున్ = ఔతు; ఎక్కి = ఎక్కి; నిజ = తన; కాంతి = ప్రకాశము; దిక్కులన్ = నలుదిక్కులందు (నలుదిక్కులు - 1తూర్పు 2దక్షిణము 3పడమర 4ఉత్తరము అను నాలుగు దిక్కులు); పిక్కిటిల్లన్ = వ్యాపించగా; పూర్వగిరిన్ = తూర్పుకొండ యందు; తోచు = కనబడు; భానుని = సూర్యుని; పోలి = వలె; వెలిగెన్ = ప్రకాశించెను.

భావము:

సాత్యకితోనూ మిత్రుడైన ఉద్ధవునితోనూ కలసి సారథి తెచ్చిన బంగారురథాన్ని అధిరోహించి, తూర్పుకొండపై ఉదయించే సూర్యుడిలా శోభిస్తూ, శ్రీకృష్ణుడు తన శోభ నలుదిక్కులా విరజిమ్ముతూ ప్రకాశించాడు.

10.2-639-సీ.

అభినవ నిజమూర్తి అంతఃపురాంగనా-

నయనాబ్జములకు నానంద మొసంగ

సలలిత ముఖచంద్ర చంద్రికాతతి పౌర-

జనచకోరముల కుత్సవము సేయ

మహనీయకాంచనమణిమయ భూషణ-

దీప్తులు దిక్కుల దేజరిల్ల

నల్ల నల్లన వచ్చి అరదంబు వెస డిగ్గి:-

హల కులిశాంకుశ జలజ కలశ

10.2-639.1-తే.

లలితరేఖలు ధరణి నలంకరింప

నుద్ధవుని కరతల మూని యొయ్య నడచి

మహితగతి దేవతాసభామధ్యమునను

రుచిర సింహాసనమున గూర్చుండె నెలమి.

టీకా:

అభినవ = సరికొత్త (అలంకారములు కల); నిజ = తన; మూర్తిన్ = స్వరూపము; అంతఃపుర =

అంతఃపురములోని; అంగనా = స్త్రీల; నయనా = కన్నలు అను; అబ్జములు = పద్మములు; కున్ = కు;

ఆనందము = సంతోషము; ఒసగన్ = కలిగిస్తుండగా; సలలిత = మనోహరత్వము కలిగిన; ముఖ =

మోము అను; చంద్ర = చంద్రుని; చంద్రికా = వెన్నెలల; తతిన్ = సమూహము; పౌర = పురములోని;

జన = ప్రజలు అను; చకోరముల్ = చకోరపక్షుల; కున్ = కు; ఉత్సవము = వేడుక; చేయన్ = కలుగ

జేయగా; మహనీయ = ఘనమైన; కాంచన = బంగారు; మణి = రత్నాలు; మయ = పొదిగిన; భూషణ

= ఆభరణముల; దీప్తులు = కాంతులు; దిక్కులన్ = నలుదిక్కులందు; తేజరిల్లన్ = ప్రకాశింపజేయగా;

అల్లనల్లన = మెల్లమెల్లగా; వచ్చి = వచ్చి; అరదంబున్ = రథమును; వెసన్ = వేగముగా; డిగ్గి = దిగి;

హల = నాగలి; కులిశ = వజ్రాయుధము; అంకుశ = అంకుశము; కలశ = కుండ లవంటి; లలిత =

మనోజ్ఞమైన; రేఖలు = గీతలు; ధరణిన్ = నేలను; అలంకరింపన్ = అలంకారములుగా
 అగుచుండగా; ఉద్ధవుని = ఉద్ధవుని; కరతలమున్ = అరచేతితో; ఊని = ఊతముగాకొని; ఒయ్యనన్
 = విలయముగా; నడచి = పోయి; మహిత = గంభీరమైన; గతిన్ = విధముగా; దేవతాసభా =
 సుధర్మము అను సభ; మధ్యముననున్ = నడుమ; రుచిర = కాంతివంతమైన; సింహాసనమునన్ =
 సింహాసనమునందు; కూర్చుండెన్ = ఆసీనుడయ్యెను; ఎలమిన్ = సంతోషముతో.

భావము:

అలా బయలుదేరిన శ్రీకృష్ణుడు తన నవమోహనాకారంతో అంతఃపురస్త్రీల కన్నులకు ఆనందాన్ని
 అందిస్తూ. అందాలు చిందే తన ముఖచంద్రుని వెన్నెల వెలుగులతో పురజనుల నేత్రచకోరాలకు
 పండుగచేస్తూ, తాను ధరించిన మణిమయ ఆభరణాల కాంతులు నలుదిక్కుల ప్రసరింపజేస్తూ,
 మెల్ల మెల్లగా రథం దిగి వచ్చాడు. హల, కులిశాది రేఖలతో శుభంకరములు అయిన తన
 పాదముద్రలు భూమి మీద అలంకారాలుగా వేస్తూ, ఉద్ధవుని చేతిని ఊతగా గ్రహించి గంభీరంగా
 నడుస్తూ దేవతాసభ సుధర్మసభ మధ్యన ఉన్న మణిమయ సింహాసనం మీద ఆసీనుడైయ్యాడు.

10.2-640-చ.

అతి విభవంబునం దనరి **యా**త్మతనుద్యుతి తేజరిల్లగా
హితులుపురోహితుల్వసుమతీశులుమిత్రులుబాంధవుల్బుధుల్
సుతులునుమాగధుల్వపులు**సూతు**లు మంత్రులుభృత్యులున్కుభ
స్థితి గొలువంగన్ నొప్పె నుడువేవితుఁ డైన సుధాంశుఁడో యనన్.

టీకా:

అతి = మిక్కిలి; విభవంబునన్ = వైభవముతో; తనరి = అతిశయించి; ఆత్మ = తన; తను = శరీరము
 యొక్క; ద్యుతి = కాంతితో; తేజరిల్లగా = ప్రకాశించుచుండగా; హితులు = ఆప్తులు; పురోహితులు =
 పురోహితులు; వసుమతీశులు = రాజులు; మిత్రులు = స్నేహితులు; బాంధవుల్ = బంధువులు;
 బుధుల్ = పండితులు; సుతులున్ = కొడుకులు; మాగధుల్ = స్తుతిపాఠకులు; కవులు = కవిత్వము
 చెప్పువారు; సూతులు = సారథులు; మంత్రులు = మంత్రులు; భృత్యులు = సేవకులు; శుభ = మేలైన;
 స్థితిన్ = విధముగా; కొలువంగన్ = సేవించుచుండగా; ఒప్పెన్ = చక్కగానుండెను; ఉడు =

నక్షత్రములచే; సేవితుండు = కొలువబడువాడు; ఐన = అయిన; సుధాంశుడో = చంద్రుడేమో
{సుధాంశుడు - అమృతము వంటి కిరణములు కలవాడు, చంద్రుడు}; అనన్ = అనునట్లుగా.

భావము:

శ్రీకృష్ణుడు తన శరీరకాంతులు నలుగడలా ప్రసరిస్తుండగా, హితులూ, పురోహితులూ, రాజులూ,
మిత్రులూ, చుట్టాలూ, పెద్దలూ, కుమారులూ, స్తుతిపాఠకులూ, కవులూ, మంత్రులూ, సేవకులూ,
అందరూ తనను సేవిస్తూ ఉండగా నక్షత్రాల నడుమ విరాజిల్లే చంద్రుడిలా మహావైభవంతో
ప్రకాశించాడు.

10.2-641-క.

కరుణార్ద్రదృష్టిఁ బ్రజలం

పరిరక్షించుచు వివేకభావకళా చా

తుమెఱసి యిష్టగోష్ఠిం

పరమానందమున రాజ్యభారకుఁ డగుచున్.

టీకా:

కరుణా = దయతో; అర్ద్ర = ద్రవించిన; దృష్టిన్ = చూపులతో; ప్రజలన్ = లోకులను; పరిరక్షించుచున్ =
పరిపాలించుచు; వివేక = తెలివితో; భావ = తాత్పర్యము కల; కళా = విద్య యందలి; చాతురిన్ =
నేర్పుతో; మెఱసి = ప్రకాశించి; ఇష్ట = ప్రీతిగల; గోష్ఠిన్ = ముచ్చట్లతో; పరమ = మిక్కిలి;
ఆనందమునన్ = ఆనందముతో; రాజ్య = రాజ్యమును ఏలెడి; భారకుడు = బాధ్యత
వహించినవాడు; అగుచున్ = జెతు.

భావము:

శ్రీకృష్ణుడు దయతో కూడిన చూపులతో ప్రజలను పరిపాలిస్తూ, వివేక చాతుర్యంతో ఆత్మీయులతో
ప్రీతిగా మాటలాడుతూ, ఆనందంగా రాజ్యభారాన్ని వహించాడు.

దశమ స్కంధము - ఉత్తర : భూసురుని దౌత్యంబు

10.2-642-వ.

ఇవ్విధంబునం బ్రతిదివసంబును నుండు నవసరంబున నొక్కనా డపూర్వదర్శనం డైన
భూసురుం డొక్కరుండు సనుదెంచి సభా మధ్యంబునం గొలువున్న ముకుందునిం బొడగని
దండప్రణామం బాచరించి వినయంబునఁ గరములు మొగిచి యిట్లనియె.

టీకా:

ఈ = ఈ; విధంబునన్ = విధముగా; ప్రతి = అన్ని; దివసంబునున్ = దినము నందు; ఉండు =
ఉంటున్న; అవసరంబునన్ = సమయము నందు; ఒక్క = ఒకానొక; నాడు = దినమున;
అపూర్వదర్శనండు = ముందెన్నడు కనబడనివాడు; ఐన = అగు; భూసురుండు = విప్రుడు;
ఒక్కరుండు = ఒకడు; చనుదెంచి = వచ్చి; సభా = కొలువుకూటము; మధ్యంబునన్ = నడుమ;
కొలువున్న = సభతీరి ఉన్నట్టి; ముకుందునిన్ = కృష్ణుని; పొడగని = చూసి; దండప్రణామంబులు =
సాగిలపడి మొక్కుటలు; ఆచరించి = చేసి; వినయంబునన్ = వినయముతో; కరములున్ = చేతులు;
మొగిచి = జోడించి; ఇట్లు = ఈ విధముగ; అనియె = పలికెను.

భావము:

వాసుదేవుడు ఇలా సంతోషంగా రోజులు గడుపుతుండగా, ఒకనాడు కొత్త బ్రాహ్మణుడు ఒకడు
వచ్చి సభామధ్యంలో కొలువుతీరి ఉన్న శ్రీకృష్ణుడిని దర్శించాడు. నమస్కారం చేసి, వినయంగా
చేతులు జోడించి ఇలా అన్నాడు.

10.2-643-క.

"కంజవిలోచన! దానవ

భంజన! యోగీంద్రవిమలభావలసద్భో

ధాంజన! దీప్తినిదర్శన!

రంజితశుభమూర్తి! కృష్ణ! రాజీవాక్షా!

టీకా:

కంజవిలోచన = పద్మాక్షా, కృష్ణా; దానవభంజన = రాక్షసులను శిక్షించువాడా; యోగి = ఋషి; ఇంద్ర = శ్రేష్ఠుల; విమల = నిర్మలమైన; భావ = తలపులలో; లసత్ = ప్రకాశవంతమైన; బోధ = తెలివిడి అను; అంజన = అంజనము వంటివాడ; దీప్తి = ప్రకాశమునకు; నిదర్శన = దృష్టాంతమైనవాడ; రంజిత = ప్రకాశిస్తున్న; శుభ = మేలైన; మూర్తి = స్వరూపము కలవాడ; కృష్ణా = కృష్ణా; రాజీవాక్షా = చేపలవంటి కన్నులు కలవాడా.

భావము:

"రాజీవలోచనా! రాక్షససంహారా! యోగీశ్వర హృదయ రంజనా! తేజోనిధీ! దివ్యమంగళ విగ్రహా! శ్రీకృష్ణా! అనుగ్రహించు.

10.2-644-తే.

అవధరింపు; జరాసంధుఁ డతుల బలుఁడు

దనకు మ్రొక్కని ధారుణీధవుల నెల్ల

వెదకి తెప్పించి యిరువదివేల నాఁకఁ

బెట్టినాఁడు గిరివ్రజపట్టణమున.

టీకా:

అవధరింపుము = వినుము; జరాసంధుడు = జరాసంధుడు; అతుల = సాటిలేని; బలుడు = బలములు కలవాడు; తన = అతని; కు = కి; మ్రొక్కని = లొంగని; ధారుణీధవులన్ = రాజులను; ఎల్లన్ = అందరిని; వెదకి = వెతికి; తెప్పించి = తీసుకువచ్చి; ఇరువదివేల = ఇరవైవేలమందిని (20000); ఆకపెట్టినాడు = చెరిపెట్టినాడు; గిరివ్రజ = గిరివ్రజము అను; పట్టణమునన్ = పట్టణము నందు.

భావము:

దయచేసి నా విన్నపములు వినుము. అతి బలవంతుడైన జరాసంధుడు తనకు లోబడి ఉండని రాజులను అందరినీ వెదకి వెదకి తెప్పించి మరీ తన రాజధాని గిరివ్రజపురంలో కారాగారాలలో బంధించాడు. అలా ఇప్పటికీ ఇరవైవేల మంది వరకూ రాజులు బంధీలుగా ఉన్నారు.

10.2-645-తే.

వారు పుత్రేర వచ్చినవాడ నేను

నరవరోత్తమ! నృపుల విన్నపము గాఁగ

విన్నవించెద నామాట వినినమీద

ననఘ! నీ దయ! వారి భాగ్యంబు కొలది."

టీకా:

వారు = వారు; పుత్రేర = పంపించగా; వచ్చినవాడన్ = వచ్చినవాడిని; ఏనున్ = నేను; నరవరోత్తమ = మహారాజా; నృపుల = రాజుల యొక్క; విన్నపము = మనవి; కాగన్ = ఐనట్లు; విన్నవించెదన్ = చెప్పెదను; నా = నా యొక్క; మాట = మాటను; వినిన = విన్న; మీదన్ = పిమ్మట; అనఘ = పుణ్యుడా; నీ = నీ యొక్క; దయ = కృప; వారి = వారియొక్క; భాగ్యంబు = అదృష్టము యొక్క; కొలది = కలిగినంత.

భావము:

ఓ పురుషోత్తమా! నేను ఇప్పుడు వారు పంపించగా వచ్చాను. వారి విన్నపాలు నీ కిప్పుడు మనవి చేస్తున్నాను. ఆపైన మీ దయ వారి అదృష్టం."

10.2-646-వ.

అని ధరాధిపుల విన్నపంబుగా నిట్లనియె.

టీకా:

అని = అని; ధరాధిపుల = రాజుల; విన్నపంబుగాన్ = మనవిగా; ఇట్లు = ఈ విధముగ; అనియె = పలికెను.

భావము:

ఇలా పలికి, రాజుల విన్నపాలను ఆ బ్రాహ్మణుడు కృష్ణుడికి ఈవిధంగా చెప్పసాగాడు

10.2-647-ఉ.

"**వారి**జనాభ! భక్త జన**వత్స**ల! దుష్టమదాసురేంద్ర సం

హార! సరోరుహసన పు**రారి** ముఖామరవంద్య పాదపం

కీరుహ! సర్వలోకపరి**కీర్తి**త దివ్యమహాప్రభావ! సం

సారవిదూర! నందతను**జాత**! రమాహృదయేశ! మాధవా!

టీకా:

వారిజనాభ = కృష్ణా (వారిజ నాభుడు - పద్మానాభుడు, విష్ణువు); భక్త = భక్తులైన; జన = వారి ఎడ; వత్సల = వాత్సల్యము కలవాడ; దుష్ట = చెడ్డవారై; మదా = కొవ్వెక్కిన; అసుర = రాక్షస; ఇంద్రులన్ = ప్రభువులను; సంహార = చంపువాడ; సరోరుహసన = బ్రహ్మదేవుడు; పురారి = శివుడు; ముఖ = మొదలగు; అమర = దేవతలచే; వంద్య = నమస్కరింపబడు; పాద = పాదములు అను; పంకేరుహ = పద్మములు కలవాడా (పంకేరుహము - పంకే (బురద)లో రుహము (పుట్టునది), పద్మము); సర్వ = ఎల్ల; లోక = లోకులచేత; పరికీర్తిత = మిక్కిలి కీర్తింపబడు; దివ్య = దివ్యమైన; మహా = గొప్ప; ప్రభావ = మహిమ కలవాడా; సంసార = సంసారబంధములను; విదూర = మిక్కిలి దూరము చేయువాడా; నంద = నందుని; తనూజాత = కొడుకా; రమాహృదయేశ = కృష్ణా (రమా హృదయేశ - లక్ష్మీదేవి భర్త, విష్ణువు); మాధవా = కృష్ణా.

భావము:

“శ్రీకృష్ణా! ఓ భక్తవత్సల! దుష్ట రాక్షసేంద్ర సంహార! బ్రహ్మ మహేశ్వర దేవేంద్రాది వందిత పాదసరోజా!
సకలలోకులచే కీర్తింపబడే మహాప్రభావశాలి! సంసారవిదూరా! నందకుమారా! లక్ష్మీనాథా!
మాధవా! అవధరించు...

10.2-648-ఆ.

ఆర్త జనుల మమ్ము **న**రసి రక్షింపు మ

హాత్మ! భక్తజనభయపహరణ!

నిన్ను మది నుతించి **నీ**కు మ్రొక్కెదము నీ

చరణయుగము మాకు **శ**రణ మనఘ!

టీకా:

ఆర్త = దుఃఖము నొందిన; జనులన్ = వారము; మమ్మున్ = మమ్ములను; అరసి = విచారించి;
రక్షింపు = కాపాడుము; మహాత్మ = గొప్పవాడా; భక్త = భక్తులైన; జన = వారి; భయ = భయమును;
అపహరణ = పోగొట్టువాడా; నిన్నున్ = నిన్ను; మదిన్ = మనసులో; నుతించి = స్తుతించి; నీ = నీ;
కున్ = కు; మ్రొక్కెదము = నమస్కరింతుము; నీ = నీ యొక్క; చరణ = పాదముల; యుగము = జంట;
మా = మా; కున్ = కు; శరణము = రక్షకము; అనఘ = పుణ్యుడా.

భావము:

ఓ పుణ్యాత్మా! ఆర్తులము అయిన మమ్ములను కటాక్షించి రక్షించు. నీవు భక్తుల భయాన్ని
పోగొట్టేవాడవు. నిన్ను మనసులో ధ్యానించి, నీకు నమస్కారం చేస్తున్నాము. నీ పాదాలే మాకు
దిక్కు.

10.2-649-క.

బలియుర దండింపగ దు

ర్షలులను రక్షింప జగతిపై నిజలీలా

కలితుడవై యుగయుగమున

నలవడ నుదయింతు కాదె? యభవ! యనంతా!

టీకా:

బలియురన్ = ఒళ్ళు బలిసిన వారిని; దండింపంగన్ = శిక్షించుటకు; దుర్బలులను =
బలహీనులను; రక్షింపన్ = కాపాడుటకు; జగతి = భూలోకము; పైన్ = అందు; నిజ = స్వకీయమైన;
లీలా = లీలలతో; కలితుడవు = కూడినవాడవు; ఐ = అయ్యి; యుగయుగమునన్ = ప్రతి యుగము
నందు; అలవడన్ = వాడుకగా; ఉదయింతు = అవతరింతువు; కాదె = కాదా, అవును; అభవ =
పుట్టుక లేనివాడా; అనంతా = కృష్ణా.

భావము:

ఓ అనంతా! అభవా! కృష్ణా! బలవంతులైన దుర్మార్గులను శిక్షించటానికీ; బలహీనులైన
సన్మార్గులను రక్షించటానికీ; నీవు ప్రతి యుగంలోనూ భూమిమీద అవతరిస్తూ ఉంటావు కదా.

10.2-650-క.

నీమది దోపని యర్థం

బీమేదిని యందు గలదె యీశ్వర! భక్త

స్తోమసురభూజ! త్రిజగ

త్తేమంకర! దీనరక్ష సేయు మురారీ!

టీకా:

నీ = నీ యొక్క; మదిన్ = మనసు నందు; తోపని = కనబడని; అర్థంబు = విషయము; ఈ = ఈ;
మేదిని = భూలోకము; అందున్ = లో; కలదె = ఉన్నదా, లేదు; ఈశ్వరా = సర్వనియామకా; భక్త =
భక్తుల; స్తోమ = సమూహములకు; సురభూజ = కల్పవృక్షమా; త్రిజగత్ = ముల్లోకములకు; క్షేమన్ =
మేలు; కర = చేయువాడా; దీన = దీనులము; రక్ష = కాపాడుట; చేయు = చేయుము; మురారీ = కృష్ణా
{మురారి - మురాసురుని చంపినవాడు, కృష్ణుడు}.

భావము:

ఓ కృష్ణా! ఈ లోకంలో నీకు తెలియని విషయం ఏమీ లేదు. పరమేశ్వరా! ముల్లోకాలకు శుభం కలిగించువాడ! భక్తజన కల్పవృక్షమా! దీనులైన మమ్మల్ని కాపాడు.

10.2-651-క.

నీ పంపు సేయకుండఁగ

నాపద్మభవాదిసురులకైనను వశమే?

శ్రీపతి! శరణాగతులం

జేపట్టి నిరోధ ముడుగఁ జేయుము కృష్ణా!

టీకా:

నీ = నీ యొక్క; పంపున్ = ఆజ్ఞను; చేయకుండగను = నడపకుండా ఉండుట; ఆ = ఆ ప్రసిద్ధులైన; పద్మభవ = బ్రహ్మదేవుడు; భవ = శివుడు; ఆది = మొదలగు; సురుల = దేవతల; కైనను = కీ అయినను; వశమే = శక్యమా, కాదు; శ్రీపతి = కృష్ణా {శ్రీపతి - లక్ష్మీభర్త, విష్ణువు}; శరణు = రక్షకము; ఆగతులం = పొందగోరువారము; చేపట్టి = పరిగ్రహించి; నిరోధమున్ = చెరలను; ఉడుగన్ = తొలగునట్లు; చేయుము = చేయుము; కృష్ణా = కృష్ణా.

భావము:

ఓ లక్ష్మీనాథ! శ్రీకృష్ణా! నీ ఆజ్ఞ ఉల్లంఘించటం ఆ బ్రహ్మది దేవతలకు సైతం సాధ్యం కాదు. శరణు వేడుకుంటున్న మమ్మల్ని కటాక్షించి మా ఈ నిర్బంధాన్ని తొలగించు.

10.2-652-క.

అభవుఁ డవయ్యను జగతిం

బ్రభవించుట లీల గాక భవమందుటయే

ప్రభువులకుం బ్రభుఁడవు మము

సభయాత్ముల నరసి కావఁ జను నార్తిహారా!

టీకా:

అభవుడవు = పుట్టుక లేనివాడవు; అయ్యున్ = అయినప్పటికీ; జగతిన్ = లోకము నందు;
ప్రభవించుట = అవతరించుట; లీల = వేడుకకు; కాక = తప్పించి; భవమున్ = పుట్టుకను;
అందుటయే = పొందుటా, కాదు; ప్రభువులు = పాలకుల; కున్ = కు; ప్రభుండవు = పాలకుడవు;
మమున్ = మమ్ములను; సభయ = భయముతో కూడిన; ఆత్ములన్ = మనస్సులు కలవారము;
అరసి = విచారించి; కావంజనున్ = కాపాడుము; ఆర్తి = దుఃఖములను; హారా = పోగొట్టువాడా.

భావము:

దుఃఖనాశకుడా! శ్రీకృష్ణా! పుట్టుకే లేని నీవు దేవాధిదేవుడవు ఇలా లోకంలో అవతరించడం
మావంటి భయపీడితులను రక్షించుటకే కదా.

10.2-653-క.

కదనమున నీ భుజావలి

ఓదిరింపగ లేక పాఱడే విక్రమ సం

పద సెడగ జరాసంధుడు

పదునెనిమిదిసార్లు ధరణిపాలురు నవ్వన్.

టీకా:

కదనమునన్ = యుద్ధములో; నీ = నీ యొక్క; భుజా = భుజబలముల; ఆవలిన్ = సమూహమున;
కున్ = కు; ఎదిరింపగన్ = ఎదురునిలిచి పోరాడ; లేక = లేకపోవుటచే; పాఱడే = పారిపోలేదా;
విక్రమ = పరాక్రమము; సంపద = కలిమి; చెడగన్ = చెడిపోగా; జరాసంధుడు = జరాసంధుడు;
పదునెనిమిది = పద్దెనిమిది; సార్లు = మార్లు; ధరణిపాలురు = రాజులు; నవ్వన్ = పరిహాసము
చేయగా.

భావము:

ఆ జరాసంధుడు నీ భుజపరాక్రమాన్ని ఎదిరించ లేక రాజులంతా నవ్వుతుండగా
పదునెనిమిదిసార్లు యుద్ధరంగం నుండి పారిపోయాడు కదా.

10.2-654-వ.

ఇట్లు తనపడిన బన్నములం దలంపక సింహంబు సమదదంతావళంబుల నరికట్టి కావరించు
చందంబున మమ్ముం జెఱపట్టి బాధించుచున్న యప్పాపాత్ముని మర్దించి కారాగృహబద్ధుల మగు
మా నిర్బంధంబులు వాపి, సుత దార మిత్ర వర్గంబులం గూర్చి యనన్యశరణ్యులమైన మమ్ము
రక్షింపు"మని విన్నవించి"రని బ్రాహ్మణుండు విన్నపంబు సేయు సమయంబున.

టీకా:

ఇట్లు = ఈ విధముగ; తన = తాను; పడిన = పడిన; బన్నములన్ = భంగపడుటలను; తలపక =
తలచక; సింహంబు = సింహము; సమద = మదించిన; దంతావళంబులన్ = ఏనుగులను; అరికట్టి =
అడ్డగించి; కావరించు = అహంకరించు; చందంబునన్ = విధముగా; మమ్మున్ = మమ్ములను;
చెఱపట్టి = బంధించి; బాధించుచున్న = బాధపెడుతున్న; ఆ = ఆ; పాపాత్ముని = పాపిష్టిబుద్ధి
కలవానిని; మర్దించి = శిక్షించి; కారాగృహ = చెరసాలలో; బద్ధులము = బంధీలము; అగు = ఐన; మా
= మా యొక్క; నిర్బంధంబులున్ = నిర్బంధములను; వాపి = పోగొట్టి; సుత = కొడుకులు; దార =
భార్యలు; మిత్ర = మిత్రులు; వర్గంబులన్ = సమూహములతో; కూర్చి = కలిపి; అనన్యశరణ్యులము =
నీవుతప్పింకే దిక్కులేనివారము; ఐన = అయిన; మమ్మున్ = మమ్ములను; రక్షింపుము =
కాపాడుము; అని = అని; విన్నవించిరి = మనవి చేసిరి; అని = అని; బ్రాహ్మణుండు = విప్రుడు;
విన్నపంబున్ = మనవి; చేయు = చేస్తున్న; సమయంబునన్ = సమయము నందు.

భావము:

అయినా, వాడు తాను పడిన కష్టాలను నష్టాలను గుర్తు పెట్టుకోడంలేదు. మదపుటేనుగులను
అరికట్టి విఱివిగే సింహంలా మమ్మల్ని చెరపట్టి మిడిసిపడుతున్నాడు. వాడిని శిక్షించి చెరసాలలో
వ్రుగుతున్న మా నిర్బంధాలను విడిపించు. మా భార్యాపుత్రులను కలుసుకొనేలా అనుగ్రహించి,

మరో దిక్కులేని మమ్మల్ని కాపాడు" అని ఆ రాజులందరూ నీకు విన్నవించమన్నారు" అని
బ్రాహ్మణుడు మనవి చేస్తున్న సమయంలో.... (విజ్ఞాన విశారదుడైన నారదుడు అచ్చటికి
వేంచేసాడు.)

దశమ స్కంధము - ఉత్తర : ధర్మజ రాజసూ యారంభంబు

10.2-655-సీ.

శారదచంద్రికా సారంగరుచితోడ-

జడముడికెంపు చేఁ జటచి నవ్వ

శరదంబుదావృత సౌదామనీలతా-

శోభఁ గాంచనకటిసూత్ర మలర

లలితపూర్ణేందుమండల కలంకముగతి-

మృదుమృగాజినరుచి మించుఁ జూపఁ

గల్పశాఖాగ్రసంగతపుష్పగుచ్ఛంబు-

లీలఁ గేలను నక్షమాలయమర

10.2-655.1-తే.

భూరిపుణ్యనదీతోయపూరణమునఁ

దగు కమండలు వొక్క హస్తమునఁ దనర

వెల్ల జన్నిద మటుత శోభిల్ల వచ్చె

నారదుండు వివేకవిశారదుండు.

టీకా:

శారద = శరత్కాలపు; చంద్రికా = వెన్నెలలలోని; సారంగ = జింక; రుచితోడన్ = వంటిదగు; జడ =
జటల యొక్క; ముడిన్ = ముడిలోని; కెంపు = పద్మరాగమణి; చేచరచి = సవాలుచేసి; నవ్వన్ =
పరిహాసముచేయగా; శరత్ = శరత్కాలపు; అంబుద = మేఘములు; ఆవృత = ఆవరించిన;
సౌదమనీలతా = మెరుపుతీగ; శోభన్ = కాంతి వంటిదైన; కాంచన = బంగారు; కటిసూత్రము =

మొలతాడు; అలరన్ = ప్రకాశింపగా; లలిత = అందమైన; పూర్ణేందుమండల =
 నిండుచంద్రబింబములోని; కలంకము = గుర్తు; గతిన్ = వలె; మృదు = మెత్తని; మృగాజిన =
 చింకచర్మం; రుచి = ప్రకాశము; మించు = అధిక్యము; చూపన్ = కనబరచగా; కల్ప = కల్పవృక్ష; శాఖా
 = కొమ్మల; అగ్ర = కొనయందు; సంగత = కూడియున్న; పుష్ప = పూల; గుచ్ఛంబు = గుత్తి; లీలన్ =
 వలె; కేలనున్ = చేతిలోని; అక్షమాల = జపమాల; అమరన్ = అమరి ఉండగా; భూరి = అనేకమైన;
 పుణ్య = పవిత్రమైన; నదీ = నదుల; తోయ = నీటిచే; పూరణంబు = నింపబడినది; అగు = ఐన;
 కమండలువు = కమండలము; ఒక్క = ఒక; హస్తమునన్ = చేతిలో; తనరన్ = అతిశయిస్తుండగా;
 వెల్ల = తెల్లని; జన్నిదము = జంద్యము, యజ్ఞోపవీతము; అఱుత = మెడలో; శోభిల్లన్ =
 ప్రకాశించుచుండగా; వచ్చెన్ = వచ్చెను; నారదుండు = నారదుడు; వివేక = వివేకముకలిగిన;
 విశారదుండు = మిక్కిలి విజ్ఞానము కలవాడు.

భావము:

శరశృంగ చంద్రికలాంటి శరీరకాంతులతో శిఖముడిలోని కెంపు కాంతుల పంతమాడుతుండగా;
 శరత్కాలమేఘం మీది మెరపుతీగలాగ తెల్లని దేహం మీద బంగారుమొలతాడు ప్రకాశిస్తుండగా;
 నిండుచంద్రునిలోని మచ్చలాగ నిండు దేహంపై జింకచర్మం విలసిల్లుతుండగా; కల్పవృక్షము
 కొమ్మకు ఉన్న పుష్పగుచ్ఛాన్ని తలపిస్తూ చేతిలో జపమాల అలరారుతుండగా; పుణ్యనదీజలాలతో
 నిండిన కమండలం మరొక చేతిలో విరాజిల్లుతుండగా; తెల్లని జందెం మెడలో మెరుస్తుండగా;
 నారదమహర్షి నందనందనుడి దగ్గరకు విచ్చేసాడు.

10.2-656-క.

చనుదెంచె నట్లు ముని నిజ

తనుకాంతుల నఖిలదిగ్విత్తానము వెలుగన్

వనజాపుఁ బోలి యయ్యదు

జనములుఁ గృష్ణుండు లేచి సంప్రీతిమెయిన్.

టీకా:

చనుదెంచెను = వచ్చెను; అట్లు = ఆ విధముగా; ముని = ఋషి; నిజ = తన; తను = దేహము యొక్క;
కాంతులన్ = ప్రకాశములచేత; అఖిల = ఎల్ల; దిక్ = దిక్కుల; వితానమున్ = సమూహము; వెలుగన్
= కాంతివంతముకాగా; వనజాస్తున్ = సూర్యుని; పోలి = సరిపోలుతూ; ఆ = ఆ యొక్క; యదు =
యాదవ; జనములున్ = ప్రజలు; కృష్ణుండున్ = కృష్ణుడు; లేచి = లేచి నిలబడి; సంప్రీతిమెయిన్ =
సంతోషముతో.

భావము:

ఈలాగున తన దేహకాంతులతో దిక్కులను వెలిగిస్తూ దివినుండి దిగివచ్చిన సూర్యునిలా
నారదముని వచ్చాడు. కృష్ణుడు తక్కిన యాదవులు అందరూ సాదరంగా లేచి నిలబడ్డారు.

10.2-657-క.

వి^నయమున మ్రొక్కి కనకా

^సనమునఁ గూర్చుండఁ బెట్టి ^సముచిత వివిధా

ర్చ^నములఁ దనిపి మురాంతకుఁ

^డనియెన్ వినయంబు దోప ^సమ్మునితోడన్.

టీకా:

వినయమునన్ = అణకువతో; మ్రొక్కి = నమస్కరించి; కనక = బంగారు; ఆసనమునన్ = కుర్చీమీద;
కూర్చుండబెట్టి = కూర్చోబెట్టి; సముచిత = తగినట్టి; వివిధ = నానా విధములైన; అర్చనములన్ =
పూజలచేత; తనిపి = తృప్తిచెందించి; మురాంతకుడు = కృష్ణుడు; అనియెన్ = అడిగెను;
వినయంబున్ = అణకువ; తోపన్ = కనబడునట్లుగా; ఆ = ఆ; ముని = ఋషి; తోడన్ = తోటి.

భావము:

ఆ మురాంతకుడైన శ్రీకృష్ణుడు నారదుడికి వినయంగా నమస్కరించాడు. బంగారుసింహాసనం
ఆసీనుడిని చేసాడు. తగిన గౌరవమర్యాదలతో పూజించి ఇలా అన్నాడు.

10.2-658-తే.

"ఇప్పు డెందుండి వచ్చితి **విం**దులకును?

నఖిలలోకైకసంచారి **వ**గుటఁ జేసి

నీ యెఱుంగని యర్థంబు **ని**ఖిలమందు

నరయ లేదండ్రు; మిమ్మొకఁ **ట**డుగవలయు.

టీకా:

ఇప్పుడు = ఇప్పుడు; ఎందుండి = ఎక్కడనుండి; వచ్చితివి = వచ్చావు; ఇందులకును = ఇక్కడకు;
అఖిల = సమస్తమైన; లోక = లోకములు; ఏక = అన్నిటిని; సంచారివి = తిరుగువాడవు; అగుటన్ =
అగుట; చేసి = వలన; నీ = నీవు; ఎఱుంగని = తెలియని; అర్థంబున్ = విషయము; నిఖిలము =
సమస్త లోకములు; అందున్ = లోను; అరయన్ = విచారించినచో; లేదు = లేదు; అండ్రు = పెద్దలు
చెప్పుతుంటారు; మిమ్మున్ = మిమ్మల్ని; ఒకటి = ఒక విషయము; అడుగవలయున్ = అడగాలి.

భావము:

"ఓ మునీంద్రా! నారదా! ఎక్కడనుండి ఇక్కడికి విచ్చేశారు. సకల లోకాలలోనూ సంచరించే మీకు
తెలియని విషయము ఏదీ ఉండదు. మిమ్మల్ని ఒక సంగతి అడగాలి....

10.2-659-తే.

పాండునందను లిప్పు డే **ప**గిది నెచట

నున్నవారలో యెఱిగింపు" **మన్న** మౌని

క్రరసరోజాతములు మోడ్చి **క్ర**డఁకతోడఁ

బలికెఁ గమలాక్షుఁ జాచి స**ద్భక్తి** మెఱిసి.

టీకా:

పాండునందనులు = పాండవులు; ఇప్పుడు = ఇప్పుడు; ఏ = ఏ; పగిదిన్ = విధముగా; ఎచ్చటన్ =
ఎక్కడ; ఉన్నవారలో = ఉన్నారో; ఎఱిగింపుము = తెలుపుము; అన్నన్ = అని అడుగగా; మౌని =

ముని; కర = చేతులు అను; సరోజాతములు = పద్మములను; మోడ్చి = జోడించి; కడక = ఉత్సాహము, పూనిక; తోడన్ = తోటి; పలికెన్ = చెప్పెను; కమలాక్షున్ = కృష్ణుని; చూచి = చూసి; సద్భక్తి = అనన్యమైన భక్తి; మెఱసి = మిక్కిలిగా కనబరచుచు.

భావము:

పాండవులు ఇప్పుడు ఎక్కడ ఎలా ఉన్నారో తెల్పండి" అని శ్రీకృష్ణుడు అడిగాడు. నారదుడు చేతులు జోడించి భక్తితో ఇలా విన్నవించాడు.

10.2-660-వ.

"దేవా! విశ్వనిర్మాణకర్తవై మాయివై సకల కార్యోత్పాదనాదిశక్తి యుక్తుండవై పావకుండు దారువులందు నంతర్హితప్రకాశుండై యున్న చందంబున వర్తించుచున్న నీదు దురత్యయంబయిన మాయాశతంబులఁ బెక్కుమాటులు పొడగంటి నిదియు నాకు నద్భుతంబుగా; దదియునుంగాక నీ సంకల్పంబున జగంబుద్భవంబై భవత్పరతంత్రంబు నగు; నట్టి నీ కిష్టంబైన వస్తువు సాధుతరంబుగాఁ దెలియ నెవ్వండు సమర్థుం? డే పదార్థంబు ప్రమాణమూలంబునం దోఁచు నదియును లోకవిచక్షణుండ వైన నీదు రూపంబు; మఱియును ముక్తి మార్గంబు నెఱుంగక సంసార పరవశులైన జీవుల మాయాంధకారంబు నివర్తింపఁజేయ సమర్థంబగు; నీ దివ్యలీలావతారంబులం గలుగు కీర్తియను ప్రదీపంబు ప్రజ్వలింపఁజేసి కృపసేయుదట్టి నీకు నమస్కరించెద; నదిగావున నీ ప్రపంచంబున నీ యెఱుంగని యర్థంబు గలదె?" యని కృష్ణునకు నారదుం డిట్లనియె.

టీకా:

దేవా = భగవంతుడా; విశ్వ = ప్రపంచ; నిర్మాణ = సృష్టికి; కర్తవు = కారణభూతుడవు; ఐ = అయ్యి; మాయివి = మాయ కలవాడవు; ఐ = అయ్యి; సకల = సమస్తమైన (సకలకార్య - శ్లో. కార్యోపాధిరయం జీవః, కారణోపాధిరీశ్వరః.); కార్య = పనులను; ఉత్పాదనాది = సృష్ట్యాది కలుగజేయు; శక్తి = సామర్థ్యము; యుక్తుండవు = కలిగినవాడవు; ఐ = అయ్యి; పావకుండు = అగ్ని; దారువులు = చెట్లు; అందున్ = అందు; అంతర్హిత = కనబడకుండా అంతర్లీనముగా; ప్రకాశుండు = ఉండువాడు; ఐ = అయ్యి; ఉన్న = ఉన్నట్టి; చందంబునన్ = విధముగా; వర్తించుచున్న = మెలగుచున్న; నీదు = నీ

యొక్క; దురత్యయంబు = ఎందును చెడనిది; అయిన = ఐన; మాయా = మాయలు; శతంబులన్ = అనేకములు; పెక్కు = పలు; మాటులు = సార్లు; పొడగంటిని = చూసితిని; ఇదియున్ = ఇదికూడ; నేను = నా; కున్ = కు; అద్భుతంబు = వింతేమి; కాదు = కాదు; అదియునున్ = అంతే; కాక = కాకుండా; నీ = నీ యొక్క; సంకల్పంబునన్ = తలంపుచేత; జగంబు = లోకము; ఉద్భవంబు = సృష్టింపబడినది; ఐ = అయ్యి; భవత్ = నీ యొక్క; పరతంత్రంబున్ = అధీనమున నున్న తంత్రము కలది; అగునట్టి = ఐనట్టి; నీ = నీ; కున్ = కు; ఇష్టంబు = ప్రియమైనట్టిది; ఐన = అయిన; వస్తువు = వస్తువు; సాధుతరంబు = మిక్కిలి చక్కగా (సాధు - సాధుతరము - సాధుతమము); తెలియన్ = ఎరుగుటకు; ఎవ్వండు = ఎవరు మాత్రము; సమర్థండు = శక్తి కలవాడు; ఏ = ఏ; పదార్థంబు = వస్తువు; ప్రమాణ = వేదశాస్త్రప్రమాణ; మూలంబునన్ = వలన; తోచున్ = తెలియబడునో; అదియునున్ = అదికూడ; లోక = లోకమునందు; విచక్షణుండవు = నేర్పరివి; ఐన = అయిన; నీదు = నీ యొక్క; రూపంబున్ = స్వరూపము; మఱియును = ఇంతేకాక; ముక్తి = మోక్షమునకు; మార్గంబున్ = దారిని; ఎటుంగక = తెలిసికొనలేక; సంసార = సంసారము నందు; పరవశులు = లాలస కలవారు; ఐన = అయి ఉండు; జీవుల = ప్రాణుల; మాయా = అజ్ఞానము అను; అంధకారంబు = చీకటిని; నివర్తింపన్ = తొలగింపజేయుట; చేయన్ = చేయుటకు; సమర్థంబు = శక్తి కలది; అగు = ఐన; నీ = నీ యొక్క; దివ్య = అప్రాకృతమైన; లీలా = విలాసముల; అవతారంబులన్ = రామకృష్ణాది అవతారములలో; కలుగు = కలిగెడి; కీర్తి = యశస్సు; అను = అనెడి; ప్రదీపంబు = మంచిదీపమును; ప్రజ్వలింపన్ = వెలుగునట్లు; చేసి = చేసి; కృపచేయుదు = అనుగ్రహింతువు; అట్టి = అటువంటి; నీ = నీ; కున్ = కు; నమస్కరించెదన్ = నమస్కారము చేసెదను; అదికావున = కాబట్టి; ఈ = ఈ; ప్రపంచంబునన్ = లోకము నందు; నీ = నీకు; ఎటుంగని = తెలియని; అర్థంబున్ = విషయము; కలదె = ఉన్నదా; లేదు; అని = అని పలికి; కృష్ణున్ = కృష్ణుని; కున్ = కి; నారదుండు = నారదుడు; ఇట్లు = ఈ విధముగ; అనియెన్ = పలికెను.

భావము:

"శ్రీకృష్ణభగవాన్! నీవు జగత్తు సృష్టించేవాడవు; మాయా మయుడవు; సర్వకార్యాలూ నిర్వర్తించే శక్తి సంపన్నుడవు. అరణికణ్ణిలో అగ్ని అంతర్లీనంగా ప్రకాశించే రీతిన నీవు ప్రవర్తిస్తుంటావు.

గుర్తింపసాధ్యంకాని నీ అశేషమాయా విశేషాలను ఎన్నోమార్లు కన్నాను. నీ సంకల్పంతోటే ఈ ప్రపంచం పుడుతుంది. నీకు లోబడి ఉంటుంది. ఈ లోకంలో నీకిష్టమైన వస్తువేదో తెలుసుకోవడం

ఎవరికీ సాధ్యంకాదు. ప్రమాణమూలంగాతోచే పదార్థాలన్నీ నీ రూపాలే. నీ రూపం ముక్తిసాధనరహస్యం తెలుసుకోలేక సంసారంలోపడి మాయాంధకారంలో కొట్టుమిట్టాడుతున్న వారిని సముద్ధరించడానికి సమర్థమైనది. నీ దివ్యలీలావతారాల కీర్తిని ప్రదీప్తం జేస్తూ ముక్తిమార్గాన్ని అనుగ్రహిస్తూ ఉంటావు. అలాంటి నీకు నమస్కరిస్తున్నాను. ఈ ప్రపంచంలో నీకు తెలియని విషయం లేదు కదా." అని నారదుడు తిరిగి ఇలా అన్నాడు.

10.2-661-నీ.

"అయినను వినిపింతు నవధరింపుము దేవ!-

పాండుతనూజుండు పారమేష్ఠ్య

కామానుమోదియై కావింప నున్నాడు-

రాజసూయమహాధ్వరంబు నిష్ఠ

రవణింప లోకవిద్రుంబనార్థము గాక-

పరికింపఁ దన కాత్మబంధువుఁడవు,

భక్తవత్సలుఁడవు, పరమపూరుషుఁడవు-

యజ్ఞరక్షకుఁడవు, యజ్ఞభోక్త

10.2-661.1-తే.

వగు భవత్సేవ చాలదే సుగతి వడయ?

నైన నీ మేనబావ ధర్మాత్మజుండు

అతని యజ్ఞంబు రక్షింప నంబుజాక్ష!

వలయు విచ్ఛేయు మచటికి వలను మెఱసి.

టీకా:

అయినను = అయినప్పటికీ; వినిపింతున్ = చెప్పెదను; అవధరింపుము = వినుము; దేవ = కృష్ణా;
పాండుతనూజుండు = ధర్మరాజు; పారమేష్ఠ్య = బ్రహ్మలోకమును; కామ = ఆకాంక్షను; అనుమోది =
కోరువాడు; ఐ = అయ్య; కావింపనున్నాడు = చేయబోతున్నాడు; రాజసూయ = రాజసూయము
అను; మహా = గొప్ప; అధ్వరంబున్ = యజ్ఞమును; నిష్ఠన్ = శ్రద్ధగా; రవణింపన్ = ప్రవర్తిల్లచేయుట;

లోక = లోకాచారమును; విడంబన = అనుసరించుట; అర్థంబు = కోసము; కాక = అంతే తప్పించి;
 పరికింపన్ = విచారించగా; తన = అతని; కున్ = కి; ఆత్మబంధువు = దగ్గరిచుట్టమవు; భక్త = భక్తుల
 ఎడ; వత్సలుడవు = వాత్సల్యము కలవాడ; పరమ = సర్వోత్కృష్టమైన; పూరుషుడవు = పురుషుడవు,
 కారణభూతుడవు; యజ్ఞ = యజ్ఞములను; రక్షకుడవు = కాపాడువాడవు; యజ్ఞ = యజ్ఞ ఫలమును;
 భోక్తవు = పరిగ్రహించు వాడవు; అగు = ఐన; భవత్ = నీ యొక్క; సేవ = సేవ; చాలదే = సరిపడదా,
 సరిపడును; సుగతిన్ = సద్గతిని; పడయన్ = పొందుటకు; ఐనన్ = అయినను; నీ = నీ యొక్క;
 మేనబావ = మేనత్తకొడుకు; ధర్మాత్మజండు = ధర్మరాజు; అతనిన్ = అతని యొక్క; యజ్ఞంబున్ =
 యజ్ఞమును; రక్షింపన్ = కాపాడుట; అంబుజాక్ష = కృష్ణా; వలయున్ = చేయవలెను; విచ్ఛేయుము =
 పొమ్ము; అచటి = అక్కడి; కిన్ = కి; వలనుమెఱసి = వైభవముప్రకాశింపగా.

భావము:

“ఓ కృష్ణమహాప్రభు! కమలాక్షా! నీకు తెలియనిది ఏమీ లేకపోయినా, ఒక విషయం విన్నవిస్తాను,
 విను. ధర్మరాజు బ్రహ్మలోకమును ఆశించి రాజసూయయాగం చేయబోతున్నాడు. పరికించి చూస్తే,
 భక్తవత్సలుడవూ; పరమపురుషుడవూ; రక్షకుడవూ; యజ్ఞభోక్తవూ; ఫలప్రదాతవూ; ఆత్మబంధుడవూ
 అయిన నీ సేవ చాలదా సమస్త సౌభాగ్యాలు పొందటానికి. అయినా అతడు యజ్ఞంచేయాలని
 అనుకోవడం లోకాచారాన్ని అనుకరించం కోసమే తప్ప మరొకటి కాదు. నీ మేనబావ ధర్మజుడు.
 ఆయన చేయబోయే యజ్ఞాన్ని రక్షించడానికి నీవు రావలసి ఉంది.

10.2-662-క.

నీ పేరు వినిన నొడివినఁ

బాపంబులు దూలిపోవు పద్మాక్ష! జగ

ద్దీపక! నీ దర్శనమున

నేపారవె భక్తజనుల క్రిహపరసుఖముల్.

టీకా:

నీ = నీ యొక్క; పేరు = నామములను; వినినన్ = విన్నంతన; ఒడివినన్ = చెప్పినంతను;
 పాపంబులు = పాపములు; తూలిపోవు = తొలగును; పద్మాక్ష = కృష్ణా; జగత్ = జగత్తును; దీపక =

కాంతివంతము చేయువాడ; నీ = నీ యొక్క; దర్శనమునన్ = దర్శనము వలన; ఏపారవె = పొంగిపొర్లవే; భక్త = భక్తులైన; జనుల = వారి; కిన్ = కి; ఇహ = ఈ లోకపు; పర = పర లోకపు; సుఖముల్ = సౌఖ్యములు.

భావము:

ఓ కలువల వంటి కన్నులున్న కన్నయ్యా! విశ్వజ్యోతీ! నీ నామస్మరణం చేసినా, విన్నా పాపాలు అన్నీ తొలగిపోతాయి. నీ దర్శనమాత్రం చేతనే భక్తులకు ఇహపరసౌఖ్యాలు సంసిద్ధిస్తాయి.

10.2-663-మ.

భవదీయోజ్జ్వలకీర్తి దిగ్వితతులన్ భాసిల్లు యుష్మత్పదో
దృవనైర్మల్యజలంబు లుత్కలికఁ బాతాళంబునం బాటు భో
గవతీ నామమునం దనర్చి ధరణిం గంగానదీరూపమై
దివి మందాకినియై జగత్త్రయమునం దీపించుఁ గాదే? హరీ!

టీకా:

భవదీయ = నీ యొక్క; ఉజ్జ్వల = ప్రకాశించునట్టి; కీర్తి = యశస్సు; దిక్ = దిక్కుల; వితతులన్ = సమూహము లందు; భాసిల్లున్ = విరాజిల్లును; యుష్మత్ = నీ యొక్క; పద = పాదము లందు; ఉదృవ = పుట్టిన; నైర్మల్య = నిర్మలత్వము కల; జలంబులున్ = నీళ్ళు; ఉత్కలికన్ = కుతూహలముచో; పాతాళంబునన్ = పాతాళలోకమున; పాటున్ = పారుతాయి; భోగవతీ = భోగవతి అను {భోగవతి - పాతాళలోకమున పారు గంగ}; నామమునన్ = పేరుతో; తనర్చి = అతిశయించి; ధరణిన్ = భూలోకమున; గంగానదీ = గంగానదీ; రూపము = రూపము కలది; ఐ = అయ్యి; దివిన్ = స్వర్గమునందు; మందాకిని = మందాకిని {మందాకిని - దివిని పారు గంగ}; ఐ = అయ్యి; జగత్త్రయమునన్ = ముల్లోకము లందు; దీపించున్ = ప్రకాశించును; కాదే = కదా; హరీ = కృష్ణా.

భావము:

శ్రీకృష్ణా! నీ కీర్తిదిగంతాలను ప్రకాశింపజేస్తుంది. నీ పాదాలనుండి ప్రభవించిన పవిత్రజలం పాతాళంలో భోగవతి అనే పేరుతోనూ, భూలోకంలో గంగానదీ రూపంతోనూ, స్వర్గంలో మందాకినీ నామంతోనూ ప్రవహిస్తూ ముల్లోకాలలోనూ ప్రకాశిస్తూ ఉంటుంది.

10.2-664-క.

ఆ మఖవేళ సమస్త ధ

రామండలిఁ గల్గు మేటిరాజులు మౌని

స్తోమంబును భవదీయ మ

హామహిమముఁ జూచి సత్కృతార్థతఁ బొందన్."

టీకా:

ఆ = ఆ యొక్క; మఖ = యజ్ఞ; వేళన్ = సమయము నందు; సమస్త = సమస్తమైన; ధరామండలిన్ = భూచక్రమున; కల్గు = ఉండు; మేటి = గొప్ప; రాజులు = రాజులు; మౌని = మునుల; స్తోమంబును = సమూహము; భవదీయ = నీ యొక్క; మహా = గొప్ప; మహిమమున్ = మహత్వమును; చూచి = చూసి; సత్కృతార్థతన్ = మిక్కిలిధన్యత్వమును; పొందన్ = పొందుట.

భావము:

ధర్మరాజు చేసే యజ్ఞ సందర్భంగా భూమండలంమీద ఉన్న మహారాజులు మునీశ్వరులూ అందరూ నీ మహామహిమను దర్శించి ధన్యులు అవుతారు."

10.2-665-క.

కల" రని చెప్పిన నమ్ముని

పలుకులకు ముదంబు నొంది పంకజనాభుం

డెలనవ్వు మొగమునకుఁ జెలు

మోలయఁగఁ బాటించి యుద్ధవున కిట్లనియెన్.

టీకా:

కలరు = చెందగలరు; అని = అని; చెప్పినన్ = చెప్పగా; ఆ = ఆ; ముని = నారదుని; పలుకులు = మాటలు; కున్ = కు; ముదంబున్ = సంతోషమును; ఒంది = పొంది; పంకజనాభుండు = కృష్ణుడు; ఎలనవ్వు = చిరునవ్వు; మొగమునన్ = ముఖము నందు; చెలువ = అందము; ఒలయగన్ = వ్యాపించగా; పాటించి = పొంది; ఉద్ధవున్ = ఉద్ధవున; కిన్ = కి; ఇట్లు = ఈ విధముగ; అనియెన్ = పలికెను.

భావము:

ఇలా పలికిన నారదుడి మాటలు వినిన శ్రీకృష్ణుడు సంతోషించి చిరునవ్వుతో ఉద్ధవుడితో ఇలా అన్నాడు...

10.2-666-క.

"ఉద్ధవ! మహిత వివేక స

మిద్ధవచోవిభవ! కార్య మేగతి నడచున్

వృద్ధవరానుమతంబుగ

బోధవ్యము గాఁగఁ జెప్పు పురుషనిధానా!

టీకా:

ఉద్ధవ = ఉద్ధవుడా; మహిత = గొప్ప; వివేక = తెలివిచేత; సమిద్ధ = మిక్కిలిశ్లాఘ్యునియమైన; వచః = మాటలయొక్క; విభవ = వైభవము కలవాడా; కార్యము = చేయవలసిన పని; ఏ = ఏ; గతిన్ = విధముగా; నడచున్ = చేయవలెను; వృద్ధ = పెద్దలచే; వర = ఉత్తమమైన; అనుమతంబుగన్ = అంగీకారము కలదిగా; బోధవ్యము = బోధపడినది; కాగన్ = అగునట్లు; చెప్పు = తెలియచెప్పుము; పురుష = పురుషులలో; నిధానా = శ్రేష్ఠా.

భావము:

“వివేక, వాక్పాతుర్యాలు కల ఉద్ధవా! పెద్దల సమ్మతించే సరళిలో ఆలోచించి ప్రస్తుత కర్తవ్యం ఏమిటో బాగా అర్థం అయ్యేలా వివరించు.

10.2-667-తే.

అనఘచారిత్ర! నీవు మా యక్షియుగము

వంటివాడవు మనకు నవశ్య మగుచు

జేయఁ దగినట్టి కార్యంబుఁ జెప్పు నీవు

ఏమి పంచినఁ గావెంటు నిద్ధచరిత!”

టీకా:

అనఘ = పుణ్య; చారిత్ర = నడవడిక కలవాడా; నీవు = నీవు; మా = మా; అక్షి = కన్నుల; యుగము = జంట; వంటి = వంటి; వాడవు = వాడవు; మన = మన; కున్ = కు; అవశ్యము = అవసరమైనది; అగుచున్ = జెతు; చేయన్ = చేయుటకు; తగినట్టి = తగినట్టి; కార్యంబున్ = పనిని; చెప్పు = చెప్పుము; నీవు = నీవు; ఏమి = ఏది; పంచినన్ = చేయమని నదానినే; కావెంటున్ = చేసెదను; నిద్ధచరిత = శ్లాఘనీయమైన నడవడి కలవాడా.

భావము:

ఓ పుణ్యాత్ముడా! నీవు మాకు మంత్రాంగము చెప్పువాడవు. ఇప్పుడు మనం చేయవలసిన, చేయతగిన కార్యాన్ని వెల్లడించు. నీవు ఎలా చెప్తే నేను అలాగే చేస్తాను.”

10.2-668-వ.

అని సర్వజ్ఞుడైన హరి యజ్ఞుండ పోలెఁ దన్ను నడిగినఁ బురుషోత్తముని భాషణంబులకు మనంబున సంతసిల్లి, యతని పాదంబులు దన మనంబున నిడికొని, “వృద్ధానుమతంబుగా నా యెఱింగిన తెఱంగు విన్నవించెద నవధరింపుము; దేవా! దేవముని చెప్పినట్లు భవదీయ భక్తుండైన యుధిష్ఠిరు యాగపాలనంబు సేయం గైకొనుట కార్యం; బదియునుంగాక నిఖిల

దిగ్విజయ మూలంబగు రాజసూయ కృత్యంబునందు జరాసంధ మర్దనంబును, నతనిచే బద్ధులైన రాజులం గారాగృహ విముక్తులం గావించుటయుం జేకూరు; నదియునుం గాక నాగాయుతసత్త్వండును, శతాక్షౌహిణీ బలాన్వితండును నగు మాగధుని వధియింప మన ప్రభంజననందనుండు గాని యొండొరులు సమర్థులుగా; రట్లగుట నతండు భూసురు లేమి గోరిన, నయ్యర్థంబు వృథసేయక యిచ్చుం; గావున గపటవిప్రవేషంబునం జని యా జరాసంధుని నాహవ భిక్షవేడి, భవత్సన్నిధానంబున నప్పవమానతనయుం డతని వధియించునట్టి కార్యంబుసేత బహుళార్థసాధనంబగు" నని పలికిన నారదుండును యాదవ జనంబులును సభ్యులునుం బొగడి; రంత.

టీకా:

అని = అని; సర్వజ్ఞుండు = అన్ని తెలిసినవాడు; ఐనన్ = అయినట్టి; హరి = కృష్ణుడు; అజ్ఞుండు = ఏమి తెలియనివాని; పోలెన్ = వలె; తన్నున్ = తనను; అడిగినన్ = అడుగగా; పురుషోత్తముని = కృష్ణుని; భాషణంబులు = మాటల; కున్ = కు; మనంబునన్ = మనసు నందు; సంతసిల్లి = సంతోషించి; అతని = అతని యక్క; పాదంబులున్ = పాదములను; తన = తన; మనంబునన్ = మనస్సునందు; ఇడికొని = ఉంచుకొని; వృద్ధ = పెద్దలకు; అనుమతంబు = అంగీకారము; కన్ = అగునట్లు; నా = నేను; ఎఱింగిన = తెలిసిన; తెఱంగునన్ = విధముగా; విన్నవించెదన్ = చెప్పెదను; అవధరింపుము = వినుము; దేవా = ప్రభూ; దేవముని = నారదుడు; చెప్పినట్లు = చెప్పినవిధముగా; భవదీయ = నీ యొక్క; భక్తుండు = భక్తుడు; ఐన = అయిన; యుధిష్ఠిరున్ = ధర్మరాజు యొక్క {యుధిష్ఠిరుడు - ధర్మరాజు అసలుపేరు, పాండురాజు పెద్దకొడుకు}; యాగ = యాగమును; పాలనంబు = నడిపించుట; చేయన్ = చేసిడి బాధ్యత; కైకొనుట = వహించుట; కార్యంబున్ = తగినపని; అదియునున్ = అంతే; కాక = కాకుండా; నిఖిల = ఎల్ల; దిక్ = దిక్కులను; విజయ = గెలుచుట; మూలంబు = ముఖ్యమైనదిగా; అగు = కల; రాజసూయ = రాజసూయము అను; కృత్యంబున్ = యజ్ఞము; అందున్ = లో; జరాసంధ = జరాసంధుని; మర్దనంబున్ = చంపుట; అతని = అతని; చేన్ = చేత; బద్ధులు = బంధింపబడినవారు; ఐన = అగు; రాజులన్ = రాజులను; కారాగృహ = చెరసాలనుండి; విముక్తులన్ = విడుదలైనవారిగా; కావించుటయు = చేయుట; చేకూరున్ = సిద్ధించును; అదియునున్ = అంతే; కాక = కాకుండా; నాగ = ఏనుగులు; అయుత = పదివేలసంఖ్యగల (10000); సత్త్వండును = బలము కలవాడు; శత = నూరు (100); అక్షౌహిణీ =

అక్షౌహిణుల; బలా = సైనికబలముతో; అన్వితుండును = కూడి ఉన్నవాడు; అగు = ఐన; మాగధుని
 = మగధాధీశుని, జరాసంధుని; వధియింపన్ = చంపుటకు; మన = మన యొక్క;
 ప్రభంజననందనుండు = భీమసేనుడే (ప్రభంజన నందనుడు - ప్రభంజన (వాయుదేవుని)
 నందనుండు, భీముడు); కాని = తప్పించి; ఒండొరులు = మరొకరు; సమర్థులు = శక్తి గలవారు; కారు
 = కారు; అట్లు = అలా; అగుటన్ = అగుటచేత; అతండు = అతను; భూసురులు = విప్రులు
 {భూసురులు - భూమిపైని దేవతలు, బ్రాహ్మణులు}; ఏమి = దేనిని; కోరినన్ = అడిగినను; ఆ = ఆ
 యొక్క; అర్థంబున్ = వస్తువును; వృథ = వ్యర్థము; చేయక = చేయకుండా; ఇచ్చున్ = ఇచ్చును; కపట
 = మాయా; విప్ర = బ్రాహ్మణుల; వేషంబునన్ = వేషములతో; చని = వెళ్ళి; ఆ = ఆ యొక్క;
 జరాసంధునిన్ = జరాసంధుని; ఆహవ = యుద్ధము అను; భిక్షన్ = భిక్ష; వేడి = కోరి; భవత్ = నీ
 యొక్క; సన్నిధానంబునన్ = ఎదుట; ఆ = ఆ ప్రసిద్ధుడైన; పవమానతనయుండు = భీమసేనుడు
 {పవమాన తనయుడు - వాయుదేవుని కొడుకు, భీముడు}; వధియించునట్టి = చంపెడి; కార్యంబున్
 = పని; చేతన్ = వలన; బహుళ = అనేకమైన; అర్థ = ప్రయోజనములు; సాధనంబు = సాధించుట;
 అగును = సంభవించును; అని = అని; పలికినన్ = చెప్పగా; నారదుండును = నారదుడు; యాదవ
 = యాదవ; జనంబులును = వంశస్థులు; సభ్యులును = సభలోనివారు; పొగిడిరి = శ్లాఘించిరి; అంత
 = పిమ్మట;

భావము:

ఇలా సర్వజ్ఞుడైన కృష్ణుడు అమాయకుడిలా ఉద్ధవుడిని ప్రశ్నించాడు. అందుకు ఉద్ధవుడు ఎంతో
 సంతోషించి, శ్రీకృష్ణుడి పాదాలను మనసులో ధ్యానించుకుని ఇలా అన్నాడు. "దేవా! పెద్దలు
 సమ్మతించేలా నాకు తెలిసిన విధానం వివరిస్తాను. చిత్తగించండి నారదుడు చెప్పినట్లుగా మీ
 భక్తుడైన ధర్మరాజు చేయబోయే యజ్ఞాన్ని రక్షించడం ఆవశ్యం కర్తవ్యం. సమస్త దిక్కులనూ
 జయించడానికి మూలమైన రాజసూయయాగ సందర్భంలో జరాసంధుణ్ణి సంహరించటం.
 వాడిచేత బంధించబడ్డ రాజులను చెరనుండి విముక్తులను చేయడం కూడా సిద్ధిస్తుంది.
 అంతేకాకుండా, పదివేల ఏనుగుల బలం కలవాడూ నూరు అక్షౌహిణుల సైన్యంకలిగిన
 జరాసంధుణ్ణి చంపడానికి మన భీమసేనుడు తప్ప మరింకెవరూ సమర్థులు కారు. బ్రాహ్మణులు
 ఏమికోరినా జరాసంధుడు కాదనకుండా ఇస్తాడు. కాబట్టి, కపట బ్రాహ్మణవేషాలతో వెళ్ళి
 ఆజరాసంధుణ్ణి యుద్ధభిక్ష యాచించి మన భీమసేనుడి ద్వారా వాడిని సంహరించడం జరిగితే

సకల ప్రయోజనాలను సాధించినట్లు అవుతుంది." ఇలా పలికిన ఉద్ధవుడి మాటలు విని నారదుడూ యాదవులూ అందరూ పొగిడారు. ఆ సమయంలో.....

10.2-669-సీ.

తరల విచిత్రక స్థగిత ప్రభావలిఁ-

దనరారు గరుడకేతనము వెలుగఁ

గాంచన చక్ర సంఘటిత ఘంటా ఘణ-

ఘణ నినాదముల దిక్కురులు బెదర

సలలిత మేఘ పుష్పక వలాహక శైబ్య-

సుగ్రీవ తురగవిస్ఫురణ దనర

బాలసూర్యప్రభా బాసమానద్యుతి-

దిగ్వితానం బెల్ల దీటుకొనఁగఁ

10.2-669.1-తే.

బ్రకటరుచి నొప్పు తేరు దాఁరుకుఁడు దేర

నెక్కి వెడలెడు నపుడు పెంపైనయఁ జెలఁగె

శంఖ కాహళ పటహ నిస్సాణ డిండి

మాది రవములు భరితదిగంతములుగ.

టీకా:

తరల = చలించుచున్న; విచిత్రక = విశిష్ట చిత్రములచే; స్థగిత = కప్పబడిన; ప్రభావలిన్ = కాంతుల సమూహముచేత; తనరారు = అతిశయించు; గరుడ = గరుడ చిహ్నము కల; కేతనము = జండా; వెలుగన్ = ప్రకాశించుచుండగా; కాంచన = బంగారు; చక్ర = చక్రములందు; సంఘటిత = కూర్చబడిన; ఘంటా = గంటల యొక్క; ఘణఘణ = గణగణ అను; నినాదములన్ = ధ్వనులతో; దిక్ కరులు = దిగ్గజములు; బెదరన్ = భయపడుతుండగా; సలలిత = మనోజ్ఞత్వముకల; మేఘ = మేఘ; పుష్పక = పుష్పక; వలాహక = వలాహక; శైబ్య = శైబ్య; సుగ్రీవ = సుగ్రీవ; తురగ = గుర్రముల; విస్ఫురణన్ = విశిష్టముగా కనబడుటచే; తనరన్ = చక్కగానుండగా; బాలసూర్య = ప్రాతఃకాలపు;

సూర్య = సూర్యుని; ప్రభా = ప్రకాశమువలె; భాసమాన = ప్రకాశింస్తున్న; ద్యుతి = కాంతి; దిక్ = దిక్కుల; వితానంబు = సమూహము; ఎల్లన్ = అన్నిటి యందు; దీటుకొనగన్ = వ్యాపించగా; ప్రకట = ప్రసిద్ధమైన; రుచిన్ = కాంతిచేత; ఒప్పు = చక్కగానున్న; తేరున్ = రథమును; దారుకుడు = దారుకుడు {దారుకుడు - కృష్ణుని రథసారథి}; తేరన్ = తీసుకురాగా; ఎక్కి = ఎక్కి; వెడలెడు = బయలుదేరు; అపుడు = సమయమునందు; పెంపు = అతిశయము; ఎనయన్ = కూడునట్లు; చెలగెన్ = మోగినవి; శంఖ = శంఖములు; కాహళ = బాకాలు; పటహ = తప్పెటలు; నిస్సాణ = చర్మవాద్యవిశేషము; డిండిమ = డిండిమ; ఆది = మున్నగువాని; రవములు = శబ్దములుతో; భరిత = నిండిన; దిక్ = దిక్కుల; అంతములుగ = చివరలు కలుగునట్లు.

భావము:

స్వచ్ఛంగా రచింపబడిన తళతళ ప్రకాశించే గరుడధ్వజంతోనూ దిగ్గజాలను సైతం బెగ్గడిల్ల చేసే బంగారు చక్రాలకు కట్టిన గంటల గణగణ శబ్దాలతోనూ మంచి వేగం కలిగిన మేఘపుష్పం, వలాహకం, శైబ్యం, సుగ్రీవం అనే నాలుగు గుఱ్ఱాలతోనూ ఉదయసూర్యుని కాంతిని ధిక్కరించే దిగంత విశ్రాంత కాంతులతోనూ విలసిల్లే రథాన్ని దారుకుడు సిద్ధంచేసి తీసుకు వచ్చాడు. శ్రీకృష్ణుడు ఆ రథాన్ని అధిరోహించి బయలుదేరాడు. ఆ సమయంలో శంఖ బాక తప్పెట నిస్సాణ మున్నగు వాద్యాల శబ్దాలు నలుదెసలా నిండాయి.

10.2-670-క.

మనుజేశ్వరునకుఁ దాలాం

కునకును గురువృద్ధజనులకునుఁ జెప్పి ప్రియం

బున ననుపఁ గాంచనస్యం

దన సామజ వాజి భటకదంబము గొలువన్.

టీకా:

మనుజేశ్వరునన = ఉగ్రసేనమహారాజున; కున్ = కు; తాలంకున = బలరాముని; కును = కు; గురు = పూజ్యులకు; వృద్ధ = పెద్దవారి; కును = కి; చెప్పి = చెప్పి; ప్రియంబునన్ = ప్రీతితో; అనుపన్ = పంపగా;

కాంచన = బంగారు; స్యందన = రథములు; సామజ = ఏనుగులు; వాజి = గుఱ్ఱములు; భట = బంటుల; కదంబము = సమూహము; కొలువన్ = సేవించుచుండగా.

భావము:

ఉగ్రసేన మహారాజుకీ, అన్న బలరాముడికీ, గురువులకూ, పెద్దలు అందరికీ చెప్పి, ఆదరంతో వారు తనను సాగనంపగా చతురంగబల సమేతుడై శ్రీకృష్ణుడు బయలుదేరాడు.

10.2-671-తే.

వంది మాగధ సూత కై**వ**ారరవము

వసుమతీసురకోటి దీ**వ**నల మ్రోత

లనుగమింపంగ సతులు సౌ**ధ**గ్రశిఖర

జాలములనుండి ముత్యాల**శా**స లొలుక.

టీకా:

వంది = స్తుతిపాఠకుల; మాగధ = వంశావళి చదువువారి; సూత = భట్టాజుల; కైవార = స్తోత్రముల యొక్క; రవము = ధ్వని; వసుమతీసుర = విప్రుల; కోటి = సమూహము; దీవనల = ఆశీర్వాచనముల; మ్రోతలను = ధ్వనులను; అనుగమింపన్ = కలిసిపోతుండగా; సతులు = స్త్రీలు; సౌధ = భవనముల; అగ్ర = మీది; శిఖర = పై; జాలముల = కిటికీల; నుండి = నుండి; ముత్యాల = ముత్యాల; శాసలు = తలంబ్రాలు; ఒలుకన్ = చల్లుచుండగా.

భావము:

వందిమాగధుల, సూతజనుల పొగడ్తలూ; బ్రాహ్మణుల ఆశీర్వాదాలూ అతిశయిస్తుండగా; పుర స్త్రీలు మేడలమీద నుంచి ముత్యాల అక్షతలు చల్లుతుండగా; శ్రీకృష్ణుడు ముందుకు సాగాడు.

10.2-672-క.

లీ**లం** జని కృష్ణుడు వా

ప్రా**లీ**న్ నవకుసుమ ఫలభ**రా**నత శాఖా

లోల ఘనసారసాల ర

సాలవనస్థలములందుఁ జతురత విడిసెన్.

టీకా:

లోలన్ = విలాసముగా; చని = వెళ్ళి; కృష్ణుడు = కృష్ణుడు; వాహ్యలిన్ = విహారమునకు; నవ = తాజా;
కుసుమ = పూలు; ఫల = పండ్లు; భరా = బరువుతో; ఆనత = వంగిన; శాఖా = కొమ్మలతో; లోలన్ =
చలించుచున్న; ఘనసార = కర్పూరపుచెట్టు; సాల = మద్దిచెట్టు; రసాల = మామిడిచెట్టు; వన =
తోటల; స్థలములు = ప్రదేశముల; అందున్ = లో; చతురతన్ = చాతుర్యముతో; విడిసెన్ =
విడిచిచేసెను.

భావము:

ఇలా విలాసంగా వ్యాహళిగా బయలుదేరిన శ్రీకృష్ణుడు ఫలపుష్పభరితమైన తీయని మామిడిచెట్లు
మద్దిచెట్లతో అలరారే ఉద్యానవనాలలో విడిచి చేసాడు.

10.2-673-వ.

అట్టి యెడ సరోజనాభు శుద్ధాంతంబున.

టీకా:

అట్టి = అటువంటి; ఎడన్ = సమయము నందు; సరోజనాభు = కృష్ణుని; శుద్ధాంతంబునన్ =
అంతఃపురము నందు.

భావము:

అలా శ్రీకృష్ణులవారు ప్రయాణమైన ఆ సమయంలో...

10.2-674-స్.

వికచమరంద నవీన సౌరభ లస-

న్మందార కుసుమదామములు దుఱిమి

చారుసుగంధ కస్తూరికా ఘనసార-

మిళిత చందనపంక మెలిమి నలది

కనక కుండల రణత్కంకణ నూపుర-

ముద్రికాభూషణములు ధరించి

అంచిత ముక్తాఫలాంచల మృదుల ది-

వ్యాంబరములు సెలువార గట్టి

10.2-674.1-తే.

అర్థచంద్రుని నెకసక్కె మాడునట్టి

అలికఫలకలఁ దిలకము అలరఁ దీర్చి

పెంపు దీపింప నుడురాజబింబములు

నవచతుర్విధ శృంగార మవధరించి.

టీకా:

వికచ = వికసించిన; మరంద = పూతేనె యొక్క; నవీన = నూతనములైన; సౌరభ =

పరిమళములచేత; లసత్ = ఒప్పుచున్న; మందార = మందారపూల; కుసుమ = పూల; దామములు

= దండలు; తుఱిమి = కొప్పులో పెట్టుకొని; చారు = చక్కటి; సుగంధ = మంచి పరిమళములు కల;

కస్తూరికా = కస్తూరితో; ఘనసార = కర్పూరముతో; మిళిత = కలుపబడిన; చందన =

మంచిగంధము; పంకము = మైపూత, గుఱ్ఱ; ఎలమిన్ = సంతోషముతో; అలది = రాసుకొని; కనక =

బంగారు; కుండల = చెవికుండలములు; రణత్ = ధ్వనిస్తున్న; కంకణ = చేతిగాజులు; నూపుర = కాలి

అందెలు; ముద్రికా = ఉంగరములు; భూషణములు = ఆభరణములు; ధరించి = ధరించి; అంచిత =

మనోజ్ఞములైన; ముక్తాఫల = ముత్యాల; అంచల = అంచులు కలిగిన; మృదుల = మెత్తని; దివ్య =

గొప్ప; అంబరములున్ = వస్త్రములు; చెలువార = అందగించునట్లు; కట్టి = కట్టుకొని; అర్థచంద్రుని =

అర్థచంద్రబింబమును (సప్తమినాటి); ఎకసక్కెములాడునట్టి = పరిహసించెడి; అలికఫలకలన్ =

నొసటిపట్టెలందు; తిలకముల్ = తిలకంబొట్లు; అలరన్ = చక్కగా; తీర్చి = చక్కగాపెట్టుకొని; పెంపు =

ఘనత; దీపింపన్ = ప్రకాశింపగా; ఉడురాజబింబముఖులు = స్త్రీలు {ఉడురాజబింబముఖులు - ఉడురాజు (నక్షత్రములరాజు, చంద్రుని)బింబము వంటి ముఖము కలవారు, స్త్రీలు}; నవ = కొత్తవియైన; చతుః = నాలుగు {చతుర్విధశృంగారములు - 1వస్త్రములు 2భూషణములు 3చందనము 4పుష్పము అను నాలుగు రకముల అలంకారములు}; విధ = విధములైన; శృంగారము = అలంకారము; అవధరించి = చేసుకొని.

భావము:

శ్రీకృష్ణుడి అంతఃపురకాంతలు మకరందాలుచిందుతూ సుగంధాలు వెదజల్లుతున్న వికసించిన మందారపూల హారాలు ధరించి; పరిమళభరితమైన కస్తూరి పచ్చకర్పూరంతో మేళవించిన మంచిగంధం మైపూతలు పూసుకుని; కంకణాలూ, కడియాలూ, ఉంగరాలూ, కుండలాలూ మున్నగు బంగారు ఆభరణాలు ధరించి; అంచులలో ముత్యాలు అలంకరించిన మెత్తని పట్టుచీరలు కట్టుకుని; అర్థచంద్రబింబం వంటి నుదుట తిలకం పెట్టుకుని; ఎన్నో రకాల అలంకారాలతో నళినలోచనుని దగ్గరకు వచ్చారు.

10.2-675-తే.

జలజలోచను కడకు నుత్కలికతోడఁ
దనరు శిబికల నెక్కి నందనులుఁ దాముఁ
గనఁగ నేతేరఁ బ్రతిహరజనులు వేత్ర
కలితులై పౌరులను నెడఁగలుగ జడియ.

టీకా:

జలజలోచను = కృష్ణుని; కడ = వద్ద; కున్ = కు; ఉత్కలిక = ఉత్కంఠము; తోడన్ = తోటి; తనరు = చక్కటి; శిబికలున్ = పల్లకీలు; ఎక్కి = ఎక్కి; నందనులున్ = కొడుకులు; తాము = వారు; కనగన్ = చూచుటకు; ఏతేరన్ = రాగా; ప్రతిహర = ద్వారపాలకుల; జనులు = సమూహము; వేత్ర = బెత్తములు; కలితులు = కలవారు; ఐ = అయ్యి; పౌరులను = ప్రజలను; ఎడన్ = ఎడము, చోటు; కలుగన్ = కలుగునట్లుగా; జడియన్ = తొలగునట్లు.

భావము:

ఇలాగ, అంతఃపురకాంతలు పల్లకీలు ఎక్కి తమ సంతానంతో రాగా కావలివారు పౌరులను బెత్తాలతో ప్రక్కలకు ఒత్తిగించారు.

10.2-676-క.

అసమాస్త్రుఁడు పులు గడిగిన

కుసుమాస్త్రములను హసించు కోమలతనువుల్

మిసమిస మెఱవఁగ వేశ్యా

విసరము దాసీజనంబు విభవ మెలర్పన్.

టీకా:

అసమాస్త్రుడు = మన్మథుడు; పులుగడిగిన = స్వచ్ఛమైన {పులుగడిగిన - పులు (ఆప్లుముతో)

(రత్నమాలిన్యము) కడిగిన ముత్యాలు ఆదులు ఉండునంత స్వచ్ఛమైన}; కుసుమ = పూల;

అస్త్రములను = బాణములను; హసించు = పరిహసించెడి; కోమల = మృదువైన; తనువుల్ =

దేహములు; మిసమిస = మిసమిస అని; మెఱవఁగన్ = ప్రకాశించగా; వేశ్యా = భోగమువారి;

విసరము = సమూహము; దాసీజనంబున్ = సేవకురాళ్ళు; విభవమున్ = వైభవమును; ఎలర్పన్ =

పెంపు చేయుచుండగా.

భావము:

పూవిల్తుని స్వచ్ఛమైన పూలబాణాలవంటి మిసమిసలాడే మెత్తని మేనులతో మెఱసిపోయే

ఆటవెలదులూ, దాసీ సమూహాలూ వైభవంగా (తోడు వస్తుండగా)...

10.2-677-ఆ.

హరుల వేసడములఁ గరులను నెక్కి తో

నరుగుదేర బహవిధాయుధములు

తాల్చి సుభటకోటి దగిలి రా నంతఃపు

రాంగనలు సితాంబుజాక్షు కడకు.

టీకా:

హరులన్ = గుఱ్ఱములను; వేసడములన్ = కంచరగాడిదలను; కరులనున్ = ఏనుగులను; ఎక్కి = ఎక్కి; తోన్ = కూడా; అరుగుదేర = వస్తుండగా; బహు = అనేక; విధ = విధములైన; ఆయుధములున్ = ఆయుధములను; తాల్చి = ధరించి; సు = మంచి; భట = భటుల; కోటి = పెద్దసమూహము; తగిలి = వెంబడి; రాన్ = వస్తుండగా; అంతఃపుర = అంతఃపురపు; అంగనలు = స్త్రీలు; సితాంబుజాక్షున్ = కృష్ణుని (సితాంబుజాక్షుడు - తెల్లని అంబుజ (తామరలవంటి) అక్షున్ కన్నులు కలవాడు, కృష్ణుడు); కడ = వద్ద; కున్ = కు.

భావము:

ఆవిధంగా దాసదాసీ జనాలు అందరూ గుఱ్ఱాలు, కంచర గాడిదలు, ఏనుగులు ఎక్కి కూడా వస్తున్నారు. రకరకాల ఆయుధాలు ధరించిన భటులు వెంట వస్తున్నారు. ఆ విధంగా సకల వైభవాలతో అంతఃపుర సుందరాంగులు తెల్ల తామరల వంటి కన్నులు ఉన్న గోవిందుడి దగ్గరకు వచ్చారు.

10.2-678-వ.

వచ్చి రంత.

టీకా:

వచ్చిరి = వచ్చారు; అంత = పిమ్మట.

భావము:

అలా తన అంతఃపుర కాంతులు వస్తున్న సమయంలో...

10.2-679-క.

నారదుని మాధవుడు స

త్యారంబున వీడుకొలుప తడును హృదయాం

భోరుహమునఁ గృష్ణునకును

వారక మ్రొక్కుచును వెస దివంబున కరిగెన్.

టీకా:

నారదుని = నారదుడుని; మాధవుడు = కృష్ణుడు; త్యారంబున = గౌరవముతో; వీడుకొలుపన్ = పంపగా; అతడునున్ = అతను; హృదయ = మనస్సు అను; అంభోరుహమునన్ = పద్మము నందు; కృష్ణున్ = కృష్ణుని; కును = కి; వారక = వదలకుండా; మ్రొక్కుచున్ = నమస్కరించుచు; వెసన్ = వడిగా; దివంబున్ = స్వర్గమున; కున్ = కి; అరిగెన్ = వెళ్ళిపోయెను.

భావము:

నారదమహర్షిని శ్రీకృష్ణుడు గౌరవించి సాగనంపాడు. ఆ మహర్షి మనస్సులో మాధవునకు మాటిమటికీ నమస్కారాలు చేస్తూ స్వర్గలోకంవైపు వెళ్ళాడు.

10.2-680-క.

నరవరుల దూతయును ముర

హరుచే నభయప్రదాన మంది ధరిత్రీ

వరులకడ కేగి పద్మో

దరు వచనము సెప్పి సమ్మదంబునఁ దేల్చెన్.

టీకా:

నరవరుల = రాజులు పంపిన; దూతయును = దూత; మురహరు = కృష్ణుని; చేన్ = చేత; అభయ = భయము లేదను మాట; ప్రదానము = ఇచ్చుట; అంది = పొంది; ధరిత్రీవరుల = రాజుల; కడ = వద్ద; కున్ = కు; ఏగి = వెళ్ళి; పద్మోదరు = కృష్ణుని {పద్మోదరుడు - పద్మము ఉదరమున కలవాడు,

కృష్ణుడు; వచనమున్ = మాటలను; చెప్పి = చెప్పి; సమ్మదంబునన్ = సంతోషము నందు; తేల్చెన్ = పొడచూప జేసెను.

భావము:

బంధీలుగా ఉన్న రాజుల దూతగా వచ్చిన బ్రాహ్మణుడు కూడ శ్రీకృష్ణునిచే అభయప్రధానం అందుకుని, తిరిగి ఆ రాజుల వద్దకు వెళ్ళి వాసుదేవుడి వచనాలు వారికి వినిపించి వారిని సంతోష పెట్టాడు.

10.2-681-వ.

అంతః గృష్ణుండు నిజకాంతాతనయ బంధు సుహృజ్జన సమేతుండై కదలి చనునెడ.

టీకా:

అంతన్ = అంతట; కృష్ణుండు = కృష్ణుడు; నిజ = తన; కాంతా = భార్యలు; తనయ = పిల్లలు; బంధు = బంధువులు; సుహృజ్జన = స్నేహితులతో; సమేతుండు = కూడి ఉన్నవాడు; ఐ = అయ్యి; కదలి = బయలుదేరి; చను = పోవు; ఎడన్ = సమయమునందు.

భావము:

అటు పిమ్మట శ్రీకృష్ణుడు తన భార్యాపుత్రులతో బంధుమిత్రులతో కలిసి (ఇంద్రప్రస్థనగరానికి) బయలుదేరాడు. ఆ సమయంలో....

10.2-682-చ.

క్రటపటరత్నకంబళనిక్రాయకుటీరము లుల్లసిల్ల ను

తృటపటుచామరధ్వజ పత్రాక కిరీట సితాతపత్ర వి

స్ఫుట ఘనహేతిదీధితి నభ్రోమణిఁ గప్పఁగఁ దూర్యఘోషముల్

చటులతిమింగిలోర్మిరవస్తాగరఘోషము నాక్రమింపఁగన్.

టీకా:

కట = చాపలు; పట = వస్త్రములు; రత్నకంబళ = రత్నకంబళీలు; నికాయ = సమూహము;
కుటీరములు = గుడారములు; ఉల్లసిల్లన్ = ప్రకాశించగా; ఉత్కటన్ = ఉత్కంఠముతో; పటు =
బలమైన; చామర = వింజామరలు; ధ్వజ = కంబములు; పతాక = జండాలు; కిరీట = కిరీటములు;
సీత = తెల్లని; ఆతపత్ర = గొడుగులు; విస్ఫుట = ప్రస్ఫుటమైన; ఘన = గొప్ప; హేతి = ఆయుధముల;
దీధితి = కాంతి; నభోమణి = సూర్యుడిని; కప్పగన్ = కప్పివేయగా; తూర్య = వాయుద్యముల;
ఘోషముల్ = మోతలు; చటుల = తీక్షణమైన; తిమింగిల = తిమింగలాల; ఊర్మి = అలల; రవ =
శబ్దములు కల; సాగర = సముద్ర; ఘోషమున్ = మోతను; ఆక్రమించెన్ = మీరెను.

భావము:

మార్గమంతటా రత్నకంబళతో నిండిన పటకుటీరాలు విడిశాయి. వింజామరలూ
విజయధ్వజాలూ విలసిల్లాయి. కిరీటాల నిగనిగలూ, వెల్లగొడుగుల ధగధగలూ. ఆయుధాల
తళతళలూ సూర్యుడిని కప్పివేశాయి. మంగళవాద్యాల ధ్వనులు సముద్ర ఘోషాన్ని, తిమింగలాల
ఘోషాన్ని అధిగమించాయి.

10.2-683-క.

కఠి హరి రథ సుభట సము

త్యరములు సేవింప మురవిదారుడు గడచెన్

సతి దుపవన దుర్గ సరో

వర జనపద పుర పుళింద వన గోష్ఠములన్.

టీకా:

కరి = ఏనుగులు; హరి = గుఱ్ఱములు; రథ = రథములు; సుభట = వీరుల; సముత్కరములు =
సమూహములు; సేవింపన్ = కొలుస్తుండగా; మురవిదారుడు = కృష్ణుడు; గడచెన్ = దాటెను; సరిత్
= సెలయేర్లు; ఉపవన = తోటలు; దుర్గ = కోటలు; సరోవర = సరస్సు; జనపద = ఊర్లు; పుర =

పురములు; పుళింద = బోయగూడెములు; వన = అడవులు; గోష్ఠములన్ = పశువు లుంచు చోటులను.

భావము:

ఈవిధంగా మురాసురసంహారుడు శ్రీకృష్ణుడు రథ, గజ, తురగ, పదాతిసేనా సమూహాలు గల చతురంగ బలాలు సేవిస్తూ ఉండగా నదులనూ, వనాలనూ, కోటలనూ, జలాశయాలనూ, గ్రామాలనూ, పట్టణాలనూ, భిల్లపల్లెలను, తపోవనాలను, గోష్ఠాలను దాటాడు.

10.2-684-వ.

ఇట్లు గడచి చనుచు నానర్తక సౌవీర మరుదేశంబులు దాటి ఇందుమతిని దర్శించి, దృషద్వతి నుత్తరించి, సరస్వతీనది దాటి పాంచాల మత్స్యవిషయంబులు లోనుగాఁ గడచి ఇంద్ర ప్రస్థనగరంబు డాయం జని, తత్పురోపకంఠవనంబున విడిసిన.

టీకా:

ఇట్లు = ఇలా; గడచి = దాటి; చనుచున్ = పోతూ; ఆనర్తక = ఆనర్తకము; సౌవీర = సౌవీరము; మరుత్ = మరుత్తు; దేశంబులున్ = దేశముములను; దాటి = అతిక్రమించి; ఇందుమతిని = ఇందుమతీనదిని; దర్శించి = చూసి; దృషద్వతి = దృషద్వతీనదిని; ఉత్తరించి = దాటి; సరస్వతీనదిన్ = సరస్వతీనదిని; దాటి = దాటి; పాంచాల = పాంచాలము; మత్స్య = మత్స్యము; విషయంబులున్ = దేశములు; లోనుగాన్ = మొదలగువానిని; కడచి = దాటి; ఇంద్రప్రస్థ = ఇంద్రప్రస్థము అను; నగరంబున్ = పట్టణమును; డాయన్ = దగ్గరకు; చని = వెళ్ళి; తత్ = ఆ; పుర = పట్టణము యొక్క; ఉపకంఠ = సమీపము నందలి; వనంబునన్ = తోట నందు; విడిసిన = విడిదిచేయగా.

భావము:

ఇలా ప్రయాణిస్తూ శ్రీకృష్ణుడు సౌవీరాది దేశాలను అతిక్రమించి; ఇందుమతీనదిని దర్శించి; దృషద్వతీ, సరస్వతీ నదులను, పాంచాల, మత్స్య దేశాలను గడచి; ఇంద్రప్రస్థ నగరం చేరి, ఆ పట్టణం దగ్గరగా ఉన్న ఉపవనంలో విడిది చేసాడు.

దశమ స్కంధము - ఉత్తర : పాండవులు శ్రీకృష్ణు నెదుర్కొనుట

10.2-685-క.

హరిరాక యెఱిగి ధర్మజు

డటలేని ముదంబుతోడ ననుజలు బంధుల్

గురుజన సచివ పురోహిత

పరిచారక కరి రథాశ్వ భటయుతుఁ డగుచున్.

టీకా:

హరి = కృష్ణుడు; రాక = వచ్చుట; ఎఱిగి = తెలిసికొని; ధర్మజుడు = ధర్మరాజు; అటలేని = అంతులేని; ముదంబు = సంతోషము; తోడన్ = తోటి; అనుజలు = సోదరులు, తమ్ముళ్ళు; బంధుల్ = బంధువులు; గురు = పెద్ద; జన = వారు; సచివ = మంత్రులు; పురోహిత = పురోహితులు; పరిచారక = సేవకులు; కరి = ఏనుగులు; రథ = రథములు; అశ్వ = గుఱ్ఱములు; భట = సైనికులుతో; యుతుడు = కూడినవాడు; అగుచున్ = జెతు.

భావము:

శ్రీకృష్ణుడి ఆగమనం తెలుసుకునిన ధర్మరాజు అంతులేని సంతోషంతో సోదరులు, బంధువులు, గురువులు, మంత్రులు, పురోహితులు, సేవకులు మఱియు గజ, అశ్వ, రథ, భటాది చతురంగబలాల సమేతంగా బయలుదేరాడు.

10.2-686-క.

చిందములు మొరయ గాయక

బృందంబుల నుతులు సెవుల బైరయఁగ భక్తిన్

డెందము దగులఁగఁ బరమా

నందంబున హరి నెదుర్కొనఁ జనుదెంచెన్.

టీకా:

చిందములున్ = శంఖములు; మొరయన్ = మోగగా; గాయక = పాటలు పాడువారి; బృందంబుల
= సమూహముల; నుతులు = కీర్తనలు; చెవులన్ = చెవులలో; బెరయగన్ = వ్యాపించగా; భక్తిన్ =
భక్తితో; డెందము = హృదయము నందు; తగులన్ = కూడుకొనగా; పరమ = మిక్కుటమైన;
ఆనందంబునన్ = ఆనందముతో; హరిన్ = కృష్ణుని; ఎదుర్కొనన్ = ఎదురువచ్చి తీసుకు వెళ్లుటకు;
చనుదెంచెన్ = వచ్చెను.

భావము:

అలా బయలుదేరి నప్పుడు శంఖాలు ధ్వనిస్తుండగా, గాయకుల పొగడ్తలు వీనుల విందు
చేస్తుండగా, ధర్మరాజు మిక్కిలి భక్తి, అనురక్తి నిండిన మనసుతో కృష్ణుడికి స్వాగతం చెప్పటానికి
పరమ సంతోషంగా వచ్చాడు.

10.2-687-వ.

ఇట్లు చనుదెంచి ధర్మనందనుండు సమాగతుండైన సరోజనాభునిం బెద్దతడవు
గాఢాలింగనంబుచేసి రోమాంచకంచుకిత శరీరుండై యానందబాష్పధారాసిక్తపోలుండై
నిర్భరానంద కందళిత హృదయుండై బాహ్యంబు మఱచియుండె; నప్పుడు హరిని వాయునందన
వాసవతనూభవులు గౌఁగిటం జేర్చి సమ్మదంబు నొందిరి; మాద్రేయులు దండప్రణామంబు
లాచరించి; రంతఁ బుండరీకాక్షుఁడు విప్ర వృద్ధజనంబులకు నమస్కారంబులుచేసి, వారలు
గావించు వివిధార్చనలం బరితుష్టుం డై కేకయ సృంజ యాది భూవిభుల మన్నించి సూత
మాగధాదుల కనేక పదార్థంబు లొసంగి, చతురంగబలసమేతుండై వివిధ మణితోరణాది
విచిత్రాలంకృతంబు నతివైభవోపేతంబునైన పురంబు ప్రవేశించి రాజమార్గంబునం జనుచుండఁ
బౌరకామిను లట్టియెడ.

టీకా:

ఇట్లు = ఈ విధముగ; చనుదెంచి = వచ్చి; ధర్మనందనుండు = ధర్మరాజు {ధర్మనందనుడు -
ధర్మరాజు యొక్క పుత్రుడు, ధర్మరాజు}; సమాగతుండు = వచ్చినవాడు; ఐన = అయిన;

సరోజనాభునిన్ = కృష్ణుని; పెద్దతడవు = చాలాసేపు; గాఢ = గట్టిగా; ఆలింగనంబు =
 కౌగలించుకొనుట; చేసి = చేసి; రోమాంచ = గగుర్పాటుచెంది; కంచుకిత = కంచుకిత; శరీరుండు =
 దేహము కలవాడు; ఐ = అయ్యి; ఆనంద = ఆనందముతో; బాష్ప = కన్నీటి; ధారా = ధారలచే; సిక్త =
 తడవబడిన; కపోలుండు = చెక్కిళ్ళు కలవాడు; ఐ = అయ్యి; నిర్భర = భరింపరానంత; ఆనంద =
 ఆనందముచే; కందళిత = వికాసము నొందిన; హృదయుండు = మనస్సు కలవాడు; ఐ = అయ్యి;
 బాహ్యంబున్ = బయటి ప్రపంచమును; మఱచి = మరిచిపోయి; ఉండెను = ఉండెను; అప్పుడు = ఆ
 సమయము నందు; హరిని = కృష్ణుని; వాయునందన = భీముడు; వాసవతనూభవులు =
 అర్జునుడు; కౌగిటచేర్చి = ఆలింగనముచేసి; సమ్మదంబున్ = సంతోషమును; ఒందిరి = పొందిరి;
 మాద్రేయులు = నకుల సహదేవులు {మాద్రేయులు - మాద్రె యొక్క కొడుకులు, నకలుడు
 సహదేవుడు}; దండప్రణామంబులు = సాగిలపడి మొక్కుటలు; ఆచరించిరి = చేసిరి; అంతన్ =
 అంతట; పుండరీకాక్షుండు = కృష్ణుడు; విప్ర = బ్రాహ్మణులకు; వృద్ధ = పెద్ద; జనుల్ = వారి; కున్ = కి;
 నమస్కారంబులు = నమస్కారములు; చేసి = చేసి; వారలు = వారు; కావించు = చేసెడి; వివిధ =
 నానా విధములైన; అర్చనలన్ = మర్యాదలచే; పరితుష్టుండు = సంతోషించినవాడు; ఐ = అయ్యి;
 కేకయ = కేకయుడు; సృంజయ = సృంజయుడు; ఆది = మున్నగు; భూవిభులన్ = రాజులను;
 మన్నించి = గౌరవించి; సూత = వంది; మాగధ = మాగధులు; ఆదులు = మున్నగువారి; కిన్ = కి;
 అనేక = అనేకమైన; పదార్థంబుల్ = వస్తువులు; ఒసంగి = ఇచ్చి; చతురంగబల =
 చతురంగబలములతో {చతురంగ బలములు - హయబలము అశ్వబలము రథబలము
 కాల్బలము అను నాలుగు సైనిక విభాగములు}; సమేతుండు = కూడి ఉన్నవాడు; ఐ = అయ్యి;
 వివిధ = నానా విధములైన; మణి = రత్నాలు; తోరణా = తోరణములు; ఆది = మున్నగు; విచిత్ర =
 వింతవింతలైన; అలంకృతంబున్ = అలంకారములు చేయబడినది; అతి = మిక్కిలి; వైభవ =
 వైభవముతో; ఉపేతంబున్ = కూడినది; ఐన = అయిన; పురంబున్ = పట్టణము; ప్రవేశించి = లోనికి
 వెళ్ళి; రాజమార్గంబునన్ = పెద్దవీధిలో; చనుచుండన్ = వెళ్తుండగా; పౌరకామినులు = పురస్తీలు;
 అట్టి = ఆ; ఎడన్ = సమయము నందు.

భావము:

ఇలా ధర్మరాజు వచ్చి శ్రీకృష్ణుడిని దర్శించాడు. గట్టిగా కౌగలించుకుని పులకితశరీరుడై,
 ఆనందబాష్పాలు చెక్కిళ్ళను తడుపుతుండగా, ఆనందపారవశ్యంతో ధర్మజుడు ప్రపంచాన్ని

మరచిపోయాడు. వాయుసుత, ఇంద్రసుతులైన భీమార్జునులు వనమాలిని ఆలింగనం చేసుకుని ఆనందించారు. మాద్రి పుత్రులు ఐన నకులసహదేవులు నళిననాభునికి నమస్కారం చేసారు. అటుపిమ్మట, శ్రీకృష్ణుడు బ్రాహ్మణులకు పెద్దలకూ వందనం చేసి, వారు చేసిన పూజలకు సంతోషించాడు. కేకయ స్పంజయాది రాజులను మన్నించాడు. వందిమాగధులకు అనేక బహుమతులు ఇచ్చాడు. అనంతరం చతురంగబలసమేతుడై మణితోరణాలతో అలంకృతమై అత్యంత వైభవోపేతమైన ఇంద్రప్రస్థ పట్టణంలోనికి ప్రవేశించాడు. అలా పరమ వైభవంగా రాజమార్గము వెంట వెళుతున్న శ్రీకృష్ణుడిని నగరకాంతలు....

10.2-688-సీ.

కొఱనెలపైఁ దోచు నిరులు నాఁ జెలువొంది-

నొసలిపైఁ గురులు తుంపెసలు గునియ

హాటకమణిమయ తాటంకరోచులు-

గండభాగంబుల గంతులిడఁగ

స్ఫురిత విద్రుమనిభాధరబింబరుచితోడ-

దరహాసచంద్రిక సరసమాడ

నొండొంటితో రాయు నుత్తంగ కుచకుంభ-

ములు మొగంబులకును బుటము లెగయ

10.2-688.1-తే.

బడుగునడుములు వడఁకంగ నడుగు లిడఁగ

రవళిమట్టిలు మణినూపురములు మొరయఁ

బొలుచు కచబంధములు భుజంబుల నటింపఁ

బయ్యెదలు వీడి యాడ సంభ్రమముతోడ.

టీకా:

కొఱనెల = అర్థచంద్రుని; పైన్ = మీద; తోచు = కనబడెడి; ఇరులున్ = చీకట్లు; నాన్ = అన్నట్లు;

చెలువొంది = అందగించి; నొసలి = నుదుటి; పైన్ = మీద; కురులు = శిరోజములు;

తుంపెసలుగునియన్ = ఊగాడుతుండగా; హాటక = బంగారు; మణి = రత్నాలు; మయ = పొదిగిన;
 తాటంక = చెవిదుద్దుల; రోచులు = కాంతులు; గండభాగంబులన్ = చెక్కిటి ప్రదేశములందు;
 గంతులిడగన్ = తళతళలాడుచుండగా; స్ఫురిత = ప్రకాశించునట్టి; విద్రుమ = పగడమును; నిభ =
 పోలు; అధర = కిందిపెదవి అను; బింబ = దొండపండు; రుచి = ప్రకాశము; తోడన్ = తోటి; దరహాస
 = చిరునవ్వు అను; చంద్రిక = వెన్నెల; సరసము = వినోదములు; ఆడన్ = చేయగా; ఒండొంటితో =
 ఒకదానితో నొకటి; రాయు = ఒరుసుకుంటున్న; ఉత్తుంగ = ఎత్తైన; కుచ = స్తనములు అను;
 కుంభములు = కుంభములు; మొగంబుల్ = ముఖములవైపున; కునున్ = కు; పుటములు =
 పూలచెండ్లవలె; ఎగయన్ = ఎగురుతుండగా; బడుగు = బలహీనమైన; నడుములు = నడుములు;
 వడకన్ = వణుకుతుండగా; అడుగులు = అడుగులు; ఇడగన్ = వెయుచు; రవళి = గజ్జల; మట్టెలు =
 కాలివేళ్ళ మట్టెలు; మణి = రత్నాలు; నూపురములు = కాలి అందెలు; మొరయన్ = మోగుచుండగా;
 పొలుచు = ఒప్పునట్టి; కచబంధములున్ = జుట్టుముడులు, కొప్పులు; భుజంబులన్ = భుజములపై;
 నటింపన్ = నాట్యమాడుతుండగా; పయ్యెదలు = పైటలు; వీడి = జారిపోయి; ఆడన్ = వేలాడగా;
 సంభ్రమము = తొందరల; తోడన్ = తోటి.

భావము:

అలా పురుషోత్తముడిని దర్శించడానికి పురస్తీలు మేడలపై గుమికూడారు. అర్థచంద్రునిమీద
 మబ్బులు క్రమ్మకొన్నాయా అన్నట్లు నెన్నుదుటిమీద ముంగురులు మూగుతున్నాయి; బంగారు
 కర్ణాభరణాల కాంతులు చెక్కిళ్ళ మీద గంతులు వేస్తున్నాయి; పగడపుకాంతిని తిరస్కరించే
 దొండపండు అధరాల కాంతులు, చిరునవ్వులు వెన్నెలలతో సరసమాడుతున్నాయి; ఒకదానికొకటి
 ఒరుసుకుంటున్న ఉన్నతమైన స్తనాలు ఉత్సాహంతో ఉబుకుతున్నాయి; సన్నని నడుములు
 వణుకుతున్నాయి నడచేటప్పుడు మెట్టెలూ అందెలూ గల్లుగల్లున మ్రోగుతున్నాయి; జుట్టుముడులు
 వీడి భుజాలపై నాట్యంచేస్తున్నాయి; పైటలు జారిపోతున్నాయి.

10.2-689-వ.

ఇట్లు కృష్ణసందర్శన కుతూహల పరస్పరాహూయమానలై గురు పతి సుత బంధు జనంబులు
 వారింప నతిక్రమించి సమున్నత భర్మహర్మ్య శిఖాగ్రంబు లెక్కి కృష్ణుం జూచి తమలో నిట్లనిరి.

టీకా:

ఇట్లు = ఇలా; కృష్ణ = కృష్ణుని; సందర్శన = చూడవలె ననెడి; కుతూహల = ఆసక్తితో; పరస్పర = ఒకరినొకరు; ఆహూయమానలు = పిలువబడినవారు; ఐ = అయ్యి; గురు = తల్లిదండ్రులు; పతి = భర్త; సుత = కొడుకులు; బంధు = బంధువులు; జనంబులు = జనులు; వారింపన్ = వద్దు అనుచుండగా; అతిక్రమించి = మీరి, తోసిపుచ్చి; సమున్నత = ఎత్తైన; భర్మ = బంగారు; హర్య = భవనముల; శిఖా = పైభాగముల; అగ్రంబులున్ = మీదికి; ఎక్కి = ఎక్కి; కృష్ణున్ = కృష్ణుని; చూచి = చూసి; తమలోన్ = వారివారు; ఇట్లు = ఈ విధముగ; అనిరి = పలికిరి.

భావము:

ఇలా మనోహరంగా బయలుదేరి, పౌరకాంతలు కృష్ణుడిని దర్శించాలనే కుతూహలంతో, ఒకరి నొకరు పిలుచుకుంటూ, పెద్దలూ ఇంటివారూ వద్దంటున్నా వినకుండా, ఎత్తైన మేడలు ఎక్కి, ముకుందుని దర్శించి తమలో తాము ఇలా అనుకున్నారు.

10.2-690-సీ.

"విశ్వగర్భుండు నా వెలయు వే ల్పిల యశో-

దానందులకుఁ బ్రియసూనుఁడయ్యె;

బ్రహ్మాది సురులకు భావింపఁగా రాని-

బ్రహ్మాంబు గోపాలభాలుఁ డయ్యె;

వేదశాస్త్రంబులు వెదకి కానఁగలేని-

గట్టి వ్రేతల ఱోలఁ గట్టుపడియె;

దివిజల కమృతంబు దవిలి యిచ్చిన భక్త-

సులభుండు నవనీత చోరుఁ డయ్యె

10.2-690.1-తే.

నెనయఁ గమలాసతికిఁ జిత్త మీని వేల్పు

గొల్లయిల్లాండ్ర యుల్లముల్ పల్లవింపఁ

జేసె" నని కామినులు సౌధశిఖరములను

గూడి తమలోన ముచ్చట లాడి రధిప!

టీకా:

విశ్వగర్భుండున్ = జగత్తు కడుపులోనున్న వాడు; నాన్ = అనగా; వెలయు = ప్రసిద్ధినిొందు; వేల్పు = దేవుడు; ఇలన్ = భూమియందు; యశోదా = యశోదాదేవికి; నందులు = నందుడుల; కున్ = కు; ప్రియ = ప్రియమైన; సూనుడు = కొడుకు; అయ్యెన్ = అయినాడు; బ్రహ్మ = బ్రహ్మదేవుడు; ఆది = మున్నగు; సురల్ = దేవుళ్ళ; కున్ = కుకూడ; భావింపగాన్ = తెలిసికొనుటకు; రాని = శక్యముకాని; బ్రహ్మాంబు = పరబ్రహ్మము; గోపాల = గొల్ల; బాలుడు = పిల్లవాడు; అయ్యెన్ = అయినాడు; వేద = వేదములు; శాస్త్రంబులున్ = శాస్త్రములు; వెదకి = అన్వేషించి; కానగన్ = కనుగొన; లోని = వీలుకాని; గట్టి = దృఢమైన దేవుడు; వ్రేతల = గొల్ల స్త్రీల, గోపికల; ఱోలన్ = రోటికి; కట్టుబడియె = కట్టివేయబడెను; దివిజల్ = దేవతల; కున్ = కు; అమృతంబున్ = అమృతమును; తవిలి = ప్రయత్నపడి; ఇచ్చిన = ఇచ్చినట్టి; భక్త = భక్తులకు; సులభుండు = సులభముగా లభించు వాడు; నవనీత = వెన్న; చోరుడు = దొంగ; అయ్యెన్ = అయినాడు; ఎనయగన్ = విచారించగా; కమలాసతి = లక్ష్మీదేవి; కిన్ = కిని; చిత్తమున్ = మనస్సును; ఈని = ఇవ్వని; వేల్పు = దేవుడు; గొల్ల = గోపికా; ఇల్లాండ్ర = స్త్రీల; ఉల్లముల్ = మనసులు; పల్లవింపన్ = చిగురించగా; చేసన్ = చేసెను; అని = అని; కామినులు = స్త్రీలు; సౌధ = మేడల; శిఖరములను = మీద; కూడి = గుంపులుకట్టి; తమలోనన్ = వారిలోవారు; ముచ్చటలాడిరి = కబుర్లుచెప్పుకొనిరి; అధిప = రాజు.

భావము:

పరీక్షిన్మహారాజా! "జగత్తునే కడుపులో ఉంచుకొనే ఈ దేవుడు, అవనిపై యశోదానందులకు ముద్దుల తనయుడు అయ్యాడు; బ్రహ్మాది దేవతలకుకూడా భావింప సాధ్యంకాని పరబ్రహ్మస్వరూపం, గోవులను పారించే గొల్లపిల్లవాడు అయ్యాడు; వేదశాస్త్రాలు వెదకినా కనుగొనలేని ఘనుడు, వ్రేపల్లెలో రోటికి కట్టుబడ్డాడు; వేల్పులకు అమృతం పంచిన పరాత్పరుడు, వెన్నదొంగ అయ్యాడు; శ్రీమహాలక్ష్మీకిసైతం మనసు ఇవ్వని భగవానుడు, గొల్లపడచుల హృదయాలను కొల్లగొట్టాడు" అంటూ పురస్త్రీలు మేడలపై గుంపులు గూడి కృష్ణుడిని గురించి పరస్పరం ముచ్చటించుకున్నారు.

10.2-691-వ.

మఱియును.

టీకా:

మఱియును = ఇంకను.

భావము:

అంతేకాకుండ....

10.2-692-నీ.

"గోపాలబాలురఁ గూడి యాడెడి నాఁడు-

వ్రేపల్లె లోపల నేపు రేఁగి

చల్ల లమ్మగఁ బోవు సతుల కొంగులు పట్టి-

మెఱుంగుఁ జెక్కిళ్ళను మీటిమీటి

కలికియై ముద్దాడఁ గొఁగిటఁ జేర్చిన-

పూఁబోడి కుచములు పుణికిపుణికి

పాయని యనురక్తి డాయఁ జీరిన యింతి-

యధరసుధారసం బానియాని

10.2-692.1-తే.

యురుసమాధిపరాష్టాంగయోగ యుక్తు

లైన యోగీశ్వరులు గాననట్టి జెట్టి

వల్లవీజన వన కల్పవల్లి యయ్యె"

ననుచుఁ బొగడిరి కృష్ణు నయ్యబ్జముఖులు.

టీకా:

గోపాల = గొల్ల; బాలురన్ = పిల్లవాళ్ళతో; కూడి = కలిసి; ఆడెడి = ఆడుకొనే; నాడు = రోజులలో;
వేపలై = గొల్లపలై; లోపలన్ = అందు; ఏపురేగి = మిక్కిలి చెలరేగి; చల్లలు = మజ్జిగలు; అమ్మగన్ =
అమ్మటకు; పోవు = వెళ్ళెడి; సతుల = స్త్రీల; కొంగులున్ = పైటచెంగులు; పట్టి = పట్టుకొని; మెఱుగు =
మెరిసే, తళతళలాడే; చెక్కిళ్ళను = బుగ్గలను; మీటిమీటి = అధికముగా పుణికుచు; కలికి = నేర్పరి; ఐ
= అయ్య; ముద్దాడన్ = ముద్దాడుటకు; కౌగిటన్ = కౌగిట్లో; చేర్చిన = తీసుకొన్న; పూబోడి =
యువతుల; కుచములున్ = స్తనములను; పుణికిపుణికి = అధికముగా నొక్కుచు; పాయని =
విడువని; అనురక్తిన్ = ప్రీతితో; డాయన్ = దగ్గరకు; చీరిన = పిలిచిన; ఇంతి = స్త్రీ; అధర = పెదవి
యందలి; సుధారసంబున్ = అమృతమును; ఆనియాని = మిక్కిలిగాతాగి; ఉరు = గొప్ప; సమాధిన్ =
నిర్వికల్పాదినమాధులతో; పర = మోక్షసంబంధ మైన; అష్టాంగయోగ = యమాది యోగములతో;
యుక్తులు = కూడి ఉన్నవారు; ఐనన్ = అయినప్పటికీ; యోగి = ఋషి; ఈశ్వరులు = ఉత్తములు;
కానని = కనుగొనలేని; అట్టి = అటువంటి; జెట్టి = శూరుడు, గట్టివాడు; వల్లవీజన = గోపికాస్త్రీలు
అను; వన = తోటకు; కల్పవల్లి = కల్పవృక్షము; అయ్యెన్ = అయినాడు; అనుచున్ = అంటు; పొగిడిరి
= కీర్తించిరి; కృష్ణున్ = కృష్ణుడిని; ఆ = ఆ; అబ్జముఖులు = స్త్రీలు (అబ్జముఖులు - పద్మములవంటి
మోములు కలవారు, స్త్రీలు).

భావము:

“గొల్లపిల్లలతో కలిసి గొల్లపలైలో ఆడుకున్నాడు; చల్లలు అమ్మకోటానికి వెళ్ళే గోపికాకాంతల
కొంగులుపట్టి సరసాలాడాడు; ముద్దుపెట్టుకోవాలని కౌగిట్లో చేర్చిన ముద్దుగుమ్మల రొమ్ములు
స్పృశించాడు; ప్రేమతో దగ్గరకు రమ్మని పిలిచిన గొల్లపడతుల అధరామృతం పానం చేసాడు;
సమాధినిష్ఠలో మునిగి అష్టాంగయోగంలో ఉన్నయోగీశ్వరులకు కూడా కనబడని వేలుపు
యాదవ కన్నెల పాలిటి కల్పవల్లి అయ్యాడు” అంటూ పద్మం వంటి మోములు గల ప్రమదలు
కృష్ణుడిని రకరకాలుగా స్తోత్రాలు చేశారు.

అని యిబ్బంగి సరోజలోచనలు సౌధాగ్రంబు లందుండి య

వ్వనజాతాక్షుని దివ్యమూర్తిఁ దమభావంబందుఁ గీలించి సం

జ్ఞతానంద రసాభిమగ్న లగుచున్ సంప్రీతిఁ దద్భవ్య కీ

ర్తనలై చల్లిరి నవ్యలాజములు మందారప్రసూనావలుల్.

టీకా:

అని = అని; ఇబ్బంగిన్ = ఈ విధముగా; సరోజలోచనలు = స్త్రీలు (సరోజలోచనలు - సరోజ (సరస్సున పుట్టు, పద్మముల)వంటి లోచనలు (కన్నులు కలవారు), స్త్రీలు); సౌధ = మేడల; అగ్రంబుల్ = మీద; అందున్ = అందు; ఉండి = ఉండి; ఆ = ఆ; వనజాతాక్షుని = కృష్ణుని; దివ్య = దివ్యమైన; మూర్తిన్ = స్వరూపమును; తమ = వారి; భావంబు = మనస్సు; అందున్ = లో; కీలించి = చేర్చి; సంజనిత = కలిగిన; ఆనంద = ఆనంద; రస = రసమనెడి; అభి = సముద్రములో; మగ్నులు = మునిగినవారు; అగుచున్ = జెతు; సంప్రీతిన్ = మిక్కిలి అనురాగముతో; తత్ = అతని; భవ్య = దివ్యమైన; కీర్తనలు = కీర్తనలు పాడువారు; ఐ = అయ్యి; చల్లిరి = చల్లారు; నవ్య = సరికొత్త; లాజములున్ = వరిపేలాలను; మందార = మందార; ప్రసూనా = పూల; ఆవలుల్ = సమూహములను.

భావము:

అలా పొగడుతూ ఆ కలువ కన్నుల కోమలులు మేడలమీద నిలుచుండి, తామరరేకులవంటి కన్నులన్న శ్రీకృష్ణుడి దివ్యమంగళ విగ్రహాన్ని మనస్సులో నిలుపుకొన్నారు. దానితో కలిగిన ఆనంద సాగరంలో మునకలు వేస్తూ, సంతోషంతో అతనిపై కీర్తనలు పాడుతూ, మందారపుష్పాలూ, లాజలూ చల్లారు.

10.2-694-వ.

తదనంతరంబ శోభనపదార్థంబులు కొనివచ్చి ధరామర ధరావర వణిక్కుంగవులు దామోదరునకు కానుక లిచ్చిరి; పుణ్యాంగనా జనంబులు పసిండిపల్లెరంబులఁ గర్పూరనీరాజనంబులు నివాళింప నంతఃపురంబు సొత్తెంచె; నంతం గుంతిభోజనందనయుం గృష్ణునిం గని పర్యంకంబు డిగ్గి కౌఁగిలింప నా యదువల్లభుఁడు మేనత్తకుం బ్రణామం

బాచరించె; బాంచాలియు ముకుందునకు నభివందనం బొనరించి కుంతిపంపున గోవిందు
భామినులగు రుక్మిణి మొదలగువారికి గంధాక్షత కుసుమ తాంబూలంబులిడి లలిత దుకూల
మణి భూషణంబులం బూజించె; యుధిష్ఠిరుండును గమలనయనుని వధూజనుల ననుగత
బంధుమిత్ర పుత్ర సచివ పురోహిత పరిచారక సముదయంబుల నుచితంబు లగు స్థలంబుల
విడియింప నియమించి దినదినంబును నభినవంబు లగు వివిధోపచారంబులు గావించుచుండె.

టీకా:

తదనంతరంబు = ఆ తరువాత; శోభన = మంగళ; పదార్థంబులున్ = ద్రవ్యములను; కొనివచ్చి =
తీసుకొనివచ్చి; ధరామర = విప్రులు; ధరావర = రాజులు; వణిక్ = వ్యాపారములుచేయు; పుంగవులు
= ఉత్తములు; దామోదరు = కృష్ణుని; కున్ = కి; కానుకలు = బహుమతులు; ఇచ్చిరి = ఇచ్చారు;
పుణ్యాంగనా = ముత్తైదులల; జనంబులు = సమూహములు; పసిండి = బంగారు; పళ్ళెరంబులన్ =
పళ్ళెలలో; కర్పూర = కర్పూరపు; నీరాజనంబులు = హారతులు; నివాళింపన్ = దిగదుడువగా;
అంతఃపురంబున్ = అంతఃపురమును; చొత్తించెన్ = ప్రవేశించెను; అంతన్ = అంతట;
కుంతిభోజనందనయున్ = కుంతీదేవి {కుంతిభోజనందన - కుంతిభోజని కూతురు, కుంతీదేవి};
కృష్ణునిన్ = కృష్ణుడుని; కని = చూసి; పర్యంకంబున్ = మంచమును; డిగ్గి = దిగి; కౌగలింపన్ =
ఆలింగనము చేసికొనగా; ఆ = ఆ; యదువల్లభుడు = కృష్ణుడు {యదువల్లభుడు - యాదవుల
ప్రభువు, కృష్ణుడు}; మేనత్త = మేనత్త {మేనత్త - తండ్రికి చెల్లెలు}; కున్ = కు; ప్రణామంబులున్ =
నమస్కారములు; ఆచరించెన్ = చేసెను; పాంచాలియున్ = ద్రౌపది {పాంచాలి - పాంచాల దేశ
రాకుమారి, ద్రౌపది}; ముకుందున్ = కృష్ణుని; కున్ = కు; అభివందనంబున్ = నమస్కారము;
ఒనరించి = చేసి; కుంతి = కుంతీదేవి; పంపునన్ = చెప్పినట్లు; గోవిందు = కృష్ణుని; భామినులు =
భార్యలు; అగు = ఐన; రుక్మిణి = రుక్మిణీదేవి; మొదలగు = మొదలైన; వారి = వారల; కిన్ = కు; గంధ
= చందనము; అక్షత = అక్షింతలు; కుసుమ = పూలు; తాంబూలంబులున్ = తాంబూలములు; ఇడి =
ఇచ్చి; లలిత = చక్కటి; దుకూల = మంచిబట్టలు; మణి = రత్నాలు; భూషణంబులన్ =
అలంకారములతో; పూజించెన్ = సత్కరించెను; యుధిష్ఠిరుండును = ధర్మరాజు; కమలనయనుని =
కృష్ణుని; వధూ = భార్యలు; జనులన్ = అందరను; అనుగత = కూడావచ్చిన; బంధు = బంధువులు;
మిత్ర = మిత్రులు; పుత్ర = కొడుకులు; సచివ = మంత్రులు; పురోహిత = పురోహితులు; పరిచారక =
సేవకురాళ్ళు; సముదయంబులను = సమూహములను; ఉచితంబులు = తగినట్టివి; అగు = ఐన;

స్థలంబులన్ = తావులందు; విడియించి = విడిదులలో ఉండమని; నియమించి = ఆజ్ఞాపించి;
దినదినంబును = ఏరోజు కారోజు; అభినవంబులు = సరికొత్తలైనవి; అగు = ఐన; వివిధ =
నానారకముల; ఉపచారంబులున్ = సేవలు; కావించుచుండెన్ = చేయించసాగెను.

భావము:

అటు పిమ్మట బ్రాహ్మణ క్షత్రియ వైశ్యులు నుండి మంగళ పదార్థాలు కానుకలుగా స్వీకరించాడు. ముత్తైదువలు బంగారుపళ్ళెరాలతో కర్పూరహారతులు ఇస్తూ ఉండగా శ్రీకృష్ణుడు అంతఃపురం ప్రవేశించాడు. కుంతిభోజమహారాజు పుత్రిక, శ్రీకృష్ణుని మేనత్త అయిన కుంతీదేవి కృష్ణుడిని చూసి పాన్పుదిగి వచ్చి కౌగలించుకుంది. కృష్ణుడు ఆమెకు వందనం చేసాడు. ద్రౌపది పాంచాల రాకుమారి శ్రీకృష్ణుడికి నమస్కారం చేసి, కుంతీదేవి ఆజ్ఞ ప్రకారం కృష్ణుడి భార్యలైన రుక్మిణి మున్నగువారికి గంధాక్షతలూ, పువ్వులూ, తాంబూలాలూ, పట్టుచీరలూ, మణిభూషణాలు ఇచ్చి గౌరవించింది. ధర్మరాజు శ్రీకృష్ణుడికీ, ఆయన అంతఃపుర కాంతలకూ, పరివారానికీ అందరికీ వారి వారి యోగ్యతలకు అనుకూలమైన స్థలాలలో విడుదులు ఏర్పాటు చేయించి, సకల నవ్య సౌకర్యాలూ సమకూర్చాడు.

10.2-695-క.

హరియు యుధిష్ఠిరు సముచిత

పరిచర్యల కాత్మ నలరి పార్థుడు దానున్

సరస విహరక్రియలను

సురుచిరగతిఁ గొన్ని నెలలు సుఖముండె నృపా!

టీకా:

హరియున్ = కృష్ణుడు; యుధిష్ఠిరున్ = ధర్మరాజు యొక్క; సముచిత = తగిన; పరిచర్యలు = ఉపచారములు; కున్ = కు; ఆత్మన్ = మనసు నందు; అలరి = సంతోషించి; పార్థుడు = అర్జునుడు; తానునున్ = అతను; సరస = సరసములైన; విహర = సంచరించు; క్రియలను = పను లందు; సు = మిక్కిలి; రుచిర = చక్కని; గతిన్ = విధముగా; కొన్ని = కొద్ది; నెలలున్ = మాసములు; సుఖమున్ = సుఖముగా; ఉండెన్ = ఉండెను; నృపా = రాజా.

భావము:

ఓ రాజా! శ్రీకృష్ణుడు కూడ ధర్మరాజు ఏర్పాటు చేసిన సముచిత మర్యాదలకు సంతోషించి,
అర్జునుడితో కలసి సరసవినోదవిహార కార్యక్రమాలతో కొన్నినెలలు సుఖంగా అక్కడ ఉన్నాడు.

10.2-696-వ.

అంత.

టీకా:

అంతన్ = పిమ్మట.

భావము:

ఇలా శ్రీకృష్ణుడు హస్తినలో ఉన్న కాలంలో..

దశమ స్కంధము - ఉత్తర : దిగ్విజయంబు

10.2-697-సీ.

ధరణీశ! యొకనాఁడు **ధ**ర్మతనూజండు-

ప్రవిమల నిజసభా**భ**వన మందు

హితులు, మంత్రులు, పురో**హి**తులును, సుతులును-

మిత్తులు, బంధువుల్, క్షత్తవరులుఁ,

బరిచారకులు, సూత, **పా**ఠక, కవి, బుధ-

వరులును, మునులును **వ**రుసఁ గొలువఁ

జిరలీల నవరత్న **సి**ంహాసనస్థుడై-

గొలువుండి వినతుడై **న**లిననాభు,

10.2-697.1-తే.

భువనరక్షణదక్షు, నద్భుతచరిత్రు,
యదుకులేశ్వరు, మురదైత్యమదవిభేది,
నాప్తు, నయవేదిఁ, జతురుపాయప్రవీణుఁ
జూచి యిట్లని పలికె నస్తోకచరిత!

టీకా:

ధరణీశ = రాజా; ఒక = ఒకానొక; నాడున్ = రోజున; ధర్మతనూజుండు = ధర్మరాజు; ప్రవిమల =
అతనిర్మలమైన; నిజ = తన; సభాభవనము = సభామండపము; అందున్ = లో; హితులు = ఆప్తులు;
మంత్రిలు = మంత్రిలు; పురోహితులునున్ = పురోహితులు; సుతులునున్ = కొడుకులు; మిత్రులు =
మిత్రులు; బంధువుల్ = బంధువులు; క్షత్త = రాజు; వరులున్ = శ్రేష్ఠులు; పరిచారకుల = సేవకులు;
సూతపాఠక = వంశావళి పాడువారు; కవి = కవితలు చదువువారు; బుధ = జ్ఞానులు; వరులును =
ఉత్తములు; మునులును = మునులు; వరుసన్ = క్రమముగా; కొలువన్ = సేవించుచుండగా; చిర =
మిక్కిలి; లీలన్ = విలాసముతో; నవరత్న = నవరత్నములు పొదిగిన {నవరత్నములు - 1మౌక్తికము
2పద్మరాగము 3వజ్రము 4ప్రవాళము 5మరకతము 6నీలము 7గోమేధికము 8పుష్కరాగము
9వైడూర్యము}; సింహాసనస్థుడు = సింహాసనమునకూర్చున్నవాడు; ఐ = అయ్యి; కొలువుండి =
సభదీరిఉండి; వినతుడు = వినయముగానున్నవాడు; ఐ = అయ్యి; నలిననాభున్ = కృష్ణుని
{నలిననాభుడు - పద్మము నాభియందు కలవాడు, విష్ణువు}; భువనరక్షదక్షున్ = కృష్ణుని
{భువనరక్షదక్షుడు - జగత్తును రక్షించు సమర్థత కలవాడు, విష్ణువు}; అద్భుతచరిత్రున్ = కృష్ణుని
{అద్భుతచరిత్రుడు - అద్భుతమాన నడవడిక కలవాడు, కృష్ణుడు}; యదుకులేశ్వరున్ = కృష్ణుని
{యదుకులేశ్వరుడు - యదు వంశమునందలి ప్రభువు, కృష్ణుడు}; మురదైత్యమదవిభేదిన్ = కృష్ణుని
{మురదైత్యమదవిభేది - మురాసురునిగర్వమును తొలగించిన వాడు, కృష్ణుడు}; ఆప్తున్ = కృష్ణుని
{ఆప్తు - సర్వహితుడు, విష్ణువు}; నయవేదిన్ = కృష్ణుని {నయవేది - నీతి తెలిసినవాడు, కృష్ణుడు};
చతురుపాయప్రవీణున్ = కృష్ణుని {చతురుపాయప్రవీణుడు - చతురుపాయములు (1సామ 2దాన
3భేద 4దండములు) అందు సమర్థుడు, కృష్ణుడు}; చూచి = చూసి; ఇట్లు = ఈ విధముగా; అని =
అని; పలికెన్ = పలికెను; అస్తోక = గొప్ప; చరిత = వర్తన కలవాడా.

భావము:

పరీక్షిన్మహారాజా! ఒకనాడు తన సభాభవనంలో హితులూ, పురోహితులూ, పుత్రులూ, మిత్రులూ, సామంతులూ, చుట్టాలూ, సోదరులూ, స్తుతిపాఠకులూ, మునీశ్వరులూ పరివేష్టించి ఉండగా నిండుకొలువులో సింహాసనంపై ధర్మరాజు కూర్చుని ఉన్నాడు. పద్మనాభుడు, జగద్రక్షకుడు, మరాసురాది రాక్షసుల గర్వం సర్వం అణచిన వాడు, ఆత్మీయుడు, యదుకులేశ్వరుడు, సామ దాన భేద దండ ఆది చతురోపాయ పారాయణుడు అయిన శ్రీకృష్ణుడితో ఇలా అన్నాడు.

10.2-698-తే.

"అనఘచారిత్ర! రాజసూయాధ్వరంబుఁ
నెమ్మిఁ గావించు వేడుక నెమ్మనమున
నెనయుచున్నది యది నిర్వహింప నీవ
కాక నా కాత్మబంధువుల్ గలరె యొరులు?"

టీకా:

అనఘచారిత్ర = కృష్ణా (పుణ్య వర్తనుడా); రాజసూయాధ్వరంబున్ = రాజసూయ యాగమును;
నెమ్మి = ప్రీతితో; కావించు = చేయవలెనని; వేడుక = ఇచ్ఛ; నెఱి = నిండు; మనమునన్ = మనసు
నందు; ఎనయుచున్నది = కలుగుతున్నది; అది = దానిని; నిర్వహింపన్ = కాపాడుటకు; నీవ = నీవు
మాత్రమే; కాక = తప్పించి; నా = నా; కున్ = కు; ఆత్మబంధువులు = దగ్గరి చుట్టములు; కలరె =
ఉన్నారా, లేరు; ఒరులు = ఇతరులు.

భావము:

"పుణ్యచరితా! కృష్ణా! రాజసూయయాగం చేయాలని నా మనసు ఉవ్విళ్ళూరుతోంది. దానిని నిర్వహించడానికి నీవు తప్ప నాకు వేరే ఆత్మబంధువులు ఎవరున్నారు?"

10.2-699-ఉ.

ఎవ్వరు నీ పదాంబుజము లెప్పుడుఁ గొల్తురు భక్తి నిష్ఠులై,
యెవ్వరు నిన్ను బ్రేమ నుతియింతురు భూరివివేకశాలురై,
యవ్వమలాత్ము లందుదు రుదంచితశోభన నిత్యసౌఖ్యముల్
నివ్వటిలంగఁ గృష్ణ! నిను నేర్చి భజించిన రిత్తపోవునే!"

టీకా:

ఎవ్వరు = ఎవరైతే; నీ = నీ యొక్క; పద = పాదములు అను; అంబుజములున్ = పద్మములను;
ఎప్పుడున్ = ఎల్లప్పుడు; కొల్తురు = సేవించుట; భక్తి = భక్తియందు; నిష్ఠులు = అనన్యమైన దీక్ష
కలవారు; ఐ = అయ్యి; ఎవ్వరున్ = ఎవరైతే; నిన్నున్ = నిన్ను; ప్రేమన్ = ప్రేమతో; నుతియింతురు =
స్తుతించెదరో; భూరి = ఉత్కృష్టమైన; వివేకశాలురు = వివేకము కలవారు; ఐ = అయ్యి; ఆ = ఆ;
విమల = పరిశుద్ధమైన; ఆత్ములు = మనసుకలవారు; అందుదురు = పొందగలరు; ఉదంచిత =
మిక్కిలి చక్కనైన; శోభన = శుభకరమైన; నిత్య = శాశ్వతములైన; సౌఖ్యముల్ = సుఖములను;
నివ్వటిలంగన్ = అతిశయించునట్లుగా; కృష్ణ = కృష్ణా; నిను = నిన్ను; నేర్చి = నేర్పు కలిగి; భజించినన్
= సేవించినచో; రిత్తపోవునే = వ్యర్థ మగునా, కాదు.

భావము:

కృష్ణా! భక్తితో నీ పాదపద్మాలను ధ్యానించే వారు, మంచి బుద్ధిమంతులై నిన్ను ప్రేమతో
సన్నుతించు వారు సదా సుఖసంతోషాలను పొందుతారు. నిన్ను శ్రద్ధగా పూజించటం ఎన్నటికీ
వ్యర్థంకాదు కదా!"

10.2-700-వ.

అనినఁ గృష్ణుండు ధర్మనందనున కిట్లనియె.

టీకా:

అనినన్ = అనగా; కృష్ణుండు = కృష్ణుడు; ధర్మనందనున్ = ధర్మరాజున; కున్ = కు; ఇట్లు = ఈ
విధముగా; అనియె = పలికెను.

భావము:

ఈ విధంగా పలికిన ధర్మరాజుతో శ్రీకృష్ణుడు ఇలా అన్నాడు....

10.2-701-చ.

"నయగుణశాలి! పాండున్మపనందన! నీ తలఁ పొప్పు నీక్రతు
క్రియ మునిదేవతాపితృ సుకృతమునై నిఖిలోగ్రశాత్రవ
క్షయమును బాంధవప్రియము సంచితపుణ్యము నిత్యకీర్తియున్
జయము నొసంగు దీనిఁ గురుసత్తమ! వేగ యుపక్రమింపవే!

టీకా:

నయ = మేలైన; గుణశాలి = సుగుణములు కలవాడ; పాండున్మపనందన = ధర్మరాజా
{పాండున్మప నందన - పాండురాజు కొడుకు, ధర్మరాజు}; నీ = నీ యొక్క; తలపు = తలచిన పని;
ఒప్పు = చక్కటిది; నీ = నీవు చేయు; క్రతు = యజ్ఞ; క్రియన్ = కార్యము; ముని = మునులకు; దేవతా =
దేవతలకు; పితృ = పితృదేవతలకు; సుకృతమును = మంచిపని; ఐ = అయ్యి; నిఖిల = ఎల్ల; ఉగ్ర =
భయంకరమైన; శాత్రవ = శత్రువుల; క్షయమునున్ = నాశమును; బాంధవ = బంధువులకు;
ప్రియమున్ = ప్రీతిని; సంచిత = కూర్చబడు {సంచిత - జన్మజన్మములకు పోగుచేయబడు
పుణ్యము, పాపము}; పుణ్యమున్ = పుణ్యమును; నిత్య = శాశ్వతములైన; కీర్తియున్ = యశస్సు;
జయమున్ = జయములు కలుగుట; ఒసంగున్ = కలుగజేయును; దీనిన్ = దీనిని; కురుసత్తమ =
ధర్మరాజా {కురు సత్తముడు - కురువంశమున శ్రేష్ఠుడు, ధర్మరాజు}; వేగన్ = శీఘ్రమే; ఉపక్రమింపవే
= మొదలిడుము.

భావము:

"ఓ పాండురాజు కుమారా! ధర్మరాజా! కురువంశ శ్రేష్ఠుడా! రాజనీతి విశారదుడవు నీ ఆలోచన
సమంజసంగా ఉంది. ఈ రాజసూయ ప్రక్రియ మునులకు, దేవతలకు, పితృదేవతలకు
అభీష్టమైనది. అది సమస్త శత్రు క్షయాన్ని, సకల బంధువు ప్రియాన్ని, సమధికమైన పుణ్యాన్ని,
శాశ్వతమైన కీర్తిని, విజయాన్ని, సిద్ధింప చేస్తుంది. కాబట్టి శీఘ్రమే ఈ యాగాన్ని ప్రారంభించు.

10.2-702-క.

మనుచరిత! నీ సహోదరు

అనుపమ దివ్యాస్త్రవేదు అహవభూమిం

జెనకిన వైరినృపాలురఁ

దునుమఁగఁ జాలుదురు శౌర్యదుర్దమ భంగిన్.

టీకా:

మనుచరిత = ధర్మరాజు {మనుచరిత - శాశ్వతముగా జీవించు వర్తన కలవాడు, ధర్మరాజు}; నీ = నీ
యొక్క; సహోదరులు = తోడబుట్టినవారు; అనుపమ = సాటిలేని; దివ్య = దివ్యమైన; అస్త్ర =
అస్త్రములు; వేదులు = ఎఱిగినవారు; అహవ = యుద్ధ; భూమిన్ = భూమి అందు; చెనకిన =
ఎదిరించు; వైరి = శత్రు; నృపాలురన్ = రాజులను; తునుమగన్ = చంప; చాలుదురు = సమర్థులు;
శౌర్య = శూరత్వముతో; దుర్దమ = అణపరాని; భంగిన్ = విధముగా.

భావము:

ఓ యుధిష్టరా! నీ తమ్ముళ్ళు దివ్యమైన ఎదురులేని అస్త్రవిద్యా విశారదులు; యుద్ధభూమిలో
ఎదిరించిన శత్రురాజులను సంహరించడంలో చక్కని సామర్థ్యం కలవారు.

10.2-703-క.

గెలుపుము విమతనృపాలుర

వెలయుము బుధవినుతమైన విశ్రుతకీర్తిన్

నిలుపుము నిఖిలధరా మం

డలిని భవచ్ఛాసనము దృఢంబుగఁ జెల్లన్.

టీకా:

గెలుపుము = జయింపుము; విమత = శత్రు; నృపాలుర = రాజుల; వెలయుము = ప్రసీద్ధిని
వహింపుము; బుధ = జ్ఞానులచేత; వినుతము = కొనియాడబడినది; ఐన = అయిన; విశ్రుత =

మిక్కిలి ప్రసిద్ధమైన కీర్తిని; నిలుపుము = స్థాపింపుము; నిఖిల = ఎల్ల; ధరామండలిని = భూమండలము నందు; భవత్ = నీ యొక్క; శాసనము = ఆజ్ఞను; దృఢంబుగన్ = గట్టిగా; చెల్లన్ = చెల్లునట్లు.

భావము:

శత్రురాజులను జయించు; శాశ్వతమైన యశస్సుతో ప్రకాశించు; సమస్త భూమండలంలో నీ శాసనం చెల్లేలాగ స్థిరంగా స్థాపించు.

10.2-704-క.

నీ పంచుకార్య మొరులం

జూపక యే జేయ నిన్ను జుట్టన వేలం

జూపగ వచ్చునె! సకల ధ

రాపతులకు నీకు జేయరానిది గలదే!.

టీకా:

నీ = నీవు; పంచు = చేయు మన్న; కార్యమున్ = పనిని; ఒరులన్ = ఇతరులకు; చూపక = చూపించకండా; యే = నేను; చేయన్ = నే చేయుచుండగా; నిన్నున్ = నిన్ను; జుట్టన = చూపుడు; వేలన్ = వేలితో; చూపగన్ = చూపించుటకు; వచ్చునా = శక్య మగునా; సకల = ఎల్ల; ధరాపతుల్ = రాజుల; కున్ = కు; = నీ; కున్ = కు; చేయరానిది = చేయననెడి పని; కలదే = ఉన్నదా, లేదు.

భావము:

నీవు ఏ కార్యం చేస్తే దానిని చేయటానికి నేను సిద్ధంగా ఉన్నాను. ఇక నిన్ను వేలెత్తి చూపడానికి ఈ లోకంలో రాజులు ఎవ్వరికీ సాధ్యం కాదు. నీకు సాధ్యం కాని కార్యం లేదు.

10.2-705-వ.

కావున.

టీకా:

కావున = కాబట్టి.

భావము:

అందుచేత.....

10.2-706-క.

విమలమతి నిట్టి మఖ రా

జమునకుఁ దెప్పింపవలయు సంభారంబుల్

సమకూర్చుము; నీ యనుజల

సమదగతిం బంపు నిఖిలశత్రుల గెల్వన్."

టీకా:

విమల = నిర్మలమైన; మతిన్ = బుద్ధితో; ఇట్టి = ఇటువంటి; మఖ = యజ్ఞ; రాజమున్ = శ్రేష్ఠమున;

కున్ = కొరకు; తెప్పింపవలయున్ = తెప్పించవలసిన; సంభారముల్ = వస్తువులను;

సమకూర్చుము = తెప్పించి చేర్చుము; నీ = నీ యొక్క; అనుజలన్ = సోదరులను; సమద =

మదముతో కూడిన; గతిన్ = విధముగా; పంపు = పంపించుము; నిఖిల = ఎల్ల; శత్రులన్ =

శత్రువులను; గెల్వన్ = గెలుచుటకు.

భావము:

బహు గొప్పదైన ఈ రాజసూయ యాగానికి అవసరమైన సామగ్రిని సమకూర్చు. శత్రువులు

అందరినీ జయించడానికి నీ సహోదరులను పంపించు."

10.2-707-క.

అను మాటలు విని కుంతీ

తనయుఁడు మోదమునఁ బొంగి తామరసాక్షున్

వినుతించి శౌర్యకలితుల

ననుజుల దెసఁ జూచి పలికె హర్షముతోడన్.

టీకా:

అను = అనెడి; మాటలు = మాటలను; విని = విని; కుంతీతనయుడు = ధర్మరాజు; మోదమునన్ = సంతోషముతో; పొంగి = అతిశయించి; తామరసాక్షున్ = కృష్ణుని; వినుతించి = స్తుతించి; శౌర్య = వీరత్వము; కలితులన్ = కలవారిని; అనుజుల = తమ్ముళ్ళు; దెసన్ = వైపు; చూచి = చూసి; పలికెన్ = చెప్పెను; హర్షము = సంతోషము; తోడన్ = తోటి.

భావము:

ఈవిధంగా పలికిన శ్రీకృష్ణుడి మాటలు వినిన ధర్మరాజుడు ఎంతో సంతోషించి, పద్మాక్షుడిని ప్రస్తుతించాడు. మహాపరాక్రమవంతులైన తన సహోదరులతో ఉత్సాహంగా ఇలా అన్నాడు.

10.2-708-క.

"స్సంజయభూపాలకులునుఁ

గుంజర రథ వాజి సుభట క్రోటులు నినుఁ గొ

ల్వం జను" మని సహదేవుని

నంజక పొమ్మనియె దక్షిణాశ జయింపన్.

టీకా:

స్సంజయ = స్సంజయదేశపు; భూపాలకులును = రాజులు; కుంజర = ఏనుగులు; రథ = రథములు; వాజి = గుఱ్ఱములు; సుభట = కాల్బలము; క్రోటులు = సమూహములు; నినున్ = నిన్ను; కొల్వన్ = సేవిస్తుండగా; చనుము = తీసుకువెళ్ళు; అని = అని; సహదేవుని = సహదేవుడిని; అంజక = వెనుదీయకుండ; పొమ్ము = వెళ్ళు; అనియెన్ = అని చెప్పెను; దక్షిణ = దక్షిణపు; ఆశన్ = దిక్కును; జయింపన్ = గెలుచుటకు;

భావము:

“సహదేవా! నీవు సృంజయ రాజులూ, చతురంగబలాలూ నిన్ను కొలుస్తూ వస్తారు. వారిని తీసుకు వెళ్ళి దక్షిణ దిక్కును జయించి రమ్మ” అని సహదేవుడిని ఆజ్ఞాపించాడు.

10.2-709-క.

ప్రకటచతుర్విధ సేనా

ప్రకరంబులు గొలువఁ బంచెఁ బడమటిదిశకున్

నకులున్ విదళిత రిపు భూ

ప్రకులున్ శౌర్యంబు మెఱసి పార్థివముఖ్యా!

టీకా:

ప్రకట = ప్రసిద్ధములైన; చతుర్విధసేనా = చతుర్విధబలముల; ప్రకరంబులున్ = సమూహములను;
కొలువన్ = సేవిస్తుండగా; పంచెన్ = పంపించెను; పడమటి = పశ్చిమ; దిశ = దిక్కున; కున్ = కు;
నకులున్ = నకులుడిని; విదళిత = నరకబడిన; రిపు = శత్రు; భూపకులున్ = రాజులు కలవానిని;
శౌర్యంబున్ = వీరత్వము; మెఱసి = ప్రకాశింపజేసి; పార్థివముఖ్యా = మహారాజా.

భావము:

ఓ మహారాజా! పరీక్షిత్తూ! ప్రసిద్ధులైన రథ, గజ, తురగ, పదాతు లనబడే నాలుగు విధాల సైన్యాలతో పడమటిదిక్కును జయించి రమ్మని నకులుడిని పంపించాడు.

10.2-710-క.

దుర్జనభంజను శౌర్యో

పార్జితవిజయప్రకాండు నాహవనిపుణు

న్మర్జునమహితయశోనిధి

వర్జును నుత్తరపు దిశకు వనిచె నరేంద్రా!

టీకా:

దుర్ = చెడ్డ; జన = వారిని; భంజనున్ = శిక్షించువానిని; శౌర్య = శూరత్వముతో; ఉపార్జిత = సంపాదించబడిన; విజయ = గెలుపుల; ప్రకాండున్ = సమూహములు కలవానిని; ఆహవ = యుద్ధము నందు; నిపుణున్ = నేర్పు కలవానిని; అర్జున = తెల్లని, స్వచ్ఛమైన; మహిత = గొప్ప; యశః = కీర్తికి; నిధిన్ = స్థానమైనవానిని; అర్జునున్ = అర్జునుడిని; ఉత్తరపు = ఉత్తరము; దిశ = దిక్కున్; కున్ = కు; అనిచె = పంపించెను; నరేంద్రా = రాజా.

భావము:

దుర్మార్గుల్ని శిక్షించేవాడూ, మహా శౌర్యోపేతుడూ, విజయశీలుడూ, గొప్ప యుద్ధనిపుణుడూ, స్వచ్ఛమైన కీర్తి కలవాడూ అయిన అర్జునుడిని ఉత్తర దిక్కును జయించడానికి నియోగించాడు.

10.2-711-ఆ.

మహితశౌర్యనిధులు మత్స్య కేకయ మద్ర
భూతలేంద్రబలసమేతముగను
దర్పమొప్ప బంచెఁదూర్పుదిక్కునకు ను
ద్ధామనిహిత వైరిధాము భీము.

టీకా:

మహిత = గొప్ప; శౌర్య = శూరత్వమునకు; నిధులు = స్థానమైనవారు; మత్స్య = మత్స్య దేశపు; కేకయ = కేకయ దేశపు; మద్ర = మద్ర దేశపు; భూతలేంద్ర = రాజుల; బల = సైన్యములతో; సమేతముగను = కూడినవాడుగా; దర్పము = పరాక్రమము; ఒప్పన్ = కనబరచుటకు; పంచెన్ = పంపించెను; తూర్పు = తూర్పు; దిక్కున = దిక్కున; కునున్ = కు; ఉద్ధామ = అధికులైన; నిహిత = చంపబడిన; వైరి = శత్రువుల; ధామున్ = తేజస్సులు కలవానిని; భీమున్ = భీమసేనుని.

భావము:

తూర్పుదిక్కును జయించడానికి గొప్ప శౌర్యవంతు లైన మత్స్య కేకయ, మద్ర రాజులతో కలిసి శత్రువుల తేజస్సులు హరించుటలో మేటి ఐన భీముడిని వెళ్ళమని ధర్మరాజు పంపించాడు.

10.2-712-చ.

పనిచిన వార లేగి ఘన**బా**హుపరాక్రమ విక్రమంబుల

న్ననుపమశౌర్యులైన చతు**రం**తమహీశుల నోర్చి కప్పముల్

కనక వినూత్న రత్న తుర**గ**ప్రముఖాఖిల వస్తుజాతముల్

గొని చనుదెంచి ధర్మజన**కుం**ప్రణమిల్లి యుదాత్త చిత్తులై.,

టీకా:

పనిచినన్ = పంపించగా; వారలు = వారు; ఏగి = వెళ్ళి; ఘన = గొప్ప; బాహు = భుజబలము;
పరాక్రమ = పరాక్రమము; విక్రమంబులన్ = శూరత్వములచే; అనుపమ = సాటిలేని; శౌర్యులు =
వీరులు; ఐన = అయిన; చతుః = నాలుగు; అంత = దిక్కు లందలి; మహీశులన్ = రాజులను; ఓర్చి =
ఓడించి; కప్పముల్ = కప్పములుగా; కనక = బంగారు; వినూత్న = సరికొత్త; రత్న = మణులు; తురగ
= గుఱ్ఱములు; ప్రముఖ = మున్నగు; అఖిల = సమస్తమైన; వస్తు = సంపదల; జాతముల్ =
సమూహములను; కొని = తీసుకొని; చనుదెంచి = వచ్చి; ధర్మజన్ = ధర్మరాజున {ధర్మజుడు -
యమధర్మరాజు కొడుకు, ధర్మరాజు}; కున్ = కు; ప్రణమిల్లి = నమస్కరించి; ఉదాత్త = గంభీరమైన;
చిత్తులు = మనస్సులు కలవారు; ఐ = అయ్యి.

భావము:

ఇలా ధర్మరాజు పంపించగా వెళ్ళిన భీమార్జున నకుల సహదేవులు మహాపరాక్రమవంతు లయిన ఆయా దిక్కులలోని రాజులను ఓడించి; వారిచేత కప్పాలు కట్టించుకుని; బంగారం, మణులు, గుఱ్ఱాలు మొదలైన వస్తు సమూహాన్ని తీసుకుని వచ్చి ధర్మరాజునకు నమస్కారం చేసి అర్పించారు.

10.2-713-చ.

తమతమ పోయివచ్చిన విధంబుల భూపతులన్ జయించుటల్
క్రమముగఁ జెప్ప నందుల జరాతనయుం డరివెట్టఁ డయ్యె నం
చమరవరేణ్యనందనుఁ డహంకృతి దక్కఁగ విన్నవించినన్
యమసుతుఁడూరకుండెవికలాత్మకుడై విని యంతఁ గృష్ణుడున్

టీకా:

తమతమ = తాము ఒక్కొక్కరు; పోయి = వెళ్ళి; వచ్చిన = వచ్చినట్టి; విధంబులన్ = రీతులను;
భూపతులన్ = రాజులను; జయించుటల్ = గెలుచుటలు; క్రమముగన్ = వరుసగా; చెప్పి = చెప్పెను;
అందులన్ = వారిలో; జరాతనయుండు = జరాసంధుడు {జరా తనయుడు - బృహద్రథుని కొడుకు
నిలువుగా చీలిన రెండు ముక్కలుగా పుట్టుటచే తల్లి పారవేయగా జర అను రాక్షసిచేత రెండు
భాగములు అతకబడి బతికిన వాడు, జరాసంధుడు}; అరి = కప్పములు; పెట్టడు = కట్టినవాడు;
అయ్యెన్ = అయ్యెను; అంచున్ = అనుచు; అమరవరేణ్యనందనుడు = అర్జునుడు; అంహంకృతి =
గౌరవము; తక్కగన్ = తక్కువ కాగా; విన్నవించినన్ = తెలుపగా; యమసుతుడు = ధర్మరాజు;
ఊరకుండెన్ = మౌనము ధరించెను; వికల = కలత చెందిన; ఆత్మకుడు = మనస్సు కలవాడు; ఐ =
అయ్యి; విని = విని; అంతన్ = అంతట; కృష్ణుడున్ = కృష్ణుడు.

భావము:

తాము వెళ్ళివచ్చిన విధానములూ రణరంగంలో రాజులను జయించిన వివరాలూ అన్నగారికి
వివరించారు. అందులో జరాసంధుడు మాత్రం కప్పం కట్టలేదని అర్జునుడు చెప్పగా విని ధర్మరాజు
వికలమైన మనస్సు కలవాడై మౌనం వహించాడు. అప్పుడు కృష్ణుడు.....

10.2-714-తే.

ధర్మనందనుఁ జూచి యుత్కలికతోడఁ
బలికె "మాగధుఁ బోరఁ జంపఁగ నుపాయ
మొకటి గల దది సెప్పెద నుద్ధవుండు
నాకుఁ జెప్పిన చందంబు నయచరిత్ర!

టీకా:

ధర్మనందనున్ = యమధర్మరాజును; చూచి = చూసి; ఉత్కలికన్ = ఉత్కంఠము; తోడన్ = తోటి;
పలికెన్ = చెప్పెను; మాగధున్ = జరాసంధుని {మాగధుడు - మగధదేశస్థుడు, జరాసంధుడు};
పోరన్ = యుద్ధము నందు; చంపగన్ = సంహరించుటకు; ఉపాయము = కీటుకు; ఒకటి = ఒకా
నొకటి; కలదు = ఉంది; అది = దానిని; చెప్పెదను = తెలుపుతాను; ఉద్ధవుండు = ఉద్ధవుడు; నా = నా;
కున్ = కు; చెప్పిన = చెప్పినట్టి; చందంబున్ = విధమును; నయచరిత = ధర్మరాజు {నయచరిత -
నీతిగల నడవడిక కలవాడు, ధర్మరాజు}.

భావము:

ధర్మరాజుతో ఉత్సాహంగా ఇలా అన్నాడు. "ఓ ధర్మరాజా! జరాసంధుడిని చంపడానిక ఒక
ఉపాయం ఉంది. నాకు ఉద్ధవుడు చెప్పిన ఆ ఉపాయం వివరిస్తాను విను.

10.2-715-చ.

విను మగధేశ్వరుం డెపుడు **విప్ర**జనావళియందు భక్తియున్
వినయముఁ గల్గి యెద్దియును **వేడి**నచో వృథసేయ కిచ్చుఁగా
వున విజయుండునుం బవనపుత్రుఁడు నేనును బ్రాహ్మణాకృతిం
జని రణభిక్ష వేడిన వశంవదుఁడై యతఁ డిచ్చుఁ గోరికల్.

టీకా:

విను = వినుము; మగధేశ్వరుండు = జరాసంధుడు; ఎపుడున్ = ఎప్పుడు; విప్ర = బ్రాహ్మణులైన; జన
= వారి; ఆవళి = సమూహము, ఎల్లరి; అందున్ = అందు; భక్తియున్ = భక్తి; వినయమున్ =
వినయము; కల్గి = ఉండి; ఎద్దియున్ = ఏదైనాసరే; వేడినచోన్ = అడిగిన ఎడల; వృథచేయక =
వ్యర్థపుచ్చక; ఇచ్చున్ = ఇచ్చును; కావున = కాబట్టి; విజయుండును = అర్జునుడు; పవనపుత్రుడు =
భీముడు; నేనునున్ = నేను; బ్రాహ్మణ = విప్రుల; ఆకృతిన్ = రూపములతో; చని = వెళ్ళి; రణ =
యుద్ధమును (ద్వంద్వయుద్ధము); భిక్షన్ = భిక్షగా; వేడినన్ = కోరినచో; వశంవదుడు =

అనుకూలుడు; ఐ = అయ్యి; అతడు = అతను; ఇచ్చున్ = ఇచ్చును; కోరికల్ = అడిగిన వాటిని
(ద్వంద్వయుద్ధమును).

భావము:

మగధరాజైన జరాసంధుడికి బ్రాహ్మణులు అంటే భక్తివిశ్వాసాలు అధికం. వారేది అడిగినా
లేదనకుండా తప్పక ఇస్తాడు. కనుక, నేను, భీముడు, అర్జునుడు బ్రాహ్మణ వేషాలతో వెళ్ళి వాడిని
యుద్ధభిక్ష కోరతాము. అతడు తప్పకుండా అంగీకరిస్తాడు.

10.2-716-వ.

అట్టియెడ.

టీకా:

అట్టి = ఆ; ఎడన్ = సమయము నందు.

భావము:

అలా జరాసంధుడు యుద్ధానికి అంగీకరించాక...

10.2-717-తే.

తవిలి యప్పుడు మల్లయుద్ధమున వానిఁ

బిలుకుమార్పింప వచ్చును భీముచేత!"

ననిన ధర్మజుఁ "డదిలెస్స" యనిన విప్ర

వేషములు దాల్చి యరిగిరి విశదయశులు.

టీకా:

తవిలి = పూని; అప్పుడు = అప్పుడు; మల్లయుద్ధమునన్ = కుస్తీపోరాటము నందు; వానిన్ =

అతనిని; పిలుకుమార్పింపవచ్చును = చంపవచ్చును; భీమున్ = భీమసేనుని; చేతన్ = చేత; అనినన్

= అనగా; ధర్మజడు = ధర్మరాజు; అది = అలాచేయుట; లెస్స = సరియైనది; అనినన్ = అనగా; విప్ర = బ్రాహ్మణుల; వేషములున్ = వేషములను; తాల్చి = ధరించి; అరిగిరి = వెళ్ళిరి; విశద = ప్రసిద్ధమైన; యశులు = కీర్తి కలవారు.

భావము:

మల్లయుద్ధంలో భీముడిచేత అతడిని చంపించవచ్చు" అని శ్రీకృష్ణుడు చెప్పడంతో ధర్మరాజు "ఇది బాగుం"దని అంగీకరించాడు. అంతట మహా కీర్తిశాలురు అయిన కృష్ణుడు, భీముడు, అర్జునుడు బ్రాహ్మణ వేషాలు ధరించి బయలుదేరారు.

దశమ స్కంధము - ఉత్తర : జరాసంధుని వధింపఁ బోవుట

10.2-718-వ.

ఇట్లు కృష్ణభీమార్జునులు బ్రాహ్మణ వేషంబులు దాల్చి త్రేతాగ్నులుం బోలెఁ దమ శరీరతేజోవిశేషంబులు వెలుంగ, నతిత్వరితగతిం జని గిరివ్రజంబు సొచ్చి యందు యతిధిపూజలు శ్రద్ధాగరిష్ఠ చిత్తుండై కావించుచున్న జరాసంధునిం గనుంగొని యిట్లనిరి.

టీకా:

ఇట్లు = ఈ విధముగా; కృష్ణ = కృష్ణుడు; భీమ = భీముడు; అర్జునులు = అర్జునులు; బ్రాహ్మణ = బ్రాహ్మణులవలె; వేషంబులున్ = వేషములను; తాల్చి = ధరించి; త్రేతాగ్నులున్ = త్రేతాగ్నులు {త్రేతాగ్నులు - 1గార్హస్థ్యము (గృహస్థునికి సంబంధించినది) 2దక్షిణాగ్ని (పితృదేవతలకి ఉద్దేశించినది) 3ఆహవనీయము (యజ్ఞమున బలి ఇవ్వ యోగ్యమైనది) అను శ్రౌతాగ్నులు మూడు}; పోలెన్ = సరిపోలుతు; తమ = వారి యొక్క; శరీర = దేహ; తేజః = తేజస్సు యొక్క; విశేషంబులున్ = అతిశయములు; వెలుంగన్ = ప్రకాశించుచుండగా; అతి = మిక్కిలి; త్వరిత = వేగము గల; గతిన్ = గమనములతో; చని = వెళ్ళి; గిరివ్రజంబున్ = గిరివ్రజము అను పట్టణము నందు {గిరివ్రజము - జరాసంధుని పట్టణము}; చొచ్చి = ప్రవేశించి; అందున్ = దానిలో; అతిధి = అతిథులకు చేయు; పూజలు = మర్యాదలు; శ్రద్ధా = శ్రద్ధచేత, మిక్కిలి ఆసక్తిచేత; గరిష్ఠ = శ్రేష్ఠమైన; చిత్తుండు = మనస్సు

కలవాడు; ఐ = అయ్యి; కావించుచున్న = చేస్తున్న; జరాసంధునిన్ = జరాసంధుడిని; కనుంగొని = చూసి; ఇట్లు = ఈ విధముగా; అనిరి = పలికిరి.

భావము:

అలా బ్రాహ్మణ వేషాలు ధరించిన శ్రీకృష్ణ భీమ అర్జునులు ఆహవనీయం, గార్హపత్యం, దక్షిణాగ్ని అనే త్రేతాగ్నుల్లాగా ప్రకాశిస్తూ అతి శీఘ్రంగా గిరివ్రజానికి వెళ్ళారు. మిక్కిలి శ్రద్ధాభక్తులతో తమకు అతిథి సపర్యలు చేస్తున్న జరాసంధుడితో ఇలా అన్నారు.

10.2-719-క.

"ధరణీశ! యతిథిపూజా

పరుడవు నీ వనుచు దిశలఁ బలుకఁగ విని మే

మరుదెంచితిమి మదిప్పిత

మఱి సేయక యిమ్ము సువ్రతాచారనిధీ!

టీకా:

ధరణీశ = రాజా; అతిథి = అతిథులకు చేయు; పూజా = పూజించుట యందు; పరుడవు = నిష్ఠ కలవాడు; నీవు = నీవు; అనుచున్ = అంటు; దిశలన్ = నలుదిక్కు లందు; పలుకఁగన్ = చెప్పుకొనుచుండగ; విని = విని; మేము = మేము; అరుదెంచితిమి = వచ్చాము; మత్ = మా యొక్క; ఈప్పితమున్ = కోరికను; అఱిచేయక = అగౌరవపరచకుండ; ఇమ్ము = ఒసగుము; సు = మంచి; వ్రతా = వ్రతమును; ఆచార = నడపుట యందు; నిధి = స్థానమైనవాడా.

భావము:

"ఓ మగధరాజా! జరాసంధా! ఓ సదాచార సంపన్నా! అతిథి సేవ చేయటంలో బాగా పేరు పొందినవాడిగా దిగంత విశ్రాంతమైన నీ కీర్తి విని, నీ దగ్గరకు వచ్చాము. మా కోరిక కాదనక తీర్పు.

10.2-720-క.

అతిథిజనంబుల భక్తిన్

సతతముఁ బూజించి యుచితసత్కారము లు

న్నతి నడపు సజ్జనులు శా

శ్వతకీర్తులు ధరణిబడయఁజాలుదు రనఘా!

టీకా:

అతిథి = అతిథిగా వచ్చిన; జనంబులన్ = వారిని; భక్తిన్ = భక్తితో; సతతము = ఎల్లప్పుడు; పూజించి = పూజించి; ఉచిత = తగిన; సత్కారములు = మర్యాదలు; ఉన్నతిన్ = గౌరవముతో; నడపు = చేసెడి; సజ్జనులు = ఉత్తములు; శాశ్వత = ఎన్నడు చెడని; కీర్తులున్ = యశస్సును; ధరణిన్ = ప్రపంచము నందు; పడయజాలుదురు = పొందగలరు; అనఘా = పుణ్యుడా.

భావము:

ఓ పుణ్యాత్మా! అతిథి జనాన్ని ఎల్లప్పుడూ భక్తితో సేవించి, వారికి ఉచిత సత్కారాలు చేసి సత్పురుషులు లోకంలో శాశ్వతకీర్తిని పొందుతారు.

10.2-721-క.

పరికింపఁగ దేహం బ

స్థిరమని నిజబుద్ధిఁ దలచి చిరతరకీర్తి

స్ఫురణం బ్రస్తుతి కెక్కని

పురుషుఁడు జీవన్మృతుండు భూరివివేకా!

టీకా:

పరికింపన్ = విచారించినచో; దేహంబు = శరీరము (దేహము - వ్య. దహయింతి ఇతి దేహ, నశించేదే దేహము); అస్థిరము = శాశ్వతముగా ఉండునది కాదు (శరీరము - శర (మార్పు) చెందునది శరీరము); అని = అని; నిజ = తన; బుద్ధిన్ = బుద్ధి అందు; తలచి = ఎంచి; చిరతర = మిక్కిలి అధికమైన; కీర్తి = యశస్సు యొక్క; స్ఫురణన్ = ప్రకాశముచేత; ప్రస్తుతి = ప్రఖ్యాతి; కిన్ = కి;

ఎక్కని = పొందనట్టి; పురుషుడు = మానవుడు; జీవన్మృతుండు = బ్రతికియు చచ్చినవాడు; భూరి = ఉత్కృష్టమైన; వివేకా = తెలివి కలవాడా.

భావము:

ఓ మిక్కిలి తెలివైన వాడా! జరాసంధా! మానవుడు ఈ దేహం శాశ్వతం కాదని గ్రహించి, శాశ్వతమైన యశస్సును సంపాదించాలనే ఆసక్తి కలిగి మహదాతగా ప్రసిద్ధి కెక్కవలెను. లేకపోతే, వాడు బ్రతికి ఉన్నా కూడా చచ్చినవాడితో సమానం.

10.2-722-క.

ధారుణిలోన వదాన్యుల

క్రీరాని పదార్థ మొక్కటేనిం గలదే

కోరినఁ దన మే యెముకలు

ధీరుండై యిచ్చె నని దధీచిని వినమే?

టీకా:

ధారుణి = భూమి, ప్రపంచము; లోనన్ = అందు; వదాన్యుల = దాతల; కిన్ = కి; ఈరాని = ఇవ్వ తగని; పదార్థము = వస్తువు; ఒక్కటేనిన్ = ఒక్కటైనాసరే; కలదే = ఉన్నదా, లేదు; కోరినన్ = అడిగినచో; తన = తన యొక్క; మేను = దేహములోని; ఎముకలున్ = ఎముకలను; ధీరుండు = ధైర్యము కలవాడు; ఐ = అయ్యి; ఇచ్చెను = ఇచ్చెను; అని = అని; దధీచిని = దధీచిమహామునిని; వినమే = వినలేదా, విన్నాముకదా.

భావము:

చేసే బుద్ధి ఉండాలి కానీ, దాతలకు దానం చేయరాని వస్తువు ఏమి ఉంటుంది? దేవతలు వచ్చి, తన శరీరంలోని ఎముకలను కోరిన వెంటనే ఇచ్చిన దధీచిని గూర్చి మనం వినలేదా?

10.2-723-క.

అడిగిన వృథసేయక తన

యొడ లాకలిగొన్న యెఱుకు కోరిరముగ నే

ర్పడ నిచ్చి కీర్తి గనె నని

పుడమిన్ మును వినమె యల కపోతము ననఘా!

టీకా:

అడిగినన్ = కోరినచో; వృథ = వ్యర్థము; చేయక = చేయకుండ; తన = తన యొక్క; ఒడలు = దేహమును; ఆకలిగొన్న = ఆకలి వేస్తున్నట్టి; ఎఱుకు = బోయవాని; కున్ = కి; ఓరిరముగన్ = అన్నముగా, ఆహారముగ; ఏర్పడన్ = అగునట్లుగా; ఇచ్చి = దానముచేసి; కీర్తిన్ = కీర్తిని; కనెను = పొందెను; అని = అని; పుడమిన్ = లోకము నందు; మును = పూర్వము, మునుపు; వినమె = వినమె, విన్నాము కదా; అల = ఆ ప్రసిద్ధమైన; కపోతమున్ = పావురమును; అనఘా = పుణ్యుడా, జరాసంధుడా.

భావము:

అడిగిన వెంటనే కాదనకుండా ఆకలిగొన్న బోయవాడికి తన శరీరాన్నే ఆహారంగా సమర్పించి కీర్తిని పొందిన పావురం కథ మనం వినలేదా?

10.2-724-క.

ఆ యింద్రాగ్నులు శ్వేనక

వాయస రూపములఁ దన్ను వలతిగ వేడన్

ధీయుతుడై మును శిబి తన

కాయము గోసిచ్చె నన జగంబుల వినమే!

టీకా:

ఆ = ఆ; ఇంద్ర = ఇంద్రుడు; అగ్నులు = అగ్నిదేవుడు; శ్వేనక = డేగ; వాయస = కాకి; రూపములన్ = వేషములతో; తన్నున్ = తనను; వలతిగ = నేర్పుగా, తెలివిగా; వేడగన్ = కోరగా; ధీ = గొప్పబుద్ధి;

యుతుండు = కలవాడు; ఐ = అయ్యి; మును = పూర్వము; శిబి = శిబిచక్రవర్తి; తన = తన యొక్క;
కాయమున్ = దేహమును; కోసి = కత్తిరించి; ఇచ్చెన్ = ఇచ్చును; అనన్ = అనగా; జగంబులన్ =
సర్వలోకములందు; వినమే = వినలేదా, విన్నాము కదా.

భావము:

ఆ ఇంద్రుడు డేగ రూపంలో, అగ్ని కాకి రూపంలో వచ్చి తనను కోరగా శిబిచక్రవర్తి గొప్ప బుద్ధితో
తన దేహాన్నే కోసి ఇచ్చాడని మనం వినలేదా?

10.2-725-ఆ.

ధీరమతులు రంతిదేవ హరిశ్చంద్ర

బలులు నుంఛవృత్తి బ్రాహ్మణునిని

మున్ను సెప్ప వినమె? సన్నుతచరితులు

సన్ననైన నేడు ఉన్నవారు."

టీకా:

ధీర = స్వతంత్రమైన; మతులు = బుద్ధి కలవారు; రంతిదేవ = రంతిదేవుడు; హరిశ్చంద్ర =
హరిశ్చంద్రుడు; బలులు = బలిచక్రవర్తులు; ఉంఛవృత్తిన్ = బిచ్చమెత్తు కొను జీవనము కల;
బ్రాహ్మణునిని = విప్రుని (గురించి); మున్ను = మునుపు; చెప్ప = చెప్పగా; వినమె = వినలేదా,
విన్నాము కదా; సన్నుత = కొనియాడదగిన; చరితులు = నడవడికలు కలవారు; సన్నన =
చనిపోయివారు, తక్కువమంది; ఐనన్ = అయినప్పటికీ; నేడున్ = ఇవాళకూడ; ఉన్నవారు =
ఉన్నారు.

భావము:

మహా ధీరులు అయిన రంతిదేవుడు, హరిశ్చంద్రుడు, బలిచక్రవర్తి, బిచ్చమెత్తుకుని జీవించే
బ్రాహ్మణుడు సక్తుప్రస్థుడు మున్నగువారి గురించి చెప్పుకోవటం పూర్వం నుంచీ వింటున్నాం కదా.
స్తుతిపాత్రమైన చరితార్థులు ఆ మహనీయులు ఎప్పుడో మరణించినా, ఈనాటికీ బ్రతికి ఉన్నవారే."

అనిన విని జరాసంధుండు వారల రూపంబులును, మేఘగంభీర భాషణంబులును,
 గుణకిణాంకంబులును మహాప్రభావంబులునుం జూచి తన మనంబున "వీరలు
 బ్రాహ్మణవేషధారులైన రాజేంద్రులు గానోపుదు" రని తలంచి "యిమ్మహాత్ములు గోరిన పదార్థంబు
 కాదు; ప్రాణంబులేనియు నిత్తు; నదియునుం గాక తొల్లి బలీంద్రుండు విప్రవ్యాజంబున నడిగిన
 విష్ణుదేవునకు నాత్మపదభ్రష్టత్వం బెఱింగియు విచారింపక జగత్తయంబు నిచ్చి కీర్తిపరుండయ్యె;
 క్షత్రబంధుం డనువాఁడు బ్రాహ్మణార్థంబు నిజప్రాణపరిత్యాగంబు సేసి నిర్మలంబగు యశంబు
 వడసె; నది గావున ననిత్యంబైన కాయంబు విచారణీయంబు గాదు; కీర్తి వడయుట లెస్స" యని
 తలంచి యుదారుండై కృష్ణార్జునభీములం గని యిట్లనియె.

టీకా:

అనినన్ = అనగా; విని = విని; జరాసంధుండు = జరాసంధుడు; వారల = వారి యొక్క;
 రూపంబులునున్ = స్వరూపములు; మేఘ = మేఘమువలె; గంభీర = గంభీరమైన;
 భాషణంబులును = పలుకు మాటలు; గుణ = వింటినారు; కిణ = ఒరయుటచే కలుగు కాయల;
 అంకంబులును = గుర్తులు; మహా = గొప్ప; ప్రభావంబులును = మహిమలను; చూచి = చూసి; తన =
 తన యొక్క; మనంబునన్ = మనసు నందు; వీరలు = వీరు; బ్రాహ్మణ = విప్రులవలె; వేష =
 వేషములు; ధారులు = ధరించినవారు; ఐన = అయినట్టి; రాజ = రాజు; ఇంద్రులు = శ్రేష్టులు;
 కానోపుదురు = ఐ ఉంటారు; అని = అని; తలంచి = ఎంచి; ఈ = ఈ; మహాత్ములు = గొప్పవారు;
 కోరినన్ = అడిగినట్టి; పదార్థంబు = వస్తువే; కాదు = కాదు; ప్రాణంబులు = ప్రాణాలు; ఏనియున్ =
 అయినను; ఇత్తును = ఇచ్చెదను; అదియునున్ = అంతే; కాక = కాకుండ; తొల్లి = పూర్వకాలము
 నందు; బలీంద్రుండు = బలిచక్రవర్తి; విప్ర = బ్రాహ్మణుడు అను; వ్యాజంబునన్ = నెపముతో;
 అడిగినన్ = అడిగినట్టి; విష్ణుదేవున్ = విష్ణుమూర్తి; కున్ = కి; ఆత్మ = తన యొక్క; పద = పదవి;
 భ్రష్టత్వంబు = చెడిపోవుట; ఎఱింగియున్ = తెలిసినప్పటికి; విచారింపక = ఆలోచింపక,
 బాధపడకుండ; జగత్తయంబున్ = ముల్లోకములను; ఇచ్చి = ధారపోసి; కీర్తి = కీర్తికి; పరుండు =
 చెందినవాడు; అయ్యెన్ = అయ్యెను; క్షత్రబంధుండు = క్షత్రబంధుడు; అను = అనెడి; వాడు = వాడు;
 బ్రాహ్మణ = బ్రాహ్మణుని; అర్థంబున్ = కొఱకు; నిజ = తన యొక్క; ప్రాణ = ప్రాణమును;

పరిత్యాగంబున్ = విడుచుట; చేసి = చేసి; నిర్మలంబు = స్వచ్ఛమైనది; అగు = ఐన; యశంబున్ = కీర్తిని; పడసెన్ = పొందెను; అదికావునన్ = కాబట్టి; అనిత్యంబు = అశాశ్వతమైనట్టిది; ఐన = అగు; కాయంబున్ = దేహమును; విచారణీయంబు = విచారించతగినది, ఎంచతగినది; కాదు = కాదు; కీర్తి = యశస్సును; వడయుటన్ = పొందుట; లెస్స = మేలు; అని = అని; తలంచి = భావించి; ఉదారుండు = ఈవి యందు వెనుదీయనివాడు; ఐ = అయ్యి; కృష్ణ = కృష్ణుడు; అర్జున = అర్జునుడు; భీములన్ = భీములను; కని = చూసి; ఇట్లు = ఈ విధముగా; అనియె = పలికెను.

భావము:

ఈ మాదిరి పలుకుతున్న వారి పలుకులు వినిన జరాసంధుడు వారి స్వరూపాలనూ, గంభీరమైన కంఠాలనూ, అల్లెత్రాటి వలన భుజాలమీద ఏర్పడ్డ గుర్తుల్ని గమనించి, "వీరు బ్రాహ్మణ వేషం ధరించిన రాజశేఖరులు కావచ్చు. ఈ మహాత్ములు వస్తువునే కాదు ప్రాణాలుతో సహా ఏది కోరినా ఇచ్చేస్తాను. అంతేకాదు, పూర్వం బలిచక్రవర్తి బ్రాహ్మణ వేషంతో యాచించిన విష్ణుదేవుడికి తన పదవి పోతుందని తెలిసినా, ఏమాత్రం లెక్కచెయ్యకుండా ముల్లోకాలను దానం చేసి శాశ్వత యశస్సును పొందాడు. క్షత్రబంధుడు అనే పేరు గలవాడు బ్రాహ్మణుల కోసం తన ప్రాణాన్నే త్యాగంచేసి నిర్మలమైన కీర్తిని పొందాడు. అశాశ్వతమైన శరీరాన్ని గురించి ఆలోచించనక్కర లేదు. కీర్తిని పొందటమే ఉచితం" అని ఆలోచించుకొని, కృష్ణార్జునభీములతో ఇలా అన్నాడు.

10.2-727-క.

"భూగిగుణులార! మీ మదిఁ

కోరిక యెఱిఁగింపుఁ డేమి కోరిననైనన్

ధీరత నొసఁగుటయే కా

దారయ నా శిరము ద్రుంచి యైనను నిత్తున్."

టీకా:

భూరి = ఉత్కృష్టములైన; గుణులారా = సుగుణములు కలవారా; మీ = మీ; మదిన్ = మనస్సున కల; కోరిక = కోరికను; ఎఱిగింపుడు = తెలియజెప్పండి; ఏమి = ఏమి; కోరిననైనన్ = కోరినప్పటికి;

ధీరతన్ = ధైర్యముతో; ఒసగుటయ = ఇచ్చుటయే; కాదు = కాదు; అరయన్ = విచారించగా; నా = నా యొక్క; శిరమున్ = తలను; త్రుంచి = కత్తిరించి; ఐనను = అయినప్పటికీ; ఇత్తున్ = ఇచ్చెదను;

భావము:

"ఓ గుణవంతులారా! మీ మనస్సులోని కోరిక ఏమిటో చెప్పండి. మీరేది కోరినా ధైర్యంతో ఇచ్చేస్తాను. అంతేకాదు కోరితే చివరకు నా తల తటిగి ఇమ్మన్నా ఇచ్చేస్తాను."

10.2-728-ఉ.

నావుడుఁ గృష్ణుఁ డమ్మగధనాథున కిట్లను "భూవరేణ్య! నీ
భావము సూన్యతవ్రతశుభ్రస్థితిఁ జెందు టెఱుంగవచ్చె; మా
కీవలె నాజిభిక్ష; యితఁ డింద్రతనూభవుఁ; డే నుపేంద్రుఁడం;
భావని యీతఁ; డిం దొకనిఁ బైకొని యెక్కటి పోరఁగాఁ దగున్."

టీకా:

నావుడు = అనగా; కృష్ణుడు = కృష్ణుడు; ఆ = ఆ; మగధనాథు = జరాసంధుని; కు = కు; ఇట్లు = ఈ
విధముగా; అనియె = చెప్పెను; నీ = నీ యొక్క; భావమున్ = మనస్సు; సూన్యత = నిజమే పలుకు;
వ్రత = వ్రతముచేత; శుభ్రస్థితిన్ = మేలిమిస్థితి; ఎఱుంగవచ్చెన్ = తెలియవచ్చినది; మా = మా; కున్
= కు; ఈవలెన్ = ఇవ్వవలెను; ఆజి = యుద్ధము అను; భిక్షన్ = భిక్షను; ఇతడు = ఇతను;
ఇంద్రతనూభవుడు = అర్జునుడు {ఇంద్ర తనూభవుడు - ఇంద్రుని కొడుకు, అర్జునుడు}; ఏను = నేను;
ఉపేంద్రుండన్ = కృష్ణుడను {ఉపేంద్రుడు - ఇంద్రుని తమ్ముడు, విష్ణువు}; పావని = భీముడు {పావని
- వాయువు కొడుకు, భీముడు}; ఈతడు = ఇతడు; ఇందు = వీరిలో; ఒకని = ఒకడిని; పైకొని =
ఎదిరించి; ఎక్కటిన్ = ఒంటిగా; పోరగాన్ = యుద్ధము చేయుట; తగున్ = తగును.

భావము:

అలా అన్న జరాసంధుడి మాటలు విని శ్రీకృష్ణుడు ఇలా అన్నాడు. "మహారాజా! నీ సత్యవ్రత నిష్ఠ మాకు అవగతమైంది. మేము రణభిక్ష కోరుతున్నాం. ఇతడు వాయు పుత్రుడు భీమసేనుడు; ఇతడు ఇంద్రపుత్రుడు అర్జునుడు; నేను కృష్ణుడిని; మాలో ఎవరో ఒకరితో నీవు ద్వంద్వ యుద్ధం చేయాలి."

10.2-729-చ.

అన విని వాడు నవ్వి "యహా**హా!** విన వింతలుపుట్టి మున్ను న
న్ననిమొన నోర్వజాలక భ**యం**బునఁ బాటితి పెక్కుమార్లు; వం
చన మధురాపురిన్ విడిచి **సా**గరమధ్యమునందు డాఁగవే?
వనరుహనాభ! నీ బిరుదు **వా**డితనంబును నాకు వింతయే?

టీకా:

అనన్ = అనగా; విని = విని; వాడు = అతడు; నవ్వి = పరిహాసముగా నవ్వి; అహహా = ఔరా; వినన్ = వినుటకే; వింతలు = ఆశ్చర్యకర విషయములు; పుట్టి = కలిగాయి; మున్ను = మునుపు; నన్నున్ = నన్ను; అని = యుద్ధ; మొనన్ = ముఖముగా; ఓర్వజాలక = ఓడించలేక; భయంబునన్ = భయముతో; పాటితి = పారిపోయితివి; పెక్కు = అనేక; మార్లు = సార్లు; వంచనన్ = మోసముతో; మధురాపురిన్ = మధురాపట్టణమును; విడిచి = వదిలిపెట్టి; సాగర = సముద్రము; మధ్యమున్ = నడుమ ప్రదేశము; అందున్ = లో; డాగవే = దాగికొనలేదా; వనరుహనాభ = కృష్ణా; నీ = నీ యొక్క; బిరుదు = శూరత్వము; వాడితనంబునున్ = పరాక్రమములను; నా = నా; కున్ = కు; వింతయే = కొత్త విషయమా.

భావము:

శ్రీకృష్ణుడి మాటలు విని, జరాసంధుడు నవ్వి "అహో ఎంత ఆశ్చర్యం. నన్ను యుద్ధరంగంలో తట్టుకోలేక భయంతో చాలా పర్యాయాలు పారిపోయావు. మధురను వదిలిపెట్టి సముద్రం మధ్యలో దాక్కున్నావు కదా. నీ పరాక్రమం నీ మగతనం ఏపాటివో నాకు తెలియనిది కాదులే కృష్ణా!

10.2-730-క.

ఇన్నేల సెప్ప? మాయలఁ

బన్నినఁ బో విడువ గోపబాలక! బల సం

పన్నుని మాగధభూవరు

నన్నెఱుగవె తొల్లి నందనందన! పోరన్?

టీకా:

ఇన్ని = ఇన్ని మాటలు; ఏలన్ = ఎందుకు; చెప్పన్ = చెప్పుట; మాయలన్ = మాయ వేషాలను;
పన్నినన్ = వేసినను; పోన్ = పారిపోవుటకు; విడువన్ = వదలిపెట్టను; గోపబాలక = కృష్ణా; బల =
బలము; సంపన్నుని = కలిమి కలవానిని; మాగధ = మగధదేశపు; భూవరున్ = రాజును; నన్నున్ =
నన్ను; ఎఱుగవె = ఎరుగవా, ఎరుగుదువుకదా; తొల్లి = మునుపు; నందనందన = కృష్ణా; పోరన్ =
యుద్ధము చేయుట యందు.

భావము:

ఇన్ని మాటలు దేనికి కానీ? ఓ యాదవ బాలుడా! ఎన్ని మాయలు పన్నినా నిన్ను వదలను.
యుద్ధరంగంలో జరాసంధుడంటే ఏమిటో నీకు బాగా తెలుసు కదా.

10.2-731-ఉ.

కాన రణోర్వి నన్నెదురఁ గ్రష్టము గాన తలంగు; గోత్రభి

త్సానుఁడుభూరిబాహుబలదుర్ధముఁడయ్యునుఁ బిన్న; యీమరు

త్సానుఁడు మామకప్రకటద్రోర్బలశక్తికిఁ జూడఁ దుల్యుడౌ;

వీనినెదుర్తు" నంచుఁ జెయివీచె జరాసుతుఁ డుగ్రమూర్తియై.

టీకా:

కాన = కాబట్టి; రణ = యుద్ధ; ఉర్విన్ = భూమిని; నన్నున్ = నన్ను; ఎదురన్ = ఎదిరించుటకు;
కష్టము = చాలా కష్టము; కానన్ = కనుక; తలంగు = తొలగుము; గోత్రభిత్సానుడు = అర్జునుడు

{గోత్రభి త్సానుడు - పర్వతముల రెక్కలను భేదించువాని (ఇంద్రుని) సూనుడు (కొడుకు),
 అర్జునుడు; భూరి = ఉత్కృష్టమైన; బాహుబల = భుజబలముచేత; దుర్దముడు = అణచరానివాడు;
 అయ్యున్ = అయినప్పటికీ; పిన్న = చిన్నవాడు; ఈ = ఈ; మరుత్సానుడు = భీముడు {మరు
 త్సానుడు - మరుత్ (వాయుదేవుని) సూనుడు (పుత్రుడు), భీముడు; మామక = నా యొక్క; ప్రకట
 = ప్రసిద్ధమైన; దోర్బల = భుజబలముయొక్క; శక్తి = సామర్థ్యమున్; కిన్ = కు; చూడన్ =
 విచారించినచో; తుల్యుడు = సాటివచ్చువాడు; ఔ = అవుతాడు; వీనిన్ = ఇతనిని; ఎదుర్తున్ =
 ఎదిరించెదను; అంచున్ = అనుచు; చెయి = చేతిని; వీచెన్ = ఊపెను; జరాసుతుడు =
 జరాసంధుడు; ఉగ్ర = భయంకరమైన; మూర్తి = ఆకృతి కలవాడు; ఐ = అయ్యి.

భావము:

ఓ కృష్ణా! రణంలో నన్ను ఎదిరించటం నీకు చాలా కష్టం కనుక నీవు తప్పుకో. అర్జునుడు బలశాలే
 కానీ చిన్నవాడు. ఈ భీముడు చూడటానికి నా బాహుబలానికి సమ ఉజ్జీలా ఉన్నాడు. కనుక
 వీడిని ఎదుర్కొంటాను" అని భయంకరాకారుడైన జరాసంధుడు భీముడితో యుద్ధానికి చేయి
 ఊపాడు.

10.2-732-క.

కరువలిసుతునకు నొక భీ

క్రగద నిప్పించి యొక్కరదఁ దనకేలన్

ధరియించి నలువురును గ్ర

చ్చఱఁ బురి వెలి కేగి యచట సమతలభూమిన్.

టీకా:

కరువలిసుతున్ = భీముని {కరువలి సుతుడు - కరువలి (వాయువు) సుతుడు, భీముడు; కున్ = కి;
 ఒక = ఒకానొక; భీకర = భయంకరమైన; గదన్ = గదాయుధమును; ఇప్పించి = ఇప్పించి; ఒక్క =
 ఒకానొక; గదన్ = గదను; తన = తన యొక్క; కేలన్ = చేతిలో; ధరియించి = పట్టుకొని; నలువురును
 = నలుగురు (కృష్ణార్జున భీమ జరాసంధులు); క్రచ్చఱన్ = శీఘ్రముగా; పురి = పట్టణము; వెలి =

బయట; కున్ = కు; ఏగి = వెళ్ళి; అచటన్ = అక్కడ; సమతల = మిట్టపల్లాలులేని సమమైన; భూమిన్
= ప్రదేశము నందు.

భావము:

వాయునందను డైన భీముడికి జరాసంధుడు ఒక భయంకరమైన గదను ఇప్పించాడు. తాను ఒక
గదను చేబట్టాడు. పిమ్మట నలుగురూ పట్టణానికి బయట ఒక సమతల ప్రదేశానికి వెళ్ళి....

దశమ స్కంధము - ఉత్తర : జరాసంధ వధ

10.2-733-సీ.

పర్వతద్వంద్వంబు పాథోధియుగళంబు-

మృగపతిద్వితయంబు మృషభయుగము

పావకద్వయము దంతావళయుగళంబు-

దలపడు వీర నుద్ధండలీలఁ

గదసి యన్యోన్యభీకరగదాహతులను-

గ్రంబుగ విస్ఫులింగములు సెదరఁ

గైరలుచు సవ్యదక్షిణమండలభ్రమ-

ణములను సింహచంక్రమణములను

10.2-733.1-తే.

గదసి పాయుచు డాసి డగ్ధులను మింటి

కైగసి క్రుంగుచుఁ గ్రుంగి వే యెగసి భూమి

పగుల నార్చి ఛటచ్చటోద్భటమహోగ్ర

ఘనగదాఘట్టనధ్వని గగనమగల.

టీకా:

పర్వత = కొండల; ద్వంద్వంబున్ = జంట; పాథోధి = సముద్రముల; యుగళంబు = జంట; మృగపతి = సింహములు; ద్వితయంబున్ = రెండు; వృషభ = ఆబోతులు; యుగమున్ = జత; పావక = అగ్నులు; ద్వయమున్ = రెండు; దంతావళ = ఏనుగుల; యుగళంబున్ = రెండు; తలపడు = పోరాడు; వీకను = రీతిని; ఉద్ధండ = అతిశయముకల; లీలన్ = విధముగా; కదిసి = చేరి; అన్యోన్య = ఒకరినొకరు; భీకర = భయంకరమైన; గదా = గదల; ఆహతులను = కొట్టుటలుచేత; ఉగ్రంబుగన్ = భయంకరముగ; విస్ఫులింగములు = అగ్నిరవ్వలు; చెదరన్ = రాలగా; కెరలుచున్ = చెలరేగుచు; సవ్య = కుడినుండి ఎడమకు; దక్షిణ = ఎడమనుండి కుడికి; మండల = గుండ్రముగా; భ్రమణములను = తిరుగుటలు; సింహచక్రమణములను = సింహమువలె దూకుటలు చేత; కదిసి = దగ్గరకువచ్చి; పాయుచున్ = తొలగిపోతూ; పాసి = తొలగి; డగ్గరిచున్ = దగ్గరకువస్తూ; మింటి = ఆకాశమున; కిన్ = కు; ఎగసి = ఎగిరి; క్రుంగుచున్ = వంగిపోతూ; క్రుంగి = వంగిపోయి; వేన్ = వేగముగా; ఎగసి = పైకి ఎగిరి; భూమిన్ = నేల; పగులన్ = బద్దలయ్యేలా; ఆర్చి = బొబ్బపెట్టి; ఛటత్ = ఛట; ఛటత్ = ఛట అను; ఉదృట = అధికమైన; మహా = మిక్కిలి; ఉగ్ర = భయంకరమైన; ఘన = పెద్ద; గదా = గదతోటి; ఘట్టన = కొట్టిన; ధ్వనిన్ = శబ్దము వలన; గగనము = ఆకాశము; అగలన్ = భేదిలగా.

భావము:

రెండు పర్వతాలూ, రెండు సముద్రాలూ, రెండు సింహాలూ, రెండు వృషభాలూ, రెండు అగ్నులూ, రెండు మత్తేభాలూ తలపడి పోరుతున్నాయా అన్నట్లుగా, భీమ జరాసంధులు ఇద్దరూ భయంకరంగా ద్వంద్వ యుద్ధం చేశారు. గదలతో భీకరంగా కొట్టుకుంటూ, ఒకరి నొకరు తాకుతూ, పైకెగురుతూ, వంగుతూ, త్రోసుకుంటూ, తన్నుకుంటూ, కుడి ఎడమలకు తిరుగుతూ, ఆకాశం బద్దలవుతోందా అన్నట్లు సింహనాదాలు చేస్తూ, రెండు గదల పరస్పర తాకిడులకు ఛట ఛట మంటూ నిప్పురవ్వలు రాలగా విజృంభించి వారు ఘోరంగా పోరు సాగించారు.

10.2-734-వ.

పోరునంత.

టీకా:

పోరునంతన్ = పోరుచుండగా.

భావము:

అలా భీమ జరాసంధుల భీకర పోరు సాగుతుండగా...

10.2-735-మ.

గద సారించి జరాతనూభవుడు హుంకారప్రఘోషంబులం

జద లల్లాడగఁ బాదఘట్టనములన్ సర్వంసహాభాగముం

గదలన్ వాయుజ వ్రేసె; వ్రేయ నతఁ డుక్రోధదీప్తాస్యుడై

యది తప్పించి విరోధిమస్తకము వ్రేయన్ వాడు వో దట్టుచున్.

టీకా:

గద = గదను; సారించి = సాచిపెట్టి; జరాతనూభవుడు = జరాసంధుడు; హుంకార = హుం అను శబ్దము యొక్క; ప్రఘోషంబులన్ = గట్టి మోతతో; చదలు = ఆకాశము; అల్లాడన్ = చలించగా; పాద = కాలి; ఘట్టనంబులన్ = తాకిళ్ళుచేత; సర్వంసహా = భూమి; భాగమున్ = ప్రదేశములు; కదలన్ = కదిలిపోగా; వాయుజన్ = భీముని; వ్రేసెన్ = కొట్టెను; వ్రేయన్ = కొట్టగా; అతడున్ = అతను; ఉగ్ర = భయంకరమైన; క్రోధ = కోపము చేత; దీప్త = మెరుస్తున్న; అస్యుడు = మోము కలవాడు; ఐ = అయ్యి; అది = దానిని; తప్పించి = తొలగనేసి; విరోధి = శత్రువు; మస్తకమున్ = తలను; వ్రేయన్ = కొట్టగా; వాడు = అతడు; పొదట్టుచున్ = దానిని తప్పించుకొనుచు.

భావము:

హుంకార శబ్దంతో ఆకాశం అల్లల్లాడేలా పాదఘట్టనతో భూమండలం దద్దరిల్లేలా విజృంభించి జరాసంధుడు గదతో సాచిపెట్టి భీముడిని కొట్టాడు. దానితో భీముడు ఆగ్రహోదగ్ర మైన ముఖం భీకరమై వెలిగిపోతుండగా ఆ దెబ్బను తప్పించుకుని, తిరిగి జరాసంధుని తలమీద మోదాడు. అతడు దానిని తప్పించుకున్నాడు.

10.2-736-చ.

మడవక భీమసేనుడును మాగధరాజు గడంగి బెబ్బులుల్
విడివడు లీల నొండొరుల వీపులు మూపులునుం బ్రకోష్ఠముల్
నడితల లూరు జాను జఘనప్రకరంబులు బిట్టు వ్రయ్యగాఁ
బిడుగులఁబోలు పెన్దదల బెట్టుగ వ్రేయుచుఁ బాయుచున్ వెసన్.

టీకా:

మడవక = వెనుదీయక; భీమసేనుడును = భీముడు; మాగధరాజున్ = జరాసంధుడు; కడంగి =
పట్టుదలతో; బెబ్బులుల్ = పెద్దపులుల; విడివడు = యథేచ్ఛముగా మెలగు; లీలన్ = విధముగా;
ఒండురులన్ = ఒకరి నొకరు; వీపులు = వీపులు; మూపులునున్ = భుజములు; ప్రకోష్ఠముల్ =
ముంజేతులు; నడితలలు = నడినెత్తి, మాడులు; ఊరు = తొడలు; జాను = మోకాళ్ళు; జఘన =
పిక్కలు; ప్రకరంబులున్ = సమూహమును; బిట్టు = గట్టిగా; వ్రయ్యగాన్ = బద్దలయ్యేలా; పిడుగుల =
పిడుగులు; పోలు = వంటి; పెన్ = పెద్ద; గదలన్ = గదలతో; బెట్టుగ = గట్టిగా; వ్రేయుచున్ = కొట్టుచు;
పాయుచున్ = తప్పించుకుంటు; వెసన్ = శీఘ్రముగా.

భావము:

భీమజరాసంధులు ఏమాత్రం వెనుదీయకుండా విజృంభించి పెద్దపులుల్లాగా ఒకరినొకరు
వీపులూ మూపులూ ముంజేతులూ శిరస్సులూ తొడలూ మోకాళ్ళూ నడుములూ బ్రద్దలయ్యేటట్లు
గట్టిగా పెద్ద పెద్ద గదాఘట్టనలతో కొట్టుకోసాగారు. అలా పరస్పరం మోడుకుంటూ,
తప్పించుకుంటూ...

10.2-737-లవి.

బెడగడరు పెన్దదలు పొడిపొడిగఁ దాఁకఁ, బెను;
పిడుగు లవనిం దొరఁగ, నుడుగణము రాలన్,
మిడుగులులు చెద్ర, నభ మడల, హరిదంతములు;
వడఁక, జడధుల్ గలఁగఁ, బుడమి చలియింపన్,

వెడచలువ మొత్తియును, దడబడగ నొత్తియును;

నెడమగుడు లాచి తిరుగుడు పడగ వ్రేయన్,

వడవడ వడంకుచును, సుడివడక డాసి, చల;

ముడుగ కపు డొండొరుల వడిచెడక పొరన్.

టీకా:

బెడగు = అధికముగా; అడరు = విజృంభించు; పెన్ = పెద్ద; గదలు = గదలు; పొడిపొడిగన్ = పిండిపిండి అయ్యెలా; తాకన్ = కొట్టుకోగా; పెను = పెద్ద; పిడుగులు = పిడుగులు; అవనిన్ = భూమిపై; తొరగన్ = పడగా; ఉడు = నక్షత్రముల; గణము = సమూహము; రాలన్ = రాలగా; మిడుగులు = నిప్పురవ్వలు; చెద్ర = చెదరగా; నభము = ఆకాశము; అడలన్ = బెదరగా; హరిత్ = దిక్కుల; అంతముల్ = కొనలు; వడకన్ = వణకిపోగా; జడధుల్ = సముద్రములు; కలగన్ = సంక్షోభించగా; పుడమి = భూమి; చలియింపన్ = కంపించగ; వెడ = అపూర్వముగా; చలువన్ = చరచగా; మొత్తియునున్ = కొట్టి; తడపడగన్ = తత్తఱపడునట్లు; ఒత్తియునున్ = తోసి; ఎడమ = ఎడమపక్క; కుడులు = కుడిపక్కలు; ఆచి = కదిసి; తిరుగుడుపడగన్ = వళ్ళుతిరిగిపోగా; వ్రేయన్ = కొట్టగా; వడవడ = వడవడ మని; వడంకుచును = వణకిపోతూకూడ; సుడిపడకన్ = చీకాకు చెందకుండ; డాసి = సమీపించి; చలము = పట్టుదల, మాత్యర్యము; ఉడుగక = విడువకుండ; అప్పుడు = అప్పుడు; ఒండొరులన్ = ఒకరి నొకరి; వడిన్ = తీవ్రతకు; చెడక = ఓడిపోకుండ; పొరన్ = ద్వంద్వ యుద్ధము చేయగా.

భావము:

పెనుగదలు బద్దలై పొడిపొడిగా రాలేలాగ, పిడుగులు పడేలా, చుక్కలు రాలేలా, నిప్పురవ్వలు వ్యాపించేలా, దిక్కులు వణికేలాగ, సముద్రాలు అల్లకల్లోల మయ్యేలాగ, భూమి చలించేలా; కొట్టుకుంటూ, నెట్టుకుంటూ; ఒకరికొకరు తీసిపోకుండా; పిడుగుపాటు దెబ్బలకు అదిరిపోతున్నా, తడబాటు అన్నది లేకుండా తట్టుకుంటూ ఆ భీమజరాసంధులు యుద్ధం చేశారు.

ఇవ్విధంబునం బోరుచుండ నొండొరుల గదా దండంబులు దుమురులైనం బెండుపడక, సమద
దిగ్వేదండశుండాదండమండిత ప్రచండంబు లగు బాహుదండంబు లప్పగించి
ముష్టియుద్ధంబునకు డగ్గటి.

టీకా:

ఈ = ఈ; విధంబునన్ = రీతిగా; పోరుచుండన్ = యుద్ధము చేయుచుండగ; ఒండొరులన్ =
పరస్పర; గదాదండంబులున్ = గదాయుధములు; తుమురులు = ముక్కలు ముక్కలు; ఐనన్ =
అయినప్పటికి; బెండుపడక = నీరసించి పోకుండ; సమద = మదించిన; దిక్ వేదండ = దిగ్గజముల;
శుండా = తొండములను; దండ = బడితెకట్టలచేత; మండిత = అలంకరింపడిన; ప్రచండంబులు =
మిక్కిలి భీకరమైనవి; అగు = ఐన; బాహు = చేతులు అను; దండంబులు = దండములను;
అప్పగించి = చరచి; ముష్టి = పిడికిపోట్ల; యుద్ధంబున్ = పోరున; కున్ = కు; డగ్గటి = కలియబడి.

భావము:

అలా భీమజరాసంధులు పోరాడుతుండగా వారి గదాదండాలు ఖండఖండాలు అయిపోయాయి.
దానితో ఇద్దరూ నిరుత్సాహపడకుండా దిగ్గజాల తొండాలవంటి ప్రచండ బాహుదండములు
సాచి ముష్టియుద్ధానికి తలపడి.....

10.2-739-లగ్రా.

కాల వెస దాచియును, గీలెడలఁ ద్రోచియునుఁ,

దాలుములు దూలఁ బెడకీలవడి వ్రేయన్,

పాలములు గక్షములుఁ దాలువులు వక్షములు;

వీల నెముకల్ మెదడు నేలఁ దుమురై వే

రాల, విపులక్షతవిలోలమగు నెత్తురులు;

జాలుగొని యోలిఁ బెనుఁ గాలువలుగం, బే

తాలమదభూతములు ఖేలనలఁ జేతులనుఁ;

దాళములు తట్టుచు సలీలగతి నాడన్.

టీకా:

కాలన్ = కాలితో; వెసన్ = వడిగా; తాచియునున్ = తన్నియును; కీలు = కీళ్ళు; ఎడలన్ = వదులై పోవునట్లు; త్రోచియును = తోసియును; తాలుములున్ = దవుడలు; తూలన్ = కదలి పోవునట్లు; పెడకేలన్ = మండతో; అరచేతి పెడ (వెనుక) భాగంతో; వడిన్ = వడిగా, గట్టిగా; వ్రేయన్ = కొట్టగా; ఫాలములు = నొసళ్ళు; కక్షములున్ = చంకలు; తాలువులున్ = దౌడలు; వక్షములున్ = రొమ్ములు; వ్రీలన్ = చీలగా; ఎముకల్ = ఎముకలు; మెదడు = తలలోని కొవ్వు; నేలన్ = నేలమీద; తుమురు = పొడిపొడి; ఐ = అయ్యి; వే = వడిగా; రాలన్ = రాలగా; విపుల = పెద్ద; క్షత = గాయముల నుండి; విలోలము = స్తవించునది; అగు = ఐన; నెత్తురులు = రక్తాలు; జాలుగొని = వెల్లువలై; ఓలీన్ = క్రమముగా; పెను = పెద్ద; కాలువలు = కాలువలు; కన్ = కాగా; బేతాల = బేతాళములు ఆది; మద = మదించిన; భూతములు = పిశాచములు; ఖేలనలన్ = వేడుకలతో; చేతులున్ = చేతులతో; తాళములు = తాళములు; తట్టుచున్ = వేయుచు; సలీల = విలాసములతో కూడిన; గతిన్ = విధముగా; ఆడన్ = నాట్యము లాడగా.

భావము:

కాళ్లతో కుమ్ముకుంటూ కీళ్ళు విరగకొట్టుకుంటూ, నొసళ్ళూ, ప్రక్కలూ, చెక్కిళ్ళూ, రొమ్ములు పగిలేలా, ఎముకలు విరిగేలా, గాయాలనుండి నెత్తురు కాలువలు కట్టి ప్రవహించేలా, భూత, బేతాళాలు కేరింతలు కొడుతూ ఉండగా భీమజరాసంధులు ఇరువురూ యుద్ధం చేయసాగారు.

10.2-740-ఉ.

ప్రక్కలు, జెక్కులున్, మెడలు, బాణితలంబులచేఁ బగుల్చుచున్;

ముక్కులు నక్కులుం, జెవులు ముష్టిహతిన్ నలియంగ గ్రుద్దుచున్;

డొక్కలు, బిక్కలున్ ఘనకఠోరపదాహతి నొంచుచున్; నెఱుల్

దక్కక స్రుక్క కొండొరులఁ దార్కొని, పేర్కొని పోరి రుగ్రతన్.

టీకా:

ప్రక్కలున్ = పక్కలు; చెక్కులున్ = చెక్కిళ్ళు; మెడలున్ = మెడలు; పాణితలంబుల = అరచేతులు; చేన్ = తోటి; పగుల్చుచున్ = పగలగొట్టుచు; ముక్కులు = ముక్కులు, నాసికలు; అక్కులు = వక్షస్థలములు; చెవులు = చెవులు, శ్రవణేంద్రియములు; ముష్టిహతిన్ = పిడికిటిపోట్లతో; నలియంగన్ = నలగిపోవునట్లు; గ్రుద్దుచున్ = గుద్దుతు; డొక్కలున్ = కడుపు పక్క భాగములు; పిక్కలు = మోకాలి పిక్కలు; ఘన = గొప్ప; కరోర = గట్టి; పదాహతిన్ = కాలి తన్నులచేత; నొంచుచున్ = బాధించుచు; నెఱుల్ = క్రమములు; తక్కక = తప్పకుండ; స్రుక్కక = అలసిపోకుండ; ఒండొరులన్ = ఒకరి నొకరు; తార్కొని = కదిసి; పేర్కొని = పేర్లుపెట్టి పిలుచుకొంటు, మెచ్చుకుంటూ; పోరిరి = యుద్ధము చేసారు; ఉగ్రతన్ = భీకరత్వముతో.

భావము:

ఆ ముష్టియుద్ధంలో భీమజరాసంధులు ప్రక్కలూ, చెక్కులూ, మెడలూ పగిలేలా చేతులతో బాదుకుంటూ, ముక్కులు పగిలేలా గ్రుద్దుకుంటూ, డొక్కల్లో పిక్కల్లో పొడుచుకుంటూ అతి భయంకరంగా పోరాడారు.

10.2-741-ఉ.

హుమ్మని మ్రోగుచుం, బెలుచ **హుం**కృతు లిచ్చుచు, బాసి డాసి కో

కొమ్మనుచున్నొడళ్ళగల **గు**ల్లల తిత్తులుగాఁ బదంబులం

గుమ్మచు, ముష్టి ఘట్టనల **స్తు**క్కుచు, నూర్పులు సందఁడింపఁగా

సొమ్మలు వోవుచుం, దెలియు**చున్**, మదిఁ జేవయు లావుఁ జూపుచున్

టీకా:

హుమ్ = హం; అని = అని; మ్రోగుచున్ = అరుస్తు; పెలుచన్ = గట్టిగా; హుంకృతులు = హుంకారములు; ఇచ్చుచున్ = చేస్తు; పాసి = దూరముగా తొలగి; డాసి = దగ్గరకు వచ్చి; కొకొమ్మ = ఇదిగో తీసుకో; అనుచున్ = అంటు; ఒడళ్ళు = దేహములు; అగలన్ = చిట్టి; గుల్లలతిత్తులు = గుల్లలతిత్తులువలె; కాన్ = అగునట్లు; పదంబులన్ = కాళ్ళతో; కుమ్మచున్ = అణగమోదుచు; ముష్టి

= పిడికిటి; ఘట్టనలన్ = పోటులతో; స్రుక్కుచున్ = అలసట నొందుతు; ఊర్పులు = నిట్టూర్పులు;
 సందడింపగా = అతిశయించగా; సొమ్మలుపోవుచున్ = మూర్చిల్లుతు; తెలియుచున్ = తేరుకొనుచు;
 మదిన్ = మనసులో గల; చేవ = శూరత్వము; లావున్ = బలమును; చూపుచున్ = కనబరచుచు.

భావము:

భీమజరాసంధులు ఇద్దరూ పలుంకారాలు చేస్తూ ఒకరి నొకరు తాకుతూ, తిరిగి దూరమవుతూ,
 శరీరాలు పగిలి గుల్లలయ్యేలా కాళ్ళతో కుమ్ముకుంటూ, పిడికిటి పోట్లతో నొప్పించుకుంటూ,
 సోలుతూ, వాలుతూ, రొప్పుతూ రోజుతూ, తేరుకుంటూ, బలపరాక్రమాలు ప్రదర్శిస్తూ పోరాడ
 సాగారు.

10.2-742-వ.

ఇవ్విధంబున వజ్రివజ్రసన్నిభంబగు నితరేతర ముష్టిఘట్టనంబుల భిన్నాంగులై,
 రక్తసిక్తశరీరంబులతోడం బుష్పితాశోకంబుల వీరకను, జేగుఱుఁ గొండల చందంబునను జాపట్టి
 పోరుచుండఁ, గృష్ణుండు జరాసంధుని జన్మమరణప్రకారంబు లాత్మ నెఱుంగుటం జేసి,
 వాయుతనూభవున కలయికలేక లావును జేవయుఁ గలుగునట్లుగాఁ దద్ధాత్రంబునందు
 దనదివ్యతేజంబు నిలిపి, యరినిరసనోపాయం బూహించి సమీరనందనుండు సూచుచుండ నొక్క
 శాఖాగ్రంబు రెండుగాఁ జీరివైచి వాని నట్ల చీరి చంపు మని సంజ్ఞగాఁ జూపిన, నతండు నా
 కీలుదెలిసి, యవక్రపరాక్రమంధై మాగధుం బడఁద్రోచి, వాని పదంబు పదంబునం ద్రొక్కి,
 బాహుయుగళంబున రెండవ పదంబుఁ గదలకుండంబట్టి, మస్తకపర్యంతంబుఁ బెళబెళమని
 చప్పుళ్ళుప్పతిల్ల మత్తదంతావళంబు దాళవృక్షంబు నీరు చందంబునఁ బాద జాను జంఘారు కటి
 మధ్యోదరాంస కర్ణ నయనంబులు వేలువేలు భాగంబులుగా వ్రయ్యలు వాపి యార్చినఁ,
 బౌరజనంబులు గనుంగొని భయాకులులై హాహాకారంబులు సేసి; రంత.

టీకా:

ఈ = ఈ; విధంబునన్ = రీతిని; వజ్రి = ఇంద్రుని; వజ్ర = వజ్రాయుధము; సన్నిభంబు = పోలినవి; అగు
 = ఐన; ఇతరేతర = ఒకరి నొకరు; ముష్టి = పిడికిటి; ఘట్టనంబులన్ = పోట్లతో; భిన్న = విరిగిన;
 అంగులు = దేహములు కలవారు; ఐ = అయ్యి; రక్త = నెత్తుటితో; సిక్త = తడసిన; శరీరంబుల్ =

దేహముల; తోడన్ = తోటి; పుష్పిత = పూలు పూచిన; అశోకంబుల = అశోకచెట్ల; వీకను = వలె;
 జేగులు = ఎఱ్ఱని; కొండల = కొండల; చందంబునన్ = వలె; చూపట్టి = కనబడి; పోరుచుండన్ =
 కొట్టుకొనుచుండగా; కృష్ణుండు = కృష్ణుడు; జరాసంధుని = జరాసంధుని యొక్క; జన్మ = పుట్టుక;
 మరణ = చావుల; ప్రకారంబులన్ = విధానములు; ఆత్మన్ = మనసులో; ఎఱుంగుటన్ = తెలిసి
 ఉండుట; చేసి = వలన; వాయుతనూభవున్ = భీముని; కున్ = కి; అలయిక = అలసట నొందుట;
 లేక = లేకుండా; లావును = బలమును; చేవయున్ = ధైర్యము; కలుగునట్లుగా = కూడునట్లుగా; తత్
 = అతని; గాత్రంబున్ = దేహము; అందున్ = లో; తన = తన యొక్క; దివ్య = అప్రాకృతమైన,
 మానవాతీతమైన; తేజంబున్ = తేజస్సును; నిలిపి = ఉంచి; అరి = శత్రువును; నిరసన్ =
 అణచివేయు; ఉపాయంబున్ = కిటుకును; ఊహించి = ఆలోచించి; సమీరనందనుండు = భీముడు
 (సమీర నందనుడు - సమీర (వాయు) నందనుడు, భీముడు); చూచుచున్ = చూస్తూ; ఉండన్ =
 ఉండగా; ఒక్క = ఒకొక్క; శాఖాగ్రమున్ = కొమ్మకొసను, సన్నటికొమ్మను; రెండుగా = రెండు
 భాగములుగా; చీరి = చీల్చి; వైచి = వేసి; వానిన్ = వాడిని కూడ; అట్ల = అలానే; చీరి = చీల్చి;
 చంపుము = చంపుము; అని = అని; సంజ్ఞగా = సైగగా; చూపినన్ = చూపించగా; అతండున్ =
 అతను; ఆ = ఆ; కీలు = మర్మము; తెలిసి = తెలిసికొని; అవక్త = వెలలేని; పరాక్రముండు =
 పరాక్రమము కలవాడు; ఐ = అయ్యి; మార్గధున్ = జరాసంధుని; పదన్ = పడిపోవునట్లు; త్రోచి =
 తోసి; వాని = అతడి; పదంబున్ = కాలిని; పదంబునన్ = కాలితో; త్రొక్కి = త్రొక్కిపట్టి; బాహు =
 చేతులు; యుగళంబునన్ = రెంటితోను; రెండవ = రెండో (2); పదంబున్ = కాలిని; కదలకుండన్ =
 కదలకుండ; పట్టి = పట్టుకొని; మస్తక = తల; పర్యంతంబున్ = వరకు; పెళపెళమని = పెళపెళ అను;
 చప్పుళ్ళు = శబ్దములు; ఉప్పతిల్లన్ = పుట్టగా; మత్త = మదించిన; దంతావళంబు = ఏనుగు;
 తాళవృక్షంబున్ = తాడిచెట్టును; చీరు = చీల్చు; చందంబునన్ = విధముగా; పాద = పాదములు;
 జాను = మోకాళ్ళు; జంఘ = కాలిపిక్కలు; ఊరు = తొడలు; కటి = పిరుదులు; మధ్య = నడుము;
 ఉదర = కడుపు; అంస = భుజములు; కర్ణ = చెవులు; నయనంబులున్ = కళ్ళు; వేలువేలు =
 విడివిడి; భాగంబులు = భాగములు; కాన్ = అగునట్లు; వ్రయ్యలు = చీలికలు; వాపి = చేసి; ఆర్చినన్
 = బొబ్బ పెట్టగా; పౌర = పుర; జనంబులు = ప్రజలు; కనుంగొని = చూసి; భయ = భయముచేత;
 ఆకులులు = కలత చెందినవారు; ఐ = అయ్యి; హాహాకారంబులు = హాహా అను అరుపులు; చేసిరి =
 చేసారు; అంత = అంతట.

భావము:

ఇలా దేవేంద్రుడి వజ్రాయుధంలాంటి పిడిగ్రుద్దుల వలన శరీరాలు పగిలి కారుతున్న రక్తాలతో భీముడు జరాసంధుడు పుష్పించిన అశోకవృక్షాలలా, ఎఱ్ఱని కొండలలా కనబడసాగారు. అప్పుడు శ్రీకృష్ణుడు జరాసంధుడి పుట్టుక చావుల గురించిన వివరాలు తెలిసినవాడు కాబట్టి, భీముడికి అలసట కలుగకుండా తన దివ్యతేజాన్ని అతడిలో ప్రవేశపెట్టాడు. శత్రుసంహార ఉపాయం ఆలోచించి, భీముడు చూస్తుండగా శ్రీకృష్ణుడు వీణ్ణి ఇలా చేసి చంపు అని సూచన అన్నట్లు, ఒక చెట్టురెమ్మను పట్టుకుని రెండుగా చీల్చి పడేశాడు. అది గ్రహించిన భీముడు తక్షణం జరాసంధుడిని క్రింద పడవేసి ఒక కాలును తన కాలుతో త్రొక్కిపెట్టి, రెండో కాలు చేతులతో గట్టిగా పట్టుకుని మదించిన ఏనుగు తాటిచెట్లను పెళపెళమనే శబ్దం పుట్టేలా చీల్చునట్లు, వాడిని తల వరకూ చీల్చి చంపేశాడు. ఆ భయంకర దృశ్యాన్ని చూసి పురజనులు భయంతో హాహాకారాలు చేశారు.

దశమ స్కంధము - ఉత్తర : రాజ బంధ మోక్షంబు

10.2-743-క.

అనిలజని దేవపతి నం

దనుడునుఁ బద్మాక్షుడును నుదారత నాలిం

గనములు సేసి పరాక్రమ

మున కద్భుతమంది మోదమునఁ బొగడి రొగిన్.

టీకా:

అనిలజని = భీముని {అనిల జడు - అనిల (వాయు) జడు (పుత్రుడు), భీముడు};

దేవపతినందనుడునున్ = అర్జునుడు {దేవపతి నందనుడు - ఇంద్రుని పుత్రుడు, అర్జునుడు};

పద్మాక్షుడునున్ = కృష్ణుడు; ఉదారతన్ = మెచ్చుకోలుగా; ఆలింగనములు = కౌగలించుకొనుటలు;

చేసి = చేసి; పరాక్రమమునకు = పరాక్రమమునకు; అద్భుతము = అబ్బుర; అంది = పడి;

మోదమునన్ = సంతోషముతో; పొగడిరి = శ్లాఘించిరి; ఒగిన్ = వరసపెట్టి.

భావము:

జరాసంధుడిని చంపినందుకు అర్జునుడూ కృష్ణుడూ ఆనందంతో భీముడిని కౌగలించుకున్నారు;
అతని పరాక్రమాన్ని ప్రస్తుతించారు.

10.2-744-క.

వనజాక్షుఁ డంతఁ గరుణా

వననిధియును భక్తలోకవత్సలుఁడునుఁ గా

వున మాగధసుతు సహదే

వునిఁ బట్టముగట్టెఁ దన్నవోన్నతపదవిన్.

టీకా:

వనజాక్షుడు = కృష్ణుడు; అంతన్ = అంతట; కరుణా = దయకు; వననిధియును = సముద్రము; భక్త =
భక్తుల; లోక = జనసమూహమునకు; వత్సలుడు = వాత్సల్యము కలవాడు; కావున = కాబట్టి;
మాగధసుతు = జరాసంధుని కొడుకు; సహదేవుని = సహదేవుడు అను వానికి; పట్టముకట్టెన్ =
పట్టాభిషిక్తుని చేసెను; తత్ = ఆ; నవ = నవీనమైన; ఉన్నత = గొప్ప; పదవిన్ = పదవి అందు;

భావము:

దయామయుడూ భక్తవత్సలుడూ అయిన శ్రీకృష్ణుడు అప్పుడు జరాసంధుడి కుమారుడైన
సహదేవుడికి పట్టం గట్టి మగధరాజ్య సింహాసనం మీద కూర్చోబెట్టాడు.

10.2-745-క.

మగధాధినాథునకు ము

న్నగపడి చెఱిసాలలను మహాదుఃఖములన్

నొగులుచుఁ దన పాదాంబుజ

యుగళము చింతించుచున్న యుర్విశ్వరులన్.

టీకా:

మగధాధినాథున్ = జరాసంధుని; కున్ = కి; మున్ను = మునుపు; అగపడి = చిక్కి; చెఱసాలలను = కారాగారములలో; మహా = మిక్కుటమైన; దుఃఖములన్ = దుఃఖము లందు; నొగులుచున్ = బాధపడుతు; తన = తన యొక్క; పాద = పాదములు అను; అంబుజ = పద్మముల; యుగళమున్ = జంటను; చింతించుచున్న = ధ్యానిస్తున్న; ఉర్వీశ్వరులన్ = రాజులను.

భావము:

జరాసంధుడికి లోబడి అతడి చెరసాలలో దుఃఖంతో మృగ్గుతూ, తన పాదపద్మాలనే స్మరిస్తూ ఉన్న ఆ రాజులు అందరినీ (విడిపించాడు)

10.2-746-వ.

అయ్యవసరంబునఁ గృష్ణుండు దన దివ్యచిత్తంబున మఱివ నవధరింపక చెఱలు విడిపించిన, వారలు పెద్దకాలంబు కారాగృహంబులఁ బెక్కు బాధలం బడి కృశీభూతశరీరు లగుటంజేసి, రక్తమాంస శూన్యంబులై త్వగస్థిమాత్రావశిష్టంబులును, ధూళిధూసరంబులు నైన దేహంబులు గలిగి, కేశపాశంబులు మాసి, జటాబంధంబు లైన శిరంబులతో మలినవస్తులై చనుదెంచి; యప్పుడు.

టీకా:

ఆ = ఆ; అవసరంబునన్ = సమయము నందు; కృష్ణుండు = కృష్ణుడు; తన = తన యొక్క; దివ్య = గొప్ప; చిత్తంబునన్ = మనసు నందు; మఱివన్ = మరచుటను; అవధరింపక = చేపట్టకుండా; చెఱలు = చెరసాలలనుండి; విడిపించినన్ = విడుదల చేయించగా; వారలు = వారు; పెద్ద = చాలా; కాలంబున్ = కాలమునుండి; కారాగృహంబులన్ = చెరసాలలలో; పెక్కు = అనేకమైన; బాధలన్ = బాధలను; పడి = అనుభవించి; కృశీభూత = చిక్కిపోయిన; శరీరులు = దేహములు కలవారు; అగుటన్ = అగుట; చేసి = వలన; రక్త = నెత్తురు; మాంస = కండలు; శూన్యంబులు = లేనివి; ఐ = అయ్యి; త్వక్ = చర్మము; అస్థి = ఎముకలు; మాత్ర = మాత్రమే; అవశిష్టంబులు = మిగిలినవి; ధూళిధూసరంబులున్ = దుమ్ము కమ్ముకొనినవి; ఐన = అయిన; దేహంబులున్ = శరీరములు; కలిగి

= ఉండి; కేశపాశంబులు = జుట్టుముళ్ళు; మాసి = మకిలిపట్టి; జటాబంధంబులు = జటలు కట్టినవి;
ఐన = అయిన; శిరంబుల్ = తలలు; తోన్ = తోటి; మలిన = మురికి పట్టిన; వస్త్రాలు = బట్టలు
కలవారు; ఐ = అయ్యి; చనుదెంచి = వచ్చి; అప్పుడు = అప్పుడు.

భావము:

అలా ఆ సమయంలో శ్రీకృష్ణుడు మరచిపోకుండా ఆ రాజులు అందరిని కారాగారం నుండి
విముక్తులను చేసాడు. వారు చాలాకాలం పాటు చెరసాలలో బంధించబడి అనేక బాధలు
పడుతూ ఉండడం వలన రక్తమాంసాలు క్షీణించి, చిక్కిశల్యమై, దుమ్ముకొట్టుకున్న శరీరాలతో,
జడలు కట్టిన తలలతో, మాసిన బట్టలతో వాసుదేవుడి వద్దకు వచ్చారు.

10.2-747-⁵నీ.

నవపద్మలోచను, భవబంధమోచను-

భరితశుభాకారు, దురితదూరుఁ,

గంగణకేయూరుఁ, గాంచనమంజీరు-

వివిధశోభితభూషు, విగతదోషుఁ,

బన్నగాంతకవాహు, భక్తమహోత్సాహు-

నతచంద్రజాటు, నున్నతకిరీటు,

హరినీలనిభకాయు, వరపీతకౌశేయుఁ-

గటిసూత్రధారు, జగద్రద్విహారు

10.2-747.1-తే.

హర వనమాలికా మహితోరువక్షు,

శంఖచక్రగదాపద్మశార్ఙ్గహస్తు,

లలిత శ్రీవత్సశోభితలక్షణాంగు,

సుభగచారిత్రు దేవకీసుతునిఁ గాంచి.

టీకా:

నవపద్మలోచను = కృష్ణుని {నవపద్మలోచనుడు - నవ (లేత) పద్మముల వంటి కన్నులు కలవాడు, కృష్ణుడు}; భవ = జన్మజన్మల; బంధ = బంధములను; మోచనున్ = తొలగించువానిని; భరిత = నిండు; శుభ = శుభములు; ఆకారున్ = స్వరూపమైనవానిని; దురిత = పాపములను; దూరున్ = తొలగించువానిని; కంకణ = చేతికడియములు; కేయూరున్ = భుజకీర్తులుధరించినవానిని; కాంచన = బంగారు; మంజీరున్ = కాలి అందెలు ధరించినవానిని; వివిధ = నానావిధ; శోభిత = ప్రకాశవంతమైన; భూషున్ = అలంకారములు కలవానిని; విగత = తొలగిన; దోషున్ = పాపములు కలవానిని; పన్నగాంతక = గరుత్మంతుని {పన్నగాంతకుడు - పాములకు యముడు, గరుత్మంతుడు}; వాహున్ = వాహనముగా కలవానిని; భక్త = భక్తులకు; మహా = మిక్కిలి; ఉత్సాహున్ = ఉత్సాహముకలిగించువానిని; నత = నమస్కరించిన; చంద్రజాటున్ = శివుడు కలవానిని {చంద్రజాటుడు - చంద్రుడు శిఖయందు కలవాడు, శివుడు}; ఉన్నత = గొప్ప; కిరీటున్ = కిరీటము కలవానిని; హరినీల = ఇంద్రనీలము; నిభ = వంటి; కాయున్ = దేహము కలవానిని; వర = శ్రేష్ఠమైన; పీత = పచ్చని; కౌశేయున్ = పట్టువస్త్రము ధరించినవానిని; కటిసూత్రధారున్ = మొలనూలు ధరించినవానిని; జగత్ = లోకములెల్లను; విహారున్ = విహరించువానిని; హార = ముత్యాలపేరులు; వనమాలికా = వనమాలలచేత {వనమాల - పూలు ఆకులుతో కట్టిన దండలు}; మహిత = ఘనతవహించిన; ఉరు = పెద్ద; వక్షున్ = వక్షస్థలము కలవానిని; శంఖ = శంఖము; చక్ర = చక్రము; గదా = గద; పద్మ = పద్మము; శార్ఙ్గ = శార్ఙ్గము అను విల్లు; హస్తాన్ = చేతులందు ధరించినవానిని; లలిత = మనోజ్ఞమైన; శ్రీవత్స = శ్రీవత్సము అను; శోభిత = శోభకల; లక్షణ = గురుతుగల, పుట్టుమచ్చ కల; అంగున్ = దేహము కలవానిని; సుభగ = మనోహరమైన; చారిత్రున్ = నడవడిక కలవానిని; దేవకీసుతునిన్ = కృష్ణుని; కాంచి = చూసి.

భావము:

పద్మాక్షుడూ, భవబంధ విమోచనుడూ, దురిత దూరుడూ, నానాలంకార సంశోభితుడూ, దోష రహితుడూ, భక్తులకు ఉత్సాహాన్ని ఇచ్చేవాడూ, శివుడి చేత పొగడబడేవాడూ, సకల లోక విహారుడు, గరుడ వాహనుడూ, మంగళాకారుడూ, ఇంద్రనీల ఛాయ దేహము వాడూ, విశాల వక్షము వాడు, గొప్ప కిరీటం ధరించు వాడు, పచ్చని పట్టువస్త్రాలు ధరించు వాడు, ముత్యాల

పేరులు వనమాలలు ధరించువాడు, శ్రీవత్సశోభితుడూ, శంఖ చక్ర గదా శార్ఙ్గపద్మాలను ధరించు వాడు, పవిత్ర చరితుడూ, దేవకీపుత్రుడూ అయిన కృష్ణుడిని ఆ రాజులు అందరు చేరి దర్శించారు.

10.2-748-చ.

భరితముదాత్మలై, విగతబంధనులై, నిజమస్తముల్ మురా
సురరిపు పాదపద్మములు సోకగగ జాగిలి మ్రొక్కి నమ్ములై,
కరములు మోడ్చి "యో! పరమకారుణికోత్తమ! సజ్జనార్తి సం
హరణ వివేకశీల! మహితాశ్రితపోషణ! పాపశోషణ!

టీకా:

భరిత = నిండు; ముద = సంతోషించిన; ఆత్మలు = మనస్సులు కలవారు; ఐ = అయ్యి; విగత = పోయిన; బంధనులు = నిర్బంధములు కలవారు; ఐ = అయ్యి; నిజ = తమ; మస్తముల్ = తలలు; మురాసురరిపు = కృష్ణుని; పాద = పాదములు అను; పద్మములు = పద్మములు; సోకగన్ = తాకునట్లుగా; జాగిలి = సాగిలపడి; మ్రొక్కి = నమస్కరించి; నమ్ములు = అణకువ కలవారు; ఐ = అయ్యి; కరములు = చేతులు; మోడ్చి = జోడించి; ఓ = ఓ; పరమ = ఉత్కృష్టమైన; కారుణిక = దయ కలవారిలో; ఉత్తమ = ఉత్తముడా; సజ్జన = సత్పురుషుల; ఆర్తిన్ = దుఃఖమును; సంహరణ = పోగొట్టువాడ; వివేక = ఉచితానుచిత పరిజ్ఞానము కల; శీల = నడవడి కలవాడా; మహిత = గొప్పవాడ; ఆశ్రిత = ఆశ్రయించినవారిని; పోషణ = ప్రోచువాడ; పాప = పాపములను; శోషణ = ఆవిరి చేయువాడ.

భావము:

బంధవిముక్తులైన ఆ రాజులందరూ సంతోషించారు. కృష్ణుని పాదాలకు మ్రొక్కి, చేతులుజోడించి నమస్కారం చేసి అణకువగా ఇలా స్తుతించారు. "ఓ దయామయా! సజ్జనుల దుఃఖాలను పోగొట్టేవాడా! ఆశ్రితరక్షకా! దురిత నివారణ!

10.2-749-ఆ.

వరద! పద్మనాభ! హరి! కృష్ణ! గోవింద!

దాసదుఃఖనాశ! వాసుదేవ!

అవ్యయాప్రమేయ! అనిశంబుఁ గావించు

మిందిరేశ! నీకు వందనములు

టీకా:

వరద = శ్రీకృష్ణా {వరదుడు - కోరినకోరికలు ఇచ్చువాడు, విష్ణువు}; పద్మనాభ = శ్రీకృష్ణా {పద్మనాభుడు - పద్మము నాభిన కలవాడు, విష్ణువు}; హరి = శ్రీకృష్ణా {హరి - భక్తుల దుఃఖములు తొలగించువాడు, విష్ణువు}; కృష్ణ = శ్రీకృష్ణా {కృష్ణుడు - నల్లని వాడు, భక్తుల హృదయము లాకర్షించువాడు, కృష్ణుడు}; గోవింద = శ్రీకృష్ణా {గోవిందుడు - గోవులకు ఒడయుడు, కృష్ణుడు}; దాసదుఃఖనాశ = శ్రీకృష్ణా {దాస దుఃఖ నాశి - భక్తుల దుఃఖములను నశింపజేయువాడు, విష్ణువు}; వాసుదేవ = శ్రీకృష్ణా {వాసుదేవుడు - వసుదేవుని పుత్రుడు, కృష్ణుడు}; అవ్యయా = శ్రీకృష్ణా {అవ్యయుడు - నాశనము లేనివాడు, విష్ణువు}; అప్రమేయ = శ్రీకృష్ణా {అప్రమేయుడు - మేరలకు కొలతలకు అతీతమైనవాడు, విష్ణువు}; అనిశంబున్ = ఎల్లప్పుడు; కావించుము = చేయుదుము; ఇందిరేశ = శ్రీకృష్ణా {ఇందిరేశుడు - లక్ష్మీదేవి భర్త, విష్ణువు}; నీ = నీ; కున్ = కు; వందనములు = నమస్కారములు.

భావము:

వరదా! పద్మనాభా! శ్రీహరీ! శ్రీకృష్ణ! వాసుదేవా! గోవిందా! ఇందిరావల్లభా! ఆశ్రిత ఆర్తి హరణా! శాశ్వతా! అనంతా! లక్ష్మీపతి! నీకు ఎప్పుడూ నమస్కరిస్తూ ఉంటాము.

10.2-750-ఉ.

ధీరవిచార! మమ్ము భవదీయ పదాశ్రయులన్ జరాసుతో

దారనిబంధనోగ్ర పరితాపము నీ కరుణావలోకనా

సారముచేత నార్చితివి; సజ్జనరక్షయు దుష్టశిక్షయు

న్నారయ నీకుఁ గార్యములు యాదవవంశపయోధిచంద్రమా!

టీకా:

ధీర = జ్ఞానము కల; విచార = ఆలోచనలు కలవాడ; మమ్మున్ = మమ్ములు; భవదీయ = నీ యొక్క;
పద = పాదములను; ఆశ్రయులన్ = ఆశ్రయించినవారిని; జరాసుత = జరాసంధునిచే; ఉదార =
మిక్కుటమైన; బంధన = నిర్బంధములవలన; ఉగ్ర = భయంకరమైన; పరితాపము = సంతాపమును;
నీ = నీ యొక్క; కరుణా = దయతోకూడిన; అవలోకనా = అనుగ్రహ పూర్వక చూపుల యొక్క;
సారము = జలము, చేవ; చేతన్ = చేత; ఆర్పితివి = పోగొట్టితివి; సజ్జన = సుజనులను; రక్షయున్ =
కాపాడుట; దుష్ట = దుష్టులను; శిక్షయున్ = శిక్షించుట; ఆరయన్ = విచారించి చూడగా; నీ = నీ; కున్
= కు; కార్యములు = చేయు పనులు; యాదవవంశపయోధిచంద్రమా = శ్రీకృష్ణా {యాదవ వంశ
పయోధి చంద్రమ - యాదవవంశము అను సముద్రమున (ఉప్పొంగుట)కు చంద్రుని వంటి వాడు}.

భావము:

యాదవవంశ మనే సముద్రానికి చంద్రుని వంటి వాడా! పరమజ్ఞానీ! శ్రీకృష్ణా! నీ పాదాలను
ఆశ్రయించిన మాకు జరాసంధుడి బంధనాల వలన కలిగిన పరితాపాన్ని నీ కరుణాకటాక్షమనే
జడివానతో చల్లార్చావు. అవును, సజ్జనులను రక్షించుట, దుర్జనులను శిక్షించుట చేయడమే నీ
కర్తవ్యాలు కదా.

10.2-751-నీ.

అవధరింపుము మాగఢాధీశ్వరుఁడు మాకు-

బ్రహ్మబంధుఁడు గాని ప్రగయకాఁడు

ప్రకటిత రాజ్యవైభవ మదాంధీభూత-

చేతస్కులము మమ్ముఁ జెప్ప నేల?

క్రమనీయ జలతరంగముల కైవడి దీప-

శిఖివోలెఁ జూడ నస్థిరములైన

గురుసంపదలు నమ్మి పరసాధనక్రియా-

గమ మేది తద్బాధకంబు లగుచుఁ

10.2-751.1-తే.

బరగు నన్యోన్య వైరానుబంధములను
బ్రజలఁ గారించుచును దుష్టభావచిత్తు
లగుచు నాసన్న మృత్యుభయంబు దక్కి
మత్తులై తిరుగుదురు దుర్మనుజు లంత.

టీకా:

అవధరింపుము = వినుము; మాగధాధీశ్వరుడు = జరాసంధుడు; మా = మా; కున్ = కు; పరమ =
మంచి; బంధుడు = మేలుచేయువాడు; కాని = అంతే తప్పించి; పగయ = పగవాడు; కాడు = కాడు;
ప్రకటిత = ప్రసిద్ధములైన; రాజ్య = రాజ్యాధికారపు; వైభవ = వైభవముల వలన; మద =
కొవ్వెక్కుటచేత; అంధీభూత = కళ్ళుకనిపించకపోయిన; చేతస్కులము = మనస్సులు కలవారము;
మమ్మున్ = మా వృత్తాంతములుగురించి; చెప్పన్ = చెప్పవలసిన పని; ఏలన్ = ఏముంది;
కమనీయ = మనోజ్ఞములైన; జల = నీటి; తరంగముల = అలల; కైవడి = వలె; దీప = దీపపు; శిఖ =
జ్వాల; పోలెన్ = వలె; చూడన్ = విచారించగా; అస్థిరములు = చంచలములు; ఐన = అయిన; గురు
= గొప్ప; సంపదలున్ = కలుములను; నమ్మి = నమ్మి; పర = పరలోకమునకు; సాధన =
సాధకములైన; క్రియా = పనులు; ఆగమ = రాకపోవుట; ఏది = పోయి; తత్ = ఆ
పరలోకప్రయోజనములకు; బాధకంబులు = పాడుచేయునవి; అగుచున్ = జెతు; పరగు =
వ్యాపించెడివైన; అన్యోన్య = పరస్పర; వైర = శత్రుత్వపు; అనుబంధములను = సంబంధములతో;
ప్రజలన్ = లోకులను; కారించుచున్ = యాతనుపెడుతు; దుష్ట = దుర్మార్గపు; భావ = ఆలోచనలుకల;
చిత్తులు = మనస్సులు కలవారు; అగుచున్ = జెతు; ఆసన్న = దగ్గరకి వచ్చిన; మృత్యు = చావు;
భయంబున్ = భయమును; తక్కి = పోయి; మత్తులు = ఒళ్ళుతెలియనివారు; ఐ = అయ్యి;
తిరుగుదురు = వర్తిస్తారు; దుర్మనుజులు = చెడ్డమానవులు; అంతన్ = అంతట.

భావము:

వినవయ్యా శ్రీకృష్ణా! జరాసంధుడు మా దగ్గర బంధువే కాని శత్రువేం కాదు. రాజ్యవైభవం అనే
మదాంధులమైన మా గురించి చెప్పటం అనవసరం. దుర్జనులు మనోజ్ఞమైన నీటి అలలలాగా,
దీపశిఖలలాగా చంచలములు ఐన సరిసంపదలు శాశ్వతాలని నమ్మి, పరానికి సంబంధించిన

కార్యకలాపాలను పరిత్యజించుతారు; పరస్పరం విరోధాలను పెంచుకుంటూ దుష్టులు అయి, ప్రజలను బాధిస్తూ ఉంటారు; మరణభయాన్ని మరచిపోయి, పొగరుబోతులై ప్రవర్తిస్తారు.

10.2-752-చ.

కడపటిచేత నైహికసుఖంబులఁ గోల్పడి రిత్త కోర్కి వెం

బడి బడి ఎండమావులఁ బిపాసువులై సలిలాశ డాయుచుం

చెడు మనుజుల్ భవాబ్ధిదరిఁ జేరఁగలేక నశింతు; రట్టి యా

యిడుమలఁ బొందఁజాలము రమేశ! త్రిలోకశరణ్య! మాధవా!

టీకా:

కడపటిచేతన్ = చావుచేత {కడపటిచేత - ఎల్ల పనులకు చివరి పని, చావు}; ఐహిక = ఇహలోకపు; సుఖంబులన్ = సుఖములను; కోల్పడి = పొగొట్టుకొని; రిత్త = వ్యర్థపు {రిక్త (పు) - రిత్త (వి)}; కోర్కిన్ = కోరికల; వెంటబడి = వెనుకబడి; ఎండమావులున్ = మృగతృష్ణలు {ఎండమావులు - మధ్యాహ్న సమయమున ఎడారాదుల యందు నీటిచాలు వలె కనబడు నీడలు, భ్రాంతులు, మృగతృష్ణ, మరీచిక}; పిపాసువులు = దాహము వేస్తున్నవారు; ఐ = అయ్య; సలిల = నీళ్ళమీది; ఆశన్ = ఆశతో; డాయుచున్ = సమీపించుచు; చెడు = నశించెడి; మనుజుల్ = మానవులు; భవ = పునర్జన్మల పరంపర అను; అబ్ధిన్ = సముద్రము; దరిజేరగలేక = తరించలేక, దాటలేకుండ; నశింతురు = నశించిపోతారు; అట్టి = అటువంటి; ఆ = అటువంటి; ఇడుములన్ = బాధలను; పొందజాలము = పొందలేము; రమేశ = శ్రీకృష్ణ {రమేశుడు - లక్ష్మీభర్త, విష్ణువు}; త్రిలోకశరణ్య = శ్రీకృష్ణ {త్రిలోక శరణ్యుడు - ముల్లోకములకు రక్షకుడు, విష్ణువు}; మాధవా = శ్రీకృష్ణ {మాధవుడు - మధు అనురాక్షసుని చంపినవాడు, విష్ణువు}.

భావము:

ఓ మాధవా! లక్ష్మీపతి! త్రిలోకశరణ్య! అట్టి దుర్జనులు చివరకు ఐహికసుఖాలను నష్టపోతారు; వ్యర్థమైన కోరికల వెంటబడి నీళ్ళనే భ్రమతో ఎండమావులను చేరినట్లు భ్రష్టులైపోతారు; సంసారసముద్రాన్ని దాటలేక నశించిపోతారు; అటువంటి క్లేశములు మేము అనుభవించలేము.

10.2-753-ఉ.

వేదవధూశిరోమహితవీధులఁ జాల నలంకరించు మీ

పాదసరోజయుగ్మము శుభస్థితి మా హృదయంబులందు ని

త్యోదితభక్తిమైఁ దగిలియుండు నుపాయ మెఱుంగఁబల్కు దా

మోదర! భక్త దుర్భవపయోనిధితారణ! సృష్టికారణా!"

టీకా:

వేద = వేదములు అను; వధూ = స్త్రీ యొక్క; శిరః = తలమీది; మహిత = గొప్ప; వీధులన్ = పాపిడి
యందు; చాలన్ = మిక్కిలి; అలంకరించు = అలంకరించునట్టి; మీ = మీ యొక్క; పాద = పాదముల
అను; సరోజ = పద్మముల; యుగ్మమున్ = జంటను; శుభ = శుభములైన; స్థితిన్ = స్థితిని; మా = మా
యొక్క; హృదయంబుల్ = మనస్సుల; అందున్ = లో; నిత్య = ఎడతెగకుండ; ఉదిత = పుట్టుచున్న;
భక్తిమైన్ = భక్తితో; తగిలి = లగ్నమై, ఆసక్తులమై; ఉండు = ఉండెడి; ఉపాయమున్ = ఉపాయమును;
ఎఱుంగన్ = తెలియునట్లు; పల్కు = చెప్పుము; దామోదర = కృష్ణా {దామోదరుడు - దామము
ఉదరమున కలవాడు, కృష్ణుడు}; భక్త = భక్తుల యొక్క; దుర్ = దుష్టమైన; భవ = సంసారము అను;
పయోనిధిన్ = సముద్రమును; తారణ = దాటించువాడ; సృష్టి = సృష్టి కలుగుటకు; కారణా =
కారణభూత మైనవాడ.

భావము:

యశోదామాతచే ఉదరమున తాడు కట్టబడిన దామోదరా! శ్రీకృష్ణా! దుష్ట సంసారసాగరాన్ని
తరింపజేసేవాడా. ఈ సమస్త సృష్టికీ కారణమైన వాడా. వేదాంత వీధుల్లో విహరించే నీ
పాదపద్మాలు మా హృదయాల్లో ఎల్లప్పుడూ నిలచి ఉండే ఉపాయాన్ని మాకు అనుగ్రహించు."

10.2-754-క.

అనితను శరణము వేడిన

జననాథుల వలను సూచి సదమలభక్తా

వనచరితుడు పంకజలో

చను డిట్లను వారితోడ సదయామతియై.

టీకా:

అని = అని; తను = తనను; శరణము = రక్షకము; వేడిన = కోరినట్టి; జననాథుల = రాజుల; వలను = వైపు; చూచి = చూసి; సత్ = మిక్కిలి; అమల = నిర్మలమైన; భక్త = భక్తులను; ఆవన = కాపాడెడి; చరితుడు = వర్తన కలవాడు; పంకజలోచనుడు = కృష్ణుడు; ఇట్లు = ఈ విధముగా; అనున్ = అనెను; వారి = వారల; తోడన్ = తోటి; సదయా = కృప గల; మతి = మనస్సు కలవాడు; ఐ = అయ్యి.

భావము:

భక్తజనావాసుడైన పద్మలోచనుడు దయతో కూడినవాడై, తనను శరణుకోరుతున్న ఆ రాజులకు ఇలా చెప్పాడు.

10.2-755-చ.

"జనపతులార! మీ పలుకు సత్యము; రాజ్యమదాంధచిత్తులై
ఘనముగ విప్రులం బ్రజలఁ గాఁతీయఁ బెట్టుటఁ జేసి కాదె వే
ననహుష రావణార్జునులు నాశము నొందిరి; కాన ధర్మ పా
లనమునఁగాక నిల్చునె? కులంబుబలంబుఁ జిరాయురున్నతుల్.

టీకా:

జనపతులారా = రాజులూ; మీ = మీ యొక్క; పలుకు = మాటలు; సత్యము = నిజమే; రాజ్య = రాజ్యాధికారపు; మద = గర్వముచేత; అంధ = కళ్ళు కనబడని; చిత్తులు = మనస్సులు కలవాడు; ఐ = అయ్యి; ఘనముగన్ = గొప్పగా; విప్రులన్ = బ్రాహ్మణులను; ప్రజలన్ = జనులను; కాఁతీయపెట్టుటన్ = యాతనపెట్టుట; చేసి = వలన; కాదె = కాదా; వేన్ = వేనుడు; నహుష = నహుషుడు; రావణ = రావణుడు; అర్జునులు = కార్తవీర్యార్జునుడు; నాశమున్ = నాశనము; ఒందిరి = పొందారు; కాన = కాబట్టి; ధర్మపాలనమునన్ = ధర్మపరిపాలనమువలన; కాక = కాకుండ;

నిల్చునె = నిలబడునా, నిలబడదు; కులంబున్ = గొప్పవంశము; బలంబున్ = మిక్కిలి బలము; చిర = అధికమైన; ఆయుః = ఆయుష్షు; ఉన్నతుల్ = గౌరవములు.

భావము:

"ఓ రాజులారా! మీ మాట నిజం. రాజ్యమదంతో బ్రాహ్మణులనూ, ప్రజలనూ మిక్కిలి బాధించటం వలననే కదా వేనుడు, నహుషుడు, రావణుడు, కార్తవీర్యార్జునుడు నాశనమయ్యారు. కాబట్టి ధర్మాన్ని పాటించకపోతే కులం, బలం, ఆయుస్సు, ఔన్నత్యం నిలబడవు.

10.2-756-వ.

అది గావున మీ మనంబుల దేహం బనిత్యంబుగాఁ దెలిసి.

టీకా:

అదిగావున = కాబట్టి; మీ = మీ యొక్క; మనంబులన్ = మనస్సు లందు; దేహంబు = శరీరము; అనిత్యంబు = అశాశ్వతమైనది; కాన్ = ఐనట్లు; తెలిసి = తెలిసికొని.

భావము:

గావున, ఈ శరీరం శాశ్వతంకాదని మీరు గ్రహించండి...

10.2-757-ఉ.

మీరలు ధర్మముం దగవు **మే**రయుఁ దప్పక, భూజనాళిఁ బెం
పారుచు, సౌఖ్యసంపదల **నం**దఁగఁ బ్రోచుచు, భూరియజ్ఞముల్
గౌరవవృత్తి మత్పరము**గా** నొనరింపుచు, మామకాంఘ్రి పం
కేరుహముల్ భజించుచు న**క్తి**ల్బిష్ణులై చరియింపుఁ డిమ్ములన్.

టీకా:

మీరలు = మీరు; ధర్మమున్ = ధర్మమును; తగవు = న్యాయము; మేరయున్ = మర్యాదలు; తప్పక = తప్పకుండా; భూజన = ప్రజలను (భూజనులు - భూ (రాజ్యము నందలి) జనులు, ప్రజలు); ఆళిన్ = సమూహమును; పెంపారుచున్ = అతిశయించుచు; సౌఖ్య = సుఖములు; సంపదలన్ = కలుములు; అందగన్ = చెందునట్లు; ప్రోచుచున్ = కాపాడుతు; భూరి = పెద్ద; యజ్ఞముల్ = యాగములను; గౌరవ = గౌరవవంతమైన; వృత్తిన్ = విధానములతో; మత్ = నాకు; పరముగాన్ = చెందునట్లుగా; ఒనరింపుచు = చేస్తూ; మామక = మా యొక్క; అంఘ్రి = పాదములు అను; పంకేరుహముల్ = పద్మములను; భజించుచున్ = సేవించుచు; అకిల్బిష్టులు = పాపములు లేనివారు; ఐ = అయ్యి; చరియింపుడు = వర్తించండి; ఇమ్ములన్ = చక్కగా.

భావము:

మీరు ధర్మాన్నీ నీతినీ న్యాయాన్నీ తప్పకుండా ప్రజలు సుఖసంతోషాలలో మునిగితేలేలా పరిపాలన సాగించండి. నన్ను ఉద్దేశించి యజ్ఞయాగాదులను నిర్వహించండి. నా పాదాలను భజిస్తూ పాపరహితులై చక్కగా ప్రవర్తించండి.

10.2-758-వ.

అట్లయిన మీరలు బ్రహ్మసాయుజ్య ప్రాప్తులయ్యెదరు; మదీయ పాదారవిందంబులందుఁ జలింపని భక్తియుఁ గలుగు"నని యానతిచ్చి యా రాజవరుల మంగళస్నానంబులు సేయించి, వివిధ మణి భూషణ వృదులాంబర మాల్యానులేపనంబు లొసంగి, భోజన తాంబూలాదులం బరితృప్తులం జేసి, యున్నత రథాశ్వ సామజాధిరూఢులం గావించి, నిజరాజ్యంబులకుఁ బూజ్యులంచేసి, యనిచిన.

టీకా:

అట్లు = అలా; అయినన్ = అయినచో; మీరలు = మీరు; బ్రహ్మ = పరబ్రహ్మము నందు; సాయుజ్యము = కూడి ఉండుట, లీనమగుట; ప్రాప్తులు = పొందినవారు; అయ్యెదరు = జెతారు; మదీయ = నా యొక్క; పాద = పాదములు అను; అరవిందంబుల్ = పద్మముల; అందున్ = ఎడల; చలింపని =

నిశ్చలమైన; భక్తియున్ = భక్తి; కలుగును = లభించును; అని = అని; ఆనతిచ్చి = చెప్పి; ఆ = ఆ
యొక్క; రాజ = రాజ; వరులన్ = ఉత్తములను; మంగళ = పరిశుద్ధ; స్నానంబులు = స్నానములు;
చేయించి = చేయించి; వివిధ = నానా విధములైన; మణి = రత్నాలు; భూషణ = అలంకారములు;
మృదుల = మెత్తని; అంబర = వస్త్రములు; మాల్య = పూలదండలు; అనులేపనంబులు = మైపూతలు;
ఒసంగి = ఇచ్చి; భోజన = భోజనము; తాంబూల = తాంబూలములు; ఆదులన్ = మున్నగువానిచేత;
పరితృప్తులన్ = సంతృప్తి చెందినవారిగా; చేసి = చేసి; ఉన్నత = ఉత్తమమైన; రథ = రథములు; అశ్వ
= గుఱ్ఱములు; సామజ = ఏనుగులు; అధిరూఢులన్ = ఎక్కినవారిగా; కావించి = చేసి; నిజ =
తమతమ; రాజ్యంబుల్ = రాజ్యముల; కున్ = కు; పూజ్యులన్ = గౌరవింపదగినవారిగా; చేసి = చేసి;
అనిచినన్ = పంపించగా.

భావము:

మీరు కనక అలా నడచుకుంటే ముక్తిని పొందుతారు. నా పాదాలపై మీకు అచంచలమైన భక్తి
సిద్ధిస్తుంది." అని ఆనతి ఇచ్చి, శ్రీకృష్ణుడు ఆ రాజులకు అందరికీ మంగళస్నానాలు చేయించాడు.
మణిభూషణాలూ, మాల్య వస్త్ర గంధాలనూ బహుకరించాడు. సుష్టుగా భోజన తాంబూలాదులు
పెట్టించాడు. వారిని సంతృప్తులను చేసాడు. రథాలు గుఱ్ఱాలు గజాలు ఎక్కింపించి, వారి వారి
రాజ్యాలకు పంపించాడు.

10.2-759-క.

నరవరు లీ చందంబున

మురసంహరుచేత బంధమోక్షణులై సు

స్థిరహర్షంబులతో నిజ

పురములకుం జనిరి శుభవిభూతి తలిర్పన్.

టీకా:

నరవరులు = రాజులు; ఈ = ఈ; చందంబునన్ = రీతిగా; మురసంహరు = కృష్ణుని; చేతన్ = చేత;
బంధ = చెరసాలలనుండి; మోక్షణులు = విడుదల చేయబడిన వారు; ఐ = అయ్య; సుస్థిర = బాగా
స్థిరమైన; హర్షంబుల = సంతోషముల; తోన్ = తోటి; నిజ = తమతమ; పురముల = పట్టణముల;

కున్ = కు; చనిరి = వెళ్ళిపోయిరి; శుభ = మంగళకర మైన; విభూతిన్ = వైభవములు; తలీర్పన్ = అంకురించగా.

భావము:

జరాసంధుడిచే బంధింపబడిన ఆరాజులందరూ ఈ విధంగా శ్రీకృష్ణుడిచేత బంధవిముక్తులై, ఎంతో సంతోషంతో గౌరవప్రదంగా వారి వారి రాజ్యాలకు బయలుదేరారు.

10.2-760-క.

హరిమంగళగుణకీర్తన

నిరతముఁ గావించుచును వినిర్మలమతులై

గురుబంధుపుత్రజాయా

పరిజన మలరంగఁ గృష్ణుఁ పద్మదళాక్షున్.

టీకా:

హరి = కృష్ణుని; మంగళ = శుభకరములైన; గుణ = సుగుణములను; కీర్తనన్ = స్తుతించుటను; నిరతమున్ = ఎల్లప్పుడు; కావించుచున్ = చేస్తూ; వినిర్మల = మిక్కిలి నిర్మలములైన; మతులు = బుద్ధి కలవారు; ఐ = అయ్యి; గురు = పెద్దలను; బంధు = బంధువులను; పుత్ర = కొడుకులను; జాయా = పెండ్లాలు; పరిజనము = సేవకులు; అలరంగన్ = సంతోషించునట్లు; కృష్ణున్ = కృష్ణుని; పద్మదళాక్షున్ = కృష్ణుని {పద్మదళాక్షుడు - పద్మమురేకుల వంటి కన్నులు కలవాడు, కృష్ణుడు}.

భావము:

తమ భార్యా పుత్రులు మిత్రులు మున్నగువారు సంతోషించగా నిర్మలహృదయులై పద్మాక్షుడు శ్రీకృష్ణుడి సద్గుణాలను సంకీర్తిస్తూ, శ్రీకృష్ణుడిని...

10.2-761-వ.

బహుప్రకారంబులం బొగడుచుఁ దమతమ దేశంబులకుం జని.

టీకా:

బహు = పెక్కు; ప్రకారంబులన్ = విధములుగా; పొగడుచున్ = శ్లాఘించుచు; తమతమ = వారివారి;
దేశంబుల్ = రాజ్యముల; కున్ = కు; చని = వెళ్ళి.

భావము:

ఆ రాజులు అనేక రకాల నుతిస్తూ తమ తమ రాజ్యాలకు వెళ్ళారు.

10.2-762-క.

నళినదళలోచనుఁడు దముఁ

తెలిపిన సద్ధర్మపద్ధతినిఁ దగవరులై

యిలఁబరిపాలించుచు సుఖ

ముల నుండిరి మహితనిజవిభుత్వము లలరన్.

టీకా:

నళినదళలోచనుడు = కృష్ణుడు; తమున్ = వారికి; తెలిపిన = చెప్పినట్టి; సద్ధర్మ = మేలైన
ధర్మబద్ధమైన; పద్ధతినిన్ = పద్ధతులలో; తగవరులు = న్యాయము నవలంబించిన వారు; ఐ =
అయ్యి; ఇలన్ = రాజ్యములను; పరిపాలించుచున్ = ఏలుతు; సుఖములన్ = సౌఖ్యములతో; ఉండిరి
= ఉన్నారు; మహిత = గొప్ప; నిజ = తమతమ; విభుత్వములు = విభులుగా నుండుటలు; అలరన్ =
ప్రకాశింపగా.

భావము:

ఆ రాజులు అందరూ న్యాయశీలురై శ్రీకృష్ణుడు ప్రబోధించిన ధర్మమార్గాన్ని తప్పక తమ తమ
రాజ్యాలను వైభవంగా పరిపాలించుకుంటూ సుఖంగా ఉన్నారు.

10.2-763-వ.

ఇట్లు కృష్ణుండు జరాసంధవధంబును, రాజలోకంబునకు బంధమోక్షణంబును గావించి,
 వాయునందన వాసవనందనులుం దానును జరాసంధతనయుం డగు సహదేవుండు సేయు
 వివిధంబు లగు పూజలు గైకొని, యతని నుండ నియమించి, యచ్చోటు గదలి
 కతిపయప్రయాణంబుల నింద్రప్రస్థపురంబునకుం జనుదెంచి, తద్ద్వార ప్రదేశంబున
 విజయశంఖంబులు పూరించినఁ బ్రతిపక్ష భయదంబును, బాంధవ ప్రమోదంబును నగు
 నమ్మహాఘోషంబు విని, పౌరజనంబులు జరాతనయు మరణంబు నిశ్చయించి సంతసిల్లిరి;
 వారిజాక్షుండును భీమసేన పార్థులతోఁ బురంబు ప్రవేశించి ధర్మనందనునకు వందనం
 బాచరించి, తమ పోయిన తెఱంగును నచ్చట జరాసంధుని వధియించిన ప్రకారంబును
 సవిస్తరంబుగా నెఱింగించిన నతండు విస్మయవికచలోచనంబుల నానందబాష్పంబులు గురియ,
 నమ్మాధవు మాహాత్మ్యంబునకుఁ దమ యందలి భక్తి స్నేహ దయాది గుణంబులకుం బరితోషంబు
 నొందుచుఁ గృష్ణునిం జూచి యిట్లనియె.

టీకా:

ఇట్లు = ఈ విధముగా; కృష్ణుండు = కృష్ణుడు; జరాసంధ = జరాసంధుని; వధంబును = చంపుట;
 రాజ = రాజులు; లోకంబున్ = ఎల్లర; కున్ = కు; బంధ = చెరలనుండి; మోక్షణంబు =
 విడుదలచేయబడుట; కావించి = చేసి; వాయునందన = భీముడు; వాసవనందనులున్ =
 అర్జునుడు {వాసవనందనుడు - ఇంద్రునికొడుకు, అర్జునుడు}; తానునున్ = అతను; జరాసంధ =
 జరాసంధుని; తనయుండు = కొడుకు; అగు = ఐన; సహదేవుండు = సహదేవుడు; చేయు = చేసెడి;
 వివిధంబులు = నానా విధములు; అగు = ఐన; పూజలున్ = మర్యాదలు; కైకొని = స్వీకరించి;
 అతనిన్ = అతనిని; ఉండన్ = ఆగమని; నియమించి = అనుజ్ఞ ఇచ్చి; ఆ = ఆ యొక్క; చోటున్ =
 ప్రదేశమునుండి; కదిలి = బయలుదేరి; కతిపయి = కొన్ని; ప్రయాణంబులన్ = ప్రయాణములచేత;
 ఇంద్రప్రస్థపురంబున్ = ఇంద్రప్రస్థము అను పట్టణమున; కున్ = కు; చనుదెంచి = వచ్చి; తత్ = దాని;
 ద్వార = ప్రవేశద్వారపు; ప్రదేశంబున = ప్రాంతమునుండి; విజయ = గెలుపు సూచకములైన;
 శంఖంబులు = శంఖములు; పూరించినన్ = ఊదగా; ప్రతి = శత్రువుల; పక్ష = పక్షపువారికి;
 భయదంబును = భయమును కలిగించునవి; బాంధవ = హితులకు; ప్రమోదంబును =
 సంతోషమును కలిగించునవి; అగు = ఐన; ఆ = ఆ; మహా = గొప్ప; ఘోషంబున్ = గట్టి ధ్వనిని; విని
 = విని; పౌర = పురము నందలి; జనంబులు = ప్రజలు; జరాతనయు = జరాసంధుని; మరణంబున్

= చావును; నిశ్చయించి = నిజమని ఎంచి; సంతసిల్లిరి = సంతోషించిరి; వారిజాక్షుండును = కృష్ణుడు; భీమసేన = భీముడు; పార్థుల = అర్జునులు; తోన్ = తోటి; పురంబున్ = పట్టణము; ప్రవేశించి = లోనికి వెళ్ళి; ధర్మనందనున = ధర్మరాజున; కున్ = కు; వందనంబు = నమస్కారము; ఆచరించి = చేసి; తమ = వారు; పోయిన = వెళ్ళిన; తెఱంగును = విధమును; అచ్చటన్ = అక్కడ; జరాసంధుని = జరాసంధుని; వధియించిన = చంపిన; ప్రకారంబును = విధమును; సవిస్తరంబుగా = వివరముగా; ఎఱింగించినన్ = తెలుపగా; అతండున్ = అతను; విస్మయ = ఆశ్చర్యముచేత; వికచ = విప్పారిన; లోచనంబులన్ = కన్నులనుండి; ఆనంద = ఆనందము వలని; బాష్పంబులు = కన్నీళ్ళు; కురియన్ = వర్షించగా; ఆ = ఆ ప్రసిద్ధుడైన; మాధవున్ = కృష్ణుని; మహాత్మ్యంబున్ = మహిమ; కున్ = కు; తమ = వారి; పాండవుల; అందలి = ఎడలి; భక్తి = భక్తి; స్నేహ = చెలిమి; దయ = కృప; ఆది = మున్నగు; గుణంబుల్ = గుణముల; కున్ = కు; పరితోషంబున్ = సంతోషమును; ఒందుచున్ = పొందుతు; కృష్ణునిన్ = కృష్ణుడిని; చూచి = చూసి; ఇట్లు = ఈ విధముగా; అనియె = పలికెను.

భావము:

అలా శ్రీకృష్ణుడు జరాసంధ సంహారం, రాజులందరినీ విడిపించుట నిర్వహించాడు. భీముడు అర్జునుడు తాను జరాసంధుడి కుమారుడు సహదేవుడు చేసిన పూజలను స్వీకరించారు. పిమ్మట, బయలుదేరి భీమార్జున సమేతుడై ఇంద్రప్రస్థపురం చేరాడు. పుర ముఖద్వారంలో వారు విజయశంఖాలు పూరించారు. శత్రు భీకరములు, బంధు ప్రీతికరములు అయిన ఆ విజయసూచకాలైన ఆ శంఖధ్వనులను విని, పౌరులందరూ జరాసంధుడు మరణించాడని గ్రహించి సంతోషించారు. శ్రీకృష్ణుడు భీమార్జున సహితంగా ధర్మరాజును దర్శించి నమస్కారం చేసి, తాము మగధకు వెళ్ళిన వృత్తాంతం అక్కడ జరిగిన జరాసంధ సంహారాది సర్వం వివరంగా నివేదించాడు. కన్నులలో ఆనందబాష్పాలు పొంగిపొరలుతుండగా కృష్ణుడికి తమమీద గల స్నేహ వాత్సల్య కారుణ్యాది గుణాలకు సంతోషిస్తూ ధర్మరాజు ఈ విధంగా అన్నాడు.

10.2-764-^{సీ}.

"కమలాక్ష! సర్వలోకములకు గురుండవై-

తేజరిల్లెడు భవద్రీయమూర్తి

యంశాంశసంభవు లగు లోకపాలురు-

నీయాజ్ఞఁ దలమోచి నిఖిలభువన

పరిపాల నిపుణులై బాసిల్లుచున్న వా-

రట్టి నీ కొక నృపునాజ్ఞ సేయు

టరయ నీమాయ గాకది నిక్కమే? యేక-

మైయద్వితీయమై యవ్యయంబు

10.2-764.1-తే.

నైన నీ తేజమున కొక హాని గలదె?

చిన్మయాకార! నీ పాదసేవకులకు

నాత్మపరభేదబుద్ధి యెందైనఁ గలదె?

పుండరీకాక్ష! గోవింద! భువనరక్ష!"

టీకా:

కమలాక్ష = కృష్ణా; సర్వ = ఎల్ల; లోకముల = లోకముల; కున్ = కు; గురుడవు = తండ్రివి; ఐ = అయ్యి;
తేజరిల్లెడు = ప్రకాశించెడి; భవదీయ = నీ యొక్క; మూర్తిన్ = స్వరూపము యొక్క; అంశ = కళలోని
భాగమునందలి; అంశ = భాగము (బాగాచిన్నఅంశ)తో; సంభవులు = పుట్టినవారు; అగు = ఐన;
లోకపాలురు = దిక్పాలకులు {అష్టదిక్పాలకులు - 1 ఇంద్రుడు - తూర్పు దిక్కునకు 2 అగ్ని - ఆగ్నేయ
మూలకు 3 యముడు - దక్షిణ దిక్కునకు 4 నిరృతి - నైఋతి మూలకు 5 వరుణుడు - పడమటి
దిక్కునకు 6 వాయువు - వాయవ్య మూలకు 7 కుబేరుడు - ఉత్తర దిక్కునకు 8 ఈశానుడు -
ఈశాన్య మూలకు పరిపాలకులు; నీ = నీ యొక్క; ఆజ్ఞన్ = ఉత్తరువలను; తలమోచి =
శిరసావహించి; నిఖిల = ఎల్ల; భువన = లోకములను; పరిపాలనిపుణులు = ఏలజాలినవారు; ఐ =
అయ్యి; బాసిల్లుచున్నవారు = ప్రకాశించుచున్నారు; అట్టి = అటువంటి; నీ = నీ; కున్ = కు; ఒక = ఒక;
నృపున్ = రాజు యొక్క; ఆజ్ఞన్ = ఉత్తరువులను; చేయుట = అనుసరించుట; అరయన్ =
విచారించిచూడగా; నీ = నీ యొక్క; మాయ = మాయ; కాక = అంతేతప్పించి; అది = అట్టిది; నిక్కమే
= నిజమా, కానేరదు; ఏకమై = ఉన్నది ఒక్కటి; ఐ = అయ్యి; అద్వితీయము = తనుకానిది
మరొకటిలేనిది; ఐ = అయ్యి; అవ్యయంబు = నశింపనిది; ఐన = అగు; నీ = నీ యొక్క; తేజమున్ =

తేజస్సున; కున్ = కు; ఒక = కొద్దిగానైనా; హాని = నష్టమన్నది; కలదె = ఉన్నదా, లేనేలేదు;
 చిన్మయకారా = జ్ఞానస్వరూపమైన ఆకృతికలవాడ; నీ = నీ యొక్క; పాద = పాదములందు; సేవకుల్
 = భక్తుల; కున్ = కు; ఆత్మ = తాను; పర = ఇతరులు అను; భేద = భేదముకల; బుద్ధి = మనస్సు;
 ఎందైనన్ = ఎక్కడైనను; కలదె = ఉన్నదా, లేదు; పుండరీకాక్ష = కృష్ణా; గోవింద = కృష్ణా; భువనరక్ష =
 లోకరక్షకుడా.

భావము:

“ఓ కమల నయనా! శ్రీకృష్ణా! నీ అంశంనుండి జన్మించిన దిక్పాలకులు అందరూ సర్వలోకాలకూ
 గురుడవైన నీ ఆజ్ఞను శిరసావహిస్తూ లోకాలు అన్నింటినీ పరిపాలిస్తున్నారు. అంతటి నీకు ఒక
 సామాన్యుడైన భూపాలుడిని శిక్షించడం ఒక లెక్కలోనిది కాదు. ఇదంతా నీ మాయ కాక మరేమిటి
 గోవిందా! పుండరీకాక్ష! లోకరక్షకా! చిన్మయరూపా! అద్వితీయమైన నీ తేజస్సుకు తిరుగు లేదు. నీ
 పాదసేవకులకు భేదభావం ఏమాత్రం కానరాదు.”

దశమ స్కంధము - ఉత్తర : రాజసూయంబు నెఱవేర్చుట

10.2-765-వ.

అని గోవిందునిం బొగడి, యద్దేవు ననుమతంబునం గుంతీసుతాగ్రజుండు పరతత్త్వవిజ్ఞాను లైన
 ధరిణీసురులను ఋత్విజులంగా వరియించి.

టీకా:

అని = అని; గోవిందునిన్ = కృష్ణుని; పొగడి = స్తుతించి; ఆ = ఆ; దేవున్ = కృష్ణదేవుని;
 అనుమతంబునన్ = అంగీకారములతో; కుంతీసుతాగ్రజుండు = ధర్మరాజు (కుంతీసుతాగ్రజుడు -
 కుంతీదేవి కొడుకులలో పెద్దవాడు, ధర్మరాజు); పరతత్త్వవిజ్ఞానులు = ఆధ్యాత్మిక జ్ఞానము కలవారు;
 ఐన = అగు; ధరిణీసురులను = విప్రులను; ఋత్విజులన్ = యాగము చేయించెడివారు; కాన్ =
 అగునట్లు; వరియించి = ఎన్నుకొని.

భావము:

ఈవిధంగా ధర్మరాజు కృష్ణుడిని నుతించి ఆయన ఆజ్ఞానుసారం వేదవిజ్ఞానధనులైన బ్రాహ్మణులను యజ్ఞకార్యనిర్వాహకులుగా స్వీకరించాడు.

10.2-766-సీ.

సాత్యవతేయ, కశ్యప, భరద్వాజోప-

హలాతి, విశ్వామిత్ర, వీతిహోత్ర,

మైత్రేయ, పైల, సుమంతు, మధుచ్ఛంద,-

గౌతమ, సుమతి, భార్గవ, వసిష్ఠ,

వామదేవాకృతవ్రణ, కణ్వ, జైమిని,-

ధౌమ్య, పరాశరాధర్మ, కవషు,

లసీత, వైశంపాయ, నాసురి, దుర్యాస,-

క్రతు, వీరసేన, గర్గ, త్రికవ్య,

10.2-766.1-ఆ.

ముఖ్యులైన పరమమునులను, గృపుని, గాం

గేయ, కుంభజాంబికేయ, విదుర,

కురుకుమార, బంధు, కులవృద్ధ, ధారుణీ

సుర, నరేంద్ర, వైశ్య, శూద్రవరుల.

టీకా:

సాత్యవతేయ = వ్యాసుడు {సాత్యవతేయుడు - సత్యవతి యొక్క కొడుకు, వ్యాసుడు}; కశ్యప =

కశ్యపుడు; భరద్వాజ = భరద్వాజుడు; ఉపహలాతి = ఉపహలాతి; విశ్వామిత్ర = విశ్వామిత్రుడు;

వీతిహోత్ర = వీతిహోత్రుడు; మైత్రేయ = మైత్రేయుడు; పైల = పైలుడు; సుమంతు = సుమంతుడు;

మధుచ్ఛంద = మధుచ్ఛందుడు; గౌతమ = గౌతముడు; సుమతి = సుమతి; భార్గవ = భార్గవుడు;

వసిష్ఠ = వసిష్ఠుడు; వామదేవ = వామదేవుడు; అకృతవ్రణ = అకృతవ్రణుడు; కణ్వ = కణ్వుడు; జైమిని

= జైమిని; ధౌమ్య = ధౌమ్యుడు; పరాశర = పరాశరుడు; అధర్వ = అధర్వుడు; కవషు = కవషుడు;
 లసిత = లసితుడు; వైశంపాయన = వైశంపాయనుడు; ఆసురి = ఆసురి; దుర్వాస = దుర్వాసుడు;
 క్రతు = క్రతువు; వీరసేన = వీరసేనుడు; గర్గ = గర్గుడు; త్రికవ్య = త్రికవ్యుడు; ముఖ్యులైన = మొదలైన;
 పరమ = ఉత్తములైన; మునులనున్ = ఋషులను {ముని - జ్ఞానముచేత మౌనము
 వహించినవాడు}; కృపుని = కృపాచార్యుడు; గాంగేయ = భీష్ముడు {గాంగేయుడు - గంగయొక్క
 కుమారుడు, భీష్ముడు}; కుంభజ = ద్రోణుడు {కుంభజుడు - కుంభమున జన్మించిన వాడు, ద్రోణుడు};
 ఆంబికేయ = ధృతరాష్ట్రుడు {ఆంబికేయుడు - వ్యూ. అంబికాయాః అపత్యమ్-అంబికా + థక్. (త.ప్ర.)
 ఆంధ్రశబ్దరత్నాకరం, అంబికయొక్క పుత్రుడు, ధృతరాష్ట్రుడు}; విదుర = విదురుడు; కురుకుమార =
 దుర్యోధనుడు; బంధు = బంధువులు; కులవృద్ధ = కులపెద్దలు; ధారుణీసుర = బ్రాహ్మణులు; నరేంద్ర =
 రాజోత్తమ; వైశ్య = వైశ్యులు; శూద్ర = శూద్రులులోని; వరులన్ = శ్రేష్టులను.

భావము:

సత్యవతీ కుమారుడు వేదవ్యాసుడు, కశ్యపుడు, ఉపహాతి, భరద్వాజుడు, విశ్వమిత్రుడు,
 వీతిహోత్రుడు, వైత్రేయుడు, పైలుడు, సుమంతుడు, మధుచ్ఛందుడు, గౌతముడు, సుమతి, భార్గవుడు,
 వసిష్ఠుడు, వామదేవుడు, అకృతవ్రణుడు, కణ్వుడు, జైమిని, ధౌమ్యుడు, పరాశరుడు, అధర్వుడు,
 కవషులు, అసీతుడు, వైశంపాయనుడు, ఆసురి, దుర్వాసుడు, క్రతువు, వీరసేనుడు, గర్గుడు, త్రికవ్యుడు
 మొదలైన మునీశ్వరులనూ; ద్రోణుడు, కృపాచార్యుడు ఆది గురువులనూ; భీష్ముడు, ధృతరాష్ట్రుడు,
 విదురుడు మున్నగు కురువృద్ధులనూ; దుర్యోధనాది బంధుజనాన్నీ; అలా గురు బంధు మిత్ర
 కులవృద్ధులను అందరినీ, సమస్త బ్రాహ్మణ క్షత్రియ వైశ్య శూద్ర ముఖ్యులనూ; ధర్మరాజు తన
 యజ్ఞానికి రప్పించాడు.

10.2-767-క.

రప్పింప వారు హర్షము

లుప్తులెగ నేగుదెంచి, యుచితక్రియలం

దప్పక కనుగొనుచుండగ

నప్పుడు విధుక్త నియతులై భూమిసురుల్.

టీకా:

రప్పింపన్ = పిలిపించగా; వారున్ = వారు; హర్షములు = సంతోషములు; ఉప్పతిలగన్ = పుట్టగా;
ఏగుదెంచి = వచ్చి; ఉచిత = తగినట్టి; క్రియలన్ = విధములుగా; తప్పక = వదలకుండా;
కనుగొనుచుండగన్ = చూస్తుండగా; అప్పుడు = అప్పుడు; విధుక్త = శాస్త్రములలో చెప్పబడిన;
నియతులు = నిష్ఠ కలవారు; ఐ = అయ్యి; భూమిసురుల్ = బ్రాహ్మణులు.

భావము:

ధర్మరాజు ఆహ్వానించిన వారంతా విచ్చేసి సంతోషంతో ఉచిత కార్యక్రమాలను పర్యవేక్షిస్తుండగా,
బ్రాహ్మణశ్రేష్ఠులు శాస్త్ర ప్రకారం యజ్ఞం ప్రారంభించారు.

10.2-768-ఆ.

కడగి సవనభూమిఁ గనకలాంగలముల

నర్థి దున్ని పాండవారజునకు

నచట దీక్షచేసి యంచితస్వర్ణ మ

యోపకరణముల నలోపముగను,

టీకా:

కడగి = ప్రారంభించి; సవన = యజ్ఞ; భూమిన్ = భూమిని; కనక = బంగారు; లాంగలములన్ =
నాగళ్ళతో; అర్థిన్ = అక్కరతో; దున్ని = దున్ని; పాండవారజున్ = ధర్మరాజున (పాండవారజుడు -
పంచపాండవులలోను పెద్దవాడు, ధర్మరాజు); కున్ = కు; అచటన్ = అక్కడ; దీక్ష =
దీక్షతీసుకొన్నవానిగా; చేసి = చేసి; అంచిత = చక్కటి; స్వర్ణ = బంగారముతో; మయ = చేసిన;
ఉపకరణములన్ = సాధనములతో; అలోపముగన్ = లోపము లేకుండ.

భావము:

పూని యజ్ఞభూమిని బంగారునాగళ్ళతో దున్నించి, సువర్ణమయమైన పరికారాలతో ఏలోపం
రాకుండా పంచపాండవులలో పెద్దవాడైన ధర్మరాజుకు యజ్ఞదీక్ష ఇచ్చారు.

10.2-769-వ.

ఇట్లు నియమంబున సముచిత క్రియాకలాపంబులు నడపుచుండి రప్పుడు.

టీకా:

ఇట్లు = ఈ విధముగ; నియమంబునన్ = నియముల ప్రకారము; సముచిత = తగిన; క్రియా = పనుల; కలాపంబులు = సముదాయములు; నడపుచున్ = చేస్తు; ఉండిరి = ఉన్నారు; అప్పుడు = ఆ సమయము నందు;

భావము:

అలా బ్రాహ్మణులు నియమం ప్రకారం ఉచితమైన కార్యకలాపాలు నడుపుతున్నారు. ఆ సమయంలో....

10.2-770-క.

సకలావనీశు లిచ్చిన

యకలంక సువర్ణరత్న హయ ధన వస్త్ర

ప్రకరంబులు మొదలగు కా

మకలందుకొనన్ సుయోధమని నియమించెన్.

టీకా:

సకల = ఎల్ల; అవనీశులు = రాజులు; ఇచ్చిన = ఇచ్చెడి; అకలంక = కలంకములేని; సువర్ణ = బంగారము; రత్న = మణులు; హయ = గుఱ్ఱములు; ధన = ధనము; వస్త్ర = బట్టలు; ప్రకరంబులున్ = సమూహములు; మొదలగు = మున్నగు; కానుకలున్ = బహుమతులను; అందుకొనన్ = పుచ్చుకొనుటకు; సుయోధనుని = దుర్యోధనుని; నియమించెన్ = ఏర్పరచెను.

భావము:

ధర్మరాజు సమస్తభూపతులూ తనకు సమర్పించే ధన, కనక, వస్తు, వాహనాదులైన కానుకలను స్వీకరించటానికి దుర్యోధనుడిని నియమించాడు.

10.2-771-సీ.

అర్థిజాతము గోరినట్టి వస్తువు లెల్లఁ-
దగఁ బంచియిడఁగఁ రాధాతనూజ,
సరసాన్న పానాది సకలపదార్థముల్-
పాకముల్ సేయింపఁ బవనతనయుఁ,
బంకజోదరు నొద్దఁ బాయక పరిచర్య-
దవిలి కావింప వాసవతనూజ,
సవన నిమిత్తంబు సంచితద్రవ్యంబు-
పెంపుతో వేగఁ దెప్పింప నకులు,

10.2-771.1-తే.

దేవగురు వృద్ధధాత్రీసురావలులను
నరసి పూజింప సహదేవు, నఖిలజనులఁ
బాలుచు మృష్టాన్న తతులఁ దృప్తులను జేయ
ద్రౌపదిని నియమించెను ధర్మసుతుఁడు.

టీకా:

అర్థి = యాచకుల; జాతము = సమూహము; గోరినట్టి = అడిగిన; వస్తువులు = పదార్థములను; ఎల్లన్ = అన్నిటిని; తగన్ = తగినట్లు; పంచియిడగన్ = పంచిపెట్టుటకు; రాధాతనూజన్ = కర్ణుని; సరస = రుచికల; అన్న = భోజన పదార్థములు; పానా = తాగునట్టి పదార్థములు; ఆది = మున్నగు; సకల = సమస్తమైన; పదార్థముల్ = పదార్థములను; పాకముల్ = వంటలు; చేయింపన్ = చేయించుటకు; పవనతనయున్ = భీముని; పంకజోదరున్ = కృష్ణుని; ఒద్దన్ = దగ్గర; పాయక = ఎడబాయకుండ;

పరిచర్య = ఉపచారములు; తవిలి = ఆసక్తికలిగి; కావింపన్ = చేయుటకు; వాసవతనూజన్ = అర్జునుని; సవన = యజ్ఞము; నిమిత్తంబున్ = కోసము అవసరమయ్యెడి; సంచిత = కూడబెట్టిన; ద్రవ్యంబున్ = వస్తువులు; పెంపు = అధిక్యము; తోన్ = తోటి; వేగన్ = వేగముగా; తెప్పింపన్ = తెప్పించుటకు; నకులున్ = నకులుడిని; దేవ = దేవతలు; గురు = పూజ్యులు; వృద్ధ = పెద్దలు; ధాత్రీసుర = బ్రాహ్మణులు; ఆవలులను = సమూహమును; అరసి = విచారించిచూసుకొని; పూజింపన్ = మర్యాదలుచేయుటకు; సహదేవున్ = సహదేవుని; అఖిల = ఎల్ల; జనులన్ = వారిని; పొలుచు = ఒప్పునట్టి; మృష్టాన్న = మంచిభోజనముల; తతులన్ = సమూహములచే; తృప్తులను = సంతృప్తిచెందినవారిగా; చేయన్ = చేయుటకు; ద్రౌపదిని = ద్రౌపదిని; నియమించెను = ఏర్పరచెను; ధర్మసుతుడు = ధర్మరాజు.

భావము:

కర్ణుడిని యాచకులు అడిగిన వస్తువులను దానం చేయటానికి; భీముడిని షడ్రసోపేత భోజనపదార్థాలను తయారు చేయించటానికి; శ్రీకృష్ణుడికి సేవలు చేయటానికి అర్జునుడిని; నకులుడిని యజ్ఞానికి అవసరమైన సంభారాలను సమకూర్చటానికి; సహదేవుడిని దేవతలను బ్రాహ్మణులను గురువులను పెద్దలను గౌరవించటానికి; యాగానికి విచ్చేసిన సమస్త ప్రజలూ మృష్టాన్నపానాలతో సంతృప్తులయ్యేలా చూడడానికి ద్రౌపదిని; ధర్మరాజు నియమించాడు.

10.2-772-వ.

అయ్యవసరంబున.

టీకా:

ఆ = ఆ యొక్క; అవసరంబునన్ = సమయము నందు.

భావము:

అలా యాగం జరుగుతుంటే....

10.2-773-చ.

హరి శిఖి దండపాణి నికషాత్మజ పాశి సమీర గుహ్యకే

శ్వర శశిమౌళి పంకరుహసంభవ చారణ సిద్ధ సాధ్య కి

న్నర గరుడోరగామరగణంబులు వచ్చి మఖంబుఁ జూచి య

చ్చెరువడి "తొల్లి యెవ్వరునుఁ జేయుమఖంబులునింత యొప్పునే

టీకా:

హరి = ఇంద్రుడు {హరి - భక్తుల హృదయములు ఆకర్షించువాడు, ఇంద్రుడు, తూర్పు దిక్పతి}; శిఖి = అగ్ని {శిఖి - శిఖ (మంటలు) కలవాడు, అగ్ని, ఆగ్నేయ దిక్పతి}; దండపాణి = యముడు {దండపాణి - దండించుట చేపట్టినవాడు, యముడు, దక్షిణ దిక్పతి}; నికషాత్మజ = నైర్ఋతి {నికషాత్మజుడు - నికష అను రాక్షసికి పుట్టినవాడు, నైర్ఋతి, నైర్ఋత దిక్పతి}; పాశి = వరుణుడు {పాశి - పాశములు ఆయుధముగా కలవాడు, వరుణుడు, పడమటి దిక్పతి}; సమీర = వాయువు {సమీరుడు - లెస్సగా చరించువాడు, వాయువు, వాయవ్య దిక్పతి}; గుహ్యకేశ్వర = కుబేరుడు {గుహ్యకేశ్వరుడు - గుహ్యకులు ప్రభువు, కుబేరుడు, ఉత్తర దిక్పతి}; శశిమౌళి = ఈశానుడు {శశిమౌళి - చంద్రుడు సిగలో కలవాడు, ఈశానుడు, ఈశాన్య దిక్పతి}; పంకరుహసంభవ = బ్రహ్మదేవుడు {పంకరుహసంభవ - పద్మజుడు, బ్రహ్మ}; చారణ = చారణులు; సిద్ధ = సిద్ధులు; సాధ్య = సాధ్యులు; కిన్నర = కిన్నరలు; గరుడ = గరుడులు, ఖేచరులు; ఉరగ = సర్పములు; అమర = దేవతలు; గణంబులున్ = సమూహములు; వచ్చి = వచ్చి; మఖంబున్ = యజ్ఞమును; చూచి = చూసి; అచ్చెరువడి = ఆశ్చర్యపోయి; తొల్లి = ఇంతకు మునుపు; ఎవ్వరునున్ = ఎవరుకూడ; చేయు = చేసినట్టి; మఖంబులున్ = యజ్ఞములు; ఇంత = ఇంత ఎక్కువగా; ఒప్పునే = చక్కగా ఉన్నయా, లేవు.

భావము:

దేవేంద్రుడు మొదలైన దిక్పాలురూ; బ్రహ్మాది దేవతలూ; సిద్ధ, సాధ్య, కిన్నర, చారణ, గరుడ, నాగ మున్నగు దేవగణములు; వచ్చి ధర్మరాజు చేస్తున్న యజ్ఞాన్ని చూసారు. "ఇంతకు పూర్వం యే రాజు కూడా ఇంత గొప్పగా యజ్ఞం చేయలే" దని మెచ్చుకున్నారు.

అదిగాక యిందిరావిభు

పదములు సేవించునట్టి భాగ్యము గలుగం

దుదిఁ బడయరాని బహు సం

పద లెవ్వియుఁ గలవె?" యనుచుఁ బ్రస్తుతి సేయన్.

టీకా:

అదిగాక = అంతేకాకుండ; ఇందిరావిభున్ = కృష్ణుని యొక్క {ఇందిరా విభుడు - లక్ష్మీదేవిభర్త, విష్ణువు}; పదములున్ = పాదములను; సేవించునట్టి = కొలుచునట్టి; భాగ్యము = అదృష్టము; కలుగన్ = కలుగగా; తుదిన్ = చివరకి; పడయరాని = పొందలేని; బహు = పెక్కు; సంపదలు = సంపదలు; ఎవ్వియున్ = ఏవైనా; కలవె = ఉన్నాయా, లేవు; అనుచున్ = అంటు; ప్రస్తుతి = కీర్తించుట; చేయన్ = చేయగా.

భావము:

అంతేకాకుండా, "శ్రీకృష్ణుడి పాదపద్మాలు పూజించే భాగ్యం పొందిన వారికి, పొందలేని దంటూ ఏదీ ఉండదు" అని బ్రహ్మాదులు ప్రస్తుతించారు.

10.2-775-వ.

అప్పుడు.

టీకా:

అప్పుడు = ఆ సమయము నందు.

భావము:

అంతట....

10.2-776-చ.

అమరసమానులై తనరు యాజకవర్గములోలి రాజసూ

యమఖవిధానమంత్రముల నగ్నిముఖంబుగఁ జేసి ధర్మజం

గ్రమమున వేలిపింపఁ గ్రతురాజసమాప్తిదినంబునన్ నృపో

త్తముఁడు గడంగి యాజకసదస్య గురుద్విజకోటిఁ బెంపునన్.

టీకా:

అమర = దేవతలతో; సమానులు = సమానమైనవారు; ఐ = అయ్యి; తనరు = ఒప్పునట్టి; యాజక = యజ్ఞము చేయించువారి; వర్గములు = సమూహములు; ఓలీన్ = క్రమముగా; రాజసూయ = రాజసూయము అను; మఖ = యజ్ఞము యొక్క; విధాన = విధానము లందలి; మంత్రములన్ = మంత్రములతో; అగ్నిముఖంబునన్ = అగ్నికి ఆహుతి ఇచ్చుట ముఖ్యముగ; చేసి = చేసి; ధర్మజన్ = ధర్మరాజుచేత; క్రమమునన్ = క్రమముగా; వేలిపింపన్ = హోమము చేయించగా; గ్రతు = యజ్ఞ; రాజ = శ్రేష్ఠము; సమాప్తి = ముగియునట్టి; దినంబునన్ = రోజున; నృపోత్తముడు = ధర్మరాజు; కడగి = పూని; యాజక = ఋత్విక్కుల; సదస్య = సభికుల; గురు = పూజ్యుల; ద్విజ = బ్రాహ్మణుల; కోటిన్ = సమూహమును; పెంపునన్ = గౌరవముతో.

భావము:

దేవతలతో సమానులైన ఋత్విక్కులు రాజసూయ యాగానికి అనువైన మంత్రాలతో హవ్య ద్రవ్యాలను ధర్మరాజుచేత వేలిపించి యాగాన్ని నడిపించారు. ధర్మరాజు ఋత్విక్కులనూ, సభాసదులనూ, పెద్దలనూ, బ్రాహ్మణులనూ యజ్ఞం పరిసమాప్తమైన చివరిదినం పూజించాలని భావించాడు.

10.2-777-వ.

పూజించునప్పు డందగ్రపూజార్హు లెవ్వరని యడిగిన సదస్యులు దమకుఁ దోచిన విధంబులం బలుక వారి భాషణంబులు వారించి వివేకశీలుండును, జతురవచనకోవిదుండును నగు సహదేవుండు భగవంతుండును, యదుకులసంభవుండును నైన శ్రీకృష్ణునిం జూపి "యిమ్మహాత్ముని సంతుష్టుంజేసిన భువనంబు లన్నియుం బరితుష్టిం బొందు"నని చెప్పి ధర్మజం జూచి యిట్లనియె.

టీకా:

పూజించున్ = గౌరవించు; అప్పుడు = సమయము నందు; అందున్ = వారందరిలోను; అగ్ర = మొట్టమొదటిగా, ఉన్నతునిగా; పూజన్ = సన్మానించుటకు; అర్హులు = తగినవారు; ఎవ్వరు = ఎవరు; అని = అని; అడిగినన్ = అడుగగా; సదస్సులు = సభికులు; తమ = వారల; కున్ = కు; తోచిన = తట్టిన; విధంబులన్ = విధములుగా; పలుకన్ = చెప్పుతుండగా; వారి = వారల; భాషణంబులు = మాటలను; వారించి = అడ్డుకొని; వివేకశీలుండును = యుక్తాయుక్త విచక్షణుడు; చతుర = నేర్పుగా; వచన = మాట్లాడుట; కోవిదుండును = బాగా తెలిసినవాడు; అగు = ఐన; సహదేవుండు = సహదేవుడు; భగవంతుండును = షడ్గుణైశ్వర్య సంపన్నుడు; యదు = యదువు యొక్క; కుల = వంశమున; సంభవుండును = పుట్టినవాడు; ఐన = అయిన; శ్రీకృష్ణునిన్ = శ్రీకృష్ణుడిని; చూపి = చూపించి; ఈ = ఈ దివ్యమైన; మహాత్ముని = మహాత్ముడిని; సంతుష్టున్ = తృప్తిపడినవానిగా; చేసినన్ = చేసినచో; భువనంబులు = లోకములు; అన్నియున్ = ఎల్ల; పరితుష్టిన్ = తృప్తిని; పొందును = పొందుతాయి; అని = అని; చెప్పి = చెప్పి; ధర్మజున్ = ధర్మరాజును; చూచి = చూసి; ఇట్లు = ఈ విధముగ; అనియె = పలికెను.

భావము:

అలా యాగాంతంలో పెద్దలను పూజించే సందర్భంలో అగ్రపూజకు అర్హులు ఎవరు అని అడుగగా, సభలో ఉన్నవారు ఎవరికి తోచినట్లు వారు తలకొక రకంగా చెప్పసాగారు. వారి మాటలను వారించి, వాక్ చాతుర్యం కలవాడు, బుద్ధిమంతుడు ఐన సహదేవుడు కృష్ణుడిని చూపించి "ఈ మహాత్ముడిని సంతుష్టుణ్ణి చేస్తే సమస్త లోకాలూ సంతోషిస్తాయి." అని పలికి ధర్మరాజుతో ఇలా అన్నాడు.

10.2-778-ఉ.

"కాలము దేశమున్ గ్రతువుఁ ధర్మముఁ గర్తయు భోక్తయున్ జగ

జ్ఞాలముదైవమున్గురువు సౌఖ్యముమంత్రమునగ్నియాహుతుల్

వేశలు విప్రులున్ జనన వృద్ధి లయంబుల హేతుభూతముల్

లీలలఁ దాన యై తగ వెల్లింగెడు నెక్కటితేజ మీశుఁడున్.

టీకా:

కాలము = ప్రవాహ రూపమైన కాలము ఎల్ల; దేశమున్ = ఎల్ల దేశములు; క్రతువు = ఎల్ల
యజ్ఞములు; కర్మము = చేయుట, క్రియలు; కర్త = చేయువాడు; భోక్త = యజ్ఞఫలము
అనుభవించువాడు; జగత్ = ఎల్లలోకముల; జాలమున్ = సమూహము; దైవమున్ = యజ్ఞమునకు
దేవుడు; గురువు = యజ్ఞము చేయించువాడు; సాంఖ్యము = సాంఖ్యయోగము; మంత్రమున్ =
యజ్ఞ మంత్రములు; అగ్ని = అగ్నిహోత్రుడు; ఆహుతులు = ఆహుతి చేయబడిన వపాజ్యాదులు;
వేళలున్ = యజ్ఞసమయములు; విప్రులున్ = బ్రాహ్మణులు; జనన = పుట్టుక; వృద్ధి = పెంపు;
లయంబులున్ = నాశములు; హేతుభూతములు = కారణభూతములు; లీలలన్ = విలాసములతో;
తాన = తనే; ఐ = అయ్యి; తగన్ = మిక్కిలి; వెలింగెడు = ప్రకాశించెడి; ఎక్కటి = అద్వితీయ మైన ఐన;
తేజమున్ = తేజస్సు; ఈశుడున్ = సర్వనియామకుడును.

భావము:

"కాలము, దేశము, యజ్ఞము, కర్మము, కర్త, భోక్త, లోకాలు, దైవము, గురువు, మంత్రము, అగ్ని,
ఆహుతులు, యాజికులు, సృష్టిస్థితిలయాలూ, సమస్తము తానే అయి ప్రకాశించే ఏకైక
దివ్యస్వరూపుడు ఈ శ్రీకృష్ణపరమాత్ముడు ఒక్కడే.

10.2-779-చ.

ఇతడె యితండు గన్ను లొకయించుక మోడ్చిన నీ చరాచర
స్థితభువనంబు లన్నియు నశించు నితం డవి విచ్చించాచినన్
వితతములై జనించు బ్రభవిష్టుడు విష్టుడు నైన యట్టి యీ
క్రతుఫలదుండుగా కొరు డొక్కడెటు లర్హుడు శిష్టపూజకున్?

టీకా:

ఇతడె = ఇతనే; ఇతండు = ఇతను, ఈ కృష్ణుడు; కన్నులున్ = కళ్ళను; ఒకయించుక = కొద్దిపాటి;
మోడ్చినన్ = మూసినను; ఈ = ఈ; చర = చరించగల; అచర = చరింపలేని ప్రాణులు; స్థిత = కల;
భువనంబులు = లోకములు; అన్నియున్ = ఎల్ల; నశించున్ = నశించును; ఇతండు = ఇతను; అవి =

వాటిని; విచ్చి = విప్పి; చూచినన్ = చూస్తే; వితతములు = విరివి ఐనవి; ఐ = అయ్యి; జనించున్ = పుట్టును; ప్రభవిష్టుడు = సర్వము సృష్టించు శీలం గలవాడు; విష్టుడు = సర్వ వ్యాపక శీలుడు; ఐన = అగు; అట్టి = అటువంటి; ఈ = ఈ; క్రతుఫలదుడు = యజ్ఞఫలమును ఇచ్చువాడు; కాక = కాకుండ; ఒరుడు = ఇతరుడు; ఒకడు = ఇంకొకడు; ఎటులు = ఏ విధముగ; అర్హుడు = తగినవాడు కాగలడు, కాలేడు; శిష్టపూజకున్ = అగ్రపూజకు.

భావము:

అటువంటి ఈ శ్రీకృష్ణుడు కనుక, కన్నులు కొద్దిగా మూసుకున్నాడంటే ఈ చరాచర ప్రపంచమంతా నశిస్తుంది. కన్నులు విప్పిచూస్తే ఈలోకాలన్నీ జనిస్తాయి. యజ్ఞ ఫలాన్ని ప్రసాదించే ప్రభువు, ప్రభవిష్టుడు, సాక్షాత్తు విష్ణు స్వరూపుడు ఐన శ్రీకృష్ణుడే ఈ అగ్రపూజకు అర్హుడు. ఇతడు కాకపోతే మరెవ్వరు తగినవారు కాగలరు?

10.2-780-ఉ.

ఈ పురుషోత్తమున్, జగదధీశు, ననంతుని, సర్వశక్తుఁ, జి
ద్రూపకు, నగ్రపూజఁ బరితోషితుఁ జేయ సమస్త లోకముల్
వే పరితుష్టిఁ బొందుఁ బృథివీవర! కావున నీవు కృష్ణునిన్,
శ్రీపతిఁ బూజసేయు మెడన్చేయక మాటలు వేయు నేటికిన్?"

టీకా:

ఈ = ఆ దివ్యమైన; పురుషోత్తముని = పురుషశ్రేష్ఠుని; జగదధీశున్ = సర్వలోకాలకధీశుని;
అనంతుని = మేరలేనివానిని; సర్వశక్తున్ = సమస్తమైన శక్తులు కలవానిని; చిద్రూపకున్ =
జ్ఞానస్వరూప మైనవానిని; అగ్రపూజన్ = అగ్రపూజతో; పరితోషితున్ = సంతోషించినవానిగా;
చేయన్ = చేసినచో; సమస్త = ఎల్ల; లోకముల్ = లోకములు; వేన్ = శీఘ్రమే; పరితుష్టిన్ =
పూర్ణతృప్తిని; పొందున్ = పొందుతాయి; పృథివీవర = రాజా; కావునన్ = కాబట్టి; నీవు = నీవు;
కృష్ణునిన్ = కృష్ణుడిని; శ్రీపతిన్ = లక్ష్మీపతిని; పూజచేయుము = పూజింపుము; ఎడచేయక =
ఆలస్యము చేయకుండ; మాటలు = మాటలు; వేయున్ = అనేకములు; ఏటికిని = ఎందుకు.

భావము:

ఓ రాజా! పురుషోత్తముడు, సకలలోకాధిపతి, అనంతుడు సమస్తశక్తులు కలవాడు, చిద్రూపుడు అయిన శ్రీకృష్ణుడిని ప్రప్రథమంగా పూజించి సంతోషింప చేస్తే సమస్త లోకాలూ సంతృప్తి పొందుతాయి. కాబట్టి, వేలమాటలు ఎందుకు, నీవు ఆలస్యం చేయకుండా అన్యధా ఆలోచించకుండా ఈ లక్ష్మీపతికి, శ్రీకృష్ణుడికి అగ్ర పూజ చెయ్యి."

10.2-781-క.

అని సహదేవుడు పలికిన

విని యచ్చటి జనులు మనుజుభిరును ఋషులున్

మునుకొని మనములు మోదము

తనుకగ నిది లెస్స యనిరి ధర్మజుఁ డంతన్.

టీకా:

అని = అని; సహదేవుడు = సహదేవుడు; పలికినన్ = చెప్పగా; విని = విని; అచ్చటి = అక్కడున్న; జనులు = వారు; మనుజుభిరు = రాజులు; ఋషులున్ = మునులు; మునుకొని = ఒప్పుకొని; మనములున్ = మనస్సులు; మోదమున్ = సంతోషముతో; తనుకగన్ = కలుగగా; ఇది = ఇది; లెస్స = సరైనది; అనిరి = అన్నారు; ధర్మజుడు = ధర్మరాజు; అంతన్ = అటుపిమ్మట.

భావము:

అని సహదేవుడు చెప్పగా ఆ సభాసదులు, రాజులు, ఋషులు మొదలైన వారందరూ సంతోషంతో "ఇదే సముచిత మైనది" అని అంగీకరించారు. అప్పుడు ధర్మరాజు.....

10.2-782-క.

మునిజనమానసమధుకర

వనజాతములైన యట్టి వారిజదళలో

చను పదయుగళప్రక్షా

శన మొగిఁ గావించి తజ్జలంబులు భక్తిన్.

టీకా:

ముని = మునులు; జన = ఎల్లరి; మానస = అంతరంగములు అను; మధుకర = తుమ్మెదలకు;
వనజాతములు = తామరలు; ఐన = అయిన; అట్టి = అటువంటి; వారిజదళలోచనున్ = కృష్ణుని; పద
= పాదముల; యుగళ = జంటను; ప్రక్షాళనము = కడుగుట; ఒగిన్ = క్రమముగా; కావించి = చేసి; తత్
= ఆ; జలంబులున్ = నీళ్ళను; భక్తిన్ = భక్తితో.

భావము:

మహామునుల మనస్సులు అనే తుమ్మెదలకు పద్మాలవంటి వైన కలువరేకులు వంటి కన్నులు కల
శ్రీకృష్ణుని పాదాలు రెండూ భక్తితో కడిగి, ఆ జలాన్ని...

10.2-783-క.

తానును గుంతియు ననుజలు

మానుగ ద్రుపదాత్మజయును మస్తకములఁ బెం

పూనిన నియతి ధరించి మ

హానందము బొంది రతిశయప్రీతిమెయిన్.

టీకా:

తానును = ధర్మరాజు; కుంతియున్ = కుంతీదేవి; అనుజలు = తోడబుట్టినవాళ్ళు; మానుగన్ =
చక్కగా; ద్రుపదాత్మజయును = ద్రౌపది (ద్రుపదాత్మజ - ద్రుపదమహారాజు ఆత్మజ (పుత్రిక), ద్రౌపది);
మస్తకములన్ = తలమీద; పెంపు = గౌరవముగా; ఊనిన = వహించిన; నియతిన్ =
మహాభాగ్యముగా; ధరించి = ధరించి; మహా = మిక్కుటమైన; ఆనందమున్ = ఆనందమును;
పొందిరి = పొందారు; అతిశయ = అత్యంత; ప్రీతిమెయిన్ = ప్రీతితో;

భావము:

తానూ, కుంతీ, భీమాదులూ, ద్రౌపదీ అమితమైన ప్రీతితో తమ శిరస్సులమీద శ్రీకృష్ణుని పాదజలాన్ని ధరించి ఎంతో సంతోషించారు.

10.2-784-క.

చంచత్కాంచన రుచిరో

దంచితవస్త్రముల నూతనార్కప్రభలన్

మించిన రత్నములం బూ

జించెన్ ధర్మజుడు కృష్ణు జిష్ణు సహిష్ణున్.

టీకా:

చంచత్ = కదులుతున్న; కాంచన = బంగారమువలె; రుచిర = చక్కదనములతో; ఉదంచిత = అందమైన; వస్త్రములన్ = బట్టలచేత; నూతన = ఉదయపు, బాల; అర్క = సూర్య; ప్రభలన్ = కాంతులకంటే; మించిన = అతిశయించిన; రత్నములన్ = మణులతో; పూజించెను = సన్మానించెను; ధర్మజుడు = ధర్మరాజు; కృష్ణున్ = కృష్ణుడిని; జిష్ణున్ = జయశీలుని; సహిష్ణున్ = సర్వసహనశీలుని.

భావము:

ధర్మరాజు బంగారు జలతారువస్త్రాలతో, బాలభానుడి కాంతులను మించిన కాంతులుగల రత్నాలతో ఆ జయశీలుడు, సర్వసహనశీలుడు అయిన శ్రీకృష్ణుడిని సన్మానించాడు.

10.2-785-వ.

ఇట్లు పూజించి యానందబాష్పజల బిందుసందోహకందళిత నయనారవిందంబులం గోవిందుని సుందరాకారంబు దర్శింపఁ జాలకుండె; నట్లు పూజితుండై తేజరిల్లు పుండరీకాక్షు నిరీక్షించి హస్తంబులు నిజమస్తకంబుల ధరించి వినుతుల సేయుచు, నఖిలజనంబులు జయజయ శబ్దంబు లిచ్చిరి; దేవతలు వివిధ తూర్యఘోషంబులతోడం బుష్పవర్షంబులు గురియించి; రయ్యవసరంబున.

టీకా:

ఇట్లు = ఈ విధముగా; పూజించి = అర్చించి; ఆనంద = ఆనందపు; బాష్పజల = కన్నీటి; బిందు = బిందువుల; సందోహ = సమూహముల; కందళిత = అంకురించిన; నయన = కన్నులు అను;
అరవిందంబులన్ = పద్మములతో; గోవిందుని = కృష్ణుని; సుందర = అందమైన; ఆకారంబు = స్వరూపమును; దర్శింపజాలక = చూడలేకుండా; ఉండెన్ = ఉండెను; అట్లు = ఆ విధముగా;
పూజితుండు = అర్చింపబడినవాడు; ఐ = అయ్యి; తేజరిల్లు = ప్రకాశించు; పుండరీకాక్షున్ = కృష్ణుని;
నిరీక్షించి = చూసి; హస్తంబులున్ = చేతులు; నిజ = తమ; మస్తకంబులన్ = తలలమీద; ధరించి = పెట్టుకొని; వినుతులన్ = స్తోత్రములు; చేయుచున్ = చేస్తూ; అఖిల = ఎల్ల; జనంబులున్ = వారు;
జయజయ = జయముజయము అను; శబ్దంబులున్ = ధ్వానములు; ఇచ్చిరి = చేసారు; దేవతలు = దేవతలు; వివిధ = నానా రకముల; తూర్య = వాద్యముల; ఘోషంబుల = మోతల; తోడన్ = తోటి;
పుష్ప = పూల; వర్షంబులున్ = వానలు; కురియించిరి = కురిపించిరి; ఆ = ఆ; అవసరంబునన్ = సమయము నందు;

భావము:

ఆ విధంగా ధర్మరాజు గోవిందుడిని పూజించి ఆనందబాష్పాలు కనుల నిండా కమ్ముటచే, ఆయన సుందరాకారాన్ని సరిగా చూడలేకపోయాడు. ఈ విధంగా పూజించబడి ప్రకాశించే పుండరీకాక్షుడు శ్రీకృష్ణుని చూసి సమస్త ప్రజలూ చేతులుజోడించి అనేక విధాల పొగడుతూ, జయజయ ధ్వానాలు చేశారు. దేవతల వివిధ మంగళ వాద్యాలు మ్రోగిస్తూ పుష్పవర్షం కురిపించారు.

10.2-786-క.

దమఘోషసుతుఁడు దద్విభ

వము సూచి సహింప కలుక వట్రిలగా బీ

రము డిగ్గి నిలిచి నిజ హ

స్తము లెత్తి మనోభయంబు దక్కినవాడై.

టీకా:

దమఘోషసుతుడు = శిశుపాలుడు {దమఘోష సుతుడు - దమఘోషుని (కృష్ణుని మేనత్త శ్రుతశ్రవసల) కొడుకు, శిశుపాలుడు}; తత్ = ఆ; విభవము = వైభవమును; చూచి = చూసి; సహింపక = సహించలేక; అలుకన్ = కోపము; వట్రిలగన్ = కలుగగా; పీఠమున్ = పీఠమును; డిగ్గి = దిగి; నిలిచి = నిలబడి; నిజ = తన; హస్తములు = చేతులు; ఎత్తి = పైకెత్తి; మనః = మనసు నందు; భయంబున్ = భయము; తక్కినవాడు = తొలగినవాడు, లేనివాడు; ఐ = అయ్యి.

భావము:

అంతలో, కృష్ణుని మేనత్త శ్రుతశ్రవస, చేది దేశ రాజు దమఘోషుల కుమారుడైన శిశుపాలుడు ఆ వైభవాన్ని చూసి ఓర్వలేకపోయాడు. అసూయతో మనసులోని భయాన్ని వీడి తన చేతులెత్తి ఆసనం దిగి, నిలబడి...

10.2-787-వ.

అప్పు డప్పుండరీకాక్షుండు వినుచుండ సభాసదులం జూచి యిట్లనియె.

టీకా:

అప్పుడు = ఆ సమయమునందు; ఆ = ఆ ప్రసిద్ధుడైన; పుండరీకాక్షుండు = కృష్ణుడు; వినుచుండన్ = వింటుండగా; సభాసదులన్ = సభికులను; చూచి = చూసి; ఇట్లు = ఈ విధముగ; అనియె = పలికెను.

భావము:

పుండరీకముల వంటి కన్నులతో అలరారుతున్న శ్రీకృష్ణుడు వినేలా సభాసదులతో ఇలా అన్నాడు.

దశమ స్కంధము - ఉత్తర : శిశుపాలుని వధించుట

10.2-788-క.

"చాలు బురే యహహా! యీ

కాలము గడపంగ దురవగాహం బగు నీ

తేలా తప్పెను నేఁ డీ

బాలకు వచనములచేతఁ బ్రాజ్ఞుల బుద్ధుల్?

టీకా:

చాలున్ = చాలులే; పురే = ఔరా; అహహా = భలే; ఈ = ఈ; కాలమున్ = కాలము అన్నది; కడపంగన్
= చివరికి; దురవగాహంబున్ = అవగాహన చేసికొన రానిది; అగున్ = ఐ ఉన్నది; నీతి = నీతిని,
రీతిని; ఏలా = ఎందుకు; తప్పెన్ = తప్పినది; నేడు = ఇవాళ; ఈ = ఈ; బాలకున్ = పిల్లవాని;
వచనముల్ = మాటలు; చేతన్ = చేత; ప్రాజ్ఞుల = మిక్కిలి తెలిసినవారి; బుద్ధుల్ = బుద్ధులన్ని.

భావము:

"అహా! భలే! భలే! ఎలాంటి కాలం వచ్చేసింది, దీనిని దాటడం చాలా దుర్లభంగా ఉంది. ఈ కాల
ప్రభావం చూడండి, ఇంత పసివాడి మాటలకి బుద్ధిమంతులైన ఈ పెద్దల బుద్ధులు నీతిని ఎలా
తప్పాయో?

10.2-789-వ.

ఇట్లు దప్పిన తెఱం గెట్టనినఁ బాత్రాపాత్ర వివేకంబు సేయనేర్చిన విజ్ఞాననిపుణులు, నున్నతసత్త్వ
గరిష్ఠులు, బహువిధ తపోవ్రత నియమశీలురు, ననల్పతేజులు, మహేశ్వర్యశక్తిధరులు,
బరతత్త్వవేదులు, నఖిలలోకపాలపూజితులు, విగతపాపులు, బరమయోగీంద్రులు నుండ వీరిం
గైకొనక వివేకరహితులై గోపాలబాలునిం బూజసేయుటకు నెట్లు సమ్మతించిరి; పురోడాశంబు
సృగాలంబున కర్తవ్యంబగునే? యదియునుంగాక.

టీకా:

ఇట్లు = ఈ విధముగ; తప్పిన = తప్పినట్టి; తెఱంగు = క్రమము; ఎట్లు = ఏ విధముగా; అనినన్ =
అనగా; పాత్రాపాత్ర = యుక్తాయుక్తములు; వివేకంబు = విడమరచి తెలియు తెలివి; చేయ =

ఉపయోగించు; నేర్చిన = నేర్పు కలిగిన; విజ్ఞన = విశేష జ్ఞానము నందు; నిపుణులున్ =
 నైపుణ్యము కలవారు; ఉన్నత = అధికమైన; సత్త్వ = సాత్విక గుణముచేత; గరిష్ఠులు = గొప్పవారు;
 బహువిధ = అనేక విధములైన; తపః = తపస్సులు చేయు టందు; వ్రత = వ్రతనిష్ఠ లందు; నియమ =
 నియమ పాలన లందు; శీలురు = మెలగువారు; అనల్ప = మిక్కిలి; తేజలు = తేజస్సు కలవారు;
 మహాత్ = మహాత్ము; ఐశ్వర్య = అష్టైశ్వర్యములు (అణిమాది); శక్తి = సర్వశక్తులు (సర్వజ్ఞత్వాది);
 ధరులు = పొందినవారు; పరతత్వ = పరబ్రహ్మను; వేదులు = తెలిసినవారు; అఖిల = సర్వ; లోకపాల
 = ఎల్ల లోకములలోని ప్రభులచేత; పూజితులు = గౌరవింపబడువారు; విగత = తొలగిన; పాపులు =
 పాపములు కలవారు {త్రివిధపాపములు - 1అంహ (దోషము) 2ఆగము (తప్పు) 3ఏనస్సు
 (అపరాధము)); పరమ = ఉత్కృష్టమైన; యోగి = ఋషి; ఇంద్రులు = శ్రేష్ఠులు; ఉండన్ = ఉండగా;
 వీరిన్ = వీరెవరిని; కైకొనక = లక్ష్యపెట్టకుండ; వివేకరహితులు = తెలివితేలినివారు; ఐ = అయ్యి; గోపాల
 = గొల్ల; బాలునిన్ = పిల్లవానిని; పూజచేయుటకున్ = పూజించుటకు; ఎట్లు = ఏ విధముగ;
 సమ్మతించిరి = ఒప్పుకొన్నారు; పురోడాశంబున్ = యజ్ఞ శిష్ట హవిస్సునకు; సృగాలంబున్ = నక్క;
 కున్ = కు; అర్థంబు = తగినది; అగునే = ఔతుండా, కాదు; అదియునున్ = అంతే; కాక = కాకుండా.

భావము:

నీతి తప్పాయని ఎలా అంటున్నావు అంటారా! యోగ్యత అయోగ్యతలనూ నిర్ణయించ గలిగిన
 మహా వివేకులు, గొప్ప సత్త్వగుణ సంపన్నులు, పాపరహితులు, సకల విధ మహా తపస్సులు,
 వ్రతశీలులు, మహా నియమ పాలకులు, అమిత తేజోశాలురు, గొప్ప ఐశ్వర్యవంతులు,
 బ్రహ్మజ్ఞానులు, సమస్త లోకపాలుర చేత పూజింపబడువారు, యోగీశ్వరులు ఎందరో ఈ సభలో
 ఉన్నారు. వీరందరినీ లెక్కించక బుద్ధిహీనుడైన ఒక గొల్లపిల్లవాడిని పూజించటానికి ఎలా
 సమ్మతించారు. యజ్ఞం కోసం ఉద్దేశించిన పురోడాశం నక్కకు ఎలా అర్థమవుతుంది?
 అంతేకాకుండా...

10.2-790-నీ.

గురుదేవశూన్యుండు, కులగోత్రరహితుండు,-

దలీదంధ్రు లెవ్వరో తడవఁ గాన,

మప్పులఁ బొరలెడు, నాదిమధ్యావసా-

నంబులం దరయ మానంబు లేదు,
బహురూపియై పెక్కుభంగుల వర్తించు,-
వావి వర్తనములు వరుస లేవు
పరికింప విగతసంబంధుండు, తలపోయ-
మానిమిత్తంబున మాని సయ్యె

10.2-790.1-తే.

బరగ మున్ను యయాతిశాపమునఁ జేసి
వాసి కెక్కడు యీ యదువంశమెల్ల,
బ్రహ్మతేజంబు నెల్లఁ గోల్పడిన యితఁడు
బ్రహ్మముషి సేవ్యుఁ డగునె గోపాలకుండు?

టీకా:

గురు = చెప్పగల గురువులు కాని; దేవ = పూజించదగ్గ దేవతలు కాని; శూన్యుండు = లేనివాడు;
కుల = కులము కాని; గోత్ర = గోత్రము కాని; రహితుండు = లేనివాడు; తల్లిదండ్రులు = జన్మకారకులు;
ఎవ్వరో = ఎవరో; తడవన్ = ఎంతవిచారించినా; కానము = తెలిసికొనలేము; అప్పులన్ = నీటిలో;
పొరలెడున్ = పడుకొని ఉంటాడు; ఆది = మొదలు, పుట్టుక; మధ్య = నడుమ, జీవితం;
అవసానంబులన్ = తుదల, మరణముల; అందున్ = లో; అరయన్ = తరచిచూసినచో; మానంబు =
గౌరవము, మేర; లేదు = లేదు; బహు = అనేక; రూపి = వేషాలేసేవాడు, అవతారాలెత్తేవాడు; ఐ =
అయ్య; పెక్కు = అనేకమైన; భంగులన్ = విధములుగా; వర్తించున్ = నటించును, మెలగును; వావి =
సంబంధముననుసరించి; వర్తనములు = మెలగుటలేదు; వరుసలు = బంధుత్వములు,
తగులములు; లేవు = లేవు; పరికింపన్ = చక్కగావిచారించినను; విగత = తొలగిన, ఎప్పుడులేని;
సంబంధుండు = సంబంధాలు కలవాడు, బంధములుకలవాడు; తలపోయన్ = ఆలోచించి
చూసినచో; మా = మా; నిమిత్తంబునన్ = మూలమున, కోసము; మానిసి = మర్యాదస్తుడు, మనిషి
అవతారము ఎత్తినవాడు; అయ్యెన్ = అయ్యెను; పరగన్ = ప్రసిద్ధముగా; మున్ను = పూర్వము;
యయాతి = యయాతి ఇచ్చిన; శాపమునన్ = శాపము; చేసి = వలన; వాసి = ప్రసిద్ధి; కిన్ = కి;
ఎక్కడు = వృద్ధిచెందదు; ఈ = ఈ; యాదవ = యాదవుల; వంశము = కులము; ఎల్లన్ =

సమస్తమును; బ్రహ్మతేజంబున్ = బ్రాహ్మణతేజస్సును; ఎల్లన్ = అంతటిని; కోల్పడిన = పొగొట్టుకొన్న; ఇతడు = వీడు; బ్రహ్మబుషి = బ్రహ్మర్షులచేత; సేవ్యుడు = సేవింపదగినవాడు; అగునె = ఔతాడా; గోపాలకుండు = గోవులుకాయువాడు, కృష్ణుడు.

భావము:

ఈ కృష్ణుడికి గురువులు దేవుడు లేరు, కులం గోత్రం లేవు, తల్లితండ్రులు ఎవరో తెలియదు, నీటి మీద శయనిస్తాడు, ఆది మధ్యాంతాలు కానరావు, నటుడిలా అనేక రూపాలు ధరిస్తూ రకరకాలరీతులలో ప్రవర్తిస్తుంటాడు, వర్తించే వావివరుసులు లేవు, ఏ బాంధవ్యబంధాలు లేవు. ఇతడు మా కారణంగానే మాననీయుడయ్యాడు కానీ, యయాతిశాపం వలన ఈ యదువంశం ప్రసిద్ధి అణగారిపోయింది. వీరి వంశం బ్రహ్మతేజాన్నికోల్పోయింది. ఇలాంటి ఈ గోపాలకుడు బ్రహ్మర్షుల పూజకు ఎలా అర్హుడవుతాడు?

10.2-791-క.

జారుడు, జన్మావధియును

జోరుడు, ముప్పొక్కలాడు సుమహితపూజా

చారక్రియలకు నర్హుడె?

వారక యితఁ డనుచు నశుభవాక్యస్ఫూర్తిన్.

టీకా:

జారుడు = పెక్కులతో గడపువాడు; జన్మావధియును = పుట్టిన నాటనుండి, జన్మజన్మల; చోరుడు = దొంగ, అపహరించువాడు; ముప్పొక్కలాడు = ముప్పు+పోకల+ఆడి (ప్రమాద కరమైన వర్తనల వాడు), మూడు+పోకల+ఆడు, త్రిగుణాత్మకుడైన భగవంతుడు {త్రిగుణాత్మకుడు - రజోగుణముచే సృష్టి సత్వగుణముచే స్థితి తమోగుణముచే లయము చేయువాడు, భగవంతుడు, విష్ణువు}; సు = మిక్కిలి; మహిత = గొప్ప, గౌరవించెడి; పూజ = అర్చనాది; ఆచార = నడపెడి; క్రియలు = పనులు; కున్ = కు; అర్హుడె = తగినవాడా; వారక = సంకోచింపకుండ; ఇతడు = ఈ కృష్ణుడు; అనుచున్ = అంటూ; అశుభ = అమంగళకరమైన; వాక్య = మాటలను; స్ఫూర్తిన్ = స్ఫురింపజేయుచు.

భావము:

ఇతడు పుట్టింది మొదలు చోరుడు, జారుడు, మూడు త్రోవల్లో నడచేవాడు. మరి ఇతగాడు ఇంత గొప్ప పూజకు ఎలా అర్హుడు అవుతాడు?" అంటూ అమంగళకరమైన మాటలతో శిశుపాలుడు శ్రీకృష్ణుడిని నిందించాడు.

10.2-792-చ.

అని తను దూఱినాడిన ము**రాం**తకుడా శిశుపాలు వాక్యముల్

విని మదిఁ జీరికిం గొనఁడు **వి**శ్రుతఫేరవ రావ మాత్మఁ గై

కొనని మృగేంద్రరీతి ముని**కో**టియు రాజులుఁ బద్మనాభు నా

డిన యవినీతి భాషలకు **డె**ందమునం గడు వంత నొందుచున్.

టీకా:

అని = ఆ విధముగా పలికి; తను = తనను; దూఱినాడిన = నిందించగా; మురాంతకుడు = కృష్ణుడు;
ఆ = ఆ యొక్క; శిశుపాలున్ = శిశుపాలుని; వాక్యముల్ = మాటలను; విని = వినినను; మదిన్ =
మనసు నందు; చీరికింగొనడు = లెక్కచేయడు; విశ్రుత = గట్టిగా వినబడిన; ఫేరవ = నక్క;
రావమున్ = కూతలను; ఆత్మన్ = తనలో; కైకొనని = లెక్కచేయని; మృగేంద్రు = సింహము; రీతిన్ =
వలె; ముని = మునులు; కోటియున్ = అందరు; రాజులున్ = రాజులు; పద్మనాభున్ = కృష్ణుని; ఆడిన
= అన్నట్టి; అవినీతి = నీతిమాలిన; భాషల్ = మాటల; కున్ = కు; డెందమున్ = మనసు నందు;
కడున్ = మిక్కిలిగా; వంతన్ = సంతాపము; ఒందుచున్ = పొందుతు.

భావము:

ఇలా శిశుపాలుడు నిందిస్తూ ఉంటే, నక్కకూతలను లెక్కపెట్టని సింహంలాగా శ్రీకృష్ణుడు
లక్ష్మ్యపెట్టలేదు కానీ, సభలో ఉన్న ఋషులు, రాజులు, మాత్రం శిశుపాలుడు పలికిన దుర్భాషలకు
చాలా బాధపడ్డారు.

10.2-793-ఉ.

వీనులుమూసికొంచు వినవిస్మయ మంచు "ముకుంద! మాధవా!

శ్రీనిధి! వీని నేగతికిఁ జేరెదొ" యంచు దురాత్ముఁ దిట్టుచు

న్నారనాథులున్ మునులు నచ్చట నిల్వక పోవఁ బాండు సం

తానము లప్రమేయ బలదర్ప మహోద్ధత రోషచిత్తులై.

టీకా:

వీనులున్ = చెవులు; మూసికొంచున్ = మూసేసుకొంటు; వినన్ = వినుటకు; విస్మయము = వింతలు; అంచున్ = అనుచు; ముకుంద = కృష్ణా; మాధవా = కృష్ణా; శ్రీనిధి = కృష్ణా {శ్రీనిధిః- ఐశ్వర్యానికి నిధి, విష్ణుసహస్రనామాలలో 608వ నామం}; వీనిన్ = ఇతనిని; ఏ = ఎలాంటి; గతి = గతి; కిన్ = కి; చేరెదొ = చేరుస్తావో; అంచున్ = అనుచు; దురాత్మున్ = చెడ్డతలపు కలవానిని; తిట్టుచున్ = నిందించుచు; ఆ = ఆ; నరనాథులున్ = రాజులు; మునులు = ఋషులు; అచ్చటన్ = అక్కడ; నిల్వక = నిలబడకుండ; పోవన్ = వెళ్ళిపోగా; పాండుసంతానములు = పాండవులు; అప్రమేయ = మేరలేని; బల = సైనికబలములు; దర్ప = అహంకారములచే; మహా = మిక్కిలి; ఉద్ధతన్ = అతిశయించిన; రోష = కోపముతోటి; చిత్తులు = మనస్సులు కలవారు; ఐ = అయ్యి.

భావము:

కృష్ణుడిని నిందిస్తున్న శిశుపాలుడి దురాలాపాలను వినలేక మునులు రాజులు చెవులు మూసుకుని ఆశ్చర్యపడుతూ "ఓ కృష్ణా! వీడిని ఎలా కడతేరుస్తావో ఏమిటో?" అంటూ శిశుపాలుడిని నిందిస్తూ సభ నుంచి నిష్క్రమించారు. పాండవులకు శిశుపాలుడి మీద ఎంతో కోపం వచ్చింది.

10.2-794-వ.

అప్పుడు కేకయ స్పంజయభూపతులుం దామును వివిధాయుధ పాణులై యదల్చి నిల్చిన వాఁడునుం బిటుతివక యదల్చి పలకయు వాలునుం గైకొని, భుజాగర్వదుర్వారుండై గోవిందునిఁ దదనువర్తులైన వారలం గుపితుండై నిందింప నమ్ముకుందుం డాగ్రహంబున లేచి తన కట్టెదుర నెదిర్చియున్న శిశుపాలుని రూక్షేక్షణంబుల వీక్షించుచు, నా క్షణంబ తన్మస్తకంబు నిశితధారా కరాళంబైన చక్రంబున నవక్రపరాక్రముండై రుధిరంబు దొరఁగం దునుమ, నమ్మహాకలకలం

బాకర్ణించి చైద్యబలంబులు దదీయపక్షచరులైన భూపతులును గనుకనిం బఱచి;
రయ్యవసరంబున.

టీకా:

అప్పుడు = ఆ సమయము నందు; కేకయ = కేకయ దేశములకు; స్పంజయ = స్పంజయ
దేశములకు; భూపతులున్ = రాజులు; తామును = వారు; వివిధ = పెక్కువిధములైన; ఆయుధ =
ఆయుధములు; పాణులు = చేత ధరించినవారు; ఐ = అయ్యి; అదల్చి = అదలించి; నిల్చినన్ =
నిలబడగా; వాడును = ఆ శిశుపాలుడు; పిఱుతివక = వెనుదీయకుండా; అదల్చి = అదలించి;
పలకయున్ = డాలు; వాలునున్ = కత్తి; కైకొని = చేపట్టి; భుజా = బాహుబలము వలని; గర్వ =
గర్వముచేత; దుర్వారుండు = వారింపరానివాడు; ఐ = అయ్యి; గోవిందునిన్ = కృష్ణుని; తత్ = అతని;
అనువర్తులు = అనుసరించువారు; ఐన = అయిన; వారలన్ = వారిని; కుపితుండు =
కోపించినవాడు; ఐ = అయ్యి; నిందింపన్ = దూషింపగా; ఆ = ఆ; ముకుందుండు = కృష్ణుడు;
ఆగ్రహంబునన్ = కోపముతో; లేచి = లేచి నిలబడి; తన = తనకు; కట్టెదురన్ = ఎట్టెదురుగా; ఎదిర్చి
= ఎదిరించి; ఉన్న = ఉన్నట్టి; శిశుపాలునిన్ = శిశుపాలుని; రూక్ష = కరుకైన; ఈక్షణంబులన్ =
చూపులతో; వీక్షించుచున్ = చూస్తు; ఆ = ఆ; క్షణంబ = క్షణములోనే, వెంటనే; తత్ = అతని;
మస్తకంబున్ = తలను; నిశిత = వాడియైన; ధారా = అంచులతో; కరాళంబు = భయంకరము; ఐన =
అయిన; చక్రంబున్ = చక్రమును; అవక్ర = తిరుగులేని; పరాక్రముండు = పరాక్రమము కలవాడు; ఐ =
అయ్యి; రుధిరంబున్ = రక్తములు; తొరగన్ = కారునట్లుగా; తునుమన్ = నరికివేయగా; ఆ = ఆ;
మహా = గొప్ప; కలకలంబున్ = కోలాహలమును; ఆకర్ణించి = విని; చైద్య = శిశుపాలుని {చైద్యుడు -
చేది దేశపువాడు, శిశుపాలుడు}; బలంబులున్ = సైన్యము; తదీయ = అతని; పక్ష = వైపున; చరులు
= మెలగువారు; ఐన = అయిన; భూపతులున్ = రాజులును; కనుకనిన్ = సంభ్రమముతో; పఱచిరి =
పారిపోయిరి; ఆ = ఆ; అవసరంబునన్ = సమయము నందు.

భావము:

ఆ సమయంలో కేకయ రాజులు, స్పంజయ రాజులు, పాండవులు ఆయుధాలు ధరించి
శిశుపాలుడిని అదలించి నిలబడ్డారు. వాడు కూడ భుజబలగర్వంతో పాండ వాదులను
లక్ష్యపెట్టక, కత్తి డాలూ పట్టుకుని కృష్ణుడిని అతడిని అనుసరించే వారిని కోపంగా

నిందించసాగాడు. అప్పుడు ముకుందుడు ఆగ్రహంతో లేచి తనకు ఎదురుగా పొరుకు సిద్ధంగా ఉన్న శిశుపాలుడిని తీవ్రంగా చూస్తూ, బహు వాడి కలదైన తన సుదర్శన చక్రంతో వాడి తల తరిగాడు. ఆ భయంకర కలకలాన్ని వినిన చూసిన, శిశుపాలుడి సైన్యము, అతడి పక్షపు రాజులు తత్తరపాటుతో పారిపోయారు. అప్పుడు.....

10.2-795-క.

మునివరులును జనపతులును

కనుగొని వెఱుగంద జైద్యుఁ గాత్రమునందుం

డనుపమ తేజము వెలువడి

వనజోదరు దేహమందు వడిఁ జొచ్చె నృపా!"

టీకా:

ముని = ముని; వరులును = ఉత్తములు; జనపతులునున్ = రాజులు; కనుగొని = చూసి; వెఱుగు = ఆశ్చర్యము; అందన్ = పొందగా; జైద్యు = శిశుపాలుని; గాత్రమున్ = దేహము; అందుండి = నుండి; అనుపమ = సాటిలేని; తేజము = తేజస్సు; వెలువడి = బయటకు వచ్చి; వనజోదరు = కృష్ణుని; దేహము = శరీరము; అందున్ = లో; వడిన్ = వేగమే; చొచ్చెన్ = ప్రవేశించెను; నృపా = రాజా.

భావము:

ఓ పరీక్షిన్మహారాజా! ఆ సమయంలో శిశుపాలుని దేహానుంచి దేదీప్యమానమైన తేజస్సు వెలువడి ఆ పద్మనాభుడు కృష్ణుడు శరీరంలో ప్రవేశించింది, మునీశ్వరులు రాజులు అది చూసి ఆశ్చర్యపోయారు."

10.2-796-వ.

అనిన మునివరునకు భూవరుం డిట్లనియె.

టీకా:

అనినన్ = అనగా; మునివరున్ = శుకుని; కున్ = కి; భూవరుండు = పరీక్షిత్తు; ఇట్లు = ఈ విధముగ;
అనియె = పలికెను.

భావము:

ఇలా చెప్పిన శుక యోగీశ్వరుడితో మహారాజు పరీక్షిత్తు ఇలా అన్నాడు.

10.2-797-క.

"కమలాక్షుని నిందించిన

దమఘోషతనూభవుండు దారుణ మల కూ

పమునుం బొందక యే క్రియ

సుమహితమతిఁ గృష్ణునందుఁ జొచ్చె మునీంద్రా!"

టీకా:

కమలాక్షునిన్ = కృష్ణుని; నిందించిన = దూషించినట్టి; దమఘోషతనూభవుండు = శిశుపాలుడు;
దారుణ = భయంకరమైన; మలకూపమునున్ = మలమునుయ్యి కల నరకమును; పొందక =
పొందకుండు; ఏ = ఏ; క్రియన్ = విధమైన; సుమహిత = మిక్కిలిగొప్ప; మతిన్ = జ్ఞాని; కృష్ణున్ =
శ్రీకృష్ణభగవానుని; అందున్ = అందు; చొచ్చెన్ = ప్రవేశించెను; ముని = ముని; ఇంద్రా = శ్రేష్ఠుడా.

భావము:

"ఓ మునీశ్వరా! శుకా! శ్రీకృష్ణుడిని అంతగా దూషించిన ఆ దమఘోష సుతుడైన శిశుపాలుడు
భయంకర నరకకూపంలో పడకుండా, అంత గొప్పగా భగవంతుడైన కృష్ణుడిలో ఎలా
ప్రవేశించాడయ్యా."

10.2-798-వ.

అనిన శుకయోగి రాజయోగి కిట్లనియె.

టీకా:

అనినన్ = అనగా; శుక = శుకుడు అను; యోగి = ముని; రాజయోగి = రాజర్షి; కిన్ = కి; ఇట్లు = ఈ విధముగ; అనియె = పలికెను.

భావము:

ఈ మాదిరిగా సందేహం వెలిబుచ్చిన మహారాజుతో మహర్షి ఇలా అన్నాడు.

10.2-799-మ.

"మధుదైత్యాంతకుమీది మత్సరమునన్ మత్తిల్లి జన్మత్రయా
వధి యే ప్రొద్దుఁ దదీయ రూప గుణ దివ్యధ్యాన పారీణ ధీ
నిధి యౌటన్ శిశుపాలభూవిభుఁడు తా నిర్ధూత సర్వాఘుఁడై
విధి రుద్రాదుల కందరాని పదవిన్ వే పొందె నుర్విశ్వరా!

టీకా:

మధుదైత్యాంతకు = కృష్ణుని; మీది = పై కల; మత్సరమునన్ = విరోధముచేత; మత్తిల్లి = మత్తెక్కి; జన్మ
= జన్మములు; త్రయా = మూడు (3); అవధిన్ = కాలవ్యవధిలో; ఏ = ఏ ఒక్క; ప్రొద్దున్ = పూట;
తదీయ = అతని; రూప = స్వరూపమును; గుణ = గుణములను; దివ్య = గొప్పగా; ధ్యాన = ధ్యానించు
టందు; పారీణ = నైపుణ్యము నొందిన; ధీ = బుద్ధికి; నిధి = ఉనికిపట్టయినవాడు; ఔటన్ =
అగుటచేత; శిశుపాల = శిశుపాలుడు అను; భూవిభుడు = రాజు; తాన్ = తాను; నిర్ధూత = పూర్తిగా
ఎగురగొట్టబడిన; సర్వా = ఎల్ల; అఘుడు = పాపములు కలవాడు; ఐ = అయ్యి; విధి = బ్రహ్మదేవుడు;
రుద్ర = శివుడు; ఆదుల్ = మున్నగువారి; కిన్ = కి; అందరాని = పొందలేనట్టి; పదవిన్ = స్థానమును;
వేన్ = వేగముగా; పొందెను = పొందెను; ఉర్విశ్వరా = రాజు.

భావము:

"ఓ రాజేంద్రా! పరీక్షిత్తూ! మధుసూదనుడైన శ్రీహరి మీది మాత్సర్యంతో మదోన్మత్తుడై మూడు
జన్మలనుండి విడువకుండా నిందించడం పేర, ఎల్లప్పుడు ఆ విష్ణుమూర్తి దివ్యమైన రూప

గుణాలను ధ్యానిస్తూ ఉండడం వలన, పాపాలు సమస్తం నుండి విముక్తుడై ఈ శిశుపాలుడు బ్రహ్మరుద్రాదులకు సైతం అందరాని పదవిని అందుకున్నాడు.

దశమ స్కంధము - ఉత్తర : ధర్మరాజాదుల అవభృథంబు

10.2-800-వ.

అంత ధర్మనందనుండు ఋత్విగ్గణంబులను సదస్యులను బహుదక్షిణలం దనిపి వివిధార్చనలం బూజించి యవభృథస్నానక్రియా పరితోషంబున.

టీకా:

అంతన్ = పిమ్మట; ధర్మనందనుండు = ధర్మరాజు; ఋత్విగ్ = యాజ్ఞకుల; గణంబులను = సమూహములను; సదస్యులను = యజ్ఞ విధి పరీక్షాధికారులను; బహు = పెక్కువిధములైన; దక్షిణలన్ = దక్షిణలతో; తనిపి = తృప్తిపరచి; వివిధ = నానా విధ; అర్చనలన్ = పూజలచేత; పూజించి = అర్చించి; అవభృథస్నాన = అవభృథస్నానము అను (అవభృథము - యజ్ఞము కడపట న్యూనాతిరిక్తదోష పరిహారార్థము చేయు స్నాన కర్మము); క్రియా = కార్యక్రమమువలని; పరితోషంబునన్ = సంతోషముతో.

భావము:

అటు పిమ్మట, ధర్మరాజు యజ్ఞం చేయించిన ఋత్విక్కులను, యజ్ఞానికి విచ్చేసిన సదస్యులను అనేక దక్షిణలతో తృప్తిపొందించి, వివిధ విధాలుగా పూజించి యాగాంతంలో చేసే అవభృథస్నానానికి బయలుదేరాడు.

10.2-801-నీ.

మురజ, మృదంగ, గోముఖ, శంఖ, డిండిమ,-

పణవాది రవము లంబరము నిండఁ,

గవి, సూత, మాగధ, గాయక, వంది, వై-

తాళిక వినుతు లందంద బెరయ,

వితతమర్దళ వేణు వీణారవంబుల-

గతులకు నర్తకీగతులు సెలగగ,

దరళ విచిత్రక ధ్వజపతాకాంకిత-

స్యందన గజ వాజిచయములెక్కి

10.2-801.1-తే.

సుత, సహోదర, హిత, పురోహితజనంబు

గటక, కేయూర, హార, కంకణ, కిరీట,

వస్త్ర, మాల్యానులేపనవ్రాతములను

విభవ మొప్పారగ గైసేసి వెడల నంత.

టీకా:

మురజ = డోలు; మృదంగ = మద్దెల; గోముఖ = ఆవుమెడరూపుచర్మవాద్యము; శంఖ = శంఖము;

డిండిమ = డిండిమము (డిండిమము - రాయడిగిడిగిడిమను వాద్యవిశేషము); పణవ = ఉడుక;

ఆది = మున్నగువాని; రవములు = ధ్వనులు; అంబరమున్ = మిన్ను, ఆకాశము; నిండన్ =

నిండిపోగా; కవి = కవుల; సూత = భట్టాజుల; మాగధ = వంశావళి చదువువారి; గాయక =

కీర్తించువారి; వంది = స్తుతిపాఠకుల; వైతాళిక = మేలుకొలుపువారి; వినుతులన్ = స్తోత్రములను;

అందందన్ = మాటిమాటికి; బెరయన్ = వ్యాపిస్తుండగా; వితత = అనేకమైన; మర్దళ = మద్దెలల;

వేణు = పిల్లనగ్రోవుల; వీణా = వీణల; రవంబులన్ = ధ్వనులందలి; గతుల్ = గతులు, నడకలు

(గతులు - సంగీతమునందలి ధ్వని భేదములు); కున్ = కు; నర్తకీ = నర్తకీమణుల యొక్క; గతులు =

నడకలు, నాట్య విధములు; చెలగన్ = చెలరేగుతుండగా; తరళ = చలిస్తున్న; విచిత్రక =

చిత్రవర్ణములుకల; ధ్వజ = స్తంభములయొక్క; పతాక = జండాలుచే; అంకిత = గుర్తుపెట్టబడిన;

స్యందన = రథములు; గజ = ఏనుగులు; వాజి = గుఱ్ఱముల; చయములున్ = సమూహములను;

ఎక్కి = ఎక్కి; సుత = కొడుకులు; సహోదర = తోడబుట్టిన వారు; హిత = ఆప్తులు; పురోహిత =

పురోహితులు; జనంబు = ప్రజలు; కటక = కాలి అందెల; కేయూర = భుజకీర్తులు, బాహుపురులు;

హార = ముత్యాలపేరులు; కంకణ = చేతికడియములు; కిరీట = తలమీది కిరీటములు; వస్త్ర = బట్టలు;

మాల్య = పూలదండలు; అనులేపన = మైపూతల; వ్రాతములను = సమూహములను; విభవము =
వైభవము; ఒప్పారన్ = అతిశయించగా; వెడలన్ = బయలుదేరగా; అంత = అంతట.

భావము:

అవభృథ సాన్నానికి బయలుదేరిన ధర్మరాజుని ఆయన కుమారులూ, సోదరులూ, మిత్రులూ.
పురోహితులూ హరకేయూర కటకకంకణ కిరీటాది భూషణాలను చక్కగా అలంకరించుకుని, ధ్వజ
పతాకాలతో కూడిన రథాలు గుట్టాలు ఏనుగులు ఎక్కి మహావైభవంతో అనుసరించారు. ఆ
సమయంలో, నింగి నిండేలా డోలు, మృదంగము, గోముఖము, శంఖము, డిండిమము, పణవము
మున్నగు నానావిధ వాద్యాల ధ్వనులు మ్రోగసాగాయి. కవి, సూత, వైతాళిక, వంది మాగధుల
పొగడ్తలు మించసాగాయి. వేణు వీణారవాలకు అనుకూలంగా నాట్యకత్తెలు నృత్యం
చేయసాగారు.

10.2-802-వ.

మఱియు యదు, సృంజయ, కాంభోజ, కురు, కేకయ, కోసల, భూపాల ముఖ్యులు చతుర్విధ
సేనాసమేతులై ధరణి గంపింప వెన్నడి నడతేర, ఋత్విజ్ఞీకాయంబును సదస్యులను బ్రహ్మ
ఘోషంబు లొలయ మున్నిడికొని, శోభమానానూన ప్రభాభాసమాన సువర్ణమయమాలికా
దివ్యమణిహారంబులు గంఠంబునం దేజరిల్ల, నున్నత జవాశ్వంబులం బూన్చిన పుష్పరథంబుఁ
గళత్ర సమేతుండై యెక్కి, యతిమనోహర విభవాభిరాముండై చనుదెంచు చుండె; నప్పుడు
వారాంగనా జనంబులు దమ తమ వారలం గూడికొని.

టీకా:

మఱియున్ = ఇంకను; యదు = యదువంశపు; సృంజయ = సృంజయ దేశములకు; కాంభోజ =
కాంభోజ దేశమునకు; కురు = కురువంశపు; కేకయ = కేకయ దేశములకు; కోసల = కోసల
దేశములకు; భూపాల = రాజులు; ముఖ్యులు = మొదలగువారు; చతుర్విధ = గజరథహయపదాతి
దళ; సేనా = సేనలతో; సమేతులు = కూడినవారు; ఐ = అయ్యి; ధరణి = భూమి; కంపింపన్ =
కంపిస్తుండగా; వెన్నడి = వెన్నంటి; నడతేరన్ = నడచి రాగా; ఋత్విజ్ఞ్ = ఋత్విక్కుల; నికాయంబును
= సమూహములను; సదస్యులను = యజ్ఞ విధి పరీక్షాధికారులను; బ్రహ్మ = వేదపఠన;

ఘోషంబులు = ధ్వనులు; ఒలయన్ = వ్యాపిస్తుండగా; మున్ను = ముందుపక్క; ఇడికొని =
 ఉంచుకొని; శోభమాన = వెలుగుతున్న; అనూన = మిక్కుటమైన; ప్రభా = కాంతులతో; భాసమైన =
 తేజరిల్లుతున్న; సువర్ణ = బంగరముతో; మయ = నిండుగా గల; మాలికా = దండలు; దివ్య =
 దివ్యమైన; మణి = రత్నాల; హారంబులు = కంఠహారములు; కంఠంబునన్ = మెడల యందు;
 తేజరిల్లన్ = మెరుస్తుండగా; ఉన్నత = ఎత్తైన; జవ = మిక్కిలి వేగము కల; అశ్వంబులన్ =
 గుఱ్ఱములను; పూన్చిన = కట్టిన; పుష్పరథంబున్ = పూలరథమును; కళత్ర = భార్యలతో; సమేతుండు
 = కూడినవాడు; ఐ = అయ్యి; ఎక్కి = ఎక్కి; అతి = మిక్కిలి; మనోహర = అందమైన; విభవ =
 వైభవములచే; అభిరాముండు = చక్కటివాడు; ఐ = అయ్యి; చనుదెంచుచుండెను = వస్తూ ఉండెను;
 అప్పుడు = ఆ సమయము నందు; వారాంగనా = వేశ్యల; జనంబులున్ = సమూహములు; తమ =
 వారికి కావలసిన; వారలన్ = వారితో; కూడికొని = చేరుకొని;

భావము:

అంతేకాకుండా, ఆ అవభృథ స్నానానికి యదు, సృంజయ, కాంభోజ, కేకయ, కోసల దేశాల రాజులు
 చతురంగ బలాలతో వెంట వస్తున్నారు. ఋత్విక్కులు సదన్యులు వేదపారాయణం చేస్తూ ముందు
 నడుస్తున్నారు. ఆ విధంగా ధర్మరాజు సువర్ణమయమైన దివ్యమణిహారాలు దేదీప్యమానంగా
 కంఠంలో ప్రకాశిస్తుండగా, మిక్కిలి వేగవంతమైన గుఱ్ఱాలను పూన్చిన పుష్పరథాన్ని
 భార్యాసమేతంగా అధిరోహించి మహావైభవంతో ప్రయాణం సాగించాడు

10.2-803-సీ.

కనకాద్రిసానుసంగత కేకినుల భాతిఁ-

గ్రొమ్మళ్ళు వీచపుల రునిసి యాడఁ,

దరళ తాటంక ముక్తాఫలాంశుద్యుతుల్-

చెక్కుటద్దములతోఁ జెలిమిసేయఁ,

బొలసి యదృశ్యమై పోని క్రొమ్మెఱుగుల-

గతులఁ గటాక్షదీధితులు దనర,

మంచుపై నెగయ నుంకించు జక్కవ లనఁ-

జన్నులు జిలుగు కంచలల నలుమ,

10.2-803.1-తే.

మహితకుచభారకంపితమధ్య లగుచు,
నర్థి మొలనూళ్ళు మెఱయఁ బయ్యదలు జారఁ,
గరసరోజాతకంకణక్వణనములునుఁ
జరణనూపురఘోషముల్ సందడింప.

టీకా:

కనకాద్రి = మేరుపర్వతము యొక్క; సాను = చరియలందు; సంగత = కూడియున్న; కేకినుల = ఆడునెమళ్ళ; భాతిన్ = వలె; క్రొత్త = నవీనమైన; ముళ్ళు = జుట్టుముడులు; వీపులన్ = వీపులమీద; గునిసి = తుళ్ళి; ఆడన్ = ఊగుతుండగా; తరళ = చలిస్తున్న; తాటంక = చెవిలోలకులు అందలి; ముక్తాఫల = ముత్యాల; అంశు = ప్రకాశముల; ద్యుతుల్ = కాంతలు; చెక్కుటి = చెక్కిళ్ళు అను; అద్దముల్ = అద్దముల; తోన్ = తోటి; చెలిమి = స్నేహము; చేయన్ = చేయగా; పొలసి = వ్యాపించి; అదృశ్యము = కనబడిపోకుండుట; ఐపోని = కానట్టి; క్రొమ్మెఱుగుల = క్రొత్త మెరుపుల; గతులన్ = రీతులతో; కటాక్ష = కడకంటిచూపుల; దీధితులున్ = కాంతులు; తనరన్ = ఒప్పగా; మంచు = మంచు; పైన్ = మీదకి; ఎగయను = ఎగరాలని; అంకించు = ప్రయత్నిస్తున్న; జక్కవలు = చక్రవాకాలు; అనన్ = అన్నట్లుగా; చన్నులు = స్తనములు; జిలుగు = మెరుపుల; కంచలలన్ = రవికలందు; అఱుమన్ = ఉబుకుతుండగా; మహిత = పెద్ద; కుచ = స్తనముల; భార = బరువుచేత; కంపిత = వణకుచున్న; మధ్యలు = నడుములుకలవారు; అగుచున్ = ఔతు; అర్థిన్ = కోరి, కావాలని; మొలనూళ్ళు = మొలతాళ్ళు; మెఱయన్ = ప్రకాశించునట్లుగా; పయ్యదలు = పైటలు; జారన్ = జారగా; కర = చేతులు అను; సరోజాత = కమలములందలి; కంకణ = గాజుల; క్షణనములును = గలగలమను చప్పుళ్ళు; చరణ = కాలి; నూపుర = అందెల; ఘోషములున్ = ధ్వనులు; సందడింపన్ = సందడిచేయగా.

భావము:

ఆ సమయంలో మేరుపర్వత చరియలలోని నెమిళ్ళలాగ జుట్టుముడులు వీపుల మీద నృత్యం చేస్తుండగా; ముత్యాల చెవిదుద్దుల కాంతులు చెక్కుటద్దాలతో స్నేహం చేస్తుండగా; చెరిగిపోని

మెరుపుతీగల్లాంటి కడగంటి చూపులు వెలుగులు వెదజల్లుతుండగా; మంచు మీద నుంచి
 ఎగరటానికి ప్రయత్నంచేసే జక్కవల మాదిరి స్తనాలు రవికలోనుంచి పైకి ఉబుకుతుండగా;
 కుచభారంచేత నడుములు చలిస్తూ ఉండగా; మొలనూళ్ళు మెరుస్తుండగా; పైటలు
 జీరాడుతుండగా; చేతికంకణాల శబ్దాలు కాళ్ళకడియాల సవ్వడలూ సందడిస్తుండగా;
 వేశ్యాంగనలు వారితో కలసి నడిచారు.

10.2-804-వ.

మఱియు నయ్యిందువదన లందంద మందగమనంబునం జెందు ఘర్మజల బిందుసందోహ
 కందళిత మందహాసచంద్రికాసుందర వదనారవిందంబుల నిందిందిర రుచిర
 చికురబృందంబులు చిందఱవందఱలై సందడిగొన, నమందానందహృదయలై, సువర్ణశృంగ
 సంగతంబులైన సంకుమద మలయజ ముఖ సురభితోయంబులు సముదాయంబులై తమ
 తోయంబులవారి పయిం జల్లుచుఁ జెందోవలఁ గెందలిరుల రచియించిన చిమ్మనగ్రోవులఁ
 దావులు గల పూఁదేనియలు నించి, వావులు దెలిపి, లేవలు మీఱఁ, గ్రేవల నుండి యిమ్ములం గని
 చిమ్ముచు, మృగమద కుంకుమ పంకంబునుం గొంకక బింకములం జంకెన లొలయం బంకజ
 సన్నిభంబు లగు మొగంబుల నేమఱించి చరుముచు నుల్లంబులు పల్లవింపఁ బెల్లడరి
 యందియలు గల్లుగల్లుని మొరయఁ, గ్రేళ్లుదాఁటుచుం జారు చంద్రికాసార ఘనసారధూళి మిళిత
 రజనీపరాగంబు రాగంబు రంజిల్లం, గరంబులం బుచ్చికొని శిరంబులం జల్లుచుఁ జిత్తంబుల
 నమ్మత్తకాశినుల వృత్తంబులగు కుచంబుల కెత్తువత్తుమని బిత్తరించు పువ్వుగుత్తులం దత్తఱంబున
 వ్రేయుచుఁ, బరిహసించుచు, నన్యోన్యకర కిసలయ కనకకరండభరితంబగు పన్నీటం జెంగావి
 జిలుఁగుఁ బుట్టంబులు దట్టంబుగాఁ దోఁగి మర్మంబులు బయలు పడిన నగ్గలంబు లగు
 సిగ్గులకు నొప్పిదంబులగు తమ కనుటెప్ప లడ్డంబు సేయుచుఁ, బురుషులుం దాము నారామ
 లభిరామలీలా రసోక్తు లెనయ, నంతరంగంబుల సంతసంబునం బంతంబులిచ్చుచు వసంతంబు
 లాడి రవ్వేళ, నతుల విమానారూఢులైన యింద్రపురంద్రీజనంబులుంబోలె హటకశిబిక లెక్కి,
 నిజచేటికాజనంబులు సేవింపఁ జనుదెంచు భూకాంతకాంతాజనంబులం దమ సరసంబులకు
 నర్హంబులైన ధరణీపాల వధూలలామంబు లాదరించు చెలులపైఁ దమ సఖీజనంబులం
 బురికొల్పి చల్లించుచు, భావగర్భితంబులగువారి చతురసరసోక్తుల మందహాసచంద్రికలు
 ముఖకమల లీలావిలాసలక్ష్మిం బ్రోదిసేయం జని రవ్వీధంబున, నిజసామ్రాజ్య విభవంబు

పూజ్యంబుగా నజాతశత్రుండు గంగాప్రవాహంబున కరిగి యందు నిజవధూయుక్తుండై
శాస్త్రోక్తప్రకారంబున నవభృథస్నానం బాచరించె; నా సమయంబున.

టీకా:

మఱియున్ = ఇంకను; ఆ = ఆ యొక్క; ఇందువదనలు = అందగత్తెలు {ఇందు వదనలు - చంద్రుని
వంటి ముఖములు కలవారు, స్త్రీలు}; అందంద = మాటిమాటికి; మందగమనంబునన్ = మెల్లిగా
నడచుటల చేత; చెందు = కలిగెడి; ఘర్మ = చెమట; జల = నీటి; బిందు = బిందుల; సందోహ =
సమూహముతో; కందళిత = మొలకెత్తుచున్న; మందహాస = చిరునవ్వు అనెడి; చంద్రికా =
వెన్నెలలతో; సుందర = అందమైన; వదన = ముఖములు అను; అరవిందంబులన్ = పద్మములచే;
ఇందిందిర = తుమ్మెదలవంటి; రుచిర = ప్రకాశములు కల; చికుర = ముంగురుల యొక్క;
బృందంబులున్ = సమూహములు; చిందఱవందఱలు = చెదిరినవి; ఐ = అయ్యి; సందడిగొనన్ =
సందడి చేయగా; అమంద = మిక్కిలి; ఆనంద = ఆనందము కల; హృదయలు = మనసులు
కలవారు; ఐ = అయ్యి; సువర్ణ = బంగారు; శృంగ = కొమ్ములు అందు; సంగతంబులు = కూడినవి;
ఐన = అయిన; సంకుమద = జవ్వాజి; మలయజ = మంచిగంధము; ముఖ = మున్నగువానితో;
సురభి = పరిమళించుచున్న; తోయంబులున్ = నీళ్ళను; సముదాయంబులు = గుంపులు
కట్టినవారు; ఐ = అయ్యి; తమ = వారి; తోయంబుల = తోటి; వారి = వారల; పయిన్ = మీద;
చల్లుచున్ = చల్లుతు; చెందోవలన్ = ఎఱ్ఱకలువలతో; కెందలిరులన్ = కెంపు తలిరులతో, ఎఱ్ఱని
చిగురులతో; రచియించిన = తయారుచేసిన; చిమ్మనగ్రోవులన్ = నీళ్ళు చిమ్ము గొట్టముతో {చిమ్మన
క్రోవి - జలక్రీడ లందు నీళ్ళు చిమ్ము గొట్టము}; తావులు = సువాసనలు; కల = కలిగిన;
పూదేనియలున్ = మకరందమును; నించి = నింపి; వావులు = బంధుత్వ వరుసలు; తెలిపి =
చెప్పుతు; రేవలు = ఒయ్యారాలు; మీఱన్ = అతిశయించగా; క్రేవలన్ = పక్కల; నుండి = నుండి;
ఇమ్ములన్ = అనుకూలముగా; కని = చూసి; చిమ్ముచున్ = జల్లుతు; మృగమద = కస్తూరి; కుంకుమ
= కుంకుమము; పంకంబునున్ = ముద్దను; కొంకక = సంకోచించకుండా; బింకములన్ = బిగువు
మాటలతో; జంకెనలు = బెదిరింపులు; ఒలయన్ = ఒలుకుతుండగా; పంకజ = పద్మముల;
సన్నిభంబులు = సరిపోలునవి; అగు = ఐన; మొగంబులన్ = ముఖము లందు; ఏమఱించి = దృష్టి
మళ్ళించి; చరుముచున్ = రాస్తూ; ఉల్లంబులున్ = మనసులు; పల్లవింపన్ = చిగురిస్తుండగా; పెల్లు
= మిక్కిలి; అడరి = విజృంభించి; అందియలు = అందెలు; గల్లుగల్లు = గల్లుగల్లు; అని = అని;

మొరయన్ = మోగుచుండగా; క్రేళ్ళుదాటుచున్ = గెంతుతుదాటుతు; చారు = అందమైన; చంద్రికా =
 వెన్నెలవంటి; సార = ఛాయకలిగిన; ఘనసార = కర్పూరము యొక్క; ధూళి = దుమ్ముతో; మిళిత =
 కలసిన; రజనీ = పసుపు; పరాగంబు = పొడి; రాగంబున్ = ఛాయతో; రంజిల్లన్ = అనురాగము
 పొందగా; కరంబులన్ = చేతులతో; పుచ్చుకొని = తీసుకొని; శిరంబులన్ = తలలమీద; జల్లుచున్ =
 జల్లుతు; చిత్తంబులన్ = మనస్సు లందు; ఆ = ఆ; మత్తకాశినుల = స్త్రీల {మత్తకాశినులు -
 మదముచేత ప్రకాశించునట్టి స్త్రీలు}; వృత్తంబులు = గుండ్రనివి; అగు = ఐన; కుచంబులన్ =
 స్తనముల; కున్ = కు; ఎత్తువత్తుము = సాటివస్తాము; అని = అని; బిత్తరించు = ఒయ్యారాలుపోవు;
 పువ్వు = పూల; గుత్తులన్ = గుత్తులతో; తత్తఱంబునన్ = తొందరలతో; వ్రేయుచున్ = కొట్టుతు;
 పరిహాసించుచున్ = వేళాకోళములు చేయుచు; అన్యోన్య = ఒండొరుల; కర = చేతులు అను;
 కిసలయ = చిగురాకులతో; కనక = బంగారు; కరండ = కరాటములలో, పన్నీటిగొట్టాలలో; భరితంబు
 = నింపినవి; అగు = ఐన; పన్నీటన్ = పన్నీటితో; చెంగావి = మనోజ్ఞమైన ఎరుపురంగు గల; జిలుగు
 = మెరుపుల; పుట్టంబులన్ = వస్త్రములను; దట్టంబుగాన్ = వత్తుగా; తోగి = తడవగా; మర్మంబులు
 = మర్మావయవములు; బయలుపడినన్ = బయటికి కనపడగా; అగ్గలంబులు = అధికములు; అగు
 = ఐన; సిగ్గులు = లజ్జల; కున్ = కు; ఒప్పిదంబులు = చక్కనివి; అగు = ఐన; తమ = తమ యొక్క;
 కనుతెప్పలన్ = కనురెప్పలను; అడ్డంబు = మరుగు; చేయుచున్ = చేస్తు; పురుషులు = మగవారు;
 తామున్ = తాము; ఆ = ఆ; రామలు = స్త్రీలు; అభిరామ = మనోజ్ఞమైన; లీలా = వేడుకల; రసోక్తులు
 = సరసపు మాటలు; ఎనయన్ = పొందుపడగ; అంతరంగంబులన్ = మనసులలో; సంతసంబునన్
 = సంతోషముతో; పంతంబులు = పందెములు; ఇచ్చుచున్ = ఆడుతు; వసంతములు = రంగులు
 జల్లుకొను ఆట; ఆడిరి = ఆడిరి; ఆ = ఆ; వేళన్ = సమయము నందు; అతుల = సాటిలేని; విమాన =
 విమానములపై; ఆరూఢులు = ఎక్కినవారు; ఐన = అగు; ఇంద్ర = ఇంద్రుని యొక్క; పురంద్రీ =
 ఇల్లాళ్ళైన; జనంబులన్ = వారి; పోలెన్ = వలె; హాటక = బంగారు; శిబికలు = పల్లకీలు; ఎక్కి = ఎక్కి;
 నిజ = తమ యొక్క; చేటికా = చెలికత్తెల; జనంబులన్ = సమూహములు; సేవింపన్ =
 కొలుస్తుండగా; చనుదెంచు = వస్తున్న; భూకాంతాకాంతా = రాణుల {భూకాంతా కాంత -
 భూకాంతుని (రాజు) కాంత (భార్య), రాణి}; జనంబులన్ = సమూహములచే; తమ = వారి;
 సరసంబుల్ = సరసముల; కున్ = కు; అర్హంబులు = అర్హత కలవారు; ఐన = అయినట్టి;
 ధరణీపాలవధూ = రాణీ; లలామంబులు = శిరోమణులు; ఆదరించు = అంతరంగిక; చెలులు =
 చెలికత్తెల; పైన్ = మీద; తమ = తమ యొక్క; సఖీజనంబులన్ = చెలికత్తెలను; పురికొల్పి =

ప్రేరేపించి; చల్లించుచున్ = జల్లంప జేయుచు; భావగర్భితంబులు = భావ స్ఫోరణములు; అగు = ఐన; వారి = వారి యొక్క; చతుర = చురుకైన; సరసోక్తులన్ = సరసపు మాటలుతో; మందహాస = చిరునవ్వు అనెడి; చంద్రికలున్ = వెన్నెలలను; ముఖ = ముఖములు అను; కమల = పద్మముల; లీలా = వినోదములకు; విలాస = వయ్యారాల; లక్ష్మీన్ = సంపదలను; ప్రోది = పోగు; చేయన్ = చేయగా; చనిరి = వెళ్ళిరి; ఆ = ఆ; విధంబునన్ = విధముగా; నిజ = తన; సామ్రాజ్య = మహారాజాధికారము; విభవంబున్ = వైభవములు; పూజ్యంబు = గౌరవించదగినది; కాన్ = అగునట్లు; అజాతశత్రుండు = ధర్మరాజు (అజాతశత్రువు - శత్రువులు లేనివాడు, ధర్మరాజు); గంగాప్రవాహంబున్ = గంగానది; కిన్ = కి; అరిగి = వెళ్ళి; అందు = దానిలో; నిజ = తన; వధూ = భార్యతో; యుక్తుండు = కూడినవాడు; ఐ = అయ్యి; శాస్త్ర = శాస్త్రము లందు; ఉక్త = చెప్పబడిన; ప్రకారంబునన్ = విధముగా; అవభృథస్నానంబున్ = అవభృథ అనెడి యజ్ఞాంతమున చేసెడి స్నానమును; ఆచరించెన్ = చేసెను; ఆ = ఆ; సమయంబునన్ = సమయము నందు.

భావము:

ఆ వేశ్యాంగనలు చిరునవ్వులు చిందే ముఖారవిందాల మీద చిందరవందరగా తుమ్మెదలవంటి ముంగురులు పడుతుండగా; పరిమళభరితమైన పన్నీరు జల్లులు బంగారు కొమ్ములతో ప్రక్కనున్నవారి మీద చల్లుతూ; ఎఱ్ఱకలువలు, ఎఱ్ఱచిగురులి ఆకులతో చేసిన చిమ్మనగ్రోవులతో మకరందం నింపి వరసైనవారి మీద చిమ్ముతూ; కస్తూరితో మిళితమైన కుంకుమపంకాన్ని ప్రక్కనున్నవారి ముఖాలపై పట్టించుతూ; పూగుత్తులతో పరస్పరం సరదాగా కొట్టుకుంటూ; ఒకరితో ఒకరు పరిహాసమాడుతూ వసంతా లాడుకున్నారు. బంగారుపల్లకీల నెక్కి చెలికత్తెలు సేవింపగా వస్తున్న దేవకాంతలవంటి రాజకాంతలు తమ సరసాలకు యోగ్యురాండైన రాచకాంత లాదరించే చెలికత్తెల మీదకి తమ చెలికత్తెలను పురికొల్పి వసంతాలు చల్లిస్తూ; నర్మగర్భసంభాషణలు చేస్తూ; చిరునవ్వులు చిందిస్తూ; ప్రయాణం సాగించారు. ఇలా మహాసామ్రాజ్య వైభవంతో అజాతశత్రువు ధర్మరాజు గంగానదికి వెళ్ళి అక్కడ తన భార్యలతో కలిసి శాస్త్రోక్తంగా అవభృథస్నానం చేసాడు

10.2-805-క.

అనిమిషదుందుభి ఘన ని

స్వస్థములు వీతెంచె, బుష్పవర్షము గురిసెన్,

మునిదేవపితృమహీసుర

వినుతుల రవ మెసఁగె నపుడు విమలచరిత్రా!

టీకా:

అనిమిష = దేవతా; దుందుభి = భేరీలు యొక్క; ఘన = గొప్ప; నిస్వనములు = ధ్వనులు; వీతెంచెన్ = వినబడెను; పుష్ప = పూల; వర్షము = వానలు; కురిసెన్ = కురిసినవి; ముని = మునుల; దేవ = దేవతల; పితృ = పితృదేవతల; మహీసుర = విప్రుల; వినుతులు = స్తోత్రముల; రవము = ధ్వని; ఎసగెన్ = అతిశయించెను; అపుడు = అప్పుడు; విమలచరిత్రా = నిర్మలమైన నడవడి కలవాడా.

భావము:

ఓ పుణ్యచరిత్రుడా! పరీక్షిత్తూ! అలా ధర్మరాజాదులు మహావైభవంగా అవభృథసానాలు చేసే సమయంలో, దేవదుందుభులు మారుమ్రోగాయి; పూలవాన కురిసింది; మహర్షుల, దేవతల, పితృదేవతల బ్రాహ్మణుల స్తుతులు గట్టిగా చేసారు.

10.2-806-క.

నరులెట్టి పాపు లైనను

గత మర్థిని నెద్ది సేసి గతకల్మషులై

చరియింతు రట్టి యవభృథ

మరుదుగఁ గావించి రెలమి నఖిలజనంబుల్.

టీకా:

నరులు = మానవులు; ఎట్టి = ఎటువంటి; పాపులు = పాపములు చేసినవారు; ఐననున్ = అయినప్పటికి; కరము = మిక్కిలి; అర్థిన్ = ప్రీతితో; ఎద్ది = ఏదైతే; చేసి = చేసి; గత = పోయిన; కల్మషులు = పాపములు కలవారు; ఐ = అయ్యి; చరియింతురు = వర్తింతురో; అట్టి = అటువంటి; అవభృథమున్ = అవభృథస్నానమును; అరుదుగన్ = అద్భుతముగ; కావించిరి = చేసారు; ఎలమిన్ = సంతోషముతో; అఖిల = ఎల్ల; జనంబులున్ = ప్రజలు;

భావము:

యజ్ఞాంతమున చేసే అవభృథస్నానం చేసిన మానవులు ఎంతటి పాపాత్ములైనా సమస్త పాపాలనుంచి విముక్తులవుతారు. అక్కడ ఉన్న వారు అందరూ అంతటి మహా ప్రభావవంతమైన ఆ అవభృథస్నానం చేశారు.

10.2-807-ఆ.

అంత ధర్మతనయుఁడభినవమృదుల దు

కూల సురభికుసుమమాలికాను

లేపనములు రత్నదీపితభూషణా

వళులు దాల్చి వైభవమున నొప్పె.

టీకా:

అంతన్ = అంతట; ధర్మతనయుడు = ధర్మరాజు; అభినవ = సరికొత్త; మృదుల = మృదువైన, మెత్తని; దుకూల = పరిశుద్ధమైన వస్త్రములతో; సురభి = పరిమళములు కల; కుసుమ = పూల; మాలికా = దండలు; అనులేపనములున్ = మైపురాతలు; రత్న = రత్నాలతో; దీపిత = వెలిగిపోతున్న; భూషణ = ఆలంకారముల; ఆవళులు = సమూహములు; తాల్చి = ధరించి; వైభవమునన్ = వైభవముతో; ఒప్పెన్ = చక్కగా ఉండెను.

భావము:

ధర్మరాజు సరికొత్త మృదువైన నూతనవస్త్రాలు, పరిమళ భరితమైన పూలమాలలు, అనులేపనాలు ధరించి; రత్నాలతో ప్రకాశిస్తున్న ఆభరణాలను అలంకరించుకుని, అత్యంత వైభవంగా ప్రకాశించాడు.

10.2-808-వ.

అంత నవభృథస్నానానంతరంబున మరలి చనుదెంచి,

టీకా:

అంతన్ = అంతట; అవభృథస్నాన = అవభృథస్నానము ఆచరించిన; అనంతరంబునన్ = పిమ్మట;
మరలి = వెనుదిరిగి; చనుదెంచి = వచ్చి.

భావము:

అవభృథస్నానానంతరం ధర్మరాజు ఇంద్రప్రస్థ పట్టణానికి తిరిగి వచ్చి....

10.2-809-ఉ.

పాండుతనూభవార్తజుడు, పాండుయశోనిధి, భాసమాన మా
మార్తాండునిభుండు యాజక, సదస్య, మహీసుర, మిత్ర, బంధు, రా
మండలిన్ బూజ సేసి బుధమాన్యచరిత్రుడు వారి కిచ్చెనొం
డొండ దుకూలరత్న కనకోజ్జ్వలభూషణముఖ్యవస్తువుల్.

టీకా:

పాండుతనూభవార్తజుడు = పాండురాజు తనయులలో అగ్రజుడు అయిన ధర్మరాజు; పాండు =
తెల్లని, స్వచ్ఛమైన; యశః = కీర్తికి; నిధి = ఉనికిపట్టినవాడు; భాసమాన = ప్రకాశించుచున్న;
మార్తాండు = సూర్యునితో; నిభుండు = సమానుడు; యాజక = ఋత్విక్కులు; సదస్య = యజ్ఞకార్య
పరీక్షకులు; మహీసుర = బ్రాహ్మణులు; మిత్ర = స్నేహితులు; బంధు = బంధువులు; రాట్ = రాజులు;
మండలిన్ = సమూహమును; పూజ = సన్మానించుట; చేసి = చేసి; బుధ = విజ్ఞులచేత; మాన్య =
గౌరవింపబడు; చరిత్రుడు = నడవడిక కలవాడు; వారి = వారల; కిన్ = కు; ఇచ్చెన్ = ఇచ్చెను;
ఒండొండ = ఒక్కొక్కరికి; దుకూల = స్వచ్ఛమైన బట్టలు; రత్న = రత్నములు; కనక = బంగారముచేత;
ఉజ్జ్వల = మిక్కిలి ప్రకాశించుచున్న; భూషణ = ఆభరణములు; ముఖ్య = మున్నగు; వస్తువుల్ =
వస్తువులను.

భావము:

యజ్ఞం చేయించిన వారిని యజ్ఞ కార్యాన్ని పర్యవేక్షించిన వారినీ సభాసదులైన బ్రాహ్మణులను, బంధుమిత్రులను, రాజులను పాదవులలో అగ్రజుడు, నిర్మలయశస్వి, సూర్య తేజోవంతుడు, పండితమాన్యుడు అయిన ధర్మరాజు సత్కరించాడు. వారందరికీ పట్టువస్త్రాలు, సువర్ణ రత్న భూషణాలు మున్నగువాటిని బహుమానంగా ఇచ్చాడు.

10.2-810-వ.

అట్లు నారాయణపరాయణులై దేవసమాన ప్రకాశప్రభావంబుల సకలనరనారీలోకంబు లనర్హ్యరత్నమయభూషణ మాల్యానులేపనంబులు ధరించి పరమానంద భరితాత్ములై యెప్పియుండి; రంత.

టీకా:

అట్లు = ఆ విధముగా; నారాయణ = కృష్ణుని యందు; పరాయణులు = లగ్నమైన మనసులు కలవారు; ఐ = అయ్యి; దేవ = దేవతలతో; సమాన = సమానమైన; ప్రకాశ = ప్రకాశముతో; ప్రభావంబులన్ = వైభవములతో; సకల = ఎల్ల; నర = పురుషులు; నారీ = స్త్రీల; లోకంబులు = సమూహములు; అనర్హ్య = వెలకట్టలేని; రత్న = రత్నాలు; మయ = పొదిగిన; భూషణ = ఆభరణములు; మాల్య = పూలదండలు; అనులేపనంబులున్ = మైపురాతలు; ధరించి = ధరించి; పరమ = మిక్కిలి; ఆనంద = ఆనందముచేత; భరిత = నిండినట్టి; ఆత్ములు = మనస్సులు కలవారు; ఐ = అయ్యి; ఒప్పి = చక్కా అయ్యి; ఉండిరి = ఉన్నారు; అంతన్ = అంతట;

భావము:

ఆ విధంగా మిక్కిలి విలువైన రత్నమయభూషణాలు గంధమాల్యాదులు ధరించి, దేవతలలా ప్రకాశిస్తూ, నారాయణపరాయణులై నగరంలోని స్త్రీపురుషులు అందరూ ఆనందంగా ఉన్నారు.

10.2-811-చ.

సునిశితభక్తిఁ దన్మఖముఁ జూడఁగ వచ్చిన యట్టి దేవతా,
ముని, ధరణీసురప్రకర, భూవర, విష్ణున, శూద్రకోటి య
జ్ఞనవరచంద్రుచే నుచిత సత్కృతులం బరితోషచిత్తులై
వినయముతోడ ధర్మజని వీడ్కొని పోవుచుఁ బెక్కుభంగులన్.

టీకా:

సునిశిత = తీవ్రమైన; భక్తిన్ = భక్తితో; తత్ = ఆ; మఖమున్ = యాగమును; చూడగన్ = చూడ్డానికి;
వచ్చినయట్టి = వచ్చినట్టి; దేవతా = దేవతలు; ముని = మునులు; ధరణీసుర = బ్రాహ్మణులు; ప్రకర =
సమూహములు; భూవర = రాజులు; విష్ణున = వైశ్యులు; శూద్ర = శూద్రుల; కోటి = సమూహములు; ఆ
= ఆ ప్రసిద్ధుడైన; జనవరచంద్రుచేన్ = మహారాజుచేత; ఉచిత = తగిన; సత్కృతులన్ =
సత్కారములచే; పరితోష = సంతోషించిన; చిత్తులు = మనస్సులు కలవారు; ఐ = అయ్యి; వినయము
= అణకువ; తోడన్ = తోటి; ధర్మజని = ధర్మరాజును; వీడ్కొని = సెలవుతీసుకొని; పోవుచున్ =
వెళ్ళిపోతూ; పెక్కు = అనేక; భంగులన్ = విధములుగా.

భావము:

అలా తను చేసిన రాజసూయయాగాన్ని భక్తితో చూడడానికి వచ్చిన దేవతలు, మునులు, బ్రాహ్మణ
క్షత్రియ వైశ్యశూద్రులు అందరిని ధర్మజుడు సముచిత రీతిలో సత్కరించాడు. వారందరు సంతృప్తి
చెంది సంతోషంతో సెలవు పుచ్చుకుని వెళ్ళిపోతూ....

10.2-812-చ.

హరిచరణాంబుజాతయుగళార్చకుడై పెనుపొందు పాండుభూ
వరసుత రాజసూయమఖ వైభవమున్ నుతియించుచున్, సమా
దరమున నాత్మభూముల కుద్రారత నేగిరి; ధర్మసూనుడున్
సరసిజనేత్రుఁ డా ననుపఁజాలక యుండు మటంచు వేడినన్.

టీకా:

హరి = కృష్ణుని; చరణ = పాదములు అను; అంబుజాత = పద్మముల; యుగళ = జంటను; అర్చకుడు = పూజించువారు; ఐ = అయ్యి; పెనుపొందు = అతిశయించెడి; పాండుభూవరసుత = ధర్మరాజు యొక్క {పాండు భూవర సుతుడు - పాండురాజు యొక్క కొడుకు, ధర్మరాజు}; రాజసూయ = రాజసూయము అను; మఖ = యజ్ఞము యొక్క; వైభవమున్ = వైభవమును; నుతియించుచున్ = స్తుతించుచు; సమ = మిక్కిలి; ఆదరమునన్ = ఆదరముతో; ఆత్మ = తమ; భూములు = దేశముల; కున్ = కు; ఉదారతన్ = గౌరవముతో; ఏగిరి = వెళ్ళిపోయారు; ధర్మసూనుండును = ధర్మరాజు; సరసిజనేత్రున్ = కృష్ణుని; తాన్ = తాను; అనుపజాలక = పంపించలేక; ఉండుము = వెళ్ళవద్దు; అంచున్ = అనుచూ; వేడినన్ = ప్రార్థించగా.

భావము:

యజ్ఞానికి విచ్చేసిన వారంతా శ్రీకృష్ణభక్తుడు పాండురాజు సుతుడు అయిన ధర్మరాజు కావించిన రాజసూయ యాగం వైభవాన్ని పొగుడుతూ తమ తమ స్థలాలకు వెళ్ళారు. ధర్మరాజు శ్రీకృష్ణుడిని వదలలేక ఇంకా కొన్ని రోజులు ఉండమని ప్రార్థించాడు.

10.2-813-వ.

ఇట్లు పాండవారజప్రార్థనం గైకొని దామోదరుండు సమస్త యాదవులనుఁ గుశస్థలికిఁ బోవంబనిచి కతిపయ పరిజనంబులుం దానును నతనికిఁ బ్రియంబుగాఁ దన్నగరంబునఁ బ్రమోదంబున నుండె"నని చెప్పి మఱియు నిట్లనియె.

టీకా:

ఇట్లు = ఈ విధముగా; పాండవారజున్ = ధర్మరాజు యొక్క; ప్రార్థనన్ = వేడికోలును; కైకొని = అంగీకరించి; దామోదరుండు = కృష్ణుడు; సమస్త = ఎల్ల; యాదవులనున్ = యాదవులను; కుశస్థలి = కుశస్థలి; కిన్ = కి; పోవన్ = వెళ్ళుటకు; పనిచి = పంపించి; కతిపయ = కొద్దిమంది; పరిజనంబులున్ = సేవకులు; తానునున్ = తాను; అతని = అతని; కిన్ = కి; ప్రియంబుగా = ప్రీతికరముగా; తత్ = ఆ; నగరంబునన్ = నగరమునందు; ప్రమోదంబునన్ = సంతోషముతో;

ఉండెన్ = ఉండెను; అని = అని; చెప్పి = చెప్పి; మఱియున్ = మరల; ఇట్లు = ఈ విధముగ; అనియె = పలికెను.

భావము:

ఇలా ధర్మరాజు చేసిన విన్నపం శ్రీకృష్ణుడు మన్నించాడు. యాదవులను అందరినీ కుశస్థలికి పంపించాడు. తాను మాత్రం కొంత పరివారంతో ధర్మరాజు తృప్తిచెందే దాక ఇంద్రప్రస్థనగరంలోనే సంతోషంగా ఉన్నాడు." అని చెప్పి శుకమహర్షి పరీక్షిత్తుతో మరల ఇలా అన్నాడు.

10.2-814-చ.

"జనవర! పాండుభూపతనుజాతుడు దుస్తరమౌ మనోరథా
భీని సరసీరుహాక్షుఁ డను తెప్ప కతంబున దాటి భూరి శో
భనయుతుఁడై మనోరుజయుఁ బాసి ముదాత్మకుఁడై వెలింగె, న
వ్వనరుహనాభుదాసజనవర్యులకుం గలవే యసాధ్యముల్?

టీకా:

జనవర = పరీక్షిన్మహారాజా; పాండుభూపతనుజాతుడు = ధర్మరాజు; దుస్తరము = దాటరానిది; ఔ = అగు; మనోరథ = కోరికలు అను; అభీని = సముద్రమును; సరసీరుహాక్షుడు = కృష్ణుడు; అను = అనెడి; తెప్ప = పడవ; కతంబునన్ = సహాయముచేత; దాటి = తరించి; భూరి = అత్యధికమైన; శోభన = శుభములతో; యుతుడు = కూడినవాడు; ఐ = అయ్యి; మనోరుజయున్ = మనోవ్యధలను; పాసి = విడిచి; ముద = సంతోషించిన; ఆత్ముడు = మనస్సు కలవాడు; ఐ = అయ్యి; వెలింగెన్ = ప్రకాశించెను; ఆ = ఆ దివ్యమైన; వనరుహనాభు = కృష్ణుని; దాస = భక్తులైన; జన = వారిలో; వర్యుల్ = శ్రేష్టుల; కున్ = కు; కలవే = ఉన్నాయా, లేవు; అసాధ్యముల్ = అసాధ్యమైనవి.

భావము:

"మహారాజా! రాజసూయం చేయాలనే బహు దుష్కరమైన సముద్రమంతటి తన కోరికను
ధర్మరాజు కృష్ణుడనే ఓడ ద్వారా దాటి, మానసికవ్యధ నుండి దూరమై గొప్పవిశ్వర్యంతో
సంతోషంతో ప్రకాశించాడు. శ్రీకృష్ణుడి భక్తులకు సాధ్యం కానిది ఏముంది?

10.2-815-వ.

అట్టి యెడ.

టీకా:

అట్టియెడన్ = ఆ సమయము నందు.

భావము:

ఆ విధంగా రాజసూయ యాగం విజయవంతంగా సుసంపూర్ణమైన సమయంలో....

10.2-816-ఆ.

రాజసూయమఖ వరప్రభావమునకు

నఖిలజనులు మోదమంది రపుడు

కలుషమానసుండు కులపాంసనుడు సుయో

ధనుఁ డొకండు దక్క ధరణినాథ!"

టీకా:

రాజసూయమఖ = రాజసూయయాగ; వర = శ్రేష్ఠము; ప్రభావమున్ = వైభవమున; కున్ = కు;

అఖిల = సకల; జనులున్ = జనులు; మోదమున్ = సంతోషమును; అందిరి = పొందిరి; అపుడు =

అప్పుడు; కలుష = పాప; మానసుండు = చిత్తుడు; కుల = వంశ; పాంసనుడు = నాశకుడు;

సుయోధనుడు = దుర్యోధనుడు; ఒక్కండు = ఒకే ఒక్కడు; తక్కున్ = తప్పించి; ధరణినాథ = రాజా.

భావము:

ఓ రాజా పరీక్షిత్తూ! కల్మషచిత్తుడు, వంశనాశకుడు అయిన దుర్యోధనుడు తప్పించి, తక్కిన సమస్త ప్రజలూ రాజసూయయాగ వైభవానికి సంతోషించారు."

10.2-817-వ.

అనిన విని శుకయోగీంద్రునకుఁ బరీక్షిన్నరేంద్రుం డిట్టనియె.

టీకా:

అనినన్ = అనగా; విని = విని; శుక = శుకుడు అను; యోగ = ముని; ఇంద్రున్ = ఉత్తముని; కున్ = కి; పరీక్షిత్ = పరీక్షిత్తు అను; నరేంద్రుండు = రాజు; ఇట్లు = ఈ విధముగ; అనియె = పలికెను.

భావము:

అని చెప్పగా విని పరీక్షిత్తు శుకమునీంద్రునితో ఇలా అన్నాడు.

10.2-818-ఆ.

"అఖిల జనుల కెల్ల నానందజనకమై
యెనయు మఖము కురుకులేశ్వరునకుఁ
గర మసహ్యమైన కారణ మెయ్యది
యెఱుంగఁ బలుకు నాకు నిద్ధచరిత!"

టీకా:

అఖిల = ఎల్ల; జనుల్ = ప్రజల; కున్ = కు; ఎల్లన్ = అందరు; ఆనంద = ఆనందము; జనకము = కలిగించునది; ఐ = అయ్యి; ఎనయు = పొందికగల; మఖమున్ = యాగము; కురుకులేశ్వరున్ = దుర్యోధనున {కురుకులేశ్వరుడు - కురు వంశమునందలి ప్రభువు, దుర్యోధనుడు}; కున్ = కు; కరము = మిక్కిలి; అసహ్యము = సహింపరానిది; ఐన = ఐనట్టి; కారణము = కారణము; ఎయ్యది =

ఏమిటి; ఎటుగన్ = తెలియునట్లు; పలుకు = చెప్పుము; నా = నా; కున్ = కు; ఇద్దచరిత =
శ్లాఘనీయవర్తనుడ.

భావము:

"ఓ మహానుభావ! అందరికీ సంతోషాన్ని కలిగించే రాజసూయ యాగం దుర్యోధనుడికి ఎందుకని
సహింపరానిది అయిందో నాకు వివరంగా చెప్పు."

10.2-819-చ.

అనిన మునీంద్రుఁ డిట్లను ధరాధిపుతోఁ "గురురాజ పాండు నం
దనులదెసన్ననేక దురితంబులు నిచ్చలుఁ జేయుచుండు నై
నను, నొకనాఁడు పంకరుహనాభ దయాపరిలబ్ధభూరి శో
భనజిత దేవదైత్యనరపాలకరాజ్యరమామహాత్మమై.

టీకా:

అనినన్ = అనగా; ముని = మునులలో; ఇంద్రుండు = శ్రేష్ఠుడు; ఇట్లు = ఇలా; అనున్ = అనెను;
ధరాధిపు = పరీక్షిత్తు మహారాజు (ధరాధిపుడు - ధర (రాజ్యమునకు) అధిపుడు, రాజు); తోన్ = తోటి;
కురురాజు = దుర్యోధనుడు; పాండునందనుల = పాండవుల; దెసన్ = ఎడల; అనేక = పెక్కు;
దురితంబులున్ = అపకారములు; నిచ్చలున్ = ఎల్లప్పుడు; చేయుచుండును = చేస్తుంటాడు; ఐనను
= అయినప్పటికీ; ఒక = ఒకానొక; నాడు = రోజున; పంకరుహనాభ = కృష్ణుని; దయా = కృపచేత;
పరిలబ్ధ = చక్కగా లభించిన; భూరి = మిక్కుటమైన; శోభన = శుభములను; జిత = జయింపబడిన;
దేవ = దేవతలు; దైత్య = రాక్షసులు; నరపాలక = రాజులు కలదైన; రాజ్య = రాజ్య; రమా = లక్ష్మితో;
మహాత్మము = గొప్పది; ఐ = అయ్యి.

భావము:

ఇలా అడిగిన పరీక్షితుతో శుకుడు ఇలా అన్నాడు. "దుర్యోధనుడు పాండవులకు ఎప్పుడూ అపకారమే చేస్తుంటాడు. అయినా శ్రీకృష్ణుని దయచేత కలిగిన దేవ, దానవ, నరులను పాలించే రాజ్య సంపదలను వైభవం కలవాడైన ధర్మరాజు....

10.2-820-చ.

వెలయు ననూనసంపదల విశ్రుతకీర్తులు మిన్ను ముట్టఁ బెం

పలరిన పాండుభూవరసుతాగ్రజుఁ డంతిపురంబులోన ను

జ్జ్వలమణిభూషణాంశురుచిజాలము బర్వఁ బయోజనాభు ను

త్కలిక భజించుచున్ ఘనసుఖస్థితి భూరిమనోహరాకృతిన్.

టీకా:

వెలయు = ప్రసిద్ధమగు; అనూన = అంతులేని; సంపదలన్ = సంపదలతో; విశ్రుత = ప్రసిద్ధములైన; కీర్తులన్ = యశస్సులతో; మిన్నముట్టన్ = మిక్కిలి సంతోషించగా; పెంపు = అతిశయముతో; అలరిన = వికాసమునొందిన; పాండుభూవరసుతాగ్రజుడు = ధర్మరాజు {పాండు భూవర సుతాగ్రజుడు - పాండురాజు పెద్ద కొడుకు, ధర్మరాజు}; అంతిపురంబు = అంతఃపురము; లోననున్ = అందు; ఉజ్జ్వల = మిక్కిల కాంతివంతమైన; మణి = మణులు పొదిగిన; భూషణ = అలంకారముల యొక్క; అంశు = కాంతికిరణాల; రుచి = ప్రకాశముల; జాలమున్ = సమూహము; పర్వన్ = వ్యాపించగా; పయోజనాభును = కృష్ణుని; ఉత్కలికన్ = ఉత్కంఠతో; భజించుచున్ = సేవిస్తూ; ఘన = గొప్ప; సుఖ = సౌఖ్యవంతమైన; స్థితిన్ = స్థితిలో; భూరి = గొప్ప; మనోహర = చక్కని; ఆకృతిన్ = స్వరూపముతో.

భావము:

మహదైశ్వర్యంతోనూ విశ్రుత యశస్సుతోనూ శ్రీకృష్ణుని దయవలన ధర్మరాజు ప్రకాశిస్తూ ఉన్నాడు. అంతఃపురంలో ఉజ్జ్వలమైన రత్నవిభూషణాల వెలుగుల మధ్య బహు మనోజ్ఞంగా ధర్మరాజు శ్రీకృష్ణుడిని సేవిస్తూ...

ఉండం గనుంగొని; యదియునుంగాక, యొక్కనాఁడు లలితాష్టమీ శశాంకబింబంబులం
 విడంబించుచు నింద్రనీలరుచినిచయంబు నపహసించు కుటిలకుంతలంబులు నటనంబు
 సలుపం దనరు నిటలఫలకంబులును, బుష్పచాపుచాపంబు రూపునేపుమాపు
 భూయుగోపాంతంబులై సౌదామనీదామ రుచిస్తోమంబులై, కర్ణాంతసీమంబులై
 యంజనంబులతోడ రంజిల్లు నేత్రకంజంబులును, నవమల్లికాముకుళ విభాసిత దంతమరీచికా
 నిచయోద్ధీపిత మందహాసచంద్రికాధవళితంబులును, ముకురోపమితంబులై
 కర్ణకుండలమణిమరీచి జాలంబులు బెరసి బహుప్రకారంబులఁ బర్వంబొలుచు
 కపోలపాలికలును, విలసిత గ్రైవేయక ముక్తాఫలహార నిచయంబుల కిమ్ముచూపక మిసమిసని
 పసగల మెఱుంగులు గిఱికొన మీటినంబగులు ననం బొగడందగి మొగంబులకుం
 బుటంబులెగయు నుత్తుంగపీనకుచభారంబుల వ్రేగు లాఁగలేక తూఁగాడుచుం గరతల
 పరిమేయంబులగు మధ్యభాగంబులును, ఘనజఘనమండ లావతీర్ణకాంచన కాంచీకలాప
 కింకిణీకలకల నినాదోల్లసితంబులగు కటిప్రదేశంబులును, సల్లలిత హల్లక పల్లవకాంతుల
 మొల్లంబులఁ గొల్లులుగొని యభిరామంబులై శోభిల్లు పదపాణితలంబులును, నలసగతులం
 బదంబులం దనరు మణినూపురంబులు గోపురంబులం బ్రతిస్వనంబు లొలయ మొరయ నలరు
 చరణారవిందంబులును, రత్నవలయ కంక ణాంగుళీయకాది వివిధ భూషణద్యుతినిచయంబు
 లుష్ణమరీచి కరనిచయంబుల ధిక్కరింప వెలుంగు కరకంజంబులును, మృగ మద ఘనసార
 హరిచందనాగరు కుంకుమపంకంబుల భాసురంబులగు వాసనలు నాసారంధ్రంబులకు
 వెక్కిసంబులై పొలయు సౌభాగ్యంబులు గలిగి చైతన్యంబు నొందిన మాణిక్యపుబొమ్మల విధంబున
 గగన మండలంబు నిర్గమించి, వసుధాతలంబున సంచరించు చంద్రరేఖల చెలువున
 శృంగారరసంబు మూర్తీభవించిన జగంబుల మోహపఱచు మోహినీదేవతలచందంబున, విల
 సించు మాధవ వధూసహస్రంబుల సంగతిని సౌదామనీలతయునుం బోలె నొప్పుచుండెడు
 ద్రుపదరాజనందన విభవంబును రాజసూయ మహాధ్వరోత్సవంబునం జూచి చిత్తంబుత్తలపడ
 సుయోధనుండు సంతాపానలంబునం గ్రాఁగుచుండె; నంత నొక్కనాఁడు ధర్మనందనుఁడు
 నిర్మలంబగు సభాభవనంబునకుం జని.

టీకా:

ఉండన్ = ఉండగా; అదియునున్ = అంతే; కాక = కాకుండా; ఒక్క = ఒకానొక; నాడు = రోజున; లలిత = మనోజ్ఞమైన; అష్టమీ = అష్టమినాటి; శశాంక = చంద్ర; బింబంబులన్ = బింబాలను; విడంబించుచున్ = సరిపోలుతు; ఇంద్రనీల = ఇంద్రనీలమణివంటి; రుచి = కాంతుల; నిచయంబున్ = సమూహములను; అపహసించు = ఎగతాళిచేయు; కుటీల = ఉంగరాల; కుంతలంబులున్ = శిరోజములు; నటనంబు = నాట్యాలు; సలుపన్ = చేస్తుండగా; తనరు = చక్కగా నుండు నట్టి; నిటల = నొసలి; ఫలకంబులును = పట్టెలు; పుష్పచాపు = మన్మథుని; చాపంబు = విల్లు యొక్క; రూపున్ = అందమైన ఆకారపు; ఏపున్ = అతిశయమును; మాపు = పోగొట్టెడి; భూయుగ = భుకుటి; ఉపాంతములు = పార్శ్వ భాగములు కలది; ఐ = అయ్య; సౌదామనీ = మెరుపుల; దామ = దండల వంటి; రుచిన్ = కాంతుల; స్తోమంబులు = సమూహములు కలది; ఐ = అయ్య; కర్ణాంతసీమంబులు = చెవులు వరకు కలవి; ఐ = అయ్య; అంజనంబుల = కాటుకల; తోడన్ = తోటి; రంజిల్లు = ప్రకాశించునట్టి; నేత్ర = కన్నులు అను; కంజంబులును = పద్మములు {కంజము - నీట పుట్టునది, పద్మము}; నవ = తాజా; మల్లికా = మల్లె; ముకుళ = మొగ్గలవలె; విభాసిత = మెరిసెడి; దంత = పళ్ళ యొక్క; మరీచికా = కాంతుల; నిచయ = సమూహముచే; ఉద్ధీపిత = ప్రకాశించునట్టి; మందహాస = చిరునవ్వుల; చంద్రికా = వెన్నెలచేత; ధవళితంబులును = తెల్లగా చేయబడినవి; ముకుర = అద్దములను; ఉపమితంబులు = పోలినవి; ఐ = అయ్య; కర్ణ = చెవుల; కుండల = లోలకుల యొక్క; మణి = రత్నాల; మరీచి = కాంతుల; జాలంబులు = సమూహములు; బెరసి = వ్యాపించి; బహు = అనేక; ప్రకారంబులన్ = రకాలుగా; పర్వన్ = వ్యాపించగా; పొలుచు = అందగించునట్టి; కపోల = చెక్కిళ్ళ; పాలికలునున్ = ప్రదేశములు; విలసిత = విలాసముగా ఉన్నట్టి; గ్రైవేయక = కంఠము లందలి; ముక్తాఫల = ముత్యాల; హార = హారముల; నిచయంబుల్ = సమూహముల; కున్ = కు; ఇమ్ము = చోటు; చూపక = ఇయ్యక; మిసమిస = మెరుపులతో మిసమిస; అని = అని; పసగల = సారవంతమైన; మెఱుంగులు = కాంతులు; గిణికొన = వ్యాపించగా; మీటినన్ = గోరుతో మీటినచో; పగులున్ = పగిలిపోవునేమో; అనన్ = అనగా; పొగడన్ = పొగుడుటకు; తగి = తగినదై ఉండి; మొగంబుల్ = ముఖముల వైపున; కున్ = కు; పుటంబు లెగయు = మీదికి నిక్కెడి; ఉత్తుంగ = ఎత్తైన; పీన = బలమైన; కుచ = స్తనముల; భారంబులన్ = బరువులను; వ్రేగులన్ = దిగలాగుడును; ఆగలేక = వహింపలేక; తూగాడుచున్ = ఊగిసలాడుతు; కరతల = పిడికిలి; పరిమేయంబులు = అంత

ఉన్నవి; అగు = ఐనట్టి; మధ్యభాగంబులును = నడుములు; ఘన = గొప్ప; జఘన = మొల; మండల
= ప్రాంతములనుండి; అవతీర్ణ = కిందకు దిగిన; కాంచన = బంగారపు; కాంచీకలాప = మొలనూలు,
వడ్డాణము యొక్క; కింకిణీ = చిటుగంటల; కలకల = గలగల మనెడి; నినాద = శబ్దములతో;
ఉల్లసితంబులు = మెరయునవి; అగు = ఐనట్టి; కటిప్రదేశంబులును = పిరుదులు; సల్లలిత = చక్కగా
వికసించిన; హల్లక = ఎఱ్ఱకలువల, చెంగలువల; పల్లవ = చిగుళ్ళవంటి; కాంతులన్ = ప్రకాశముల;
మొల్లంబులన్ = సముదాయమును; కొల్లులుగొని = కొల్లుగొట్టి; అభిరామంబులు = అందమైనవి; ఐ =
అయ్యి; శోభిల్లు = శోభిల్లెడి; పదపాణితలంబులునున్ = అరికాళ్ళు అరిచేతులు; అలస = మెల్లని;
గతులన్ = నడకలచేత; తనరు = చక్కనైనట్టి; మణి = రత్నాల; నూపురంబులున్ = కాలి అందెలు;
గోపురంబులన్ = గోపురముల యందు; ప్రతిస్వనంబులు = మారుమోగుటలు; ఒలయ =
వ్యాపించగా; మొరయ = ధ్వనించగా; అలరు = ఒప్పునట్టి; చరణ = పాదములు అను;
అరవిందంబులును = పద్మములు; రత్న = రత్నాల; వలయ = కడియములు; కంకణ = గాజులు;
అంగుళీయక = ఉంగరములు; ఆది = మున్నగు; వివిధ = నానా విధములైన; భూషణ =
ఆలంకారముల; ద్యుతి = కాంతుల; నిచయంబులు = సమూహములు; ఉష్ణమరీచి = సూర్య
(ఉష్ణమరీచి - వేడిగల మరీచి (వెలుగులు కలవాడు), సూర్యుడు); కర = కిరణముల; నిచయంబున్
= సమూహమును; ధిక్కరింపన్ = తిరస్కరించునట్లు; వెలుంగు = ప్రకాశించెడి; కర = చేతులు అను;
కంజంబులును = కమలములు; మృగమద = కస్తూరి; ఘనసార = కర్పూరము; హరిచందన =
మంచిగంధము; అగరు = నల్లగంధము; కుంకుమ = కుంకుమపువ్వు; పంకంబులన్ = కలిపిన
ముద్దల వలె; భాసురంబులు = ప్రకాశించునవి; అగు = ఐనట్టి; వాసనలు = పరిమళములు; నాసా =
ముక్కుల; రంధ్రంబుల్ = రంధ్రముల; కున్ = కు; వెక్కినంబులు = అధికములు, మీరినవి; ఐ = అయ్యి;
పొలయు = వ్యాపించు; సౌభాగ్యంబులున్ = సుభగములు కలవి, మనోహరములైనవి; కలిగి =
కలిగి; చైతన్యంబున్ = ప్రాణములు; ఒందిన = పొందినట్టి; మాణిక్యపు = రత్నాల; బొమ్మల = బొమ్మల;
విధంబునన్ = వలె; గగనమండలము = ఆకాశమునుండి; నిర్గమించి = వెలువడి; వసుధా = భూ;
తలంబునన్ = మండలము నందు; సంచరించు = మెలగుతున్న; చంద్రరేఖల = చంద్రకళల;
చెలువున = అందముతో; శృంగారరసంబు = శృంగారరసము; మూర్తిభవించినన్ =
ఆకృతిపొందినదై; జగంబులన్ = లోకములను; మోహపఱచు = మోహింప జేయునట్టి;
మోహినీదేవతల = మోహినీదేవతల; చందంబునన్ = వలె; విలసించు = ప్రకాశించునట్టి; మాధవ =
కృష్ణుని; వధూ = భార్యలు; సహస్రంబుల = పెక్కుండ్రతో; సంగతిన్ = కలిసి ఉండుటచే; సౌదమనీ =

మెరుపు; లతయునున్ = తీగను; పోలెన్ = వలె; ఒప్పుచుండెడి = చక్కగా ఉన్నట్టి;
 ద్రుపదరాజనందన = ద్రౌపది; విభవంబును = వైభవమును; రాజసూయ = రాజసూయము అను;
 మహా = గొప్ప; అధ్వర = యాగము యొక్క; ఉత్సవంబునన్ = ఉత్సవము నందు; చూచి = చూసి;
 సుయోధనుండు = దుర్యోధనుడు; సంతాప = పరితాపము అను; అనలంబునన్ = అగ్ని అందు;
 క్రాగుచుండెన్ = తపించుచుండెను; అంతన్ = పిమ్మట; ఒక = ఒకానొక; నాడు = దినమున;
 ధర్మనందనుడు = ధర్మరాజు; నిర్మలంబు = పరిశుద్ధమైన; సభా = సభలు జరుగు; భవనంబున్ =
 భవనమున; కున్ = కు; చని = వెళ్ళి.

భావము:

ఒకనాడు మనోహరమైన అష్టమినాటి చంద్రబింబాల వంటి ఫాలభాగములతో;
 ఇంద్రనీలమణులను మించిన ముంగురులతో; మన్మథుడి ధనుస్సులవంటి కనుబొమ్మలతో;
 ఆకర్ణాంతములై తళతళ మెరుస్తున్న కాటుకకన్నులతో; విరజాజిమొగ్గల వంటి పలువరుసతో;
 చిగురు పెదవుల చిరునవ్వు వెన్నెలలతో; కర్ణకుండలాల కాంతులు జాలువారు చక్కని చిక్కని
 చెక్కిళ్ళతో; ముత్యాలహారములకు సైతం సందీయక మిసమిసలాడు ఉత్తుంగ పయోధరములతో;
 నకనకలాడు సన్నని నెన్నడుములతో; చిరుగజ్జెల సవ్వడులతో; కూడిన బంగారు ఒడ్డాణములు
 ప్రకాశించు కటి ప్రదేశాలతో; చిగురుటాకులవంటి అరచేతులతో; ఘల్లుఘల్లున మ్రోగుచున్న కాలి
 అందియలతో; రతనాల గాజలు, కంకణాలు ఉంగరాలు కాంతులీను కరకమలములతో;
 సుగంధాలు విరజిమ్ము కస్తూరి పచ్చకర్పూరము మంచిగంధము మైపూతలతో అలరారుతూ;
 ప్రాణాలతో ఉన్న మాణిక్యపు బొమ్మల చక్కదనాలతో; దివి నుండి భువికి దిగివచ్చిన చంద్రరేఖ
 తీరున శృంగారరసం మూర్తిభవించిన మోహినీదేవతల వలె విరాజిల్లుతున్న మిక్కిలి
 సౌందర్యవతు లైన శ్రీకృష్ణుడి సతుల నడుమ; మెరుపు తీగలా ప్రకాశిస్తూ ఉన్న ద్రౌపదీదేవి
 సౌభాగ్యాన్నీ రాజసూయయాగ మహావైభవాన్నీ చూస్తున్న దుర్యోధనుడు అసూయతో లోలోపల
 బాధపడసాగాడు. ఇలా ఉండగా ఒకనాడు ధర్మరాజు నిండుకొలువు తీర్చి కూర్చున్నాడు.

10.2-822-^{సీ}.

సుత సహోదర పురోహిత బాంధవామాత్య-

ప్రచార భటకోటి బలసి కొలువఁ

గలిత మాగధ మంజ గానంబు బారక-

పఠన రవంబును బ్రమద మొసంగ

గంకణ ఝణఝణత్యారంబు శోభిల్ల-

సరసిజాననలు చామరములిడగ

మయ వినిర్మిత సభామధ్యంబునను భాస-

మాన సింహాసనానీనుడగుచు

10.2-822.1-తే.

నమర గణములు గొలువ బెంపారు ననిమి

షేంద్రుకైవడి మెఱసి యుషేంద్రు డలర

సరస గొలువున్న యత్తటి దురభిమాని

క్రోధమాత్యర్యధనుడు సుయోధనుండు.

టీకా:

సుత = కొడుకులు; సహోదర = తోడబుట్టినవారు; పురోహిత = పురోహితులు; బాంధవ =

బంధువులు; అమాత్య = మంత్రులు; పరిచార = సేవకులు; భట = సైనికుల; కోటి = సమూహములు;

బలసి = అతిశయించి; కొలువన్ = సేవించుచుండగా; కలిత = చక్కటి; మాగధ =

వంశావళిచదువువారి; మంజ = మనోజ్ఞమైన; గానంబున్ = చదువుటలు; పారక =

పాటలుపాడువారి; పఠన = పాటల; రవంబునున్ = ధ్వనులు; ప్రమదము = సంతోషమును; ఒసగన్

= కలిగిస్తుండగా; కంకణ = చేతిగాజుల; ఝణఝణత్యారంబు = గలగలధ్వనులు; శోభిల్లన్ =

శోభకలిగిస్తుండగ; సరసిజాననలు = యువతులు {సరసిజాననలు - పద్మాక్షులు, స్త్రీలు};

చామరములు = వింజామరములు; ఇడగన్ = వీస్తుండగా; మయ = మయునిచేత; వినిర్మిత =

చక్కగా చేయబడిన; సభా = సభకు; మధ్యంబుననున్ = నడుమ; భాసమాన = ప్రకాశించుచున్న;

సింహాసన = సింహాసనముపై; ఆసీనుడు = కూర్చున్నవాడు; అగుచున్ = ఔతు; అమర = దేవతా;

గణములున్ = సమూహములు; కొలువన్ = సేవిస్తుండగా; పెంపారు = అతిశయిస్తున్న;

అనిమిషేంద్రున్ = దేవేంద్రుని; కైవడిన్ = వలె; మెఱసి = ప్రకాశిస్తు; ఉషేంద్రుడు = కృష్ణుడు

{ఉషేంద్రుడు - ఇంద్రునితమ్ముడు, విష్ణువు}; అలరన్ = అలరారుతుండగా; సరసన్ = పక్కన;

కొలువున్న = కొలువుతీరి ఉన్న; ఆ = ఆ యొక్క; తఱిన్ = సమయమునందు; దురభిమాని = మహాచెడ్డ ఆహంకారముకలవాడు; క్రోధ = కోపము; మాత్సర్య = చూడనోర్వలెనిగుణము; ధనుడు = అధికముగా కలవాడు; సుయోధనుడు = దుర్యోధనుడు.

భావము:

ధర్మరాజు మయసభ మధ్యలో ప్రకాశవంతమైన సింహాసనం మీద ఆసీనుడై కొలువుతీరి ఉండగా ఆయన పుత్రులు, తమ్ముళ్ళు, పురోహితులు, బంధుమిత్రులు, మంత్రులు, సేవకులు ఆయనను సేవిస్తున్నారు; వందిమాగధుల మధుర స్తోత్రాలు సంతోషాన్ని కలిగిస్తున్నారు; చేతి కంకణాలు మ్రోగుతుండ యువతులు వింజామరలు వీస్తున్నారు; అప్పుడు దేవతలు సేవిస్తుండగా ప్రకాశించే దేవేంద్రుడిలాగా కొలువుతీరి ఉన్నాడు; ఇలా కొలువుతీరి ఉన్న ధర్మరాజుని వీక్షించి శ్రీకృష్ణుడు సంతోషించాడు. ఆ సమయంలో దురభిమాని అయిన దుర్యోధనుడు అక్కడకి వచ్చి...

10.2-823-ఉ.

కాంచనరత్నభూషణ నికాయముఁ దాల్చి సముజ్జ్వలప్రభో
దంచితమూర్తి నొప్పి ఫణిహరులు ముందటఁ గ్రందువాయ వా
రించ సహోదరుల్ నృపవరేణ్యులు పార్శ్వములన్ భజింప నే
తెంచెను రాజసంబున యుధిష్ఠిరుపాలికి వైభవోన్నతిన్.

టీకా:

కాంచన = బంగారు; రత్న = రత్నాలు; భూషణ = అలంకారముల; నికాయమున్ = సమూహమును; తాల్చి = ధరించి; సముజ్జ్వల = మిక్కిల కాంతివంతమైన; ప్రభా = తేజస్సుచేత; ఉదంచిత = బాగా చక్కటి; మూర్తిన్ = ఆకృతితో; ఒప్పి = ఉండి; ఫణిహారులు = ద్వారపాలకులు; ముందటన్ = ఎదుట; క్రందువాయన్ = ధ్వనిసేయుటను, సందడిని; వారించ = అడ్డుకొనుచుండగ; సహోదరుల్ = తమ్ముళ్ళు; నృప = రాజు; వరేణ్యులు = ఉత్తములు; పార్శ్వములన్ = పక్కన; భజింపన్ = సేవించగా; ఏతెంచెను = వచ్చెను; రాజసంబునన్ = రాచరీతితో; యుధిష్ఠిరు = ధర్మరాజు; పాలి = ఒడ్డు; కిన్ = కు; వైభవ = వైభవముల; ఉన్నతిన్ = అతిశయముతో.

భావము:

సువర్ణమయములైన మణిభూషణాలు ధరించి రాజసం ఉట్టిపడే తేజస్సుతో సేవకులు ముందు నడుస్తూ జనాన్ని ఒత్తిగిస్తుండగా తమ్ముళ్ళు రాజులు ఇరువైపులా చేరి అనుసరించి సేవిస్తుండగా దుర్యోధనుడు వైభవోపేతంగా ధర్మరాజు సమక్షానికి విచ్చేసాడు.

దశమ స్కంధము - ఉత్తర : సుయోధనుడు దైళ్ళుట

10.2-824-వ.

అట్లు సనుదెంచి మయమాయామోహితంబైన సభాస్థలంబు నందు.

టీకా:

అట్లు = ఆ విధముగా; చనుదెంచి = వచ్చి; మయ = మయుని యొక్క; మాయా = మాయచేత;
మోహితంబు = మోహింప జేయబడినది; ఐన = అయినట్టి; సభాస్థలము = సభాస్థలము; అందున్
= లో;

భావము:

ఇలా వచ్చిన దుర్యోధనుడు మాయమయమైన మయాసభా మధ్యంలో ప్రవేశించి.

10.2-825-క.

సలిలములు లేని రావున

వలువలు వెస నెగయఁ దిగిచి వారక తోయం

బులు గల చోటనుం జేలం

బులు దడియఁగఁ బడియె నిజవిభుత్వము దఱుగన్

టీకా:

సలిలములు = నీళ్ళు; లేని = లేని; రావున్ = తావు నందు; వలువలు = కట్టుకొన్న బట్టలు; వెసన్ = శీఘ్రమే; ఎగయదిగిచి = ఎగకట్టి; వారక = తప్పక; తోయంబులు = నీళ్ళు; కల = ఉన్నట్టి; చోటనున్ = తావు నందు; చేలంబున్ = కట్టుకొన్న బట్టలు; తడియన్ = తడిసిపోగా; పడియెన్ = పడిపోయెను; నిజ = తన; విభుత్వము = రాజసము; తఱుగన్ = తగ్గిపోవునట్లు.

భావము:

ఆ మయాసభలో నీరులేని స్థలంలో కట్టుకున్న దుస్తులు పైకి ఎగగట్టుకుని; నీరున్న స్థలంలో దుస్తులు తడుపుకొని; దుర్యోధనుడు భ్రమకు లోను అయ్యాడు.

10.2-826-క.

ఆ విధమంతయుఁ గనుఁగొని

పావని నవ్వుటయు నచటి పార్థివులునుఁ గాం

తావలియును యమతనయుఁడు

వావిరిఁ జేసన్నఁ దమ్ము వారింపంగన్.

టీకా:

ఆ = ఆ; విధము = రీతి; అంతయున్ = ఎల్ల; కనుగొని = చూసి; పావని = భీముడు; నవ్వుటయున్ = నవ్వుగా; అచటి = అక్కడ ఉన్న; పార్థివులునున్ = రాజులు; కాంతా = స్త్రీల; ఆవలియును = సమూహము; యమతనయుడు = ధర్మరాజు; వావిరన్ = అధికముగ; చేసన్నన్ = చేతిపైగలచేత; తమ్మున్ = తమను; వారింపంగన్ = వారిస్తుండగా.

భావము:

ఈవిధంగా భ్రమకులోనైన దుర్యోధనుడిని చూసిన భీమసేనుడు నవ్వాడు. అక్కడున్న రాజులూ స్త్రీ జనమూ ధర్మరాజు పైగ చేసి వారిస్తూ ఉన్నా...

దామోదరానుమోదితులయి మహారవంబుగాఁ బరిహాసంబులు చేసిన సుయోధనుండు
 లజ్జావనతవదనుండై కుపితమానసుం డగుచు నయ్యెడ నిలువక వెలువడి నిజపురంబునకరిగె;
 నయ్యవసరంబున ధీవిశాలు రైన సభాసదులగు నచ్చటి జనంబుల కోలాహలంబు సంకులంబైన
 నజాతశత్రుండు చిత్తంబున విన్ననై యుండె; నప్పుండరీకాక్షుండు భూభార నివారణకారణం
 డగుటంజేసి దుర్యోధను నపహాసంబునకుం గాదనండయ్యె; నంత.

టీకా:

దామోదర = కృష్ణునిచే; అనుమోదితులు = అంగీకరింపబడినవారు; అయి = ఐ; మహారవంబుగాన్
 = బిగ్గరగా; పరిహాసంబులు = నవ్వుటలు; చేసినన్ = చేయగా; సుయోధనుండు = దుర్యోధనుడు;
 లజ్జ = సిగ్గుచేత; అవనత = వంచబడిన; వదనుండు = ముఖము కలవాడు; ఐ = అయ్యి; కుపిత =
 కోపించిన; మానసుండు = మనసు కలవాడు; అగుచున్ = జెతు; ఆ = ఆ; ఎడన్ = చోటు నందు;
 నిలువక = ఉండకుండా; వెలువడి = బయలుదేరి; నిజ = తన; పురంబున్ = నగరమున; కున్ = కు;
 అరిగెన్ = వెళ్ళిపోయెను; ఆ = ఆ; అవసరంబునన్ = సమయము నందు; ధీవిశాలురు =
 విశేషమైనబుద్ధి కలవారు; ఐన = అయిన; సభాసదులు = సభికులు; అగున్ = అయిన; అచ్చటి =
 అక్కడి; జనంబులన్ = వారల; కోలాహలంబు = సందడి; సంకులంబు = కలత నొందినది; ఐనన్ =
 కాగా; అజాతశత్రుండు = ధర్మరాజు; చిత్తంబునన్ = మనసు; విన్నను = చిన్నపోయినవాడు; ఐ =
 అయ్యి; ఉండెన్ = ఉండెను; ఆ = ఆ దివ్యుడైన; పుండరీకాక్షుండు = కృష్ణుడు; భూ = భూమి యొక్క;
 భార = భారమును; నివారణ = పోగుట్టు; కారణండు = కారణము కలవాడు; అగుటన్ = అగుట;
 చేసి = వలన; దుర్యోధనున్ = దుర్యోధనుని ఎడ; అపహాసంబున్ = నవ్వుట; కున్ = కు; కాదు =
 వద్దు; అనడు = అననివాడు; అయ్యెన్ = అయ్యెను; అంత = పిమ్మట.

భావము:

కృష్ణుడి ఆమోదంతో అక్కడున్న రాజులు స్త్రీ జనము భీముడితోపాటు పెద్దగా పకపకా నవ్వారు.
 మయసభలో తనకు జరిగిన ఘోరమైన అవమానానికి సిగ్గుపడి దురాగ్రహంతో దుర్యోధనుడు
 తన పట్టణానికి వెళ్ళిపోయాడు. ఆ సమయంలో సభాసదుల వేళాకోళంతో కూడిన కోలాహలాన్ని

చూసిన ధర్మరాజు చిన్నపోయాడు. భూభారాన్ని నివారించడానికి అవతారం ధరించిన శ్రీకృష్ణుడు దుర్యోధనునికి జరిగిన అవమానాన్ని ఖండించ లేదు.

10.2-828-క.

హరి ధర్మసుతుని వీడ్కొని

తరుణీ హిత బంధుజన కదంబము గొలువం

బరితోషమునఁ గుశస్థల

పురమునకుం జనియె మోదమున నరనాథా!

టీకా:

హరి = కృష్ణుడు; ధర్మసుతుని = ధర్మరాజు; వీడ్కొని = సెలవుతీసుకొని; తరుణీ = స్త్రీలు; హిత = ఆపులు; బంధు = బంధువులు; జన = ప్రజల; కదంబము = సమూహము; గొలువన్ = సేవించుచుండగా; పరితోషమునన్ = సంతోషముతో; కుశస్థల = కుశస్థలము అను; పురమున్ = పట్టణమున; కున్ = కు; చనియె = వెళ్ళెను; మోదమునన్ = సంతోషముతో; నరనాథా = రాజా.

భావము:

ఓ మహారాజా! ఆ తరువాత కృష్ణుడు ధర్మరాజును వీడ్కొని భార్యబిడ్డలు, బంధుజనులు సేవిస్తుండగా సంతోషంగా కుశస్థలికి ద్వారకానగరానికి వెళ్ళాడు.

10.2-829-చ.

జనవరబంధమోక్షణముఁ జైద్యవధంబును బాండురాజ నం

దన మఖరక్షణంబును నుదారతఁ జేసిన యట్టి దేవకీ

తనయుచరిత్ర భాసుర కథా పఠనాత్ములు గాంతు రిష్ట శో

భన బహుపుత్ర కీర్తులును భవ్యవివేకము విష్ణులోకమున్."

టీకా:

జనవర = రాజుల; బంధ = నిర్బంధములను; మోక్షణము = విడుదల చేయుట; చైద్య = శిశుపాలుని;
వధంబును = సంహరించుట; పాండురాజనందన = ధర్మరాజు; మఖ = యాగము; రక్షణంబును =
కాపాడుట; ఉదారతన్ = కృపతో; చేసినయట్టి = చేసినట్టి; దేవకీతనయు = కృష్ణుని; చరిత్ర =
వృత్తాంతము; భాసుర = ప్రకాశవంతమైన; కథా = కథను; పఠన = చదువు; ఆత్ములు = మనసు
కలవారు; కాంతురు = పొందుతారు; ఇష్ట = కోరిన; శోభన = శుభకరములైన; బహు = పెక్కులైన; పుత్ర
= కొడుకులు; కీర్తులు = యశస్సు; భవ్య = గొప్ప; వివేకము = తెలివి; విష్ణులోకమున్ = వైకుంఠము.

భావము:

రాజులను బంధవిముక్తులను చేయడం శిశుపాలుడిని వధించడం ధర్మజ్ఞుని యజ్ఞాన్ని రక్షించడం
మొదలైన శ్రీకృష్ణుని విజయ గాథలను చదివినవారు కోరిన సౌభాగ్యాలనూ, కీర్తిని, దివ్యమైన
జ్ఞానాన్ని వైకుంఠ వాసాన్ని పొందుతారు."

10.2-830-క.

అని శుకయోగీంద్రుండ

మృనుజేంద్రునిఁజూచి పలికె మఱియును "శ్రీకృ

ష్ణుని యద్భుత కర్మంబులు

వినిపింతుం జిత్తగింపు విమలచరిత్రా!

టీకా:

అని = అని; శుక = శుక; యోగి = ముని; ఇంద్రుండు = ఉత్తముడు; ఆ = ఆ ప్రసిద్ధుడైన;

మనుజేంద్రునిన్ = రాజును; చూచి = చూసి; పలికెన్ = చెప్పెను; మఱియునున్ = ఇంకను; శ్రీకృష్ణుని

= కృష్ణుని; అద్భుత = ఆశ్చర్యకరములైన; కర్మంబులున్ = పనులు; వినిపింతున్ = చెప్పెదను;

చిత్తగింపు = వినుము; విమలచరిత్రా = మంచి నడత కలవాడా.

భావము:

ఇలా పలికిన శుకమహర్షి పరీక్షిత్తుతో మరల ఇలా చెప్పసాగాడు. "నిర్మలమైన చరిత్రగల ఓ రాజా పరీక్షిత్తూ! శ్రీకృష్ణుడి అద్భుత కార్యాలను ఇంకా వివరిస్తాను శ్రద్ధగా ఆలకించు.

దశమ స్కంధము - ఉత్తర : సాల్వుండు ద్వారకాన్నిరోధించుట

10.2-831-^{సీ}.

వసుధేశ! విను; మును వైదర్భి పరిణయ-

వేళ దుర్మద శిశుపాలభూమి

వరునకుఁ దోడ్పడ నరుదెంచి సైనికా-

వలితోడఁ దొడరి దోర్బలము దూలి

హరిచేత నిర్జితులైన రాజులలోనఁ-

జైద్యుని చెలికాఁడు సాల్వుభూమి

ప్రతి జరాసంధాది పార్థివప్రకరంబు-

విన మత్సరానల విపులశిఖల

10.2-831.1-తే.

"ధాత్రి నిటమీఁద వీతయాద్రవము గాఁగఁ

గడఁగి సేయుదు"నని దురాగ్రహముతోడఁ

బంతములు పల్కి యటఁ జని భ్రితనిష్ఠఁ

ద్రవము కావింపఁ బూని సుస్థలమునందు.

టీకా:

వసుధేశ = రాజా; విను = వినుము; మును = మునుపు; వైదర్భి = రుక్మిణిదేవి యొక్క వైదర్భి -

విదర్భదేశ రాకుమారి, భీమకుని పుత్రిక, రుక్మిణి; పరిణయ = వివాహ; వేళన్ = సమయమునందు;

దుర్మద = మిక్కిలి కొవ్వెక్కిన; శిశుపాల = శిశుపాలుడు అను; భూమివరున్ = రాజు; కున్ = కు;

తోడ్పడన్ = సహాయపడుటకు; అరుదెంచి = వచ్చి; సైనిక = సైనికుల; ఆవలి = సమూహము; తోడన్ = తోటి; తొడరి = ఎదిరించి; దోర్బలము = బాహుబలము; తూలి = పోయి; హరి = కృష్ణుని; చేత = చేత; నిర్జితులు = చనిపోయిన; రాజులు = రాజులు; లోనన్ = అందలి; చైద్యుని = శిశుపాలుని; చెలికాడు = మిత్రుడు; సాల్వ = సాల్వ దేశమునకు; భూమిపతి = రాజు; జరాసంధ = జరాసంధుడు; ఆది = మున్నగు; పార్థివ = రాజుల; ప్రకరంబు = సమూహము; వినన్ = వినుచుండగా; మత్సర = క్రోధము అను; అనల = అగ్ని యొక్క; విపుల = విస్తారమైన; శిఖలన్ = మంటలతో; ధాత్రిన్ = భూమండలమునందు; ఇటమీద = ఇకపై; వీత = పోయిన; యాదవము = యాదవులు కలది; కాగన్ = అగునట్లు; కడగి = పూని; చేయుదును = చేసెదను; అని = అని; దురాగ్రహము = చెడ్డ కోపము; తోడన్ = తోటి; పంతములు = ప్రతిజ్ఞలు; పల్కి = పలికి; అటన్ = అక్కడనుండి; చని = వెళ్ళిపోయి; భరిత = పూర్ణ; నిష్ఠన్ = నిష్ఠతో; తపమున్ = తపస్సు; కావింపన్ = చేయవలెనని; పూని = మొదలిడి; సుస్థలమున్ = మంచిప్రదేశము; అందున్ = లో.

భావము:

ఓ రాజా! రుక్మిణీ స్వయంవర సమయంలో శిశుపాలుడికి సహాయంగా సైన్యంతో సహా వచ్చి, కృష్ణుడిని ఎదిరించి, అతని చేత చావుదెబ్బలు తిని పరాజితులైన రాజులలో సాల్వుడు అనే రాజు ఒకడు. అతడు విపరీతమైన కోపంతో, మొండిపట్టుదలతో "యాదవులను అందరిని నాశనం చేస్తాను" అని జరాసంధాది రాజుల ఎదురుగా ప్రతిజ్ఞ చేసాడు. అటుపిమ్మట అతడు అత్యంత నిష్ఠతో ఒక ప్రశాంత ప్రదేశంలో ఈశ్వరుడిని గురించి తపస్సు చేయటానికి ఉపక్రమించాడు.

10.2-832-క.

ధృతి వదలక యుగ్రస్థితిఁ

బ్రతినమునుఁ బిడికెఁ డవనిరజ మశనముగా

నతనియమముతో నా పశు

పతి, శంకరు, ఫాలనయను, భర్గు, నమేశున్.

టీకా:

ధృతిన్ = ధైర్యము; వదలక = విడువకుండ; ఉగ్ర = భయంకరమైన; స్థితిన్ = విధముగా;
ప్రతిదినమునున్ = రోజుకి; పిడికెడు = గుప్పెడు; అవనిరజమున్ = దుమ్ము; అశనముగా =
ఆహారముగా; అతి = అత్యంత; నియమము = నిష్ఠ; తోన్ = తోటి; ఆ = ఆ; పశుపతిన్ = శివుని
{పశుపతి - సర్వ జీవులకు ప్రభువు, శివుడు}; శంకరున్ = శివుని {శంకరుడు - లోకములకు మేలు
చేయువాడు, శివుడు}; ఫాలనయనున్ = శివుని {ఫాల నయనుడు - నుదుట కన్ను కలవాడు,
శివుడు}; భర్గున్ = శివుని; ఉమేశున్ = శివుని {ఉమేశుడు - ఉమాదేవి భర్త, శివుడు}.

భావము:

అలా ఉపక్రమించిన సాల్వుడు ప్రతిదినం పిడికెడు దుమ్ము మాత్రం ఆహారంగా స్వీకరిస్తూ
పట్టుదలగా పరమేశ్వరుని గురించి భీకర తపస్సు చేసాడు.

10.2-833-క.

చెదరని నిజభక్తినిఁ ద

తృప్తపద్యము లాత్మ నిలిపి పాయక యొక యేఁ

డుదితక్రియ భజియించిన

మదనారియు వాని భక్తి మహిమకు వశుడై.

టీకా:

చెదరని = చలింపని; నిజ = తన; భక్తిని = భక్తితో; తత్ = అతని, ఆ శివుని; పద = పాదములు అను;
పద్యములున్ = పద్యములను; ఆత్మన్ = మనసు నందు; నిలిపి = స్థిరపరచుకొని; పాయక =
విడవకుండ; ఒక = ఒక; ఏడు = సంవత్సరకాలము; ఉదితక్రియన్ = పూనికతో; భజియించినన్ =
ఉపాసించగా; మదనారియున్ = శివుడు; వాని = అతని; భక్తి = భక్తి యొక్క; మహిమ =
గొప్పదనమున; కున్ = కు; వశుడు = లొంగినవాడు; ఐ = అయ్యి.

భావము:

చెదరని భక్తితో శంకరుని పాదాలపై మనస్సు నిలిపి ఒక సంవత్సరం అలా భీకర తపస్సు చేయగా. అతని భక్తికి పరమేశ్వరుడు సంతోషించాడు.

10.2-834-క.

బోరనఁ బ్రత్యక్షంబై

కోరినవర మేమి యైనఁ గొసరక యిత్తున్

వారక వేడు మటన్నను

నారాజతపోధనుండు హరునకుఁ బ్రీతిన్.

టీకా:

బోరనన్ = శీఘ్రముగ; ప్రత్యక్షంబు = ప్రత్యక్షము; ఐ = అయ్యి; కోరిన = కోరుకొనెడి; వరము = కోరిక;

ఏమియైనన్ = ఏదైనాసరే; కొసరక = సంకోచింపకుండా; ఇత్తున్ = ఇచ్చెదను; వారక =

సంకోచింపకుండా; వేడుము = అడుగుము; అటన్ = అట; అన్ననున్ = అనగా; ఆ = ఆ; రాజ =

రాజైన; తపః = తపస్సు అను; ధనుండు = ధనము కలవాడు; హరునకు = శివునికి; ప్రీతిన్ = మిక్కిలి

ఇష్టముతో.

భావము:

అంతట, ఈశ్వరుడు ప్రత్యక్షమై "నీవు ఏ వరం కోరినా ఇస్తాను. కోరుకొమ్ము" అని సాల్పడిని అనుగ్రహించాడు. సాల్పడు పరమ ప్రీతితో శంకరుడికి...

10.2-835-తే.

వందనం బాచరించి యానంద వికచ

వదనుడై నొస లంజలిఁ గదియఁ జేర్చి

"శ్రితదయాకార! నన్ను రక్షించెదేని

నెఱుఁగ వినిపింతు వినుము మదీప్సితంబు.

టీకా:

వందనంబు = నమస్కారము; ఆచరించి = చేసి; ఆనంద = ఆనందముచే; వికచ = వికసించిన;
వదనుడు = ముఖము కలవాడు; ఐ = అయ్యి; నొసలన్ = నుదుటి యందు; అంజలిన్ = జోడించిన
చేతులను; కదియన్ = దగ్గరకు; చేర్చి = చేర్చి; శ్రిత = ఆశ్రితుల ఎడ; దయా = దయచూపెడి; ఆకారా =
రూపము కలవాడా; నన్నున్ = నన్ను; రక్షించెదేని = కాపాడెడు పక్షమున; ఎఱుగన్ = తెలియ;
వినిపింతున్ = చెప్పెదను; వినుము = వినుము; మత్ = నా యొక్క; ఈప్సితంబున్ = కోరికను.

భావము:

నమస్కారంచేసి, ఆనందంతో అంజలి నొసట ఘటించి ఇలా అన్నాడు "ఓ శివా! ఆశ్రితుల ఎడ కృప
చూపు వాడా! నన్నురక్షించేటట్లయితే నా కోరిక ఏమిటో మనవి చేస్తాను. చిత్తగించు.

10.2-836-తే.

గరుడ గంధర్వ యక్ష రాక్షస సురేంద్ర
వరులచే సాధ్యపడక నా వలయు నెడల
నభ్రపథమునఁ దిరిగెడు నట్టి మహిత
వాహనము నాకు దయసేయు వరద! యీశ!"

టీకా:

గరుడ = గరుడులు; గంధర్వ = గంధర్వులు; యక్ష = యక్షులు; రాక్షస = రాక్షసులు; సురేంద్ర =
దేవేంద్రుడు మున్నగు; వరులచేన్ = శ్రేష్ఠులచే కూడ; సాధ్యపడక = శక్యము కాకుండా; నా = నాకు;
వలయున్ = అవసరమైన; ఎడలన్ = చోట్లలో సమయములలో; అభ్ర = ఆకాశ; పథమునన్ =
మార్గమున; తిరిగెడునట్టి = పోవునట్టి; మహిత = మహిమ కల; వాహనము = వాహనమును; నా =
నా; కున్ = కు; దయచేయు = ఇమ్ము; వరద = కోరినకోరిలిచ్చువాడు; ఈశ = ఈశ్వరుడు.

భావము:

ఓ ఈశ్వరా! వరదా! ప్రభూ! గరుడ, గంధర్వ, యక్ష, రాక్షస, దేవతాదులకు సాధ్యం కానట్టిది, నా కోరిక ప్రకారం అవసరమైనప్పుడు ఆకాశమార్గంలో సంచరించగలది అయిన అద్భుతమైన విమానాన్ని నాకు ప్రసాదించు."

10.2-837-వ.

అని అభ్యర్థించినం బ్రసన్నుడై హరుండు వాని కోర్కె కనురూపం బైన పురంబు నిర్మింప మయుని నియోగించిన నతండును "నట్ల చేసెద" నని కామగమనంబును నతివిస్తృతంబునుగా లోహంబున నిర్మించి సౌభకంబును నామంబిడి సాల్వున కిచ్చిన వాడును బరమానందంబునం బొంది తద్విమానారూఢుండై యాదవుల వలని పూర్వవైరంబుఁ దలంచి దర్పాంధచేతస్కుండై ద్వారకానగరంబుపైఁజని నిజసేనాసమేతంబుగాఁ దత్పురంబు నిరోధించి.

టీకా:

అని = అని; అభ్యర్థించినన్ = కోరగా; ప్రసన్నుండు = అనుగ్రహము కలవాడు; ఐ = అయ్యి; హరుండు = శివుడు; వాని = అతని; కోర్కె = కోరిక; కున్ = కు; అనురూపంబు = అనుగుణమైనది; ఐన = అయిన; పురంబున్ = నిర్మాణము; నిర్మింపన్ = తయారుచేయుటకు; మయుని = మయుడిని {మయుడు - దానవ శిల్పి}; నియోగించినన్ = నియమించగా; అతండును = అతను; అట్ల = ఆ విధముగా; చేసెదను = చేస్తాను; అని = అని; కామ = కోరినట్లు; గమనంబును = నడచుట; అతి = మిక్కిలి; విస్తృతంబునున్ = పెద్దది; కాన్ = అగునట్లు; లోహంబునన్ = ఇనుముతో; నిర్మించి = తయారుచేసి; సౌభకంబు = సౌభకము; అను = అనెడి; నామంబున్ = పేరు; ఇడి = పెట్టి; సాల్వున్ = సాల్వున; కున్ = కు; ఇచ్చినన్ = ఇవ్వగా; వాడును = అతను; పరమ = మిక్కుటమైన; ఆనందంబునన్ = ఆనందమును; ఒంది = పొంది; తత్ = ఆ; విమాన = విమానము నందు; ఆరూఢుండు = ఎక్కినవాడు; ఐ = అయ్యి; యాదవుల = యాదవుల; వలని = అందలి; పూర్వ = పూర్వపు; వైరంబున్ = పగను; తలంచి = గుర్తుచేసుకొని; దర్ప = గర్వముచేత; అంధ = కళ్ళు కనిపించని; చేతస్కుండు = మనస్సు కలవాడు; ఐ = అయ్యి; ద్వారకా = ద్వారకా; నగరంబున్ =

పట్టణము; పైన్ = మీదకి; చని = దండెత్తి వెళ్ళి; నిజ = తన; సేనా = సైన్యాల; సమేతంబుగా = సహా;
తత్ = ఆ; పురంబున్ = పట్టణమును; నిరోధించి = ముట్టడించి.

భావము:

అలా సాల్వుడు కోరిన విధమైన విమానాన్ని ఈశ్వరుడు "అతడి కోరికకు తగిన పురము నిర్మించి
యి"మ్మని మయుడిని ఆదేశించాడు. అతడు చిత్తమని కామగమనమూ మిక్కిలి వెడల్పూ పొడవూ
కలిగి లోహమయమైన ఒక విమానాన్ని నిర్మించి దానికి "సౌభకము" అని పేరుపెట్టి సాల్వుడికి
ఇచ్చాడు. వాడు పరమానందంతో దానిని ఎక్కి యాదవుల మీద తనకు ఉన్న పూర్వ శత్రుత్వం
గుర్తుచేసుకుని గర్వంతో కన్నుమిన్ను గానక తన సేనలతో వెళ్ళి ద్వారకాపట్టణాన్ని
ముట్టడించాడు.

10.2-838-సీ.

సరిదుపవన సరోవరములు మాయించి-

బ్రావులు గలచి కూపములు సెటిచి

కోటలు వెస వీటతాటముల్ గావించి-

పరిఖలు పూడ్చి వప్తములు ద్రొబ్బి

యట్టళ్లు ధరఁ గూల్చి యంత్రముల్ దునుమాడి-

కాంచనధ్వజపతాకములు నటకి

భాసుర గోపుర ప్రాసాదహర్షేందు-

శాలాంగణములు భస్మములు చేసి

10.2-838.1-తే.

విమల కాంచనరత్నాది వివిధవస్తు

కోటి నెల్లను నందంద కొల్లపుచ్చి

ప్రజలఁ జెఱపట్టి దొరలను భంగపెట్టి

తఱిమి యిబ్బంగిఁ బెక్కుబాధల నలంచి.

టీకా:

సరిత్ = సెలయేర్లు; ఉపవన = ఉద్యానవనములు; సరోవరములున్ = చెరువులు; మాయించి = పాడుచేసి; బావులున్ = నడబావులను; కలచి = కలచేసి; కూపములున్ = నూతులను; చెఱచి = పాడుచేసి; కోటలున్ = కోటలను; వెసన్ = శీఘ్రముగ; వీటతాటముల్ = ఛిన్నాభిన్నము; కావించి = చేసి; పరిఖలు = అగడ్తలను; పూడ్చి = కప్పెట్టి; వప్రములున్ = కోట ప్రాకారములు; ద్రొబ్బి = పడగొట్టి; అట్టళ్ళున్ = బురుజులమీది ఇళ్ళను; ధరన్ = నేలమీదకి; కూల్చి = పడగొట్టి; యంత్రముల్ = కీలుగల సాధనములను; తునుమాడి = విరగగొట్టి; కాంచన = బంగారు; ధ్వజ = స్తంభములమీది; పతాకములున్ = జండాలు; నటికి = కోసేసి; భాసుర = ప్రకాశవంతమైన; గోపుర = గోపురములు; ప్రాసాద = భవనములు; హర్మ్య = మేడలు; ఇందుశాలలు = చంద్రశాలలు; అంగణములు = ముంగిళ్ళు; భస్మములు = కాల్చి బూడిదగా; చేసి = చేసి; విమల = స్వచ్ఛమైన; కాంచన = బంగారు; రత్నా = మణులు; ఆది = మున్నగు; వివిధ = నానా విధములైన; వస్తు = వస్తువుల; కోటిన్ = సముదాయమును; ఎల్లనున్ = అంతటిని; అందంద = మరలమరల; కొల్లపుచ్చి = కొల్లగొట్టి; ప్రజలన్ = పురజనులను; చెఱపట్టి = బంధించి; దొరలను = ప్రభువులను; భంగపెట్టి = అవమానించి; తఱిమి = తరిమి; ఈ = ఈ; భంగిన్ = విధముగ; పెక్కు = అనేకములైన; బాధలన్ = బాధలతో; అలంచి = బాధించి.

భావము:

ద్వారకానగరంలోని సెలయేర్లను ఉపవనాలను ధ్వంసం చేయించాడు; చెరువులు బావులు పూడిపించాడు; కోటలను ఛిన్నాభిన్నము చేయించాడు; అగడ్తలను పాడుచేసాడు; కోటగోడలను పడగొట్టించాడు; ప్రాకారాలు బురుజులు కూలదోయించాడు; యంత్రాలను ధ్వజపతాకాలనూ నరకించాడు; గోపురాలను మిద్దెలను మేడలను చంద్రశాలలను కాల్చి బూడిద చేసాడు; పట్టణంలోని బంగారాన్ని రత్నాలు మొదలైన వస్తువులను కొల్లగొట్టాడు; ప్రజలను చెఱపట్టాడు; అధికారులను అవమానించాడు; ఇలాగ సాల్వడు ద్వారకలోని ప్రజలను పెక్కు బాధలకు గురిచేసాడు.

మదమున నంతఁ బోవక విమానయుతంబుగ నభ్రవీధికిన్

గొదకొని యేపుమై నెగసి కొంకక శక్తి శిలా మహీరుహ

ప్రదరము లోలిమైఁ గురిసి బంధురభూమిపరాగ శర్మరల్

వదలక చల్లుచున్ వలయవాయువుచే దిశ లావరించుచున్.

టీకా:

మదమునన్ = గర్వముతో; అంతబోవక = అంతటితో వెనుదిరుగక; విమాన = విమానముతో;
యుతంబుగన్ = కూడినవాడిగా; అభ్ర = ఆకాశ; వీధి = మార్గమున; కిన్ = కి; గొదకొని =
విజృంభించి; ఏపుమై = అహంకారముతో; ఎగిసి = ఎగిరిపడి; కొంకక = బెదరకుడ; శక్తి =
చర్మా(చిల్ల)కోల; శిలా = రాళ్ళు; మహీరుహ = చెట్లు; ప్రదరములు = బాణములు; ఓలిమైన్ =
క్రమముగా; కురిసి = వానవలె వేసి; బంధుర = దట్టమైన; భూమిపరాగ = ధూళి; శర్మరలున్ = ఇసుక
రేణువులు; వదలక = ఎడతెగకుండ; చల్లుచున్ = వేస్తూ; వలయవాయువు = సుడిగాలి; చేన్ = చేత;
దిశలు = నలుదిక్కులు; ఆవరించుచున్ = కమ్మేస్తూ.

భావము:

అంతటితో వదలిపెట్టకుండ విమానం ఎక్కి సాల్వుడు ఆకాశంలోకి ఎగిరి అక్కడ నుండి
చర్మా(చిల్ల)కోలల్లా ఉన్న తీగలు, గడ్డిపోచలు, చెట్లు, కొమ్మలు, రాళ్ళు, బాణాలు వరసపెట్టి కురిపిస్తూ
ద్వారకావాసులను బాధించాడు. దట్టమైన దుమ్ము ధూళితో ఇసుకరేణువులతో కూడిన
సుడిగాలులు విసురుతూ కల్లోలపరచాడు

10.2-840-వ.

అట్టియెడ.

టీకా:

అట్టి = అలాంటి; ఎడన్ = సమయము నందు.

భావము:

ఆ సమయంలో....

10.2-841-క.

చటులపురత్రయదనుజో

త్కటదుస్తర బాధ్యమానధారుణిగతి న

పుటభేదన మెంతయు వి

స్ఫుటపీడం జెంది వగల సుడివడుచుండన్.

టీకా:

చటుల = తిరుగుతుండెడి; పురత్రయదనుజ = త్రిపురాసురల యొక్క; ఉత్కట = మదమువలని;

దుస్తర = దాటరాని; బాధ్యమాన = బాధింపపడుతున్న; ధారుణి = భూలోకము; గతిన్ = విధముగ;

ఆ = ఆ; పుటభేదనము = పట్టణము; ఎంతయు = ఎంతో ఎక్కువగా; విస్ఫుట = అధికమైన; పీడన్ =

బాధను; చెంది = పొంది; వగలన్ = సంతాపములుతో; సుడివడుచున్ = గింగిరాలుపడుతు;

ఉండెను = ఉండెను.

భావము:

త్రిపురాసురులవల్ల బాధపడిన భూలోకం లాగ ద్వారకానగరం సాల్వడిచేత మిక్కిలి ఇక్కట్లపాలై
దుఃఖంతో కలత చెందింది.

10.2-842-చ.

క్రని భగవంతుడున్ రథిశిఖామణియున్నగు రౌక్మిణీయుఁ డ

జ్ఞనముల నోడకుండుఁ డని సంగరకౌతుక మొప్ప దివ్య సా

ధనములఁ బూని సైనిక కదంబము గొల్ప ననూన మీన కే

తన రుచి గ్రాల నున్నతరద్రస్థితుఁడై వెడలెన్ రణోర్వికిన్.

టీకా:

కని = చూసి; భగవంతుడున్ = మహిమాన్వితుడు; రథి = రథి {రథి - రథమునెక్కి యుద్ధము చేయు యోధుడు, (మహారథుడు - పదకొండువేలమంది (11000) విలుకాండ్రతో పోరాడెడి యోధుడు, తనను సారథిని గుఱ్ఱములను కాపాడుకొనుచు పోరాడెడి యోధుడు 2)అతిరథుడు - పెక్కువిలుకాండ్రతో పోరాడెడి యోధుడు 3)సమరథుడు - ఒకవిలుకానితో సరిగనిలిచి పోరాడెడి యోధుడు 4)అర్ధరథుడు - ఒక్కవిలుకానితో పోరాడెడి యోధుడు}); శిఖామణియున్ = ఉత్తముడు; అగు = ఐన; రౌక్మిణీయుడు = ప్రద్యుమ్నుడు {రౌక్మిణీయుడు - రుక్మిణి కొడుకు, ప్రద్యుమ్నుడు}; ఆ = ఆ; జనములన్ = ప్రజలను; ఓడక = భయపడకుండ; ఉండుడు = ఉండండి; అని = అని; సంగర = యుద్ధ; కౌతుకము = ఉత్సవము; ఒప్పన్ = కలుగగా; దివ్య = మహిమగల; సాధనములున్ = ఆయుధములను; పూని = ధరించి; సైనిక = సేనాజన; కదంబమున్ = సమూహము; కొల్వన్ = సేవించుచుండగా; అనూన = గొప్ప; మీన = చేపగుర్తుకల; కేతన = జండా యొక్క; రుచి = కాంతులు; క్రాలన్ = రెపరెపలాడుతుండగా; ఉన్నత = గొప్ప; రథ = రథము నందు; స్థితుడు = ఎక్కినవాడు; ఐ = అయ్యి; వెడలెన్ = బయలుదేరెను; రణ = యుద్ధ; ఉర్వి = భూమి; కిన్ = కి.

భావము:

అది చూసి మహాప్రభావశాలి రథికశ్రేష్ఠుడు అయిన రుక్మిణీ పుత్రుడు ప్రద్యుమ్నుడు ప్రజలకు ధైర్యం చెప్పి, మీనకేతనం ప్రకాశిస్తున్న ఉన్నతమైన రథం ఎక్కి, మహోత్సాహంతో అస్త్రశస్త్రాలను ధరించి, సైన్య సమేతంగా యుద్ధభూమికి బయలుదేరాడు.

10.2-843-వ.

అయ్యవసరంబున.

టీకా:

ఆ = ఆ; అవసరంబునన్ = సమయము నందు.

భావము:

ఆ సమయంలో....

10.2-844-చ.

సమధిక బాహుశౌర్యజితచండవిరోధులు వెళ్లి రున్నత

క్షమ గద భానువింద శుక సాత్యకి సారణ చారుదేష్ట సాం

బమకరకేతనాత్మజ శ్వఫల్యతనూభవ తత్సహోదర

ప్రముఖ యదూత్తముల్ విమతభంజనులై కృతవర్మమున్నుగన్

టీకా:

సమధిక = మిక్కిలి అధికమైన; బాహుశౌర్య = భుజబలముచేత; జిత = జయింపబడిన; చండ = భయంకరమైన; విరోధులు = శత్రువులు కలవారు; వెళ్ళిరి = వెళ్ళారు; ఉన్నత = మిక్కిలి; క్షమన్ = తాలిమితో; గద = గదుడు; భానువింద = భానువిందుడు; శుక = శుకుడు; సాత్యకి = సాత్యకి; సారణ = సారణుడు; చారుదేష్ట = చారుదేష్టుడు; సాంబ = సాంబుడు; మకరకేతనాత్మజ = అనిరుద్ధుడు (మకరకేతనాత్మజుడు - మకరకేతనుడు (మన్మథుడు) యొక్క ఆత్మజుడు (కొడుకు), అనిరుద్ధుడు); శ్వఫల్యతనూభవ = అక్రూరుడు (శ్వఫల్యతనూభవుడు - శ్వఫల్యముని కొడుకు, అక్రూరుడు); తత్ = అతని; సహోదర = తోడబుట్టినవారు; ప్రముఖ = మొదలైన; యదు = యదువంశ; ఉత్తముల్ = శ్రేష్టులు; విమత = శత్రువులను; భంజనులు = శిక్షించువారు; ఐ = అయ్యి; కృతవర్మ = కృతవర్మ; మున్నుగన్ = నాయకుడుగా.

భావము:

మహా భుజబల పరాక్రమవంతులైన గదుడు, భానువిందుడు, శుకుడు, సాత్యకి, సారణుడు, చారుదేష్టుడు, సాంబుడు, ప్రద్యుమ్నుని నందననుడు అనిరుద్ధుడు, శఫల్యుని పుత్రుడు అక్రూరుడు మున్నగు యాదవవీరులందరూ కృతవర్మ నాయకత్వంతో యుద్ధభూమికి బయలుదేరారు.

10.2-845-క.

వారణ వాజిస్యందన

వీరభటావలులు సనిరి విశ్వము వడకన్

ఘోరాకృతి వివిధాయుధ

భూరిద్యుతు లర్కబింబముం గబళింపన్.

టీకా:

వారణ = ఏనుగులు; వాజి = గుఱ్ఱములు; స్యందన = రథములు; వీరభట = యోధులు; ఆవలులు = సమూహములు; చనిరి = వెళ్ళిరి; విశ్వము = లోకమంతా; వడకన్ = వణికిపోగా; ఘోర = భీకరమైన; ఆకృతి = రూపములు కల; వివిధ = నానా విధములైన; ఆయుధ = ఆయుధముల యొక్క; భూరి = మిక్కుటమైన; ద్యుతుల్ = కాంతులు; అర్క = సూర్య; బింబమున్ = బింబమును; కబళింపన్ = మింగివేయగా.

భావము:

యాదవవీరులు చతురంగబలసమేతులై జగత్తు కంపిస్తుండగా, తాము ధరించిన రకరకాల ఆయుధాల కాంతులు సూర్యబింబాన్ని కప్పివేస్తుండగా అరివీర భీకరంగా రణరంగానికి బయలుదేరారు.

దశమ స్కంధము - ఉత్తర : యదు సాల్వ యుద్ధంబు

10.2-846-వ.

చని యా గోవిందనందన స్యందనంబుం బలసందోహంబునుం దలకడచి, యదు సైన్యంబులు సాల్వబలంబులతోడం దార్కొని బెరయునప్పుడు దేవదానవ సంకులసమర విధంబునం దుములం బయ్యె; నయ్యెడ.

టీకా:

చని = వెళ్ళి; ఆ = ఆ; గోవిందనందన = ప్రద్యుమ్నుని; స్యందనంబున్ = రథమును; బల = సేనా;
సందోహంబును = సమూహమును; తలకడచి = దాటిపోయి; యదు = యాదవుల; సైన్యంబులు =
సైన్యములు; సాల్వ = సాల్వుని; బలంబుల = సైన్యముల; తోడన్ = తోటి; తార్కొని = తాకి, ఎదుర్కొని;
బెరయున్ = యుద్ధము చేయున్; అప్పుడు = సమయము నందు; దేవ = దేవతల; దానవ =
రాక్షసుల; సంకుల = బాహుబాహి; సమర = యుద్ధము; విధంబునన్ = వలె; తుములము = దొమ్మిలు;
అయ్యెన్ = జరిగినవి; ఆ = ఆ; ఎడన్ = సమయము నందు;

భావము:

ఈ విధంగా యాదవసైన్యం ప్రద్యుమ్నుని రథాన్నిదాటి ముందుకు పోయి సాల్వుడి సైన్యాలను
ఎదిరించింది. అప్పుడు రెండు పక్షాల బలాలకు జరిగిన బాహుబాహి సంకుల సమరం దేవదానవ
యుద్ధంలాగ కనబడసాగింది. అప్పుడు....

10.2-847-మ.

వితతజ్యాయ టంకృతుల్, మదజలా**వి**ర్భూతశుండాల ఘీం
కృతు, లుద్యద్భటహంకృతుల్, మహితభే**రీ**భాంకృతుల్, భీషణో
ధతనిస్సాణధణంకృతుల్, ప్రకటయో**ధ**వ్రాతసాహంకృతుల్,
కుతలంబున్, దివి నిండ మ్రోసె రిపుసం**క్లో**భంబుగా భూవరా!

టీకా:

వితత = విస్తారమైన; జ్యాయ = అల్లెతాళ్ళ, వింటినారుల; చయ = సమూహముల యొక్క; టంకృతుల్ =
టం అనుశబ్దములు, టంకారములు; మదజల = మదజలముతోటి; ఆవిర్భూత = పుట్టుచున్న;
శుండాల = ఏనుగుల; ఘీంకృతులున్ = ఘీంకారములు; ఉద్యత్ = ఉత్సాహము కల; భట =
యోధుల; హంకృతుల్ = హంకారములు, హం అను నాదములు; మహిత = గొప్ప; భేరీ =
నగారాల; భాంకృతుల్ = భాంకారములు, భం అను భేరీనాదములు, ధ్వనులు; భీషణ = భీకరమైన;
ఉద్ధత = అతిశయించిన; నిస్సాణ = ధంకాల; ధణంకృతుల్ = ధణధణలు; ప్రకట = ప్రసిద్ధులైన; యోధ

= వీరుల; వ్రాత = సమూహముల యొక్క; సాహంకృతుల్ = అహంకారముతోటి మాటలు;
కుతలంబున్ = భూమండలము; దివి = ఆకాశమండలము; నిండన్ = నిండిపోవునట్లు; మ్రోసెన్ =
మోగినవి; రిపు = శత్రువులకు; సంక్షోభంబుగా = కలతచెందునట్లుగా; భూవరా = రాజు.

భావము:

ఓ పరీక్షిన్మహారాజా! ఆ సంకుల సమరంలో విస్తారమైన అల్లెత్రాళ్ళ టంకారాలు, మదగజాల
ఘీంకారాలు, భటుల హాంకారాలు, భేరీ భాంకారాలు, వీరుల దురహంకారాలు, శత్రుసంక్షోభంగా
భూమ్యాకాశాలు నిండాయి.

10.2-848-మ.

హరిరింఖారథనేమి సదృటపదవ్యాఘటనోద్ధూత దు
స్తరధూళీపటలప్రభూత నిబిడధ్వాంతప్రవిధ్వంస కృ
త్కరశాతాసి గదాది హేతిరుచు లాకాశంబు నిండన్ వియ
చ్చరదృక్కుల్ మిఱుమిట్లు గొల్ప సమరోత్సాహంబు సంధిల్లగన్.

టీకా:

హరి = గుఱ్ఱముల; రింఖా = గిట్టలచేత; రథ = తేరుల; నేమి = కడకమ్మిచేత, చక్రాలచే; సదృట =
కాల్బలము యొక్క; పద = పాదముల; వ్యాఘటన = విశేషమైన తాకిడిచేత; ఉద్ధూత = రేగిన; దుస్తర
= దాటరాని; ధూళీ = దుమ్ము; పటల = తెరలవలన; ప్రభూత = పుట్టిన; నిబిడ = దట్టమైన; ధ్వాంత =
చీకటిని; ప్రవిధ్వంసకృత్ = అణిచేస్తున్న; కర = చేతులలోని; శాత = వాడియైన; అసి = కత్తి; గద = గద;
ఆది = మున్నగువాని; హేతి = ఆయుధముల; రుచులు = కాంతులు; ఆకాశంబున్ = ఆకాశము;
నిండన్ = వ్యాపించగా; వియచ్చర = ఆకాశగమనుల; దృక్కుల్ = చూపులు; మిఱుమిట్లు =
చెదరునట్లు; కొల్పన్ = చేయగా; సమర = యుద్ధము నందు; ఉత్సాహంబు = ఆటోపము; సంధిల్లగన్
= కలుగగా.

భావము:

గుఱ్ఱాల గిట్టల తాకిడికి, రథచక్రాల ఒరిపిడికి, భటుల పాదఘట్టనలకు లేచిన ధూళి ఆకాశం అంతా నిండి చీకట్లు వ్యాపించాయి. ఆ చీకట్లను పోగొడుతూ సైన్యం చేతులలోని కత్తులు గదలు మున్నగు ఆయుధాల కాంతులు ఆకాశ విహారుల చూపులకు మిరుమిట్లు గొలుపుతూ ఆకాశం నిండా వ్యాపించాయి.

10.2-849-చ.

తలకొని సైనికుల్ గవిసి తారొని పేర్కొని పాసి డాసి యం

క్రిగి గొనకెమ్ములమ్ములఁ బగిల్చి నొగిల్చితరేతరుల్ తలల్

నలియఁగ మొత్తి యొత్తి నయనంబులు నిప్పులు రాల లీల నౌఁ

దలు లలాటముల్ ఘనగదాహతి నొంచి కలంచి పోరగన్.

టీకా:

తలకొని = పూనుకొని; సైనికుల్ = సైనికులు (ఉభయ పక్షపు); కవిసి = కూడి; తారొని = ఎదుర్కొని;
పేర్కొని = కమ్ముకొని; పాసి = దూరమై; డాసి = సమీపించి; అంకిలిగొనక = వెనుదీయకుండ;
ఇమ్ములున్ = జీవమర్మస్థానముములు; అమ్ములన్ = బాణములతో; పగిల్చి = చీల్చి; నొగిల్చి =
నొప్పించి; ఇతరేతరుల్ = ఒండొరుల; తలల్ = తలకాయలను; నలియగన్ = నలిగిపోవునట్లు; మొత్తి
= మోది; ఒత్తి = కొట్టి; నయనంబులున్ = కళ్ళమ్ముట; నిప్పులు = అగ్ని; రాలన్ = రాలగా; లీలన్ =
అనాయాసముగా; తలలు = తలకాయలు; లలాటముల్ = నుదుర్లు; ఘన = గొప్ప; గదా = గదల
యొక్క; ఆహతిన్ = దెబ్బలతో; నొంచి = నొప్పించి; కలంచి = కలత పొందించి; పోరగన్ = యుద్ధము
చేయగా.

భావము:

ఇరు పక్షాల సైన్యాలు పూని ఒకరి నొకరు ఎదిరించి బాణ వర్షాలు కురిపించి మర్మస్థానాలను చీల్చేస్తు, క్రోధంతో కన్నులనుండి నిప్పురవ్వలు రాలగా పెద్ద పెద్ద గదలతో తలలపై బాదుకుంటూ, భయంకరంగా పోరాడారు.

10.2-850-వ.

అయ్యవసరంబునం బ్రద్యుమ్నుండు గనుంగొని.

టీకా:

ఆ = ఆ; అవసరంబునన్ = సమయము నందు; బ్రద్యుమ్నుండు = ప్రద్యుమ్నుడు; గనుంగొని = చూసి.

భావము:

అలా భీకరంగా పోరుసాగుతున్న సమయంలో అదంతా వీక్షిస్తున్న ప్రద్యుమ్నుడు...

10.2-851-మ.

అనయంబుం గలుషించి సౌభపతి మా~~యా~~కోట్టు చంచచ్చరా

సన నిర్ముక్త నిశాత దివ్యమహితా~~స్త~~శ్రేణిచేఁ దత్క్షణం

బున లీలాగతి నభ్రగుల్ మనములన్ భూషింప మాయించె న

వ్వనజాతాప్తుడు భూరి సంతమసమున్ వారింపు చందంబునన్

టీకా:

అనయంబున్ = మరిమరి; కలుషించి = కోపించి; సౌభపతి = సాల్వుని యొక్క సౌభపతి -

సౌభకము యజమాని, సాల్వుడు; మాయా = మాయలు; కోట్టు = అనేకమైన వానిని; చంచత్ =

మెరుస్తున్న; శరాసన = ధనుస్సునుండి; నిర్ముక్త = వదలబడిన; నిశాత = మిక్కిలి వాడియైన; దివ్య =

దివ్యమైన; మహిత = మహిమగల; అస్త = బాణముల; శ్రేణి = వరుసల; చేన్ = చేత; తత్క్షణంబునన్ =

వెంటనే; లీలాగతిన్ = అనాయసముగా; అభ్రగుల్ = ఆకాశగమనులు, దేవతలు; మనములన్ =

మనస్సు లందు; భూషింపన్ = మెచ్చుకొనగా; మాయించెన్ = అణగగొట్టెను; ఆ = ఆ;

వనజాతాప్తుడు = సూర్యుడు (వనజాతాప్తుడు - పద్మముల హితుడు, సూర్యుడు); భూరి =

మిక్కిలమైన; సంతమసమున్ = గాఢమైన చీకటిని; వారింపు = తొలగించు; చందంబునన్ =

విధముగా.

భావము:

సాల్వుడు కలుషాత్ముడై పన్నిన అనంత మాయాజాలాలను వీక్షించాడు. వీరావేశంతో విజృంభించి, సూర్యుడు తన కిరణాలతో కారుచీకట్లను పటాపంచలు చేయునట్లు, ప్రద్యుమ్నుడు తన దివ్యాస్త్రాలతో ఆ మాయాజాలాన్ని ఛేదించాడు. గగనచరులు అతని పరాక్రమం చూసి పొగిడారు.

10.2-852-వ.

మఱియును.

టీకా:

మఱియును = ఇంకను.

భావము:

అనంతరం...

10.2-853-చ.

అతిరథికోత్తముం డన నుదంచితకాంచనపుంఖ పంచ విం

శతివిశిఖంబులన్నతని సైనికపాలుని నొంచి యుగ్రుడై

శత శతకోటికోటినిభస్తాయకముల్ పరగించి సాల్వభూ

పతి కకుదంబు నొంచి లయభైరవుకైవడిఁ బేర్చి వెండియున్.

టీకా:

అతిరథిక = అతిరథులలో; ఉత్తముండు = శ్రేష్ఠుడు; అనన్ = అనగా; ఉదంచిత = మిక్కిలి చక్కనైన;

కాంచన = బంగారు; పుంఖ = పిడులు కల (పింజ - బాణము వెనుక నారిని సంధించుటకైన

రెక్కలవంటివి); పంచవింశతి = ఇరవైయైదు (25); విశిఖంబులన్ = బాణములచేత; అతనిన్ = అతని,

సాల్వుని యొక్క; సైనికపాలునిన్ = సేనానాయకుని; నొంచి = నొప్పించి; ఉగ్రుడు = భయంకరుడు;

ఐ = అయ్యి; శత = నూరు (100); శతకోటి = వజ్రాయుధముల; కోటి = కోటిసంఖ్య గలవానితో; నిభ =

సమానమైన; సాయకముల్ = బాణములను; పరగించి = ప్రయోగించి; సాల్వ = సాల్వ; భూపతిన్ = రాజు; కకుదంబున్ = మూపురమును; నొంచి = నొప్పించి; లయ = ప్రళయకాలపు; భైరవు = కాల భైరవుని; కైవడిన్ = వలె; పేర్చి = చెలరేగి; వెండియున్ = మఱియును.

భావము:

గొప్ప అతిరథుడి వలె ప్రద్యుమ్నుడు ఇరవైఐదు వాడి బాణాలతో సాల్వడి సైన్యాధిపతిని నొప్పించాడు. పిడుగుల్లాంటి బాణాలు అనేకం ప్రయోగించి సాల్వని మూపు పగలగొట్టాడు. లయకాలపు భైరవుడి లాగ విజృంభించాడు. అటుపిమ్మట....

10.2-854-చ.

పదిపది యమ్ములన్ మనుజపాలవరేణ్యుల నొంచి రోషముం
కదురగ మూడుమూడు శితకాండములన్ రథదంతివాజులం
జదియగ నేసి యొక్కొక నిశాతశరంబున సైనికావలిన్
మదము లడించి యిట్లతఁ డమానుషలీలఁ బరాక్రమించినన్.

టీకా:

పదిపది = పదేసి(10) చొప్పున; అమ్ములన్ = బాణములతో; మనుజపాల = రాజు; వరేణ్యులన్ = ఉత్తములను; నొంచి = బాధించి; రోషమున్ = రోషము; కదురగన్ = అతిశయించగా;
మూడుమూడు = మూడేసి (3) చొప్పున; శిత = వాడియైన; కాండములన్ = బాణములతో; రథ = రథములను; దంతి = ఏనుగులను; వాజులన్ = గుఱ్ఱాలను; చదియగన్ = చితక; ఏసి = కొట్టి; ఒక్కొక్క = ఒక్కొక్క; నిశాత = మిక్కిలి వాడియైన; శరంబునన్ = బాణముతో; సైనిక = పదాతిసైనికుల;
ఆవలిన్ = సమూహమును; మదములు = గర్వాలు; అడించి = అణగగొట్టి; ఇట్లు = ఇలా; అతడు = అతను; అమానుష = మావవాతీతమైన; లీలన్ = విలాసములతో; పరాక్రమించినన్ = పరాక్రమముచూపగా.

భావము:

ప్రద్యుమ్నుడు పదేసి బాణాలు చొప్పున వేసి, సాల్వడి మిత్తులైన రాజశ్రేష్ఠులను నొప్పించాడు.
మూడేసి బాణాలు వేసి రథ, గజ, అశ్వాలను పడగొట్టాడు ఒక్కొక్క బాణం ప్రయోగించి సైనికులను
చిందరవందర చేసాడు. ఇలా ప్రద్యుమ్నుడు ఎదురులేని విధంగా పరాక్రమించాడు

10.2-855-క.

దుర్మానవహరు నదృత

కర్మమునకు నుభయ సైనికప్రకరంబుల్

నిర్మలమతి నుతియించిరి

భర్మాచలధైర్య విగతభయం బ్రద్యుమ్నున్.

టీకా:

దుర్మానవ = దుష్టుల; హరున్ = నాశము చేయువాని; అదృత = ఆశ్చర్యకరమైన; కర్మమున్ =
నైపుణ్యమున; కున్ = కు; ఉభయ = రెండు పక్షముల; సైనిక = సేనల; ప్రకరంబుల్ =
సమూహములు; నిర్మల = కపటము లేని; మతిన్ = బుద్ధితో; నుతియించిరి = స్తుతించిరి; భర్మాచల
= మేరుపర్వతమంత; ధైర్యున్ = ధైర్యము కలవానిని; విగత = లేని; భయన్ = భయము కలవానిని;
ప్రద్యుమ్నున్ = ప్రద్యుమ్నుడిని.

భావము:

అలా మేరుపర్వతం అంత ధైర్యంతో ప్రద్యుమ్నుడు నిర్భయంగా అదృత పరాక్రమాన్ని
ప్రదర్శించగా, తిలకించిన ఉభయ సైన్యాలు ప్రస్తుతించాయి.

10.2-856-వ.

అయ్యవసరంబున.

టీకా:

ఆ = ఆ; అవసరంబునన్ = సమయము నందు.

భావము:

అలా సాల్వడితో యుద్ధం జరుగుతున్న సమయంలో....

10.2-857-ఉ.

సాంబుని సాల్వభూవిభుడు సాయకజాలము లేసి నొంచినన్

జాంబవతీతనూభవుడు చాపము సజ్యము సేసి డాసి సా

ల్పుబదియేను తూపుల నవోన్నతవక్షము గాడనేసి శా

తాంబకవింశతిన్నతని సౌభక మల్లలనాడ నేసినన్.

టీకా:

సాంబుని = సాంబుని; సాల్వ = సాల్వ; భూవిభుడు = రాజు; సాయక = బాణముల; జాలమున్ =

సమూహమును; ఏసి = వేసి; నొంచినన్ = బాధించగా; జాంబవతీతనూభవుండు = సాంబుడు;

చాపమున్ = ధనుస్సును; సజ్యము = నారి కలదిగా; చేసి = చేసి; డాసి = చేరి; సాల్వన్ = సాల్వని;

పదియేను = పదిహేను (15); తూపులన్ = బాణములతో; నవనవోన్నత = మిక్కిలి ఎత్తైన; వక్షమున్ =

వక్షస్థలమును; కాడన్ = నాటునట్లు; ఏసి = వేసి; శాత = వాడియైన; అంబక = బాణములు; వింశతిన్

= ఇరవై (20) యింటితో; అతని = అతని యొక్క; సౌభకము = సౌభక విమానము; అల్లలనాడన్ =

ఊగిసలాడిపోగా; ఏసినన్ = ప్రయోగించగా.

భావము:

సాల్వడు సాంబుడి మీద అనేక బాణాలు ప్రయోగించి నోప్పించాడు. అంతట ఆ జాంబవతీ

తనయుడు సాంబుడు తన ధనుస్సు ఎక్కుపెట్టి సాల్వడి వక్షాన్ని పదిహేను బాణాలతో కొట్టాడు.

వాడి బాణాలు ఇరవై వేసి వాడి సౌభక విమానాన్ని అల్లల్లాడేలా చేసాడు.

10.2-858-చ.

గడుడు మహోగ్రవృత్తి నిజకారుక నిర్గతవిస్ఫురద్విధుం
తుదవదనాభబాణవితతుల్ పరగించి విరోధిమస్తముల్
గుదులుగ గుచ్చియెత్తుచు నకుంత విక్రమకేళిలోలుడై
చదల సురల్ నుతింప రథిస్తముఁ డొప్పె నరేంద్రచంద్రమా!

టీకా:

గడుడు = గడుడు; మహా = మిక్కిలి; ఉగ్ర = భయంకరమైన; వృత్తిన్ = విధముగా; నిజ = తన; కారుక
= ధనుస్సునుండి; నిర్గత = వెలువడు; విస్ఫురత్ = విశేషముగా ప్రకాశించుచున్న; విధుంతుద =
రాహువు (విధుంతుడు - చంద్రుని బాధపెట్టు వాడు, రాహువు); వదన = నోరు; ఆభ = వంటి;
బాణ = బాణముల; వితతుల్ = సమూహముల; పరగించి = ప్రయోగించి; విరోధి = శత్రువుల;
మస్తముల్ = తలలను; గుదులుగన్ = కట్టలుగా; గుచ్చి = కట్టి; ఎత్తుచున్ = లేపేస్తూ; అకుంత =
మొక్కవోని; విక్రమ = పరాక్రమముచూపు; కేళీ = ఆట యందు; లోలుడు = నిమగ్నమైనవాడు; ఐ =
అయ్యి; చదలన్ = ఆకాశముననందు; సురల్ = దేవతలు; నుతింపన్ = కీర్తిస్తుండగా; రథి =
రథికులలో; సత్తముడు = సమర్థుడు; ఒప్పెన్ = ప్రకాశించెను; నరేంద్రచంద్రమా = రాజోత్తమ.

భావము:

ఓ పరీక్షిత్తు రాజేంద్రా! గొప్ప రథికుడైన గడుడు రాహుముఖం లాంటి బాణాలను ప్రయోగించి
శత్రువుల శిరస్సులు ఖండించి గుదులు గుదులుగా నేలకూలుస్తూ మొక్కవోని పరాక్రమంతో
విజృంభించాడు. ఆకాశంలో అతని పరాక్రమం చూసి దేవతలు ప్రస్తుతించారు.

10.2-859-ఉ.

సాత్యకి చండరోషమున సాల్వమహీవరు భూరిసౌభ సాం
గత్య చతుర్విధోగ్రబలరాధతమఃపటలంబు భాసురా
దిత్యమయూఖపుంజరుచిత్రవశరంబులఁ జూపి సైనిక
స్తుత్యపరాక్రమప్రకటదోర్బలుడై విలసిల్లె భూవరా!

టీకా:

సాత్యకి = సాత్యకి; చండ = తీవ్రమైన; రోషమునన్ = కోపముతో; సాల్వ = సాల్వదేశపు; మహీవరున్
= రాజును; భూరి = మిక్కిలి పెద్దదైన; సౌభ = సౌభక విమానముతో; సాంగత్య = కూడి యున్న;
చతుర్విధ = చతురంగ; ఉగ్ర = భీకరమైన; బల = సైన్యము అను; గాఢ = దట్టమైన; తమః = చీకట్ల;
పటలంబున్ = సమూహమును; భాసుర = ప్రకాశవంతమైన; ఆదిత్య = సూర్యుని; మయాఖ =
కిరణముల; పుంజ = సమూహము యొక్క; రుచి = కాంతి గల; తీవ్ర = వాడి కలవియైన; శరంబులన్
= బాణములను; చూపి = ప్రయోగించి; సైనిక = సేనలచేత; స్తుత్య = స్తుతింపబడిన; పరాక్రమ =
శౌర్యము; ప్రకట = ప్రదర్శించిన; దోర్బలుడు = భుజబలము కలవాడు; ఐ = అయ్యి; విలసిల్లెన్ =
ప్రకాశించెను; భూవరా = పరీక్షింపరాజు.

భావము:

ఓ రాజశ్రేష్ఠుడా! సాత్యకి మహారోషంతో సాల్వడి చతురంగబలాలను, సౌభక విమానము అనే
చీకటిని సూర్యకిరణాల వంటి వాడి యైన బాణాలను ప్రయోగించి పటాపంచలు కావించాడు.
సైనికులందరు అతని పరాక్రమాన్ని బహువిధాల ప్రశంసించారు.

10.2-860-ఉత్సా.

భానువిందు డుద్ధతిన్ **వి**పక్షపక్షసైన్య దు
రాన కాననానలోప**మా**న చండ కాండ సం
తాన మూన నేసి చూర్ణ**తం**బు చేసెఁ జాప వి
ద్యానిరూఢి దేవతావి**తా**న మిచ్చ మెచ్చగాన్.

టీకా:

భానువిందుడు = భానువిందుడు; ఉద్ధతిన్ = అతిశయముతో; విపక్ష = శత్రుపక్షము యొక్క; సైన్య =
సేనల యొక్క; దుర్మాన = మహాచెడ్డ గర్వము అను; కాననన్ = అడవిని; అనల = అగ్నితోటి;
ఉపమాన = పోల్చదగిన; చండ = తీక్షణమైన; కాండ = బాణముల; సంతానమున్ = సమూహమును;
ఊనన్ = నాటినట్లు; ఏసి = ప్రయోగించి; చూర్ణితంబు = పచ్చడి; చేసెన్ = చేసెను; చాపవిద్యా =

విలువిద్యా; నిరూఢిన్ = నేర్పుచేత; దేవతా = దేవతల; వితానము = సమూహము; ఇచ్చన్ = ఇష్టముగా; మెచ్చగాన్ = మెచ్చుకొనునట్లు.

భావము:

భానువిందుడు విజృంభించి, శత్రుసైన్యం అనే అడవిని తీవ్రమైన దావానలం వంటి తన బాణాలు అసంఖ్యాకంగా వేసి భస్మీపటలం చేసాడు. అతని ధనుర్విద్యా కౌశల్యాన్ని దేవతా సమూహం ప్రస్తుతించింది.

10.2-861-ఉత్సా.

చారుదేష్టుఁ డాగ్రహించి శత్రుభీషణోగ్ర దో
స్సారదర్ప మేర్పడన్ నిశాత బాణకోటిచే
దారుణప్రతాప సాల్వదండనాథమండలిన్
మూఠి రేగినట్లు పిల్కుమార్చి పేర్చి యార్చినన్.

టీకా:

చారుదేష్టుడు = చారుదేష్టుడు; ఆగ్రహించి = కోపించి; శత్రు = శత్రువుల; భీషణ = భయంకరమైన; ఉగ్ర = తీక్షణమైన; దోస్సార = భుజబలమువలని; దర్పము = మదము; ఏర్పడన్ = తెలిబడునట్లుగా; నిశాత = మిక్కిలి వాడియైన; బాణ = బాణముల; కోటి = సమూహముల; చేన్ = చేత; దారుణ = తీక్షణమైన; ప్రతాప = పరాక్రమము కల; సాల్వ = సాల్వుని యొక్క; దండనాథ = సేనానాయకుల; మండలిన్ = సమూహమును; మారి = మారి అను దేవత; రేగినట్లు = చెలరేగినట్లుగా; పిల్కుమార్చి = చంపి; పేర్చి = అతిశయించి; ఆర్చినన్ = బొబ్బపెట్టగా, సింహనాదము చేయగా.

భావము:

చారుదేష్టుడు ఆగ్రహంతో విజృంభించి వాడి బాణాలు అనేకం ప్రయోగించి సాల్వుని దండనాథులను సంహరించి సింహనాదం చేసాడు.

10.2-862-క.

శుక్రుడా యోధన విజయో

త్సుకమతి బాహుబలంబు సొప్పడ విశిఖ

ప్రకరంబులఁ దను శౌర్య

ధిక్రుడన విద్వేషిబలతతింబరిమార్చెన్.

టీకా:

శుక్రుడు = శుక్రుడు అనువాడు; ఆ = ఆ; యోధన = యుద్ధము నందు; విజయ = గెలుచు టందు;
ఉత్సుకమతిన్ = తమకముతో; బాహుబలమున్ = భుజబలము; చొప్పడన్ = విశద మగునట్లు; విశిఖ
= బాణముల; ప్రకరంబులన్ = సమూహములచేత; తనున్ = తనను; శౌర్య = వీరా; అధిక్రుడు =
అగ్రేసరుడు; అనన్ = అనునట్లు; విద్వేషి = శత్రు; బల = సేనా; తతిన్ = సమూహమును; పరిమార్చెన్
= చంపెను.

భావము:

యోధుడైన శుక్రుడు యుద్ధవిజయకాంక్షతో చెలరేగి తన భుజబలం విశదం అయ్యేలా
శరసమూహంతో శత్రు సేనావ్యూహాన్ని నాశనం చేసాడు.

10.2-863-ఉ.

సారణుఁ డేపుమైఁ గదిసి శాత్రవవీరులు సంచలింప దో

స్సార మెలర్పఁ గుంత శర శక్తిగదా క్షురికాది హేతులన్

వారక వాజి దంతి రథవర్ధములం దునుమాడి కాల్వరన్

వీరముతోడఁ బంపె జమువీటికిఁ గాఁపుర ముగ్రమూర్తియై.

టీకా:

సారణుడు = సారణుడు; ఏపుమై = గర్వముతో; కదిసి = చేరి; శాత్రవ = శత్రు; వీరులన్ = శూరులను;
సంచలింపన్ = కలతచెందేలా; దోస్సారమున్ = భుజబలము; ఎలర్పున్ = అతిశయించగా; కుంత =
ఈటిలు; శర = బాణములు; శక్తి = శక్తి ఆయుధము; గదా = గదాయుధము; క్షురికా = చురకత్తి; ఆది =

మున్నగు; హేతులన్ = ఆయుధములచేత; వారక = వెనుదీయక; వాజి = గుఱ్ఱములు; దంతి = ఏనుగులు; రథ = రథములు; వర్గములన్ = సమూహములను; తునుమాడి = చంపి; కాల్వరన్ = కాల్బంటులను; వీరము = పరాక్రమము; తోడన్ = తోటి; పంపెన్ = పంపించెను; జము = యముని; వీటి = పట్టణమున; కిన్ = కు; కాపురమున్ = కాపురముండుటకు; ఉగ్ర = భయకరమైన; మూర్తి = స్వరూపము కలవాడు; ఐ = అయ్యి.

భావము:

సారణుడు విజృంభించి శత్రువీరులు తన బాహుబలానికి శత్రువులు భయపడేలాగా కుంతాలూ, శక్తులూ, బాణాలూ, గదలూ, కత్తులూ మొదలైన ఆయుధాలతో సాల్వడి గుఱ్ఱాలను ఏనుగులను రథాలను ధ్వంసం చేసి ఉగ్రస్వరూపుడు అయి శౌర్యంతో సైనికులను సంహరించాడు.

10.2-864-క.

అక్రూరుడుఁ దదనుజులు న

చక్రపరాక్రమము మెఱసి వైరుల బాహు

విక్రమమున వధియించిరి

చక్రప్రాసాది వివిధ సాధనములచేన్.

టీకా:

అక్రూరుడున్ = అక్రూరుడు; తత్ = అతని; అనుజులున్ = సోదరులు; అవక్ర = తిరుగులేని; పరాక్రమము = పరాక్రమముతో; మెఱసి = విజృంభించి; వైరుల = శత్రువుల; బాహువిక్రమమునన్ = భుజబలముతో; వధియించిరి = చంపిరి; చక్ర = చక్రాయుధములు; ప్రాస = ఈటిలు; ఆది = మున్నగు; వివిధ = నానా విధములైన; సాధనముల = ఆయుధముల; చేన్ = చేత.

భావము:

అక్రూరుడూ అతని తమ్ముళ్ళూ తిరుగులేని పరాక్రమంతో మెరసి ఈటి, చక్రము మున్నగు రక రకాల సాధనాల ప్రయోగంతో శత్రువులను వధించారు.

10.2-865-మ.

కృతవర్మక్షతినాయకుండు విశిఖశ్రేణిం బ్రమత్తార్కధి
శ్రీతవర్మంబులఁ జించి మేనుల శతచ్చిద్రంబులం జేయ న
ద్రుతకర్మం బని సైనికుల్ వొగడ శత్రుల్ దూలుచో సంగర
క్షితిధర్మంబుఁ దలంచి కాచె రథికశ్రేష్ఠుండు భూమీశ్వరా!

టీకా:

కృతవర్మ = కృతవర్మ అను; క్షతినాయకుండు = రాజు; విశిఖ = బాణముల; శ్రేణిన్ = పరంపరచేత;
ప్రమత్త = మదించిన; ఆర్య = యజమానిచే; అధి = అధికముగా; శ్రిత = ఆశ్రయించబడిన;
వర్మంబులన్ = కవచములను; చించి = చించి; మేనులన్ = దేహములను; శత = నూరేసి (100);
చిద్రంబులన్ = రంధ్రములు కలవానినిగా; చేయన్ = చేయగా; అద్రుత = ఆశ్చర్యకరమైన; కర్మంబు
= పని; అని = అని; సైనికుల్ = సైనికులు; వొగడన్ = కీర్తిస్తుండగా; శత్రుల్ = శత్రువులు; తూలుచోన్ =
తూలిపోయిన ఎడల; సంగర = యుద్ధ; క్షితి = భూమి; ధర్మంబున్ = ధర్మమును; తలంచి = తలచి;
కాచెన్ = రక్షించెను; రథిక = రథికులలో; శ్రేష్ఠుండు = ఉత్తముడు; భూమీశ్వరా = రాజు.

భావము:

ఓ పరీక్షిన్మహారాజా! రాజు కృతవర్మ శత్రువుల కవచాలు భేదించి, వారి శరీరాలను ముక్కలు
ముక్కలుగా నరికాడు. ఇది అద్రుతమైన కార్యమని శత్రువులు సైతం పొగిడారు. రథికోత్తముడు
అయిన అతడు యుద్ధధర్మాన్ని అవలంబించి విరోధులు పారిపోతుంటే వారిని చంపకుండా
వదలిపెట్టాడు.

10.2-866-వ.

అయ్యవసరంబున సాల్వుండు గోపొద్దీపితమానసుండై యుండ మాయావిడంబకంబైన సౌభకం
బప్పుడు.

టీకా:

ఆ = ఆ; అవసరంబునన్ = సమయము నందు; సాల్వుండు = సాల్వుడు; కోప = కోపముచేత;
ఉద్ధీపిత = మండిపోతున్న; మానసుండు = మనసు కలవాడు; ఐ = అయ్యి; ఉండన్ = ఉండగా;
మాయా = మాయతో; విడంబకంబు = మోసపుచ్చునది; ఐన = అయిన; సౌభకంబు = సౌభకము;
అప్పుడు = అప్పుడు.

భావము:

అప్పుడు, సాల్వుడికి బాగా కోపం వచ్చింది. అతడి సౌభకవిమానం తన మాయాప్రభావంతో
విజృంభించింది.

10.2-867-నీ.

ఒకమాటు నభమునఁ బ్రకటంబుగాఁ దోచు-

నొకమాటు ధరణిపై నొయ్య నిలుచు

నొకమాటు శైలమస్తకమున వర్తించు-

నొకపరిఁ జరియించు నుదధినడుమ

నొక్క తోయంబున నొక్కటియై యుండు-

నొక్కెడఁ గనుఁగొనఁ బెక్కులగును

నొకమాటు సాల్వసంయుక్తమై పొడసూపు-

నొక తోయ మన్నియు నుడిగి తోచు

10.2-867.1-ఆ.

నొక్కతేప కొఱవి యుడుగక త్రిప్పిన

గతి మహోగ్రవృత్తిఁ గ్రానవచ్చు

మఱియుఁ బెక్కుగతుల నరెవరుల్ గలఁగంగఁ

దిరిగె సౌభకంబు ధీవరేణ్య!

టీకా:

ఒక = ఒక; మాటు = సారి; నభమునన్ = ఆకాశమునందు; ప్రకటంబుగా = విశదముగా; తోచున్ = కనబడును; ఒక = ఒక; మాటు = సారి; ధరణి = నేల; పైన్ = మీద; ఒయ్యనన్ = చటుక్కున; నిలుచున్ = నిలబడును; ఒక = ఒక; మాటు = సారి; శైల = కొండ; మస్తకమున్ = శిఖరముపై; వర్తించున్ = తిరుగును; ఒక = ఒక; పరి = సారి; చరియించును = తిరుగును; ఉదధి = సముద్రము; నడుమ = మధ్యలో; ఒక్క = ఒక; తోయంబునన్ = సారి; ఒక్కటి = ఒకటిగా; ఐ = అయ్యి; ఉండున్ = ఉండును; ఒక్క = ఒక; ఎడన్ = సమయమునందు; కనుగొనన్ = చూడగా; పెక్కులు = అనేకములుగా; అగును = ఐ కనబడును; ఒక = ఒక; మాటు = సారి; సాల్వ = సాల్వునితో; సంయుక్తము = కూడినది; ఐ = అయ్యి; పొడచూపు = కనబడును; ఒక = ఒక; తోయమున్ = సారి; అన్నియున్ = అన్నిటిని; ఉడిగి = వదలిపెట్టి; తోచున్ = కనబడును; ఒక్క = ఒక; తేప = సారి; కొఱవిన్ = కొరకంచు, నిప్పుకొసనున్నకట్టి; ఉడుగక = ఎడతెగకుండ; త్రిప్పిన = తిప్పెడి; గతిన్ = విధముగా; మహా = మిక్కిలి; ఉగ్ర = భయంకరమైన; వృత్తిన్ = విధముగా; కానవచ్చున్ = కనబడును; మణియున్ = ఇంక; పెక్కు = అనేక; గతులన్ = విధములుగా; అరి = శత్రు; వరుల్ = శ్రేష్ఠులు; కలగంగన్ = కలతచెందగా; తిరిగె = తిరిగెను; సౌభకంబు = సౌభకము; ధీవరేణ్య = జ్ఞానశ్రేష్ఠుడా.

భావము:

పరీక్షన్మహారాజా! ఆ సౌభకవిమానం తన మాయా ప్రభావంతో ఒకమారు ఆకాశంలో కనపడుతుంది; ఒకమారు భూమి మీద నిలబడుతుంది; ఒకమారు కొండశిఖరం మీద తిరుగుతుంది; ఒకమారు సముద్రమధ్యంలో విహరిస్తుంది; ఒకసారి ఒక్కటిగా, మరుక్షణంలో అనేక రూపాలతో ప్రత్యక్షమవుతుంది; ఒకతూరి సాల్వుడితో కూడి చూపట్టుతుంది; ఒకమారు ఏమీ లేకుండా కనపడుతుంది; ఒకమారు కొఱవి తిప్పినట్లుగా భయంకరంగా దర్శనమిస్తుంది; ఈ విధంగా ఆ విమానం శత్రువులు కలవరపడేటట్లు పెక్కువిధాలుగా తిరిగింది.

10.2-868-వ.

ఇవ్విధంబున సౌభకంబు వర్తించుటం జేసి యదుసైన్యంబులచే దైన్యంబు నొందిన నిజసైన్యంబుల మరలం బురికొల్పి సాల్వుం డప్పుడు.

టీకా:

ఈ = ఈ; విధంబునన్ = విధముగా; సౌభకంబు = సౌభకము; వర్తించుటన్ = మెలగుట; చేసి = వలన; యదు = యదువుల; సైన్యంబుల = సైన్యముల; చేన్ = చేత; దైన్యంబున్ = దీనత్వమును; ఒందిన = పొందిన; నిజ = తన; సైన్యంబుల = సైన్యములను; మరలన్ = తిరిగి; పురికొల్పి = ప్రేరేపించి; సాల్వుండు = సాల్వుడు; అప్పుడు = అప్పుడు;

భావము:

ఇలా సౌభకవిమానం విజృంభించేసరికి అంతకు ముందు యాదవసైన్యంవల్ల భీతిచెందిన తన సైన్యాల్ని సాల్వుడు మళ్ళీ పురికొల్పి యుద్ధోన్ముఖులను చేశాడు.

10.2-869-క.

స్ఫురదనలాభశరంబులు

పొరిబొరి బుంఖానుపుంఖములుగా నేయం

దెరలియు మరలియు మురిసియు

విరిసియుఁ బిలుతివక పోరె వెస యదుబలముల్.

టీకా:

స్ఫురత్ = ప్రస్ఫుటమైన; అనల = అగ్ని; ఆభ = వంటి; శరముల్ = బాణములను; పొరిపొరిన్ = అధికముగా; పుంఖాను పుంఖములుగా = పింజ పింజను తాకునట్లు; ఏయన్ = వేయగా; తెరలియున్ = చలించినను; మరలియున్ = వెనుదిరిగి; మురిసియున్ = విచ్చిపోయి; విరిసియున్ = చెదిరిపోయి; పిలుతివక = వెనుకకు తిరుగకుండ; పోరెన్ = యుద్ధము చేసినవి; వెసన్ = వడిగా; యదు = యదువుల; బలముల్ = సేనలు.

భావము:

అప్పుడు, సాల్వుడు యాదవసైన్యంమీద అగ్నిజ్వాల ల్లాంటి బాణాలను పింజ పింజతాకేలా వేసాడు. అయినా ఆ సైన్యం చెదరక బెదరక వెనుకంజ వేయక ధైర్యంతో నిలచి యుద్ధం చేసింది.

10.2-870-క.

అయ్యెడ మానము వదలక

డయ్యక మగపాడితో దృఢంబుగఁ బోరన్

దయ్య మెఱుంగును? నెక్కటి

కయ్యంబు బపుడయ్యెఁ బేరుగల యోధులకున్.

టీకా:

ఆ = ఆ; ఎడన్ = సమయము నందు; మానము = గౌరవబుద్ధిని; వదలక = వదిలిపెట్టకుండ; డయ్యక = బెదరకుండ; మగపాడి = శౌర్యము; తోన్ = తోటి; దృఢంబుగన్ = గట్టిగా; పోరన్ = పోరగా; దయ్యము = దేవుడికే; ఎఱుంగును = తెలియును; ఎక్కటి = అసహాయపు; కయ్యంబు = పోరు; అప్పుడు = అప్పుడు; అయ్యెన్ = అయినది; పేరుగల = ప్రసిద్ధులైన; యోధుల్ = వీరుల; కున్ = కు.

భావము:

ఆ సమయంలో రెండు పక్షాల యోధులూ నదురూ బెదురూ లేకుండా, అలసిపోకుండా గట్టిగా పోరుషంతో పోరాడారు. అప్పుడు ప్రసిద్ధులైన యోధుల మధ్య ద్వంద్వ యుద్ధం జరగసాగింది.

10.2-871-క.

మును ప్రద్యమ్నకుమారుని

ఘననిశితాస్త్రములచేతఁ గడు నొచ్చిన సా

ల్కుని మంతిరి ద్యుమనాముఁడు

సునిశిత గదచే నమర్చి సుమహితశక్తిన్.

టీకా:

మును = మునపు; ప్రద్యమ్న = ప్రద్యమ్నుడు అను; కుమారుని = బాలుని; ఘన = గొప్ప; నిశిత = వాడియైన; అస్త్రముల = అస్త్రముల (అస్త్రము - మంత్ర ప్రయోగముగల మహిమగల ఆయుధములు); చేతన్ = వలన; కడు = మిక్కిలి; నొచ్చిన = బాధనొందిన; సాల్కుని = సాల్కుని

యొక్క; మంతిరి = మంత్ర; ద్యుమ = ద్యుముడు అను; నాముడు = పేరు కలవాడు; సునిశిత = మిక్కిలి
తీవ్రమైన; గదన్ = గద; చేన్ = చేతిలో; అమర్చి = ధరించి; సు = మిక్కిలి; మహిత = అధికమైన; శక్తి =
శక్తి; తోన్ = తోటి.

భావము:

మునుపు ప్రద్యుమ్నాడి బాణాల వలన మిక్కిలి నొచ్చిన సాల్వడి మంత్ర ద్యుముడు అనేవాడు
గదను ధరించి ప్రద్యుమ్నాడిని ఎదుర్కున్నాడు.

10.2-872-చ.

వెరవును లావుఁ జేవయును వీరముఁ బీరము గల్గి డాసి యా
సరసిజనాభనందను విశాలభుజాంతరముం బగిల్చినన్
విరవిరపోయి మేను నిడువెండ్రుక వెట్టగఁ జేతిఁ సాధనో
త్యరములు దేరిపై వదలి కన్నులుమూయుచు మూర్ఛనొందినన్

టీకా:

వెరవును = సుళువు; లావున్ = బలము; చేవయున్ = ధైర్యము; వీరమున్ = శౌర్యము; బీరమున్ =
పరాక్రమము; కల్గి = కలవాడై; డాసి = చేరి; ఆ = ఆ యొక్క; సరసిజనాభనందను = ప్రద్యుమ్నాని
(సరసిజనాభనందనుడు - పద్మనాభుని (కృష్ణుని) కొడుకు, ప్రద్యుమ్నాడు); విశాల = వెడల్పైన;
భుజాంతరమున్ = వక్షస్థలమును; పగిల్చినన్ = పగులునట్లు కొట్టగా; విరవిరపోయి = విలవిల
లాడిపోయి; మేను = దేహము నందు; నిడువెండ్రుకపెట్టగన్ = రోమాంచమునొంది,
గగుర్పాటునొంది; చేతిన్ = చేతిలోని; సాధన = ఆయుధముల; ఉత్యరమున్ = సమూహమును; తేరి
= రథము; పైన్ = మీద; వదలి = వదలిపెట్టి; కన్నులున్ = కళ్ళను; మూయుచున్ = మూసికొనుచు;
మూర్ఛ = స్వహతప్పుటను; ఒందినన్ = పొందగా.

భావము:

నేర్పూ బలపరాక్రమాలూ ప్రదర్శిస్తూ ద్యుముడు గదతో కృష్ణకుమారుడు ప్రద్యుమ్నుడి వక్షం పగిలేలా మోదాడు. ఆ దెబ్బకి అతడు మేను గగుర్పడంతో చేతిలోని అస్త్రశస్త్రాలను రథంమీదనే వదిలి కనులు మూతలు పడి మూర్ఛపోయాడు.

10.2-873-ఆ.

సమరధర్మ వేది సమధిక నయవాది

దారుకుని సుతుండు ధైర్యయుతుఁడు

రథముఁ దోలికొనుచు రణభూమి వెడలి వే

చనియె మూర్ఛదేఱి శంబరారి.

టీకా:

సమర = యుద్ధ; ధర్మ = నీతిని; వేది = తెలిసినవాడు; సమధిక = అత్యధికమైన; నయవాది = న్యాయముగ మాట్లాడువాడు; దారుకుని = దారుకుని యొక్క {దారుకుడు - కృష్ణుని రథసారథి}; సుతుండు = కొడుకు; ధైర్య = ధైర్యము; యుతుడు = కలవాడు; రథమున్ = రథమును; తోలికొనుచు = నడుపుకొనుచు; రణభూమి = యుద్ధభూమినుండి; వెడలి = బయలుదేరి; వేన్ = వేగముగా; చనియె = పోయెను; మూర్ఛదేఱి = స్మృతి తెలిసి; శంబరారి = ప్రద్యుమ్నుడు {శంబరారి - శంబరాసురుని శత్రువు, ప్రద్యుమ్నుడు}.

భావము:

సారథి దారుకుని కుమారుడు; యుద్ధధర్మం చక్కగా తెలిసినవాడు; నీతిశాస్త్ర పారంగతుడు; కనుక, రథాన్ని మళ్ళించి యుద్ధభూమినుండి ప్రక్కకు తోలుకుని పోయాడు. కొంతసేపటికి ప్రద్యుమ్నుడు మూర్ఛ నుండి తేరుకున్నాడు.

10.2-874-ఉ.

సాఠిధిఁ జూచి యిట్లనియె "శాత్రువవీరులు సూచి నవ్వఁగాఁ
దేరు రణక్షితిన్ వెడలఁ దెచ్చితి తెచ్చితి దుర్యశంబు పం
క్షేరుహనాభుఁడున్ హలియు గేలికొనన్ యదువంశసంభవుల్
బీరము దప్పి యిప్పగిదిఁ బెల్కుటి పోవుదురే రణంబునన్."

టీకా:

సారథిన్ = సారథిని; చూచి = చూసి; ఇట్లు = ఈ విధముగా; అనియె = పలికెను; శాత్రువ = శత్రు;
వీరులు = యోధులు; చూచి = చూసి; నవ్వగాన్ = పరిహసించగా; తేరున్ = రథమును; రణ =
యుద్ధ; క్షితిన్ = భూమినుండి; వెడలన్ = బయటకు; తెచ్చితి = తీసుకు వచ్చావు; తెచ్చితివి = తీసుకు
వచ్చావు; దుర్యశంబున్ = అపకీర్తిని; పంక్షేరుహనాభుడున్ = కృష్ణుడు; హలియున్ = బలరాముడు;
గేలికొనన్ = ఎగతాళిచేయగా; యదు = యాదవ; వంశ = వంశమున; సంభవుల్ = పుట్టినవారు;
బీరమున్ = పరాక్రమము; తప్పి = హీనులై; ఈ = ఈ; పగిదిన్ = విధముగ; పెల్కుటి = విహ్వలులై,
బెదిరిపోయినవారై; పోవుదురే = పారిపోతారా; రణంబునన్ = యుద్ధమునుండి.

భావము:

సారథిని, తేరుకున్న ప్రద్యుమ్నుడు ఇలా మందలించాడు. "కృష్ణుడూ బలరాముడూ ఎగతాళి
చేసేలా, శత్రువులు నవ్వేలా రణక్షేత్రం నుండి రథాన్ని తప్పించి, అపకీర్తి తెచ్చావు. యదువంశంలో
పుట్టిన వీరకుమారులు పరాక్రమహీనులై ఈ మాదిరి యుద్ధరంగం నుంచి తొలగిపోరు కదా."

10.2-875-వ.

అనిన నతం డతని కిట్లనియె.

టీకా:

అనినన్ = అనగా; అతండు = అతను; అతని = అతని; కిన్ = కి; ఇట్లు = ఈ విధముగా; అనియె =
పలికెను.

భావము:

ఇలా అంటున్న ప్రద్యుమ్నడితో సారథి ఇలా అన్నాడు.

10.2-876-క.

"రథి రిపుచే నొచ్చిన సా

రథియును, సారథియు నొవ్వ రథియును గావం

బృథుసమర ధర్మ; మిఁక న

వృథచిత్తుఁ డవగుచుఁ గడఁగు వైరుల గెలువన్."

టీకా:

రథి = రథములో నుండువాడు; రిపు = శత్రువు; చేన్ = చేత; నొచ్చిన = దెబ్బతిన్నచో; సారథియున్ = రథము నడపువాడు; సారథియున్ = సారథి; నొవ్వన్ = దెబ్బతిన్నచో; రథియునున్ = రథి; కావన్ = కాపాడుట; బృథు = గొప్ప; సమర = యుద్ధ; ధర్మము = నీతి; ఇకన్ = ఇంక; అవ్యథ = నిర్విచారమైన; చిత్తుడవు = మనస్సు కలవాడవు; అగుచున్ = జెతు; కడగుము = పూనుము; వైరులన్ = శత్రువులను; గెలువన్ = జయించవలెను.

భావము:

"యుద్ధధర్మం ప్రకారం శత్రువుల వలన రథికుడు నొచ్చినపుడు సారథి, సారథి దెబ్బతిన్నప్పుడు రథికుడూ పరస్పరం రక్షించుకోవాలి, కాబట్టి నేను ఇలా చేశాను. నీవు బాధపడక విరోధులను గెలవడానికి ప్రయత్నించు."

10.2-877-వ.

అనిన విని.

టీకా:

అనినన్ = అనగా; విని = విని.

భావము:

ఇలా సారథి చెప్పగా విని...

10.2-878-ఉ.

సంచితభూరిబాహుబల శౌర్యుడు సారథిమాట కాత్మ మో
దించి యుదాత్తకాండ రుచిదీపితచాపముఁ దాల్చి మౌర్వి సా
రించి గుణధ్వనిన్ బృహదరిప్రకరంబుల భీతి ముంచి తో
లించె రథంబు మేదిని చలింపఁగ నా ద్యుముమీద నేర్పునన్.

టీకా:

సంచిత = కూడబెట్టుకొన్న; భూరి = అత్యధికమైన; బాహుబల = భుజబలము కల; శౌర్యుడు =
శూరత్వము కలవాడు; సారథి = రథసారథి యొక్క; మాట = చెప్పినమాట; కున్ = కు; ఆత్మన్ =
మనస్సు నందు; మోదించి = సంతోషించి; ఉదాత్త = ఘనమైన; కాండ = బాణముల; రుచి =
కాంతిచేత; దీపిత = ప్రకాశించుచున్న; చాపమున్ = వింటిని; తాల్చి = ధరించి; మౌర్విన్ =
వింటినారిని; సారించి = మీటి; గుణ = ఆ అల్లెతాడు యొక్క; ధ్వనిని = శబ్దముతో; బృహత్ = పెద్ద;
అరి = శత్రు; ప్రకరములన్ = సమూహములను; భీతిన్ = భయము నందు; ముంచి = ముంచి;
తోలించెన్ = నడిపింపజేసెను; రథంబున్ = రథమును; మేదిని = నేల; చలింపన్ = అదిరిపోగా; ఆ =
ఆ యొక్క; ద్యుము = ద్యుముని; మీదన్ = పైకి; నేర్పునన్ = నేర్పరితనముతో.

భావము:

మహాశూరుడు, అపార బలసంపన్నుడు అయిన ప్రద్యుమ్నుడు సారథి మాటలకు సంతోషించాడు.
ధనుష్టంకారంతో శత్రువులను భయభ్రాంతులను చేస్తూ గొప్ప నేర్పుతో ద్యుముడి మీదకి తిరిగి
రథాన్ని తోలించాడు.

10.2-879-వ.

అట్లు డగ్గటి.

టీకా:

అట్లు = అలా; డగ్గటి = సమీపించి.

భావము:

అలా శత్రువు ద్యుముడిని సమీపించి...

10.2-880-చ.

అరితను వష్ట బాణముల ఆగ్రహవృత్తిఁ బగిల్చి నాల్గిటం
దురగములన్ వధించి యొక తూపున సారథిఁ ద్రుంచి రెంటని
స్థురతర కేతుచాపములు చూర్ణముచేసి యొకమ్మునన్ భయం
కంఠముగఁ ద్రుంచె నా ద్యుమునికంఠ మకుంఠిత విక్రమోద్ధతిన్.

టీకా:

అరి = శత్రువు యొక్క; తనువున్ = దేహమును; అష్ట = ఎనిమిది (8); బాణములన్ = బాణములతో;
ఆగ్రహ = కోపము కల; వృత్తిన్ = నడవడికతో; పగిల్చి = పగులునట్లు కొట్టి; నాల్గిటన్ =
నాలుగింటితో (4); తురగములన్ = గుఱ్ఱములను; వధించి = చంపి; ఒక = ఒక; తూపునన్ =
బాణముతో; సారథిన్ = రథసారథిన్; త్రుంచి = చంపి; రెంటన్ = రెండింటితో (2); నిష్ఠురతర =
మిక్కిలి కఠినమైన (నిష్ఠురము - నిష్ఠురతరము - నిష్ఠురతమము); కేతు = జండాకట్ట; చాపములున్
= ధనుస్సులను; చూర్ణము = పొడిపొడిగా; చేసి = చేసి; ఒక = ఒక; అమ్మునన్ = బాణముతో;
భయంకరముగన్ = భయంకరముగా; త్రుంచెన్ = నరికెను; ఆ = ఆ; ద్యుముని = ద్యుముని యొక్క;
కంఠమున్ = కంఠమును; అకుంఠిత = మొక్కవోని; విక్రమ = పరాక్రమము యొక్క; ఉద్ధతిన్ =
అతిశయముతో.

భావము:

మిక్కిలి ఆగ్రహంతో ప్రద్యుమ్నుడు అవక్రపరాక్రమం ప్రదర్శిస్తూ ఎనిమిది బాణాలను వేసి శత్రువు
శరీరాన్ని పగులకొట్టాడు. నాలుగు బాణాలు వేసి అతని గుఱ్ఱాలను కూల్చాడు. రెండు బాణాలతో

వాడి పతాకాన్నీ ధనుస్సునూ నుగ్గునుగ్గుచేసాడు. ఒక బాణంతో భయంకరంగా అతని సారథిని సంహరించాడు. పిమ్మట విక్రమించి ప్రద్యుమ్నుడు ఒక అమ్మతో ద్యుముని కంఠాన్ని భీకరంగా నరికాడు.

10.2-881-మ.

కని సాంబప్రముఖాది యోధవరు లు**త్యం**రాత్మలై మీన కే

తను నగ్గించి సువర్ణపుంఖ నిశితా**స్త్ర**శ్రేణి సంధించి సా

ల్వుని సైన్యావలి మస్తముల్ వెరవు లా**వున్** మీఱగా నొక్క యె

త్తున వేత్తుంచిరి తాటిపండ్లు ధరఁ దో**డ్తో** రాల్పు చందంబునన్.

టీకా:

కని = చూసి; సాంబ = సాంబుడు; ప్రముఖాది = మున్నగు ముఖ్యులు; యోధ = వీర; వరులు = ఉత్తములు; ఉత్యంఠ = ఆసక్తి కల; ఆత్ములు = మనసులు కలవారు; ఐ = అయ్యి; మీనకేతనున్ = ప్రద్యుమ్నుని (మీనకేతనుడు - చేపగుర్తు కల జండా కలవాడు, ప్రద్యుమ్నుడు); అగ్గించి = శ్లాఘించి; సువర్ణ = బంగారు; పుంఖ = పింజలుగల; నిశిత = వాడియైన; అస్త్ర = అస్త్రముల; శ్రేణిన్ = సమూహమును; సంధించి = ఎక్కుపెట్టి; సాల్వుని = సాల్వుని యొక్క; సైన్య = సైన్యముల; ఆవలి = సమూహముల; మస్తముల్ = తలలను; వెరవు = లాఘవము; లావున్ = శక్తిని; మీఱగాన్ = అతిశయించగా; ఒక్కయెత్తునన్ = వరసపెట్టి; వేన్ = వేగముగా; త్తుంచిరి = నరికివేసిరి; తాటిపండ్లున్ = తాటిపళ్ళను; ధరన్ = నేలపై; తోడ్తోన్ = వెనువెంట, గబగబగా; రాల్పు = పడగొట్టెడి; చందంబునన్ = విధముగా.

భావము:

అది చూసిన సాంబుడు మున్నగు యదు యోధులు ప్రద్యుమ్నుడిని ప్రస్తుతించారు. పదునైన బంగారు పింజలు గల బాణాలతో తాటిపండ్లను నేల రాల్చినట్లు సాల్వుని సైనికుల తలలు ఉత్తరించారు

10.2-882-వ.

అట్టి యెడ.

టీకా:

అట్టి = అటువంటి; ఎడన్ = సమయమునందు.

భావము:

ఆ యాదవులు సాల్వ యుద్ధ సమయంలో....

10.2-883-సగ్ర.

కూలున్ గుఱ్ఱంబులేనుం**గు**లు ధరగె; డయుం**గు**ప్పలై; నుగ్గునూచై
వ్రాలున్దేరుల్; హతంబై **వ**డిబడును; భట**వ్రా**తముల్; శోణితంబుల్
క్రోలున్, మాంసంబునంజుం**గొ**ఱకు, నెము; కల**న్లుం**పులైసోలుచున్నే
తాలక్రవ్యాదభూతో**త్త**రములు, జ; తలై **తా**ళముల్ దట్టి యాడున్.

టీకా:

కూలున్ = కూలిపోవును; గుఱ్ఱంబులున్ = గుఱ్ఱములు; ఏనుంగులున్ = ఏనుగులు; ధరన్ =
నేలమీద; కెడయున్ = చచ్చిపోవును; కుప్పలు = పోగులు; ఐ = అయ్యి; నుగ్గునూచు = పొడిపొడిగా;
ఐ = అయ్యి; వ్రాలున్ = రాలిపోవును; తేరుల్ = రథములు; హతంబు = చంపబడినవి; ఐ = అయ్యి;
వడిన్ = వేగముగా; పడునున్ = పడిపోవును; సుభట = యోధులు; వ్రాతముల్ = సమూహములు;
శోణితంబుల్ = రక్తములు; క్రోలున్ = తాగును; మాంసంబున్ = మాంసమును; నంజున్ =
నంజుకొను; కొఱకున్ = కొరుకును; ఎములన్ = ఎముకలను; గుంపులు = గుంపులుగా కూడినవి; ఐ
= అయ్యి; సోలుచున్ = చొక్కిపడుచు; బేతాల = బేతాళములు అను పిశాచములు; క్రవ్యాద =
రాక్షసులు అను పిశాచములు; భూత = భూతములు అను పిశాచములు; ఉత్తరములు =
సమూహములు; జతలు = జతకూడినవి; ఐ = అయ్యి; తాళముల్ = తాళములు; తట్టి = వేస్తు; ఆడున్
= నాట్యము చేసెను.

భావము:

కుప్పలు తెప్పలుగా గుఱ్ఱాలు కూలాయి; ఏనుగులు నేల మీద వ్రాలాయి; రథాలు నుగ్గనుగ్గు అయి కూలాయి; భటులు చచ్చి పడిపోయారు; బేతాళాలూ పిశాచాలూ భూతాలూ ఆనందంతో రక్తాన్ని త్రాగుతూ, మాంసం నంజుకుంటూ, ఎముకలు కొరుకుతూ. చప్పట్లతో తాళాలు చరుస్తూ, పారవశ్యంగా నృత్యాలు చేసాయి.

10.2-884-వ.

మఱియు నొక్కయెడ.

టీకా:

మఱియున్ = ఇంకను; ఒక్క = ఒక; ఎడన్ = సమయమునందు.

భావము:

ఆ సంగ్రామరంగంలో ఆ సమయంలో....

10.2-885-నీ.

ఖండీత శుండాల గండముల్ నక్రముల్-

భూరితుండంబులు భుజగ సమితి;

పదతలంబులు గచ్చపంబులు; దంతముల్-

శుక్తులు; గుంభనిర్ముక్త మౌక్తి

క్రములు రత్నములు; వాల్ములు జలూకముల్-

మెడలు భేకంబులు; మెదడు రొంపి;

ప్రేవులు పవడంపుఁ దీవెలు; నరములు-

నాఁచు; మజ్జంబు ఘేనంబు; లస్థి

10.2-885.1-ఆ.

సైకతములు; రక్తచయము తోయంబులు;

నొరగు నెడల నొరలు మొఱలు ఘన త

రంగరవముగా మత్తంగజాయోధన

స్థలము జలధిఁ బోల్చి దగె నరేంద్ర!

టీకా:

ఖండిత = నరకబడిన; శుండాల = ఏనుగుల; గండముల్ = చెక్కిళ్ళు; నక్తముల్ = మొసళ్ళు; భూరి = పెద్దపెద్ద; తుండంబులు = తొండములు; భుజగ = పాముల; సమితి = సమూహము; పదతలంబులున్ = అరికాళ్ళు; కచ్చపంబులు = తాబేళ్ళు; దంతముల్ = ఏనుగుదంతాలు; శుక్తులున్ = ముత్యపుచిప్పలు; కుంభ = కుంభస్థలములనుండి; నిర్ముక్త = రాలిన; మౌక్తికములు = ముత్యాలు; రత్నములు = రత్నములు; వాలములున్ = తోకలు; జలూకముల్ = జలగలు; మెడల్ = కంఠభాగములు; భేకంబులు = కప్పలు; మెదడు = తలలోనిమాంసము; రొంపి = బురద; ప్రేవులు = పేగులు; పవడంపు = పగడాల; తీవెలు = తీగలు; నరములు = నరాలు; నాచు = నాచు, పాచి; మజ్జంబు = కొవ్వు; ఘనంబులున్ = నురగ; అస్థి = ఎముకలు; సైకతములు = ఇసుకతిన్నెలు; రక్త = నెత్తురుల; చయము = సమూహములు; తోయంబులున్ = నీళ్ళు; ఒరగు = కూలెడి; ఎడలన్ = ,మయములందు; ఒఱలు = కూయునట్టి; మొఱలు = దుఃఖముతోటికూతలు; ఘన = గొప్ప; తరంగ = అలల; రవముగాన్ = చప్పుళ్ళుగా; మత్తంగజ = మదగజముల; యోధన = యుద్ధ; స్థలము = భూమి; జలధిన్ = సముద్రమును; పోల్చిన్ = సరిపోల్చుటకు; తగెన్ = తగి ఉన్నది; నరేంద్ర = రాజ.

భావము:

ఓ రాజా! ఆ రణరంగం సముద్రంలా మారింది ఖండించబడిన ఏనుగుల గండస్థలాలే మొసళ్ళుగా; తొండాల్ పాములుగా; ఆ యేనుగుల కాళ్ళు తాబేళ్ళుగా; దంతాలు ముత్యపుచిప్పలుగా; వాటి కుంభస్థలాల నుండి రాలిపడిన ముత్యాలు రత్నాలుగా; తోకలు జలగలుగా; మెడలు కప్పలుగా; మెదడు బురదగా; ప్రేగులు పగడపుతీగలుగా; నరాలు నాచుతీవలుగా; కొవ్వు నురుగులా; ఎముకలు ఇసుకతిన్నెలుగా; రక్తము నీరుగా; మరణిస్తూ చేసే ఘీంకారాలు తరంగ శబ్దాలుగా; ఇలా ఆ రణభూమి సముద్రంతో పోల్చితగి పోలుపారింది.

ఇవిధంబున యదుసాల్వబలంబులు చలంబునఁ బరస్పర జయకాంక్షలం దలపడి పోరు
పూర్వపశ్చిమ సముద్రంబుల వడువున నిరువదియేడు దినంబు లతిఘోరంబుగాఁ బోరునెడ
నింద్రప్రస్థపురంబు నుండి ద్వారకానగరంబునకు నగధరుండు సనుదేర ముందటం గానవచ్చు
దుర్నిమిత్తంబులం గనుంకొని కృష్ణుండు దారుకునిం జూచి యిట్లనియె.

టీకా:

ఈ = ఈ; విధంబునన్ = విధముగ; యదు = యాదవుల యొక్క; సాల్వ = సాల్వుని యొక్క;
బలములు = సైన్యములు; చలంబునన్ = పట్టుదలతో; పరస్పర = ఒండొరులను; జయ = గెలువవలె
ననెడి; కాంక్షలన్ = కోరికలతో; తలపడి = తాకి; పోరు = పోరాడెడి; పూర్వ = తూర్పు; పశ్చిమ =
పడమటి; సముద్రంబులన్ = సముద్రముల; వడువునన్ = వలె; ఇరువదియేడు = ఇరవైయేడు (27);
దినంబులు = రోజులు; అతి = మిక్కిలి; ఘోరంబుగాన్ = భయంకరముగా; పోరున్ = పోరాడెడి;
ఎడన్ = సమయము నందు; ఇంద్రప్రస్థ = ఇంద్రప్రస్థము; పురంబు = పట్టణము; నుండి = నుండి;
ద్వారకా = ద్వారక; నగరంబున్ = పట్టణమున; కున్ = కు; నగధరుండు = కృష్ణుడు {నగధరుడు -
గోవర్ధనగిరిధారి, కృష్ణుడు}; చనుదేర = వస్తుండగా; ముందటన్ = ఎదుట; కానవచ్చు =
కనబడుతున్న; దుర్నిమిత్తంబులన్ = అపశకునములను; కనుంగొని = చూసి; కృష్ణుండు = కృష్ణుడు;
దారుకునిన్ = దారుకుని {దారకుడు - కృష్ణుని సారథి}; చూచి = ఉద్దేశించి; ఇట్లు = ఈ విధముగా;
అనియె = పలికెను.

భావము:

ఈ విధంగా యాదవ బలాలూ, సాల్వ సైన్యాలూ ఒకరిని ఒకరు జయించాలనే కోరికతో
ఇరవైఏడు దినాలు పాటు తూర్పు పడమర సముద్రాలు తలపడి పోరుతున్నాయా అన్నట్లు
భీకరంగా యుద్ధం చేశాయి. ఆ సమయంలో ఇంద్రప్రస్థం నుండి శ్రీకృష్ణుడు ద్వారకకు వస్తూ
మార్గమధ్యంలో కనపడ్డ చెడ్డ శకునాలను కనుగొని సారథి యైన దారుకుడితో ఇలా అన్నాడు.

దశమ స్కంధము - ఉత్తర : కృష్ణ సాళ్య యుద్ధంబు

10.2-887-శా.

"కంటే దారుక! దుర్నిమిత్తము లనేకంబుల్ మహాభీలముల్
మింటన్ మేదినిఁ దోచుచున్నయవి; నెమ్మిన్ ఖాండవప్రస్థ మే
నుంటం జైద్యహితక్షితీశ్వరులు మా యోపాయులై మత్పురిం
గెంటింపం జనుదేరఁ బోలుదురు; పోనీ తేరు వేగంబునన్."

టీకా:

కంటే = చూసావా; దారుక = దారుకుడా; దుర్నిమిత్తములు = అపశకునములు; అనేకంబుల్ =
పెక్కులు; మహా = మిక్కిలి; ఆభీలముల్ = భయము పుట్టించునవి; మింటన్ = ఆకాశము నందు;
మేదినిన్ = నేలపైన; తోచుచున్నయవి = కనబడుతున్నాయి; నెమ్మిన్ = ప్రీతితో; ఖాండవప్రస్థమున్ =
ఖాండవప్రస్థవనమున; ఏను = నేను; ఉంటన్ = ఉండుటను; చైద్య = శిశుపాలుని; హిత = ఆపులైన;
క్షితీశ్వరులు = రాజులు; మాయా = కపట; ఉపాయులు = ఉపాయముపన్నినవారు; ఐ = అయ్యి; మత్
= నా యొక్క; పురిన్ = పట్టణమును; గెంటింపన్ = పడగొట్టుటకు; చనుదేరబోలుదురు =
బయలుదేరి ఉంటారు; పోనీ = తోలుము; తేరు = రథమును; వేగంబునన్ = వేగముగా, తొందరగా.

భావము:

చూడు దారుకా! అపశకునాలు ఆకాశంలోను, భూమి మీద అతిభీకరంగా కనబడుతున్నాయి. నేను
ఇంద్రప్రస్థంలో ఉన్న విషయం తెలుసుకొని శిశుపాలుడి మిత్రులైన రాజులు మన పట్టణం మీద
యుద్ధానికి తలపడినట్లు తోస్తున్నది. రథాన్ని వేగంగా పోనియ్యి.

10.2-888-వ.

అని యతిత్వరితగతిం జనుదెంచి తత్పురంబు డగ్గటి మహాబల పరాక్రమంబులం
బ్రతిపక్షబలంబులతోడం దలపడి పోరు యదు బలంబులును నభోవీధి నభేద్య మాయా
విడంబనంబునం బ్రతివీరు లెంతకాలంబునకు నే యుపాయంబునను సాధింప నలవి గాని

సౌభకవిమానంబు నందున్న సాల్వునిం గని తద్విమానంబు డాయం దన తేరు దోల సారథిని
నియమించి కదియంజను మురాంతకుని వీక్షించి యదు సైనిక ప్రకరంబులు
పరమానందంబునం బొందిరి; మృతప్రాయంబులై యున్న సైన్యంబులం గనుంగొని సౌభకపతి
విక్రమక్రియాకలాపుం డగుచు నురవడించి.

టీకా:

అని = అని; అతి = మిక్కిలి; త్వరిత = వేగవంతమైన; గతిన్ = గమనముతో; చనుదెంచి = వచ్చి; తత్
= అతని; పురంబున్ = పట్టణమును; డగ్గటి = సమీపించి; మహా = గొప్ప; బల = సైన్యముల;
పరాక్రమంబులన్ = పరాక్రమముతో; ప్రతిపక్ష = శత్రువుల పక్షపు; బలంబులన్ = సైన్యముల; తోడన్
= తోటి; తలబడి = ఎదిరించి; పోరు = పోరుతున్న; యదు = యాదవ; బలంబులును = సేనలు; నభః
= ఆకాశ; వీధిన్ = మార్గము నందు; అభేద్య = భేదింపరాని; మాయా = మాయలను;
విడంబనంబున్ = ప్రయోగించుటచేత; ప్రతి = శత్రుపక్షపు; వీరులు = శూరులు; ఎంత =
ఎంతోఎక్కువ; కాలంబున్ = కాలమున; కున్ = కి; ఏ = ఎట్టి; ఉపాయంబుననున్ = యుక్తిచేతను;
సాధింపన్ = గెలువ; అలవిగాని = వీలుకానట్టి; సౌభక = సౌభకము అను; విమానంబునన్ =
విమానము; అందు = లోపల; ఉన్న = ఉన్నట్టి; సాల్వునిన్ = సాల్వుడిని; కని = చూసి; తత్ = ఆ;
విమానంబున్ = విమానమును; డాయన్ = దరిచేరుటకు; తన = తన యొక్క; తేరున్ = రథమును;
తోలన్ = నడుపుటకు; సారథిన్ = రథసారథికి; నియమించి = ఆజ్ఞాపించి; కదియన్ = తాకుటకు;
చను = వెళ్ళెడి; మురాంతకునిన్ = కృష్ణుని; వీక్షించి = చూసి; యదు = యాదవ; సైనిక = సేనల;
ప్రకరంబులున్ = సమూహములు; పరమ = మిక్కిలి; ఆనందంబునన్ = ఆనందమును; పొందిరి =
పొందారు; మృత = చచ్చినవారితో; ప్రాయంబులు = సమానమైనవి; ఐ = అయ్యి; ఉన్న = ఉన్నట్టి;
సైన్యంబులన్ = సేనలను; కనుంగొని = చూసి; సౌభకపతి = సాల్వుడు (సౌభకపతి - సౌభక
విమానమునకు పతి, సాల్వుడు); విక్రమ = పరాక్రమమును చూపు; క్రియాకలాపుండు = పనులు
చేయువాడు; అగుచున్ = ఔతు; ఉరవడించి = త్వరపడి.

భావము:

ఈ విధంగా శ్రీకృష్ణుడు పలుకగా, దారుకుడు మిక్కిలి వేగంతో రథం పోనిచ్చాడు. అలా శీఘ్రమే
ద్వారకను సమీపించి, వాసుదేవుడు బలపరాక్రమాలతో శత్రుసైన్యంతో తలపడి యుద్ధం చేసే

యాదవసైన్యాన్ని, ఆకాశమార్గంలో మాయాప్రభావంతో మోసం చేస్తూ యాదవవీరులను; ఎంత కాలానికి భేదింప సాధ్యం కాకుండా తిరుగుతున్న సౌభక విమానాన్నీ, అందులో ఉన్న సాల్వడిని చూసాడు. వాని సమీపానికి రథాన్ని తోలించాడు. శ్రీకృష్ణుడిని వీక్షించిన యదుసైన్యాలు పరమానందం పొందాయి. చైతన్యం కోల్పోయి దైన్యంగా ఉన్న తన సైన్యాన్ని చూసి సాల్వడు పరాక్రమించాడు.

10.2-889-చ.

మిణుగులు లెల్లెడం జెదర; **మిం**టను మంటలు పర్వ; ఘంటికా

ఘణఘణ భూరినిస్వన నికాయమునన్ హరిదంతరాళముల్

వణక; మహోగ్రశక్తిఁ గొని వారక దారుకుమీఁద వైవ దా

రుణగతి నింగినుండి నిజరోచులతోఁ బడు చుక్కకైవడిన్.

టీకా:

మిణుగులులున్ = నిప్పురవ్వలు; ఎల్లెడలన్ = ప్రతిచోట, అంతట; చెదరన్ = రాలగా; మింటను = ఆకాశము నందు; మంటలు = మంటలు; పర్వన్ = వ్యాపించగా; ఘంటికా = గంటల; ఘణఘణ = గణగణ మనెడి; భూరి = అతి బిగ్గరయైన; నిస్వన = ధ్వనుల; నికాయమునన్ = సమూహములతో; హరిదంతరాళముల్ = దిక్కుల మధ్య స్థలములు; వణకన్ = వణికిపోగా; మహా = మిక్కిలి; ఉగ్ర = భీకరమైన; శక్తిన్ = శక్తిని; కొని = చేపట్టి; వారక = వెనుదీయకుండ; దారుకున్ = దారుకుని; మీదన్ = పైన; వైవన్ = వేయగా; దారుణ = భయంకరమైన; గతిన్ = విధముగా; నింగి = ఆకాశము; నుండి = నుండి; నిజ = తన యొక్క; రోచుల్ = కాంతుల; తోన్ = తోటి; పడు = పడెడి; చుక్క = ఉల్క, నక్షత్రము; కైవడిన్ = వలె.

భావము:

నిప్పురవ్వలు అంతటా చెదరిపడేలా; ఆకాశం అంతా మంటలు వ్యాపించేలా; గంటలశబ్దంతో దిగ్గజాలు వణికితేలా; సాల్వడు భయంకరమైన శక్తి అనే ఆయుధాన్ని కృష్ణుడి రథసారథి అయిన దారుకుడి మీద ప్రయోగించాడు. అది ఆకాశం నుండి రాలిపడే కాంతిమంతమైన నక్షత్రంలా దూసుకు వస్తోంది...

10.2-890-క.

వడిఁ జనుదేరఁగఁ గని య

ప్పుడు నగధరుఁ డలతి లీలఁ పోలెన్ దానిం

బొడిపొడియై ధరఁ దొరఁగఁగఁ

నడుమన వెసఁ ద్రుంచె నొక్క నారాచమునన్.

టీకా:

వడిన్ = వేగముగా; చనుదేరగన్ = రాగా; కని = చూసి; అప్పుడు = అప్పుడు; నగధరుడు = కృష్ణుడు;
అలతి = అల్పమైన; లీలన్ = మాయ; పోలెన్ = వలె; దానిన్ = దానిని; పొడిపొడి = పొడిపొడిగా; ఐ =
అయ్యి; ధరన్ = నేలపై; తొరగగన్ = రాలిపోవునట్లుగ; నడుమన = మధ్యలోనే; వెసన్ = వేగముగా;
త్తుంచెన్ = ఖండించెను; ఒక్క = ఒక; నారాచమునన్ = బాణముతో.

భావము:

అలా నింగినుండి దూసుకు వస్తున్న ఆ శక్తి ఆయుధాన్ని శ్రీకృష్ణుడు ఒక్క బాణంతో మార్గం
మధ్యలోనే పొడిపొడి చేసి నేలరాలాడు.

10.2-891-చ.

గురుభుజఁ డంతఁ బోవక యకుంత శూరత శత్రుసైన్యముల్

తెరలఁగ నుగ్రతం గొఱవిఁ ద్రిప్పిన కైవడి మింట దిద్దిరం

దిరుగుచు దుర్నిరీక్ష్యమగు దీపితసౌభము సాల్వుఁ జండభా

స్కర కిరణాభ షోడశ నిశితశరంబులఁ గాఁడ నేసినన్.

టీకా:

గురుభుజుడు = కృష్ణుడు {గురుభుజుడు - అధికమైన భుజబలము కలవాడు, కృష్ణుడు}; అంతబోవక
= అంతటితో విడువక; అకుంత = మొక్కవోని; శూరతన్ = పరాక్రమముతో; శత్రు = శత్రువుల;
సైన్యముల్ = సైన్యములను; తెరలన్ = కలత చెందునట్లు; ఉగ్రతన్ = భీకరత్వముతో; కొఱవన్ =

కొరకంచు కట్టెను; త్రిప్పిన = తిప్పెడు; కైవడిన్ = వలె; మింటన్ = ఆకాశమునందు; తిర్దిరన్ = గిరగిర;
 తిరుగుచున్ = తిరుగుతు; దుర్నిరీక్ష్యము = చూడశక్యము కానిది; అగు = ఐన; దీపిత =
 వెలిగిపోతున్న; సౌభమున్ = సౌభకమును; సాల్వున్ = సాల్వుని; చండ = తీక్షణమైన; భాస్కర =
 సూర్య; కిరణా = కిరణాల; ఆభ = వంటి; పోడశ = పదహారు (16); నిశాత = వాడియైన; శరంబులన్ =
 బాణములతో; కాడన్ = నాటునట్లు; ఏసినన్ = కొట్టగా.

భావము:

మహాభుజబల సంపన్నుడు, వీరాధివీరుడు అయిన కృష్ణుడు అంతటితో శాంతించకుండా
 మొక్కివోని పరాక్రమంతో కొఱవి త్రిప్పుతున్నట్లు ఆకాశంలో గిరగిర తిరుగుతూ దుర్నిరీక్ష్యంగా ఉన్న
 ఆ సౌభకాన్నీ అందులోని సాల్వుడిని తీక్షణమైన సూర్యకిరణాలతో సమానమైన పదహారు
 బాణాలను గుప్పించి నొప్పించాడు.

10.2-892-చ.

కడు వడి నల్లి వాడు నిజ**క**ార్ముకమున్ జలదస్వనంబుకై
వడి మొరయించుచున్ వెడద **వా**తి శరంబులఁ బద్మలోచను
న్నెడమభుజంబు గాడ వడి **నే**సినఁ దెంపటి చేతి శార్ఙ్గమున్
విడిచె రథంబుపై గగన**వీ**ధి సురల్ భయమంది చూడగన్.

టీకా:

కడు = మిక్కిలి; వడిన్ = వేగముగ; అల్లి = కోపించి; వాడు = అతడు; నిజ = తన; కార్ముకమున్ =
 విల్లును; జలదస్వనంబు = ఉరుముల శబ్దము; కైవడిన్ = వలె; మొరయించుచున్ = మోగిస్తూ;
 వెడద = వెడల్పైన; వాతి = వాడియైన; శరంబులన్ = బాణములతో; పద్మలోచనున్ = కృష్ణుని;
 ఎడమ = ఎడమవైపు; భుజంబున్ = భుజమును; కాడన్ = నాడునట్లు; వడిన్ = వేగముగా; ఏసినన్
 = వేయగా; తెంపటి = సాహసించి; చేతి = చేతిలోని; శార్ఙ్గమున్ = శార్ఙ్గము అను ధనుస్సును; విడిచెన్
 = వదిలిపెట్టెను; రథంబు = రథము; పైన్ = మీద; గగన = ఆకాశ; వీధిన్ = మార్గమున; సురల్ =
 దేవతలు; భయమంది = భయపడిపోయి; చూడగన్ = చూడగా.

భావము:

సాల్వుడు కోపంతో తన ధనుస్సును మేఘగర్జనలా మ్రోగిస్తూ కృష్ణుని ఎడమ భుజంలో దిగబడేలా వాడి బాణాలు వేసాడు. అ దెబ్బకు కృష్ణుడు శార్ఙ్గము అనే పేరు కల తన ధనుస్సును రథంమీద జారవిడిచాడు. ఆకాశంలో దేవతలు భయపడుతూ చూడసాగారు.

10.2-893-క.

హాహా యని భూతావళి

హాహాకారములు సేయ నంతట దేఱి

న్నాహారి గనుగొని యతఁ డు

త్సాహంబునఁ బలికె బాహుశౌర్యస్ఫూర్తిన్.

టీకా:

హాహా = అయ్యో అయ్యో; అని = అని; భూతా = ప్రాణుల; ఆవళి = సమూహము; హాహాకారములు = హాహాకారములు; చేయన్ = చేయగా; అంతటన్ = పిమ్మట; తేఱన్ = తెప్పరిల్లగా; ఆ = ఆ; హరిన్ = కృష్ణుని; కనుగొని = చూసి; అతడు = అతడు; ఉత్సాహంబునన్ = ఉత్సాహముతో; పలికెన్ = అన్నాడు; బాహు = భుజబలము యొక్క; శౌర్య = పరాక్రమము; స్ఫూర్తిన్ = విశదపరచుచు.

భావము:

సకల భూతాలు హాహాకారాలు చేసాయి. అ సమయంలో రథంలోని కృష్ణుడు తెప్పరిల్లడం చూసి, బాహుబలశాలి సాల్వుడు ఉత్సాహంతో ఇలా అన్నాడు.

10.2-894-చ.

"నళినదళాక్ష! మత్సఖుఁడు నాఁదగు చైద్యుఁడు గోరినట్టి కో

మలి నవినీతిమైఁ దగవుమాలి వరించితి; వంతఁ బోక దో

ర్బలమున ధర్మనందును సభ్రాస్థలి నేమటి యున్న వాని న

చ్చలమునఁ జంపి తట్టి కలుషంబున నేఁడు రణాంగణంబునన్.

టీకా:

నళినదళాక్షా = కృష్ణా; మత్ = నా; సఖుడు = స్నేహితుడు; నాన్ = అనగా; తగు = తగినవాడు;
చైద్యుడు = శిశుపాలుడు; కోరినట్టి = అపేక్షించిన; కోమలిన్ = యువతిని; అవినీతిమై = అవినీతితో;
తగవుమాలి = న్యాయముతప్పి; వరించితివి = పెండ్లాడితివి; అంతన్ = అంతటితో; పోక =
విడిచిపెట్టకుండ; దోర్బలమున్ = భుజబలమున; ధర్మనందను = ధర్మరాజు; సభాస్థలిన్ = సభా
యందు; ఏమటి = పరాకుగా; ఉన్న = ఉన్నట్టి; వానిని = వాడిని; అచ్చలమునన్ = పట్టుదలతో
పూని; చంపితి = చంపావు; అట్టి = అలాంటి; కలుషంబునన్ = తప్పువలన; నేడు = ఇవాళ; రణ =
యుద్ధ; అంగణంబునన్ = భూమి యందు.

భావము:

"ఓ పద్మాక్షా! కృష్ణా! నా మిత్రుడు నా వాడు అయిన చైద్యరాజు శిశుపాలుడు కోరుకున్న కన్యకను
నీవు నీతిహీనుడవు అయి పరిగ్రహించావు. అది చాలక ధర్మరాజు యాగ సభలో ఏమరుపాటుగా
ఉన్న అతడిని పగబట్టి చంపావు. అంతటి తప్పుచేసిన నీవు ఇప్పుడు రణరంగంలో..

10.2-895-క.

తలచెడి పాఱక బాహా

బల మొప్పగ నాదు దృష్టిపథమున ధృతితో

నిలిచిన నిష్ఠుర విశిఖా

ర్పుల ముంచి మదీయసఖుని సూడిటు దీర్తున్."

టీకా:

తలచెడి = భయపడి, కలవరపడి; పాఱక = పారిపోకుండ; బాహాబలమున్ = భుజబలము; ఒప్పగన్
= కలిగి ఉండి; నాదు = నా యొక్క; దృష్టిపథమునన్ = కంటికెదురుగా; ధృతి = ధైర్యము; తోన్ =
తోటి; నిలిచినన్ = నిలబడినచో; నిష్ఠుర = కరకు, కఠినమైన; విశిఖా = బాణములు అను; అర్పులన్
= అగ్నులతో; ముంచి = ముంచేసి; మదీయ = నా యొక్క; సఖుని = మిత్రుని; సూడు = పగను; ఇటు
= ఇట్లు; తీర్తున్ = తీర్చెదను.

భావము:

బెదిరి పారిపోకుండా నా ఎదుట ధైర్యంగా నిలబడితే నా మిత్రుడిని చంపిన పాపానికి ప్రాయశ్చిత్తంగా నిన్ను నా కర్కశ బాణాగ్ని జ్వాలలలో ముంచి పగతీర్చుకుంటాను."

10.2-896-చ.

అనిన మురాంతకుండు దరహాసము మోమునఁ దొంగలింప సా

ల్లునిగని "యోరి! లావు బలుపుంగల పోటరి వోలెఁ బ్రేలె దే

మనినను బాటు సన్నిహితమౌట యెఱుంగవు మూఢచిత్త! వో

"**మ్మ**గదఁ గేలఁ ద్రిప్పి యభియాతిని శత్రుని వ్రేసె నుద్ధతిన్.

టీకా:

అనినన్ = అనగా; మురాంతకుండు = కృష్ణుడు; దరహాసము = చిరునవ్వు; మోమునన్ = ముఖము నందు; తొంగలింపన్ = తొంగిచూడగా; సాల్వుని = సాల్వుని; కని = చూసి; ఓరి = ఓరే; లావు = బలము; బలుపున్ = పరాక్రమములు; కల = ఉన్నట్టి; పోటరివి = వీరుడివి; పోలెన్ = వలె; ప్రేలెడు = వదరుచున్నావు; ఏమి = ఏమి; అనిననున్ = చెప్పినను; పాటు = చావు; సన్నిహితము = సమీపించినది; టెటన్ = అగుటచే; ఎఱుంగవు = తెలియకున్నావు; మూఢచిత్త = తెలివిమాలినవాడ; పొమ్ము = పో; అని = అని; గదన్ = గదను; కేలన్ = చేతితో; త్రిప్పి = తిప్పి; అభియాతిని = ఎదురుగా వచ్చుచున్న; శత్రుని = శత్రువుని; వ్రేసెన్ = కొట్టెను; ఉద్ధతిన్ = పెంపుతో.

భావము:

ఇలా అంటున్న సాల్వుడితో శ్రీకృష్ణుడు చిరునవ్వు నవ్వి ఇలా అన్నాడు. "ఓరోరి! మూర్ఖుడా! గొప్ప బలము, పరాక్రమం కల వీరుడిలా వాగుతున్నావు. నీకు చావు మూడిన సంగతిని గుర్తించలేకుండా ఉన్నావు." అని పలికి తన గధాయుధాన్ని గిరగిర తిప్పి ఎదురుగా వస్తున్న సాల్వుడి మీదకు విసిరాడు.

10.2-897-వ.

అట్లు వ్రేసిన.

టీకా:

అట్లు = ఆ విధముగా; వ్రేసినన్ = కొట్టగా.

భావము:

అలా శ్రీకృష్ణుడు గదను వేయగా.....

10.2-898-క.

పెనుమూర్చ నొంది వెస ము

క్కున వాతను నెత్తురొల్క గొంతవడికి నొ

య్యన తెలిసి నిలువరింపక

చనె వాడు నదృశ్యుడగుచు సౌభము దానున్.

టీకా:

పెనుమూర్చన్ = బాగా స్మృతి తప్పుటను; ఒంది = పొంది ; వెసన్ = వెంటనే; ముక్కునన్ =

ముక్కునుండి; వాతను = నోటినుండి; నెత్తురు = రక్తములు; ఒల్కన్ = కారగా; కొంత = కొంత; వడి =

సమయమున; కిన్ = కు; ఒయ్యనన్ = క్రమముగా; తెలిసి = స్మృతి తెలిసి; నిలువరింపక =

ఎదిరించకుండ; చనెన్ = వెళ్ళిపోయెను; వాడు = అతడు; అదృశ్యుడు = కనబడనివాడు; అగుచున్

= ఔతు; సౌభమున్ = సౌభకము; తానున్ = అతను.

భావము:

శ్రీకృష్ణుని గదాఘాతంచేత సాల్వుడి నోటినుండి ముక్కునుండి రక్తం కారుతుండగా స్పృహ

తప్పాడు. కొంతసేపటికి తేలుకుని తెలివి తెచ్చుకున్నాడు. వెనువెంటనే సౌభకంతోపాటు

అదృశ్యమయి.

10.2-899-వ.

అయ్యవసరంబున.

టీకా:

ఆ = ఆ; అవసరంబునన్ = సమయమున.

భావము:

అలా సౌభకంతో సాల్వుడు అదృశ్యమై మాయలు పన్నిన ఆ సమయంలో...

10.2-900-తే.

గగన మందుండి యొక డార్తు డగుచు వచ్చి

నందనందను పాదారవిందములకు

వందనము సేసి "యానకదుందుభిని మ

హోగ్రుడై పట్టితెచ్చె సాల్వుడు గడగి.

టీకా:

గగనము = ఆకాశము; అందున్ = లో; నుండి = నుండి; ఒకడు = ఒకడు; ఆర్తుడు =

దుఃఖిస్తున్నవాడు; అగుచున్ = జెతు; వచ్చి = వచ్చి; నందనందనున్ = కృష్ణుని; పాద = పాదములు

అను; అరవిందముల్ = పద్మముల; కున్ = కు; వందనము = నమస్కారము; చేసి = చేసి;

ఆనకదుందుభిని = వసుదేవుని; మహా = మిక్కిలి; ఉగ్రుడు = భయంకరుడు; ఐ = అయ్య; పట్టి =

బంధించి; తెచ్చెన్ = తీసుకువచ్చెను; సాల్వుడు = సాల్వుడు; కడగి = పూని.

భావము:

ఒకడు ఆకాశంలో నుండి దుఃఖిస్తూ దిగి వచ్చి, ఆ నందుని నందనుడైన శ్రీకృష్ణుని పాదపద్మాలకు

నమస్కరించి "సాల్వుడు మహా ఉగ్రతతో పూని వచ్చి ఆనకదుందుభి అని పిలువబడే

వసుదేవుడిని బంధించి తెచ్చాడు.

10.2-901-తే.

దేవ! మీ కెఱిగింపఁగాఁ దివిరి యిటకు

దేవకీదేవి నన్ను బుత్తెంచె ననఁగ

విని సరోరుహనాభుఁడు ఘన విషాద

మగ్నుఁ డయ్యెను గురుమీఁది మమతఁ జేసి.

టీకా:

దేవ = ప్రభువా; మీ = మీ; కున్ = కు; ఎఱిగింపగాన్ = తెలుపుటకు; దివిరి = యత్నించి, కష్టపడి; ఇట = ఇక్కడ; కున్ = కు; దేవకీదేవి = దేవకీదేవి; నన్నున్ = నన్ను; పుత్తెంచెను = పంపించెను; అనగన్ = అనుటతో; విని = విని; సరోరుహనాభుడు = కృష్ణుడు; ఘన = అత్యధికమైన; విషాద = విచారమున; మగ్నుడు = ములిగిన వాడు; అయ్యెను = అయ్యెను; గురు = తండ్రి; మీద = పైన ఉన్న; మమతన్ = ప్రేమ; చేసి = వలన.

భావము:

ప్రభూ! శాల్వుడు మీతండ్రి వసుదేవుడిని బంధించి తెచ్చిన వార్త మీకు చెప్పవలసిందిగా దేవకీదేవి నన్ను మీ దగ్గరకు పంపించారు." అది వినిన శ్రీకృష్ణుడు తండ్రిమీద ఉన్న మమకారం వలన విషాదంలో మునిగిపోయాడు.

10.2-902-క.

నర గంధర్వ సురాసుర

వరులకు నిర్జింపరాని వాఁడు బలుం డే

మఱ కరయ హీనబలుచేఁ

బరికింపఁగ నెట్లు పట్టువడు నొకొ యనుచున్

టీకా:

నర = మానవుల; గంధర్వ = గంధర్వుల; సుర = దేవతల; అసుర = రాక్షసుల; వరుల్ = శ్రేష్ఠుల; కున్ = కు; నిర్జింపరాని = ఓడించుటకు శక్యముకాని; వాడు = అతడు; బలుండు = బలరాముడు;

ఏమరక= ఏమరుపాటు లేకుండ; అరయన్ = చూసుకుంటుండగా; హీన = అల్పమైన; బలున్ = బలము కలవాని; చేన్ = చేత; పరికింపన్ = విచారించిన ఎడల; ఎట్లు = ఏ విధముగా; పట్టుబడునొకొ = పట్టుబడునోకదా; అనుచున్ = అని.

భావము:

"మానవ గంధర్వ దేవరాక్షసాదులకు అయినా జయింప సాధ్యం కాని బలరాముడు జాగరూకతతో రక్షిస్తూ ఉండగా, బలహీనుడైన సాల్వుడి చేత వసుదేవుడు ఎలా పట్టుబడతాడు." అని శ్రీకృష్ణుడు భావించి...

10.2-903-వ.

మఱియును.

టీకా:

మఱియును = ఇంకను.

భావము:

ఇంకా...

10.2-904-క.

భావంబు గలఁగ "నాహా!

దైవకృతం బెవ్వరికినిఁ దప్పింపఁగ రా

దే విధి నైనను"నని శో

కావిలమతిఁ బలుకుచున్న సత్తటి వాఁడున్.

టీకా:

భావంబు = మనసు, ఆలోచనలతో; కలగన్ = కలతచెందగా; ఆహా = ఔరా; దైవకృతంబున్ = దేవుడు చేసేదానిని; ఎవ్వరి = ఎవరి; కిన్ = కైనప్పటికీ; తప్పింపరాదు = తప్పించుకొనుట శక్యము కాదు; ఏ = ఏ; విధిన్ = విధముగా; ఐననున్ = అయినను; అని = అని; శోక = శోకముచేత; ఆవిల = కలతచెందిన; మతిన్ = బుద్ధితో; పలుకుచున్న = మాట్లాడుతున్న; ఆ = ఆ; తఱిన్ = సమయమున; వాడున్ = అతడు, సాల్వుడు.

భావము:

ఇలా అనుకుంటూ మనస్సు వికలం అయి, "దైవనిర్ణయాన్ని తప్పించడం ఎవరికీ సాధ్యంకాదు కదా" అని శ్రీకృష్ణుడు దుఃఖంతో బాధపడ్డాడు. ఇంతలో....

10.2-905-వ.

తన మాయాబలంబునఁ గ్రమ్మఱం దోచి కృతక వసుదేవునిం గల్పించి యతనిం బంధించి కొనితెచ్చి "పుండరీకాక్ష! నిరీక్షింపు భవజ్ఞనకుండు వీడె; యిప్పుడు నీవు గనుంగొన వీని తలఁద్రుంతు నింక నెవ్వనికింగా మనియెదు? కావంగల శక్తిగలదేనిం గావు" మని దురాలాపంబు లాడుచు మృత్యుజిహ్వాకరాళంబైన కరవాలంబు గేలంబూని జళిపించుచు నమ్మాయావసుదేవుని శిరంబు దునిమి తన్నుకంబు గొని వియద్వర్తి యై చరియించు సౌభక విమానంబు సొచ్చె; నంత గోవిందుండు గొంతతడవు మనంబున ఘనంబగు శోకంబునం గుందుచుండి యాత్మస్థైనికులు దెలుపం దెలివొంది యది మయోదితంబైన సాల్వుని మాయోపాయం బని యెఱింగె; నంతం దనకు వసుదేవుండు పట్టువడె నని చెప్పిన దూతయు నమ్మాయాకళేబరంబును నా క్షణంబ విచిత్రంబుగా మాయంబై పోయె; ననంతరంబ.

టీకా:

తన = తన; మాయా = మాయల యొక్క; బలంబునన్ = సామర్థ్యముచేత; క్రమ్మఱన్ = మరల; తోచి = కనబడి; కృతక = కపట; వసుదేవునిన్ = వసుదేవుడిని; కల్పించి = సృష్టించి; అతనిన్ = అతనిని; బంధించి = కట్టేసి; కొనితెచ్చి = తీసుకువచ్చి; పుండరీకాక్ష = కృష్ణా; నిరీక్షింపు = చూడుము; భవత్ =

నీ యొక్క; జనకుండు = తండ్రి; వీడె = ఇతడే; ఇప్పుడు = ఇప్పుడు; నీవున్ = నీవు; కనుంగొనన్ =
 చూస్తుండగా; వీని = ఇతని; తలన్ = తలకాయను; త్రుంతును = నరికివేసెదను; ఇంకన్ = ఇక; ఎవ్వని
 = ఎవరి; కింగా = కోసము; మనియెదు = బతుకుతావు; కావంగల = కాపాడగలిగెడి; శక్తి =
 సామర్థ్యము; కలదేనిన్ = ఉన్నచో; కావుము = కాపాడుము; అని = అని; దురాలాపంబులు =
 దుర్భాషలు; ఆడుచున్ = పలుకుచు; మృత్యు = మృత్యుదేవత; జిహ్వా = నాలుకవలె; కరాళంబు =
 భయంకరమైనది; ఐన = అయినట్టి; కరవాలంబున్ = కత్తిని; కేలన్ = చేతి యందు; పూని =
 పట్టుకొని; జళిపించుచున్ = కత్తిని ఆడించుచు; ఆ = ఆ; మాయా = కపట; వసుదేవునిన్ =
 వసుదేవుని యొక్క; శిరంబున్ = తలకాయను; తునిమి = నరికి; తత్ = ఆ; మస్తకంబున్ = తలను;
 కొని = తీసుకొని; వియత్ = ఆకాశమున; వర్తి = మెలగువాడు; ఐ = అయ్యి; చరియించుచున్ =
 తిరుగుతూ; సౌభక = సౌభక; విమానంబున్ = విమానమును; చొచ్చెన్ = ప్రవేశించెను; అంతన్ =
 అంతట; గోవిందుండు = కృష్ణుడు; కొంత = కొంత; తడవు = సమయము; మనంబునన్ = మనసు
 నందు; ఘనంబు = అధికమైనది; అగు = ఐన; శోకంబునన్ = దుఃఖము నందు; కుందుచుండి =
 విచారించుచు; ఆత్మ = తన; సైనికులు = సైనికులు; తెలుపన్ = చెప్పగా; తెలివిన్ = వికాసమును;
 ఒంది = పొంది; అది = అది; మాయా = మాయచేత; ఉదితంబు = పుట్టినది; ఐన = అయినట్టి;
 సాల్వుని = సాల్వుని యొక్క; మాయా = కపట; ఉపాయంబు = ఉపాయము; అని = అని; ఎఱింగెన్
 = తెలిసికొనెను; అంతన్ = అతట; తన = తన; కిన్ = తోటి; వసుదేవుండు = వసుదేవుడు;
 పట్టుబడెను = పట్టుబడెను; అని = అని; చెప్పిన = తెలిపినట్టి; దూతయున్ = దూత; ఆ = ఆ; మాయా
 = కృత్రిమ; కళేబరంబున్ = శవము; ఆ = ఆ యొక్క; క్షణంబు = క్షణము నందే; విచిత్రంబుగా =
 వింతగా; మాయంబు = అదృశ్యము; ఐపోయెన్ = అయిపోయినది; అనంతరంబు = పిమ్మట.

భావము:

ఆ దూత మళ్ళీ కనిపించి మాయావసుదేవుడిని కల్పించి, అతనిని బంధించి తీసుకు వచ్చి "ఓ
 కృష్ణా! పుండరీకముల వంటి కన్నులు ఉన్నాయి కదా చూడు. వీడే నీ తండ్రి నీ కన్నుల ముందే వీడి
 తల నరికేస్తాను. ఇక ఎవరి కోసం బ్రతుకుతావు? ఇక చాతనైతే రక్షించుకో!" అని దుర్భాషలు
 పలుకుతూ, భీకరమైన పెద్ద కత్తి జళిపిస్తూ, ఆ మాయావసుదేవుడి తల తరిగి, ఆ శిరస్సు పట్టుకుని
 సౌభకవిమానం లోనికి వెళ్ళిపోయాడు. అది చూసిన శ్రీకృష్ణుడు కొంతసేపు బాగా దుఃఖంలో
 మునిగిపోయాడు. అప్పుడు తన సైనికులచే గుర్తు చేయబడి, అది సాల్వుడు ప్రయోగించిన మయ

నిర్మిత మాయ అని కృష్ణుడు గ్రహించాడు. ఆ క్షణం లోనే వసుదేవుడు పట్టుబడ్డాడు అని చెప్పిన దూత, ఆ మాయాకళేబరం అదృశ్యం అయిపోయాయి. పిమ్మట....

10.2-906-క.

మును లపుడు గొంద అచటికిఁ

జనుదెంచి విమోహియైన జలజదళాక్షుం

గనుగొని సమధికభక్తిన్

వినయంబునఁ బలికి రంత విష్ణున్ జిష్ణున్.

టీకా:

మునులు = మునులు; అపుడు = అప్పుడు; కొందఱు = కొంతమంది; అచటి = అక్కడి; కిన్ = కి;
చనుదెంచి = వచ్చి; విమోహి = మోహము నొందినవాడు; ఐన = అయిన; జలజదళాక్షున్ = కృష్ణుని;
కనుగొని = చూసి; సమధిక = మిక్కిలి అధికమైన; భక్తిన్ = భక్తితో; వినయంబునన్ = అణకువతో;
పలికిరి = చెప్పిరి; అంతన్ = అంతట; విష్ణున్ = కృష్ణునికి {విష్ణువు - విశ్వమంతా వ్యాపించు వాడు};
జిష్ణున్ = కృష్ణునికి {జిష్ణువు - జయించు శీలము కలవాడు, విష్ణువు}.

భావము:

ఆ సమయంలో, మునులు కొంతమంది వచ్చి, మాయా మోహితుడైన కృష్ణుడిని చూసి, చిక్కని భక్తితో వినయంగా సాక్షాత్తు విష్ణుమూర్తి అయిన వాడు, జయశీలుడు అయిన ఆయనతో ఇలా పలికారు.

10.2-907-సీ.

"కమలాక్ష! సర్వలోకములందు సర్వ మా-

నవులు సంసార నానావిధైక

దుఃఖాభిమగ్నులై తుదిఁ జేరనేరక-

వికలత్వమునఁ బొందు వేళ నిన్నుఁ

దలచి దుఃఖంబులఁ దరియింతు రట్టి స-

దుణనిధి వై దేవకోటికల్లఁ

బట్టుగొమ్మై పరబ్రహ్మఖ్యఁ బొగడొంది-

పరమయోగీశ్వర ప్రకరగూఢ

10.2-907.1-తే.

పరచిదానంద దివ్యరూపమున వెలుఁగు

దనఘ! నీ వేడ? నీచజన్మాత్మ జనిత

ఘన భయస్నేహ మోహశోకంబు లేడ?"

ననుచు సంస్తుతి సేసి వారరిగి రంత.

టీకా:

కమలాక్ష = కృష్ణా; సర్వ = సమస్తమైన; లోకములు = లోకములు; అందున్ = లోను; సర్వ = ఎల్ల; మానవులు = మానవులు; సంసార = సంసారికమైన; నానావిధ = పెక్కువిధముల; ఏక = అయినట్టి; దుఃఖ = దుఃఖము అను; అబ్ధి = సముద్రమునందు; మగ్నులు = మునిగినవారు; ఐ = అయ్యి; తుదిన్ = తరించిగట్టు; చేరనేరక = చేరలేక; వికలత్వమునన్ = చిత్తచాంచల్యమును; పొందు = పొందెడి; వేళ = సమయమున; నిన్నున్ = నిన్ను; తలచి = ధ్యానించి; దుఃఖములన్ = దుఃఖములను; తరియింతురు = దాటుదురు; అట్టి = అటువంటి; సద్గుణ = సుగుణములకు; నిధివి = ఉనికిపట్టయిన; ఐ = అయ్యి; దేవ = దేవతల; కోటి = సమూహము; ఎల్లన్ = అందరకు; పట్టుకొమ్మ = ఆధారభూతము; ఐ = అయ్యి; పరబ్రహ్మ = పరబ్రహ్మ; ఆఖ్యన్ = పేరుతో; పొగడొంది = శ్లాఘింపబడి; పరమ = ఉత్కృష్టమైన; యోగి = ఋషి; ఈశ్వర = ఉత్తముల; ప్రకర = సమూహమునందు; గూఢపర = రహస్యమైనట్టి; చిదానంద = జ్ఞానానందము అను; దివ్య = దివ్యమైన; రూపమునన్ = స్వరూపమునందు; వెలుగుదు = ప్రకాశించుతావు; అనఘ = పుణ్య; నీవున్ = నీవు; ఏడన్ = ఎక్కడ; నీచ = నిమ్న, అధమ; జన్మ = పుట్టుకకలవారి; ఆత్మన్ = మనసులందు; జనిత = పుట్టిన; ఘన = అధికమైన; భయ = వెరపు; స్నేహ = చెలిమి; మోహ = మోహము; శోకంబులు = శోకములు; ఏడన్ = ఎక్కడ; అనుచున్ = అనుచు; సంస్తుతి = స్తోత్రములు; చేసి = చేసి; వారు = వారు; అరిగిరి = వెళ్ళిపోయిరి; అంతన్ = అటుతరువాత.

భావము:

"ఓ పుండరీకాక్షా! పురుషోత్తమా! సమస్తమైన లోకాలలో ఉన్న మానవులు అందరు రకరకాలుగా సంసారం అనే దుఃఖసముద్రంలో మునిగి దరి చేరలేక కొట్టుమిట్టాడుతున్న దశలో నిన్ను స్మరించి ఆ దుఃఖాలను పోగొట్టుకొంటారు. అలాంటి సద్గుణాలకు నిధివై; దేవతాసమూహానికి ఆధారభూతుడవై; పరబ్రహ్మ స్వరూపుడవై; పరమయోగీశ్వరులకు కూడా అందనివాడవై; చిదానందరూపంతో ప్రకాశించే నీ వెక్కడ? అజ్ఞాన సంజాతాలు అయిన శోక, మోహ, భయాదు లెక్కడ? అవి నిన్ను అంట లేవు." అని ఈ విధంగా ప్రస్తుతించి ఆ మునీశ్వరులు వెళ్ళిపోయారు.

దశమ స్కంధము - ఉత్తర : సాళ్యుని వధించుట

10.2-908-చ.

హరి దనమీద ఘోరనిశితాశుగజాలము లేయు సాల్వభూ

వరు వధియింపఁ గోరి బహువారిద నిర్గతభూరివృష్టి వి

స్ఫురణ ననూన తీవ్రశరపుంజములన్ గగనంబుఁ గప్పి క్ర

చ్చుట రిపు మౌళిరత్నమునుఁ జాపము వర్మముఁ ద్రుంచి వెండియున్.

టీకా:

హరి = కృష్ణుడు; తన = తన; మీదన్ = పైన; ఘోర = భయంకరములైన; నిశిత = వాడియైన;
ఆశుగజాలము = బాణ సముదాయము; ఏయు = వేయుచున్న; సాల్వ = సాల్వ; భూవరున్ =
రాజును; వధియింపన్ = చంపవలెనని; కోరి = కోరి; బహు = పెక్కు; వారిద = మేఘములనుండి;
నిర్గత = పడెడి; భూరి = అతిపెద్దదైన; వృష్టి = వాన వలె; విస్ఫురణన్ = కనబడునట్లు; అనూన =
మిక్కిలి; తీవ్ర = తీక్షణమైన; శర = బాణముల; పుంజములన్ = సమూహములచేత; గగనంబున్ =
ఆకాశమును; కప్పి = ఆవరించి; క్రచ్చుట = శీఘ్రమే; రిపు = శత్రువు యొక్క; మౌళి = కీరీటము నందలి;
రత్నమున్ = మణిని; చాపమున్ = వింటిని; వర్మమున్ = కవచమును; త్రుంచి = చీల్చివేసి;
వెండియున్ = ఇంకను.

భావము:

అప్పుడు తన మీద పడునైన బాణాలను గుప్పిస్తున్న సాల్వడిని చంపటానికి శ్రీకృష్ణుడు నిశ్చయించుకొని, తన తిరుగులేని తీవ్రమైన బాణాలను వర్షధారలవలె ప్రయోగిస్తూ ఆకాశాన్ని కప్పివేసి శత్రువు కిరీటాన్నీ ధనుస్సునూ కవచాన్నీ ఛేదించి వేశాడు.

10.2-909-మ.

వితతక్రోధముతోడఁ గృష్ణుఁడు జగద్విఖ్యాతశౌర్యక్రియో

ద్ధతశక్తిన్ వడిఁ ద్రిప్పి మింట మెఱుఁగుల్ దట్టంబుగాఁ బర్వ ను

గ్రతఁ జంచద్దద వైచి త్రుంచె వెసఁ జూర్లంబై ధరన్ రాల నా

యతభూరిత్రపురాభమున్ మహితమా యాశోభమున్ సౌభమున్.

టీకా:

వితత = విస్తారమైన; క్రోధము = కోపము; తోడన్ = తోటి; కృష్ణుడు = కృష్ణుడు; జగత్ = విశ్వమంత; విఖ్యాత = ప్రసిద్ధమైన; శౌర్య = పరాక్రమము కల; క్రియా = వర్తనల; ఉద్ధత = అతిశయించిన; శక్తిన్ = బలముతో; వడిన్ = వేగముగా; త్రిప్పి = తిప్పి; మింటన్ = ఆకాశమున; మెఱుగులు = అగ్నిరవ్వలు; దట్టంబుగా = చిక్కగా; పర్వన్ = వ్యాపించగా; ఉగ్రతన్ = భయంకరత్వముతో; చంచత్ = చలించెడి; గదన్ = గదతో; వైచి = కొట్టి; త్రుంచెన్ = నరికెను; వెసన్ = వెంటనే; చూర్లంబు = పొడిపొడి; ఐ = అయ్యి; ధరన్ = నేలపై; రాలన్ = రాలిపడునట్లు; ఆయత = మిక్కిలి విశాలమైన; భూరి = మిక్కిలి పెద్దదైన; త్రిపురా = త్రిపురముల; ఆభమున్ = వంటిదానిని; మహిత = మహిమాన్వితమైన; మాయా = మాయతో; శోభమున్ = శోభిల్లుతున్నదానిని; సౌభమున్ = సౌభకవిమానమును.

భావము:

మహాక్రోధంతో శ్రీకృష్ణుడు విశ్వవిఖ్యాతమైన వీరవిజృంభణంతో ఆకాశంనిండా మెరుపులు వ్యాపించేలా గదాదండాన్ని విసిరి త్రిపురాల వంటిది గొప్ప మాయతో విరాజిల్లుతున్నది అయిన సాల్వడి సౌభకవిమానాన్ని తుత్తునియలు చేసాడు.

10.2-910-వ.

అట్లు కృష్ణుం డమ్మయనిర్మిత మాయావిమానంబు నిజగదాహతి నింతింతలు తునియల్లె
సముద్రమధ్యంబునం దొరంగం జేసిన సాల్వుండు గోఱలు వెఱికిన భుజంగంబు భంగి
గండడంగి విన్ననై విగతమాయాబలుం డయ్యునుఁ బొలివోవని బీరంబున వసుధా తలంబునకు
డిగ్గి యాగ్రహంబున.

టీకా:

అట్లు = ఆ విధముగా; కృష్ణుండు = కృష్ణుడు; ఆ = ఆ; మయ = మయునిచేత; నిర్మిత =
తయారుచేయబడిన; మాయా = మాయలు కలిగిన; విమానంబున్ = విమానమును; నిజ = తన;
గదా = గదచే; ఆహతిన్ = దెబ్బలుచేత; ఇంతింతలున్ = బాగా చిన్నవైన; తునియలు = ముక్కలు; ఐ
= అయ్యి; సముద్ర = సముద్రము యొక్క; మధ్యంబునన్ = మధ్యలో; తొరగన్ = పడునట్లుగా; చేసినన్
= చేయగా; సాల్వుండు = సాల్వుడు; కోఱలు = కోరలు; పెఱికినన్ = పీకినట్టి; భుజంగంబు = పాము;
భంగిన్ = వలె; గండు = మదము; అడంగి = అణగి; విన్ననై = చిన్నబోయి; విగత = పోయిన; మాయా
= మాయవలని; బలుండు = బలము కలవాడు; అయ్యునున్ = అయినప్పటికి; పొలివోవని =
విడువని; బీరంబునన్ = పరాక్రమముచే; వసుధాతలంబున్ = నేలపై; కున్ = కి; డిగ్గి = దిగి;
ఆగ్రహంబునన్ = కోపముతో.

భావము:

ఆ విధంగా మయడు నిర్మించిన మాయావిమానాన్ని శ్రీకృష్ణుడు తన గదాఘాతంతో ముక్కలు
చేసి సముద్రమధ్యంలో పడేలా చేసాడు. అప్పుడు సాల్వుడు కోరలు తీసిన క్రూరసర్పంలా దీనుడై
మాయాబలం నశించి కూడ, మొక్కపోని పరాక్రమంతో భూమికి దిగాడు.

10.2-911-క.

క^రమునఁ బవినిభ మగు భీ

క^రగద ధరియించి కదియఁగ^{రా}జనుదేరన్

ము^రహారుఁ డుద్ధతి సాల్వుని

క^రము గదాయుక్తముగను ఖం^{ది}ంచె నృపా!

టీకా:

కరమునన్ = చేతిలో; పవి = వజ్రాయుధము; నిభము = సరిపోలునది; అగు = ఐన; భీకర = భయంకరమైన; గదన్ = గదను; ధరియించి = పట్టుకొని; కదియగాన్ = దగ్గరకు; చనుదేరన్ = రాగా; మురహారుడు = కృష్ణుడు; ఉద్ధతిన్ = ఉత్సాహముతో; సాల్వుని = సాల్వుని; కరము = చేతిని; గదా = గదతో; యుక్తముగను = సహితముగా; ఖండించెన్ = నరికెను; నృపా = రాజా.

భావము:

ఓ రాజా నరేంద్రా! సాల్వుడు వజ్రాయుధంతో సమానమైన భయంకర గదను చేతబట్టి కృష్ణుడిని ఎదుర్కొన్నాడు. వెంటనే శ్రీకృష్ణుడు ఆ గదతో సహితంగా వాడి చేతిని ఖండించివేసాడు.

10.2-912-క.

అంతం పోవక కినుక న

నంతండు విలయార్కమండలాయతరుచి దు

ర్ధాంతంబగు చక్రంబు ని

తాంతంబుగఁ బూన్చి సాల్వధరిణిపుమీదన్.

టీకా:

అంతన్ = దానితో; పోవక = పోకుండా; కినుకన్ = కోపముతో; అనంతడు = కృష్ణుడు; విలయ = ప్రళయకాలపు; అర్క = సూర్య; మండల = మండలము యొక్క; ఆయత = విస్తారమైన; రుచిన్ = ప్రకాశముచేత; దుర్ధాంతంబు = అణపరానిది; అగు = ఐన; చక్రంబున్ = చక్రమును; నితాంతంబుగన్ = మిక్కిలి బలముగ; పూన్చి = అందుకొని, ధరించి; సాల్వ = సాల్వదేశపు; ధరిణిపు = రాజు; మీదన్ = పైన.

భావము:

అంతటితో ఆగకుండా శ్రీకృష్ణుడు ప్రళయకాల సూర్యమండల ప్రభలను వెదజల్లే సుదర్శన చక్రాన్ని సాల్వుడి మీద ప్రయోగించాడు.

10.2-913-క.

గురుశక్తి వైచి వెస భా

సురకుండలమకుటరత్నశోభితమగు త

చ్ఛిరము వడిఁ ద్రుంచె నింద్రుఁడు

వరకులిశముచేత వృత్ర వధియించు క్రియన్.

టీకా:

గురు = అధికమైన; శక్తిన్ = శక్తితో; వైచి = వేసి; వెసన్ = శీఘ్రమే; భాసుర = ప్రకాశవంతమైన;
కుండల = చెవికుండలముల యొక్క; మకుట = కిరీటము యొక్క; రత్న = మణులచేత; శోభితము =
శోభిల్లుతున్నది; అగు = అయిన; తత్ = వాని; శిరమున్ = తలను; వడిన్ = వేగముగా; త్రుంచెన్ =
నరికెను; ఇంద్రుడు = ఇంద్రుడు; వర = శ్రేష్ఠమైన; కులిశము = వజ్రాయుధము; చేతన్ = చేత; వృత్రన్
= వృత్రాసురుని; వధియించు = చంపిన; క్రియన్ = విధముగా.

భావము:

ఇంద్రుడు వజ్రాయుధంతో వృత్రాసురుని చంపినట్లుగా, శ్రీకృష్ణుడు సుదర్శన చక్రం వేసి
మకరకుండల రత్నాలతో విరాజిల్లుతున్న సాల్వుడి తలను ఖండించాడు.

దశమ స్కంధము - ఉత్తర : దంతవక్త్రుని వధించుట

10.2-914-వ.

ఇట్లు మాయావి యైన సాల్వుఁడును సౌభకంబును గృష్ణుచేతం బొలియుటఁ గనుంగొని
నిజసఖులగు సాల్వ పౌండ్రక శిశుపాలురకుఁ బారలొకిక్రియలు మైత్రిం గావించి దంతవక్త్రుం డతి
భీషణాకారంబుతో నప్పుడు.

టీకా:

ఇట్లు = ఈ విధముగా; మాయావి = మాయలమారి; ఐన = అయినట్టి; సాల్వండును = సాల్వడు;
సౌభకంబునున్ = సౌభకవిమానము; కృష్ణు = కృష్ణుని; చేతన్ = చేతిలో; పొలియుట = నశించుట;
కనుంగొని = చూసి; నిజ = తన; సఖులు = మిత్రులు; అగు = ఐన; సాల్వ = సాల్వడు; పౌండ్రక =
పౌండ్రకవాసుదేవుడు; శిశుపాలుర = శిశుపాలుల; కున్ = కు; పారలౌకికక్రియలు = ఉత్తరక్రియలు;
మైత్రిన్ = చెలిమితో; కావించి = చేసి; దంతవక్త్రుండు = దంతవక్త్రుడు; అతి = మిక్కిలి; భీషణ =
భయంకరమైన; ఆకారంబు = రూపము; తోన్ = తోటి; అప్పుడు = అప్పుడు;

భావము:

ఆ విధంగా శ్రీకృష్ణుడు సాల్వడిని సౌభకవిమానాన్నీ ధ్వంసం చేయటం చూసిన దంతవక్త్రుడు
తన మిత్రులైన సాళ్వ, పౌండ్రక, వాసుదేవ, శిశుపాలురకు ఉత్తరక్రియలు పూర్తి చేసి; మిక్కిలి
భయంకరాకారంతో కృష్ణుడి మీదకు వచ్చాడు.

10.2-915-చ.

పెట పెటఁ బండ్లు గీటుచును **బెట్టు**గ మ్రోయుచుఁ గన్నుగ్రేవలం

చిటచిట విస్ఫులింగములు **సింద** మహోద్ధతపాదఘట్టన

న్నటనిటనై ధరిత్రి వడకాడ వడిన్ గద కేలఁ ద్రిప్పుచున్

మిటమిట మండు వేసవిని **మించు** దివాకరుఁ బోలి యుగ్రతన్.

టీకా:

పెటపెటన్ = పెటపెట అని శబ్దముతో; పండ్లున్ = దంతములను; గీటుచునున్ = కొరుకుతు;
బెట్టుగన్ = అధికముగా; మ్రోయుచున్ = శబ్దము చేయుచు; కన్నుగ్రేవలన్ = కన్నుకొలకులనుండి;
చిటచిట = చిటచిటమని; విస్ఫులింగములు = అగ్నికణములు; చిందన్ = రాలగా; మహా = మిక్కిలి;
ఉద్ధత = మదముతో; పాద = పాదముల; ఘట్టన = తాకిడులతో; అటనిటన్ = అటునిటు మొగ్గినది;
ఐ = అయ్యి; ధరిత్రి = భూమి; వడకాడన్ = వణికిపోగా; వడిన్ = వేగముగా; గదన్ = గదను; కేలన్ =
చేతితో; త్రిప్పుచున్ = తిప్పుతు; మిటమిటన్ = మిటమిటమని; మండు = మండుతున్నట్టి; వేసవిని =

వేసవికాలమును; మించు = మీరినట్టి; దివాకరున్ = సూర్యుని; పోలి = వలె; ఉగ్రతన్ = భయంకరత్వముతో.

భావము:

పండ్లు పట పట కొరుకుతూ, కళ్ళనుండి నిప్పుకణాలు రాలుస్తూ, పాదఘట్టనలతో భూమివణికేలా అడుగులు వేస్తూ, గద గిరగిర త్రిప్పుతూ, ఎండాకాలపు సూర్యుడిలాగా మండిపడుతూ దంతవక్త్రుడు కృష్ణుడిని వచ్చి తాకాడు.

10.2-916-చ.

వడిఁ జనుదేరఁ జూచి యదు**వల్లభుఁ** డుల్లము పల్లవింప న
ప్పుడు గదఁ గేలఁబూని రథ**మున్** రయమొప్పఁగ డిగ్గి యుగ్రతం
గడఁగి విరోధికిన్నెదురు**గాఁ** జన వాఁ డతినీచవర్తియై
యడరుచు నట్టహాసముఖుడై వలచే గదఁ ద్రిప్పుచున్ హరిన్.

టీకా:

వడిన్ = వేగముగా; జనుదేరన్ = రాగా; చూచి = చూసి; యదువల్లభుడు = కృష్ణుని; ఉల్లమున్ = మనసు; పల్లవింపన్ = వికాసమును పొందగా; అప్పుడు = అప్పుడు; గదన్ = గదను; కేలన్ = చేతితో; పూని = ధరించి; రథమున్ = రథమును; రయము = వేగము; ఒప్పన్ = కనబడునట్లు; డిగ్గి = దిగి; ఉగ్రతన్ = భయంకరత్వముతో; కడగి = పూని; విరోధి = శత్రువున; కిన్ = కు; ఎదురుగాన్ = ఎదురుగా; చనన్ = వెళ్ళగా; వాడు = అతడు; అతి = మిక్కిలి; నీచ = అధమమైన; వర్తి = వర్తించువాడు; ఐ = అయ్యి; అడరుచున్ = అదిరిపడుతు; అట్టహాస = బిగ్గరగా నవ్వుతున్న; ముఖుడు = ముఖము కలవాడు; ఐ = అయ్యి; వల = కుడి; చేన్ = చేతితో; గదన్ = గదను; త్రిప్పుచున్ = తిప్పుతు; హరిన్ = కృష్ణుని.

భావము:

ఆ విధంగా తన మీదకి వస్తున్న దంతవక్తడిని చూసిన శ్రీకృష్ణుడు వికసించిన హృదయంతో గద చేత పట్టి రథం దిగాడు. పూని ఉగ్రంగా విరోధికి ఎదురు నడిచాడు. దంతవక్తడు అట్టహాసంగా గద త్రిప్పుతూ నీచంగా మురారిని.....

10.2-917-వ.

కనుంగొని పరిహాసోక్తులుగా నిట్లనియె, "నీవు మదీయభాగ్యంబునం జేసి నేడు నా
దృష్టిపథంబునకు గోచరుండవైతివి; మిత్రద్రోహివైన నిన్ను మాతులేయుండ వని మన్నింపక
దేహంబు నందు వర్తించు నుగ్రవ్యాధి నౌషధాదిక్రియల నివర్తింపజేయు చికిత్సకుని చందంబున
బంధురూపశాత్రవుండవు గావున నిన్ను దంభోళి సంరంభ గంభీరంబైన మదీయ
గదాదండహతిం బరేత నివాసంబున కనిచి మున్ను నీచేత నిహతులైన నాదు సఖుల
ఋణంబుఁ దీర్తు" నని దుర్భాషలాడుచు డగ్గరి.

టీకా:

కనుంగొని = చూసి; పరిహాస = ఎగతాళి; ఉక్తులగాన్ = మాటలుగా; ఇట్లు = ఇలా; అనియె =
పలికెను; నీవు = నీవు; మదీయ = నా యొక్క; భాగ్యంబునన్ = అదృష్టము; చేసి = వలన; నేడు =
ఇవాళ; నా = నా యొక్క; దృష్టిపథంబున్ = కంటి ఎదురున; కున్ = కు; గోచరుండవు =
కనబడినవాడవు; ఐతివి = అయ్యావు; మిత్ర = మిత్రునికి; ద్రోహివి = ద్రోహము చేసినవాడవు; ఐన =
అయిన; నిన్నున్ = నిన్ను; మాతులేయుండవు = మేనమామకొడుకువు; అని = అని; మన్నింపక =
గౌరవించకుండ; దేహంబునన్ = శరీరము; అందున్ = అందు; వర్తించు = ఉన్నట్టి; ఉగ్ర = క్రూరమైన;
వ్యాధిన్ = వ్యాధిని; ఔషధ = మందులువేయుట; ఆది = మున్నగు; క్రియలన్ = పనులతో; నివర్తింపన్
= తొలగునట్లు; చేయు = చేసిడి; చికిత్సకుని = వైద్యుని; చందంబునన్ = వలె; బంధు = బంధువు
అను; రూప = స్వరూపముతో; శాత్రవుండవు = శత్రువు; కావునన్ = కాబట్టి; నిన్నున్ = నిన్ను;
దంభోళి = వజ్రాయుధము యొక్క; సంరంభ = ఆటోపమువంటి; గంభీరంబు = గంభీరమైనది; ఐన
= అగు; మదీయ = నా యొక్క; గదాదండ = గదాయుధము యొక్క; ఆహతిన్ = దెబ్బతో; పరేత =
చచ్చినవారుండు; నివాసంబున్ = చోటున; కున్ = కు; అనిచి = పంపించి; మున్ను = మునుపు; నీ =

నీ; చేతన్ = చేత; నిహతులు = చచ్చిపోయినవారు; ఐన = అయిన; నాదు = నా యొక్క; సఖుల = మిత్రుల; ఋణంబున్ = ఋణమును; తీర్తును = తీర్చెదను; అని = అని; దుర్భాషలు = నీచపుమాటలు; ఆడుచున్ = పలుకుతు; దగ్గటి = దగ్గరకుచేరి.

భావము:

ఎగతాళి చేస్తూ ఇలా అన్నాడు. "ఓ కృష్ణా! ఈనాడు నీవు నా భాగ్యవశం వలన నాకు ఎదురుగా కనపడ్డావు. నువ్వు బంధువు రూపంలో ఉన్న విరోధివి. శరీరంలో ప్రవేశించిన భయంకరవ్యాధిని మందులతో పోగొట్టి వైద్యుడిలా, మేనమామ కొడుకువు అనే అభిమానం లేకుండా వజ్రాయుధం లాంటి నా గదాయుధంతో మిత్రద్రోహివైన నిన్ను యమలోకానికి పంపిచేస్తాను. నిన్ను చంపి నీవు చంపిన నా మిత్రుల ఋణాన్ని తీర్చుకుంటాను." అంటూ దంతవక్త్రుడు శ్రీకృష్ణుణ్ణి దుర్భాషలాడుతూ దగ్గరకు వచ్చి..

10.2-918-చ.

పెనుగదగ బూన్చి కృష్ణుతల బెట్టుగ మొత్తిన నంకుశాహతిం
గనలెడి గంధసింధురము కైవడి సింధురభంజనుండు పెం
పున పవిభాసమానగదగ బూని మహోగ్రతఁ ద్రిప్పి దంతవ
క్త్రుని యురముంబగిల్చినఁగుదులొనుచునుధిరంబు గ్రక్కుచున్

టీకా:

పెను = పెద్ద; గదన్ = గదను; పూన్చి = పట్టుకొని; కృష్ణు = కృష్ణుని యొక్క; తలన్ = తలమీద;
బెట్టుగన్ = గట్టిగా; మొత్తినన్ = కొట్టగా; అంకుశా = అంకుశముతో; ఆహతిన్ = పోటుచేత; కనలెడి =
కోపించునట్టి; గంధసింధురము = మదపుటీనుగు; కైవడిన్ = వలె; సింధురభంజనుడు = కృష్ణుడు
{ సింధురభంజనుడు - సింధుర (కువలయాపీడం అను ఏనుగును) భంజనుడు
సంహరించినవాడి, కృష్ణుడు}; పెంపునన్ = అతిశయముతో; పవి = వజ్రాయుధమువలె; భాసమాన
= ప్రకాశవంతమైన; గదన్ = గదను; పూని = ధరించి; మహా = మిక్కిలి; ఉగ్రతన్ = భీకరముగా; త్రిప్పి
= తిప్పి; దంతవక్త్రుని = దంతవక్త్రుడు యొక్క; ఉరమున్ = వక్షస్థలమును; పగిల్చినన్ = పగులునట్లు

కొట్టగా; కుదుల్కొనుచు = లుంగచుట్టుకొని తూలిపడిపోతూ; రుధిరంబు = రక్తము; క్రక్కుచున్ = కక్కుకొంటు.

భావము:

దంతవక్త్రుడు తన గదాదండంతో కృష్ణుడి తలమీద మోదాడు. అంకుశం పోటుకి కోపించెడి మదగజంలా, శ్రీకృష్ణుడు ఆగ్రహించి వజ్రాయుధంలాంటి గదతో వాడి వక్షస్థలాన్ని పగులకొట్టడంతో, వాడు రక్తం కక్కుతూ నేలకూలాడు.

10.2-919-వ.

తత్క్షణంబ పర్వతాకారంబగు దేహంబుతో నొటలుచు నేలంగూలి కేశపాశంబులు సిక్కువడఁ దన్నుకొనుచుఁ బ్రాణంబులు విడిచె; నప్పుడు నిఖిల భూతంబులు నాశ్చర్యంబు వొందఁ దగ్ధాత్రంబున నుండి యొక్క సూక్ష్మతేజంబు వెలువడి గోవిందునిదేహంబుఁ బ్రవేశించె; నయ్యవసరంబున నగ్రజ మరణంబు గనుంగొని కుపితుండై కనుఁగవల నిప్పులుప్పతిల్ల విదూరథుండు గాలానల జ్వాలాభీలకరాళంబైన కరవాలంబును బలకయుం గేలందాల్చి దామోదరు దెసకుఁ గవయుటయుం గనుంగొని.

టీకా:

తత్క్షణంబు = వెంటనే; పర్వత = పర్వతము వంటి; ఆకారంబు = ఆకారము కలది; అగు = ఐన; దేహంబున్ = శరీరమును; తోన్ = తోటి; ఒటలుచున్ = మొరపెట్టుచు; నేలన్ = నేలమీద; కూలి = పడిపోయి; కేశపాశంబులు = జుట్టుముడి; చిక్కుపడన్ = చిక్కుపడిపోగా; తన్నుకొనుచున్ = తన్నుకొంటు; ప్రాణంబుల్ = జీవములను; విడిచెన్ = వదిలిపెట్టెను; అప్పుడు = అప్పుడు; నిఖిల = సర్వ; భూతంబులున్ = ప్రాణులు; ఆశ్చర్యంబున్ = ఆశ్చర్యమును; ఒందన్ = పొందగా; తత్ = అతని; గాత్రంబు = దేహము; నుండి = నుండి; ఒక్క = ఒకానొక; సూక్ష్మ = సూక్ష్మమైన; తేజంబు = తేజస్సు; వెలువడి = బయటకువచ్చి; గోవిందుని = కృష్ణుని; దేహంబు = శరీరములో; ప్రవేశించెన్ = ప్రవేశించినది; ఆ = ఆ; అవసరంబునన్ = సమయము నందు; అగ్రజ = అన్న యొక్క; మరణంబున్ = చావును; కనుంగొని = చూసి; కుపితుండు = కోపించినవాడు; ఐ = అయ్యి; కనుగవలన్ = రెండు కన్నుల నుండి; నిప్పులు = అగ్నికణములు; ఉప్పతిల్ల = పుట్టగా; విదూరథుండు = విదూరథుడు;

కాలా = ప్రళయకాలపు; అనల = అగ్ని; జ్వాలా = మంటల; ఆభీల = భయంకరమైన; కరాళంబు = పెద్దది భయంకరమైనది; ఐన = అయినట్టి; కరవాలంబునున్ = కత్తిని; పలకయున్ = డాలు; కేలన్ = చేతి అందు; తాల్పి = ధరించి; దామోదరు = కృష్ణుని; దెస = వైపున; కున్ = కు; కవయుటయున్ = సమీపించుటను; కనుంగొని = చూసి.

భావము:

తక్షణమే పర్వతంవంటి దేహంతో దంతవక్త్రుడు నేలపడి శిరోజాలు విడివడి చిక్కులు పడేలా తన్నుకుంటూ ప్రాణాలు విడిచాడు. అప్పుడు, వాడి దేహం లోంచి ఒక సూక్ష్మతేజం వెలువడి శ్రీకృష్ణుడి శరీరంలో ఐక్యం అయింది. సకల జీవులూ ఆశ్చర్యపోయారు. ఆ సమయంలో విదూరథుడు అను వాడు అన్న మరణం చూసి అతి కోపంతో ప్రళయకాలపు అగ్నిజ్వాలవంటి భయంకరమైన కత్తి, డాలు ధరించి శ్రీకృష్ణుడి పైకి దూకాడు. చక్రీ అది చూసి.....

10.2-920-చ.

జలరుహలోచనుండు నిజసాధనమై తనరారు చక్రమున్
 వలనుగఁ బూన్చి వైవ నది వారక వాని శిరంబు ద్రుంచె న
 బ్రలియుండు సౌభ సాల్వ శిశుపాల సహోదర తత్సహోదరా
 వలుల వధించి తత్కులము వారి ననేకులఁ ద్రుంచె నీ గతిన్.

టీకా:

జలరుహలోచనుండు = కృష్ణుడు; నిజ = తన యొక్క; సాధనము = ఆయుధము; ఐ = అయ్యి;
 తనరారు = విలసిల్లు; చక్రమున్ = చక్రమును; వలనుగన్ = తగినట్టు; పూన్చి = ధరించి; వైవన్ = వేయగా; అది = అది; వారక = వదలక; వాని = అతని; శిరంబున్ = తలను; ద్రుంచెన్ = నరికివేసెను;
 ఆ = ఆ యొక్క; బలియుడు = బలవంతుడు, కృష్ణుడు; సౌభ = సౌభకము; సాల్వ = సాల్వుడు;
 శిశుపాల = శిశుపాలును; సహోదర = తోడబుట్టినవారు; తత్ = వాని; సహోదర = తోడబుట్టినవారు;
 ఆవలులన్ = సమూహములను; వధించి = సంహరించి; తత్ = వారి; కులమున్ = వంశము; వారిన్ = వారిని; అనేకులన్ = పెక్కుమందిని; ద్రుంచెన్ = చంపెను; ఈ = ఈ; గతిన్ = విధముగ.

భావము:

కృష్ణుడు తన చక్రాయుధం పూని వేయడంతో, అది వాని శిరస్సును ఖండించింది. అలా బలవంతుడైన శ్రీకృష్ణుడు సౌభకంతో పాటు, సాల్వుణ్ణి, శిశుపాలుణ్ణి, వాని తమ్ముడు విదూరథుణ్ణి, వారి సోదరులతో సహా సంహరించాడు. ఇంతేకాక, వారి వంశం వారిని చాలా మందిని చంపాడు.

10.2-921-వ.

అయ్యవసరంబున.

టీకా:

ఆ = ఆ; అవసరంబునన్ = సమయము నందు.

భావము:

అలా సాల్వాదులను అంతమొందించిన సమయంలో.....

10.2-922-క.

నరముని యోగి సురాసుర

గరుడోరగ సిద్ధ సాధ్య గంధర్వ నభ

శ్చర కిన్నర కింపురుషులు

హరిమహిమ నుతించి రద్భుతానందములన్.

టీకా:

నర = మానవులు; ముని = మునులు; యోగి = యోగులు; సుర = దేవతలు; అసుర = దానవులు;

గరుడ = గరుడులు; ఉరగ = సర్పములు; సిద్ధ = సిద్ధులు; సాధ్య = సాధ్యులు; గంధర్వ = గంధర్వులు;

నభశ్చర = ఖేచరులు; కిన్నర = కిన్నరలు; కింపురుషులు = కింపురుషులు; హరిన్ = కృష్ణుని;

మహిమన్ = గొప్పదనమును; నుతించిరి = కీర్తించిరి; అద్భుత = ఆశ్చర్యమును; ఆనందములన్ =

ఆనందములతో.

భావము:

మానవులు, మునులు, యోగులు, దేవతలు, రాక్షసులు, గరుడులు, నాగులు, సిద్ధులు, సాధులు, గంధర్వులు, కిన్నరులు, కింపురుషులు, ఖేచరులు మొదలైన వారంతా ఆశ్చర్యానందాలతో శ్రీకృష్ణుని ప్రభావాన్ని స్తుతించారు.

10.2-923-వ.

మఱియు నప్పరోజనంబులు నృత్యంబులు సలుప, వేల్పులు కుసుమ వర్షంబులు గురియ, దేవతూర్యంబు లవార్యంబులై మొరయ, యదు వృష్టి ప్రవరులు సేవింపఁ, బరమానందంబునుం బొంది నిజవిజయాంకితంబు లైన గీతంబుల వందిజనంబులు సంకీర్తనంబులు సేయ, నతి మనోహర విభవాభిరామంబును, నూతనాలంకారంబును నైన ద్వారకానగరంబు శుభముహూర్తంబునం బ్రవేశింపం జనునెడ.

టీకా:

మఱియున్ = ఇంకను; అప్పరః = అప్పరసస్త్రీల; జనంబులున్ = సమూహములు; నృత్యంబులు = నాట్యములు; సలుపన్ = చేయగా; వేల్పులు = దేవతలు; కుసుమ = పూల; వర్షంబులు = వానలు; కురియన్ = కురిపించగా; దేవ = దివ్యమైన; తూర్యంబులున్ = వాయుద్యములు; అవార్యంబులు = ఆగకుండనివి; ఐ = అయ్యి; మొరయన్ = మోగగా; యదు = యాదవులు; వృష్టి = వృష్టి; ప్రవరులు = వంశస్థులు; సేవింపన్ = కొలుచుచుండగా; పరమ = మిక్కిలి; ఆనందంబునున్ = ఆనందమును; పొంది = పొంది; నిజ = తన; విజయ = గెలుపులకు; అంకితంబులు = గురుతింపబడినవి; ఐన = అయిన; గీతంబులన్ = పాటలను; వంది = స్తుతిపాఠకుల; జనంబులున్ = సమూహములు; సంకీర్తనంబులు = పాటలు; చేయన్ = పాడగా; అతి = మిక్కిలి; మనోహర = అందమైన; విభవ = వైభవములతో; అభిరామంబునున్ = చక్కనిది; నూతన = కొత్తగ; అలంకారంబున్ = అలంకరించుకొన్నది; ఐన = అయిన; ద్వారకానగరంబు = ద్వారకాపట్టణము; శుభ = మంగళకరమైన; ముహూర్తంబునన్ = ముహూర్తమునందు; ప్రవేశింపన్ = ప్రవేశించుటకు; చను = వెళ్తున్న; ఎడన్ = సమయము నందు;

భావము:

అప్పరసలు ఆనందంతో నృత్యాలు చేస్తుండగా, దేవతలు పూలవానలు కురిపిస్తుండగా, దేవ
దుందుభులు మ్రోగుతుండగా, యాదవ వీరులు సేవిస్తుండగా, వందిమాగధులు తన విజయ
గాథలను గానం చేస్తుండగా, బహు మనోజ్ఞములైన వైభవాలతో, నందనందనుడు
పరమానందంతో ఒక శుభముహూర్తంలో నవ్యనూతన అలంకారాలతో విరాజిల్లుతున్న
ద్వారకానగరం ప్రవేశించాడు.

10.2-924-క.

పురసతులు విరులు లాజలు

గురుసౌధాగ్రములనుండి కురియగ వికచాం

బురుహక్షం డంతఃపుర

వరమర్థిం జొచ్చె వైభవం బలరారన్.

టీకా:

పురసతులు = పౌరకాంతలు; విరులున్ = పూలు; లాజలు = పేలాలు; గురు = పెద్ద; సౌధ = మేడల;
అగ్రముల = మీద; నుండి = నుండి; కురియగన్ = కురిపించగా; వికచాంబురుహక్షండు = కృష్ణుడు;
అంతఃపుర = అంతపుర; వరమున్ = శ్రేష్ఠమును; అర్థిన్ = ప్రీతితో; చొచ్చెన్ = ప్రవేశించెను; వైభవంబు
= వైభవము; అలరారన్ = చక్కగానుండగా.

భావము:

ఆ సమయంలో నగరంలోని స్త్రీలు మేడలమీద నుండి శ్రీకృష్ణుడిమీద పూలు అక్షతలు
కురిపిస్తుండగా, శ్రీకృష్ణుడు మహావైభవంతో అంతఃపురం ప్రవేశించాడు.

10.2-925-వ.

అట్లు యోగీశ్వరేశ్వరుండును, షడ్గుణైశ్వర్యసంపన్నుండును, నిఖిలజగదీశ్వరుండును నైన
పురుషోత్తముండు సుఖంబుండె; నంత.

టీకా:

అట్లు = ఆ విధముగా; యోగి = ఋషి; ఈశ్వర = ఉత్తములకు; ఈశ్వరుండును = ప్రభువు; షడ్గుణ = షడ్గుణములూ (షడ్గుణములు భగవంతుని - 1ఐశ్వర్యము 2వీర్యము 3యశము 4శ్రీ 5జ్ఞానము 6వైరాగ్యము); ఐశ్వర్య = ఐశ్వర్యములూ (అష్టైశ్వర్యములు - 1అణిమ 2మహిమ 3గరిమ 4లఘిమ 5ప్రాప్తి 6ప్రాకామ్యము 7ఈశత్వము 8నశిత్వము); సంపన్నుండును = సమృద్ధిగా కలిగినవాడు; నిఖిల = సమస్తమైన; జగత్ = లోకములకు; ఈశ్వరుండును = ప్రభువు; ఐన = అయినట్టి; పురుషోత్తముండు = కృష్ణుడు; సుఖంబున్ = సుఖముగా; ఉండెన్ = ఉండెను; అంత = పిమ్మట;

భావము:

మహాయోగులకు ఈశ్వరుడు, షడ్గుణైశ్వర్యములు సమృద్ధిగా కలవాడు, సకల జగత్తులకు ప్రభువు అయిన శ్రీకృష్ణుడు అలా నగరం ప్రవేశించి, ద్వారకలో సుఖంగా ఉన్నాడు.

10.2-926-క.

కౌరవ పాండవ పృథు సమ

రారంభ మెఱింగి తీర్థయాత్ర నెపముగా

సీరాంకుర డుభయకులులకు

నారయ సముదగుటఁ జేసి యురిగె నరేంద్రా!

టీకా:

కౌరవ = దుర్యోధనాదులకు; పాండవ = ధర్మరాజాదులకు; పృథు = పెద్ద; సమర = యుద్ధము; ఆరంభము = మొదలగుట; ఎఱింగి = తెలిసికొని; తీర్థయాత్ర = తీర్థయాత్ర అను; నెపమున్ = వంకను; సీరాంకుడు = బలరాముడు; ఉభయ = రెండు; కులుల = వంశములవారల; కున్ = కు; ఆరయన్ = విచారించి చూసినచో; సముడు = సమానుడు; అగుటన్ = అగుట; చేసి = వలన; అరిగి = వెళ్ళెను; నరేంద్రా = రాజా.

భావము:

ఓ పరీక్షిన్మహారాజా! కొరవ పాండవులకు యుద్ధం ప్రారంభం కానున్నదని తెలుసుకుని ఇరుపక్షాలకూ కావలసిన వాడు కనుక, బలరాముడు బయలుదేరి తీర్థయాత్ర నెపంతో వెళ్ళిపోయాడు.

దశమ స్కంధము - ఉత్తర : బలరాముని తీర్థయాత్ర

10.2-927-వ.

అట్లు సని మొదలం ప్రభాసతీర్థంబున నవగాహంబు సేసి, యందు దేవర్షిపితృతర్పణంబులు సంప్రీతిం గావించి విమలతేజోధను లగు భూసురప్రవరులు దనతో నరుగుదేరం గదిలి చని క్రమంబున సరస్వతియు బిందుసరోవరంబును వజ్రతీర్థంబును విశాలానదియు సరయువును యమునయు జాహ్నవీతీర్థంబును గనుంగొనుచు నచటనచట నవగాహన దేవర్షిపితృతర్పణ బ్రాహ్మణ సంతర్పణంబు లను భూసుర యుక్తుండై నడపుచుం జని సకలలోకస్తుత్యంబును నిఖిలముని శరణ్యంబు నగు నైమిశారణ్యంబు సొచ్చి; యందు దీర్ఘసత్తంబు నడపుచున్న ముని జనంబులం గనుం గొనిన; వారును ప్రత్యుత్థానంబు సేసి రామునకు వినతులై యాసన పూజా విధానంబులు గావించిన నతండును బ్రముదిత మానసుం డగుచు సపరివారంబుగాఁ గూర్చున్న యెడ.

టీకా:

అట్లు = ఆ విధముగా; చని = వెళ్ళి; మొదలన్ = ముందుగా; ప్రభాసతీర్థంబునన్ = ప్రభాసతీర్థము నందు; అవగాహనంబు = స్నానము చేయుట; చేసి = చేసి; అందున్ = దానిలో; దేవ = దేవతల కొరకు; ఋషి = ఋషుల కొరకు; పితృ = పితృదేవతల కొరకు; తర్పణంబులున్ = తర్పణములను; సంప్రీతిన్ = మంచి ఇష్టముతో; కావించి = చేసి; విమల = నిర్మలమైన; తేజోధనులు = గొప్పతేజస్సు కలవారు; అగు = ఐన; భూసుర = బ్రాహ్మణ; ప్రవరులున్ = వంశస్థులు; తన = అతని; తోన్ = తోటి; అరుగుదేరన్ = రాగా; కదిలి = బయలుదేరి; చని = వెళ్ళి; క్రమంబునన్ = వరుసగా; సరస్వతియున్ = సరస్వతీనది; బిందు = బిందు; సరోవరంబును = సరస్సు; వజ్రతీర్థంబును = వజ్రతీర్థము; విశాలా =

విశాలా; నదియున్ = నది; సరయువును = నది సరయువు; యమునయున్ = యమున నది;
 జాహ్నవీ = గంగా; తీర్థంబునున్ = తీర్థములు; కనుంగొనుచు = చూస్తూ; అచటనచట = అక్కడక్కడ;
 అవగాహన = స్నానము చేయుట; దేవ = దేవతలు కొరకు; ఋషి = ఋషుల కొరకు; పితృ = పితృ
 దేవతల కొరకు; తర్పణ = తర్పణములు; బ్రాహ్మణ = బ్రాహ్మణులకు; సంతర్పణ = సమారాధనము;
 భూసుర = బ్రాహ్మణులతో; యుక్తుడు = కూడి ఉన్నవాడు; ఐ = అయ్యి; నడపుచున్ = జరిపించుచు;
 చని = వెళ్ళి; సకల = ఎల్ల; లోక = లోకము లందు; స్తుత్యంబును = పొగడబడ తగినది; నిఖిల =
 సర్వ; ముని = మునులకు; శరణ్యంబున్ = రక్షకముగా నుండునది; అగు = ఐన; నైమిశారణ్యంబు =
 నైమిశారణ్యము; చొచ్చి = ప్రవేశించి; అందున్ = దానిలో; దీర్ఘసత్తంబున్ = దీర్ఘసత్తమును;
 నడుపుచున్న = చేయుచున్న; ముని = మునుల; జనంబులన్ = సమూహములను; కనుంగొనిన =
 చూడగా; వారును = వారు; ప్రత్యుత్థానంబు = లేచి ఎదురువెళ్ళుట; చేసి = చేసి; రామున్ =
 బలరాముడి; కున్ = కి; వినతులు = నమస్కరించినవారు; ఐ = అయి; ఆసన = ఆసనము ఇచ్చుట;
 ఆది = మున్నగు; పూజా = సన్మానించు; విదానంబులున్ = క్రియలను; కావించినన్ = చేయగా;
 అతండును = అతను; ప్రముదిత = మిక్కిలి సంతోషించిన; మానసుండు = మనసు కలవాడు;
 అగుచున్ = ఔతు; సపరివారంబుగా = పరివారముతోకూడి; కూర్చున్న = కూరుచుండి ఉన్న; ఎడ =
 సమయము నందు.

భావము:

అలా తీర్థయాత్రలకు అని బయలుదేరిన బలరాముడు, ప్రభాసతీర్థానికి వెళ్ళి స్నానం చేసి ప్రీతితో
 దేవతలకు, ఋషులకు, పితృదేవతలకు తర్పణాలు వదిలాడు. బ్రాహ్మణోత్తములు కూడా వస్తుండగా
 అతడు అక్కడ నుండి బయలుదేరాడు. క్రమముగా సరస్వతి, బిందుసరోవరం, వజ్రతీర్థం,
 విశాలానది, సరయువు, యమున, గంగ మున్నగు పుణ్యనదుల్లో స్నానాలు చేసి, దేవతలకు,
 ఋషులకు, పితృగణాలకు తర్పణాలు సమర్పించాడు. బ్రాహ్మణులకు సంతర్పణలు చేసాడు.
 పిమ్మట బలరాముడు లోకములు సమస్తము నందు స్తుతిపాత్రము, మునీంద్రులకు
 నివాసస్థానము అయిన నైమిశారణ్యం ప్రవేశించాడు. అప్పుడు అక్కడి మునులు దీర్ఘసత్తయాగం
 జరుపుతూ ఉన్నారు. వారందరూ బలరాముడికి ఎదురేగి వినయంగా స్వాగతం పలికి అతిథి
 మర్యాదలు చేశారు. బలరాముడు సంతోషించి సపరివారంగా ఆసీనుడయ్యాడు.

10.2-928-క.

ఆ నెటిఁ దనుఁ గని ప్రత్య

తాన నమస్కారవిధులు దగ నడపక పెం

పూనిన పీఠముపై నా

నీనుండగు సూతు శేముషీవిఖ్యాతున్.

టీకా:

ఆ = ఆ యొక్క; నెటిన్ = విధముగ; తనున్ = తనను; కని = చూసి; ప్రత్యతాన = గౌరవముగ లేచుట;
నమస్కార = నమస్కరించుట; విధులు = మర్యాదలను; తగన్ = యుక్తముగ; నడపక = చేయకుండ;
పెంపు = గౌరవమున; ఊనిన = అవలంబించిన; పీఠము = పీట; పైన్ = మీద; ఆసీనుండు =
కూర్చున్నవాడు; అగు = ఐన; సూతున్ = సూతుని; శేముషీ = బుద్ధివిశేషముచేత; విఖ్యాతున్ =
ప్రసిద్ధి పొందిన వానిని.

భావము:

కాని ప్రజ్ఞాసమేతుడైన సూతుడు తక్కిన మునులలాగ బలరామునికి ఎదురువచ్చి స్వాగతమిచ్చి
అతిథి పూజలు చేయకుండా ఉన్నతాసనంమీద కూర్చుని ఉన్నాడు. అలా కూర్చుని ఉన్న సూతుని
బలరాముడు కనుగొని.

10.2-929-వ.

కనుంగొని యతని సమీపంబున నున్న విప్రవరులం జూచి రాముండు రోషించి "వీఁడు నన్నుఁ
గని లేవకుండుటకు హేతు వెయ్యదియొక్కో? ఈ ప్రతిలోమజాతుండు మునిగణ సభాస్థలంబునఁ
దానొక్క ముఖ్యుండ పోలె దురభిమానంబున శక్తిమనుమని వలనంగొన్ని కథలు గాథలు గఱచి
విద్వద్గణ్యుని విధంబున విష్ణువ్రేఁగెడును; నీచాత్ముం డభ్యసించు విద్య లెల్లను మనంబున
విచారించి చూచిన మదకారణంబులు గాని సత్త్వగుణగరిష్ఠంబులు గావు; ధర్మసంరక్షణంబు
సేయ నవతరించిన మాకు నిట్టి దుష్టమర్దనం బవశ్యకర్తవ్యం, బని తలఁచి హస్తంబున ధరించిన

కుశాగ్రంబున నా సూతుని వధించిన నక్కడి మునీంద్రు లెల్ల హాహాకారంబులతోడం దాలాంకునిఁ జూచి యిట్లనిరి.

టీకా:

కనుంగొని = చూసి; అతనిన్ = అతని; సమీపంబునన్ = దగ్గరలో; ఉన్న = ఉన్నట్టి; విప్ర = బ్రాహ్మణ; వరులన్ = ఉత్తములను; చూచి = చూసి; రాముండు = బలరాముడు; రోషించి = కోపగించి; వీడు = ఇతడు; నన్నున్ = నన్ను; కని = చూసి; లేవకుండుట = లేవకపోవుట; కున్ = కు; హేతువు = కారణము; ఎయ్యదియొక్కో = ఏమిటో; ఈ = ఈ యొక్క; ప్రతిలోమజాతుండు = సంకరజాతివాడు; ముని = మునుల; గణ = సమూహముల; సభా = సభతీరి యున్న; స్థలంబునన్ = ప్రదేశము నందు; తాన్ = తను; ఒక్క = ఒకేఒక; ముఖ్యుండ = శ్రేష్ఠుని; పోలెన్ = వలె; దురభిమానంబునన్ = చెడ్డ గర్వముచేత; శక్తిమనుమని = వ్యాసుని (శక్తిమనుమడు - శక్తి అనువాని మనవడు, వ్యాసుడు); వలనన్ = వలన; కొన్ని = కొన్ని; కథలు = వృత్తాంతములను; గాథలు = పద్యాలు; కఱచి = నేర్చుకొని; విద్యత్ = విద్వాంసులచే; గణ్యుని = ఎన్నదగ్గవాని; విధంబునన్ = వలె; విజ్ఞప్తిగెడున్ = మిక్కిలి గర్విస్తున్నాడు; నీచ = అల్ప; ఆత్ముండు = బుద్ధి గలవాడు; అభ్యసించు = నేర్చుకొన్న; విద్యలు = చదువులు; ఎల్లను = సర్వము; మనంబునన్ = మనస్సు నందు; విచారించి = ఎంచి; చూచినన్ = చూడగా; మద = మదము కలుగుటకు; కారణంబులున్ = కలిగించునవే; కాని = తప్పించి; సత్త్వగుణ = సత్త్వగుణములచే; గరిష్ఠంబులు = గొప్పవి; కావు = కావు; ధర్మ = ధర్మమును; సంరక్షణంబు = కాపాడుట; చేయన్ = చేయుటకై; అవతరించిన = పుట్టిన; మా = మా; కున్ = కు; ఇట్టి = ఇటువంటి; దుష్ట = దుష్టుని; మర్దనంబు = శిక్షించుట; అవశ్య = తప్పక; కర్తవ్యంబున్ = చేయదగినది; అని = అని; తలచి = ఎంచి; హస్తంబునన్ = చేతిలో; ధరించిన = పట్టుకొన్న; కుశ = దర్భ; అగ్రంబునన్ = కొసతో; ఆ = ఆ; సూతుని = సూతుడుని; వధించినన్ = చంపగా; అక్కడి = అక్కడ ఉన్న; ముని = ముని; ఇంద్రులు = ఉత్తములు; ఎల్లన్ = అందరు; హాహాకారంబుల = హాహాకారముల; తోడన్ = తోటి; తాలంకుని = బలరాముని; చూచి = చూసి; ఇట్లు = ఈ విధముగా; అనిరి = పలికిరి.

భావము:

తనను పూజించక ఉన్న సూతునిపై బలరాముడు ఆగ్రహించాడు. అతడు అక్కడ ఉన్న ఋషులతో "వీడు నన్ను చూసి కూడా ఎందుకు లేవలేదో? ఈ సూతుడు మహర్షులున్న సభలో తానే పెద్దను

అని అనుకుంటూ దురభిమానంతో ప్రవర్తించాడు. వ్యాసమహర్షి దగ్గర కొన్ని కథలు గాథలు నేర్చుకున్నాడు. దానికే విద్వాంసుడను అని విజ్ఞప్తిపెట్టాడు. నీచులు అభ్యసించే విద్య వారిలో మదాన్నే పెంచుతుంది కానీ సాత్వికగుణాన్ని పెంచదు. మేము ధర్మ సంరక్షణ కోసం పుట్టాము. ఇలాంటి దుష్టుల్ని శిక్షించడం మా కర్తవ్యం." అని పలుకుతూ, తన చేతిలోని దర్భపుల్లతో ఆ సూతుడిని వధించాడు. అది చూసి అక్కడి మునీశ్వరులు అందరూ హాహాకారాలు చేశారు. వారు బలరాముడితో ఇలా అన్నారు.

10.2-930-క.

"అనఘా! యితనికి బ్రహ్మ

సన మే మిచ్చుటను నీవు సనుదే నితః డా

సనము దిగఁడయ్యె నింతయు

మును నీమది నెఱుఁగ నర్థముం గలదె? హలీ!

టీకా:

అనఘా = పుణ్యుడా; ఇతని = ఇతని; కిన్ = కి; బ్రహ్మసనము = అధ్యక్షస్థానము; ఇచ్చుటను = ఇచ్చుటచేత; నీవు = నీవు; చనుదేనిన్ = రాగా; ఇతడు = ఇతను; ఆసనమున్ = ఆసనమును; దిగడు = దిగనివాడు; అయ్యెన్ = అయ్యెను; ఇంతయున్ = ఇది అంతా; మును = మునుపు; నీ = నీ యొక్క; మదిన్ = మనస్సు నందు; ఎఱుగన్ = తెలియని; అర్థమున్ = విషయము; కలదె = ఉన్నదా; హలీ = బలరామా.

భావము:

"మహాత్మా! బలరామ! ఈ సూతునికి మేము అధ్యక్ష స్థానము ఇచ్చి ఈ ఉన్నతాసనంపై కూర్చుండబెట్టాము. అందుకనే నీవు వచ్చినప్పుడు ఇతడు లేవ లేదు. ఇదంతా నీకు తెలియని విషయం కాదు. నీకు తెలియని ధర్మం అంటూ ఉందా?

10.2-931-క.

ఎఱిగెఱిగి బ్రహ్మహత్యా

దురితంబున నీమనంబు దూకొనెఁ బాపో

త్తరణప్రాయశ్చిత్తము

దొరకొని కావింపు మయ్య దుర్జనహరణా!

టీకా:

ఎఱిగెఱిగి = బాగా తెలిసి కూడ; బ్రహ్మహత్యా = బ్రహ్మహత్య {బ్రహ్మహత్య - బ్రాహ్మణుని చంపుట,
పంచ మహా పాతకములలో ఒకటి (1స్వర్గస్థైర్యము 2సురాపానము 3బ్రహ్మహత్య
4గురుపత్నీగ్రమనము 5ఇవి చేసేవారితో స్నేహము)}; దురితంబున = పాపములో; నీ = నీ; మనంబు
= మనస్సు నందు; దూకొనెన్ = చొచ్చుకుపోయింది; పాప = పాపమును; ఉత్తరణ = దాటు;
ప్రాయశ్చిత్తము = పరిహరకర్మమును; దొరకొని = పూనుకొని; కావింపుము = చేయుము; అయ్య =
నాయనా; దుర్జన = దుష్టులను; హరణా = నశింపజేయువాడా.

భావము:

ఓ బలరామా! దుష్టశిక్షణ చేసే నీవే, తెలిసి తెలిసి బ్రహ్మహత్యా పాపానికి ఒడిగట్టావు. ఈ పాపం
నిష్కృతి కావడానికి నీవు ప్రాయశ్చిత్తం చేసుకోవలెను.

10.2-932-వ.

అదియునుం గాక పరమపావనుండవైన నీవు ధర్మంబుదప్పిన నెవ్వరు మాన్పంగలరు? కావునఁ
బ్రాయశ్చిత్తంబు గైకొని నడపకున్న ధర్మంబు నిలువ; దట్లుగావున దీనికిఁ బ్రతీకారంబు పుట్టింపు"
మనిన నతండు వారలం గనుంగొని "తామసంబున నిట్టి పాపంబు సేయంబడియె; దీనికి
ముఖ్యపక్షంబునఁ బ్రతికృతి యెఱింగింపుండు, వీనికి నాయువును బహుసత్త్వంబును నొసంగిన
మీకిష్టంబగునే నట్లు నాయోగమాయచేఁ గావించు"నన నమ్మునులు "నీయస్త్రమాహత్యంబునకు
మృత్యువునకు మాకు నెవ్విధంబున వైకల్యంబు నొందకుండునట్లు గావింపు"మనిన నతం
డందఱుం జూచి యప్పుడు.

టీకా:

అదియునున్ = అంతే; కాక = కాకుండా; పరమ = మిక్కిలి; పావనుండవు = పవిత్రుడవు; ఐన = అయిన; నీవు = నీవు; ధర్మంబున్ = ధర్మమును; తప్పినన్ = తప్పివర్తించినచో; ఎవ్వరు = ఎవరు; మాన్పంగలరు = పోగొట్టగలరు; కావునన్ = కాబట్టి; ప్రాయశ్చిత్తంబున్ = పాప పరిహార కర్మమును; కైకొని = చేపట్టి; నడపకున్న = చేయకపోయినచో; ధర్మంబు = ధర్మము; నిలువదు = నిలబడదు; కావునన్ = అందుచేత; దీని = దీని; కిన్ = కి; ప్రతీకారంబు = ప్రతిక్రియను; పుట్టింపుము = కలుగజేయుము; అనినన్ = అనగా; అతండున్ = అతను; వారలన్ = వారిని; కనుంగొని = చూసి; తామసంబునన్ = కోపమువలన; ఇట్టి = ఇటువంటి; పాపంబు = తప్పు; చేయంబడియె = చేయబడినది; దీని = దీని; కిన్ = కి; ముఖ్య = ముఖ్యముగా; పక్షంబున్ = కావలసిన విధమున; ప్రతికృతి = ప్రతికృతి; యెఱింగింపుడు = తెలుపండి; వీని = ఇతని; కిన్ = కి; ఆయువును = ఆయుష్షు, జీవితము; బహు = అధికమైన; సత్త్వంబును = బలము; ఒసంగినన్ = ఇచ్చినచో; మీ = మీ; కున్ = కు; ఇష్టంబు = సమ్మతము; అగునేని = అగు పక్షమున; అట్లు = ఆ విధముగా; నా = నా యొక్క; యోగ = యోగశక్తి యొక్క; మాయ = మహిమ; చేన్ = చేత; కావించును = చేసెదను; అనన్ = అనగా; ఆ = ఆ; మునులు = ఋషులు; నీ = నీ యొక్క; అస్త్ర = అస్త్రము యొక్క; మహాత్మ్యంబున్ = మహిమ; కున్ = కు; మృత్యువు = మృత్యుదేవత; కున్ = కు; ఎవ్విధంబునన్ = ఏ విధముగాను; వైకల్యంబున్ = వికలత్వము; ఒందకుండునట్లు = పొందకుండగా; కావింపుము = చేయుము; అనినన్ = అనగా; అతండు = అతను; అందఱన్ = అందరిని; చూచి = చూసి; అప్పుడు = ఆ సమయము నందు.

భావము:

అంతే కాకుండా, పరమ పవిత్రుడవైన నీవే ధర్మం తప్పితే, అధర్మాన్ని ఎవరు అడ్డుకుంటారు? దీనికి ప్రాయశ్చిత్తం చేయకపోతే ధర్మం మనుగడకే ప్రమాదం. కనుక, నీవు ఆ ప్రాయశ్చిత్త కార్యం తలపెట్టాలి." ఇలా పలుకుతున్న మహర్షుల మాటలు వినిన బలరాముడు వారితో "తొందరపాటు వలన ఇంతటి పాపం చేశాను. దీనికి చేయవలసిన ప్రాయశ్చిత్తం ఏమిటో చెప్పండి. మీకు ఇష్టం అయితే, నా యోగమాయా ప్రభావంతో సూతుణ్ణి బ్రతికించి, అతడిని మహాశక్తిమంతునిగా చేస్తాను." అన్నాడు. అంతట "నీ అస్త్ర మహాత్మ్యానికి, మృత్యు నియమానికి, మాకు ఎలాటి

ధర్మవిఘాతం కలుగకుండా, బలరామ! నీ ఇష్ట ప్రకారం చేయుము" అని ఋషులు బలరాముడితో అన్నారు.

10.2-933-క.

ధాత్రీవర సమధిక చా

రిత్రుడు హలపాణి పలికె ధృతి "నాత్మా వై

పుత్రక నామాసి యను ప

విత్రశ్రుతి వాక్యసరణి విశదం బగుటన్.

టీకా:

ధాత్రీవర = రాజా; సమధిక = మిక్కిలి గొప్ప; చారిత్రుడు = నడవడిక గలవాడు; హలపాణి = బలరాముడు; పలికెన్ = చెప్పెను; ధృతిన్ = స్పష్టముగా; ఆత్మావై = తానే; పుత్రక = పుత్రుడు; నామ = అను పేరుతో; అసి = పుట్టును; అను = అనెడి; పవిత్ర = పవిత్రమైన; శ్రుతి = వేద; వాక్య = వాక్యము; సరణిన్ = అనుసరించి; విశదంబు = తెలియబడినది; అగుటన్ = ఐ ఉండుటచే.

భావము:

ఓ రాజా! "ఆత్మా వైపుత్ర నామాసి", (తానే పుత్రరూపంలో తిరిగి జన్మిస్తాడు) అనే వేదవచనానికి తగినట్లు మహానుభావుడైన బలరాముడు ఇలా అన్నాడు.

10.2-934-క.

ఈ సూతసూనుఁ డిపుడు మ

హాసత్త్వము నాయువును ననామయమును వి

ద్యా సామర్థ్యము గలిగి సు

ద్రీసత్త్వములార! యీక్షితిన్ విలసిల్లున్."

టీకా:

ఈ = ఈ; సూతసూనుడు = సూతవంశమువాడు; ఇప్పుడు = ఇప్పుడు; మహా = గొప్ప; సత్త్వమున్ = బలమును; ఆయువున్ = జీవిత కాలము; అనామయమునున్ = వ్యాధులు లేకుండుట; విద్యా = విద్య; సామర్థ్యము = సమర్థత; కలిగి = కలుగుటచేత; సుధీసత్త్వములారా = విజ్ఞానోత్తములూ; ఈ = ఈ; క్షితిన్ = భూలోకమున; విలసిల్లున్ = ప్రసిద్ధు డగును.

భావము:

"ఓ మహర్షులారా! ఇప్పుడు ఈ సూతుని కుమారుడు ఆయువు, ఆత్మశక్తి, రోగం లేని తనువు, విద్యాదక్షత పొంది ఈ లోకంలో విరాజిల్లుతాడు."

10.2-935-వ.

అని సూతుం బునర్జీవితంగాఁ జేసి మునులం జూచి యిట్లనియె.

టీకా:

అని = అని; సూతున్ = సూతుని; పునః = మరల; జీవితంగాన్ = బతికినవానిగా; చేసి = చేసి; మునులన్ = ఋషులను; చూచి = చూసి; ఇట్లు = ఈ విధముగా; అనియె = పలికెను.

భావము:

ఇలా అనుగ్రహించి బలరాముడు, సూతుడిని బ్రతికించి మునులతో మరల ఇలా అన్నాడు.

10.2-936-తే.

"ఏ నెఱుంగక చేసిన యీ యవజ్ఞ
శాంతి వొంద నేయది యభీష్టంబు మీకు
దానిఁ గావించు" ననిన మోదంబు నొంది
పలికి రత్నాపసులు హలప్రాణిఁ జూచి.

టీకా:

ఏన్ = నేను; ఎఱుంగక = తెలియక; చేసిన = చేసినట్టి; ఈ = ఈ; అవజ్ఞ = తప్పు; శాంతిన్ = శాంతిని; పొందన్ = పొందుటకు; ఏయది = ఏది; అభీష్టంబు = ఇష్టమగునది; మీ = మీ; కున్ = కు; దానిన్ = దానిని; కావించును = చేసెదను; అనినన్ = అనగా; మోదంబున్ = సంతోషమును; ఒంది = పొంది; పలికిరి = చెప్పారు; ఆ = ఆ; తాపసులు = మునులు; హలపాణిన్ = బలరాముని; చూచి = చూసి.

భావము:

"తెలియక నేను చేసిన ఈ అపరాధం శాంతించేలాగ మీకు ఇష్టమైన కార్యం చెప్పండి చేస్తాను." అని పలికిన బలరాముడి మాటలకు ఋషులు పరమానందం చెంది, అతడితో...

10.2-937-చ.

"హలధర! యిల్వలుండను సురారితనూజుడు పల్వలుండు నాఁ
గలఁడొక దానవుండు బలగర్వమునం బ్రతిపర్వమందు న
చ్చలమున వచ్చి మా సవనశాలల మూత్ర సురాస్త పూయ వి
ట్టలము లోలిమై గురిసి పాడఱి జేయును యజ్ఞవాటముల్.

టీకా:

హలధర = బలరామ; ఇల్వలుండు = ఇల్వలుడు; అను = అనేడి; సురారి = రాక్షసుని; తనూజుడు = కొడుకు; పల్వలుండు = పల్వలుండు; నాన్ = అనగా; కలడు = ఉన్నాడు; ఒక = ఒక; దానవుండు = రాక్షసుడు; బల = అధికమైన బలము వలని; గర్వమునన్ = గర్వముచేత; ప్రతి = ప్రతి; పర్వమున్ = పండుగదినము (పర్వము - పండుగ, పంచపర్వములు, 1 అష్టమి 2 చతుర్దశి 3 కుహువు (చంద్రకళ కానరాని అమావాస్య) 4 పూర్ణిమ 5 రవిసంక్రాంతి); అందున్ = అందు; ఆ = ఆ యొక్క; చలమునన్ = గర్వముతోటి; వచ్చి = వచ్చి; మా = మా యొక్క; సవన = యజ్ఞ; శాలలన్ = శాలలను; మూత్ర = నీరుడు; సుర = మద్యము; అస్త్ర = రక్తము; పూయ = చీము; విట్ = మలము; పలములు = మాంసములను; ఓలిమై = వరసగా; కురిసి = అధికముగా జల్లి; పాడఱిన్ = పాడైపోవునట్లు; చేయును = చేయును; యజ్ఞ = యాగ; వాటముల్ = శాలలు.

భావము:

"బలరామా! నాగలీ ఆయుధంగా గలవాడా! ఇల్వలుడనే రాక్షసుడి కొడుకు పల్వలుడు అనే రాక్షసుడు ఉన్నాడు. వాడు బలగర్వితుడై ప్రతి పర్వం నాడూ వచ్చి యజ్ఞశాలల్లో మలమూత్రాలను, చీమునెత్తురులను, మద్యమాంసాలను చాటునుండి కురిపించి పాడుచేస్తున్నాడు.

10.2-938-వ.

కావున దుష్టదానవుం ద్రుంచుటయు మాకుం గరంబు సంతసం బగు; నంతమీద నీవు విమలచిత్తుండవై భారతవర్షంబునం గల తీర్థంబుల ద్వాదశమాసంబు లవగాహనంబు సేయు; మట్లయిన సర్వపాపనిష్కృతి యగు"నని పలుకునంతఁ బర్వసమాగమంబైన.

టీకా:

కావునన్ = కాబట్టి; దుష్ట = చెడ్డవాడైన; దానవున్ = రాక్షసుని; ద్రుంచుటయున్ = చంపుట; మా = మా; కున్ = కు; కరంబు = మిక్కిలి; సంతసంబు = సంతోషము; అగున్ = అగును; అంతమీద = అటుపిమ్మట; నీవు = నీవు; విమల = నిర్మలమైన; చిత్తుండవు = మనస్సు కలవాడవు; ఐ = అయ్యి; భారతవర్షంబునన్ = భారతదేశము నందు; కల = ఉన్నట్టి; తీర్థంబులన్ = పుణ్యతీర్థములను; ద్వాదశ = పన్నెండు (12); మాసంబులు = నెలలు; అవగాహంబు = దర్శించుట, స్నానములు; చేయుము = చేయుము; అట్ల = అలా; అయినన్ = అయినచో; సర్వ = సమస్తమైన; పాప = పాపములునుండి; నిష్కృతి = ప్రాయశ్చిత్తము; అగును = కలుగును; అని = అని; పలుకున్ = చెప్పిన; అంతన్ = అంతట; పర్వ = పండుగదినము; సమాగమంబు = వచ్చినది; ఐన = కాగా.

భావము:

కనుక, దుర్మార్గుడైన ఆ పల్వల రాక్షసుడిని నీవు చంపితే మా కదే సంతోషదాయకం. పిమ్మట నీవు పండ్రెండు మాసాలు నిర్మలమైన హృదయంతో భారతదేశంలో ఉన్న సకల పుణ్యతీర్థాలను పన్నెండు (12) నెలలు సేవించి వాటిలో స్నానం చెయ్యి. అలా చేస్తే సమస్త పాపాలూ తొలగిపోతాయి." మునులు ఇలా అంటుండగానే పర్వము రానే వచ్చింది.

10.2-939-నీ.

మునులు యజ్ఞక్రియోన్ముఖు లౌటఁ గనుఁగొని-

పఱతెంచి యసుర తద్భవనములను

రక్త విణ్మాత్ర సురామాంసజాలంబు-

నించి హేయంబు గావించి పెలుచఁ

బెంధూళి జాలును బెల్లలు నురలెడు-

చక్రానిలము వీచి చదల నపుడు

గాటుకకొండ సంగతిఁ బొల్పు మేను తా-

మృశ్మశ్రు కేశ సమాజములును

10.2-939.1-తే.

నవ్యచర్మాంబరము భూరినాసికయును

గఱకు మిడి గుడ్డు నిప్పులు క్రక్కు దృష్టి

వ్రేలు పెదవులు దీర్ఘకరాళజిహ్వ

క్రయును ముడివడ్డబొమలును గ్రలుగువాని.

టీకా:

మునులు = తాపసులు; యజ్ఞ = యజ్ఞము; క్రియా = చేయుటకు; ఉన్ముఖులు = సిద్ధమైనవారు; టెటన్ = అగుట; కనుగొని = చూసి; పఱతెంచి = పరుగెత్తుకొనివచ్చి; అసుర = రాక్షసుడు; తత్ = ఆ; భవనములను = శాలలను; రక్త = రక్తము; విట్ = మలము; మూత్ర = మూత్రము; సురా = మద్యము; మాంస = మాంసము; జాలంబు = సమాహములతో; నించి = నింపి; హేయంబున్ = రోతలుగా; కావించి = చేసి; పెలుచన్ = ఆటోపముతో; పెన్ = అధికమయిన; ధూళి = దుమ్ము; జాలును = రాళ్ళు; పెల్లలునున్ = మట్టిబెడ్డలు; ఉరలెడు = రాలునట్టి; చక్రానిలము = సుడిగాలి; వీచి = వీచి; చదలన్ = ఆకాశమునందు; అపుడు = అప్పుడు; కాటుకకొండ = నల్లనికొండ; సంగతిన్ = వలె; పొల్పు = పోలునట్టి; మేను = దేహము; తావు = రాగిరంగు; శ్మశ్రు = గడ్డము మీసములు; కేశ = తలమీదిజుట్టు; సమాజములును = సమాహములు; నవ్య = కొత్త; చర్మ = తోలు; అంబరమున్ = బట్టలు; భూరి = పెద్ద; నాసికయును = ముక్కు; కఱకు = కర్మశవంతమైన; మిడిగుడ్డు = పైకి ఉబికిన కనుగుడ్డు; నిప్పులున్ = అగ్ని; క్రక్కు = ఉమియుచున్నట్టి; దృష్టి = చూపు; వ్రేలు = వేలాడెడి; పెదవులు

= పెదవులు; దీర్ఘ = పొడవైన; కరాళ = భయంకరమైన; జిహ్వాకయును = నాలుక; ముడిపడ్డ = ముడిపడ్డట్టి; బొమలునున్ = కనుబొమలు; కలుగు = కలిగినట్టి; వాని = వాడిని.

భావము:

యాగానికి మునులు ఉపక్రమించటం పల్వలుడు చూసాడు. వెంటనే అక్కడికి వచ్చి ఆ శాలలలో మలమూత్రాలు మద్యమాంసాలు కురిపించి నానా భీభత్సం చేసాడు. రాళ్ళతో, ధూళితో, మట్టిగడ్డలతో నిండిన సుడిగాలులు వీచేలా చేసాడు. కాటుకకొండలాంటి నల్లని శరీరమూ, ఎఱ్ఱని గడ్డమూ మీసాలూ, పెద్దముక్కు, మిడిగ్రుడ్డూ, నిప్పులు చిమ్మే చూపులూ, వ్రేలాడే పెదవులూ, పొడవైన నాలుకా, ముడిపడ్డ కనుబొమలతో భయంకరంగా ఆకాశంలో సంచరిస్తున్న ఆ రాక్షసుడు పల్వలుడిని బలరాముడు కని.

10.2-940-మస్త.

కనియెం దాలాంకుఁ డుద్యత్కటచటు; ల నటత్కాలదండాభశాలున్

జనరక్తాసిక్తాలున్ సమధిక; సమరోత్సాహలోలుం గరోరా

శనితుల్యోదగ్ర దంష్ట్రా జనిత శి; ఖకణాచ్ఛాదితాశాంతరాళున్

హాననవ్యాపారశీలున్ అతి; దృఢ ఘనమస్తాస్థిమాలుం గరాళున్

టీకా:

కనియెన్ = చూచెను; తాలంకుడు = బలరాముడు; ఉద్యత్ = ఉద్రేకము కల; కట = కణతల; చటుల = తత్తఱముతో; నటత్ = చలిస్తున్న; కాల = యముని; దండ = దండము; ఆభ = సరిపోలునట్టి; శాలున్ = శూలము కలవానిని; జన = మానవుల; రక్తా = రక్తములతో; సిక్త = తడసిన; తాలున్ = దవుడలు కలవానిని; సమధిక = మిక్కుటమైన; సమర = యుద్ధ; ఉత్సాహ = ఉత్సాహము నందు; లోలున్ = ఆసక్తి కలవానిని; కరోర = కఠినమైన; అశని = వజ్రాయుధముతో (అశని - దిక్కులంతము వరకు భుజించగలది, వజ్రాయుధము); తుల్య = సమానమై; ఉదగ్ర = పైకి పొడుచుకు వచ్చిన; దంష్ట్రా = దంతములు యందు; జనిత = పుట్టుచున్న; శిఖ = నిప్పు; కణా = రవ్వలు; ఆచ్ఛాదిత = ఆవరించిన; ఆశా = దిక్కుల; అంతరాళున్ = మధ్యభాగము గలవానిని; హానన = చంపునట్టి; వ్యాపార = పనియందే మెలగు; శీలున్ = నడవడిక గలవానిని; అతి = మిక్కిలి; దృఢ = గట్టివియైన; ఘన = పెద్ద;

మస్తా = తలపుట్టె; అస్థి = ఎముకలు కలిగిన; మాలున్ = దండలు కలవానిని; కరాళున్ = భీకరమైన వానిని.

భావము:

చేతిలో చలిస్తూ ఉన్న భయంకరమైన శూలంతో; మానవ రక్తంతో తడిసి ఉన్న దౌడలుతో; రణోత్సవం అతిశయిస్తూ ఉన్న చిత్తంతో; దిక్కులనూ ఆకాశాన్నీ కప్పివేస్తు అగ్నికణాలు వెదజల్లుతున్న వజ్రాయుధం లాంటి వాడి కోరలతో; ప్రాణుల్ని చంపడమే వ్రతంగా ఆ దానవుడు తలకాయలనూ ఎముకలనూ హారంగా కట్టిమెడలో వేసుకుని; పరమ భయంకరంగా ఉన్న ఆ రాక్షసుడు పల్వలుడిని, జండాపై తాడిచెట్టు ఉండే బలరాముడు చూసాడు.

10.2-941-ఉ.

వెండియుఁ గ్రొమ్మెఱుంగు లుడువీధి వెలుంగఁగ నుల్లసద్గదా
దండముఁ గేలఁ ద్రిప్పుచు నుదారత రా బలభద్రుఁ డాసురో
ద్ధండవిఘాతులౌ ముసలదారుణలాంగలముల్ దలంప మా
ర్తాండనిభంబులై యెదురఁ దత్క్షణమాత్రన తోచినన్ వెసన్.

టీకా:

వెండియున్ = మఱియును; క్రొత్త = కొత్త; మెఱుంగులు = మెరుపులు; ఉడువీధిన్ = ఆకాశము నందు {ఉడువీధి - నక్షత్రములు తిరిగెడి ప్రదేశము, ఆకాశము}; వెలుంగఁగన్ = ప్రకాశించుచుండగా; ఉల్లసత్ = మెరయుచున్న; గదాదండమున్ = గదను; కేలన్ = చేతితో; త్రిప్పుచున్ = తిప్పుతు; ఉదారతన్ = దిట్టతనముతో; రాన్ = రాగా; బలభద్రుడు = బలరాముడు; అసుర = రాక్షసుల; ఉద్ధండ = అతిశయమును; విఘాతులు = అణగగొట్టునవి; ఔ = అగు; ముసల = రోకటి ఆయుధమును; దారుణ = భీకరమైన; లాంగలముల్ = నాగేటి ఆయుధములు; తలంపన్ = తలచుకొనగానే; మార్తాండ = సుర్యుని {మార్తాండుడు - బ్రహ్మాండము పగిలినప్పుడు పుట్టిన వాడు, సూర్యుని సుష్మమ్న అను రశ్మి యొక్క అవతారము}; నిభంబులు = సమానములైనవి; ఐ = అయ్యి; ఎదురన్ = ఎదుట; తత్ = ఆ; క్షణమాత్రన = క్షణ మాత్రపు కాలములో; తోచినన్ = కనబడగా; వెసన్ = శీఘ్రముగా.

భావము:

అంతే కాకుండా ఆకాశంలో మెరుపులు మెరిసేలా చేతిలోని గదను త్రిప్పుతూ పల్వలుడు తన మీదకు రావడం చూసి, బలరాముడు రాక్షస సంహార సమర్థములైన రోకలిని నాగలిని స్మరించాడు. తక్షణమే అవి సూర్య సమాన తేజస్సుతో బలరాముడి ఎదుట ప్రత్యక్షమయ్యాయి.

10.2-942-వ.

అట్లు సన్నిహితంబులైన తన కార్యసాధనంబులగు నిజసాధనంబులు ధరియించి యప్పుడు.

టీకా:

అట్లు = ఆ విధముగా; సన్నిహితంబులు = దగ్గరకు వచ్చినవి; ఐన = అయినట్టి; తన = తన; కార్య = పనిని; సాధనంబులు = సాధించుటకైనవి; అగు = ఐన; నిజ = తన యొక్క; సాధనంబులున్ = ఆయుధములను; ధరియించి = చేపట్టి; అప్పుడు = అప్పుడు.

భావము:

అలా సాక్షాత్కరించిన ఆయుధాలను అందుకుని ధరించాడు. అప్పుడు....

దశమ స్కంధము - ఉత్తర : బలుడు పల్వలుని వధించుట

10.2-943-చ.

గగనమునం జరించు సురకుటకు కంఠము చేతినాగటం

దగిలిచి రోకలెత్తి బెడిదంబడరన్ నడునెత్తి మొత్తినన్

బుగబుగ నెత్తు రొల్క నిలఁ బోరగిలం బడె వజ్రధారచేఁ

దెగి ధరఁ గూలు భూరి జగత్తీధరముం బురుడింప బెట్టుగాన్.

టీకా:

గగనమునన్ = ఆకాశము నందు; చరించు = తిరుగుతున్న; సురకంటకున్ = రాక్షసుని; కంఠమున్ = కంఠమును; చేతి = చేతిలో నున్న; నాగటన్ = నాగలితో; తగిలిచి = తగిలించి; రోకలిన్ = రోకలిని; ఎత్తి = పైకెత్తి; బెడిదంబు = కఠినత్వము; అడరన్ = అతిశయించగా; నడునెత్తిని = నడినెత్తిమీద; మొత్తినన్ = మోదగా; బుగబుగన్ = బుగబుగ మని; నెత్తురు = రక్తము; ఒల్కన్ = కారుతుండగా; ఇలన్ = నేలపై; బోరగిలన్ = బోర్లా (బోరగిలపడుట - బోర (పొట్ట) కిందపడేలా పడుట, బోర్లాపడుట); పడెన్ = పడిపోయెను; వజ్ర = వజ్రాయుధము; ధార = అంచుల; చేన్ = చేత; తెగి = రెక్కలు తెగి; ధరన్ = నేలపై; కూలు = పడిపోవు; భూరి = అతి పెద్దవైన; జగతీధరమున్ = పర్వతమును; పురుడింపన్ = పోలుచుండగా; బెట్టుగాన్ = భయంకరముగా.

భావము:

ఆకాశంలో సంచరిస్తున్న దేవతల పాలిటి పీడగా ఉన్న పల్వలుడి కంఠానికి నాగలిని తగిలించి క్రిందకు లాగి, బలరాముడు రోకలితో వాడి నడినెత్తి మీద బలంగా మొత్తాడు. ఆ దెబ్బకు ఇంద్రుని వజ్రాయుధం వేటుకు విరిగిపడే పర్వతంలాగ, పల్వలుడు బుగబుగ నెత్తురు కక్కుకుంటూ భూమిపై బోరగిలా పడ్డాడు.

10.2-944-వ.

అట్లు పల్వలుండు మడిసిన.

టీకా:

అట్లు = అలా; పల్వలుండు = పల్వలుడు; మడిసినన్ = చావగా.

భావము:

ఆ విధంగా పల్వలుడు నేలకూలడం చూసి.

10.2-945-క.

మునివరులు గామపాలుని

వినుతించిరి వేయువేల విధముల వృత్తుం

దునిమిన యింద్రుని నమరులు

వినుతించిన రీతి నపుడు విమలచరిత్రా!

టీకా:

ముని = ముని; వరులు = ఉత్తములు; కామపాలుని = బలరాముని; వినుతించిరి = స్తుతించిరి;
వేయువేల = బహు {వేయువేలు - వెయ్యివెయ్యిలు, పదిలక్షలు, (1,000,000)లు}; విధములన్ =
విధములుగా; వృత్తున్ = వృత్తాసురుని; తునిమిన = చంపిన; ఇంద్రుని = ఇంద్రుడిని; అమరులు =
దేవతలు; వినుతించిన = స్తుతించిన; రీతిన్ = విధముగా; అపుడు = అప్పుడు; విమలచరిత్రా = నిర్మల
వర్తన కలవాడ.

భావము:

వృత్తాసురుడిని సంహరించిన దేవేంద్రుడిని దేవతలు అందరు స్తుతించిన విధంగా మును
లందరూ బలరాముణ్ణి అనేక విధములుగా స్తుతించారు

10.2-946-తే.

అంత నభిషిక్తుఁ జేసి యత్యంత సురభి

మంజులాష్లాన కంజాత మాలికయును

నంచితాభరణములు దివ్యాంబరములు

నర్థి నిచ్చినఁ దాల్చి యా హులధరుండు.

టీకా:

అంతన్ = పిమ్మటన్; అభిషిక్తున్ = అభిషేకింపబడినవానిగా {అభిషేకము - స్నానము
చేయించుట}; చేసి = చేసి; అత్యంత = మిక్కుటమైన; సురభి = పరిమళము కల; మంజుల =
మనోజ్ఞమైన; అష్లాన = వాడని; కంజాత = తామరపూల; మాలికయునున్ = దండ; అంచిత =

చక్కటి; ఆభరణములున్ = అలంకారములు; దివ్య = దివ్యమైన; అంబరములు = వస్త్రములు; అర్థిన్ = ప్రీతితో; ఇచ్చినన్ = ఇవ్వగా; తాల్చి = ధరించి; ఆ = ఆ ప్రసిద్ధుడైన; హలధరుండు = బలరాముడు.

భావము:

మునులు బలరాముడిని పవిత్ర తీర్థజలాలతో అభిషిక్తుణ్ణి చేసారు. సుగంధాలు విరజిమ్మే సుందర సుకుమార పద్మమాలికతో అలంకరించారు. చక్కని ఆభరణాలనూ ప్రశస్తములైన వస్త్రాలనూ ప్రీతితో ఇచ్చారు బలరాముడు వాటిని ధరించాడు.

10.2-947-క.

దేవేంద్రుఁ బోలి యొప్పెను

ధీవిలసితుఁ డగుచు మునితతిన్ వీడ్కొని తన్

సేవించుచుఁ గతిపయ వి

ప్రావలి సనుదేరఁ గౌశికాఖ్యంబునకున్.

టీకా:

దేవేంద్రున్ = దేవేంద్రుని; పోలి = వలె; ఒప్పెను = చక్కగా ఉండెను; ధీవిలసితుడు = ప్రతిభావంతుడు; అగుచున్ = జెతు; ముని = మునుల; తతిన్ = సమూహము; వీడ్కొని = సెలవు తీసుకొని; తన్ = తనను; సేవించుచున్ = కొలుచుచు; కతిపయ = కొంతమంది; విప్ర = బ్రాహ్మణ; అవలి = సమూహము; చనుదేర = రాగా; కౌశిక = కౌశిక తీర్థంబు; ఆఖ్యంబున = పేరు కలదాని {ఆఖ్యంబు + కున్ = ఆఖ్యంబునకున్. నుగాగమ సంధి... కున్ పరమగుట వలన నుగామమయింది.}; కున్ = కి.

భావము:

ఆ ప్రతిభావంతుడైన బలరాముడు అనంతరం దేవేంద్రుడిలా ప్రకాశిస్తూ మునులవద్ద వీడ్కొని బ్రాహ్మణులు కొందరు వెంటరాగా కౌశికి అనే నదికి వెళ్ళి....

10.2-948-వ.

చని యమ్మహానదిం గృతస్నానుండై యచ్చోటు వాసి సరయువు నందుఁ గ్రుంకులిడి ప్రయాగ నవగాహనంబు సేసి దేవర్షి పితృతర్పణంబు లాచరించి పులస్త్యాశ్రమంబు సొచ్చి గోమతిం దర్శించి గండకీనది నుత్తరించి విదళితభవపాశయగు విపాశయందుఁదోఁగి శోణనదంబున నాప్లావితుండై గయనాడి గంగాసాగరసంగమంబు దర్శించి మహేంద్రనగంబున కరిగి.

టీకా:

చని = వెళ్ళి; ఆ = ఆ; మహా = పెద్ద; నదిన్ = నది యందు; కృతస్నానుండు = స్నానము చేసినవాడు; ఐ = అయ్యి; ఆ = ఆ; చోటున్ = స్థలమును; పాసి = విడిచి; సరయువున్ = సరయూనది అందు; క్రుంకులు = స్నానము; ఇడి = చేసి; ప్రయాగన్ = ప్రయాగ (త్రివేణీసంగమం); అవగాహనము = స్నానము; చేసి = చేసి; దేవ = దేవతలకు; ఋషి = ఋషులకు; పితృ = పితృదేవతలకు; తర్పణంబులు = తర్పణలు; ఆచరించి = చేసి; పులస్త్య = పులస్త్యుని; ఆశ్రమంబున్ = ఆశ్రమమును; చొచ్చి = ప్రవేశించి; గోమతిన్ = గోమతీనదిని; దర్శించి = చూసి; గండకీనదిన్ = గండకీనదిని; ఉత్తరించి = దాటి; విదళిత = తెంపబడిన; భవ = సంసార; పాశ = పాశములు కలిగించునది; అగు = ఐన; విపాశ = విపాశనది; అందున్ = లో; తోగి = స్నానముచేసి; శోణనదంబునన్ = శోణ అను నదమును (నదము - పడమర వైపు ప్రవహించు పెద్ద యేరు); ఆప్లావితుండు = స్నానము చేసినవాడు; ఐ = అయ్యి; గయన్ = గయాక్షేత్రము నందు; ఇడి = స్నానముచేసి; గంగా = గంగానది; సాగర = సముద్రమున; సంగమంబు = కలియుచోటును; దర్శించి = చూసి; మహేంద్రనగంబున్ = మహేంద్రగిరికి; అరిగి = వెళ్ళి.

భావము:

ఆ మహానదికొశికిలో బలరాముడు స్నానం చేసాడు. అక్కడ నుండి బయలుదేరి సరయూనదిలోను స్నానం చేసి, పిమ్మట ప్రయాగలో స్నానం చేసాడు. దేవర్షి పితృతర్పణాలు కావించాడు. అటు తరువాత పులస్త్యాశ్రమం ప్రవేశించాడు. అటుపిమ్మట గోమతిని దర్శించి గండకీనదిని దాటి పరమపావని అయిన విపాశలో స్నానంచేసి, శోణనదిలోనూ తర్వాత గయలోనూ స్నానమాడి గంగాసాగరసంగమం సందర్శించి. పిమ్మట బలరాముడు మహేంద్రపర్వతం చేరాడు.

10.2-949-క.

రాముడుఁ గనుఁగొనె భార్గవ

రామున్ రజనీశ కులధరావరనగ సు

త్రామున్ సన్నత సుగుణ

స్తోముం గారుణ్యసీము సుజనలలామున్.

టీకా:

రాముడు = బలరాముడు; కనుగొనెన్ = చూసెను; భార్గవరామున్ = పరశురాముడిని

{భార్గవరాముడు - భార్గవుని కొడుకైన రాముడు, పరశురాముడు}; రజనీశ = చంద్ర {రజనీశుడు -

రాత్రికి నాయకుడు, చంద్రుడు}; కుల = వంశపు; ధరావర = రాజులు అను; నగ = పర్వతములకు;

సుత్రామున్ = ఇందుని వంటివాడు {సుత్రాముడు - లోకములను చక్కగా రక్షించువాడు, ఇంద్రుడు};

సన్నత = శ్లాఘింపబడిన; సుగుణ = సుగుణముల; స్తోమున్ = సమూహము కలవానిని; కారుణ్య =

దయకు; సీమున్ = మేరయైనవానిని; సుజన = సజ్జనులలో; లలామున్ = శ్రేష్ఠుని.

భావము:

ఆ మహేంద్రగిరి మీద క్షత్రియ కులాన్ని మట్టుపెట్టినవాడూ, స్తుతింపబడే సద్గుణాలు కలవాడూ, దయాశాలి, సత్యవర్తక శ్రేష్ఠుడు అయిన పరశురాముడిని బలరాముడు దర్శించాడు.

10.2-950-ఆ.

కని నమస్కరించి కౌతుకం బలరార

నతని వీడుకొని హలాయుధుండు

గొమరుమిగిలి సప్తగోదావరికి నేఁగి

యందుఁ దీర్థమాడి యచట గదలి.

టీకా:

కని = చూసి; నమస్కరించి = నమస్కారముచేసి; కౌతుకంబు = కుతూహలము; అలరారన్ = ఒప్పగా; అతనిన్ = అతడిని; వీడుకొని = సెలవు తీసుకొని; హలాయుధుండు = బలరాముడు; కొమరుమిగిలి = అంద మతిశయించు నట్టి; సప్తగోదావరి = సప్తగోదావరి (సప్తగోదావరి - సప్తర్షుల నామములతో ఏడు పాయలుగా ప్రవహిస్తున్నట్టి సముద్రమున కలియుటకు ముందరి గోదావరి); కిన్ = కి; ఏగి = వెళ్ళి; అందున్ = దానిలో; తీర్థము = జల స్నానము; ఆడి = చేసి; అచటన్ = అక్కడనుండి; కదలి = బయలుదేరి.

భావము:

పరశురాముడికి ప్రణామాలర్పించి, బలరాముడు అతడి వద్ద సెలవు తెలుసుకుని సప్తగోదావరికి వెళ్ళి అందులో స్నానం చేసాడు. అక్కడ నుండి బయలుదేరి....

10.2-951-వ.

వేణీపంపాసరస్సులంజూచి, భీమనదికేఁగి యందుఁ గుమారస్వామిని దర్శించి, శ్రీశైలంబునకుఁ జని, వేంకటాచలంబు దర్శించి, కామకోటి శక్తిని నిరీక్షించి, కాంచీపురంబుం గాంచి, కావేరికిం జని యమ్మహావాహిని నవగాహనంబు సేసి.

టీకా:

వేణీ = వేణి; పంపా = పంపా; సరస్సులన్ = సరోవరములను; చూచి = చూసి; భీమనది = భీమనది; కిన్ = కి; ఏగి = వెళ్ళి; అందున్ = అక్కడ; కుమారస్వామిని = కుమారస్వామిని; దర్శించి = చూసి; శ్రీశైలంబున్ = శ్రీశైలమును; కున్ = కు; చని = వెళ్ళి; వేంకటాచలంబున్ = వేంకటాచలమును (తిరుపతి); దర్శించి = చూసి; కామకోటిన్ = కామకోటి లోని; శక్తిని = అమ్మవారిని; నిరీక్షించి = చూసి; కాంచీపురంబున్ = కంచి; కాంచి = చూసి; కావేరి = కావేరీనది; కిన్ = కి; చని = వెళ్ళి; ఆ = ఆ; మహా = పెద్ద; వాహినిన్ = నది యందు; అవగాహనంబు = స్నానముచేయుట; చేసి = చేసి.

భావము:

బలరాముడు పిమ్మట వేణీనదిని పంపానదిని దర్శించాడు. భీమానది చేరి అక్కడ వెలసిన కుమారస్వామి దర్శనం చేసుకుని, శ్రీశైలం, తిరుమల దర్శించాడు. కాంచీపురం కామాక్షిని చూసాడు. అక్కడనుండి కావేరికి వెళ్ళి ఆ మహానదిలో స్నానం చేసాడు.

10.2-952-స్తంభ.

సేవించెన్ రంగధామున్ శ్రీతనివహపయస్సింధుసంపూర్ణసోముం

రావేరీ మధ్యసీమున్ ఘనకలుష మహాకాలకూటోగ్ర భీమున్

దేవారిశ్రీ విరామున్ దివిజవినుత సంధీపితానంత నామున్

ధీవిజ్ఞానాభిరాముం త్రిభువన విలసద్దేవతా సార్వభౌమున్.

టీకా:

సేవించెన్ = పూజించెను; రంగధామున్ = శ్రీరంగనాయకుని (రంగధాముడు - రంగ (శ్రీరంగము) ధామున్ (నివాసముగా ఉండువాడు), శ్రీరంగనాయకుడు); శ్రీత = ఆశ్రయించిన; నివహ = సమూహములు అను; పయస్సింధు = పాలసముద్రమునకు; పూర్ణసోమున్ = నిండు చంద్రు డైన వానిని; కావేరీ = కావేరీనది; మధ్య = నడుమ; సీమున్ = ఉండువానిని; ఘన = అధికములైన; కలుష = పాపములు అను; మహా = గొప్ప; కాలకూట = కాలకూటమునకు; ఉగ్రభీమున్ = శివుడైనవానిని; దేవారి = రాక్షసుల (దేవారి - దేవతలకు అరి, రాక్షసుడు); శ్రీన్ = కలిమిని; విరామున్ = అణచినవానిని; దివిజ = దేవత; వినుత = స్తుతులతో; సంధీపిత = వెలిగిపోవునట్టి; అనంత = అంతము లేనన్ని; నామున్ = పేర్లు కలవానిని; ధీ = జ్ఞానులులకు; విజ్ఞాన = విజ్ఞులకు; అభిరామున్ = సంతోషము కలుగ జేయువానిని; త్రిభువన = ముల్లోకములలోని; విలసత్ = విలసిల్లినట్టి; దేవతా = సర్వదేవతలకు; సార్వభౌమున్ = చక్రవర్తి యైనవానిని.

భావము:

బలరాముడు ఆ కావేరీ నదీమధ్యంలో వెలసిన శ్రీరంగం చేరాడు. ఆశ్రితులనే పాలసముద్రానికి పూర్ణచంద్రుని వంటివాడూ; కలుషాలను కబళించేవాడూ; రాక్షసుల సంపదలను హరించేవాడూ;

జ్ఞానుల మనసులు అలరించేవాడు; అమరులు వినుతించే అనంత నామాలు కలవాడూ;
ముల్లోకాల లోని సకల దేవతలకు అధినాథుడూ; అయిన శ్రీరంగనాథుడిని సేవించాడు.

10.2-953-వ.

అచ్చోటు వాసి వృషభాద్రి నెక్కి, హరిక్షేత్రంబు ద్రొక్కి, మధురాపురంబున కరిగి, సేతుబంధనంబు
మెట్టి, యచటం బదివేల పాడిమొదవుల భూసురుల కిచ్చి, రామేశ్వరుం దర్శించి, తామ్రపర్ణికిం
జని, మలయాచలంబెక్కి, యగస్త్యునింగని నమస్కరించి, దక్షిణసముద్రంబు దర్శించి,
కన్యాఖ్యదుర్గాదేవి నుపాసించి, పంచాప్పరంబను తీర్థంబున నాప్లవనం బాచరించి, గోకర్ణంబున
నిందుమౌళిని దర్శించి, ద్వీపవతి యైన కామదేవిని వీక్షించి, తాపింబయోష్ఠిని దర్శించి,
నిర్వింధ్యంబు గడచి, దండకావనంబున కరిగి, మాహిష్మతీపురంబున వసియించి, మనుతీర్థం
బాడి, క్రమ్మఱం బ్రభాసతీర్థంబునకు వచ్చి యచ్చటి బ్రాహ్మణ జనంబుల వలనఁ
బాండవధార్తరాష్ట్రుల భండనంబు నందు సకలరాజలోకంబు పరలోకగతు లగుటయు,
వాయునందన సుయోధనులు గదాయుద్ధ సన్నద్ధులై యుండుటయు నెఱింగి వారల వారించు
తలంపున నచటికిం జని.

టీకా:

ఆ = ఆ; చోటున్ = ప్రదేశమును; పాసి = విడిచి; వృషభాద్రిన్ = వృషభాద్రి అను కొండను; ఎక్కి =
ఎక్కి; హరిక్షేత్రమున్ = హరిక్షేత్రము అనుచోటు; ద్రొక్కి = పోయి; మధురాపురంబు = మధుర; కున్ =
కు; అరిగి = వెళ్ళి; సేతుబంధనమున్ = రాముడు కట్టిన సేతువు; మెట్టి = చేరి; అచటన్ = అక్కడ;
పదివేల = పదివేల (10000); పాడి = పాలిచ్చు; మొదవులన్ = ఆవులను; భూసురల = బ్రాహ్మణుల;
కున్ = కు; ఇచ్చి = దానముచేసి; రామేశ్వరున్ = రామేశ్వరుని; దర్శించి = చూసి; తామ్రపర్ణి =
తామ్రపర్ణి; కిన్ = కి; చని = వెళ్ళి; మలయాచలంబున్ = మలయమును కొండను; ఎక్కి = ఎక్కి;
అగస్త్యుని = అగస్త్యమహర్షిని; కని = చూసి; నమస్కరించి = నమస్కారముచేసి; దక్షిణసముద్రంబున్
= హిందూమహాసముద్రాన్ని; దర్శించి = చూసి; కన్య = కన్యాకుమారి అను; ఆఖ్యన్ = పేరుతో ఉన్న;
దుర్గాదేవిన్ = దుర్గాదేవిని; ఉపాసించి = పూజించి; పంచాప్పరంబు = పంచాప్పరము; అను =
అనెడి; తీర్థంబునన్ = పుణ్యతీర్థము నందు; ఆప్లవనంబు = స్నానము చేయుట; ఆచరించి = చేసి;
గోకర్ణంబున్ = గోకర్ణము నందు; ఇందుమౌళిని = చంద్రశేఖరుడైన శివుని; దర్శించి = చూచి;

ద్వీపవతి = నది; ఐన = అయినట్టి; కామదేవిని = కామదేవిని; వీక్షించి = చూసి; తాపిన్ = తాపి
 యందు; పయోష్ఠిన్ = పయోష్ఠిని; దర్శించి = చూసి; నిర్వింధ్యంబున్ = నిర్వింధ్యను నదిని; గడచి =
 దాటి; దండకావనంబున్ = దండకారణ్యమున; కున్ = కు; అరిగి = వెళ్ళి; మహిష్మతీ = మహిష్మతీ;
 పురంబున్ = పట్టణము నందు; వసియించి = ఉండి; మనుతీర్థంబున్ = మనుతీర్థము నందు; ఆడి
 = స్నానముచేసి; క్రమ్మఱన్ = మరల; ప్రభాసతీర్థంబున్ = ప్రభాసతీర్థమున; కున్ = కు; వచ్చి = వచ్చి;
 అచ్చటి = అక్కడ ఉన్న; బ్రాహ్మణ = బ్రాహ్మణుల; జనంబుల = సమూహము; వలన = వలన;
 పాండవ = పాండురాజు కొడుకుల; ధార్తరాష్ట్రులు = ధృతరాష్ట్రుని కొడుకుల; భండనంబున్ =
 యుద్ధము; అందున్ = లో; సకల = ఎల్ల; రాజ = రాజుల; లోకంబున్ = అందరును; పరలోకగతులు =
 చచ్చిపోయినవారు; అగుటయున్ = అగుట; వాయునందన = భీముడు; సుయోధనులు =
 దుర్యోధనులు; గదాయుద్ధ = గదలతో చేయు పోరుకి; సన్నద్ధులు = సిద్ధపడినవారు; ఐ = అయ్యి;
 ఉండుటయు = ఉండుట; ఎఱింగి = తెలిసి; వారలన్ = వారిని; వారించు = ఆపవలె ననెడి;
 తలంపునన్ = ఉద్దేశముతో; అచటి = అక్కడ; కిన్ = కి; చని = వెళ్ళి;

భావము:

బలరాముడు అక్కడ నుండి వృషభాద్రికి వెళ్ళి, హరిక్షేత్రము, మధుర, సేతుబంధం దర్శించి, అక్కడ
 బ్రాహ్మణులకు పదివేల పాడిఆవులను దానం చేసాడు. రామేశ్వరం తామ్రపర్ణి చూసాడు.
 మలయాచలం ఎక్కి, అక్కడ అగస్త్యుడికి మ్రొక్కాడు. దక్షిణసముద్రము చేరి, కన్యాకుమారి పేర
 వెలసి ఉన్న దుర్గాదేవిని దర్శించి, గోకర్ణక్షేత్రంలో పరమేశ్వరుడిని దర్శించి, కామదేవి నదిని, తాపి
 యందలి పయోష్ఠి నదిని దర్శించి. నిర్వింధ్యను దాటి, దండకాటవిని గడచి, మహిష్మతీ పురము
 ప్రవేశించాడు. మనుతీర్థంలో స్నానం చేసి పిమ్మట ప్రభాసతీర్థానికి వెళ్ళాడు. అక్కడి బ్రాహ్మణుల
 వలన కౌరవపాండవ సంగ్రామంలో రాజులు అందరూ హతులు అయ్యారనీ, భీమదుర్యోధనులు
 గదాయుద్ధానికి సన్నద్ధులు అవుతున్నారనీ తెలుసుకుని, వారిని చూడడానికి వెళ్ళాడు.

10.2-954-తే.

ధర్మనందనుఁ దనకు వంధనము సేయు

కృష్ణు నరు మాదిసుతుల నీక్షించి యేమి

పలుక కుగ్ర గదాదండపాణు లగుచుఁ

క్రోధమునఁ బోరు భీమ దుర్యోధనులను.

టీకా:

ధర్మనందనున్ = ధర్మరాజను; తన = అతని; కున్ = కు; వందనము = నమస్కారము; చేయు = చేయుచున్న; కృష్ణున్ = కృష్ణుని; నరున్ = అర్జునుని; మాద్రిసుతులన్ = నకుల సహదేవులను; ఈక్షించి = చూసి; ఏమి = ఏమాత్రము; పలుకక = మాట్లాడకుండ; ఉగ్ర = భయంకరమైన; గదాదండ = గదాయుధము; పాణులు = చేతిలో కలవారు; అగుచున్ = ఔతు; క్రోధమునన్ = కోపముతో; పోరు = యుద్ధము చేయుచున్న; భీమ = భీముడు; దుర్యోధనులను = దుర్యోధనులను.

భావము:

అక్కడ ధర్మరాజుని మఱియు తనకు నమస్కరిస్తున్న శ్రీకృష్ణ, అర్జున, నకుల, సహదేవాదులను గమనించి కూడ మాట్లాడకుండా, భీకరమైన గదలు చేతబట్టి కయ్యానికి కాలు దువ్వుతున్న భీమదుర్యోధనులను చూసి...

10.2-955-వ.

చూచి వారల డాయం జని యిట్లనియె.

టీకా:

చూచి = చూసి; వారల = వారి; డాయన్ = దగ్గరకు; చని = వెళ్ళి; ఇట్లు = ఈ విధముగ; అనియె = పలికెను.

భావము:

అలా యుద్ధ సన్నధులు అయిన భీమదుర్యోధనుల వద్దకు బలరాముడు వెళ్ళి ఇలా అన్నాడు.

10.2-956-నీ.

"వీరపుంగవులార! వినుడు; మీలోపల-

భూరిభుజాసత్త్వమున నొకండు

ప్రకటితాభ్యాస సంప్రద్యిశేషంబున-

నొక్కండు యధికుడై యుంటు జేసి

సమబలు; లటు గాన చర్చింపగా నిందు-

జయ మొక్కనికి లేదు సమరమందు;

గాన యూరక పోరగానేల మీ"కని-

వారింప నన్యోన్య వైరములను

10.2-956.1-తే.

నడరి తొల్లింటి దుర్భాష లాత్మలందు

దలచి తద్భాషణము లపథ్యములు గాగ

మొక్కలంబున బోర నా ముష్టికాసు

రారి వీక్షించి "వీరి శుభాశుభములు,

టీకా:

వీర = వీరులలో; పుంగవులారా = శ్రేష్ఠులైనవారా; వినుడు = వినండి; మీ = మీ; లోపలన్ = మధ్యన;
భూరి = మిక్కుటమైన; భుజాసత్త్వమునన్ = భుజబలమున; ఒకండు = ఒకడు; ప్రకటిత =
ప్రసిద్ధమైన; అభ్యాస = అభ్యాసము అను; సంపద = కలిమి; విశేషంబునన్ = అధికముగా
ఉండుటలో; ఒక్కండు = ఒకడు; అధికుడు = గొప్పవాడు; ఐ = అయ్యి; ఉంటన్ = ఉండుట; చేసి =
వలన; సమబలులు = సమానమైన బలశాలులు; కాన = కాబట్టి; చర్చింపగాన్ = విచారించినచో;
ఇందున్ = దీనిలో; జయము = గెలుపు; ఒక్కని = ఏఒక్కడి; కిన్ = కి; లేదు = కలుగదు; సమరము =
పోరుట; అందున్ = లో; కాన = కాబట్టి; ఊరక = ఉత్తినే; పోరగాన్ = యుద్ధముచేయుట; ఏలన్ =
ఎందుకు; మీ = మీ; కున్ = కు; అని = అని; వారింపన్ = ఆపగా; అన్యోన్య = పరస్పర; వైరములను =
విరోధములను; అడరి = విజృంభించి; తొల్లింటి = మునుపటి; దుర్భాషలన్ = నిందావాక్యములను;
ఆత్మలు = మనస్సుల; అందున్ = లో; తలచి = గుర్తుచేసుకొని; తత్ = ఆ యొక్క; భాషణములు =
మాటలు; అపథ్యములు = అయిష్టములు; కాగన్ = అగుటచేత; మొక్కలంబునన్ = మూర్ఖత్వముతో;

పోరన్ = పోరుచుండగా; ఆ = ఆ; ముష్టికాసురారి = బలరాముడు (ముష్టికాసురారి -
ముష్టికాసురుని చంపినవాడు, బలరాముడు); వీక్షించి = చూసి; వీరి = వీరి యొక్క; శుభా = మేలు;
అశుభములు = కీడులు.

భావము:

"మేటివీరులారా! నా మాట వినండి. మీలోఒకడు భుజబలంలో అధికుడు; మరొకడు అభ్యాస
నైపుణ్యంలో శ్రేష్ఠుడు. మీరిద్దరూ సమానులు మీలో ఎవరూ ఎవరినీ గెలువలేరు. అయినా ఊరక
యుద్ధానికి పూనుకోవడం దేనికి" అంటూ బలరాముడు వారిని వారింప చూసాడు. కాని, పాత
పగలను మనసులో ఉంచుకున్న భీమదుర్యోధనులు బలరాముడి హితవచనాలను ఆలకించ
లేదు. వారు పౌరుషంతో పోరాడటానికే నిశ్చయించారు. అది గమనించిన బలరాముడు వారి
గురించి...

10.2-957-వ.

ఎట్లుగావలయు నట్ల యయ్యెడుం గాక" యని; యచ్చోట నిలువక యుగ్రసేనాది
బంధుప్రకరంబులు పరితోషంబున నెదుర్కొన ద్వారకాపురంబు సొచ్చి; యందుండి మగిడి
నైమిశారణ్యంబు నకుం జని; యందుల మునిపుంగవు లనుమతింప నచ్చట నొక మఖంబు
గావించి బహుదక్షిణ లొసంగి; యంచితజ్ఞానపరిపూర్ణు లగునట్లుగా వరంబిచ్చి; రేవతియునుం
దానును బంధు జ్ఞాతి యుతంబుగా నవభృథస్నానం బాచరించి; యనంతరంబ.

టీకా:

ఎట్లు = ఎలా; కావలయున్ = కానున్నదో; అట్ల = అలానే; అయ్యెడుంగాక = ఔగాక; అని = అని; ఆ =
ఆ; చోటన్ = చోటు నందు; నిలువక = ఆగకుండా; ఉగ్రసేన = ఉగ్రసేనుడు; ఆది = మున్నగు; బంధు =
బంధువుల; ప్రకరంబులున్ = సమూహములు; పరితోషంబునన్ = సంతోషముతో; ఎదుర్కొన్ =
ఎదురురాగా; ద్వారకాపురంబున్ = ద్వారకానగరము; చొచ్చి = ప్రవేశించి; అందున్ = అందులో;
ఉండి = ఉండి; మగిడి = మరల; నైమిశారణ్యంబున్ = నైమిశారణ్యమున; కున్ = కు; చని = వెళ్ళి;
అందులన్ = దానిలో; ముని = ముని; పుంగవులు = ఉత్తములు; అనుమతింపన్ = అంగీకరించగా;
అచ్చటన్ = అక్కడ; ఒక్క = ఒక; మఖంబున్ = యాగమును; కావించి = చేసి; బహు = పెక్కు;

దక్షిణలున్ = దక్షిణలను {దక్షిణ - యాగాది నిర్వహించిన పురోహితులకు ఇచ్చేడి ధనాదికము};
 ఒసంగి = ఇచ్చి; అంచిత = చక్కటి; జ్ఞాన = జ్ఞానముచేత; పరిపూర్ణులు = నిండుగా కలవారు;
 అగునట్లుగా = అయ్యేలాగ; వరంబున్ = వరము; ఇచ్చి = ఇచ్చి; రేవతియును = రేవతీదేవి; తానును
 = అతను; బంధు = బంధువులతో; జ్ఞాతి = జ్ఞాతులతో; యుతంబుగా = సహా, కూడి;
 అవబృథస్నానంబు = అవబృథ స్నానము; ఆచరించి = చేసి; అనంతరంబు = తరువాత.

భావము:

“వీరు పోరు విడుచుట లేదు, శుభాశుభములు ఏమగునో? కానున్నది కాకమానదు కదా.” అని,
 అక్కడ నిలువలేక ద్వారకానగరానికి వెళ్ళిపోయాడు. ఉగ్రసేనాది బంధువులు అందరు
 బలరాముడికి ఆదరంగా స్వాగతం పలికారు. అతడు అక్కడ కొన్నాళ్ళుండి, మళ్ళీ నైమిశారణ్యానికి
 వెళ్ళాడు. అక్కడ యజ్ఞంచేసి భూరిదక్షిణలతో బ్రాహ్మణులను సంతృప్తి పరచాడు. వారికి
 సుజ్ఞానులు కమ్మని వరం అనుగ్రహించాడు. పిమ్మట, భార్య రేవతితోనూ, బంధువులతోనూ కలసి
 అవబృథస్నానం చేసాడు. అటు తరువాత...

10.2-958-చ.

విలసిత మాల్య చందన నవీన విభూషణ రత్న వస్త్రముల్
 పొలుపుగఁ దాల్చి యంచిత విభూతిఁ దలిర్చెను బూర్ణచంద్రికా
 కలిత సుధాంశురేఖ నెసకం బెసఁగన్ నిజబంధులోచనో
 త్పలచయ ముల్లసిల్లఁ బరిపాండుర చారు యశోవిలాసుడై.

టీకా:

విలసిత = ప్రకాశిస్తున్న; మాల్య = పూలదండలు; చందన = మంచిగంధము; నవీన = కొత్త;
 విభూషణ = ఆభరణములు; రత్న = మణులు; వస్త్రముల్ = బట్టలు; పొలుపుగన్ = చక్కగా; తాల్చి =
 ధరించి; అంచిత = చక్కటి; విభూతిన్ = వైభవముతో; తలిర్చెనున్ = అతిశయించి ఉండెను;
 పూర్ణచంద్రికా = నిండు పున్నమి వెన్నెల; కలిత = కలిగిన; సుధాంశు = చంద్రుని; రేఖన్ = విధముగా;
 ఎసకన్ = అతిశయముతో; బెసఁగన్ = తుళ్లగా; నిజ = తన; బంధు = బంధువుల; లోచన = కన్నులు
 అను; ఉత్పల = కలువల; చయము = సమూహములు; ఉల్లసిల్ల = వికసించగా; పరి = మిక్కిలి;

పాండుర = తెల్లని; చారు = చక్కటి; యశః = కీర్తి యొక్క; విలాసుడు = విలాసము కలవాడు; ఐ = అయ్యి.

భావము:

బలరాముడు పూలదండలు వేసుకుని, చందనం అలదుకొని, వినూత్న వస్త్రాభరణాలను ధరించాడు. అప్పుడు బలరాముడు నిండు పున్నమి చంద్రుడిలా, పరిపూర్ణ యశోభిరాముడై, బంధువుల నేత్రాలనే కలువలకు వికాసం కలిగించాడు.

10.2-959-వ.

ఇవ్విధంబున ననంతుండు నప్రమేయుండును మాయామానుష విగ్రహుండు నసంఖ్యబలశాలీయు నైన బలదేవుం డతివైభవంబున నిజపురంబు ప్రవేశించి సుఖంబుండె"నని చెప్పి యిట్లనియె.

టీకా:

ఈ = ఈ; విధంబునన్ = రీతిని; అనంతుండున్ = బలరాముడు {అనంతుడు - అంతము లేనివాడు, ఆదిశేషుడు}; అప్రమేయుండును = బలరాముడు {అప్రమేయుడు - మేరలేనివాడు, ఆదిశేషుడు}; మాయా = మాయచేత; మానుష = మానవునిగా; విగ్రహుండున్ = ఆకృతి కలవాడు; అసంఖ్య = లెక్కలేనంత; బలశాలీయున్ = మిక్కిలి బలము కలవాడు; ఐన = అయిన; బలదేవుండు = బలరాముడు; అతి = మిక్కిలి; వైభవంబునన్ = వైభవముతో; నిజ = తన; పురంబున్ = అంతఃపురమును; ప్రవేశించి = ప్రవేశించి; సుఖంబు = సుఖముగా; ఉండెన్ = ఉండెను; అని = అని; చెప్పి = చెప్పి; ఇట్లు = ఈ విధముగ; అనియె = పలికెను.

భావము:

ఆ విధంగా అంతులేని మహాబలశాలీ, మాయా మానుష వేషధారి, అనంతుడు, మేరలేని వాడు, ఆదిశేషుని అపర అవతారుడు అయిన బలరాముడు మిక్కిలి వైభవంతో ద్వారకానగరం ప్రవేశించి సుఖంగా ఉన్నాడు. అని శుకబ్రహ్మ చెప్పి, మరల పరీక్షిన్మహారాజుతో ఇలా అన్నాడు.

దశమ స్కంధము - ఉత్తర : కుచేలోపాఖ్యాన ప్రారంభంబు

10.2-960-క.

"హలధరు డమర్త్య చరితుం

డలఘు భుజాబలుఁ డొనర్చు నద్భుత కర్మం

బులు పెక్కు నాల్గు మోములు

గల మేటియు లెక్క పెట్టఁ గలఁడె నరేంద్రా!"

టీకా:

హలధరుడు = బలరాముడు; అమర్త్య = దివ్యమైన; చరితుండు = నడవడిక కలవాడు; అలఘు = అధికమైన; భుజాబలుడు = భుజబలము కలవాడు; ఒనర్చున్ = చేయును; అద్భుత = అశ్చర్యకరమైన; కర్మంబులు = పనులు; పెక్కు = అనేకమైన వానిని; నాల్గుమోములుగలమేటియు = బ్రహ్మదేవుడైనా; లెక్కపెట్టగలడె = ఎంచగలడా, ఎంచలేడు; నరేంద్రా = రాజా.

భావము:

"ఓ మహారాజా! పరీక్షిత్తు! హాలాయుధుడూ, దివ్యచారిత్రుడూ, భుజబల సంపన్నుడూ అయిన బలరాముడి అద్భుత కార్యాలను పొగడడానికి నాలుగు ముఖాలు గల బ్రహ్మదేవుడి కైనా సాధ్యంకాదు."

10.2-961-చ.

అనిన మునీంద్రుఁ గన్గొని ధరాధిపుఁ డిట్లను "పద్మపత్తలో

చనుని యనంత వీర్యగుణ సంపద వేమటు విన్న నైననుం

దనియదు చిత్త మచ్యుతకథావిభవం బొకమాటు వీనులన్

వినిన మనోజపుష్ప శరవిధుఁడు నైన విరామ మొందునే?

టీకా:

అనిన = అనగా; ముని = ముని; ఇంద్రున్ = ఉత్తముని; కన్గొని = చూసి; ధరాధిపుడు = రాజు; ఇట్లు = ఈ విధముగ; అను = అనెను; పద్మపత్రలోచనుని = కృష్ణుని; అనంత = అనంతమైన; వీర్య = పరాక్రమములు; గుణ = గుణములు; సంపదన్ = కలిమి; వేమలు = పలుసార్లు; విన్ననైనన్ = విన్నప్పటికి; తనియదు = తృప్తితీరదు; చిత్తము = మనస్సు; అచ్యుత = కృష్ణుని; కథ = వృత్తాంతముల; విభవంబు = వైభవములు; ఒక = ఒక; మాటు = సారి; వీనులన్ = చెవు లందు; వినినన్ = వినగా; మనోజ = మన్మథుని యొక్క; పుష్పశర = పూలబాణములచేత; విధుడు = కొట్టబడిన వాడు; ఐనన్ = అయినప్పటికి; విరామమున్ = విశ్రాంతి; ఒందునె = పొందునా, పొందడు.

భావము:

అలా చెప్పిన శుకమహర్షితో పరీక్షిత్తు ఇలా అన్నాడు “అంబుజాక్షుని అనంత గుణ సంపదలను గురించి, పరాక్రమ ప్రాశస్త్యాలను గురించి, ఎన్ని మార్లు విన్నా తనివితీరదు. ఒక్కసారి విష్ణు కథా వైభవాన్ని వింటే చాలు, ఎంత మన్మథ వికార పీడితు డైనా సరే మరీ మరీ వినకుండా ఉండ లేడు.

10.2-962-వ.

అదియునుం గాక.

టీకా:

అదియునున్ = అంతే; కాక = కాకుండ.

భావము:

అంతేకాకుండా....

10.2-963-చ.

హరిభజించుహస్తములు **హస్త**ము; లచ్యుతుఁగోరి మ్రొక్కు త

చ్చిరము శిరంబు; చక్రధరుఁ జేరిన చిత్తము చిత్త; మిందిరా

పరుగను దృష్టి దృష్టి; మురవైరి నుతించిన వాణి వాణి; య

క్షరుకథ లాను కర్ణములు కర్ణములై విలసిల్లుఁబో భువిన్.

టీకా:

హరిన్ = కృష్ణుని; భజియించు = అర్పించునట్టి; హస్తములు = చేతులు; హస్తములు = చేతులు;
అచ్యుతున్ = కృష్ణుని; కోరి = కావాలని; మ్రొక్కు = నమస్కరించెడి; తత్ = వాని; శిరము = తల;
శిరంబున్ = శిరము; చక్రధరున్ = కృష్ణుని; చేరిన = పొందిన; చిత్తము = మనస్సు; చిత్తము =
మనస్సు; ఇందిరావరున్ = కృష్ణుని; కను = చూచు; దృష్టి = చూపు; దృష్టి = చూపు; మురవైరి =
కృష్ణుని; నుతించిన = స్తుతించిన; వాణి = నోరు, వాక్కు; వాణి = నోరు, వాక్కు; అక్షరు = కృష్ణుని;
కథలు = కథలను; ఆను = వినెడి; కర్ణములు = చెవులు; కర్ణములు = చెవులు; ఐ = అయ్యి;
విలసిల్లుబో = తప్పక ప్రకాశించును; భువిని = భూలోకమునందు.

భావము:

హరిని పూజించే చేతులే చేతులు; అచ్యుతునికి నమస్కరించే శిరస్సే శిరస్సు; ఆ చక్రధారుని చూసే
కన్నులే కన్నులు; ఆ లక్ష్మీపతిని పొగడే నోరే నోరు; ఆ శాశ్వతుని కథలను వినే చెవులే చెవులు.

10.2-964-క.

హరిపాదతీర్థ సేవా

పరుడై విలసిల్లునట్టి భాగవతుని వి

స్ఫురితాంగము లంగము; లా

పరమేశ్వరు నెఱుంగ నాకుఁ బలుకు మునీంద్రా!"

టీకా:

హరి = కృష్ణుని; పాద = కాళ్ళు అను; తీర్థ = పుణ్యతీర్థములను; సేవా = అర్పించుట యందు; పరుడు
= నిష్ఠ కలవాడు; ఐ = అయ్యి; విలసిల్లునట్టి = విరాజిల్లెడి; భాగవతుని = భాగవత్సేవకుని యొక్క;
విస్ఫురిత = ప్రకాశించునట్టి; అంగముల్ = అవయవములు; అంగములు = అవయవములు; ఆ = ఆ

దివ్యమైన; పరమేశ్వరున్ = భగవంతుని; ఎఱుగన్ = తెలియ; నా = నా; కున్ = కు; పలుకుము = చెప్పుము; ముని = ముని; ఇంద్రా = శ్రేష్ఠుడా.

భావము:

ఓ మునీశ్వరా! శ్రీహరి పాదపద్మాలు అనే తీర్థాలను సేవించి ధన్యుడైన భాగవతుని అంగములే అంగములు. ఆ పరమాత్ముని తెలుసుకొనే మార్గం నాకు విశదీకరించి చెప్పవలసినది."

10.2-965-సీ.

అనుడు వేదవ్యాసతనయుఁ డా యభిమన్యు-

తనయునిఁ జూచి యిట్లనియెఁ బ్రీతి

"జనవర! గోవింద సఖుఁడు కుచేలుండు-

నా నొప్పు విప్రుండు మానధనుఁడు

విజ్ఞాని రాగాది విరహితస్వాంతుండు-

శాంతుండు ధర్మవత్సలుఁడు ఘనుఁడు

విజితేంద్రియుఁడు బ్రహ్మవేత్త దారిద్యంబు-

బ్రాధింప నొరులఁ గార్పణ్యవృత్తి

10.2-965.1-తే.

నడుగఁ బోవక తనకుఁ దా నబ్బినట్టి

కాసు పదివేల నిష్కముల్ గాఁదలంచి

యాత్మ మోదించి పుత్రదారాభిరక్ష

యొక విధంబున నడుపుచు నుండు; నంత

టీకా:

అనుడున్ = అనగా; వేదవ్యాసతనయుడు = శుకమహర్షి; ఆ = ఆ ప్రసిద్ధుడైన; అభిమన్యుతనయుని = పరీక్షిన్నహారాజుని; చూచి = చూసి; ఇట్లు = ఈ విధముగ; అనియెన్ = పలికెను; జనవర = రాజా; గోవింద = కృష్ణుని; సఖుడు = మిత్రుడు; కుచేలుండు = కుచేలుడు; నాన్ = అనగా; ఒప్పు = ఉండు;

విప్రుండు = బ్రాహ్మణుడు; మానధనుడు = ఆత్మాభిమాని; విజ్ఞాని = శాస్త్రజ్ఞానము కలవాడు; రాగాది = రాగద్వేషాదులు; విరహిత = లేనట్టి; స్వాంతుండు = మనస్సు కలవాడు; శాంతుండు = శాంతస్వభావి; ధర్మవత్సలుడు = ధర్మమునందు ప్రీతి కల వాడు; ఘనుడు = గొప్పవాడు; విజితేంద్రియుడు = జయించిన ఇంద్రియాలు కల వాడు; బ్రహ్మవేత్త = వేదార్థాలు తెలిసిన వాడు; దారిద్ర్యంబు = పేదరికము; బాధింపన్ = బాధపెట్టుతుండగా; ఒరులన్ = ఇతరుల; కార్పణ్యవృత్తిన్ = నీచభావముతో; అడుగన్ = అడుగుటకు; పోవక = పోకుండా; తనకుతాన్ = తనంతటదే; అబ్బినట్టి = లభించినట్టి; కాసు = కాసైనను {కాసు - రాగినాణెము, దమ్మిడిలో (రూపాయిలో 64వ వంతు కాని కానిలో 3వ వంతు దమ్మిడి) సగము అని కొందరు అంటారు, కాసున్నర ఐతే తులము అని కొందరు అంటారు}; పదివేల = పదివేలు (10000); నిష్కముల్ = నిష్కములు {నిష్కము - బంగారు నాణెము, మాడ అని కొందరు, 108 మాడలు అని కొందరు, పది రూకలు (వెండినాణెములు) అని కొందరు}; కాన్ = ఐనట్టు; తలంచి = భావించి; ఆత్మన్ = మనస్సులో; మోదించి = సంతోషించి; పుత్ర = కొడుకులు; దారా = భార్య యొక్క; అభిరక్ష = కాపాడుటను; ఒక = ఏదో ఒక; విధంబునన్ = విధముగా; నడపుచున్ = జరుపుతు; ఉండున్ = ఉన్న; అంతన్ = అప్పుడు.

భావము:

ఇలా అడిగిన ఆ అభిమన్య పుత్రునితో, వేదవ్యాస మహర్షి పుత్రుడు శుకుడు సంతోషంతో ఇలా అన్నాడు. "ఓ మహారాజా! కుచేలుడు అని శ్రీకృష్ణునికి ఒక బాల్యమిత్రుడు ఉన్నాడు. ఆ బ్రాహ్మణోత్తముడు చాలా గొప్పవాడు, అభిమానధనుడు, విజ్ఞానవంతుడు, రాగద్వేషాలు లేనివాడు, పరమశాంతమూర్తి. ధర్మవత్సరుడు, జితేంద్రియుడు, బ్రహ్మజ్ఞాన సంపన్నుడు. తన ఇంట దారిద్ర్యం దారుణంగా తాండవిస్తున్నా, ఎవరినీ దీనంగా యాచించి ఎరుగడు. తనంత తానుగా ప్రాప్తించిన కాసును కూడా పదివేలుగా భావించి, ఏదో ఒక విధంగా భార్యాపుత్రులను పోషిస్తూ వస్తున్నాడు. ఇలా ఉండగా....

10.2-966-సీ.

లలితపతివ్రతా తిలకంబు వంశాభి-

జాత్య తద్భార్య దున్నహ దరిద్ర

పీడచేఁ గడు నొచ్చి పెదవులు దడుపుచు-

శిశువు లాకటి చిచ్చుచే గృశించి

మలమల మాడుచు మానసం బెరియంగ-

బట్టె డోరెము మాకు బెట్టు మనుచు

బత్తభాజనధృతపాణులై తను జేరి-

వేడిన వీనులు సూడినట్ల

10.2-966.1-ఆ.

యైన నొకనాడు వగచి నిజాధినాథు

జేరి యిట్లని పలికె "నో జీవితేశ!

తట్టుముట్టాడు నిట్టి పేదరిక మిట్లు

నొంప దీని కుపాయ మూహింప వైతి."

టీకా:

లలిత = సుకుమారమైన; పతివ్రతా = పతివ్రత; తిలకంబున్ = ఉత్తమురాలు; వంశ =
మంచివంశమున; అభిజాత్య = పుట్టినామె; తత్ = అతని; భార్య = పెండ్లాము; దుస్సహ =
సహింపరాని; దరిద్ర = పేదరికపు; పీడ = బాధలు; చేన్ = వలన; కడున్ = మిక్కిలి; నొచ్చి = బాధపడి;
పెదవులు = పెదాలను; తడుపుచున్ = తడుపుకొనుచు; శిశువులు = పిల్లలు; ఆకటిన్ = ఆకలి అను;
చిచ్చు = మంటల; చేన్ = వలన; కృశించి = చిక్కిపోయి; మలమల = మలమల యని (మాడుట
యందలి ధన్యనుకరణ); మాడుచున్ = మాడిపోతూ; మానసంబున్ = మనస్సులో; ఎరియంగన్ =
పరితపించునట్లుగా; పట్టెడు = గుప్పెడు; ఓరెమున్ = అన్నము, తిండి; మా = మా; కున్ = కు;
పెట్టుము = పెట్టు; అనుచున్ = అంటు; పత్తభాజన = విస్తరాకులు, ఆకుదొన్నెలు; ధృత = పట్టుకొన్న;
పాణులు = చేతులు కలవారు; ఐ = అయ్యి; తనున్ = తనకు; చేరి = దగ్గరకు వచ్చి; వేడినన్ =
అడుగగా; వీనులున్ = చెవులలో; చూడినట్ల = కాల్చినట్లు; ఐనన్ = కాగా; ఒక = ఒకానొక; నాడు =
రోజు; వగచి = విచారించి; నిజ = తన; అధినాథున్ = భర్త; చేరి = దగ్గరకు వెళ్ళి; ఇట్లు = ఈ
విధముగ; అని = అని; పలికెన్ = చెప్పెను; ఓ = ఓయీ; జీవితేశా = ప్రాణనాథా; తట్టుముట్టాడు =
చుట్టుకొను; ఇట్టి = ఇలాంటి; పేదరికమున్ = దరిద్రము; ఇట్లు = ఇలా; నొంపన్ = బాధించగా; దీని =

దీని; కిన్ = కి; ఉపాయము = తొలగించుదారి; ఊహింపవు = ఆలోచించనివాడవు; ఐతి = అయ్యావు.

భావము:

కుచేలుని భార్య మహాపతివ్రత. చక్కటి వంశంలో పుట్టిని సాధ్వి బిడ్డలు ఆకలి మంట చేత కృశించి ఎండిన పెదవులను నాలుకతో తడుపుకుంటూ చేతుల్లో ఆకులూ గిన్నెలూ పట్టుకుని తల్లి వద్దకు వచ్చి పట్టెడన్నం పెట్టమని అడుగుతుంటే, ఆమె మనసు క్షోభ భరించలేకపోతోంది. అందుకని, ఆమె భర్తతో "ప్రాణేశ్వరా! ఇలా తాండవిస్తూ ఉన్న పేదరికం బాగా బాధిస్తోంది కదా. దీని గురించి మీరు ఆలోచించడం లేదు."

10.2-967-వ.

అని మఱియు నిట్లనియె.

టీకా:

అని = అని; మఱియున్ = ఇంకను; ఇట్లు = ఈ విధముగ; అనియెన్ = పలికెను.

భావము:

అని శోకంతో పలికి భర్తతో ఇంకా ఇలా అన్నది.

10.2-968-తే.

"బాలసఖుడైన యప్పద్మపత్రనేత్రుఁ

గాన నేఁగి దారిద్యాంధకార మగ్ను

లైన మము నుద్ధరింపుము; హరికృపా క

టాక్ష రవిదీప్తి వడసి మహాత్మా నీవు.

టీకా:

బాల = బాల్య; సఖుండు = మిత్రుడు; ఐనన్ = అయినట్టి; ఆ = ఆ; పద్మపత్రనేత్రుడు = కృష్ణుని; కానన్ = దర్శించుటకు; ఏగి = వెళ్ళి; దారిద్ర్య = పేదరికము అను; అంధకారమున్ = చీకటి యందు; మగ్గులు = మునిగినవారు; ఐనన్ = అయినట్టి; మమున్ = మమ్ములను; ఉద్ధరింపుము = కాపాడుము; హరి = కృష్ణుని; కృపా = దయతోడి; కటాక్ష = కడకంటిచూపు అను; రవి = సూర్యుని; దీప్తిన్ = వెలుగు; పడసి = పొంది; మహాత్మా = గొప్పబుద్ధి కలవాడా; నీవు = నీవు.

భావము:

“మహానుభావ! శ్రీకృష్ణుడు మీ బాల్యసఖుడు కదా. మీరు వెళ్ళి ఆ మహానుభావుడిని దర్శించండి. అతని కృపాకటాక్షం పొంది, దారిద్ర్యంతో తల్లడిల్లుతున్న పిల్లలను, నన్ను కాపాడండి.

10.2-969-వ.

మఱియును.

టీకా:

మఱియును = ఇంకను.

భావము:

మరి ఇంకా....

10.2-970-చ.

వరదుండు, సాధుభక్తజన**వ**త్సలుఁ, డార్తశరణ్యుఁ, డిందిరా

వరుండు, దయాపయోధి, భగ**వం**తుండు, కృష్ణుండు దాఁ గుశస్థలీ

పురమున యాదవప్రకర**ముల్** భజియింపఁగ నున్నవాఁడు; నీ

వరిగిన నిన్నుఁ జూచి విభుఁ **డ**ప్పుడ యిచ్చు ననూన సంపదల్.

టీకా:

వరదుడు = కోరిన కోరిక లిచ్చువాడు; సాధు = సుజనులైన; భక్త = భక్తులైన; జన = వారి ఎడల;
వత్సలుడు = వాత్సల్యము కలవాడు; ఆర్త = దుఃఖము పొందినవారి; శరణ్యుడు = రక్షించువాడు;
ఇందిరా = లక్ష్మీదేవి; వరుడు = భర్త; దయా = కృపకు; పయోధి = సముద్రుడు; భగవంతుడు =
షడ్గుణైశ్వర్య సంపన్నుడు; కృష్ణుడు = కృష్ణుడు; తాన్ = అతను; కుశస్థలీ = కుశస్థలి అను కుశస్థలి -
1. రైవతదుర్గమున ఉండిన ఒక పట్టణము. మధురాపురము జరాసంధునిచే కాల్యబడినవెనుక
కృష్ణునకు ఇది ముఖ్యపట్టణము అయి ఉండెను. తొలుత ఇది ఆనర్తునిచే నిర్మింపబడి
ఆనర్తదేశములకు రాజధాని అయి ఉండినట్లు తెలియవచ్చెడి.
2. దీని శ్రీరాముని కొమరుడు ఐన కుశుడు నిర్మాణము చేసెను. ఇది వింధ్యపర్వత ముఖమున
(కోసలమున) ఉండును. ఆంధ్రశబ్దరత్నాకరము, ద్వారక; పురమునన్ = పట్టణము నందు; యాదవ
= యదువంశపు వారి; ప్రకరముల్ = సమూహములు; భజియింపన్ = సేవింపగా; ఉన్నవాడు =
ఉన్నాడు; నీవు = నీవు; అరిగినన్ = వెళ్ళినచో; నిన్నున్ = నిన్ను; చూచి = చూసి; విభుడు = ప్రభువు;
అప్పుడు = అప్పుడు; ఇచ్చున్ = ఇస్తాడు; అనూన = సమస్తమైన, వెలితిలేని; సంపదల్ =
సంపదలను.

భావము:

శ్రీకృష్ణుడు ఆశ్రితులను రక్షించేవాడు; సజ్జనుల ఎడ, భక్తుల ఎడ వాత్సల్యము కలవాడు;
దయాసాగరుడు; యాదవులు తనను సేవిస్తుండగా, ఆనర్తదేశములలో కోసలమున గల
పట్టణమైన కుశస్థలీపురములో ఉన్నాడు కదా. ఒక్కసారి, ఆ శ్రీపతిని దర్శించండి. మిమ్మల్ని చూస్తే
చాలు వెంటనే ప్రభువు మీకు అనంతమైన సంపదలు అనుగ్రహిస్తాడు.

10.2-971-మ.

క్రలలోనం దను మున్నెఱుంగని మహాక్రష్టాత్ముడై నట్టి దు

ర్బలుఁ డాపత్సమయంబునన్ నిజపదాబ్జాతంబు లుల్లంబులోఁ

దలఁచన్నంతన మెచ్చి యార్తిహారుడై తన్నైన నిచ్చున్; సుని

శ్చలభక్తీన్ భజియించు వారి కిడఁడే సంపద్విశేషోన్నతుల్?"

టీకా:

కల = స్వప్నము; లోనన్ = అందైనా; తనున్ = తనను; మున్ను = మునుపు; ఎఱుంగని = తెలియనట్టి;
మహా = మిక్కిలి; కష్ట = నీచమైన; ఆత్ముడు = మనస్సు కలవాడు; ఐన్నట్టి = అయినట్టి; దుర్బలుడు =
బలహీనుడు; ఆపత్ = ఆపదలు వచ్చిన; సమయంబునన్ = అప్పుడు; నిజ = తన; పదా =
పాదములు అను; అబ్జాతంబులున్ = పద్మములను; ఉల్లంబు = మనస్సు; లోన్ = లో; తలపన్ =
తలచుకొన్న; అంతన్ = వెంటనే; మెచ్చి = మెచ్చుకొని; ఆర్తి = దుఃఖమును; హారుడు = పోగొట్టువాడు;
ఐ = అయ్యి; తన్ను = తనను; ఐనన్ = అయినను; ఇచ్చున్ = ఇచ్చివేయును; సు = మిక్కిలి; నిశ్చల =
చలింపని; భక్తిన్ = భక్తితో; భజియించు = అర్పించెడి; వారి = వారల; కిన్ = కు; ఇడడే = ఇవ్వడా,
ఇస్తాడు; సంపత్ = సంపదల, కలిమి యొక్క; విశేష = విశిష్టమైన; ఉన్నతుల్ = అధికమైనవానిని.

భావము:

కలలోకూడా తన్నెన్నడూ స్మరించని పాపాత్ముడు అయినా, ఆపదలు చుట్టముట్టి నప్పుడు,
ఒక్కసారి మనస్ఫూర్తిగా ఆ ఆశ్రిత రక్షకుడి పాదారవిందాలను మనసారా స్మరిస్తే చాలు. ఎలాంటి
వాడిని అయినా కనికరిస్తాడు. అవసరమైతే తనను తానే అర్పించుకుంటాడు కదా. అంతటి
మహనీయుడు నిరంతరం భక్తితో తనను సేవించే మీవంటి వారికి విశేషమైన సంపదలు
ఇవ్వకుండా ఉంటాడా?"

10.2-972-క.

అని చెప్పిన నమ్మానిని

సునయోక్తుల కలరి భూమిసురు డా కృష్ణుం

గన నేగుట యిహపర సా

ధనమగు నని మది దలంచి తన సతితోడన్.

టీకా:

అని = అని; చెప్పినన్ = చెప్పగా; ఆ = ఆ; మానిని = ఉత్తమురాలు; సు = మంచి; నయ =
న్యాయమైన; ఉక్తుల్ = మాటల; కున్ = కు; అలరి = సంతోషించి; భూమిసురుడు = విష్ణుడు; ఆ = ఆ

దివ్యమైన; కృష్ణన్ = కృష్ణుని; కనన్ = చూచుటకు; ఏగుట = వెళ్ళుట; ఇహ = ఈ లోక సుఖములు;
పర = పరలోక సుఖములు; సాధనము = సాధించిపెట్టినది; అగును = అగును; అని = అని; మదిన్
= మనస్సు నందు; తలంచి = అనుకొని; తన = తన యొక్క; సతి = భార్య; తోడన్ = తోటి.

భావము:

ఇలా చెప్తున్న ఆ ఇల్లాలి మాటలకు కుచేలుడు సంతోషించాడు. శ్రీకృష్ణుడిని చూడడానికి వెళ్ళడం
ఇహపర సాధనమని మనసులో అనుకుని, తన భార్యతో ఇలా అన్నాడు.

10.2-973-తే.

"నీవు సెప్పిన యట్ల రాజీవనేత్రు

పాదపద్మంబు లాశ్రయింపంగఁ జనుట

పరమశోభన మా చక్రపాణి కిప్పుడు

గాను కేమైనఁ గొంపోవఁ కలదె మనకు?"

టీకా:

నీవు = నీవు; చెప్పిన = చెప్పిన; అట్ల = విధముగనే; రాజీవనేత్రు = కృష్ణుని; పాద = పాదములు అను;
పద్మంబులన్ = పద్మములను; ఆశ్రయింపంగన్ = ఆశ్రయించుటకు; చనుట = వెళ్ళుట; పరమ =
మిక్కిలి; శోభనము = శుభప్రదమైనది; ఆ = ఆ దివ్యమైన; చక్రపాణి = కృష్ణుని; కిన్ = కి; ఇప్పుడు =
ఇప్పుడు; కానుక = బహుమానము; ఏమైనన్ = ఏమైనను; కొంపోవన్ = తీసుకొని వెళ్ళుటకు; కలదె
= ఏమైనా ఉందా; మన = మన; కున్ = కు (వద్ద).

భావము:

"నీ వన్నట్లు శ్రీకృష్ణుడిని ఆశ్రయించడం పరమ కల్యాణప్రదమే. కాని చక్రి దగ్గరికు వెళ్ళేటప్పుడు
తీసుకుని వెళ్ళడానికి కానుక ఏదయినా మన వద్ద ఉందా."

10.2-974-తే.

అనిన నయ్యింతి "యౌగాక" యనుచు విభుని

శిథిల వస్త్రంబు కొంగునఁ బృథుక తండు

లముల నొకకొన్ని ముడిచి నెయ్యమున ననుపఁ

జనియె గోవింద దర్శనోత్సాహి యగుచు.

టీకా:

అనినన్ = అనగా; ఆ = ఆ; ఇంతి = యువతి; ఔగాక = అలాగే; అనుచున్ = అంటు; విభుని = భర్త
యొక్క; శిథిల = చిరుగుల; వస్త్రంబు = బట్టల; కొంగునన్ = కొంగు నందు; బృథుకతండులముల =
వరి అటుకులు; ఒకకొన్ని = కొద్దిగా; ముడిచి = ముడివేసి; నెయ్యమునన్ = ప్రీతితో; అనుపన్ =
పంపించగా; చనియెన్ = వెళ్ళెను; గోవింద = కృష్ణుని; దర్శన = చూసెడి; ఉత్సాహి = ఉత్సాహము
కలవాడు; అగుచున్ = జెతు.

భావము:

భర్త అభిప్రాయం అంగీకరించిన కుచేలుని భార్య "అలాగే" అంది. పిమ్మట అతని చనిగిన పైట
కొంగులో కొన్ని అటుకులు ముడివేసి ప్రేమతో ప్రయాణానికి సిద్ధం చేసింది. కుచేలుడు గోవింద
దర్శనం అవుతుందనే ఉత్సాహంతో బయలుదేరాడు.

10.2-975-వ.

అట్లు సనుచుం దన మనంబున.

టీకా:

అట్లు = ఆ విధముగ; చనుచున్ = వెళ్తూ; తన = తన యొక్క; మనంబునన్ = మనస్సునందు.

భావము:

ద్వారకకు వెళుతూ దారిలో కుచేలుడు తనలో ఇలా అనుకోసాగాడు....

10.2-976-స్.

"ద్వారకానగరంబు నేరీతిఁ జొత్తును?"

భాసురాంతఃపురవాసి యైన

యప్పుండరీకాక్షు నఖిలేశు నెబ్బంగి-

దర్శింపఁ గలనొ? తద్ద్వారపాలు

"రెక్కడి విప్రుడ? విందెల వచ్చెద?"

వని యడ్డపెట్టిరే నపుడు వారి

కేమైనఁ బరిదాన మిచ్చి చొచ్చెద నన్న-

నూహింప నర్థశూన్యుండ నేను;

10.2-976.1-తే.

నయిన నా భాగ్య; మతని దయార్థదృష్టి

కాక తలపోయఁగా నొండు గలదె? యాతఁ

డేల నన్ను నుపేక్షించు? నేటిమాట?"

లనుచు నా ద్వారకాపుర ముతఁడు సొచ్చి.

టీకా:

ద్వారకానగరంబున్ = ద్వారకానగరమును; ఏ = ఏ; రీతిన్ = విధముగా; చొత్తును =

ప్రవేశించగలను; భాసుర = ప్రకాశించునట్టి; అంతఃపుర = అంతఃపురమున; వాసి = ఉండువాడు;

ఐన = అయిన; ఆ = ఆ; పుండరీకాక్షున్ = కృష్ణుని; అఖిలేశు = ఎల్లరకు ప్రభువును; ఏ = ఏ; భంగిన్ =

విధముగా; దర్శింపగలనొ = చూడగలిగెదనో; తత్ = ఆ; ద్వారపాలురు = ద్వారపాలకులు; ఎక్కడి =

ఎక్కడ ఉండు; విప్రుడవు = బ్రాహ్మణుడవు; ఇందు = ఇక్కడకు; ఏలన్ = ఎందుకు; వచ్చెదవు =

వస్తున్నావు; అని = అని; అడ్డపెట్టిరేని = అడ్డపడినచో; ఏను = నేను; అపుడు = అప్పుడు; వారి =

వారల; కున్ = కు; ఏమైన = ఏదైనను; పరిదానము = లంచము; ఇచ్చి = ఇచ్చి; చొచ్చెదన్ =

ప్రవేశించెదను; అన్నన్ = అన్నచో; ఊహింపన్ = విచారిస్తే; అర్థ = ధనము; శూన్యుండన్ =

లేనివాడను; నేను = నేను; అయిన = అయినప్పటికి; నా = నా యొక్క; భాగ్యము = అదృష్టము;

అతని = అతని; దయ = దయచేత; ఆర్థ = ద్రవించిన; దృష్టి = చూపు; కాక = తప్పించి; తలపోయగా =

అనుకోడానికి; ఒండు = మరొకటి; కలదె = ఉందా, లేదు; ఆతడు = అతను; ఏలన్ = ఎందుకు;

నన్నున్ = నన్ను; ఉపేక్షించున్ = అనాదరము చేయు ననుట; ఏటి = ఎక్కడి; మాట = మాట;
అనుచున్ = అంటు; ఆ = ఆ; ద్వారకాపురము = ద్వారకానగరమును; అతడు = అతను; చొచ్చి =
ప్రవేశించి.

భావము:

“ద్వారకలోనికి నేను ఎలా వెళ్ళగలను? అత్యంత ప్రభావవంత మైన అంతఃపురంలో ఉన్న శ్రీకృష్ణుడి
దర్శనం ఎలా లభిస్తుంది? ఒకవేళ ద్వారపాలకులు “నీవెక్కడ బ్రాహ్మణుడవయ్యా! ఇక్కడికి
ఎందుకు వచ్చావయ్యా” అని నన్ను అడ్డగిస్తే నేనేమి చేయగలను? వారికి ఏదయినా బహుమానం
ఇద్దామన్నా నేను కటికదరిదుడినే. ఏమివ్వగలను? ఇంతకూ నా అదృష్టం ఎలా ఉందో? అయినా,
ఆ శ్రీకృష్ణుని కృపాకటాక్షం తప్ప మరొక మార్గం ఏమున్నది? ఆయన నన్నెందుకు ఉపేక్షిస్తాడు?”
ఇలా అనుకుంటూ కుచేలుడు ద్వారక ప్రవేశించాడు

10.2-977-వ.

ఇట్లు ప్రవేశించి రాజమార్గంబునం జనిచని కక్ష్యాంతరంబులు గడచి చని ముందట.

టీకా:

ఇట్లు = ఈ విధముగ; ప్రవేశించి = లోనికి వెళ్ళి; రాజమార్గంబునన్ = ప్రధానవీధి వెంట; చనిచని =
వెళ్ళి; కక్ష్యా = ప్రాకారములు; అంతరంబులున్ = నడుమలను; గడచి = దాటి; చని = వెళ్ళి;
ముందటన్ = ఎదురుగా.

భావము:

ఇలా అనుకుంటూ కుచేలుడు ద్వారకాపట్టణం రాజమార్గాన ముందుకు సాగిపోయి, కొన్ని
ప్రాకారాలు దాటాక అక్కడ....

10.2-978-నీ.

విశదమై యొప్పు పోడశసహస్రాంగనా-

క్రలితవిలాస సంగ్రతిఁ దనర్చి

మహనీయ తపనీయ మణిమయగోపుర-

ప్రాసాద సౌధ హర్ష్యములు సూచి,

మనము బ్రహ్మానందమును బొందఁ గడు నుబ్బి-

సంతోషబాష్పముల్ జడిగొనంగఁ

బ్రకటమై విలసిల్లు నొక వధూమణి మంది-

రమున నింతులు చామరములు వీవఁ

10.2-978.1-తే.

దనరు మృదుహంసతూలికా తల్పమందుఁ

దానుఁ బ్రియయును బహు వినోదములఁ దనరి

మహితలావణ్య మన్మథమన్మథుండు

ననఁగఁ జూపట్టు పుండరీకాయతాక్షు.

టీకా:

విశదమై = స్పష్టముగా; ఒప్పు = ఉన్నట్టి; పోడశసహస్ర = పదహారువేల (16000); అంగనా = స్త్రీలతో;
కలిత = కూడియున్న; విలాస = విలాసములతో; సంగతిన్ = కూడు ఉండుటచేత; తనర్పి =
అతిశయించి; మహనీయ = బాగా గొప్ప; తపనీయ = బంగారపు; మణి = రత్నాలు; మయ =
పొదిగిన; గోపుర = గోపురములు; ప్రాసాద = దేవళములు; సౌధ = రాజభవనములు; హర్ష్యములు
= మిద్దిళ్ళు; చూచి = చూసి; మనము = మనస్సు; బ్రహ్మ = మిక్కుటమైన; ఆనందమును =
సంతోషమును; పొందన్ = పొందగా; కడున్ = మిక్కిలి; ఉబ్బి = ఉప్పొంగి; సంతోష = సంతోషపు;
బాష్పముల్ = కన్నీళ్ళు; జడికొనంగన్ = వర్షించగా; ప్రకటము = స్పష్టముగా; ఐ = అయ్యి; విలసిల్లు =
ప్రకాశించునట్టి; ఒక = ఒకానొక; వధూమణి = ఇల్లాలి; మందిరమునన్ = ఇంటిలో; ఇంతులు = స్త్రీలు;
చామరములు = వింజామరలు; వీవన్ = వీస్తుండగా; తనరు = అతిశయించు; మృదు = మెత్తని;
హంసతూలికా = హంసతూలికా; తల్పము = పొన్ను; అందున్ = మీద; తానున్ = తను;
ప్రియయునున్ = ప్రియురాలు; బహు = పెక్కు; వినోదములన్ = వేడులను; తనరి = కలిగుండి;
మహిత = గొప్ప; లావణ్య = లావణ్యముతో; మన్మథ = మన్మథునికే; మన్మథుండు = మోహము
పుట్టించువాడు; అనగన్ = అన్నట్లుగా; చూపట్టు = కనబడెడి; పుండరీకాయతాక్షున్ = కృష్ణుని.

భావము:

శ్రీకృష్ణుని పదహారువేల సతులతో ప్రకాశిస్తున్న సుందర సమున్నత మణిమయ స్వర్ణసౌధాలను చూసి కుచేలుడు పరమానందం చెందాడు. అతని కళ్ళలో ఆనందబాష్పాలు ప్రవించాయి. ఒక అంగన మందిరంలో మగువలు వింజామరలు వీస్తుండగా హంసతూలికాతల్పం మీద శ్రీకృష్ణుడు సతీమణితో సరసాలాడుతున్నాడు. ఆ మన్మథమన్మథుడైన మనోహర సౌందర్యమూర్తిని పద్మాక్షుని దర్శించాడు.

10.2-979-సీ.

ఇందీవరశ్యాము, వందితసుత్రాముఁ-
గరుణాలవాలు, భాసుర కపోలుఁ,
గొంతుభాలంకారుఁ, గామితమందారు-
సురుచిరలావణ్య, సుర శరణ్య
హర్యక్షనిభమధ్య, నఖిలలోకారాధ్య-
మనచక్రహస్తు, జగత్పశస్తు,
ఖగకులాధిపయానుఁ, గౌశేయపరిధానుఁ-
బున్నగశయను, నబ్జాతనయను,

10.2-979.1-తే.

మకరకుండల సదృశు, మంజుభాషు
నిరుపమాకారు, దుగ్ధసాగరవిహారు,
భూరిగుణసాంద్రు, యదుకులాంభోధి చంద్రు,
విష్ణు, రోచిష్ణు, జిష్ణు, సహిష్ణుఁ, గృష్ణు

టీకా:

ఇందీవర = నల్లకలువల వంటి; శ్యామున్ = నల్లనిఛాయకలవాడు; వందిత = నమస్కరించిన;
సుత్రామున్ = ఇంద్రుడు కలవానిని; కరుణాల = దయలకు; వాలున్ = పాదు ఐనవానిని; భాసుర =

ప్రకాశించునట్టి; కపోలున్ = చెక్కిళ్ళు కలవానిని; కౌస్తుభ = కౌస్తుభమణి; అలంకారున్ = అలంకారముకలవానిని; కామిత = కోరినవారికి; మందారున్ = కల్పవృక్షమైన వానిని; సు = మంచి; రుచిర = కాంతివంతమైన; లావణ్యున్ = లావణ్యము కలవానిని; సుర = దేవతలకు; శరణ్యున్ = రక్షకముగా ఉండువాడు; హర్యక్షము = సింహము {హర్యక్షము - పచ్చకన్నుల మృగము, సింహము}; నిభ = వంటి; మధ్యున్ = నడుము కలవానిని; అఖిల = సర్వ; లోకా = లోకములకు; ఆరాధ్యున్ = ఆరాధింపబడువాడు; ఘన = గొప్ప; చక్ర = చక్రమును; హస్తాన్ = చేతియందు కలవానిని; జగత్ = విశ్వముచేత; ప్రశస్తాన్ = స్తుతింపబడువానిని; ఖగకులాధిప = గరుడ; యాను = వాహనముగా కలవానిని; కౌశేయ = పట్టు; పరిధానున్ = బట్టలుకట్టుకొన్నవానిని; పన్నగ = ఆదిశేషునిపై; శయనున్ = పరుండువానిని; అజ్ఞాతనయనున్ = పద్మాక్షుని; మకరకుండల = మొసలికుండలములు; సత్ = చక్కటి; భూషున్ = ఆభరణములుకలవానిని; మంజు = మనోజ్ఞమైన; భాషున్ = మాట్లాడువానిని; నిరుపమ = సాటిలేని; ఆకారున్ = స్వరూపము కలవానిని; దుర్దసాగర = పాలసముద్రము నందు; విహారున్ = మెలగువానిని; భూరి = గొప్పవైన; గుణ = గుణములు; సాంద్రున్ = దట్టముగా కలవానిని; యదు = యదువు యొక్క; కుల = వంశము అను; అంభోధిన్ = సముద్రమునకు; చంద్రున్ = చంద్రుడైనవానిని; విష్ణున్ = సర్వవ్యాపకశీలుని; రోచిష్ణున్ = ప్రకాశించుశీలుని; జిష్ణున్ = జయించుశీలుని; సహిష్ణున్ = సహనశీలుని; కృష్ణున్ = కృష్ణుని.

భావము:

నల్లకలువలవంటి శ్యామలవర్ణం వాడూ; దేవేంద్రునిచేత పొగడబడేవాడూ; కృపకు నిలయమైనవాడూ; ప్రకాశించే చెక్కిళ్ళు కలవాడూ; కౌస్తుభాన్ని ధరించిన వాడూ; ఆర్థులకు కల్పవృక్షం వంటివాడూ; సౌందర్యమూర్తి; దేవతలకు దిక్కుయినవాడూ; సింహమధ్యముడూ; సకల లోకాల యందు పూజింపబడువాడూ; చక్రాయుధుడూ; జగత్తులో పేరెన్నిక గలవాడూ; గరుడవాహనుడూ; పీతాంబరధారి; ఆదిశేషునిపై శయనించేవాడూ; అరవిందాక్షుడూ; మకరకుండల భూషణుడూ; మధుర భాషణుడూ; సాటిలేని మేటి సౌందర్యం కలవాడూ; పాలసముద్రంలో విహరించే వాడూ; సుగుణ సాంద్రుడూ; యాదవకుల మనే సాగరానికి చంద్రుడూ; సర్వ వ్యాపకుడూ; ప్రకాశ వంతుడూ; జయ శీలుడూ; సహన శీలుడు అయిన శ్రీకృష్ణుడు ఆయనకు కనిపించాడు,

దశమ స్కంధము - ఉత్తర : కుచేలుని ఆదరించుట

10.2-980-మ.

కని డాయం జనునంతఁ గృష్ణుఁడు దళత్తుంజాక్షుఁ డప్పేద వి

పుని నశ్రాంత దరిద్రపీడితుఁ గృశీభూతాంగు జీర్ణాంబరున్

ఘనతృష్ణాతురచిత్తు హాస్యనిలయున్ ఖండోత్తరీయుం గుచే

లుని నల్లంతనె చూచి సంభ్రమ విలోలుండె దిగెం దల్పమున్.

టీకా:

కని = చూసి; డాయన్ = దగ్గరకు; చనున్ = పోవుచుండగా; అంత = అంతలో; కృష్ణుడు = కృష్ణుడు;
దళత్ = వికసించుచున్న; కంజా = పద్మములవంటి; అక్షుడు = కన్నులు కలవాడు; ఆ = ఆ; పేద =
బీద; విపునిన్ = బ్రాహ్మణుని; అశ్రాంత = ఎడతెగని; దరిద్ర = బీదతనముతో; పీడితున్ =
పీడింపబడువానిని; కృశీభూతున్ = చిక్కిపోయి ఉన్నవానిని; జీర్ణ = శిథిలమైన, చినిగిన; అంబరున్
= వస్త్రములు కలవానిని; ఘన = మిక్కుటమైన; తృష్ణ = ఆశచేత; ఆతుర = ఆతృత చెందిన; చిత్తున్ =
మనస్సు కలవానిని; హాస్య = హాస్యరసము; నిలయున్ = స్వభావమున కలవానిని; ఖండ =
చిరిగిన; ఉత్తరీయున్ = పైబట్ట కలవానిని; కుచేలునిన్ = కుచేలుడిని (కుచేలుడు - పాడైన చేలము
కలవాడు); అల్లంతనె = అంత దూరమునుండె; చూచి = చూసి; సంభ్రమ = తొట్టుపాటుతో;
విలోలుండు = చలించువాడు; ఐ = అయ్యి; దిగెన్ = దిగెను; తల్పమున్ = పానుపును.

భావము:

కుచేలుడు కృష్ణుడి దగ్గరకు వెళ్తుండగా నిరంతర దారిద్ర్య పీడితుడూ; కృశించిన అంగములు
కలవాడూ; చినిగిన వస్త్రములు ధరించినవాడూ; ఆశాపూరిత చిత్తుడూ; హాస్యానికి చిరునామా
ఐన వాడు; అయిన కుచేలుడు వస్తుంటే అల్లంత దూరంలో చూసిన పద్మాల రేకుల వంటి
కన్నులు కల శ్రీకృష్ణుడు ఎంతో సంభ్రమంగా గబగబా పానుపు దిగాడు.

10.2-981-క.

కర మర్థి నెదురుగాఁ జని

పరిరంభణ మాచరించి, బంధుస్నేహ

స్ఫురణం దోడ్తెచ్చి, సమా

దరమునఁ గూర్చుండఁ బెట్టెఁ దన తల్పమునన్.

టీకా:

కరము = మిక్కిలి; అర్థిన్ = ప్రీతితో; ఎదురుగాన్ = ఎదురు; చని = వెళ్ళి; పరిరంభణము = ఆలింగనము; ఆచరించి = చేసి; బంధు = బంధువుకాని; స్నేహ = మిత్రుడుకాని; స్ఫురణన్ = అన్నట్లు తోచగా; తోడ్తెచ్చి = కూడా తీసుకు వచ్చి; సమా = మిక్కిలి; ఆదరమునన్ = ఆదరణతో; కూర్చుండబెట్టెన్ = కూర్చోబెట్టుకొనెను; తన = తన యొక్క; తల్పమునన్ = మంచముమీద.

భావము:

ఆదరాభిమానాలతో కుచేలుని కెదురుగా వెళ్ళి శ్రీకృష్ణుడు అతనిని కౌగలించుకున్నాడు. స్నేహ పూర్వక అనురాగం ఉట్టిపడేలా స్వాగతం పలికి ఆప్యాయంగా తోడ్కొనివచ్చి తన పొన్ను మీద కూర్చుండ బెట్టాడు.

10.2-982-తే.

అట్లు గూర్చుండఁ బెట్టి నెయ్యమునఁ గనక

కలశ సలిలంబుచేఁ గాళ్ళు కడిగి భక్తిఁ

దజ్జలంబులు దనదు మస్తమునఁ దాల్చి

లలిత వృగమద ఘనసార మిళిత మైన.

టీకా:

అట్లు = ఆ విధముగా; కూర్చుండబెట్టి = ఆసీనునిచేసి; నెయ్యమునన్ = స్నేహభావముతో; కనక = బంగారు; కలశ = పాత్రలలోని; సలిలంబు = నీళ్ళు; చేన్ = చేత; కాళ్ళు = పాదములు; కడిగి = శుభ్రముచేసి; భక్తిన్ = భక్తితో; తత్ = ఆ; జలంబులున్ = నీళ్ళను; తనదు = తన యొక్క; మస్తమునన్

= తలపై; తాల్చి = ధరించి; లలిత = చక్కటి; మృగమద = కస్తూరి; ఘనసార = పచ్చకర్పూరము;
మిళితము = కలపబడినది; ఐన = అయినట్టి.

భావము:

అలా కుచేలుడిని కూర్చుండ బెట్టి, పిమ్మట శ్రీకృష్ణుడు బంగారు కలశంలో నీళ్ళు తీసుకు వచ్చి
ఆయన పాదాలను కడిగాడు. ఆ జలాన్ని భక్తితో శిరస్సు మీద చల్లుకున్నాడు. పిమ్మట మనోహర
మైన కస్తూరి, పచ్చకర్పూరపు మైపురాతలు తీసుకుని....

10.2-983-తే.

మలయజము మేన జొబ్బిల్ల నలది యంత

శ్రమము వాయంగఁ దాళవృంతమున విసరి

బంధురామోదకలిత ధాపంబు లొసఁగి

మించు మణిదీపముల నివాళించి మఱియు.

టీకా:

మలయజమున్ = మంచిగంధమును; మేనన్ = శరీరము నందు; జొబ్బిల్లగన్ = నిండ్లగునట్లుగా;
అలది = రాసి; అంత = పిమ్మట; శ్రమము = బడలిక; వాయన్ = తొలగునట్లు; తాళవృంతమునన్ =
తాటాకు విసనకట్టతో; విసరి = విసిరి; బంధుర = అధికమైన; ఆమోద = పరిమళముతో; కలిక =
కూడుకొన్న; ధాపంబున్ = ధూపములు; ఒసగి = ఇచ్చి; మించు = అతిశయించునట్టి; మణి =
రత్నాలు; దీపములన్ = దీపములతో; నివాళించి = ఆరతిచ్చి; మఱియున్ = ఇంకను.

భావము:

ఆ మనోజ్ఞ మైపురాతలు కుచేలుని శరీరానికి ప్రీతితో అలది, మార్గాయాసం తీరేలా స్వయంగా
ఆప్తమిత్రుడు కుచేలునికి విసన కట్టతో విసిరాడు. అగరధూపం వేసి, మణిమయ దీపాలతో
నివాళులు అర్పించాడు.

10.2-984-వ.

సురభికుసుమ మాలికలు సిగముడిం దుఱిమి, కర్పూరమిళిత తాంబూలంబు నిడి, ధేనువు
 నొసంగి, సాదరంబుగా స్వాగతం బడిగిన నప్పు డవిప్రుండు మేనం బులకాంకురంబు లంకురింప
 నానందబాష్ప జలబిందు సందోహం డయ్యె; నట్టియెడం బద్మలోచనుండు మన్నించు
 నంగనామణి యగు రుక్మిణి కరకంకణ రవంబు లొలయం జామరలు వీవం దజ్ఞాత వాతంబున
 ఘర్మసలిలంబు నివారించుచుండఁ జూచి శుద్ధాంత కాంతానివహంబులు దమ మనంబుల
 నద్భుతం బంది యిట్లనిరి.

టీకా:

సురభి = సువాసన కల; కుసుమ = పూల; మాలికలు = దండలు; సిగముడిన్ = జుట్టుముడి
 యందు; తుఱిమి = ముడిచి, పెట్టి; కర్పూర = కర్పూరము; మిళిత = కలిపిన; తాంబూలంబున్ =
 తాంబూలమును; ఇడి = ఇచ్చి; ధేనువున్ = ఆవును; ఒసంగి = ఇచ్చి; సాదరంబుగా = ఆదరణతో;
 స్వాగతంబున్ = కుశలప్రశ్నలు; అడిగినన్ = అడుగగా; అప్పుడు = అప్పుడు; ఆ = ఆ; విప్రుండు =
 బ్రాహ్మణుడు; మేనన్ = దేహమున; పులకాంకురంబులు = పులకింతలు; అంకురింపన్ = కలుగుగా;
 ఆనంద = సంతోషమువలని; బాష్ప = కన్నీటి; జల = నీటి; బిందు = బిందువుల; సందోహండు =
 సమూహము కలవాడు; అయ్యెన్ = అయ్యెను; అట్టి = అటువంటి; ఎడన్ = సమయము నందు;
 పద్మలోచనుండు = కృష్ణుడు; మన్నించు = గౌరవించు; అంగనా = భార్యలలో; మణి = ఉత్తమురాలు;
 అగు = ఐన; రుక్మిణిన్ = రుక్మిణీదేవి; కర = చేతుల; కంకణ = గాజుల; రవంబు = ధ్వనులు; ఒలయన్
 = వ్యాపించగా; చామరలు = వింజామరలు; వీవన్ = వీస్తుండగా; తత్ = వాటినుండి; జాత = పుట్టిన;
 వాతంబునన్ = గాలితోటి; ఘర్మ = చెమట; సలిలంబు = నీరు; నివారించుచుండన్ =
 తొలగించుచుండ; చూచి = చూసి; శుద్ధాంత = అంతఃపురపు; కాంతా = స్త్రీల; నివహంబులు =
 సమూహములు; తమ = వారి యొక్క; మనంబులన్ = మనస్సులందు; అద్భుతమున్ =
 ఆశ్చర్యమును; అంది = పొంది; ఇట్లు = ఈ విధముగా; అనిరి = పలికిరి.

భావము:

కుచేలుడి సిగలో పూలదండలు ముడిచి, కర్పూరతాంబూలం ఇచ్చి, గోదానం చేసి, ఆదరంగా
 కుశలప్రశ్నలు అడిగాడు. అప్పుడు కుచేలుడి శరీరం పులకించింది, కన్నుల నుండి ఆనందాశ్రువులు
 జాలువారాయి. శ్రీకృష్ణుని పట్టపురాణి రుక్మిణి చేతి కంకణాలు ఘల్లుఘల్లు మంటుంటే

వింజామరము వీచింది. ఆ చల్లని గాలికి కుచేలుని మార్గాయాసం తీరింది. ఈ దృశ్యాన్ని చూసిన అంతఃపురకాంతలు విస్మయంతో ఇలా అనుకున్నారు.

10.2-985-ఉ.

"**ఏమి** తపంబు సేసెనొకొ! **యీ** ధరణీదివిజోత్తముండు తొల్
బామున! యోగివిస్ఫుర దు**పా**స్యకుడై తనరారు నీ జగ
త్యామి రమాధినాథు నిజ**త**ల్పమునన్ వసియించి యున్నవాఁ
డీ మహనీయమూర్తి కెన**యే** మునిపుంగవు లెంతవారలున్?

టీకా:

ఏమి = ఎట్టి; తపంబున్ = తపస్సును; చేసెనొకొ = చేసినాడో; ఈ = ఈ యొక్క; ధరణీదివిజ = విప్ర;
ఉత్తముండు = ఉత్తముడు; తొల్ = పూర్వపు; బామునన్ = జన్మము నందు; యోగి = మునులచేత;
విస్ఫురత్ = మిక్కిలి ప్రసిద్ధముగా; ఉపాస్యకుడు = ఉపాసింప దగినవాడు; ఐ = అయ్యి; తనరారు =
ఒప్పునట్టి; ఈ = ఈ దివ్యమైన; జగత్స్వామిన్ = కృష్ణుని; రమాధినాథున్ = కృష్ణుని; నిజ = స్వంత;
తల్పమునన్ = పాన్పుపై; వసియించి = కూర్చుండి; ఉన్నవాడు = ఉన్నాడు; ఈ = ఈ యొక్క;
మహనీయ = గొప్పవాడైన; మూర్తి = వ్యక్తి; కిన్ = కి; ఎనయే = సమానులా, కారు; ముని = ముని;
పుంగవులు = శ్రేష్టులు; ఎంత = ఎంతటి; వారలున్ = వారైనప్పటికి.

భావము:

"ఈ బ్రాహ్మణోత్తముడు పూర్వజన్మలో ఎంతటి తపస్సు చేసాడో? మహా యోగులచేత పూజింపబడే
శ్రీపతి పరుండు పానుపు మీద అధివసించాడు. ఎంతటి మహామునులు అయినా ఈ
మహానుభావునికి సాటిరారు కదా.

10.2-986-వ.

అదియునుం గాక.

టీకా:

అదియునునే = అంతే; కాక = కాకుండా.

భావము:

అంతే కాకుండా....

10.2-987-చ.

తన మృదుతల్పమందు వనితామణి యైన రమాలలామ పొం
దును నెడఁగాఁ దలంపక యదుప్రవరుం డెదురేఁగి మోదముం
దనుకఁగఁ గొఁగిలించి యుచితక్రియలం బరితుష్టుఁ జేయుచున్
వినయమునన్ భజించె; ధరణీసురుఁ డెంతటి భాగ్యవంతుడో?"

టీకా:

తన = తన యొక్క; మృదు = మెత్తని; తల్పము = మంచము; అందున్ = మీద; వనితా = స్త్రీ; మణి = శ్రేష్ఠురాలు; ఐన = అయినట్టి; రమాలలామ = రుక్మిణీదేవి; పొందును = కూడికను; ఎడగాన్ = దూరమగుటను; తలంపక = ఎంచకుండ; యదుప్రవరుండు = కృష్ణుడు (యదుప్రవరుడు - యదు వంశావళిలోని వాడు, కృష్ణుడు); ఎదురేగి = ఎదురుగా వెళ్ళి; మోదమున్ = సంతోషము; తనుకగన్ = కలుగగా; కౌగలించి = ఆలింగనము చేసికొని; ఉచిత = తగిన; క్రియలన్ = పరిచర్యలచేత; పరితుష్టున్ = మిక్కిలి తృప్తి చెందినవాని; చేయుచున్ = చేస్తూ; వినయమునన్ = వినయముతో; భజించెన్ = సేవించెను; ధరణీసురుడు = బ్రాహ్మణుడు; ఎంతటి = ఎంత గొప్ప; భాగ్యవంతుడో = అదృష్టవంతుడోకదా.

భావము:

తన మృదుతల్పం మీద ఉన్న రుక్మిణీదేవి సాంగత్యానికి ఎడబాటు అని కూడా చూడకుండా, శ్రీకృష్ణుడు లేచి వెళ్ళి విప్రోత్తమునికి స్వాగతం చెప్పాడు. ప్రేమతో అతడిని కౌగలించుకున్నాడు.

సముచితంగా సత్కరించాడు. ఎంతో వినయంగా పూజించాడు. ఇంతటి గౌరవం పొందిన ఈ బ్రాహ్మణోత్తముడు ఎంత అదృష్టవంతుడో కదా."

10.2-988-వ.

అను నయ్యవసరంబున

టీకా:

అను = అనుకొనుచున్న; ఆ = ఆ; అవసరంబునన్ = సమయము నందు.

భావము:

ఈ విధంగా అంతఃపుర కాంతలు అనుకుంటున్న సమయంలో....

10.2-989-క.

మురసంహరుడు కుచేలుని

కరము గరంబునఁ దెమల్చి కడకన్ "మన మా

గురుగృహమున వర్తించిన

చరితము"లని కొన్ని నుడివి చతురత మఱియున్.

టీకా:

మురసంహరుడు = కృష్ణుడు {ముర సంహరుడు - మురాసురుని సంహరించిన వాడు, కృష్ణుడు};

కుచేలునిన్ = కుచేలుని యొక్క; కరమున్ = చేతిని; కరంబునన్ = చేతితో; తెమల్చి = ఒడిసి

పట్టుకొని; కడకన్ = పూని; మనము = మనము; ఆ = ఆ యొక్క; గురు = గురువు యొక్క;

గృహమునన్ = ఇంటిలో; వర్తించిన = నడచిన; చరితములు = నడవడికలు; అని = అని; కొన్ని =

కొన్నిటిని; నుడివి = చెప్పి; చతురతన్ = నేర్పరితనముతో; మఱియున్ = ఇంకను.

భావము:

కృష్ణుడు ప్రేమతో కుచేలుడి చేతిలో తన చేయి వేసి పట్టుకుని, తాము గురుకులంలో ఉన్నప్పుడు జరిగిన విశేషాలను ప్రస్తావించి, కృష్ణుడు ఆయనతో ఇలా అన్నాడు.

10.2-990-సీ.

"బ్రాహ్మణోత్తమ! వేదపాఠనలబ్ధ ద-

క్షత గల చారువంశంబు వలనఁ

బరిణయంబైనట్టి భార్య సుశీలవ-

ర్తనములఁ దగభవత్సదృశ యగునె?

తలఁచ గృహక్షేత్ర దనదార పుత్రాదు-

లందు నీ చిత్తంబు సెందకుంట

తోఁచుచున్నది; యేనుదుది లోకసంగ్రహ-

ర్థంబు కర్మాచరణంబుసేయు

10.2-990.1-తే.

గతి, మనంబులఁ గామమోహితులు గాక

యర్థిమై యుక్తకర్మంబు లాచరించి

ప్రకృతి సంబంధములు వాసి భవ్యనిష్ఠ

ద్రవిలియుందురు కొంద టుత్తములు భువిని."

టీకా:

బ్రాహ్మణ = బ్రాహ్మణ; ఉత్తమ = ఉత్తముడా; వేద = వేదములను; పాఠన = చదువు చుండుటచే; లబ్ధ = లభించిన; దక్షత = సామర్థ్యము; కల = కలిగినట్టి; చారు = చక్కటి; వంశంబున్ = వంశస్థురాలు; వలన = తోటి; పరిణయంబు = వివాహము; ఐనట్టి = అయినట్టి; భార్య = భార్య; సు = మంచి; శీల = స్వభావముచేత; వర్తనములన్ = నడవడికచేత; తగన్ = చక్కగా; భవత్ = నీకు; సదృశ = సరిపడునామె; అగునె = ఐ ఉండెనా; తలపన్ = విచారించినచో; గృహ = ఇల్లు; క్షేత్ర = పొలములు;

ధన = సంపదలు; దార = భార్య; పుత్ర = పిల్లలు; ఆదులు = మున్నగువాని; అందున్ = ఎడల; నీ = నీ
యొక్క; చిత్తంబు = మనస్సు; చెందకుండ = తగుల్కొనకుండుట; తోచుచున్నది = కనబడుతున్నది;
ఏను = నేను; తుదిన్ = చివరకు; లోక = లోకాచారమును; సంగ్రహార్థంబు = స్వీకరించుటకు; కర్మా =
కర్మములను; ఆచరణంబున్ = ఆచరించుట; చేయు = చేసిడి.
గతిన్ = విధమును; మనంబునన్ = మనస్సు; కామ = కోరికలందు; మోహితులు =
భ్రమచెందినవారు; కాకన్ = కాకుండగా; అర్థిమై = ప్రీతితో; యుక్త = తగినట్టి; కర్మంబులున్ =
కర్మలను; ఆచరించి = చేసి; ప్రకృతి = మాయా; సంబంధములున్ = సంబంధములను; వాసి =
దూరమై; భవ్య = గొప్ప; నిష్ఠన్ = నియమములతో; తవిలి = పూని; ఉందురు = ఉంటారు; కొందఱు =
కొంతమంది; ఉత్తములు = ఉత్తములు; భువిన్ = భూలోకమునందు.

భావము:

"ఓ భూసురోత్తమా! చక్కటి వేద పండితుల వంశంలో పుట్టిన సద్గుణశాలి అయిన నీ భార్య నీకు
అనుకూలంగా ప్రవర్తిస్తున్నదా? ఇంతకూ నీ మనస్సు గృహక్షేత్రాల మీద, భార్యాపుత్రుల మీద
లగ్నమైనట్లు కనిపించుట లేదు. లోకకల్యాణం కోసం నేను కర్మాచరణలో ప్రవర్తించినట్లు లోకంలో
కొందరు ఉత్తములు కామమోహాలకు వశం కాకుండా తమ విధుక్తధర్మాలను నిర్వహిస్తూ
ఉంటారు. అలాంటి వారు ప్రకృతి సంబంధాలకు అతీతంగా ఉంటూ కర్తవ్య నిష్ఠతో జీవిస్తారు."

10.2-991-వ.

అని మఱియు నిట్లనియె.

టీకా:

అని = అని; మఱియున్ = ఇంకను; ఇట్లు = ఇలా; అనియె = చెప్పెను.

భావము:

ఇలా అని శ్రీకృష్ణుడు కుచేలుడితో మరల ఇలా అన్నాడు....

10.2-992-క.

"ఎఱుగుదువె? మనము గురు మం

దిరమున వసియించి యతడు డెలుపగ వరుస

న్నెఱుగగ వలసిన యర్థము

ఁటేగి పరిజ్ఞానమహిమ ఁఱుగుట లెల్లన్."

టీకా:

ఎఱుగుదువె = గుర్తున్నదా; మనము = మనము; గురు = గురువు యొక్క; మందిరమునన్ = ఇంటిలో; వసియించి = ఉండగా; అతడు = అతను; తెలుపగన్ = చెప్పుతుండగా; వరుసన్ = క్రమముగా; ఎఱుగగన్ = తెలిసికొనుటకు; వలసిన = కావలసిన; అర్థములు = విషయములను; ఎఱిగి = తెలిసికొని; పరిజ్ఞాన = యుక్తాయుక్తముల నెరుగునట్టి; మహిమలున్ = మహత్వములు; ఎఱుగుట = తెలియుట; ఎల్లను = సర్వము.

భావము:

"మనం గురువుగారి నివాసంలో ఉన్నప్పుడు ఆచార్యుడు బోధించగా నేర్చుకోవలసినవి మనం వరుసగా నేర్చుకుని గొప్ప విజ్ఞానము గడించిన సంగతి నీకు జ్ఞాపకం ఉందా?"

10.2-993-వ.

అని మఱియు గురుప్రశంస సేయం దలంచి యిట్లనియె.

టీకా:

అని = అని; మఱియున్ = ఇంకను; గురు = గురువును; ప్రశంస = పొగడుట; చేయన్ = చేయవలెనని; తలంచి = కోరి; ఇట్లు = ఇలా; అనియె = చెప్పెను.

భావము:

ఇలా కుచేలుని పలకరిస్తున్న శ్రీకృష్ణుడు గురుప్రశంస చేయదలచి ఇలా అన్నాడు...

దశమ స్కంధము - ఉత్తర : గురుప్రశంస చేయుట

10.2-994-తే.

"తివిరి యజ్ఞానతిమిర ప్రదీపమగుచు

నవ్యయంబైన బ్రహ్మంబు ననుభవించు

భరితసత్త్వండు, సత్కర్మనిరతుఁ, డతుల

భూసురశ్రేష్ఠుఁ, డలఘుండు, బుధనుతుండు.

టీకా:

తివిరి = కోరి; అజ్ఞాన = అజ్ఞానము అను; తిమిర = చీకటికి; ప్రదీపము = వెలుగు నిచ్చునది;
అగుచున్ = ఔతు; అవ్యయంబు = నాశరహితము; ఐన = అయిన; బ్రహ్మంబును = పరమాత్మను;
అనుభవించు = అనుభవంచే తెలిసికొను; భరితసత్త్వండు = నిండుమనస్సు కలవాడు; సత్కర్మ =
పుణ్యము లందు; నిరతుడు = ఆసక్తి కలవాడు; అతుల = సాటిలేని; భూసుర = బ్రాహ్మణ; శ్రేష్ఠుడు =
ఉత్తముడు; అలఘుండు = గొప్పవాడు; బుధ = జ్ఞానులచే; నుతుండు = స్తుతింపబడువాడు.

భావము:

"మన గురువు అజ్ఞానం అనే చీకటికి దీపం లాంటివాడు; బ్రహ్మానందానుభవంలో నిమగ్నమైన
చిత్తం కలవాడు; సత్కర్మ పరాయణుడు; బ్రాహ్మణ శ్రేష్ఠుడు; పుణ్యాత్ముడు.

10.2-995-వ.

అమృహాత్మునివలన సకల వర్ణాశ్రమంబులవారికి నేను విజ్ఞానప్రదుండ నగు గురుండనై
యుండియు గురుభజనంబు పరమధర్మం బని యాచరించితి; నదిగావున.

టీకా:

ఆ = ఆ; మహాత్ముని = గొప్ప ఆత్మ కలవాని; వలన = వలన; సకల = సర్వ; వర్ణ = చతుర్వర్ణముల;
ఆశ్రమంబుల = చతురాశ్రమముల; వారి = జనుల; కిన్ = కి; నేను = నేను; విజ్ఞాన = విజ్ఞానమును;

ప్రదుండను = కలిగించువాడను; అగు = ఐన; గురుండను = గురువును; ఐ = అయ్యి; ఉండియున్ = ఉన్నప్పటికీ; గురు = గురువును; భజనంబు = సేవించుట; పరమ = ఉత్కృష్టమైన; ధర్మంబు = ధర్మము; అని = అని; ఆచరించితిన్ = చేసితిని; అదిగావున = కాబట్టి.

భావము:

సకల వర్ణాశ్రమాలవారికీ నేను నిజానికి విజ్ఞానప్రదాత అయిన గురువును అయినా గురుసేవ అత్యున్నత ధర్మము అని బోధించడం కోసం నేను కూడ గురుసేవ చేసాను. అందుచేత....

10.2-996-క.

భూసురులకెల్ల ముఖ్యుడ

నైసకల కులాశ్రమంబు లందును నెపుడున్

ధీసుజ్ఞానప్రదుఁ డన

దేశికుఁ డన నొప్పుచుండు ధృతి నెల్లెడలన్.

టీకా:

భూసురులు = విప్రులు; కున్ = కు; ఎల్లన్ = ఎల్లవారికీ; ముఖ్యుడను = ప్రధానుడను; ఐ = అయ్యి; సకల = సర్వ; కుల = చతుర్వర్ణము లందు; ఆశ్రమంబుల = చతురాశ్రమము లందు; ఎపుడున్ = ఎల్లప్పుడు; ధీ = శాస్త్రజ్ఞానము; సుజ్ఞాన = బ్రహ్మజ్ఞానము; ప్రదుడు = ఇచ్చువాడు; అనన్ = అనగా; దేశికుడు = ఉపదేశగురువు; అనన్ = అనగా; ఒప్పుచుండు = ఉంటాను; ధృతిన్ = నిశ్చయముగా; ఎల్లెడలన్ = అన్ని చోటు లందును.

భావము:

బ్రాహ్మణులలో కెల్లా ముఖ్యుడను అయి, సకల వర్ణాలకూ ఆశ్రమాలకూ జ్ఞానప్రదాతను అయి నేను ప్రకాశిస్తూ ఉంటాను.

10.2-997-తే.

అట్టి వర్ణాశ్రమంబులందు నర్థ
కుశలు లగువారు నిఖిలైక గురుడ నైన
నాదు వాక్యంబుచే భవార్థము పెలుచ
దాటుదురు మత్పదాంబుజ ధ్యానపరులు.

టీకా:

అట్టి = అటువంటి; వర్ణ = వర్ణములు; ఆశ్రమంబుల = ఆశ్రమముల; అందున్ = లోను; అర్థ =
విశదముగ తెలియుటలో; కుశలులు = నేర్పరులు; అగు = ఐన; వారు = వారు; నిఖిల =
సమస్తమునకు; ఏక = అద్వితీయమైన; గురుడను = గురువును; ఐన = అయిన; నాదు = నా యొక్క;
వాక్యంబున్ = ఆజ్ఞ; చేన్ = చేత; భవ = సంసారము అను; ఆర్థమున్ = సముద్రమును; పెలుచన్ =
శీఘ్రముగా; దాటుదురు = తరించెదరు; మత్ = నా; పద = పాదములు అను; అంబుజ =
పద్మములను; ధ్యానపరులు = ధ్యానించువారు.

భావము:

ఆ సకల వర్ణాలకు చెందిన జ్ఞానులు, లోకాలు సమస్తానికి గురుడనైన నా పలుకులను ఆలకించి,
నా పాదపద్మాలను ధ్యానిస్తూ సంసార సాగరాన్ని దాటుతారు.

10.2-998-వ.

అదియునుం గాక, సకల భూతాత్మకుండ నైన యేను దపోవ్రత యజ్ఞ దాన శమ దమాదులచేత
సంతసింపను; గురుజనంబులఁ బరమభక్తి సేవించువారలం బరిణమింతు" నని చెప్పి మఱియు
"మనము గురుమందిరమున నున్న యెడ నొక్కనాఁడు గురుపత్నీ నియుక్తులమై యింధనార్థం
బడవికిం జనిన నయ్యవసరంబున.

టీకా:

అదియునున్ = అంతే; కాకన్ = కాకుండ; సకల = సర్వ; భూత = ప్రాణుల; ఆత్మకుండును = అందు
ఉండువాడను; ఐన = అయిన; ఏను = నేను; తపః = తపస్సులచే; వ్రత = వ్రతములచే; యజ్ఞ =

యజ్ఞములచే; దాన = దానములచే; శమ = బహిరింద్రియనిగ్రహంచే; దమ = అంతరింద్రియనిగ్రహముల; చేన్ = చేత; సంతసింపను = సంతోషించను; గురు = గురువులైన; జనంబులన్ = వారిని; పరమ = మిక్కిలి; భక్తిన్ = భక్తితో; సేవించు = కొలచెడి; వారలన్ = వారిని; పరిణమింతున్ = హర్షింతును; అని = అని; చెప్పి = చెప్పి; మణియున్ = ఇంకను; మనము = మనము; గురు = గురువు యొక్క; మందరమునన్ = గృహమునందు; ఉన్న = ఉన్నట్టి; ఎడన్ = సమయము నందు; ఒక్క = ఒకానొక; నాడు = దినమున; గురు = గురువు యొక్క; పత్నీ = భార్యచేత; నియుక్తులము = పంపబడినవారము; ఐ = అయ్యి; ఇంధన = కట్టెల; అర్థంబు = కొరకు; అడవి = అడవి; కిన్ = కి; చనినన్ = వెళ్ళగా; ఆ = ఆ; అవసరంబునన్ = సమయము నందు.

భావము:

అంతే కాకుండా, సకల భూతాలలో ఆత్మగా ఉండు నేను తపోదానయజ్ఞాదులవల్ల సంతోషించను భక్తితో గురువును సేవించేవారిని ప్రేమిస్తాను." ఇలా పలికి శ్రీకృష్ణుడు కుచేలుడితో మళ్ళీ ఇలా పలికాడు. "మనం గురువు గారి ఆశ్రమంలో ఉన్న దినాలలో ఒకనాడు గురుపత్ని ఆజ్ఞానుసారం కట్టెలు తేవడానికి అడవికి వెళ్ళాము. గుర్తుంది కదూ. ఆ సమయంలో...

10.2-999-సీ.

ఘమఘమారావ సంకుల ఘోర జీమూత-

పటల సంఘన్నాభ్రభాగ మగుచు

జటుల ఝంఝానిలోత్తట సముద్ధూత నా-

నావిధ జంతుసంతాన మగుచు

జండ దిగ్దేదండ తుండ నిభాఖండ-

వారిధారాపూర్ణ వసుధ యగుచు

విద్యోతమానోగ్రవిద్యోత కిరణజి-

ద్విద్యుద్భృతిచ్చటావిభవ మగుచు

10.2-999.1-తే.

నడరి జడిగురియఁగ నినుఁ డస్తమింప

భూరినీరంధ్రనిబిడాంధకార మేచి

సూచికాభేద్యమై వస్తుగోచరంబు

గాని యట్లుండ మనము న వ్వానఁ దడిసి.

టీకా:

ఘమఘమ = ఘమఘమమను; ఆరావ = ధ్వనిచేత; సంకుల = సందడించుచున్న; ఘోర =
భయంకరమైన; జీమూత = మేఘముల; పటల = సమూహములచేత; సంఘన్న = మిక్కిలి
కమ్మబడిన; ఆభ్ర = ఆకాశ; భాగము = ప్రదేశము; అగుచున్ = జెతు; చటుల = వడిచేత
అతిశయిస్తున్న; ఝంఝానిల = వానగాలుల; ఉత్కట = సమూహముచేత; సమ = మిక్కిలి; ఉద్ఘాత
= ఎగరగొట్టబడిన; నానావిధ = వివిధ; జంతు = ప్రాణుల; సంతానము = సమూహములుగలది;
అగుచున్ = అగుచు; చండ = భయంకరమైన; దిగ్వేదండ = దిగ్గజములయొక్క; తుండ =
తొండములతో; నిభ = పోలిన; అఖండ = ఎడతెగని; వారి = నీటి; ధారా = ధారలచే; ఆపూర్ణ =
నిండిన; వసుధ = నేలకలది; అగుచున్ = అగుచు; విద్యోతమాన = మిక్కిలివెలుగుచున్న; ఖద్యోత =
సూర్యుని; కిరణ = కిరణములను; జిత = జయించుచున్న; విద్యుత్ = మెరుపుల; ద్యుతి = కాంతుల;
ఛటా = సముదయము యొక్క; విభవము = వైభవము కలది; అగుచున్ = అగుచు; అడరి =
విజృంభించి;
జడిన్ = ఎడతెగనిజల్లులుగ; కురియన్ = వర్షించుచుండ; ఇనుడు = సూర్యుడు; అస్తమింపన్ =
అస్తమించగా; భూరి = అధికమైన; నీరంధ్ర = ఆకాశమంతానిండిన; నిబిడ = దట్టమైన; అంధకారము
= చీకటి; ఏచి = పెరిగిపోయి; సూచికాభేద్యము = ఎడతెగనిది (సూచికాభేద్యము - సూచిక
(సూది) అభేద్యము (గుచ్చుటకు సందులేనిది), ఎడతెగనిది); ఐ = అయ్యి; వస్తు = వస్తువులేవియును;
గోచరంబుగాని = కనబడని; అట్లు = విధముగ; ఉండన్ = ఉండగా; మనమున్ = మనము; ఆ = ఆ;
వానన్ = వానలో; తడిసి = తడిసిపోయి.

భావము:

పెద్ద పెద్ద ఉరుములతో ఆకాశం అంతా భీకరంగా కారుమబ్బులు ఆవరించాయి; సుడిగాలులు
మహా వేగంతో వీచి అడవి జంతువులను ఎగరగొట్టసాగాయి; వర్షధారలు దిగ్గజాలతోండా లంత

పరిమాణంతో భూమిపై వర్షించాయి; మెరుపులు మిరుమిట్లు గొలిపాయి; వాన జడి పెరిగింది;
సూర్యుడు అస్తమించాడు; వర్షం ఆగలేదు; చీకట్లు దట్టంగా వ్యాపించి, కంటికి ఏమీ కనపడటం
లేదు; అలాంటి జడివానలో మనం తడిసి ముద్దయ్యాము.

10.2-1000-తే.

బయలు గొందియుఁ బెను మిఱ్ఱుపల్లములును

రహిత సహితస్థలంబు లేర్పటుపరాక

యున్న యత్తటి మనము నొండొరుల చేతు

లూతఁగాఁ గొని నడచుచు నుండునంత.

టీకా:

బయలు = బహిఃప్రదేశము; గొందియున్ = సందు; పెను = పెద్ద; మిఱ్ఱు = ఎత్తున్న ప్రదేశము;
పల్లములును = లోతుగా ఉన్న ప్రదేశము; రహిత = లేనివి; సహిత = ఉన్నవి ఐన; స్థలంబులున్ =
ప్రదేశములు; ఏర్పటుపరాక = తేడా తెలియకుండు; ఉన్న = ఉన్న; ఆ = ఆ; తఱిన్ = సమయము
నందు; మనము = మనము (ఇద్దరము); ఒండొరుల = పరస్పరము; చేతులున్ = చేతులను;
ఊతగాన్ = అసరాగా; కొని = తీసుకొని; నడుచుచున్ = నడుస్తూ; ఉండున్ = ఉండగా; అంత =
అంతట.

భావము:

త్రోవలూ దొంకలూ మిట్ట పల్లాలూ కనపడకుండా వాననీరు కప్పివేసింది; ఒకరి చేతిని ఒకరం
ఊతగా పట్టుకుని మనం ఆ అడవిలో దారి కానక తిరిగాము.

10.2-1001-క.

బిసబిస నెప్పుడు నుడుగక

విసరెడి వలిచేత వడఁకు విడువక మనముం

బస చెడి మార్గముఁ గానక

మసలితి మంతటను నంశుమతుఁడు పొడిచెన్.

టీకా:

బిసబిస = బిస్ బిస్ అను; ఎప్పుడున్ = ఎప్పుడు; ఉడుగక = ఆగకుండ; విసరెడి = వీస్తున్నట్టి; వలి = శీతగాలి, చలి; చేత = వలన; వడకు = వణుకు; విడువక = వదలకుండ; మనమున్ = మనము; పసచెడి = శక్తిపోయి; మార్గమున్ = దారి; కానక = కనబడక; మసలితిమి = అక్కడే తిరిగాము; అంతటను = పిమ్మట; అంశుమంతుడు = సూర్యుడు {అంశు మంతుడు - కిరణములు కలవాడు, సూర్యుడు}; పొడిచెన్ = ఉదయించెను.

భావము:

తీవ్రంగా వీచే గాలులకు మనం విపరీతంగా వణకసాగాం; మనం ఏం చేయలో తోచక, దిక్కు తెన్నూ తెలియక అడవిలో తెగ తిరిగాము; అప్పుడు, ఎట్టకేలకు సూర్యోదయం అయింది.

10.2-1002-క.

తెలతెలవాటెడి వేళం

గలకల మని పలికెఁ బక్షిగణ మెల్లెడలన్

మిలమిలని ప్రొద్దుపొడుపున

ధళధళ మను మెఱుఁగు దిగ్వితానము నిండెన్.

టీకా:

తెల = తెల్లగా; తెలవాటెడి = ఉదయించెడి { తెలవాటెడి వేళ - తెలవారుర్భాము - తెల్లగా వారు (అవ్వు) సమయము}; వేళన్ = సమయము నందు; కలకలమని = కలకల అని; పలికెన్ = కూసెను; పక్షి = పక్షుల; గణము = సమూహములు; ఎల్ల = అన్ని; ఎడలన్ = చోట్ల; మిలమిల = మిలమిల (మెరుస్తు); అని = అని; ప్రొద్దుపొడుపునన్ = సూర్యోదయవేళ; ధళధళమను = తళతళలాడునట్టి; మెఱుగు = వెలుగులు; దిక్ = దిక్కులు; వితానము = సమూహములు; నిండెన్ = నిండిపోయెను.

భావము:

ఇంతలో తెలతెల్లగా తెల్లవారింది. పక్షుల కలకలారావాలు వినబడుతున్నాయి. మిలమిల కాంతులు పరచుకుంటున్నాయి. సకల దిక్కుల లోనూ తళతళలాడుతూ ఉదయకాంతులు నిండాయి.

విశేషము- ఈ పద్యాన్ని పోతనగారు "తెలతెల", "కలకల", "మిలమిల", "ధళధళ" జంటపదాలు అద్భుతంగా వాడారు.

10.2-1003-క.

అప్పుడు సాందీపని మన

చొప్పురయుచు వచ్చి వానసోకునను వలిం

దెప్పిటిలుటఁ గని ఖేదం

బుప్పతిలం బలికె "నకట! యో! వటులారా!

టీకా:

అప్పుడు = అప్పుడు; సాందీపని = గురువు సాందీపనుడు; మన = మన యొక్క; చొప్పు = జాడ;
అరయుచు = వెతుకుతు; వచ్చి = వచ్చి; వాన = వర్షమున తడిసి గాలి; సోకుననున్ = తగులుటచేత;
వలిన్ = చలికి; తెప్పటిలుటన్ = తేరుకొనుచుండుట; కని = చూసి; ఖేదంబున్ = దుఃఖము;
ఉప్పతిలన్ = పొంగిపొర్లగా; పలికెన్ = అనెను; అకట = అయ్యో; ఓ = ఓయీ; వటులారా = పిల్లలూ.

భావము:

అప్పుడు, మన గురువుగారైన సాందీపని మహర్షి మనలను వెదుక్కుంటూ వచ్చాడు. వానలో తడిసి చలికి గజగజమని వణుకుతున్న మనల్ని చూసి విచారం పొంగిపొరలగా ఇలా అన్నాడు.
"అమ్మో! పిల్లలారా!....

10.2-1004-చ.

కటకట! యిట్లు మా కొఱకుఁగ్రాజనుడెంచి మహాటవిన్ సము

త్కటపరిపీడ నొందితిరి; గ్రావున శిష్యులు! మీ ఋణంబు నీఁ

గుట కిది కారణంబు సమకూరెడిఁ బో; యిట మీద మీకు వి
స్ఫుట ధనబంధుదారబహుపుత్ర విభూతి జయాయురున్నతుల్."

టీకా:

కటకట = అయ్యో; ఇట్లు = ఇలా; మా = మా; కొఱకున్ = కోసము; కాన్ = ఐ; చనుదెంచి = వచ్చి;
మహా = గొప్ప; అటవిన్ = అడవి యందు; సమ = మిక్కిలి; ఉత్కట = ఎక్కువైన; పరిపీడన్ =
శ్రమమును; ఒందితిరి = పొందారు; కావునన్ = లావుంది, కాబట్టి; శిష్యులు = శిష్యులారా; మీ = మీ
యొక్క; ఋణంబున్ = ఋణమును {ఋణము - చేసిన మేలుకు ఇంకా తీర్చని ప్రతిఫలము};
ఈగుట = తీర్చుకొనుటకు; ఇది = దీని; కారణంబు = నిమిత్తమున, వలన; సమకూరెడిబో = తప్పక
కలుగుగాక; ఇట = ఇక; మీదన్ = మీదట; మీ = మీ; కున్ = కు; విస్ఫుట = విస్తారమైన; ధన =
సంపదలు; బంధు = బంధువులు; దార = భార్య; బహు = పెక్కు మంది; పుత్ర = కొడుకులు అను;
విభూతి = వైభవములు; జయ = జయములు; ఆయుస్ = జీవితకాలము; ఉన్నతుల్ = గౌరవములు.

భావము:

మాకోసం అడవికి వచ్చి అయ్యయ్యో మీరు ఎంత ఇబ్బంది పడ్డారు. కనుక, ఓ శిష్యులారా! మీరు
మీ గురుఋణం తీర్చుకున్నారు. మీకు ధన దార బహు పుత్ర సంపదలూ దీర్ఘాయురున్నతులూ
విజయశ్రీలు చేకూరగలవు."

10.2-1005-క.

కని గారవించి యాయన

మనలం దోడ్కొనుచు నాత్మమందిరమునకుం

జనుదెంచుట లెల్లను నీ

మనమునఁ దలఁతే" యటంచు మఱియుం బలికెన్.

టీకా:

కని = చూసి; గారవించి = గారాబములు చూపి; ఆయన = ఆ గురువు; మనలన్ = మనలను;
తోడ్కొనుచున్ = కూడా తీసుకొని వెళ్తూ; ఆత్మ = తన; మందిరమునకున్ = ఇంటికి; చనుదెంచుట =
వచ్చుట; ఎల్లను = అంత; నీ = నీ యొక్క; మనమునన్ = మనసు నందు; తలతే = గుర్తు
చేసుకుంటావా; అట = అని; అంచున్ = అనుచు; మఱియున్ = ఇంకను; పలికెన్ = చెప్పెను.

భావము:

ఇలా దీవించి, పిమ్మట గురువు సాందీపని వాత్సల్యంతో మనలను తన ఆశ్రమానికి తీసుకుని
వెళ్ళాడు. ఇవన్నీ నీవు తలచుకుంటూ ఉంటావా?" అని కుచేలునితో శ్రీకృష్ణుడు మరల ఇలా
అన్నాడు.

10.2-1006-వ.

"అనఘ! మన మధ్యయనంబు సేయుచు నన్యోన్య స్నేహ వాత్సల్యంబులం జేయు కృత్యంబులు
మఱవవు గదా!" యని యవి యెల్లం దలంచి యాడు మాధవు మధురాలాపంబులు విని
యతనిం గనుంగొని కుచేలుం డిట్లనియె.

టీకా:

అనఘ = పుణ్యుడ; మనము = మనము; అధ్యయనంబు = చదువుకొనుట; చేయచున్ = చేస్తు;
అన్యోన్య = పరస్పర; స్నేహ = చెలిమిచేత; వాత్సల్యంబులన్ = ప్రీతిచేతను; చేయు = చేయునట్టి;
కృత్యంబులున్ = పనులు; మఱవవు = మరచిపోలేదు; కదా = కదా; అని = అని; అవి = వాటిని;
ఎల్లన్ = అన్నిటిని; తలచి = జ్ఞాపకము చేసుకొని; ఆడు = పలికెడి; మాధవు = కృష్ణుని; మధుర =
తీయని, ఇంపైన; ఆలాపంబులు = మాటలు; విని = విని; అతనిన్ = అతనిని; కనుంగొని = చూసి;
కుచేలుండు = కుచేలుడు; ఇట్లు = ఈ విధముగ; అనియె = పలికెను.

భావము:

"పుణ్యాత్మా! అప్పుడు, మనం చదువుకుంటూ అన్యోన్య స్నేహవాత్సల్యాలతో మెలగిన తీరులు నీవు మర్చిపోలేదు కదా?" ఈ విధంగా శ్రీకృష్ణుడు తమ చిన్ననాటి ముచ్చటలను గుర్తుచేసుకుంటూ పలికిన మధుర వచనాలను విని కుచేలుడు ఉప్పొంగిపోతూ ఇలా అన్నాడు.

10.2-1007-క.

"వనజోదర! గురుమందిర

మున మనము వసించునాడు ముదమునఁ గావిం

పని పను లెవ్వియుఁ గలవే?

విను మవి యట్లుండనిమ్ము విమలచరిత్రా!

టీకా:

వనజోదర = కృష్ణ; గురు = గురువు యొక్క; మందిరమునన్ = గృహము నందు; మనము = మనము; వసించు = ఉండెడి; నాడున్ = రోజులలో; ముదమునన్ = సంతోషముతో; కావింపన = చేయనట్టి; పనులు = పనులు; ఎవ్వియున్ = ఏమైన; కలవే = ఉన్నాయా; వినుము = వినుము; అవి = వానిని; అట్లు = అలా; ఉండనిమ్ము = ఉండనిమ్ము; విమల = నిర్మలమైన; చరిత్రా = నడవడికలవాడా.

భావము:

"ఓ సచ్చరితుడా! దామోదరా! గురువుగారి ఆశ్రమంలో సంతోషంతో మనం చేయని పనులు ఏమైనా అసలు ఉన్నాయా? అది అలా ఉండనీ కాని నా మాట విను.

10.2-1008-క.

గురుమతిఁ దలఁపఁగఁ ద్రిజగ

ధ్నురుఁ డవనం దగిన నీకు గురుఁ డనఁగా నొం

డొరుఁ డెవ్వఁ డింతయును నీ

కరయంగ విడంబనంబ యగుఁ గాదె హరీ!"

టీకా:

గురు = గొప్ప; మతిన్ = బుద్ధితో; తలపగన్ = విచారించగా; త్రిజగత్ = ముల్లోకములకు; గురుండవు = గురువవు; అనన్ = చెప్ప; తగిన = తగినట్టి; నీ = నీ; కున్ = కు; గురుడు = గురువు; అనగన్ = అనుటకు; ఒండొరుండు = ఇంకొకడు; ఎవ్వడు = ఎవరు; ఇంతయున్ = ఇదంతా; నీ = నీ; కున్ = కు; అరయంగన్ = తరచి చూసినచో; విడంబనంబు = లీలలు; అగున్ = అగును; కాదే = కాదా, అవును; హరీ = కృష్ణ.

భావము:

మురారీ! ముల్లోకాలకూ గురుడవు అన తగిన నీకు గురుడు అంటూ ఇంకొకడు ఉంటాడా? తెలివిగా ఆలోచించి చూస్తే ఇదంతా నీ లీలలే తప్ప మరేమీ కాదు."

10.2-1009-వ.

అని సాభిప్రాయంబుగాఁ బలికిన పలుకులు విని సమస్త భావాభిజ్ఞుడైన పుండరీకాక్షుండు మందస్మితవదనారవిందుం డగుచు నతనిం జూచి "నీవిచ్చటికి వచ్చునప్పుడు నాయందుల భక్తింజేసి నాకు నుపాయనంబుగ నేమి పదార్థంబు దెచ్చితి? వప్పదార్థంబు లేశమాత్రంబైనఁ బదివేలుగా నంగీకరింతు; నట్లుగాక నీచవర్తనుండై మద్భక్తిం దగులని దుష్టాత్ముండు హేమాచలతుల్యుడైన పదార్థంబు నొసంగిన నది నా మనంబునకు సమ్మతంబు గాదు; కావున.

టీకా:

అని = అని; సాభిప్రాయంబుగాన్ = సాభిప్రాయముగా; పలికిన = చెప్పిన; పలుకులు = మాటలు; విని = విని; సమస్త = ఎల్లవారి; భావ = అభిప్రాయములు; అభిజ్ఞుండు = తెలిసినవాడు; ఐన = అయిన; పుండరీకాక్షుండు = కృష్ణుడు; మందస్మిత = చిరునవ్వు గల; వదన = మోము అను; అరవిందుండు = పద్మములు కలవాడు; అగుచున్ = ఔతు; అతనిన్ = అతనిని; చూచి = చూసి; నీవు = నీవు; ఇచ్చటి = ఇక్కడ; కి = కి; వచ్చునప్పుడు = వచ్చేటప్పుడు; నా = నా; అందుల = ఎడల; భక్తిన్ = భక్తిచేత; నా = నా; కున్ = కు; ఉపాయనంబు = కానుక; కన్ = అగునట్లు; ఏమి = ఏ; పదార్థంబున్ = పదార్థమును; తెచ్చితి = తీసుకొని వచ్చావు; ఆ = ఆ; పదార్థంబున్ = వస్తువును; లేశమాత్రంబు =

రవ్వంత; ఐనన్ = అయినను; పదివేలు = పదివేలు (10000); కాన్ = ఐనట్లు; అంగీకరింతున్ = గ్రహించెదను; అట్లుగాక = అలాకాకుండా; నీచ = అల్పబుద్ధికల; వర్తనుడు = నడవడిక కలవాడు; మత్ = నా యొక్క; భక్తిన్ = భక్తి యందు; తగులని = ఆసక్తి లేని; దుష్టాత్ముండు = దుష్టుడు; హేమా = బంగారపు; అచల = కొండ; తుల్యంబు = అంత; ఐనన్ = అయినట్టి; పదార్థంబున్ = వస్తువును; ఒసంగినన్ = ఇచ్చినను; అది = అది; నా = నా; మనంబున్ = మనస్సున; కున్ = కు; సమ్మతంబు = అంగీకారము; కాదు = కాదు; కావునన్ = కాబట్టి.

భావము:

గోవిందుడు సకల ప్రాణుల మనసులోని భావాలను ఎరిగిన వాడు, కనుక సాభిప్రాయంగా కుచేలుడు పలికిన ఈ పలుకులలోని అంతర్యాన్ని గ్రహించాడు. మందస్మిత వదనారవిందుడై కుచేలుడితో "నీ విక్కడికి వస్తూ నా కోసం ఏమి తెచ్చావు? ఆ వస్తువు లేశమైనా పదివేలుగా స్వీకరిస్తాను. నాపై భక్తి లేని నీచుడు మేరుపర్వత మంత పదార్థం ఇచ్చినా, అది నాకు అంగీకారం కాదు. అందుచేత...

10.2-1010-క.

దళమైనఁ బుష్పమైనను

ఫలమైనను సలిలమైనఁ బాయని భక్తిం

గొలిచిన జను లర్పించిన

నెలమిన్ రుచిరాన్నముగనె యేను భుజింతున్.

టీకా:

దళము = ఆకుల రెమ్మ; ఐనన్ = అయినను; పుష్పము = పువ్వు; ఐనను = అయినను; ఫలము = పండు; ఐనను = అయినను; సలిలము = నీళ్ళు; ఐనన్ = అయినను; పాయని = విడువని; భక్తిన్ = భక్తితో; కొలిచినన్ = సేవించినచో; జనులు = మానవులు; అర్పించిన = ఇచ్చినచో; ఎలమిన్ = ప్రితితో; రుచిర = పరిశుద్ధమైన; అన్నము = అన్నము; కనె = అయినట్లే; ఏను = నేను; భుజింతున్ = ఆరగించెదను.

భావము:

పత్రమైనా ఫలమైనా పుష్పమైనా జలమైనా సరే భక్తితో నాకు సమర్పిస్తే దానిని మధురాన్నంగా భావించి స్వీకరిస్తాను."

10.2-1011-క.

అని పద్మోదరుఁ డాడిన

వినయోక్తుల కాత్మ నలరి విప్రుఁడు దాఁ దె

చ్చిన యడుకులు దగ నర్పిం

పను నేరక మోము వాంచి పలుకక యున్నన్.

టీకా:

అని = అని; పద్మోదరుడు = కృష్ణుడు; ఆడిన = పలికిన; వినయోక్తులు = వినయ పూరిత మాటలు;
కున్ = కు; ఆత్మన్ = మనస్సులో; అలరి = సంతోషించి; విప్రుడు = బ్రాహ్మణుడు; తాన్ = తాను;
తెచ్చిన = తీసుకు వచ్చినట్టి; అడుకులున్ = అటుకులను; తగన్ = తగినట్లు; అర్పింపనేరక =
ఇవ్వలేక; మోము = ముఖమును; వాంచి = వంచి; పలుకక = ఏమీ మాట్లాడుకుండ; ఉన్నన్ = ఉండగా.

భావము:

అనిన పద్మనాభుడి వినయ పూరిత వాక్కులకు కుచేలుడు సంతోషించాడు. తాను తీసుకు వచ్చిన అటుకులను అర్పించలేక తలవంచుకుని మౌనంగా ఉన్నాడు.

దశమ స్కంధము - ఉత్తర : అటుకు లారగించుట

10.2-1012-వ.

అవిష్టుండు సనుదెంచిన కార్యంబు కృష్ణుండు దన దివ్యచిత్తంబున నెఱింగి "యితండు పూర్వభవంబున నైశ్వర్యకాముండై నన్ను సేవింపండైన నిక్కుచేలుండు నిజకాంతాముఖోల్లాసంబుకొఱకు నా యొద్దకుఁ జనుదెంచిన వాఁ; డీతనికి నింద్రాదులకుం

బడయ రాని బహువిధంబులైన సంపద్విశేషంబు లీక్షణంబు యొడఁగూర్పవలయు" నని తలంచి
యతండు జీర్ణవస్త్రంబు కొంగున ముడిచి తెచ్చిన యడుకుల ముడియఁ గని "యిది యేమి" యని
యొయ్యన నమ్ముడియఁ దనకరకమలంబుల విడిచి యయ్యడుకులు కొన్ని పుచ్చుకొని "యివియ
సకల లోకంబులను, నన్నును బరితృప్తిం బొందింపఁ జాలు" నని యప్పుడు.

టీకా:

ఆ = ఆ; విప్రుండు = బ్రాహ్మణుడు; చనుదెంచిన = వచ్చిన; కార్యంబున్ = పని; కృష్ణుండు = కృష్ణుడు;
తన = తన; దివ్య = దివ్యమైన; చిత్తంబునన్ = మనసు నందు; ఎఱింగి = తెలిసి; ఇతండు = ఇతను;
పూర్వ = ముందటి; భవంబునన్ = జన్మము నందు; ఐశ్వర్యకాముండు = సంపదలు కోరినవాడు; ఐ
= అయ్య; నన్నున్ = నన్ను; సేవింపండు = సేవించినవాడు కాడు; ఐన = అయినట్టి; ఈ = ఈ;
కుచేలుండు = కుచేలుడు; నిజ = తన; కాంతా = భార్య యొక్క; ముఖ = ముఖమున; ఉల్లాసంబు =
సంతోషము; కొఱకున్ = కోసము; నా = నా; ఒద్ద = దగ్గర; కున్ = కు; చనుదెంచినాడు = వచ్చాడు;
ఇతని = ఇతని; కిన్ = కి; ఇంద్ర = ఇంద్రుడు; ఆదుల = మున్నగువారి; కున్ = కి; పడయరాని =
పొందలేని; బహు = పెక్కు; విధంబులు = విధములు; ఐన = అయిన; సంపత్ = సంపదల;
విశేషంబులున్ = అధికములు కలుగుట; ఈ = ఈ; క్షణంబు = క్షణములోనే; ఒడగూర్పన్ =
కలుగజేయవలెను; అని = అని; తలంచి = అనుకొని, ఆలోచించి; అతండు = అతను; జీర్ణ =
శిథిలమౌతున్న; వస్త్రంబున్ = బట్ట యొక్క; కొంగునన్ = మూల యందు; ముడిచి = ముడివేసి;
తెచ్చిన = తీసుకు వచ్చినట్టి; అడుకులున్ = అటుకులను; ముడియన్ = మూటను; కని = చూసి; ఇది
= ఇది; ఏమి = ఏమిటి; అని = అని; ఒయ్యనన్ = మెల్లిగా; ఆ = ఆ; ముడియన్ = ముడిని; తన = తన
యొక్క; కర = చేతులు అను; కమలంబులన్ = కమలములతోటి; విడిచి = విప్పి; ఆ = ఆ;
అడుకులున్ = అటుకులను; కొన్ని = కొన్నిటిని; పుచ్చుకొని = తీసుకొని; ఇవియ = ఇవే; సకల = ఎల్ల;
లోకంబులను = లోకములను; నన్నున్ = నన్ను; పరితృప్తిం = సంతృప్తి; పొందింపన్ =
పొందించుటకు; చాలును = సరిపడును; అని = అని; అప్పుడు = అప్పుడు.

భావము:

కుచేలుడు వచ్చిన కారణాన్ని శ్రీకృష్ణుడు గ్రహించాడు. పూర్వజన్మ నుండి ఇతడు ఐశ్వర్యాన్ని కోరి
నన్ను సేవించినవాడు కాదు. ఇప్పుడు తన భార్య సంతోషం కోసం నా దగ్గరకు వచ్చాడు. కావున

ఇంద్రాదులకు సైతం లభించని సకల సంపదల్ని ఈక్షణమే ఇతనికి ఇవ్వాలని భగవంతుడు భావించాడు. తన చినిగిన ఉత్తరీయంలో ముడివేసి కుచేలుడు తీసుకువచ్చిన అటుకులను చూసి, కృష్ణుడు ఆలా అన్నాడు. ఇదేమిటి అని అడుగుతూ ముడి విప్పి అటుకులు గుప్పెడు తీసుకున్నాడు, "నాకూ సమస్త లోకాలకూ సంతృప్తి కలిగించడానికి ఇవి చాలు." అంటూ కృష్ణుడు ఆ అటుకుల్ని ఆరగించాడు.

10.2-1013-క.

మురహారుడు పిడికెడ డడుకులు

రర మొప్పుగ నారగించి కౌతూహల్యై

మణియును బిడికెడు గొనఁ ద

త్కర మప్పుడు పట్టె గమల కరకమలములన్.

టీకా:

మురహారుడు = కృష్ణుడు; పిడికెడు = గుప్పెడు; అడుకులు = అటుకులు; కరము = మిక్కిలి; ఒప్పగన్ = యుక్తముగా; ఆరగించి = తిని; కౌతూహలి = కుతూహలము కలవాడు; ఐ = అయ్య; మణియును = మరికొంచెము; పిడికెడు = గుప్పెడు; గొనన్ = తీసుకొనగా; తత్ = అతని; కరమున్ = చేతిని; అప్పుడు = అప్పుడు; పట్టెన్ = పట్టుకొనెను; కమల = రుక్మిణీదేవి; కర = చేతులు అను; కమలములన్ = పద్మములతో.

భావము:

శ్రీపతి తీసుకున్న ఆ పిడికెడు అటుకుల్ని ఆదరంగా తిన్న తరువాత, మళ్ళీ ఇంకొక్క పిడికెడు తీసుకుంటున్నాడు. ఇంతలో, రుక్మిణీదేవి తన రెండు చేతులతో భర్త చేయి పట్టుకుని వారిస్తూ ఇలా అన్నది.

10.2-1014-క.

"సౌం పారగ నతనికి బహు

సంపద లందింప నివియ చాలును నిక భ

క్షింపగ వలవదు త్రిజగ

త్సంపత్కర! దేవదేవ! సర్వాత్మ! హరీ! "

టీకా:

సాంపారగన్ = చక్కగా కలుగను; అతని = అతని; కిన్ = కి; బహు = పెక్కు; సంపదలన్ = సంపదలను; అందింపన్ = ఇచ్చుటకు; ఇవియ = ఇవే; చాలునున్ = సరిపడును; ఇక = మరికొంచెము; భక్షింపగన్ = తినుట; వలవదు = వద్దు; త్రిజగత్సంపత్కర = కృష్ణ {త్రిజగత్సంపత్కరుడు - ముల్లోకములకు సంపదలను కలుగజేయువాడు, విష్ణువు}; దేవదేవ = కృష్ణ {దేవదేవుడు - దేవతలకు దేవుడు, విష్ణువు}; సర్వాత్మ = కృష్ణ {సర్వాత్మ - జగత్తు అంతయు తానైన వాడు, విష్ణువు}; హరీ = కృష్ణ.

భావము:

"దేవాదిదేవా! సకలాంతరాత్మా! శ్రీహరీ! ముజ్జగాలకు సంపద లొసగు వాడా! ఈ కుచేలుడికి సకల సంపదలను అందించడానికి మీరు ఆరగించిన గుప్పెడు అటుకులే చాలు. ఇక భక్షించకండి."

10.2-1015-వ.

అని యిట్లు వారించె; నక్కుచేలుండును నా రాత్రి గోవిందు మందిరంబునఁ దనకు హృదయానందకరంబు లగు వివిధ పదార్థంబు లనుభవించి, మృదుల శయ్యాతలంబున నిద్రించి తన మనంబునం దన్ను సమధిక స్వర్గభోగానుభవుంగాఁ దలంచుచు మఱునాఁ డరుణోదయంబున మేల్కని కాలోచితకృత్యంబులు దీర్చి, యిందిరారమణుండు దన్నుఁ గొంత దవ్వనిపి యామంత్రితం జేయఁ జనుచు నందనందన సందర్శనానంద లోలాత్ముండై తన మనంబున నిట్లనియె.

టీకా:

అని = అని; ఇట్లు = ఈ విధముగ; వారించెన్ = ఆపెను; ఆ = ఆ; కుచేలుండునున్ = కుచేలుడు; ఆ = ఆ; రాత్రి = రాత్రి; గోవిందు = కృష్ణుని; మందిరంబునన్ = గృహము నందు; తన = అతని; కున్ = కి;

హృదయ = మనస్సున; కున్ = కు; ఆనంద = ఆనందమును; కరంబులు = కలిగించెడివి; అగు =
 ఐన; వివిధ = నానా విధములైన; పదార్థంబులన్ = వస్తువులను; అనుభవించి = భుజించి; మృదుల
 = సున్నితమైన; శయ్యాతలంబునన్ = మంచముమీద; నిద్రించి = నిద్రపోయి; తన = అతని యొక్క;
 మనంబునన్ = మనస్సు నందు; తన్ను = తనను; సమధిక = మిక్కిలి అధికమైన; స్వర్గ =
 స్వర్గలోకపు; భోగ = సుఖముల వంటివి; అనుభవున్ = అనుభవించువాని; కాన్ = ఐనట్లు;
 తలంచుచున్ = భావించుచు; మఱు = తరువాతి; నాడు = రోజు; అరుణోదయంబునన్ =
 తెల్లవారగట్ల; మేల్కొని = నిద్రలేచి; కాల = సమయమునకు; ఉచిత = చేయవలసిన; కృత్యంబులు =
 పనులు (దంతధావన, సంధ్యోపాసనాది నిత్యకృత్యములు); తీర్చి = చేసుకొని; ఇందిరారమణుండు =
 కృష్ణుడు; తన్నున్ = తనను; కొంత = కొద్ది; దవ్వు = దూరము; అనిపి = సాగనంపి;
 ఆమంత్రితుంజేయగా = సెలవిచ్చి పంపగా; చనుచున్ = వెళ్తు; నందనందన = కృష్ణుని; సందర్శన =
 చూసిన; ఆనంద = ఆనందముతో; లోలాత్ముండు = చలిస్తున్న మనసు గల వాడు; ఐ = అయ్యి; తన
 = అతని యొక్క; మనంబునన్ = మనసు నందు; ఇట్లు = ఈ విధముగ; అనియె = పలికెను;

భావము:

అలా భర్తను రుక్మిణీదేవి వారించింది. పిమ్మట, కుచేలుడు నాటి రాత్రి శ్రీకృష్ణుని మందిరంలో తనకు
 ఇష్టమైన రకరకాల పదార్థాలు అన్నీ భుజించాడు. మెత్తని పానుపు మీద పవళించి తాను
 స్వర్గభోగాన్ని అనుభవిస్తున్నంతగా సంతోషించాడు. మరునాడు తెలవారగానే అతడు
 కాలకృత్యాలు అన్నీ తీర్చుకుని, తన ఊరికి బయలుదేరాడు. శ్రీకృష్ణుడు తన అప్తమిత్రుడిని
 కొంతదూరం కూడా వచ్చి సాగనంపాడు. ఆ నందనందనుడు అయిన శ్రీకృష్ణుని దర్శించిన
 ఆనందంతో నిండిన అక్కటతో కుచేలుడు వెళుతూ తనలో తాను ఇలా అనుకున్నాడు.

10.2-1016-క.

"నా పుణ్య మరయ నెట్టిదొ

యా పుణ్యనిధిం, బ్రశాంతు, నచ్యుతు, నఖిల

వ్యాపకు, బ్రహ్మణ్యునిఁ, జి

ద్రూపకుఁ, బురుషోత్తమునిఁ, బరుం గనుఁగొంటిన్.

టీకా:

నా = నా యొక్క; పుణ్యము = అదృష్టము; ఎట్టిదో = ఎంత గొప్పదో; అరయన్ = విచారించగా; ఎట్టిదో = ఎటువంటిదో; ఆ = ఆ; పుణ్య = పుణ్యములకు; నిధిన్ = ఉనికి పట్టయినవాని; ప్రశాంతున్ = మిక్కిలి శాంతరూపుని; అచ్యుతున్ = కృష్ణుని; అఖిలవ్యాపకున్ = సర్వవ్యాపి యైనవానిని; బ్రహ్మణ్యునిన్ = వేదప్రదిపాదకుని; చిద్రూపకున్ = జ్ఞానస్వరూపు డైనవానిని; పురుషోత్తమునిన్ = కృష్ణుని; పరున్ = సర్వాతీతుని; కనుగొంటిని = చూసితిని;

భావము:

“ఆహా ఏమి నాపుణ్యం? ఆ పుణ్యాల రాశిని; పరమ శాంతుని; అచ్యుతుని; అఖిల వ్యాపకుని; చిన్నయ స్వరూపుని; పర మాత్మను; పురు షోత్తముని; శ్రీకృష్ణపరమాత్మను దర్శించ గలిగాను.

10.2-1017-సీ.

పరికింపఁ గృపణస్వభావుండ నై నట్టి-

యే నేడ? నిఖిలావనీశ్వరి యగు

నిందిరాదేవికి నెనయంగ నిత్య ని-

వాసుడై యొప్పు న వ్వాసుదేవుఁ

డేడ? న స్ఫుర్తిమై దోడఁబుట్టిన వాని-

కైవడిఁ గౌఁగిటఁ రదియఁ జేర్చి

దైవంబుగా నన్ను భావించి నిజతల్ప-

మున నుంచి సత్మియల్ పూనినడపి

10.2-1017.1-తే.

చారు నిజవధూ కరసరోజాత కలిత

చామరానిలమున గతశ్రమునిఁ జేసి

శ్రీకుచాలిప్త చందనాంచితకరాజ్ఞ

తలములను నడ్డు లొత్తె వత్సలత మెఱసి.

టీకా:

పరికింపన్ = తరచిచూసినచో; కృపణ = లోభపూరితమైన; స్వభావుండన్ = లక్షణములు
కలవాడను; ఐన = అయినట్టి; ఏన్ = నేను; ఏడన్ = ఎక్కడ; నిఖిల = సమస్తమైన; అవనీ =
లోకములకు; ఈశ్వరి = సర్వనియామకురాలు; అగు = ఐన; ఇందిరాదేవి = లక్ష్మీదేవి; కిన్ = కి;
ఎనయంగన్ = పొందికగా; నిత్య = శాశ్వతమైన; నివాసుడు = నివాసస్థానమైనవాడు; ఐ = అయ్యి;
ఒప్పు = ఉండెడి; ఆ = ఆ; వాసుదేవుడు = కృష్ణుడు; ఏడన్ = ఎక్కడ; అర్థిమైన్ = ప్రీతితో; తోడబుట్టిన
= సహోదరుడైన; వాని = అతని; కైవడిన్ = వలె; కౌగిటన్ = కౌగిట్లో; కదియన్ = దగ్గరకు; చేర్చి =
తీసుకొని; దైవంబు = దేవుని; కాన్ = ఐనట్లు; నన్నున్ = నన్ను; భావించి = అనుకొని; నిజ = తన;
తల్పమునన్ = పానుపున; ఉంచి = కూర్చుండపెట్టి; సత్మియల్ = మర్యాదలు; పూని = పట్టుగా;
నడపి = జరిపించి.

చారు = మనోజ్ఞమైన; నిజ = తన; వధూ = భార్య యొక్క; కర = చేయి అను; సరోజాత =
పద్మమునందు; కలిత = ఉన్నట్టి; చామర = వింజామర, విసనకట్ట; అనిలమునన్ = గాలి వలన; గత
= తొలగిన; శ్రముని = శ్రమకలవానిని; చేసి = చేసి; శ్రీ = లక్ష్మీ అంశయైన రుక్మిణి; కుచ =
స్తనములందు; ఆలిప్త = పూయబడిన; చందన = మంచిగంధముచేత; అంచిత = అలంకరింపబడిన;
కర = చేతులను; అబ్జములను = కమలములచేత; అడ్డులు = కాళ్ళు, అడుగులు; ఒత్తెన్ = పిసికెను;
వత్సలతన్ = ప్రేమతో; మెఱసి = అతిశయించి.

భావము:

మందుడను అయిన నే నెక్కడ? లక్ష్మికి నిత్యనివాస మైన వాసుదేవు డెక్కడ? అచ్యుతుడు
అనురాగంతో నన్ను తన తోడబుట్టినవాడిలా కౌగిట చేర్చాడు. దేవుడితో సమానమైన వాడిలా
భావించి తన పానుపు మీద కూర్చోబెట్టుకున్నాడు. పూని నన్ను గొప్పగా సత్కరించాడు. ఆయన
పట్టపుదేవి రుక్మిణీదేవి నాకు వింజామర వీచింది. నా శ్రమను పోగొట్టింది. అతిశయించిన
వాత్సల్యంతో శ్రీకృష్ణుడే సాక్షాత్తు లక్ష్మీదేవిని లాలించే తన చందనాలు అలదిన పాణిపల్లవాలతో
ఆప్యాయంగా నా పాదా లొత్తాడు.

కావున.

టీకా:

కావునన్ = అందుచేత.

భావము:

కాబట్టి....

10.2-1019-ఉ.

శ్రీనిధి యిట్లు నన్ను బచరించి ఘనంబుగ విత్త మేమియు
న్నీని తెలింగు గానబడె; నెన్న దరిద్రుడు సంపదంధుడై
కానక తన్ను జేరఁ దని కాక శ్రితార్తి హరుండు సత్కృపాం
భోనిధి సర్వవస్తుపరిపూర్ణునిగా నను జేయకుండునే?"

టీకా:

శ్రీనిధి = కృష్ణుడు {శ్రీనిధి - సంపదలకు నిలయమైనవాడు, కృష్ణుడు}; ఇట్లు = ఈ విధముగా; నన్నున్
= నన్ను; పచరించి = గౌరవించి; విత్తము = ధనము, డబ్బులు; ఏమియున్ = ఏమికూడ; ఈని =
ఇవ్వని; తెలింగు = విధము; కానబడెన్ = కనబడుతున్నది; ఎన్నన్ = తరచిచూడగా; దరిద్రుడు =
పేదవాడు; సంపద = సంపదలచేత; అంధుడు = కళ్ళు కనబడనివాడు; ఐ = అయ్యి; కానక =
తెలిసికొనలేక; తన్నున్ = తనను; చేరడు = ఆశ్రయించడు; అని = అని; కాక = తప్పించి; శ్రిత =
ఆశ్రయించినవారి; ఆర్తిన్ = ఆర్తిని; హరుండు = తొలగించువాడు; సత్ = మిక్కిలి; కృపా = దయకు;
అంభోనిధి = సముద్రుడు; సర్వ = సమస్తమైన; వస్తు = పదార్థములు; పరిపూర్ణునిన్ = సమృద్ధిగా
కలవాని; కాన్ = ఔనట్లు; ననున్ = నన్ను; చేయకుండునె = చేయకుండా ఉండునా.

భావము:

మహా సంపన్నుడు అయిన శ్రీకృష్ణుడు నన్ను గొప్పగా సత్కరించాడు. కానీ దరిద్రుడుకి సంపదలు లభిస్తే గర్వాంధుడై తనను సేవించడని కాబోలు ధనము మాత్రం ఏమీ ఇవ్వలేదు అనుకుంటాను. లేకపోతే ఆశ్రితజనుల ఆర్తిని బాపే అంబుజాక్షుడు, అపార కృపా సముద్రుడు, నాకు సకల సంపదలు అనుగ్రహించకుండా ఉంటాడా?"

10.2-1020-వ.

అని తన మనంబున వితర్కించుచు నిజపురంబునకుఁ జనిచని ముందట.

టీకా:

అని = అని; తన = తన యొక్క; మనంబునన్ = మనస్సునందు; వితర్కించుచున్ = తలపోసికొనుచు; నిజ = తన; పురంబున్ = ఊరికి; చనిచని = వెళ్ళిపోయి; ముందటన్ = ఎదుట.

భావము:

ఈ మాదిరి ఆలోచనలతో కుచేలుడు పయనించి తన ఊరికి చేరుకున్నాడు. అక్కడ కుచేలుడు తన కట్టెదుట....

10.2-1021-సీ.

భానుచంద్రప్రభా భాసమానస్వర్ణ-

చంద్రకాంతోపల సౌధములునుఁ

గలకంఠ శుక నీలకంఠ సముత్కంఠ-

మానిత కూజితోద్భానములును

పుల్లసీతాంభోజ హల్లక కఘోర-

కైరవోల్లసిత కాస్తూరములును

మణిమయ కనక కంక్షణ ముఖాభరణ వి-

భ్రాజిత దాసదాసీజనములుఁ

10.2-1021.1-తే.

గలిగి చెలువొందు సదనంబుఁ గాంచి విస్మ
యమునుఁ బొందుచు "నెట్టి పుణ్యాత్ముఁ డుండు
నిలయ మొక్కొ! యపూర్వమై నెగడె మహిత
వైభవోన్నత లక్ష్మీనివాస మగుచు."

టీకా:

భాను = సూర్యునివంటి; చంద్ర = చంద్రునివంటి; ప్రభా = కాంతులచే; భాసమాన = ప్రకాశించుచున్న;
స్వర్ణ = బంగారు; చంద్రకాంతోపల = చలువరాళ్ళు; సౌధములను = మేడలు; కలకంఠ =
పావురముల; శుక = చిలుకల; నీలకంఠ = నెమళ్ళు; సమ = మిక్కిలి; ఉత్కంఠ = తహతహలతో;
మానిత = గౌరవింపబడిన; కూజిత = కూతలు కల; ఉద్యానములును = ఉద్యానవనములు; పుల్ల =
వికసించిన; సిత = తెల్లని; అంభోజ = తామరలతోచేత; హల్లక = ఎఱ్ఱకలువలు చేత; కష్టార =
కలువపూలచేత; కైరవ = తెల్లకలులవలు చేత; ఉల్లసిత = ప్రకాశించునట్టి; కాసారములును =
చెరువులును; మణి = రత్నాలు; మయ = పొదిగిన; కనక = బంగారు; కంకణ = చేతిగాజులు; ముఖ =
మున్నగు; ఆభరణ = భూషణములచేత; విభ్రాజిత = మిక్కిలిమెరుస్తున్న; దాస = సేవకులు; దాసీ =
సేవకురాళ్ళు; కలిగి = ఉండి.

చెలువొందు = అందగించుచున్న; సదనంబున్ = భవనమును; కాంచి = చూసి; విస్మయమునున్ =
ఆశ్చర్యమును; పొందుచున్ = పొందుతు; ఎట్టి = ఎంతటి గొప్ప; పుణ్యాత్ముడు = పుణ్యపురుషుడు;
ఉండు = ఉండెడి; నిలయమొక్కొ = నివాసమొకదా; అపూర్వము = అద్భుతమైనది; ఐ = అయ్యి;
నెగడెన్ = అతిశయించెన్; మహిత = గొప్ప; వైభవ = వైభవములతో; ఉన్నత = మేలైన; లక్మీ =
సంపదలకు; నివాసము = నిలయము; అగుచున్ = జెతు.

భావము:

సూర్యచంద్రుల కాంతితో ప్రకాశించే పాలరాతి మేడలు, శుక, పిక్, మయూరాల కూజితాలతో
అలరారే చక్కటి ఉద్యానవనాలు, వికసించిన అనేక వన్నెల తామరలతో కలువలతో
కనులపండువుగా ఉన్న సరోవరాలు, మణికంకణాలు మున్నగు రకరకాల భూషణాలూ ధరించి

ప్రకాశిస్తున్న దాస దాసీజనము కలిగిన భవనాన్ని చూసి ఆశ్చర్యపోయాడు."ఏ పుణ్యాత్ముని
భవనమో ఇది సిరిసంపదలకు నిలయముగా అపూర్వంగా ప్రకాశిస్తున్నది."

10.2-1022-వ.

అని తలపోయుచున్న యవసరంబున.

టీకా:

అని = అని; తలపోయుచున్న = అనుకొనుచున్నట్టి; అవసరంబునన్ = సమయము నందు.

భావము:

ఇలా అనుకుంటూ సంకోచిస్తున్న సమయంలో...

10.2-1023-తే.

దివిజ వనితలఁ బోలెడు తెఱవ లపుడు

డాయ నేతెంచి "యిందు విచ్చేయు" డనుచు

విమల సంగీత నృత్య వాద్యములు సెలఁగ

గరిమఁ దోడ్కొని చని రంతిపురమునకును.

టీకా:

దివిజ = దేవతా; వనితలన్ = స్త్రీలను; పోలెడు = పోలుచున్నట్టి; తెఱవలు = యువతులు {తెఱవ -
తెఱ (తీరైన) వా (ఆమె), స్త్రీ}; అపుడు = అప్పుడు; డాయన్ = దగ్గరకు; ఏరెంచి = వచ్చి; ఇందు =
ఇటువైపు; విచ్చేయుడు = రండి; అనుచు = అంటు; విమల = నిర్మలమైన; సంగీత = పాటలు; నృత్య =
ఆటలు; వాద్యములు = వాయిద్యములు; చెలగన్ = చెలరేగగా; గరిమన్ = గౌరవముతో; తోడ్కొని =
కూడా తీసుకొని; చనిరి = వెళ్ళిరి; అంతిపురమున్ = లోపలి గృహమున; కును = కు.

భావము:

దేవకాంతల వంటి యువతులు కుచేలుని దగ్గరకు వచ్చి, "ఇటు దయచేయండి." అంటూ స్వాగతం పలికారు. సంగీత నృత్య వాద్యాలతో అతడిని అంతఃపురం లోనికి తీసుకుని వెళ్ళారు.

10.2-1024-వ.

ఇట్లు సనుదేర నతని భార్య యైన సతీలలామంబు దన మనంబున నానందరసమగ్న యగుచు.

టీకా:

ఇట్లు = ఈ విధముగా; చనుదేర = రాగా; అతని = అతని యొక్క; భార్య = పెండ్లాము; ఐన = అయినట్టి; సతీ = స్త్రీ; లలామంబు = ఉత్తమురాలు; తన = తన యొక్క; మనంబునన్ = మనస్సు నందు; ఆనందరస = ఆనందరసమున; మగ్న = మునిగిన ఆమె; అగుచున్ = జెతు.

భావము:

కుచేలుడు ఇలా వస్తుండటం చూసిన ఆయన భార్య చాలా సంతోషించింది.

10.2-1025-సీ.

తన విభురాక ముందటఁ గని మనమున-

హర్షించి వైభవం బులర మనుజ

కామినీరూపంబు గైకొన్న యిందిరా-

వనిత చందంబునఁ దనరుచున్న

కలకంఠి తన వాలుఁగన్నుల క్రేవల-

నానందబాష్పంబు లంకురింప

నతని పాదంబుల కాత్మలో మ్రొక్కి భా-

వంబున నాలింగనంబు సేసె

10.2-1025.1-తే.

నాధరాదేవుఁ డతుల దివ్యాంబరాభ

రణ విభూషితలై రతిరాజ సాయ

క్రముల గతి నొప్పు పరిచారిక్రలు భజింప

లలిత సౌభాగ్య యగు నిజ లలనఁ జూచి.

టీకా:

తన = తన యొక్క; విభు = భర్త; రాకన్ = వచ్చుటను; ముందటన్ = ఎదురుగా; కని = చూసి;
మనమునన్ = మనస్సునందు; హర్షించి = ఆనందించి; వైభవంబులు = వైభవములు; అలరన్ =
వికసించగా; మనుజు = మానవ; కామినీ = స్త్రీ; రూపంబున్ = రూపమును; కైకొన్న = వహించినట్టి;
ఇందిరా = లక్ష్మీ; వనిత = దేవి; చందంబునన్ = వలె; తనరుచున్న = ఒప్పుచున్న; కలకంఠి = స్త్రీ
{కలకంఠి - కోకిల వంటి కంఠస్వరము కలామె, స్త్రీ}; తన = తన యొక్క; వాలుఁగన్నులక్రేవల =
కడకన్నులందు {వాలుఁగన్నులక్రేవలు - దీర్ఘములైనకన్నుల చివరలు, కడకన్నులు}; ఆనంద =
సంతోషమువలని; బాష్పంబులున్ = కన్నీరు; అంకురింపన్ = ఊరుతుండగ; అతనిన్ = అతని;
పాదంబుల్ = కాళ్ళ; కున్ = కు; ఆత్మ = మనస్సు; లోన్ = అందు; మ్రొక్కి = నమస్కరించి;
భావంబునన్ = మనస్సునందు; ఆలింగనంబు = కౌగలించుకొనుట; చేసెన్ = చేసెను; ఆ = ఆ.
ధరాదేవుడు = బ్రాహ్మణుడు {ధరాదేవుడు - భూమిపైని దేవుడు, విప్రుడు}; అతుల = సాటిలోని; దివ్య
= దివ్యమైన; అంబర = బట్టలు; ఆభరణ = అలంకారములతో; విభూషితలు =
అలంకరింపబడినవారు; ఐ = అయ్యి; రతిరాజు = మన్మథుని; సాయకముల = బాణముల; గతిన్ =
వలె; ఒప్పు = చక్కగా ఉన్న; పరిచారికలు = సేవకురాండ్రు; భజింపన్ = సేవిస్తుండగా; లలిత =
మనోజ్ఞమైన; సౌభాగ్య = సౌభాగ్యవతి; అగు = ఐన; నిజ = తన; లలనన్ = భార్యను, స్త్రీని; చూచి =
చూసి.

భావము:

ఆ ఇల్లాలు తన భర్త ఎదురుగా వస్తుంటే చూసి, ఎంతో ఆనందంతో ఎదురువచ్చింది. అప్పుడు
ఆమె అపర మహాలక్ష్మిలా ఉంది. ఆమె కనుకొలకుల్లో ఆనందభాషాలు రాలుతున్నాయి.
మనస్సులోనే భర్త పాదాలకు నమస్కరించి, కౌగలించుకుంది. దివ్యాంబరాలూ ఆభరణాలు ధరించి

మన్మథుడి బాణాల లాగ ఉన్న పరిచారికల సేవలందుకుంటూ ఐశ్వర్యంతో తులతూగే తన భార్యను కుచేలుడు చూసాడు.

10.2-1026-క.

ఆ నారీరత్నంబునుఁ

దానును ననురాగరసము ద్రళుకొత్తఁగ ని

త్యానందము నొందుచుఁ బెం

పూనిన హరిలబ్ధ వైభవోన్నతి మెఱయన్.

టీకా:

ఆ = ఆ; నారీ = స్త్రీ; రత్నంబును = శ్రేష్ఠురాలు; తానునున్ = అతను; అనురాగరసము = ప్రేమరసము; త్రళుకొత్తగా = చిగురించగా; నిత్య = ఎన్నడు చెడని; ఆనందమున్ = ఆనందమును; ఒందుచున్ = పొందుతు; పెంపూనిన = అతిశయించిన; హరి = కృష్ణునివలన; లబ్ధ = లభించిన; వైభవ = వైభవముల; ఉన్నతిన్ = పెంపుతో; మెఱయన్ = ప్రకాశింపగా.

భావము:

కృష్ణుని అనుగ్రహంవలన కలిగిన ఐశ్వర్య వైభవాలకు ఆ భార్యాభర్తలు ఇద్దరకూ సరికొత్త అన్యోన్యానురాగాలు చిగురిస్తుండగా అపారమైన ఆనందాన్ని పొందారు.

10.2-1027-సీ.

క్రమనీయ పద్మరాగస్తంభకంబులుఁ-

గౌమరారు పటికంపుఁ గుడ్యములును

మరకత నవరత్నమయ కవాటంబులుఁ-

గీలిత హరి నీల జాలకములు

దీపిత చంద్రకాంతోపల వేదులు-

నంచిత వివిధ పదార్థములును

దగు హంసతూలికా తల్పంబులును హేమ-

లాలిత శయనస్థలములుఁ దనరు

10.2-1027.1-తే.

సమధికోత్తుంగ భద్రపీఠముల సిరులు

మానితోన్నత చతురంతయానములును

వలయు సద్వస్తు పరిపూర్ణ వాటికలును

గలిగి చెలువొందు మందిరం బెలమిఁ జొచ్చి.

టీకా:

కమనీయ = మనోహరమైన; పద్మరాగ = పద్మరాగమణులు పొదగబడిన; స్తంభకంబులు = స్తంభములును; కొమరారు = మనోజ్ఞమైన; పటికంపు = స్ఫటికముల; కుడ్యములును = గోడలును; మరకత = మరకతములును; నవరత్నమయ = వజ్రము, వైడూర్యము, గోమేధికము, పుష్కరాగము, నీలము, మరకతము, మాణిక్యము, విద్రుమము, మౌక్తికము అను తొమ్మిది మణులున్న; కవాటంబులున్ = తలుపులు; కీలిత = పొదగబడిన; హరినీల = ఇంద్రనీలాల; జాలకములు = కిటికీలు; దీపిత = ప్రకాశవంతమైన; చంద్రకాంతోపల = చలువరాళ్ళు; వేదులున్ = వేదికలు; అంచిత = ఒప్పిదమైన; వివిధ = అనేక రకములైన; పదార్థములును = పదార్థములును; తగు = సరియైన; హంసతూలికా = హంసల మెత్తని యీకలు నింపిన; తల్పంబులును = శయ్యలును; హేమ = బంగారపు; లాలిత = అందమైన; శయనస్థలములున్ = పడకటిళ్ళును ; తనరు = ఒప్పు; సమధిక = మిక్కిల అధికమైన; ఉత్తుంగ = ఎత్తైన; భద్రపీఠముల = పీఠములు; సిరులు = వైభవములు; మానిత = చక్కటి; ఉన్నత = గొప్ప; చతురంతయానములును = పల్లకీలు {చతురంతయానము - నాలుగుకాళ్ళు (బొంగులు) కల పల్లకీ}; వలయు = అవసరమైన; సత్ = మంచి; వస్తు = వస్తువులతో; పరిపూర్ణ = నిండుగా ఉన్నట్టి; వాటికలును = గదుల వరుసలు; కలిగి = ఉండి; చెలువొందు = అందగించు; మందిరంబున్ = గృహమును; ఎలమిన్ = వికాసముతో; చొచ్చి = ప్రవేశించి.

భావము:

పద్మరాగాలు తాపిన చిరుస్తంభాలు; చలువరాతితో నిర్మించిన గోడలు; మరకతమణులు
నవరత్నాలు పొదిగిన గుమ్మాలు, తలుపులు; ఇంద్రనీలాల కిటికీలు; అందగించే చంద్రకాంత
శిలావేదికలు; బహువిధ పదార్థాలు; హంసతూలికా తల్పాలు; స్వర్ణమయ శయన మందిరాలు;
వైభవోపేతమైన ఉన్నత పీఠములు; చక్కటి నాలుగు బొంగుల పల్లకీలు; కావలసిన సమస్త
వస్తువులతో నిండుగా ఉన్న వాటికలు; కలిగి అందాలు చిందే ఆ భవనం లోనికి కుచేలుడు
సతీసమేతంగా ఆనందంగా ప్రవేశించాడు.

10.2-1028-వ.

సుఖంబున నుండు నట్టియెడం దనకు మనోవికారంబులు పొడమకుండ వర్తించుచు,
నిర్మలంబగు తన మనంబున నిట్లను; "నింతకాలం బత్తంత దురంతంబగు
దారిద్ర్యదుఃఖార్థవంబున మునింగి యున్న నాకుం గడపటఁ గలిగిన విభవంబున నిప్పుడు.

టీకా:

సుఖంబునన్ = సౌఖ్యములతో; ఉండునట్టి = ఉన్నట్టి; ఎడన్ = వేళ; తన = తన; కున్ = కు; మనః =
మనస్సు నందు; వికారంబులు = వక్రతలు; పొడమకుండన్ = పుట్టకుండ; వర్తించుచున్ =
మెలగుతు; నిర్మలంబు = స్వచ్ఛమైనది; అగు = ఐన; తన = తన; మనంబునన్ = మనస్సు నందు;
ఇట్లు = ఈ విధముగా; అనున్ = అనుకొనును; ఇంతకాలంబు = ఇంతవరకు; దురంతంబు =
దాటరానిది; అగు = ఐన; దారిద్ర్య = పేదరికము అను; దుఃఖ = దుఃఖపూరితమైన; ఆర్థవంబునన్ =
సముద్రము నందు; మునింగి = ములిగిపోయి; ఉన్న = ఉన్నట్టి; నా = నా; కున్ = కు; కడపటన్ =
చివరకు; కలిగిన = లభించిన; విభవంబునన్ = వైభవముచేత; ఇప్పుడు = ఇప్పుడు.

భావము:

కుచేలుడు ఆ దివ్యభవనంలో ఎలాంటి మనోవికారాలకూ లోనుకాకుండా సుఖంగా జీవిస్తూ, తన
నిర్మలమైన మనసున ఇలా అనుకున్నాడు "ఇన్నాళ్ళూ దుర్భరమైన దారిద్ర్య దుఃఖసాగరంలో
తపించాను. ఇప్పుడు చివరికి ఈ వైభవం కలిగింది.

10.2-1029-ఆ.

ఎన్నఁ గ్రొత్త లైన యిట్టి సంపదలు నా
కబ్బు టెల్ల హరిదయావలోక
నమునఁ జేసి కాదె! నళినాక్షసన్నిధి
కర్థి నగుచు నేను నరుగుటయును.

టీకా:

ఎన్నన్ = ఎంచి చూసినచో; క్రొత్తలు = నూతనములు; ఐన = అయిన; ఇట్టి = ఇటువంటి; సంపదలు
= కలుములు; నా = నా; కున్ = కు; అబ్బుట = పట్టుట, కలుగుట; ఎల్లన్ = అంతా; హరి = కృష్ణుని;
దయా = కృపతోకూడిన; అవలోకనమునన్ = చూపు; చేసి = వలన; కాదె = కాదా, అవును; నళినాక్షు
= కృష్ణుని; సన్నిధి = వద్ద; కున్ = కు; అర్థిన్ = కోరువాడను; అగుచున్ = జెతు; నేను = నేను;
అరుగుటయున్ = వెళ్ళుట.

భావము:

ఈ సరిక్రొత్త సంపదలు సమస్తం శ్రీహరి కృపాకటాక్షం వలననే నాకు ప్రాప్తించాయి కదా. నేను
శ్రీకృష్ణుని సన్నిధికి అర్థకాంక్షతో వెళ్ళడం....

10.2-1030-క.

నను నా వృత్తాంతంబును
దన మనమునఁ గనియు నేమి దడవక ననుఁ బొ
మ్మని యీ సంపద లెల్లను
నొనరఁగ నొడఁగూర్చి నన్ను నొడయునిఁ జేసెన్.

టీకా:

ననున్ = నన్ను; నా = నా యొక్క; వృత్తాంతంబును = విషయమును; తన = తన యొక్క;
మనమునన్ = మనస్సు నందు; కనియున్ = తెలిసికొనినను; ఏమి = ఏమియును; తడవక=

ఆలస్యము చేయక; ననున్ = నన్ను; పొమ్ము = వెళ్ళు; అని = అని; ఈ = ఈ; సంపదలు = సంపదలు;
ఎల్లనున్ = సమస్తమును; ఒనరన్ = చక్కగా; ఒడగూర్చి = కలుగజేసి; నన్నున్ = నన్ను; ఒడయునిన్
= ప్రభువును; చేసెన్ = చేసెను.

భావము:

ఆ మహానుభావుడు నా సంగతి అంతా గ్రహించినా నన్నేమీ అడగలేదు. నాకు వీడ్కోలిచ్చి
పంపాడు. ఈ సకల సంపదలూ అనుగ్రహించి ధనవంతుడిని చేసాడు.

10.2-1031-వ.

అట్టి పురుషోత్తముండు భక్తినిష్ఠులైన సజ్జనులు లేశమాత్రంబగు పదార్థంబైన భక్తి పూర్వకంబుగా
సమర్పించిన నది కోటిగుణితంబుగాఁ గైకొని మన్నించుటకు నిదియ దృష్టాంతంబు గాదె! మలిన
దేహుండును, జీర్ణాంబురుండు నని చిత్తంబున హేయంబుగాఁ బాటింపక నా చేనున్న యడుకు
లాదరంబున నారగించి నన్నుం గృతార్థునిం జేయుట యతని నిర్వేతుక దయయ కాదె! యట్టి
కారుణ్యసాగరుండైన గోవిందుని చరణారవిందంబుల యందుల భక్తి ప్రతిభవంబునఁ
గలుగుంగాక!" యని యప్పుండరీకాక్షుని యందుల భక్తి తాత్పర్యంబునం దగిలి పత్నీసమేతుండై
నిఖిల భోగంబులయందు నాసక్తిం బొరయక, రాగాది విరహితుండును నిర్వికారుండును నై
యఖిలక్రియలందు ననంతని యనంత ధ్యాన సుధారసంబునం జొక్కుచు విగత బంధనుండై
యపవర్గ ప్రాప్తి నొందె; మఱియును.

టీకా:

అట్టి = అటువంటి; పురుషోత్తముండు = కృష్ణుడు {పురుషోత్తముడు - పురుషులలో ఉత్తముడు,
విష్ణువు}; భక్తి = భక్తి యందు; నిష్ఠలు = నిష్ఠ కలవారు; ఐన = అయిన; సజ్జనులు = సత్పురుషులు;
లేశమాత్రంబు = రవ్వంత; అగు = ఐన; పదార్థంబు = వస్తువు; ఐనన్ = అయినప్పటికీ; భక్తి = భక్తి;
పూర్వకంబు = తోకూడినది; కాన్ = అగునట్లు; సమర్పించినన్ = ఇచ్చినట్లే; అది = దానిని; కోటి =
వందలక్షలు (1,00,00,000); గుణితంబు = రెట్లు; కాన్ = ఐనట్లు; కైకొని = పరిగ్రహించి; మన్నించుట =
మన్ననచేయు ననుట; కున్ = కు; ఇదియ = ఇదే; దృష్టాంతంబు = ఉదాహరణ; కాదె = కాదా,
అవును; మలిన = మాసిపోయిన; దేహుండును = శరీరము కలవాడు; జీర్ణ = చిరిగిపోయిన;

అంబరుండును = బట్టలు కట్టుకున్నవాడు; అని = అని; చిత్తంబునన్ = మనస్సు నందు;
 హేయంబుగాన్ = రోతగా; పాటింపక = తలపక; నా = నా; చేన్ = చేతిలో; ఉన్న = ఉన్నట్టి;
 అడుకులున్ = అటుకులను; ఆదరంబునన్ = మన్ననతో; ఆరగించి = తిని; నన్నున్ = నన్ను;
 కృతార్థునిన్ = ధన్యునిగా; చేయుట = చేయుట; అతని = అతని యొక్క; నిర్వేతుక = అకారణమైన;
 దయయ = కృపయే; కాదె = కాదా, అవును; అట్టి = అటువంటి; కారుణ్య = దయకు; సాగరుండు =
 సముద్రమువంటివాడు; ఐన = అయిన; గోవిందుని = కృష్ణుని; చరణ = పాదములను;
 అరవిందంబులన్ = పద్మముల; అందులన్ = ఎడలి; భక్తి = భక్తి; ప్రతి = ప్రతి ఒక్క; భవంబునన్ =
 జన్మ యందు; కలుగుంగాక = కలగవలెను; అని = అని; ఆ = ఆ; పుండరీకాక్షున్ = కృష్ణుని;
 అందులన్ = ఎడలి; భక్తి = భక్తి; తాత్పర్యంబులన్ = భావన లందు; తగిలి = లగ్నమై; పత్నీ = భార్యతో;
 సమేతుండు = కూడినవాడు; ఐ = అయ్యి; నిఖిల = సర్వ; భోగంబుల = సౌఖ్యముల; అందున్ =
 లోను; ఆసక్తిన్ = ఆపేక్ష యందు; పొరయక = పొర్లక, పొందకుండ; రాగ = తగులములు;
 విరహితుండును = లేనివాడు; నిర్వికారుండునున్ = వికారము లేని వాడు; ఐ = అయ్యి; అఖిల =
 సమస్తమైన; క్రియలు = పనులు; అందున్ = లోను; అనంతని = కృష్ణుని {అనంతుడు - దేశ కాల
 వస్తు భేదము లందును అంతము లేని వాడు, విష్ణువు}; అనంత = ఎడతెగని; ధ్యాన =
 ధ్యానించుటలోని; సుధారసంబునన్ = అమృతము నందు; చొక్కుచు = సోలుతు; విగత = తొలగిన;
 బంధనుడు = బంధనములు కలవాడు; ఐ = అయ్యి; అపవర్గప్రాప్తిన్ = మోక్షమును {అపవర్గప్రాప్తి -
 పరలోకము లభించుట, మోక్షము}; ఒందెన్ = పొందెను; మఱియును = ఇంకను.

భావము:

భగవంతుడు, భక్తితత్పరులైన సజ్జనులు సమర్పించిన వస్తువు రవ్వంతే అయినా దానిని
 కోటానుకోట్లుగా స్వీకరించి, భక్తులను అనుగ్రహిస్తాడు అనడానికి నా వృత్తాంతమే తార్కాణం.
 మాసిన నా శరీరాన్ని చినిగిన బట్టలను చూసి శ్రీకృష్ణుడు మనస్సులో నైనా ఏవగించుకోలేదు. నా
 దగ్గర ఉన్న అటుకులను ప్రీతిగా ఆరగించాడు. నన్ను ధన్యుణ్ణి చేయడం దామోదరుని
 నిర్వేతుకవాత్సల్యం మాత్రమే. అంతటి కరుణాసాగరుడైన గోవిందుని పాదారవిందాల మీద నాకు
 నిండైన భక్తి నెలకొని ఉండు గాక." అని ఈ మాదిరి తలుస్తూ హరిస్మరణం మరువకుండా
 కుచేలుడు తన ఇల్లాలితో కలసి జీవించాడు. భోగాలపై ఆసక్తి లేకుండా, రాగద్వేషాది ద్వంద్వాలకు

అతీతుడై, నిర్వికారుడై, హరిభక్తి సుధారస వాహినిలో ఓలలాడుతూ, భవబంధాలను బాసి మోక్షాన్ని అందుకున్నాడు. మఱియును...

10.2-1032-ఆ.

దేవదేవుఁ, డఖిల భావజ్ఞుఁ, డాశ్రిత
వరదుఁ డైన హరికి ధరణిసురులు
దైవతములు గాన ధారుణీదివిజల
కంటె దైవ మొకఁడు కలడె భువిని?

టీకా:

దేవదేవుడు = భగవంతుడు {దేవదేవుడు - దేవతలకు దేవుడు, విష్ణువు}; అఖిలభావజ్ఞుడు = భగవంతుడు {అఖిల భావజ్ఞుడు - సర్వుల తాత్పర్యములు తెలిసిన వాడు, విష్ణువు}; ఆశ్రితవరదుడు = భగవంతుడు {ఆశ్రిత వరదుడు - ఆశ్రయించినవారికి కోరికలు తీర్చు వాడు}; ఐన = అయినట్టి; హరి = కృష్ణుని; కిన్ = కి; ధరణిసురులు = బ్రాహ్మణులు; దైవతములు = దేవతలు; కానన్ = కాబట్టి; ధారుణీదివిజల = బ్రాహ్మణుల; కంటెన్ = కంటె; దైవము = దేవుడు; ఒకడు = మరొకడు; కలడె = ఉన్నాడా, లేడు; భువిని = భూలోకము నందు.

భావము:

దేవదేవుడైన వాసుదేవుడికి తెలియని విషయం లేదు; భక్తవత్సలు డగు హరికి బ్రాహ్మణులు అంటే దైవ సమానులు; తరచిచూస్తే, భూలోకంలో వారి కంటే వేరే దైవం లేడు.

10.2-1033-క.

ముఠహరుఁ డిట్లు కుచేలుని
చరితార్థునిఁ జేసినట్టి చరితము విను స
త్పురుషుల కిహపరసుఖములు
హరిభక్తియు యశముఁ గలుగు నవనీనాథా!"

టీకా:

మురహారుడు = కృష్ణుడు; ఇట్లు = ఈ విధముగా; కుచేలుని = కుచేలుడిని; చరితార్థునిన్ =
ధన్యునిగా; చేసినట్టి = చేసిన; చరితము = వృత్తాంతము; విను = వినెడి; సత్పురుషుల = సజ్జనుల;
కున్ = కు; ఇహ = ఇహలోకపు; పర = పరలోకపు; సుఖములు = సౌఖ్యములు; హరి = కృష్ణుని;
భక్తియున్ = భక్తి; యశము = కీర్తి; కలుగున్ = లభించును; అవనీనాథ = రాజా.

భావము:

ఓ రాజా! మురాసురుని సంహరించిన శ్రీకృష్ణుడు కుచేలుని చరితార్థుడినిగా చేసిన ఈ వృత్తాంతం
విన్న వారికి ఇహపర సుఖాలూ, హరిభక్తి, యశస్సు కలుగుతాయి." అని శుకుడు పరీక్షిత్తుతో
చెప్పాడు.

దశమ స్కంధము - ఉత్తర : శమంతకపంచకమున కరుగుట

10.2-1034-వ.

అనిన మఱియుం బరాశరపౌత్రున కర్జునపౌత్రుం డిట్లనియె.

టీకా:

అనినన్ = అనగా; మఱియున్ = పిమ్మట; పరాశరపౌత్రున్ = శుకమహర్షి; కున్ = కి;
అర్జునపౌత్రుండు = పరీక్షిన్మహారాజు {అర్జునపౌత్రుడు - అర్జునుని కొడుకు కొడుకు, పరీక్షిత్తు}; ఇట్లు =
ఈ విధముగా; అనియె = పలికెను.

భావము:

అలా చెప్పిన శుకమహర్షితో పరీక్షిత్తు ఇలా అన్నాడు.

10.2-1035-ఆ.

"దుష్టశిక్షణంబు దురితసంహరణంబు

శిష్టరక్షణంబుఁ జేయఁ దలఁచి

భువిని మనుజుఁ డగుచుఁ బుట్టిన శ్రీకృష్ణు

విమలచరిత మెల్ల విస్తరింపు."

టీకా:

దుష్ట = దుష్టులను; శిక్షణంబున్ = దండించుట; దురిత = పాపములను; సంహరణంబున్ = నశింపజేయుట; శిష్ట = సజ్జనుల; రక్షణంబున్ = పాలించుట; చేయన్ = చేయవలె నని; తలచి = భావించి; భువిని = భూలోకము నందు; మనుజుడున్ = మానవుడుగా; అగుచున్ = జెతు; పుట్టిన = అవతరించిన; శ్రీకృష్ణున్ = శ్రీకృష్ణుని; విమల = నిర్మలమైన; చరితము = వృత్తాంతము; ఎల్లన్ = సమస్తము; విస్తరింపు = వివరముగా చెప్పుము.

భావము:

"పాపాన్ని నాశనం చేయడం కోసం, దుష్టుల్ని శిక్షించడం కోసం, శిష్టుల్ని రక్షించడం కోసం, మానవ రూపంతో అవతరించిన శ్రీకృష్ణుడి నిర్మల చరిత్ర సవిస్తరంగా ఇంకా నాకు వివరించు."

10.2-1036-వ.

అనిన శుకుం డిట్లనియె.

టీకా:

అనినన్ = అని అడుగగా; శుకుండు = శుకుడు; ఇట్లు = ఈ విధముగా; అనియె = పలికెను.

భావము:

ఇలా అడిగిన పరీక్షిత్తుతో శుకుడు ఇలా అన్నాడు.

10.2-1037-నీ.

ధరణీశ! బలుండును సరసిజోదరుడు న-

ఉన్నతసుఖలీల ఉండునంతఁ

జటులోగ్రకల్పాంత సమయమందును బో-

దృగసహ్యమై సముద్ధీప్త మగుచు

రాజిల్లు సూర్యోపరాగంబు సనుదెంచు-

టెటిగి భూజను లెల్ల వరుసఁ గదలి

మును జమదగ్ని రాముడు పూని ముయ్యేడు-

మాటులు ఘనబలోదారుఁ డగుచు

10.2-1037.1-తే.

నిజభుజాదండ మండిత నిబిడ నిశిత

చటుల దంభోళిరుచిరభాస్వత్కురార

మహితధారావినిర్భిన్న మనుజపాల

దేహనిర్ముక్త రుధిర ప్రవాహములను.

టీకా:

ధరణీశ = రాజా; బలుండును = బలరాముడు; సరసిజోదరుడు = కృష్ణుడు; నవ = నూతనములైన;

ఉన్నత = శ్రేష్ఠమైన; సుఖ = సుఖమైన; లీలన్ = విలాసముతో; ఉండునంతన్ = ఉండగా; చటుల =

ముంచుచు వస్తున్న; ఉగ్ర = భయంకరమైన; కల్పాంత = ప్రళయకాల; సమయమున్ = సమయము;

అందున్ = అందు; పోలెన్ = వలె; దృక్ = చూడ; అసహ్యము = సహింపరానిది; ఐ = అయ్యి; సమ =

మిక్కిలి; ఉద్ధీప్తము = కాంతివంత మైనది; అగుచున్ = ఔతు; రాజిల్లు = ప్రకాశించెడు;

సూర్యోపరాగంబు = సూర్యగ్రహణము; చనుదెంచుటన్ = వచ్చుట; ఎటిగి = తెలిసి; భూజనులు =

ప్రజలు; ఎల్లన్ = అందరు; వరుసన్ = వరుసపెట్టి; కదలి = బయలుదేరి; మును = మునుపు;

జమదగ్నిరాముడు = పరశురాముడు {జమదగ్నిరాముడు - జమదగ్ని యొక్క కొడుకైన రాముడు,

పరశురాముడు}; పూని = పట్టుబట్టి; ముయ్యేడు = ఇరవైయొక్క (21) {ముయ్యేడు - మూడు ఏడులు,

21}; మాటులు = సార్లు; ఘన = గొప్ప; బల = బలముచేత; ఉదారుడు = అధికముగా కలవాడు;

అగుచున్ = ఔతు.

నిజ = తన; భుజాదండ = బాహులందు; మండిత = అలంకరింపబడిన; నిబిడ = దృఢమైన; నిశిత = వాడియైన; చటుల = భయంకరమైన; దంభోళి = వజ్రాయుధము; రుచిర = తేజస్సుకల; భాస్వత్ = ప్రకాశించుచున్న; కుఠార = గండ్రగొడ్డలి యొక్క; మహిత = గొప్ప; ధారా = పదునుచేత; వినిర్భిన్ = తీవ్రముగా నరకబడిన; మనుజుపాల = రాజుల; దేహ = దేహములనుండి; నిర్ముక్త = విడువబడిన, స్రవిస్తున్న; రుధిర = రక్తపు; ప్రవాహములను = ఏరులచేత.

భావము:

“మహారాజా బలరామకృష్ణులు ద్వారకలో సుఖంగా ఉన్న రోజులలో కల్పాంత కాలంలో వలె చూడశక్యంగాని విధంగా సూర్యగ్రహణం రానున్నదని తెలుసుకున్నారు. ప్రజలందరూ తమ వెంట రాగా వారు శమంతపంచకం అనే మహా పుణ్యక్షేత్రానికి వెళ్ళారు. ఆ క్షేత్రం ఎంత గొప్పదంటే, పరశురాముడు అవక్రవిక్రమంతో అభిరాముడై ఇరవైఒక్క మార్లు దండెత్తి, వజ్రాయుధం లాంటి తన కఠోర కుఠారంతో రాజులొకం కుత్తుకలు తునిమాడు. లోకాన్ని నిఃక్షత్రం చేసాడు. ఆసమయంలో ఆ రాజుల శరీరాలనుండి స్రవించిన రక్తం ప్రవాహం కడితే....

10.2-1038-తే.

ఏను మడువులు గావించె ఎచటనేని

నట్టి పావనసుక్షేత్రమగు శమంత

పంచకంబున కపుడు సంభ్రమముతోడఁ

జనిరి బలకృష్ణులును సంతసంబెలర్ప.

టీకా:

ఏను = ఐదు; మడువులు = చెరువులు; గావించెన్ = చేసెను; ఎచటనేనిన్ = ఎక్కడైతే; అట్టి = అలాంటి; పావన = పవిత్రమైన; సుక్షేత్రము = తీర్థములు; అగు = ఐన; శమంతపంచకంబున = శమంతపంచకమున; కున్ = కు; అపుడు = అప్పుడు; సంభ్రమము = వేగిరపాటు; తోడన్ = తోటి; చనిరి = వెళ్ళిరి; బల = బలరాముడు; కృష్ణులును = కృష్ణులు; సంతసంబు = సంతోషము; ఎలర్పన్ = అతిశయించగా.

భావము:

అలా ప్రవహించిన మహీపతుల రక్షప్రవాహాన్ని పరశురాముడు ఐదుమడుగులు కావించాడు. అవి శమంతపంచకం అనే పేరుతో పవిత్రక్షేత్రంగా రూపొందాయి. అట్టి శమంతకానికి శ్రీబలరామకృష్ణాది యాదవులు గ్రహణ సందర్భంగా చేరుకున్నారు.

10.2-1039-వ.

ఇట్లు నిష్కర్మలైన రామకృష్ణులు లోక ధర్మానుపాలన ప్రవర్తనులై ద్వారకానగర రక్షణంబునకుం బ్రద్యుమ్న, గద, సాంబ, సుచంద్ర, శుక, సారణానిరుద్ధ, కృతవర్మాది యోధవరుల నియమించి తాము నక్రూర వసుదేవోగ్రసేనాది సకల యాదవులుం గాంతాసమేతులై స్రక్పంద నాభరణ వస్త్రాదులు ధరియించి, శోభనాకారంబులతోడం బుష్పక విమానంబులనం బొలుచు నరదంబులను, మేఘంబుల ననుకరించు గజంబులను, మనోవేగంబులైన తురగంబుల నెక్కి వియచ్ఛరులం బురుడించు పురుషులు దమ్ము సేవింపం జని య పుష్కల తీర్థంబుల నవగాహనంబు సేసి యుపవసించి, యనంతరంబ.

టీకా:

ఇట్లు = ఈ విధముగా; నిష్కర్మలు = కర్మాతీతులు; ఐన = అయిన; రామ = బలరాముడు; కృష్ణులున్ = కృష్ణులు; లోక = లోకము నందలి; ధర్మా = ఆచారములను; అనుపాలన = అనుసరించు టందు; ప్రవర్తనులు = మెలగువారు; ఐ = అయ్యి; ద్వారకానగర = ద్వారకాపట్టణము; రక్షణంబున్ = రక్షణ; కున్ = కొరకు; బ్రద్యుమ్న = బ్రద్యుమ్నుడు; గద = గదుడు; సాంబ = సాంబుడు; సుచంద్ర = సుచంద్రుడు; శుక = శుకుడు; సారణా = సారణుడు; అనిరుద్ధ = అనిరుద్ధుడు; కృతవర్మ = కృతవర్మ; ఆది = మున్నగు; యోధ = వీర; వరులన్ = ఉత్తములను; నియమించి = అనిపి; తామున్ = వారు; అక్రూర = అక్రూరుడు; వసుదేవ = వసుదేవుడు; ఉగ్రసేనా = ఉగ్రసేనుడు; ఆది = మొదలగు; సకల = సమస్తమైన; యాదవులున్ = యాదవులును; కాంతా = భార్యలతో; సమేతులు = కూడినవారు; ఐ = అయ్యి; స్రక్ = పూలదండలు; చందన = గంధము; ఆభరణ = భూషణములు; వస్త్ర = బట్టలు; ఆదులు = మున్నగునవి; ధరియించి = ధరించి; శోభన = శుభకరమైన; ఆకారంబులన్ = స్వరూపముల; తోడన్ = తోటి; పుష్పకవిమానంబుల = పుష్పకవిమానములను; అనన్ = అన్నట్లు; పొలుచు =

ఉండెడి; అరదంబులను = రథములను; మేఘంబులన్ = మేఘములను; అనుకరించు = పోలెడి;
 గజంబులను = ఏనుగులను; మనః = మనసుతో సమానమైన; వేగంబులు = వేగములు కలవి; ఐన
 = అయిన; తురగంబులన్ = గుఱ్ఱములను; ఎక్కి = ఎక్కి; వియచ్చరులన్ = దేవతలను {వియచ్చరులు
 - వియత్ + చరులు (శ్చుత్వ సంధి), ఆకాశ గమనులు, దేవతలు}; పురుడించు = సరిపోలెడి;
 పురుషులన్ = పురుషులు; తమ్మున్ = వారిని; సేవింపన్ = కొలుచుచుండగా; చని = వెళ్ళి; ఆ = ఆ;
 పుణ్య = పవిత్రములైన; తీర్థంబులన్ = జలము లందు; అవగాహనంబు = స్నానములు; చేసి = చేసి;
 ఉపవసించి = ఉండి; అనంతరంబు = పిమ్మట.

భావము:

బలరామకృష్ణులు లోకధర్మపాలనకు పూనుకుని, ప్రద్యుమ్నుడు, గదుడు, సాంబుడు, సుచంద్రుడు,
 శుకుడు, సారణుడు, అనిరుద్ధుడు, కృతవర్మ మున్నగు యాదవ మహాయోధులను నగర రక్షణ
 కోసం ద్వారకలో నిలిపారు. అక్రూరుడు, వసుదేవుడు ఉగ్రసేనుడు మొదలైన యాదువులుతో కలిసి,
 వారు సర్వాలంకారశోభితులై కాంతాసమేతంగా బయలుదేరారు. పుష్పక విమానాల వంటి
 రథాలు, మేఘాలను పోలు ఏనుగులు, మనోజవములైన అశ్వాలు వంటి, వారివారికి తగిన
 వాహనాలలో శమంత పంచకానికి ప్రయాణం అయ్యారు. దేవతలకు సాటి వచ్చే సేవకులు వారిని
 సేవిస్తుండగా ఆ పుణ్యక్షేత్రం చేరారు. ఆ పుణ్యతీర్థాలలో స్నానాలు చేసి ఉపవాసాలు చేశారు.
 పిమ్మట....

10.2-1040-క.

భూసురవరులకు ననుపమ

వాసోలంకార ధేను వసు రత్న ధరి

త్రీసుమహిత వస్తువు లు

ల్లాసంబున దాన మిచ్చి లాలితు లగుచున్.

టీకా:

భూసుర = బ్రాహ్మణ; వరుల్ = ఉత్తముల; కున్ = కు; అనుపమ = సాటిలేని; వాసః = గృహములు;
 అలంకార = ఆభరణములు; ధేను = పాడి ఆవులు; వసు = బంగారము; రత్న = మణులు; ధరిత్రీ =

భూములు; సు = మంచి; మహిత = గొప్ప; వస్తువులున్ = వస్తువులను; ఉల్లాసంబునన్ = సంతోషముతో; దానమున్ = దానముగా; ఇచ్చి = ఇచ్చి; లాలితులు = శ్లాఘింపబడినవారు; అగుచున్ = జెతు.

భావము:

గృహ, భూషణ, భూ, సువర్ణ, రత్న, గోదానాలు చేసారు. మఱియు, అనేక గొప్ప వస్తువులు మున్నగువాటిని సాటిలేని దానాలు, మనోజ్ఞంగా బ్రాహ్మణోత్తములకు ఇచ్చారు.

10.2-1041-క.

పునరవగాహనములు పెం

పొనరం గావించి బంధుయుక్తముగా భో

జనకృత్యంబులు దీర్చి స

దనురాగము లుల్లసిల్ల నచ్చోటఁ దగన్.

టీకా:

పునరః = మరల; అవగాహనములు = స్నానములు; పెంపొనరంగా = ఉత్సహించి; కావించి = చేసి; బంధు = బంధువులతో; యుక్తముగా = కూడినవారై; భోజన = భోజనములు చేయు; కృత్యంబులున్ = పనులు; తీర్చి = పూర్తిచేసుకొని; సత్ = మిక్కిలి; అనురాగములున్ = అనురాగములు; ఉల్లసిల్లన్ = ప్రకాశించుచుండగా; ఆ = ఆ; చోటన్ = ప్రదేశము నందు; తగన్ = చక్కగా;

భావము:

దానాలు చేసాక, శమంతపంచకంలో మరల స్నానాలు చేసి, బలరామ కృష్ణులు బంధువులతో కలిసి భోజనాలు చేసారు. ఘనమైన అన్యోన్య ఆదరాభిమానలతో చక్కగా అక్కడ..

10.2-1042-క.

ఘనశాఖాకీర్ణములై

యనరశ్మలు దూఱినీక యెసకం బెసఁగన్

ననిచిన పొన్నల నీడల

ననిచిన వేడుకల నందనందన ముఖ్యుల్.

టీకా:

ఘన = పెద్ద; శాఖా = కొమ్మలచేత; ఆకీర్ణములు = వ్యాపించినవి; ఐ = అయ్యి; ఇన = సూర్య; రశ్మిలు = కిరణములు; దూఱనీక = ప్రవేశించనీకుండ; ఎసకంబు = విజృంభణ; ఎసగన్ = అతిశయించగా; ననిచిన = పుష్పించిన; పొన్నల = పొన్నచెట్ల; నీడలన్ = నీడలలో; ననిచిన = విశేషించిన; వేడుకలన్ = వినోదములతో; నందనందన = కృష్ణుడు; ముఖ్యుల్ = మొదలగువారు.

భావము:

సూర్యకిరణాలుకూడా ప్రవేశించడానికి వీలులేనంత దట్టంగా పెరిగి చిగురించిన పొన్నచెట్ల నీడలో వారు విశేషమైన సమ్మాదంతో కూర్చున్నారు.

10.2-1043-క.

తనరిన పల్లవ రుచిరా

ససముల నాసీను లగుచు సత్సుఖగోష్ఠిం

బెనుపొందఁగ నట వసియిం

చినచోఁ దత్పుణ్యతీర్థ సేవారతులై.

టీకా:

తనరిన = చక్కగా నున్న; పల్లవ = చిగుళ్ళచేత; రుచిర = అందమైన; ఆసనములన్ = ఆసనములమీద; ఆసీనులు = కూర్చున్నవారు; అగుచున్ = ఔతు; సత్ = మంచి; సుఖగోష్ఠిన్ = ఇష్టాగోష్ఠి యందు; పెనుపొందన్ = అతిశయించి; అటన్ = అక్కడ; వసియించి = ఉండిన; చోన్ = చోటునకు; తత్ = ఆ; పుణ్యతీర్థ = పుణ్యతీర్థమును; సేవారతులు = సేవించు ఆసక్తి కలవారు; ఐ = అయ్యి.

భావము:

ఆ పుణ్యక్షేత్రాన్ని సేవించే ఆసక్తిమీర, అక్కడ నందనందనుడు మున్నగు వారంతా, మెత్తని నవనవలాడే చిగురుటాకుల మెత్తలపై కుర్చొని సరససల్లాపాలు చేస్తూ ప్రొద్దుపుచ్చారు.

10.2-1044-వ.

మున్న చనుదెంచి యున్న మత్స్యశీనర, కోసల, విదర్భ, కురు, సృంజయ, కాంభోజ, కేకయ, మద్ర, కుంత్యారట్ట, కేరళాది భూపతులును; మఱియుం దక్కిన రాజవరులును హితులును; నంద గోపాది గోపాలురును; గోపికాజనంబులును; ధర్మరాజానుగతులై వచ్చిన భీష్మ, ద్రోణ, ధృతరాష్ట్ర, గాంధారి, కుంతీ, పాండవ, తద్దార నివహ, సంజయ, విదుర, కృప, కుంతిభోజ, విరాట, భీష్మక, నగ్నజి, ద్రుపద, శైబ్య, ధృష్టకేతు, కాశిరాజ, దమఘోష, విశాలాక్ష, మైథిల, యుధామన్యు, సుశర్మలును, సపుత్రకుండైన బాష్ణాకుండును మొదలుగాననేకులు నుగ్రసేనాది యాదవ ప్రకరంబులం బూజలం దృష్టులం జేసిన వారునుం బ్రముదితాత్ములై; రయ్యెడ.

టీకా:

మున్న = అంతకు ముందు; చనుదెంచి = వచ్చి; ఉన్న = ఉన్నట్టి; మత్స్య = మత్స్యము; ఉశీనర = ఉశీనరము; కోసల = కోసలము; విదర్భ = విదర్భము; కురు = కురువు; సృంజయ = సృంజయము; కాంభోజ = కాంభోజము; కేకయ = కేకయము; మద్ర = మద్రము; కుంతి = కుంతి; ఆరట్ట = ఆరట్టము; కేరళ = కేరళము; ఆది = మున్నగు; భూపతులు = దేశాధిపులును; మఱియున్ = ఇంకను; తక్కిన = మిగిలిన; రాజ = రాజు; వరులును = ఉత్తములు; హితులును = ఆప్తులు; నంద = నందుడు అను; గోపా = గోపాలుడు; ఆది = మున్నగు; గోపాలురును = యాదవులు; గోపికా = గోపస్త్రీలు; జనంబులును = సమూహములు; ధర్మరాజ = ధర్మరాజుతో; అనుగతులు = కూడవచ్చినవారు; ఐ = అయ్యి; వచ్చిన = వచ్చినట్టి; భీష్మ = భీష్ముడు; ద్రోణ = ద్రోణుడు; ధృతరాష్ట్ర = ధృతరాష్ట్రుడు; గాంధారి = గాంధారి; కుంతీ = కుంతీ; పాండవ = పాండవులు; తత్ = వారి; దార = భార్యలు; నివహ = సమూహములు; సంజయ = సంజయుడు; విదుర = విదురుడు; కృప = కృపాచార్యుడు; కుంతిభోజ = కుంతిభోజుడు; విరాట = విరాటుడు; భీష్మక = భీష్మకుడు; నగ్నజిత్ = నగ్నజిత్తు; ద్రుపద = ద్రుపదుడు; శైబ్య = శైబ్యుడు; ధృష్టకేతు = ధృష్టకేతు; కాశిరాజ = కాశిరాజు; దమఘోష =

దమఘోషుడు; విశాలాక్ష = విశాలాక్షుడు; మైథిల = మైథిలుడు; యుధామన్యు = యుధామన్యుడు;
 సుశర్మలును = సుశర్మలు; సపుత్రకుండు = పుత్రులతో కూడినవాడు; ఐన = అయిన;
 బాహ్లికుండును = బాహ్లికుడు; మొదలుగా = మొదలైన; అనేకులును = పెక్కుమంది; ఉగ్రసేన =
 ఉగ్రసేనుడు; ఆది = మున్నగు; యాదవ = యాదవవంశపు; ప్రకరంబులన్ = సమూహములను;
 పూజలన్ = సేవించుటలతో; తృప్తులన్ = సంతృప్తి చెందినవారిగా; చేసినన్ = చేయగా; వారునున్ =
 వారుకూడ; ప్రముదిత = మిక్కిలి సంతోషించిన; ఆత్ములు = మనస్సులు కలవారు; ఐరి = అయ్యారు;
 ఆ = ఆ; ఎడన్ = సమయము నందు.

భావము:

వీరికంటే ముందుగా ఎందరో క్షత్రియ ప్రముఖులు మున్నగు వారు ఆ పుణ్యతీర్థాన్ని సేవించడానికి
 వచ్చి ఉన్నారు. ఆ మత్స్య, ఉశీనర, కోసల, విదర్భ, కురు, సృంజయ, కాంభోజ, కేకయ, మద్ర, కుంతి,
 ఆరట్ట, కేరళ మున్నగు సకల దేశాధీశ్వరులూ; శ్రేయోభిలాషులు; నందగోపాది గోపాలకులూ;
 ధర్మరాజుతో కలిసివచ్చిన భీష్ముడు, ద్రోణుడు, ధృతరాష్ట్రుడు, గాంధారి, కుంతి, సతీ సమేతులైన
 పాండవులు; సంజయుడు, విదురుడు, కృపాచార్యులు, కుంతిభోజుడు, విరాటుడు, భీష్మకుడు,
 నగ్నజిత్తు, ద్రుపదుడు, శైబ్యుడు, ధృష్టకేతుడు, కాశిరాజు, దమఘోషుడు, విశాలాక్షుడు, మైథిలుడు,
 యుధామన్యువు, సుశర్మలును; పుత్రసమేతంగా వచ్చిన బాహ్లికుడు; మొదలైన వారందరూ
 ఉగ్రసేనాది యాదవ ముఖ్యులచే పూజలందుకున్నారు. అందుకు వారంతా ఎంతో సంతోషించారు.
 ఆ సమయంలో....

10.2-1045-క.

ఆ రాజులు గాంచిరి నిజ

నారీయుతు లగుచు నంగనాపరివారున్,

ధీరున్, దానవకులసం

హారున్, గోపీమనోవిహారు, నుదారున్.

టీకా:

ఆ = ఆ; రాజులు = రాజులు; కాంచీరి = చూసారు; నిజ = తన; నారీ = భార్యలతో; యుతులు = కూడినవారు; అగుచున్ = జేతు; అంగనా = భార్యలు; పరివారున్ = పరిజనులతో నున్నవాని; ధీరున్ = ధైర్యవంతుని; దానవకులసంహారున్ = కృష్ణుని {దానవకుల సంహారుడు - రాక్షసులను సంహరించువాడు, కృష్ణుడు}; గోపీమనోవిహారున్ = కృష్ణుని {గోపీ మనోవిహారుడు - గోపికల మనస్సు లందు విహరించువాడు, కృష్ణుడు}; ఉదారున్ = గొప్పవానిని.

భావము:

ఆ రాజులు అందరూ సతీసమేతంగా వచ్చి, ప్రియకాంతా పరివారాలతో కూడి ఉన్న శ్రీకృష్ణుని, మహాధీశాలి, రాక్షస కులాంతకుని గోపికా మనోవిహారుని దర్శనం చేసుకున్నారు.

10.2-1046-వ.

కని య మ్మాధవ బలదేవులు సేయు సముచిత పూజావిధానంబులం బరితృప్తులై, యమ్ముకుందు సాన్నిధ్యంబు గలిగి, తదీయ సంపద్విభవాభిరాము లై విలసిల్లుచున్న యుగ్రసేనాది యదు వృష్టి పుంగవులం జూచి, వారలతోడ నా రాజవరులు మాధవుండు విన నిట్లనిరి.

టీకా:

కని = చూసి; ఆ = ఆ; మ్మాధవ = కృష్ణుడు; బలదేవులు = బలరాములు; చేయు = చేసిడి; సముచిత = యుక్తము లైన; పూజా = సన్మానించెడి; విధానంబులన్ = విధానము లందు; పరితృప్తులు = సంతృప్తులు; ఐ = అయ్యి; ఆ = ఆ; ముకుందు = కృష్ణుని; సాన్నిధ్యంబున్ = సన్నిధానము; కలిగి = పొంది; తదీయ = ఆయన యొక్క; సంపత్ = సంపదల; విభవ = వైభవములచే; అభిరాములు = ఒప్పినవారు; ఐ = అయ్యి; విలసిల్లుచున్న = ప్రకాశించుచున్న; ఉగ్రసేన = ఉగ్రసేనుడు; ఆది = మున్నగు; యదు = యదువంశపు; వృష్టి = వృష్టివంశపు; పుంగవులన్ = శ్రేష్టులను; చూచి = చూసి; వారల = వారి; తోడన్ = తోటి; ఆ = ఆ; రాజ = రాజు; వరులున్ = ఉత్తములు; మాధవుండు = కృష్ణుడు; వినన్ = వినుచుండగా; ఇట్లు = ఈ విధముగ; అనిరి = పలికిరి.

భావము:

అలా కృష్ణదర్శన కుశలులైన ఆ రాజశ్రేష్ఠులను బలకృష్ణులు కూడ సాదరంగా సత్కరించి వారికి ఎంతో ఆనందం కలిగించారు. అతని అనుగ్రహ లబ్ధ వైభవంతో ప్రకాశిస్తూ, శ్రీకృష్ణ సన్నిధిలో ఉన్న ఉగ్రసేనాది యాదవ ప్రముఖులను చూసి శ్రీకృష్ణుడికి వినపడేలా ఇలా అన్నారు.

10.2-1047-మ.

"**మన**శాస్త్రంబులువాక్కులున్మనములు**న్మాం**గల్యముంబొందిపా
వనమై యొప్పెడి నే రమావిభుని భా**స్వ**త్పాదపంకేజ సే
చనతోయంబుల నే మహాత్ముని పదా**బ్జా**తంబు లెందేని సోఁ
క్రినచో టెల్లను ముక్తి హేతువగు, నీ **కృ**ష్ణుండె పో! చూడఁగన్.

టీకా:

మన = మన యొక్క; శాస్త్రంబులున్ = శాస్త్రములు; వాక్కులున్ = వాక్కులు; మనములున్ = మనస్సులు; మాంగల్యమున్ = శుభకరము లగుట; పొంది = పొంది; పావనము = పరిశుద్ధము; ఐ = అయ్యి; ఒప్పెడిన్ = ఒప్పునో; ఏ = ఏ; రమావిభుని = కృష్ణుని; భాస్వత్ = ప్రకాశించుచున్న; పాద = పాదములు అను; పంకేజ = కమలముల యొక్క; సేచన = తడుపుటవలని; తోయంబులన్ = నీటిన్; ఏ = ఏ; మహాత్ముని = గొప్పవాని; పద = పాదములు అను; అబ్జాతంబులు = కమలములు; ఎందేని = ఎక్కడైనను; సోకినన్ = తగిలిన; చోటెల్లను = ప్రదేశములు; ఎల్లను = అన్నియును; ముక్తి = మోక్షమునకు; హేతువు = కారణము; అగున్ = అగనో వాడు; ఈ = ఈ; కృష్ణుండె = కృష్ణుడే; పో = సుమీ; చూడగన్ = విచారించినచో.

భావము:

ఈ శ్రీకృష్ణుడు సామాన్యుడు కాడు. తెలియండి. మన శాస్త్రాలు, మాటివ్వడాలు, మనసు పెట్టడాలు, శుభాకాంక్షలు అన్నీ ఈ పరంధామని పాదపద్మతీర్థం వలన పవిత్రములు అవుతున్నాయి; ఈ మహాత్ముడి పాదస్పర్శకు నోచుకున్న ప్రదేశాలు అన్నీ ముక్తిదాయకాలే. అంతటి మహానుభావుడు ఈయన.

10.2-1048-చ.

సనక సనందనాది మునిసత్తము లంచిత యోగదృష్టిచేఁ
బనివడి యాత్మలన్ వెదకి పట్ట నగోచరమైన మూర్తి యి
ట్లనవరతంబు మాంస నయనాంచల గోచరుఁ డయ్యెనట్టి యే
మన నగు? వీరిపుణ్యమున కాదట నెట్టితపంబు సేసిరో?

టీకా:

సనకసనందనాది = సనకాదులు {సనకాదులు - 1సనకుడు 2సనందనుడు 3సనత్కుమారుడు
4సనత్కుజాతుడు అను బ్రహ్మకుమారులైన దేవర్షులు}; ముని = ముని; సత్తములు = శ్రేష్ఠులు;
అంచిత = చక్కటి; యోగదృష్టి = యోగదృష్టి; చేన్ = చేత; పనిబడి = కష్టబడి; ఆత్మలన్ =
మనస్సులలో; వెదకి = అన్వేషించినను; పట్టన్ = పట్టుకొనుటకు; అగోచరము = కనబడనిది; ఐన =
అయిన; మూర్తిన్ = స్వరూపము; ఇట్లు = ఈ విధముగ; అనవరతంబు = ఎడతెగకుండ;
మాంసనయన = భౌతికనేత్రముల; అంచల = కొన లందు; గోచరుండు = కనబడువాడు; అయ్యెనట్టి
= అయ్యెనట; ఏమనవచ్చు = ఏమిచెప్పడానికి; అగున్ = అవుతుంది; వీరి = వీరి (ఈ యాదవుల);
పుణ్యమున్ = అదృష్టమున; కున్ = కు; ఆదటన్ = ఆసక్తితో, అక్కరతో; ఎట్టి = ఎలాంటి; తపంబున్ =
తపస్సును; చేసిరో = చేసారో.

భావము:

సనకసనందాది మహామునులు తమ యోగదృష్టితో ఆత్మసాక్షాత్కారం చేసుకోదలచినా
గోచరంకాని మంగళమూర్తిని, ఇలా ఈ ఉగ్రసేనాది యాదవులు ఎల్లవేళలా భౌతిక నేత్రాలతో
కన్నులారా చూస్తున్నారు. వీరి పుణ్యము ఎంతటిదో? వీరు ఎంత నిష్ఠతో తపస్సు చేసి ఇది
పొందారో?

10.2-1049-మ.

నిరయస్వర్గము లాత్మఁ గైకొనక తా నిర్వాణమూర్తైన యీ
హరిఁ జూడన్, హరితోడఁ బల్క, హరిమే నంటన్, హరిం బాడఁగా

హాతి నేఁగ, సహసనాస్తరణ శయ్యావాసులై యుండఁగన్

హాతి బంధుత్వసఖిత్వముల్ గలుగు భాగ్యంబెట్లు సిద్ధించెనో?"

టీకా:

నిరయ = నరకము; స్వర్గములు = స్వర్గములను; ఆత్మన్ = మనస్సులలో; కైకొనక = లక్ష్యపెట్టకుండ;
తాన్ = తాను; నిర్వాణ = మోక్షమే; మూర్తిన్ = స్వస్వరూపము; ఐన = అయినట్టి; ఈ = ఈ; హరిన్ =
కృష్ణుని; చూడన్ = చూచుట; హరి = కృష్ణుని; తోడన్ = తోటి; పల్కన్ = మాట్లాడుట; హరి = కృష్ణుని;
మేన్ = దేహమును; అంటగన్ = తాకుట; హరిన్ = కృష్ణుని; పాడగాన్ = కీర్తించగ; హరి = కృష్ణుని;
తోన్ = కూడా; ఏగన్ = వెళ్ళుట; సహ = కూడ; ఆసన = ఆసీనులగుట; ఆస్తరణ = బొంతలపై;
శయ్యావాసులు = పరుండువారు; ఐ = అయ్యి; ఉండగన్ = ఉండుట; హరి = కృష్ణుని; బంధుత్వ =
బాంధవ్యములు; సఖిత్వముల్ = మిత్రత్వములు; కలుగు = కలిగెడి; భాగ్యంబు = అదృష్టము; ఎట్లు =
ఏ విధముగ; సిద్ధించెనో = లభించెనో కదా.

భావము:

ఈ యాదవ పుంగవులు స్వర్గ నరకాలను లెక్కచేయక, ఈలాగున కృష్ణుడిని చూస్తూ; కృష్ణుని
పొగుడుతూ; కృష్ణునితోకలసి ప్రయాణం చేస్తూ; కలసి కూర్చుంటూ; కలసి శయనిస్తూ;
సాయుజ్యము పొందినట్లు ఉన్నారు. కృష్ణునితో ఈ బంధుత్వ మిత్రత్వాలు కలిగే భాగ్యం వీరికి ఎలా
లభ్యము అయిందో?"

10.2-1050-తే.

అనుచు యాదవ వృష్టి భోజాంధకులును

హరిదయాలబ్ధనిఖిలార్థు లగుచు నున్న

మనికిఁ దమ చిత్తములఁ బలుమాటుఁ బొగడి

ప్రణమించిరి; యంత న ప్లాండుమహిషి.

టీకా:

అనుచున్ = అంటు; యాదవ = యాదవవంశస్థులు; వృష్ణి = వృష్ణివంశపు; భోజ = భోజవంశస్థులు;
అంధకులునున్ = అంధకవంశస్థులు; హరి = కృష్ణుని; దయా = కృప వలన; లబ్ధ = లభించిన; నిఖిల
= సమస్తమైన; అర్థులు = కోరికలు కలవారు; అగుచున్ = అగుచు; ఉన్న = ఉన్నట్టి; మనికిన్ =
జీవితమునకు; తమ = తమ; చిత్తములన్ = మనస్సు లందు; పలుమాఱు = అనేకమారులు; పొగిడి
= స్తుతించి; పరిణమించిరి = సంతోషించిరి; అంతన్ = పిమ్మట; ఆ = ఆ; పాండుమహిషి =
పాండురాజు యొక్కరాణి.

భావము:

అని ఆ రాజశ్రేష్ఠులంతా ఆశ్చర్యపడుతూ, శ్రీకృష్ణుడి దయవలన సిద్ధించిన సకల వైభవాలతో
జీవిస్తున్న ఉగ్రసేనాది యదు వృష్ణి పుంగవులను ఆ రాజులు అందరూ అనేక సార్లు
అభినందించారు. ఆ సమయంలో పాండురాజు పత్ని కుంతీదేవి....

10.2-1051-వ.

అప్పుడు.

టీకా:

అప్పుడు = అప్పుడు.

భావము:

అప్పుడు, ఆ శమంతకక్షేత్రంలో...

10.2-1052-క.

తన సుతులకు గాంధారీ

తనయులు గావించు నపకృతంబుల కాత్మన్

ఘనముగ నెరియుచు నచ్చటఁ

గనుఁగొనె వసుదేవు విగతకల్మషభావున్.

టీకా:

తన = తన యొక్క; సుతుల = కొడుకుల; కున్ = కు; గాంధారీ = గాంధారి యొక్క; తనయులు = కొడుకులు; కావించు = చేయు; అపకృతుల = అపకారముల; కున్ = కు; ఆత్మన్ = మనసు నందు; ఘనముగన్ = మిక్కిలి అధికముగా; ఎరియుచున్ = పరితపించుచు; అచ్చటన్ = అక్కడ; కనుగొనెన్ = చూసెను; వసుదేవున్ = వసుదేవుడిని; విగత = తొలగిన; కల్మష = పాపము; భావున్ = భావములు కలవానిని.

భావము:

తన కుమారులకు కౌరవులవలన కలిగిన అపకారాలకు మనస్సులో బాధపడుతూ స్మరించుకుంటుంటే తన అన్నగారు నిర్మలాత్ముడు అయిన వసుదేవుడు కనబడ్డాడు.

10.2-1053-వ.

అట్లు గనుంగొని యతనితో నిట్లనియె.

టీకా:

అట్లు = ఆ విధముగా; కనుంగొని = చూసి; అతని = అతని; తోన్ = తోటి; ఇట్లు = ఈ విధముగ; అనియె = పలికెను.

భావము:

అలా శమంతకపంచకంలో తారసపడిన తన అన్న వసుదేవుడితో కుంతీదేవి ఇలా అన్నది.

దశమ స్కంధము - ఉత్తర : కుంతీదేవి దుఃఖంబు

10.2-1054-క.

"ఓ యన్న! పాండుతనయులు

నీయల్లుం డ్రడవులందు నెఱి మృగములతోఁ

బాయని యిడుమలఁ బడఁ గరు

ణాయత్తుల రగుచు మీర లరయఁగ వలదే?"

టీకా:

ఓ = ఓ; అన్న = సోదరుడా; పాండు = పాండురాజు యొక్క; తనయులు = పుత్రులు; నీ = నీ యొక్క;
అల్లుండు = మేనల్లుళ్ళు; అడవులు = అరణ్యాలు; అందున్ = లో; నెఱిన్ = వక్రముగా, అక్రమముగా;
మృగముల్ = క్రూరజంతువుల; తోన్ = తోటి; పాయని = వదలని; ఇడుములన్ = ఆపదలను; పడన్
= పొందుతుండగా; కరుణ = దయ; ఆయత్తులు = కలిగినవారు; అగుచున్ = జెతు; మీరలు = మీరు;
అరయగన్ = విచారించుట; వలదే = వద్దా, అవసరము.

భావము:

"అన్నయ్యా! పాండురాజుకు పుత్రులు, నీకు అల్లుళ్ళూ అయిన పాండవులు కీకారణ్యాలలో
భీకరమృగాల మధ్య పలుబాధలు పడతున్నారు. వారిని మీరు దయార్థహృదయంతో చూడాలి
కదా."

10.2-1055-వ.

అని బహుప్రకారంబుల సంతాపించుచు మఱియు నిట్లనియె.

టీకా:

అని = అని; బహు = పెక్కు; ప్రకారంబులన్ = విధముల; సంతాపించుచున్ = దుఃఖించుచు;
మఱియున్ = ఇంకను; ఇట్లు = ఈ విధముగ; అనియె = పలికెను.

భావము:

అంటూ కుంతిదేవి పరిపరివిధాలుగా పరితపిస్తూ వసుదేవుడితో ఇంకా ఇలా అన్నది.

10.2-1056-క.

"అతిబలవంతపు విధి దాఁ

ప్రతికూలంబైనఁ గలరె బంధువు?" అనుచున్

ధృతి గలఁగ బాష్పజలపూ

రితలోచన యగు సహోదరిఁ జూచి యనెన్.

టీకా:

అతి = మిక్కిలి; బలవంతపు = బలము గలది ఐన; విధి = దైవము; తాన్ = తాను; ప్రతికూలంబు = అనుకూలము కానిది; ఐననన్ = అయినప్పుడు; కలరె = సాయం ఉంటారా, ఉండరు; బంధువులు = బంధువులు; అనుచున్ = అంటు; ధృతి = ధైర్యము; కలగన్ = కలతచెందగా; బాష్పజల = కన్నీట; పూరిత = నిండిన; లోచన = కన్నులు కలామె; అగు = ఐన; సహోదరిన్ = చెల్లెలును; చూచి = చూసి; అనెన్ = చెప్పెను.

భావము:

"బహు బలవత్తరమైన విధి, ప్రతికూలంగా ఉంటే, ఇంకా బంధువులంటూ ఎవరుంటారులే?" అంటూ కంటతడి పెడుతున్న సోదరి కుంతితో వసుదేవుడు ఇలా అన్నాడు.

10.2-1057-సీ.

"తల్లీ! నీ కేల సంతాపింప మనమునఁ-

దలవఁక విధినేల సొలసె? దింత

యఖిల నియామకుండగు నీశ్వరుఁడు మాయ-

యవనికాంతరుడైన యట్టి సూత్ర

ధారుని కైవడిఁ దగిలి నటింపఁగ-

మనుజులు కీలుబొమ్మలు దలంపఁ

గావున విధినేతఁ గడిచి వర్తింపంగ-

దేవతలకునైనఁ దీఱ; దట్లు

క్రోధచిత్తుండు కంసుఁడు బాధపఱుప

నిలయములు దప్పి నే మడవులఁ జరింప

ఘనకృపానిధి యీ హరి గ్రలుగఁబట్టి

కోరి మా కిండ్లు గ్రమ్మఱఁ జేరఁ గలిగె."

టీకా:

తల్లి = అమ్మా; నీ = నీ; కున్ = కు; ఏలన్ = ఎందుకు; సంతాపించన్ = వగచుట; మనమునన్ = మనస్సునందు; తలవక = ఆలోచించుకోకకుండ; విధిన్ = దేవుని; ఏలన్ = ఎందుకు; సొలసెడు = సంతాపించెదవు; ఇంత = ఇంత అధికముగా; అఖిల = సర్వ; నియామకుండు = నియమించువాడు; అగు = ఐన; ఈశ్వరుడు = భగవంతుడు; మాయన్ = మాయచేత; అవనికా = తెర; అంతరుండు = చాటుననున్నవాడు; ఐన = అయిన; అట్టి = అటువంటి; సూత్రధారుని = దర్శకుడి, సూత్రధారుడి; కైవడిన్ = వలె; తగిలి = పూని; నటింపగన్ = నడిపిస్తుండగా; మనుజులు = మానవులు; కీలుబొమ్మలు = కీలుబొమ్మలు; తలపన్ = తరచిచూసినచో; కావునన్ = కాబట్టి; విధి = దైవము; చేతన్ = కృత్యమును; కడచి = మీరి; వర్తింపంగ = మెలగుటకు; దేవతలు = దేవతలు; కున్ = కు; ఐననన్ = అయినప్పటికీ; తీఱదు = వీలుకాదు; అట్లు = ఆ విధముగా. క్రోధ = కోపము కల; చిత్తుండు = మనస్సు కలవాడు; కంసుడు = కంసుడు; బాధపఱున్ = బాధపెట్టగా; నిలయములున్ = ఇళ్ళు; తప్పి = వదలిపెట్టి; నేము = మేము; అడవులన్ = అడవులలో; చరింపన్ = తిరుగుచుండగా; ఘన = బహుమిక్కిలి; కృపా = దయకు; నిధి = ఉనికిపట్టినవాడు; ఈ = ఈ; హరిన్ = కృష్ణుని; కలుగఁబట్టి = ఉండుటవలన; కోరి = అపేక్షించి; మా = మా; కున్ = కు; ఇండ్లు = గృహములు; క్రమ్మఱన్ = మరల; కలిగెన్ = కలిగినవి.

భావము:

"తల్లీ! కుంతీ! నీవు బాధపడడం దేనికమ్మా? విధిని నిందించడం మెందుకు? అన్నింటికీ కర్త ఈశ్వరుడే; మాయ అనే తెరవెనుక ఉన్న సూత్రధారి వంటివాడు అయిన ఆయన; నడిపిస్తుంటే నటించే ఈ మానవులు అంతా అతని చేతిలో కీలుబొమ్మలు; కనుక విధికి ఎదురీదడం

దేవతలకైనా సాధ్యం కాదు. ఇంతకు ముందు దుర్మార్గుడైన కంసుడు మమ్మల్ని క్రూరంగా బాధించాడు. మేము మా స్వస్థలం వదిలి, అడవుల పాలై, నానా అవస్థలూ పడ్డాము. కరుణాసింధువైన ఈ కృష్ణుడి అనుగ్రహంచేత మేము ఆ ఇక్కట్ల నుండి గట్టిక్కి ఇలా ఉన్నాము."

10.2-1058-వ.

అని యూరడిలం బలుకు నవసరంబున.

టీకా:

అని = అని; ఊరడిలన్ = ఊరుకోబెట్టుటకైన; పలుకున్ = అనుచున్న; అవసరంబునన్ = సమయము నందు.

భావము:

ఈ మాదిరిగా వసుదేవుడు కుంతిని ఊరడించాడు. ఆ సమయంలో....

దశమ స్కంధము - ఉత్తర : నందాదులు చనుదెంచుట

10.2-1059-క.

నందయశోదలు గోపక

బృందంబులు గోపికలునుఁ బిరిగొని పరమా

నందంబునఁ జనుదెంచిరి

మందరధరుఁ జూచువేడ్క మనములఁ బొడమన్.

టీకా:

నంద = నందుడు; యశోదలున్ = యశోదలు; గోపక = గొల్లల; బృందంబులున్ = సమూహములు; గోపికలునున్ = గొల్లస్త్రీలు; పిరిగొని = జతగూడి; పరమ = అత్యంత; ఆనందంబునన్ = ఆనందముతో; చనుదెంచిరి = వచ్చిరి; మందరధరున్ = కృష్ణుని {మందరధరుడు - మందర

పర్వతమును ధరించినవాడు, కృష్ణుడు; చూచు = చూసెడి; వేడ్యన్ = కుతూహలముతో;
మనమునలన్ = మనసు లందు; పొడమన్ = పుట్టగా.

భావము:

శ్రీకృష్ణుడిని చూడాలనే ఆనందంతో నంద యశోదలు, గోపాలురను గోపికలను వెంటబెట్టుకుని
వచ్చారు.

10.2-1060-వ.

ఇట్లు సనుదెంచిన.

టీకా:

ఇట్లు = ఈ విధముగ; చనుదెంచిన = రాగా.

భావము:

అలా నందమహారాజు విచ్చేయడం చూసి...

10.2-1061-క.

అతిచిరకాల సమాగతు

నతని నిరీక్షించి వృష్టి యాదవ భోజ

ప్రతతులు నెదురేగి సము

న్నతితో నాలింగనములు నడపిరి వరుసన్.

టీకా:

అతి = మిక్కిలి; చిర = తడవైన; కాల = కాలమునకు; సమాగతున్ = వచ్చిన వానిని; అతనిన్ =
అతనిని; నిరీక్షించి = చూసి; వృష్టి = వృష్టి వంశపు; యాదవ = యాదవులు; భోజ = భోజులు;

ప్రతతులు = సమూహములు; ఎదురేగి = ఎదురుగా వెళ్ళి; సమ = మిక్కిలి; ఉన్నతితోన్ =
గౌరవముతో; ఆలింగనములు = కౌగలించుటలు; నడపిరి = ఆచరించిరి; వరుసన్ = క్రమముగా.

భావము:

ఈవిధంగా చాలాకాలం తర్వాత వచ్చిన నందుని వృష్టి, భోజ, యాదవ ప్రముఖులు అందరూ
వరుసగా ఎదురేగి ప్రేమతో పరామర్శించి, కౌగలించుకొని స్వాగతం పలికారు.

10.2-1062-క.

వసుదేవుడు వారికి సం

తసమునఁ గావించె సముచితక్రియ లంతన్

ముసలియు హరియును మ్రొక్కిరి

వెస నందయశోదలకును వినయం బెసఁగన్.

టీకా:

వసుదేవుడు = వసుదేవుడు; వారి = వారల; కిన్ = కి; సంతసమునన్ = సంతోషముతో; కావించెన్ =
చేసెను; సముచిత = తగిన; క్రియలు = మర్యాదలు; అంతన్ = అంతట; ముసలియున్ =
బలరాముడు; హరియునున్ = కృష్ణుడు; మ్రొక్కిరి = నమస్కరించిరి; వెసన్ = శీఘ్రమే; నంద =
నందుడు; యశోదల్ = యశోదల; కును = కు; వినయంబు = వినయము; ఎసగన్ = అతిశయించగా.

భావము:

వసుదేవుడు సంతోషంతో వారికి సముచిత సత్కారాలు చేసాడు. బలరాముడు శ్రీకృష్ణుడు
వినయంగా నందయశోదలకు నమస్కరించారు.

10.2-1063-వ.

అట్లు నమస్కృతులుసేసి, యాలింగనంబులు గావించి, నయనారవిందంబుల నానందభాష్యంబుల
దొరఁగ నటలేని స్నేహంబులు చిత్తంబుల నత్తమిల్ల నేమియుం బలుకకుండి; రంత
నయ్యశోదాదేవి రామకృష్ణుల నిజాంకపీఠంబుల నునిచి యక్కునం గదియందిగిచి, చెక్కిలి

ముద్దుగొని, శిరంబులు మూర్ఛొని, చిబుకంబులు పుడుకుచు, బునఃపునరాలింగనంబులు
గావించి, పరమానందంబునం బొందుచు నున్నంతఁ బదంపడి.

టీకా:

అట్లు = ఆ విధముగ; నమస్కృతులు = నమస్కరించుటలు; చేసి = చేసి; ఆలింగనములు =
కౌగలింతలు; కావించి = చేసి; నయన = నేత్రములు అను; అరవిందంబులన్ = పద్మము లందు;
ఆనంద = ఆనందముతోటి; బాష్పంబులన్ = కన్నీళ్ళు; తొరగన్ = కారగా; అఱిలేని = అరమరికలేని,
భేదము లేని; స్నేహంబులన్ = స్నేహములు; చిత్తంబులన్ = మనసు లందు; అత్తమిల్లన్ =
పరవశములు కాగా; ఏమియున్ = ఏమీ; పలుకక = అనకుండా; ఉండిరి = ఉన్నారు; అంతన్ =
అంతట; ఆ = ఆ; యశోదాదేవి = యశోదాదేవి; రామ = బలరాముడు; కృష్ణులన్ = కృష్ణులను; నిజ =
తన; అంకపీఠంబులన్ = ఒడి అను పీఠము నందు; ఉనిచి = కూర్చుండబెట్టుకొని; అక్కునన్ =
వక్షస్థలము నందు; కదియన్ = దగ్గరకు; తిగిచి = తీసుకొని; చెక్కిలి = బుగ్గలమీద; ముద్దుగొని =
ముద్దుపెట్టుకొని; శిరంబులన్ = తలను; మూర్ఛొని = వాసనచూసి; చిబుకంబులన్ = గడ్డములు;
పుడుకుచున్ = పట్టుకొనుచు; పునః = మరల; పునః = మరల; ఆలింగనంబులు = కౌగలింతలు;
కావించి = చేసి; పరమ = మిక్కుటమైన; ఆనందంబునన్ = ఆనందమును; పొందుచున్నంత =
పొందుతు ఉండగా; పదంపడి = పిమ్మట;

భావము:

అలా నందయశోదలకు బలరామకృష్ణులు మ్రొక్కిన పిమ్మట. వారిని కౌగలించుకుని నిండుగా
స్నేహభావాలు, భక్త్యనురాగాలు పెల్లుబికి కనుల వెంట అనందబాష్పాలు పొంగిపొరలగా
మాటలురాక మౌనంగా ఉన్నారు. అంతట, యశోదాదేవి బలరామకృష్ణులను ఒడిలో
కూర్చుండపెట్టుకున్నది; వారిని తన గుండెలకు హత్తుకున్నది; చెక్కిలి ముద్దాడింది; మూర్ఛం
ఆఘ్రాణించింది; చిబుకాలు నిమిరుతూ పలుమార్లు కౌగలించుకొని పరమానందం పొందింది. ఆ
తరువాత

స్థిరమతితోడ రోహిణీయు దేవకియుం దగ నందగోప సుం
దరిగని కౌగిలించికొని తత్కృతులెల్లఁ దలంచి "యింతి! నీ
వరుఁడును నీవు బంధుజనవత్సలతన్ మును చేయుసత్కృతుల్
మఱవఁగ వచ్చునే? తలఁచ మాకిక నెన్నటికిం దలోదరీ!

టీకా:

స్థిర = చలింపని; మతి = బుద్ధి; తోడన్ = తోటి; రోహిణీయున్ = రోహిణీదేవి; దేవకియున్ =
దేవకీదేవి; తగన్ = తగినట్లు; నందగోపసుందరిన్ = యశోదను {నందగోపసుందరి - గోపాలుడైన
నందుని భార్య, యశోద}; కని = చూసి; కౌగలించుకొని = ఆలింగనముచేసి; తత్ = ఆమె చేసిన;
కృతులున్ = పనులు; ఎల్లన్ = అన్నిటిని; తలంచి = తలచుకొని; ఇంతి = మగువ; నీ = నీ యొక్క;
వరుడునున్ = భర్త; నీవున్ = నీవు; బంధు = బంధువులైన; జన = వారిపైగల; వత్సలతన్ =
ప్రేమచేత; మును = మునుపు; చేయు = చేసిడి; సత్ = మంచి; కృతుల్ = పనులు; మఱవఁగవచ్చునే =
మరచిపోగలమా; తలపన్ = తరచిచూసినచో; మా = మా; కున్ = కు; ఇక = ఇక; ఎన్నటికిన్ =
ఎప్పటికైనా; తలోదరీ = వనితా {తలోదరి - పలుచని పొట్టగలమె, స్త్రీ}.

భావము:

రోహిణి దేవకి ఇద్దరూ ఆ నందుని సతి యశోదాదేవిని ప్రేమతో కౌగలించుకొన్నారు. ఆమె చేసిన
మంచి పనులను తలంచుకుని, వారు ఆమెతో ఇలా అన్నారు. "మగువా! ఇంతకు ముందు
బంధుప్రీతితో, నీవూ నీ భర్తా చేసిన ఎనలేని మంచిపనులను ఎన్నటికైనా మరువగలమా?

10.2-1065-క.

జననం బందుట మొదలుగ

మనమోహముతోడఁ బెంచు క్తమునఁ దమకున్

జననీ జనకులు వీరని

మనములఁ దలపోయలేరు ముము నీ తనయుల్.

టీకా:

జననంబు = పుట్టుక; అందుట = పొందుట; మొదలుగన్ = మొదలు పెట్టి; ఘన = మిక్కుటమైన;
మోహము = మచ్చిక; తోడన్ = తోటి; పెంచు = పెంచినట్టి; కతమునన్ = కారణముచేత; తమ =
వారల; కున్ = కు; జననీ = తల్లి; జనకులున్ = దండ్రులు; వీరు = వీరు; అని = అని; మనములన్ =
మనస్సు నందు; తలపోయలేరు = అనుకోలేరు; మమున్ = మమ్ము; ఈ = ఈ; తనయుల్ = పిల్లలు.

భావము:

పుట్టిన దగ్గరనుండి మీరే బలరామ కృష్ణులను అపారమైన అనురాగంతో పెంచి పెద్దచేసారు.
కనుకనే, ఈ కుమారులు ఇప్పటికీ మమ్మల్ని తల్లిదండ్రుల మని భావింపలేకున్నారు

10.2-1066-క.

అంటిన ప్రేమను వీరిం

గంటికి తెప్పడ్డమైన గతిఁ బెంపగ మా

కంటన్ నెన రౌటను మీ

యింటన్ వసియించి యుండి రిన్నిదినంబుల్."

టీకా:

అంటిన = కూడిన; ప్రేమను = ప్రేమతో; వీరిన్ = వీరిని; కంటి = కన్నున; కిన్ = కు; తెప్ప = రెప్ప;
అడ్డమైన = చాటునదాచు; గతిన్ = విధముగ; పెంపగన్ = పెంచుటచేత; మా = మా; కంటన్ = కంటి;
నెనరు = ఎక్కువ ప్రేమ; ఔటను = ఉండుటచేత; మీ = మీ; ఇంటన్ = గృహము నందు; వసియించి =
నివసించి; ఉండిరి = ఉన్నారు; ఇన్ని = ఇన్ని; దినంబుల్ = రోజులు.

భావము:

వీరిని కంటిరెప్పలాగా మీరు పెంచారు. వీరిమీద మాకంటే మీకే ప్రేమ ఎక్కువ. అందుకే ఇన్నాళ్ళూ
మీ ఇంట్లో వీరు సుఖంగా ఉన్నారు."

10.2-1067-వ.

అని యిట్లు ప్రియాలాపంబులు పలుకుచుండు నవసరంబున గోపాలసుందరు లమందానంద కందళితహృదయ లయి హృదయేశ్వరుం డైన గోవిందుడు చిరకాలసమాగతుం డగుటం జేసి, యతనిం జూచు తలంపు లుల్లంబుల వెల్లిగొనం జేరి.

టీకా:

అని = అని; ఇట్లు = ఈ విధముగ; ప్రియ = ప్రీతికరమైన; ఆలాపంబులున్ = పలుకులు;
పలుకుచుండు = చెప్పుతున్న; అవసరంబునన్ = సమయము నందు; గోపాల = గోపికా;
సుందరులు = స్త్రీలు; అమంద = అధికమైన; ఆనంద = ఆనందముతో; కందళిత = చిగురిస్తున్న;
హృదయలు = మనస్సులు కలవారు; ఐ = అయ్యి; హృదయేశ్వరుండు = మనోనాయకుడు; ఐన =
అయిన; గోవిందుడు = కృష్ణుడు; చిర = చాలా; కాల = కాలము తరువాత; సమాగతుండు =
వచ్చినవాడు; అగుటన్ = అగుట; చేసి = వలన; అతనిన్ = అతనిని; చూచు = చూడవలె నను;
తలంపులున్ = భావనలు; ఉల్లంబులన్ = మనసులలో; వెల్లిగొనన్ = పొంగిపొర్లగా; చేరి =
సమీపించి.

భావము:

రోహిణీదేవి దేవకీదేవి యశోదాదేవితో ఇలా సల్లాపాలు పలుకుతూ ఉండగా, గోపకాంతలు రాకరాక వచ్చిన తమ ప్రాణేశ్వరుడైన శ్రీకృష్ణుడిని చూడాలనే తహతహ ఆనందం హృదయాలలో పొంగిపొరలుతుండగా అక్కడికి చేరారు.

10.2-1068-చ.

నళినదళాక్షుఁ జూచి నయనంబులు మోడ్వఁగఁ జాల కాత్మలన్
వలచి తదీయమూర్తి విభవంబు దలంచుచుఁ గౌఁగిలించుచుం
బులకలు మేన జాదుకొనఁ బొల్తులు సొక్కిరి బ్రహ్మమున్ మనం
బులఁగని చొక్కు యోగిజనముం బురుడింపఁగ మానవేశ్వరా!

టీకా:

నళినదళాక్షున్ = కృష్ణుని; చూచి = చూసి; నయనంబులు = కన్నులు; మోడ్వగజాలక =
మూయనేరక; ఆత్మలన్ = మనసు లందు; వలచి = కోరి; తదీయ = అతని; మూర్తి = స్వరూప;
విభవంబున్ = వైభవములను; తలంచుచున్ = తలచుకొనుచు; కౌగలించుచున్ = ఆలింగనములు
చేసికొని; పులకలు = గగుర్పాటులు; మేనన్ = దేహము లందు; జాదుకొనన్ = మొలకలెత్తగా;
పొల్తులు = యువతులు (పొల్తు - పొలతి, స్త్రీ); సొక్కిరి = సోలిరి; బ్రహ్మమున్ = పరబ్రహ్మను;
మనంబులన్ = మనసు లందు; కని = చూసి; చొక్కు = సోలిపోయెడి; యోగి = మునుల; జనమున్ =
సమూహములను; పురుడింపగనా = సరిపోలగా; మానవేశ్వరా = రాజా.

భావము:

పద్మదళాక్షుడు గోపాలుడిని చూస్తున్నంతసేపూ ఆ గోపికలు తమ కళ్ళ రెప్పలను
వాల్చలేకపోయారు. వారు కృష్ణుని జగన్మోహన సౌందర్య వైభవాన్ని వర్ణించుకుంటూ, తమ
మనసులలో కౌగలించుకుంటూ, బ్రహ్మసాక్షాత్కారం పొందిన యోగులలాగా ఆ గోపస్త్రీలు
పరవశించగా వారి తనువులు గగుర్పొడిచాయి.

10.2-1069-చ.

పొలతుల భావ మాత్మగని **పుల్ల**సరోరుహలోచనుండు వా
రలనపు డేకతంబునకు **ర**మ్మని తోకొని పోయి యందు న
ర్మిలిబరిరంభణంబు లొనరించి లసద్ధరహాసచంద్రికా
కలిత కపోలుడై పలికె **గా**తల భక్తినితాంతచిత్తలన్.

టీకా:

పొలతుల = భామల; భావము = భావములను; ఆత్మన్ = మనసులో; కని = తెలిసికొని; పుల్ల =
వికసించిన; సరోరుహ = పద్మములవంటి (సరోరుహము - సరస్సునందు పుట్టునది, పద్మము);
లోచనుండు = కన్నులు కలవాడు; వారలన్ = వారిని; అప్పుడు = అప్పుడు; ఏకతంబున్ =
ఏకాంతమున; కున్ = కు; రమ్ము = రండి; అని = అని; తోకొని = కూడ తీసుకొని; పోయి = వెళ్ళి;

అందున్ = ఆ ఏకాంతప్రదేశమున; అర్మిలీన్ = ప్రీతితో; పరిరంభణంబులు = ఆలింగనములు;
 ఒనరించి = చేసికొని; లసత్ = ప్రకాశమానమైన; దరహాస = చిరునవ్వులు అను; చంద్రికా =
 వెన్నెలచేత; కలిత = కూడిన; కపోలుడు = చెక్కిళ్ళు కలవాడు; ఐ = అయ్యి; పలికెన్ = మాటలాడెను;
 భక్తి = భక్తి; నితాంత = అధికముగా గల; చిత్తలన్ = మనసులు కలవారి తోటి.

భావము:

గోపికల భావం గ్రహించిన శ్రీకృష్ణుడు ఏకాంతప్రదేశానికి వారిని పిలుచుకొని వెళ్ళి, ప్రేమతో
 కౌగలించుకుని భక్తిపరవశులైన ఆ కాంతలతో చక్కని చిరునవ్వులు నవ్వుతూ ఇలా అన్నాడు

10.2-1070-చ.

"**వన**జదళాక్షులార! బల**వ**ద్రిపు వర్గములన్ జయింపఁగాఁ
జనితడవయ్యె; దీనికి భృ**శం**బుగ మీ మది నల్లకుండుండీ!
యనయము దైవ మిట్లు సచ**రా**చరజాలము నొక్కవేళఁ గూ
ర్పును నొకవేళఁ బాపును మ**రు**ద్ధతతూల తృణంబులం బలెన్.

టీకా:

వనజదళాక్షులార = భామలూ {వనజదళాక్షులు - వనజ (పద్మము) దళ (రేకులవంటి) అక్షులు
 (కన్నులు కలవారు), స్త్రీలు}; బలవత్ = బలవంతులైన; రిపు = శత్రు; వర్గములన్ = సమూహములను;
 జయింపగా = గెలుచుటకు; చని = వెళ్ళుటచే; తడవయ్యెన్ = ఆలస్యమైనది; దీని = దీని; కిన్ = కి;
 భృశంబుగన్ = అధికముగా; మీ = మీ యొక్క; మదిన్ = మనసు లందు; అల్లకుండుండీ =
 కోపంగించుకోకండి; అనయము = ఎల్లప్పుడు; దైవము = దేవుడు; ఇట్లు = ఈ విధముగ; సచరాచర
 = సకలజీవ {సచరాచరములు - చర (చరించగలవి) అచర (చరించలేనివి) కలిసిన మొత్తము, సకల
 జీవులు}; జాలమున్ = సమస్తమును; ఒక్క = ఒకానొక; వేళన్ = సమయము నందు; కూర్చును =
 దగ్గరకు చేర్చును; ఒక = ఒకానొక; వేళన్ = సమయము నందు; పాపును = ఎడబాయ జేయును;
 మరుత్ = గాలిచేత; ఉద్ధత = ఎగురగొట్టబడిన; తూల = దూదిపింజ; తృణంబులన్ = నలుసుల;
 వలెన్ = వలె.

భావము:

కలువరేకుల వంటి కన్నులున్న కాంతలారా! బలవంతులైన శత్రువులను జయించటానికి వెళ్ళాము. తిరిగిరావడానికి ఆలస్యమైనది. అందుచేత మీరు అంతగా అలుగవద్దు. ఎప్పుడూ గాలికి ఎగురగొట్టబడే దూదిపింజలలాగ, గడ్డిపరకలలాగ చరాచర ప్రపంచం దైవసంకల్పాన్ని అనుసరించి ఒక్కోసారి కలుస్తూ, ఒక్కోసారి విడిపోతూ ఉంటుంది.

10.2-1071-సీ.

"తరలాక్షలార! మద్భక్తి చేతనులకు-

దనరు మోక్షానందదాయకంబు

జప తపో వ్రత దాన సత్కర్మముల ముక్తి-

కలుగంగ నేరదు కానఁ దలఁప

విధి శివ సనకాది విమలచిత్తంబులఁ-

బొడమని భక్తి మీ బుద్ధులందు

జనియించె మీ పూర్వ సంచితసౌభాగ్య-

మెట్టిదో యది తుదముట్టినింక

10.2-1071.1-తే.

నటమటము గాదు మీకు నెన్నటికి నైనఁ

గలుగనేరవు నిరయసంగతములైన

జన్మకర్మము లిటమీఁద మున్ననీష

సుమహితధ్యానలార! యో! రమణులార!

టీకా:

తరలాక్షలారా = భావము {తరలాక్షలు - చలించు కన్నులు కలవారు, స్త్రీలు}; మత్ = నా యొక్క;
భక్తిన్ = భక్తి; చేతనుల్ = ప్రాణుల; కున్ = కు; తనరు = ఒప్పునట్టి; మోక్ష = దుఃఖరహితమైన; ఆనంద
= ఆనందమును; దాయకంబు = కలిగించునది; జప = జపములు; తపః = తపస్సులు; వ్రత =

వ్రతములు; దాన = దానములు; సత్కర్మములన్ = పుణ్యకార్యములచేత; ముక్తి =
 దుఃఖాలనుండివిముక్తి; కలుగంగనేరదు = పొందజాలదు; కానన్ = కాబట్టి; తలపన్ =
 తరచిచూసినచో; విధి = బ్రహ్మదేవుడు; శివ = శివుడు; సనకాది = సనకాదిమునులు (సనకాది -
 1సనక 2సనందన 3సనత్కుమార 4సమత్కుజాత అను నులుగు దేవర్షులు); విమల = నిర్మలమైన;
 చిత్తంబులన్ = మనసులందు; పొడమని = కలుగని; భక్తి = భక్తి; మీ = మీ; బుద్ధులు = మనసులు;
 అందున్ = లో; జనియించె = పుట్టెను; మీ = మీ; పూర్వ = పూర్వజన్మలనుండి; సంచిత = కూడినట్టి;
 సౌభాగ్యము = సుభగత్వము; ఎట్టిదో = ఎంతగొప్పదో; అది = అది; తుదముట్టెన్ = నెరవేరెను; ఇంకన్
 = ఇక; అటమటము = వ్యర్థము; కాదు = కాదు.
 మీకున్ = మీకు; ఎన్నటికినైనన్ = ఎప్పటికైనా; కలుగన్ = కలుగ; నేరవు = చాలవు; నిరయ = నరక;
 సంగతములు = సంబంధములు; ఐన = అయిన; జన్మ = పునర్జన్మములు; కర్మములు =
 కర్మత్రయములు (కర్మత్రయము - 1ఆగామి 2సంచిత 3ప్రారబ్ధ కర్మములు); మత్ = నా యందలి;
 మనీష = బుద్ధిచేత; సు = మిక్కిలి; మహిత = అధికమైన; ధ్యానలార = ధ్యాననిష్ఠ గల (స్త్రీ) వారా; ఓ =
 ఓ; రమణులారా = ప్రియ భామలు.

భావము:

అనురాగంతో రెపరెపలాడే ప్రకాశవంతమైన కనులు కలిగిన ఓ సుందరీమణులారా! నాపై భక్తికల
 మనసులు గలవారికి మోక్షం సులభసాధ్యము, ఆనందదాయకము అవుతుంది. కేవలం జపము,
 తపస్సు, దానాలు మున్నగు సత్కార్యాలతోటి ముక్తి కలుగదు. శివుడు, బ్రహ్మదేవుడు సనక
 సనందాదులకు సైతం తమ హృదయాలలో అంకురించని అంతటి గాఢమైన భక్తి మీలో
 మొలకెత్తింది. మీరు పుర్వజన్మలలో చేసిన సుకృతాల విశేషం పరిపూర్ణంగా ఫలించింది. మీ
 పుణ్యఫలం వ్యర్థం కాదు. నా యందలి అధికమైన ధ్యానం గల బుద్ధి వలన, ఇక ఎప్పటికీ నరక
 హేతువులైన జన్మకర్మలు మీకు కలుగవు.

10.2-1072-నీ.

అభిలభూతములకు ననయంబు నాది మ-

ధ్యాంతరాంతర్భాషార్యాప్తి నైన

ఘటపటాదిక భూతకార్యంబులకు నుపా-

దానకారణములై తనరునట్టి

గగనానిలానలక్షోణులను భూత-

పంచకం బైకృత పడయుఁ గాదె

లోకంబులందుఁ బంచీకరణవ్యవ-

స్థలచేత నట్టి భూతముల రీతి

10.2-1072.1-తే.

గగనముఖభూత తత్కార్యకారణములఁ

దగిలి యాధార హేతుభూతంబ నైన

నాకుఁ బర మన్య మొక్కఁ డెన్నంగ లేడు

ఏమలమతులార! మాటలు వేయునేల?"

టీకా:

అఖిల = సర్వ; భూతముల్ = చతుర్విధజన్మల జీవుల {చతుర్విధజన్మలు - 1అండజములు

2స్వేదజములు 3జరాయుజములు 4ఉద్భిజ్జములు అనేడి విధానములైన జన్మలు కల ప్రాణులు};

కున్ = కు; అనయంబున్ = అవశ్యము; ఆది = పుట్టుక; మధ్య = జీవితకాలము; అంత = చావులు;

అంతః = లోపల; బహిః = వెలుపల; వ్యాప్తి = వ్యాపించుటలందు; ఐన = ఉండునట్టి; ఘటపటాదిక =

సమస్తపదార్థములైన {ఘటపటాదిక - ఘట (కుండ) పట (బట్ట) ఆదిక (మున్నగునవి), సమస్తమైన

పదార్థములు}; భూత = పంచమహాభూతములచే; కార్యంబుల్ = చేయబడినవాని; కున్ = కి;

ఉపాదానకారణములు = ప్రధానకారణములు; ఐ = అయ్యి; తనరు = అతిశయించి; అట్టి =

అటువంటి; గగన = ఆకాశము; అనిల = వాయువు; అనల = అగ్ని; కః = నీరు; క్షోణులను = భూమి

అను; భూతపంచకంబు = పంచమహాభూతముల; ఐకృతన్ = కలియుటచేత; పడయున్ = పుట్టును;

గాదె = కాదా, అవును; లోకంబులు = సర్వలోకములు; అందున్ = వానిలో; పంచీకరణ =

ఐదింటివిగానగు; వ్యవస్థల = వ్యాపారముల; చేత = వలన; అట్టి = అలాంటి; భూతములన్ =

ప్రాణుల; రీతిన్ = వలె.

గగనముఖ = ఆకాశాది; భూత = పంచభూతములు; తత్ = వాటికి; కార్యకారణములన్ =

కార్యకారణములందు; తగిలి = పూని; ఆధారహేతుభూతంబున్ = మూలాధారభూతము; ఐన =

అయినట్టి; నా = నా; కున్ = కు; అన్యము = నేనుకానిది, ద్వితీయము; ఒక్కడు = ఒకడైనా; ఎన్నంగన్
= ఎంచిచూచుటకు; లేడు = లేడు; విమలమతులారా = నిర్మలబుద్ధిమంతురాళ్ళు; మాటలు =
మాటలుచెప్పడం; వేయున్ = పెక్కులు; ఏలన్ = ఎందుకు.

భావము:

సమస్త జీవుల బహిరంతరాల్లోనూ సర్వ కాల సర్వావస్థలలోను నేనుంటాను. సకల ప్రాణుల
కార్యకలాపాలకూ పృథివి, జలం, అగ్ని, వాయువు, ఆకాశం అనే పంచభూతాల సంబంధమే
కారణము. ఘటపటాది న్యాయం ప్రకారం వీటిని ఉపాదాన కారణములు అంటారు. అటువంటి
పంచభూతాలకూ ఆధారము అయినవాడను నేనే. కనుక నేనే సర్వమునకూ కర్తను. అటువంటి
నాకు స్వపరాది తారతమ్యాలు లేవు. నిర్మల హృదయులారా! ఈ విషయంలో ఏ సందేహము కాని,
తర్కవితర్కాలు కాని అక్కర లేదు.

10.2-1073-తే.

అనినఁ దెలివొంది వారు దేహాభిమాన

ములు సమస్తంబు విడిచి "యో! నలిననాభ!

నిఖిలజగదంతరాత్మ! మానిత చరిత్ర!

భక్తజనమందిరాంగణపారిజాత!

టీకా:

అనినన్ = అని చెప్పగా; తెలివొంది = దివ్యజ్ఞానము పొంది; వారు = వారు, గోపికలు; దేహా =
దేహముమీది; అభిమానములు = తగులములు; సమస్తంబున్ = అన్నిటిని; విడిచి = వదలిపెట్టి; ఓ =
ఓ; నలిననాభ = కృష్ణా (నలిననాభుడు - నళినము (పద్మము) నాభి యందు కలవాడు, కృష్ణుడు);
నిఖిల = ఎల్ల; జగత్ = లోకాలకు; అంతః = లోనుండు; ఆత్మ = ఆత్మ యైనవాడ; మానిత =
శ్లాఘింపదగినట్టి; చరిత్ర = నడవడి కలవాడా; భక్త = భక్తులైన; జన = వారి; మందిర = ఇండ్ల; అంగణ
= ముంగిటి; పారిజాత = కల్పవృక్షమా.

భావము:

ఈ విధముగా, శ్రీకృష్ణుడు తన మహాత్మాన్ని విశదీకరించగా వినిన గోపికలు వివేకవంతులై దేహాభిమానాలను విసర్జించారు. అచ్యుతుని అనంత గుణాలను ఇలా ప్రస్తుతించారు "ఓ పద్మనాభ! సచ్చరిత్రా! భక్తజన కల్పవృక్షమా! సమస్త లోకాల లోన ఉండు అంతరాత్మా!

10.2-1074-తే.

ఘోరసంసారసాగరోత్తారణంబు

ధీయుతజ్ఞానయోగి హృద్ధ్యేయవస్తు

వగుచుఁ జెలువొందు నీ చరణాంబుజాత

యుగళమును మా మనంబులఁ దగుల నీవె."

టీకా:

ఘోర = భయంకరమైన; సంసార = సంసారము అను; సాగర = సముద్రమును; ఉత్తారణంబున్ = దాటించునది; ధీ = విజ్ఞానముతో; యుత = కూడిన; జ్ఞాన = పరజ్ఞాన; యోగి = నిష్ఠలో నున్న ముని; హృత్ = అంతరంగము లందు; ధ్యేయ = ధ్యానించబడు; వస్తువు = వస్తువు; అగుచున్ = జెతు; చెలువొందు = అందగించునట్టి; నీ = నీ యొక్క; చరణ = పాదములు అను; అంబుజాత = పద్మముల; యుగళమును = జంటను; మా = మా యొక్క; మనంబులన్ = మనస్సు లందు; తగులనీవె = అంటనిమ్ము, తగిలి ఉండనిమ్ము.

భావము:

ఘోరమైన సంసార సముద్రాన్ని దాటడానికి ఆధారమై యోగిజన హృదయాలలో సుప్రతిష్ఠితమైన ధ్యేయము అయి తనరారు నీ పాదపద్మయుగళం మా మనస్సులలో నిరంతరం విడువక అంటిపెట్టుకుని ఉండనిమ్ము."

10.2-1075-క.

అని వేడినఁ గృష్ణుఁడు ముని

వినతుఁడు కరుణించి వల్లవీజనములుగో

రిన యట్ల యిచ్చెఁ గరుణా

వననిధి సద్భక్త లోకవత్సలుఁ డంతన్.

టీకా:

అని = అని; వేడినన్ = ప్రార్థించగా; కృష్ణుడు = కృష్ణుడు; ముని = మునులచే; వినతుడు = శ్లాఘింపబడువాడు; కరుణించి = దయచూపి; వల్లవీ = గోపికా; జనములు = సమూహములు; కోరిన = ప్రార్థించిన; అట్ల = విధముగా; ఇచ్చెన్ = ఇచ్చెను; కరుణావననిధి = దయాసముద్రుడు; సత్ = మంచి; భక్త = భక్తులు; లోక = అందరి ఎడల; వత్సలుండు = వాత్సల్యము కలవాడు; అంతన్ = అంతట.

భావము:

అని గోపికలు శ్రీకృష్ణుడిని ప్రార్థించారు. అంతట కరుణా సింధువూ; భక్తజన వత్సలుడూ; మునీశ్వర వందితుడూ; అయిన నందనందనుడు గోపికలు కోరిన ప్రకారం వరాలు అనుగ్రహించాడు.

పిమ్మట

10.2-1076-ఉ.

ధర్మతనూభవుం గని పదంబులకున్ నతుడై సపర్యలన్

నిర్మలభక్తిమై నడపి "నీవునుఁ దమ్ములు బంధుకోటి స

త్కర్మ చరిత్రలై తగు సుఖంబుల నొప్పుచునున్న వారె" నా

నర్మిలిఁ బాండవారజుఁడు నమ్మధుసూదనుతోడ నిట్లనున్.

టీకా:

ధర్మతనూభవున్ = ధర్మరాజును; గని = చూసి; పదంబుల = పాదముల; కున్ = కు; నతుడు =

నమస్కారము చేసినవాడు; ఐ = అయ్యి; సపర్యలన్ = మర్యాదలను; నిర్మల = స్వచ్ఛమైన; భక్తిమై =

భక్తితో; నడపి = చేసి; నీవును = నీవు; తమ్ములున్ = తమ్ముళ్ళు; బంధు = బంధువుల; కోటి = సమూహములు; సత్కర్మ = పుణ్యకర్మలు; చరిత్రుల = నడవడిక గలవారు; ఐ = అయ్యి; తగు = తగిన; సుఖంబులన్ = సౌఖ్యములతో; ఒప్పుచున్ = చక్కగా నుంటు; ఉన్నవారె = ఉన్నారా; నాన్ = అనగా; అర్మిలిన్ = ప్రీతితో; పాండవారజుండున్ = ధర్మరాజు; ఆ = ఆ; మధుసూదను = కృష్ణుని; తోడన్ = తోటి; ఇట్లు = ఈ విధముగా; అనున్ = అనెను;

భావము:

తరువాత శ్రీకృష్ణుడు ధర్మరాజును చూసి, అతని పాదములకు నమస్కరించి, “ధర్మరాజా! నీవూ, నీ తమ్ముళ్ళూ, బంధుజనాలూ సత్కర్మ నిరతులై సుఖంగా ఉన్నారా?” అని అడిగాడు. అంతట ధర్మరాజు ప్రీతితో మధుసూదనుడైన శ్రీకృష్ణునితో ఇలా అన్నాడు.

10.2-1077-క.

"సరసిజనాభ! భవత్పద

సరసిరుహ మాశ్రయించు జను లతిసౌఖ్య

స్ఫురణం బొలుపారుచు భువిఁ

జరియింపరె! భక్త పారిజాత! మురారీ!

టీకా:

సరసిజనాభ = కృష్ణా; భవత్ = నీ యొక్క; పద = పాదములు అను; సరసిరుహమున్ = పద్మములను; ఆశ్రయించు = ఆశ్రయించునట్టి; జనుల్ = మానవులు; అతి = మిక్కిలి; సౌఖ్య = సౌఖ్యములు; స్ఫురణన్ = ప్రకాశముచేత; పొలుపారుచున్ = అతిశయించుచు; భువిన్ = లోకము నందు; చరియింపరె = మెలగరా; భక్తపారిజాత = భక్తులకుకల్పవృక్షుడ; మురారీ = కృష్ణా {మురారి - మురాసురుని శత్రువు, కృష్ణుడు}.

భావము:

పద్మనాభా! భక్తుల పాలిటి పారిజాతమా! మురారి! నీ పాదారవిందాలను ఆశ్రయించినవారు
నిత్యసౌఖ్యాలతో అత్యంత సంతృప్తులై ఉంటారు కదా.

10.2-1078-వ.

అదియునుం గాక,

టీకా:

అదియునున్ = అంతే; కాకన్ = కాకుండ.

భావము:

అంతేకాకుండా...

10.2-1079-సీ.

సుమహిత స్వప్న సుముప్తి జాగరములన్-

మూడవస్థలఁ బాసి వాడి మిగిలి

వెలినుందు లో నుందు; విశ్వమై యుందువు-

విశ్వంబు నీయందు వెలుగుచుండు;

భవదీయ మహిమచేఁ బాటిల్లు భువనంబు-

లుదయించు నొక వేళ నుడిగి మఁడుగు;

సంచి తాఖండిత జ్ఞానివై యొప్పుచు-

నవిహత యోగమాయాత్మఁ దనరి

10.2-1079.1-తే.

దురితదూరులు నిత్యముక్తులకుఁ జెంద

నలవియై పెంపు దీపింతు వంబుజాక్ష!

ఘనకృపాకర! నఖిలవికారదూర!

నీకు మ్రొక్కెద సర్వలోకైకనాథ!"

టీకా:

సు = మిక్కిలి; మహిత = ప్రభావవంతమైన; స్వప్న = కల; సుషుప్తి = సుషుప్తి; జాగరముల్ =
మెళుకవలు, జాగ్రత్త; అన్ = అనెడి; మూడవస్థలన్ = అవస్థాత్రయమును {అవస్థాత్రయము - 1స్వప్న
2సుషుప్తి 3జాగ్రత్తలు అను మూడు అవస్థలు}; పాసి = విడిచి; వాడి = ప్రతాపము; మిగిలి =
అతిశయించుచు; వెలిన్ = ప్రపంచము వెలుపల; ఉందు = ఉంటావు; లోన్ = ప్రపంచము లోపల;
ఉందు = ఉంటావు; విశ్వమై = ప్రపంచమేనీవై; ఉందువు = ఉంటావు; విశ్వంబు = ప్రపంచము; నీ =
నీ; అందున్ = లోనే; వెలుగుచుండున్ = ప్రకాశించుచుండును; భవదీయ = నీ యొక్క; మహిమ =
మహత్వము; చేన్ = చేత; పాటిల్లు = కలుగునట్టి; భువనంబులు = లోకములు; ఉదయించున్ =
పుట్టును; ఒక = ఒకానొక; వేళను = సమయమునందు; ఉడిగి = నశించి; మడుగున్ =
కానరాకపోవును; సంచిత = కూర్పబడిన; అఖండిత = సంపూర్ణమైన; జ్ఞానివి = జ్ఞానము
కలవాడవు; ఐ = అయ్యి; ఒప్పుచున్ = ఉంటు; అవిహత = నశింపని; యోగమాయాత్మన్ =
యోగమాయలో; తనరి = అతిశయించి.

దురిత = పాపములకు; దూరులు = దూరమైనవారు; నిత్య = శాశ్వతమైన; ముక్తులు = మోక్షాసక్తులు;
కున్ = కు; చెందన్ = పొందుటకు; అలవి = వీలు; ఐ = అయ్యి; పెంపున్ = అతిశయమునందు;
దీపింతువు = ప్రకాశించెదవు; అంబుజాక్ష = కృష్ణా; ఘన = గొప్ప; కృపా = దయకు; ఆకర =
నిధివంటివాడ; అఖిల = సర్వ; వికార = వికారములు {వికారములు - 1.షోడశవికారములు
కర్మేంద్రియములు (5) జ్ఞానేంద్రియములు (5) మనస్సు భూతపంచకము (5) మొత్తము 16,
2.షడ్వికారములు (1)పుట్టుట, (2)పెరుగుట, (3)ముదియుట, (4) చిక్కుట, (5)చచ్చుట, (6)గర్భనరకస్థితి.
3.మానసిక లేదా రూపములలో కలుగు మార్పు లేదా అసమక్రమత. 4.శబ్దస్పర్శాది విషయ
చాంచల్యములు 5. తెవులు}; దూర = దూరముచేయువాడ; నీ = నీ; కున్ = కు; మ్రొక్కెదన్ =
నమస్కరించెద; సర్వ = ఎల్ల; లోక = లోకములకు; ఏక = ప్రధానమైన; నాథ = ప్రభువా.

భావము:

పద్మాక్షా! నిఖిల లోకాధినాథ! నిర్వికార! నిరతిశయ కృపాసముద్రుడ! నీవు జాగ్రత్త, స్వప్న,
నిద్రావస్థలు అనే అవస్థాత్రయానికి అతీతుడవు; అఖండ జ్ఞానస్వరూపుడవు; సకల లోకాలకు
అధినాథుడవు; సర్వవ్యాపివి; విశ్వమే నీవు; నీవే విశ్వం; ఈ విశ్వమునకు వెలుపల లోపల
వ్యాపించి ఉంటావు; ఈ విశ్వం నీ యందే నిలచి ఉంటుంది; సృష్టి స్థితి లయాలు నీ
సంకల్పాధీనాలు; యోగమాయ నీకు లోబడి ఉంటుంది; పాపదూరులై నిత్యముక్తులైన యోగులు
నిను చేరుట కొఱకే ప్రయత్నిస్తారు; అటువంటి నీకు నేను నమస్కరిస్తున్నాను."

10.2-1080-క.

అని వినుతించిన నచ్చటి

జనపాలక బంధుమిత్ర సకలజనములున్

విని యనురాగిల్లిరి నె

మృనముల నానంద జలధి మగులు నగుచున్.

టీకా:

అని = అని; వినుతించినన్ = స్తుతించగా; అచ్చటి = అక్కడి; జనపాలక = రాజులు; బంధు =
భంధువులు; మిత్ర = మిత్రులు; సకల = ఎల్ల; జనములున్ = వారును; విని = విని; అనురాగిల్లిరి =
ప్రీతిపొందినవారైరి; నెఱి = నిండు; మనములన్ = మనస్సు లందు; ఆనంద = ఆనందము అను;
జలధి = సముద్రమున; మగులు = నిమగ్నమైనవారు; అగుచున్ = జెతు.

భావము:

ఈ మాదిరి ధర్మరాజు శ్రీకృష్ణుడిని ప్రస్తుతించగా విని అక్కడ ఉన్న రాజులు, బంధు మిత్రులు, సకల
జనులు రంజిల్లిన నిండు మనసులతో ఎంతో సంతోషించారు.

10.2-1081-తే.

అట్టి యొప్పగువేళ నెయ్యంబు మెరిసి
యొక్కచోటను సంతోషయుక్తు లగుచు
దానవాంతక సతులును ద్రోపదియును
గూడి తమలోన ముచ్చట లాడుచుండి.

టీకా:

అట్టి = అటువంటి; ఒప్పు = చక్కటిది; అగు = ఐన; వేళన్ = సమయము నందు; నెయ్యంబున్ =
స్నేహభావము; మెరిసి = ప్రకాశింపజేసి; ఒక్క = ఒకానొక; చోటను = చోట; సంతోష =
సంతోషముతో; యుక్తులు = కూడినవారు; అగుచున్ = జెతు; దానవాంతక = కృష్ణుని; సతులునున్
= భార్యలు; ద్రోపదియును = ద్రోపది {ద్రోపది - ద్రుపద రాజ కూతురు, పాంచాలి, పాండవుల భార్య};
కూడి = కూడుకొని; తమలోనన్ = వారిలోవారు; ముచ్చటలు = వినోద సంభాషణలు; ఆడుచుండి =
మాటలాడుతు.

భావము:

అట్టి సంతోష సమయంలో అన్యోన్య స్నేహం అతిశయించగా శ్రీకృష్ణుని కాంతలూ, ద్రోపదీ ఒకచోట
కూడి కబుర్లు చెప్పుకోసాగారు.

దశమ స్కంధము - ఉత్తర : లక్షణ ద్రోపదీ సంభాషణంబు

10.2-1082-వ.

అట్టియెడఁ గృష్ణకథావిశేషంబులు పరితోషంబున నుగ్గడించుచుఁ బ్రసంగ వశంబున నా
రుక్మిణీదేవి మొదలగు శ్రీకృష్ణభార్యలం గనుంగొని పాంచాలి యిట్లనియె. "మిమ్ముఁ
బుండరీకాక్షుండు వివాహంబయిన తెలింగులు వినిపింపుఁడన వారును దమ పరిణయంబుల
తెలింగులు మున్ను నే నీకుం జెప్పిన విధంబున వినిపించి; రండు సవిస్తరంబుగాఁ దెలియం
బలుకని మద్రరాజకన్యకా వృత్తాంతం బా మానిని పాంచాలికిం జెప్పిన విధంబు విను మని
శుకుండు పరీక్షిన్నరేంద్రున కిట్లనియె.

టీకా:

అట్టి = అటువంటి; ఎడన్ = సమయము నందు; కృష్ణ = కృష్ణుని; కథా = వర్తన; విశేషంబులున్ = విశేషములను; పరితోషంబుననున్ = సంతోషముతో; ఉగ్గడించుచున్ = చెప్పుకొనుచు; ప్రసంగ = ప్రస్తావన; వశంబునన్ = వశముచేత; ఆ = ఆ; రుక్మిణీదేవి = రుక్మిణీదేవి; మొదలగు = మున్నగు; శ్రీకృష్ణ = శ్రీకృష్ణుని; భార్యలన్ = భార్యలను; కనుంగొని = చూసి; పాంచాలి = ద్రౌపది (పాంచాలి - పాంచాలదేశపు రాకుమారి, ద్రౌపది); ఇట్లు = ఈ విధముగ; అనియె = పలికెను; మిమ్మున్ = మిమ్ములను; పుండరీకాక్షుండు = కృష్ణుడు; వివాహంబయిన = పెండ్లాడిన; తెఱంగులున్ = విధములు; వినిపింపుడు = చెప్పండి; అనన్ = అనగా; వారునున్ = వారు; తమ = వారివారి; పరిణయంబులన్ = పెళ్ళిళ్ళకు చెందిన; తెఱంగులున్ = విధములను; మును = మునుపు; నేన్ = నేను; నీ = నీ; కున్ = కు; చెప్పిన = చెప్పినట్టి; విధంబునన్ = విధముగ; వినిపించిరి = చెప్పిరి; అందున్ = వాటిలో; సవిస్తరంబుగా = విశదముగా; తెలియన్ = తెలియునట్లు; పలుకని = చెప్పని; మద్రరాజకన్యక = లక్షణ యొక్క (మద్రరాజకన్యక - మద్రదేశపు రాకుమారి, లక్షణ); వృత్తాంతంబు = వర్తమానము; ఆ = ఆ; మానిని = యువతి; పాంచాలి = ద్రౌపది; కిన్ = కి; చెప్పిన = తెలిపినట్టి; విధంబున్ = విధమును; వినుము = వినుము; అని = అని; శుకుండు = శుకుడు; పరీక్షిత్ = పరీక్షితు; నరేంద్రున్ = మహారాజున; కిన్ = కి; ఇట్లు = ఈ విధముగ; అనియె = పలికెను.

భావము:

ఆ సమయంలో ద్రౌపదీదేవి శ్రీకృష్ణుని గాథలను సంతోషంతో చెప్తూ ఉంది. అలా చెప్తూ రుక్మిణి మొదలైన అంతఃపుర కాంతలతో. "కలువకన్నుల కన్నయ్య మిమ్మల్ని కల్యాణమాడిన కబుర్ల వివరాలు అన్నీ చెప్పండి." అని కోరింది. ఒక్క లక్షణ తప్ప తక్కిన శ్రీకృష్ణుని భార్యలు అందరి వివాహ వృత్తాంతాలను పరీక్షిత్తూ! ఇంతకు మునుపు నేను నీకు చెప్పి ఉన్నాను కదా. వారు ఆ వివరాలే ద్రౌపదికి చెప్పారు. మద్రదేశాధిపతి బృహత్సేనుడి పుత్రి లక్షణ తనను కృష్ణుడు పరిణయ మాడిన సన్నివేశాన్ని ద్రౌపదికి చెప్పిన వివరాలు చెప్తాను, వినుము." అని శుకమహర్షి పరీక్షితునకు చెప్పసాగాడు.

పాంచాలితో మద్రపతిసుత యిట్లను-

"సంగీతవిద్యా విశారదుండు

నారదుచేతి వీణాస్వనకలిత మై-

నట్టి గోవింద కథామృతంబు

దవిలి యే గ్రోలి చిత్తము దన్మయత్వంబు-

నొంది మోదించుచు నుండునంత

దుహితృవత్సలుండు మధురుండు దా నది విని-

నదుపాయ మొక్కటి మది దలంచి

10.2-1083.1-తే.

చదల నెబ్బంగి నైన గోచరము గాక

వారి మధ్యములో నభివ్యాప్తి దోచు

మత్స్యయంత్రంబు కల్పించి మనుజు లెంత

వారి కై నను దివ్య మోమంగరాని.

టీకా:

పాంచాలి = ద్రౌపది; తోన్ = తోటి; మద్రపతిసుత = లక్షణ {మద్రపతిసుత - మద్రదేశ రాజు యొక్క పుత్రిక, లక్షణ}; ఇట్లు = ఈ విధముగా; అను = చెప్పెను; సంగీత = సంగీత; విద్యా = విద్య యందు; విశారదుండు = మిక్కిలి నేర్పరుడు; నారదు = నారదునియొక్క; చేతి = చేతిలోని; వీణ = మహతి అను వీణ {మహతి - నారదుని వీణ}; ఆస్వన = ధ్వనితో; కలితము = కూడిన; ఐనట్టి = అయిన; గోవింద = కృష్ణుని; కథా = కథ అనెడి; అమృతంబున్ = అమృతమునందు; తవిలి = ఆపేక్ష కలామెను ఐ; ఏన్ = నేను; క్రోలి = ఆస్వాదించి; చిత్తమున్ = మనస్సునందు; తన్మయత్వంబు = తన్మయత్వము; ఒంది = పొంది; మోదించుచున్ = సంతోషించుచు; ఉండున్ = ఉన్నట్టి; అంతన్ = సమయమునందు; దుహితృ = కూతురి ఎడల; వత్సలుండు = వాత్సల్యము కలవాడు; మత్ = నా యొక్క; గురుడు = తండ్రి; తాన్ = అతను; అది = ఆ విషయము; విని = విని; సత్ = మంచి; ఉపాయము = ఉపాయము; ఒక్కటి = ఒకదానిని; మదిన్ = మనసునందు; తలంచి = ఆలోచించి. చదలన్ = ఆకాశమునందు; ఏ = ఎలాంటి; భంగిన్ = విధముగా నైనను; అగోచరము =

కనబడనిది; కాకన్ = అగునట్లు; వారి = నీటి; మధ్యము = నడుమ; లోన్ = అందు; అభివ్యాప్తిన్ = ప్రతిఫలించుటచేత; తోచు = కనబడెడి; మత్స్యయంత్రంబున్ = మత్స్యయంత్రమును; కల్పించి = ఏర్పరచి; మనుజులు = మానవులు; ఎంత = ఎంతగొప్ప; వారి = వారల; కిన్ = కి; ఐననున్ = అయినప్పటికి; తివ్వన్ = ఇవతలికిలాగుటకు; మోవంగన్ = యత్నించుటకు; రాని = శక్యముకాని.

భావము:

"మద్ర రాజు పుత్రిక లక్షణ పాంచాల రాజు పుత్రి ద్రౌపదితో ఇలా అన్నది, "నారదుడు సంగీత విద్యలోనూ, తన మహతీ వీణాలాపనలలోనూ మహాపండితుడు. సతత గోవిందనామ పారాయణుడు. అట్టి మహతీ స్వన మాధుర్యంతో కూడిన నారదుడు చేసే ముకుందుని కథాసుధలు తనివితీరా గ్రోలి పరవశించేదానిని. కూతురుపై ఎంతో వాత్సల్యం గల వాడు నా తండ్రి, ఈ విషయం తెలిసి నా మనసు గ్రహించాడు. నా వివాహానికి ఒక ఉపాయం ఆలోచించాడు. ఆకాశంలో కంటికి కానబడని విధంగా మత్స్యయంత్రాన్ని ఏర్పాటుచేసి, క్రింద ఉన్న నీటిలో అది ప్రతిబింబించేలాగ ఏర్పాటు చేయించాడు. ఎవరైనా సరే చేపను ఆ నీటిలోని ప్రతిబింబం ద్వారా తప్ప కనిపెట్ట లేరు.

10.2-1084-తే.

ధనువుఁ బవిచండ నిష్ఠురాస్త్రంబు నచట
సంచితంబై న గంధపుష్పాక్షతలనుఁ
బూజగావించి యునిచి "యే పురుషుఁ డేని
నిధబలమున నీ చాప మొక్కు వెట్టి.

టీకా:

ధనువున్ = విల్లును; పవి = వజ్రాయుధమువలె; చండ = తీక్షణమైన; నిష్ఠుర = కఠినమైన; అస్త్రంబున్ = బాణమును; అచటన్ = అక్కడ; సంచితంబు = కూడినవి; ఐన = అయిన; గంధ = గంధము; పుష్ప = పూలు; అక్షతలును = అక్షింతలుతో; పూజ = పూజించుట; కావించి = చేయించి; ఉనిచి = ఉంచి; ఏ = ఏ; పురుషుడేని = మానవుడు అయినను; ఇధ్ధ = ప్రసిద్ధమైన; బలమునన్ = బలముచేత; ఈ = ఈ; చాపము = వింటిని; ఎక్కుపెట్టి = నారినెక్కించి.

భావము:

ఒక విల్లూ, వజ్రాయుధానికి సాటివచ్చే ఒక గట్టి బాణాన్ని అక్కడ ఉంచి. గంధపుస్పాక్షతలతో పూజించాడు. "ఎవరైతే తన బలం ప్రదర్శించి ఈ విల్లు ఎక్కుపెట్టి...

10.2-1085-క.

ఈ సాయకంబు నారిం

పోసి వెసన్ మత్స్యయంత్రమున్ ధరన్ గూలన్

వేసిన శౌర్యధురీణుడు

నా సుత వరియించు" నని జనంబులు వినగన్.

టీకా:

ఈ = ఈ; సాయకంబున్ = బాణమును; నారిన్ = అల్లెతాటిని; పోసి = సంధించి; వెసన్ = వడితో;
మత్స్యయంత్రమున్ = మత్స్యయంత్రముతో; ధరన్ = నేలమీద; కూలన్ = కూలిపోయినట్లు; వేసినన్
= కొట్టినట్టి; శౌర్య = శూరత్వపు; ధురీణుడు = వహించినవాడు; నా = నా; సుతన్ = కుమార్తెను;
వరియించును = పెండ్లాడును; అని = అని; జనంబులు = ప్రజలందరు; వినగన్ = వినునట్లుగా.

భావము:

ఇదిగో ఈ బాణాన్ని వింటికి సంధించి, అదిగో ఆ మత్స్యయంత్రాన్ని పడగొడతాడో ఆ వీరుడినే నా పుత్రిక పరిణయమాడుతుంది." అని అందరికి తెలిసేలా చాటింపు వేయించాడు.

10.2-1086-క.

చాటించిన నవ్వార్తకుఁ

బాటించిన సంభ్రమముల బ్రాణాసన మౌ

ర్వీ టంకార మహారవ

పాటితశాత్రవులు బాహుబల సంపన్నుల్.

టీకా:

చాటించిననన్ = చాటింపు వేయించగా; ఆ = ఆ; వార్త = వృత్తాంతమున; కున్ = కు; పాటించిన = కలిగినట్టి; సంభ్రమములన్ = త్వరత్వము కలవారై; బాణాసన = విండ్ల యొక్క; మౌర్య = నారి; టంకార = టం అను శబ్దముల; మహా = గట్టి; రవ = ధ్వని; పాటిత = చీల్చబడిన; శాత్రవులు = శత్రులు కలవారు; బాహుబల = భుజబలముచేత; సంపన్నుల్ = మిక్కుటముగా కలవారు.

భావము:

మా తండ్రి వేయించిన చాటింపును విలువిద్యలో ఆరితేరిన వీరులెందరో విన్నారు. వింటినారిని మ్రోగించడంలో మిన్నలు, మహా బాహుబల సంపన్నులు అయిన శాత్రవ వీరులెందరో విన్నారు.

10.2-1087-క.

సుందరతనులు దదుత్సవ

సందర్శన కుతుకు లమిత సైన్యలు భూభృ

న్నందను లేతెంచిరి జన

నందితయశు లగుచు మద్రనగరంబునకున్.

టీకా:

సుందర = అందమైన; తనులున్ = దేహములు కలవారు; తత్ = ఆ; ఉత్సవ = వేడుకను; సందర్శన = చూచుట యందలి; కుతుకులు = కుతూహలము కలవారు; అమిత = మిక్కిలి; సైన్యలు = సేనలు కలవారు; భూభృన్నందనులు = రాకుమారులు; ఏతెంచిరి = వచ్చిరి; జన = జనులచేత; నందిత = కొనియాడబడిన; యశులు = కీర్తి గలవారు; అగుచున్ = ఔతు; మద్రనగరంబున్ = మద్రపట్టణము; కున్ = కు.

భావము:

సుందరాకారులైన ఆ రాజకుమారులు ఆ స్వయంవర ఉత్సవాన్ని తిలకించే కుతూహలంతో పెద్ద పెద్ద సైన్యాలతో మద్రనగరానికి వచ్చారు

10.2-1088-క.

చనుదెంచిన వారికి మ

జ్ఞనకుడు వివిధార్చనములు సమ్మతిఁ గావిం

చిన నా బాహుబలాఢ్యులు

ధనువుం జేరంగ నరిగి ధైర్యస్ఫూర్తిన్.

టీకా:

చనుదెంచిన = వచ్చిన; వారి = వారల; కిన్ = కి; మత్ = నా యొక్క; జనకుడు = తండ్రి; వివిధ = నానా విధమైన; అర్చనములు = సత్కారములు, పూజనములు; సమ్మతిన్ = ఇష్టముగా; కావించినన్ = చేయగా; ఆ = ఆ; బాహుబలా = భుజబలముచేత; ఆఢ్యులు = సంపన్నులు; ధనువున్ = వింటిని; చేరంగన్ = దగ్గరకు; అరిగి = వెళ్ళి; ధైర్య = ధైర్యము యొక్క; స్ఫూర్తిన్ = ప్రకాశముతో.

భావము:

అలా విచ్చేసిన వారందరికి మాతండ్రి సంతోషంతో స్వాగతం పలికి సత్కరించాడు.
బాహుబలసంపన్నులైన ఆ రాజపుత్రులు ధైర్యంతో ధనువును సమీపించారు.

10.2-1089-వ.

ఇట్లు డగ్గటి యద్ధనువుం గనుంగొని.

టీకా:

ఇట్లు = ఈ విధముగ; డగ్గటి = దగ్గరకుచేరి; ఆ = ఆ; ధనువున్ = విల్లును; కనుంగొని = చూసి.

భావము:

అలా ఆ ధనుస్సు దగ్గరకు వెళ్ళి చూసిన మహా వీరులు...

10.2-1090-ఉ.

కొందలు పూనలేక చనఁ గొందలు పూని కదల్చలేక పోఁ,
గొందఁ జొకింత యెత్త నొక కొందలు మోపిడలేక దక్కఁగాఁ,
గొందఁ జొకింత యెక్కిడుచుఁ గోరి నృపాలకు లిట్లు సిగ్గునుం
జెంది తలంగి పోవుచును "నీ! యిటకేఁగుట నీతి త"ప్పనన్.

టీకా:

కొందలు = కొంతమంది; పూనలేక = ప్రయత్నించలేక; చనన్ = వెళ్ళిపోగా; కొందలున్ =
కొంతమంది; పూని = ప్రయత్నించినను; కదల్చలేక = కదలించలేక (విల్లును); పోన్ = వెళ్ళిపోగా;
కొందలు = కొంతమంది; ఒకింత = కొద్దిపాటి; ఎత్తన్ = ఎత్తగలుగగా; ఒక = మరి; కొందలు =
కొంతమంది; మోపు = వింటినారిని; ఇడలేక = ఎక్కుపెట్టలేక; తక్కగాన్ = తప్పుకొనగా; కొందలున్ =
కొంతమంది; ఒకింత = కొంచెము; ఎక్కిడుచున్ = ఎక్కించగలిగి; గోరి = ఆపేక్షించినను; నృపాలకులు
= రాజులు; ఇట్లు = ఈ విధముగ; సిగ్గునున్ = సిగ్గు; చెంది = పడి; తలంగిపోవుచును = తొలగిపోతూ;
ఛీ = ఛీ; ఇట = ఇక్కడ; కున్ = కు; ఏగుట = వెళ్ళుట; నీతి = క్రమము; తప్పు = తప్పుట; అనన్ =
అనగా.

భావము:

అలా ముందుకు వచ్చినవారిలో కొందరు ప్రయత్నించ లేక వెనుదిరిగారు. మరికొందరు కొంత ప్రయత్నించినా కదలించలేకపోయారు. కొంతమందైతే ఎలాగో విల్లుని మీదికెత్తినా, దానికి నారిని కట్టలేకపోయారు. మరి కొందరు కష్టపడి నారిని కట్టినా బాణం కొద్దిగా తప్పించి ఎక్కుపెట్టలేక పోయారు. అలా వారందరూ విఫలులయ్యి సిగ్గుచెంది, ఇక్కడకి రావడమే తప్పయిందని తలచి సిగ్గుతో తప్పుకున్నారు.

10.2-1091-వ.

అట్టియెడ.

టీకా:

అట్టి = అటువంటి; ఎడన్ = సమయమునందు.

భావము:

ఆలా బృహద్ధనువును ఎవరూ ఎక్కుపెట్టలేకపోతున్న తరుణంలో...

10.2-1092-క.

భీముడు రాధేయుడు ను

ద్ధామగతిన్నెక్కు ద్రోచి తగ నమ్మినం

బేమఱక దిరుగుచుంటయు

దామేమియు నెఱుగలేక తలగిన పిదపన్.

టీకా:

భీముడున్ = భీముడు(భీముడు - భయంకరుడు, పంచపాండవులలో 2వ వాడు)); రాధేయుడున్ = కర్ణుడు {రాధేయుడు - రాధపుత్రుడు, కర్ణుడు}; ఉద్ధామ = అడ్డులేని; గతిన్ = రీతితో; ఎక్కుద్రోచి = ఎక్కుపెట్టి; తగన్ = తగినట్లు; ఆ = ఆ; మీనంబున్ = చేప; ఏమఱక = ఎడతెగక; తిరుగుటయన్ = తిరుగుచుండుట; తామున్ = వారు; ఏమియున్ = ఏమాత్రము; ఎఱుగలేక = భేదించుట తెలియలేక; తలగినన్ = తొలగిపోగా; పిదపన్ = పిమ్మట.

భావము:

భీముడూ, కర్ణుడూ మత్స్యయంత్రాన్ని పడగొట్టడానికి ధనుస్సు ఎక్కుపెట్టినా వేగంగా తిరుగుతున్న మత్స్యాన్ని ఎలా భేదించాలో తెలియక తొలగిపోయారు.

10.2-1093-క.

అమరేంద్ర తనయు డమ్మ

త్స్యము నేయ నుపాయ మెఱిగి తగ నేసియు మీ

నము ద్రుంపలేక సిగ్గున

విముఖుండై చనియె నంత వికలుం డగుచున్.

టీకా:

అమరేంద్రతనయుడు = అర్జునుడు (అమరేంద్ర తనయుడు - ఇంద్రుని పుత్రుడు, అర్జునుడు); ఆ = ఆ
యొక్క; మత్స్యయంత్రమున్ = మత్స్యయంత్రమును; ఏయు = కొట్టు; ఉపాయము = కిటుకు; ఎఱిగి =
తెలిసి; తగన్ = చక్కగా; ఏసియున్ = బాణము వేసినను; మీనమున్ = చేపను; త్రుంపలేక =
తెగవేయలేక; సిగ్గునన్ = సిగ్గుతో; విముఖుండు = వెనుదిరిగినవాడు; ఐ = అయ్యి; చనియెన్ =
వెళ్ళిపోయెను; అంతన్ = అంతట; వికలుండు = మనసు వికల మైనవాడు; అగుచున్ = జెతు.

భావము:

ఇంద్ర తనయుడు అర్జునుడు మత్స్యయంత్రాన్ని భేదించే ఉపాయం తెలిసినవాడే అయినా ఆ
యంత్రాన్ని కొట్టలేక విఫలుడు అయి, సిగ్గుతో వికలమైన మనసుతో వెనుదిరిగాడు.

10.2-1094-వ.

ఇట్లు సకల రాజకుమారులుం దమతమ ప్రయత్నంబులు విఫలంబులైన ముఖారవిందంబులు
ముకుళించి దైన్యంబున విన్ననై చూచుచున్న యెడ.

టీకా:

ఇట్లు = ఈ విధముగ; సకల = ఎల్ల; రాజకుమారులున్ = రాకుమారులు; తమతమ = వారివారి;
ప్రయత్నంబులు = ప్రయత్నాలు; విఫలంబులు = వ్యర్థములు; ఐనన్ = కాగా; ముఖ = మోములు
అను; అరవిందంబులు = పద్మములు; ముకుళించి = ముడుచుకొని; దైన్యంబునన్ = దీనత్వముతో;
విన్నను = చిన్నబోయినవారు; ఐ = అయ్యి; చూచుచున్న = చూస్తున్న; ఎడన్ = సమయము నందు.

భావము:

ఇలా తమ ప్రయత్నాలు ఫలించలేకపోడంతో ముడుచుకున్న ముఖాలతో ఆ రాకుమారులు అందరూ దైన్యంతో చిన్నబోయి చూస్తూ ఉండగా...

10.2-1095-చ.

సరసిజపత్రలోచనుడు చాపము సజ్యము సేసి యుల్లస

చ్చర మరిచోసి కార్ముకవిశారదుడై యలవోక వోలె ఖే

చరమగు మీనముం దునిమె సత్వరతన్ సుర సిద్ధ సాధ్య ఖే

చర జయశబ్ద మొప్పు బెలుచురుగురిసెం దివిఁ బుష్పవర్షముల్.

టీకా:

సరసిజపత్రలోచనుడు = కృష్ణుడు {సరసిజపత్ర లోచనుడు - తామర రేకుల వంటి కన్నులు కలవాడు, కృష్ణుడు}; చాపమున్ = ధనుస్సును; సజ్యము = నారికట్టబడినదిగా; చేసి = చేసి; ఉల్లసత్ = ప్రకాశించుచున్న; శరమున్ = బాణమును; అరిచోసి = సంధించి; కార్ముక = ధనుర్విద్యయందు; విశారదుడు = మిక్కిలినేర్పుకలవాడు; ఐ = అయ్యి; అలవోకన్ = లీల; పోలెన్ = వలె; ఖేచరము = ఆకాశమున తిరుగునది; అగు = ఐన; మీనమున్ = చేపను; తునిమి = తెంచి; సత్ = మిక్కిలి; త్వరతన్ = వేగముతో; సుర = దేవతలు; సిద్ధ = సిద్ధులు; సాధ్య = సాధ్యులు; ఖేచర = ఆకాశగమనులు; జయ = జయముజయము అను; శబ్దము = శబ్దములు; ఒప్పన్ = కలుగగా; పెలుచన్ = విశేషముగా; కురిసెన్ = కురిపించిరి; దివిన్ = ఆకాశమునుండి; పుష్ప = పూలు; వర్షముల్ = వానలను.

భావము:

పద్మాలవంటి కన్నులు ఉన్న అందగాడు శ్రీకృష్ణుడు ధనువు ఎత్తి నారిని కట్టాడు. ఉల్లాసంగా ఆ శరమును నారికి సంధించాడు. విలువిద్యావిశారదుడై, విలైక్కుపెట్టి బాణం ప్రయోగించి అలవోకగా మత్స్యయంత్రాన్ని పడగొట్టాడు. దేవసిద్ధసాధ్యాది ఖేచరుల జయజయ ధ్వానాలు ఎగసాయి. ఆకాశం నుండి పూలవాన కురిసింది.

అయ్యవసరంబున నేనుం బరితుష్టాంతరంగనై పరమానందవికచ వదనారవింద
నగుచు,నిందిందిర సన్నిభంబులగు చికురబృందంబులు విలసదలిక ఫలకంబునం
దళుకులొలుకు ఘర్మజల కణంబులం గరంగు మృగమద తిలకంపు టసలున మసలుకొనినం
గరకిసలయంబున నోసరించుచు మిసమిస మను మెఱుంగుగములు గిఱికొన నెఱిగొను వడవడ
వడంక నప్పుడు మందగమనంబున.

టీకా:

ఆ = ఆ; అవసరంబునన్ = సమయము నందు; నేనున్ = నేనుకూడ; పరితుష్ట = తృప్తిచెందిన;
అంతరంగను = మనసు కలామెను; పరమ = మిక్కిలి; ఆనంద = ఆనందముతో; వికచ =
వికసించిన; వదన = ముఖము అను; అరవిందన్ = పద్మము కలామెను; ఇందిందిర =
తుమ్మెదలను; సన్నిభంబులు = పోలునవి; అగు = ఐన; చికుర = ముంగురుల; బృందంబులున్ =
సమూహములు; విలసత్ = ప్రకాశించుచున్న; అలికఫలకంబునన్ = నొసటిపట్టి యందు; తళుకులు
= మెరుపులు; ఒలుకు = వ్యాపించెడి; ఘర్మ = చెమట; జల = నీటి; కణంబులన్ = బిందువులను;
కరంగు = కరగిపోవుచున్న; మృగమద = కస్తూరి; తిలకము = తిలకపు; అసలునన్ = ముద్దకు;
మసలుకొనినన్ = అంటుకొనగా; కర = చేయి అను; కిసలయంబునన్ = చిగురులతో;
ఓసరించుచున్ = తొలగించుచు; మిసమిస = మిసమిస; అను = అనెడి; మెఱుంగు = మెరుపుల;
గములు = సమూహములు; గిఱికొనన్ = ఆవరింపగా; నెఱి = నిండైన; కౌను = నడుము; వడవడ =
వడవడ అని; వడకన్ = వణుకుతుండగా; అప్పుడు = అప్పుడు; మంద = మెల్లని; గమనంబునన్ =
నడకతో.

భావము:

అప్పుడు నాకు పరమానందం కలిగింది. ఒళ్ళంతా చెమర్చింది. చెమటకి తడిసి కరగిన నా నుదుటి
కస్తూరితిలకంలో ముంగురులు అతుక్కున్నాయి. వాటిని నా మృదువైన చేతులతో
సరిచేసుకుంటూ, మిసమిలలాడే నా సన్నని నడుము వడ వడ వణుకుతుండగ, మందగమనంతో
ముందుకు నడిచాను.

10.2-1097-చ.

లలితపదాబ్జ నూపురకలధ్వనితో దరహాస చంద్రికా
కలిత కపోలపాలికలఁ కప్పు సువర్ణవినుత్న రత్నకుం
డల రుచులొప్పుఁ గంకణఝంకృతు లింపెసలార రంగ భూ
తలమున కేగుదెంచి ముఖతామరసం బపు డెత్తి చూచుచున్.

టీకా:

లలిత = మవోజ్ఞమైన; పద = పాదములు అను; అబ్జ = పద్మము లందలి; నూపుర = అందెల యొక్క;
కలధ్వని = మధురధ్వని; తోన్ = తో; దరహాస = చిరునవ్వులను; చంద్రికా = వెన్నెలలతో; కలిత =
కూడుకొన్న; కపోల = చెక్కిళ్ళ; పాలికలన్ = ప్రదేశము లందు; కప్పు = కమ్ముకొంటున్న; సువర్ణ =
బంగారు; వినుత్న = సరికొత్త; రత్న = రత్నాల; కుండల = చెవిలోలకుల; రుచులు = కాంతులు;
ఒప్పన్ = ఉండగా; కంకణ = చేతి కడియాల; ఝంకృతులు = ఝంక అనుధ్వనులు; ఇంపు =
మనోహరములై; ఎసలార = అతిశయించగా; రంగభూతలమున్ = రంగస్థలమున; కున్ = కు;
ఏగుదెంచి = వచ్చి; ముఖ = మోము అను; తామరసంబున్ = పద్మమును; అపుడు = అప్పుడు; ఎత్తి
= ఎత్తి; చూచుచున్ = చూస్తూ.

భావము:

అలా కదులుతుంటే కాలిఅందెలు ఘల్లు ఘల్లు మన్నాయి. పెదవులపై మందహాసం
చిందులాడుతోంది. చెక్కుటద్దాలపై బంగారుకర్ణకుండలాల దీప్తులు మెరుస్తున్నాయి.
మణికంకణాలు మధురంగా ధ్వనిస్తున్నాయి. అలా ఒయ్యారంగా రంగస్థలం మీదికి వెళ్ళి
ముఖమెత్తి అటూ ఇటూ పరికించాను.

10.2-1098-చ.

నరపతులం గనుంగొని మనంబున వారిఁ దృణీకరించి మ
త్తరజలజాత దివ్యమణి కాంచనమాలిక నమ్మరారి కం

ధరమున లీలమై నిడి పదంపడి నవ్య మధూకదామ మా

హరికబరిం దగిల్చితి నయంబునఁ గన్నుల లజ్జ దేఱఁగన్.

టీకా:

నరపతులన్ = రాజు లందరిని; కనుంగొని = చూసి; మనంబునన్ = మనస్సు నందు; వారిన్ = వారిని; తృణీకరించి = తిరస్కరించి; మత్ = నా యొక్క; కర = చేతులు అను; జలజాత = పద్మాలలోని; దివ్య = గొప్ప; మణి = రత్నాలు కల; కాంచన = బంగారు; మాలికన్ = దండను; ఆ = ఆ; మురారి = కృష్ణుని; కంధరమునన్ = మెడలో; లీలమై = విలాసముతో; ఇడి = వేసి; పదంపడి = పిమ్మట; నవ్య = కొత్త; మధూక = ఇప్పపూల; దామము = దండను {దండ దామము - దారమునందు గుచ్చి రెండు పక్కల కలపకుండా ఉండునది దామము, రెండు పక్కల కలిపేసినది దండ}; ఆ = ఆ; హరి = కృష్ణుని; కబరిన్ = కొప్పునందు; తగిల్చితిన్ = తురిమితిని; నయంబునన్ = చక్కగా; కన్నులన్ = కన్నులలో; లజ్జ = సిగ్గులు; తేఱగన్ = కనబడుచుండగా.

భావము:

రాజకుమారులను అందరినీ మనసులోనే తృణీకరించాను. నా చేతులలో ఉన్న దివ్యమైన మణులు పొదిగిన బంగారు హారాన్ని శ్రీకృష్ణుని మెడలో వేశాను. అలాగే నవ్య ఇప్పపూలదండతో ఆయన వక్షాన్ని అలంకరించాను. ఆ సమయాన నా కళ్ళల్లో సిగ్గు తొణికిసలాడింది.

10.2-1099-వ.

అప్పుడు.

టీకా:

అప్పుడు = ఆ సమయము నందు.

భావము:

అలా నేను శ్రీకృష్ణుని వరించిన శుభసమయంలో...

10.2-1100-చ.

కొలదికి మీఱగా డమరు, గోముఖ, డిండిమ, మడ్డు, శంఖ, కా
హళ, మురళీ, మృదంగ, పణ, వానక, దుందుభి, ధక్కు, కాంస్య, మ
ర్దళ, మురజారజాది వివిధధ్వను లేపున భూనభోంతరం
బులఁ జెలఁగెన్ నటీనటనముల్ దనరారె మనోహరాకృతిన్.

టీకా:

కొలదికిమీఱగా = మితిమీరిన; డమరు = డమరుకము; గోముఖ = గోప రూప చర్మవాద్య విశేషము;
డిండిమ = రాయిడిగిడిగిళ్ళు; మడ్డు = చర్మవాద్య విశేషము; శంఖ = శంఖము; కాహళ = బాకా;
మురళీ = పిల్లనగ్రోవి; మృదంగ = మద్దెల విశేషము; పణవ = ఉడుక; ఆనక = నిస్సాణము; దుందుభి
= భేరీ; ధక్కు = ధక్కు; కాంస్య = తాళములు; మర్దళ = మద్దెల విశేషము; మురజ = మద్దెల విశేషము;
అరజ = మద్దెల విశేషము; ఆది = మున్నగు; వివిధ = నానా విధము లైనవాని; ధ్వనులు =
శబ్దములు; ఏపునన్ = విజృంభణలతో; భూ = భూమి; నభః = ఆకాశముల; అంతరంబులన్ =
మధ్యప్రదేశము లంతా; చెలఁగెన్ = మోగినవి; నటీ = నాట్యకత్తెల; నటనముల్ = నాట్యములు;
తనరారెన్ = అతిశయించినవి; మనోహర = మనోజ్ఞమైన; ఆకృతిన్ = రీతిగా.

భావము:

డమరు, గోముఖ, డిండిమ, మడ్డు, శంఖ, బాకా, మురళీ, మృదంగ, పణ, ఆనక, భేరీ, ధక్కు, తాళములు,
మద్దెల, మురజ, అరజ మున్నగు నానావిధ మంగళ వాద్యాలు దిక్కులు పిక్కటిల్లేలా అతిశయించి
మ్రోగాయి. నటీమణుల నృత్యాలు కన్నులపండువు చేశాయి.

10.2-1101-వ.

అంత.

టీకా:

అంతన్ = పిమ్మట.

భావము:

అప్పుడు....

10.2-1102-చ.

అమరగణంబుఁ దోలి యురగారి సుధాకలశంబుఁ గొన్న చం
దమున సమస్తశత్రువసుధావర కోటిఁ దృణీకరించి య
క్రమల విలోచనండు ననుఁ గొగిట నొప్పుగ జేర్చి సింహచం
క్రమణ మెలర్పఁ గొంచుఁ జనెఁ గాంచనచారు రథంబుమీదికిన్.

టీకా:

అమర = దేవతల; గణంబున్ = సమూహమును; తోలి = తఱిమి; ఉరగారి = గరుత్మంతుడు; సుధా =
అమృతపు; కలశంబున్ = కలశమును; కొన్న = తీసుకొన్న; చందమునన్ = రీతిని; సమస్త = ఎల్ల; శత్రు
= వైరి; వసుధావర = రాజుల; కోటిన్ = సమూహమును; తృణీకరించి = లెక్కచేయకుండ
(తృణీకరించు - తృణముగా నెంచు, లెక్కచేయకుండు); ఆ = ఆ; కమలవిలోచనండు = పద్మాక్షుడు,
కృష్ణుడు; ననున్ = నన్ను; కౌగిటన్ = రెండు చేతుల నడుమ; ఒప్పుగన్ = చక్కగా; చేర్చి = పట్టుకొని;
సింహచంక్రమణము = సింహపుగెంతు; ఎలర్పన్ = ఒప్పునట్లుగా; కొంచున్ = తీసుకుని; చనెన్ =
వెళ్ళెను; కాంచన = బంగారు; చారు = అందమైన; రథంబు = తేరు; మీది = పై; కిన్ = కి.

భావము:

దేవతలను పారద్రోలి గరుత్మంతుడు అమృతకలశాన్ని హరించినట్లు, సమస్త శత్రురాజు సమూహాన్ని
ధిక్కరించి శ్రీకృష్ణుడు నన్ను చేరదీసి కౌగిలిలో చేర్చి పట్టుకుని సింహగమనంతో తన కాంచనరథం
మీదికి చేర్చాడు.

10.2-1103-వ.

అట్లు రథారోహణంబు సేసిన.

టీకా:

అట్లు = అలా; రథా = రథమును; ఆరోహణంబు = ఎక్కుట; చేసినన్ = చేయగా.

భావము:

అలా మేము రథం ఎక్కుగానే...

10.2-1104-చ.

తురగచతుష్కమున్ విమతదుర్దమశూరతఁ బూన్చి దారుకుం

డరదము రొప్ప శత్రునికరాంధతమః పటలప్రచండ భా

స్కరుచి నొప్పునట్టి నిజకార్ముక యుక్తగుణప్రఘోష సం

భరిత దిగంతరుం డగుచుఁ బద్మదళాక్షుడు పోవుచుండఁగన్!

టీకా:

తురగ = గుఱ్ఱములను; చతుష్కమున్ = నాలుగింటిని; విమత = వైరుల; దుర్దమ = మట్టుపెట్టు;
శూరతన్ = వీరత్వముతో; పూన్చి = కట్టి; దారుకుండు = దారుకుడు అను సారథి; అరదమున్ =
రథమును; రొప్పన్ = తోలగా; శత్రు = శత్రువుల; నికర = సమూహము అను; అంధ = గుడ్డి; తమః =
చీకట్ల; పటల = తెరలకు; ప్రచండ = మిక్కిలి తీక్షణమైన; భాస్కర = సూర్యుని; రుచిన్ = రీతిని;
ఒప్పునట్టి = ఉన్నట్టి; నిజ = తన; కార్ముక = ధనుస్సున; యుక్త = కూడినట్టి; గుణ = తాడు యొక్క;
ప్రఘోష = మోతతో; సంభరిత = మిక్కిలి నిండిపోయిన; దిక్ = దిక్కుల; అంతరుండు = నడుమలు
కలవాడు; అగుచున్ = జెతు; పద్మదళాక్షుడు = కృష్ణుడు; పోవుచుండగన్ = వెళ్ళిపోతుండగా.

భావము:

సారథి దారుకుడు శూరత్వం ప్రకటిస్తూ నాలుగు గుఱ్ఱాలను రొప్పుతు రథాన్ని ముందుకు
పరుగెత్తించాడు. అప్పుడు శత్రురాజులనే కారుచీకట్లకు సూర్యకిరణాల వంటి తన ధనుష్టంకారాలు
దిగంతాలలో ప్రతిధ్వనింప జేస్తూ కలువరేకుల వంటి కన్నులు కలిగిన శ్రీకృష్ణుడి రథం వేగంగా
సాగిపోతుండగా....

దశమ స్కంధము - ఉత్తర : సకలరాజుల శిక్షించుట

10.2-1105-వ.

అట్టియెడ సకలరాజు లోకంబును గృష్ణుని విభవంబునకుం జూపొపక యసంఖ్యంబులగు
మూఁకలు గట్టి యమ్మహాత్ముని మాహాత్మ్యంబు దెలియక దర్పాంధులై కడంగి

టీకా:

అట్టి = అటువంటి; ఎడన్ = సమయము నందు; సకల = ఎల్ల; రాజు = రాజులు; లోకంబునున్ =
అందరు; కృష్ణుని = కృష్ణుని; విభవంబున్ = వైభవమున; కున్ = కు; చూపొపక = చూడలేక;
అసంఖ్యంబులు = లెక్కపెట్టలే నంతవి; అగు = ఐన; మూకలు = సేనలను; కట్టి = జతకూర్చుకొని; ఆ =
ఆ; మహాత్ముని = గొప్పవాని యొక్క; మహాత్మ్యంబున్ = గొప్పదనము; తెలియక = తెలిసికొనలేక;
దర్ప = గర్వముచేత; అంధులు = కళ్ళు కనిపించనివారు; ఐ = అయ్యి; కడంగి = పూని.

భావము:

అది చూసిన అక్కడ ఉన్న లెక్కపెట్టలేనంత మంది రాజులు అందరూ శ్రీకృష్ణుడి సౌభాగ్య వైభవాన్ని
చూసి ఓర్వలేకపోయారు. శ్రీకృష్ణుని అసమాన తేజోవిశేషాలను తెలుసుకోలేక గర్వాంధులైన ఆ
రాజులు అందరూ గుంపు కట్టి విజృంభించారు.

10.2-1106-ఉ.

భావభవప్రసూన శర**భా**ధిత మానసులై సమస్త ధా

త్రీవరనందనుల్ బలుపుఁ **దెం**పునుఁ బెంపును సొంపు నేర్పడన్

దేవకిరీటరత్న రుచి**దీ**పిత పాదసరోజుడైన రా

జీవదళాక్షుఁ డాఁకిరి వి**శ్రం**ఖల వృత్తి నతిప్రయత్నులై.

టీకా:

భావభవ = మన్మథుని; ప్రసూన = పూల; శర = బాణములచే; బాధిత = బాధింపబడిన; మానసులు = మనస్సులు కలవారు; ఐ = అయ్యి; సమస్త = ఎల్ల; ధాత్రీవరనందనుల్ = రాకుమారులు; బలుపు = బలములు; తెంపునున్ = పరాక్రమమును; పెంపును = గౌరవమును; సొంపున్ = ఉత్సాహమును; ఏర్పడన్ = తెలియబడునట్లుగ; దేవ = దేవతల; కిరీట = కిరీటముల; రత్న = మణుల; రుచిన్ = ప్రకాశముతో; దీపిత = ప్రకాశించునట్టి; పాద = పాదములు అను; సరోజుడు = పద్మములు కలవాడు; ఐన =; రాజీవదళాక్షుడు = కృష్ణుని; తాకిరి = ఎదిరించిరి; విశృంఖల = అడ్డులేని; వృత్తిని = విధముగ; అతి = మిక్కిలి; ప్రయత్నులు = పూనిక కలవారు; ఐ = అయ్యి.

భావము:

శ్రీకృష్ణుడు దేవతల కిరీటాలలోని రత్నాలచే దీపిత పాదాలు కలిగిన మహానుభావుడు అని ఎరుగక, మదనుని పూలతూపుల తాపాన్ని సైపలేక స్వయంవరానికి వచ్చిన ఆ అసంఖ్యాక రాకుమార సమూహం కోపించి ధైర్యసాహస పరాక్రమాలతో రెచ్చిపోయి శ్రీకృష్ణుని ఎదిరించారు.

10.2-1107-వ.

అంత.

టీకా:

అంతన్ = అంతట.

భావము:

అంతట.....

10.2-1108-చ.

సరసిజలోచనుండు నిజశార్ఙ్గశరాసనముక్త హేమ పుం

ఖరుచిరశాతసాయక నిక్రాయములన్ రిపుకోటి నేసి సిం

ధురరిపు విక్రమప్రకట దోర్బలుడై విలసిల్లి యొత్తె దు

స్తర చలితాన్యసైన్యమును సజ్జనమాన్యముఁ బాంచజన్యమున్.

టీకా:

సరసిజలోచనుండు = కృష్ణుడు; నిజ = తన; శార్ఙ్గ = శార్ఙ్గము అను; శరాసన = ధనుస్సునుండి; ముక్త = వేయబడిన; హేమ = బంగారు; పుంఖ = పింజలుగల; రుచిర = కాంతివంతమైన; శాత = వాడియైన; సాయక = బాణముల; నికాయములన్ = సమూహములను; రిపు = శత్రువుల; కోటిన్ = సమూహములను; ఏసి = వేసి; సింధురరిపు = సింహమువంటి; విక్రమ = పరాక్రమము; ప్రకట = కనబరచెడి; దోర్బలుడు = భుజబలము కలవాడు; ఐ = అయ్యి; విలసిల్లి = ప్రకాశించి; ఒత్తెన్ = ఊదెను; దుస్తర = దాటరాని; చలిత = చలించిన, బెదరిపోయిన; అన్య = శత్రు; సైన్యమున్ = సైన్యములు కలదానిని; సజ్జన = సత్పురుషులచేత; మాన్యమున్ = మన్నింపబడుదానిని; పాంచజన్యమున్ = పాంచజన్యమును {పాంచజన్యము - విష్ణుని శంఖము}.

భావము:

శార్ఙ్గము అనే తన ధనుస్సునుండి వెలువడుతున్న వాడి బంగారు బాణాలను శత్రు సైన్యంపై వేసి, తామర రేకుల వంటి కన్నులున్న కృష్ణయ్య సింహపరాక్రమముడై విలసిల్లి, శత్రువులు భయభ్రాంతులు అయ్యేలా పాంచజన్యము అనే విజయశంఖం పూరించాడు.

10.2-1109-ఉ.

ఆతటి భూరిబాహుబలులైన విరోధి నరేశ్వరుల్ మృగ

వ్రాతము లొక్కపెట్ట మృగరాజకిశోరముపై నెదిర్చి న

ట్లాతురులై చతుర్విధ సమగ్ర బలంబులతోడఁ గూడి ని

ర్ఘాత కళంకుడైన నవత్రోయజనేత్రునిఁ జట్టు ముట్టినన్.

టీకా:

ఆ = ఆ; తటిన్ = సమయము నందు; భూరి = మిక్కుటమైన; బాహుబల = భుజబలము కలవారు;
ఐన = అయిన; విరోధి = శత్రు; నరేశ్వరుల్ = రాజులు; మృగ = జంతు; వ్రాతములు = జాలములు; ఒక్క
= ఒక్క; పెట్టన్ = సారిగా; మృగరాజ = సింహపు {మృగరాజ - మృగములలో మిక్కిలి పరాక్రమము
కలది, సింహము}; కిశోరము = పిల్ల; పైన్ = మీదకి; ఎదిర్చిన = దాడిచేసిన; అట్ల = విధముగా;
ఆతురులు = ఆతురత కలవారు; ఐ = అయ్యి; చతుర్విధ = చతురంగములతో; సమగ్ర =
సంపూర్ణమైన; బలంబుల్ = సైన్యములతో; తోడన్ = తోటి; కూడి = కలిసి; నిర్ధూత =
పూర్తిగాతొలగిన; కళంకుడు = దోషములు కలవాడు; ఐన = అయిన; నవతోయజనేత్రుని = కృష్ణుని
{నవ తోయజ నేత్రునడు - నవ (అప్పుడే పూసిన) తోయజ (పద్మములవంటి) నేత్రుడు (కన్నులు
కలవాడు), కృష్ణుడు}; చుట్టుముట్టినన్ = తాకి కమ్ముకోగా.

భావము:

ఆ తరుణంలో మహా బాహుబల విక్రములు అయిన ఆ రాజులందరూ చతురంగబలాలతో కూడి
ఒక్కపెట్టున వనమృగాలు మృగేంద్రుని ఎదిరించిన రీతిగా నిర్మలుడు అయిన శ్రీకృష్ణుడిని
చుట్టుముట్టారు.

10.2-1110-చ.

అలిగి మురాంతకుండు కులి**శా**భశరంబుల నూత్నరత్నకుం
డలములతో శిరంబులు, ర**ణ**న్మణినూపురరాజితోఁ బదం
బులు, గటకాంగుళీయక వి**భూ**షణచాప శరాలితోడఁ జే
తులు, నిలఁగూలఁగా విజయ**ద్రో**హలియై తునుమాడె వెండియున్

టీకా:

అలిగి = కోపగించి; మురాంతకుండు = కృష్ణుడు; కులిశ = వజ్రాయుధము; ఆభ = పోలు; శరంబులన్
= బాణములతో; నూత్న = సరికొత్త; రత్న = రత్నాల; కుండలముల = చెవికుండలముల; తోన్ = తోటి;
శిరంబులున్ = తలలు; రణత్ = మోగుచున్న; మణి = రత్నాల; నూపుర = కాలి అందెల; రాజి =

సమూహము; తోన్ = తోటి; పదంబులున్ = కాళ్ళు; కటక = చేతి కడియాలు; అంగుళీయక = వేళ్ళ ఉంగరాలు; విభూషణ = ఆలంకారములు; చాప = ధనుస్సు; శర = బాణములు; ఆలి = సమూహము; తోడన్ = తోటి; చేతులున్ = చేతులు; ఇలన్ = నేలపై; కూలగా = పడిపోగా; విజయ = గెలుపుకైన; దోహలి = సమర్థత కలవాడు; ఐ = అయ్యి; తునుమాడెన్ = సంహరించెను; వెండియున్ = పిమ్మట.

భావము:

అది చూసి కృష్ణునికి మిక్కిలి ఆగ్రహం కలిగింది. ఆయన వజ్రాయుధానికి సాటివచ్చే వాడిబాణాలను ప్రయోగించాడు. కర్ణకుండలాలతో కూడిన శత్రురాజుల శిరస్సులూ, నూపురాలతో పాటూ పాదాలూ కంకణాలతో పాటు చేతులూ తెగి నేలపై కూలేలా చేసి శత్రువు లయిన సకల రాజులను నిర్మూలించాడు.

10.2-1111-క.

హతశేషులు సొక్కాకుల

గతిఁ దూల నిశాతపవనకాండముల సము

ద్ధతి నేసి తోలి విజయో

న్నతుఁడై నిజనగరి కేగె నగధరుఁ డంతన్.

టీకా:

హత = చావగా; శేషులు = మిగిలినవారు; చొక్కాకుల = ఎండుటాకుల, రాలుటాకుల; గతిన్ = వలె; తూలన్ = పడిపోగా; నిశాత = వాడియైన; పవనకాండములన్ = వాయువ్యాస్త్రములను; సమ = మిక్కిలి; ఉద్ధతిన్ = దూకుడుతో; ఏసి = వేసి; తోలి = తటిమి; విజయ = గెలుపువలని; ఉన్నతుడు = గొప్పవాడు; ఐ = అయ్యి; నిజ = తన; నగరి = పట్టణమున; కిన్ = కి; ఏగెన్ = వెళ్ళెను; నగధరుడు = కృష్ణుడు; అంతన్ = అంతట.

భావము:

చావుతప్పి బ్రతికిపోయినవారు ఎందుటాకుల్లాగా ఎగిరి నలుదిక్కులకూ పారిపోయేలా శ్రీకృష్ణుడు వాయవ్యాస్త్రాన్ని ప్రయోగించాడు. ఈ విధంగా నాతోపాటు విజయాన్ని వరించి గిరిధారి నన్ను తీసుకుని ద్వారకకు చేరుకున్నాడు.

10.2-1112-వ.

అట్లు మహిత మంగళాలంకృతంబును, నతిమనోహర విభవాభిరామంబు నగు ద్వారకానగరంబున కరుగుదెంచిన మజ్జనకుండును బ్రీయంబునఁ దోడన చనుదెంచి.

టీకా:

అట్లు = ఆ విధముగా; మహిత = గొప్ప; మంగళ = శుభకరముగా; అలంకృతంబును = అలంకరింపబడినది; అతి = మిక్కిలి; మనోహర = మనోజ్ఞమైన; విభవ = వైభవములతో; అభిరామంబున్ = చక్కనైనది; అగు = ఐన; ద్వారకానగరంబున్ = ద్వారకానగరమున; కున్ = కు; అరుగుదెంచినన్ = వచ్చిన; మత్ = నా యొక్క; జనకుండును = తండ్రి; ప్రియంబునన్ = ఇష్టము; తోడనన్ = తోటి; చనుదెంచి = వచ్చి.

భావము:

ఆ విధంగా మేము సాటిలేని వైభవంతో ప్రకాశిస్తూ రమణీయంగా అలంకరించబడిన ద్వారకానగరానికి వస్తుంటే, మా వెనువెంట మా తండ్రి గారు బృహత్సేనుడు కూడా వచ్చారు.

10.2-1113-చ.

రణిత వినూత్న రత్న రుచిరస్ఫుట నూపుర, హార, కర్ణభూ
షణ, కటకాంగుళీయక, లప్తరిధాన, కిరీట, తల్ప, వా
రణ, రథ, వాజి, హేతినికరంబులనుం, బరిచారికాతతిం
బ్రణతగుణోత్తరుం డయిన పద్మదళాక్షున కిచ్చె నెమ్మితోన్.

టీకా:

రణిత = మోగుచున్న; వినూత్న = సరికొత్త; రత్న = మణుల; రుచిర = కాంతులు; స్ఫుట = బాగా
కనబడుతున్న; నూపుర = కాలి అందెలు; హార = ముత్యాలపేరులు; కర్ణభూషణ = చెవి
ఆభరణములు; కటక = చేతి కడియాలు; అంగుళీయక = వేళ్ళ ఉంగరాలు; లసత్ = చక్కటి; పరిధాన
= కట్టుబట్టలు; కిరీట = కిరీటములు; తల్ప = పాన్పులు; వారణ = ఏనుగులు; రథ = రథములు; వాజి
= గుఱ్ఱములు; హేతి = ఆయుధములు; నికరంబులనున్ = సమూహములను; పరిచారికా =
సేవకురాండ్రు; తతిన్ = సమూహమును; ప్రణత = కొనియాడబడిన; గుణ = సుగుణములచేత;
ఉత్తరుండు = శ్రేష్ఠుడు; అయిన = ఐనట్టి; పద్మదళాక్షున్ = కృష్ణుని; కిన్ = కి; ఇచ్చెన్ = ఇచ్చెను; నెమ్మి
= ప్రీతి; తోన్ = తోటి.

భావము:

అలా ద్వారకకు వచ్చిన మాతండ్రి వినుతింప తగిన ఉత్తమగుణనిధి అయిన శ్రీకృష్ణునికి ప్రీతితో
రకరకాలైన రత్నాభరణాలను, కిరీటాలను, హారాలను, నూపుర కేయూరాలను, అంగుళీయకాలను,
పట్టుపాన్పులను, రథగజతురగాలను, ఖడ్గాది ఆయుధాలను, వేలాది పరిచారికలను
బహుమానంగా ఇచ్చాడు.

10.2-1114-వ.

ఇట్లు మహనీయతేజోనిధియైన మాధవు దయాపరిలబ్ధనిఖిల వస్తువిస్తారం డయ్యును,
నిజాధికారశుద్ధికొఱకు మరలఁ గన్యారత్నంబును, వినూత్నరత్నవ్రాతంబును సమర్పించె; నని
భూసుర విసరంబులు వినుతింప మా తండ్రియైన బృహత్సేనుండు నన్నును సమస్త వస్తువులను
గృష్ణునకు సమర్పించి, క్రమంబున సకల యాదవులనుం బూజించి మరలి నిజపురంబునకుం
జనియె" నని చెప్పినఁ గుంతియు గాంధారియుఁ గృష్ణయు, నఖిల నృపాలకాంతాజనంబులును,
గోపికలుం దమతమ మనంబుల సర్వభూతాంతర్యామియు, లీలామానుష విగ్రహుండును నైన
పుండరీకాక్ష చరణారవింద స్మరణానంద పరవశలై కృష్ణుం బ్రశంసించి; రంత.

టీకా:

ఇట్లు = ఈ విధముగ; మహనీయ = గొప్ప; తేజస్ = తేజస్సునకు; నిధి = ఉనికిపట్టు; ఐన = అయిన;
మాధవున్ = కృష్ణుని; దయా = కృపచేత; పరిలబ్ధ = చక్కగా లభించిన; నిఖిల = సర్వ; వస్తు =
పదార్థముల; విస్తారుండు = సమృద్ధి కలవాడు; అయ్యునున్ = అయినప్పటికీ; నిజ = తన; అధికార =
యోగ్య బాధ్యత; శుద్ధి = పవిత్రముగా చేయుట; కొఱకు = కోసము; మరలన్ = తిరిగి; కన్యా =
యువతులలో; రత్నంబును = ఉత్తమురాలను; వినూత్న = సరికొత్త; రత్న = మణుల; వ్రాతంబును =
సమూహమును; సమర్పించెను = ఇచ్చెను; అని = అని చెప్పి; భూసుర = విప్రు; విసరంబులు =
సమూహములు; వినూతింపన్ = స్తుతించగా; మా = మా; తండ్రి = నాన్నగారు; ఐన = అయిన;
బృహత్సేనుండు = బృహత్సేనుడు; నన్నును = నన్ను; సమస్త = ఎల్ల; వస్తువులనున్ = వస్తువులను;
కృష్ణున్ = కృష్ణుని; కున్ = కి; సమర్పించి = ఇచ్చి; క్రమంబునన్ = పద్ధతి ప్రకారముగా; సకల = ఎల్ల;
యాదవులన్ = యాదవులను; పూజించి = సన్మానించి; మరలి = వెనుదిరిగి; నిజ = తన; పురంబున్
= పట్టణమున; కున్ = కు; చనియెన్ = వెళ్ళిపోయెను; అని = అని; చెప్పినన్ = చెప్పగా; కుంతియున్
= కుంతీదేవి; గాంధారియున్ = గాంధారీదేవి; కృష్ణయున్ = ద్రౌపది; అఖిల = ఎల్ల; నృపాలకాంతా =
రాణులు {నృపాలకాంతలు - రాజుల భార్యలు, రాణులు}; జనంబులును = సమూహములు;
గోపికలున్ = గొల్లస్త్రీలు; తమతమ = వారివారి; మనంబులన్ = మనస్సులలో; సర్వ = ఎల్ల; భూతా =
జీవుల; అంతర్యామి = లోపల వ్యాపించు వానిని; లీలా = క్రీడార్థము; మానుష = మానవ;
విగ్రహండును = స్వరూపము కలవాడు; ఐన = అయిన; పుండరీకాక్ష = కృష్ణుని; చరణ =
పాదములు అను; అరవింద = పద్మములను; స్మరణ = స్మరించుట యందలి; ఆనంద =
ఆనందముతో; పరవశలు = చొక్కినవారు; ఐ = అయ్యి; కృష్ణున్ = కృష్ణుని; ప్రశంసించిరి =
శ్లాఘించిరి; అంత = అంతట;

భావము:

మహా తేజోనిధి అయిన శ్రీకృష్ణుని అనుగ్రహం వలననే గొప్ప వైభవ సంపత్తులు మా నాన్నగారికి
ప్రాప్తించాయి. అయినా తన అధికారానికి అనుగుణంగా కన్యారత్నంతోపాటు అనేక
అనర్హరత్నాలను మాతండ్రి శ్రీకృష్ణుడికి సమర్పించాడు. బ్రాహ్మణోత్తములు ఆశీస్సులతో
కొనియాడుతుండగా, మా తండ్రి బృహత్సేనుడు యథోచితంగా యాదవ ప్రముఖులను పూజించి

తన నగరానికి తిరిగి వెళ్ళాడు." అంటూ లక్షణ తన పరిణయ వృత్తాంతాన్ని ద్రౌపదికి తెలిపింది. అంతట, గాంధారీ, కుంతీ, ద్రౌపదీ, తక్కిన రాజపత్నులూ గోపికలూ తమ తమ హృదయాలలో సర్వాంతర్యామి, లీలామానుష రూపుడు అయిన శ్రీకృష్ణుడి పాదపద్మాలను స్మరిస్తూ ఆనందంతో పరవశించారు. వాసుదేవుని ప్రస్తుతించారు. అటు పిమ్మట కొంతకాలానికి....

దశమ స్కంధము - ఉత్తర : వసుదేవుని గ్రతువు

10.2-1115-చ.

బలవదరాతిమర్దనులఁ, బాండురనీలనిభప్రభాంగులం,
గ్రలిత నిజాననాంబుజ వికాస జితాంచిత పూర్ణచంద్ర మం
డలులఁ, పరేశులన్, నరవిడంబనులం, గరుణాపయోధులన్,
విలసదలంకరిష్ణుల, నవీనసహిష్ణుల, రామకృష్ణులన్.

టీకా:

బలవత్ = బలవంతులైన; ఆరాతి = శత్రువులను; మర్దనులన్ = శిక్షించువారిని; పాండుర = తెల్లదనము యొక్క; నీల = ఇంద్రనీలముతో; నిభా = సమాన మైన; ప్రభా = కాంతులు కల; అంగులన్ = దేహులను; కలిత = మనోజ్ఞమైన; నిజ = తమ; ఆనన = ముఖములు అను; అంబుజ = పద్మముల; వికాస = వికాసముచేత; జిత = జయింపబడిన; అంచిత = చక్కటి; పూర్ణ = నిండు; చంద్ర = చంద్ర; మండలులన్ = మండలములు కలవారిని; పరేశులన్ = సర్వాతీత ప్రభులును; నర = మానవులు; విడంబనులన్ = వలె తోచువారిని; విలసత్ = మిక్కిలి చక్కగా; అలంకరిష్ణులన్ = అలంకరించుకొనువారిని; నవీన = నిత్యనూతన; సహిష్ణులన్ = సహనశీలురను; రామ = బలరాముడు; కృష్ణులన్ = కృష్ణుడులను.

భావము:

బలరామకృష్ణులు బలవంతులైన శత్రువుల్ని నిర్మూలించడంలో సమర్థులు, పూర్ణచంద్రుడి శోభను మించిన చక్కదనాల మోముల వారు, సర్వాతీత ప్రభులు, లీలామానుషవిగ్రహులు, కరుణాసాగరులు, అలంకార ప్రియులు. వారిలో బలరాముడు తెల్లని వాడు, కృష్ణుడు నల్లని వాడు.

10.2-1116-వ.

సందర్శించు తలంపుల నందఱుఁ దమ హృదయారవిందంబులఁ బ్రేమంబు సందడిగొన నప్పుడు.

టీకా:

సందర్శించు = చూడవలెనను; తలంపులన్ = కోరికతో; అందఱున్ = అందరు; తమ = వారి; హృదయ = మనస్సులు అను; అరవిందంబులన్ = పద్మములలో; ప్రేమంబున్ = ప్రీతి; సందడిగొననన్ = అత్యత కలుగగా; అప్పుడు = అప్పుడు.

భావము:

ఆ రామకృష్ణులను సందర్శించాలనే కుతూహలం అందరి హృదయాలలో పొంగులువారుతుండేది. అలా అభిమానం ఉప్పొంగగా

10.2-1117-ఉ.

ధీరమతిన్ ద్విత, త్రితక, దేవల, సాత్యవతేయ, కణ్వలున్,
నారద, గౌతమ, చ్యవన, నాకుజ, గార్గ్య, వసిష్ఠ, గాలవాం
గ్రీరస, కశ్య, పాసిత, సుకీర్తి, మృకండుజ, కుంభసంభవాం
గ్రీరులు, యాజ్ఞవల్క్య, మృగ, శృంగ, ముఖాఖిల తాపసోత్తముల్.

టీకా:

ధీర = తాలిమిగల; మతిన్ = బుద్ధితో; ద్విత = ద్వితుడు; త్రితక = త్రితకుడు; దేవల = దేవలుడు;
సాత్యవతేయ = వ్యాసుడు {సాత్యవతేయుడు - సత్యవతి కొడుకు (పరాశరుని వలన బాల్యమున
కలిగినవాడు), వ్యాసుడు}; కణ్వులున్ = కణ్వులు; నారద = నారదుడు; గౌతమ = గౌతముడు; చ్యవన
= చ్యవనుడు; నాకుజ = వాల్మీకి {నాకుజుడు - నాకువు (పుట్ట)లో పుట్టినవాడు, వాల్మీకి}; గార్గ్య =
గార్గ్యుడు; వసిష్ఠ = వసిష్ఠుడు; గాలవ = గాలవుడు; ఆంగీరస = బృహస్పతి {ఆంగీరసుడు -
అంగిరసుని కొడుకు, బృహస్పతి}; కశ్యప = కశ్యపుడు; అసిత = అసీతుడు; సుకీర్తి = సుకీర్తి;
మృకండుజ = మార్కండేయుడు {మృకండుజుడు - మృకండమహర్షి కొడుకు, మార్కండేయుడు};
కుంభసంభవ = అగస్త్యుడు {కుంభసంభవుడు - కుంభమున పుట్టినవాడు, అగస్త్యుడు}; అంగీరులు
= అంగిరుడు; యాజ్ఞవల్క్య = యాజ్ఞవల్క్య; మృగ = మృగుడు; శృంగ = శృంగుడు; ముఖ = మొదలగు;
అఖిల = ఎల్ల; తాపస = ముని; ఉత్తముల్ = శ్రేష్ఠులు.

భావము:

ద్వితుడు, త్రితుడు, దేవలుడు, వ్యాసుడు, కణ్వుడు, నారదుడు, గౌతముడు, చ్యవనుడు, వాల్మీకి,
గార్గ్యుడు, వసిష్ఠుడు, గాలవుడు, అంగిరసుడు, కశ్యపుడు, అసీతుడు, మార్కండేయుడు, అగస్త్యుడు,
యాజ్ఞవల్క్యుడు, మృగుడు, శృంగుడు, అంగీరులు మొదలైన సకల తాపస శ్రేష్ఠులు
ద్వారకానగరానికి కృష్ణ సందర్శనార్థం విచ్చేసారు.

10.2-1118-వ.

చనుదెంచినం గృష్ణుండు వారలకుఁ బ్రత్యుత్థానంబు సేసి వందనంబు లాచరించి వివిధార్చనలు
గావించి యిట్లనియె.

టీకా:

చనుదెంచినన్ = రాగా; కృష్ణుండు = కృష్ణుడు; వారల = వారి; కున్ = కి; ప్రత్యుత్థానంబు = లేచి
ఎదురువెళ్ళుట; చేసి = చేసి; వందనంబులు = నమస్కారములు; ఆచరించి = చేసి; వివిధ =
నానావిధములైన; అర్చనలు = పూజలు; కావించి = చేసి; ఇట్లు = ఈ విధముగ; అనియె = పలికెను.

భావము:

వచ్చిన ఆ మునీశ్వరులకు శ్రీకృష్ణుడు ఎదురేగి, నమస్కారాలు చేసి, యథావిధిగా పూజించి వారితో ఇలా అన్నాడు.

10.2-1119-సీ.

"సన్మనీశ్వరులార! జన్మభాక్కులమైన-
మాకు నిచ్చోట సమ్మతిని దేవ
నికరదుష్పాపులు నిరుపమయోగింద్రు-
లైన మీ దర్శనం బబ్బెఁ గాదె
ధృతి మందభాగ్యు లింద్రియపరతంత్రులు-
నైన మూఢాత్ముల కనఘులార!
భవదీయ దర్శన, స్వర్గన, చింతన,-
పాదార్చనలు దుర్లభంబు లయ్యు

10.2-1119.1-తే.

నేఁడు మాకిట సులభమై నెగడెఁ గాదె!
జగతిపైఁ దీర్థభూతులు సాధుమతులు
మిమ్ము దర్శించుటయు చాలు నెమ్మితోడ
వేఱి తీర్థంబు లవనిపై వైదక నేల?

టీకా:

సత్ = ప్రసిద్ధులైన; ముని = ముని; ఈశ్వరులారా = శ్రేష్ఠులు; జన్మభాక్కులము = జన్మలను
పొందువారము; ఐన = అయిన; మా = మా; కున్ = కు; ఇచ్చోట = ఇక్కడ; సమ్మతిని = మంచి
బుద్ధితో; దేవ = దేవతల; నికర = సమూహములకును; దుష్పాపులు = పొంద దుష్కరమైనవారు;
నిరుపమ = సాటిలేని; యోగి = మును; ఇంద్రులు = శ్రేష్ఠులు; ఐన = అయినట్టి; మీ = మీ యొక్క;
దర్శనంబు = దర్శనము; అబ్బెన్ = లభించినది; కాదె = కాదా, అవును; ధృతిన్ = తాలిమితో;

మందభాగ్యులు = అదృష్టహీనులు; ఇంద్రియ = ఇంద్రియ వ్యాపారములలో; పరతంత్రులు = లాలసకలవారు; ఐన = అయిన; మూఢాత్ముల్ = తెలివిమాలినవారి; కున్ = కు; అనఘులారా = పుణ్యవంతులు; భవదీయ = మీ యొక్క; దర్శన = దర్శించ గలుగుట; స్పర్శన = పరిచయము; చింతన = ధ్యానము; పాదార్చనలు = సేవించుటలు; దుర్లభంబులు = అందుట కష్టసాధ్యములు; అయ్యున్ = అయినప్పటికి.

నేడు = ఇవాళ; మా = మా; కున్ = కు; ఇటన్ = ఇక్కట; సులభము = సుళువుగా అందినవి; ఐ = అయ్యి; నెగడెన్ = వెలసెను; కాదె = కదా; జగతి = భూమండలము; పైన్ = మీద; తీర్థభూతులు = పుణ్యతీర్థ స్వరూపులు; సాధుమతులు = సత్వగుణ స్వభావులు; మిమ్మున్ = మిమ్ములను; దర్శించుటయున్ = దర్శించుట మాత్రమే; చాలున్ = సరిపోవును; నెమ్మి = ప్రీతి; తోడన్ = తోటి; వేఱ = ఇతరమైన; తీర్థంబుల్ = పుణ్యతీర్థములకై; అవని = భూమండలము; పైన్ = మీద; వెదుకన్ = వెతకబోవుట; ఏల = ఎందులకు.

భావము:

"మహామునిశ్రేష్ఠులారా! దేవతలకు సైతం లభించని మీ వంటి పరమ యోగీశ్వరుల దర్శనం మానవమాతృలైన మాకు ఇక్కడ లభించింది. దురదృష్టవంతులకు ఇంద్రియలోలురకు మూఢులకు మీవంటి పుణ్యాత్ముల దర్శనం, స్పర్శనం, చింతనమూ, పాదార్చనమూ దుర్లభ్యములు. అయినా ఇక్కడ మాకు అవి అతి సులభంగా ప్రాప్తించాయి. ఈ లోకంలో సాధువులు పవిత్ర తీర్థాల వంటి వారు. మిమ్మల్ని దర్శించటయే చాలు. వేరే పుణ్యతీర్థాలు వెదకవలసిన అవసరం లేదు.

10.2-1120-వ.

అదియునుం గాక, యుదకమయంబులైన తీర్థంబులును; మృచ్ఛిలామయంబు లైన దేవగణంబులును; దీర్ఘదేవతారూపంబులు గాకుండుట లే; దయిననవి చిరకాల సేవనార్చనలంగాని పావనంబు సేయవు; సత్పురుషులు దర్శనమాత్రంబునం బావనంబు సేయుదు" రని వెండియు.

టీకా:

అదియునున్ = అంతే; కాక = కాకుండా; ఉదకమయంబులు = నీళ్ళతో నిండినవి; ఐన = అయినట్టి;
తీర్థంబులును = పుణ్యక్షేత్రములు; మృత్యు = మట్టి; శిలా = రాయి; మయంబులు = రూపములు; ఐన =
అయినట్టి; దేవ = దేవతా విగ్రహముల; గణంబులును = సమూహములు; తీర్థ = పుణ్య మార్గములు;
దేవతా = ఆయా దేవతల; రూపంబులున్ = స్వరూపాలు; కాకుండుట = కాదనుట; లేదు =
వీలుకాదు; అయినన్ = అయినప్పటికీ; అవి = అవి; చిరకాల = చాలా కాలము పాటు; సేవన =
సేవించుటలు; అర్చనలన్ = పూజించుటలువలన; కాని = తప్పించి; పావనంబు = పవిత్రముగా;
చేయవు = చేయలేవు; సత్పురుషులు = పూజ్యపురుషులు; దర్శన = దర్శించుకొన్న; మాత్రంబునన్ =
మాత్రముచేతనే; పావనంబు = పవిత్రముగా; చేయుదురు = చేసెదరు; అని = అని పలికి; వెండియున్
= ఇంకను.

భావము:

అంతేకాకుండా, తీర్థాలూ నీళ్ళతో నిండి ఉంటాయి; దేవతా ప్రతిమలు మట్టిచేత, రాతిచేత చేయబడి
ఉంటాయి; అవి కూడా పరమ పవిత్రాలే అయినా వాటిని చాలాకాలం సేవించి పూజిస్తే కాని
ఫలితం చేకూరదు. కానీ సత్పురుషులు తమ దర్శనం మాత్రం చేతనే పావనం చేస్తారు.

10.2-1121-సీ.

"ఆదిత్య, చంద్రాగ్ని, మేదిని, తారాంబు-

మారుతాకాశ, వాఙ్మనము లోలిఁ

బరికింపఁ దత్తదుపాసనంబులఁ బవి-

త్రములుసేయఁగ సమర్థములు గావు;

సకలార్థగోచరజ్ఞానంబు గల మహా-

త్మకులు దారు ముహూర్తమాత్ర సేవఁ

జేసి పావనములు సేయుదు; రదియు న-

ట్లుండె ధాతుత్రయ యుక్తమైన

10.2-1121.1-తే.

కాయమం దాత్మబుద్ధియు, గామినీ కు
మారులందు స్వకీయాభిమానములును,
దివిరి జలమున దీర్ఘబుద్ధియును జేయు
నట్టి మూఢుండు పశుమార్గుఁ డనఁగఁ బరఁగు."

టీకా:

ఆదిత్య = సూర్యుడు; చంద్ర = చంద్రుడు; అగ్ని = అగ్నిహోత్రుడు; మేదిని = భూదేవి; తార = ధ్రువాది
నక్షత్రములు; అంబు = జలము, వరుణుడు; మారుత = వాయువు; ఆకాశ = ఆకాశము, స్వర్గము; వాక్
= వాక్కు; మనములు = మనస్సులు; పరికింపన్ = తరచిచూసినచో; తత్తత్ = ఆయా;
ఉపాసనంబులన్ = సేవించుటలు చేత; పవిత్రములు = పావనములుగా; చేయగన్ = చేయుటకు;
సమర్థములు = చాలినవి; కావు = కావు; సకల = సమస్తమైన; అర్థ = విషయములను; గోచర =
తోపింపజేయునట్టి; జ్ఞానంబున్ = తెలివి; కల = కలిగిన; మహా = గొప్ప; ఆత్మకులు = మనస్సులు
కలవారు; తారు = మీరు; ముహూర్తమాత్ర = ముహూర్తముపాటు; సేవన్ = సేవమాత్రము; చేసి =
చేసిన; పావనములు = పవిత్రులుగా; చేయుదురు = చేస్తారు; అదియునున్ = దానిని; అట్లు = అలా;
ఉండె = ఉండనిండు; ధాతుత్రయ = వాతపితృశ్లేష్మములతో; యుక్తము = కూడినది; ఐన = అయిన.
కాయమున్ = దేహమున; అందున్ = అందు; ఆత్మ = తానే అను; బుద్ధియున్ = తలపు; కామినీ =
భార్య; కుమారుల్ = సంతానము; అందున్ = ఎడల; స్వకీయ = నాది అను; అభిమానములునున్ =
మమతలు; తివిరి = పూని; జలమునన్ = నదీజలములందు; తీర్థ = తీర్థము, పవిత్రకరము;
బుద్ధియునున్ = అను తలపు; చేయునట్టి = భావించెడి; మూఢుండు = మూర్ఖుడు; పశు = జంతువు
వంటి; మార్గుడు = నడవడికకలవాడు; అనగన్ = అనగా; పరగున్ = ప్రసిద్ధుడు.

భావము:

తరచిచూస్తే, సూర్యచంద్రులు, భూమి, నక్షత్రాలు నీరు, గాలి, ఆకాశములను పూజించినా, అవి
మానవుడిని పవిత్రం చేయలేవు. సమస్త విషయాలూ తెలిసిన విజ్ఞానులైన మహాత్ములు
ముహూర్తమాత్రం సేవచేతనే మానవులను పవిత్రం చేస్తారు. వాటి మాటకేం గాని. వాతపితృశ్లేష్మ
అనే త్రిధాతువుల మయమైన శరీరాన్ని ఆత్మ అనుకోవడం; భార్యాపుత్రులు ఆత్మీయులు అని

భావించడం; సాధారణ నీటి వనరుని పుణ్యతీర్థ మని భావించడం మూర్ఖుల లక్షణం. అట్టి మూర్ఖుడిని పశుమార్గంలో ప్రవర్తించేవా డని చెప్పవచ్చు."

10.2-1122-వ.

అని యివ్వధంబునం గృష్ణుం డాడిన సాభిప్రాయంబు లగు వాక్యంబులు విని; య మ్మునీంద్రులు విభ్రాంతహృదయులై యూరకుండి, ముహూర్తమాత్రంబున క మ్మహాత్ము ననుగ్రహంబు వడసి, మందస్మితముఖులై, య ప్పుండురీకాక్షున కి ట్లనిరి "దేవా! నేమునుం దత్త్వవిదుత్తము లయిన బ్రహ్మరుద్రాదులును, భవదీయ మాయావిమోహితులమై యుందుము; నిగూఢం బయిన నీ యిచ్చ చేత మమ్ము ననుగ్రహించితివి; భవదీయ చరిత్రంబులు విచిత్రంబు; లి మ్మేదిని యొక్కటి యయ్యును బహురూపంబులఁ గానంబడు విధంబున నీవును మొదలఁ గారణరూపంబున నేకం బయ్యును ననేక రూపంబులు గైకొని, జగదుత్పత్తి స్థితి లయంబులకు హేతుభూతంబునా నద్భుత కర్మంబులం దగిలి, లీలావతారంబులు గైకొని, దుష్టజన నిగ్రహంబును, శిష్టజన రక్షణంబును గావించు చుండు; వదియునుంగాక వర్ణాశ్రమధర్మంబు లంగీకరించి, పురుషరూపంబున వేదమార్గంబు విదితంబు సేసిన బ్రహ్మరూపివి; తపస్స్వాధ్యాయ నియమంబులచేత నీ హృదయంబు పరిశుద్ధంబు; గావున బ్రహ్మస్వరూపంబులైన వేదంబు లందు వ్యక్తావ్యక్త స్వరూపంబు లేర్పడఁగా నుండువు; కావున బ్రాహ్మణకులంబు నెల్ల బ్రహ్మకులారణివై రక్షించిన మహానుభావుండవు; మాయా జవనికాంతరితుండవైన నిన్నును నీ భూపాలవర్గంబును, నేమును దర్శింపం గంటిమి; మా జన్మ విద్యా తపో మహిమలు సఫలంబు లయ్యె; నీకు నమస్కరించెద" మని బహువిధంబులఁ గృష్ణు నభినందించి, య మ్మురాంతకుఁ జేత నామంత్రణంబులు వడసి తమతమ నివాసంబులకుం బోవందలంచు నవసరంబున.

టీకా:

అని = అని; ఈ = ఈ; విధంబునన్ = విధముగా; కృష్ణుండు = కృష్ణుడు; ఆడిన = పలికినట్టి; సాభిప్రాయంబులు = అర్థవంతము లైనవి; అగు = ఐన; వాక్యంబులున్ = మాటలను; విని = విని; ఆ = ఆ; ముని = ఋషి; ఇంద్రులు = ఉత్తములు; విభ్రాంత = విస్మయముతో కూడిన; హృదయులు = మనస్సులు కలవారు; ఐ = అయ్యి; ఊరకుండి = మౌనముగా ఉండి; ముహూర్త = కొద్ది సమయము; మాత్రంబునన్ = పాటున; కున్ = కు; ఆ = ఆ; మహాత్ము = గొప్పవాని; అనుగ్రహంబున్ =

అనుగ్రహమును; పడసి = పొంది; మందస్మిత = చిరునవ్వులతో కూడిన; ముఖములు = ముఖములు
 కలవారు; ఐ = అయ్యి; ఆ = ఆ; పుండరీకాక్షున్ = కృష్ణుని; కిన్ = తో; ఇట్లు = ఈ విధముగ; అనిరి =
 మాట్లాడిరి; దేవా = భగవంతుడా; నేమునున్ = మేమూ; తత్త్వ = తత్త్వమును; విదుత్ =
 తెలిసినవారిలో; ఉత్తములు = శ్రేష్ఠులు; అయిన = ఐనట్టి; బ్రహ్మ = బ్రహ్మదేవుడు; రుద్ర = శివుడు;
 ఆదులునున్ = మొదలగువారును; భవదీయ = నీ యొక్క; మాయా = మాయ వలన;
 విమోహితులము = మిక్కిలి మోహము నొందిన వారము; ఐ = అయ్యి; ఉందుము = ఉంటాము;
 నిగూఢంబు = తెలియరానిది; అయిన = ఐనట్టి; నీ = నీ యొక్క; ఇచ్ఛ = తలపు; చేతన్ = చేత;
 మమ్మున్ = మమ్ములను; అనుగ్రహించితివి = మన్నించితివి; భవదీయ = నీ యొక్క; చరిత్రంబులు =
 వృత్తాంతములు; విచిత్రంబులు = అద్భుతంబులు; ఈ = ఈ; మేదినిన్ = భూమి {భూమి యొక్కటి -
 మన్ను ఒకటి ఐన కుండలు అనేకములు ఐనట్లు అను తత్త్వవిచారసూత్రము సూచన}; ఒక్కటి =
 ఒకటి; అయ్యునున్ = అయినప్పటికి; బహు = పెక్కు; రూపంబులన్ = రూపములతో; కానంబడు =
 కనబడెడి; విధంబునన్ = విధముగనే; నీవును = నీవు కూడ; మొదలన్ = ముఖ్యముగా; కారణ =
 మూలకారణభూత {మూల కారణభూతము - అవ్యక్త మహతత్తవాది కార్యములకు కారణమైన
 పరబ్రహ్మము సూచన}; రూపంబునన్ = రూపముతో; ఏకము = అద్వితీయము {ఏకము -
 సజాతీయ విజాతీయ స్వ పర భేదరహితమైనది, రెండవది లేనిది, అద్వితీయము}; అయ్యునున్ =
 అయినప్పటికిని {ఏకానైకము - శ్రు. ఏకోదేవా బహుధాని విష్ణుః}; అనేక = పెక్కు; రూపంబులున్ =
 స్వరూపములను; కైకొని = చేపట్టి; జగత్ = భువనములకు; ఉత్పత్తి = సృష్టి, బ్రహ్మ; స్థితి = స్థితి, విష్ణు;
 లయంబుల్ = లయముల, మహేశ్వర; కున్ = కు; హేతుభూతంబున్ = కారణభూతమైనది; నాన్ =
 అనగా ప్రసిద్ధమై; అద్భుత = అద్భుతమైన; కర్మంబులన్ = కార్యము లందు; తగిలి = లగ్నమై; లీలా =
 విలాస; అవతారంబులున్ = అవతారములను; కైకొని = గ్రహించి; దుష్ట = దుర్మార్గులైన; జన = వారి;
 నిగ్రహంబును = శిక్షించుట; శిష్ట = మంచి; జన = వారిని; రక్షణంబునున్ = కాపాడుట;
 కావించుచుందువు = చేస్తుంటావు; అదియునున్ = అంతే; కాక = కాకుండా; వర్ణ = చాతుర్వర్ణ
 {చతుర్వర్ణములు - 1బ్రాహ్మణ 2క్షత్రియ 3వైశ్య 4శూద్ర}; ఆశ్రమ = చతురాశ్రమ {చతురాశ్రమములు -
 1బ్రహ్మచర్యము 2గార్హస్థ్యము 3వానప్రస్థము 4సన్యాసము}; ధర్మంబులున్ = ధర్మములను;
 అంగీకరించి = చేపట్టి; పురుష = మానవ; రూపంబునన్ = రూపములతో; వేద = వేదము లందు
 చెప్పబడిన; మార్గంబున్ = ధర్మమార్గములు; విదితంబు = తెలియబరచుట; చేసిన = చేసినట్టి; బ్రహ్మ
 = పరబ్రహ్మ; రూపివి = స్వరూపమవు; తపన్ = తపస్సులు; స్వాధ్యాయ = వేదాధ్యయనములు;

నియమంబులు = వ్రతములు; చేతన్ = చేత; ఈ = ఈ యొక్క; హృదయంబున్ = హృదయము;
 పరిశుద్ధంబున్ = నిర్మలములు; కావునన్ = కాబట్టి; బ్రహ్మ = పరబ్రహ్మ; స్వరూపంబులు =
 ఆకారములు; ఐన = అయినట్టి; వేదంబుల్ = వేదముల; అందున్ = లో; వ్యక్తావ్యకత = తెలిసీ
 తెలియని; స్వరూపంబులన్ = రూపములలో; ఏర్పడగన్ = తోచుచు; ఉండువు = ఉంటావు;
 కావునన్ = కాబట్టి; బ్రాహ్మణ = బ్రాహ్మణ; కులంబున్ = వర్ణస్థులను; ఎల్లన్ = అందరిని; బ్రహ్మకుల =
 బ్రాహ్మణ కులమునకు; అగ్రణీవి = ముఖ్యుడవు; ఐ = అయ్యి; రక్షించిన = కాపాడిన;
 మహానుభావుండవు = గొప్ప మహిమ కలవాడవు; మాయా = మాయ (ప్రకృతి) అను;
 జవనికాంతరితుండవు = తెర వెనుక సూత్రధారివి (జవని కాంతరితుండవు - తెర వెనుక నుండి
 ఆడించెడి వాడు); ఐన = అయిన; నిన్నున్ = నిన్ను; ఈ = ఈ; భూపాల = రాజుల; వర్గంబునున్ =
 సమూహమును; నేమునున్ = మేము; దర్శింపంగంటిమి = చూడగలిగితిమి; మా = మా యొక్క;
 జన్మ = పుట్టుక; విద్యా = విద్యలు; తపః = తపస్సులు; మహిమలున్ = సామర్థ్యములు; సఫలంబులు
 = ధన్యమును; అయ్యెన్ = అయినవి; నీకున్ = నీకు; నమస్కరించెదము = నమస్కరింతుము; అని =
 అని; బహు = పెక్కు; విధంబులన్ = రకములుగా; కృష్ణున్ = కృష్ణుని; అభినందించి = శ్లాఘించి; ఆ =
 ఆ దివ్యమైన; మురాంతకున్ = కృష్ణుని; చేతన్ = వలన; ఆమంత్రణంబు = అనుజ్ఞ; పడసి = పొంది;
 తమతమ = వారివారి; నివాసంబుల్ = గృహముల; కున్ = కు; పోవన్ = వెళ్ళిపోవలెను అని;
 తలంచున్ = అనుకొనెడి; అవసరంబునన్ = సమయము నందు.

భావము:

ఈలాగున, శ్రీకృష్ణుడు భావగర్భితంగా పలికిన మాటలు విని ఆ మునిశ్రేష్ఠులు విస్మయ
 హృదయులై, క్షణకాలం మౌనం వహించారు. వెనువెంటనే శ్రీకృష్ణుడి అనుగ్రహం పొంది, చిరునవ్వు
 ముఖాలతో ఆయనతో ఇలా అన్నారు. "దేవా! మేము, ఉత్తమ తత్వవేత్తలైన బ్రహ్మరుద్రాదులు నీ
 మాయకు లోబడి ఉన్నాము. నిగూఢమైన నీ అభీష్టం మేరకు మమ్ము అనుగ్రహించావు. నీ
 చరిత్రము మిక్కిలి విచిత్రమైనది. ఈ భూమి ఒక్కటే అయ్యూ అనేక రూపాలతో ఎలా
 కనపడుతుందో అలా నీవు ఒక్కడివే అయినా అనేక రూపాలతో సృష్టిస్థితిలయాలు అనే
 అద్భుతకార్యాన్ని చేపట్టి, లీలావతారాలు ఎత్తి, దుష్టజనశిక్షణం శిష్టజనరక్షణం చేస్తూ ఉంటావు.
 అంతే కాకుండా, నీవు వర్ణాశ్రమధర్మాలను అంగీకరించి విరాట్పురుషరూపంతో వేదమార్గాన్ని
 స్పష్టం చేసిన బ్రహ్మస్వరూపుడవు. తపస్సాధ్యాయ నియమాల చేత పరిశుద్ధం అయినది నీ

హృదయం. అందుకనే బ్రహ్మస్వరూపాలైన వేదాల్లో వ్యక్తావ్యక్తమైన ఆకారంతో ఉంటున్నావు.
కనుకనే, బ్రాహ్మణకులాన్నిరక్షించిన బ్రహ్మణ్యమూర్తివి; మహానుభావుడవు; మాయ అనే
తెరచాటున ఉన్న నిన్ను ఈ రాజలోకమూ మేమూ దర్శించ గలిగాము; మా జన్మమూ, మా విద్యా,
మా తపోమహిమా సార్థకమయ్యాయి; నీకు నమస్కరిస్తున్నాము." అని మునీంద్రులు బహు విధాల
శ్రీకృష్ణుడిని ప్రశంసించి ఆయన వద్ద వీడ్కోలు పొంది తమతమ నివాసాలకు బయలుదేరు
సమయంలో.

10.2-1123-సీ.

అ మ్మునీశ్వరులకు నానకదుందుభి-

యతిభక్తి వందనం బాచరించి

"తాపసోత్తములార! ధర్మతత్వజ్ఞులు-

మన్నించి వినుడు నా విన్నపంబు

సత్యర్మ వితతిచే సంచితకర్మ చ-

యంబు వాపెడు నుపాయంబు నాకు

ఘన దయామతిఁ జెప్పు" డనిన న మ్మునివరుల్-

భూవరుల్ విన వసుదేవుఁ జూచి

10.2-1123.1-తే.

యైలమి "బలికిరి నిఖిల యజ్ఞేశుఁ డైన

కమలలోచనుఁ గూర్చి యారములు సేయు;

కర్మమునఁ బాయు నెట్టి దుష్కర్మ మైన;

నిదియె ధర్మంబు గాఁగ నీ మదిఁ దలంపు.

టీకా:

ఆ = ఆ; ముని = ఋషి; ఈశ్వరుల్ = ఉత్తములు; కున్ = కు; ఆనకదుందుభి = వసుదేవుడు

{ఆనకదుందుభి - జననకాలమునందు దివ్యమైన ఆనక (తప్పెటలు మద్దెల) దుందుభి (భేరీ)లు

మోగినవాడు, వసుదేవుడు}; అతి = మిక్కిలి; భక్తిన్ = భక్తితో; వందనంబున్ = నమస్కారములు;

ఆచరించి = చేసి; తాపస = ఋషి; ఉత్తములారా = ఉత్తములారా; ధర్మతత్వజ్ఞులు = ధర్మస్వరూప
మెరిగిన వారు; మన్నించి = అనుగ్రహించి; వినుడు = వినండి; నా = నా యొక్క ఆగామి ప్రారబ్ధ
సంచిత; విన్నపంబున్ = మనవిని; సత్ = ఉత్తమములైన; కర్మ = యాగాది క్రియల; వితతి =
సమూహము; చేన్ = చేత; సంచిత = జన్మజన్మల కూడిన; కర్మ = కర్మల ప్రభావముల; చయంబు =
సమూహములు; వాపెడు = తొలగెడి; ఉపాయంబు = ఉపాయము; నా = నా; కున్ = కు; ఘన =
గొప్ప; దయా = కృప గల; మతిన్ = మనస్సుతో; చెప్పుడు = చెప్పండి; అనినన్ = అనగా; ఆ = ఆ;
ముని = ఋషి; వరుల్ = ఉత్తములు; భూవరుల్ = రాజులు; వినన్ = వినుచుండగా; వసుదేవున్ =
వసుదేవుడుని; చూచి = ఉద్దేశించి.

ఎలమిన్ = ప్రీతితో; పలికిరి = చెప్పిరి; నిఖిల = సమస్తమైన; యజ్ఞ = యాగములకు; ఈశుడు =
ప్రభువు; ఐన = అయిన; కమలలోచనున్ = విష్ణుమూర్తిని; గూర్చి = గురించి; యాగములు =
యజ్ఞములు; చేయు = చేసెడి; కర్మమునన్ = కార్యములచేత; పాయున్ = తొలగును; ఎట్టి =
ఎటువంటి; దుష్కర్మము = పాపము; ఐనన్ = అయినను; ఇదియె = ఇదే; ధర్మంబు = యుక్తమైన
పని; కాగన్ = అయినట్లు; నీ = నీ; మదిన్ = మనస్సునందు; తలంపు = తలచుము.

భావము:

వసుదేవుడు ఆ మహర్షులకు నమస్కారం చేసి, "ఋషివరులారా! మీరు ధర్మతత్వజ్ఞులు. క్షమించి
నా మనవి ఆలకించండి. సత్కర్మల ద్వారా పూర్వజన్మ కర్మలను పోగొట్టుకునే ఉపాయం నాకు
దయతో తెలియ జెప్పండి." అని ప్రార్థించాడు. అప్పుడా మునీశ్వరులు రాజులు అందరూ
వింటూండగా వసుదేవునితో ఇలా అన్నారు. "ఈ శ్రీకృష్ణుడు సమస్త యజ్ఞాలకూ అధీశ్వరుడు; ఈ
పుండరీకాక్షుడి గురించి చేసే యాగం వలన ఎలాంటి దుష్కర్మమైనా తొలగిపోతుంది. దీన్నే
ధర్మంగా గ్రహించు.

10.2-1124-వ.

అదియునుం గాక.

టీకా:

అదియునున్ = అంతే; కాక = కాకుండా.

భావము:

అంతేకాక.....

10.2-1125-క.

దేవర్షి పితృ ఋణంబులు

భూవర! మఖ వేదపాఠ పుత్రులచేతన్

వావిరి నీగని పురుషుడు

పోవు నధోలోకమునకుఁ బుణ్యచ్యుతుడై.

టీకా:

దేవ = దేవతల (ఋణత్రయము - 1దేవఋణము 2ఋషిఋణము 3పితృఋణము); ఋషి = ఋషుల; పితృ = పితృదేవతల; ఋణంబులున్ = ఋణములు; భూవర = రాజా; మఖ = యజ్ఞములు; వేదపాఠ = వేదములు చదువుట; పుత్రుల = కొడుకులను కనుట; చేతన్ = వలన; వావిరిన్ = క్రమముగా; ఈగని = తీర్చని; పురుషుడు = మానవుడు; పోవున్ = పోవును; అధోలోకమున = నరకమున; కున్ = కు; పుణ్య = చేసిన పుణ్యములు; చ్యుతుడు = జారిపోయిన వాడు; ఐ = అయ్యి.

భావము:

ఓ వసుదేవా! యజ్ఞాలు చేసి దేవతలఋణం; వేదాధ్యయనం చేసి ఋషిఋణం; పుత్రుని వలన పితృఋణం తీర్చుకోవాలి; ఇలా ఈ ఋణత్రయాన్ని తీర్చలేని మానవుడు పుణ్యాలకు దూరమై అధోలోకానికి పోతాడు.

10.2-1126-వ.

అట్లగుటం జేసి నీవును.

టీకా:

అట్లు = ఆ విధముగా; అగుటన్ = అగుట; చేసి = వలన; నీవును = నీవుకూడ.

భావము:

అందువల్ల.....

10.2-1127-క.

వరతనయాధ్యయనంబులఁ

దరియించితి ఋణయుగంబుఁ; దడయక ధరణీ

వర! దేవ ఋణము సవనా

చరణుడవై యీగఁగు టొప్పు సమ్మతితోడన్"

టీకా:

వర = ఉత్తములైన; తనయా = పుత్రులను కనుట; అధ్యయనంబులన్ = వేదము చదువుటలచేత;
తరియించితి = దాటితివి, తీర్చితివి; ఋణయుగంబున్ = ఋణములు రెంటిని; తడయక =
ఆలస్యము చేయకుండ; ధరణీవర = రాజశ్రేష్ఠా; దేవఋణమున్ = దేవఋణమును; సవన =
యాగమును; ఆచరణుడవు = చేసినవాడవు; ఐ = అయ్యి; ఈగుటన్ = తీర్చుకొనుట; ఒప్పు =
తగినది; సమ్మతి = ఇష్టము; తోడన్ = తోటి.

భావము:

ఓ వసుదేవ మహారాజా! నీవు ఉత్తములు అయిన పుత్రుని మూలంగా పితృఋణం
తీర్చుకున్నావు. వేదము చదువుట వలన ఋషిఋణము తీర్చుకున్నావు. ఇలా రెండు ఋణాలు
తీర్చావు. ఇంక ఉచితమైన పని, యజ్ఞం చేసి దేవఋణాన్ని తీర్చుకోవడం."

10.2-1128-క.

అనవుడు న వసుదేవుడు

మునివరులకు ననియె వినయమున "మీరలు సె

ప్పిన యట్లు మఖము సేసెద

దినకరనిభులార! మీరు దీర్ఘగవలయున్!"

టీకా:

అనవుడన్ = అని చెప్పగా; ఆ = ఆ; వసుదేవుడున్ = వసుదేవుడు; ముని = ఋషి; వరుల్ = ఉత్తముల; కున్ = కు; అనియె = చెప్పెను; వినయమునన్ = వినయముతో; మీరలు = మీరు; చెప్పిన = చెప్పిన; అట్లు = ఆ విధముగానే; మఖము = యాగమును; చేసెదన్ = చేస్తాను; దినకర = సూర్యుని; నిభులారా = సరిపోలిన వారలూ; మీరున్ = మీరు; తీర్ఘగవలయున్ = చక్కబరచవలెను.

భావము:

ఈవిధంగా వివరించిన మహర్షులు మాటలు విని, వసుదేవుడు వారితో ఇలా అన్నాడు.
"తేజోనిధులైన ఓ మహర్షులారా! మీరు ఉపదేశించిన ప్రకారం యాగం చేస్తాను. దానిని మీరే ఋత్విజులై జరిపించాలి. అని వినయంగా వారికి మనవి చేసాడు.

10.2-1129-వ.

అని యభ్యర్థించి య మ్మునీంద్రుల యాజకులంగా వరించి, య పృణ్యతీర్థోపాంతంబున
మహేంద్రామితవైభవంబున, నష్టాదశ భార్యాసమేతుండై దీక్ష గైకొని, యమ్మహాధ్వరంబు
వేదోపదిష్ట విధిం బరిసమాప్తించి, ఋత్విజ్ఞీకాయంబుల బహుదక్షిణలం దనిపి, భార్యాసమేతుండై
యవభృథస్నానం బాచరించి, వివిధ రత్నమణి మయభూషణ విచిత్రాంబర సురభి
సుమానులేపనంబులు ధరించి, నిఖిల భూదేవ ముని బంధు రాజలోకంబుల నుచిత
సత్కారంబులఁ బ్రీతులం గావించిన వారును గృష్టానుమతి నాత్మనివాసంబులకుం జని; రందు.

టీకా:

అని = అని; అభ్యర్థించి = వేడుకొని; ఆ = ఆ; ముని = ఋషి; ఇంద్రులన్ = ఉత్తములను; యాజకులన్ = యజ్ఞము చేయించు వారిగ; వరించి = ఎన్నుకొని; ఆ = ఆ; పుణ్యతీర్థ = పుణ్యవంత మైన నదీ; ఉపాంతంబునన్ = తీరము నందు; మహేంద్ర = మహేంద్రుని; అమిత = మీరిన; వైభవంబునన్ = వైభవముతో; అష్టాదశ = పద్దెనిమిదిమంది (18); భార్యా = భార్యలతో; సమేతుండు = కూడినవాడి; ఐ = అయ్యి; దీక్షన్ = యజ్ఞము చేయు నిష్ఠను; కైకొని = చేపట్టి; ఆ = ఆ; మహా = గొప్ప; అధ్వరంబు = యజ్ఞమును; వేదః = వేదములందు; ఉపదిష్ట = ఉపదేశింపబడిన; విధిన్ = విధముగా; పరిసమాప్తించి = సంపూర్తి చేయించి; ఋత్విక్ = యాజ్ఞీకుల; నికాయంబులన్ = సమూహములను; బహు = పెక్కు; దక్షిణలన్ = దక్షిణలతో; తనిపి = తృప్తిపరచి; భార్యా = భార్యలతో; సమేతుండు = కూడినవాడు; ఐ = అయ్యి; అవబృథస్నానంబు = అవబృథస్నానమును; ఆచరించి = చేసి; వివిధ = నానా విధములైన; రత్న = రత్నాలు; మణి = మణులు; మయ = పొదిగిన; భూషణ = ఆభరణములు; విచిత్ర = మిక్కిలి చిత్రవర్ణముల; అంబర = బట్టలు; సురభి = సువాసనలు కల; సుమా = పూలు; అనులేపనంబులన్ = మైపూతలు; ధరించి = ధరించి; నిఖిల = ఎల్ల; భూదేవ = విప్రుల; ముని = ఋషుల; బంధు = బంధువుల; రాజ = రాజుల; లోకంబులను = సమూహములను; ఉచిత = తగినట్టి; సత్కారంబులన్ = మర్యాదలతో; ప్రీతులన్ = సంతోషించినవారినిగా; కావించినన్ = చేసినచో; వారును = వారు; కృష్ణా = కృష్ణుని యొక్క; అనుమతిన్ = అనుజ్ఞ పొంది; ఆత్మ = తమ; నివాసంబుల్ = గృహముల; కున్ = కు; చనిరి = వెళ్ళిపోయిరి; అందున్ = అక్కడ.

భావము:

వసుదేవుడు ఆ మునీంద్రులను ఋత్విక్కులుగా ఎంచుకుని, శ్వమంతపంచకతీర్థం సమీపంలో దేవేంద్రుడిని మించిన వైభవంతో భార్యలు పద్దెనిమిది మందితో సమేతంగా యాగదీక్షను గైకొన్నాడు. ఆ యజ్ఞాన్ని శాస్త్రప్రకారం పూర్తిచేసాడు. ఋత్విక్కులను అనేక దక్షిణలతో సంతృప్తి పరిచాడు. భార్యలతో కలిసి అవబృథస్నానం చేసాడు. పిమ్మట, వివిధ మణిమయ భూషణాలు, నూతనవస్త్రాలు, పరిమళభరితమైన పూలదండలు, మనోహరమైన మైపూతలు ధరించాడు. బ్రాహ్మణులనూ మునులనూ బంధువులనూ రాజసమూహాన్నీ సముచిత సత్కారాలతో

సంతోషింప చేసాడు. వారు కూడా శ్రీకృష్ణుడి అనుమతి తీసుకొని తమతమ నివాసాలకు తిరిగి వెళ్ళారు. అప్పుడు....

10.2-1130-ఉ.

ఆతటి నుగ్రసేన వసుధాధిప, పంకజనాభ, ముష్టికా
రాతులు దమ్ము నర్థి మధురప్రియభాషల నిల్వ వేడినం
గౌతుక మాతృ నివ్వటిలగ్రావసియించిరి గోపగోపికా
వ్రాతముతోడ నచ్చట ధరావర! నందయశోద లిమ్ములన్.

టీకా:

ఆ = ఆ; తటిన్ = సమయము నందు; ఉగ్రసేన = ఉగ్రసేన; వసుధాధిప = మహారాజు; పంకజనాభ = కృష్ణుని; ముష్టికారాతులున్ = బలరాములు; తమ్మున్ = వారిని; అర్థిన్ = ప్రీతితో; మధుర = ఇంపైన; ప్రియ = ప్రియమైన; భాషలన్ = మాటలతో; నిల్వన్ = ఆగమని; వేడినన్ = కోరగా; కౌతుకము = కుతూహలము; ఆత్మన్ = మనసు లందు; నివ్వటిలగా = కలుగగా; వసియించిరి = ఉన్నారు; గోప = గోపకుల; గోపికా = గోపికల; వ్రాతము = సమూహముల; తోడన్ = తోటి; అచ్చటన్ = అక్కడ; ధరావర = రాజు; నంద = నందుడు; యశోదలు = యశోదేవి; ఇమ్ములన్ = సుఖముగా.

భావము:

ఆ తరుణంలో, ఉగ్రసేన మహారాజు బలరామ కృష్ణలూ తియ్యని మాటలతో ఉండమని మరీ మరీ వేడారు. వారి మాట మన్నించి నందుడు యశోదా గోపగోపికలతోసహా కొన్నాళ్ళుపాటు తృప్తిగా అక్కడే ఉన్నారు.

10.2-1131-క.

హరినయముల హరి ప్రియముల
హరిమధురాలాపములను హరికథల మనో
హరలీల దగిలి నందుడు
నిరుపమగతి నచట మూడు నెల లుండె నృపా!

టీకా:

హరి = కృష్ణుని; నయములన్ = అందములను; హరి = కృష్ణుని; ప్రియములన్ = స్నేహములు; హరి = కృష్ణుని; మధుర = తియ్యని; ఆలాపంబులన్ = మాటలను; హరి = కృష్ణుని; కథలన్ = వృత్తాంతములను; మనోహర = మనోజ్ఞమైన; లీలన్ = విధముగ; తగిలి = ఆసక్తుడై; నందుడు = నందుడు; నిరుపమ = సాటిలేని; గతిన్ = విధముగ; అచటన్ = అక్కడ; మూడు = మూడు (3); నెలలున్ = నెలలు; ఉండెన్ = వసించెను; నృపా = రాజా.

భావము:

ఓ పరీక్షిన్మహారాజా! ఆ విధంగా శ్రీకృష్ణుని మంచితనాన్నీ, మర్యాదనూ, మాటల మాధుర్యాన్నీ, హరి మనోహరమైన లీలావిలాసాలు వింటూ నందుడు మూడునెలలు అక్కడనే ఉన్నాడు.

10.2-1132-చ.

జలరుహలోచనాది యదుస్తము లందఱు నన్నిభంగులం
గలిత విభూషణాంబర నికాయము లిచ్చి బహూకరించి వీ
డ్యోలిపిన నందముఖులు ముకుందపదాబ్జ మరందపాన స
ల్లిత నిజాత్మ షట్పదములన్ మరలించుచు నెట్టకేలకున్.

టీకా:

జలరుహలోచన = కృష్ణుడు; ఆది = మున్నగు; యదు = యదువంశపు; సత్తములు = శ్రేష్ఠులు;
అందఱున్ = ఎల్లవారును; అన్ని = సర్వ; భంగులన్ = విధములుగా; కలిత = చక్కటి; విభూషణ =
ఆభరణములు; అంబర = వస్త్రములు; నికాయములు = సమూహములు; ఇచ్చి = ఇచ్చి;
బహూకరించి = సన్మానించి; వీడ్యోలిపినన్ = సెలవియ్యగా; నంద = నందుడు; ముఖులు =
మొదలైనవారు; ముకుంద = కృష్ణుని; పద = పాదములు అను; అబ్జ = పద్మముల; మరంద =
మకరందమును; పాన = తాగుటచేత; సత్ = మిక్కిలి; లలిత = మనోజ్ఞములైన; నిజ = తమ; ఆత్మ =
మనస్సులు అను; షట్పదములన్ = తుమ్మెదలను; మరలించుచున్ = తిప్పుకొనుచు; ఎట్టకేలకున్ =
బహుప్రయాసలతో.

భావము:

తరువాత పద్మాక్షుడు శ్రీకృష్ణుడు తక్కిన యాదవ ప్రముఖులు అందరు నందుడికి అతడి పరివారానికి తగిన ఆభరణాలు వస్త్రాలు సర్వం బహుకరించి వీడ్కోలు పలికారు. ముకుందుని చరణారవింద మకరంద పానంతో మత్తిల్లిన చిత్తాలనే తుమ్మెదలను బలవంతంగా మరలించుకుని నందుడు మొదలైనవారు ప్రయాణం సాగించారు.

10.2-1133-వ.

చనిచని.

టీకా:

చనిచని = వెళ్ళువెళ్ళు.

భావము:

అలా ప్రయాణమైన నందాదులు....

10.2-1134-ఆ.

మరలి మరలి "కృష్ణ! మాధవ! గోవింద!

పద్మనాభ! భక్త పారిజాత!

దేవదేవ!" యనుచుఁ దివిరి చూచుచు మధు

రాభిముఖులు నగుచు నరిగి రంత.

టీకా:

మరలి మరలి = మళ్ళీ మళ్ళీ వెనుదిరిగి; కృష్ణ = కృష్ణుడ; మాధవ = మాధవుడ; గోవింద = గోవిందుడ;

పద్మనాభ = పద్మనాభుడు; భక్త = భక్తులకు; పారిజాత = కల్పవృక్షము; దేవదేవ = దేవతలకే దేవుడా;

అనుచున్ = అని నామాలు తలచుచు; తివిరి = పూని; చూచుచున్ = చూస్తూ; మధుర =

మధురాపట్టణము; అభిముఖులున్ = వైపు పోవు వారు; అగుచున్ = జెతు; అరిగిరి = వెళ్ళిపోయిరి;
అంతన్ = అంతట;

భావము:

కృష్ణ! మాధవ! గోవింద! పద్మనాభ! భక్తపారిజాతమా! దేవాధిదేవా! అనుకుంటూ శ్రీకృష్ణనామాలు
జపిస్తూ మాటిమాటికీ వెనుతిరిగి చూస్తూ, పోలేక పోలేక నందుడూ అతని అనుచరులూ
మధురానగరం వైపు సాగిపోయారు.

10.2-1135-క.

క్రమమున నచ్చటఁ బ్రావృ

ట్లమయం బగుటయును బంధుజన యాదవ వ

ర్గము లోలిఁ గొలువ సురగణ

నమితులు బలకృష్ణు లాత్మనగరంబునకున్.

టీకా:

క్రమమునన్ = వరుసగా; అచ్చట = అక్కడ; ప్రావృట్లమయంబు = వర్షాకాలము; అగుటయునున్ =
రాగా; బంధు = బంధువుల; జన = సమూహములు; యాదవ = యాదవుల; వర్గములు =
సమూహములు; ఓలిన్ = క్రమముగా; కొలువన్ = సేవించుచుండగా; సుర = దేవతల; గణ =
సమూహములచే; నమితులు = నమస్కరింపబడువారు; బల = బలరాముడు; కృష్ణులు =
కృష్ణుడులు; ఆత్మ = తన; నగరంబున = పట్టణమున; కున్ = కు.

భావము:

ఇలా శ్యామంతకపంచకంలో ఉండగా వర్షాకాలం వచ్చింది. బంధువులు పరివారం సేవిస్తూ
ఉండగా, దేవతలచే సైతము కొలువబడువారు అయిన బలరామకృష్ణులు తమ ద్వారకానగరం
చేరుకున్నారు.

10.2-1136-వ.

వచ్చి సుఖంబుండు నంత.

టీకా:

వచ్చి = వచ్చి; సుఖంబున్ = సుఖముగా; ఉండున్ = ఉండిన; అంతన్ = పిమ్మట.

భావము:

అంతట అందరూ ద్వారక చేరి సుఖంగా కాలం గడుపుతున్న సమయంలో....

దశమ స్కంధము - ఉత్తర : మృతులైన సహోదరులఁ దెచ్చుట

10.2-1137-^{సీ}.

అవనీశ! యొక్కనాఁ డానకదుందుభి-

భార్య పద్మాక్షుండు బలుఁడుఁ దొల్లి

శరధిలోఁ జొచ్చిన గురుతనూభవునిని-

మరలంగఁ దెచ్చిన మహిమ లెల్ల

జనములు దమలోన సన్నతుల్ సేయంగ-

విని తన సుతులు దుర్వృత్తుడైన

కంసుచే నిహతులై కాలునిపురి నున్న-

వారి నందఱఁ జూడఁ గోరి కృష్ణ

10.2-1137.1-తే.

బలులకడ కేగి కన్నుల బాష్పకణము

లొలుక "నో రామ! రామ! నిత్యోన్నతాత్మ!

పరమపావనమూర్తి! యో మురవిభేది!

యిందిరానాథ! యోగీశ్వరేశ! కృష్ణ!

టీకా:

అవనీశ = రాజా; ఒక్క = ఒకానొక; నాడు = రోజు; ఆనకదుందుభిభార్య = దేవకీదేవి
{ఆనకదుందుభిభార్య - వసుదేవుని భార్య, దేవకీ; పద్మాక్షుండు = కృష్ణుడు; బలుడున్ =
బలరాముడు; తొల్లి = మునుపు; శరధి = సముద్రమునందు; చొచ్చినన్ = మునిగిపోయిన; గురు =
గురువు యొక్క; తనూభవునిని = పుత్రుని; మరలన్ = తిరిగి; తెచ్చిన = తీసుకువచ్చిన; మహిమలున్
= మహిమలను; ఎల్లన్ = అన్నిటిని; జనములు = ప్రజలు; తమలోన = వారిలోవారు; సన్నుతుల్ =
స్తోత్రములు; చేయంగన్ = చేస్తుండగా; విని = విని; తన = తన యొక్క; సుతులు = పుత్రులు;
దుర్వృత్తుడు = దుర్మార్గుడు; ఐన = అయిన; కంసు = కంసుని; చేన్ = చేత; నిహతులు =
చంపబడినవారు; ఐ = అయ్యి; కాలుని = యముని; పురిన్ = పట్టణమున; ఉన్న = ఉన్నట్టి; వారిన్ =
వారిని; అందఱన్ = అందరిని; చూడన్ = చూడవలెనని; కోరి = అపేక్షించి; కృష్ణ = కృష్ణుడు; బలులు
= బలరాముడు ల; కడ = వద్ద; కున్ = కు; ఏగి = వెళ్ళి.
కన్నులన్ = కన్ను లమ్మట; బాష్ప = కన్నీటి; కణములు = బిందువులు; ఒలుకన్ = కారుతుండగా; ఓ
= ఓయీ; రామ = బలరాముడ; రామ = బలరాముడ; నిత్య = శాశ్వతమైన; ఉన్నత = గొప్ప; ఆత్మ =
మనసు కలవాడా; పరమ = మిక్కిలి; పావన = పుణ్య; మూర్తి = స్వరూపుడా; ఓ = ఓయీ; మురవిభేది
= కృష్ణా {మురవిభేది - మురాసురుని సంహరించినవాడు, కృష్ణుడు}; ఇందిరానాథ = కృష్ణా
{ఇందిరానాథుడు - లక్ష్మీపతి, విష్ణువు}; యోగీశ్వరేశ = కృష్ణా {యోగీశ్వరేశుడు - ముని ఉత్తముల
ప్రభువు, విష్ణువు}; కృష్ణ = కృష్ణా {కృష్ణుడు - నల్లనివాడు, భక్తులను ఆకర్షించువాడు}.

భావము:

ఇంతక్రితం బలరామకృష్ణులు సముద్రంలో పడిపోయిన తమ గురుపుత్రుడిని మళ్ళీ తెచ్చి ఇచ్చిన
విషయం ప్రజలు కథలు కథలుగా చెప్పుకుంటూ ఉండగా, వసుదేవుడి భార్య దేవకీదేవి విన్నది.
కంసునిచేత వధింపబడి యముని సదనంలో ఉన్న తన బిడ్డలను చూడాలని అమె మనసులో
కోరిక బలపడింది. అమె బలరామ కృష్ణుల దగ్గరకు వెళ్ళి కన్నీరు కారుస్తూ "ఓ రామా! ఓ కృష్ణా!
పరమోన్నతాత్ములారా! పరమ పావన మూర్తులారా! మురాసుర సంహారి! శ్రీపతి! యోగీశ్వరేశ్వర!"
అంటూ వారిని పలువిధాలుగా ప్రస్తుతించింది.

ముర కంస చైద్య పౌండ్రక

నరక జరాతనయ యవన నరనాయకులన్

దురితాత్ములఁ బొరిగొని భూ

భర ముడిపిన యట్టి మేటిబలులు దలంపన్.

టీకా:

ముర = మురాసురుడు; కంస = కంసుడు; చైద్య = చైద్యుడు; పౌండ్రక = పౌండ్రకుడు; నరక = నరకుడు; జరాతనయ = జరాసంధుడు; యవన = యవనుడు; నరనాయకులన్ = రాజులను; దురితాత్ములన్ = పాపాత్ములను; పొరిగొని = చంపి; భూ = భూమిమీది; భారమున్ = భారమును; ఉడిపిని = పొగొట్టిన; అట్టి = అటువంటి; మేటి = గొప్ప; బలులు = అధిక శక్తిమంతులు; తలంపన్ = విచారించినచో.

భావము:

"మీరు పాపాత్ములైన కంసుడు, చేదిదేశపు శిశుపాలుడు, మురాసురుడు, పౌండ్రక వాసుదేవుడు, నరకాసురుడు, జరాసంధుడు, కాలయవనుడు మున్నగు దుష్ట రాజులను సంహరించి భూభారాన్ని బాపిన మహా బలవంతులు." అని దేవకీదేవి బలరామ కృష్ణులను ప్రశంసించి, "మీరు తలచుకుంటే....

10.2-1139-ఆ.

జనన వృద్ధి విలయ సంగతి నిఖిలంబుఁ

బొందఁ జేయు పరమపురుషులార!

మీకు లీల లౌట మీరని నమ్మిన

దాన నేను వినుఁ డుదారులార!"

టీకా:

జనన = సృష్టి; వృద్ధి = పెరుగుట; విలయ = లయముల; సంగతిన్ = కూడికను; నిఖిలంబున్ = సమస్తమును; పొందన్ = కలుగునట్లు; చేయు = చేసెడి; పరమ = శ్రేష్ఠమైన; పురుషులారా = పురుషులూ; మీ = మీ; కున్ = కు; లీలలు = విలాసములు; టెటన్ = అగుటచేత; మీరని = మీరే నా దిక్కని; నమ్మిన = నమ్మినట్టి; దానన్ = ఆమెను; నేను = నేను; వినుడు = వినండి; ఉదారులారా = గొప్పవారలారా.

భావము:

మీరు సృష్టి స్థితి లయాలు జరిపే పరమపురుషులు. అవన్నీ మీ లీలావిలాసాలు. నేను మిమ్మల్ని నమ్మిన దానిని. నా కోరిక వినండి నాయనలారా!"

10.2-1140-వ.

అని యనేక విధంబుల వినుతించుచు నిట్లనియె; "మీరలు మహానుభావులరు; మీరు తొల్లి యనేకకాలంబు సనినక్రిందట మృతుండై, దండధరుమందిరంబున నున్న గురుకుమారుని మీ మహాప్రభావంబులు లోకంబులఁ బరిపూర్ణంబులై ప్రకాశింప; నక్కాలుని చెంతనుండి మగుడందెచ్చి గురుదక్షిణగా నొసంగితి; రివ్విధంబునం గంసునిచేత హతులైన మత్తుత్తులనందఱ మరలం దెచ్చి నా మనంబున నున్న దుఃఖంబు నివారింపవలయు" నని దేవకీదేవి ప్రార్థించినం దమతల్లి యాడిన మృదుమధురవాక్యంబు లత్యాదరంబున నాదరించి, యప్పుడు బలకృష్ణులు దమ యోగమాయా మహత్త్వంబున సుతలంబునకుం జని; రట్టి యెడ.

టీకా:

అని = అని; అనేక = పెక్కు; విధంబులన్ = భంగుల; వినుతించుచు = శ్లాఘించుచు; ఇట్లు = ఈ విధముగా; అనియె = పలికెను; మీరలు = మీరు; మహానుభావులరు = గొప్పవారు; మీరు = మీరు; తొల్లి = మునుపు; అనేక = చాలా; కాలంబు = కాలము; చనిన = పోయిన; కిందట = ముందు; మృతుండు = చనిపోయినవాడు; ఐ = అయ్యి; దండధరు = యముని; మందిరంబునన్ = ఇంటిలో; ఉన్న = ఉన్నట్టి; గురు = గురువు యొక్క; కుమారుని = పుత్రుని; మీ = మీ యొక్క; మహా = గొప్ప;

ప్రభావంబులున్ = మహాత్వములు; లోకంబులన్ = ఎల్లలోకములలోను; పరిపూర్ణములు = నిండుగా ఉన్నవి; ఐ = అయ్యి; ప్రకాశింపన్ = ప్రకాశించునట్లుగా; ఆ = ఆ; కాలుని = యముని; చెంత = వద్ద; నుండి = నుండి; మగుడన్ = తిరిగి; తెచ్చి = తీసుకువచ్చి; గురుదక్షిణ = గురుదక్షిణ; కాన్ = అగునట్లు; ఒసంగితిరి = ఇచ్చితిరి; ఈ = ఈ; విధంబునన్ = రీతిగనే; కంసుని = కంసుడి; చేతన్ = చేతిలో; హతులు = చంపబడినవారు; ఐన = అయిన; మత్ = నా యొక్క; పుత్రులన్ = కొడుకులను; అందఱన్ = అందరిని; మరలన్ = తిరిగి; తెచ్చి = తీసుకువచ్చి; నా = నా యొక్క; మనంబునన్ = మనసులో; ఉన్న = ఉన్నట్టి; దుఃఖంబున్ = దుఃఖమును; నివారింపవలయును = పోగొట్టవలెను; అని = అని; దేవకీదేవి = దేవకీదేవి; ప్రార్థించినన్ = వేడుకొనగా; తమ = వారి యొక్క; తల్లి = అమ్మ; ఆడిన = పలికిన; మృదు = మృదువైన; మధుర = ఇంపైన; వాక్యంబులన్ = మాటలను; అతి = మిక్కిలి; ఆదరంబునన్ = ఆదరణతో; ఆదరించి = మన్నించి; అప్పుడు = పిమ్మట; బల = బలరాముడు; కృష్ణులున్ = కృష్ణులు; తమ = వారి యొక్క; యోగమాయా = యోగమాయ యొక్క; మహత్వంబునన్ = గొప్పదనముచేత; సుతలంబున్ = సుతలలోకమునకు; చనిరి = వెళ్ళిరి; అట్టి = అటువంటి; ఎడన్ = సమయము నందు.

భావము:

అని ఇలా బలరామకృష్ణులను స్తుతిస్తూ దేవకీదేవి వారితో ఇలా అన్నది. "మహానుభావులారా! మీరు చాలా కాలం క్రితం మృతుడై యమలోకంలో ఉన్న గురువు యొక్క కుమారుని తీసుకువచ్చి గురుదక్షిణగా సమర్పించిన మహాత్ములు. మీ గొప్పదనం లోకులు వేనోళ్ళ పొగడుతున్నారు. అలాగే కంసుడు సంహరించిన నా బిడ్డలను తీసుకువచ్చి నా శోకాన్ని నివారించండి." ఇలా తల్లి దేవకీదేవి వేడుకోగా బలరామకృష్ణులు ఆదరంతో విన్నారు. తమ యోగ మాయా ప్రభావంతో సుతలలోకానికి వెళ్ళారు. అప్పుడు....

10.2-1141-మ.

కనియెన్ దానవుఁ, డింద్రసేనుఁడు దళత్తుంజాక్షులన్, దక్షులన్,

ఘనసారాంబుదవర్ణులన్, నిఖిలలోకైకప్రభాపూర్ణులం,

దనరారన్ హలచక్రపాణులను, భక్తత్రాణులన్, నిత్యశో

భనవర్ధిష్ఠుల, రామకృష్ణుల, జయభ్రాజిష్ఠులన్, జిష్ఠులన్.

టీకా:

కనియెన్ = చూసెను; దానవుడు = దనుపుత్రుడు, బలి {దానవుడు - దనువునందు కశ్యపునకు పుట్టినవాడు, బలి}; ఇంద్రసేనుడు = బలిచక్రవర్తి; దళత్ = వికసించిన; కంజా = పద్మములవంటి; అక్షులన్ = కన్నులు కలవారిని; దక్షులన్ = సమర్థులను; ఘనసార = కర్పూరము వంటి; అంబుద = మేఘము వంటి; వర్ణులన్ = దేహఛాయలు కలవారిని; నిఖిల = సర్వ; లోక = లోకములకు; ఏక = ముఖ్యమైన; ప్రభా = కాంతులుతో; ఆపూర్ణులన్ = నిండుగా ఉన్నవారిని; తనరారన్ = ఉన్నతమైన; హల = నాగలి ఆయుధము; చక్ర = చక్రాయుధము; పాణులన్ = చేతులలో కలవారిని; భక్త = భక్తులను; త్రాణులన్ = కాపాడువారిని; నిత్య = శాశ్వతమైన; శోభన = మేలుచేత; వర్ధిష్టులను = వృద్ధి చెందు శీలము వారిని; రామ = బలరాముడు; కృష్ణులన్ = కృష్ణులను; జయ = గెలుపులచే; భ్రాజిష్టులన్ = ప్రకాశించు శీలురను; జిష్టులన్ = జయించు శీలురను.

భావము:

సుతలలోక నివాసి ఐన దానవ చక్రవర్తి బలిచక్రవర్తి వికసించిన పద్మాలవంటి కన్నుల కలవారు, భక్తులను రక్షించేవారు, శాశ్వతమైన మేళ్ళు ఒనగూర్చు వారు, జయశీలురు, ప్రభాశీలురు అయిన బలకృష్ణులను; హలధరుడు, పచ్చకర్పూరం వంటి ఛాయ కల వాడు అయిన బలరాముడిని; చక్రధారి, నీలమేఘశ్యాముడు అయిన కృష్ణుడిని వస్తుండగా చూసాడు.

10.2-1142-చ.

కని హితకోటితో నెదురు**గా** జనుదెంచి మనోనురాగ సం

జనిత కుతూహలుం డగుచు**ఁ** జా**గ**ిలి మ్రొక్కి సమగ్ర కాంచనా

సనముల నుంచి తచ్చరణ**స్తా**రససేచన సర్వలోక పా

వనసలిలంబు లౌదల ధ్రు**వం**బుగఁ దాల్చి సుభక్తి యుక్తుఁ డై.

టీకా:

కని = కని; హిత = ఆప్తుల; కోటి = సమూహము; తోన్ = తోటి; ఎదురుగా చనుదెంచి = ఎదురువచ్చి; మనః = మనస్సు నందలి; అనురాగ = భక్తివిశేషముచేత; సంజనిత = కలిగిన; కుతూహలుండు =

కుతూహలము కలవాడు; అగుచున్ = జెతు; చాగిలి = దండప్రణామములుచేసి; మ్రొక్కి =
 నమస్కరించి; సమగ్ర = సంపూర్ణముగా; కాంచనా = బంగారు; ఆసనములన్ = ఆసనములమీద;
 ఉంచి = కూర్చుండబెట్టి; తత్ = వారి; చరణ = పాదముల; సారస = పద్మములను; సేచన = తడిపిన;
 సర్వ = ఎల్ల; లోక = లోకములను; పావన = పవిత్రము చేయు; సలిలంబుల్ = నీటిని; జెదల్ =
 తలమీద; ధ్రువంబుగన్ = స్థిరముగా; తాల్చి = ధరించి; సు = మంచి; భక్తిన్ = భక్తితో; యుక్తుడు =
 కూడినవాడు; ఐ = అయ్యి.

భావము:

బలిచక్రవర్తి తన ఆస్తులతో బలరామ కృష్ణుల కెదురు వచ్చి అత్యంతానురాగంతో వారికి స్వాగతం
 పలికి, పాదాభివందనాలు చేసాడు. వారిని సువర్ణపీఠాలపై ఆసీనులను చేసి వారి పాదాలు కడిగి
 పాదజలాన్ని భక్తితో తల మీద చల్లుకున్నాడు.

10.2-1143-సీ.

సురభి కాలాగరు హరిచంద నైలాది-

ధూపంబు లా విశ్వరూపకులకుఁ,

గాంచనపాత్ర సంగతరత్న కర్పూర-

దీపంబు లా జగద్ధీపకులకుఁ,

బాయసాపూపాన్న ప్రకృఫలాది నై-

వేద్యంబు లా వేదవేద్యులకునుఁ,

దనరు వినూత్నరత్నప్రభాభాసి తా-

భరణంబు లా దైత్యహరణులకును,

10.2-1143.1-తే.

మిలమిలని మంచుతోఁ బోలుపలరు బహు వి

ధాంబరంబులు నీలపీతాంబరులకు,

సలలిత కుసుమమాలికా ములయజాను

లేపనంబులు భూరినిర్దేవులకును.

టీకా:

సురభి = పరిమళములు కల; కాలా = నల్ల; అగరు = అగరు (సుగంధద్రవ్యం); హరి = పచ్చ; చందన = గంధము; ఏలా = ఏలకులు; ఆది = మున్నగు; ధూపంబులు = ధూపములను; ఆ = ఆ; విశ్వరూపకుల్ = లోకములే తామైన వారల; కున్ = కు; కాంచన = బంగరపు; పాత్రన్ = పాత్రలలో; సంగత = కూర్చబడిన; రత్న = మణుల; కర్పూర = కర్పూరము; దీపంబులున్ = దీపములు; ఆ = ఆ దివ్యమైన; జగత్ = లోకములను; ఉద్ధీపకుల్ = ప్రకాశింపజేయువారి; కున్ = కి; పాయస = పరమాన్నములు; ఆపూప = అప్పములు; అన్న = అన్నములు; పక్వ = పండిన; ఫల = పండ్లు; ఆది = మున్నగు; నైవేద్యంబులు = నైవేద్యములను; ఆ = ఆ; వేద = వేదములందు; వేద్యుల్ = తెలియబడువారి; కును = కి; తనరు = చక్కటి; వినూత్న = సరికొత్త; రత్న = రత్నాలు; ప్రభా = కాంతులచే; భాసిత = ప్రకాశించెడి; ఆభరణంబులు = భూషణములు; ఆ = ఆ ప్రసిద్ధులైన; దైత్య = రాక్షస; హరణుల్ = సంహారుల; కును = కు.

మిలమిలని = మిలమిల అని; మంచుతో = మంచుతో; పొలుపారు = బాగా ఒప్పునట్టి; బహు = పెక్కు; విధ = రకముల; అంబరంబులు = వస్త్రములు; నీల = నల్లని; పీత = పచ్చని; అంబరుల్ = బట్టలు కలవారి; కున్ = కు; సలలిత = మనోహరములైన; కుసుమ = పూల; మాలికా = దండలు; మలయజ = మంచిగంధపు {మలయజము - మలయ పర్వతమున పుట్టిన మంచి గంధము}; అనులేపనంబులు = మైపూతలు; భూరి = మిక్కిలి; నిర్దేపుల్ = సంగములు లేనివారల; కును = కు.

భావము:

విశ్వరూపులైన బలరామ కృష్ణులను చక్కటి సువాసనలు విరజిమ్మే నల్లఅగరు, మంచిగంధము, ఏలకులు మున్నగు సుగంధ ధూపాలు; జగత్ప్రదీపకులు అయిన వారిని రత్నాలు పొదిగిన బంగారు పాత్రలో కర్పూరదీపాలు సమర్పించాడు. వేదవేద్యులు అయినవారిని పండ్లూ పాయసమూ అప్పములు మొదలైన నైవేద్యాలు; ఆ అసురసంహారులకు వినూత్న రత్నాభరణాలు; నీలాంబర పీతాంబరులకు మిలమిల మెరిసే బహు రకములైన సన్నని మేలు వస్త్రములు; మహా నిస్సంగులకు మనోహరమైన పూలదండలు, మంచిగంధపు మైపూతలు; దానవేశ్వరుడు బలిచక్రవర్తి అర్పించాడు.

సమర్పించి యప్పుండరీకాక్షుని చరణారవిందంబు లొత్తుచు నా నందబాష్పపూరంబు
తోరంబుగా రోమాంచ కంచుకిత శరీరుండగుచుం దన గరకమలంబులు ఫాలభాగంబునం
గదియించి యిట్లని స్తుతియించె.

టీకా:

సమర్పించి = ఇచ్చి; ఆ = ఆ ప్రసిద్ధుడైన; పుండరీకాక్షునిన్ = కృష్ణుని; చరణ = పాదములు అను;
అరవిందంబులున్ = పద్మములను; ఒత్తుచున్ = ఒత్తుతు; ఆనంద = సంతోషపు; బాష్ప = కన్నీటితో;
పూరంబు = నీటిబిందువులు; తోరంబుగా = వెల్లువలుగా; రోమాంచ = గగుర్పాటు; కంచుకిత =
కమ్ముకొన్న; శరీరుండు = దేహము కలవాడు; అగుచున్ = ఔతు; తన = తన యొక్క; కర = చేతులు
అను; కమలంబులు = కలువలను; ఫాల = నుదుటి; భాగంబునన్ = ప్రదేశము నందు; కదియించి =
చేర్చి; ఇట్లు = ఈ విధముగా; అని = పలికి; స్తుతియించెన్ = స్తోత్రము చేసెను.

భావము:

అలా సత్కారాలు చేసిన పిమ్మట, జాలువారుతున్న ఆనందబాష్పాలతో, పులకించే శరీరంతో,
చేతులతో పాదపద్మాలను ఒత్తుతూ, చేతులు జోడించి భగవంతుడైన శ్రీకృష్ణుడిని ఇలా
స్తుతించాడు.

10.2-1145-ఉ.

ధీయుతుడై "నమో భగవ**త్తే** హరయే! పరమాత్మనే! ముకుం

దాయ! సమస్తభక్తవర**దాయ!** నమః పురుషోత్తమాయ! కృ

ష్ణాయ! మునీంద్రవంద్యచర**ణాయ!** సురారిహరాయ! సాంఖ్యయో

గాయ! వినీల భాస్వదల**కాయ!** రథాంగధరాయ వేధసే!"

టీకా:

ధీయుతుడు = మంచి బుద్ధి కలవాడు; ఐ = అయ్యి; నమో = నమస్కారము; భగవత్తే = భగవంతునికి;
హరయే = శ్రీహరికి; పరమాత్మనే = పరబ్రహ్మకి; ముకుందాయ = ముకుందునికి; సమస్త = ఎల్ల; భక్త =

భక్తులైనవారికి; వరదాయ = వరము లిచ్చువానికి; నమః = నమస్కారము; పురుషోత్తమాయ = పురుషోత్తమునికి; కృష్ణాయ = కృష్ణునికి; ముని = ఋషి; ఇంద్ర = ఉత్తములచే; వంద్య = వందనము చేయబడెడి; చరణాయ = పాదములు కలవానికి; సురారి = రాక్షసులను; హరాయ = చంపువానికి; సాంఖ్యయోగాయ = సాంఖ్యయోగ మైనవానికి; వినీల = మిక్కిలి నల్లని; భాస్వత = మెరుస్తున్న; అలకాయ = ముంగురులు కలవానికి; రథాంగధరయా = చక్రపాణికి; వేధసే = బ్రహ్మము ఐనవానికి.

భావము:

చక్కటి బుద్ధిశాలి అయి “హేభగవాన్! శ్రీహరీ! పరమాత్మా! ముకుందా! భక్తవరదా! నీకు నమస్కారం. పురుషోత్తమా! శ్రీకృష్ణా! మునీశ్వర వంద్య! పాదపద్మా! రాక్షస ప్రాణ హరణా! చక్రధరా! సాంఖ్యయోగ స్వరూపా! మిలమిల మెరిసే నీలాల ముంగురుల వాడా! నమస్కారం.” అని బలిచక్రవర్తి శ్రీకృష్ణుడిని స్తుతించాడు

10.2-1146-వ.

అని యభినందించి యిట్లనియె.

టీకా:

అని = అని; అభినందించి = కొనియాడి; ఇట్లు = ఈ విధముగా; అనియె = పలికెను.

భావము:

ఇలా ప్రార్థించి శ్రీకృష్ణుడితో బలి ఈలాగున అన్నాడు.

10.2-1147-ఉ.

"రాజస తామసాత్మలకు రాదుగదా నినుఁగాన నవ్యపం
క్షేదళాయతాక్ష! మునిగేయ! పవిత్రచరిత్ర! విస్ఫుర
ద్రాజకళాధరాజ సురరాజ ముఖామర మౌళిరత్న వి
భ్రాజితపాదపీఠ! భవబంధవిమోచన! పద్మలోచనా!

టీకా:

రాజస = రజోగుణము; తామస = తమోగుణము; ఆత్మల్ = కలవారి; కున్ = కి; రాదు = శక్యము కాదు; కదా = కదా; నినున్ = నిన్ను; కానన్ = చూచుట; నవ్య = లేత; పంకేజ = తామర; దళా = రేకులవలె; ఆయత = విశాలమైన; అక్ష = కన్నులు కలవాడా; ముని = ఋషులచే; గేయ = కీర్తింపబడెడివాడా; పవిత్ర = పరిశుద్ధమైన; చరిత్ర = నడవడిక కలవాడా; విస్ఫురద్రాజకళాధర = శివుడు (విస్ఫుర ద్రాజ కళాధరుడు - బాగా కనబడుతున్న చంద్రకళను ధరించినవాడు, శివుడు); అజ = బ్రహ్మదేవుడు (అజుడు - పుట్టుక లేనివాడు, బ్రహ్మ); సురరాజ = ఇంద్రుడు (సురరాజు - దేవతలకు రాజు, ఇంద్రుడు); ముఖ = మొదలైన; అమర = దేవతల (అమరులు - మరణము లేని వారు, దేవతలు); మౌళి = కిరీటము లందలి; రత్న = మణులచేత; విభ్రాజిత = ప్రకాశింపజేయబడిన; పాదపీఠ = కాలు ఊను పీఠ కలవాడ; భవ = సాంసారిక; బంధ = బంధములను; విమోచన = తొలగించువాడ; పద్మలోచనా = పద్మాక్షా, కృష్ణా.

భావము:

“అంబుజాక్షా! రాజస తామస గుణాలతో మెలిగేవారు నీ దర్శనం పొందలేరు. మహర్షులచే కీర్తింపబడువాడా! అతి పవిత్ర చరిత్ర కలవాడ! పరమశివ బ్రహ్మాండ్రాది దేవతలు కిరీటాలలోని రత్నాలకాంతులు నీ పాదపీఠంపై ప్రతిఫలించేలా భక్తితో నమస్కరిస్తారు కదా. భవబంధాల్ని త్రొక్కుచువాడవు నీవే కదా.

10.2-1148-మ.

మది నూహింపఁగ యోగివర్యులు భవ**న్మా**యా లతాబద్ధులై
యిదమిత్థమ్మనలేరు తామసులమై **యే**పారు మాబోఁటి దు
ర్మదు లేరీతి నెఱుంగఁ జాలుదురు స**మ్య**గ్ధ్యానధీయుక్తి? నీ
పదముల్ సేరెడి త్రోవఁ జూపి భవకూ**పం**బుం దరింపింపవే!

టీకా:

మదన్ = మనసు నందు; ఊహింపగ = విచారించినను; యోగి = ముని; వర్కులు = ఉత్తములు;
భవత్ = నీ యొక్క; మాయా = మాయ అను; లతా = తీగలచే; బద్ధులు = బంధింపబడినవారు; ఐ =
అయ్యి; ఇదమిత్థము = విశదముగ {ఇదముత్థము - ఇదమ్ (ఇది) ఇత్థము (ఇట్లు) అని తెలియుట,
విశదముగా తెలియుట}; అనలేరు = కనజాలరు; తామసులము = తమోగుణము కలవారము; ఐ =
అయ్యి; ఏపారు = అతిశయించెడి; మా = మా; బోటి = లాంటి; దుర్మదులు = దుష్ట మదము కలవారు;
ఏ = ఏ; రీతిన్ = విధముగ; ఎఱుంగన్ = తెలియుటకు; చాలుదురు = సమర్థు లౌదురు, కాలేరు;
సమ్యక్ = లెస్స యైన, చక్కటి; ధ్యాన = ఏకాగ్ర; ధీ = బుద్ధితో కూడిన; యుక్తిన్ =
ఉపాయములచేతనైన; నీ = నీ యొక్క; పదముల్ = పాదములను; చేరెడి = పొందునట్టి; త్రోవన్ =
మార్గమును; చూపి = కనబరచి, తోపించి; భవ = సంసారమను; కూపంబున్ = నూతినుండి;
తరింపవే = ఉద్ధరింపుము.

భావము:

ఎంతటి మహాయోగులు అయినా నీ మాయలకు వశులై నీవు ఎలాంటివాడవో? నీ రూపం
ఎలాంటిదో? తెలుసుకోలేరు. అలాంటప్పుడు, మావంటి తామసులూ దుర్మదులూ నిన్నెలా
తెలుసుకోగలరు. పరిపూర్ణ ప్రజ్ఞామతితో నీ పాదాలు చేరు మార్గం చూపించి మమ్మల్ని
సంసారకూపం నుంచి ఉద్ధరించు.

10.2-1149-ఉ.

వైరముచేతఁ జేదినృపవర్గముఁ, గామముచేత గోపికల్,
మీఱినభక్తి నాశ్రితులు మ్ము నహర్నిశమున్ మనంబులం
దారఁగనీక రూపగుణతత్పరులై మిముఁ బొందు కైవడిన్
భూరివివేక సత్త్వగుణముల్ గల దేవత లంద నేర్తురే!

టీకా:

వైరము = శత్రుత్వాతిశయము; చేతన్ = వలన; చేదిన్ప = శిశుపాలుడు; వర్గమున్ = మొదలగు రాజులు; కామము = అనురాగాతిశయము; చేతన్ = వలన; గోపికల్ = గొల్లభామలు; మీతిన = అతిశయించెడి; భక్తిన్ = భక్తితో; ఆశితులు = భక్తులు; మిమ్మున్ = మిమ్ము; అహర్నిశము = ఎల్లప్పుడు, రాత్రింబవళ్ళు; మనంబులన్ = మనస్సులు; అందున్ = అందు; ఆరగనీక = నశింపనీయక; రూప = రూపములు; గుణ = గుణములు కల; తత్ = మీ అందు; పరులు = ఆసక్తి కలవారు; ఐ = అయ్యి; మిమున్ = మిమ్ము; పొందు = పొందునట్టి; కైవడిన్ = విధముగ; భూరివివేక = కృష్ణా; దేవతలు = దేవతలు; అందన్ = పొందుటకు; నేర్తురే = చాలుదురా.

భావము:

వైరంతో శిశుపాలుడు మున్నగువారు; కామం చేత గోపికలూ; మిక్కిలి భక్తితో ఆశితులూ; నిన్ను నిరంతరం విడువక చింతిస్తుంటారు. వారు నీ రూపగుణాలను స్మరించుకుంటూ నిన్ను చేరుకొన్నట్లుగా; సత్త్వగుణ సంపన్నులు, మహాజ్ఞానులు అయిన దేవతలు సైతం నిన్ను అందుకోలేరు.

10.2-1150-క.

కాన భవత్పదపద్మ

ధ్యానంబునఁ గాని శాస్త్రతత్త్వంబులచేఁ

గానరు శ్రుతిసంవేద్యం

భైన భవత్పదముఁ జిన్నయాకార! హరీ!

టీకా:

కాన = కాబట్టి; భవత్ = నీ యొక్క; పద = పాదములు అను; పద్మ = పద్మములను; ధ్యానంబునన్ = ధ్యానించుటచేత; కాని = తప్పించి; శాస్త్ర = వేదశాస్త్రముల; తత్త్వంబుల = తత్త్వముల; చేన్ = చేత; కానరు = దర్శించలేరు; శ్రుతి = శ్రుతిచేత {శ్రు. పాదోస్య విశ్వభూతాని త్రిపాదస్యామృతం దివి.};

సంవేద్యంబు = తెలియబడునది; ఐన = అగు; భవత్ = నీ యొక్క; పదమున్ = పాదములను;
చిన్మయాకార = కృష్ణా {చిన్మయాకారుడు - జ్ఞాన స్వరూపుడు, కృష్ణుడు}; హరీ = కృష్ణా.

భావము:

ఓ కృష్ణ! చిద్రూప! అందుచేత, నీ పాదపద్మాలను నిరంతరం ధ్యానించడం వలననే వేదవేద్యుడైనా నిన్ను చేరుకోగలరు కానీ శాస్త్రాలు వల్లవేయడం వలన కాదు.

10.2-1151-వ.

దేవా! యే నరుండైన నేమి శ్రద్ధాగరిష్ఠచిత్తుండై మిమ్ము సేవించు నట్టి మహాత్ముండు విధిచోదితంబయిన ప్రమాణంబువలన విముక్తుండై వర్తించు; నట్లుగావున యోగీశ్వరుండవైన నీ వీశితవ్యుల మైన మమ్ము నిష్పాపులం జేయు" మని నుతించి మఱియు నిట్లనియె.

టీకా:

దేవా = భగవంతుడా; ఏ = ఏ; నరుండు = మానవుడు; ఐననేమి = అయినాసరే; శ్రద్ధా = శ్రద్ధతో; గరిష్ఠ = మిక్కిలి గొప్పదైన; చిత్తుండు = మనస్సు కలవాడు; ఐ = అయ్యి; మిమ్మున్ = మిమ్ములను; సేవించున్ = కొలుచునో; అట్టి = అటువంటి; మహాత్ముండు = గొప్పవాడు; విధి = దైవముచేత; చోదితంబు = ప్రేరేపింపబడినది; అయిన = అగు; ప్రమాణంబు = నియమము; వలన = వలన; విముక్తుండు = విడివడినవాడు; ఐ = అయ్యి; వర్తించున్ = ఉండును; అట్లు = ఆ విధముగా; కావునన్ = అగుటచేత; యోగి = మునులకు; ఈశ్వరుండువు = ప్రభువవు; ఐన = అయిన; నీవు = నీవు; ఈశితవ్యులము = పాలింప దగినవారము; ఐన = అయిన; మమ్ము = మమ్ము; నిష్పాపులన్ = పాపములు లేనివారిగ; చేయుము = చేయుము; అని = అని; నుతించి = స్తుతించి; మఱియున్ = ఇంకను; ఇట్లు = ఈ విధముగా; అనియె = పలికెను;

భావము:

దేవా! శ్రద్ధాతిశయంతో నిన్ను సేవించే వాడు ఎవరైనా సరే మహాత్ముడే. ఆ మహాత్ముడు సంసారబంధాల నుంచి విముక్తుడవుతాడు. కనుక మహాయోగులకు ఈశ్వరుడవు ఐన నీవు

పాలించదగినవారము ఐన మమ్మల్ని పాపరహితులను కావించు." అని స్తుతించి, ఇంకా ఇలా అన్నాడు.

10.2-1152-మత్త.

"**కంటి**గంటి భవాభి దాటగగ **గంటి** ముక్తినిధానముం
గంటి నీ కరుణావలోకము **గంటి** బాపము వీడ ము
క్యంటి తామరచూలియుం బొడ **గా**ననట్టి మహాత్మా! నా
యింటికిం జనుదెంచి తీశ్వర! **యే** గృతార్థత బొందితిన్.

టీకా:

కంటిగంటి = చూడగలిగితిని; భవ = సంసారము అను; అభిన్ = సముద్రమును; దాటగన్ = తరించుటను; కంటిన్ = ఎరిగితిని; ముక్తి = మోక్షమునకు; నిధానమున్ = నిధివంటిదానిని; కంటిన్ = కనుగొంటిని; నీ = నీ యొక్క; కరుణా = దయాపూరిత; అవలోకమున్ = చూపులను; కంటి = పొందితిని; పాపము = పాపములు; వీడన్ = తొలగిపోగా; ముక్యంటి = శివుడు; తామరచూలియున్ = బ్రహ్మదేవుడు; పొడగాననట్టి = చూడజాలనట్టి; మహాత్మా = గొప్పవాడు; నా = నా; ఇంటి = గృహమున; కిన్ = కు; చనుదెంచితి = వచ్చితివి; ఈశ్వర = భగవంతుడా; ఏన్ = నేను; కృతార్థతన్ = ధన్యతను; పొందితిన్ = పొందాను.

భావము:

"నా పాపం అంతరించింది; సంసారసాగరం దాటగలిగాను; ముక్తిసాధనం చూడగలిగాను; నీ కరుణాదృష్టికి పాత్రుడనయ్యాను; పరమశివుడు, బ్రహ్మదేవుడు సైతం కానరాని మహాత్మా! నీవు నా గృహానికి విచ్చేశావు. నేను ధన్యుడిని అయ్యాను.

10.2-1153-వ.

దేవా! యేను భవద్దాసుండ! నేది పంచినం జేయుదు; నిచ్చటికి మీరలు విజయంబు చేసిన కార్యం బానతీయవలయు" నని కరంబులు మొగిచి, విన్నవించినం బుండరీకాక్షుం డతని వాక్యంబులకు సంతసిల్లి యిట్లనియె

టీకా:

దేవా = భగవంతుడా; ఏను = నేను; భవత్ = నీ యొక్క; దాసుండను = సేవకుడను; ఏది = ఏది;
పంచినన్ = చేయమన్న; చేయుదు = చేస్తాను; ఇచ్చటి = ఇక్కడి; కిన్ = కి; మీరలు = మీరు;
విజయంబుచేసిన = వచ్చిన; కార్యంబు = పని; ఆనతీయవలెను = చెప్పండి; అని = అని; కరంబులు
= చేతులు; మొగిచి = జోడించి; విన్నవించినన్ = అడుగగా; పుండరీకాక్షుండు = కృష్ణుడు; అతని =
అతని; వాక్యంబులు = మాటల; కున్ = కి; సంతసిల్లి = సంతోషించి; ఇట్లు = ఈ విధముగ; అనియె =
పలికెను.

భావము:

భగవాన్! నేను నీ దాసుడిని; నీ అజ్ఞకు బద్ధుడిని; మీరిక్కడికి వచ్చిన పని ఏమిటో చెప్పండి." అని
బలిచక్రవర్తి చేతులు జోడించి భక్తితో విన్నవించాడు. కృష్ణుడు సంతోషించి అతనితో ఇలా అన్నాడు.

10.2-1154-సీ.

"బలిదైత్య! విను మున్ను ప్రథమయుగంబున-

నా మరీచికి భార్యయైన వర్ష

యను నింతివలన నందనను లార్వు రుద్భవ-

మైరి వా రొక్కనాఁ డబ్బభవుండు

తనపుత్తిపై మోహమునఁ గూడి రతికేళి-

యైనరింప వీరు నవ్వుటయుఁ గ్రోధ

మంది యాసురయోని యందుఁ బుట్టుం డని-

ఘనశాప మిచ్చె న వ్వునజజుండు.

10.2-1154.1-తే.

తన్నిమిత్తమునను వారు దగిలి హేమ

కశిపునకుఁ బుట్టి రంత నా కైకసులకు

నొదవ వీరలఁ దెచ్చి య యోగమాయ

యడరి దేవకిగర్భము నందుఁ జొనుప.

టీకా:

బలిదైత్య = బలిదానవుడ; విను = వినుము; మున్ను = మునుపు; ప్రథమయుగంబునన్ =
కృతయుగమునందు; ఆ = ఆ ప్రసిద్ధుడైన; మరీచి = మరీచి ప్రజాపతి; కిన్ = కి; భార్య = పెండ్లాము;
ఐన = అయిన; వర్ష = వర్షాదేవి; అను = అనెడి; ఇంతి = స్త్రీ; వలనన్ = వలన; నందనులు = పుత్రులు;
ఆరుగురు = ఆరుమంది (6); ఉద్భవమైరి = జన్మించిరి; వారు = వారు; ఒక్క = ఒకానొక; నాడు =
రోజు; అబ్జభవుడు = బ్రహ్మదేవుడు; తన = తన యొక్క; పుత్రి = కుమార్తె; పైన్ = మీద; మోహమునన్
= మోహముతో; కూడి = కలిసి; రతికేళి = క్రీడించుట; ఒనరింపన్ = చేయగా; వీరున్ = వీరు;
నవ్వుటన్ = నవ్వుటచేత; క్రోధమున్ = కోపము; అంది = వచ్చి; ఆసుర = అసుర వంశపు; యోనిన్ =
గర్భము; అందున్ = లో; పుట్టుండు = పుట్టుండి; అని = అని; ఘన = గొప్ప; శాపమున్ = శాపమును;
ఇచ్చెన్ = ఇచ్చెను; ఆ = ఆ; వనజజుండు = బ్రహ్మదేవుడు {వనజజుడు - వనజము (పద్మము)న
పుట్టినవాడు, బ్రహ్మ}.

తత్ = ఆ; నిమిత్తంమునను = కారణముచేత; వారున్ = వారు; తగిలి = ఆసక్తులై; హేమకశిపున్ =
హిరణ్యకశిపున; కున్ = కు; పుట్టిరి = జన్మించిరి; అంతన్ = అంతట; నాకౌకసులకు = దేవతలకు
{నాకౌకసుడు - వేల్పు, దేవత, వ్య. నాకః ఓకన్ అస్య, బ.ప్రీ, స్వర్గము ఉనికిగా గలవాడు}; ఒదవన్ =
సహాయముకలుగునట్లు; వీరలన్ = వీరిని; తెచ్చి = తీసుకువచ్చి; ఆ = ఆ దివ్యమైన; యోగమాయ =
యోగమాయ; అడరి = విజృంభించి; దేవకి = దేవకిదేవి; గర్భమున్ = గర్భము; అందున్ = లో;
చొనుపన్ = ప్రవేశపెట్టగా.

భావము:

“దైత్యేంద్ర! బలి! పూర్వం ఆదియుగంలో మరీచి అనువానికి భార్య వర్ష యందు ఆరుగురు పుత్రులు
పుట్టారు. ఒకనాడు బ్రహ్మదేవుడు తన పుత్రికనే కామించి శృంగారక్రీడకు ఉపక్రమించటం చూసి
వారు అపహాసం చేసారు. ఆగ్రహించిన బ్రహ్మదేవుడు రాక్షసులుగా పుట్టండని శపించాడు. ఆ శాప
కారణంగా వారు హిరణ్యకశిపుడికి కొడుకులుగా పుట్టారు. తరువాత దేవతల హితంకోరి
యోగమాయ వారిని దేవకిగర్భం లోనికి ప్రవేశింప జేసింది.

10.2-1155-క.

దొరకొని కంసుడు దోడ్తో

బొరిగొనె దత్తుత్రశోకమున దన చిత్తం

బెరియగ దేవకి వారల

దరిశింపగ గోరి పనుప దగ నసురేంద్రా!

టీకా:

దొరకొని = పట్టుదల పూని; కంసుడు = కంసుడు; దోడ్తోన్ = వెంటవెంటనే; బొరిగొనె = చంపెను; తత్ = ఆ; పుత్రశోకమునన్ = పుత్రశోకముతో {పుత్రశోకము - పుత్రులు పోయిన దుఃఖము}; తన = తన యొక్క; చిత్తంబున్ = మనస్సు; బెరియగన్ = తపింపగా; దేవకి = దేవకీదేవి; వారలన్ = వారిని; దరిశింపన్ = చూడవలెనని; గోరి = అపేక్షించి; పనుపన్ = పంపించగా; తగన్ = శీఘ్రమే; అసురేంద్రా = దానవరాజా.

భావము:

దేవకీదేవి గర్భాన వారు ప్రసవించారు. పట్టుబట్టి కంసుడు ఆ శిశువులను చంపివేశాడు. ఇప్పుడు దేవకీదేవి పుత్రశోకంతో కుమిలి వారిని చూడాలని కోరి పంపగా మేము ఇచ్చటకి వచ్చాము.

10.2-1156-క.

వచ్చితిమి వారి గ్రమ్మట

దెచ్చెద మని తల్లి కోర్కి దీర్పగ నిపు డే

మిచ్చటికిని, నీకడ బొర

పొచ్చెము లేకున్నవారె పోవీ రనఘా!

టీకా:

వచ్చితిమి = వచ్చాము; వారిన్ = వారిని; గ్రమ్మటన్ = మరల; దెచ్చెదము = తీసుకు వచ్చెదము; అని = అని; తల్లి = అమ్మ; కోర్కిన్ = కోరికను; దీర్పగన్ = తీర్చగానే; ఇపుడే = ఇప్పుడే; ఏము = మేము;

ఇచ్చటికిని = ఇక్కడకు; నీ = నీ; కడన్ = వద్ద; పొరపొచ్చెము = పొరపాట్లు; లేకన్ = లేకుండ;
ఉన్నవారెపో = ఉన్నారకదా; వీరు = వీరే; అనఘ = పుణ్యుడా.

భావము:

ఓ పుణ్యాత్మా! ఆమెకు వారిని మరల తీసుకువస్తామని మాట ఇచ్చి ఇక్కడకు వచ్చాము. ఇప్పుడు
ఇక్కడ నీ దగ్గర సుఖంగా ఉన్న వీరే ఆమె పుత్రులు.

10.2-1157-క.

వీరలఁ దోకొని యిపుడే

ధారుణికిన్నేగి జనని తాపము వాపన్

వీరలు నంతట శాపముఁ

దీటి మదీయప్రసాదధీయుతు లగుచున్.

టీకా:

వీరలన్ = వీరిని; తోకొని = కూడ తీసుకు వెళ్ళి; ఇపుడే = శీఘ్రమే; ధారుణి = భూలోకమున; కిన్ =
కు; ఏగి = వెళ్ళి; జనని = అమ్మ; తాపమున్ = విచారమును; వాపన్ = పోగొట్టగా; వీరలున్ = వీరు;
అంతట = అంతట; శాపమున్ = శాపము; దీటి = తొలగి; మదీయ = నా యొక్క; ప్రసాద =
అనుగ్రహమువలన; ధీ = దివ్యజ్ఞానముతో; యుతులు = కూడినవారు; అగుచున్ = జెతు.

భావము:

వీరిని తీసుకు వెళ్ళి భూలోకంలోఉన్న మా తల్లి శోకాన్నిపోగొడతాము. అంతటితో వీరు
శాపవిముక్తులు కాగలరు; మా అనుగ్రహం వలన దివ్యజ్ఞానం కలవారు కాగలరు.

10.2-1158-క.

పొలుపుగ సుగతిం బొందఁగఁ

గ్రల" రని హరి యానతిచ్చి కరుణాన్వితుడై

బలిచే ననుమతిఁ గొని వా

రలఁ దోకొని వచ్చె నిద్ధరామండలికిన్.

టీకా:

పొలుపుగన్ = చక్కగా; సుగతిన్ = మోక్షమును; పొందగలరు = పొందగలరు; అని = అని; హరి = కృష్ణుడు; ఆనతిచ్చి = చెప్పి; కరుణా = దయతో; ఆన్వితుడు = కూడినవాడు; ఐ = అయ్యి; బలి = బలిచక్రవర్తి; చేన్ = చేత; అనుమతిన్ = అనుమతి; కొని = తీసుకొని; వారలన్ = వారిని; తోకొని = కూడ తీసుకుని; వచ్చెన్ = వచ్చెను; ఈ = ఈ; ధరామండలి = భూమండలమున; కిన్ = కు.

భావము:

తదుపరి, నా అనుగ్రహం వలన వీరికి సుగతి ప్రాప్తిస్తుంది." ఈవిధంగా పలికి కరుణామయుడైన కృష్ణుడు బలిచక్రవర్తి అనుమతి పొంది భూలోకానికి దేవకీతనయులను తమ కూడా తీసుకుని వచ్చాడు.

10.2-1159-వ.

అట్లు వారలం దోడితెచ్చి తల్లి కిట్లనియె.

టీకా:

అట్లు = ఆ విధముగ; వారలన్ = వారిని; తోడి = కూడా; తెచ్చి = తీసుకువచ్చి; తల్లి = అమ్మ; కిన్ = తో; ఇట్లు = ఈ విధముగ; అనియె = పలికెను.

భావము:

అలా ఆరుగురు శిశువులను తీసుకుని వచ్చి తల్లి దేవకీదేవితో శ్రీకృష్ణుడు ఇలా అన్నాడు.

10.2-1160-క.

"కనుగొనుము వీరే నీ నం

దను" అని జనయిత్రికడ ముదంబున వారి

న్నునిచిన నద్దేవకియును

ఘనపుత్రస్నేహ మోహకలితాత్మకయై.

టీకా:

కనుగొనుము = చూడుము; వీరే = వీరలే; నీ = నీ యొక్క; నందనులు = కొడుకులు; అని = అని;
జనయిత్ర = అమ్మ; కడన్ = దగ్గర; ముదంబునన్ = సంతోషముతో; వారిన్ = వారలను; ఉనిచినన్ =
ఉంచగా; ఆ = ఆ; దేవకీదేవియును = దేవకీదేవి; ఘన = మిక్కుటమైన; పుత్ర = పుత్రు లందలి; స్నేహ =
మైత్రి, ప్రీతి అను; మోహ = మోహముతో; కలిత = కూడుకొన్న; ఆత్మ = మనసు కలామె; ఐ = అయ్యి.

భావము:

"అమ్మా! ఇరిగో వీరే నీ బిడ్డలు చూడు" అంటూ ఆ బాలకులను తల్లి దేవకీదేవి ముందుకు
తెచ్చాడు. ఆమెలో పుత్రవాత్సల్యం పొంగిపొరలింది.

10.2-1161-క.

చన్నులు దిగ్గనఁ జేపఁగఁ

గన్నులనానందబాష్పకణములుదొరఁగఁ

గన్నన కౌఁగిట నిడి "ననుఁ

గన్నులు వచ్చి" రనుచుఁ గౌతుక మొప్పన్.

టీకా:

చన్నులున్ = స్తనములు; దిగ్గనన్ = చటుక్కున; చేపగన్ = పాలతో నిండిపోగా; కన్నులన్ = కన్ను
లమ్మట; ఆనంద = సంతోషముతో కూడిన; బాష్ప = కన్నీటి; కణములున్ = బిందువులు; తొరగన్ =
కారుతుండగా; కన్నన = శీఘ్రముగ; కౌగిటన్ = కౌగిలిలో; ఇడి = తీసుకొని; ననున్ = నన్ను; కన్న =

కన్నట్టి; అన్నలు = తండ్రులు; వచ్చిరి = వచ్చారు; అనుచున్ = అనుచు; కౌతుకము = వేడుకలు;
ఒప్పన్ = కలుగగా.

భావము:

ఆ మాతృమూర్తి చన్నులు చేపాయి. కన్నుల్లో ఆనందాశ్రువులు జాలువారాయి. వారిని
కొగలించుకుని "నా కన్నబిడ్డలు వచ్చారు," అని లాలించింది.

10.2-1162-వ.

అట్లు కౌగిటం జేర్చి నిజాంకపీఠంబున నునిచి, శిరంబులు మూర్కొని, చిబుకంబులు పుణుకుచుం
బ్రేమాతిశయమున మేనం బులకలొలయం జన్నిచ్చిన, వారును వైష్ణవమాయామోహితులై
స్తన్యపానంబు సేయుచు భగవంతు డయిన రథాంగపాణి యంగ సంగంబున విగతకల్మషులై
విధిశాపసాగరంబు హరిదయాకటాక్షంబున నావచేతం దరించి నిజస్వరూపంబులు ధరించి,
కృష్ణునకుఁ దలిదండ్రులకు వందనం బాచరించి గగనపథంబున నిజస్థానంబున కరిగి; రంత
దేవకీదేవి తన మనంబున.

టీకా:

అట్లు = ఆ విధముగ; కౌగిటన్ = కౌగిలిలోనికి; చేర్చి = తీసుకొని; నిజ = తన; అంకపీఠమునన్ =
ఒడిలో; ఉనిచి = కూర్చుండబెట్టుకొని; శిరంబులున్ = తలలు; మూర్కొని = వాసనచూసి;
చిబుకంబులున్ = గడ్డములు; పుణుకుచున్ = నొక్కుతు; ప్రేమ = ప్రేమ; అతిశయమునన్ =
విశేషించుటచేత; మేనన్ = దేహము నందు; పులకలు = గగుర్పాటు; ఒలయన్ = వ్యాపించగా; చన్ను
= స్తన్యము; ఇచ్చినన్ = ఇవ్వగా; వారును = వారు; వైష్ణవ = విష్ణుమూర్తి యొక్క; మాయా =
మాయచేత; మోహితులు = మోహములో పడినవారు; ఐ = అయ్యి; స్తన్య = చనుబాలు; పానంబు =
తాగుట; చేయుచున్ = చేస్తూ; భగవంతుడు = సాక్షాద్భగవంతుడే; అయిన = ఐన; రథాంగపాణిన్ =
చక్రపాణిని, కృష్ణుని; అంగ = దేహమును; సంగంబునన్ = సంస్పర్శంబువలన; విగత = తొలగిన;
కల్మషులు = పాపములు కలవారు; ఐ = అయ్యి; విధి = బ్రహ్మదేవుని; శాప = శాపము అను;
సాగరంబున్ = సముద్రమును; హరి = కృష్ణుని; దయా = దయతో కూడిన; కటాక్షంబు =
కడకంటిచూపు; అను = అనెడి; నావ = పడవ; చేతన్ = వలన; తరించి = దాటి; నిజ = తమ;

స్వరూపంబులు = స్వంత రూపములను; ధరించి = పొంది; కృష్ణున్ = కృష్ణుని; కున్ = కి; తల్లిదండ్రుల్
= తల్లిదండ్రుల; కున్ = కు; వందనంబు = నమస్కారములు; ఆచరించి = చేసి; గగనపథంబునన్ =
ఆకాశమార్గమున; నిజ = తమ; స్థానంబున్ = నివాసమున; కున్ = కు; అరిగిరి = వెళ్ళిపోయిరి;
అంతన్ = పిమ్మట; దేవకీదేవి = దేవకీదేవి; తన = తన యొక్క; మనంబునన్ = మనసు నందు.

భావము:

అలా లాలించి, తన చిన్నారి తనయులను దేవకీదేవి ఆలింగనం చేసుకుని, ఒడిలో
కూర్చోబెట్టుకుంది. వారి నడినెత్తిన ముద్దిడింది, గడ్డం పుణికింది. పెల్లుబికిన ప్రేమతో ఆమె దేహం
పులకలెత్తంది. వారికి చన్నిచ్చింది. వారు వైష్ణవ మాయా ప్రభావానికి వశులై తల్లిపాలు త్రాగారు.
శ్రీకృష్ణుని స్పర్శవలన నిర్మలులు అయ్యారు. శ్రీహరి దయ అనే పడవ సహాయంతో బ్రహ్మశాపం
అనే సాగరాన్ని దాటి స్వస్వరూపాలు ధరించి తమ తమ స్థానాలు చేరుకున్నారు. అంతట
దేవకీదేవి తన మనసులో అచ్చెరువొందింది.

10.2-1163-క.

చచ్చిన బాలురఁ క్రమ్మఱఁ

దెచ్చుట గడుఁ జిత్ర మనుచు దేవకి మదిలో

నచ్చెరువడి యిది యంతయు

నచ్చపు హరిమాయ గాక! యని తలచె నృపా!

టీకా:

చచ్చిన = చనిపోయిన; బాలురన్ = పిల్లలను; క్రమ్మఱన్ = మరల; తెచ్చుట = బ్రతికించి తీసుకు
వచ్చుట; కడు = మిక్కిలి; చిత్రము = అద్భుతమైనది; అనుచున్ = అని; దేవకి = దేవకీదేవి; మది =
మనసు; లోనే = లో; అచ్చెరువడి = ఆశ్చర్యపోయి; ఇది = ఈ పని; అంతయున్ = అంత; అచ్చపు =
స్పష్టమైన; హరి = విష్ణుమూర్తి యొక్క; మాయ = మాయయే; కాక = ఐ ఉండాలి; అని = అని; తలచె
= అనుకొనెను; నృపా = రాజా.

భావము:

ఓ రాజా! అలా మరణించిన పుత్రులను మళ్ళీ తీసుకురావడం బాగా చిత్రమని ఆశ్చర్యపడిన దేవకీదేవి, ఇదంతా శ్రీకృష్ణుని మాయా మహత్వమే తప్ప ఇతరం కాదు అని అనుకుంది.

10.2-1164-క.

పరమాత్ముఁ డఖిల జగదీ

శ్వరుఁడగు కృష్ణుండు సేయు సత్కృత్యంబుల్

పరికింప నెన్నఁ బెక్కులు

ధరణీవర!" యనిన రాజు తాముని కనియెన్.

టీకా:

పరమాత్ముడు = సర్వోత్కృష్టమైన ఆత్ముడు; అఖిలజగదీశ్వరుడు = ఎల్ల లోకాలకు ప్రభువు; అగు = ఐన; కృష్ణుండు = కృష్ణుడు; చేయు = చేసెడి; సత్ = మంచి; కృత్యంబులు = పనులు; పరికింపన్ = విచారించగా; ఎన్నన్ = గణించగా; పెక్కులు = అనేకములైనవి కలవు; ధరణీవర = రాజా; అనినన్ = అనగా; రాజు = రాజు; తాన్ = తాను; ముని = ఋషి; కిన్ = తో; అనియెన్ = పలికెను.

భావము:

ఓ మహారాజా! పరమాత్ముడు, లోకాధినాథుడు అయిన శ్రీకృష్ణుడు చేసిన సత్కార్యాలు ఇంకా ఎన్నో ఉన్నాయి." అని శుకమహర్షి తెలుపగా, ఆయనతో పరీక్షిత్తు ఇలా అన్నాడు.

దశమ స్కంధము - ఉత్తర : సుభద్రా పరిణయంబు

10.2-1165-సీ.

"మునినాథ! పార్థుండు వనజనాభుని సహో-

దరి సుభద్రను నే విధమునఁ బెండ్లి

య్యెను నా విధం బుతయు నాకును-

తెలియంగ నెఱిగింపు ధీవిశాల!"

యనవుడు నా వ్యాసతనయుఁ డాతనిఁ జూచి-

"వినవయ్య! నృప! దేవవిభుని సుతుఁడు

మును తీర్థయాత్రాసముత్సుకుండై చని-

రమణఁ బ్రభాసతీర్థమున నుండి

10.2-1165.1-తే.

యాతలోదరితోడి నెయ్యంబు కలిమిఁ

జూడఁ గోరుచు రాముఁడు సుందరాంగిఁ

గౌరవేంద్రున కీ సమకట్ట ననుచుఁ

దనకు నెఱుఁగ రా నా పురందరసుతుండు.

టీకా:

ముని = ఋషి; నాథ = ప్రభువా; పార్థుండు = అర్జునుడు {అర్జునుడు - పృథ (కుంతీదేవి) కొడుకు, అర్జునుడు}; వనజనాభుని = కృష్ణుని; సహోదరిన్ = చెల్లెలును; సుభద్రన్ = సుభద్రను; ఏ = ఏ; విధమునన్ = విధముగా; పెండ్లియయ్యెను = పెండ్లాడెను; ఆ = ఆ యొక్క; విధంబున్ = విధము; అంతయున్ = అంతా; నా = నా; కునున్ = కు; తెలియంగన్ = తెలియునట్లు; ఎఱిగింపు = తెలుపుము; ధీ = వివేకజ్ఞానము; విశాల = అధికముగా కలవాడ; అనవుడు = అని అడుగగా; ఆ = ఆ; వ్యాసతనయుడు = శుకమహర్షి; ఆతనిన్ = అతనిని; చూచి = చూసి; వినవు = వినుము; అయ్య = తండ్రి; నృప = రాజా; దేవవిభునిసుతుఁడు = అర్జునుడు {దేవవిభునిసుతుఁడు - దేవవిభుని (ఇంద్రుని) సుతుడు (పుత్రుడు), అర్జునుడు}; మును = మునుపు; తీర్థయాత్రా = తీర్థయాత్రలువెళ్ళుటండు; సమ = మిక్కిలి; ఉత్సుకుండు = ఆసక్తికలవాడు; ఐ = అయ్యి; చని = వెళ్ళి; రమణన్ = చక్కగా; ప్రభాసతీర్థమునన్ = ప్రభాసతీర్థమున; ఉండి = ఆగి. ఆ = ఆ; తలోదరి = యువతి {తలోదరి - పల్చని ఉదరము కలామె, స్త్రీ}; తోడి = తోటి; నెయ్యంబున్ = స్నేహభావము; కలిమిన్ = కలిగి ఉండుటచేత; చూడన్ = చూడవలెనని; కోరుచున్ = అపేక్షించుచు; రాముండు = బలరాముడు; సుందరాంగిన్ = సుందరిని {సుందరాంగి - అందమైన అంగి (దేహము కలామె), స్త్రీ}; గౌరవేంద్రున్ = దుర్యోధనుని; కిన్ = కి; ఈన్ = ఈయవలెనని; సమకట్టన్ =

సంకల్పించుకొనెను; అనుచున్ = అని; తన = తన; కున = కు; ఎటుగన్ = తెలిసి; రాన్ = రాగా; ఆ = ఆ ప్రసిద్ధుడైన; పురందరసుతుండు = అర్జునుడు {పురందరసుతుండు - పురందరుని (ఇంద్రుని) సుతుడు (పుత్రుడు), అర్జునుడు}.

భావము:

ఓ మునీశ్వరా! మహా జ్ఞాని! అర్జునుడు శ్రీకృష్ణుని చెల్లెలు సుభద్రను పరిణయమాడిన సన్నివేశం నాకు వివరంగా చెప్పండి." ఇలా అడిగిన పరీక్షిత్తునకు శుకమహర్షి సుభద్రాపరిణయం ఇలా చెప్పసాగాడు. "ఓ మహారాజా! వినుము. అర్జునుడు పూర్వం తీర్థయాత్రకు బయలుదేరి ఉత్సాహంగా ప్రభాసతీర్థం చేరుకున్నాడు. సుభద్రమీద తనకున్న ప్రేమాతిశయం వలన ఆమెను చూడాలని అనుకున్నాడు. బలరాముడు సుభద్రను దుర్యోధనుడికిచ్చి వివాహం చేయలనుకుంటున్న విషయం అర్జునుడు విన్నాడు.

10.2-1166-వ.

అట్లు సుభద్రా దర్శనోత్సాహంబు దన మనంబున సందడిగొనం, ద్రిదండివేషంబు ధరియించి, ద్వారకాపురంబునకుం జనుదెంచి, యప్పొరజనంబులు భక్తిస్నేహంబుల ననిశంబుఁ బూజింపం దన మనోరథసిద్ధి యగునంతకుం గనిపెట్టుకొని, వానకాలంబు సనునంతకు నప్పట్టణంబున నుండు సమయంబున.

టీకా:

అట్లు = ఆ విధముగ; సుభద్రా = సుభద్రాదేవిని; దర్శన = చూడవలె నని; ఉత్సాహంబున్ = కుతూహలముతో; తన = తన యొక్క; మనంబునన్ = మనసు నందు; సందడిగొనన్ = తొందరపెట్టగా; త్రిదండి = త్రిదండసన్యాసి {త్రిదండి - మనోదండము (శిక్షించుట) వార్దండము కర్మదండము అను మూడు దండములు కల సన్యాసి}; వేషంబున్ = వేషము; ధరియించి = వేసికొని; ద్వారకాపురంబున్ = ద్వారకానగరమున; కున్ = కు; చనుదెంచి = వచ్చి; ఆ = ఆ; పురజనంబులున్ = పౌరులు; భక్తి = భక్తితో; స్నేహంబులన్ = మైత్రితో; అనిశంబున్ = ఎల్లప్పుడు; పూజింపన్ = కొలుచుచుండగా; తన = తన యొక్క; మనోరథ = కోరిక; సిద్ధి = నెరవేరుట; అగున్ = అయ్యే; అంతకున్ = అంతవరకు; కనిపెట్టుకొని = ఎదురు చూచుచు; వానకాలంబు = వర్షాకాలము;

చనున్ = వెళ్లిపోవు; అంతకున్ = అంతవరకు; ఆ = ఆ; పట్టణంబునన్ = పట్టణములో; ఉండు = ఉండెడి; సమయంబునన్ = సమయము నందు.

భావము:

ప్రేమాతిశయం వలన సుభద్రను చూడాలని మిక్కుటమైన ఉబలాటం అర్జునునికి కలిగింది. అతడు సన్యాసివేషం ధరించి ద్వారకాపురి ప్రవేశించాడు. అక్కడి పౌరులు అతనిని సేవించసాగారు. తన సంకల్పం సఫలం చేసుకోవటం కోసం వర్షాకాలం దాటిపోయే టంత వరకూ ఆ ద్వారకా పట్టణంలోనే ఉన్నాడు.

10.2-1167-క.

రాముడు తత్కపటాకృతిఁ

దామదిఁ తెలియంగలేక దగ నొకనాఁ డా

భూమీవర తాపసుఁ బో

రామిం గని యాత్మమందిరమునకుఁ దెచ్చెన్.

టీకా:

రాముడు = బలరాముడు; తత్ = ఆ; కపటాకృతిన్ = మారువేషమును; తాన్ = తను; మదిన్ = మనసు నందు; తెలియంగన్ = తెలిసికొన; లేక = లేకపోవుటచే; తగన్ = చక్కగా; ఒక = ఒకానొక; నాడున్ = రోజున; ఆ = ఆ; భూమీవర = రాజు; తాపసున్ = సన్యాసి; పోరామిన్ = రాకపోక లందు; కని = చూసి; ఆత్మ = తన; మందిరమున్ = గృహమున; కున్ = కు; తెచ్చెన్ = తీసుకు వచ్చెను.

భావము:

రాజా! బలరాముడికి అర్జునుడి కపట వేషం విషయం తెలియలేదు. అతడు సన్యాసిగా మెలగుచున్న ఆ అర్జునుణ్ణి చూసి తన మందిరానికి తీసుకుని వచ్చాడు.

10.2-1168-ఆ.

తెచ్చి భిక్షసేయ దేవేంద్రతనయుండు

గుడుచుచుండి యచటఁ గోరి మెలఁగు

నసమబాణు మోహనాస్త్రంబుకైవడి

వీరమోహి నన విహరలీల.

టీకా:

తెచ్చి = తీసుకువచ్చి; భిక్షసేయన్ = భిక్షా భోజనమునకు పిలువ; దేవేంద్రతనయుండు = అర్జునుడు;
కుడుచుచుండి = తింటూ; అచటన్ = అక్కడ; కోరి = కావాలని; మెలగు = తిరుగుచున్న;
అసమబాణు = మన్మథుని {అసమ బాణుడు - అసమ (బేసి సంఖ్యగల, 5) బాణములు
కలవాడు, మన్మథుడు}; మోహనా = మోహనము అను {మన్మథుని పంచబాణములు - 1 ఉన్మాదన
2 తాపన 3 శోషణ 4 స్తంభన 5 సమ్మోహనము}; అస్త్రంబు = బాణము; కైవడిన్ = వలె; వీరమోహిని =
వీరమోహిని {వీరమోహిని - వీరులను మోహించు నామె}; అనన్ = అనగా; విహర = విహరించెడి;
లీలన్ = విలాసమును.

భావము:

అలా బలరాముడు భక్తితో కపటసన్యాసి ఐన అర్జునునికి భిక్ష సమర్పించడం కోసం ఆహ్వానించి
అర్పించాడు. ఆ మాయాతాపసి అక్కడే ఆరగిస్తూ ఉన్నాడు. అర్జునుని సమక్షంలో మన్మథుని
సమ్మోహనాస్త్రంలా ఉన్న సుభద్ర కోరి విహరిస్తున్నది.

10.2-1169-వ.

అట్లు సుభద్ర విహరించుచున్న సమయంబున.

టీకా:

అట్లు = ఆ విధముగ; సుభద్ర = సుభద్ర; విహరించుచున్న = మెలగుచున్న; సమయంబునన్ =
సమయము నందు.

భావము:

ఆలాగున సుభద్ర అతని సమీపంలో సంచరిస్తున్న సమయంలో...

10.2-1170-చ.

జలరుహపత్రనేత్రు ననుసంభవ చారువధూలలామ స
ల్లలితవిహారవిభ్రమవిలాసము లాత్మకు విందు సేయ న
బ్బలిరిపునందనుండు గని భావజసాయకబాధ్యమాన వి
హ్వలహృదయాబ్జుడై నిలిపె నత్తరుణీమణియందుఁ జిత్తమున్.

టీకా:

జలరుహపత్రనేత్రు = కృష్ణుని; అనుసంభవ = తోబుట్టువు, చెల్లెలు; చారు = అందమైన; వధూ =
పెళ్ళికాని అమ్మాయి, కన్య; లలామ = శ్రేష్ఠురాలు; సల్లలిత = మిక్కిలి మనోజ్ఞమైన; విహార =
విహరించుటలు; విభ్రమ = వేగముగా తిరుగుటలు; విలాసములున్ = వయ్యారముల, అందముల;
ఆత్మ = మనస్సున; కున్ = కు; విందుచేయన్ = సంతోషము కలిగించగా; ఆ = ఆ;
బలిరిపునందనుండు = అర్జునుడు; కని = చూసి; భావజ = మనమధుని {భావజుడు - భావము
నందు పుట్టువాడు, మనమధుడు}; సాయక = బాణము; బాధ్యమాన = బాధింపబడుచుండుటచే;
విహ్వల = కలతచెందిన; హృదయ = హృదయము అను; అబ్జుడు = పద్మము కలవాడు; ఐ = అయ్యి;
నిలిపెన్ = ఉంచెను, లగ్నముచేసెను; ఆ = ఆ యొక్క; తరుణీ = యౌవనవతి; మణి = ఉత్తమురాలి;
అందున్ = ఎడల; చిత్తమున్ = మనస్సును.

భావము:

పద్మాక్షుడు శ్రీకృష్ణుడి చెల్లెలైన సుభద్ర బహు అందమైనది. ఆమె సుందర సుకుమార వయో రూప
విలాసాలు తన చిత్తానికి హత్తుకోగా, ఆ ఇంద్రతనయుడు అర్జునుడు మనమధబాణాలకు గురై
ఆమెపై మనసులో మిక్కిలి ఇష్టపడ్డాడు.

10.2-1171-ఉ.

ఆ తరుణీశిరోమణీయు నర్జును, నర్జునచారుకీర్తి వి
 ఖ్యాతుని, నింద్రనందను, నకల్మషమానసుఁ, గామినీ మనో
 జాతునిఁ జూచి పుష్పశర సాయకజర్జరితాంతరంగయై
 భీతిలి యుండె సిగ్గు మురిపెంబును మోహముఁదేలు చూపులన్.

టీకా:

ఆ = ఆ; తరుణీ = యువతీ {తరుణి - తరుణ వయస్కురాలు, యువతి}; శిరోమణీయున్ = శ్రేష్ఠురాలు;
 అర్జునున్ = అర్జునుని {అర్జునుడు - తెల్లనివాడు}; అర్జున = తెల్లని; చారు = చక్కటి; కీర్తిన్ =
 కీర్తికలవానిని; విఖ్యాతుని = మిక్కిలి ప్రసిద్ధుని; ఇంద్రనందనున్ = ఇంద్రపుత్రుని; అకల్మషమానసున్
 = నిర్మలమైన మనసు కలవానిని; కామినీమనోజాతుని = స్త్రీలకి మన్మథుడైన వాని; చూచి = చూసి;
 పుష్పశర = మన్మథుని; సాయక = బాణములచేత; జర్జరిత = తూట్లుచేయబడిన; అంతరంగ =
 మనసు కలది; ఐ = అయ్యి; భీతిలి = బెదురు కలిగి; ఉండెన్ = ఉండెను; సిగ్గు = సిగ్గు; మురిపెంబును
 = కులుకులు; మోహము = మోహము; తేలు = తోపించు; చూపులన్ = చూపులతో.

భావము:

దేవేంద్ర తనయుడు; స్వచ్ఛమైన యశోవిరాజితుడూ; నిర్మలహృదయుడూ; మానినీ మనోహరుడు;
 అయిన అర్జునుడిని చూసి సుభద్ర మరుని శరపరంపరకు లోనై కలవరపడింది. సిగ్గూ మురిపెమూ
 మోహమూ ఎక్కువ అయి ఆ తరుణీమణి చూపులలో ప్రతిఫలిస్తున్నాయి.

10.2-1172-వ.

అట్లా నృపసత్తమ మత్తకాశినులొండొరుల చిత్తంబులు చిత్తజాయత్తంబులై కోర్కులు దత్తరింపం
 దాల్ములువీడ సిగ్గునం జిట్టుముట్టాడుచున్నయంత నొక్కనాఁడు దేవతామహోత్సవ నిమిత్తం
 బత్తలోదరి పురంబు వెలుపలికి నరుగుదెంచిన నర్జునుండు గృష్ణ దేవకీ వసుదేవుల
 యనుమతంబు వడసి తోడనం దానును చని యప్పుడు.

టీకా:

అట్లు = ఆ విధముగా; ఆ = ఆ; నృప = రాజు; సత్తమ = శ్రేష్ఠుడు; మత్తకాశినిలున్ = ఉత్తమ యువతి
{మత్తకాశిని - మదము లేకయే మదము కలిగి యున్నట్లు ప్రకాశించు స్త్రీ విశేషము}; ఒండొరులన్ =
పరస్పరము; చిత్తంబులు = మనస్సులు; చిత్తజ = మనమధునికీ; ఆయత్తంబులు = అధీనములు; ఐ =
అయ్యి; కోర్కలున్ = కోరికలు; తత్తరింపన్ = తడబాడు పెడుతుండగా; తాల్ములు = ధైర్యములు;
వీడన్ = వదలిపోగా; సిగ్గునన్ = సిగ్గుతో; చిట్టిముట్టాడుచున్న = ఆందోళనపడుతున్న; అంతన్ = ఆ
సమయమున; ఒక్క = ఒకానొక; నాడు = దినమున; దేవతా = దేవుని; మహోత్సవ = పెద్దపండుగ;
నిమిత్తంబు = కోసము; ఆ = ఆ; తలోదరి = పడతి; పురంబు = పట్టణము; వెలుపలి = బయట; కిన్ =
కు; అరుగుదెంచినన్ = రాగా; అర్జునుండు = అర్జునుడు; కృష్ణ = కృష్ణుని యొక్క; దేవకీ = దేవకీదేవి
యొక్క; వసుదేవుల = వసుదేవుని యొక్క; అనుమతంబున్ = అంగీకారము; పడసి = పొంది;
తోడనన్ = కూడా; తానును = అతను కూడ; చని = వెళ్ళి; అప్పుడు = అటుపిమ్మట.

భావము:

ఈవిధంగా సుభద్రార్జునులు పరస్పరం ప్రగాఢంగా ప్రేమించుకున్నారు. అనురాగాలు అతిశయించి
ఆపుకోలేని హృదయాలతో క్రిందుమీదవుతున్నారు. ఇలా ఉండగా, ఒకనాడు
దేవతామహోత్సవానికి సుభద్ర నగరం వెలుపలికి వచ్చింది. కృష్ణుడు, దేవకీవసుదేవుల అనుమతి
పొంది అర్జునుడు సుభద్ర వెనుక వెళ్ళాడు. అప్పుడు.....

10.2-1173-నీ.

సాంద్రశరచ్చంద్ర చంద్రికా స్ఫూర్తిచే-

రాజిల్లు పూర్ణిమారజనివోలె,

బూర్ణేందు బింబావతీర్ణమై యిలమీద-

భాసిల్లు హరిణ డింభంబుఁ బోలె,

సులలిత మేఘమండలమును నెడఁబాసి-

వసుధఁ గ్రుమ్మరు తటిద్వల్లి వోలె,

మాణిక్య రచిత సన్మహిత చైతన్యంబు-

పొందిన పుత్తడిబొమ్మ వోలె.

10.2-1173.1-తే.

లలిత విభ్రమ రుచి కళాలక్షణములఁ

బొసఁగ రూపైన శృంగారరసముఁ బోలె,

వర్ధిఁ జరియించుచున్న పద్మాయతాక్షిఁ

ప్రకటసద్గుణభద్ర సుభద్రఁ జూచి.

టీకా:

సాంద్ర = దట్టమైన; శరత్ = శరదృతువునందలి; చంద్ర = చంద్రుని; చంద్రికా = వెన్నెలల; స్ఫూర్తి = ప్రకాశముచేత; రాజిల్లు = విలసిల్లునట్టి; పూర్ణిమా = పౌర్ణమినాటి; రజని = రాత్రి; పోలెన్ = వలె; పూర్ణ = నిండు; ఇందు = చంద్రుని; బింబా = బింబములోనుండి; అవతీర్ణము = కిందకిదిగినది; ఐ = అయి; ఇల = నేల; మీదన్ = పైన; భాసిల్లు = ప్రకాశించెడి; హరిణ = జింక; డింభకము = పిల్ల; పోలెన్ = వలె; సులలిత = మిక్కిలి మనోజ్ఞమైన; మేఘ = మేఘములు; మండలమున్ = తిరుగు స్థానమును; ఎడబాసి = తొలగి; వసుధన్ = నేలమీద; గ్రుమ్మరు = తిరుగుచున్న; తటిత్ = మెరుపు; వల్లి = తీగ; పోలెన్ = వలె; మాణిక్య = మాణిక్యములచేత; రచిత = అలంకరింపబడిన; సత్ = మిక్కిలి; మహిత = గొప్ప; చైతన్యంబు = జీవమును; పొందిన = పొందినట్టి; పుత్తడి = బంగారు; బొమ్మ = బొమ్మ; పోలెన్ = వలె.

లలిత = లాలిత్యము; విభ్రమ = చురుకుదనము; రుచి = దేహకాంతి విశేషము; కళా = తేజోవిశేషము; లక్షణములన్ = శుభ లక్షణములుతో; పొసఁగన్ = సరిపోలునట్టి; రూపైన = అందమైన; శృంగారరసము = శృంగారరసము; పోలెన్ = వలె; అర్థిన్ = ప్రీతితో; చరియించుచున్న = మెలగుచున్న; పద్మాయతా = పద్మాలవలె విశాలమైన; అక్షిన్ = కన్నులు కలమెను; ప్రకట = చక్కగా తోచెడి; సద్గుణ = సుగుణములుతో; భద్రన్ = శుభకరురాలుని; సుభద్రన్ = సుభద్రాదేవిని; చూచి = చూసి.

భావము:

శరత్కాలంలో పండువెన్నెలతో నిండి ఉన్న పున్నమరాత్రి వలె; నిండు చంద్రబింబం నుంచి నేలకు దిగివచ్చిన లేడిపిల్ల తెఱంగున; మేఘమండలాన్ని వదలి మేదినిమీద విహరించే మెఱపుతీగ చందాన; నవరత్న దీప్తులతో నూతన చైతన్యం సంతరించుకున్న బంగారు బొమ్మ రూపున; హావభావవిలాసాలతో రూపుదాల్చిన శృంగారరసాన్ని పోలి; పద్మాల వంటి విశాలమైన నయనాలతో విహరిస్తున్న చూడచక్కని సుగుణాలరాశి సుభద్రను అర్జునుడు చూసాడు.

10.2-1174-వ.

అప్పుడు డాయం జని యరదంబుపై నిడుకొని పోవుచుండం గనుంగొని యదుబలంబులు మదంబున నంటం దాకిన, నప్పు డయ్యాఖండలనందనుండు ప్రచండగాండీవ కోదండ నిర్ముక్త కాండంబులం దూలించి, యఖండ బాహుదండ విజయప్రకాండుండై ఖాండవప్రస్థపురంబున కరిగె; నట బలభద్రుండవ్వార్త విని విలయ సమయ సమీరసఖునికైవడిం బటురోష భీషణాకారుండై క్రోధించినం గని కృష్ణుండాదిగాఁగల బంధుజనంబు లతని చరణంబులకుం బ్రణమిల్లి మృదుమధుర భాషణంబుల ననునయించి యొడంబడునట్లుగా నాడిన నతండును సంతృప్తుండయి మనంబునఁ గలంకదేఱి, యప్పుడు.

టీకా:

అప్పుడు = అప్పుడు; డాయన్ = దగ్గరకు; చని = వెళ్ళి; అరదంబు = రథము {రథము (ప్ర) - అరదము (వి)}; పైన్ = మీద; ఇడుకొని = కూర్చో పెట్టుకొని; పోవుచుండన్ = వెళ్ళిపోతుండగా; కనుంగొని = చూసి; యదు = యాదవుల; బలంబులు = సైన్యములు; మదంబునన్ = గర్వముతో; అంటన్ = వెన్నెంటి; తాకినన్ = ఎదుర్కొనిన; అప్పుడు = అప్పుడు; ఆ = ఆ ప్రసిద్ధుడైన; ఆఖండలనందనుండు = అర్జునుడు {ఆఖండల నందనుండు - ఇంద్రుని కొడుకు, అర్జునుడు}; ప్రచండ = మిక్కిలి తీవ్రమైన; గాండీవ = గాండీవము అను {అర్జునుడివిల్లు - గాండీవము}; కోదండ = విల్లునుండి; నిర్ముక్త = విడువబడిన; కాండంబులన్ = బాణములచే; తూలించి = ఓడించి; అఖండ = సంపూర్ణమైన; బాహుదండ = భుజబలముచేత; విజయప్రకాండుండు = విజయముపొందినవాడు; ఐ = అయ్యి; ఖాండవప్రస్థ = ఇంద్రప్రస్థము అను; పురంబున్ = పట్టణమున; కున్ = కు; అరిగెన్ = వెళ్ళెను; అట =

అక్కడ; బలభద్రుండు = బలరాముడు; ఆ = ఆ యొక్క; వార్తన్ = వృత్తాంతమును; విని = విని; విలయ
 = ప్రళయ; సమయ = కాలపు; సమీరసఖుని = అగ్ని {సమీరసఖుడు - వాయువు మిత్రుడు, అగ్ని};
 కైవడిన్ = వలె; పటు = అధికమైన; రోష = కోపముతో; భీషణ = భయంకరమైన; ఆకారుండు =
 ఆకారము కలవాడు; ఐ = అయ్యి; క్రోధించినన్ = కోపగించుకోగా; కని = చూసి; కృష్ణుండు =
 కృష్ణుడు; ఆదిగాగల = మొదలగు; బంధు = బంధువుల; జనంబులు = సమూహములు; అతని =
 అతని యొక్క; చరణంబుల్ = కాళ్ళ; కున్ = కు; ప్రణమిల్లి = నమస్కరించి; మృదు = మెత్తని; మధుర
 = ఇంపైన; భాషణంబులన్ = మాటలతో; అనునయించి = సముదాయించి; ఒడంబడునట్లుగాన్ =
 సమ్మతించునట్లుగా; ఆడినన్ = చెప్పగా; అతండును = అతను; సంతృప్తుండు =
 సంతోషించినవాడు; అయి = ఐ; మనంబునన్ = మనసు నందు; కలంకన్ = కలతనుండి; తేఱి =
 తేరుకొని; అప్పుడు = అటుపిమ్మట.

భావము:

అలా చూసిన అర్జునుడు సుభద్ర దగ్గరకు వెళ్ళి ఆమెను రథంమీద కూర్చుండ బెట్టుకుని తీసుకుని
 పోసాగాడు. అది చూసిన యదుశూరులు అతడిని ఎదుర్కున్నారు. ఇంద్రతనయుడు తన
 గాండీవాన్ని ఎక్కుపెట్టి భీకర శర పరంపరలతో వారిని నిరోధించి, ఇంద్రప్రస్థానికి చేరుకున్నాడు. ఈ
 వార్త వినిన బలరాముడు ప్రళయకాల అగ్నిహోత్రుడిలా ఆగ్రహోదగ్గుడై మండిపడ్డాడు. శ్రీకృష్ణుడు
 మొదలైన బంధువులు అతని పాదాలకు నమస్కరించి, మృదుమధుర వచనాలతో
 సుభద్రార్జునుల పరిణయానికి అంగీకరించేలా అనునయించారు. దాంతో బలరాముడు కోపం
 వదలి ప్రసన్ను డయ్యాడు. పిమ్మట...

10.2-1175-క.

కరులం దేరుల నుత్తమ

హరులన్ మణి హేమభూషణాంబరభృత్యో

త్రదాసికాజనంబుల

నరణంబుగ నిచ్చి పంపె ననుజకుఁ బ్రీతిన్.

టీకా:

కరులన్ = ఏనుగులను; తేరులన్ = రథములను; ఉత్తమ = శ్రేష్ఠములైన; హరులన్ = గుఱ్ఱములను;
మణి = రత్నాల; హేమ = బంగారు; భూషణ = ఆలంకారములు; అంబర = వస్త్రములు; భృత్య =
పరిచారుల; ఉత్కర = సమూహములు; దాసికా = పరిచారికా; జనంబులన్ = సమూహములను;
అరణంబుగన్ = కట్నముగా; ఇచ్చి = ఇచ్చి; పంపెన్ = పంపించెను; అనుజ = తోబుట్టువు, చెల్లెలు;
కున్ = కు; ప్రీతిన్ = ప్రీతితో.

భావము:

ప్రీతిగా బలరాముడు అరణంగా ఏనుగులు, రథాలు, మేలుజాతి అశ్వాలు, వస్త్రాలు, రత్నాభరణాలు,
బంగారు భూషణాలు, దాసదాసీజనాలు సుభద్రకు పంపాడు

10.2-1176-వ.

ఇట్లు కృష్ణుని కభిమతంబుగా నర్జునుని సుభద్రల కరణంబిచ్చి పంపె"నని చెప్పి శుకయోగీంద్రుండు
మఱియు నిట్లనియె.

టీకా:

ఇట్లు = ఈ విధముగ; కృష్ణున్ = కృష్ణుని; కిన్ = కి; అభిమతంబుగా = ఇష్టప్రకారముగా; అర్జున =
అర్జునుడు; సుభద్రల = సుభద్రల; కున్ = కు; అరణంబు = కట్నాలు, బహుమతులు; ఇచ్చి = ఇచ్చి;
పంపెన్ = పంపించెను; అని = అని; చెప్పి = చెప్పి; శుక = శుకుడు అను; యోగి = ఋషి; ఇంద్రుండు
= శ్రేష్ఠుడు; మఱియున్ = ఇంకను; ఇట్లు = ఈ విధముగ; అనియె = పలికెను.

భావము:

ఈవిధంగా బలరాముడు శ్రీకృష్ణుని అభిలాష ప్రకారం సుభద్రార్జునులకు అరణం ఇచ్చి పంపాడు."
అని చెప్పి శుకమహర్షి పరీక్షిత్తుతో మరల ఇలా అన్నాడు.

దశమ స్కంధము - ఉత్తర : శ్రుతదేవ జనకుల చరిత్రంబు

10.2-1177-సీ.

"నరనాథ! విను భువనప్రసిద్ధంబుగ-

దీపించు నట్టి విదేహదేశ

మందు భూకాంతకు నాననదర్పణం-

బునఁ దనర్చిన మిథి లను పురమునఁ

గలఁడు శ్రీహరిపాదకంజాత భక్తుండు,-

గళితరాగాది వికారుఁ, డమల

చరితుఁ, డక్రోధుండు, శాంతుండు, నిగమార్థ-

కోవిదుం, డగు శ్రుతదేవుఁ డనెడి

10.2-1177.1-తే.

భూసురోత్తముఁ డొకఁ డనిచ్చానమాగ

తంబు తుషమైన హేమ శైలంబు గాఁగఁ

దలఁచి పరితోష మందుచుఁ దగ గృహస్థ

ధర్మమున నుండె సముచితకర్ముఁ డగుచు.

టీకా:

నరనాథ = రాజా; విను = వినుము; భువన = లోకమునందు; ప్రసిద్ధంబుగన్ = ప్రసిద్ధముగా;

దీపించున్ = ప్రకాశించే; అట్టి = అటువంటి; విదేహ = విదేహ అను; దేశము = దేశము; అందున్ =

లో; భూకాంత = భూదేవి; కున్ = కి; ఆనన = ముఖము; దర్పణంబు = చూసుకొను అద్దము; అనన్ =

అనగా; తనర్చిన = అతిశయించిన; మిథిల = మిథిల; అను = అనెడి; పురమునన్ = పట్టణమున;

కలడు = ఉన్నాడు; శ్రీహరి = శ్రీకృష్ణుని; పాద = పాదములు అను; కంజాత = కమలముల; భక్తుండు =

భక్తుడు; గళిత = తొలగిన; రాగ = రాగద్వేషములు {రాగద్వేషములు - 1రాగము 2ద్వేషము

3కామము 4క్రోధము 5లోభము 6మోహము 7మదము 8మాత్సర్యము 9ఋర్ష్య 10అసూయ

11దంభము 12దర్పము 13అహంకారము); ఆది = మున్నగు; వికారుడు = వికారములు కలవాడు;
అమల = నిర్మలమైన; చరితుడు = నడవడిక కలవాడు; అక్రోధుడు = కోపములేనివాడు; శాంతుడు =
ఓర్పుకలవాడు; నిగమ = వేదముల; అర్థ = అర్థములు; కోవిదుండు = విశదముగాతెలిసినవాడు;
అగు = ఐన; శ్రుతదేవుడు = శ్రుతదేవుడు; అనెడి = అను.

భూసుర = విప్ర; ఉత్తముడు = ఉత్తముడు; ఒకడు = ఒకానొకడు; అనిచ్ఛా = కోరకుండా;
సమాగతంబున్ = వచ్చినదానిని; తుషము = ఊకపొల్లు; ఐనన్ = అయినప్పటికీ; హేమ = బంగారు;
శైలంబు = కొండ; కాగన్ = ఐనట్లుగా; తలచి = భావించి; పరితోషమున్ = సంతోషమును;
అందుచున్ = పొందుతు; తగ = యుక్తమైన; గృహస్థధర్మమునన్ = గృహస్థాశ్రమమున; ఉండెన్ =
ఉండెను; సముచిత = తగినట్టి; కర్ముడు = కర్మములు చేయువాడు; అగుచున్ = ఔతు.

భావము:

"ఓ మహారాజా! మిథిలానగరం లోకప్రసిద్ధమైన విదేహదేశంలో భూదేవి ముఖానికి
తళుకుటద్దంవలె ఉంటుంది. ఆ నగరంలో శ్రుతదేవుడనే బ్రాహ్మణుడు ఉండేవాడు. అతడు గొప్ప
హరిభక్తుడు; రాగాది వికారాలు లేనివాడు; వినిర్మలచరిత్రుడు; కోపము లేని పూర్తి శాంత
స్వభావుడు; వేదార్థాలు తెలిసినవాడు; అతడు తనంత తానుగా ప్రాప్తించింది లేశమైనా దాన్ని
మేరుపర్వత మంతగా భావించి సంతృప్తి చెందేవాడు. శ్రుతదేవుడు నిత్యమూ విద్యుక్తకర్మలను
నిర్వహిస్తూ గృహస్థధర్మాన్ని పాలిస్తూ ఉండేవాడు.

10.2-1178-ఉ.

ఆపురి నేలువాడు బహుళాశ్వడు నా నుతి కెక్కినట్టి ధా
త్రీపతి యా ధరామరునిరీతిని నిష్కలుషాంతరంగుడై
యేవనులందు ధర్మగతి నేమటఁ కర్థిఁ జరించుచుండె ల
క్షీపతి వారిపైఁ గరుణఁ జేసి ప్రసన్నముఖాంబుజాతుడై.

టీకా:

ఆ = ఆ యొక్క; పురిన్ = పట్టణమును; ఏలువాడు = పాలించువాడు; బహుళాశ్వడు =
బహుళాశ్వడు; నాన్ = అనగా; నుతికెక్కినట్టి = ప్రసిద్ధిచెందిన; ధాత్రీపతి = రాజు; ఆ = ఆ యొక్క;

ధరామరుని = బ్రాహ్మణుని; రీతిన్ = వలెనె; నిష్కలుష = కపటములేని; అంతరంగుడు = మనస్సు
 కలవాడు; ఐ = అయ్యి; ఏ = ఎట్టి; పనులు = కార్యములు; అందున్ = అందు; ధర్మగతిన్ =
 ధర్మమార్గమును; ఏమఱక = తప్పకుండ; అర్థిన్ = కోరి; చరించుచుండెన్ = మెలగుచుండెను;
 లక్ష్మీపతి = కృష్ణుడు; వారి = వారల; పైన్ = మీది; కరుణన్ = దయ; చేసి = కలవాడై; ప్రసన్న =
 అనుగ్రహించెడి; ముఖ = మోము; అంబుజాతుండు = పద్మము కలవాడు; ఐ = అయ్యి.

భావము:

ఆ నగరానికి రాజు బహుళాశ్వుడనే నామాంతరంగల జనకుడు. అతడు శ్రుతదేవుని వలెనే
 నిర్మలాంతరంగుడై ఏపనిచేసినా ధర్మాన్ని విస్మరించకుండా జీవిస్తున్నాడు శ్రీకృష్ణునికి
 వారిద్దరిమీద అనుగ్రహంకలిగింది

10.2-1179-వ.

అట్లు కృష్ణుండు వారల జూచువేడ్క నిజ స్వందనారూఢుండై, నారద, వామదేవాత్రి, కృష్ణ, రామ,
 సితారుణ, దివిజగురు, కణ్వ, మైత్రేయ, చ్యవనులును, నేనును మొదలైన మును లనుగమింపం
 జనుచుఁ దత్తద్దేశ నివాసులగు నానర్తక, ధన్వ, కురుజాంగల, వంగ, మత్స్య, పాంచాల, కుంతి, మధు,
 కేకయ, కోస లాది భూవరులు, వివిధ వస్తుప్రచయంబులు గానిక లిచ్చి సేవింప, గ్రహమధ్యగతుండై
 దీపించు సూర్యునిం బోలి, యప్పుండరీకాక్షుండు మందస్మిత సుందరవదనారవిందుం డగుచు
 వారలం గరుణార్ద్రదృష్టిం జూచి, యోగక్షేమంబులరసి, సాదరభాషణంబుల నాదరించుచుఁ,
 గతిపయ ప్రయాణంబులం జనిచని విదేహనగరంబు డాయంజనుటయు; నా బహుళాశ్వుండు
 నమ్మాధవు రాక విని మనంబున హర్షించుచు వివిధపదార్థంబులు గానికలుగాఁగొని, తానును
 శ్రుతదేవుండును నెదురుగాఁ జనుదెంచి; యప్పుడు.

టీకా:

అట్లు = ఆ విధముగ; కృష్ణుండు = కృష్ణుడు; వారలన్ = వారిని; చూచు = చూడవలెనని; వేడ్కన్ =
 కుతూహలముతో; నిజ = తన; స్వందనన్ = రథముపై; ఆరూఢుండు = ఎక్కినవాడు; ఐ = అయ్యి;
 నారద = నారదుడు; వామదేవ = వామదేవుడు; అత్రి = అత్రి; కృష్ణ = కృష్ణద్వైపాయనుడు; రామ =
 పరశు రాముడు; అసిత = అసీతుడు; అరుణ = అరుణుడు; దివిజగురు = బృహస్పతి; కణ్వ =

కణ్వుడు; మైత్రేయ = మైత్రేయుడు; చ్యవనలును = చ్యవనులు; నేనునున్ = నేను; మొదలైన =
 మొదలగు; మునులున్ = మునులు; అనుగమింపన్ = అనుసరించుచుండగా; చనుచున్ = వెళ్తూ;
 తత్తత్ = ఆయా; దేశ = దేశ మందలి; నివాసులు = ఉండువారు; అగు = ఐన; ఆనర్తక = ఆనర్తకము;
 ధన్వ = ధన్వము; కురు = కురు; జాంగల = జాంగలము; వంగ = వంగ; మత్స్య = మత్స్య; పాంచాల =
 పాంచాల; కుంతి = కుంతి; మధు = మధు; కేకయ = కేకయ; కోసలాది = కోసల; ఆది = మున్నగు;
 భూవరులు = రాజులు; వివిధ = నానావిధములైన; వస్తు = వస్తువుల; ప్రచయంబున్ =
 పెద్దసమూహములను; కానికలు = బహుమతులుగ; ఇచ్చి = ఇచ్చి; సేవింపన్ = కొలువగా; గ్రహ =
 శుక్రాది గ్రహముల; మధ్య = నడుమ; గతుండు = ఉండువాడు; ఐ = అయ్యి; దీపించి = ప్రకాశించెడి;
 సూర్యునిన్ = సూర్యుడిని; పోలి = సరిపోలి; ఆ = ఆ దివ్యమైన; పుండరీకాక్షుండు = కృష్ణుడు;
 మందస్మిత = చిరునవ్వు కల; సుందర = అందమైన; వదన = ముఖము అను; అరవిందుడు =
 పద్మము కలవాడు; అగుచున్ = ఔతు; వారలన్ = వారిని; కరుణన్ = దయారసము వలన; అర్థ =
 తడియెన; దృష్టిన్ = చూపులతో; చూచి = చూసి; యోగక్షేమంబులు = కుశలప్రశ్నలు; అరసి = అడిగి;
 సాదర = ఆదరపూర్వకమైన; భాషణంబులన్ = మాటలతో; ఆదరించుచున్ = మన్నించుచు;
 కతిపయి = అనేక; ప్రయాణంబులన్ = ప్రయాణములతో; చనిచని = వెళ్ళి; విదేహనగరంబున్ =
 విదేహనగరమును; డాయన్ = దగ్గరకు; చనుటయున్ = వెళ్ళగా; ఆ = ఆ; బహుళాశ్వుండు =
 బహుళాశ్వుడు; ఆ = ఆ దివ్యమైన; మాధవున్ = కృష్ణుని; రాకన్ = వచ్చుటను; విని = విని;
 మనంబునన్ = మనసునందు; హర్షించుచున్ = సంతోషించుచు; వివిధ = నానావిధములైన;
 పదార్థంబులున్ = వస్తువులు; కానికలుగాన్ = కానుకలుగా; కొని = తీసుకొని; తానునున్ = అతను;
 శ్రుతదేవుండును = శ్రుతదేవుడు; ఎదురుగాన్ = ఆహ్వానించుటకు ఎదురు; చనుదెంచి = వచ్చి;
 అప్పుడు = ఆ సమయమునందు.

భావము:

శ్రీకృష్ణుడు ఆ బహుళాశ్వుడు శ్రుతదేవుడులను చూడాలన్న ఉత్సాహంతో రథాన్ని ఎక్కి ద్వారక
 నుంచి మిథిలానగరానికి బయలుదేరాడు. అతని కూడా వామదేవుడు, అత్రి, కృష్ణద్వైపాయనుడు,
 పరశురాముడు, అసీతుడు, అరుణుడు, బృహస్పతి, కణ్వుడు, మైత్రేయుడు, చవనుడు మున్నగు
 మునిముఖ్యులూ వెళ్ళారు. వారిలో నేనూ ఉన్నాను. మార్గంలో అనర్తము, కేకయ, కురుజాంగలము,
 ధన్వము, వంగ, మత్స్య, పాంచాలము, కుంతి, మధు, కోసల మున్నగు దేశాల ప్రభువులు కృష్ణుడికి

నానావిధాలైన కానుకలు బహుకరించి సేవించారు. గ్రహాలనడుమ ప్రకాశించే సూర్యుడిలా కృష్ణుడు మందహాసంచేస్తూ వారందరి మీద కరుణార్థ దృష్టులను ప్రసరింపచేస్తూ వారి యోగక్షేమాలు విచారించాడు. వారితో ఆప్యాయంగా మట్లాడాడు. ఆ తరువాత కొన్నాళ్ళు ప్రయాణంచేసి మిథిలానగరాన్ని చేరాడు. శ్రీకృష్ణుని రాక తెలిసి బహుళాశ్వడు చాలా ఆనందించాడు. వివిధ పదార్థాలను తీసుకుని అతడు శ్రుతదేవునితోపాటు శ్రీకృష్ణుడిని ఆహ్వానించడానికి ఎదురువచ్చాడు. అప్పుడు...

10.2-1180-ఉ.

ఆమునికోటికిన్ వినయ మారగ వందన మాచరించి, యా
తామరసాభలోచనుఁ, డుదారచరిత్రుఁడు, పాపగోత్ర సు
త్రాముఁడు, భక్తలోకశుభదాయకుఁ డైన రమేశు, సద్గుణ
స్థోముని పాదపద్మములు సోకగ మ్రొక్కి వినములై తగన్.

టీకా:

ఆ = ఆ; ముని = మునుల; కోటి = సమూహమున; కిన్ = కు; వినయము = అణకువ; ఆరగన్ = కనబడునట్లు; వందనము = నమస్కారము; ఆచరించి = చేసి; ఆ = ఆ; తామరసాభలోచనుడు = కృష్ణుడు {తామరసాభలోచనుడు - తామరల వంటి కనులు కలవాడు, కృష్ణుడు}; పాప = పాపములు అను; గోత్రముల్ = పర్వతములకు; సుత్రాముడు = ఇంద్రుని వంటివాడు; భక్త = భక్తులు; లోక = సమూహమునకు; శుభ = శుభములను; దాయకుడు = ఇచ్చువాడు; ఐన = అయిన; రమేశు = కృష్ణుని; సద్గుణ = సుగుణములు కలవాని; పాద = పాదములు అను; పద్మములు = పద్మములు; సోకగ = తగులగా; మ్రొక్కి = నమస్కరించి; వినములు = వినయముతో వంగి; తగన్ = ఉచితరీతిని.

భావము:

వారిద్దరూ వచ్చిన మునీంద్రులందరికీ వినయంగా నమస్కారాలు చేశారు. పద్మాక్షుడూ, ఉదారచరిత్రుడూ, పాపాలనే పర్వతాల పాలిటి ఇంద్రునివంటివాడూ, భక్తులకు శుభాలను కలిగించేవాడూ, సద్గుణాలకు నిలయుడూ, సాక్షాత్తు లక్ష్మీపతి అయిన శ్రీకృష్ణుని పాదపద్మాలకు వినములై ప్రణామాలు చేశారు.

10.2-1181-చ.

కరములు మోడ్చి యో! పరమకారుణికోత్తమ! నీవు నీ మునీ
శ్వరులును మద్ధహంబునకువచ్చి మముం గృహసేసి యిచ్చటం
గర మనురక్తిఁ బూజనలు కైకొనుఁ డంచు నుతించి వేడ నా
హరి మనమందు వారివినయంబుల కెంతో ప్రమోద మందుచున్.

టీకా:

కరములున్ = చేతులు; మోడ్చి = జోడించి; ఓ = ఓయీ; పరమ = ఉత్కృష్టమైన; కారుణిక = దయ
గలవారిలో; ఉత్తమ = ఉత్తముడ; నీవున్ = నీవు; ఈ = ఈ; ముని = ఋషి; ఈశ్వరులునున్ =
ఉత్తములు; మత్ = నా యొక్క; గృహంబున = ఇంటి; కున్ = కి; వచ్చి = వచ్చి; మమున్ =
మమ్మలను; కృప = దయ; చేసి = చూపించి; ఇచ్చటన్ = ఇక్కడ; కరము = మిక్కిలి; అనురక్తిని =
ప్రేమతో; పూజనలున్ = మర్యాదలు, పూజలు; కైకొనుడు = గ్రహింపుడు; అంచున్ = అని; నుతించి =
స్తుతించి; వేడన్ = ప్రార్థింపగా; ఆ = ఆ ప్రసిద్ధుడైన; హరి = కృష్ణుడు; మనము = మనస్సు; అందున్ =
లో; వారి = వారి యొక్క; వినయంబులు = వినయమున; కున్ = కు; ఎంతో = ఎంతో అధికముగా;
ప్రమోదమున్ = సంతోషమును; అందుచున్ = పొందుతు.

భావము:

"ఓ దయాసాగరా! నీవూ ఈ మునీశ్వరులూ మా గృహానికి వచ్చి మమ్ము అనుగ్రహించాలి మా
పూజలు మీరు స్వీకరించాలి." అని బహుళాశ్వ శ్రుతదేవులు చేతులు జోడించి కృష్ణుడిని
ప్రార్థించారు, వారి వినయ స్వభావానికి శ్రీకృష్ణుడు ఎంతో సంతోషించాడు.

10.2-1182-చ.

తిరముగ వారి యిష్టములుదీర్పఁ దలంచి మురాసురారి యెం
డొరుల కెఱుంగకుండ మునియూధముఁదానును నేఁగె వారి మం
దిరముల కేకకాలమున దీరత నా ధరణీవరుండు వా
రిరుహదళాయతాక్షు మునిబృందములం గనకాసనంబులన్.

టీకా:

తిరముగన్ = స్థిరముగా (స్థిరము (ప్ర) - తిరము (వి)); వారి = వారల; ఇష్టములు = కోరికలు; తీర్పన్ = నెరవేర్చవలెనని; తలంచి = భావించి; మురాసురారి = కృష్ణుడు (మురాసురారి - మురాసురుని శత్రువు, కృష్ణుడు); ఒండొరుల = ఒకరిదొకరి; కిన్ = కి; ఎఱుంగకుండ = తెలియరాకుండ; ముని = మునుల; యూధమున్ = సమూహము; తానునున్ = అతను; ఏగెన్ = వెళ్ళెను; వారి = వారి యొక్క; మందిరముల = గృహముల; కున్ = కు; ఏక = ఒకే; కాలమునన్ = సమయము నందు; ధీరతన్ = ధైర్యముతో, తాలిమితో; ఆ = ఆ; ధరణీవరుడు = రాజు; వారిరుహదళాయతాక్షన్ = కృష్ణుని (వారిరుహదళాయతాక్ష - వారిరుహ (కలువ) దళ (పత్రముల)వంటి కన్నులు కలవాడు, కృష్ణుడు); ముని = మునుల; బృందముల్ = సమూహములను; కనక = బంగారు; ఆసనంబులన్ = పీఠములపై.

భావము:

శ్రీకృష్ణుడు వారి కోరిక నెరవేర్చాలనుకున్నాడు. ఒకరికి తెలియకుండా మరొకరి ఇంటికి మునులతో ఒకే సమయంలో వెళ్ళాడు. బహుళాశ్వుడు కృష్ణుడిని మునిసమూహాన్ని కనకాసనాలపై కూర్చుండబెట్టాడు

10.2-1183-సీ.

కూర్చుండ నియమించి, కొమరారు కాంచన-

కలధౌత కలశోదకములచేతఁ

బాదముల్ గడిగి, తత్ప్తావనజలములు-

దానును సతియు బాంధవజనంబుఁ

గర మర్థి నిజమస్తకంబుల ధరియించి,-

వివిధార్చనములు సద్విధి నొనర్చి,

మణిభూషణాంబర మాల్యానులేపన-

రాజిత ధూప నీరాజనములు

10.2-1183.1-తే.

భక్తి గావించి, పరిమృష్ట బహు విధాన్న

పాయసాపూప పరిపక్వఫలము లోలి

నారగింపగఁ జేసి, కర్పూరమిళిత

లలిత తాంబూలములు నెయ్య మలర నొసఁగె.

టీకా:

కూర్చుండన్ = కూర్చుండమని; నియమించి = ఏర్పరచి; కొమరారు = అందరించెడి, చక్కటి; కాంచన = బంగారపు; కలధౌత = వెండి; కలశ = కలశములలోని; ఉదకములున్ = నీళ్ళతో; పాదములున్ = కాళ్ళు; కడిగి = కడిగి; తత్ = ఆ; పావన = పవిత్రమైన; జలములున్ = నీటిని; తానునున్ = తను; సత్యమును = భార్య; బాంధవ = బంధువుల; జనంబున్ = సమూహము; కరము = మిక్కిలి; అర్థిన్ = కోరికతో; నిజ = తన; మస్తకంబులన్ = శిరస్సులందు; ధరియించి = పెట్టుకొని; వివిధ = నానావిధములైన; అర్చనములున్ = పూజలతో; సత్ = చక్కటి; విధిన్ = విధముగా; ఒనర్చి = చేసి; మణి = రత్నాలు; భూషణ = ఆభరణములు; అంబర = వస్త్రములు; మాల్య = పూలమాలలు; అనులేపన = గంధములు; రాజిత = ప్రకాశితములైన; ధూప = ధూపములు; నీరాజనములు = హారతులు.

భక్తిన్ = భక్తితో; కావించి = చేసి; పరి = మిక్కిలి; మృష్ట = పరిశుద్ధములైన; బహు = పెక్కు; విధ = రకముల; అన్న = అన్నములు; పాయస = పరమాన్నములు; ఆపూప = అప్పములు; పరి = చక్కగా; పక్వ = పండిన; ఫలములున్ = పండ్లను; ఓలిన్ = క్రమముగా; ఆరగింపగన్ = తినునట్లు; చేసి = చేసి; కర్పూర = కర్పూరము; మిళిత = కలిపిన; లలిత = మనోజ్ఞములైన; తాంబూలములున్ = విడెములు, తమలపాకులు; నెయ్యమున్ = ప్రీతి; అలరన్ = కనబడునట్లు; ఒసగెన్ = ఇచ్చెను.

భావము:

బంగారు ఆసనాలపై కూర్చుండ జేసి, బహుళాశ్వుడు బంగారు వెండి కలశాలలోని జలాలతో వారి పాదాలను కడిగాడు. తానూ తన భార్య బంధువులూ ఆ పవిత్ర తీర్థాన్ని భక్తితో తమ శిరములపై జల్లుకున్నారు. బహుళాశ్వుడు వారిని శాస్త్రోక్తంగా పూజలు సత్కారాలు చేసాడు.

మణిభూషణాలూ వస్త్రాలూ పూలదండలూ సుగంధలేపనాలూ వారికి సమర్పించాడు. భక్తితో

హారతు లిచ్చాడు. తరువాత షడ్రసోపేతంగా భోజనంపెట్టి మధురఫలాలను అర్పించి
పచ్చకర్పూరంతో కూడిన తాంబూలాన్ని ప్రేమతో ఇచ్చాడు.

10.2-1184-వ.

ఇట్లు సమర్పించి, యనంతరంబ యమ్మిథిలేశ్వరుండైన జనకుండు పరమానందంబును బొంది.

టీకా:

ఇట్లు = ఈ విధముగ; సమర్పించి = ఇచ్చి; అనంతరంబ = పిమ్మట; ఆ = ఆ; మిథిలేశ్వరుండు =
మిథిలానగర ప్రభువు {మిథిల - విదేహరాజ్య ముఖ్య పట్టణము}; ఐన = అయిన; జనకుండు =
రాజు, బహుళాశ్వుడు {జనకుడు - జనపథాధిపతి, ఒకానొక రాజు}; పరమ = మిక్కిలి; ఆనందంబును
= సంతోషమును; పొంది = పొంది.

భావము:

ఈవిధంగా కృష్ణాదులను పరమానందంగా గౌరవించి మిథిలానాథుడైన ఆ జనకచక్రవర్తి..

10.2-1185-చ.

హరిపదపద్మయుగ్మము ని**జాం**కతలంబునఁ జేర్చి యొత్తుచుం

"**బురు**షవరేణ్య! యీ నిఖిల**భూ**తగణావలి యాత్మలందు సు

స్థిరమతిఁ గర్మసాక్షివి సు**ధీ**వర! నీ పదభక్తకోటితో

నరయ నుమాధినాథ చతు**రా**స్యులుఁ బోలరటందు వెప్పుడున్.

టీకా:

హరి = కృష్ణుని; పద = పాదములు అను; పద్మ = పద్మముల; యుగ్మమున్ = జంటను; నిజ = తన;
అంకతలమునన్ = ఒడిలో; చేర్చి = పెట్టుకొని; ఒత్తుచున్ = పిసుకుతు; పురుషవరేణ్య = కృష్ణా
{పురుషవరేణ్యుడు - పురుషోత్తముడు, కృష్ణుడు}; ఈ = ఈ; నిఖిల = సమస్తమైన; భూత = జీవ; గణ
= జాలముల; ఆవలి = అన్నిటి; ఆత్మలు = అంతఃకరణముల; అందున్ = లోను; సుస్థిర = మిక్కిలి
నిలకడగల; మతిన్ = బుద్ధితో; కర్మ = సమస్తమైన పనులకు; సాక్షివి = సాక్షిభూతుడవు; సుధీవర =

కృష్ణా {సుధీవరుడు - శ్రేష్ఠమైన జ్ఞానవంతుడు, కృష్ణుడు}; నీ = నీ యొక్క; పద = పాదముల యొక్క;
 భక్త = భక్తుల; కోటి = సమూహము; తోన్ = తోటి; అరయన్ = తరచిచూసినచో; ఉమాధినాథ =
 శివుడు; చతురాస్యులున్ = చతుర్ముఖబ్రహ్మ; పోలరు = సరిపోలరు; అట = అని; అందువు =
 అంటావు.

భావము:

కృష్ణుని పాదాలను తన ఒడిలో ఉంచుకుని మెత్తగా ఒత్తుతూ అతనితో ఇలా అన్నాడు.
 “పురుషోత్తమా! జ్ఞాన స్వరూప! సమస్త ప్రాణుల ఆత్మల్లో కర్మసాక్షివై నీవు ఉంటావు. పార్వతీదేవి భర్త
 శంకరుడు, చతుర్ముఖుడైన బ్రహ్మదేవుడు వంటివారు అయినా నీ భక్తులకు సాటిరారని నీవంటూ
 ఉంటావు.

10.2-1186-వ.

అట్టి లోకవిదితం బయిన భవద్వాక్యంబు నిక్కంబుగా భవదీయ పాదారవిందంబు లందు
 నొకానొకవేళ లేశమాత్రధ్యానంబుగల నా గృహంబున కకించనుండని చిత్తంబునం దలంపక
 భక్తవత్సలుండ వగుటంజేసి విజయం జేసితివి; భవత్పాదపంకేరుహ ధ్యానసేవారతిం దగిలిన
 మహాత్ములు త్వద్ధ్యానంబు వదలం జాలుదురే? నిరంతరంబును శాంతచిత్తులై నిష్కించనులై
 యోగీంద్రులై నీ వలనం గోరిక గలవారలకు నిన్నైన నిత్తువు గదా!” యని వెండియు నిట్లనియె.

టీకా:

అట్టి = అటువంటి; లోక = లోక మంతను; విదితంబు = ప్రసిద్ధమైనది; అయిన = ఐన; భవత్ = నీ
 యొక్క; వాక్యంబున్ = పలుకు; నిక్కంబుగా = సత్యమే కదా; భవదీయ = నీ యొక్క; పాద =
 పాదములు అను; అరవిందంబుల్ = పద్మములు; అందున్ = అందు; ఒకానొక = ఏదోఒక; వేళన్ =
 సారి; లేశ = కొంచెము; మాత్ర = పాటి; ధ్యానంబున్ = ధ్యానములు; కల = ఉన్నట్టి; ఆ = నా యొక్క;
 గృహంబునన్ = ఇంటి; కిన్ = కి; అకించనుండు = ఏమియు లేనివాడు; అని = అని; చిత్తంబునన్ =
 మనసు నందు; తలంపక = ఎంచకుండ; భక్త = భక్తుల ఎడ; వత్సలుండవు = వాత్సల్యము
 కలవాడవు; అగుటన్ = అగుట; చేసి = వలన; విజయంజేసితివి = వచ్చితివి; భవత్ = నీ యొక్క;
 పాద = పాదములు అను; పంకేరుహ = పద్మము లందలి; ధ్యాన = ధ్యానించు టందు; సేవా =

పూజించు టందు; రతిన్ = ఆసక్తితో; తగిలిన = లగ్నమైన; మహాత్ములు = గొప్పవారు; త్వత్ = నీ
యొక్క; ధ్యానంబున్ = ధ్యానమును; వదలన్ = వదలుట; చాలుదురే = చేయగలరా; నిరతంబును =
ఎల్లప్పుడు; శాంత = ప్రశాంతమైన; చిత్తులు = మనసుకలవారు; ఐ = అయ్యి; నిష్కించనులు =
ఏకోరికలులేనివారు; ఐ = అయ్యి; యోగి = ఋషి; ఇంద్రులు = ఉత్తములు; ఐ = అయ్యి; నీ = నీ;
వలనన్ = అందు; కోరిక = ఇచ్చు; కలవారి = కలవారల; కున్ = కి; నిన్నున్ = నిన్ను; ఐనన్ =
అయినప్పటికి; ఇత్తువుగదా = ఇయ్యగలవు; అని = అని; వెండియున్ = ఇంకను; ఇట్లు = ఈ
విధముగ; అనియె = పలికెను;

భావము:

ఆ నీ మాట సార్థకం అయ్యేలా, నీ పాదపద్మాల మీద ఏదో రవంత భక్తి గల నన్నుదరింతుడని
అనుకోకుండా నా యింటికి వచ్చావు. ఇది నీ భక్తవాత్సల్యానికి నిదర్శనం. నీ పాదసేవలో
ఆనందించే మహాత్ములు దాన్ని వదలలేరు. ఎప్పుడూ శాంతస్వభావులై, నిష్కాములై, నీ యందు
భక్తిగల యోగిశ్రేష్ఠులకు నిన్ను నీవు సమర్పించుకుంటావు కదా." అని పలికి బహుళాశ్వుడు మరల
ఇలా అన్నాడు.

10.2-1187-తే.

"కృష్ణ! పరమాత్మ! యదుకుల క్షీరవార్ధి
పూర్ణచంద్రమ! దేవకీపుత్ర! సుజన
వినుత! నారాయణాచ్యుత! వేదవేద్య!
భక్తజనపోషపరితోష! పరమపురుష!

టీకా:

కృష్ణ = కృష్ణా; పరమాత్మ = పరబ్రహ్మయైనవాడ; యదుకుల = యదువంశము అను; క్షీరవార్ధిన్ =
పాలసముద్రమునకు; పూర్ణ = నిండు; చంద్రమ = చంద్రుడా; దేవకీపుత్ర = దేవకీ కొడుకా; సుజన =
సజ్జనులచేత; వినుత = స్తుతించబడువాడా; నారాయణ = కృష్ణా {నారాయణుడు - నారములు
(జలము నందు) ఉండువాడ, విష్ణువు}; అచ్యుత = కృష్ణా {అచ్యుతుడు - దిగజారుటన్నది లేనివాడు,
విష్ణువు}; వేదవేద్య = కృష్ణా {వేదవేద్యుడు - వేదములు వలన తెలియబడు వాడు, విష్ణువు}; భక్త =

భక్తులు; జన = అందరిని; పోష = పోషించువాడా; పరితోష = ఆనంద స్వరూపుడా; పరమపురుష = పురుషోత్తమా.

భావము:

"పరమపురుషా! శ్రీకృష్ణా! యదుకుల క్షీరసాగరానికి పూర్ణచంద్రుడా! దేవకీనందనా! అచ్యుతా!
నారాయణా! సజ్జన నుత! వేదవేద్యా! భక్తజనవత్సల! నీకు ప్రణామం.

10.2-1188-ఉ.

శ్రీపురుషోత్తమాఖ్య! యదుసింహకిశోరక! భక్తలోకర
క్షాపరతంత్ర! నీవు మునిసంఘముఁ గొన్నిదినంబు లుండవే
నీపదపద్మ రేణువులు నెమ్మి మదీయగృహంబు సోకినం
దాపసవంద్య! యే నిపుడ ధన్యుడ నయ్యెదఁగాదె మాధవా!"

టీకా:

శ్రీ = ఐశ్వర్యవంతుడైన; పురుషోత్తమ = పురుషోత్తముడు అను; ఆఖ్య = పేరు కలవాడా; యదు =
యదువంశపు; సింహ = సింహపు, శ్రేష్ఠమైన; కిశోరక = పిల్లవంటివాడా; భక్త = భక్తుల; లోక =
అందరిని; రక్షా = రక్షించుట యందు; పరతంత్ర = లగ్నమై ఉండువాడా; నీవు = నీవు; ముని =
మునుల; సంఘమున్ = సమూహము; కొన్ని = కొన్ని; దినంబులు = రోజులు; ఉండవే = ఉండుము;
నీ = నీ; పద = పాదములు అను; పద్మ = పద్మముల; రేణువులు = ధూళికణములు; నెమ్మిన్ =
ప్రీతితో; మదీయ = నా యొక్క; గృహంబున్ = ఇంటికి; సోకినన్ = తాకినను; తాపస = ఋషులచే;
వంద్య = నమస్కరించువాడు; ఏను = నేను; ఇపుడ = వెంటనే; ధన్యుడను = కృతార్థుడను; అయ్యెద
= జెతాను; కాదె = కదా; మాధవా = కృష్ణా {మాధవుడు - లక్ష్మీపతి, విష్ణువు}.

భావము:

ఓ యదు సింహమా! నందకిశోరా! భక్తరక్షణ పరాయణా! పురుషోత్తముడు అనే సార్థక
నామధేయం కలవాడ! నీవూ ఈ మునులు కొన్నాళ్ళపాటు ఇక్కడే ఉండండి. నీ పాదధూళి నా
గృహములో సోకితే చాలు నేను ధన్యుడిని అవుతాను కదా."

10.2-1189-వ.

అని యభ్యర్థించినం బ్రసన్నుండై యప్పుండరీకాక్షుండు నిమికుల ప్రదీపకుండైన జనకచక్రవర్తిం
గరుణించి, యమ్మిథిలానగరంబునం బౌరజనంబులకు నున్నత శోభనంబులు గావించుచుం
గొన్నిదినంబు లుండె; నంత.

టీకా:

అని = అని; అభ్యర్థించినన్ = ప్రార్థించగా; బ్రసన్నుండు = అనుగ్రహించువాడు; ఐ = అయ్యి; ఆ = ఆ
దివ్యమైన; పుండరీకాక్షుండు = పద్మాక్షుడు, కృష్ణుడు; నిమి = నిమి; కుల = వంశమును; ప్రదీపకుండు
= ప్రకాశింపజేయువాడు; ఐన = అయిన; జనకచక్రవర్తిన్ = బహుళాశ్వ మహారాజుని; కరుణించి =
అనుగ్రహించి; ఆ = ఆ; మిథిలానగరంబునన్ = మిథిలానగరము నందు; పౌరజనంబుల్ = ప్రజల;
కున్ = కు; ఉన్నత = ఉత్తమమైన; శోభనంబులున్ = సౌఖ్యములను; కావించుచున్ = కలిగించుచు;
కొన్ని = కొద్ది; దినంబులున్ = రోజులు; ఉండెన్ = ఉండెను; అంతన్ = అంతట.

భావము:

ఈ రీతిని నిమి వంశోద్ధారకుడు అయిన జనకుడు వేడగా శ్రీకృష్ణుడు అతని భక్తికి బ్రసన్నుడై
మిథిలానగరంలో ప్రజలకు ఆనందాన్ని కలిగిస్తూ కొన్నాళ్ళ పాటు అక్కడే ఉన్నాడు. అంతట....

10.2-1190-మ.

శ్రుతదేవుండును మోదియై మునిజన**స్తో**మంబుతో నిందిరా

పతిదోకొంచు నిజాలయంబునకు నొ**ప్ప**న్నేగి, యచ్చోట స

మృతి దర్భాస్తరణంబులన్నునిచి, సమృద్ధానపారీణుడై
సతియుం దానుఁ బదాబ్జముల్ గడిగి చంచద్భక్తిఁ దత్తోయముల్.

టీకా:

శ్రుతదేవుండును = శ్రుతదేవుడు; మోది = సంతోషించినవాడు; ఐ = అయ్యి; ముని = మునులైన; జన
= వారి; స్తోమంబున్ = సమూహము; తోన్ = తోటి; ఇందిరాపతిన్ = కృష్ణుని, లక్ష్మీపతిని; తోకొంచున్
= కూడా తీసుకుని వెళ్తూ; నిజ = తన; ఆలయంబున్ = గృహమున; కున్ = కు; ఒప్పన్ = చక్కగా; ఏగి
= వెళ్ళి; అచ్చోటన్ = అక్కడ; సమృతిన్ = ఇష్టముతో; దర్భ = దర్బల; ఆస్తరణంబులన్ = చాపలపై,
ఆసనములపై (దర్భ + ఆస్తరణంబులన్ = దర్భాస్తరణంబులన్, సవర్ణదీర్ఘ సంధి); ఉనిచి =
కూర్చుండబెట్టి; సమ్యక్ = పరమాత్మకు చెందిన; జ్ఞాన = జ్ఞానమునందు; పారీణుడు = మిక్కిలి
తెలిసినవాడు; ఐ = అయ్యి; సతియున్ = భార్య; తానున్ = తను; పద = పాదములు అను; అబ్జముల్
= పద్మములను; కడిగి = కడిగి; చంచత్ = మెరుస్తున్న; భక్తిన్ = భక్తితో; తత్ = ఆ యొక్క; తోయముల్
= నీటిని.

భావము:

శ్రుతదేవుడు కూడ పరమానందంతో శ్రీకృష్ణుడిని మునులనూ తన ఇంటిలోకి తీసుకు వెళ్ళాడు.
వారికి దర్భాసనాలు ఇచ్చి అతడు, అతని భార్య వారి పాదపద్మాలను కడిగి, ఆ నీటిని...

10.2-1191-చ.

శిరములఁ దాల్చి, నవ్యతుల^{సీ}దళదామ కుశప్రసూన వి
స్ఫుర^రదరవింద మాలికలఁ బూజ లొనర్చి, "గృహాంధకూప సం
చరణుడ నైన నాకడకుఁ జక్రి దనంతనె వచ్చునట్టి సు
స్థిర^రమతి నే తపంబు మును ^{సీ}సితినో?" యని సంతసించుచున్.

టీకా:

శిరములన్ = తలలపై; తాల్చి = ధరించి; నవ్య = తాజా; తులసీదళ = తులసీ దళముల; దామ = దండ; కుశ = దర్భలు; ప్రసూన = పూలు; విస్ఫురత్ = వికసించిన; అరవింద = పద్మముల; మాలికలన్ = దండలతో; పూజలున్ = అర్చనలు; ఒనర్చి = చేసి; గృహ = ఇల్లు అను; అంధ = చీకటి; కూప = నూతిలో; సంచరణుడను = మెలగువాడను; ఐన = అయిన; నా = నా; కడ = వద్ద; కున్ = కు; చక్రిన్ = కృష్ణుడు; తనంతనె = స్వయంగా; వచ్చునట్టి = వచ్చుటకు తగినట్లు; సుస్థిర = మిక్కిలి నిలుకడైన; మతిన్ = బుద్ధితో; ఏ = ఎలాంటి; తపంబున్ = తపస్సును; మును = మునుపు; చేసితి నో = చేసానో; అని = అని; సంతసించుచున్ = సంతోషించుచు.

భావము:

కృష్ణుని పాదజలాన్ని వారు తమ తలల మీద జల్లుకున్నారు. తులసిమాలలనూ, తామరపూల హారాలనూ వారికి సమర్పించి పూజించాడు. "ఈ ఇల్లనే చీకటినూతిలో పడికొట్టుకుంటున్న నా దగ్గరకు చక్రి శ్రీకృష్ణుడు తనంత తానుగా రావటానికి నేను ఎంతటి తపస్సు చేసానో కదా." అని ఎంతో సంతోషించాడు.

10.2-1192-తే.

మఱియుఁ దత్పాదతీర్థంబు ముందెరమునఁ

గలయఁ జిలికించి, సంప్రీతి గడలుకొనఁగఁ

బత్త ఫలపుష్పతోయముల్ భక్తి నొసగి,

హరి మురాంతకమూర్తి నిజాత్మ నిలిపి.

టీకా:

మఱియున్ = ఇంకను; తత్ = అతని; పాద = పాదసేచన; తీర్థంబున్ = నీటిని; మందెరమునన్ = ఇంటిలో; కలయన్ = అంతటి యందు; చిలికించి = జల్లించి; సంప్రీతిన్ = మిక్కిలి ప్రీతి; కడలుకొనగన్ = అతిశయించగా; పత్త = పత్రములు; ఫల = పండ్లు; పుష్ప = పూలు; తోయముల్ = నీళ్ళు; భక్తిన్ =

భక్తితో; ఒసగి = ఇచ్చి; హరిన్ = కృష్ణుని; మురాంతకమూర్తిన్ = కృష్ణమూర్తిని; నిజ = తమ; ఆత్మన్ = మనసు నందు; నిలిపి = ఉంచుకొని.

భావము:

ఇంకా, తన గృహం నలుమూలలా శ్రుతదేవుడు శ్రీకృష్ణ పాదతీర్థాన్ని చల్లాడు, అతడు కృష్ణుడిని తన మనసులో భక్తిగా నిలుపుకున్నాడు. మిక్కిలి భక్తితో పత్రం పుష్పం ఫలం జలాలను సమర్పించి, అర్పించాడు.

10.2-1193-తే.

మానితంబుగ విశ్వనిదానమూర్తి
యైన కృష్ణుండు దనయింట నారగించెఁ
దన మనోరథసిద్ధియుఁ దనకు నబ్బె
ననుచుఁ బైపుట్ట మల్లార్చి యాడుచుండె.

టీకా:

మానితంబుగన్ = గౌరవించుతున్న రీతిని; విశ్వ = ప్రపంచమునకు; నిదాన = మూలకారణము ఐన;
మూర్తి = స్వరూపము కలవాడు; ఐన = అయినట్టి; కృష్ణుండు = కృష్ణుడు; తన = తన యొక్క; ఇంటన్
= ఇంటిలో; ఆరగించెన్ = భుజించెను; తన = తన యొక్క; మనోరథ = కోరిక; సిద్ధియున్ =
నెరవేరుట; తన = తన; కున్ = కు; అబ్బెన్ = లభించెను; అనుచున్ = అంటు; పైపుట్టము = పైబట్ట,
కండువా; అల్లార్చి = తిప్పి; ఆడుచున్ = నాట్యము చేయుచు; ఉండె = ఉండెను.

భావము:

“సర్వ జగత్తుకు మూలకారణమైన శ్రీకృష్ణుడు నా ఇంట్లో భోజనం చేసాడు. నా కోరిక ఫలించింది.”
అంటూ శ్రుతదేవుడు ఎంతో ఆనందంతో తన పైబట్ట ఆడిస్తూ చిందులు త్రొక్కాడు.

10.2-1194-చ.

తరుణియుఁ దానుఁ బుత్రులుఁ బదంపడి కృష్ణు భజించుచుండ, త

చృరణము లంకపీఠమునఁ జూచిన మెల్లన యొత్తుచున్ రమా

వరుఁ గని వల్కె "భక్తజనవత్సల! మామకభాగ్య మెట్టిదో

హర చతురాస్యులున్నెఱుఁగ నట్టి నినుం గనుగొంటి నెమ్మితోన్.

టీకా:

తరుణియున్ = భార్య; తానున్ = అతను; పుత్రులున్ = కొడుకులు; పదంపడి = ఒకరి వెను నొకరు;
కృష్ణున్ = కృష్ణుని; భజించుచుండన్ = సేవించుచుండగా; తత్ = అతని; చరణములన్ =
పాదములను; అంకపీఠమునన్ = ఒడిలోకి; చాచినన్ = చాపగా; మెల్లనన్ = మెల్లిగా; ఒత్తుచున్ =
పిసుకుచు; రమావరునిన్ = కృష్ణుని; కని = చూసి; పల్కెన్ = ఇట్లనెను; భక్త = భక్తులైన; జన = వారల
ఎడ; వత్సల = వాత్సల్యము కలవాడా; మామక = మా యొక్క; భాగ్యము = అదృష్టము; ఎట్టిదో =
ఎంతగొప్పదో; హర = శివుడు; చతురాస్యులు = చతుర్ముఖబ్రహ్మ; ఎఱుగనట్టి = తెలిసికోలేని; నినున్
= నిన్ను; కనుగొంటిన్ = దర్శించగలిగితిని; నెమ్మిన్ = ప్రీతి; తోన్ = తోటి.

భావము:

తను తన భార్యపుత్రులూ కృష్ణుడిని స్తుతిస్తూ ఉండగా, ఆయన పాదాలను ఒడిలో చేర్చుకుని
మెత్తగా ఒత్తుతూ శ్రుతదేవుడు ఆ శ్రీపతితో ఇలా అన్నాడు. "భక్తవత్సలా! నా భాగ్యం ఎంత గొప్పదో
కదా. పరమశివుడు, బ్రహ్మదేవుడు సైతం కనలేని నిను దర్శించగలిగాను.

10.2-1195-క.

ముని యోగిమానసస్ఫుట

వనజంబుల నెల్ల ప్రౌఢు వర్తించు భవ

ద్ధనదివ్యమూర్తి నా లో

చనగోచర మయ్యెఁ గాదె! సర్వాత్మ! హరీ!

టీకా:

ముని = మునుల {ముని - వాగ్మీయమము ప్రధానమార్గముగా కల ఋషి; యోగి = యోగుల
{యోగి - యమనియమాది ఆష్టాంగములు కల యోగాభ్యాసము ప్రధానమార్గముగా కల ఋషి;
మానస = మనసు లనెడి; స్ఫుట = వికసించిన; వనజంబులన్ = కమలములను; ఎల్లప్రొద్దు =
ఎల్లప్పుడు; వర్తించు = మెలగెడి; భవత్ = నీ యొక్క; ఘన = గొప్ప; దివ్య = మానవాతీతమైన;
మూర్తిన్ = రూపము; నా = నా యొక్క; లోచన = కన్నులకు; గోచరము = కనబడినది; అయ్యెన్ =
అయినది; కాదె = కదా; సర్వాత్మా = సమస్త మందుండు వాడా; హరీ = కృష్ణా.

భావము:

ఓ సర్వాంతర్యామీ! శ్రీహరీ! మునీశ్వరుల యోగీంద్రుల హృదయ పద్మాలలో నిరంతరం మెలిగెడి నీ
యొక్క దివ్య మంగళరూపం నా కనులకు గోచరమైంది.

10.2-1196-వ.

దేవా! నీ సచ్చరితంబులు గర్జరసాయనంబులుగా నాకర్ణించుచు, నీకుం బూజలొనర్చుచు,
నీచరణారవిందంబులకు వందనంబులు సేయుచు, నీ దివ్యనామ సంకీర్తనంబులు సేయుచుం,
దమ శరీరంబులు భవదధీనంబులుగా మెలంగు నిర్మలబోధాత్ములగు వారి చిత్తంబులను
దర్శణంబులం గానంబడుచుండువు; కర్మవిక్షిప్తచిత్తులైన వారి హృదయంబుల నుండియు,
దూరగుండ వగుదు;" వని మఱియు నిట్లనియె.

టీకా:

దేవా = భగవంతుడా; నీ = నీకు చెందిన; సత్ = మంచి; చరితంబులున్ = వృత్తాంతములు; కర్ణ =
చెవులకు; రసాయనంబులు = రసవంతములు, ఇంపు; కాన్ = జెనట్లు; ఆకర్ణించుచు = వినుచు; నీ =
నీ; కున్ = కు; పూజలున్ = అర్చనములు; ఒనర్చుచు = చేయుచు; నీ = నీ; చరణ = పాదములు
అను; అరవిందంబుల్ = పద్మముల; కున్ = కు; వందనములున్ = నమస్కారములను; చేయుచున్
= చేస్తూ; నీ = నీకు చెందిన; దివ్య = దివ్యమైన; నామ = నామములను, పేర్లను; సంకీర్తనంబులు =
కీర్తించుటలు; చేయుచున్ = చేస్తూ; తమ = వారి; శరీరంబులున్ = దేహములను; భవత్ = నీకు;

అధీనంబులు = పరమైనవి; కాన్ = ఔనట్లు; మెలంగు = వర్తించెడి; నిర్మల = స్వచ్ఛమైన; బోధా =
 బ్రహ్మజ్ఞానము కల; ఆత్మలు = మనసులు కలవారు; అగు = ఐన; వారి = వారి యొక్క; చిత్తంబులు
 = మనసులు; అను = అనెడి; దర్పణంబులన్ = అద్దములలో; కానంబడుచున్ = కనబడుతు;
 ఉండువు = ఉంటావు; కర్మ = కర్మములచేత; విక్షిప్త = చలింపజేయబడిన; చిత్తులు = మనసులు
 కలవారు; ఐన = అయినట్టి; వారి = వారి యొక్క; హృదయంబులన్ = మనసులలో; ఉండియున్ =
 ఉండినప్పటికి; దూరగుండవు = దూరముగా ఉండువాడవు; అగుదువు = ఔతావు; అని = అని;
 మఱియున్ = ఇంకను; ఇట్లు = ఈ విధముగా; అనియె = పలికెను.

భావము:

ఓ దేవా! చెవులపండువుగా నీ దివ్యగాథలు వింటూ; నీకు పూజలు చేస్తూ; నీ పాదపద్మాలకు
 నమస్కారాలు చేస్తూ; నీ దివ్యనామం జపిస్తూ; తమ శరీరాలు నీ ఆధీనాలుగా సంచరిస్తూ; ఉండే
 సజ్జనుల హృదయాలనే అద్దాలలో నీవు కనిపిస్తూ ఉంటావు; కర్మపరతంత్రులైన వారి
 హృదయాలకు దూరంగా ఉంటావు." అని స్తుతించి శ్రుతదేవుడు ఇంకా ఇలా అన్నాడు.

10.2-1197-సీ.

"నీకు మ్రొక్కెదఁ గృష్ణ! నిగమాంత సంవేద్య!-

లోకరక్షక! భక్తలోకవరద!

నీపాదసేవననిరతుని నన్ను నే-

ప్రనిఁ బంపె దానతి" మృనినఁ గృష్ణఁ

డెలనవ్వు మోమునఁ జెలువొంద నా విప్రు-

క్రర మాతృకరమునఁ గదియఁ జేర్చి

పాటించి యతనితోఁ బలికె "దపశ్శక్తి-

వఱలిన యమ్మునివర్యు లెపుడుఁ

10.2-1197.1-తే.

ద్రమ పదాంబుజరేణు వితానములను

ద్రవిలి లోకంబులను బవిత్రంబు సేయు

వారు ననుఁ గూడి యెప్పుడు వలయు నెడల

కరుగుదెంతురు నీ భాగ్య గురిమ నిటకు.

టీకా:

నీ = నీ; కున్ = కు; మ్రొక్కెదన్ = నమస్కరించెదను; కృష్ణ = కృష్ణా; నిగమ = వేదముల; అంతన్ = సారముచేత; సంవేద్య = చక్కగా తెలియబడువాడా; లోకరక్షక = లోకాలని కాపాడువాడా; భక్త = భక్తులు; లోక = అందరికి; వరద = వరము లిచ్చువాడా; నీ = నీ యొక్క; పాద = పాదములను; సేవన = కొలుచుటందు; నిరతుని = ఆసక్తి కలవానిని; నన్నున్ = నన్ను; ఏ = ఎట్టి; పనిన్ = పనికి; పంపెడు = నియమించెదవో; ఆనతిమ్ము = చెప్పుము; అనినన్ = అనగా; కృష్ణుడు = కృష్ణుడు; ఎలనవ్వు = చిరునవ్వు; మోమునన్ = ముఖమునందు; చెలువొందన్ = అందగించగా; ఆ = ఆ యొక్క; విప్రు = బ్రాహ్మణుని; కరమున్ = చేతిని; ఆత్మన్ = తన యొక్క; కరమునన్ = చేతితో; కదియన్ = దగ్గరకు; చేర్చి = తీసుకొని; పాటించి = ఆదరించి; అతని = అతని; తోన్ = తోటి; పలికెన్ = ఇట్లనెను; తపస్ = తపస్సు వలని; శక్తిన్ = సామర్థ్యముచేత; వఱలిన = ప్రసిద్ధులైన; ఆ = ఆ; ముని = ముని; వర్కులు = ఉత్తములు; ఎప్పుడున్ = ఎల్లప్పుడు; తమ = వారి యొక్క.
పద = పాదములు అను; అంబుజ = పద్మముల; రేణు = దుమ్ముకణముల; వితానములను = సమూహములతో; తవిలి = పూని; లోకంబులను = లోకములను; పవిత్రంబు = పావనులుగా; చేయు = చేసిడి; వారు = వారు; ననున్ = నన్ను; కూడి = కలిసి; ఎప్పుడున్ = ఎల్లప్పుడు; వలయున్ = కావలసిన; ఎడల = చోటుల; కున్ = కు; అరుగుదెంతురు = వస్తారు; నీ = నీ యొక్క; భాగ్య = అదృష్టము యొక్క; గరిమన్ = గొప్పదనముచేత; ఇట = ఇక్కడ; కున్ = కు.

భావము:

కృష్ణా! వేదవేద్యా! లోకరక్షకా! భక్తవరదా! నీకు నమస్కరిస్తున్నాను. నీ పాదసేవలో నిరంతరం సంచరించే నన్ను ఏమి చేయమంటావో అజ్ఞాపించు." ఇలా పలుకుతున్న శ్రుతదేవుడి పలుకులు విని గోవిందుడు మందహాసం చేస్తూ తన చేతిలోకి అతని చేతిని తీసుకుని, ఇలా అన్నాడు. "ఓ బ్రాహ్మణశ్రేష్ఠుడా! తమ పాదధూళితో లోకాన్ని పవిత్రం చేసే వారు, పరమ తపోధనులు అయిన ఈ మునివరులు నాతోపాటు తాము కోరిన చోటికి వస్తూంటారు. ఈనాడు నావెంట నీ ఇంటికి విచ్చేసారు. నీ అదృష్టం పండింది.

చనుదెంచిరి; పుణ్యస్థలంబులును, విప్రులును, దేవతలును సంస్పర్శన దర్శనార్చనంబులం
బ్రాణులను సమస్త కిల్బిషంబులం బాయంజేయుదు; రదియునుంగాక, బ్రాహ్మణుండు
జననమాత్రంబున జీవకోటి యందు ఘనుండై యుండు, జపతపోధ్యానాధ్యయనాధ్యాత్మములం
జతురుండై మత్కలాశ్రయుండయ్యెనేని నతం డుత్తముం డై వెలుంగు; నతనిం జెప్ప నేల?" యని
వెండియు నిట్లనియె.

టీకా:

చనుదెంచిరి = వచ్చిరి; పుణ్యస్థలంబులును = పుణ్యక్షేత్రములు; విప్రులునున్ = బ్రాహ్మణులు;
దేవతలునున్ = దేవతలు; సంస్పర్శన = తాకుట; దర్శన = చూటుట; అర్చనంబులన్ =
పూజించుటచేతను; ప్రాణులను = జీవులను; సమస్త = ఎల్ల; కిల్బిషంబులన్ = పాపములనుండి;
పాయన్ = తొలగునట్లు; చేయుదురు = చేస్తారు; అదియునున్ = అంతే; కాక = కాకుండా;
బ్రాహ్మణుండు = బ్రాహ్మణుడు; జనన = పుట్టుక; మాత్రంబునన్ = మాత్రముచేతనే; జీవ = ప్రాణులు;
కోటి = అందరి; అందున్ = లోను; ఘనుండు = గొప్పవాడు; ఐ = అయ్యి; ఉండున్ = ఉండును; జప =
జపములు {జపము - ఏకాగ్రమననము}; తపన్ = తపస్సులు {తపస్సు - సాధించుటకు
నిరంతరముగ తపించుట}; ధ్యాన = ధ్యానములు {ధ్యానము - మనసును ఏకాగ్రము చేసి
అంతఃకరణ శుద్ధి సాధించుట}; అధ్యయన = వేదాధ్యయనములు; అధ్యాత్మములన్ = బ్రహ్మ జ్ఞాన
విచారణలలో; చతురుండు = మిక్కిలి నేర్పు కలవాడు; ఐ = అయ్యి; మత్ = నా యొక్క; కల =
అంశకు; ఆశ్రయుండు = ఉనికి ఐనవాడు; అయ్యెనేనిన్ = అయినచో; అతండు = అతను;
ఉత్తముండు = ఉత్తముడు; ఐ = అయ్యి; వెలుంగున్ = ప్రకాశించును; అతనిన్ = అతని విషయము;
చెప్పనేల = వేరే చెప్పడ మెందుకు; అని = అని; వెండియున్ = ఇంకను; ఇట్లు = ఈ విధముగా;
అనియె = పలికెను;

భావము:

అంతటి మహానుభావులు నీ ఇంటికి విచ్చేసారు. పుణ్యస్థలాలూ, విప్రులూ, దేవతలూ, స్పర్శ, దర్శన,
అర్చన వలన జీవుల పాపాలు సమస్తమూ తొలగిస్తారు. బ్రాహ్మణుడు పుట్టుకతోనే సకల

జీవులలోను గొప్పవాడు అయి ఉంటాడు. అతడు జపము, తపస్సు, ధ్యానము అధ్యయనము మున్నగు సాధనలతో పరిపూర్ణుడై నా భక్తుడు అయితే గొప్పగా ప్రకాశిస్తాడు." అని పలికి కృష్ణుడు ఇంకా ఇలా అన్నాడు.

10.2-1199-క.

"నా మది విప్రులపైఁ గల

ప్రేమము నా తనువు నందుఁ బెట్టని కతనన్

భూమీసురు లర్హులు; నీ

ప్రేమునులం బూజ సేయు మిధచరిత్రా!

టీకా:

నా = నా యొక్క; మదిన్ = మనసు నందు; విప్రులు = బ్రాహ్మణుల; పైన్ = మీద; కల = ఉన్నట్టి;
ప్రేమము = ప్రీతిని; నా = నా యొక్క; తనువున్ = దేహము; అందున్ = పైన; పెట్టని = ఉంచుకొనని;
కతనన్ = కారణముచేత; భూమీసురులు = బ్రాహ్మణులు; అర్హులు = యోగ్యులు; నీవున్ = నీవు; ఈ
= ఈ; మునులన్ = మునులను; పూజ = అర్చించుట; చేయుము = చేయుము; ఇధచరిత్రా = ప్రసిద్ధ
మైన వర్తన కలవాడ.

భావము:

"ఓ శుద్ధాత్మా! వారు మిక్కిలి అర్హులు అగుటచే, నా మనసులో నా శరీరం మీద కన్నా బ్రాహ్మణుల
మీద నాకు ప్రేమ అధికముగా గలదు. కనుక నీవు ఈ మునులను పూజించుము.

10.2-1200-క.

ఇదియే నా కిష్టము ననుఁ

బదివేలవిధంబు లొలయ భజియించుటగా

మది కింపగు నటు గావున

వదలని భక్తిన్ భజింపు వసుధామరులన్!"

టీకా:

ఇదియే = ఇదే; నా = నా; కున్ = కు; ఇష్టము = ఇష్టమైనది; ననున్ = నన్ను; పదివేల = పదివేల (10,000); విధంబులన్ = విధములుగా; ఒలయన్ = వ్యాపించునట్లు; భజించుట = అర్పించుట; కాన్ = ఐనట్లు; మదిన్ = మనస్సున; కిన్ = కు; ఇంపు = ఇష్టమైనది; అటుగావునన్ = కాబట్టి; వదలని = ఎడతెగని; భక్తిన్ = భక్తితో; భజింపు = అర్పించుము; వసుధామరులన్ = బ్రాహ్మణులను.

భావము:

నాకు ఇష్టం కూడా అదే. బ్రాహ్మణులను పూజిస్తే నన్ను పదివేల విధాల పూజించినట్లు భావించి సంతోషిస్తాను. కనుక, సుస్థిర భక్తితో విప్రులను పూజించు."

10.2-1201-క.

అని సర్వలోక విభుఁ డగు

వనజోదరుఁ డానతిచ్చు వాక్యంబుల జా

డన భూమీసురుఁ డమ్ముని

జనులకు సద్భక్తిఁ బూజ సలిపెన్ వరుసన్.

టీకా:

అని = అని చెప్పి; సర్వ = సమస్తమైన; లోక = లోకములకు; విభుడు = ప్రభువు; అగు = ఐన; వనజోదరుడు = కృష్ణుడు; ఆనతిచ్చు = చెప్పెడి; వాక్యంబులన్ = మాటల; జాడన = విధముగనే; భూమీసురుండు = బ్రాహ్మణుడు; ఆ = ఆ; ముని = ఋషుల; జనుల్ = సమూహముల; కున్ = కు; సద్భక్తిన్ = మంచిభక్తితో; పూజన్ = అర్పించుట; సలిపెన్ = చేసెను; వరుసన్ = వరుసగా.

భావము:

లోకాలు సమస్తమునకు ప్రభువు అయిన శ్రీకృష్ణుడి అనుజ్ఞ ప్రకారం శ్రుతదేవుడు అత్యంతభక్తితో ఆ మునిపుంగవులను పూజించాడు.

10.2-1202-చ.

ఎనయగగ గృష్ణుఁ డంత మిథిలేశ్వర భూసురులం గృపావలో

కన మొలయన్ననూనసుభగ్గస్థితి బొందగఁ జేసి వారి వీ

డొని రథమెక్కి దివ్యమునికోటియుఁ దానును వచ్చెఁ గ్రమ్మఱన్

జనవర! మోక్షదం బగు కుశస్థలికిం బ్రమదాంతరంగుడై!"

టీకా:

ఎనయగన్ = పొందునట్లుగ; కృష్ణుడు = కృష్ణుడు; అంతన్ = అంతట; మిథిలేశ్వర = బహుళాశ్వని,
జనకుని; భూసురులన్ = శ్రుతదేవుని; కృపావలోకనము = దయతోడిచూపులతో; ఒలయన్ =
వ్యాపించునట్లు; అనూన = మిక్కుటమైన; సుభగ = సౌభాగ్యవంతమైన; స్థితిన్ = స్థితి; పొందగన్ =
పొందునట్లుగ; చేసి = చేసి; వారిన్ = వారినుండి; వీడొని = శలవుతీసుకొని; రథమున్ = రథమును;
ఎక్కి = ఎక్కి; దివ్య = గొప్ప; ముని = ఋషుల; కోటియున్ = సమూహము; తానును = అతను; వచ్చెన్
= వచ్చెను; క్రమ్మఱన్ = తిరిగి; జనవర = రాజా; మోక్షదంబు = ముక్తి నిచ్చునది; అగు = ఐన; కుశస్థలి
= ద్వారకాపట్టణమున; కిన్ = కు; ప్రమద = సంతోషముతోడి; అంతరంగుండు = మనస్సు కలవాడు;
ఐ = అయ్యి.

భావము:

ఓ రాజా పరీక్షిత్తు! మిథిలాదేశ ప్రభువు బహుళాశ్వని, విప్రుడు శ్రుతదేవుని ఆ విధంగా శ్రీకృష్ణుడు
కరుణతో కటాక్షించి వారికి శుభాలు ప్రసాదించాడు. వారి దగ్గర సెలవు తీసుకుని
సంతోషాంతరంగుడై రథం ఎక్కి మునులతోపాటు మోక్షదాయకమైన ద్వారకను తిరిగి
చేరుకున్నాడు.

దశమ స్కంధము - ఉత్తర : శ్రుతి గీతలు

10.2-1203-వ.

అని చెప్పిన బాదరాయణికి నభిమన్యునందనుం డిట్లనియె "మునీంద్రా! ఘటపటాదివస్తు
జాతంబు భంగి నిర్దేశింప నర్హంబు గాక, సత్త్వాదిగుణశూన్యం బైన బ్రహ్మంబునందు సత్త్వాది
గుణగోచరంబులైన వేదంబులే క్రమంబునం బ్రవర్తించు, నట్టి చందంబు నాకెఱిగింపు" మనిన
భూవరునకు మునివరుం డిట్లనియె; "సకల చేతనాచేతనాంతర్యామియైన సర్వేశ్వరుండు
సర్వశబ్దవాచ్యుండు గావున సకల జంతు నివహంబులందు బుద్ధీంద్రియమనః ప్రాణశరీరంబు
లను సృజించి; చేతనవర్గంబునకు జ్ఞానప్రదుండగుం గావున సకల నిగమసమూహంబులును
దత్స్వరూప గుణవైభవప్రతిపాదకంబులు గావున, ముఖ్యంబై ప్రవర్తించు; శ్రుతిస్థోత్రం
బుపనిషత్తుల్యంబు; ననేక పూర్వబుధి పరంపరాయాతంబును నైన దీనిని శ్రద్ధాయుక్తుండై
యెవ్వం డనుసంధించు, నతనికి మోక్షంబు సులభంబు; దీనికి నారాయణాఖ్యాతంబగునొక్క
యుపాఖ్యానంబు గలదు; వినిపింతు వినుము; భగవత్ప్రియుండైన నారదుం డొక్కనాఁడు
నారాయణాశ్రమంబునకుం జని ఋషిగణసమేతుం డైన నారాయణఋషిం గనుంగొని నీవు
నన్నడిగినట్ల యమ్మహాత్ముని నడిగిన నతండు మున్నీయర్థంబు శ్వేతద్వీపవాసులైన సనక
సనందనాది దివ్యయోగీంద్రులు ప్రశ్న సలిపిన, వారలకు సనందనుండు చెప్పిన ప్రకారంబు నీ
కెఱింగించెద" నని చెప్పందొడంగె; "శయానుం డైన రాజశ్రేష్ఠునిఁ దత్పరాక్రమ దక్షతాది చిహ్నంబు
లను నుతియించు వందిజనంబుల చందంబున జగదవసాన సమయంబున ననేక
శక్తియుతుండై యోగనిద్రావశుండైన సర్వేశ్వరుని వేదంబులు స్తోత్రంబుసేయు విధంబు
నారాయణుండు నారదునకుం జెప్పిన తెలుంగు విను" మని యిట్లనియె.

టీకా:

అని = అని; చెప్పినన్ = చెప్పగా; బాదరాయణి = శుకమహర్షి (బాదరాయణి - బదరీవనమున
ఉండువాడు బాదరాయణుడు (వ్యాసమహర్షి) వారి పుత్రుడు బాదరాయణి (శుకమహర్షి)); కిన్ = కి;
అభిమన్యునందనుండు = పరీక్షిన్నహారాజు; ఇట్లు = ఈ విధముగ; అనియె = పలికెను; ముని =
ముని; ఇంద్రా = ఉత్తముడా; ఘట = కుండ; పట = వస్త్రము; ఆది = మొదలగు; వస్తు = వస్తువుల;
జాతంబున్ = సముదాయము; భంగిన్ = వలె; నిర్దేశింపన్ = ఇట్టిది అని చెప్పను; అర్హంబు = వీలు,
యుక్తమైనది; కాక = కాకుండ; సత్త్వాదిగుణ = త్రిగుణముల (సత్త్వాది - గుణత్రయము, 1సత్త్వగుణము
2రజోగుణము 3తమోగుణము); శూన్యంబు = లేనిది; ఐన = అయినట్టి; బ్రహ్మంబున్ = పరతత్త్వము;
అందున్ = అందు; సత్త్వాది = గుణత్రయముల; గుణ = గుణములతో; గోచరంబులు = తోచునవి; ఐన

= అయినట్టి; వేదంబులు = వేదములు; ఏ = ఏ; క్రమంబునన్ = ప్రకారము; ప్రవర్తించును =
 ప్రతిపాదించును; అట్టి = అటువంటి; చందంబు = విధానము; నా = నా; కున్ = కు; ఎఱిగింపుము =
 తెలుపుము; అనినన్ = అనగా; భూవరున్ = రాజున; కున్ = కు; ముని = ముని; వరుండు =
 ఉత్తముడు; ఇట్లు = ఈ విధముగ; అనియెన్ = పలికెను; సకల = సమస్తమైన; చేతన = ప్రాణము
 కలవాని; అచేతన = ప్రాణము లేనివాని; అంతరన్ = లోపల; యామి = వ్యాపించినవాడు; ఐన =
 అయినట్టి; సర్వేశ్వరుండు = కృష్ణుడు {సర్వేశ్వరుడు - సమస్తమును నియమించువాడు, విష్ణువు};
 సర్వశబ్దవాచ్యుండు = కృష్ణుడు {సర్వశబ్దవాచ్యుండు - సర్వ శబ్దముచే తెలియబడు వాడు, ప్రమాణ
 శ్లో. సర్వగత్వాదనంతస్య స ఏవాహ మనస్థితః, మత్తస్సర్వమహం సర్వం మయి సర్వం సనాతనః,
 విష్ణువు}; కావునన్ = కనుక; సకల = ఎల్ల; జంతు = స్థావర జంగములైన జంతు; నివహంబులు =
 జాలము; అందున్ = అందు; బుద్ధి = బుద్ధి {బుద్ధి - నిశ్చయాత్మకమైన అంతఃకరణము}; ఇంద్రియ =
 దశేంద్రియములు {దశేంద్రియములు - జ్ఞానేంద్రియ పంచకము మరియు కర్మేంద్రియపంచకము,
 మొత్తం పది ఇంద్రియములు}; మనః = మనస్సు {మనస్సు - సంకల్పాత్మకమైన అంతఃకరణము};
 ప్రాణ = పంచప్రాణములు {పంచప్రాణములు - 1ప్రాణము 2అపానము 3సమానము 4ఉదానము
 5వ్యానము}; శరీరంబులు = దేహత్రయములు {దేహత్రయము - 1స్థూలశరీరము 2సూక్ష్మశరీరము
 3కారణశరీరములు}; సృజించి = కలుగజేసి; చేతన = ఎల్ల ప్రాణుల; వర్గంబున్ = సమూహమున;
 కున్ = కు; జ్ఞాన = తెలివిని; ప్రదుండు = ఇచ్చువాడు; అగున్ = అగును; కావునన్ = కాబట్టి; సకల =
 సమస్త; నిగమ = వేదముల; సమూహంబులును = సమూహములు; తత్ = అతని, అట్టివాని;
 స్వరూప = శుభ స్వరూపములను {శుభస్వరూపములు - సచ్చిదానందాది స్వరూపములు}; గుణ =
 శుభ గుణములను {శుభగుణములు - సర్వజ్ఞత్వాది గుణములు}; వైభవ = వైభవములను;
 ప్రతిపాదికంబులు = విశదపరచునవి; కావునన్ = కాబట్టి; ముఖ్యంబు = ప్రధానము; ఐ = అయ్యి;
 ప్రవర్తించు = ఉండునట్టి; శ్రుతి = వేద రూపమైన; స్తోత్రంబున్ = స్తోత్రము; ఉపనిషత్ =
 ఉపనిషత్తులో; తుల్యంబు = సమానమైనది; అనేక = అసంఖ్యాకులైన; పూర్వ = పూర్వకాలపు; ఋషి
 = ఋషుల; పరంపర = పరంపరలనుండి; ఆయతంబునున్ = వచ్చినిది; ఐన = అయినట్టి; దీనిని =
 దీనిని; శ్రద్ధా = శ్రద్ధతో; యుక్తుండు = కూడినవాడు; ఐ = అయ్యి; ఎవ్వండునున్ = ఎవరైతే;
 అనుసంధించున్ = పఠించునో; అతని = వాని; కిన్ = కి; మోక్షంబు = ముక్తి; సులభంబు =
 సుళువుగా దొరుకునది; దీని = ఈ విషయమున; కిన్ = కు; నారాయణ = నారాయణునిచే;
 ఆఖ్యాతంబు = చెప్పబడినది; అగు = ఐన; ఒక్క = ఒకానొక; ఉపాఖ్యానంబు = వృత్తాంతము; కలదు =

ఉన్నది; వినిపింతున్ = చెప్పెదను; వినుము = వినుము; భగవత్ = నారాయణునికీ; ప్రియుండు = ఇష్టమైనవాడు; ఐన = అగు; నారదుండు = నారదుడు; ఒక్క = ఒకానొక; నాడున్ = దినమున; నారాయణాశ్రమంబు = నారాయణాశ్రమమున {నారాయణాశ్రమము - నారాయణ ఋషి యొక్క ఆశ్రమము}; కున్ = కు; చని = వెళ్ళి; ఋషి = మునుల; గణ = సమూహములతో; సమేతుండు = కూడి ఉన్నవాడు; ఐన = అయినట్టి; నారాయణఋషిన్ = నారాయణఋషిని; కనుంగొని = చూసి; నీవున్ = నీవు; నన్నున్ = నన్ను; అడిగిన = ప్రశ్నించిన; అట్ల = ఆ విధముగనే; ఆ = ఆ; మహాత్మునిన్ = గొప్పవానిని; అడిగినన్ = అడుగగా; అతండు = అతను; మున్ను = మునుపు; ఈ = ఈ; అర్థంబున్ = విషయమును; శ్వేతద్వీప = శ్వేతద్వీపమున; వాసులు = నివసించువారు; ఐన = అయినట్టి; సనకసనందనాది = సనకాది {సనకాదులు - 1సనకుడు 2సనందనుడు 3సనత్కుజాతుడు 4సనత్కుమారుడు}; దివ్య = దేవ; యోగి = ఋషి; ఇంద్రులు = ఉత్తములు; ప్రశ్నసలిపినన్ = చర్చించుకొనుచుండగ; వారల = వారి; కున్ = కి; సనందనుండు = సనందనుడు; చెప్పిన = చెప్పిన; ప్రకారంబు = విధముగా; నీ = నీ; కున్ = కు; ఎఱింగించెదను = తెలిపెదను; అని = అని; చెప్పన్ = చెప్పట; తొడంగె = మొదలిడెను; శయానుండు = పరుండి యున్నవాడు; ఐన = అయినట్టి; రాజ = రాజ; శ్రేష్ఠునిన్ = ఉత్తముని; తత్ = అతని; పరాక్రమ = పరాక్రమము; దక్షత = సమర్థతల; ఆది = మున్నగువాని; చిహ్నంబులను = గుర్తులను; నుతియించు = స్తోత్రములు చేయు; వంది = స్తుతిపాఠకుల; జనంబులు = సమూహము; చందంబునన్ = విధముగ; జగత్ = లోకములకు; అవసాన = ప్రళయకాల; సమయంబునన్ = సమయమునందు; అనేక = పెక్కు; శక్తి = శక్తులతో; యుతుండు = కూడినవాడు; ఐ = అయ్యి; యోగనిద్రా = యోగనిద్రలో; పరవశుండు = మునిగినవాడు; ఐన = అయినట్టి; సర్వేశ్వరుని = సర్వనియాకుని; వేదంబులు = వేదములు; స్తోత్రంబున్ = స్తుతించుట; చేయు = చేసెడి; విధంబున్ = విధానమును; నారాయణుండు = నారాయణుడు; నారదున్ = నారదుని; కున్ = కి; చెప్పినిన్ = చెప్పగా; తెఱంగు = విధమున; వినుము = వినుము; అని = అని; ఇట్లు = ఈ విధముగా; అనియె = పలికెను.

భావము:

ఇలా శుకమహర్షి చెప్పగా పరీక్షిత్తు ఆయనతో ఇలా అన్నాడు. "శుకమహర్షి! ఘటపటాదులలాగా నిర్దేశించటానికి వీలుగాకుండా సత్త్వాది గుణశూన్యమైన బ్రహ్మముతో సత్త్వాదిగుణాలకు లోబడిన వేదాలు ప్రవర్తించే విధానాన్ని చెప్పవలసింది" అని కోరాడు అందుకు శుకయోగీంద్రుడు

పరీక్షన్నరేంద్రునకు ఇలా చెప్పసాగాడు. "సకల చరాచరములందు సర్వాంతర్యామియై ఉండు భగవంతుడు సమస్త చేతన వర్గానికి జ్ఞానాన్ని ప్రసాదించేవాడు. కనుక వేదాదులు సర్వం ఆ పరమేశ్వరుని స్వరూప గుణ వైభవాలను స్తుతిస్తూ ఉంటాయి. అలాంటి శ్రుతిస్తోత్రం ఉపనిషత్తులతో సమానమైనది. ఎందరో మహర్షులు పూర్వం ప్రసాదించిన ఇది పరంపరాగతంగా అందుతోంది. దీనిని శ్రద్ధాపూర్వకంగా అనుసంధించే వారికి మోక్షం సులభ సాధ్యం అవుతుంది. దీనికి దృష్టాంతంగా నారాయణోపాఖ్యానము అనే ఒక పురాణకథ ఉంది. చెప్తాను, విను. పానుపుమీద పడుకుని ఉన్న రాజేంద్రుని పరాక్రమ సామర్థ్యాలను వందిమాగధులు కొనియాడేవిధంగా కల్పాంతసమయంలో అనేక శక్తులతో కూడుకొని యోగనిద్రలో ఉన్న సర్వేశ్వరుడిని వేదాలు స్తోత్రం చేసే పద్ధతి (శ్రుతిగీతలు) ఎలాంటిదో పూర్వం సనందుడనే ముని, శ్వేతదీప్తవాసులైన సనకాది మునులు పరస్పరం చర్చించుకునే సందర్భంలో విశదీకరించాడు. దానిని నారాయణముని తన దగ్గరకు విచ్చేసిన నారదుడికి చెప్పాడు. ఆ వృత్తాంతం వివరిస్తాను" అని శుకుడు పరీక్షత్తునకు ఇలా చెప్పసాగాడు.

10.2-1204-సీ.

"జయజయ హరి! దేవ! సకలజంతువులకు-

జ్ఞానప్రదుండవు గాన వారి

వలన దోషంబులు గలిగిన సుగుణ సం-

తానంబుగాఁ గొని జ్ఞానశక్తి

ముఖ్యషడ్గుణ పరిపూర్ణతఁ జేసి మా-

యాత్మవిశిష్టుండ వగుచుఁ గార్య

కారణాత్మకుడవై కడఁగి చరించుచు-

నున్న నీయందుఁ బయోరుహాక్ష!

10.2-1204.1-తే.

తివిరి యామ్నాయములు ప్రవర్తించుఁ గాన

ప్రకట త్రిగుణాత్మకం బైన ప్రకృతితోడి

యోగ మింతయు మాన్పవే! యోగిమాన

సాంబుజాత మధువ్రత!" యని నుతించి.

టీకా:

జయజయ = జయము జయము; హరి = కృష్ణా {హరి - ప్రళయకాలమున సకల లోకములను
లయింపజేసికొనువాడు, విష్ణువు}; దేవా = కృష్ణా {దేవుడు - దీవ్యత ఇతి ద్యౌః, ధాతువు, దివ్ విజిగీషా
స్వప్న కాంతి గతిషు.}; సకల = సమస్తమైన; జంతువుల్ = ప్రాణుల; కున్ = కు; జ్ఞాన = జ్ఞానమును;
ప్రదుండవు = ఇచ్చువాడవు; కాన = కాబట్టి; వారి = వారల; వలన = వలన; దోషంబులు = తప్పులు,
పొరపాట్లు; కలిగినన్ = కలిగినను; సుగుణ = మంచిగుణముల; సంతానంబు = సమూహము; కాన్
= ఐనట్లు; కొని = తీసుకొని; జ్ఞాన = జ్ఞానమునందు; శక్తి = సమర్థతలు; ముఖ్య = మొదలగు; షడ్గుణ =
షడ్గుణములచేత {షడ్గుణములు - 1జ్ఞానము 2విశ్వరూపము 3వీర్యము 4యశము 5శ్రీ 6వైరాగ్యము
ఇవి భగవంతుని షడ్గుణములు.}; పరిపూర్ణతన = పరిపూర్ణత్వము; చేసి = వలన; మా = మా యొక్క;
ఆత్మ = ఆత్మలలో; అవశిష్టుండవు = శేషించినవాడవు; అగుచున్ = ఔతు; కార్య = కార్యము
{కార్యము - ప్రపంచము}; కారణ = కారణములు(రెండు) {కారణము - ప్రపంచసృష్టికి కారణములు
ఐన అవ్యక్తము మహత్తు అహంకారము పంచతన్మాత్రలు పంచభూతములు}; ఆత్మకుండవు =
తానేఐనవాడవు {ఆత్మకుండవు - స్వరూపుడవు}; ఐ = అయ్యి; కడగి = పూని; చరించుచున్ =
వర్తించుచు; ఉన్న = ఉన్నట్టి; నీ = నీ; అందున్ = అందు; పయోరుహాక్ష = పద్మాక్ష, కృష్ణా.
తివిరి = యత్నించి; ఆమ్నాయములు = వేదములు; ప్రవర్తించున్ = ఉండును, పుట్టును; కానన్ =
కనుక; ప్రకట = ప్రసిద్ధములైన; త్రిగుణా = త్రిగుణముల {త్రిగుణములు - సత్త్వరజస్తమో గుణములు};
ఆత్మకంబు = కలది; ఐన = అయినట్టి; ప్రకృతి = మాయ; తోడి = తోటి; యోగమున్ = కూడికను;
ఇంతయున్ = ఇది అంతటిని; మాన్పవే = తొలగించుము; యోగి = ఋషుల యొక్క; మానస =
మనస్సులు అను; అంబుజాత = పద్మముల యందు; మధువ్రత = తుమ్మెదవంటివాడా; అని = అని;
నుతించి = స్తుతించి.

భావము:

"ఓ దేవ! శ్రీహరి! పద్మాక్షా! మహర్షి మానస విహారా! నీకు జయమగు గాక, నీవు సకల ప్రాణులకు
జ్ఞానాన్ని ప్రసాదించేవాడివి. కనుక, ఆ జీవుల వలన దోషాలు ఏమి కలిగిన మంచి

తనయులనుగానే స్వీకరిస్తావు. భాగవత సద్గుణైశ్వర్య సంపన్నుడవు కావున, మా అందరిలోను
ఆత్మరూపంతో ఉంటావు. కార్యకారణాత్మకుడవై ప్రవర్తిస్తుంటావు. నీ లోనే సకలవేదాలు
ప్రవర్తిస్తాయి. సత్త్వరజస్తమోగుణాలు అనే త్రిగుణాత్మక ప్రకృతితో మా కున్న బంధాన్ని ఛేదించు."
అని భగవంతుని కీర్తించి

10.2-1205-వ.

"అదియునుం గాక.

టీకా:

అదియునున్ = అంతే; కాక = కాకుండా.

భావము:

ఇంకా ఇలా పలుకసాగాడు.

10.2-1206-సీ.

పరమవిజ్ఞాన సంపన్ను లైనట్టి యో-
గీంద్రులు మహితనిష్ఠులై లీలఁ
బరిదృశ్యమానమై భాసిల్లు నిమ్మహీ-
పర్వత ముఖర ప్రపంచ మెల్ల
బరఁగ బ్రహ్మస్వరూపము గాఁగఁ దెలియుదు-
రైలమి నీవును జగద్విలయవేళ
నవశిష్టుడవు గాన ననఘ! నీ యందు నీ-
విపుల విశ్కోదయవిలయము లగు

10.2-1206.1-తే.

ఘట శరావాదు లగు మృద్వికారములు మృ
దాత్మకంబైన యట్లు పద్మాయతాక్ష!

తవిలి కారణరూపంబుఁ దాల్చి లీలఁ

గడఁగు నీయందు బుద్ధి వాక్యర్మములను.

టీకా:

పరమ = ఉత్కృష్టమైన; విజ్ఞాన = అనుభవజ్ఞానము యొక్క; సంపన్నులు = కలిమి కలవారు; ఐనట్టి = అయినట్టి; యోగి = ఋషి; ఇంద్రులు = ఉత్తములు; మహిత = గొప్ప; నిస్తంద్ర = పరాకులేని; లీలన్ = విధముగా; పరిదృశ్యమానము = చక్కగాకనబడుచున్నది; ఐ = అయ్యి; భాసిల్లున్ = ప్రకాశించునట్టి; ఈ = ఈ; మహీ = భూమి; పర్వత = కొండలు; ముఖర = మున్నగువానితోకూడిన; ప్రపంచము = జగత్తు; ఎల్లన్ = సర్వము; పరగన్ = ప్రకటముగా; బ్రహ్మ = పరబ్రహ్మయొక్క; స్వరూపము = ఆకృతి; కాగన్ = ఐనట్లు; తెలియుదురు = తెలిసికొందురు; ఎవమిన్ = సంతృప్తితో; నీవునున్ = నీవు; జగత్ = లోకమంతయు; విలయవేళన్ = ప్రళయకాలమందును; అవశిష్టండవు = మిగిలి ఉండువాడవు, శేషుడవు; కానన్ = కాబట్టి; అనఘ = పుణ్యస్వరూపుడా; నీ = నీ; అందున్ = అందు; ఈ = ఈ; విపుల = విస్తారమైన; విశ్వ = జగత్తు యొక్క; ఉదయ = సృష్టి; విలయములు = ప్రళయములు; అగున్ = కలుగును.

ఘట = కుండ; శరావ = మూకుడు; ఆదులు = మొదలగునవి; అగు = ఐన; మృతీ = మట్టి నుండి; వికారములు = మార్పుచెందినవి; మృతీ = మట్టి; ఆత్మకంబు = స్వరూపములే; ఐన = అయిన; అట్లు = ఆ విధముగానే; పద్మాయతాక్ష = కృష్ణా; తవిలి = పూని; కారణరూపంబున్ = జగత్కారణభూతము; తాల్చి = ధరించి; లీలన్ = విలాసముగా; కడగు = పూనునట్టి; నీ = నీ; అందున్ = అందు; బుద్ధిన్ = బుద్ధి యొక్క; వాక్ = పలుకుల యొక్క; కర్మములను = వ్యాపారమును.

భావము:

"ఓ మహానుభావ! కమలాక్షా! బ్రహ్మ విజ్ఞాన సంపన్నులైన పరమ యోగీశ్వరులు ప్రమత్తమైన విధంగా కనబడేది అయినట్టి భూమి, పర్వతాలు మున్నగు వాటి అన్నింటితో కూడి ఉన్న ఈ ప్రపంచాన్ని బ్రహ్మస్వరూపం గానే భావిస్తారు. ప్రళయకాలంలో నీవు ఒక్కడవే మిగిలి ఉంటావు. కుండలూ, మూకుళ్ళూ మొదలైనవన్నీ మట్టితో ఏర్పడి మృత్తికా రూపాలైనట్లే, విస్తారమైన ఈ విశ్వం మొత్తము పుట్టుక నాశము రెండూ నీ వల్లనే జరుగుతున్నాయి. ఈ సమస్త విశ్వానికీ నీవే కారణభూతుడవు. అట్టి నీ యందు వాక్యాయ కర్మల పూర్వకంగా....

10.2-1207-క.

అలవడఁ జేయుచు నుందురు

బలకొని యిలఁ బెట్టఁబడిన పదవిన్యాసం

బులు పతనకారణముగా

నలవున సేవించుచును గృతార్థులు నగుచున్.

టీకా:

అలవడజేయుచున్ = అలవాటు చేయుచు; ఉందురు = ఉంటారు; బలకొని = అతిశయించి; ఇలన్ = నేలపై; పెట్టబడిన = వేయబడిన; పదవిన్యాసంబులు = అడుగులు; పతన = పడుటకు, జారుటకు; కారణము = కారణము; కాన్ = అగునట్లు; అలవునన్ = నేర్పుతో; సేవించుచునున్ = కొలచుచు; కృతార్థులు = ధన్యులు; అగుచున్ = అగుచు.

భావము:

త్రికరణ శుద్ధిగా విజ్ఞానసంపన్నులు నీ యందే బుద్ధిని లగ్నంచేసి జన్మము ఎత్తడానికి పతనానికి కారణంగా గ్రహిస్తారు. త్రికరణశుద్ధిగా నిన్నే సేవిస్తూ కృతార్థులవుతారు.

10.2-1208-క.

లీలం బ్రాకృతపూరుష

కాలాదిక నిఖిలమగు జగంబుల కెల్లన్

మాలిన్య నివారక మగు

నీలలితకథాసుధాబ్ధినింగ్రుంకి తగన్.

టీకా:

లీలన్ = విలాసముగా; ప్రాకృత = మాయకు చెందినవి; పూరుష = పురుషులకు చెందినవి; కాల = కాలానికి చెందినవి; ఆదిక = మొదలైన; నిఖిలము = సమస్తము; అగు = ఐన; జగంబుల్ = లోకములు; కున్ = కు; ఎల్లన్ = అన్నిటికి; మాలిన్య = అజ్ఞానమును, మలినములను; నివారకము =

తొలగించునది; అగు = ఐన; నీ = నీ యొక్క; లలిత = మనోజ్ఞమైన; కథా = కథలు అను; సుధా = అమృతపు; అబ్దీన్ = సముద్రము నందు; క్రుంకి = మునిగి; తగన్ = బాగా.

భావము:

ప్రాకృతము, పురుషుడు, కాలములకు స్వరూప నిలయమైన ఈ ప్రపంచంలోని నిఖిల పాపాలనూ నివారించే సామర్థ్యం కల నీ మనోహర కథామృత సముద్రంలో మునిగి ధన్యులు అవుతారు.

10.2-1209-చ.

భరిత నిదాఘ తప్తుఁ డగు పాంథుఁడు శీతలవారిఁ గ్రుంకి దు
ష్కర మగు తాపముం దొరిగు కైవడి సంసరణోగ్రతాపమున్
వెరవునఁ బాయుచుండుదురు నిన్ను భజించుమహాత్మకుల్ జరా
మరణ మనోగదంబులఁ గ్రమంబునఁ బాయుట సెప్ప నేటికిన్?

టీకా:

భరిత = నిండు; నిదాఘ = వేసవి యందు; తప్తుడు = తాపము పొందినవాడు; అగు = ఐన;
పాంథుడు = బాటసారి; శీతల = చల్లని; వారిన్ = నీటి యందు; క్రుంకి = స్నానముచేసి; దుష్కరము
= ఓర్వరానిది; అగు = ఐన; తాపమున్ = తాపమును; తొరిగు = పోగొట్టుకొను; కైవడిన్ = విధముగ;
సంసరణ = సంసారము వలని; ఉగ్ర = భయంకరమైన; తాపమున్ = తాపత్రయములను
{తాపత్రయములు - 1ఆధ్యాత్మిక 2ఆధిదైవిక 3 ఆధిభౌతికములను తాపములు}; వెరవునన్ =
ఉపాయముగా; పాయుచుండుదురు = తొలగించు కొనుచుందురు; నిన్నున్ = నిన్ను; భజించు =
సేవించెడి; మహాత్మకుల్ = గొప్పవారు; జరా = ముసలితనము; మరణ = చావు; మనోగదంబులన్ =
మనోవ్యాధులను; క్రమంబునన్ = క్రమముగా; పాయుటన్ = తొలగించుకొనుటను; చెప్పనేటికిని =
వేరే చెప్పడం ఎందుకు.

భావము:

బాటసారి తీవ్రమైన వేసవి ఎండకి కలిగే పరితాపాన్ని, చన్నీళ్ళ స్నానం చేసి పోగొట్టుకుంటాడు. అదే విధంగా నిన్ను పూజించే మహాత్ములు సంసార దుర్భర తాపాన్ని నేర్పుతో తొలగించుకుంటారు. అలాంటప్పుడు మనోవ్యధ, ముసలితనము, మరణములను పోగొట్టుకుంటారని ప్రత్యేకంగా చెప్పనక్కరలేదు కదా.

10.2-1210-వ.

అదియునుం గాక.

టీకా:

అదియునున్ = అంతే; కాక = కాకుండా.

భావము:

అంతేకాకుండా.

10.2-1211-నీ.

అనయంబు దేహి నిత్యానిత్య సద్విల-

క్షణమునఁ బంచకోశవ్యవస్థ

నభివృద్ధిఁ బొరయుచు నందులోపల నున్న-

ప్రాణాన్నబుద్ధి విజ్ఞానమయము

లను చతుష్కోశంబు లవ్వల వెలుఁగొందు-

నానందమయుఁ డీవు గాన దేవ!

సురుచిర స్వప్రకాశుండవు నీ పరి-

రహము గల్గుటఁ జేసి కాదె ప్రకృతి

10.2-1211.1-తే.

మహా దహంకార పంచతన్మాత్ర గగన

పవన తేజోంబు భూ భూతపంచకాది

కలిత తత్త్వముల్ బ్రహ్మాండకార్య కరణ

మందు నెపుడు సమర్థంబు లగుటఁ జూడ.

టీకా:

అనయంబున్ = ఎల్లప్పుడు; దేహి = జీవుడు; నిత్యా = శాశ్వతము; అనిత్య = అశాశ్వతము అను; సత్ = శ్రేష్ఠమైన; విలక్షణమునన్ = విశిష్టలక్షణములు కల; పంచకోశ = అన్నకోశాదుల {పంచకోశములు - 1అన్నమయము 2ప్రాణమయము 3మనోమయము 4విజ్ఞానమయము 5ఆనందమయము};
వ్యవస్థన్ = వ్యవస్థలచేత; అభివృద్ధిన్ = పెరుగుటను; పొరయుచున్ = పొందుతు; అందు = దాని;
లోపలన్ = లోన; ఉన్న = ఉన్నట్టి; ప్రాణ = ప్రాణమయము; అన్న = అన్నమయము; బుద్ధి = బుద్ధిమయము; విజ్ఞాన = విజ్ఞాన; మయములు = మయములు; అను = అనెడి; చతుష్ = నాలుగు
(4); కోశంబుల = కోశములకు; అవ్వల = పైన; వెలుగొందు = ప్రకాశించెడి; ఆనందమయుడవు = ఆనందమయకోశ రూపుడవు; కాన = కాబట్టి; దేవ = భగవంతుడా; సు = మిక్కిలి; రుచిర = కాంతివంతమైన; స్వ = స్వయముగా; ప్రకాశుండవు = ప్రకాశించువాడవు; నీ = నీ యొక్క;
పరిగ్రహమున్ = అనుగ్రము; కల్గుటన్ = లభించుట; చేసి = చేతనే; కాదె = కదా; ప్రకృతి = అవ్యక్తము.
మహత్ = మహత్తు; అహంకార = అహంకారము; పంచతన్మాత్ర = పంచతన్మాత్రలు {పంచతన్మాత్రలు - 1శబ్ద 2స్పర్శ 3రూప 4రస 5గంధములు}; గగన = ఆకాశము; పవన = వాయువు; తేజంబు = అగ్ని;
అంబు = జలము; భూ = భూమి అను; భూతపంచక = పంచభూతములు; ఆది = మున్నగువానిచేత;
కలిత = కూడిన; తత్త్వముల్ = తత్త్వములు {తత్త్వములు - 1ప్రకృతి 2మహత్తు 3అహంకారము
మరియు పంచతన్మాత్రలు (5) భూతపంచకము (5)మున్నగునవి}; బ్రహ్మాండ = సృష్టిస్థితిలయములను, సమస్తజగత్తులలోని; కార్య = కార్యములను; కరణ = కావించుట; అందున్ = లో; ఎపుడున్ = ఎల్లప్పుడు; సమర్థంబులు = సామర్థ్యముకలవి; అగుటన్ = ఐఉంటుట; చూడన్ = తరచిచూసినచో.

భావము:

ప్రాణ, అన్న, బుద్ధి, విజ్ఞాన, ఆనందమయాలనే పంచకోశాల యొక్క శాశ్వతమూ అశాశ్వతమూ అనే లక్షణాల వలన జీవులు అభివృద్ధి పొందుతుంటాయి. ఈ పంచకోశాలలో చివరిదైన ఆనందమయకోశానికి చెంది ప్రాణమయ, అన్నమయ, బుద్ధిమయ, విజ్ఞానమయ నాలుగు కోశాలకు పరమై నీవు స్వయంప్రకాశుడవై వెలుగొందుతుంటావు. నీ అనుగ్రహం ఉన్నందు వలనే కదా ఈ ప్రకృతీ, మహత్తూ, అహంకారమూ; పంచతన్మాత్రలైన శబ్ద, స్పర్శ, రూప, రస, గంధాలూ; పంచభూతాలైన భూమీ, నీరు, అగ్ని, వాయువు, ఆకాశం మున్నగునవి అన్నీ ఈ సమస్త సృష్టి, స్థితి, లయ కార్యాలను సర్వ సమర్థంగా నిర్వహిస్తున్నాయి.

10.2-1212-క.

కోరి శరీరులు భవదను

సారంబున నిహపరైక సౌఖ్యంబులఁ బెం

పారంగ నందుచు నుందురు

ధీరజనోత్తము లనంగ దివిజారిహారా!

టీకా:

కోరి = ఆపేక్షించి; శరీరులు = జీవులు; భవత్ = నిన్ను; అనుసారంబునన్ = అనుసరించుటచేత; ఇహ = ఈ లోకములో; పర = పరలోకములో; ఏక = ముఖ్యమైన; సౌఖ్యంబులన్ = సుఖానుభవములను; పెంపారగన్ = అధికముగ; అందుచుందురు = పొందుతుంటారు; ధీరజన = జ్ఞానసంపన్నులైన వారిలో; ఉత్తములు = ఉత్తములు; అనంగన్ = అనగా; దివిజారిహారా = కృష్ణా {దివిజారి హరుడు - దేవతశత్రువు (రాక్షసు)లను సంహరించువాడు, విష్ణువు}.

భావము:

ఓ అసుర సంహారా! నామ రూప ధారులు నిన్ను భజిస్తూ ఇహపర సౌఖ్యాలను పొంది గొప్పవారని ప్రసిద్ధులు అవుతారు.

10.2-1213-ఆ.

నిన్ను ననుసరింప నేరని కుజనులు
పవనపూర్ణ చర్మభస్తి సమితి
యోజఁ జేయుచుందు ఉచ్చసనంబులు
బలసి యాత్మదేహభజను లగుచు.

టీకా:

నిన్నున్ = నిన్ను; అనుసరింపన్ = ఆరాధించుట; నేరని = తెలియని; కుజనులు = చెడ్డవారు; పవన
= గాలిచేత; పూర్ణ = నిండిన; చర్మభస్తి = తోలుతిత్తి; సమితి = సమూహము; యోజన్ = వలె;
చేయుచుందురు = చేస్తుంటారు; ఉచ్చసనంబులు = ఉచ్ఛానిశ్వాసములు; బలసి = అతిశయించి;
ఆత్మ = తమ; దేహ = శరీరమునే; భజనులు = ఆరాధించువారు; అగుచున్ = జెతు.

భావము:

గాలితో నిండిన తోలుతిత్తిలాంటి తమ శరీరం మీది మమకారంతో, నిన్ను సేవించని దుష్ట
మానవులు, ఉచ్ఛాస నిశ్వాసాలు నింపుకుంటూ ఆ దేహాన్నే తమ ఆత్మ అనుకుని భజిస్తూ
ఉంటారు.

10.2-1214-సీ.

దేవ! కొందఱు సూక్ష్మదృక్కు లైనట్టి మ-
హాత్మకు లుదరస్థుఁ డైన వహ్ని
గా మదిఁ దలఁతురు కైకొని మఱికొంద-
ఱారుణు లనుపేర నమరు ఋషులు
లీల సుషుమ్ననాడీ మార్గగతుఁడవై-
హృత్పదేశమునఁ జరించుచున్న
రుచి దహరాకాశ రూపిగా భావింతు-
రట్టి హృత్పద్మంబునందు వెడలి

10.2-1214.1-తే.

వితతమూర్ధన్యనాడికాగతుల నోలి

బ్రహ్మరంధ్రంబుఁ బ్రాపించి పరమపురుష!

సుమహితానందమయ పరంజ్యోతిరూపి

వైన నినుఁ బొంది మఱి పుట్ట రవని యందు.

టీకా:

దేవ = కృష్ణా (దేవుడు - స్వయంప్రకాశుడు, విష్ణువు); కొందఱు = కొంతమంది; సూక్ష్మదృక్కులు = సూక్ష్మదృష్టికలవారు; ఐనట్టి = అయిన; మహాత్మకులు = గొప్ప ఆత్మ కలవారు; ఉదరస్తుడు = మణిపూరకచక్రమున ఉండునట్టి; ఐన = అయిన; వహ్ని = అగ్నిహోత్రునిగా; మదిన్ = మనసునందు; తలతురు = ధ్యానించెదరు; కైకొని = చేపట్టి; మఱికొందఱు = మరికొంతమంది; ఆరుణులు = ఆరుణులు; అను = అనెడి; పేరన్ = పేరుతో; అమరు = ఉండెడి; ఋషులు = మునులు; లీలన్ = విలాసముగా; సుషుమ్నాడీ = సుషుమ్నాడి యొక్క (సుషుమ్నాడి మార్గము - రొమ్ము మొదలుకొని శిరస్సువరకు వ్యాపించుచున్న నాడీమార్గము); మార్గగతుడవు = వెడలినవాడవు; ఐ = అయ్యి; హృత్పదేశమునన్ = అనాహతచక్రము (హృత్పదేశము - హృదయస్థానము నందలి చక్రము, అనాహతము); చరించుచున్న = మెలగుచుండెడి; రుచిత్ = కాంతివంతమైన; అహరాకాశ = ఆకాశ; రూపి = స్వరూపముకలవాడు; కాన్ = ఐనట్లు; భావించురు = తలచెదరు; అట్టి = అటువంటి; హృత్పద్మంబున్ = అనాహతచక్రము; అందున్ = నుండి; వెడలి = బయలుదేరి.

వితత = విశాలమైన; మూర్ధన్య = నడినెత్తి; నాడికా = నరముల, నాడుల కూడలి; గతులన్ = మార్గమున; బ్రహ్మరంధ్రంబున్ = సహస్రారచక్రమును; ప్రాపించి = పొంది, చేరి; పరమపురుష = పురుషోత్తమ; సుమహిత = మిక్కిలి రమణీయమైన; ఆనందమయ = చిదానందరూపమైన; పరంజ్యోతి = పరబ్రహ్మ; రూపివి = స్వరూపముకలవాడవు; ఐన = అయిన; నినున్ = నిన్ను; పొంది = చేరి; మఱి = ఆ పైన; పుట్టరు = జన్మలన

భావము:

ఓ భగవంతుడా! మహితాత్మకులు "సూక్ష్మ దర్శనులు" నిన్ను గర్భంలో ఉన్న అగ్నిగా భావిస్తారు. ఋషీశ్వరులు "ఆరుణులు" సుషుమ్నానాడీ మార్గంలో సంచరిస్తూ హృదయ ప్రదేశంలో సంచరించే సూక్ష్మాకార రూపం కలవాడిగా నిన్ను తలుస్తారు. అట్టి హృదయపద్మం నుంచి వెలువడి మూర్ధన్య

నాడి ద్వారా బ్రహ్మారంధ్రం చేరుకుని, ఆనందమయ పరంజ్యోతి స్వరూపుడవు అయిన నిన్ను చేరి
ఆ అరుణులు ముక్తులు అవుతారు. వారికి మరల జన్మ అంటూ ఉండదు.

10.2-1215-వ.

మఱియు వివిధకాష్టాంతర్గతుం డయిన వాయుసఖుండు తద్గత దోషంబునం బొరయక
నిత్యశుద్ధుడై తరతమభావంబున వర్తించు చందంబున స్వసంకల్పకృతంబులయిన
విచిత్రశరీరంబులయందు నంతర్యామివై ప్రవేశించి తత్తద్విచిత్రయోనిగతంబైన హేయంబులం
బొరయక సకలాత్మ సమంబై బ్రహ్మాంబయిన నిన్ను నైహికాముష్మిక ఫలసంగమంబు లేక
విగతరజోగుణంబులందగిలి కొందఱు భజించుచుండుదు; రదియునుం గాక, దేవా! భవదీయ
సంకల్పాధీనంబులయిన శరీరంబులం బ్రవేశించియున్న జీవసమూహంబు నీకు శేషభూతం బని
తెలిసి కొందఱు భవనివారకం బయిన శ్రీమత్త్వచ్ఛరణారవిందంబులు సేవించి కృతార్థులగుదురు
మఱియును.

టీకా:

మఱియున్ = ఇంకను; వివిధ = నానా విధములైన; కాష్ట = కష్టల; అతర్గతుండు = లోపల
నుండువాడు; ఐన = అయిన; వాయుసఖుండు = అగ్నిహోత్రుడు; తత్ = వాటి; గత = అందలి;
దోషంబునన్ = దోషములను, వంకరలను; పొరయక = పొందకుండ; నిత్య = ఎల్లప్పుడును; శుద్ధుడు
= శుద్ధముగా నుండువాడు; ఐ = అయ్యి; తర = అధిక్యము; తమ = సర్వాధిక్య; భావంబునన్ =
లక్షణములతో; వర్తించున్ = మెలగెడి; చందంబునన్ = విధముగ; స్వ = తన యొక్క; సంకల్ప =
సంకల్పముచేత; కృతంబులు = చేయబడినవి; అయిన = ఐన; విచిత్ర = ఆశ్చర్యకరములైన;
శరీరంబులన్ = దేహముల; అందున్ = అందును; అంతర్యామివి = లోపల నుండువాడవు
{అంతర్యామి - జీవత్మలో నుండెడి పరమాత్మ}; ఐ = అయ్యి; ప్రవేశించి = చేరి; తత్తత్ = ఆయా; విచిత్ర
= విచిత్రములైన; యోని = గర్భము నందు; గతంబు = ఉండునవి; ఐన = అయిన; హేయంబులన్ =
దోషములను; పొరయక = పొందకుండ; సకల = సర్వమును; ఆత్మన్ = తనకు; సమంబు =
సమానముగా; ఐ = ఉండి; బ్రహ్మాంబు = పరబ్రహ్మతత్వము; అయిన = ఐన; నిన్నున్ = నిన్ను; ఐహిక
= ఇహలోకపు; ఆముష్మిక = పరలోకపు; ఫల = ప్రయోజనముల; సంగమంబు = సంబంధము; లేక =
లేకుండా; విగత = తొలగిన; రజోగుణంబులన్ = రజోగుణము లందు; తగిలి = ఆసక్తులై; కొందఱు =

కొంతమంది; భజియించుచున్ = సేవించుచు; ఉండుదురు = ఉంటారు; అదియున్ = అంతే; కాక = కాకుండ; దేవా = భగవంతుడా; భవదీయ = నీ యొక్క; సంకల్ప = సంకల్పమునకు; ఆధీనంబులు = లోబడినవి; అయిన = ఐన; శరీరంబులన్ = దేహము లందు; ప్రవేశించి = దూరి; ఉన్న = ఉన్నట్టి; జీవ = ప్రాణుల; సమూహంబున్ = సమూహములు; నీ = నీ; కున్ = కు; శేషభూతంబు = మిగిలి ఉండునవి; అని = అని; తెలిసి = తెలిసి; కొందఱు = కొంతమంది; భవ = పునర్జన్మల, సంసార; నివారకంబు = తొలగించునది; అయిన = ఐన; శ్రీమత్త్వత్ = మోక్షసంపద కలిగించెడి; చరణ = పాదములు అను; అరవిందంబులున్ = పద్మములు; సేవించి = కొలిచి; కృతార్థులు = ధన్యులు; అగుదురు = జెతారు; మఱియును = ఇంకను.

భావము:

దేవా! కణ్ణకు ఎన్ని వంకరలు ఉన్నా, కణ్ణలో అంతర్గతంగా ఉండే అగ్నిహోత్రునికి ఆ వంకరలు అంటవు కదా అలాగే. నీవు నీ సంకల్పానికి అనుగుణంగా విశిష్టంగా చిత్రించి ఆ శరీరాలలో అంతర్యామిగా ఉన్నప్పటికీ, ఆయా శరీరుల పాపాలు నీకు సోకవు. అటువంటి సర్వాంతర్యామివై సాక్షాత్తు పరబ్రహ్మమైన నిన్ను నిష్కాములై ఫలాపేక్షలేక రజోగుణాన్ని వదలిన కొందరు మహాత్ములు సేవిస్తూ ఉంటారు. తమ తమ ప్రాణదేహాలు నీ ఆధీనాలని తెలిసినవారు భగవంతుడవైన నీ పాదపద్మాలను ధ్యానించి భవరోగాలకు దూరులౌతారు.

10.2-1216-సీ.

అనఘ! దుర్గమమైన యాత్మతత్త్వంబు ప్ర-

వర్తించుకొఱకు దివ్యంబులైన

యంచిత రామకృష్ణాద్యవతారముల్-

భజియించియున్న నీ భవ్యచరిత

మను సుధాంభోనిధి నవగాహనము సేసి-

విశ్రాంతచిత్తులై వెలయుచుండి

మోక్షంబు బుద్ధినపక్ష్ఠింపనొల్లరు-

మఱియుఁగొందఱు భవచ్ఛరణపంక

జములఁ దగిలి పుణ్యతము లైన హంసల

వడువు నొంది భాగవతజనముల

నొనరువారు ప్రకట యోగిజనప్రాప్య

మైన ముక్తిఁ గోర రాత్మ లందు.

టీకా:

అనఘ = పుణ్యవంతుడా; దుర్గమము = పొందరానిది; ఐన = అయిన; ఆత్మ = పరమాత్మ; తత్త్వంబున్
= స్వరూపమునప; ప్రవర్తించు = వర్తిల్లచేయుట; కొఱకు = కోసము; దివ్యంబులు = దివ్యములు; ఐన
= అయినట్టి; అంచిత = చక్కటి; రామ = రామావతారము; కృష్ణా = కృష్ణావతారము; ఆది = మున్నగు;
అవతారముల్ = అవతారములు; భజించి = సేవించి; ఉన్న = ఉన్నట్టి; నీ = నీ యొక్క; భవ్య =
మంగళ, శుభకర; చరితము = చరిత్ర; అను = అనెడి; సుధ = అమృతము అను; అంభోనిధి =
సముద్రమునందు; అవగాహనము = మునుగుట, ఆకళించుకొనుట; చేసి = చేసి; విశ్రాంత =
నెమ్మదినిొందిన; చిత్తులు = మనసులుకలవారు; ఐ = అయ్యి; వెలయుచుండి = ప్రకాశించుచుండి;
మోక్షంబున్ = ముక్తిని; బుద్ధిన్ = మనసునందు; అపేక్షింపన్ = కోరుటకూడ; ఒల్లరు =
అంగీకరించరు; మఱియున్ = ఇంకను; కొందఱు = కొంతమంది; భవత్ = నీ యొక్క; చరణ =
పాదములు అను; పంకజములన్ = పద్మములందు; తగిలి = ఆసక్తులై.

పుణ్యతములు = సర్వోత్తమపుణ్యులు; ఐన = అయిన; హంసలు = పరమహంసల; వడువున్ =
విధమును; ఒంది = పొంది; భాగవత = భాగవతులు ఐన; జనములన్ = వారిని; ఒనరువారు =
కూడి ఉండు వారు; ప్రకట = ప్రసిద్ధులైన; యోగి = ఋషుల; జన = సమూహముచేత; ప్రాప్యము =
పొందదగినది; ఐన = అయిన; ముక్తిన్ = మోక్షమును; కోరరు = కోరుకొనరు; ఆత్మలు = మనసులు;
అందున్ = లోను.

భావము:

పుణ్యాత్మా! నీ ఆత్మతత్త్వం తెలియుట బహుళతర కష్టసాధ్యమైనది. అట్టి ఆ ఆత్మతత్త్వం
వ్యక్తమయ్యేలా రామకృష్ణాది అవతారాలు ధరిస్తావు. అటువంటి నీ దివ్యచరిత్ర అనే

అమృతసాగరంలో స్నానమాడినవారు శాంతించిన చిత్తములు పొందుతారు. వారు ముక్తిని కూడా కోరరు. నీ పాదపద్మాలనే ధ్యానిస్తూ పరమహంసల్లా ప్రవర్తించే భాగవతశిఖామణులు కొందరు మహా యోగి వరేణ్యులు పొందే మోక్షమును ఆశించను కూడ ఆశించరు.

10.2-1217-ఉ.

కొందలు నీ శరీరము ల**కుం**రితభక్తి భవద్వశంబులై

చెందగ నీ పదాబ్జములు **సేరి** భజించుచుఁ దత్సఖాత్ములై

యుందురు కొందఱీ తనువు **లో**లి ధరించి భవత్పదాబ్జముల్

పొందుగఁ గొల్వలేక నిలఁ **బుట్టు**చుఁ జచ్చుచు నుండు రవ్యయా!

టీకా:

కొందలు = కొంతమంది; ఈ = ఈ యొక్క; శరీరములన్ = భౌతిక దేహములను; అకుంరిత = మొక్కవోని; భక్తిన్ = భక్తితో; భవత్ = నీకు; వశంబులు = ఆధీనములు; ఐ = అయ్యి; చెందగన్ = పొందగా; నీ = నీ యొక్క; పద = పాదములు అను; అబ్జములన్ = పద్మములను; చేరి = చేరి; భజించుచున్ = సేవించుచు; తత్ = ఆ యొక్క; సుఖ = సుఖముతోడి; ఆత్ములు = మనసులు కలవారు; ఐ = అయ్యి; ఉందురు = ఉంటారు; కొందలు = కొంతమంది; ఈ = ఈ యొక్క; తనువులు = భౌతిక దేహములను; ఓలిన్ = క్రమముగా; ధరించి = తాల్చి; భవత్ = నీ యొక్క; పద = పాదములు అను; అబ్జముల్ = పద్మములను; పొందుగన్ = చక్కగా; కొల్వ = సేవించ; లేక = లేకుండా; ఇలన్ = భూమిమీద; పుట్టుచున్ = పునర్జన్మము లొందుచు; ఉందురు = ఉంటారు; అవ్యయా = కృష్ణా {అవ్యయుడు - వ్యయము లేనివాడు, విష్ణువు}.

భావము:

అవ్యయా! భగవంతుడ! శరీరధారులు సర్వులూ నీ అంశభూతములే యని ఎఱిగిన కొందరు సదా నీ పాదపద్మాలను సేవిస్తూ పరమానందం చెందుతారు. మఱికొందరు శరీరధారులు నీ పాదపద్మాలను భజించలేక ఈ లోకంలో పుడుతూ చస్తూ ఉంటారు.

10.2-1218-చ.

యమ నియమాది యోగమహితాత్మకులైన మునీంద్రులున్ విరో

ధమునఁ దలంచు చైద్యవసుధావర ముఖ్యనృపుల్ ఘణీంద్ర భో

గము లన నొప్పు బాహువులు గల్గిన నిన్ను భజించు గోపికల్

క్రమమున నేమునున్ సరియ కామె భవత్కృప కంబుజోదరా!

టీకా:

యమ = యమము {అష్టాంగయోగము - 1యమము 2నియమము 3ప్రాణాయామము
4ప్రత్యాహారము 5ధ్యానము 6ధారణ 7మననము 8సమాధి}; నియమ = నియమము; ఆది =
మున్నగు; యోగ = యోగాభ్యాసములచేత; మహిత = శుద్ధములైన; ఆత్మకులు = మనసులు
కలవారు; ఐన = అయిన; ముని = ముని; ఇంద్రులున్ = ఉత్తములూ; విరోధమునన్ =
శత్రుత్వముచేత; తలంచు = తలచుకొనెడి; చైద్యవసుధావర = శిశుపాలుడు {చైద్యవసుధావరుడు -
చేదిదేశపు రాజు, శశిపాలుడు}; ముఖ్య = మున్నగు; నృపుల్ = రాజులూ; ఘణీ = పాములలో; ఇంద్ర =
శ్రేష్ఠుల; భోగములనన్ = దేహములు; అనన్ = అనగా; ఒప్పు = సరిపోలి ఉండు; బాహువులున్ =
చేతులు; కల్గిన = కలిగినట్టి; నిన్నున్ = నిన్ను; భజించు = సేవించెడి; గోపికల్ = గొల్ల యువతులూ;
క్రమమునన్ = అదే వరుసలో; నేమునున్ = మేము; సరియ = సమానులమే; కామె = కదా; భవత్ =
నీ యొక్క; కృప = దయ; కున్ = కు; అంబుజోదర = కృష్ణా.

భావము:

జితేంద్రియులూ పరమశాంతమూర్తులూ అయిన యోగులూ; శత్రుభావంతో నిన్ను తలపోసే
శిశుపాలాది రాజన్యులూ; ఆదిశేష నాగుని పోలిన బాహువులతో నిండైన నిన్ను భక్తితో
ఆరాధించే గోపికలూ; తరువాత మేమూ; నీ దివ్యమైన కృపకు సమానంగా పాత్రులం కావటంలో
సందేహం లేదు.

10.2-1219-మ.

అరవిందాక్ష! భవత్స్వరూప మిలఁ బ్రత్యక్షంబునం గాన నె

వ్వరికిం బోలదు శాస్త్రగోచరుడవై వర్తింతు వీ సృష్టి ముం

దర సద్రాపుండవైన నీ వలననే ధాత్రాద్యమర్తుల్ జనిం

చిరి నిన్నంతకు మున్నెఱుంగఁ గలమే చింతింప నేమచ్యుతా!

టీకా:

అరవిందాక్ష = కృష్ణా {అంబుజోదరుడు - పద్మము నాభియందు కలవాడు, విష్ణువు}; భవత్ = నీ
యొక్క; స్వరూపము = స్వరూపము; ఇలన్ = భూమిమీద; ప్రత్యక్షంబునన్ = కనుల కెదురుగా;
కానన్ = చూచుటకు; ఎవ్వరి = ఏ ఒక్కరికి; కిన్ = కిని; పోలదు = శక్యము కాదు; శాస్త్ర = శాస్త్ర
జ్ఞానము లందు; గోచరుండవు = తోచువాడవు; ఐ = అయ్యి; వర్తింతువు = మెలగుదువు; ఈ = ఈ
యొక్క; సృష్టి = ప్రపంచము; ముందరన్ = మునుపు; సద్రాపుండవు = చెడని బ్రహ్మ స్వరూపము;
ఐన = అయిన; నీ = నీ; వలననే = వలన మాత్రమే; ధాత్ర = బ్రహ్మదేవుడు; ఆది = మున్నగు;
అమర్తుల్ = దేవతలు; జనించిరి = పుట్టిరి; నిన్నున్ = నిన్ను; అంతకు = దానికి; మున్ను = ముందు;
ఎఱుంగగలమే = తెలిసికొనగలమా, లేము; చింతింపన్ = విచారించినచో; నేము = మేము; అచ్యుతా
= కృష్ణా {అచ్యుతుడు - చ్యుతము లేనివాడు, విష్ణువు}.

భావము:

అంబుజాక్ష! ఈ లోకంలో ఎవరికీ నీ అసలైన స్వరూపాన్ని ప్రత్యక్షంగా చూడటం సాధ్యం కాదు.
నీవు శాస్త్ర గోచరుడవు అయి ఉంటావు. ఈ సృష్టికి పూర్వం సత్తు రూపంలో వెలుగొందు పరమాత్మ
స్వరూపుడవైన నీ వలననే బ్రహ్మాది దేవతలు ప్రభవించారు. అటువంటి బ్రహ్మాదుల సృష్టికి
ముందరి ఆ సచ్చిదానంద స్వరూపాన్ని మేము తెలుసుకోలేము.

10.2-1220-వ.

అట్టి నిన్ను బరమాణుకారణవాదులైన కణ్వ గౌతమాదులును, బ్రహ్మకతి కారణవాదులయిన
సాంఖ్యులును, దేహాత్మవాదులయిన బౌద్ధులును, వివిధంబులైన కుతర్కంబులచేతం
బరస్వరావ్యాహతంబులైన మతంబులు దమతమ కుతర్కవాదంబుల సమర్థించుచు నిన్ను
దెలియలేరు; మహాభాగ్యవంతులయిన యోగీంద్రులకు నీవు ప్రత్యక్షం బైన నివి యన్నియు
నసత్యంబు లని కానవచ్చు; వెండియుఁ గొందఱి సచరాచర వస్తుజాతంబులకు నంతర్యామివై
సర్వంబు నీవ యగుటం దెలియలేక నిత్యం బనియు, ననిత్యం బనియు విపరీతబుద్ధిం

దెలియుదురు; గాని భవదీయ దివ్యతత్త్వంబు నిక్కంబుగఁ దెలియజాలరు; కొందఱు
జగచ్చరీరుండవుగాన జగద్రూపకుండవైన నిన్నుం గటకమకుటకర్ణికాది వివిధ
భూషణభేదంబులం గనకంబు నిజస్వరూపంబు విడువక వర్తించు చందంబున
జగద్వికారానుగతుండ వయ్యును నిఖిల హేయప్రత్యనీక కల్యాణగుణాత్మకుండవై యుండుదు వని
యాత్మ విదులయిన వారు దెలియుదు; రదియునుం గాక.

టీకా:

అట్టి = అటువంటి; నిన్నున్ = నిన్ను; పరమాణుకారణ వాదులు = కణవాదులు
{పరమాణుకారణవాదులు - పరమాణు స్వరూపుడే పరబ్రహ్మ జగత్తుకి మాలకారణభూతుడు
అనెడివారు}; ఐన = అయినట్టి; కణ్వ = కణ్వుడు {అణువు - శ్లో. జాలసూర్యమరీచిస్థం యచ్ఛసూక్ష్మ
తమంరజః, తస్య షష్టాష్టమో భాగస్త్యణురిత్యభి ధీయతే. తస్య షష్టాష్టమోభాగః పరమాణుః
ప్రకీర్తితః. తా. కిటికీ కన్నం లోనుండి వచ్చెడి సూర్యకిరణంలోని చిన్న దుమ్ము కణంలో
ఆరవైలోఎనిమిదవ (షష్ట - అరవై కనుక 60x8, 480వ వంతు) పాలు అణువు. ఆ అణువులో
ఆరవైఎనిమిదవ పాలు (60x8, 480వ వంతు)పరమాణువు.}; గౌతమ = గౌతముడు; ఆదులును =
మొదలగువారు; ప్రకృతికారణవాదులు = ప్రకృతివాద మతస్థులు {ప్రకృతికారణ వాదులు - అవ్యక్త
నామక ప్రకృతియే మూల కారణభూతము అనెడివారు}; ఐన = అయినట్టి; సాంఖ్యులును =
సాంఖ్య మతస్థులు; దేహ = దేహమే; ఆత్మ = తాము; ఆదులు = అనెడివారు; అయిన = ఐన;
బౌద్ధులును = బౌద్ధమతస్థులు; వివిధంబులున్ = నానా విధములు; ఐన = అయిన; కుతర్కంబులన్
= చెడ్డ తర్కముల; చేతన్ = చేత; పరస్పర = ఒండొరులచేత; అవ్యాహతంబులు = పెద్దతేడాలేనివి
{అవ్యాహతంబులు - అవ్యవహితములైనవి, వ్యవహితము (వ్యవధానమైనవి, తేడాకలవి) కానివి};
అయిన = ఐన; మతంబులున్ = మార్గములలో; తమతమ = వారివారి; కుతర్క = కుత్సిత తర్కపు;
వాదంబులన్ = వాదములతో; సమర్థించుచున్ = సమర్థించుకొనుచు; నిన్నున్ = నిన్ను; తెలియ =
తెలిసికొన; లేరు = చాలరు; మహా = గొప్ప; భాగ్యవంతులు = అదృష్టవంతులు; అయిన = ఐన; యోగి
= ఋషి; ఇంద్రుల్ = ఉత్తముల; కున్ = కు; నీవు = నీవు; ప్రత్యక్షంబు = ఎదురుగా కనబడువాడవు;
ఐనన్ = అయినచో; ఇవి = ఇవి; అన్నియున్ = అన్నీ; అసత్యంబులు = నిజమైనవి కాదు; అని = అని;
కానవచ్చున్ = తెలియవచ్చును; వెండియున్ = ఇంకను; కొందఱు = కొంతమంది; సచరాచర =
సర్వప్రాణుల, చేతన; వస్తు = అచేతన వస్తువుల; జాతంబుల్ = సమూహముల; కున్ = కు;

అంతర్యామివి = లోనుండువాడవు {అంతర్యామి - విష్ణువు, శ్రుతి. అంతర్బహిశ్చ తత్సర్వం వ్యాప్య
నారయణ స్థితః; ఐ = అయ్యి; సర్వంబున్ = సమస్తము; నీవ = నీవే; అగుటన్ = ఐ ఉండుటను;
తెలియన్ = తెలిసికొన; లేక = చాలక; నిత్యంబు = సత్తు; అనియున్ = అని; అనిత్యంబు = చిత్తు;
అనియున్ = అని; విపరీత = వ్యతిరిక్త; బుద్ధిన్ = బుద్ధితో; తెలియుదురు = అనుకొనెదరు; కాని =
కాని; భవదీయ = నీ యొక్క; దివ్య = అప్రాకృత, దివ్యమైన; తత్త్వంబున్ = తత్త్వమును; నిక్కంబుగన్ =
నిజానికీ; తెలియన్ = తెలిసికొన; చాలరు = సమర్థులు కారు; కొందఱు = కొంతమంది; జగత్ =
లోకమే; శరీరుండవు = దేహముగా కలవాడవు; కానన్ = కాబట్టి; జగత్ = లోకమే; రూపకుండవు =
స్వరూప మైనవాడవు; ఐన = అయినట్టి; నిన్నున్ = నిన్ను; కటక = చేతికడియములు; మకుట =
కిరీటములు; కర్ణిక = కర్ణాభరణాలు, దుద్దులు; ఆది = మున్నగు; వివిధ = నానా విధములైన; భూషణ
= అలంకారముల; భేదంబులన్ = వేర్పాటుల వలన; కనకంబు = బంగారము; నిజ = తన;
స్వరూపంబున్ = ఆకృతిని; విడువక = వదలకుండ; వర్తించున్ = నడచెడెడి; చందంబునన్ =
విధముగా; జగత్ = లోకము యొక్క; వికార = మార్పులను; అనుగతుండువు = అనుసరించి
పోవువాడవు; అయ్యును = అయినప్పటికిని; నిఖిల = సమస్తమైన; హేయప్రత్యనీక = రోతపుట్టించని;
కల్యాణ = శుభకరమైన; గుణ = గుణములు; ఆత్మకుండవు = స్వరూపములైన వాడవు; ఐ = అయ్యి;
ఉండుదువు = ఉండెదవు; అని = అని; ఆత్మవిదులు = బ్రహ్మతత్వవేత్తలు; అయిన = ఐన; వారున్ =
వారు; తెలియుదురు = తెలిసికొందురు; అదియునున్ = అంతే; కాక = కాకుండ.

భావము:

పరమాణువులే ఈ సృష్టికి కారణమని భావించే కణ్వ గౌతమాదులు, ప్రకృతే కారణమని వాదించే
సాంఖ్యులు, దేహాత్మ వాదులు అయిన బౌద్ధులు మున్నగు వారు తమ తమ పరస్పర విరుద్ధము
లైన కుతర్కాలతో కొట్టుమిట్టులాడుతూ అట్టి సచ్చిదానంద స్వరూపుడవైన నిన్ను తెలుసుకోలేరు;
నిన్ను సాక్షాత్కరించుకున్న మాహా భాగ్యవంతులు అయిన పరమ యోగులకు ఈ సృష్టిలో నీవు
తప్ప ఇతర పదార్థాలు సమస్తము అసత్యాలు అనిపిస్తాయి; చరాచర ప్రపంచం అంతటా ఉండే
నిన్ను సక్రమంగా తెలుసుకోలేక కొందరు విపరీత బుద్ధులతో నిత్యానిత్య వాదాలు
వాదించుకుంటూ ఉంటారే తప్ప నీ నిజస్వరూపాన్ని తెలుసుకోలేరు; కటక కంకణ కిరీటాది
నానావిధ భూషణాలలో సువర్ణం తన స్వరూపాన్ని విడువక వర్తించునట్లు నీవు విశ్వాత్ముడవు,

సమస్త కల్మషాలకు అతీతుడవు, శుభరూపుడవు, కల్యాణ గుణాత్మకుడవు అని ఆత్మతత్వం తెలిసినవారే తెలుసుకుంటారు. అంతేకాకుండా...

10.2-1221-మ.

వనజాతాక్ష! భవత్పదాబ్జయుగ సేవాసక్తు లైనట్టి య

జ్ఞనముల్ మృత్యుశిరంబుదన్ని ఘనసంసారాంబుధిన్ దాటి పా

వనులై లోకములుం బవిత్రములుగా వర్తించుచున్ నిత్య శో

భనమై యొప్పెడి ముక్తి బొందుదురు శుంభద్వైభవోపేతులై.

టీకా:

వనజాతాక్ష = పద్మాక్ష, కృష్ణా; భవత్ = నీ యొక్క; పాద = పాదములు అను; అబ్జ = పద్మముల; యుగ = జంట యందు; సేవా = కొలచుట యందు; ఆసక్తులు = ఆసక్తికలవారు; ఐనట్టి = అయినట్టి; ఆ = అట్టి; జనముల్ = వారు; మృత్యు = చావును; శిరంబుదన్ని = జయించి; ఘన = మిక్కుటమైన; సంసార = సంసారము అను; అంబుధిన్ = సముద్రమును; దాటి = తరించి; పావనులు = పవిత్రులు; ఐ = అయ్యి; లోకములున్ = లోకులు అందరిని; పవిత్రములు = పరిశుద్ధులు; కాన్ = అగునట్లు; వర్తించుచున్ = మెలగుచు; నిత్య = శాశ్వతములైన; శోభనము = శుభములతో; ఒప్పడి = చక్కటి; ముక్తిన్ = మోక్షమును; పొందుదురు = పొందుతారు; శుంభత్ = మేలైన; వైభవ = వైభవములతో; ఉపేతులు = కూడుకొన్నవారు; ఐ = అయ్యి.

భావము:

ఓ దేవా! పరమ భాగవతులు సదా నీ పాదసేవలో నిమగ్నులు అయి ఉంటారు. వారు మృత్యువును జయించి; భవసాగారాన్ని తరించి; జననమరణ పరంపరలకు గురికాక; పవిత్రులై లోకాలను పవిత్రం చేస్తూ; మహద్వైభవములతో ముక్తిని అందుకుంటారు.

10.2-1222-మ.

మిము సద్భక్తి భజింపనొల్ల కిల దుర్మేధం బ్రవర్తించు నీ

చమతివ్రాతము నేర్పునం బసులఁ బాశ్రేణి బంధించు చం

దమునం బెక్కగు నామరూపములచేతన్ వారి బంధించి దు

ర్గమ సంసారపయోధిఁ ద్రోతువు దళత్కంజాతపత్రేక్షణా!

టీకా:

మిమున్ = మిమ్ములను; సత్ = మంచి; భక్తిన్ = భక్తితో; భజింపన్ = సేవించుటకు; ఒల్లక = అంగీకరించకుండ; ఇలన్ = భూలోకమున; దుర్మేధన్ = దుష్టబుద్ధితో; ప్రవర్తించు = మెలగెడి; నీచ = అల్ప; మది = బుద్ధి కలవారి; వ్రాతమున్ = సమూహమును; నేర్పునన్ = ఉపాయముతో; పసులన్ = పశువులను; పాశ = ముకుతాడులతో; బంధించు = కట్టివేయు; చందమునన్ = విధముగా; పెక్కు = అనేకములు; అగు = ఐన; నామ = పేర్లు; రూపముల = ఆకృతుల; చేతన్ = చేత; వారిన్ = వారిని; బంధించి = కట్టివేసి; దుర్గమ = దాటరాని; సంసార = సంసారము అను; పయోధిన్ = సముద్రము నందు; త్రోతువు = పడద్రోయుదువు; దళత్కంజాతపత్రేక్షణ = పద్మాక్ష, కృష్ణా.

భావము:

వికసించిన కలువరేకుల వంటి కన్నులు కల మహాత్మా! నిను భక్తితో సేవించకుండా దుర్మదాంధులై ప్రవర్తించేవారిని పశువులను బంధించినట్లు నామరూపాలతో బంధించి సంసారం అనే సముద్రంలో పడదోస్తావు.

10.2-1223-వ.

దేవా! కర్మమూలంబు లయిన పాణి పాదంబులు లేనివాడవయ్యును స్వతంత్రుడవు గావున బ్రహ్మాదులు భవత్పరతంత్రులై యుండుదురు; స్థిర చర రూపంబులుగల చేతనకోటికి నీవు సర్వవిధనియంతవు; గావున నీ కృపావలోకనంబుగల వారికి మోక్షంబు కరస్థితంబై యుండు; భవత్కృపావలోకనంబు లేని దుష్టాత్ములు దుర్గతిం గూలుదు; రట్టి జీవులు దేవతిర్మజ్జనుష్యస్థావరాది శరీరంబులు సొచ్చి యణురూపులై యుండు; రందును నీ వంతరాత్మ వగుచు నుండువు; మఱియును.

టీకా:

దేవా = స్వామీ; కర్మ = కర్మములకు; మూలంబులు = సాధనములు; అయిన = ఐనట్టి; పాణిన్ =
చేతులు; పాదంబులున్ = కాళ్ళు; లేని = లేనట్టి; వాడవు = వాడవు; అయ్యున్ = అయినప్పటికిని;
స్వతంత్రుడవు = సర్వస్వతంత్రుడవు; కావునన్ = కాబట్టి; బ్రహ్మ = బ్రహ్మదేవుడు; ఆదులు =
మొదలగువారు; భవత్ = నీకు; పరతంత్రులు = ఆధీనులు; ఐ = అయ్యి; ఉండుదురు = ఉంటారు; స్థిర
= స్థావర, అచర; చర = జంగమ, చర; రూపంబులున్ = రూపములు, దేహములు; కల = కలిగిన;
చేతన = ప్రాణి; కోటి = సమస్తమునకు; కున్ = కు; నీవు = నీవు; సర్వవిధ = అన్ని రకములుగను;
నియంత్రు = నియమించువాడవు, నాయకుడవు; కావునన్ = కాబట్టి; నీ = నీ యొక్క; కృపా =
దయతోడి; అవలోకనంబున్ = చూపులు; కల = పొందిన; వారిన్ = వారల; కిన్ = కు; మోక్షంబు =
ముక్తి; కర = అరచేతిలో; స్థితంబు = ఉన్నది; ఐ = అయ్యి; ఉండున్ = ఉండును; భవత్ = నీ యొక్క;
కృపా = దయతోడి; అవలోకనంబున్ = చూపు; లేని = పొందలేని; దుష్టాత్ములు = దుష్టబుద్ధులు;
దుర్గతిన్ = నరకము నందు; కూలుదురు = పడిపోవుదుర; అట్టి = అటువంటి; జీవులు = ప్రాణులు;
దేవ = దేవతల; తిర్యక్ = జంతువుల; మనుష్య = మానవుల; స్థావర = వృక్షముల; ఆది =
మున్నగువాని; శరీరంబులున్ = దేహములను; చొచ్చి = ప్రవేశించి; అణు = అణువులవంటి;
రూపులు = స్వరూపములు కలవారు; ఐ = అయ్యి; ఉండురు = ఉండెదరు; అందునున్ = వాటిలో;
నీవు = నీవు; అంతరాత్మ = లోపలలుండెడి ఆత్మవు; అగుచున్ = జెతు; ఉండువు = ఉండెదవు;
మఱియునున్ = ఇంతే కాకుండ.

భావము:

ఓ దేవాదిదేవా! పాణి పాదములు కర్మ మూలములు. అట్టివి లేని నిర్వికారుడవు
సర్వస్వతంత్రుడవు అయిన నీకు బ్రహ్మాదులు వశులు అయి ఉంటారు. ఈ చరాచర ప్రపంచము
సమస్తానికి నీవే ప్రభువవు, నియామకుడవు. కనుక నీ కృపాపాత్రులకు మోక్షం కరతలామలకము
అవుతుంది. నీ దయకు పాత్రులు కాని దుష్టాత్ములు దుర్గతిపాలై బహువిధ దేవ, నర, జంతు, వృక్షాది
శరీరాలు ధరిస్తూ అణురూపులు జెతూ ఉంటారు. అలాంటివారిలోనూ అంతరాత్మవై నీవు
ఉంటావు. అంతే కాకుండా.....

మదిఁదల పోయఁగ జల బు

ద్బుదములు ధరఁ బుట్టి పొలియు పోలిక గల యీ

త్రిదశాది దేహములలో

వదలక వర్తించు నాత్మవర్గము నోలిన్.

టీకా:

మదిన్ = మనసు నందు; తలపోయగన్ = తరచి చూసుకొనినచో; జల = నీటి; బుద్బుదములున్ = బుడగలు; ధరన్ = భూలోకమున; పుట్టి = పుట్టి; పొలియు = నశించు; పోలిక = విధము; కల = కలిగిన; ఈ = ఈ; త్రిదశ = దేవతలు; ఆది = మొదలగు; దేహములు = శరీరములు; లోన్ = అందు; వదలక = విడువకుండ; వర్తించు = మెలగెడి; ఆత్మ = జీవాత్మల; వర్గమున్ = సమూహమును; ఓలిని = క్రమముగా.

భావము:

బుద్ధిపూర్వకంగా ఆలోచించి చూస్తే, నీళ్ళల్లో బుడగలు పుట్టి నశించే విధంగా దేవతాదుల దేహాల్లో విడువక ప్రవర్తిస్తూ ఉంటారు ఈ సకల ఆత్మలు.

10.2-1225-ఆ.

ప్రళయవేళ నీవు భరియింతు వంతకుఁ

కారణంబ వగుటఁ గమలనాభ!

భక్తపారిజాత! భవభూరితిమిరది

నేశ! దుష్టదైత్యనాశ! కృష్ణ!

టీకా:

ప్రళయలవేళన్ = ప్రళయకాలమున; నీవు = నీవు; భరియింతువు = భరించెదవు; అంత =

సమస్తమైన సృష్టి; కున్ = కిని; కారణంబవు = మూలకారణుడవు; అగుటన్ = ఔటచేత; కమలనాభ

= కృష్ణా; భక్త = భక్తులకు; పారిజాత = కల్పవృక్షమైనవాడా; భవ = సంసారము అను; భూరి = గొప్ప;

తిమిర = చీకట్లకు; దినేశ = సూర్యుడైనవాడా {దినేశుడు - పగలుకు ప్రభువు, సూర్యుడు}; దుష్ట =
దుర్మార్గులైన; దైత్య = రాక్షసులను; నాశ = నాశము చేయువాడా; కృష్ణా = కృష్ణా.

భావము:

శ్రీకృష్ణా! భక్తులపాలిటి పారిజాతమ! భవబంధాలను విదూర! దుష్టశిక్షక! సమస్తమునకు
కారణభూతుడవైన నీవు, అటువంటి శరీరాల్లో అంతరాత్మవై వర్తించి, ప్రళయ కాలంలో వాటిని ఆ
సకలాత్మలను అన్నింటిని నీలో లీనం చేసుకుంటావు.

10.2-1226-చ.

అనఘ! జితేంద్రియస్ఫురణ **అ**యును జంచలమైన మానసం
బను తురగంబు బోధమహితాత్మ వివేకపు నూలి త్రాట న
ల్లన గుదియంగఁ బట్టను ద**లం**చుచు ముక్తి కుపాయలాభ మే
యనువును లేమికిన్ వగల **నం**దెడు నాత్మలువో తలంపఁగన్.

టీకా:

అనఘ = పాపరహితుడా; జిత = జయింపబడిన; ఇంద్రియ = ఇంద్రియములు; స్ఫురణలు =
తోచువారు; అయును = అయినప్పటికిని; మానసంబు = మనస్సు; అను = అనెడి; తురగంబున్ =
గుట్టమును; బోధన్ = జ్ఞానముచేత; మహితాత్మన్ = పరమాత్మను; వివేకపు = తెలిసికొనుట అనెడి;
నూలిత్రాటను = కళ్యాణముచేత; అల్లన = మెల్లిగా; కుదియన్ = అణగి ఉండునట్లు; పట్టన్ =
పట్టుకొనవలెనని; తలంచుచున్ = అనుకొనుచు; ముక్తి = మోక్షమున; కున్ = కు; ఉపాయ =
ఉపాయము; లాభమున్ = పొందుట; ఏ = ఏ; అనువునున్ = విధముగను; లేమి = లేకపోవుట; కిన్
= కు; వగలన్ = విచారమును; అందెడు = పొందుచున్నవి; ఆత్మలువో = జీవులు సుమా; తలంపన్ =
విచారించి చూసినచో.

భావము:

మహానుభావా! పుణ్యరూపా! జితేంద్రియత సాధించిన వారు కూడా చంచలమైన మనస్సు అనే గుఱ్ఱాన్ని నిగ్రహించుకోలేరు; దానిని జ్ఞానము, గొప్పదనము, వివేకములు అనే తాళ్ళతో నియంత్రించగలం అని భావిస్తారు; ముక్తి పొందే ఉపాయం తెలియలేక విచారగ్రస్తులు అవుతారు.

10.2-1227-చ.

గురు పదపంకజాతములు గొల్పని వారలుపో మహాబ్ధి ని
స్తరణకుఁ గర్ణధారరహితంబగు నావను సంగ్రహించు బే
హరి గతి భూరి దుస్తర భవాంబుధిలోన మునుంగుచుండు రం
బురుహదళాక్ష! నీవు పరిపూర్ణుడవై తనరారఁగా నొగిన్.

టీకా:

గురు = గొప్పవైననీ; పద = పాదములు అను; పంకజాతములున్ = పద్మములను; కొల్పని = సేవించని; వారలుపో = వారలు సుమా; మహాబ్ధిన్ = మహాసముద్రమును; నిస్తరణ = దాటుట; కున్ = కు; కర్ణధార = ఓడనడపువాడు (కర్ణధారుడు - కర్ణము (చుక్కాని) ధారుడు (పట్టువాడు), ఓడనడపువాడు); రహితంబు = లేనిది; అగు = ఐన; నావను = ఓడను; సంగ్రహించు = తీసుకొన్న; బేహరి = వర్తకుని; గతిన్ = విధముగా; భూరి = మిక్కిలి; దుస్తర = దాటరాని; భవ = సంసారము అను; అంబుధి = సముద్రము; లోనన్ = అందు; మునుంగుచున్ = మునిగిపోతూ; ఉందురు = ఉంటారు; అంబురుహదళాక్ష = పద్మాక్షా, కృష్ణా; నీవున్ = నీవు; పరిపూర్ణుడవు = స్వయంసంపూర్ణుడవు; ఐ = అయ్యి; తనరారగాన్ = ఉండగా; ఒగిన్ = క్రమముగా.

భావము:

పద్మముల వంటి కన్నులు గల మహాత్మా! గురుపాదపద్మాల్ని సేవించనివారు నావికుడు లేని నావ ఎక్కి సముద్రం దాటాలి అని ప్రయత్నించే వ్యాపారి వలె జనన మరణ పరంపరలనే దాటరాని మహాసముద్రంలో మునిగిపోతారు; వారు పరిపూర్ణుడవైన నిన్ను తెలుసుకొనలేరు.

10.2-1228-తే.

పుత్రదార గృహక్షేత్ర భూరివిషయ

ఘన సుఖాసక్తుఁ డగుచు నే మనుజుఁ డేని

నర్థిఁ జరియించు వాఁడు భవాభిలోనఁ

జెంది యెన్నాళ్ళకును దరిఁ జేర లేడు.

టీకా:

పుత్ర = సంతానము; దార = భార్య; గృహ = ఇల్లు; క్షేత్ర = పొలములు (ఆది); భూరి = మిక్కుటమైన; విషయ = విషయములవలన; ఘన = మిక్కిలి అధికమైన; సుఖ = సుఖము లందు; ఆసక్తుడు = ఆసక్తి కలవాడు; అగుచున్ = జెతు; ఏ = ఏ; మనుజుడు = మానవుడు; ఏని = ఐనాసరే; అర్థిన్ = కోరి; చరియించు = మెలగెడి; వాడు = అతను; భవ = సంసారము అను; అబ్ధి = సముద్రము; లోనన్ = అందు; చెంది = పడి; ఎన్నాళ్ళ = ఎన్ని దినముల; కున్ = కు; దరిన్ = ఒడ్డు; చేరను = చేర; లేడు = శక్తుడు కాడు.

భావము:

మానవుడు ఎప్పుడూ సతీసుతాదులమీద, గృహక్షేత్రాదులమీద, అంతులేని విషయాలపైన మిక్కిలి అనురక్తిని పెంచుకుంటాడు. అట్టివాడు ఈ సంసారం అనే సాగరంలో చిక్కుకుని ఎప్పటికీ గట్టిక్కలేడు.

10.2-1229-సీ.

జగతిపై బహుతీర్థ సదనంబు లనఁ గల్గి-

పుణ్యానువర్తన స్ఫురితు లగుచుఁ

బాటించి నీ యందు బద్ధమత్సరములు-

లేక భక్తామరానోకహంబ

వగు భవత్పాదాబ్జయుగళంబు సేవించి-

భవపాశముల నెల్లఁ బ్రాటదోలి

సమమతులై యదృచ్ఛాలాభ తుష మేరు-

సమముగాఁ గైకొని సాధు లగుచుఁ

బాదతీర్థంబు గల మహాభాగవత జ

నోత్తమోత్తము లైనట్టి యోగివరుల

వార కెప్పుడు సేవించువాడు పొందు

ప్రవిమలానందమయ మోక్షపదము మఱియు.

టీకా:

జగతి = భూమి; పైన్ = మీద; బహు = అనేకమైన; తీర్థ = పుణ్యతీర్థముల; సదనంబులు = ఉనికిపట్లు;
అనన్ = అనునట్లు; కల్గి = ఉండి; పుణ్య = చేసికొన్న పుణ్యములను; అనువర్తన = అనుసరించుట;
స్ఫురితు = స్ఫూర్తికలవారు; అగుచున్ = జెతు; పాటించి = ఆదరించి; నీ = నీ; అందున్ = ఎడల; బద్ధ
= మిక్కిలి; మత్సరంబులు = మచ్చరములు; లేక = లేకుండా; భక్త = భక్తులకు; అమరానోకహంబవు =
కల్పవృక్షమైనవాడవు {అమరానోకహము - దేవతా వృక్షము, కల్ప వృక్షము}; అగు = ఐన; భవత్ = నీ
యొక్క; పద = పాదములు అను; అబ్జ = పద్మముల; యుగళంబున్ = జంటను; సేవించి = కొలిచి;
బవ = సంసార; పాశములన్ = తగులములను; ఎల్లన్ = సమస్తమును; పాఱదోలి = తొలగించుకొని;
సమమతులు = సమబుద్ధికలవారు; ఐ = అయ్యి; అదృచ్ఛా = తనకుతాను; లాభమున్ = లభించిన;
తుష = ఊకను, పొట్టును; మేరు = మేరుపర్వతముతో; సమమము = సమానమైనవి; కాన్ = ఐనట్లు;
కైకొని = గ్రహించి; సాధులు = సాధుస్వభావులు; అగుచున్ = జెతు; పాద = సాదసేచనజలము;
తీర్థంబులు = పుణ్యతీర్థములుగా; కల = కలిగినట్టి.

మహా = గొప్ప; భాగవత = భాగవతులైనట్టి; జన = వారిలో; ఉత్తమోత్తములు = మిక్కిలి ఉత్కృష్టులు;
ఐనట్టి = అయినట్టి; యోగి = ఋషి; వరులన్ = ఉత్తములను; వారక = విడువక, సంకోచింపక;
ఎప్పుడున్ = ఎల్లప్పుడు; సేవించువాడు = కొలచినవాడు; పొందున్ = పొందును; ప్రవిమల =
మిక్కిలినిర్మలమైన; ఆనంద = సంతోషము; మయ = నిండిన, స్వరూపమైన; మోక్షపదమున్ =
ముక్తిమార్గమును; మఱియున్ = ఇంకను.

భావము:

భాగవతోత్తములు లోకానికే మహాతీర్థములు. అట్టి పుణ్యవర్తన మూర్తులు మాతృర్యాది విముక్తులై, భక్తులపాలిటి కల్పవృక్షమైన నిన్ను నిరంతరం సేవిస్తుంటారు. భవబంధాలనుంచి విముక్తులై సమచిత్తులై సదా సంతుష్ట మనస్కులై పరమ సాధు స్వభావులు అయి ఉంటారు. వారి పాదములే పుణ్యతీర్థములు. అట్టి పరమభాగవతులను భజించేవాడు ఆనందమయమైన మోక్షసామ్రాజ్య పదవికి యోగ్యుడు అవుతాడు. అంతేకాకుండా....

10.2-1230-వ.

సత్తైన ప్రకృతివలన నుత్పన్నంబైన యీజగత్తు సత్తు గావలయు; నది యెట్లనినం
గనకోత్పన్నంబులైన భూషణంబులు కనకమయంబులయి కానంబడు చందంబున నని
సాంఖ్యండు వలికిన విని యద్వైతవాది యిట్లను; నెయ్యది యుత్పన్నంబు గాదది సత్తును గా;
దను వ్యతిరేక వ్యాప్తి నియమంబు నిత్యసత్యంబైన బ్రహ్మంబునందుఁ దర్కహతంబగుం గావునం
బ్రపంచంబు మిథ్య యని నిరూపించిననా ప్రపంచంబు బ్రహ్మవిశేషణంబై కార్యకారణావస్థలు
గలిగియున్న యంతమాత్రంబున మిథ్యగానేర; దా ప్రపంచంబునకుఁ గార్యకారణావస్థలు
నిత్యంబులు గావున నవస్థాద్వయ యుక్తంబయిన ప్రపంచంబు నిత్యంబనిన వెండియు నద్వైతి
యిట్లను; బహుగ్రంథ ప్రతిపాదితం బయిన జగన్మిథ్యాత్వంబు లేమి యెట్లనిన నదియునుం
గర్మవశులైన జడుల నవిద్యా ప్రతిపాదకం బైన కుతర్క సమేతం బైన భారతి యంధపరంపరా
వ్యవహారంబునం జేసి భ్రమియింపఁజేయుం; గారణావస్థలయందును బ్రహ్మ విశేషణంబయిన
సూక్ష్మరూపంబునం బ్రపంచంబు సత్తై యుండు; సత్యంబు బాధాయోగ్యంబు గావున నీకు
శేషంబయి యుండుఁ గావున నీవు దేహగతుండైన దేహియందు నంతర్యామివయు్యం
గర్మఫలంబులం బొరయక కర్మఫలభోక్తయైన జీవునకు సాక్షిభూతంబవై యుండు; వట్టి నిన్ను
నజ్ఞులైన మానవులు నిజకంఠ లగ్నంబయిన కంఠికామణి నిత్యసన్నిహితంబై వెలుంగుచుండినను
గానకవర్తించు తెఱంగునఁ దమహృదయపద్మమధ్యంబున ననంతతేజోవిరాజమానుండవై
ప్రకాశించు నిన్నుం దెలియలేరు; సకల బ్రహ్మాండనాయకుండవైన నీయందు శ్రుతులు ముఖ్య
వృత్తిం బ్రవర్తించు"నని శ్రుత్యధిదేవతలు నారాయణు నభినందించిన తెఱంగున సనందనుండు
మహర్షుల కెఱింగించిన ప్రకారం బని నారాయణుని నారదునకుం జెప్పిన నమ్మహాత్ముండు

మజ్జనకుండైన వేదవ్యాసమునీంద్రునకు నుపన్యసించె; నయ్యర్థంబు నతండు నాకుం జెప్పిన
విధంబున నీకుం జెప్పితి; నీ యుపాఖ్యానంబు సకల వేదశాస్త్ర పురాణేతిహాససారం;
బుపనిషత్తుల్యంబు; దీనిం బఠించువారును వినువారును విగతకల్మషులై యిహపర సౌఖ్యంబుల
నొంది వర్తింతు;" రని చెప్పిన శుకయోగీంద్రునకు రాజేంద్రుం డిట్లనియె.

టీకా:

సత్తు = సత్, ఎప్పటికి చెడనిది; ఐన = అయిన; ప్రకృతి = మూలప్రకృతి; వలనన్ = వలన; ఉత్పన్నంబు
= కలిగినది; ఐన = అయిన; ఈ = ఈ; జగత్తు = ప్రపంచము; సత్తుగా = సత్, ఎప్పటికి చెడనిది;
కావలయున్ = అయ్యి ఉండవలెను; అది = అది; ఎట్లు = ఏవిధముగా; అనినన్ = అనగా; కనక =
బంగారముచే; ఉత్పన్నంబులు = తయారైనవి; ఐన = అగు; భూషణంబులు = ఆభరణములు; కనక
= బంగారము యొక్క; మయంబులు = స్వరూపములే; అయి = ఐ; కానంబడు = తెలియబడెడి;
చందంబునన్ = విధముగా; అని = అని; సాంఖ్యండు = సాంఖ్యకుడు; పలికినన్ = చెప్పుతుండగా;
విని = విని; అద్వైతవాది = అద్వైత మతస్థుడు; ఇట్లు = ఈ విధముగ; అనున్ = అని చెప్పును;
ఎయ్యది = ఏదైతే; ఉత్పన్నంబు = పుట్టక కలది; కాదో = కాదో; అది = అది; సత్తును = సత్, ఎప్పటికి
చెడనిది; కాదు = కాదు; అను = అనెడి; వ్యతిరేక = విరుద్ధ; వ్యాప్తి = అన్వయము గల; నియమంబున్
= నియమము; నిత్య = శాశ్వతమైన; సత్యంబు = సత్యము; ఐన = అయినట్టి; బ్రహ్మంబు = పరమాత్మ;
అందున్ = ఎడల; తర్క = ఏ తర్కము, ఏ వాదన; హతంబు = నిలబడనిది, పనిచేయనిది; అగున్ =
ఐపోవును; కావునన్ = కాబట్టి; ప్రపంచంబు = ప్రపంచము; మిథ్య = భ్రాంతి, ఉన్నట్టు తోచునది; అని
= అని; నిరూపించినన్ = నిర్ణయించగా; ఆ = ఆ యొక్క; ప్రపంచంబు = లోకము; బ్రహ్మ =
పరబ్రహ్మమును; విశేషణంబు = తెలియబరచునది; ఐ = అయ్యి; కార్యకారణ = కార్య కారణ
నియమంలోని {కార్యకారణనియమము - ప్రతి కార్యమునకు కారణము ప్రతి కారణమునకు
కార్యము ఉంటుంది ఇది సృష్టి నియమము}; అవస్థలు = దశలు; కలిగి = కలిగి; ఉన్నన్ =
ఉన్నప్పటికి; అంతమాత్రంబునన్ = అంతమాత్రముచేత; మిథ్య = అసత్తు; కానేరదు = కాకుండా
పోలేదు; ప్రపంచంబున్ = ప్రపంచమున; కున్ = కు; కార్య = కార్యము {కార్యము - కలిగినది}; కారణ
= కారణము అను {కారణము - కలిగించినది}; అవస్థలు = దశలు; నిత్యంబులు = శాశ్వతములు;
కావునన్ = కాబట్టి; అవస్థా = దశలు; ద్వయ = జంటతో; యుక్తంబు = కూడినది; అయిన = ఐన;
ప్రపంచంబు = జగత్తు; నిత్యంబున్ = శాశ్వతమైనది; అనినన్ = అనగా; వెండియున్ = ఇంకను;

అద్వైతి = అద్వైతమతస్థుడు; ఇట్లు = ఈ విధముగ; అనున్ = అని చెప్పును; బహు = అనేకమైన;
 గ్రంథ = గ్రంథము లందు; ప్రతిపాదితంబులు = చెప్పబడినది; అయిన = ఐన; జగత్ = ప్రపంచము;
 మిథ్యత్వంబు = అసత్యము; లేమి = లేకుండుట; ఎట్లు = ఎలా కుదురుతుంది; అనినన్ = అని
 చెప్పగా; అదియునున్ = అదంతా; కర్మవశులు = కర్మలకు వశమైన వారు; ఐన = అగు; జడుల =
 మూఢులు యొక్క; అవిద్యా = అజ్ఞానముచేత; ప్రతిపాదికంబు = చెప్పబడినది; ఐన = అయిన;
 కుతర్క = అసంబద్ధ తర్కముతో; సమేతంబు = కూడినది; ఐన = అయినట్టి; భారతి = వేదవాక్కు;
 అంధ = సరిగా చూడనట్టి; పరంపరా = వరుస వాదనల; వ్యవహారంబునన్ = వ్యవహారము; చేత =
 వలన; భ్రమియింపన్ = భ్రాంతి కలిగింపబడినదిగ; చేయు = చేసెడి; కారణ = కారణముల
 {కారణావస్థలు - అవ్యక్తమహదాదులు}; అవస్థల = దశలు; అందున్ = అందు; బ్రహ్మ =
 పరబ్రహ్మయొక్క; విశేషణంబు = విశేషణములు; అయిన = ఐనట్టి; సూక్ష్మ = సూక్ష్మమైన;
 రూపంబునన్ = రూపముతో; ప్రపంచంబున్ = జగత్తు; సత్తు = శాశ్వతమైనది; ఐ = అయ్యి; ఉండున్
 = ఉంటుంది; సత్యంబు = సత్యము; బాధా = బాధచెందుటకు; అయోగ్యంబు = తగినది కాదు;
 కావునన్ = కాబట్టి; నీ = నీ; కున్ = కు; శేషంబు = శేషించినది; అయి = ఐ; ఉండున్ = ఉంటుంది;
 కావునన్ = కాబట్టి; నీవున్ = నీవు; దేహగతుండు = శరీరము నందుండు వాడు; ఐన = అయిన;
 దేహి = జీవుని; అందున్ = లోపల; అంతర్యామి = ఆత్మగా {అంతర్యామి - లోపలంతా వ్యాపించి
 ఉండు వాడు, ఆత్మ}; కర్మ = కర్మల యొక్క; ఫలంబులన్ = పర్యవసానములను; పొరయక =
 పొందకుండ; కర్మ = కర్మల యొక్క; ఫల = ఫలితములను; భోక్త = అనుభవించువాడు; ఐన = అయిన;
 జీవున్ = జీవుని; కున్ = కి; సాక్షిభూతంబవు = సాక్షి యైనవాడవు {సాక్షి - అంటకుండ
 కనుగొనువాడు}; ఐ = అయ్యి; ఉండువు = ఉంటావు; అట్టి = అటువంటి; నిన్నున్ = నిన్ను; అజ్ఞులు =
 అజ్ఞానులు; ఐన = అయిన; మానవులు = మనుషులు; నిజ = తన యొక్క; కంఠ = కంఠమున;
 లగ్నంబు = వేయబడి యున్నది; అయిన = ఐనట్టి; కంఠికామణిన్ = కంఠహారపు రత్నమును; నిత్య =
 ఎల్లప్పుడును; సన్నిహితంబు = సమీపముననే ఉండునది; ఐ = అయ్యి; వెలుంగుచుండినను =
 ప్రకాశించుచున్నను; కానక = కనుగొనలేక; వర్తించు = మెలగు; తెలుంగునన్ = విధముగా; తమ =
 తమ యొక్క; హృదయ = హృదయము అను; పద్మ = పద్మము; మధ్యంబునన్ = మధ్య బొడ్డు నందు;
 అనంత = అంతులేని; తేజస్ = తేజస్సుతో; విరాజమానుండు = విరాజిల్లుతున్నవాడవు; ఐ = అయ్యి;
 ప్రకాశించు = వెలిగిపోతుండెడి; నిన్నున్ = నిన్ను; తెలియలేరు = తెలిసికొనజాలరు; సకల =
 సమస్తమైన; బ్రహ్మాండ = బ్రహ్మాండములకు; నాయకుండవు = అధినాయకుడవు; ఐన = అయినట్టి;

నీ = నీ; అందున్ = అందు; శ్రుతులు = వేదములు; ముఖ్య = ప్రధానకారణభూత; వృత్తిన్ = వృత్తి
 యందు; ప్రవర్తించును = వర్తించును; అని = అని; శ్రుతిఅధిదేవతలు = వేదాధిదేవతలు;
 నారాయణున్ = విష్ణుమూర్తిని; అభినందించిన = స్తుతించిన; తెఱంగునన్ = విధముగనే;
 సనందనుండు = సనందనదేవర్షి; మహా = గొప్ప; ఋషుల్ = మునుల; కున్ = కు; ఎఱింగించిన =
 తెలిపిన; ప్రకారంబు = విధము; అని = అని; నారాయణ = నారాయణుడు అను; ఋషి = ముని;
 నారదున్ = నారదున; కున్ = కు; చెప్పిన = చెప్పగా; ఆ = ఆ; మహాత్ముండు = గొప్పవాడు; మత్ = నా
 యొక్క; జనకుండు = తండ్రి; ఐన = అయిన; వేదవ్యాస = వేదవ్యాస; ముని = ఋషి; ఇంద్రున్ =
 ఉత్తమున; కున్ = కు; ఉపన్యసించెన్ = వివరించెను; ఆ = ఆ; అర్థంబునన్ = విషయమును; అతండు
 = అతను; నా = నా; కున్ = కు; చెప్పిన = చెప్పినట్టి; విధంబునన్ = విధముగా; నీ = నీ; కున్ = కు;
 చెప్పితిన్ = చెప్పాను; ఈ = ఈ యొక్క; ఉపాఖ్యానంబున్ = ఉపకథను; సకల = సమస్తమైన; వేద =
 వేదముల యొక్క; శాస్త్ర = ధర్మశాస్త్రముల యొక్క; పురాణ = పురాణముల యొక్క; ఇతిహాస =
 ఇతిహాసముల యొక్క; సారంబున్ = సారాంశము, అర్థము; ఉపనిషత్ = ఉపనిషత్తులతో; తుల్యంబు
 = సమానమైనది; దీనిన్ = దీనిని; పఠించు = చదువు; వారున్ = వారు; విను = వినెడి; వారునున్ =
 వారు; విగత = తొలగిన; కల్మషులు = పాపములు కలవారు; ఐ = అయ్యి; ఇహ = ఈ లోకపు; పర =
 పరలోకపు; సౌఖ్యంబులన్ = శుభములను; ఒంది = పొంది; వర్తింతురు = ఉంటారు; అని = అని;
 చెప్పిన = చెప్పినట్టి; శుక = శుకుడు అను; యోగి = ఋషి; ఇంద్రున్ = శ్రేష్ఠున; కున్ = కు; రాజ =
 రాజ; ఇంద్రుండు = ఉత్తముడు; ఇట్లు = ఈ విధముగ; అనియె = పలికెను.

భావము:

సాంఖ్యులు "బంగారంతో చేసిన నగలు సర్వం బంగార మయములే కదా, అలాగే సత్యమైన
 ప్రకృతి నుండి జనించినది కావున ఈ జగత్తు సత్యమైనదే" అంటారు. అద్వైతవాది
 "స్వాయంభువమైన సర్వం సత్యం కానేరదు అనే వ్యతిరేక సిద్ధాంతం ప్రకారం, నిత్యసత్యమైన
 బ్రహ్మము నందు సకల జగత్తు ధర్మహతము అగును కావున ప్రపంచం మిథ్య మాత్రమే" అంటారు.
 ద్వైతులు "జగత్తు బ్రహ్మవిశేషణం అయి కార్యకారణ అవస్థలు కలిగి ఉన్నంత మాత్రం చేత మిథ్య
 అనలేము, కార్యకారణావస్థలు అనే అవస్థా ద్వయంతో కూడి ఉన్న లోకం సమస్తం సత్యమైనదే"
 అంటారు. అద్వైతసిద్ధాంతులు "ఎన్నో గ్రంథాలలో ప్రతిపాదించబడిన "జగన్మిథ్య" అనే సూత్రం తప్పు
 అని ఎలా అనగలము అంటే. కర్మవశులైన జడస్వభావులు చేసే అవిద్యా ప్రతిపాదికములు

అయిన కుతర్కముల వలె గ్రుడ్డి పరంపరాగత వ్యవహారముల వలన భ్రమింప చేస్తున్నాయి. కారణావస్థ అందు బ్రహ్మమునకు విశేషణములై, సూక్ష్మ రూపంలో జగత్తు సత్యమే అయి ఉంటుంది. అసత్యైన కారణంగా పరబ్రహ్మము అయిన నీకు శేషము అయి ఉంటుంది" అంటారు. కావున, సమస్త శరీరధారులలో అంతర్యామివై ఉండే నిన్ను కర్మఫలాలు సోకవు. కర్మఫలభోక్తలు అయిన జీవునకు సాక్షీభూతుడవై ఉంటావు. అజ్ఞానులు తమ కంఠమందు ప్రకాశించే రత్నాన్ని ఎలా తెలియలేరో అలా, తమ హృదయపద్మాల్లో మహాతేజంతో ప్రకాశించే నిన్ను తెలుసుకోలేరు. సకల బ్రహ్మాండానికి నాయకుడవైన నీలో వేదాలు వర్తిస్తుంటాయి. అని వేదాధిదేవతలు నారాయణుని స్తుతించిన ఈ విధం అంతా సనందనుడు మహర్షులకు తెలిపాడు. దానిని నారాయణముని నారదునికి చెప్పాడు. నారదుడు నా తండ్రి అయిన వేదవ్యాసునికి వివరించాడు. ఆ మహానుభావుడు నాకు చెప్పారు. ఆదే విధంగా దానిని నేను సవిస్తరంగా నీకు చెప్పాను. ఈ "శృతిగీతములు" అని ప్రసిద్ధము అయిన నారాయణోపాఖ్యానం సకల వేద, శాస్త్ర, పురాణ, ఇతిహాసాల సారం. ఉపనిషత్తులకు సమానం. దీనిని పఠించినా విన్నా పాపాలు నశించిపోతాయి. ఇహపర సౌఖ్యాలు కలుగుతాయి." అని శుకుడు చెప్పగా పరీక్షిత్తు ఇలా అన్నాడు.

దశమ స్కంధము - ఉత్తర : విష్ణు సేవా ప్రాశస్త్యంబు

10.2-1231-మ.

"మునినాథోత్తమ! దేవమానవులలో ముక్కుంటి సేవించు వా
రనయంబున్ బహువస్తుసంపదల సౌఖ్యానందులై యుండ న
వ్వనజాతాక్షు రమామనోవిభుని శశ్వద్భక్తి సేవించు స
మ్మునివర్యుల్ గడుఁ బేద లౌటకు గతంబున్ నా కెఱింగింపవే."

టీకా:

ముని = ఋషి; నాథ = నాయకులలో; ఉత్తమ = శ్రేష్ఠుడా; దేవ = దేవతలు; మానవుల = మనుషులు;
లోన్ = అందు; ముక్కుంటిన్ = శివుని; సేవించు = కొలుచెడి; వారు = వారు; అనయంబున్ =
ఎల్లప్పుడు; బహు = సమృద్ధియైన; వస్తు = వస్తువులు; సంపదలున్ = ధనములుతో; సౌఖ్య =
సుఖానుభవములు; ఆనందులు = సంతోషానుభవములు కలవారు; ఐ = అయ్య; ఉండన్ =

ఉండగా; ఆ = ఆ దివ్యమైన; వనజాతాక్షన్ = విష్ణుమూర్తిని; రమామనోవిభుని = విష్ణుమూర్తిని;
శశ్వత్ = విడువని; భక్తిన్ = భక్తితో; సేవించు = కొలిచెడి; సత్ = మంచి; ముని = యోగి; వర్యుల్ =
ఉత్తములు; కడు = మిక్కిలి; పేదలు = నిర్ధనులు; ఔట = అగుట; కున్ = కు; గతంబున్ = కారణమును;
నా = నా; కున్ = కు; ఎఱింగింపవే = తెలియజెప్పుము.

భావము:

"ఓ శుక మహర్షి! శివుడిని సేవించే దేవతలు, మానవులు సుఖసంపదలతో జీవిస్తారు; విష్ణువును
నిండు భక్తితో సేవించే మునీశ్వరులు నిరుపేదలుగా జీవిస్తారు; దీనికి కారణం ఏమిటో వివరించు."

10.2-1232-సీ.

నావుడు శుకయోగి నరనాథుఁ గనుఁగొని-

వీను మెఱింగింతుఁ దద్విధము దెలియ

"ఘనశక్తిసహితుండు కాలకంఠరుఁడు దా-

వీనుతగుణత్రయాన్వితుఁడు గాన

రాగాదియుక్తమై రాజిల్లు సంపద-

లాతనిఁ గొలుచు వారంద్రు చుందు;

రచ్యుతుఁ, బరము, ననంత, గుణాతీతుఁ,-

బురుషోత్తముని, నాదిపురుషు, ననఘు,

10.2-1232.1-తే.

నర్థి భజియించువారు రాగాది రహితు

లగుచు దీపింతు రెంతయు ననఘచరిత!

ధర్మనందనుఁ డశ్వమేధంబు సేసి

పదప సాత్త్విక కథనముల్ ప్రీతితోడ.

టీకా:

నావుడు = అనగా; శుక = శుకుడు అను; యోగి = ఋషి; నరనాథున్ = పరీక్షిన్నహారాజును;
కనుగొని = చూసి; వినుము = వినుము; ఎఱింగింతున్ = చెప్పెదను; తత్ = అలాజరుగు; విధమున్ =
కారణమును; తెలియన్ = తెలియునట్లు; ఘన = అత్యధికమైన; శక్తి = శక్తితో; సహితుండు =
కూడినవాడు; కాలకంధరుడు = శివుడు; తాన్ = అతను; వినుత = ప్రసిద్ధములైన; గుణత్రయా =
త్రిగుణములతో; ఆన్వితుడు = కూడినవాడు; కానన్ = కాబట్టి; రాగాది = రాగాదులతో
{రాగద్వేషములు - 1రాగము 2ద్వేషము 3కామము 4క్రోధము 5లోభము 6మోహము 7మదము
8మాత్సర్యము 9ఈర్ష్య 10అసూయ 11దంభము 12దర్పము 13అహంకారము}; యుక్తము =
కూడినవి; ఐ = అయ్యి; రాజిల్లు = విలసిల్లడి; సంపదలున్ = సంపదలు; ఆతనిన్ = అతనిని; కొలుచు
= సేవించెడి; వారు = వారు; అందుచున్ = పొందుతు; ఉందురు = ఉంటారు; అచ్యుతున్ =
విష్ణుమూర్తిని; పరమున్ = విష్ణుమూర్తిని; అనంతున్ = విష్ణుమూర్తిని; గుణాతీతున్ = విష్ణుమూర్తిని;
పురుషోత్తమున్ = విష్ణుమూర్తిని; ఆదిపురుషున్ = విష్ణుమూర్తిని; అనఘున్ = విష్ణుమూర్తిని; అర్థిన్
= కోరి;
భజియించు = కొలచెడి; వారు = వారు; రాగాది = రాగాదులు; రహితులు = లేనివారు; అగుచున్ =
జెతు; దీపింతురు = ప్రకాశించెదరు; ఎంతయున్ = మిక్కుటముగా; అనఘచరిత = పుణ్యవంతుడా,
పరీక్షిత్తు; ధర్మనందనుడు = ధర్మరాజు; అశ్వమేధంబున్ = అశ్వమేధయాగము; చేసి = చేసి; పిదపన్
= అటుపిమ్మట; సాత్విక = సత్స్వగుణప్రధానమైన; కథనముల్ = కథలను; ప్రీతి = ఇష్టము; తోడన్ =
తోటి.

భావము:

అలా అడిగిన పరీక్షిత్తుతో శుకమహర్షి ఇలా చెప్పసాగాడు. "అలా ఉండటానికి కారణం చెప్తాను. ఓ
పుణ్యపురుషుడా! శ్రద్ధగా విను. నీలకంఠుడు అయిన శివుడు మహాశక్తి సంపన్నుడు. సత్త్వ రజస్తమో
గుణ సమేతుడు. కనుక పరమశివుడిని సేవించేవారు ఐశ్వర్యవంతులు అవుతారు. అచ్యుతుడు,
పరమాత్మ, అనంతుడు, పురుషోత్తముడు, ఆదిపురుషుడు అయిన శ్రీహరి త్రిగుణాతీతుడు. అతడిని
కొలిచేవారు కూడా రాగరహితులే. వారు సంపదలను కోరరు. ధర్మరాజు రాజసూయయాగం చేసిన
తర్వాత కోరి నారదాది మహర్షుల వలన ఎన్నో పుణ్యకథలు విన్నాడు.

10.2-1233-ఉ.

నారదసంయమేంద్రు వలనన్ వినుచుండి యనంతరంబ పం
కేరుహనాభుఁ జూచి యడిగెదగ నిప్పుడు నీవు నన్ను నిం
డైన భక్తిమై నడిగి నట్ల యతండును మందహాస వి
స్ఫారకపోలుడై పలికెఁ బాండుతనూభవుతోడఁ జెచ్చెరన్.

టీకా:

నారద = నారదుడు అను; సంయమి = ఋషి; ఇంద్రు = ఉత్తముని; వలనన్ = వలన; వినుచుండి =
వింటూ; అనంతరంబ = పిమ్మట; పంకేరుహనాభున్ = కృష్ణుని; చూచి = చూసి; అడిగెన్ =
ప్రశ్నించెను; నీవున్ = నీవు; నన్నున్ = నన్ను; నిండారిన = సంపూర్ణమైన; భక్తిమై = భక్తితో; అడిగిన =
అడిగిన; అట్లన్ = ఆ విధముగనే; అతండును = అతను కూడ; మందహాస = చిరునవ్వుతో;
విస్ఫారిన్ = బాగా మెరుస్తున్న; కపోలుడు = చెక్కిళ్ళు కలవాడు; ఐ = అయ్యి; పలికెన్ = చెప్పెను;
పాండుతనూభవు = ధర్మరాజు; తోడన్ = తోటి; చెచ్చెరన్ = శీఘ్రమే.

భావము:

అలా నారదుని వలన పుణ్యకథా శ్రవణానంతరం, నన్ను ఎంతో ఆసక్తితో నీవడిగిన ఇదే ప్రశ్నను,
పాండురాజు పుత్రుడు ధర్మరాజు శ్రీకృష్ణుడిని అడిగాడు. అంతట మందహాస సుందర
వదనారవిందుడై కృష్ణుడు ఇలా సమాధానం చెప్పాడు.

10.2-1234-నీ.

"వసుమతీనాథ! యెవ్వనిమీఁద నా కను-

గ్రహ బుద్ధి వొడము నా మునుని విత్త

మంతయుఁ గ్రమమున నపహరించిన వాఁడు-

ధనహీనుఁ డగుచు సంతాప మంద

విడుతురు బంధు ల వ్యధమున నొందిలి-

యై చేయునదిలేక యభిలకార్య

భారంబు లుడిగి మధ్యక్తులతో మైత్రి-

నెఱపుచు విజ్ఞాననిరతుఁ డగుచు

10.2-1234.1-తే.

బిదప వాఁ డవ్యయానందపదము నాత్మ

నెఱిఁగి సారూప్యసంప్రాప్తి నెలమి నొందుఁ

గాన మత్సేవ మిగుల దుష్కర మటంచు

వదలి భజియింతు రితరదేవతల నెప్పుడు.

టీకా:

వసుమతీనాథ = ధర్మరాజా; ఎవ్వని = ఎవని; మీదన్ = పైన; నా = నా; కున్ = కు; అనుగ్రహ = అనుగ్రహింపవలెననెడి; బుద్ధి = ఉద్దేశ్యము; పొడము = కలుగునో; ఆ = ఆ యొక్క; ఘనుని = గొప్పవాని; విత్తమున్ = ధనము; అంతయున్ = సమస్తమును; క్రమమునన్ = వరుసపెట్టి; అపహరించినన్ = తీసుకొన్నచో; వాడు = అతను; ధనహీనుడు = పేదవాడు; అగుచున్ = ఔతు; సంతాపమున్ = దుఃఖమును; అందన్ = పొందునట్లు; విడుతురు = వదలివేసెదరు; బంధులు = బంధువులు; ఆ = ఆ; విధమునన్ = విధముగా; ఒందిలి = ఒంటరివాడు, ఏకాకి; ఐ = అయ్యి; చేయునది = చేయగలిగినది; లేక = లేకపోవుటచేత; అఖిల = సర్వ; కార్య = కర్మల; భారంబులున్ = భారములను; ఉడిగి = విడిచిపెట్టి; మత్ = నా యొక్క; భక్తులు = భక్తులు; తోన్ = తోటి; మైత్రిన్ = స్నేహము; నెఱపుచున్ = చేయుచు; విజ్ఞాన = తత్త్వజ్ఞానమున; నిరతుడు = ఆసక్తికలవాడు; అగుచున్ = ఔతు; పిదపన్ = పిమ్మట.

వాడున్ = అతను; అవ్యయ = చెడని; ఆనంద = ఆనందమునకు; పదము = స్థానమును; ఆత్మన్ = మనసునందు; ఎఱిగి = తెలిసికొని; సారూప్య = సారూప్యమొక్షము; సంప్రాప్తిన్ = లభించుటను; ఎలమిన్ = ప్రీతితో; ఒందున్ = పొందును; కాన = కాబట్టి; మత్ = నా యొక్క; సేవ = భక్తి; మిగుల = చాలాఎక్కువ; దుష్కరము = కష్టమైనది; అటంచున్ = అని; వదలి = విడిచిపెట్టి; భజియింతురు = సేవింతురు; ఇతర = అన్య; దేవతలన్ = దేవతను; ఎప్పుడు = ఎల్లప్పుడు.

భావము:

“మహారాజా! ధర్మరాజా! ఎవరిపై నాకు అనుగ్రహం కలుగుతుందో ఆ ఉత్తముడి సంపదలు సమస్తము నేను హరిస్తాను. అతడు ధనహీనుడై దుఃఖిస్తాడు. బంధువులు అతడిని వదిలివేస్తారు. అతడు నిస్సహాయుడై అన్నింటినీ త్యజించి నా భక్తులతో స్నేహం చేస్తాడు. క్రమంగా విజ్ఞానాన్ని పొంది, తుదకు అవ్యయానందచిత్తుడై, సారూప్యాన్ని పొందుతాడు. అందుచేత కొందరు నన్ను సేవించటం చాలా కష్టమని అనుకుని ఇతర దేవతలను ఆరాధిస్తారు.

10.2-1235-క.

సేవింప వారు దమకుం

గావించిన శోభనములు గ్రని నిజములుగా

భావించి వారి మఱితురు

భావములఁ గృతఘ్నవృత్తిపని తమ పనిగన్.

టీకా:

సేవింపన్ = కొలచుచుండగా; వారు = వారు; తమ = వారల; కున్ = కు; కావించిన = చేసినట్టి; శోభనములున్ = మేళ్ళను; కని = చూసి; నిజములు = సత్యములు; కాన్ = ఐనట్లు; భావించి = భ్రమసి; వారిన్ = ఆ దేవతలను; మఱితురు = మరచిపోయెదరు; భావములన్ = మనసు లందు; కృతఘ్న = చేసిన మేలు మరచి; వృత్తి = వర్తించు; పని = పని; తమ = తమ యొక్క; పనిగన్ = పని ఐనట్లు.

భావము:

అలా ఆరాధించి ఆ దేవతలు అనుగ్రహించిన ఐశ్వర్యాలను సత్యమైనవని అనుకుంటారు. పిమ్మట కృతఘ్నులై వారు తమకు శుభాలను అనుగ్రహించిన ఆ దేవతలనే మరచిపోతారు.

10.2-1236-క.

మెలగుచు నుందురు దీనికిఁ

గలదొక యితిహాస మిప్పుడు కైకొని నీకుం

దెలియఁగఁ జెప్పెద దానన

యలవడు నీ వడుగు ప్రశ్న కగు నుత్తరమున్.

టీకా:

మెలగుచున్ = ప్రవర్తించుచు; ఉందురు = ఉంటారు; దీని = దీని; కిన్ = కి; కలదు = ఉంది; ఒక = ఒకానొక; ఇతిహాసము = కథ; ఇప్పుడున్ = ఇప్పుడు; కైకొని = చేపట్టి; నీ = నీ; కున్ = కు; తెలియగన్ = విశదము అగునట్లు; చెప్పెదన్ = చెప్తాను; దానన్ = దానివలన; అలవడున్ = తెలియబడును; నీవున్ = నీవు; అడుగు = అడిగెడి; ప్రశ్న = ప్రశ్న; కున్ = కు; ఉత్తరమున్ = సమాధానము.

భావము:

దీనికి తార్కాణంగా ఒక కథ ఉంది. అది నీకు చెప్తాను. నీవు అడిగిన ప్రశ్నకు సమాధానం దానితోతెలుస్తుంది.

దశమ స్కంధము - ఉత్తర : వృకాసురుండు మడియుట

10.2-1237-క.

శకుని యను దైత్య తనయుఁడు

వృకుఁడనువాఁ డొకఁడు దుర్వివేకుఁడు సుజన

ప్రకరముల నలఁపఁ దెరువున

నొకనాఁ డొదిగుండి దివ్యయోగిం గడఁకన్.

టీకా:

శకుని = శకుని; అను = అనెడి; దైత్య = రాక్షసుని; తనయుడు = కొడుకు; వృకుడు = వృకుడు; అను = అనెడి; వాడు = అతడు; ఒకడు = ఒకతను; దుర్వివేకుడు = దుష్టబుద్ధి కలవాడు; సుజన = దేవతల,

సజ్జనుల; ప్రకరములన్ = సమూహములను; అలపన్ = శ్రమపెట్టుటకు; తెరువునన్ = దారిలో,
మార్గములో; ఒక = ఒకానొక; నాడున్ = దినమున; ఒదిగి = దాగి; ఉండి = ఉండి; దివ్యయోగి =
దేవర్షి; కడకన్ = పూని.

భావము:

శకుని అనే రాక్షసుని కొడుకు వృకాసురుడు. వాడు దుర్మార్గుడు. సుజనులను దారికాచి
బాధించేవాడు. అలా ఒకనాడు రాక్షసుడు ఒక దారిలో దాగి ఉండి అటు వెళ్తున్న నారద
మహర్షిని చూసాడు.

10.2-1238-వ.

కనుంగొని.

టీకా:

కనుంగొని = చూసి.

భావము:

అలా ఆ మార్గమున వస్తున్న నారదుడిని చూసి....

10.2-1239-క.

క^రములు ముకుళించి "మునీ

శ్వు^ర! నారద! లలితధీవిశై^రద! నన్నుం

గ^{రు}ణించి యాన తీ శుభ

క్ష^{రు}లగు హరి హర హిరణ్య^రర్భులలోనన్

టీకా:

కరములున్ = చేతులు; ముకుళించి = జోడించి; ముని = ఋషి; ఈశ్వర = ఉత్తముడా; నారద = నారదుడా; లలిత = మనోజ్ఞమైన; విశారద = బుద్ధిచతురత కలవాడా; నన్నున్ = నా యందు; కరుణించి = దయచూపి; ఆనతీ = చెప్పము; శుభకరులు = మేలు కలుగజేసిడివారు; అగు = ఐన; హరి = విష్ణుమూర్తి; హర = పరమశివుడు; హిరణ్యగర్భులు = బ్రహ్మదేవుల; లోనన్ = అందు.

భావము:

వృకాసురుడు నారదమహర్షికి చేతులు జోడించి నమస్కారం చేసి ఇలా అడిగాడు "ఓ నారద మహర్షి! నీవు అన్నీ తెలిసిన మహా జ్ఞానివి. బ్రహ్మ విష్ణు మహేశ్వరులు అందున

10.2-1240-ఆ.

కడగి కొలువ శీఘ్రకాలంబులోనన

ఇష్టమైన వరము లిచ్చునట్టి

దైవ మెవ్వఁ డనిన దానవుఁ గనుఁగొని

మునివరుండు పలికె ముదముతోడ.

టీకా:

కడగి = పూని; కొలువన్ = సేవించినచో; శీఘ్రకాలంబునన్ = తక్కువకాలము; లోనన = లోనే; ఇష్టమైన = కోరిన; వరముల్ = వరములను; ఇచ్చునట్టి = ఇచ్చేడి; దైవము = దేవుడు; ఎవ్వడు = ఎవరు; అనినన్ = అనగా; దానవున్ = రాక్షసుని; కనుగొని = చూసి; ముని = ముని; వరుండు = ఉత్తముడు; పలికెన్ = చెప్పెను; ముదము = సంతోషము; తోడన్ = తోటి.

భావము:

తమను సేవించే భక్తులకు ఆ త్రిమూర్తులలో ఎవరు శీఘ్రంగా కోరిన వరాలిస్తారు." అలా అడిగిన వృకాసురుని ప్రశ్నకు నారదుడు సంతోషంగా ఇలా సమాధానం చెప్పాడు.

"వినుము; దుర్గుణసుగుణంబులలో నొక్కటి యెచ్చటం గలుగు నచ్చట నాక్షణంబు
కోపప్రసాదఫలంబులు సూపువాఁ డమ్మువ్వుర యందు ఫాలలోచనుఁ డివ్విధంబుఁ దెలిసినవారై
బాణాసుర దశకంధరులు సమగ్ర భక్తియుక్తులై సేవించి యసమానసామ్రాజ్య వైభవంబుల నొంది
ప్రసిద్ధులై; రట్లుగాన నీవు నమ్మహాత్ముని సేవింపు; మతనివలన నభిమతఫలంబులు వేగంబు
ప్రాప్తం బయ్యెడి" నని చెప్పిన నతం డా క్షణంబు.

టీకా:

వినుము = వినుము; దుర్గుణ = చెడ్డగుణములు; సుగుణంబుల్ = మంచిగుణాలు; లోన్ = అందు;
ఒక్కటి = ఏదో ఒకటి; ఎచ్చటన్ = ఎక్కడైతే; కలుగున్ = కలుగుతుందో; అచ్చటన్ = అక్కడన్; ఆ = ఆ;
క్షణంబు = క్షణము నందే; కోప = కోపము; ప్రసాద = అనుగ్రహ; ఫలంబులన్ = ఫలితములను; చూపు
= కనబరచెడి; వాడు = వాడు; ఆ = ఆ; మువ్వుర = ముగ్గురి (3); అందున్ = లోన; ఫాలలోచనుడు =
శివుడు {ఫాలలోచనుడు - నుదుట కన్ను కలవాడు, శివుడు}; ఈ = ఈ; విధంబున్ = విషయము;
తెలిసినవారు = తెలిసికొన్నవారు; ఐ = అయ్యి; బాణాసుర = బాణాసురుడు; దశకంధరులు =
రావణాసురులు {దశకంధరుడు - పది కంఠముల వాడు, రావణాసురుడు}; సమగ్ర = సంపూర్ణమైన;
భక్తి = భక్తితో; యుక్తులు = కూడి ఉన్నవారు; ఐ = అయ్యి; సేవించి = కొలిచి; అసమాన = సాటిలేని;
సామ్రాజ్య = చక్రవర్తిత్వపు; వైభవములన్ = వైభవములను; ఒంది = పొంది; ప్రసిద్ధులు =
పేరుపొందినవారు; ఐరి = అయ్యారు; అట్లుగాన = అందుచేత; నీవున్ = నీవును; ఆ = ఆ దివ్యమైన;
మహాత్ముని = గొప్పవానిని; సేవింపుము = కొలువుము; అతని = అతని; వలనన్ = వలన; అభిమత
= కోరిన; ఫలములన్ = వరములను; వేగంబు = తొందరగా; ప్రాప్తంబు = లభించినవి; అయ్యెడిని =
అగును; అని = అని; చెప్పినన్ = చెప్పగా; అతండు = అతను; ఆ = ఆ; క్షణంబు = క్షణమునందే.

భావము:

"అయితే శ్రద్ధగా విను. దుర్గుణాలు కలవారిమీద ఆగ్రహము చూపాలన్నా, సుగుణవంతులమీద
అనుగ్రహము చూపాలన్నా, వెనువెంటనే చూపే దైవం త్రిమూర్తులలో ఒక్క పరమశివుడే. ఈ
సంగతి తెలుసుకున్న బాణాసురుడు, రావణాసురుడు మున్నగు దానవులు పరమశివుడిని భక్తితో

సేవించి మహా సామ్రాజ్య వైభవాలను పొందారు. కనుక, నీవు కూడ శివుడిని భక్తితో పూజించు. నీ అభిమతం వేగంగా ఈడేరుతుంది." అని చెప్పాడు. వెంటనే....

10.2-1242-సీ.

దీపించు కేదార తీర్థంబునకు నేగి-

యతిసాహసాత్మకుం డగుచు నియతి

లోకముల్ వెఱగంద నాకాలకంధరు-

వరదుని నంబికావరునిఁ గూర్చి

తన మేనికండ లుద్ధండుడై ఖండించి-

యగ్ని కాహతులుగా నలర వేల్చి

దర్పకారాతి ప్రత్యక్షంబుగాకున్న;-

జడియక సప్తవాసరము నందుఁ

10.2-1242.1-తే.

బూని తత్తీర్థమునఁ గృతస్నానుఁడగుచు

వెడలి మృత్యువు కోఱనా వెలయునట్టి

గండ్రగొడ్డంటఁ దన మస్తకంబు దునుము

కొనఁగఁ బూనిన నయ్యగ్నికుండమునను.

టీకా:

దీపించు = ప్రకాశించెడు; కేదార = కేదారనాథము అను; తీర్థంబున్ = పుణ్యతీర్థమున; కున్ = కు;
ఏగి = వెళ్ళి; అతి = మిక్కిలి; సాహస = తెగువకలిగిన; ఆత్మకుడు = బుద్ధికలవాడు; అగుచున్ = జెతు;
నియతిన్ = నియమబద్ధతతో; లోకముల్ = ఎల్లలోకస్తులు; వెఱగందన్ = ఆశ్చర్యపడునట్లుగా; ఆ =
ఆ; కాలకంధరున్ = కరకంఠుని, శివుని; వరదునిన్ = శివుని; అంబికావరున్ = శివుని
{అంబికావరుడు - పార్వతీదేవి భర్త, శివుడు}; గూర్చి = గురించి; తన = తనయొక్క; మేని =
దేహమునందలి; కండలున్ = మాంసపుముక్కలను; ఉద్ధండుడు = మిక్కిలి అదిక్కుడైనవాడు; ఐ =
అయ్య; ఖండించి = ముక్కలు కోసి; అగ్నిన్ = అగ్నిలో; ఆహతులుగాన్ = ఆహతి అగునట్లుగా;

అలరన్ = చక్కగా; వేల్చి = హోమముచేసి; దర్పకారాతి = శివుడు {దర్పకారాతి - మన్మథుని శత్రువు, శివుడు}; ప్రత్యక్షంబు = ప్రత్యక్షము; కాకున్న = కాకపోయినను; జడియక = బెదిరిపోకుండ; సప్త = ఏడు; వాసరమున్ = దినములు; అందున్ = అచ్చట; పూని = ప్రయత్నించి.
 తత్ = ఆ; తీర్థమునన్ = పుణ్యనదిలో; కృత = చేసిన; స్నానుండు = స్నానముకలవాడు; అగుచున్ = ఐ; వెడలి = బయటకొచ్చి; మృత్యువు = మరణదేవత; కోఱన్ = కోర; నాన్ = వలె; వెలయునట్టి = ఉన్నట్టి; గండ్ర = పెద్ద; గొడ్డంటన్ = గొడ్డలితో; తన = తన యొక్క; మస్తకంబున = తలను;
 తునుముకొనగన్ = నరకుకొనుటకు; పూనినన్ = సిద్ధబడగా; ఆ = ఆ; అగ్ని = అగ్ని; కుండమునను = కుండములోనుండి.

భావము:

వృకాసురుడు బయలుదేరి కేదారతీర్థానికి వెళ్ళాడు. అక్కడ సాహసోపేతమైన నియమాలతో నీలకంఠుని, వరదుడిని, మహేశ్వరుడిని గురించి ఘోరతపస్సు చేసాడు. ఆ తీవ్రతపస్సు చూసి లోకాలన్నీ అచ్చెరువొందాయి. తన శరీరం లోని మాంసాన్ని ముక్కలు ముక్కలుగా ఖండించి అగ్నికి ఆహుతి కావించాడు. అప్పటికి కూడ మదనాంతకుడు పరమశివుడు ప్రత్యక్షం కాలేదు. వృకాసురుడు పట్టువదలక కేదారతీర్థంలో స్నానం చేసి మృత్యుకోరవంటి భయంకరమైన గండ్రగొడ్డలితో తన తలని నటికుకొనుటకు సిద్ధమయ్యాడు. అంతట ఆ అగ్నికుండంలో...

10.2-1243-క.

అరుదుగ వెలువడి రుద్రుడు

గరుణ దలిర్పంగ వానికర మాతృకరాం

బురుహమునఁ బట్టి తెగువకుఁ

జొర వలవదు; మెచ్చు వచ్చె నుమహిత చరితా!

టీకా:

అరుదుగా = అద్భుతముగా; వెలువడి = బయటకు వచ్చి; రుద్రుడు = శివుడు {రుద్రుడు - రౌద్ర

రూపము కల వాడు, వృత్పత్తి. రుద్ సాంసార దుఃఖం ద్రావయతి నాశయతీతి రుద్రః.

సంసారదుఃఖమును నశింపజేయువాడు, శివుడు; కరుణ = దయ; తలిర్పంగన్ = అతిశయింపగా;

వాని = అతని; కరమున్ = చేతిని; ఆత్మ = తన యొక్క; కర = చేయి అనేడి; అంబురుహమునన్ = కమలముతో; పట్టి = పట్టుకొని; తెగువ = సాహసమున; కున్ = కు; చొరన్ = వెళ్ళ; వలవదు = వద్దు; మెచ్చు = మెచ్చుకొను; వచ్చెన్ = వచ్చెను; సుమహిత = మిక్కిలి మేలైన; చరితా = వర్తన కలవాడా.

భావము:

పరమశివుడు ఆ అగ్ని గుండంలో నుండి వెలువడి దయతో ప్రత్యక్షము అయ్యాడు. వృకాసురుని చేతిని పట్టుకుని, "సాహసించకు. నీ తపస్సుకు మెచ్చుకున్నాను.

10.2-1244-క.

నీమదిఁ బొడమిన కోరిక

లేమైనను వేఁడు మిపుడ యిచ్చెద" ననినం

దా మనమున సంతసపడి

యా మనుజాశనుఁడు హరుపదాంబుజములకున్.

టీకా:

నీ = నీ యొక్క; మదిన్ = మనసు నందు; కోరికలు = కోరికలు; ఏమైనను = ఏలాంటిది ఐనను; వేడుము = కోరుకొనుము; ఇపుడ = ఇప్పుడే; ఇచ్చెదన్ = ప్రసాదించెదను; అనినన్ = అనగా; తాన్ = అతను; మనమునన్ = మనసు నందు; సంతసపడి = సంతోషించి; ఆ = ఆ యొక్క; మనుజాశనుడు = రాక్షసుడు; హరు = శివుని; పదా = పాదములు అను; అంబుజముల్ = పద్మముల; కున్ = కు.

భావము:

నీ మనసులో ఎట్టి కోరికలున్నా కోరుకో. వెంటనే నెరవేరుస్తాను." అని శివుడు అనగా, వృకాసురుడు ఎంతో సంతోషపడి, శంకరుని పాదాలపై పడ్డాడు....

10.2-1245-తే.

వందనం బాచరించి యో "యిందుమకుట!

ఫాలలోచన! వరద! మత్స్యాణితలము

నేను నెవ్వని తలమీద **ని**డిన వాడు

మస్తకము నూలు వ్రయ్యలై **మ**డియ నీవె!"

టీకా:

వందనంబు = నమస్కారములు; ఆచరించి = చేసి; ఓ = ఓ; ఇందుమకుట = శివుడా {ఇందు
మకుటుడు - చంద్రుడు తలపై ఉన్నవాడు, శివుడు}; ఫాలలోచన = శివుడా; వరద = శివుడా; మత్ =
నా యొక్క; పాణితలమున్ = అరచేతిని; నేనున్ = నేను; ఎవ్వని = ఎవరి యొక్క; తల = తల; మీదన్
= పైన; ఇడినన్ = పెట్టినను; వాడు = వాడు; మస్తకము = తల; నూలు = వంద (100); వ్రయ్యలు =
ముక్కలు; ఐ = అయ్యి; మడియన్ = మరణించునట్లు; ఈవె = వరమిమ్ము.

భావము:

దానవుడు పరమశివుని పాదాలకు నమస్కరించి, "ఓ చంద్రమౌళీ! నుదుట కన్నుగల స్వామీ! నా
చెయ్యి ఎవరి తల మీద పెడితే, వారు తల నూరుముక్కలు అయి చనిపోయేలా అనుగ్రహించు."

10.2-1246-క.

అ**ని** వేడిన నమ్మాటలు

విని మదనారాతి నవ్వి **వి**బుధాహితు కో

రి**న** వరముఁ దడయ కిచ్చిన

దనుజుఁడు తద్వర పరీక్షఁ **దా**ఁ జేయుటకున్.

టీకా:

అని = అని; వేడినన్ = ప్రార్థించగా; ఆ = ఆ; మాటలున్ = మాటలను; విని = విని; మదనారాతి =
శివుడు {మదనారాతి - మన్మథుని శత్రువు, శివుడు}; నవ్వి = నవ్వి; విబుధాహితు = రాక్షసుడు; కోరిన
= కోరినట్టి; వరమున్ = వరమును; తడయకన్ = ఆలస్యము చేయక; ఇచ్చినన్ = ఇవ్వగా; దనుజుడు
= రాక్షసుడు; తత్ = ఆ యొక్క; వర = వరమును; పరీక్షన్ = పరీక్షించుట; తాన్ = తను; చేయుట =
చేయుట; కున్ = కు.

భావము:

అలా అని ఆ రాక్షసుడు ప్రార్థించాడు. అది విని శివుడు చిరునవ్వు నవ్వుతూ అతడు కోరిన వరము వెంటనే ఇచ్చాడు. ఆ రాక్షసుడు పార్వతీపతి తనకు అనుగ్రహించిన వరాన్ని పరీక్షించాలనుకున్నాడు.

10.2-1247-వ.

ఆ క్షణంబు వరదాన గర్వంబున నుద్వృత్తుండై కడంగి.

టీకా:

ఆ = తత్; క్షణంబు = క్షణమే; వర = వరము; దాన = ఇవ్వబడిన; గర్వంబునన్ = గర్వముతో; ఉద్వృత్తుండు = హెచ్చినవాడు; ఐ = అయ్యి; కడంగి = ప్రయత్నించి.

భావము:

తక్షణమే వరగర్వంతోవాడు అహంకరించాడు. ఆ వరం పరీక్షించడానికి సిద్ధపడి ముందుకు వచ్చి.

10.2-1248-క.

ఆ హారుమస్తకమునఁ గడు

సాహసమునఁ జేయి వెట్టి జడియక కదియ

"న్నోహో! తన మెచ్చులు దన

కాహా! పై వచ్చె" ననుచు నభవుఁడు భీతిన్.

టీకా:

ఆ = ఆ; హారు = శివుని; మస్తకమునన్ = తలపైన; కడు = మిక్కిలి; సాహసమునన్ = తెగువతో; చేయి = చేయి; వెట్టిన్ = వెట్టుటకు; జడియక = భయపడకుండ; కదియన్ = దగ్గరకు చేరగా; ఓహో = ఔరా; తన = తన యొక్క; మెచ్చులున్ = వరములు; తన = తన; కున్ = కు; ఆహా = అయ్యో; పైన్ = మీదకి; వచ్చెన్ = వచ్చినది; అనుచున్ = అంటు; అభవుడు = శివుడు; భీతిన్ = భయముతో.

భావము:

తన చేతిని పరమశివుడి తలమీద పెట్టడానికి ఆ రాక్షసుడు తెగించాడు. "అయ్యయ్యో నేనిచ్చిన వరం నామీదకే అపాయం తెచ్చిపెట్టిందే" అని శివుడు భయపడి పరుగెత్తాడు.

10.2-1249-క.

దనుజుడు దన వెనువెంటం

జనుదే ముల్లోకములను సంత్రాసముఁ గై

కొని పాఱి, సురలు మనములఁ

దనికిరి దానికిని బ్రతివిధానము లేమిన్.

టీకా:

దనుజుడు = దానవుడు; తన = తనకు; వెనువెంటన్ = వెనుకనే; చనుదేన్ = వచ్చుచుండగా;
ముల్లోకములను = ముల్లోకములను; సంత్రాసమున్ = భయమును పొందుట; కైకొని = చేపట్టి;
పాఱిన్ = పారిపోవుట; సురలున్ = దేవతలు; మనములన్ = మనసు లందు; తనికిరి = తలకిరి,
భయపడిరి; దాని = దాన; కిన్ = కి; ప్రతివిధానము = ప్రతీకారము; లేమిన్ = లేకపోవుటచేతను.

భావము:

వృకాసురుడు శివుడిని తరుముకుంటూ వెళ్ళాడు. ముల్లోకాలూ భీతిల్లాయి. మునులు దేవతలు కర్తవ్యం తెలియక భయకంపితలై తల్లడిల్లిపోయారు.

10.2-1250-వ.

అట్లు చనిచని.

టీకా:

అట్లు = ఆ విధముగా; చనిచని = వెళ్ళివెళ్ళి.

భావము:

శివుడు అలా పరగెత్తుకు వెళ్ళి.....

10.2-1251-సీ.

నిరుపమానందమై నిఖిల లోకములకు-

నవలయై యమృతపదాఖ్యఁ దనరి

దినకర చంద్ర దీధితులకుఁ జొరరాక-

సలలిత సహజ తేజమున వెలుగు

సమధికంబగు శుద్ధసత్త్వ గరిష్ఠమై-

కరమొప్పు యోగీంద్రగమ్య మగుచు

హరిపదధ్యాన పరాయణులైన త-

ద్దాసుల కలరు నివాస మగుచుఁ

10.2-1251.1-తే.

బ్రవిమలానంత తేజోవిరాజమాన

దివ్యమణి హేమకలిత సందీప్త భవ్య

సౌధమండపతోరణ స్తంభ విపుల

గోపురాది భాసురము వైకుంఠపురము.

టీకా:

నిరుపమ = సాటిలేని; ఆనందము = ఆనందముకలది; ఐ = అయ్యి; నిఖిల = ఎల్ల; లోకముల్ = లోకములకు; అవల = ఆవతలది; ఐ = అయ్యి; అమృతపద = మోక్షస్థానము అను; ఆఖ్యన్ = పేరుతో; తనరి = అతిశయించి; దినకర = సూర్యుని; చంద్ర = చంద్రుని; దీధితుల్ = కాంతుల; కున్ = కు; చొరన్ = ప్రవేశింపను; రాక = శక్యముకాక; సలలిత = మిక్కిలిచక్కటిదైన; సహజ = స్వయంసిద్ధ; తేజమునన్ = తేజస్సుచేత; వెలుగు = ప్రకాశించెడి; సమధిక = మిక్కిలి గొప్పది; అగు = ఐన; శుద్ధ = పరిశుద్ధమైన; సత్త్వ = సత్త్వగణములు; గరిష్ఠము = మిక్కిలి అధికముగాకలది; ఐ = అయ్యి; కరమున్ = మిక్కిలి;

ఒప్పన్ = చక్కగానుండగా; యోగి = ఋషులకు; గమ్యము = పొందదగినది; అగుచున్ = జెతు; హరి = కృష్ణుని; పద = పాదములందు; ధ్యాన = ధ్యానించుటందు; పరాయణులు = ఆసక్తులు; ఐన = అయినట్టి; తత్ = ఆ; దాసుల్ = భక్తుల; కున్ = కు; అలరు = చక్కటి; నివాసము = ఉనికిపట్టు; అగుచున్ = జెతు; ప్రవిమల = మిక్కిలి స్వచ్ఛమైన; అనంత = అంతులేని.
 తేజః = తేజస్సుచేత; విరాజమాన = విరాజిల్లుతున్న; దివ్య = గొప్ప; మణి = రత్నాలు; హేమ = బంగారము; కలిత = కూడి ఉన్నట్టి; సందీప్త = తేజరిల్లుచున్న; భవ్య = శ్లాఘనీయమైన; సౌధ = భవనము; మండప = మండపము; తోరణస్తంభ = బహిద్వార స్తంభములందు; విపుల = విస్తారమైన; గోపుర = గోపురములు; ఆదిన్ = మున్నగువానిచే; భాసురము = మిక్కిలిప్రకాశించుచున్నది; వైకుంఠపురమున్ = వైకుంఠపురమును.

భావము:

వైకుంఠపురం చూసాడు. ఆ వైకుంఠాన్ని నిరుపమాన ఆనందనిలయము అమృతపదం, పరమపదం అని ప్రసిద్ధమై నిఖిలలోకాలకూ అవతల సూర్యచంద్ర కిరణాలుసైతం ప్రవేశించటానికి వీలులేని విధంగా ఉండి, మనోజ్ఞమైన సహజసిద్ధ ప్రకాశంతో విరాజిల్లుతూ ఉంటుంది. యోగులకూ భాగవతశ్రేష్టులకూ నివాసస్థలంగా అది ప్రకాశిస్తూ ఉంటుంది. మిక్కిలి నిర్మలమైన అనంత తేజస్సుతో విరాజిల్లుతూ ఉంటుంది. దివ్యమైన రత్నాలు, బంగారుమయమై ప్రకాశించే భవనాలు, మండపాలు, తోరణాలు, స్తంభాలు, విస్తారమైన గోపురాలతో భాసిస్తూ ఉంటుంది ఆ వైకుంఠపురము.

10.2-1252-వ.

కనుంగొని యమ్మహాస్థానంబు డాయంజనుటయు, నప్పుండరీ కాక్షం డఖండవైభవంబునం గుండలీశ్వర భోగతల్పంబునం బరమానంద కందళితహృదయారవిందుం డై యిందిరానయన చకోరకంబుల నిజమందహాస సాంద్ర చంద్రికావితతిం దేల్పుచు, నార్తభక్తజన రక్షణంబు పనిగా మెలంగుచు, వివిధ వినోదంబులం దగిలి యుండియు, ఫాలలోచనుం డద్ధనుజపాలునకుం దలంపక యిచ్చిన వరంబు దన తలమీఁదవచ్చినం గలంగి చనుదెంచుట తన దివ్యచిత్తంబున నెఱింగి, యక్కాలకంధరుని యవస్థ నివారింపం దలంచి యయ్యిందిరాదేవి తోడి వినోదంబు సాలించి యప్పుడు.

టీకా:

కనుంగొని = చూసి; ఆ = ఆ దివ్యమైన; మహాస్థానంబున్ = గొప్పవైకుంఠమును; డాయన్ = దగ్గరకు;
చనుటయున్ = వెళ్ళగా; ఆ = ఆ ప్రసిద్ధుడైన; పుండరీకాక్షుండు = విష్ణుమూర్తి; అఖండ =
పరిపూర్ణమైన; వైభవంబునన్ = వైభవముతో; కుండలీశ్వర = ఆదిశేషుని {కుండలీశ్వరుడు - కుడలీ
ఆకారము కలవాని (సర్పములకు) ప్రభువు, శేషుడు}; భోగ = దేహము అను; తల్పంబునన్ =
పొన్నుపైన; పరమ = ఉత్కృష్టమైన; ఆనంద = ఆనందముచేత; కందళిత = వికసించిన; హృదయ =
హృదయము అను; అరవిందుండు = పద్మము కలవాడు; ఐ = అయ్యి; ఇందిరా = లక్ష్మీదేవి యొక్క;
నయన = కన్నులు అను; చకోరంబులన్ = చకోరపక్షులను; నిజ = తన; మందహాస = చిరునవ్వులు
అనెడి; సాంద్ర = దట్టమైన; చంద్రికా = వెన్నెలల; వితతిన్ = సమూహము నందు; తేల్చుచున్ =
ఆనందింపజేయుచు; ఆర్త = పీడితులైన; భక్త = భక్తులైన; జన = వారి; రక్షణంబు = కాపుటను; పనిగా
= ముఖ్యమైనపనిగా; మెలంగుచున్ = వర్తించుచు; వివిధ = నానా విధములైన; వినోదంబులన్ =
వేడుకలతో; తగిలి = ఆసక్తుడై; ఉండియున్ = ఉన్నప్పటికిని; ఫాలలోచనుండు = శివుడు; ఆ = ఆ
యొక్క; దనుజపాలున్ = రాక్షసరాజున; కున్ = కు; తలంపక = యోచించకుండా; ఇచ్చిన =
ప్రసాదించిన; వరంబున్ = వరము; తన = అతని, శివుని; తల = నెత్తి; మీదన్ = మీదికి; వచ్చినన్ =
రాగా; కలంగి = కలతచెంది; చనుదెంచుట = వచ్చుట; తన = తన యొక్క; దివ్యచిత్తంబునన్ =
దివ్యదృష్టితో; ఎఱింగి = తెలిసికొని; ఆ = ఆ; కాలకంధరుని = శివుని; అవస్థ = దుర్దశను; నివారింపన్
= తప్పించవలెనని; తలంచి = భావించి; ఆ = ఆ; ఇందిరాదేవి = లక్ష్మీదేవి; తోడి = తోటి;
వినోదంబులన్ = వేడుకలు; చాలించి = నిలిపి; అప్పుడు = పిమ్మట.

భావము:

అలా దివ్యమైన వైకుంఠం ప్రవేశించిన శంకరుడు శ్రీమహావిష్ణువును దర్శించాడు. ఆ సమయంలో
పుండరీకాక్షుడు అయిన శ్రీహరి మహా వైభవంతో ఆదిశేషుడిపై పవళించి ఉన్నాడు. తన
మందహాసం అనే వెన్నెలతో లక్ష్మీదేవి కన్నులు అనే చకోరాలను అలరిస్తున్నాడు. ఈ విధంగా
ఎన్నో వినోదాలలో తేలియాడుతూ ఉండి కూడ, పరమశివుడు ఆ రాక్షసుడికి దానమిచ్చి
ఆపదలపాలైన విషయాన్ని విష్ణువు తన దివ్యదృష్టితో తెలుసుకున్నాడు. నీలకంఠునికి వాటిల్లిన
ఉపద్రవాన్ని పోగొట్టాలని హరి నిశ్చయించుకుని, లక్ష్మీదేవితో సాగిస్తున్న వినోదాలను ఆపాడు.

10.2-1253-సీ.

తాపింఛరుచితోడఁ త్రస్తరించెడు మేనుఁ,-
బసిడిముంజియుఁ, దగు పట్టుగొడుగు,
ధవళాంశురుచి జన్నిదంబునుఁ, దిన్నని-
దండంబుఁ, జేతఁ గమండలువునుఁ,
బసుపుగోచియుఁ, జిన్ని పట్టెవర్ధనమును,-
రాజితంబైన మృగాజినంబుఁ,
తూలాడు సిగయును, వ్రేలుమాటు గోచి,-
వేలిమిబొట్టును, వ్రేళ్ళ దర్భ,

10.2-1253.1-తే.

దనర సందీప్త హవ్య వాహన సమాన
కాంతిఁ జెలువొంది, యద్భుత క్రమ మెలర్పఁ
జతురగతి నప్తు వటుక వేషంబు దాల్చి
వచ్చి, యా నీచ దానవవరునిఁ జేరి.

టీకా:

తాపింఛ = చీకటిమాను; రుచి = వన్నె; తోడన్ = తోటి; త్రస్తరించెడు = పరహాసమాడెడు; మేనున్ =
శరీరము; పసిడి = బంగారు; ముంజియున్ = మొలతాడు; తగు = చక్కటి; పట్టుగొడుగు =
పట్టుగొడుగు; ధవళా = చంద్రుని; అంశ = కిరణము; రుచిన్ = మెరుపు కల; జన్నిదంబునున్ =
యజ్ఞోపవీతము; తిన్నని = వంకరలులోని; దండంబున్ = జపదండము; చేతన్ = చేతిలో;
కమండలువును = కమండలము; పసుపు = పసుపు పచ్చని; గోచియున్ = గోచీ; చిన్ని =
చిన్నదిగానున్న; పట్టెవర్ధనమును = నిలువు బొట్టు; రాజితంబు = ప్రకాశించుచున్నది; ఐన =
అయినట్టి; మృగాజినంబు = కృష్ణాజినము; తూలాడు = ఊగుతున్న; సిగయును = పిలక; వ్రేలు =
వేలాడుతున్న; మాటుట = మారు, రెండో; గోచి = గోచి; వేలిమి = హోమాంగారపు; బొట్టును = బొట్టు;
వ్రేళ్ళన్ = చేతివేళ్ళ యందు; దర్భ = దర్భలు; తనరన్ = ఒప్పగా.

సందీప్త = మిక్కిలి ప్రకాశించుచున్న; హవ్యవాహన = అగ్నిదేవునితో; సమాన = సమానమైన;
 కాంతిన్ = కాంతితో; చెలువొంది = అందగించి; అద్భుత = ఆశ్చర్యకరమైన; క్రమము = రీతి; ఎలర్పన్
 = అతిశయించగా; చతుర = నేర్పుగర; గతిన్ = రీతితో; అష్ట = అప్పుడు; వటుక = బ్రహ్మచారి;
 వేషంబున్ = వేషమును; తాల్చి = ధరించి; వచ్చి = వచ్చి; ఆ = ఆ; నీచ = అధముడైన;
 దానవవరునిన్ = రాక్షసరాజు; చేరి = దగ్గరకువెళ్ళి.

భావము:

విష్ణువు వటువు వేషం ధరించాడు. చీకటిమాను వంటి నల్లని ఛాయ గల నెమ్మేనిపై చంద్రకిరణం
 లాంటి తెల్లని జందెపుపోగు, బంగారు మొలత్రాడు, పసుపువన్నె గోచీ ధరించాడు. దండ
 కమండలాలతో, పట్టెవర్ధనంతో, పట్టుగొడుగుతో, జింకచర్మంతో, హోమం బొట్టుతో, పిలక
 వ్రేలాడుతుండగా, వ్రేళ్ళ మధ్యన దర్బలతో అచ్చమైన బ్రహ్మచారి అయి ముచ్చటగా దానవుడిని
 సమీపించాడు. అలా పరమ అద్భుతంగా అగ్నిశిఖలా ప్రకాశిస్తూ ఉన్న ఆ బాల వటువు వేషంలో
 ఆ వృకాసురుని దగ్గరకు వెళ్ళాడు.

10.2-1254-వ.

కైతవంబున నతనికి నమస్కరించి, మృదుమధుర భాషణంబుల ననునయించుచు,
 నయ్యసురవరున కిట్లను; "నివ్విధంబున మార్గపరిశ్రాంతుండవై యింత దూరంబేల చనుదెంచితి?
 సకల సౌఖ్య కారణంబైన యీ శరీరంబు నిర్దగ్ధంబు సేసి వృథాయాసంబున దుఃఖపటుపం
 దగునే? యియ్యెడం గొంతతడవు విశ్రమింపు; మీ ప్రయాసంబునకుఁ గతంబెయ్యది?
 కపటహృదయుండవు గాక నీ యధ్యవసాయం బెఱింగింపందగునేని నెఱింగింపు" మని మృదు
 మధురంబుగాఁ బలికిన నమ్మహాత్ముని సుధారసతుల్యంబు లయిన వాక్యంబులు విని సంతసిల్లి,
 యప్పిశితాశనుండు దన పూనినకార్యం బతని కెఱింగించిన.

టీకా:

కైతవంబునన్ = కపటబుద్ధితో; అతని = అతని; కిన్ = కి; నమస్కరించి = నమస్కరించి; మృదు =
 మృదువైన; మధుర = తీయని; భాషణంబులన్ = మాటలతో; అనునయించుచున్ = ఊరడించుచు;
 ఆ = ఆ; అసుర = దానవ; వరున్ = ఉత్తమున; కున్ = కు; ఇట్లు = ఈ విధముగ; అనున్ = అనెను;

ఇవ్విధంబునన్ = ఇలాగ; మార్గ = వీధులు పట్టుకొని; పరిశ్రాంతుండవు = బడలిక చెందిన వాడవు;
 ఐ = అయ్యి; ఇంత = ఇంత ఎక్కువ; దూరంబున్ = దూరము వరకు; ఏల = ఎందుకు; చనుదెంచితి =
 వచ్చావు; సకల = ఎల్ల; సౌఖ్య = సౌఖ్యములకు; కారణంబు = సాధనము; ఐన = అయినట్టి; ఈ = ఈ;
 శరీరంబున్ = దేహమును; నిరర్థకంబున్ = అర్థంలేనిది, వ్యర్థము; చేసి = చేసి; వృథా = అనవసరపు;
 ఆయాసంబునన్ = శ్రమచేత; దుఃఖపలుపన్ = బాధపెట్టుట; తగునే = సరియైనదా, కాదు; ఈ = ఈ;
 ఎడన్ = చోటు నందు; కొంత = కొద్ది; తడవు = సేపు; విశ్రమింపుము = అలసట దీర్చుకొనుము; ఈ =
 ఈ; ప్రయాసంబున్ = కష్టపడుట; కున్ = కు; కతంబు = కారణము; ఎయ్యది = ఏమిటి; కపట =
 కపటము గల; హృదయుండవు = మనసు కలవాడవు; కాక = కాకుండ; నీ = నీ యొక్క;
 అధ్యవసాయంబున్ = యత్నమును; ఎఱింగింపన్ = తెలుపుటకు; తగుదున్ = తగినవాడను; ఏని =
 ఐనచో; ఎఱింగింపుము = తెలుపుము; అని = అని; మృదు = మెత్తగా; మధురంబుగాన్ = ఇంపుగా;
 పలికినన్ = అడుగగా; ఆ = ఆ; మహాత్ముని = గొప్పవాని యొక్క; సుధారస = అమృతముతో;
 తుల్యంబులన్ = సరిపోలేడునవి; అయిన = ఐన; వాక్యంబులున్ = మాటలను; విని = విని;
 సంతసిల్లి = సంతోషించి; ఆ = ఆ; పిశితాశనుండు = దానవుడు {పిశితాశనుడు - పిశితము
 (మాంసము) అశనుండు (ఆహారముగా కలవాడు), రాక్షసుడు}; తన = తను; పూనిన = చేపట్టిన;
 కార్యంబున్ = పనిని; అతని = అతని; కిన్ = కి; ఎఱింగించినన్ = తెలుపగా.

భావము:

బ్రహ్మచారి వేషంలో వెళ్ళిన విష్ణువు, దానవుడు వృకాసురుడికి కపట నమస్కారం చేసాడు.
 తియ్యని మృదు భాషణలతో రాక్షసునితో ఇలా స్వాంతన వచనాలు పలికాడు. "అన్నా! ఇంత
 అలసిపోతు ఎందుకింత దూరం వచ్చావు? ఏ సుఖాలకైనా మూలమైనది ఈ శరీరమే కదా. ఊరక
 దానిని ఇలా ఎందుకు దుఃఖపెడుతున్నావు? ఇక్కడ కొంతసేపు విశ్రాంతి తీసుకో. ఇంతటి నీ
 ప్రయాసకు కారణము ఏమిటి?" అని వాడిని ప్రశ్నించాడు. ఆ వటురూపి తీయనిమాటలకు
 సంతోషించి, ఆ రాక్షసుడు తాను తలపెట్టిన కార్యాన్ని వివరించాడు.

10.2-1255-చ.

హరి దరహాస మొప్పు బిశితాశనుఁ గన్గొని పల్కె "దానవే

శ్వర! మును దక్షశాపమునఁ జూలఁ బిశాచిపతౌట సూన్యత

స్వర్ణము మాని సంతతము బొంకుచునుండు పురారిమాట నీ

వరయక వెంట నేగగ దగ ధాతని చేతలు మాకు వింతలే?

టీకా:

హరి = కృష్ణుడు; దరహాసము = చిరునవ్వు (దరహాసము - చిరునవ్వు, మందస్మితము); ఒప్పన్ = కనబడునట్లు (షష్ఠవిధహాసములు - 1స్మితము 2హాసితము 3విహాసితము 4ప్రహాసితము 5అపహాసితము 6అతిహాసితము); పిశితాశనున్ = దానవుని; కన్గొని = చూసి; పల్కెన్ = చెప్పెను; దానవేశ్వరా = రాక్షసరాజు; మును = పూర్వము; దక్షు = దక్షుని యొక్క; శాపమునన్ = శాపమువలన; చాలన్ = మిక్కిలిగా; పిశాచపతి = పిశాచములకు రాజు; అగుటన్ = అగుటవలన; సూన్యత = నిజము; స్ఫురణమున్ = చెప్పుటను; మాని = వదలిపెట్టి; సంతతము = ఎల్లప్పుడు; బొంకుచున్ = అసత్యములు చెప్పుతూ; ఉండున్ = ఉండును; పురారి = శివుని (పురారి - త్రిపుర సంహారుడు, శివుడు); మాట = మాటలు; నీవు = నీవు; అరయక = విచారించకుండ; వెంటన్ = కూడా; ఏగన్ = వెళ్ళుటకు, పడగా; తగదు = సరియైన పని కాదు; ఆతని = అతని యొక్క; చేతలు = పనులు; మా = మా; కున్ = కు; వింతలే = ఆశ్చర్యకరములా, కాదు.

భావము:

విష్ణుమూర్తి మందహాసంచేస్తూ ఆ రాక్షసుడితో ఇలా అన్నాడు. “ఓ రాక్షసరాజు! మునుపు దక్షుడి శాపం వలన పిశాచాలకు అధిపతి అయ్యాడు. కనుక, శంకరుడు నిజాలు మానేసి అబద్ధాలే చెప్తున్నాడు. ఆయన గారి చేష్టలు మాకేమీ కొత్తకాదులే. శివుని విషయం తెలియక అతని వెంట అనవసరంగా పడుతున్నావు.

10.2-1256-ఆ.

నిజము పలికె నేని నెఱిఁ దన తలమీఁద

నీ కరంబు మోపనీక తలఁగి

వచ్చునోటు! నితనివలనఁ బ్రత్యయమునఁ

దగుల నేమి గలదు దనుజవర్య!

టీకా:

నిజము = సత్యమే; పలికెనేని = చెప్పి ఉండినచో; నెఱిన్ = యోగ్యముగా; తన = తన యొక్క; తల = తల; మీదన్ = పైన; నీ = నీ యొక్క; కరంబున్ = చేతిని; మోపనీక = పెట్టనియ్యకుండ; తలగి = తప్పించుకొని; వచ్చునోటు = వస్తాడా ఏమిటి; ఇతని = ఈ శివుని; వలనన్ = వలన; ప్రత్యయమున్ = నమ్మకముతో; తగులన్ = అనుసరించినచో; ఏమి = ఏమి; మిగలదు = మిగలదు, ప్రయోజనము; దనుజ = రాక్షస; వర్య = శ్రేష్ఠుడా.

భావము:

దానవోత్తమా! పరమేశ్వరుడు సత్యం పలికేవాడే అయితే నీ చేయి తన శిరస్సుకు తగలనీయకుండా భయంతో ఎందుకు పారిపోతాడు? ఇంతకీ శివుడి విషయంలో నమ్మదగినది ఏమైనా ఉన్నదా?

10.2-1257-ఆ.

అశుచి యగుచు నతని నంటగఁగ బని గాదు

కాలుఁ జేయిఁ గడిగి కడక వార్చి

యతనివెంట వేడ్క నరుగుదువే నీవు

నవల నంట దగును నసురనాథ!

టీకా:

అశుచి = అపరిశుభ్రుడవు; అగుచున్ = ఐ; అతనిన్ = అతనిని; అంటగన్ = ముట్టుకొనుట; పనికాదు = యుక్తము కాదు; కాలుచేయి = కాళ్ళు చేతులు; కడగి = కడుగుకొని; కడకన్ = పూని; వార్చి = ఆచమనముచేసి; అతని = ఆ శివుని; వెంటన్ = వెనుక; వేడ్కన్ = కుతూహలముతో; అరుగుదువేన్ = వెళ్ళినచో; నీవున్ = నీవు; అవలన్ = పిమ్మట; అంటన్ = ముట్టుకొన; తగును = వచ్చును; అసుర = రాక్షసుల; నాథ = రాజు;

భావము:

అదీగాక దైత్యేంద్రా! నీవు అశుచిగా ఉండి మహేశుడిని తాకడం తగదు. అందుచేత, వెళ్ళి కాళ్ళుచేతులూ కడుగుకుని, ఆచమనం చెయ్యి. అప్పుడు శివుడిని వెంబడించి అతడిని తాకావచ్చు, నీ సందేహం తీర్చుకోనూవచ్చు.

10.2-1258-మ.

అతి దుశ్శంకలు మాని పొమ్మనిన దైత్యారాతి మాయా విమో
హీతుఁడై విస్మృతి నొంది తామసముచే నేపారి వాఁ డాత్మ పా
ణితలంబుం దన నెత్తి మోపికొని తా నేలన్ వెసం గూలె వి
శ్రుతదంభోళిహతిన్ వడింబడు మహా క్షోణీధరంబో యనన్.

టీకా:

అతి = మితిమీరిన; దుశ్శంకలు = అనవసర సందేహములు; మాని = వదిలిపెట్టి; పొమ్ము = పొమ్ము;
అనినన్ = అని చెప్పగా; దైత్యారాతి = విష్ణు; మాయా = మాయ చేత; విమోహితుడు = మోహమున
పడినవాడు; ఐ = అయ్యి; విస్మృతిన్ = మరపులో; ఒంది = పడిపోయి; తామసము = తెలివితక్కువ;
చేన్ = వలన; ఏపారి = అతిశయించి; వాడు = అతడు; ఆత్మ = తన; పాణితలంబున్ = అరచేతిని; తన
= తన యొక్క; నెత్తిన్ = తలమీద; మోపికొని = పెట్టుకొని; తాన్ = తనే; నేలన్ = నేలమీద; వెసన్ =
వడిగా; కూలెన్ = పడిపోయెను; విశ్రుత = ప్రసిద్ధమైన; దంభోళి = వజ్రాయుధము యొక్క; హతిన్ =
దెబ్బతోటి; వడిన్ = శీఘ్రమే; పడు = పడిపోయెడి; మహా = పెద్ద; క్షోణీధరంబో = కొండేమో; అనన్ =
అనునట్లుగా.

భావము:

అనవసరంగా లేనిపోని శంకలు పెట్టుకోకు. వెంటనే బయలుదేరు." అంటూ దానవాంతకుడు
అయిన విష్ణువు హెచ్చరించాడు. వృకాసురుడు విష్ణుమాయవలన తనను తాను మరచి,
తామసంతో తన చేతిని తన నెత్తి మీదే పెట్టుకుని మరణించాడు. వృకాసురుడు ప్రసిద్ధమైన
వజ్రాయుధం దెబ్బకు కూలిన మహా పర్వతంలా నేలకూలాడు.

10.2-1259-వ.

అట్లు దన తల నూలువ్రయ్యలై నేలం గూలిన యసురం గని యప్పుడు.

టీకా:

అట్లు = అలా; తన = తన యొక్క; తల = తల; నూలు = వంద (100); వ్రయ్యలు = ముక్కలు; ఐ = అయ్యి; నేలన్ = నేలమీద; కూలినన్ = పడిపోయిన; అసురన్ = దానవుని; కని = చూసి; అప్పుడు = అప్పుడు.

భావము:

అలా తన చెయ్యి తన నెత్తిన పెట్టుకోడం వలన, తల నూరు ముక్కలై నేలగూలిన వృకాసురుడిని చూసి దేవతలు, అప్పుడు....

10.2-1260-క.

సుర లసురాంతకు మీదన్

వరమందారప్రసూన వర్షము లోలిం

గురిసిరి తుములంబై దివి

మొరసెన్ సురదుందుభిప్రముఖతూర్యంబుల్.

టీకా:

సురలు = దేవతలు; అసురాంతకు = విష్ణుమూర్తి; మీదన్ = మీద; వర = శ్రేష్ఠములైన; మందార = మందార; ప్రసూన = పూల; వర్షములు = వానలు; ఓలీన్ = యోగ్యముగా; కురిసిరి = కురిపించిరి; తుములంబు = సందడిచేయునవి; ఐ = అయ్యి; దివిన్ = ఆకాశము నందు; మొరసెన్ = మోగినవి; సుర = దేవతా; దుందుభి = భేరీలు; ప్రముఖ = మున్నగు; తూర్యంబుల్ = వాయిద్యములు.

భావము:

దానవవైరి హరి మీద దేవతలు మందార పూల వాన కురిపించారు. ఆకాశంలో దేవ దుందుభులు మున్నగు దివ్య వాయిద్యాలు మ్రోగాయి.

10.2-1261-క.

పాడిరి గంధర్వోత్తము

లాడిరి దివి నప్పరసలు నన్యోన్యములై

కూడిరి గ్రహములు భయముల

వీడిరి మునికోటు లంత విమలచరిత్రా!

టీకా:

పాడిరి = పాటలు పాడారు; గంధర్వ = గంధర్వులలో; ఉత్తములు = ఉత్తములు; ఆడిరి = నాట్యములు చేసిరి; దివిన్ = మింటి యందు; అప్పరసలు = అప్పరసలు; అన్యోన్యములు = సహకరించుకొనువారు అయి; కూడిరి = కూడుకొనిరి; గ్రహములున్ = గ్రహములు; భయములన్ = భయములను; వీడిరి = వదలిరి; ముని = ముని; కోటులు = అందరు; అంతన్ = అప్పుడు; విమలచరిత్రా = పరీక్షిన్మహారాజా {విమలచరిత్రుడు - నిర్మలమైన నడవడి కలవాడు, పరీక్షిత్తు}.

భావము:

గంధర్వులు పాటలు పాడారు. అప్పరసలు సంతోషంతో నాట్యాలు చేశారు, ఆకాశంలో గ్రహాలన్నీ కూటములు కట్టాయి. మునుల భీతిని విడిచారు. అప్పుడు...

10.2-1262-క.

మురహారుఁ డెల నవ్వొలయఁగఁ

బురుహారుఁ దగఁ జాచి పలికె "భూతేశ్వర! యీ

నరభోజనుండు నీ కి

త్తఱి నెగ్గొనరింపఁ దలఁచి త్రానే పొలిసెన్.

టీకా:

మురహారుడు = విష్ణుమూర్తి {మురహారుడు - మురాసుర సంహారుడు, కృష్ణుడు}; ఎలనవ్వు = దరహాసములు; ఒలయగన్ = ఒలకబోస్తూ; పురహారున్ = శివుని {పురహారుడు - త్రిపుర సంహారుడు, శివుడు}; తగన్ = యుక్తముగ; చూచి = చూసి; పలికెన్ = చెప్పెను; భూతేశ్వర = శివా {భూతేశ్వరుడు - భూతనాథుడు, శివుడు}; ఈ = ఈ; నరభోజనుడు = రాక్షసుడు {నరభోజనుడు - నరులను భుజించువాడు, రాక్షసుడు}; నీ = నీ; కున్ = కు; ఈ = ఈ; తఱిన్ = సమయము నందు; ఎగ్గు = అపకారము; ఒనరింపన్ = చేయవలెనని; తలచి = భావించి; తానే = తనే; పొలిసెన్ = చనిపోయెను.

భావము:

మురాసురసంహారి శ్రీహరి చిరునవ్వుతో పరమ శివుడితో ఇలా అన్నాడు "భూతేశ్వరా! ఈ దానవుడు నీకు అపకారం తలపెట్టి తనకు తానే మరణించాడు.

10.2-1263-వ.

అది యట్టిద కాదే! యిజ్జగంబున నధికుండయిన వానికి నపకారంబు గావించిన మానవునకు శుభంబు గలుగునే? యదియునుంగాక జగద్గురుండవగు నీ కవజ్జ దలంచు కష్టాత్ముండు వొలియుటం జెప్పనేల? యిట్టి దుష్టచిత్తుల కిట్టి వరంబులిచ్చుట కర్జంబు గా"దని యప్పురాంతకు వీడ్కోలిపిన, నతండు మురాంతకు ననేక విధంబుల నభినందించి నిజ మందిరంబునకుం జనియె"నని చెప్పి యిట్లనియె.

టీకా:

అది = అట్టిపని; అట్టిద = అలాంటిదే; కాదే = కాదా; ఈ = ఈ; జగంబునన్ = లోకమునందు; అధికుండు = గొప్పవాడు; అయిన = ఐన; వాని = వాడి; కిన్ = కి; అపకారంబు = ఎగ్గు; కావించినన్ = చేసినచో; మానవున్ = మనిషి; కున్ = కి; శుభంబున్ = మేలులు; కలుగునే = చేకూరునా, చేకూరవు; అదియునున్ = అంతే; కాక = కాకుండ; జగత్ = విశ్వమునకే; గురుండవు = గొప్పవాడవు; అగు = ఐన; నీ = నీ; కున్ = కు; అవజ్జ = అపకారము; తలంచు = తలపెట్టు; కష్టాత్ముండు = నీచుడు;

పొలియుటన్ = నశించుట; చెప్పనేల = చెప్పేదేముంది, తప్పదుకదా; ఇట్టి = ఇటువంటి; దుష్టచిత్తుల్ = దుర్మార్గుల; కున్ = కు; ఇట్టి = ఇటువంటి; వరంబులున్ = వరములను; ఇచ్చుట = ఇచ్చుట; కర్ణంబు = కార్యము; కాదు = కాదు; అని = అని చెప్పి; ఆ = ఆ ప్రసిద్ధుడైన; పురాంతకున్ = శివుని; వీడ్కోలిపినన్ = పంపించగా; అతండు = అతను; మురాంతకున్ = విష్ణుదేవుని; కున్ = కి; అనేక = పెక్కు; విధంబులన్ = విధములుగా; అభినందించి = కొనియాడి; నిజ = తన; మందిరంబున్ = నివాసమున; కున్ = కు; చనియె = వెళ్ళిపోయెను; అని = అని; చెప్పి = చెప్పి; ఇట్లు = ఈ విధముగ; అనియె = పలికెను.

భావము:

అలాగే అవుతుంది కదా. లోకంలో మహాత్ములకు కీడు చేసిన వాడికి శుభాలు దక్కవు కదా. అలాంటిది లోకేశ్వరుడవు అయిన నీకు అపకారం తలపెట్టిన దుష్టుడు చావక తప్పదు. ఇలాంటి దుర్మార్గులకు అలాంటి వరాలు ఇవ్వడం తగదు." అని ఈ రీతిగా పలికిన విష్ణువు శంకరుడికి వీడ్కోలు చెప్పాడు. హరుడు హరిని అనేక విధాలుగా స్తుతిస్తూ తన నివాసానికి వెళ్ళిపోయాడు." అని చెప్పి మరల ఇలా అన్నాడు.

10.2-1264-క.

"మానవనాయక! యీ యా

ఖ్యానముఁ జదివినను వినిన ఘనపుణ్యులు ని

త్యానంద సౌఖ్యములఁ బెం

పూనుదు రటమీద ముక్తి నొందుదు రెలమిన్!"

టీకా:

మానవనాయక = రాజా; ఈ = ఈ యొక్క; ఆఖ్యానమున్ = కథను; చదివినను = చదివినట్టి; వినినన్ = విన్నట్టి; ఘన = గొప్ప; పుణ్యులు = పుణ్యాత్ములు; నిత్య = శాశ్వతమైన; ఆనంద = ఆనందము; సౌఖ్యమున్ = సుఖములను; పెంపున్ = అధికముగా; ఊనుదురు = పొందుదురు, అనుభవించెదరు; అటమీద = అటుపిమ్మట; ముక్తిన్ = మోక్షమును; ఒందుదురు = పొందుతారు; ఎలమిన్ = వికాసముతో, సంతోషముతో.

భావము:

ఈ వృకాసుర వృత్తాంతం వినిన పుణ్యాత్ములు నిత్యం సుఖసంతోషాలతో జీవిస్తూ తుదకు మోక్షం పొందుతారు.

10.2-1265-వ.

అని చెప్పి శుకయోగీంద్రుండు పరీక్షిన్నరేంద్రున కిట్లనియె.

టీకా:

అని = అని; చెప్పి = చెప్పి; శుక = శుకుడ అను; యోగి = ఋషి; ఇంద్రుండు = ఉత్తముడు; పరీక్షిత్ = పరీక్షితు అను; నరేంద్రున్ = మహారాజున; కున్ = కు; ఇట్లు = ఈ విధముగా; అనియె = పలికెను.

భావము:

ఇలా ఈ ఉపాఖ్యానమునకు ఫలశ్రుతి చెప్పి శుకయోగీంద్రుడు పరీక్షిన్నరేంద్రుడితో ఇంకా ఇలా అన్నాడు.

10.2-1266-క.

"జననాయక! యింకఁ బురా

తనవృత్తం బొకటి నీకుఁ దగ నెఱిగింతున్.

వినుము తపోమహిమలఁ జెం

దిన మునిజనములు సరస్వతీనది పొంతన్.

టీకా:

జననాయక = రాజా; ఇంకన్ = ఇక; పురాతన = పూర్వకాలపు; వృత్తంబు = కథను; ఒకటి = ఒకటి; నీ = నీ; కున్ = కు; ఎఱిగింతున్ = తెలియజెప్పెదను; వినుము = వినుము; తపో = తపస్సుల {తపస్సులు - కాయిక వాచిక మానసిక తపస్సులు, మనోవాక్యాయకర్మలతో చేయునవి}; మహిమలన్ = గొప్ప

ప్రభావములు; చెందిన = పొందినట్టి; ముని = ముని; జనమలున్ = సమూహములు; సరస్వతీ =
సరస్వతి అను; నది = నది; పొంతనన్ = దగ్గర.

భావము:

"మహారాజా! నీకు ఇంకొక పురాతనగాథ చెబుతాను విను. పూర్వం తపోధనులైన మునులు
ఎందరో సరస్వతీనదీ తీరంలో ఉండేవారు.

దశమ స్కంధము - ఉత్తర : భృగుమహర్షి శోధనంబు

10.2-1267-క.

వి^తతక్రియ లొప్పగ స

తృ^{తు}వుల నొనరించు చచటఁ గైకొని లక్ష్మీ

పతి భవ పితామహులలో

నతు^{లి}తముగ నెవ్వ రధికు లని తమలోనన్.

టీకా:

వితత = విస్తారమైన, విశేషమైన; క్రియలు = కార్యక్రమములు; ఒప్పగన్ = చక్కగా జరుగునట్లు; సత్ =
మంచి; క్రతువులన్ = యాగములను; ఒనరించుచున్ = చేయుచు; అచటన్ = అక్కడ; కైకొని =
చేపట్టి; లక్ష్మీపతి = విష్ణుమూర్తి; భవ = పరమశివుడు; పితామహుల్ = బ్రహ్మదేవుల; లోన్ = అందు;
అతులితముగన్ = సాటిలేనిట్టి విధముగ; ఎవ్వరు = ఎవరు; అధికులు = గొప్పవారు; అని = అని;
తమలోనన్ = వారిలోవారు.

భావము:

వారు పలు యాగాలను వైభవోపేతంగా చేయసాగారు. ఆ సమయంలో బ్రహ్మ, విష్ణు,
మహేశ్వరులలో ఎవరు ఎక్కువ గొప్పవారు అన్న చర్చ వారి మధ్య వచ్చింది.

10.2-1268-వ.

ఇట్లు దలపోసి తన్మమహత్త్వం బంతయుం తెలిసి రమ్మని భృగు మహాముని నమ్మువ్వరు
వేల్పులకడకుం బంపిన నత్తాపసోత్తముండు సనిచని ముందట.

టీకా:

ఇట్లు = ఈ విధముగా; తలపోసి = ఆలోచించుకొని; తత్ = వారల యొక్క; మహత్త్వంబున్ =
గొప్పదనమును; అంతయున్ = సమగ్రముగా; తెలిసి = తెలిసికొని; రమ్మ = రావలసినది; అని =
అని; భృగు = భృగువు అను; మహా = గొప్ప; మునిన్ = ఋషిని; ఆ = ఆ; మువ్వరు = ముగ్గురు (3);
వేల్పుల = దేవతల; కడ = వద్ద; కున్ = కు; పంపినన్ = పంపించగా; ఆ = ఆ; తాపస = ఋషి;
ఉత్తముండు = ఉత్తముడు; చనిచని = వెళ్ళివెళ్ళి; ముందటన్ = ఎదుట.

భావము:

ఇలా చర్చించుకుని, భృగుమహర్షిని త్రిమూర్తుల మహాత్యములను పరీక్షించి రమ్మని పంపారు.
అంతట ఆ మహర్షి బయలుదేరి వెళ్ళి.....

10.2-1269-క.

జలరుహసంజాత సభా

స్థలమున కొగి నేఁగి యతని సత్త్వగుణంబుం

దెలియుటకై నుతివందన

ములు సేయక యున్న నజఁడు ముసముస యనుచున్.

టీకా:

జలరుహసంజాత = బ్రహ్మదేవుని; సభాస్థలమున్ = కొలువుకూటమి; కున్ = కి; ఒగిన్ =
యుక్తముగా; ఏగి = వెళ్ళి; అతని = ఆ బ్రహ్మదేవుని; సత్త్వగుణంబున్ = సాత్వికగుణమును;
తెలియుట = తెలిసికొనుట; కై = కోసము; నుతి = స్తుతించుట; వందనములున్ = నమస్కరించుటలు;
చేయక = చేయకుండా; ఉన్నన్ = ఉండగా; అజఁడు = బ్రహ్మదేవుడు; ముసముసయనుచున్ =
చిఱచిఱలాడుచు.

భావము:

ఆయన సత్త్వ గుణసంపదను పరీక్షించాలి అనుకుని, బృగుమహర్షి బ్రహ్మదేవుడి కొలువులోనికి ప్రవేశించాడు. బ్రహ్మను స్తుతించకుండా ఆ మహర్షి మౌనంగా నిలబడ్డాడు. బ్రహ్మదేవుడు రుసరుస లాడి చిరాకుగా చూస్తూ....

10.2-1270-క.

మనమునఁ గలఁగుచు భృగుఁ దన

తనజాతుం డనుచు బుద్ధిఁ దలఁచినవాడై

ఘనరోషస్ఫురితాగ్నిని

నయము శాంతోదకముల నల్లన నార్చెన్.

టీకా:

మనమునన్ = మనసు నందు; కలగుచున్ = కలతచెందుతు; భృగున్ = భృగువును; తన = తన యొక్క; తనూజాతుండు = కొడుకు; అనుచున్ = అని; బుద్ధిన్ = మనసు నందు; తలచిన = ఎంచిన; వాడు = వాడు; ఐ = అయ్యి; ఘన = అధికమైన; రోష = రోషము అను; స్ఫురిత = మండుచున్న; అగ్నినిన్ = అగ్నిని; అనయము = మిక్కిలి; శాంత = ఓర్పు అను; ఉదకములన్ = నీళ్ళతో; అల్లనన్ = మెల్లిగా; ఆర్చెన్ = చల్లార్చెను.

భావము:

చతుర్ముఖుడు తన మనసులో కలతపడ్డాడు. భృగువు తన కొడుకే కదా అనుకుని, బ్రహ్మదేవుడు తన రోషాన్ని ఎలాగో చల్లార్చుకున్నాడు

10.2-1271-చ.

మహితతపోధనుండు మునిమండనుఁ డయ్యెడఁ బాసి వెండియు

న్నహిపతిభూషుఁ గాన రజతాద్రికి నేగిన నగ్గిరిందుపైఁ

దుహినమయూఖశేఖరుఁడు దుర్గయుఁ దానును విశ్రమించుచున్

ద్రుహిణతనూభవుండు సనుదెంచుట కాత్మఁ బ్రమోదమందుచున్.

టీకా:

మహిత = గొప్ప; తపః = తపస్సు చేత; ధనుండు = సంపన్నుడు; ముని = మునులలో; మండనుడు = అలంకారమైనవాడు; ఆ = ఆ; ఎడన్ = చోటు; పాసి = వదలిపెట్టి; వెండియున్ = పిమ్మట; అహిపతిభూషన్ = పరమశివుని (అహిపతి భూషుడు - అహిపతి (నాగేంద్రుడు) భూషుడు (అలంకారముగా కలవాడు), శివుడు); కానన్ = దర్శించుటకు; రజతాద్రి = వెండికొండ, కైలాసమున; కిన్ = కు; ఏగినన్ = వెళ్ళగా; ఆ = ఆ; గిరి = పర్వత; ఇంద్రమున్ = శ్రేష్ఠము; పైన్ = మీద; తుహినమయూఖశేఖరుఁడు = శివుడు (తుహిన మయూఖ శేఖరుడు - చల్లని కిరణములు కలవాడు (చంద్రుడు) శిఖ యందు కలవాడు, శివుడు); దుర్గయున్ = పార్వతీదేవి; తానును = అతను; విశ్రమించుచున్ = కూర్చుండి; ద్రుహిణతనూభవుండు = భృగుమహర్షి (ద్రుహిణ తనూభవుడు - బ్రహ్మకొడుకు, భృగువు); చనుదెంచుట = వచ్చిన; కున్ = అందుకు; ఆత్మన్ = మనసు నందు; ప్రమోదమున్ = సంతోషమును; అందుచున్ = పొందుతు.

భావము:

ఆ మహాతపశ్శాలి, మునివరుడు, భృగుమహర్షి బ్రహ్మదేవుడి సభనుండి నిష్క్రమించి, నాగాభరణుడు అయిన ఈశ్వరుని కోసం కైలాస పర్వతం దగ్గరకు వెళ్ళాడు. అప్పుడు ఆ వెండికొండ మీద విశ్రమించి ఉన్న పార్వతీపరమేశ్వరులు బ్రహ్మదేవుని పుత్రుడు అయిన భృగువు రాకకు సంతోషించారు.

10.2-1272-క.

కనుఁగొని భ్రాతృస్నేహం

బునఁ గౌఁగిటఁ జేర్చు ననుచు ముక్కుంటి రయం

బున నెదురేగిన ముని రు

దుని యందలి సత్త్వగుణ మెఱుంగుటకొఱకై.

టీకా:

కనుగొని = చూసి; భాత్రు = సోదర; స్నేహంబునన్ = ప్రీతిచేత; కౌగిటన్ = సందిటలో; చేర్చును = తీసుకొనును; అనుచున్ = అని; ముక్కంటి = శివుడు {ముక్కంటి - మూడు కన్నుల వాడు, శివుడు}; రయంబునన్ = వేగముగా; ఎదురేగినన్ = ఎదురుగా వెళ్ళగా; ముని = ముని; రుద్రుని = శివుని; అందలి = అందు కల; సత్త్వగుణమున్ = సాత్వికగుణమును; ఎఱుంగుట = తెలిసికొనుట; కొఱకై = కోసము.

భావము:

భృగువు సోదరవాత్సల్యంతో తనను కౌగలించుకుంటాడు అనుకుని పరమశివుడు వేగంగా అతనికి ఎదురు వెళ్ళాడు. కాని, శివుడి సత్త్వగుణం పరీక్షించాలనే ఉద్దేశంతో....

10.2-1273-వ.

అతనిం గైకొనక యూరకుండిన.

టీకా:

అతనిన్ = అ శివుని; కైకొనక = లక్ష్యపెట్టకుండు; ఊరకుండినన్ = మౌనము వహించగా.

భావము:

భృగువు శివుని రాకకు స్పందించకుండా ఊరక నిలబడ్డాడు.

10.2-1274-ఉ.

అనిటలాంబకుండు గమ**ల**సన నందనుఁ జూచి భూరి కా

లనల రోషవేగ భయ**దా**కృతిఁ దాల్చి పటుస్ఫులింగ సం

తానము లొల్క శూలమునఁ **దా**పసముఖ్య నురంబు వ్రేయఁగాఁ

బ్రానినఁ బార్వతీరమణి **బ్రో**రన నడ్డము వచ్చి చెచ్చెరన్;

టీకా:

ఆ = ఆ యొక్క; నిటలాంబకుండు = శివుడు (నిటలాంబకుడు - నుదుట కన్ను కలవాడు, శివుడు);
కమలాసననందనున్ = భృగువును (కమలాసన నందనుడు - బ్రహ్మదేవుని కొడుకు, భృగువు);
చూచి = చూసి; భూరి = మిక్కుటమైన; కాలా = ప్రళయకాలపు; అనల = అగ్ని వంటి; రోష = కోపము
యొక్క; వేగ = వడిచేత; భయద = భీకరమైన; ఆకృతిన్ = ఆకారమును; తాల్చి = ధరించి; పటు =
అధికమైన; స్ఫులింగ = అగ్నికణముల; సంతానములు = సమూహములు; ఒక్కన్ = రాలగా;
శూలమునన్ = త్రిశూలముతో; తాపస = ఋషి; ముఖ్యన్ = ఉత్తముని; ఉరంబున్ = వక్షస్థలమును;
వ్రేయగా = కొట్టుటకు; పూనినన్ = సిద్ధపడగా; పార్వతీరమణి = పార్వతీదేవి; బోరనన్ = అతి
శీఘ్రముగా; అడ్డమున్ = అడ్డముగా; వచ్చి = వచ్చి; చెచ్చెరన్ = తటాలున.

భావము:

ముక్కంటి పరమశివుడు, బ్రహ్మపుత్రుడైన భృగువు ఎడల ఆగ్రహోదగ్రుడయ్యాడు. తన
విస్ఫులింగాలు వెదజల్లే త్రిశూలంతో ఆ మహర్షిని వక్షంపై పొడవడానికి ప్రయత్నించాడు. కాని,
పార్వతీదేవి చటుక్కున అడ్డువచ్చి....

10.2-1275-క.

తన విభుపాదములకు వం

దనముం గావించి సముచితప్రియముల న

య్యనలాక్షుని కోపము మా

న్చిన నమ్మునినాథుఁ డచట నిలువక చనియెన్.

టీకా:

తన = తన యొక్క; విభు = భర్త; పాదములు = కాళ్ళ; కున్ = కు; వందనమున్ = నమస్కారములు;
గావించి = చేసి; సముచిత = తగిన; ప్రియములన్ = మంచిమాటలచేత; ఆ = ఆ; అనలాక్షుని =
శివుని (అనలాక్షుడు - అగ్నికల కన్నులు కలవాడు, శివుడు); కోపము = కోపమును; మాన్చినన్ =

పోగొట్టగా; ఆ = ఆ; ముని = ముని; నాథుడు = నాయకుడు; అచటన్ = అక్కడ; నిలువక = నిలబడకుండా; చనియెన్ = వెళ్ళిపోయెను.

భావము:

పార్వతీదేవి పతి పాదాలమీదపడి సముచిత మధుర వచనాలతో అతని కోపం పోగొట్టింది. భృగువు అక్కడ నుండి వెళ్ళిపోయాడు.

10.2-1276-సీ.

పొలుపొందు వైకుంఠపురమున కర్ణితోఁ-

జని యందు సమధికైశ్వర్య మొప్పఁ

గమలాంక పర్యంకగతుఁడై సుఖించు న-

క్రొస్తుభభూషు వక్షస్థలంబుఁ

దన పాదమున బిట్టు దన్నెఁ దన్నినఁ బాన్పు-

డిగి వచ్చి మునిఁ జూచి నగధరుండు

పదముల కెఱిగి "యో! పరమతపోధన!-

యీగతి నీ వచ్చు టెఱుఁగ లేక

10.2-1276.1-తే.

యున్న నా తప్పు మన్నించి నన్నుఁ గరుణఁ

జూచి యీ దివ్యమణిమయస్ఫూర్తిఁ దనరు

రుచిర సింహాసనమునఁ గూర్చుండు దివ్య

తాపసోత్తమ! యభయప్రదాననిపుణ!

టీకా:

పొలుపు = అందము; పొందు = కలిగినట్టి; వైకుంఠపురమున్ = వైకుంఠపురమున; కున్ = కు; అర్థి = ప్రీతితో; చని = వెళ్ళి; అందున్ = అక్కడ; సమ = మిక్కిలి; అధిక = అధికమైన; ఐశ్వర్యము = సంపదలవైభవము; ఒప్పన్ = ఉన్నట్టి; కమల = లక్ష్మీదేవి; అంక = ఒడి అందు; పర్యంక = పాన్పుపై;

గతుడు = ఉన్నవాడు; ఐ = అయ్యి; సుఖించున్ = సుఖము అనుభవిస్తున్న; ఆ = ఆ దివ్యమైన;
 కౌస్తుభభూషన్ = విష్ణుమూర్తి; వక్షస్థలంబున్ = రొమ్ముభాగమున; తన = తన యొక్క;
 పాదమునన్ = కాలితో; బిట్టున్ = గట్టిగా; తన్నెన్ = తన్నెను; తన్నినన్ = తన్నగా; పాన్పున్ =
 పాన్పును; డిగి = దిగి; వచ్చి = వచ్చి; మునిన్ = మునిని; చూచి = చూసి; నగధరుండు = విష్ణుమూర్తి;
 పదముల్ = కాళ్ళ; కున్ = కి; ఎరిగి = మొక్కి; ఓ = ఓయీ; పరమ = ఉత్తమమైన; తపః = తపస్సు
 అను; ధన = సంపద కలవాడ; ఈ = ఈ; గతిన్ = విధముగా; నీవున్ = నీవు; వచ్చుట = వచ్చుటను;
 ఎఱుగలేక = తెలిసికొనలేక.

ఉన్న = ఉన్నట్టి; నా = నా; తప్పున్ = తప్పును; మన్నించి = ఓర్చి; నన్నున్ = నన్ను; కరుణన్ =
 దయతో; చూచి = చూసి; ఈ = ఈ; దివ్య = గొప్ప; మణి = రత్నాలు; మయ = పొదిగిన; స్ఫూర్తి =
 కాంతులకలిగి; తనరు = ఉన్నట్టి; రుచిర = తేజరిల్లుతున్న; సింహాసనమునన్ = సింహాసనముపై;
 కూర్చుండు = కూర్చుండుము; దివ్యతాపస = దేవర్షి; ఉత్తమ = ఉత్తముడా; అభయ = రక్షణను;
 ప్రదాన = ఇచ్చుటందు; నిపుణ = మిక్కిలి నేర్పుకలవాడా.

భావము:

పిమ్మట భృగుమహర్షి వైకుంఠానికి వెళ్ళాడు. ఆ సమయంలో విష్ణుమూర్తి లక్ష్మీదేవి ఒడిలో
 తలపెట్టుకుని పవళించి ఉన్నాడు. కౌస్తుభమణితో విరాజిల్లుతున్న విష్ణువు యొక్క వక్షాన్ని
 మునేశ్వరుడు తన కాలితో గట్టిగా తన్నాడు. నారాయణుడు నిర్వికారంగా పానుపు దిగి, ముని
 దగ్గరకు వచ్చి, కాళ్ళకు నమస్కరించి ఇలా అన్నాడు. "ఓ మునివర! దివ్య తపశ్శాలి! నీ రాకను
 గురించి తెలిసికొనలేక నేను చేసిన అపరాధాన్ని మన్నించు నన్ను కరుణించు. నీవు అభయము
 ఇచ్చుటలో ముందుండు వాడవు. ఈ మణిమయ సింహాసనంపై ఆసీనులు కండు.

10.2-1277-క.

అలఘుపవిత్ర! భవత్పద

జలములు నను నస్మదీయ జరరస్థ జగం

బులలోకపాలురను బొలు

ప్రలరగఁ బుణ్యులను జేయు వనఘచరిత్రా!

టీకా:

అలఘు = మిక్కిలి; పవిత్ర = పరిశుద్ధమైనవాడ; భవత్ = నీ యొక్క; పద = పాదముల; జలములు = నీళ్ళు; ననున్ = నన్ను; అస్మదీయ = నా యొక్క; జఠరస్థ = కడుపులో నున్న; జగంబులన్ = భువనములను; లోకపాలురన్ = లోకపాలకులను; పొలుపు = చక్కదనము; అలరగన్ = అతిశయించగా; పుణ్యులన్ = పుణ్యాత్ములను; చేయున్ = చేయును; అనఘచరిత్రా = భృగుమహర్షి {అనఘ చరిత్రుడు - పుణ్యవంతమైన నడవడి కలవాడు, భృగువు};

భావము:

పవిత్రమూర్తి! మహానుభావా! నీ పాదజలం నన్నే కాదు నా కడుపులో ఉన్న సమస్త లోకాలను, లోకపాలకులను పవిత్రం చేయగలదు.

10.2-1278-వ.

మునీంద్రా! భవదీయ పాదాబ్జహతి మద్భుజాంతరంబునకు భూషణం బయ్యె; భవదాగమనంబు మాఁబోటివారికి శుభావహం బగుంగాదె; యేను ధన్యుండ నైతి"నని మృదుమధురాలాపంబుల ననునయించిన నమ్మునివరుండు లక్ష్మీనాథు సంభాషణంబులకుఁ జిత్తంబునం బరమానందంబు నొంది, యమ్ముకుండు ననంతకల్యాణగుణనిధి నభినందించి, యానందబాష్పధారాసిక్త కపోలుం డగుచుఁ దద్భక్తి పారవశ్యంబున నొండు పలుకనేరక యతనిచేత నామంత్రణంబువడసి మరలి సరస్వతీతీరంబున నున్న మునుల సన్నిధికిం జనుదెంచి వారలం గనుంగొని.

టీకా:

ముని = మునులలో; ఇంద్రా = ఉత్తముడా; భవదీయ = నీ యొక్క; పాద = పాదములు అను; అబ్జ = పద్మముల; ఆహతిన్ = తాకిడిచేత; మత్ = నా యొక్క; భుజాంతరంబున్ = వక్షమున; కున్ = కు; భూషణంబు = అలంకారము; అయ్యెన్ = అయినది; భవత్ = నీ; ఆగమనంబు = రాక; మా = మా; బోటి = లాంటి; వారి = వారల; కిన్ = కు; శుభా = శుభములను; ఆవహంబు = కలిగించునది; కాదె = కదా; ఏను = నేను; ధన్యుండను = కృతార్థుడను; ఐతిని = అయ్యాను; అని = అని; మృదు = మెత్తని; మధుర = తియ్యని; ఆలాపంబులన్ = పలుకులతో; అనునయించినన్ = బుజ్జగించగా; ఆ = ఆ;

ముని = ముని; వరుండు = ఉత్తముడు; లక్ష్మీనాథు = విష్ణుమూర్తి యొక్క; సంభాషణంబుల్ = మాటల; కున్ = కు; చిత్తంబునన్ = మనసునందు; పరమ = మిక్కిలి; ఆనందంబున్ = ఆనందమును; ఒంది = పొంది; ఆ = ఆ దివ్యుడైన; ముకుందు = విష్ణుమూర్తిని; అనంత = అంతులేని; కల్యాణ = మంగళకరమైన; గుణ = గుణములకు; నిధిన్ = ఉనికిపట్టినవానిని; అభినందించి = కొనియాడి; ఆనంద = సంతోషముచేత; బాష్ప = కన్నీటి; ధారా = ధారలచేత; సిక్త = తడిసిన; కపోలుండు = చెక్కిళ్ళు కలవాడు; అగుచున్ = ఔతు; తత్ = అతని; భక్తి = భక్తివలన; పారవశ్యంబునన్ = చొక్కుటచేత; ఒండు = ఏమియును; పలుకనేరక = మాట్లాడలేక; అతని = అతని; చేత = వలన; ఆమంత్రణంబున్ = వీడుకోలు; పడసి = పొంది; మరలి = వెనుదిరిగి; సరస్వతీ = సరస్వతీనది; తీరంబునన్ = గట్టున; ఉన్న = ఉన్నట్టి; మునుల = మునుల యొక్క; సన్నిధి = సమీపమున; కున్ = కు; చనుదెంచి = వచ్చి; వారలన్ = వారిని; కనుంగొని = చూసి.

భావము:

ఓ మునీశ్వరా! నీ పాదతాడనము నా వక్షానికి అలంకారము అయిది. నీ రాక మా వంటి వారికి శుభదాయకం కదా. నేను ధన్యుడను అయ్యాను." అని మృదుమధురంగా మాట్లాడాడు. శ్రీపతి మధురోక్తులకు భృగుమహర్షి మనసు సంతృప్తి చెందింది. ఆ శ్రీహరిని, ముకుందుడిని, అనంతగుణ నిధిని పలువిధాల స్తుతించాడు. ఆనంద భక్తి పారవశ్యంతో కనులు చెమర్చుతుండగా విష్ణువు దగ్గర అనుమతి తీసుకొని, వెనుదిరిగి సరస్వతీనదీ తీరంలో ఉన్న మునుల వద్దకు వచ్చి, వారికి విషయం అంతా చెప్పాడు.....

10.2-1279-సీ.

మునినాయకులతోడఁ **దన**పోయి వచ్చిన-

తెఱఁగును దనమది **దృ**ష్టమైన

మూఁడుమూర్తుల విధంబును నెఱింగించిన-

విని వారు మనముల **వి**స్మయంబు

నంది చిత్తంబున **సం**దేహమునుఁ బాసి-

చిన్మయాకారుండు, **శ్రీ**సతీశుఁ,

డనుపముఁ, డనవద్యుఁ, డఖిల కల్యాణగు-

ణాకరుఁ, డాదిమధ్యాంతరహితుఁ,

10.2-1279.1-తే.

డైతనర్చిన పుండరీకాక్షుఁ డొకఁడ

కాక గణుతింప దైవ మొక్కరుండు వేఱ

కలడె యనుబుద్ధి విజ్ఞాన కలితు లగుచు

హరిపదాబ్జాతయుగళంబు వర్ధి గొలిచి.

టీకా:

ముని = ఋషి; నాయకుల = నాథుల; తోడన్ = తోటి; తన = తను; పోయి = వెళ్ళి; వచ్చిన = వచ్చినట్టి; తెఱగును = వివరములు; తన = తన యొక్క; మదిన్ = మనసునందు; దృష్టమైన = తోచిన; మూడుమూర్తుల = త్రిమూర్తుల {త్రిమూర్తులు - 1బ్రహ్మ 2విష్ణు 3మహేశ్వరుడు}; విధంబును = విధమును; ఎఱింగించిన = తెలుపగా; విని = విని; వారు = వారు; మనములన్ = మనస్సులందు; విస్మయంబు = ఆశ్చర్యమును; అంది = పొంది; చిత్తంబునన్ = మనసునందు; సందేహమును = అనుమానము; పాసి = తొలగి; చిన్మయకారుడు = జ్ఞానస్వరూపుడు; శ్రీసతీశుడు = లక్ష్మీపతి; అనుపముడు = సాటిలేనివాడు; అనవద్యుడు = నిదింపరానివాడు; అఖిల = ఎల్ల; కల్యాణ = మంగళకరమైన; గుణ = గుణములకు; ఆకరుడు = నివాసమైనవాడు; ఆది = మొదలు, పుట్టుక; మధ్య = నడుమ, పెరుగుట; అంత = చివర, లయమగుట; రహితుడు = లేనివాడు; ఐ = అయ్యి; తనర్చిన = అతిశయించిన; పుండరీకాక్షుడు = పద్మాక్షుడు, విష్ణువు; ఒకడు = ఒక్కడు; కాక = తప్పించి; గణుతింపన్ = లెక్కలోకితీసుకొనుటకు; దైవము = దేవుడు; ఒక్కరుండు = మరొకడు; వేఱన్ = వేరే; కలడె = ఉన్నాడా; అను = అనెడి; బుద్ధిన్ = బుద్ధియందు; విజ్ఞాన = విజ్ఞానము; కలితులు = కలవారు; అగుచున్ = జెతు; హరి = విష్ణువు యొక్క; పద = పాదములు అను; అబ్జాత = పద్మముల; యుగళంబున్ = జంటను; అర్ధిన్ = ప్రీతితో; కొలిచి = సేవించి.

భావము:

ఆ ఋషీశ్వరులకు తను వెళ్ళివచ్చిన వివరాలు, తనకు అవగతము అయిన త్రిమూర్తుల స్వభావాలు భృగుమహర్షి సవిస్తరంగా తెలిపాడు. ఆ మునీంద్రులు అచ్చెరు వొందారు. వారు సందేహాలు విడిచిపెట్టారు. సకల కల్యాణనిధి, చిన్మయస్వరూపుడు, లక్ష్మీపతి, అనుపమ అనవద్యుడు, ఆదిమధ్యాంత రహితుడు, పుండరీకాక్షుడు అయిన శ్రీమహావిష్ణువు ఒక్కడే పరమదైవం అని నిర్ణయించారు. అలా ఆ మునులు మహాజ్ఞానులు అయి, హరిపాదారవింద ధ్యానరతులు అయి, ప్రీతితో సేవించారు.

10.2-1280-వ.

అట్లు సేవించి యవ్యయానందంబయిన వైకుంఠధామంబు నొంది; రని చెప్పి వెండియు నిట్లనియె.

టీకా:

అట్లు = ఆ విధముగ; సేవించి = కొలిచి; ఆ = ఆ; అవ్యయ = తరగని; ఆనందంబు = ఆనందము కలది; అయిన = ఐన; వైకుంఠధామంబున్ = వైకుంఠపురమును; ఒందిరి = పొందారు; అని = అని; చెప్పి = చెప్పి; వెండియున్ = ఇంకను; ఇట్లు = ఈ విధముగ; అనియె = పలికెను.

భావము:

అలా విష్ణుమూర్తిని భక్తితో సేవించిన ఆ మునులు వైకుంఠప్రాప్తిని పొందారు." అని చెప్పి శుకమహర్షి పరీక్షుత్తుతో ఇంకా ఇలా అన్నాడు.

దశమ స్కంధము - ఉత్తర : విప్రుని ఘనశోకంబు

10.2-1281-సీ.

నరనాథ! యొకనాఁడు నలినాయతాక్షుండు-

వొలుచు కుశస్థలీపురము నందు

సుఖముండ నొక్క భూసురవర్య భార్యకు-

బుత్తుండు జన్మించి పుట్టినపుడ
మృతుడైన ఘనశోకవితతిచే గ్రాగుచు-
నాడింభకుని గొంచు నవనిసురుడు
సనుదెంచి పెలుచ రాజద్వారమున బెట్టి-
కన్నుల బాష్పాంబుకణము లొలుక

10.2-1281.1-తే.

"బాపురే! విధి నను దుఃఖపఱుపఁ దగునె?"

యునుచు దూఱుచు దను దిట్టుకొనుచు వగల

డెంద మందంద యెరియ నాక్రందనంబు

సేయుచును వచ్చి యా విప్రశేఖరుండు.

టీకా:

నరనాథ = రాజా; ఒక = ఒకానొక; నాడు = దినమున; నళినాయతాక్షుండు = కృష్ణుడు
{నళినాయతాక్షుడు - పద్మముల వలె విశాలమైన కన్నులు కలవాడు, కృష్ణుడు}; పొలుచు =
ఉండునట్టి; కుశస్థలీ = ద్వారకా; పురమున్ = నగరము; అందున్ = లో; సుఖమున్ = సుఖముగా;
ఉండన్ = ఉండగా; ఒక్క = ఒకానొక; భూసుర = విప్ర; వర్యు = ఉత్తముని; భార్య = పెండ్లామున; కున్
= కు; పుత్తుండు = కొడుకు; జన్మించి = పుట్టి; పుట్టిన = పుట్టిన; అపుడ = అప్పుడే, వెంటనే; మృతుడు
= మరణించినవాడు; ఐనన్ = కాగా; ఘన = అధికమైన; శోక = దుఃఖముల; వితతి =
సముదాయము; చేన్ = చ్చ; క్రాగుచున్ = తపించుచు; ఆ = ఆ; డింభకుని = పిల్లవానిని; కొంచున్ =
తీసుకొని; అవనిసురుడు = విప్రుడు; చనుదెంచి = వచ్చి; పెలుచన్ = గట్టిగా; రాజద్వారమునన్ =
ముఖద్వారమువద్ద; పెట్టి = పెట్టి; కన్నులన్ = కళ్ళమ్మట; బాష్ప = కన్నీటి; కణంబులు = బిందువులు;
ఒలుకన్ = కారుతుండగా.

బాపురే = అయ్యో, ఔరా; విధి = దైవమా; ననున్ = నన్ను; దుఃఖపఱుపన్ = దుఃఖపెట్టుట; తగునె =
యుక్తమా, కాదు; అనుచున్ = అని; దూఱుచున్ = నిందించుచు; తనున్ = తననుతానే;
తిట్టికొనుచున్ = నిందించుకొనుచు; వగలన్ = దుఃఖములచేత; డెందము = మనసు; అందంద =

అక్కడక్కడ; ఎరియన్ = పగులగా; ఆక్రందనంబు = ఏడ్పుట; చేయుచున్ = చేస్తు; వచ్చి = వచ్చి; ఆ =
ఆ; విప్ర = బ్రాహ్మణ; శేఖరుండు = ఉత్తముడు.

భావము:

"మహారాజా! తామరల వంటి విశాల నయనాల వాడు శ్రీకృష్ణుడు కుశస్థలిలో సుఖంగా ఉంటున్న
రోజులలో, ఒక విప్రుని భార్యకు పుత్రుడు పుట్టి పుట్టగానే చనిపోయాడు. శోకంతో కన్నీళ్ళు
పెట్టుకుని మృతబాలుడిని ఎత్తుకుని వచ్చి, ఆ బాలుడి శవాన్ని రాజద్వారం ముందు పెట్టి, విధిని
నిందిస్తూ, తనను తాను తిట్టుకుంటూ, బ్రహ్మణుడు గుండెబ్రద్దలయ్యేలా "అయ్యో" అంటూ
దుఃఖించసాగాడు.

10.2-1282-సీ.

అధికశోకంబున నలమటం బొందుచు-

నచ్చటి జనులతో ననియె బెలుచ

"బ్రాహ్మణ విద్వేషపరుడయి తగ శాస్త్ర-

పద్ధతి నడవక పాపవర్తి

యై క్షత్రబంధువుడగు వాని దురితంబు-

చేత మత్తుత్తుండు జాతమైన

యెప్పుడ మృతుడయ్యె నక్కట! హింసకు-

రోయక యెప్పు డన్యాయకారి

10.2-1282.1-తే.

యగుచు విషయానుగతచిత్తుడైన యట్టి

రాజదేశంబు ప్రజలు నిరాశులగుచు

దుఃఖములక జాల వనటంబొందు రటంచు

నేడ్చుచును నట నిల్వక యేగె నపుడు.

టీకా:

అధిక = మిక్కుటమైన; శోకంబునన్ = దుఃఖముచేత; అలమట = సంకట; పొందుచున్ = పడుతు; అచ్చటి = అక్కడి; జనుల = ప్రజల; తోన్ = తోటి; అనియెన్ = చెప్పెను; పెలుచన్ = గట్టిగా; బ్రాహ్మణ = విప్రుల యందు; విద్వేష = విరోధభావము; పరుడు = రలవాడు; అయి = ఐ; తగ = తగినట్లు; శాస్త్ర = శాస్త్రములు చెప్పిన; పద్ధతిని = పద్ధతిలో; నడవకన్ = వర్తింపకుండ; పాప = పాపపుపనులందు; వర్తి = మెలగెడివాడు; ఐ = అయ్య; క్షత్రబంధువుడు = అల్పుడైనరాజవంశస్థుడు {క్షత్రబంధువుడు - నిందాపూర్వకముగా రాచకులమున పుట్టి క్షత్రియుడన అర్హుడు కానివానిని ఉద్దేశించి వాడబడును.}; అగు = ఐన; వాని = వాడి యొక్క; దురితంబు = పాపములు; చేత = వలన; మత్ = నా యొక్క; పుత్రుండు = కొడుకు; జాతమైన = పుట్టిన; అప్పుడే = అప్పుడే, వెంటనే; మృతుడు = చనిపోయినవాడు; అయ్యెన్ = అయ్యెను; అక్కట = అయ్యో; హింస = హింసించుట; కున్ = కు; రోయక = వెనుదీయక; ఎప్పుడు = ఎప్పుడైతే; అన్యాయకారి = అన్యాయముచేయువాడు. అగుచున్ = జెతు; విషయ = ఇంద్రియచాపల్యమును; గత = పొందిన; చిత్తుడు = మనసుకలవాడు; ఐనయట్టి = అయినట్టి; రాజు = రాజు యొక్క; దేశంబు = దేశమునందలి; ప్రజలు = జనులు; నిరాశులు = ఆశలుతీరనివారు; అగుచున్ = జెతు; దుఃఖములన్ = దుఃఖములచేత; చాలన్ = చాలా ఎక్కువగా; వనటన్ = తాపములను; పొందుదురు = పొందుతారు; అట = అని; అంచున్ = అనుచు; ఏడ్చుచున్ = ఏడుస్తూ; అటన్ = అక్కడ; నిల్వక = నిలబడకుండ; ఏగెను = వెళ్ళిపోయెను; అప్పుడు = అప్పుడు.

భావము:

దుర్భరశోకంతో కుమిలిపోతున్న ఆ విప్రుడు అక్కడి ప్రజలతో "బ్రాహ్మణద్వేషి, శాస్త్రాచారాన్ని పాటించని వాడు, పాపాత్ముడు అయిన క్షత్రబంధువు చేసిన పాపం వలన నా కుమారుడు పుట్టగానే చచ్చిపోయాడు. దేశాన్ని ఏలే రాజు హింసను ఏవగించుకోకుండా, న్యాయానికి దూరుడు, ఇంద్రియలోలుడు అయితే ఆ ప్రజలు నిరాశతో దుఃఖాలవలన అధికమైన కష్టాలను పొందుతారు." అని ఏడుస్తూ ఇక అక్కడ ఉండకుండా వెళ్ళిపోయాడు.

ఇవిధంబున మఱియు దన సుతులు మృతులయినపు డెల్ల వారలం గొనివచ్చి యవిష్ట్రుండు రాజమొగసాలంబెట్టి రోదనంబు సేయుచు నెప్పటియట్ల కొన్నిగాథలు సదివిపోవుచుండె; నివిధంబున నెనమండ్రు సుతులు మృతులైనపిదపం దొమ్మిదవ సుతుండును మృతుండైన వాని నెత్తికొని వచ్చి యెప్పటి విధంబునఁ బలవరించుచున్న యా బ్రాహ్మణునిం గని యర్జునుం డిట్లనియె.

టీకా:

ఈ = ఈ; విధంబునన్ = విధముగా; మఱియున్ = ఇంకను; తన = తన; సుతులు = పుత్రులు; మృతులు = చనిపోయినవారు; అయిన = ఐన; అప్పుడు = అప్పుడు; ఎల్లన్ = ప్రతిసారి; వారలన్ = వారిని; కొని = తీసుకొని; వచ్చి = వచ్చి; ఆ = ఆ; విష్ట్రుండు = బ్రాహ్మణుడు; రాజ = రాజ యొక్క; మొగసాలన్ = నగరి తలవాకిట్లో; పెట్టి = పెట్టి; రోదనంబు = ఏడ్పుట; చేయుచున్ = చేస్తూ; ఎప్పటియట్లన్ = ఎప్పట్లానే; కొన్ని = కొన్ని; గాథలు = కథలు; చదివి = చెప్పి; పోవుచుండెన్ = వెళ్ళిపోతుండెను; ఈ = ఈ; విధంబునన్ = విధముగా; ఎనమండ్రు = ఎనిమిదిమంది (8); సుతులు = కొడుకులు; మృతులు = చనిపోయినవారు; ఐన = అయిన; పిదపన్ = పిమ్మట; తొమ్మిదవ = తొమ్మిదో (9); సుతుండును = కొడుకు; మృతుండు = చనిపోయినవాడు; ఐనన్ = కాగా; వానిన్ = వానిని; ఎత్తికొని = తీసికొని; వచ్చి = వచ్చి; ఎప్పటి = ఎప్పటి; విధంబునన్ = లాగనే; పలవరించుచున్న = ప్రలాపించుచుండగా; ఆ = ఆ; బ్రాహ్మణునిన్ = విష్ట్రుని; కని = చూసి; అర్జునుండు = అర్జునుడు; ఇట్లు = ఈ విధముగ; అనియె = పలికెను.

భావము:

ఈ విధంగా తనకు కొడుకులు పుట్టి మరణించిన ఎనమండుగురు కొడుకులను ప్రతిసారి, వారిని తీసుకు వచ్చి రాజమందిర ద్వారం ముందు పెట్టి, ఆ బ్రాహ్మణుడు ఏడుస్తూ మునుపటిలాగే కొన్ని కథలు చదివి వెళ్ళిపోతూ ఉండేవాడు. ఇలా అతనికి పుట్టి చనిపోయిన తొమ్మిదవకొడుకును కూడ ఆ బాలుని శవాన్ని తెచ్చి ఆక్రందిస్తున్న బ్రాహ్మణుడిని చూసిన అర్జునుడు ఇలా అన్నాడు.

"ఈ పగిది నీవు వగలన్

వాపోవగఁ జూచి యకట! వారింపంగా

నోపిన విలుకాఁ డొక్కం

డీపురి లేఁ డయ్యె నయ్య! యిది పాపమగున్.

టీకా:

ఈ = ఈ; పగిదిని = విధముగా; నీవు = నీవు; వగలన్ = దుఃఖములతో; వాపోవగన్ = రోదిస్తుండగా;
చూచి = చూసి; అకట = అయ్యో; వారింపంగా = మాన్పుటకు; ఓపిన = చాలిన; విలుకాడు =
యోధుడు; ఒక్కండున్ = ఒక్కడైనా; ఈ = ఈ; పురిన్ = పట్టణములో; లేడయ్యెన్ = లేకపోయెను;
అయ్య = నాయనా; ఇది = ఇది; పాపము = పాపము; అగున్ = అగును.

భావము:

"అయ్యా! ఇలా నీవు దుఃఖిస్తుంటే చూసి ఈ అన్యాయాన్ని వారించే సమర్థత గల విలుకాడు
ఒక్కడు అయినా ఈ నగరంలో లేడా? ఇది పాపము.

10.2-1285-సీ.

పుత్తులఁ గోల్పోయి భూరిశోకంబున-

వనటఁ బొందుచు విప్రవరులు సాల

నేరాజరాజ్య మందేని వసించుదు-

రా రాజుఁ దలపోయ వనిమీఁద

వటునిఁగా నాత్మ నెన్నుదగు; నీ పుత్తు-

నేబ్రతికించెద నిపుడ పూని

యటు సేయనైతి నే ననలంబు సొచ్చెద"-

వని భూసురుఁడు వెఱఁగఁదఁ బలుక

10.2-1285.1-తే.

నతఁడు విని "యీ వెడఁగుమాట లాడఁ దగునె?

భూరివిక్రమశాలి రాముండు మేటి

బలుఁడు హరియును శౌర్యసంప్రన్ను లనఁగఁ

దనరు ప్రద్యుమ్నుఁ డతని నందఁడు మఱియు.

టీకా:

పుత్రులన్ = కొడుకులను; కోల్పోయి = పోగొట్టుకొని; భూరి = మిక్కుటమైన; శోకంబునన్ = శోకముతో; వనటన్ = పరితాపమును; పొందుచున్ = పొందుతు; విప్ర = బ్రాహ్మణ; వరులు = ఉత్తములు; చాలన్ = మిక్కులిగా; ఏ = ఏ; రాజు = రాజు యొక్క; రాజ్యము = దేశము; అందేని = లోనైనా; వసించుదురు = ఉంటారో; ఆ = ఆ; రాజున్ = రాజు; తలపోయన్ = విచారించినచో; అవని = నేల; మీద = పై; నటుని = నటించు (రాజైన) వాడు; కాన్ = ఐనట్లు; ఎన్నన్ = ఎంచుటకు; తగున్ = తగును; నీ = నీ; పుత్రున్ = కొడుకును; నేన్ = నేను; బ్రతికించెదన్ = బ్రతికించెదను; ఇప్పుడన్ = ఇప్పుడే; పూని = ప్రయత్నించి; అటు = అలా; చేయనైతిని = చేయలేకపోతే; అనలంబున్ = అగ్నిలో; చొచ్చెదన్ = ప్రవేశింతును; అని = అని; భూసురుడు = బ్రాహ్మణుడు; వెఱగందన్ = ఆశ్చర్యపోవునట్లు; పలుకన్ = చెప్పగా; అతడు = అతను.

విని = విని; ఈ = ఇలాంటి; వెడగు = అవివేకపు; మాటలు = మాటలు; ఆడన్ = పలుకుట; తగునె = తగినపనేనా; భూరి = మిక్కుటమైన; విక్రమశాలి = పరాక్రమవంతుడు; రాముండు = బలరాముడ; మేటి = అత్యధికమైన; బలుడు = బలశాలి; హరియునున్ = కృష్ణుడు; శౌర్య = వీరత్వమునందు; సంపన్నులు = మిక్కుటముగాగలవాడు; అనగన్ = అని; తనరు = అతిశయించు; ప్రద్యుమ్నుడు = ప్రద్యుమ్నుడు; అతని = అతని; నందనుడు = కొడుకు (అనిరుద్ధుడు); మఱియున్ = ఇంకను.

భావము:

ఈలోకంలో అధికంగా ఎవరి రాజ్యంలో కన్నబిడ్డల్ని పోగొట్టుకుని దుర్భరశోకంతో పరితపించే బ్రాహ్మణులు ఉంటారో, ఆ రాజు రాజు కాదు కేవలం వేషగాడు మాత్రమే. నీ కుమారుడిని నేను బ్రతికిస్తాను అలా చేయకపోతే నేను అగ్నిప్రవేశం చేస్తాను." ఈ పలుకులు వినిన బ్రాహ్మణుడు ఆశ్చర్యపడి ఇలాగా అన్నాడు. "అయ్యా! ఇలాంటి అవివేకపు మాటలు పలుక తగదు. మహా వీరులు, మహా బలశాలురు అయిన బలరామకృష్ణులు, కృష్ణకుమారుడు ప్రద్యుమ్నాదులు ఉండగా, ఇంకా...

10.2-1286-తే.

వినుతబలు లైన యాదవ వీరవరులుఁ

గలుగ వారలచేఁ గాని కార్య మీవు

చక్కఁబెట్టుట యెట్లు? నీచనెడు త్రోవఁ

బొమ్మ" నావుడు నయ్యంద్రపుత్తుఁ డవుడు

టీకా:

వినుత = ప్రసిద్ధమైన; బలులు = బలవంతులు; ఐన = అయిన; యాదవ = యాదవవంశపు; వీర =
వీరులలో; వరులు = ఉత్తములు; కలుగన్ = ఉండగా; వారల = వారి; చేన్ = చేత; కాని =
కాకుండునట్టి; కార్యమున్ = పనిని; ఈవు = నీవు; చక్కఁబెట్టుట = సాధించుట; ఎట్లు = ఎలా
సాధ్యము; నీ = నీవు; చనెడు = పోయెడి; త్రోవన్ = మార్గమున; పొమ్మ = వెళ్ళిపొమ్మ; నావుడు =
అనగా; ఆ = ఆ ప్రసిద్ధుడైన; ఇంద్రపుత్తుడు = అర్జునుడు; అపుడు = అప్పుడు.

భావము:

ప్రశంసించదగిన బలం కలిగిన యాదవవీరులు ఉండగా, వారిచేతనే కాని పనిని చక్కపెట్టడం
నీవు ఎలా చేయగలవు కానీ, నీ దారిన నీవు వెళ్ళు." ఇలా అంటున్న ఆ బ్రాహ్మణుడి మాటలు
వినిన ఇంద్రతనయుడు...

10.2-1287-క.

మనమున దురహంకారము

పునముగఁ బొడముటయు, నపుడు క్రవ్వడి విప్రుం

గనుఁగొని యచ్చటిజనములు

వినుఁగా నిట్లనియె రోపవిహ్వలమతియై.

టీకా:

మనమునన్ = మనసు నందు; దురహంకారము = చెడ్డగర్వము; ఘనముగన్ = అధికముగా;
పొడముటయున్ = కలుగుటచేత; అప్పుడు = అప్పుడు; కవ్వడి = అర్జునుడు (కవ్వడి - కవ + వడి,
రెండు చేతులలోను వడి కలవాడు, అర్జునుడు); విప్రున్ = బ్రాహ్మణుని; కనుగొని = చూసి; అచ్చటి =
అక్కడి; జనములు = ప్రజలు; వినగా = వినుచుండగా; ఇట్లు = ఈ విధముగ; అనియె = పలికెను;
రోష = కోపముచేత; విహ్వల = స్వాధీనత తప్పిన; మతి = బుద్ధికలవాడు; ఐ = అయ్యి.

భావము:

అర్జునుడి మనసులో దురహంకారం పెచ్చుమీరింది. రెండు చేతులతో వడిగా బాణాలు
వేయగలిగిన ఆ మహావీరుడు రోషంతో వశంతప్పి, అక్కడి జనాలు అందరు వినేలా విప్రుడితో
ఇలా అన్నాడు.

10.2-1288-మ.

"**బలు**డంగాను; మురాసురాంతకుండఁగా; **ప్రద్యుమ్ను**డంగాను; నేఁ
దెలియం దత్తనయుండఁగా"నని "విరోధివ్రాతమున్ భీషణో
జ్ఞులగాండీవ ధనుర్విముక్త నిశితాస్త్రశ్రేణిచేఁ బీన్దపెం
టలు గావించు పరాక్రమప్రకటచండస్ఫూర్తి నేఁ బార్థుండన్.

టీకా:

బలుడన్ = బలరాముడను; కాను = కాను; మురాసురాంతకుండన్ = కృష్ణుని; కాన్ = కాను;
ప్రద్యుమ్నుడన్ = ప్రద్యుమ్నుడుని; కాన్ = కాను; నేన్ = నేను; తెలియన్ = విచారించగా;
తత్తనయుండన్ = అనిరుద్ధుని; కాను = కాను; అనిన్ = యుద్ధములో; విరోధి = శత్రువుల; వ్రాతమున్
= సమూహమును; భీషణ = భయంకరమైన; ఉజ్జ్వల = వెలిగిపోతుండెడి; గాండీవ = గాండీవము
అను; ధనుః = విల్లునుండి; విముక్త = వదలబడిన; నిశిత = వాడియైన; అస్త్ర = బాణముల; శ్రేణి =
సమూహముచేత; పీన్దపెంటలు = చాలామందిని చంపుట; కావించు = చేసెడి; పరాక్రమ =

పరాక్రముచేత; ప్రకట = ప్రసిద్ధమైన; చండ = తీక్షణమైన; స్పూర్తిన్ = ప్రకాశముగల; నేన్ = నేను;
పార్థుడన్ = అర్జునుడను {పార్థుడ - పృథు (కుంతి) కొడుకు, అర్జునుడు}.

భావము:

"నేను బలరాముడినికాను కృష్ణుడిని కాను; ప్రద్యుమ్నుడిని కాను; అతని కొడుకైన అనిరుద్ధుడిని
కాను. యుద్ధంలో నా భీకరమైన గాండీవం నుండి వెలువడే వాడిబాణాలతో శత్రువులను
చీల్చిచెండాడే మహాపరాక్రమం కలిగిన నేను అర్జునుడిని.

10.2-1289-వ.

అదియునుం గాక.

టీకా:

అదియునున్ = అంతే; కాక = కాకుండ.

భావము:

అంతేకాక.....

10.2-1290-చ.

బలిమిఁ బురాంతకుం దొడరి **బా**హువిజృంభణమొప్ప నెక్కటిం

దలపడి పొరినట్టి రణధైర్యుని నన్ను నెఱుంగ వక్కటా!

పెలుకుఱి మృత్యుదేవతను **బి**ంకమడంచి భవత్తనూజల

న్నలవుఁజలంబుఁ జూపి కొని~~యా~~డఁగ నిప్పుడతెచ్చియిచ్చెదన్."

టీకా:

బలిమిన్ = బలముచేత; పురాంతకున్ = శివుని; తొడరి = ఎదిరించి; బాహు = భుజబలముయొక్క;

విజృంభణమున్ = పరాక్రమము; ఒప్పన్ = తోచునట్లు; ఎక్కటిన్ = ఒక్కడినే; తలపడి = తాకి;

పోరినట్టి = యుద్ధముచేసినట్టి; రణ = యుద్ధము నందు; ధైర్యుని = ధీరత్వము కలవానిని; నన్నున్ = నన్ను; ఎఱుంగవు = తెలిసికొనలేవు; అక్కటా = అయ్యో; పెలుకుఱన్ = మిక్కిలిగా బెదురునట్లు
 పెలుకుఱ - భయముచేత అవయవములు స్వాధీనము తప్పుట, మిక్కిలి భయపడుట;
 మృత్యుదేవతను = మృత్యుదేవతను; బింకము = గర్వమును; అడంచి = అణచివేసి; భవత్ = నీ
 యొక్క; తనూజులన్ = కొడుకులను; అలవు = సమర్థత; చలంబున్ = పట్టుదల; చూపి = చూపించి;
 కొనియాడగన్ = పొగడునట్లుగ; ఇప్పుడ = ఇప్పుడే; తెచ్చి = తీసికొచ్చి; ఇచ్చెదన్ = ఇస్తాను.

భావము:

అయ్యా! ఆ పరమశివుడినే ఎదిరించి పోరాడి భుజబలం చూపిన నన్నే ఎరుగవా? మృత్యుదేవత
 పొగరు అణచి, నా పట్టు ప్రదర్శించి, నీ పుత్రులను ఇప్పుడే తీసుకు వచ్చి ఇస్తాను."

10.2-1291-వ.

అని నమ్మంబలికిన యర్జును ప్రతిజ్ఞకు భూసురుండు మనంబున నూఱడిల్లి యతని
 నభినందించుచు నిజ మందిరంబునకు జని; కొన్ని దినంబు లుండునంత భార్యకుం
 బ్రసూతివేదనా సమయంబయినం జనుదెంచి వివ్వచ్చుం గని తద్విధం బెఱింగించిన
 నయ్యింద్రనందనుం డప్పుడు.

టీకా:

అని = అని; నమ్మన్ = నమ్మకంగా; పలికినన్ = చెప్పగా; అర్జును = అర్జునుని; ప్రతిజ్ఞ = పంతమున;
 కున్ = కు; భూసురుండు = బ్రాహ్మణుడు; మనంబునన్ = మనస్సు నందు; ఊఱడిల్లి = ఊరటపొంది;
 అతనిన్ = అతనిని; అభినందించుచున్ = శ్లాఘించుచు; నిజ = తన; మందిరంబున్ = గృహమున;
 కున్ = కు; చని = వెళ్ళి; కొన్ని = కొద్ది; దినంబులు = రోజులు; ఉండునంతన్ = జరుగగా; భార్య =
 భార్య; కున్ = కు; ప్రసూతి = పురిటి; వేదనా = నెప్పుల; సమయంబు = సమయము; అయినన్ =
 కాగా; చనుదెంచి = వచ్చి; వివ్వచ్చున్ = అర్జునుని; కని = చూసి; తత్ = ఆ; విధంబున్ =
 విషయమును; ఎఱింగించినన్ = తెలిపగా; ఆ = ఆ ప్రసిద్ధుడైన; ఇంద్రనందనుండు = అర్జునుడు;
 అప్పుడు = అప్పుడు;

భావము:

ఇలా నమ్మకంగా పలికిన పార్థుడి మాటలపై బ్రాహ్మణుడి మనసు శాంతించింది. అతడు నరుని కొనియాడుతూ ఇంటికి వెళ్ళిపోయాడు. కొన్నిదినాలు గడిచాయి. విప్రుడి భార్యకు మళ్ళీ ప్రసవవించే సమయం సమీపించింది. భూసురుడు వెంటనే వచ్చి పరమ భీభత్సంగా యుద్ధంచేసే వాడైన అర్జునుడికి ఈ విషయం చెప్పాడు. ఆ ఇంద్రపుత్రుడు అంతట...

10.2-1292-చ.

లలిత విశిష్ట సంచిత జలంబుల నాచమనంబు సేసి, సు
స్థలమున నిల్చి రుద్రునకు సమృతి మ్రొక్కి మహాస్తవేది ని
ర్మల శుభమంత్ర దేవతల మానసమందుఁ దలంచి గాండీవం
బలవడ నెక్కు ద్రోచి బిగియంగదియించి నిషంగయుగ్మమున్.

టీకా:

లలిత = మనోజ్ఞమైన; విశిష్ట = ప్రత్యేకముగా; సంచిత = తెచ్చుకొన్న; జలంబులన్ = నీటితో;
ఆచమనంబు = ఆచమనము; చేసి = చేసి; సు = మంచి; స్థలమునన్ = ప్రదేశమునందు; నిల్చి =
నిలబడి; రుద్రున్ = శివుని; కున్ = కి; సమృతిన్ = ప్రీతితో; మ్రొక్కి = నమస్కరించి; మహా = గొప్ప; అస్త్ర
= అస్త్రములను; వేది = తెలిసినవాడు; నిర్మల = పరిశుద్ధమైన; శుభ = మంచివియైన; మంత్ర =
అస్త్రాల మంత్రముల; దేవతలన్ = దేవతలను; మానసము = మనస్సు; అందున్ = లో; తలంచి =
తలచుకొని; గాండీవంబున్ = గాండీవ మను విల్లును; అలవడన్ = అనువుగా; ఎక్కుద్రోచి =
ఎక్కుపెట్టి; బిగియన్ = వింటినారిని బిగియునట్లుగా; కదియించి = దగ్గరకు లాగి కట్టి; నిషంగ =
అమ్ములపొది; యుగ్మమున్ = రెంటిని.

భావము:

విశిష్టమైన పవిత్రజలాలతో ఆచమనం చేసాడు. పరిశుద్ధ ప్రదేశంలో నిలబడి శివుడికి
నమస్కరించాడు. గొప్పగొప్ప అస్త్రాలను వేయగలిగిన అర్జునుడు శుభప్రదమైన మంత్రదేవతలను

మనసున తలచుకుని గాండీవాన్ని ఎక్కువెట్టి పట్టుకున్నాడు. అమ్మల పొదులు రెంటినీ
కట్టుకున్నాడు.

10.2-1293-వ.

ఇవిధంబునఁ గట్టాయితంబై యప్పుడు.

టీకా:

ఈ = ఈ; విధంబునన్ = రీతిగా; కట్టాయితంబు = సిద్ధపడినవాడు; ఐ = అయ్యి; అప్పుడు = అప్పుడు.

భావము:

ఈ విధంగా సంసిద్ధుడు అయిన అర్జునుడు అంతట....

10.2-1294-నీ.

భూసురు వెంట నిమ్ముల నేగి సూతికా-

భ్రవనంబు చుట్టును బాణవితతి

నరికట్టి దిక్కులు నాకాశపథము ధ-

రాతలం బెల్ల నీరంధముగను

శరపంజరముఁ గట్టి శౌర్యంబు దీపింపఁ-

గడు నప్రమత్తుఁ డై కాచియున్న

యెడ న మృహీసురు నింతికిఁ బుత్తుండు-

జనియించె; నప్పు డచ్చటి జనంబు

10.2-1294.1-తే.

పోయెఁ బోయెఁ గదే యని బొబ్బ లిడఁగ

బొంది తోడన యాకాశమునకు మాయఁ

జెందె నప్పుడు; దుఃఖంబు నొంది, భూమి

సురుడు విలపించుచును మురహరుని కడకు.

టీకా:

భూసురు = విప్రుని; వెంటన్ = కూడా; ఇమ్ములన్ = అనుకూల్యముగా; ఏగి = వెళ్ళి; సూతికా = పురిటి; భవనంబున్ = ఇంటి; చుట్టును = చుట్టూ; బాణ = బాణముల; వితతిన్ = సమూహముచేత; అరికట్టి = అడ్డుకట్టి; దిక్కులున్ = అన్నిపక్కల; ఆకాశపథమున్ = ఆకాశమార్గమును; ధరాతలంబున్ = నేలమీద; ఎల్లన్ = అన్నిటిని; నీరంధ్రముగను = సందులేకుండ; శర = బాణములతోచేసిన; పంజరమున్ = పంజరమును; కట్టి = కట్టి; శౌర్యంబు = పరాక్రమము; దీపింపన్ = ప్రకాశించునట్లు; కడున్ = మిక్కిలి; అప్రమత్తుడు = ఎచ్చరికకలవాడు; ఐ = అయ్యి; కాచి = కాపాలాకాశి; ఉన్న = ఉన్నట్టి; ఎడన్ = సమయమునందు; ఆ = ఆ; మహీసురుని = విప్రుని; ఇంతి = భార్య; కిన్ = కు; పుత్రుండు = కొడుకు; జనియించెన్ = పుట్టెను; అప్పుడు = అప్పుడు; అచ్చటి = అక్కడున్న; జనంబు = వారు.

పోయెపోయె = చనిపెయెను; కదే = కదా; అని = అని; బొబ్బలిడగన్ = కేకలుపెట్టగా; బొంది = దేహము; తోడనన్ = తోటి; ఆకాశమున్ = ఆకాశమున; కున్ = కు; మాయచెందెను = మాయమయ్యెను; అప్పుడు = అప్పుడు; దుఃఖంబున్ = దుఃఖమును; ఒంది = పొంది; భూమిసురుడు = విప్రుడు; విలపించుచు = రోదించుచు; మురహారుని = కృష్ణుని; కడ = వద్ద; కున్ = కు.

భావము:

బ్రాహ్మణుడి కూడా వెళ్ళి ఆ ప్రసవమందిరం చుట్టూ దట్టమైన బాణాలతో కప్పివేశాడు. మిక్కిలి జాగరూకతతో ప్రసూతిగృహానికి కావలి కాస్తున్నాడు. అప్పుడా బ్రాహ్మణుని భార్యకు మగ పిల్లాడు పుట్టి వెంటనే చనిపోయాడు. అక్కడి జనం ఆర్తనాదాలు చేశారు. మరణించిన పిల్లాడు శరీరంతోసహా ఆకాశంలోనికి అదృశ్యం అయ్యాడు. బ్రాహ్మణుడు విలపిస్తూ మురాసురుడు కృష్ణుడి దగ్గరకు వచ్చాడు.

10.2-1295-వ.

అప్పుడు సని.

టీకా:

అప్పుడు = పిమ్మట; చని = వెళ్ళి.

భావము:

అలా వెళ్ళిన విప్రోత్తముడు....

10.2-1296-క.

ముందట నిల్చి "ముకుంద! స

నందనమునివినుత! నందనందన! పరమా

నంద! శరదిందు చందన

కుంద యశస్సాంద్ర! కృష్ణ! గోవింద! హరీ!

టీకా:

ముందట = ఎదురుగా; నిల్చి = నిలబడి; ముకుంద = కృష్ణా; సనందన = సనందనుడు అను; ముని = దేవర్షిచేత; వినుత = స్తుతింపబడువాడ; నందనందన = నందుని కొడుక; పరమానంద = పరమానంద స్వరూప; శరత్ = శరదృతువు నందలి; ఇందు = చంద్రుని వంటి తెల్లని; చందన = మంచిగంధమువంటి సువాసనల; కుంద = మొల్లపూల వంటి చక్కటి; యశస్సు = కీర్తి; సాంద్రా = దట్టముగా కలవాడా; కృష్ణ = కృష్ణ; గోవింద = గోవులకు ఒడయుడ; హరీ = భక్తుల ఆర్తి హరించివాడ.

భావము:

శ్రీకృష్ణుడి సమక్షంలో నిలబడి. "ముకుందా! నందనందనా! సనందాది ముని వందితా!

పరమానంద! శ్రీకృష్ణా! గోవిందా! హరీ! శరశ్చంద్రుని వెన్నెల వంటి గొప్ప సత్కీర్తి కలవాడా!

ఒకటి, అంతకన్నా ఎక్కువ హాల్లులు పెక్కుమార్లు ఆవృత్తి చేయుట వృత్యనుప్రాస. అనగా ఒకే హాల్లు

అనేకసార్లు తిరిగితిరిగి వస్తే అది వృత్యనుప్రాస. ఇక్కడ విప్రుడు శ్రీకృష్ణుని స్తుతించు సందర్భంలో

కంద పద్యంలో "పూర్ణానుస్వార పూర్వక ద" పది పర్యాయాలు వాడుతూ నింద చేయబోతున్నాడు అని సూచిస్తున్నాడా అన్నట్లు వృత్తనుప్రాస మన పోతన అలంకరించాడు.

10.2-1297-వ.

అవధరింపుము దేవా! యర్జునుం డనెడి పౌరుషవిహీనుం డాడిన వృధాజల్పంబులు నమ్మి
పుత్రుం గోలువడి బేలనైన నన్ను నే మందు? నిఖిల విశ్వోత్పత్తి స్థితి లయంబులకుఁ బ్రధాన
హేతుభూతుండవయిన నీవు సమర్థుండవయ్యు, వారింపంజాలక చూచుచుండ, నొక్క
మనుష్యమాత్రుండు దీర్ఘంజాలెడువాఁడు గలఁడె?" యని వెండియు.

టీకా:

అవధరింపుము = వినుము; దేవా = దేవుడా; అర్జునుండు = అర్జునుడు; అనెడి = అను పేరుగల
వాడు; పౌరుష = మగతనము; విహీనుండు = లేనివాడు; ఆడిన = పలికినట్టి; వృధా = అనవసరపు;
జల్పంబులు = గొప్పలు, డంబాలు; నమ్మి = విశ్వసించి; పుత్రున్ = కొడుకును; కోలుపడి =
పోగొట్టుకొని; బేలను = మూఢుడను; ఐన = అయినట్టి; నన్నున్ = నన్ను; ఏమి = ఏమని; అందున్ =
అనగలను; నిఖిల = సమస్తమైన; విశ్వ = లోకములకు; ఉత్పత్తి = సృష్టి; స్థితి = స్థితి; లయంబుల్ =
లయముల; కున్ = కు; ప్రధాన = మూల; హేతుభూతుండవు = కారణమైనవాడవు; అయిన = ఐన;
నీవు = నీవు; సమర్థుండవు = శక్తికలవాడవు; అయ్యున్ = ఐ ఉండినను; వారింపజాలక =
నిలుపలేక; చూచుచుండన్ = చూస్తుండగా; ఒక్క = ఒక; మనుష్యమాత్రుండు =
సామాన్యమానవుడు; తీర్పన్ = చక్కబెట్టగ; చాలెడు = శక్తికలవాడు; కలడె = ఉంటాడా, ఉండడు;
అని = అని; వెండియున్ = ఇంకను.

భావము:

మహాత్మా! నా విన్నపాన్ని ఆలకించు. పౌరుషహీనుడైన పార్థుని డాంబిక వచనాలను నమ్మి
అమాయకుడిని అయి కొడుకును పోగొట్టుకున్న నన్ను నేను ఏమని నిందించుకోవాలి. సమస్త
జగత్తు సృష్టి స్థితి లయాలకు మూలకారకుడవు అయిన నీవు సమర్థుడివే అయినా వారించలేక
ఊరకున్నావు. మానవమాత్రుడు ఇంతటి మహాకార్యం ఎక్కడ నెరవేర్చగలడు?" అని ఇంకా ఇలా
అన్నాడు....

10.2-1298-క.

"ఎక్కడి పాండుతనూభవు?

డెక్కడి విలుకాడు? వీని కెక్కడి సత్త్వం?

బెక్కడి గాండీవము? దన

కెక్కడి దివ్యాస్త్ర సమితి? యే మనవచ్చున్?"

టీకా:

ఎక్కడి = ఎక్కడి; పాండుతనూభవుడు = పాండురాజు కొడుకు; ఎక్కడి = ఎక్కడి; విలుకాడు = శూరుడు; వీని = ఇతని; కిన్ = కి; ఎక్కడి = ఎక్కడిది; సత్త్వంబు = బలము; ఎక్కడి = ఎక్కడిది; గాండీవమున్ = గాండీవమును; తన = అతని; కిన్ = కి; ఎక్కడి = ఎక్కడివి; దివ్య = మహిమాన్వితమైన; అస్త్ర = అస్త్రముల; సమితి = సమూహము; ఏమి = ఏమి; అనవచ్చున్ = అనగలము.

భావము:

"ఈ పాండుతనయుడు ఒక విలుకాడట; ఇతగాడి మాటలు యదార్థ మట; ఇదొక గాండీవ మట; ఇతగాడికి దివ్యాస్త్రాలంటూ ఉన్నాయిట; ఏ మనగలం."

10.2-1299-క.

అని తను నోడక నిందిం

చిన విని యయ్యర్జునుండు చిడిముడిపడుచుం

దన విద్యమహిమ పెంపునఁ

జనియెన్ వెన దండపాణి సదనంబునకున్.

టీకా:

అని = అని; తనున్ = తనను; ఓడక = వెనుదీయక; నిందించిన = దూషించగా; విని = విని; ఆ = ఆ; అర్జునుండు = అర్జునుడు; చిడిముడిపడుచున్ = తొట్రబాటుచెంది; తన = తను నేర్చిన; విద్య =

విద్యల యొక్క; మహిమన్ = మహిమ; పెంపునన్ = అధిక్యముచేత; చనియెన్ = వెళ్ళెను; వెసన్ = వెంటనే; దండపాణి = యముని; సదనంబున్ = గృహమున; కున్ = కు.

భావము:

ఈలాగున బ్రాహ్మణుడు తనను నిందిస్తుంటే, కోపిం వచ్చిన అర్జునుడు తన విద్యాప్రభావంతో వెంటనే బయలుదేరి యమమందిరానికి వెళ్ళాడు.

10.2-1300-క.

చనియందు ధారుణీసుర

తనయులు లేకుంటఁ దెలిసి తడయక యింద్రా

గ్ని నిర్మతి వరుణ సమీరణ

ధనదేశానాలయములు దగఁ బరికించెన్.

టీకా:

చని = వెళ్ళి; అందున్ = అక్కడ; ధారుణీసుర = బ్రాహ్మణుని; తనయులు = కొడుకులు; లేకుంటన్ = లేకపోవుట; తెలిసి = తెలిసికొని; తడయకన్ = వెనుదీయక, ఆలస్యము చేయకుండ; ఇంద్ర = ఇంద్రుని; అగ్ని = అగ్నిదేవుని; నిర్మతి = నిర్మతి యొక్క; వరుణ = వరుణదేవుని; సమీరణ = వాయుదేవుని; ధనద = కుబేరుని; ఈశాన్ = ఈశానుని యొక్క; ఆలయములున్ = గృహములను; తగన్ = యుక్తముగా; పరికించెన్ = వెతికెను.

భావము:

అక్కడ బ్రాహ్మణపుత్రులు లేకపోడంతో పార్థుడు వెంటనే ఇంద్ర, అగ్ని, నిర్మతి, వరుణ, వాయు, కుబేర, ఈశానుల నివాసాలకు వెళ్ళి అన్వేషించాడు.

10.2-1301-వ.

వెండియు.

టీకా:

వెండియున్ = అటుపిమ్మట.

భావము:

అనంతరం.

10.2-1302-చ.

నర సుర యక్ష కింపురుష నాగ నిశాచర సిద్ధ సాధ్య ఖే
చర విహగేంద్ర గుహ్యక పిశాచ నివాసములందు రోసి భూ
సుర సుత లేగినట్టి గతి సొప్పడకుండుటఁ జూచి క్రమ్మఱన్
ధరణికి నేగుదెంచి బెడిదంబుగ నగ్ని సొరంగఁ బూనినన్.

టీకా:

నర = నరుల; సుర = సురల; యక్ష = యక్షుల; కింపురుష = కింపురుషుల; నాగ = నాగుల; నిశాచర
= నిశాచరుల; సిద్ధ = సిద్ధుల; సాధ్య = సాధ్యుల; ఖేచర = గగనచరుల; విహగేంద్ర = గరుడుల; గుహ్యక
= గుహ్యకుల; పిశాచ = పిశాచముల; నివాసములు = నివాసములు; అందున్ = లోపల; రోసి =
వెతికి; భూసుర = విప్రుని; సుతలు = కొడుకులు; ఏగినట్టి = పోయినట్టి; గతిన్ = జాడ; చొప్పడకన్ =
దొరకక; ఉండుట = ఉండుట; చూచి = చూసి; క్రమ్మఱన్ = తిరిగి; ధరణి = భూలోకమున; కున్ = కి;
ఏగుదెంచి = వచ్చి; బెడిదంబుగన్ = భయంకరముగా; అగ్నిన్ = నిప్పులలో; చొరంగన్ =
ప్రవేశించుటకు; పూనినన్ = సిద్ధపడగా.

భావము:

దేవ, యక్ష, కింపురుష, నాగ, రాక్షస, సిద్ధ, సాధ్య, ఖేచరాదుల ఇళ్ళకు వెళ్ళి బ్రాహ్మణపుత్రుల కోసం
వెదికాడు. కాని వారి జాడ అక్కడ కూడా దొరకలేదు. చివరకు మళ్ళీ భూలోకానికి వచ్చాడు. తన
ప్రతిజ్ఞ ప్రకారం అగ్నిప్రవేశం చేయటానికి పట్టుదలగా సిద్ధపడ్డాడు,

10.2-1303-వ.

అవిధంబంతయు నెఱింగి యమ్మురాంతకుండు "విప్రనందనుల నీకుం జూపెద" నని యనలంబు సొరకుండ నతని నివారించి యప్పుడు.

టీకా:

ఆ = ఆ; విధంబున్ = విధము; అంతయున్ = ఎల్ల; ఎఱింగి = తెలిసి; ఆ = ఆ; మురాంతకుండు = కృష్ణుడు; విప్ర = బ్రాహ్మణుని; నందనులన్ = పుత్రులను; నీ = నీ; కున్ = కు; చూపెదను = చూపించెదను; అని = అని; అనలంబున్ = అగ్నిలో; చొరకుండన్ = పడకుండ; అతనిన్ = అతనిని; నివారించి = నిలిపి; అప్పుడు = పిమ్మట.

భావము:

శ్రీకృష్ణుడు ఈ విషయం తెలుసుకుని "బ్రాహ్మణ కుమారులను నేను నీకు చూపిస్తాను." అని చెప్పి అర్జునుడిని మంటల్లో దూకకుండా వారించాడు. పిమ్మట...

దశమ స్కంధము - ఉత్తర : మృత విప్రసుతులఁ దెచ్చుట

10.2-1304-ఉ.

సుందరదివ్యరత్నరుచి శోభితమై తనరారు కాంచన

స్యందన మంబుజాప్తుఁ డుదయాచల మెక్కు విధంబు దోఁపఁ బొ

రందరి దాను నెక్కి తను రశ్మలు దిగ్వితతిన్ వెలుంగ గో

విందు డుదారలీలఁ జనె విప్రతనూజ గవేషణార్థియై.

టీకా:

సుందర = అందమైన; దివ్య = శ్రేష్ఠమైన; రత్న = మణుల; రుచి = కాంతులతో; శోభితము = ప్రకాశించుచున్నది; ఐ = అయ్యి; తనరారు = ఉన్నట్టి; కాంచన = బంగారు; స్యందనమున్ = రథమును; అంబుజాప్తుడు = సూర్యుడు {అంబుజాప్తుడు - పద్మబాంధవుడు, సూర్యుడు};

ఉదయాచలము = తూర్పుకొండను; ఎక్కు = ఎక్కిడి; విధంబున్ = విధము; తోపన్ = కనబడునట్లుగా; పౌరందరిన్ = అర్జునుడు (పౌరంద్ర - పురందరుని (ఇంద్రుని) కొడుకు, అర్జునుడు); తానున్ = అతను; ఎక్కి = ఎక్కి; తను = దేహ; రశ్మిలు = కాంతులు; దిక్ = దిక్కులు; వితతిన్ = అన్నిటను; వెలుంగన్ = ప్రకాశించగా; గోవిందుడు = కృష్ణుడు; ఉదారలీలన్ = గొప్పగా; చనెన్ = బయలుదేరెను; విప్ర = బ్రాహ్మణుని; తనూజ = కొడుకులను; గవేషణ = వెతుకుట; అర్థి = కోసము; ఐ = అయ్యి.

భావము:

సూర్యుడు ఉదయపర్వతాన్ని ఎక్కినట్లు, అందమైన దివ్యరత్నకాంతులతో ప్రకాశిస్తున్న బంగారు రథాన్ని శ్రీకృష్ణుడు అర్జునుడితో కలిసి అధిరోహించాడు. తన దేహకాంతులు దిక్కుల ప్రకాశిస్తుండగా శ్రీకృష్ణుడు విప్రబాలురను వెదకటానికి బయలుదేరాడు.

10.2-1305-చ.

చని పుర గోష్ఠ దుర్గ వన జానపదాచల పక్కణప్రభూ
తనద నదీ సరోవర యుతక్లితి నంతయు దాటి సప్త వా
రినిధుల దీవులం గులగిరి ప్రకరంబుల నుత్తరించి మే
రునగము నాక్రమించుచు మరుద్గతితో రథ మేగ నత్తటిన్.

టీకా:

చని = వెళ్ళి; పుర = పట్టణములు; గోష్ఠ = ఆవులమందలు; దుర్గ = కోటలు; వన = అడవులు; జానపద = పల్లెలు; అచల = కొండలు; పక్కణ = బోయగూడెములు; ప్రభూత = చాలాగొప్పవైన; నదములు = పడమరకు పారు ఏరులు; నదీ = తూరుపుకు పారు ఏరులు; సరోవర = చెరువులు; యుత = తో కూడియున్న; క్లితి = భూమిని; అంతయున్ = అంతటిని; దాటి = దాటి; సప్త = సప్త; వారినిధుల = సముద్రముల; దీవులనున్ = ద్వాపములను; కులగిరి = కులపర్వతముల; ప్రకరంబులన్ = సమూహములను; ఉత్తరించి = దాటి; మేరునగమున్ = మేరుపర్వతమును; ఆక్రమించుచున్ = అతిక్రమించుచు; మరుత్ = వాయు; గతి = వేగము; తోన్ = తోటి; రథము = రథము; ఏగన్ = వెళ్ళుచుండగా; ఆ = ఆ; తటిన్ = సమయము నందు.

భావము:

పట్టణాలతో పల్లెలతో దుర్గాలతో అరణ్యాలతో పర్వతాలతో నదీనదాలతో సరోవరాలతో నిండిన భూమండలం, సప్తసముద్రాలు, మహాదీవులు, కులపర్వతాలు, మేరుపర్వతం దాటి శ్రీకృష్ణుడి రథం మహావేగంతో ముందుకు సాగిపోయింది.

10.2-1306-చ.

మసలక భూరిసంతమస **మ**ండలముం దఱియంగఁ జొచ్చి సా

హసమునఁ బోవబోవఁగ భయంకరమై మది గోచరింపమిన్

వసమఱి మోకరిల్లి రథవాజులు మార్గము దప్పి నిల్చినన్

బిసరుహపత్రలోచనుఁ డభేద్యతమఃపటలంబు వాపగన్.

టీకా:

మసలక = ఆలస్యము చేయకుండ; భూరి = మిక్కుటమైన; సంతమస = దట్టమైన చీకటి;
మండలమున్ = ప్రదేశమును; తఱియంగజొచ్చి = సమీపమునకు వెళ్ళి; సాహసమునన్ =
ధైర్యముతో; పోవబోవగన్ = చాలాదూరము పోగా; భయంకరము = భయము కలిగించెడిది; ఐ =
అయ్యి; మదిన్ = మనసునకు; గోచరింపన్ = కనబడగా, అనిపిస్తుండగా; వసమఱి = స్వస్వాధీనత
తప్పి; మోకరిల్లి = మోకాళ్ళపై కూర్చుండి; రథ = రథమునకు కట్టిన; వాజులు = గుఱ్ఱములు;
మార్గమున్ = దారి; తప్పి = తప్పి; నిల్చినన్ = ఆగిపోగా; బిసరుహపత్రలోచనుడు = కృష్ణుడు; అభేద్య
= భేదింపరాని; తమః = చీకట్ల; పటలంబున్ = తెరలను; వాపగన్ = తొలగించుటకు.

భావము:

శ్రీకృష్ణార్జునులు దట్టమైన చీకటిమండలాన్ని ప్రవేశించారు. వారు సాహసంగా ముందుకు వెళ్తూ ఉంటే, చీకటి మరింత భయంకరంగా తయారైంది. కళ్ళకేదీ కనిపించ లేదు. గుఱ్ఱాలు శక్తి కోల్పోయి దారితప్పి నిలబడిపోయాయి. శ్రీకృష్ణుడు భేదించరాని ఆ చీకట్లను రూపుమాపడం కోసం...

10.2-1307-నీ.

బాలభానుప్రభా భాసమానద్యుతిః-

గరమొప్ప నిజ రథాంగంబుఁ బనుప

నమ్మహస్తం బేగి చిమ్మచీకటి నెల్ల-

నటిముటి నందంద నటికి వైచి

యగ్రభాగంబున నతులిత గతి నేగ-

నా మార్గమున నిజస్యందనంబు

గడువడిదోలి యా కడిదితమోభూమిఁ-

గడవ ముందరికడఁ గానరాక

10.2-1307.1-తే.

మిక్కుటంబుగ దృష్టి మిర్మిట్లు గొనఁగఁ

జదల వెలుగొందు దివ్యతేజంబుఁ జూచి

మొనసి గాండీవి కన్నులు మూసికొనుచు

నాత్మ భయమంది కొంతద వ్వరిగి యరిగి.

టీకా:

బాలభాను = ఉదయకాలసూర్యుని; ప్రభా = ప్రకాశముతో; సమాన = సమానమైన; ద్యుతిన్ = కాంతితో; కరము = మిక్కిలి; ఒప్పన్ = చక్కగా; నిజ = తన; రథాంగంబున్ = చక్రాయుధమును; పనుపన్ = పంపగా, ప్రయోగించగా; ఆ = ఆ; మహా = గొప్ప; అస్తంబు = ఆయుధము; ఏగి = వెళ్ళి; చిమ్మ = కటిక; చీకటిన్ = చీకట్లను; ఎల్లన్ = అన్నిటిని; అటిముటిన్ = త్వరతో; అందంద = క్రమముగా; నటికివైచి = ఖండించేసి; అగ్ర = ముందర; భాగంబునన్ = తట్టు; అతులిత = సాటిలేని; గతిన్ = వేగముగా; ఏగన్ = వెళ్తుండగా; ఆ = ఆ; మార్గమున్ = దారమ్మట; నిజ = తన; స్యందనంబున్ = రథము; కడు = మిక్కిలి; వడిన్ = వేగముగా; తోలి = నడిపి; ఆ = ఆ; కడిది = అసాధ్యమైన; తమః = చీకటి; భూమిన్ = నేలను; కడవన్ = దాటగా; ముందరి = ఎదుట; కడన్ = చివరభాగము; కానరాక = కనిపించనంత.

మిక్కుటంబుగన్ = అత్యధికముగ; దృష్టిన్ = చూపు; మిర్మిట్లుగొనగన్ = చెదురునట్లుగ; చదలన్ = ఆకాశమున; వెలుగొందన్ = కాంతివంతమగు; దివ్య = మహా; తేజంబున్ = తేజస్సును; చూచి =

చూసి; మొనసి = మొగ్గి; గాండీవి = అర్జునుడు {గాండీవి - గాడీవము అను విల్లు కలవాడు, అర్జునుడు}; కన్నులున్ = కన్నులను; మూసికొనుచున్ = మూసుకొంటు; ఆత్మ = మనసునందు; భయమున్ = భయ; అంది = పడి; కొంత = కొంత; దవ్వు = దూరము; అరిగియరిగి = పోయుపోయి.

భావము:

బాలసూర్యుడి కాంతికి సాటివచ్చే కాంతితో వెలిగే తన చక్రాయుధాన్ని శ్రీకృష్ణుడు ప్రయోగించాడు. అది విజృంభించి చిమ్మచీకటిని తొలగిస్తూ పైనుండి ముందుకు దూసుకుని పోసాగింది. కృష్ణార్జునులు చక్రాయుధం వెళ్ళే మార్గం వెంట అమితివేగంగా రథాన్ని నడిపించుకుంటూ వెళ్ళి చీకటిని దాటారు. అప్పుడు వారి ముందు కన్నులు మిరుమిట్లు కొలిపే దివ్యతేజస్సు కనిపించింది. అర్జునుడు భయంతో కళ్ళు మూసుకున్నాడు. అతని ఆ స్థితిలో కొంత దూరం వెళ్ళారు.

10.2-1308-తే.

కడగి దుర్వార మారుతోత్కట విధూత
చటుల సర్వంకషోర్మి భీషణ గభీర
వారిపూరంబు సొచ్చి తన్నీరమధ్య
భాగమునఁ గోటిసూర్యప్రభలు వెలుంగ.

టీకా:

కడగి = సిద్ధపడి; దుర్వార = తట్టుకోలేని; మారుత = గాలులచే; ఉత్కట = అధికముగా; విధూత = ఎగురగొట్టబడిన; చటుల = చలిస్తున్న; సర్వంకష = అంతటను ఒరయుచున్న; ఊర్మి = అలలచేత; భీషణ = భయంకరమైన; గభీర = లోతైన; వారి = నీటి; పూరంబున్ = ప్రవాహము; సొచ్చి = ప్రవేశించి; తత్ = ఆ యొక్క; నీర = నీటి; మధ్య = నడుమ; భాగమునన్ = ప్రదేశము నందు; కోటి = కోట్లసంఖ్యలో, పెక్కు; సూర్య = సూర్యుల; ప్రభలున్ = కాంతులతో; వెలుంగన్ = ప్రకాశింపగా.

భావము:

పిమ్మట, పూని మహావేగంగా వీచే గాలులతో, చెలరేగే కెరటాలతో గంభీరంగా ఉన్న జలరాశిని కృష్ణార్జునులు ప్రవేశించారు. ఆ నీటి నడిమిభాగంలో కోటిసూర్యుల కాంతులు ప్రకాశిస్తున్నాయి.

10.2-1309-వ.

అది మఱియును జారు దివ్యమణి సహస్రస్తంభాభిరామంబును, నాలంబిత కమనీయ నూత్న రత్నమాలికాలంకృతంబును, భాను శశి మయూఖాగమ్యంబును, ననంత తేజోవిరాజితంబును, బునరావృత్తిరహిత మార్గంబును, నిత్యైశ్వర్య దాయకంబును, నవ్యయంబును, నత్యున్నతంబును, ననూనవిభవంబును, బరమయోగీంద్ర గమ్యంబును, బరమభాగవత నివాసంబునునై యొప్పు దివ్యధామంబు నందు.

టీకా:

అదిమఱియును = అదిగాక; చారు = మనోజ్ఞమైన; దివ్య = గొప్ప; మణి = రత్నాలు పొదిగిన; సహస్ర = వేయి; స్తంభ = స్తంభములచే; అభిరామంబును = చక్కగా నున్నది; ఆలంబిత = వేలాడదీసిన; కమనీయ = మనోజ్ఞమైన; నూత్న = సరికొత్త; రత్న = రత్నాల; మాలికా = దండలచేత; ఆలంకృతంబును = అలంకరింపబడినది; భాను = సూర్యుని; శశి = చంద్రుని; మయూఖ = కిరణములకు; అగమ్యంబున్ = ప్రవేశింపరానిది; అనంత = అంతులేని; తేజస్ = తేజస్సుచేత; విరాజితంబును = వెలుగునదియు; పునరావృత్తి = పునర్జన్మకు; రహిత = లేనట్టి; మార్గంబును = పథము; నిత్య = శాశ్వతమైన; ఐశ్వర్య = ఐశ్వర్యములను; దాయకంబును = ఇచ్చునది; అవ్యయంబును = తరుగుదలలు లేనిది; అత్యున్నతంబును = ఉత్కృష్టతమమైనది; అనూన = సాటిలేని; విభవంబును = వైభవములు కలది; పరమ = ఉత్తమమైన; యోగి = యోగులలో; ఇంద్ర = శ్రేష్ఠులకు; గమ్యంబును = పొందదగినది; పరమ = ఉత్తమమైన; భాగవత = భగవద్భక్తులకు; నివాసంబును = నివాసస్థలము; ఐ = అయ్యి; ఒప్పు = ఒప్పెడి; దివ్య = దివ్యమైన; ధామంబున్ = భవనము; అందున్ = లోపల.

భావము:

అక్కడ ఆ జలరాశిమధ్యలో ఒక దివ్యభవనం కనబడింది. దానిలో తేజోమయమైన వేలకొలది మనోహరమైన మణిస్తంభాలు ఉన్నాయి రమణీయ రత్నహారాలు అలంకృతమై వ్రేలాడుతున్నాయి. అది అనంత తేజస్సుతో విరాజిల్లుతోంది. సూర్యచంద్ర కిరణాలకు ప్రవేశింపరానిది, జన్మరాహిత్యానికి మార్గము, నిత్యైశ్వర్యదాయకము, అవ్యయము, మహోన్నతము, సాటిలేని వైభవోపేతము, పరమ యోగీంద్రులకు ప్రవేశయోగ్యము, భాగవతోత్తములకు నివాసస్థానము అయి విరాజిల్లుతోంది. ఆయొక్క మహాసౌధంలో...

10.2-1310-సీ.

సాంద్రశరచ్చంద్ర చంద్రికా కర్పూర-

నీహార హారాభ దేహ మమర

నిందింది రేందీవ రేంద్ర నీలద్యుతిఁ-

గర మొప్పు మేచక కంఠసమితి

యరుణాంశుబింబ భాసుర పద్మరాగ వి-

స్యస్త సహస్రోరు ముస్తకములు

వివృతాననోద్గత విషధూమరేఖల-

లీలఁ జూపట్టిన నాలుకలును

10.2-1310.1-తే.

గలిత సాయంతనజ్వలజ్వలన కుండ

ముల విడంబించు వేడి చూపులును గలిగి

భూరి కలఢౌత గిరినిభాకార మమరఁ

బరఁగు భోగీంద్రభోగతల్పంబు నందు.

టీకా:

సాంద్ర = దట్టమైన; శరత్ = శరత్కాలపు; చంద్ర = చంద్రుని; చంద్రికా = వెన్నెలతో; కర్పూర = కర్పూరముతో; నీహార = మంచుబిందువులతో; హార = ముత్యాలదండలతో; ఆభ = సరిపోలినట్టి; దేహము = శరీరము; అమరన్ = ఒప్పగా; ఇందిందిర = తుమ్మెదల వంటి; ఇందీవర = నల్లకలువల వంటి; ఇంద్రనీల = ఇంద్రనీలముల వంటి; ద్యుతిన్ = కాంతులతో; కరము = మిక్కిలి; ఒప్పు = చక్కగానుండు; మేచక = నల్లని; కంఠ = మెడల; సమితి = సమూహము; అరుణఅంశు = ఎర్రనికరణములసూర్యుని; బింబ = మండలమువలె; భాసుర = ప్రకాశించెడి; పద్మరాగ = పద్మరాగమణులు; విన్యస్త = ఉంచబడిన; సహస్ర = వెయ్యి; ఉరు = పెద్ద, గొప్ప; మస్తకములున్ = తలలు, పడగలు; వివృత = తెరిచిన; ఆనన = నోరులనుండి; ఉద్గత = వెలువడుచున్న; విష = విషమువలన కలిగిన; ధూమ = పొగల; రేఖలన్ = తెరలతో; లీలన్ = విలాసముగా; చూపట్టిన = కనబడుచున్న; నాలుకలును = నాలుకలు; కలిత = కలిగిన.

సాయంతన = సాయంకాలమునందు; జ్వలత్ = వెలుగుచున్న; జ్వలన = అగ్ని; కుండములన్ = కుండములను; విడంబించు = సరిపోలునట్టి; వేడి = వేడిగా ఉన్న; చూపులును = చూపులు; కలిగి = కలిగిన; భూరి = మిక్కిలిపెద్దదైన; కలధౌత = వెండి; గిరి = కొండను; నిభ = పోలిన; ఆకారమున్ = స్వరూపము; అమరన్ = ఒప్పుచుండగా; పరగు = ప్రసిద్ధమైన; భోగీంద్ర = ఆదిశేషుని; భోగ = దేహము అను; తల్పంబున్ = పాన్పు; అందున్ = అందు.

భావము:

అటువంటి ఆ దివ్యభవనంలో దట్టమైన శరత్కాలపు పండువెన్నెల, కర్పూరం, మంచులకు సాటివచ్చే తెల్లనిదేహము; తుమ్మెదల్లాగా నల్లకలువల్లాగా ఇంద్రనీలమణులలాంటి నల్లని కంఠాలు; ఉదయకాలం సూర్యుడిలాగా ప్రకాశించే పద్మరాగమణులతో కూడిన పడగలు; తెరచుకున్న నోళ్ళ నుంచి వెలువడే విషపు పొగలలా ఉన్న నాలుకలు; యాగగుండాలలోని జ్వాలలాగ ప్రకాశించే వేడిచూపులు; వెండికొండలాగా ఉన్న భారీ ఆకారము కలిగిన ఆదిశేషుడు. ఆ ఆదిశేషుడనే పాన్పు....

సుఖాసీనుండై యున్నవాని డాయంజని యప్పుడు.

టీకా:

సుఖ = సుఖముగా; ఆసీనుండు = కూర్చున్నవాడు; ఐ = అయ్యి; ఉన్న = ఉన్న; వానిన్ = వాడిని;
డాయన్ = దగ్గరకు; చని = చేరి; అప్పుడు = పిమ్మట.

భావము:

ఆ ఆదిశేషుని పాన్పుగా కొని సుఖంగా ఆసీనుడై ఉన్న తేజోమూర్తి దగ్గరకు శ్రీకృష్ణార్జునులు వెళ్ళి
దర్శించారు.

10.2-1312-సీ.

సజల నీలాంబుద శ్యామాయమానాంగు,-

నాశ్రితావన ముదితాంతరంగు,

సనకాది యోగిహృద్వనజ మదాళీంద్రు,-

ముఖపద్మ రుచిజిత పూర్ణచంద్రు,

గమనీయ నిఖిలజగద్ధితచారిత్రు,-

బ్రత్యాషసంపుల్లవదృనేత్రు,

నిందిరాహృదయారవిందారుణోల్లాసు,-

శ్రీకర పీత కౌశేయవాసు,

10.2-1312.1-తే.

హార కుండల కటక కేయూర మకుట

కంక ణాంగద మణిముద్రికా వినూత్న

రత్ననూపుర కాంచీ విరాజమాను,

భవమహార్ణవశోష, సద్భక్తపోష.

టీకా:

సజల = నీటితో కూడియున్న; నీల = నల్లని; అంబుద = మేఘమువలె; శ్యామాయమాన =
నల్లగానున్న; అంగున్ = దేహము కలవానిని; ఆశ్రిత = ఆశ్రయించినవారిని; అవన = రక్షించుటచేత;
ముదిత = సంతోషించు; అంతరంగున్ = మనసు కలవానిని; సనకాది = సనకాదులైన; యోగి =
ఋషుల; హృత్ = హృదయములు అను; వనజ = పద్మములందలి; మద = మత్తెక్కిన; ఆళి =
తుమ్మెద; ఇంద్రున్ = శ్రేష్ఠమైన వానిని; ముఖ = ముఖము అనెడి; పద్మ = పద్మము యొక్క; రుచిన్ =
కాంతిచేత; జిత = జయింపబడిన; పూర్ణ = నిండు; చంద్రున్ = చంద్రుడు కలవానిని; కమనీయ =
మనోజ్ఞమైన; నిఖిల = ఎల్ల; జగత్ = లోకములందు; ఇద్ధ = ప్రకాశించెడి; చారిత్రున్ = నడవడిక
కలవానిని; ప్రత్యూష = తెల్లవారగట్ల, వేకువన; సంపుల్ల = బాగా వికసించిన; పద్మ =
పద్మములవంటి; నేత్రున్ = కన్నులు కలవానిని; ఇందిరా = లక్ష్మీదేవి; హృదయ = హృదయము అను;
అరవింద = పద్మమునకు; అరుణ = సూర్యునివలె; ఉల్లాసున్ = ఉత్సాహము కలవానిని; శ్రీకర =
సంపత్కరమైన; పీత = పచ్చని; కౌశేయ = పట్టు; వాసున్ = వస్త్రములు కలవానిని.
హార = ముత్యాలదండలతో; కుండల = చెవికుండలములతో; కటక = చేతికడియములతో; కేయూర
= భుజకీర్తులతో; వంకీలుతో; మకుట = కిరీటముతో; కంకణ = ముంజేతి కంకణములతో; అంగద =
బాహుమురులతో; మణి = రత్నాలు; ముద్రికా = ఉంగరములతో; వినూత్న = సరికొత్త; రత్న = మణులు
పొదిగిన; నూపుర = కాలి అందెలతో; కాంచీ = మొలతాడులతో; విరాజమానున్ =
తేజరిల్లుతున్నవానిని; భవ = సంసారము అను; మహా = గొప్ప; ఆర్ణవ = సముద్రమును; శోషున్ =
ఇంకింపజేయువానిని; సత్ = మంచి; భక్త = భక్తులను; పోషున్ = కాపాడువానిని.

భావము:

నీలమేఘశ్యాముడు, ఆశ్రితజనరక్షకుడు, పద్మాలలో తుమ్మెదలాగ సనకాది మునీంద్రుల
హృదయపద్మాలలో నివసించేవాడు, పూర్ణ చంద్రుని మించిన ముఖకాంతి కలవాడు, విశ్వవిఖ్యాత
చారిత్రుడు, ప్రాతఃకాలంలో వికసించిన పద్మపత్రాల వంటి నేత్రాలు కలవాడు, లక్ష్మీమనోహరుడు,
శ్రీకరుడు, పీతాంబరధరుడు, హారాలు కేయూరాలు కటక కంకణాలు కిరీటాలతో భూషణుడు,
భవసాగర శోషణుడు, భక్తజన సంపోషణుడు అయిన మహావిష్ణువును వారు చూసారు.

మఱియు సునందాది పరిజన సంతత సేవితు, నానందకందళిత హృదయారవిందు,
 నరవిందవాసినీ వసుంధరాసుందరీ సమేతు, నారదయోగీంద్రసంకీర్తనానందితు, నవ్యయు,
 ననఘు, ననంతు, నప్రమేయు, నజితు, నవికారు, నాదిమాధ్యాంతరహితు, భవలయాతీతుఁ,
 గరుణాసుధాసముద్రు, నచ్యుతు, మహానుభావుఁ, బరమపురుషుఁ, బురుషోత్తము, నిఖిలజగదుత్పత్తి
 స్థితిలయ కారణుఁ, జిదచిదీశ్వరు, నష్టభుజుఁ, గౌస్తుభశ్రీవత్సవక్షు, శంఖచక్ర గదా పద్మ శార్ఙ్గాది
 దివ్యసాధను, సర్వ శక్తి సేవితుఁ, బరమేష్ఠి జనకు, నారాయణుం గనుంగొని దండప్రణామంబులు
 సేసి కరకమలంబులు మొగిచి భక్తి పూర్వకంబుగా నభినందించిన, నయ్యాది దేవుండును వారలం
 గరుణావలోకనంబులు నిగుడ నవలోకించి, దరహాసపూరంబు దోరంబుగా సాదరంబుగ
 నిట్లనియె.

టీకా:

మఱియునున్ = ఇంకను; సునంద = సునందుడు; ఆది = మున్నగు; పరిజన = సేవకులచేత
 {సునందాది పరిజనులు - సునంద, నంద, జయ, విజయ, జయంత మున్నగువారు}; సంతత =
 ఎల్లప్పుడు; సేవితున్ = సేవింపబడువానిని; ఆనంద = ఆనందముతో; కందళిత = వికసించిన;
 హృదయ = హృదయము అను; అరవిందున్ = పద్మము కలవానిని; అరవిందవాసినీ = శ్రీదేవి తో
 {అరవిందవాసిని - పద్మములందు వసించునామె, లక్ష్మీదేవి}; వసుంధరాసుందరీ = భూదేవి తో;
 సమేతున్ = కూడినవానిని; నారద = నారదుడు అను; యోగి = ముని; ఇంద్ర = ఉత్తముని యొక్క;
 సంకీర్తన = స్తోత్రములచే; ఆనందితున్ = సంతోషించు వానిని; అవ్యయున్ = నశించుటలేనివానిని;
 అనఘున్ = పుణ్యాత్ముని; అనంతున్ = మేరలులేనివానిని; అప్రమేయు = ఇంతవాడని చెప్ప రాని
 వానిని; అజితున్ = జయింపవీలుకానివానిని; అవికారున్ = వికారములులేనివానిని; ఆది =
 మొదలు; మద్య = నడుమ; అంత = తుది; రహితున్ = లేనివానిని; భవ = పుట్టుక; లయ = నశించుట,
 మరణము; అతీతున్ = అతిక్రమించినవానిని; కరుణాసముద్రున్ = దయాసముద్రుని; అచ్యుతున్ =
 చ్యుతము లేనివానిని {అచ్యుతుడు - శ్రు. శాశ్వతం శివమచ్యుతం.}; మహానుభావున్ = గొప్పవానిని;
 పరమ = సర్వాతీతమైన; పురుషున్ = కారణభూతుని; పురుషోత్తమున్ = పురుషులలోఉత్తముని;
 నిఖిల = ఎల్ల; జగత్ = లోకములకు; ఉత్పత్తి = కలుగుటకు; స్థితి = ఉండుటకు; లయ = నశించుటకు;
 కారణున్ = కారణభూతుని; చిత్ = చిత్తు; అచిత్ = అచిత్తులకు; ఈశ్వరున్ = నియమించువానిని;
 అష్ట = ఎనిమిది (8); భుజున్ = చేతులు కలవానిని; కౌస్తుభ = కౌస్తుభ మణి; శ్రీవత్స = శ్రీవత్సము

అను మచ్చ; వక్షన్ = వక్షస్థలమున కలవానిని; శంఖ = శంఖ; చక్ర = చక్ర; గదా = గదా; పద్మ = పద్మ;
 శార్ఙ్గా = శార్ఙ్గము; ఆది = మున్నగు; దివ్య = దివ్యమైన; సాధనునన్ = ఆయుధములు కలవానిని; సర్వ
 = సమస్తమైన; శక్తి = శక్తులచేత; సేవితున్ = సేవింపబడువానిని; పరమేష్ఠి = బ్రహ్మదేవుని; జనకున్ =
 పుట్టించినవానిని; నారాయణున్ = విష్ణుమూర్తిని {నారాయణుడు - మహాజలము స్థానముగా
 నుండునట్టి వటపత్రశాయి, నారం విజ్ఞానం తదయసమాశ్రయో యస్యసః నారాయణః (వృత్పత్తి),
 నారము అనగా విజ్ఞానము దానికి సమాశ్రయుడు నారయణుడు, విష్ణువు}; కనుంగొని = చూసి;
 దండప్రణామంబులు = సాగిలపడి మొక్కుటలు; చేసి = చేసి; కర = చేతులు అను; కమలంబులున్ =
 కమలములను; మొగిచి = జోడించి; భక్తి = భక్తి; పూర్వకంబుగా = నిండుగా కనబడునదిగా;
 అభినందించినన్ = స్తోత్రము చేయగా; ఆ = ఆ; ఆదిదేవుడును = ఆదినారాయణుని {ఆదిదేవుడు -
 సృష్టికి పూర్వమునుండి స్వయంప్రకాశముతో ఉండువాడు, విష్ణువు}; వారలన్ = వారిని; కరుణా =
 దయతోకూడిన; అవలోకనంబులున్ = చూపులు; నిగుడన్ = వ్యాపించగా; అవలోకించి = చూసి;
 దరహాస = చిరునవ్వుల; పూరంబు = ప్రవాహములు; తోరంబుగా = అధికము కాగా;
 సాదరంబునన్ = ఆదరణతో; ఇట్లు = ఈ విధముగ; అనియె = పలికెను.

భావము:

అంతేకాదు, సదా సునందాది పరిజనులచే సేవించబడువాడు, నిత్యానంద కందళిత హృదయుడు,
 శ్రీదేవి భూదేవి సమేతుడు, నారదయోగీంద్ర గానలోలుడు, కరుణాసముద్రుడు, అవ్యయుడు,
 అనఘుడు, అనంతుడు, అప్రమేయుడు, అజితుడు, అవికారుడు, పరమ పురుషుడు,
 పురుషోత్తముడు, సకల లోకాల సృష్టి స్థితి లయ కారకుడు, చిత్తు అచిత్తులకు ఈశ్వరుడు,
 అష్టభుజుడు, వక్షమున కౌస్తుభమణి అలంకృతుడు, శంఖచక్రగదాశార్ఙ్గాది దివ్యాయుధ సంపన్నుడు,
 సర్వశక్తి సేవితుడు, బ్రహ్మదేవుని జనకుడు అయిన ఆ శ్రీమన్నారాయణునికి శ్రీకృష్ణార్జునులు భక్తితో
 సాష్టాంగ నమస్కారం చేసి, చేతులు జోడించి స్తుతించారు. ఆ ఆదినారాయణుడు వారిని
 దయాధృష్టితో చూసి, మందహాసం చేసి, సాదరంగా ఇలా అన్నాడు.

10.2-1314-క.

"ధర్మణికి వ్రే గగు దైత్యులఁ

బొరిబొరి వధియించి ధర్మమున్ నిలుపుటకై

ధర జనియించితి రిరువురు

నరనారాయణు లనంగ నా యంశమునన్.

టీకా:

ధరణి = భూదేవికి; కిన్ = కి; వ్రేగు = భారమైపోయినవారు; అగు = ఐన; దైత్యులన్ = రాక్షసులను;
పొరిపొరి = వరుసపెట్టి, క్రమముగా; వధియించి = చంపి; ధర్మమున్ = ధర్మమును; నిలుపుట =
నిలబెట్టుట; కై = కోసము; ధరన్ = భూమిపై; జనియించితిరి = పుట్టితిరి; ఇరువురున్ = ఇద్దరు (2);
నర = నరుడు, అర్జునుడు; నారాయణులు = కృష్ణుడు; అనంగన్ = అనగా; నా = నా యొక్క;
అంశమునన్ = అంశతో.

భావము:

"భూమికి భారమైపోయిన రాక్షసులను వధించి, ధర్మాన్ని రక్షించడం కోసం నా అంశతో మీరిద్దరు
నరనారాయణులుగా జన్మించారు.

10.2-1315-క.

ఆరూఢ నియతితోఁ బెం

పారిన మిము నిమ్మునీంద్రు లర్థిం జూడం

గోరిన మీ వచ్చుటకై

ధారుణిసురసుతుల నిటకుఁ దగఁ దేవలసెన్."

టీకా:

ఆరూఢ = మిక్కిలి అధికమైన; నియతి = నియమములు; తోన్ = తోటి; పెంపారిన = గొప్పవారైన;
మిమ్మున్ = మిమ్ములను; ఈ = ఈ యొక్క; ముని = యోగి; ఇంద్రులున్ = ఉత్తములు; అర్థిన్ = కోరి;
చూడన్ = చూడవలెనని; కోరినన్ = కోరుటచేత; మీ = మీరు; వచ్చుట = వచ్చుట; కై = కొరకు;
ధారుణిసుర = విప్రు; సుతులన్ = కొడుకులను; ఇట = ఇక్కడ; కున్ = కు; తగన్ = తగునట్లు; తేవలసె
= తీసుకురావలసి వచ్చినది.

భావము:

మహానిష్ఠతో ఉన్నతులైన మిమ్మల్ని ఈ మనీష్యులు చూడాలని కోరారు. అందుకని, మీరిక్కడకు రావాలనే ఉద్దేశంతో ఆ బ్రాహ్మణుని కుమారులను ఇక్కడకు తెప్పించవలసివచ్చింది."

10.2-1316-క.

అని "యా డింభకులను దో

కొని పొం"డని యిచ్చి వీడుకొలిపిన వారల్

వినతు లయి పెక్కు విధముల

వినుతించుచు నచట వాసి విప్రునిసుతులన్.

టీకా:

అని = అని చెప్పి; ఆ = ఆ యొక్క; డింభకులన్ = పిల్లలను; తోకొని = వెంటబెట్టుకొని; పొండి = పొండి; అని = అని చెప్పి; ఇచ్చి = ఇచ్చి; వీడుకొలిపినన్ = శలవు ఇవ్వగా; వారల్ = వారు; వినతులు = స్తుతించినవారు; అయి = ఐ; పెక్కు = అనేకమైన; విధములన్ = విధములుగా; వినుతించుచున్ = స్తోత్రములు చేయుచు; అచటన్ = ఆ చోటును; వాసి = వదలిపెట్టి; విప్రుని = బ్రాహ్మణుని; సుతులన్ = పుత్రులను.

భావము:

అని పిమ్మట "ఈ బాలకులను మీరు తీసుకుని వెళ్ళండి" అని పలికి ఆ బాలకులను అప్పజెప్పి విష్ణువు వారికి వెళ్ళడానికి అనుమతి ఇచ్చాడు. శ్రీకృష్ణార్జునులు వినయంతో భగవంతుడిని అనేక విధాల స్తుతిస్తూ బ్రాహ్మణపుత్రులతో అక్కడ నుండి బయలుదేరారు.

10.2-1317-వ.

తోడ్కొని సంప్రాప్త మనోరథు లయి య బాలకులఁ ద త్తద్వయో రూపంబులతోడఁ దెచ్చి యాబ్రాహ్మణునకు సమర్పించిన నతండు సంతుష్టాంతరంగుం డయ్యె; న య్యవసరంబున.

టీకా:

తొడ్గొని = కూడా తీసుకు వెళ్ళి; సంప్రాప్త = పొందబడిన; మనోరథులు = కోరికలు కలవారు; అయి = ఐ; ఆ = ఆ; బాలకులన్ = బాలురను; తత్తత్ = ఆయా; వయస్ = వయస్సులు, ఈడులు;
రూపంబుల్ = రూపముల; తోడన్ = తోటి; తెచ్చి = తీసుకు వచ్చి; ఆ = ఆ; బ్రాహ్మణున్ = విప్రున; కున్ = కు; సమర్పించినన్ = ఇవ్వగా; అతండు = అతను; సంతృప్త = సంతోషించిన; అంతరంగుండు = మనస్సు కలవాడు; అయ్యెన్ = అయ్యెను; ఆ = ఆ; అవసరంబునన్ = సమయమున నందు.

భావము:

కోరిన పని సాధించి సఫల మనోరథులు అయిన కృష్ణార్జునులు వారి వారి వయసులకు తగిన ఆకారాలతో ఉన్న ఆ విప్రుతులను వెంటబెట్టుకుని వచ్చి బ్రాహ్మణుడికి అప్పజెప్పారు. ఆ బిడ్డలను చూసిన ఆ విప్రుడు ఎంతో ఆనందం పొందాడు. అంతట....

10.2-1318-చ.

అనిమిషనాథనంద,నుఁ డహర్పతితేజుఁడు గృష్ణుతోడఁ దాఁ
జని యచటం గనుంగొనిన సర్వశరణ్యునిఁ, బుండరీకనే
త్రుని, నిజధామ వైభవసదున్నత తన్మహనీయ కీర్తికిన్
మనమున మోదమంది పలుమాటను సన్నుతిఁ జేసె భూవరా!

టీకా:

అనిమిషనాథ నందనుడు = అర్జునుడు {అనిమిషనాథ నందనుడు - అనిమిషనాథుడు
(దేవతలప్రభువు, ఇంద్రుని) నందనుడు, అర్జునుడు}; అహర్పతి = సూర్యుని వంటి; తేజుడు = తేజస్సు
కలవాడు; కృష్ణు = కృష్ణుని; తోడన్ = తోటి; తాన్ = అతను; చని = వెళ్ళి; అచటన్ = అక్కడ;
కనుంగొనిన = చూసిన; సర్వశరణ్యున్ = శ్రీమన్నారాయణుని {సర్వ శరణ్యుడు - ఎల్లవారికి
రక్షకుడు, విష్ణువు}; పుండరీకనేత్రుని = శ్రీమన్నారాయణుని {పుండరీక నేత్రుడు - పద్మముల వంటి
నేత్రములు కలవాడు, విష్ణువు}; నిజ = స్వంత; ధామ = నగరము యొక్క; వైభవ = వైభవము;
సమృద్ధి = అధికముగా నుండుట; కిన్ = కు; తత్ = అతని; మహనీయ = మిక్కిలి మహిమ కలిగిన;

మూర్తి = స్వరూపమున; కిన్ = కు; మనమునన్ = మనసు నందు; మోదమున్ = సంతోషమును;
అంది = పొంది; పలు = పెక్కు; మాటును = సార్లు; సన్నుతిన్ = స్తోత్రము; చేసెన్ = చేసెను; భూవరా =
రాజా.

భావము:

ఓ మహారాజా పరీక్షిత్తు! ఇంద్రతనయుడు సూర్యసమతేజస్వీ అయిన అర్జునుడు కృష్ణుడితో వెళ్ళి
తను దర్శించిన ఆ లోకశరణ్యుడు విష్ణుమూర్తి సౌధవైభవం; ఆయన మహనీయ సమున్నత
యశస్సునకు మనస్సులో ఆనందించి పెక్కుమార్లు స్తుతించాడు.

10.2-1319-తే.

వారిజాక్షుని భక్తమందారు ననఘుఁ
గృష్ణు నఖిలేశుఁ గేశవు జిష్ణుఁ బరము
వినుతి సేయుచుఁ దత్పాదవనజములకు
వందనము లాచరించి యానంద మొందె.

టీకా:

వారిజాక్షుని = పద్మాక్షుని, కృష్ణుని; భక్తమందారున్ = భక్తుల ఎడలి కల్పవృక్షమును; అనఘున్ =
పుణ్యుని; కృష్ణున్ = కృష్ణుని; అఖిలేశున్ = సర్వనియామకుని; కేశవున్ = కేశి అను అసురుడిని
చంపినవాని; జిష్ణున్ = జయశీలుని; పరమున్ = పరబ్రహ్మమును; వినుతి = స్తుతించుట;
చేయుచున్ = చేస్తూ; తత్ = అతని; పాద = పాదములు అను; వనజములు = పద్మముల; కున్ = కు;
వందనములున్ = నమస్కారములు; ఆచరించి = చేసి; ఆనందమున్ = సంతోషమును; ఒందెన్ =
పొందెను.

భావము:

పద్మాక్షుడిని, భక్తమందారుని, పుణ్యాత్ముని, అఖిలేశుని, కేశవుని, జయశీలుని, పరమాత్ముని,
శ్రీకృష్ణుడిని స్తుతించి; ఆయన పాదపద్మాలకు ప్రణామాలు చేసి అర్జునుడు మిక్కిలి ఆనందించాడు.

10.2-1320-వ.

అంత.

టీకా:

అంత = అంతట.

భావము:

అంతట....

10.2-1321-మ.

హరి, సర్వేశుఁ, డనంతుఁ, డాద్యుఁ, డభవుం, **డా**మ్నాయసంవేది, భూ
సుర ముఖ్యప్రజలన్ సమస్త ధనవస్తుశ్రేణి నొప్పారగాఁ
బరిరక్షించుచు ధర్మమున్ నిలుపుచుం **బా**పాత్ములం ద్రుంచుచుం
బర మోత్సాహ మెలర్ప భూరిశుభ విభ్రాజిష్టుడై ద్వారకన్.

టీకా:

హరి = కృష్ణుడు; సర్వేశుడు = ఎల్లర నియమించువాడు; అనంతుడు = తుది లేనివాడు; ఆద్యుడు =
జగత్తుకు మూలకారణుడు; అభవుడు = పుట్టుక లేనివాడు; ఆమ్నాయసంవేది = వేదముల
నెరిగినవాడు; భూసుర = విప్రులు; ముఖ్య = మొదలగు; ప్రజలన్ = జనుల నందరను; సమస్త = అన్ని
రకాల; ధన = సంపదల; వస్తు = వస్తువుల; శ్రేణి = సమూహముచేత; ఒప్పారగా = ఒప్పునట్లు;
పరిరక్షించుచు = కాపాడుతు; ధర్మమున్ = ధర్మమును; నిలుపుచున్ = స్థాపించుచు; పాపాత్ములన్ =
పాపులను; త్రుంచుచున్ = చంపుతు; పరమ = మిక్కిలి; ఉత్సాహము = ఉత్సాహము; ఎలర్పన్ =
అతిశయించగా; భూరి = అతిమిక్కిలి; శుభ = శుభములచేత; విభ్రాజిష్టుడు = వెలుగువాడు; ఐ =
అయ్యి; ద్వారకన్ = ద్వారకాపట్టణము నందు.

భావము:

అనంతుడు, వేదవేద్యుడు, సర్వేశ్వరుడు, ఆద్యుడు, అభవుడు అయిన శ్రీకృష్ణుడు బ్రాహ్మణులాదిగా గల సమస్త ప్రజలను సకల ధన వస్తు సంపన్నులను చేసాడు. వారిని సంరక్షిస్తూ ధర్మాన్ని సంస్థాపిస్తూ పాపాత్ములను సంహరిస్తూ, ద్వారకలో గొప్ప శుభసంతోషాలతో ప్రకాశించాడు.

10.2-1322-క.

జనవినుతముగాఁ బెక్కు స

వనములు దనుఁ దాన కూర్చి వైదిక యుక్తిం

బొనరించుచు ననురాగము

మనమునఁ దళుకొత్త దైత్యమర్దనుఁ డెలమిన్.

టీకా:

జన = ప్రజలచేత; వినుతముగాన్ = కొనియాడబడునట్లుగా; పెక్కు = అనేకమైన; సవనములున్ = యాగములను; తనున్ = తనను, పరబ్రహ్మను; తాన = తనే; కూర్చి = ఉద్దేశించి; వైదిక = వేదము లందు చెప్పబడిన; యుక్తిన్ = క్రమముగా; ఒనరించుచున్ = చేయుచు; అనురాగము = అనురక్తి; మనమునన్ = మనసున; తళుకొత్త = కలుగగా; దైత్యమర్దనుడు = కృష్ణుడు; ఎలమిన్ = సంతోషముతో (ఉండెను).

భావము:

సంతోషచిత్తుడై ప్రజలు మెచ్చేలాగ అనేక యజ్ఞ యాగాలను శ్రీకృష్ణుడు శాస్త్రోక్తంగా తనను ఉద్దేశించి తనే పరమోత్సాహంతో జరిపించాడు,

దశమ స్కంధము - ఉత్తర : కృష్ణుని భార్యా సహస్ర విహారంబు

10.2-1323-వ.

అట్లు కృష్ణుండు ద్వారకానగరంబునఁ బూజ్యం బగు రాజ్యంబు సేయుచుఁ బురందరవిభవంబున
నిరవొంది కనక మణిమయ విమాన, మండప, గోపుర, ప్రాసాద, సౌధ, చంద్రశాలాంగణాది వివిధ
భవనంబు లందును రంగదుత్తుంగతరంగ డోలావిలోల కలహంస, చక్రవాక, కారండవ, సారస,
క్రౌంచముఖ జలౌవిహంగ విలసదుచ్చలిత గరు దనిల దరదమల కమల, కుముద, కప్టార
సందోహ నిష్యంద మకరందరసపాన మదవదిందిందిరకుల కల గాయక ఝంకార
నినదంబులును, నిరంతర వసంతసమయ సముచిత పల్లవిత, కోరకీత బాలరసాలజాల లాలిత
కిసలయ విసర ఖాదన జాత కుతూహలాయమాన కషాయకంఠ కలకంఠ కలరవ మృదంగ
ఘోషంబులును, నిశిత నిజచంచూపుట నిర్దళిత సకలజన నయనానంద సుందరనందిత
మాకంద పరిపక్వ ఫలరంధ్ర విగళిత మధుర రసాస్వాదనముదిత రాజకీర శారికా నికర మృదు
మధురవచన రచనావశకృత్యంబులును నమరఁ, బురపురంద్రీజన పీన పయోధర మండల విలిప్త
లలిత కుంకుమ పంక సంకుల సౌగంధ్యానుబంధ బంధురగంధానుమోదితుండును, జందనాచల
సానుదేశసంజాత మంజుల మాధవీలతానికుంజ మంజుల కింజల్క రంజిత నివాస విసర
విహరమాణ శబరికా కబరికా పరిపూర్ణ సురభి కుసుమమాలికా పరిమళ వహుండును,
గళిందకన్యకా కల్లోల సందోహ పరిస్పంద కందళిత మందగమనుండును నగు మందానిల
విదూషకునిచేఁ బోషితాభ్యాసిత లాలిత లగు నేలాలతా వితాన నటుల నటనంబుల
విరాజితంబులగు కాసారతీర భాసురోద్భానంబులందును, జారు ఘనసార పటీర బాలరసాల
సాల నీప తాపింఛ జంబూ జంబీర నింబ కదంబప్రముఖ ముఖ్య శాఖి శాఖాకీర్ణ శీతలచ్ఛాయా
విరచిత విమల చంద్రకాంతోపల వేదికాస్థలంబులందును, నుదంచిత పింఛవిభాసిత
బాలనీలకంఠ కేకార వాకులీకృత కృతక మహీధరంబు లందును, లలితమణి వాలుకానేక
పులినతలంబు లందును, గప్పురంపుం దిప్పలను, గురువేరు చప్పరంబులను, విరచిత దారు
యంత్ర నిబద్ధ కలశ నిర్యత్పయో ధారాశీకర పరంపరా సంపాదిత నిరంతర హేమంత సమయ
ప్రదేశంబులందును, నిందిరారమణుండు షోడశ సహస్ర వధూయుక్తుండై యందఱ కన్ని రూపులై
లలితసౌదామినీలతా సమేత నీలనీరదంబుల విడంబించుచుఁ గరేణుకాకలిత దిగ్గజంబు నోజ
రాజిల్లుచు, సలిలకేళీవిహారంబులు మొదలుగా ననేక లీలా వినోదంబులు సలుపుచు,
నంతఃపురంబునఁ గొలుపున్న యవసరంబున వివిధ వేణువీణాది వాద్యవినోదంబులను,
మంజుల గానంబులను, గవి గాయక సూత వంది మాగధజన సంకీర్తనంబులను, నటనటీజన

నాట్యంబులను, విదూషక పరిహాసోక్తులను సరససల్లాప మృదుమధుర భాషణంబులను
బ్రొద్దుపుచ్చుచు నానందరసాబ్ధి నోలలాడు చుండె; నంత.

టీకా:

అట్లు = అలా; కృష్ణుండు = కృష్ణుడు; ద్వారకానగరంబునన్ = ద్వారకాపట్టణము నందు; పూజ్యంబు
= గౌరవింపదగినట్టిది; అగు = ఐన; రాజ్యంబున్ = రాజ్యమును; చేయుచున్ = చేస్తు; పురందర =
ఇంద్ర; విభవంబునన్ = వైభవముతో; ఇరవొంది = స్థిరముగా ఉండి; కనక = బంగారము; మణి =
రత్నాలతో; మయ = నిండిన; విమాన = మహారాజభవనములు; మండప = మండపములు; గోపుర
= గోపురములు; ప్రాసాద = దేవాలయములు; సౌధ = భవనములు; చంద్రశాల = డాబా {చంద్రశాల
- ఏడంతస్తులమీది ఒంటిస్తంభపు మేడ, పైమేడ}; అంగణ = ముంగిళ్ళు; ఆది = మున్నగు; వివిధ =
నానావిధములైన; భవనంబులు = గృహములు; అందును = అందు; రంగత్ = చలించుచున్న;
ఉత్తంగ = ఎత్తైన; తరంగ = అలలు అనెడి; డోలా = ఉయ్యాల యందు; విలోల = ఊగుతున్న;
కలహంస = రాజహంస {కలహంస - ధూమ్రవర్ణములైన ముక్కు కాళ్ళు తెక్కులు కల హంస};
చక్రవాక = చక్రవాకములు; కారండవ = కారండపక్షులు; సారస = బెగ్గురుపక్షులు; క్రౌంచ =
కొక్కిరాయి పక్షులు; ముఖ = మొదలగు; జలవిహంగ = నీటిపక్షులు; విలసత్ = విచ్చుకొన్న; ఉచ్చలిత
= బాగా చలిస్తున్న; గరుత్ = రెక్కల; అనిల = గాలిచేత; దరత్ = వికసించుచున్న; అమలకమల = తెల్ల
తామరల; కుముద = తెల్ల కలువలు; కప్టార = ఎఱ్ఱ కలువలు; సందోహ = సమూహము లందలి;
నిష్యంద = స్రవించుచున్న; మకరంద = పూతేనె; పాన = తాగుటచేత; మదవత్ = మత్తెక్కిన;
ఇందిందిర = తుమ్మెదల; కుల = సమూహముల; కల = మధురమైన; గాయక = పాటలు అను;
ఝంకార = ఝమ్మనెడి; నినదంబులును = శబ్దములు; నిరంతర = ఎడతెగని; వసంత = వసంత;
సమయ = ఋతువునకు; సముచిత = తగిన; పల్లవిత = చిగిర్చినవి; కోరకిత = మొగ్గలు తొడిగినవి;
బాల = లేత; రసాల = మామిడిచెట్ల; జాల = సమూహము లందు; లాలిత = లాలన చేయబడిన;
కిసలయ = చిగుళ్ళ; విసర = సమూహములను; ఖాదన = తినుట వలన; జాత = కలిగిన;
కుతూహలాయమాన = వేడుక పడుచున్న; కషాయ = వగరెక్కిన; కంఠ = గొంతులు కలిగిన;
కలకంఠ = కోయిలల యొక్క; కల = మధురమైన; రవ = ధ్వను లనెడు; మృదంగ = మద్దెలల;
ఘోషంబులును = శబ్దములు; నిశిత = వాడియైన; నిజ = తమ; చంచూపుట = ముక్కులతో; నిర్దళిత
= పొడవబడిన; సకల = ఎల్ల; జన = వారి; నయన = కన్నులకు; ఆనంద = ఆనందమును కలిగించు;

సుందర = అందమైన; నందిత = కొనియాడబడెడి; మాకంద = తియ్యమామిడిపండ్ల; పరిపక్వ =
 బాగా ముగ్గిన; ఫల = పండ్ల; రంధ్ర = కన్నములనుండి; విగళిత = కారుతున్న; మధుర = తియ్యని;
 రసా = రసములను; ఆస్వాదిత = తాగుటచేత; ముదిత = సంతోషించిన; రాజకీర = రామచిలుకల;
 శారికా = గోరువంకల; నికర = సమూహముల; మృదు = మెత్తని; మధుర = తియ్యని; వచన =
 మాటల; రచనా = కూర్పులచేత; వశ = లొంగిపోయిన; కృత్యంబులును = పనులును; అమరపుర =
 దేవతా; పురంధ్రీ = స్త్రీ; జన = జనుల యొక్క; పీన = బలిసిన; పయోధర = స్తనముల; మండల =
 ప్రదేశము లందు; విలిప్త = బాగా పూయబడిన; లలిత = మనోజ్ఞమైన; కుంకుమ =
 కుంకుమపువ్వుతో చేసిన; పంక = గంధముచేత; సంకుల = దళసరి వలన; సౌగంధ =
 పరిమళముల; అనుబంధ = సంబంధముచేత; బంధుర = ఘనమైన; గంధ = సువాసనలచేత;
 అనుమోదితుండును = సంతోషించినవాడు; చందన = మలయ; అచల = పర్వతపు; సానుదేశ =
 కొండచరియ లందు; సంజాత = పుట్టిన; మంజుల = మనోజ్ఞమైన; మాధవీ = గురివింద; లతా =
 తీగల; నికుంజ = పొదరిండ్లల యందలి; మంజుల = మనోజ్ఞమైన; కింజల్క = కేసరములచేత;
 రంజిత = అందగించుచున్న; నివాస = ఉనికిపట్ల; విసర = సమూహము లందు; విహారమాణ =
 విహరిస్తున్న; శబరికా = శబరస్త్రీల; కబరికా = కొప్పుల యందు; పరిపూర్ణ = నిండైన; సురభి =
 సువాసనలు గల; కుసుమ = పూల; మాలికా = దండల యొక్క; పరిమళ = సువాసనలను;
 వహుండును = వహించినవాడును; కళిందకన్యకా = యమునానది అందలి; కల్లోల = గొప్ప అలల;
 సందోహ = సమూహముచేత; పరిస్పంద = మిక్కిల కదులుట వలన; కందళిత = వికసించిన; మంద
 = మెల్లని; గమనుండును = నడక కలవాడు; అగు = ఐన; మందానిల = మందమారుతము అను;
 విదూషకునిన్ = విదూషకునిచేత; పోషిత = పోషింపబడిన; అభ్యాసిత = అభ్యాసము చేయబడిన;
 లాలితలు = లాలింపబడినవారు; అగున్ = ఐన; ఏలా = ఏలకి; లతా = తీగల; వితాన =
 సమూహములు అను; నటుల = ఆట కత్తెల; నటనంబులన్ = ఆటలచేత; విరాజితంబులు =
 ప్రకాశించునవి; అగు = ఐన; కాసార = సరస్సుల; తీర = గట్టులందలి; భాసుర = మిక్కిలి
 ప్రకాశించునట్టి; ఉద్యానంబులన్ = ఉద్యానవనములు; అందున్ = లోను; చారు = అందమైన;
 ఘనసార = కర్పూరము చెట్లు; పటీర = గంధపుచెట్లు; బాల = లేత; రసాల = మామిడిచెట్లు; సాల =
 మద్దిచెట్లు; నీప = నల్లగురుగుడు చేవచెట్లు; తాపింఛ = చీకటిచెట్లు; జంబూ = నేరేడుచెట్లు; జంబీర =
 నిమ్మచెట్లు; నింబ = వేపచెట్లు; కదంబ = కడిమిచెట్లు; ప్రముఖ = మొదలగు; ముఖ్య = ప్రధానమైన;
 శాఖి = చెట్ల; శాఖా = కొమ్మలచేత; ఆకీర్ణ = నిండిపోయిన; శీతల = చల్లని; ఛాయా = నీడ లందు;

విరచిత = వేయబడిన; విమల = స్వచ్ఛమైన; చంద్రకాంత = చంద్రకాంత; ఉపల = రాళ్ళతో
 చేయబడిన; వేదికాస్థలంబుల = అరుగుల; అందు = పైన; ఉదంచిత = పైకెత్తబడిన; పింఛ =
 పింఛములచేత; విభాసిత = మిక్కిలి ప్రకాశించునట్టి; బాల = పిల్ల; నీలకంఠ = నెమళ్ళ; కేకా = కేకల
 యొక్క కేక - నెమలి కంఠధ్వని; రవ = ధ్వనులచే; ఆకులీకృత్ = కలతనొందిన; కృతక =
 కుత్రిమముగా ఏర్పరచిన; మహాధరంబులు = కొండల; అందును = అందును; లలిత = మనోజ్ఞమైన;
 మణి = మెరుస్తున్న; వాలుకా = ఇసుకనైన; అనేక = పెక్కు; పులినతలంబులన్ = ఇసుకతిప్పల;
 అందును = అందు; కప్పురంపు = కర్పూరపు; తిప్పలను = దిబ్బల యందును; కురువేరు = వట్టివేళ్ళ;
 చప్పరంబులను = పందిళ్ళలోను; విరచిత = చేయబడిన; దారు = కొయ్య, కట్ట; యంత్ర =
 యంత్రములకు; నిబద్ధ = కట్టబడిన; కలశ = కుండల యందుండి; నిర్వృత్ = స్రవిస్తున్న; పయః = నీటి;
 ధారా = ధారల యొక్క; శీకర = తుంపరల; పరంపరా = వరుసలచేత; సంపాదిత =
 కలుగజేయబడిన; నిరంతర = ఎడతెగని; హేమంతసమయ = హేమంతముతువు కల; ప్రదేశములు
 = చోటులు; అందును = అందు; ఇందిరారమణుండు = కృష్ణుడు; షోడశసహస్ర = పదహారువేల
 (16,000); వధూ = వధువులతో; యుక్తుండు = కూడినవాడు; ఐ = అయ్యి; అందఱు = అందరి; కున్ =
 కి; అన్ని = అన్ని; రూపులు = ఆకృతులు కలవాడు; ఐ = అయ్యి; లలిత = మనోజ్ఞమైన; సౌదామినీ =
 మెరుపు; లతా = తీగలతో; సమేత = కూడిన; నీల = నల్లని; నీరదంబులన్ = మేఘములను;
 విడంబించుచు = సరిపోలుతు; కరేణుకా = ఆడ ఏనుగులతో; కలిత = కూడి ఉన్న; దిగ్గజంబున్ =
 దిగ్గజము; ఓజన్ = వలె; రాజిల్లుతు = ప్రకాశించుచు; సలిల = జల; కేళీ = క్రీడలలో; విహరంబులన్
 = విహరించుటలు; మొదలుగాన్ = మున్నగు; అనేక = పెక్కు; లీలా = క్రీడలు; వినోదంబులన్ =
 వేడుకలు; సలుపుచున్ = చేయుచు; అంతఃపురంబునన్ = అంతఃపురంబు నందు; కొలువున్న =
 కొలువుతీరి ఉన్న; అవసరంబునన్ = సమయము నందు; వివిధ = నానా విధములైన; వేణు =
 పిల్లనగ్రోవులు; వీణా = వీణలు; ఆది = మున్నగు; వాద్య = వాయిద్యపు; వినోదంబులనున్ =
 వేడుకలను; మంజుల = మృదువైన; గానంబులను = పాటలను; కవి = కావ్యకర్తల; గాయక =
 పాటగాళ్ళ; సూత = బట్టువాళ్ళ; వంది = స్తుతి పాఠకుల; మాగధ = వంశావళి చదువువారి; జన =
 సమూహముల; సంకీర్తనంబులను = స్తోత్రములను; నట = నాట్యగాళ్ళ; నటీ = నాట్యకత్తెల; జన =
 సమూహముల; నాట్యంబులను = నాట్యములను; విదూషక = విదూషకుల యొక్క; పరిహాస =
 నవ్వుటాలకైన; ఉక్తులను = మాటలను; సరస = రసవంతమైన; సల్లాప = మాటలచేత; మృదు =
 మెత్తని; మధుర = తియ్యని; భాషణంబులను = మాటలతోను; ప్రొద్దుపుచ్చుచున్ = కాలక్షేపము

చేయుచు; ఆనంద = సంతోష; అబ్బిన్ = సాగరము నందు; ఓలలాడుచు = ఈదులాడుతు; ఉండెన్ = ఉండెను; అంతన్ = అప్పుడు;

భావము:

అలా శ్రీకృష్ణుడు దేవేంద్రవైభవంతో సగౌరవంగా రాజ్యాన్ని పరిపాలిస్తూ ద్వారకానగరంలో చాలా కాలం ఉన్నాడు. ఆ నగరంలో రత్నాలు పొదిగిన బంగారు మయమైన విమానాలు, మండపాలు, గోపురాలు, ప్రాసాదాలు, డాబాలు, సౌధాలు, రాజభవనాలు ముంగిళ్ళు ఉన్నాయి. అక్కడి సరోవరాలలో ఉత్తుంగ తరంగాలలో ఊయలలూగే కలహంసలు, కారండాలు, చక్రవాకాలు, బెగ్గురులు, క్రౌంచాలు మున్నగు నీటి పక్షులు విహరిస్తున్నాయి. తెల్ల తామరలు, తెల్ల కలువలు, ఎఱ్ఱ కలువలు యందు స్రవిస్తున్న మకరందాన్ని త్రాగి మత్తిల్లిన తుమ్మెదల ఝంకార గానాలు మారుమోగుతున్నాయి. ఎడతెగని వసంత ఋతువు విరాజిల్లుతున్నట్లు సదా చిగురించి, మొగ్గలు తొడిగిన లేత మామిడి పల్లవాలను తిని కుతూహలంతో వగరెక్కిన గొంతులతో కూసే కోయిలల కమ్మని కూజితాలు వినిపిస్తున్నాయి. అందరూ ఇష్టపడె సుందరమైన తియ్య మామిడిపళ్ళ రసాన్ని త్రాగి ఆనందంతో పలికే చిలుకల గోరువంకల తియ్యని పలుకులు వీనుల విందుచేస్తున్నాయి. మెత్తని పలుకులతో అలరించే అప్సరసల బలిష్ఠమైన స్తనములపై పూయబడిన కుంకుమాది సుగంధ ద్రవ్యాల సువాసనలు మనోజ్ఞంగా వస్తున్నాయి. మలయ పర్వత సానువుల్లో సంచరించే శంబర స్త్రీల కొప్పులలోని పూలమాలలు సురభి పరిమళాలుతో కూడిన మందమారుతాలు వీస్తున్నాయి. ఏలకి ఆది లతలు మనోహరంగా పోషింపబడుతున్నాయి. సరస్సు తీర ప్రాంతాలు, ఉద్యానవనాలు యందు విదూషకుల, నాట్యకత్తెల ఆటపాటలతో మనోజ్ఞంగా ఉన్నాయి. కర్పూరము, చందనము, లేత మామిడి, మద్ది, నీప, చీకటి మాను, నేరేడు, నిమ్మ, వేప, కడిమి మున్నగు అందమైన చెట్ల నీడలలో చంద్రకాంత శిలా వేదికలు మీద పింఛాలు ఎత్తి నెమళ్ళు నాట్యాలు చేస్తున్నాయి. కృత్రిమ కొండలు, ఇసుక తిన్నెలు వద్ద వేసిన వట్టివేళ్ళ పందిరులు అలరిస్తున్నాయి. నీళ్ళతోడే కొయ్య యంత్రాలకు కట్టిన కుండల నుండి జలజల మంటూ నీళ్ళు జాలువారుతున్నాయి. అట్టి దివ్యశోభాన్వితమైన ద్వారకలో, నిరంతరం హేమంతమే అనిపించే ప్రదేశాలలో శ్రీకృష్ణుడు తన పదహారువేలనూరు మంది మానినీమణులతో కలగలిసి అందరికి అన్ని రూపుల వాడు అయి, మెరుపు తీగల నడుమ నీలిమేఘంలా మెరుస్తున్నాడు. ఆడ ఏనుగులతో విహరించే దిగ్గజమును పోలి జలక్రీడాది అనేక క్రీడలతో విహరిస్తున్నాడు. మురళి,

వీణ మున్నగు రక రకాల వాయిద్య వినోదాలతో అంతఃపురంలో కొలువుతీరి మంజుల గానాలు
ఆస్వాదిస్తున్నాడు. కవి, గాయక, సూత, వంది, మాగధాదుల స్తోత్రాలకు పరవశాలు
పొందుతున్నాడు. నటనటీజనుల నాట్యాలతో, విదూషకుల సరస పరిహాస పలుకులు, మృదు
మధురోక్తులతో పొద్దుపుచ్చుతూ ద్వారకలో ఆనందంగా ఉన్నాడు. అప్పుడు

10.2-1324-మ.

అరవిందాక్ష పదాంబుజాత యుగళధ్యానానురాగక్రియా

సరసాలాప విలోకనానుగత చంచత్సౌఖ్య కేళీరతిం

తరుణుల్ నూలుపదానువేలు మహితోత్సాహంబునం జొక్కి త

త్పరలై యొందు దలంప కుండిరి సవిభ్రాంతాత్మ లై భూవరా!

టీకా:

అరవిందాక్ష = కృష్ణుని; పద = పాదములు అను; అంబుజాత = పద్మముల; యుగళ = జంట లందు;
ధ్యాన = ధ్యానము చేయు; అనురాగ = అనురాగము కల; క్రియా = పను లందు; సరస =
రసవంతములైన; ఆలాప = ముచ్చటల యందు; విలోకన = చూపులను; అనుగత = అనుసరించి
మెలగు టందు; చంచత్ = చక్కటి; సౌఖ్యకేళీ = సుఖక్రీడల యందు; రతిన్ = ఆసక్తిచేత; తరుణుల్ =
కృష్ణుని భార్యలు; నూలుపదానువేలు = పదహారువేలవందమంది (16,100); మహిత =
మిక్కుటమైన; ఉత్సాహంబునన్ = కుతూహలముతో; చొక్కి = పరవశులై; తత్ = అతని యందే;
పరులు = లగ్నమైనవారు; ఐ = అయ్యి; ఒండున్ = ఇతరమేమి; తలంపక = తలవకుండా; ఉండిరి =
ఉన్నారు; సవిభ్రాంత = విభ్రమముకల; ఆత్మలు = మనసులు కలవారు; ఐ = అయ్యి; భూవరా =
రాజా.

భావము:

ఓ రాజా! ఆ పదహారువేలవంద మంది శ్రీకృష్ణసతులు పద్మాక్షుని పాదారవిందాలపై
అనురాగాలతో, సరససల్లాపాలతో, మధుర వీక్షణలతో, మహా సౌఖ్యాలతో, కేళీరతులతో గొప్ప
ఉత్సాహాలతో సొక్కి సోలుతూ ఉన్నారు. సంపూర్ణంగా శ్రీకృష్ణ తత్పరులై ఇతర ధ్యాసలు లేకుండా
ఉన్నారు.

10.2-1325-వ.

అదియునుం గాక.

టీకా:

అదియునున్ = అంతే; కాక = కాకుండా.

భావము:

అంతేకాకుండా...

10.2-1326-మ.

హరినామాంకితమైన గీత మొకమా ట్టాలించి మూఢాత్ములున్
విరతిం బొందగఁజాలి యుందురట; యా విశ్వాత్ము నీక్షించుచుం
బరిరంభించుచు, నంటుచున్నగుచుసంభాషించుచున్నుండు సుం
దరు లానంద నిమగ్ను లౌట కిలఁ జోద్యంబేమి? భూవల్లభా!"

టీకా:

హరి = కృష్ణుని; నామ = పేరులకు; అంకితము = గురుతుగా కలవి; ఐన = అయిన; గీతమున్ =
పాటను; ఒక = ఒక; మాటు = మాటు; ఆలించి = విని; మూఢాత్ములున్ = తెలివిమాలినవారు;
విరతిన్ = వైరాగ్యమును; పొందగన్ = పొందను; చాలి = సమర్థులై; ఉందురు = ఉంటారు; అట =
అట; ఆ = ఆ; విశ్వాత్మున్ = కృష్ణుని; ఈక్షించుచున్ = చూస్తు; పరిరంభించుచన్ = ఆలింగనములు
చేయుచు; అంటుచున్ = తాకుతు; నగుచున్ = పరిహాసములు చేయుచు; సంభాషించుచున్ =
మాట్లాడుతు; ఉండు = ఉండెడి; సుందరులు = అందగత్తెలు; ఆనంద = ఆనందము నందు; మగ్నులు
= మునిగిన వారు; టెట = అగుట; కున్ = కి; ఇలన్ = ఈ లోకములో; చోద్యంబు = విచిత్రము; ఏమి =
ఏమున్నది; భూవల్లభా = రాజా.

భావము:

మహారాజ! ఎంతటి మూఢాత్ములైనా హరినామ సంకీర్తనం ఒక్కసారి వింటేనే ముక్తిని పొందుతారుట. అలాంటిది ఆ మహనీయుడినే చూస్తూ; అతడిని కౌగలిస్తూ, తాకుతూ; అతనితో నవ్వుతూ, సంభాషిస్తూ; ఆ అంగనలు ఆనందపారవశ్యము కావడంలో ఆశ్చర్యం ఏముంది?"

10.2-1327-వ.

అని చెప్పి మఱియు నిట్లనియె.

టీకా:

అని = అని; చెప్పి = చెప్పి; మఱియున్ = కను; ఇట్లు = ఈ విధముగ; అనియె = పలికెను.

భావము:

అని చెప్పి శుకమహర్షి మరల ఇలా అన్నాడు.

10.2-1328-ఉ.

"**వారక** కృష్ణుఁ డిప్పగిది **వైదిక**వృత్తి గృహస్థధర్మ మే
పారకగ బూని ధర్మమును **నర్థము**ఁ గామము నందుఁ జాపుచుం
గోరికమీఱ సజ్జనుల**కుం**గతి దాన యనంగ నొప్పి సం
సారిగతిన్ మెలంగె నృప**స్త**మ! లోకవిడంబనార్థమై.

టీకా:

వారక = ఎడతెగకుండ; కృష్ణుడు = కృష్ణుడు; ఈ = ఈ; పగిదన్ = విధముగ; వైదిక = వేదములందు చెప్పబడిన; వృత్తిన్ = విధానము నందు; గృహస్థధర్మము = గృహస్థాశ్రమ ధర్మము {చతురాశ్రమములు - 1బ్రహ్మచర్యము 2గృహస్థ 3వానప్రస్థము 4సన్యాసము}; ఏపారగన్ = పెంపుదీరగా; పూని = అవలంబించి; ధర్మమును = ధర్మము, విధినిర్వహణ {చతుర్విధ పురుషార్థములు - 1ధర్మము (విధి నిర్వహణ) 2అర్థము (ప్రయోజనము) 3కామము (ఫలితము)

4మోక్షము (అంతిమ లక్ష్యము)); అర్థమున్ = అర్థము, ప్రయోజనము; కామమున్ = కామమును,
 ఫలితము; అందున్ = దానిలో; చూపుచున్ = కనబరచుచు; కోరిక = ఇచ్చలు; మీఱన్ = తీరునట్లుగా;
 సజ్జనుల్ = సత్పురుషుల; కున్ = కు; గతి = దిక్కు; తాన = తనే; అనంగన్ = అనునట్లు; ఒప్పి = తగి
 ఉండి; సంసారి = గృహస్థుని; గతిన్ = వలె; మెలంగెన్ = వర్తించెను; నృపసత్తమ = రాజా; లోక =
 లోకీక ధర్మములను; విడంబన = అనుసరించి మెలగుట; అర్థమై = కోసమై.

భావము:

“రాజోత్తమా! పరీక్షిత్తూ! ఈ విధంగా వేదోక్తమైన పద్ధతిలో గృహస్థధర్మాన్ని స్వీకరించి, ధర్మార్థ
 కామాదులను సాధిస్తూ, ఉత్తములకు తానే దిక్కు అయి ఉంటూ, లోకం తనను అనుసరించి ఇలా
 నడవాలి అని తెలుసుకునేలా, తానూ ఒక సంసారిలా శ్రీకృష్ణుడు నటించాడు.

10.2-1329-సీ.

హరి యిట్లు గృహమేధి యగుచు శతోత్తర-

ప్రొడశసాహస్ర సుందరులను

మును నీకు నెఱుగఁ జెప్పినరీతి నందఱ-

క్రన్నిరూపములు దా వర్ధి దాల్చి

క్లైకొని యొక్కక్క కామినీమణి యందు-

రమణ నమోఘ వీర్యమునఁ జేసి

పదురేసి కొడుకులం బడసె రుక్మిణ్యాది-

పట్టమహిషులకుద్భవులు నైన

10.2-1329.1-తే.

నందనులలోన ధరణి నెన్నంగ బాహు

బల పరాక్రమ విజయ సంప్రద్యశేష

మాని తాత్ములు పదునెనమంద్రు; వారి

నెఱుగఁ వినిపింతు, వినుము రాజేంద్రచంద్ర!"

టీకా:

హరి = కృష్ణుడు; ఇట్లు = ఈ విధముగ; గృహమేధి = గృహస్థుడు (గృహమేధి - గృహస్థాశ్రమ
ధర్మమున కట్టుబడినవాడు, గృహస్థుడు); అగుచున్ = వలెనుంటు; శతోత్తరషోడశసాహస్ర =
పదహారువేలవందమంది (16,100); సుందరులను = అందగత్తెలను; మును = ఇంతకుముందు; నీ =
నీ; కున్ = కు; ఎఱుగ = తెలియ; చెప్పిన = చెప్పనట్టి; రీతిన్ = విధముగ; అందఱన్ = అందరికి; అన్ని
= అన్ని; రూపములున్ = ఆకృతులను; తానన్ = తనే; అర్థిన్ = కోరి; తాల్చి = ధరించి; కైకొని = చేపట్టి;
ఒక్కొక్క = ప్రతి యొక్క; కామినీ = స్త్రీ; మణి = రత్నము; అందున్ = తోను; రమణనన్ = చక్కగా;
అమోఘ = వ్యర్థముగాని; వీర్యమునన్ = వీర్యము; చేసి = వలన; పదురేసి = పదిమంది (10)
చొప్పున; కొడుకులన్ = పుత్రులను; పదసెన్ = పొందెను; రుక్మిణి = రుక్మిణీదేవి; ఆది = మొదలగు;
పట్టమహిషుల్ = పట్టముగట్టిన భార్యల; కున్ = కు; ఉద్భవులున్ = కలిగినవారు; ఐన = అయినట్టి.
నందనుల = కొడుకుల; లోన = అందు; ధరణిన్ = భూమ్మీద; ఎన్నంగన్ = ఎంచిచూడగా; బాపలబల
= భుజబలము; పరాక్రమ = విక్రమము; విజయ = జయశీలము; సంపత్ = కలిమి యొక్క; విశేష =
అధిక్యముచేత; మానిత = గౌరవింపదగిన; ఆత్మలు = స్వభావములు కలవారు; పదునెనమండ్రు =
పద్దెనిమిది (18)మంది; వారిన్ = వారిని; ఎఱుగన్ = తెలియునట్లు; వినిపింతున్ = చెప్పెదను;
వినుము = వినుము; రాజేంద్రచంద్ర = మహారాజా (రాజేంద్రచంద్రుడు - రాజులలో ఇంద్రుని వంటి
చంద్రుని వంటి వాడు, మహారాజు).

భావము:

పరీక్షిత్తు మహారాజా! ఈ విధంగా పదహారువేల సుందరీమణులకు అందరకూ అన్నిరూపాలు
ధరించి గృహస్థుడై శ్రీకృష్ణుడు ఏలుకున్నాడు. అమోఘ వీర్యుడైన ఆ మహానుభావుడికి, వారిలో
ఒక్కొక్కరి యందు పదిమంది చొప్పున పుత్రులు పుట్టారు. రుక్మిణి మొదలైన పట్టమహిషులకు
పుట్టిన పుత్రులలో పదునెనిమిదిమంది భుజబల, పరాక్రమ, వైభవాలతో ప్రసిద్ధులయ్యారు. వారి
పేర్లను చెప్తాను. శ్రద్ధగా విను."

అని మఱియు నిట్లను; "వారలు ప్రద్యు మ్నానిరుద్ధ, దీప్తిమ ద్భాను, సాంబ, మిత్ర, బృహద్భాను, మిత్రవింద, వృ కారుణ, పుష్కర, దేవబాహు, శ్రుతదేవ, సునందన, చిత్రబాహు, వరూధ, కవి, న్యగ్రోధ, నామంబులం బ్రసిద్ధు లైరి; వెండియుఁ ద్రివక్త యందు సంభవించిన యుపశ్లోకుం డనువాఁడు దన జనకుండైన కృష్ణు పాదారవింద సేవారతుండగుచు నారదయోగీంద్రునకు శిష్యుండై యఖండిత దివ్యజ్ఞాన బోధాత్మకుం డగుచు, స్త్రీ శూద్ర దాసజన సంస్కారకంబై స్మరణమాత్రంబున ముక్తిసంభవించునట్టి సాత్త్విక తంత్రం బను వైష్ణవస్మృతిం గల్పించె; నిట్లు మధుసూదననందనులు బహుప్రజలును, నధికాయురున్నతులును, ననల్పవీర్యవంతులును, బ్రహ్మణ్యులునై విఖ్యాతింబొందిరి; వారిని లెక్క వెట్టఁ బదివేల వత్సరంబులకైనం దీఱదు, మున్ను నీకెఱింగించి నట్లు తత్కుమారులకు విద్యావిశేషంబుల నియమించు గురు జనంబులు మూఁడుకోట్లునెనుబదెనిమిదివేలనూర్గు రనం గల్గి యుందు; రక్కుమారుల లెక్కింప నెవ్వరికి శక్యం? బదియునుం గాక యొక్క విశేషంబు సెప్పెద విను"మని యిట్లనియె.

టీకా:

అని = అని; మఱియున్ = ఇంకను; ఇట్లు = ఈ విధముగ; అనున్ = చెప్పెను; వారలు = వారు; ప్రద్యుమ్నా = ప్రద్యుమ్నుడు; అనిరుద్ధ = అనిరుద్ధుడు; దీప్తిమత్ = దీప్తిమంతుడు; భాను = భానుడు; సాంబ = సాంబుడు; మిత్ర = మిత్రుడు; బృహద్భాను = బృహద్భానుడు; మిత్రవింద = మిత్రవింద; వృక = వృకుడు; అరుణ = అరుణుడు; పుష్కర = పుష్కరుడు; దేవబాహు = దేవబాహుడు; శ్రుతదేవ = శ్రుతదేవుడు; సునందన = సునందనుడు; చిత్రబాహు = చిత్రబాహుడు; వరూధ = వరూధుడు; కవి = కవి; న్యగ్రోధ = న్యగ్రోధుడు; నామంబులన్ = అను పేర్లతో; ప్రసిద్ధులు = పేరుపొందినవారు; ఐరి = అయ్యారు; వెండియున్ = ఇంకను; త్రివక్త = త్రివక్త; అందున్ = అందు; సంభవించిన = పుట్టిన; ఉపశ్లోకుండు = ఉపశ్లోకుడు; అను = అనెడి; వాడు = వాడు; తన = తన యొక్క; జనకుండు = తండ్రి; ఐన = అయినట్టి; కృష్ణున్ = కృష్ణుని; పాద = పాదములు అను; అరవింద = పద్మముల; సేవా = సేవించు టందు; రతుండు = ఆసక్తి కలవాడు; అగుచున్ = జెతు; నారద = నారదుడు అను; యోగి = ఋషి; ఇంద్రున్ = ఉత్తముని; కున్ = కి; శిష్యుండు = శిష్యుడు; ఐ = అయ్యి; అఖండిత = సమస్తమైన; దివ్యజ్ఞాన = బ్రహ్మవిద్యను; బోధా = బోధించెడి; ఆత్మకుండు = బుద్ధి కలవాడు; అగుచున్ = జెతు; స్త్రీ = స్త్రీలకు; శూద్ర = శూద్రులకు; దాస = పరిచారకులు; జన = ఐనవారి; సంస్కారకంబు = సంస్కరించువాడు; ఐ = అయ్యి; స్మరణ = స్మరించుట, తలచుట; మాత్రంబునన్ = మాత్రము చేతనే;

ముక్తిన్ = మోక్షము; సంభవించునట్టి = కలుగునట్టి; సాత్త్వతతంత్రంబు = సాత్త్వతతంత్రము; అను = అనెడి; వైష్ణవ = వైష్ణవ; స్మృతిన్ = ధర్మశాస్త్రమును; కల్పించెన్ = ఏర్పరచెను; ఇట్లు = ఈ విధముగ; మధుసూదన = కృష్ణుని; నందనులు = కొడుకులు; బహు = అధికమైన; ప్రజలును = పిల్లలు కలవారు; అధిక = ఎక్కువ; ఆయుః = ఆయుస్సుచేత; ఉన్నతులు = గొప్పవారు; అనల్ప = అధికమైన; వీర్యవంతులును = వీరత్వము కలవారు; బ్రహ్మణ్యులును = వేదధర్మము నడపువారు; ఐ = అయ్యి; విఖ్యాతిన్ = ప్రసిద్ధిని; పొందిరి = పొందారు; వారిని = వారలను అందరను; లెక్కపెట్టన్ = లెక్కపెట్టుటకు; పదివేల = పదివేల (10000); వత్సరంబుల్ = సంవత్సరముల; కైన్ = కి అయినను; తీరిదు = పూర్తికాదు; మున్ను = ఇంతకు ముందు; నీ = నీ; కున్ = కు; ఎఱింగించిన = తెలిపిన; అట్లు = విధముగా; తత్ = ఆ; కుమారుల్ = బాలుర; కున్ = కు; విద్యా = విద్యలలోని; విశేషంబులన్ = నానా రకములకు; నియమించు = ఏర్పరచిన; గురు = ఉపాధ్యాయులైన; జనంబులు = వారు; మూడుకోట్ల = మూడు (3) కోట్ల; ఎనుబదెనిమిదివేల = ఎనభైఎనిమిది (88) వేల; నూర్గురు = వంద (100) మంది; అనన్ = వరకు; కల్గి = ఉండి; ఉందురు = టారు; ఆ = ఆ; కుమారులన్ = బాలురను; లెక్కింపన్ = లెక్కపెట్టుటకు; ఎవ్వరికిన్ = ఎవరికి మాత్రం; శక్యంబు = వశము అగును; అదియునున్ = అంతే; కాక = కాకుండా; ఒక్క = ఒకానొక; విశేషంబున్ = వృత్తాంతమును; చెప్పెదన్ = చెప్తాను; వినుము = వినుము; అని = అని; ఇట్లు = ఈ విధముగ; అనియె = పలికెను.

భావము:

అని శుకుడు పరీక్షుత్తుతో మళ్ళీ ఇలా అన్నాడు. "రుక్మిణీ మున్నగు ఆ అష్టపట్టమహిషలకు కలిగిన పుత్రులలో ప్రసిద్ధులైనవారు పద్దెనిమిది మంది, వారు 1.ప్రద్యుమ్నుడు, 2.అనిరుద్ధుడు, 3.దీప్తిమంతుడు, 4.భానుడు, 5.సాంబుడు, 6.బృహద్బానుడు, 7.మధుడు, 8.మిత్రవిందుడు, 9.వృకుడు, 10.అరుణుడు, 11.పుష్కరుడు, 12.దేవబాహుడు, 13.శ్రుతదేవుడు, 14.సునందుడు, 15.చిత్రబాహువు, 16.వరూధుడు, 17.కవి, 18.న్యగ్రోధుడు అనేవారు. త్రివక్త అనే ఆమెకి కృష్ణుని వలన పుట్టిన ఉపశ్లోకు డనేవాడు శ్రీకృష్ణభక్తుడై నారదునికి శిష్యుడై సాత్త్వతతంత్రం అనే వైష్ణవ స్మృతిగ్రంథాన్ని రచించాడు. స్త్రీలకూ శూద్రులకూ దాసజనానికి ఈ గ్రంథం పఠన మాత్రం చేతనే ముక్తిమార్గాన్ని అందిస్తుంది. ఈ విధంగా కృష్ణుడి పుత్రులు అసంఖ్యాకులై ఆయురార్యోగ్యాలతో, మహాబలంతో, బ్రహ్మణ్యులై, మహోన్నతులై ప్రకాశించారు. వారందరినీ లెక్కపెట్టడానికి పదివేలసంవత్సరాలైనా చాలవు. వారి కోసం నియమించబడిన గురువులే మూడుకోట్లఎనభైఎనిమిదివేలనూరుమంది ఉన్నారు ఇక

శ్రీకృష్ణుని సంతతి లెక్కించడం ఎవరికి మాత్రం సాధ్యము అవుతుంది. అంతే కాదు మరొక మరొక విశేషం ఉంది చెప్తాను." అని శుకుడు మళ్ళీ ఇలా చెప్పసాగాడు.

10.2-1331-క.

"నరవర! దేవాసుర సం

గ్రరమును మును నిహతులైన క్రవ్యాద సము

త్కరము నరేశ్వరులై ద్వా

ప్రమున జనియించి ప్రజల బాధలఁ బఱుపన్.

టీకా:

నరవర = రాజా; దేవ = దేవతల; అసుర = రాక్షసుల; సంగరమున = యుద్ధము నందు; మును = పూర్వము; నిహతులు = చంపబడినవారు; ఐన = అయినట్టి; క్రవ్యాద = రాక్షసుల; సముత్కరము = సమూహములు; నరేశ్వరులు = రాజులు; ఐ = అయ్యి; ద్వాప్రమునన్ = ద్వాప్రయుగమున; జనియించి = పుట్టి; ప్రజలన్ = లోకులను; బాధలపఱుపన్ = బాధపెట్టగా.

భావము:

"ఓ నరేంద్రా! పూర్వం దేవదానవ సంగ్రామంలో మరణించిన రాక్షసులు అందరు ద్వాప్రయుగంలో రాజులుగా పుట్టి ప్రజలను బాధించసాగారు.

10.2-1332-క.

హరి తద్వధార్థమై ని

ర్జరులను యదుకులము నందు జనియింపింపం

ధర నూటొక్క కులం బై

ప్రరగిరి; వారిని గణింప బ్రహ్మకు వశమే?

టీకా:

హరి = కృష్ణుడు; తత్ = వారిని; వధ = చంపు; అర్థమున్ = కోసము; ఐ = అయ్యి; నిర్జరులను = దేవతలను (నిర్జరులు - జర (ముసలితనము) లేనివారు, దేవతలు); యదుకులము = యదువంశము; అందున్ = అందు; జనియింపింపన్ = పుట్టించగా; ధరన్ = భూమిమీద; నూటొక్క = నూటఒకటి (101); కులంబు = వంశములు; ఐ = కలవారై; పరగిర = ప్రసిద్ధులైరి; వారిని = వారలను అందరను; గణింపన్ = లెక్కంచుట; బ్రహ్మ = బ్రహ్మదేవున; కున్ = కైనను; వశమే = శక్యమూ, కాదు.

భావము:

విష్ణుమూర్తి ఆ రాక్షసులను చంపడం కోసం దేవతలను యదుకులంలో జన్మించేలా చేశాడు. అందువలన, యాదవుల యందు నూటొక్క కులాలు ఏర్పడ్డాయి. వారిని అందరిని లెక్కపెట్టడం బ్రహ్మదేవుడికి కూడ సాధ్యం కాదు.

దశమ స్కంధము - ఉత్తర : యదు వృష్టి భో జాంధక వంశంబు

10.2-1333-వ.

అట్టి యన్వయంబు నందు మాధవునకు రుక్మిణీదేవి యందుఁ బితృసముండును, సమగ్ర భుజావిజృంభణుండును నై ప్రద్యుమ్నుండు జనియించె; నతనికి రుక్మికూతురగు శుభాంగివలన ననిరుద్ధం డుదయించె; నతనికి మౌసలావశిష్టుండైన ప్రజుండు సంభవించె; నతనికిఁ బ్రతిబాహుండుపుట్టె; వానికి సుబాహుండు జన్మించె; నతనికి నుగ్రసేనుండుప్రభవించె; నతనికి శ్రుతసేనుండు గలిగె; నిట్లు యదు వృష్టి భోజాంధక వంశంబులు పరమ పవిత్రంబులై పుండరీకాక్షుని కటాక్షవీక్షణ శయ్యాసనానుగత సరసాలాప స్నానాశన క్రీడావినోదంబుల ననిశంబునుం జెందుచు, సర్వదేవతార్థంబు సమస్తంబైన క్రతువు లొనరింపుచుఁ బరమానంద కందళిత చిత్తులై యుండి" రని చెప్పి వెండియు.

టీకా:

అట్టి = అటువంటి; అన్వయంబున్ = వంశము; అందున్ = లో; మాధవున్ = కృష్ణుని; కున్ = కి;
రుక్మిణీదేవి = రుక్మిణీదేవి; అందున్ = తో; పితృ = తండ్రితో; సముండును = సమానమైనవాడు;
సమగ్ర = సంపూర్ణమైన; భుజా = భుజబలముల; విజృంభణుండును = ఆటోపము కలవాడును; ఐ =
అయ్య; ప్రద్యుమ్నుండు = ప్రద్యుమ్నుండు; జనియించెన్ = పుట్టెను; రుక్మి = రుక్మి; కూతురు = పుత్రిక;
అగు = ఐన; శుభాంగి = శుభాంగి; వలన = అందు; అనిరుద్ధుండున్ = అనిరుద్ధుండు; ఉదయించెన్
= పుట్టెను; అతని = అతని; కిన్ = కి; మౌసలా = ముసలము తరువాత; అవశిష్టుండు =
మిగిలినవాడు; ఐన = అయిన; ప్రజుండు = ప్రజడు; సంభవించెన్ = పుట్టెను; అతని = అతని; కిన్ =
కి; ప్రతిబాహుండు = ప్రతిబాహుడు; పుట్టెన్ = పుట్టెను; వాని = అతని; కిన్ = కి; సుబాహుండు =
సుబాహుడు; జన్మించెన్ = పుట్టెను; అతని = అతని; కిన్ = కి; ఉగ్రసేనుండు = ఉగ్రసేనుడు;
ప్రభవించెన్ = పుట్టెను; అతని = అతని; కిన్ = కి; శ్రుతసేనుండు = శ్రుతసేనుండు; కలిగెన్ = పుట్టెను;
ఇట్లు = ఈ విధముగ; యదు = యదు; వృష్టి = వృష్టి; భోజ = భోజ; అంధక = అంధక; వంశంబులున్
= వంశములు; పరమ = మిక్కిలి; పవిత్రంబులు = పావనములు; ఐ = అయ్య; పుండరీకాక్షు = కృష్ణుని;
నిరీక్షణ = చూపులు; శయ్యా = పడకలు, పండుకొనుట; ఆసన = పీటలు, కూర్చొనుట; అనుగత =
వెనుక తిరుగుట; సరస = రసవంతమైన; ఆలాప = ముచ్చట్లు చెప్పుకొనుట; స్నాన = స్నానములు
చేయుట; అశన = భోజనములు చేయుట; క్రీడా = ఆటలాడుట; వినోదంబులన్ = వేడులలో
పాల్గొనుటలలో; అనిశంబు = ఎల్లప్పుడు; చెందుతు = పొందుతు; సర్వ = ఎల్ల; దేవతా = దేవతల;
అర్థంబున్ = కోసము; సమస్తంబైన = సమస్తమైన; క్రతువులున్ = యజ్ఞములు; ఒనరింపుచున్ =
చేయుచు; పరమ = మిక్కిలి; ఆనంద = ఆనందముచేత; కందళిత = వికసించిన; చిత్తులు =
మనసులు కలవారు; ఐ = అయ్య; ఉండిరి = ఉన్నారు; అని = అని; చెప్పి = చెప్పి; వెండియున్ =
మరియును.

భావము:

అలాంటి వంశంలో శ్రీకృష్ణునికి రుక్మిణీవల్ల ప్రద్యుమ్నుడు పుట్టాడు. అతడు అన్నిటా తండ్రి
వంటివాడు మహాభుజబలం కలవాడు అతని భార్య రుక్మి కూతురు శుభాంగి. ఆమెకు
అనిరుద్ధుడు జన్మించాడు. అతనికి ప్రజడు పుట్టాడు. ఇతను మాత్రమే ముసలం బారినుండి

తప్పించుకున్నాడు. ఆ ప్రజడికి ప్రతిబాహుడు, ప్రతిబాహుడికి సుబాహుడు పుట్టారు. అతనికి ఉగ్రసేనుడు జన్మించాడు. ఈ విధంగా యదు, వృష్ణి, భోజ, అంధక, వంశాలు పవిత్రాలు అయ్యాయి. కృష్ణుడితో సహవాసంచేస్తూ ఆయన కటాక్షవీక్షణలు అందుకుంటు, ఆయనతో కంచాలు మంచాలు ఆసనాలు పంచుకుంటు, కలిసి స్నానాలు భోజనాలు చేస్తు, వినోదాలలో పాల్గొంటు, సకల దేవతలను ఉద్దేశించి యాగాలు చేస్తూ యాదవులు పరమానందం పొందుతూ జీవించారు." అని చెప్పిన శుకమహర్షి ఇంకా ఇలా చెప్పసాగాడు.

10.2-1334-మ.

"**ప**రమోత్సాహముతోడ మాధవుడు శుంభల్లిలఁ బూరించు న
మురళీగానము వీనులం జిలికినన్ **మో**దించి గోపాల సుం
దరు లేతెంతు రరణ్యభూములకుఁ దద్దాస్యంబు గామించి య
కృరుణావార్ధి భజింప కుందురె బుధుల్ **కౌ**రవ్యవంశాగ్రణీ!

టీకా:

పరమ = మిక్కిలి; ఉత్సాహము = ఉత్సాహము; తోడన్ = తోటి; మాధవుడు = కృష్ణుడు; శుంభత్ = మిక్కిలి విలాసవంతమైన; లీలన్ = విధముగా; పూరించు = ఊదెడి; ఆ = ఆ; మురళీ = పిల్లనగ్రోవి; గానము = పాట; వీనులన్ = చెవుల యందు; చిలికినన్ = సోకినంతనే; మోదించి = సంతోషముపొంది; గోపాల = గోపికా; సుందరులు = స్త్రీలు; ఏతెంతురు = వచ్చెదరు; అరణ్య = అటవీ; భూముల్ = ప్రాంతముల; కున్ = కు; తత్ = అతనిని; దాస్యంబున్ = సేవించుటలను; కామించి = కోరి; ఆ = ఆ; కరుణా = దయా; వార్ధిన్ = సముద్రుని; భజింపక = సేవింపకుండా; ఉందురె = ఉంటారా; బుధుల్ = మంచిబుద్ధి కలవారు; కౌరవ్యవంశాగ్రణీ = పరీక్షిన్మహారాజా {కౌరవ్యవంశాగ్రణీ - కురువంశము నందు అగ్రణీ (ముఖ్యమైన వాడు), పరీక్షిత్తు}.

భావము:

"ఓ కురుకులోత్తమరాజ! మహోత్సాహంతో శ్రీకృష్ణుడు మురళిని మ్రోగిస్తే ఆ గానం చెవులలో సోకగానే కృష్ణుడిని సేవించాలనే కాంక్షతో సుందర గోపికలు పరమానందంతో బృందావన

ప్రాంతా అడవులకు పరుగెత్తుకుని వస్తారు. ప్రాజ్ఞులైనవారు ఆ కరుణామూర్తిని ఆయన సేవను కోరి పూజించకుండా ఎవరు ఉండలేరు కదా.

10.2-1335-మ.

మతి నెవ్వని యమంగళఘ్న మగు నామం బర్ధిఁ జింతించినన్

నుతిగావించిన విన్న మానవులు ధన్యుల్ భూరిసంసార దు

ష్కృతులం ద్రోతురు; కాలచక్ర మహితాసిం బట్టి యా కృష్ణుఁ డీ

క్షితిభారం బుడుగంగఁ జేయు టిది యే చిత్రంబు? భూవల్లభా!

టీకా:

మతిన్ = మనసునందు; ఎవ్వని = ఎవని; అమంగళఘ్నము = అశుభములనుపొగొట్టినది; అగు = ఐన; నామంబున్ = పేరును; అర్ధిన్ = కోరి; చింతించినన్ = తలచినను, ధ్యానించినను; నుతి = స్తుతించుట; కావించినన్ = చేసినను; విన్నన్ = వినినను; మానవులు = మనుషులు; ధన్యుల్ = కృతార్థులు; భూరి = మిక్కిలి విస్తారమైన; సంసార = సంసారమువలని; దుష్కృతులన్ = దోషములను; త్రోతురు = తొలగింతురు; కాలచక్ర = కాలచక్రము అనెడి; మహిత = గొప్ప; అస్త్రుండు = అస్త్రము ధరించినవాడు; అట్టి = అటువంటి; కృష్ణుడు = కృష్ణుడు; ఈ = ఈ; క్షితిభారంబున్ = భూభారమును; ఉడుగన్ = తొలగునట్లు; చేయుట = చేయుట; ఇది = ఇది; ఏ = ఏపాటి; చిత్రంబు = వింత; భూవల్లభా = రాజా.

భావము:

రాజేంద్రా! అశుభాన్నితొలగించే శ్రీకృష్ణుడి నామాన్ని చింతించేవారు, వినేవారు గొప్ప ధన్యులు. వారు సంసారపరమైన కష్టాల నుంచి విముక్తులు అవుతారు. కాలచక్రమనే ఆయుధాన్ని ధరించిన శ్రీకృష్ణుడు ఈ లోకభారాన్ని పోగొట్టడంలో విచిత్రము ఏముంది

10.2-1336-వ.

ఇవిధంబున గోపికాజన మనోజాతుండైన కృష్ణుండు లీలామా నుష విగ్రహుండై నిజరాజధాని యైన ద్వారకాపురంబున నమానుష విభవంబు లగు సౌఖ్యంబులం బొదలుచుండె"నని చెప్పి మఱియు నిట్లనియె.

టీకా:

ఈ = ఈ; విధంబునన్ = విధముగా; గోపికా = గోపస్త్రీల; జన = సమూహముల; మనోజాతుడు = మన్మథుడు; ఐన = అయిన; కృష్ణుండు = కృష్ణుడు; లీలా = విలాసముగా; మానుష = మానవ; విగ్రహుండు = ఆకృతిధరించినవాడు; ఐ = అయ్యి; నిజ = తన; రాజధాని = పట్టణము; ఐన = అయిన; ద్వారకాపురంబునన్ = ద్వారకానగరమునందు; అమానుష = మానవాతీతమైన; విభవంబులు = వైభవములు; అగు = ఐన; సౌఖ్యంబులన్ = సుఖములచేత; పొదలుచున్ = వర్ధిల్లుతు; ఉండెను = ఉండెను; అని = అని; చెప్పి = చెప్పి; మఱియున్ = ఇంకను; ఇట్లు = ఈ విధముగ; అనియె = పలికెను.

భావము:

ఈలాగున గోపికామన్మథుడు అయిన శ్రీకృష్ణుడు లీలామానుష రూపం ధరించినవాడు అయి తన రాజధాని ఐన ద్వారకలో లోకాతీత సుఖభోగాలను అనుభవిస్తూ ఉన్నాడు." అని చెప్పి శుకమహర్షి పరీక్షిత్తుతో మరల ఇలా అన్నాడు

10.2-1337-మ.

"**మను**జేంద్రోత్తమ! యేను నీకుఁ ద్రిజగ**న్మాం**గల్యమై యొప్పుఁ జె
ప్పిన యీ కృష్ణకథాసుధారసము సం**ప్రీ**తాత్ములై భక్తిఁ గ్రో
లిన పుణ్యాత్ములు గాంతు రిందు సుఖముల్; **నిర్ధూ**తసర్వాఘులై
యనయంబుం దుదిఁ గాంతు రచ్యుతపదం **బై**నట్టి కైవల్యమున్."

టీకా:

మనుజేంద్రోత్తమ = మహారాజా; ఏను = నేను; నీ = నీ; కున్ = కు; త్రిజగత్ = ముల్లోకములకు;
మాంగల్యము = శుభకరమైనది; ఐ = అయ్యి; ఒప్పన్ = చక్కగా నుండునట్లు; చెప్పిన = చెప్పినట్టి; ఈ
= ఈ; కృష్ణ = శ్రీకృష్ణుని; కథా = కథ అనెడి; సుధారసమున్ = అమృతమును; సంప్రీత =
సంతోషించిన; ఆత్ములు = మనసులు కలవారు; ఐ = అయ్యి; భక్తిన్ = భక్తితో; గ్రోలినన్ = తాగిన,
అనుభవించినట్టి; పుణ్యాత్ములు = పుణ్యభావనలు కలవారు; కాంతురు = పొందుతారు; ఇందు = ఈ
లోకము నందు; సుఖముల్ = సుఖములను; నిర్ధూత = తొలగింపబడిన; సర్వ = సమస్తమైన;
అఘులు = పాపములు కలవారు; ఐ = అయ్యి; అనయంబున్ = అవశ్యము; తుదిన్ = కడపట,
చనిపోయాక; కాంతురు = పొందుదురు; అచ్యుతంబు = విష్ణు, జారుటలేని; పదంబు = స్థానము;
ఐనట్టి = అయినట్టి; కైవల్యమున్ = మోక్షమును (కైవల్యము - కేవలము తానే (భగవంతుడే) అగుట,
మోక్షము).

భావము:

"ఓ మహారాజా! నేను నీకు చెప్పిన ఈ శ్రీకృష్ణకథారసం ముల్లోకాలకూ శుభదాయకమైనది. భక్తితో
ఆస్వాదించే పుణ్యాత్ములు ఈ లోకంలో సుఖాలను పొందుతారు. వారి పాపాలు సమస్తము
తొలగిపోతాయి. తుదకు శాశ్వతమైన కైవల్యాన్ని అందుకుంటారు."

10.2-1338-క.

అని యిట్లు బాదరాయణి

మనమున రాగిల్ల నాభిమన్యునకుం జె

ప్పిన విధమున సూతుఁడు ముని

జనుల కెఱింగింప వారు సమ్మతితోడన్.

టీకా:

అని = అని; ఇట్లు = ఈ విధముగ; బాదరాయణి = శుకమహర్షి (బాదరాయణి - బదరీవనమున
ఉండువాని (బాదరాయణుని) కొడుకు, శుకుడు); మనమునన్ = మనసునందు; రాగిల్లన్ =

రంజిల్లునట్లు; ఆభిమన్యు = పరీక్షిన్మహారాజున {ఆభిమన్యుడు - ఆభిమన్యుని పుత్రుడు, పరీక్షిత్తు};
కున్ = కు; చెప్పిన = చెప్పినట్టి; విధమునన్ = రీతిని; సూతుడు = సూతమహర్షి; ముని = ఋషి;
జనుల = సమూహమున; కున్ = కు; ఎఱిగింపన్ = తెలియజెప్పగా; వారు = వారు; సమ్మతి =
ఇష్టము; తోడన్ = తోటి.

భావము:

ఈరీతిగా శుకమహర్షి పరీక్షిన్మహారాజు మనసు రంజిల్లేలా చెప్పిన ప్రకారంగా సూతుడు శౌనకాది
మహామునులకు ప్రవచించాడు. వారెంతో సంతోషించారు.

10.2-1339-క.

సూతుని బహువిధముల సం

ప్రీతునిఁ గావించి మహిమఁ బెంపారుచు వి

ఖ్యాతికి నెక్కిన కృష్ణక

థాతత్పరు లైరి బుద్ధిఁ దఱుగని భక్తిన్.

టీకా:

సూతున్ = సూతమహర్షిని; బహు = పెక్కు; విధముల = విధములుగా; సంప్రీతునిన్ =
సంతోషించినవానిగా; కావించి = చేసి; మహిమన్ = గౌరవములచేత; పెంపారుచున్ =
అతిశయించుచు; విఖ్యాతి = ప్రసిద్ధి; కిన్ = కి; ఎక్కిన = పొందిన; కృష్ణ = శ్రీకృష్ణుని; కథా = కథలందు;
తత్పరులు = లగ్నమైనవారు; ఐరి = అయ్యారు; బుద్ధిన్ = అంతరంగము నందు; తఱుగని = తగ్గని;
భక్తిన్ = భక్తితో.

భావము:

ఆ మునులు సూతుడిని అనేక విధముల సత్కరించి, అతనిని పూర్తి సంతృప్తుని చేసారు.
వారందరు కూడ శ్రీకృష్ణకథలపై మిక్కిలి ఆసక్తి తఱగని భక్తి లభించాయి.

దశమ స్కంధము - ఉత్తర : పూర్ణి

10.2-1340-చ.

సరసిజపత్తనేత్ర! రఘుసత్తమ! దుష్టమదాసురేంద్రసం
హరణ! దయాపయోధి! జనకాత్మభవాననపద్మమిత్ర! భా
స్కరకులవార్ధిచంద్ర! మిహికావసుధాధరసూతినన్నత
స్ఫురితచరిత్ర! భక్తజనపోషణభూషణ! పాపశోషణ!

టీకా:

సరసిజపత్తనేత్ర = శ్రీరామా {సరసిజ పత్త నేత్రుడు - పద్మములవంటి నేత్రములు కలవాడు,
శ్రీరాముడు}; రఘుసత్తమ = శ్రీరామా {రఘు సత్తముడు, రఘువంశ శ్రేష్ఠుడు, శ్రీరాముడు};
దుష్టమదాసురేంద్రసంహరణ = శ్రీరామా {దుష్ట మదాసురేంద్ర సంహరణుడు, దుష్ట (చెడ్డ) మదా
(మదముగల) అసురేంద్ర (రాక్షసరాజులను) సంహరణుడు (చంపువాడు), శ్రీరాముడు};
దయాపయోధి = శ్రీరామా {దయా పయోధి - దయారసముచేత సముద్రుడు, శ్రీరాముడు};
జనకాత్మభవాననపద్మమిత్ర = శ్రీరామా {జనకాత్మ భవాననపద్మ మిత్రుడు - జనకాత్మభవ
(సీతాదేవి యొక్క) ఆనన (ముఖము అను) పద్మమునకు మిత్రుడు (సూర్యుడు), శ్రీరాముడు};
భాస్కరకులవార్ధిచంద్ర = శ్రీరామా {భాస్కర కులవార్ధి చంద్రుడు - భాస్కరకుల (సూర్యవంశము
అను) వార్ధి (సముద్రమునకు) చంద్రుడు, శ్రీరాముడు}; మిహికావసుధాధరసూతినన్నతస్ఫురితచరిత్ర
= శ్రీరామా {మిహికావసుధాధరసూతినన్నతస్ఫురితచరిత్ర}; భక్తజనపోషణభూషణ = శ్రీరామా
{భక్తజనపోషణభూషణుడు - భక్తులైనవారిని కాపాడుట అను భూషణములు కలవాడు,
శ్రీరాముడు}; పాపశోషణ = శ్రీరామా {పాపశోషణుడు - సమస్తమైన పాపములను
నశింపజేయువాడు, శ్రీరాముడు}.

భావము:

శ్రీరామా! పద్మములవంటి నేత్రములు కలవాడ! రఘువంశశ్రేష్ఠుడ! దుష్ట మదముగల రాక్షసులను
సంహరించు వాడ! దయారసమునకు సముద్రుడ! సీతాదేవి యొక్క ముఖ పద్మమునకు సూర్యుడ!

సూర్యవంశము అను సముద్రమునకు చంద్రుడ! పార్వతీ దేవి చేత స్తుతింపబడే సుచారిత్రము
కలవాడ! భక్తులను కాపాడుట అను భూషణములు కలవాడ! సమస్త పాపములను నశింప
జేయువాడ! శ్రీరామ!

10.2-1341-క.

మారీచభూరిమాయా

నీరంధ్రమహాంధకారనీరేజహితా!

క్ష్మారమణవినుతపాదాం

భోరుహ! మహితావతార! పుణ్యవిచారా!

టీకా:

మారీచభూరిమాయానీరంధ్రమహాంధకారనీరేజహితా = శ్రీరామా {మారీచ భూరిమాయా నీరంధ్ర
మహాంధకార నీరేజహితుడు - మారీచుడను రాక్షసుని భూరి (మిక్కుటమైన) మాయలు అనేడి
నీరంధ్ర (దట్టమైన) మహా (గొప్ప) అంధకార (చీకటికి) నీరేజహిత (పద్మములకు మిత్రుడు,
సూర్యుడు), శ్రీరాముడు}; క్ష్మారమణవినుతపాదాంభోరుహమహితావతార = శ్రీరామా {క్ష్మారమణ
వినుత పాదాంభోరుహ మహితావతారుడు - క్ష్మారమణ (రాజుల చేత) వినుత (కొలచునట్టి) పాద
(పాదములు అను) అంభోరుహ (పద్మములుగల) మహిత (మహిమాన్వితమైన) అవతారుడు
(అవతారము కలవాడు), శ్రీరాముడు}; పుణ్యవిచారా = శ్రీరామా {పుణ్యవిచారుడు - ధర్మవిచారము
కలవాడు, శ్రీరాముడు}.

భావము:

శ్రీరామ! మారీచుడనే రాక్షసుడిచేత కల్పించబడ్డ మాయ అనే దట్టమయిన అంధకారానికి
సూర్యుడా! రాజులు కొలిచే పాదపద్మాలు కలవాడా! మహిమాన్విత అవతారాలు దాల్చినవాడా!
పుణ్యాత్ముడా! శ్రీరామ!

10.2-1342-మాలి.

శరధిమదవిరామా! సర్వలోకాభిరామా!

సురరిపువిషభీమా! సుందరీలోకకామా!

ధరణివరలలామా! తాపసస్తోత్రసీమా!

సురుచిరగుణధామా! సూర్యవంశాభిసోమా!

టీకా:

శరధిమదవిరామా = శ్రీరామా {శరధి మద విరాముడు - శరధి (సముద్రము యొక్క) మద (గర్వమును) విరాముడు (అణచినవాడు), శ్రీరాముడు}; సర్వలోకాభిరామా = శ్రీరామా {సర్వ లోకాభిరాముడు - ఎల్ల లోకములకు అభిరాముడు (మనోజ్ఞుడు), శ్రీరాముడు}; సురరిపువిషభీమా = శ్రీరామా {సురరిపు విష భీముడు - సురరిపు (రాక్షసులు అను) విషమునకు భీముడు (శివుడు), శ్రీరాముడు}; సుందరీలోకకామా = శ్రీరామా {సుందరీ లోక కాముడు - సుందర స్త్రీసమూహములకు మన్మథుడు, శ్రీరాముడు}; ధరణివరలలామా = శ్రీరామా {ధరణివర లలాముడు - ధరణివర (రాజులలో) లలాముడు (శ్రేష్ఠుడు), శ్రీరాముడు}; తాపస స్తోత్ర సీమా = శ్రీరామా {తాపసస్తోత్రసీముడు - ఋషుల స్తోత్రములుకు మేర (లక్ష్యము) ఐనవాడు, శ్రీరాముడు}; సురుచిరగుణధామా = శ్రీరామా {సు రుచిర గుణ ధాముడు - సు (మిక్కిలి) రుచిర (మనోజ్ఞమైన) గుణ (సుగుణములకు) ధాముడు (ఉనికిపట్టిన వాడు), శ్రీరాముడు}; సూర్యవంశాభిసోమా = శ్రీరామా {సూర్య వంశాభి సోముడు - సూర్యవంశము అను అబ్ధి (సముద్రమునకు) సోముడు (చంద్రుడు), శ్రీరాముడు}.

భావము:

శ్రీరామచంద్ర! సముద్రుని గర్వాన్ని అణచినవాడ! సర్వలోకాలకూ సుందరుడా! రాక్షసులకు పరమ భయంకరుడా! సుందరీ జనులకు మన్మథుడా! రాజ శ్రేష్ఠుడా! మునీంద్రులచేత స్తుతింపబడేవాడా! సుగుణాలకు అలవాలమైన వాడా! సూర్యవంశమనే సముద్రానికి చంద్రుడా! శ్రీరామచంద్ర!

10.2-1343-గ.

ఇది శ్రీ పరమేశ్వర కరుణాకలిత కవితావిచిత్ర కేసనమంత్రిపుత్ర సహజపాండిత్య పోతనామాత్య

ప్రణీతం బైన శ్రీమహాభాగవతం బను మహాపురాణంబు నందుఁ బ్రద్యుమ్న జన్మంబును,
 శంబరోద్యోగంబును, సత్రాజిత్తునకు సూర్యుండు శమంతకమణి నిచ్చుటయుఁ దన్నిమిత్తంబునం
 ప్రసేనుని సింహంబు వధియించుటయు, దాని జాంబవంతుండు దునిమి మాణిక్యంబు
 గొనిపోవుటయు, గోవిందుండు ప్రసేనుని దునిమి మణిఁ గొనిపోయె నని సత్రాజిత్తు కృష్ణునందు
 నింద నారోపించుటయుఁ, గృష్ణుండు దన్నిమిత్తంబున జాంబవంతునిం దొడరి మణియుక్తంబుగా
 జాంబవతిం గొనివచ్చి వివాహం బగుటయు, సత్రాజిత్తునకు మణి నిచ్చుటయు, సత్యభామా
 పరిణయంబును, బాండవులు లాక్షాగృహంబున దగ్ధులైరిని విని వాసుదేవుండు బలభద్ర
 సహితుం డయి హస్తినాపురంబున కరుగుటయు, నక్రూర కృతవర్మల యనుమతంబున
 శతధన్వుండు సత్రాజిత్తుఁ జంపి మణిఁ గొనిపోవుటయుఁ, దదర్థం బా సత్యభామ కరినగరంబున
 కేగి కృష్ణునకు విన్నవించిన నతండు మరలి చనుదెంచి శతధన్వుం ధ్రుంచుటయు, బలభద్రుండు
 మిథిలానగరంబునకుం జనుటయు, నందు దుర్యోధనుండు రామునివలన గదావిద్య
 నభ్యసించుటయుఁ, గృష్ణుండు సత్రాజిత్తునకుం బరలోకక్రియలు నడపుటయు, శమంతకమణిం
 దాచిన వాడయి యక్రూరుండు భయంబున ద్వారకానగరంబు విడిచిపోయిన నతని లేమి
 ననావృష్టి యైనం గృష్ణుం డక్రూరుని మరల రప్పించుటయు, దామోదరుం డింద్రప్రస్థపురంబున
 కరుగుటయు, నం దర్జున సమేతుం డయి మృగయావినోదార్థం బరణ్యంబునకుం జని, కాళిందిం
 గొనివచ్చుటయు, ఖాండవ దహనంబును, నగ్నిపురుషుం డర్జునునకు నక్షయతూణీర గాండీవ
 కవచ రథ రథ్యంబుల నిచ్చుటయు, మయుండు ధర్మరాజునకు సభ గావించి యిచ్చుటయు,
 నగధరుండు మరలి నిజనగరంబున కరుగుదెంచి కాళిందిని వివాహంబగుటయు, మిత్రవిందా
 నాగ్నజితీ భద్రా మద్రరాజకన్యలం గ్రమంబునఁ గరగ్రహణం బగుటయు, నరకాసుర యుద్ధంబును,
 దద్యుహంబున నున్న రాజకన్యకలం బదాఱువేలం దెచ్చుటయు, స్వర్గగమనంబును, నదితికిం
 గుండలంబు లిచ్చుటయుఁ, బారిజాతాపహరణంబును, బదాఱువేల రాజకన్యలం బరిణయం
 బగుటయు, రుక్మిణీదేవి విప్రలంభంబును, రుక్మిణీ స్తోత్రంబును, గృష్ణకుమారోత్పత్తియుఁ, దధురు
 జనసంఖ్యయుఁ, బ్రద్యుమ్న వివాహంబును, ననిరుద్ధు జన్మంబును, దద్వివాహార్థంబు
 కుండిననగరంబునకుం జనుటయు, రుక్మి బలభద్రుల జూదంబును, రుక్మి వధయు, నుషాకన్య
 యనిరుద్ధుని స్వప్నంబునం గని మోహించుటయుఁ, ద న్నిమిత్తంబునఁ, జిత్రరేఖ సకలదేశ రాజులఁ
 బటంబున లిఖించి చూపి యనిరుద్ధునిఁ దెచ్చుటయు, బాణాసుర యుద్ధంబును,
 నృగోపాఖ్యానంబును, బలభద్రుని ఘోష యాత్రయుఁ, గాళింది భేదనంబును, గృష్ణుండు పౌండ్రక

వాసుదేవ కాశీరాజుల వధించుటయు, గాశీరాజపుత్రుం డయిన సుదక్షిణుం డభిచారహోమంబు
గావించి కృత్యం బడసి కృష్ణపాలికిం బుత్తెంచిన సుదర్శనంబుచేతఁ గృత్యను సుదక్షిణ
సహితంబుగాఁ గాశీపురంబును భస్మంబు సేయుటయు, బలరాముండు రైవతనగరంబు నందు
ద్వీవిదుండను వనచరుని వధించుటయు, సాంబుండు దుర్యోధనుకూతు రగు లక్షణ
నెత్తికొనివచ్చినఁ గౌరవు లతనిం గొనిపోయి చెఱఁబెట్టుటయు, దద్యుతాంతం బంతయు
నారదువలన విని బలభద్రుండు నాగనగరంబునకుఁ జనుటయు, గౌరవు లాడిన
యగౌరవవచనంబులకు బలరాముండు కోపించి హస్తినాపురంబును గంగం బడఁద్రోయ
గమకించుటయు, గౌరవులు భయంబున నంగనాయుక్తంబుగా సాంబునిం దెచ్చి యిచ్చుటయు,
బలభద్రుండు ద్వారకానగరంబునకు వచ్చుటయు, నారదుండు హరి పదాఱువేల కన్యకల
నొకముహూర్తంబున నందఱ కన్నిరూపులై వివాహంబయ్యె నని విని తత్ప్రభావంబు దెలియంగోరి
యరుగుదెంచుటయు, దన్మాహాత్మ్యంబు సూచి మరలి చనుటయు, జరాసంధునిచేత బద్ధు లైన
రాజులు కృష్ణ పాలికి దూతం బుత్తెంచుటయు, నారదాగమనంబును, బాండవుల ప్రశంసయును,
నుద్ధవ కార్యభోధంబును, నింద్రప్రస్థాగమనంబును, ధర్మరాజు రాజసూయారంభంబును,
దిగ్విజయంబును, జరాసంధ వధయును, రాజ బంధమోక్షణంబును, రాజసూయంబు
నెఱవేర్చుటయును, శిశుపాల వధయును, నవభృథంబును, రాజసూయ వైభవదర్శనాసహమాన
మానసుం డయి సుయోధనుండు మయనిర్మిత సభామధ్యంబునం గట్టిన పుట్టంబులు దడియం
ద్రెళ్ళుటయు, దన్నిమిత్తపరిభవంబు నొంది రారాజు నిజపురి కరుగుటయు, గృష్ణుండు ధర్మరాజు
ప్రార్థితుం డయి యాదవుల నిలిపి కొన్ని నెలలు ఖాండవప్రస్థంబున వసియించుటయు,
సాళ్వుండు దపంబు సేసి హరుని మెప్పించి సౌభకాఖ్యం బగు విమానంబు వడసి నిజసైన్య
సమేతుండై ద్వారకానగరంబు నిరోధించుటయు, యాదవ సాళ్వ యుద్ధంబును, గృష్ణుండు మరలి
చనుదెంచి సాల్వుం బరిమార్చుటయును, దంతవక్త్ర వధయును, విదూరథ మరణంబును,
గృష్ణుండు యాదవ బల సమేతుండై క్రమృతి నిజపురంబునకుం జనుటయును, గౌరవ
పాండవులకు యుద్ధం బగునని బలదేవుండు తీర్థయాత్ర సనుటయు, నందు జాహ్నువీప్రముఖ
నదులం గృతస్నానం డయి నైమిశారణ్యంబునకుం జనుటయు, నచ్చటి మునులు పూజింపం
బూజితుం డయి తత్సమీపంబున నున్నతాసనంబున నుండి సూతుండు దన్నుం గని లేవకున్న
నలిగి రాముండు గుశాగ్రంబున నతని వధించుటయు, బ్రహ్మహత్యా దోషంబు గలిగె నని
మునులు వలికిన సూతుం బునర్జీవితం జేయుటయు, నమ్మునులకుం బ్రయంబుగాఁ

గామపాలుం డిల్వల సుతుండగు పల్వలుం బరిమార్పుటయు, వారిచేత ననుమతుం డయి
 హలధరుండు దత్తమీప తీర్థంబుల స్నాతుండయి గంగా సాగర సంగమంబునకుం జనుటయు,
 మహేంద్రనగ ప్రవేశంబును, బరశురామ దర్శనంబును, సప్త గోదావరిం గ్రుంకుటయు, మఱియు
 మధ్యదేశంబునంగల తీర్థంబులాడి శ్రీశైల వేంకటాచలంబులు దర్శించుటయు, వృషభాద్రి హరి క్షేత్ర
 సేతుబంధ రామేశ్వరములం గని తామ్రపర్ణి తీర్థంబు లాడుటయు, గోదానంబు లొనరించి
 మలయగిరి యందు నగస్తునిం గనుటయు, సముద్రకన్యా దుర్గాదేవుల నుపాసించుటయు, నందు
 బ్రాహ్మణజనంబువలనం బాండవ ధార్తరాష్ట్ర భండనంబున సకల రాజలోకంబును మృతి నొంది
 రని వినుటయు, వాయునందన సుయోధనులు గదా యుద్ధసన్నద్ధులగుట విని వారిని
 వారించుటకై, రౌహిణీయుం డందుల కరుగుటయు, నచట వారిచేతం బూజితుండయి వారిని
 వారింప లేక మగిడి ద్వారక కరుగుటయు, గొన్ని వాసరంబులకు మరల నైమిశారణ్యంబునకుం
 బోయి యచట యజ్ఞంబు సేసి రేవతియుం దానును నవభృథంబాడి నిజపురంబున
 కేతించుటయు, గుచేలోపాఖ్యానంబును, సూర్యోపరాగంబునం గృష్ణుండు రామునితోఁ జేరి
 పురరక్షణంబునకుఁ బ్రద్యుమ్నాది కుమారుల నిలిపి పోడశసహస్రాంగనా పరివృతుండయి
 యక్రూర వసుదేవోగ్రసేనాది యాదవ వీరులు దోడరా శమంతపంచక తీర్థంబున కరిగి
 కృతస్నానండయి వసియించి యుండుటయు, బాండవకౌరవాది సకల రాజలోకంబును
 దత్తీర్థంబునకు వచ్చుటయు, గుంతీదేవి దుఃఖంబును, నందయశోదా సహితు లైన గోపగోపి
 జనంబులు చనుదెంచుటయు, గుశలప్రశ్నాది సంభాషణంబులును, మద్రకన్యా ద్రౌపదీ
 సంభాషణంబును, దదనంతరంబ సకల రాజలోకంబును శమంతపంచకతీర్థంబున స్నాతులై
 రామకృష్ణాది యాదవ వీరుల నామంత్రణంబు చేసి నిజ దేశంబులకుఁ బోవుటయు, గృష్ణుని
 దర్శించుటకు మునీంద్రు లేతెంచుటయు, వారి యనుమతిని వసుదేవుండు యాగంబు
 నెరవేర్చుటయు, నంద యశోదాది గోపికానివహంబుల నిజపురంబున కనిచి యుగ్రసేనాది
 యాదవవీరులుం దానును మాధవుండు నిజపురప్రవేశంబు సేయుటయు, దొల్లి కంసునిచేత
 హతులై బలిపురంబున నున్న దేవకీదేవి సుతుల రామకృష్ణులు యోగమాయాబలంబునఁ దెచ్చి
 యామె కిచ్చుటయు, నర్జునుండు సుభద్రను వివాహంబగుటయు, గృష్ణుండు మిథిలానగరంబున
 కరుగుటయు, శ్రుతదేవ జనకుల చరిత్రంబును, వారలతో బ్రాహ్మణ ప్రశంస సేయుటయు,
 శ్రుతిగీతలును, హరిహరబ్రహ్మల తారతమ్య చరిత్రంబును, గుశస్థలి నుండు బ్రాహ్మణుని
 చరిత్రంబును, నతని తనయులు పరలోకంబునకుం బోయినఁ గృష్ణార్జునులు తమ

యోగబలంబున వారిం దెచ్చి యవ్విప్రున కిచ్చుటయుఁ గృష్ణుం డర్జునుని వీడ్కొని ద్వారక
కరుగుటయు, నందు మాధవుం డయ్యె ప్రదేశంబుల సకల భార్యా పరివృతుండయి
విహరించుటయు, యాదవ వృష్ణి భోజాంధక వంశ చరిత్రంబును నను కథలు గల
దశమస్కంధంబు నందు నుత్తరభాగము.

టీకా:

ఇది = ఇది; శ్రీ = శ్రీమంతమైన; పరమేశ్వర = భగవంతుని; కరుణా = దయ; కలిత = కలిగినట్టి వాడు;
కవితా = కవిత్వమును; విచిత్ర = వివరముగా చిత్రించువాడు; కేసనమంత్రి = కేసనమంత్రికి; పుత్ర =
కొడుకు; సహజ = సహజసిద్ధముగా; పాండిత్య = పాండిత్యమబ్బినవాడు; పోతనామాత్య =
పోతనామాత్యుడు చేత; ప్రణీతంబు = సంస్కరింపబడినది; ఐన = అయిన; శ్రీమత్ = శ్రీమంతమైన;
మహా = గొప్ప; భాగవతంబు = భాగవతము; అను = అనెడి; మహా = గొప్ప; పురాణంబున్ =
పురాణము; అందున్ = అందు; ప్రద్యుమ్న = ప్రద్యుమ్నుని; జన్మంబును = పుట్టుక; శంబర =
శంబరాసురుని; ఉద్యోగంబును = వృత్తాంతము; సత్రాజిత్తున్ = సత్రాజిత్తున; కున్ = కు; సూర్యుండు
= సూర్యుడు; శమంతకమణిని = శమంతకమణిని; ఇచ్చుటయున్ = ఇచ్చుట; తత్ = దానిని;
నిమిత్తంబునన్ = కారణముచేత; ప్రసేనుని = ప్రసేనుడిని; సింహంబు = సింహము;
వధియించుటయు = చంపుట; దాని = దానిని; జాంబవంతుండు = జాంబవంతుడు; తునిమి =
చంపి; మాణిక్యంబున్ = మణిని; కొనిపోవుట = తీసుకెళ్ళుట; గోవిందుండు = గోవిందుడు; ప్రసేనుని
= ప్రసేనుని; తునిమి = చంపి; మణిన్ = శమంతకమణిని; కొనిపోయెను = తీసుకుపోయెను; అని =
అని; సత్రాజిత్తు = సత్రాజిత్తుడు; కృష్ణున్ = కృష్ణుడి; అందున్ = మీద; నిందన్ = నిందను;
ఆరోపించుటయున్ = వేయుట; కృష్ణుండు = కృష్ణుడు; తత్ = దాని; నిమిత్తంబునన్ = కొరకు;
జాంబవంతునిన్ = జాంబవంతుడిని; తొడరి = ఎదిరించి; మణి = రత్నముతో; యుక్తంబుగా =
పాటుగా; జాంబవతిన్ = జాంబవతిని; కొనివచ్చి = తీసుకు వచ్చి; వివాహంబు = పెండ్లి;
అగుటయున్ = చేసుకొనుట; సత్రాజిత్తున్ = సత్రాజిత్తున; కున్ = కు; మణిన్ = మణిని; ఇచ్చుటయున్
= ఇచ్చుట; సత్యభామా = సత్యభామ యొక్క; పరిణయంబునున్ = వివాహము; పాండవులు =
పాండవులు; లాక్షా = లక్క; గృహంబునన్ = ఇంటిలో; దగ్గులు = కాలిపోయినవారు; ఐరి =
అయ్యారు; అని = అని; విని = విని; వాసుదేవుండు = కృష్ణుడు; బలభద్ర = బలరాముడు; సహితుండు
= కూడ ఉన్నవాడు; అయి = ఐ; హస్తినాపురంబు = హస్తినాపురమున; కున్ = కు; అరుగుటయున్ =

వెళ్ళుట; అక్రూర = అక్రూరుని; కృతవర్మ = కృతవర్మల యొక్క; అనుమతంబునన్ = అంగీకారముతో;
 శతధన్వుండు = శతధన్వుడు; సత్రాజిత్తున్ = సత్రాజిత్తుని; చంపి = చంపి; మణిన్ = శమంతకమణిని;
 కొనిపోవుటయున్ = తీసుకుపోవుట; తత్ = ఆ; అర్థంబున్ = విషయమై; ఆ = ఆ ప్రసిద్ధురాలైన;
 సత్యభామ = సత్యభామ; కరినగరంబున్ = హస్తినాపురమున; కున్ = కు; ఏగి = వెళ్ళి; కృష్ణున =
 కృష్ణుని; కున్ = కి; విన్నవించినన్ = చెప్పగా; అతండు = అతను; మరలి = వెనుకకు; చనుదెంచి =
 వచ్చి; శతధన్వున్ = శతధన్వుడిని; త్రుంచుటయున్ = చంపుట; బలభద్రుండు = బలరాముడు;
 మిథిలానగరంబున = మిథిలానగరమున; కున్ = కు; చనుటయున్ = వెళ్ళుట; అందున్ = అక్కడ;
 దుర్యోధనుండు = దుర్యోధనుడు; రాముని = బలరాముని; వలన = వలన; గదావిద్యన్ =
 గదాయుధవిద్యను; అభ్యసించుటయున్ = నేర్చుకొనుట; కృష్ణుండు = కృష్ణుడు; సత్రాజిత్తున్ =
 సత్రాజిత్తున; కున్ = కు; పరలోకక్రియలు = అపరకర్మలు; నడపుటయున్ = చేయుట;
 శమంతకమణిన్ = శమంతకమణిని; దాచినవాడు = దాచినవాడు; అయి = ఐ; అక్రూరుండు =
 అక్రూరుడు; భయంబునన్ = భయముతో; ద్వారకానగరంబున్ = ద్వారకానగరమును; విడిచి =
 వదలిపెట్టి; పోయినన్ = పోగా; అతని = అతను; లేమినిన్ = లేకపోవుటచేత; అనావృష్టి = కరువు;
 ఐనన్ = కలుగగా; కృష్ణుండు = కృష్ణుడు; అక్రూరుని = అక్రూరుని; మరల = మళ్ళీ; రప్పించుటయున్
 = రప్పించుట; దామోదరుండు = కృష్ణుడు; ఇంద్రప్రస్థపురంబున్ = ఇంద్రప్రస్థపురమున; కున్ = కు;
 అరుగుటయున్ = వెళ్ళుట; అందున్ = అక్కడ; అర్జున = అర్జుని; సమేతుండు = కూడ ఉన్నవాడు;
 అయి = అయ్యి; మృగయావినోద = వేట; అర్థంబున్ = కోసము; అరణ్యంబునన్ = అడవి; కున్ = కి;
 చని = వెళ్ళి; కాళిందిన్ = కాళిందిని; కొనివచ్చుటయున్ = తీసుకుని వచ్చుట; ఖాండవ =
 ఖాండవవనమును; దహనంబునున్ = దహింపజేయుట; అగ్నిపురుషుండు = అగ్నిదేవుడు;
 అర్జునున్ = అర్జునుని; కున్ = కి; అక్షయ = తరగని; తూణీరంబున్ = బాణముల పొదిని; గాండీవ =
 గాండీవమును; కవచ = కవచమును; రథ = రథమును; రథ్యంబులన్ = గుఱ్ఱములను;
 ఇచ్చుటయున్ = ఇచ్చుట; మయుండు = మయుడు; ధర్మరాజున్ = ధర్మరాజున; కున్ = కు; సభ =
 సభను; కావించి = నిర్మించి; ఇచ్చుటయున్ = ఇచ్చుట; నగధరుండు = కృష్ణుడు; మరలి = వెనుతిరిగి;
 నిజ = తన; నగరంబున్ = పట్టణమున; కున్ = కు; అరుగుదెంచి = వచ్చి; కాళిందిని = కాళిందిని;
 వివాహంబు = పెండ్లి; అగుటయున్ = అగుట; మిత్రవిందా = మిత్రవింద; నాగ్నజితీ = నాగ్నజితి; భద్రా
 = భద్ర; మద్ర = మద్రదేశపు; రాజకన్యలన్ = రాకుమారిని; క్రమంబునన్ = వరుసగా; కరగ్రహణంబు =
 పెండ్లి; అగుటయున్ = ఆడుట; నరకాసుర = నరకాసురునితో; యుద్ధంబునున్ = యుద్ధము; తత్ =

అతని; గృహంబునన్ = ఇంటిలో; ఉన్న = ఉన్నట్టి; రాజకన్యలన్ = రాకుమారీలను; పదాబువేలన్ =
 పదహారువేల మందిని (16,000); తెచ్చుటయున్ = తీసుకుని వచ్చుట; స్వర్గ = స్వర్గమునకు;
 గమనంబును = వెళ్ళుట; అదితి = అదితి; కిన్ = కి; కుండలంబులున్ = చెవికుండలములను;
 ఇచ్చుటయున్ = ఇచ్చుట; పారిజాత = పారిజాతవృక్షమును; అపహరణంబును = దొంగిలించుట;
 పదాబువేల = పదహారువేల మంది (16,000); రాజకన్యలన్ = రాకుమారీలను; పరిణయంబున్ =
 వివాహము; అగుటయున్ = ఆడుట; రుక్మిణీదేవి = రుక్మిణీదేవి; విప్రలంబంబును = వంచనము;
 రుక్మిణీ = రుక్మిణీదేవి; స్తోత్రంబునున్ = స్తోత్రము; కృష్ణ = కృష్ణునికి; కుమార = పుత్రులు; ఉత్పత్తియున్
 = కలుగుట; తత్ = వారి; గురు = పెద్ద; జన = సంతానముల; సంఖ్యయున్ = లెక్క; ప్రద్యుమ్ను =
 ప్రద్యుమ్నుని; వివాహంబునున్ = పెండ్లి; అనిరుద్ధు = అనిరుద్ధుని; జన్మంబును = పుట్టుక; తత్ =
 అతని; వివాహ = పెండ్లి; అర్థంబున్ = కోసము; కుండిననగరంబున్ = కుండిననగరమున; కున్ =
 కు; చనుటయున్ = వెళ్ళుట; రుక్మి = రుక్మి; బలభద్రుల = బలరాముడుల; జాదంబును = జాదము;
 రుక్మి = రుక్మి; వధయును = వధ; ఉపాకన్య = ఉపాకన్య; అనిరుద్ధుని = అనిరుద్ధుని; స్వప్నంబునన్ =
 కలలో; కని = చూసి; మోహించుటయున్ = మోహించుట; తన్నిమిత్రంబునన్ = అందుచేత; చిత్రరేఖ
 = చిత్రరేఖ; సకల = ఎల్ల; దేశ = దేశముల యొక్క; రాజులన్ = రాజులను; పటంబునన్ = చిత్రపటము,
 బట్టపై; లిఖించి = గీసి; చూపి = చూపించి; అనిరుద్ధునిన్ = అనిరుద్ధుని; తెచ్చుటయున్ =
 తీసుకొచ్చుట; బాణాసుర = బాణాసురుని; యుద్ధంబును = యుద్ధము; నృగోపాఖ్యానంబును =
 నృగోపాఖ్యానము; బలభద్రుని = బలరాముడి; ఘోష = అలమందకు; యాత్రయున్ = వెళ్ళుట;
 కాళింది = యమునను; భేదనంబును = చీల్చుట; కృష్ణుండు = కృష్ణుడు; పౌండ్రకవాసుదేవ =
 పౌండ్రకవాసుదేవుడు; కాశీరాజుల = కాశీరాజులను; వధించుటయున్ = చంపుట; కాశీరాజు =
 కాశీరాజు యొక్క; పుత్రుండు = కొడుకు; అయిన = ఐన; సుదక్షిణుండు = సుదక్షిణుడు;
 అభిచారహోమంబున్ = హింసార్థకమైన హోమము; కావించి = చేసి; కృత్యన్ = కృత్యను; పడసి =
 పొంది; కృష్ణు = కృష్ణుని; పాలి = మీద; కిన్ = కి; పుత్రైంచినన్ = పంపగా; సుదర్శనంబు =
 సుదర్శనచక్రము; చేతన్ = చేత; కృత్యను = కృత్యను; సుదక్షిణ = సుదక్షిణుడు; సహితంబుగాన్ =
 తోసహా; కాశీపురంబును = కాశీపురమును; భస్మంబు = కాల్చివేయుట; చేయుటయున్ = చేయుట;
 బలరాముండు = బలరాముడు; రైవతనగరంబున్ = రైవతనగరము; అందున్ = లో; ద్వివిదుండు =
 ద్వివిదుండు; అను = అనెడి; వనచరుని = వానరమును; వధియించుటయు = చంపుట; సాంబుడు
 = సాంబుడు; దుర్యోధన = దుర్యోధనుని; కూతురు = పుత్రిక; అగు = ఐన; లక్షణన్ = లక్షణను;

ఎత్తుకొనివచ్చినన్ = ఎత్తుకుని రాగా; కౌరవులు = కౌరవులు; అతనిన్ = అతనిని; కొనిపోయి =
 తీసుకెళ్ళి; చెఱబెట్టుటయున్ = బంధించుట; తత్ = ఆ; వృత్తాంతంబు = విషయము; అంతయున్ =
 అంతటిని; నారదు = నారదుని; వలన = వలన; విని = విని; బలభద్రుండు = బలరాముడు;
 నాగనగరంబున = హస్తినాపురమున; కున్ = కు; చనుటయున్ = వెళ్ళుట; కౌరవులు = కౌరవులు;
 ఆడిన = పలికిన; అగౌరవ = అవమానపు; వచనంబులు = మాటల; కున్ = కు; బలరాముండు =
 బలరాముడు; కోపించి = కోపగించి; హస్తినాపురంబును = హస్తినాపురమును; గంగన్ =
 గంగానదిలో; త్రోయన్ = పడవేయుటకు; గమకించుటయున్ = యత్నించుట; కౌరవులు = కౌరవులు;
 భయంబునన్ = భయముతో; అంగనా = స్త్రీ; యుక్తంబుగా = తోసహా; సాంబునిన్ = సాంబుడుని;
 ఇచ్చుటయున్ = ఇచ్చుట; బలభద్రుండు = బలరాముడు; ద్వారకానగరంబున్ = ద్వారకానగరమున;
 కున్ = కు; వచ్చుటయున్ = వచ్చుట; నారదుండు = నారదుడు; హరి = కృష్ణుడు; పదాఱువేల =
 పదహారువేల (16,000); కన్యకలన్ = వధువులను; ఒక = ఒకే; ముహూర్తంబునన్ = ముహూర్తము
 నందే; అందఱ = అందరి; కిన్ = కి; అన్ని = అన్ని; రూపులు = ఆకృతులు కలవాడు; ఐ = అయ్యి;
 వివాహంబున్ = పెండ్లి; అయ్యెన్ = ఆడెను; అని = అని; విని = విని; తత్ = ఆ; భావంబున్ =
 విధానమును; తెలియన్ = తెలిసికొన; కోరి = కోరి; అరుగుదెంచుటయున్ = వచ్చుట; తత్ = ఆ;
 మహాత్మ్యంబున్ = గొప్పప్రభావమును; చూచి = చూసి; మరలి = వెనుదిరిగి; చనుటయున్ =
 వెళ్ళిపోవుట; జరాసంధుని = జరాసంధుడి; చేతన్ = వలన; బద్ధులు = చెరపట్టబడిన; రాజులున్ =
 రాజులు; కృష్ణు = కృష్ణుని; పాలి = వద్ద; కిన్ = కు; దూతన్ = దూతను; పుత్తెంచుటయున్ =
 పంపించుట; నారద = నారదుని; ఆగమనంబును = వచ్చుట; పాండవుల = పాండవుల;
 ప్రశంసయును = ప్రశంస; ఉద్ధవ = ఉద్ధవుని; కార్య = చేయవలసినపని; బోధంబునున్ =
 తెలియజెప్పుట; ఇంద్రప్రస్థ = ఇంద్రప్రస్థపురము; ఆగమనంబును = వెళ్ళుట; ధర్మరాజు = ధర్మరాజు;
 రాజసూయ = రాజసూయయాగము; ఆరంభంబును = ప్రారంభము; దిగ్విజయంబును =
 దిగ్విజయము; జరాసంధవధయును = జరాసంధవధ; రాజ = రాజుల; బంధ = చెరనుండి;
 మోక్షణంబునున్ = విడిపించుట; రాజసూయంబున్ = రాజసూయయాగము; నెఱవేర్చుట =
 పరిపూర్ణము చేయించుట; శిశుపాలవధయును = శిశుపాలవధ; అవభృథంబును = అవభృథ
 స్నానము; రాజసూయ = రాజసూయయాగము; వైభవ = వైభవమును; దర్శన = చూసి;
 అసహమాన = సహించలేని; మానసుండు = మనసు కలవాడు; ఐ = అయ్యి; సుయోధనుండు =
 దుర్యోధనుడు; మయ = మయునిచేత; నిర్మిత = నిర్మింపబడిన; సభా = సభ; మధ్యంబునన్ =

నడుమ; కట్టిన = కట్టుకొన్న; పుట్టంబులున్ = బట్టలు; తడియన్ = తడిసిపోవునట్లు; త్రెళ్ళుటయున్ =
 తూలిపోవుట; తన్నిమిత్తంబునన్ = అందుచేత; పరిభవంబునున్ = పరాభవమును; ఒంది = పొంది;
 రారాజు = రారాజు దుర్యోధనుడు; నిజ = తన; పురి = నగరమున; కున్ = కు; అరుగుటయున్ =
 వెళ్ళిపోవుట; కృష్ణుండు = కృష్ణుడు; ధర్మరాజు = ధర్మరాజుచేత; ప్రార్థితుండు = వేడుకొనబడినవాడు;
 అయి = ఐ; యాదవులన్ = యాదవులను; నిలిపి = ఉంచి; కొన్ని = కొన్ని; నెలలు = మాసములు;
 ఖాండవప్రస్థంబునన్ = ఖాండవప్రస్థము నందు; వసియించుటయున్ = ఉండుట; సాళ్వుండు =
 సాళ్వుడు; తపంబు = తపస్సు; చేసి = చేసి; హరుని = శివుని; మెప్పించి = మెప్పించి; సౌభక =
 సౌభకము; ఆఖ్యంబు = అను పేరు కలది; అగు = ఐన; విమానంబున్ = విమానమును; పడసి =
 పొంది; నిజ = తన; సైన్య = సేనలతో; సమేతుండు = కూడినవాడు; ఐ = అయ్యి; ద్వారకానగరంబున్
 = ద్వారకానగరమును; నిరోధించుటయున్ = చుట్టుముట్టుట; యాదవ = యాదవుల; సాళ్వ =
 సాళ్వుల; యుద్ధంబును = యుద్ధము; కృష్ణుండు = కృష్ణుడు; మరలి = వెనుదిరిగి; చనుదెంచి = వచ్చి;
 సాల్వున్ = సాల్వుని; పరిమార్చుటయును = చంపుట; దంతవక్త్రవధయును = దంతవక్త్రవధ;
 విదూరథ = విదూరథుని; మరణంబునున్ = మరణము; కృష్ణుండు = కృష్ణుడు; యాదవ = యాదవ;
 బల = సైన్యములతో; సమేతుండు = కూడినవాడు; ఐ = అయ్యి; క్రమ్మఱన్ = మరలి; నిజ = తన;
 పురంబున్ = నగరమున; కున్ = కు; చనుటయునున్ = వెళ్ళుట; కౌరవ = కౌరవుల; పాండవుల =
 పాండవుల; కున్ = కు; యుద్ధంబు = యుద్ధము; అగును = జరుగును; అని = అని; బలదేవుండు =
 బలరాముడు; తీర్థయాత్ర = తీర్థయాత్రకు; చనుటయున్ = వెళ్ళుట; అందున్ = అక్కడ; జాహ్నవీ =
 జాహ్నవీనది; ప్రముఖ = మున్నగు; నదులన్ = నదు లందు; కృతస్నానుండు = స్నానము
 చేసినవాడు; ఐ = అయ్యి; నైమిశారణ్యంబున్ = నైమిశారణ్యమున; కున్ = కు; చనుటయున్ =
 వెళ్ళుట; అచ్చటి = అక్కడి; మునులు = ఋషులు; పూజింపన్ = పూజించగా; పూజితుండు =
 పూజింపబడినవాడు; ఐ = అయ్యి; తత్ = ఆ; సమీపంబునన్ = దగ్గరలో; ఉన్నత = ఎత్తైన;
 ఆసనంబునన్ = ఆసనముపై; ఉండి = కూర్చుండి; సూతుండు = సూతుడు; తన్నున్ = తనను; కని =
 చూసి; లేవకున్నన్ = లేవకపోవుటచేత; అలిగి = కోపించి; రాముండు = బలరాముడు;
 కుశాగ్రంబునన్ = దర్భమొనతో; అతనిన్ = అతనిని; వధించుటయున్ = వధించుట; బ్రహ్మహత్యా =
 బ్రహ్మహత్య; దోషంబున్ = పాపము; కలిగెను = కలిగినది; అని = అని; మునులు = మునులు;
 పలికినన్ = చెప్పగా; సూతున్ = సూతుని; పునరుజ్జీవుని = మరలబతికినవానిగా; చేయుటయున్ =
 చేయుట; ఆ = ఆ; మునులు = మునులు; కున్ = కు; ప్రియంబుగాన్ = ప్రియము కలుగునట్లు;

కామపాలుండు = బలరాముడు; ఇల్వల = ఇల్వలుని; సుతుండు = కొడుకు; అగు = ఐన; పల్వలున్ =
 పల్వలుని; పరిమార్చుటయున్ = చంపుట; వారి = వారల; చేతన్ = చేత; అనుమతుండు =
 అనుమతిపొందినవాడు; ఐ = అయ్యి; హలధరుండు = బలరాముడు; తత్ = ఆ; సమీప = దగ్గరలోని;
 తీర్థంబులన్ = తీర్థము లందు; స్నాతుండు = స్నానముచేసినవాడు; అయి = ఐ; గంగా = గంగానది;
 సాగర = సముద్రముల; సంగమంబునన్ = సంగమంబున; కున్ = కు; చనుటయున్ = వెళ్ళుట;
 మహేంద్ర = మహేంద్ర; నగ = పర్వతము; ప్రవేశంబును = చేరుట; పరశురామ = పరశురాముని;
 దర్శనంబు = దర్శనము; సప్తగోదావరిన్ = సప్తగోదావరిలో; క్రుంకుటయున్ = స్నానముచేయుట;
 మఱియున్ = ఇంకను; మధ్య = మధ్య; దేశంబునన్ = దేశము లందు; కల = ఉన్నట్టి; తీర్థంబులున్ =
 తీర్థము లందు; ఆడి = స్నానము చేసినవాడు; శ్రీశైల = శ్రీశైలము; వేంకటాచలంబులు =
 వేంకటాచలములు; దర్శించుటయున్ = దర్శించుట; వృషభాద్రిన్ = వృషభాద్రిని; హరిక్షేత్ర =
 హరిక్షేత్రము; సేతుబంధ = సేతిబంధ; రామేశ్వరములన్ = రామేశ్వరములను; కని = దర్శించి;
 తామ్రపర్ణిన్ = తామ్రపర్ణి నది యందు; తీర్థంబులున్ = జలకాలు; ఆడుటయున్ = ఆడుట;
 గోదానంబులు = గోదానములు; ఒనరించి = చేసి; మలయగిరి = మలయగిరి; అందున్ = అందు;
 అగస్త్యునిన్ = అగస్త్యుని; కనుటయున్ = దర్శించుట; సముద్రకన్యా = కన్యాకుమారి; దుర్గాదేవులన్
 = దుర్గాదేవిని; ఉపాసించుటయున్ = కొలచుట; అందున్ = అక్కడ; బ్రాహ్మణ = విప్రు; జనంబుల =
 సమూహము; వలన = వలన; పాండవ = పాండవుల; ధార్తరాష్ట్ర = కౌరవుల; భండనంబునన్ =
 యుద్ధము నందు; సకల = ఎల్ల; రాజ = రాజుల; లోకంబును = సమూహములు; మృతినొందిరి =
 చనిపోయిరి; అని = అని; వినుటయున్ = వినుట; వాయునందన = భీముడు; సుయోధనుల =
 దుర్యోధనులు; గదాయుద్ధ = గదాయుద్ధమునకు; సన్నధులు = సిద్ధపడువారు; అగుట = అగుట; విని
 = విని; వారిని = వారిని; వారించుట = ఆపుట; కై = కోసము; రౌహిణేయుండు = బలరాముడు;
 అందుల = అక్కడ; కున్ = కు; అరుగుటయున్ = వెళ్ళుట; అచట = అక్కడ; వారి = వారల; చేతన్ =
 చేత; పూజితుండు = పూజింపబడినవాడు; అయి = ఐ; వారిని = వారిని; వారింపలేక = వారింపలేక;
 మగిడి = వెనుదిరిగి; ద్వారక = ద్వారకానగరమున; కున్ = కు; అరుగుటయున్ = వెళ్ళుట; కొన్ని =
 కొన్ని; వాసరంబుల్ = దినముల; కున్ = కు; మరల = మళ్ళీ; నైమిశారణ్యంబున్ = నైమిశారణ్యమున;
 కున్ = కు; పోయి = వెళ్లి; అచట = అక్కడ; యజ్ఞంబు = యాగము; చేసి = చేసి; రేవతి = రేవతీదేవి;
 తానును = అతను; అవభృథంబు = అవభృతస్నానములు; ఆడి = చేసి; నిజ = తన; పురంబున్ =
 పట్టణమున; కున్ = కు; ఏతెంచుటయున్ = వచ్చుట; కుచేలోపాఖ్యానంబును =

కుచేలోపాఖ్యానము; సూర్యోపరాగంబునన్ = సూర్యగ్రహణము నందు; కృష్ణుడు = కృష్ణుడు;
 రాముని = బలరాముని; తోన్ = తోటి; చేరి = కలిసి; పుర = పట్టణము యొక్క; రక్షణంబు = రక్షణ;
 ప్రద్యుమ్నా = ప్రద్యుమ్నుడు; ఆది = మున్నగు; కుమారులన్ = కొడుకులను; నిలిపి = నియమించి;
 పోడశసహస్ర = పదహారువేల; అంగన = స్త్రీలచేత; పరివృతుండు = చుట్టుచేరినవాడు; అయి = ఐ;
 అక్రూర = అక్రూరుడు; వసుదేవ = వసుదేవుడు; ఉగ్రసేన = ఉగ్రసేనుడు; ఆది = మున్నగు; యాదవ =
 యాదవవంశపు; వీరులున్ = శూరులు; తోడన్ = కూడా; రాన్ = వస్తుండగా; శమంతపంచక =
 శమంతపంచకము అను; తీర్థంబున్ = తీర్థమున; కున్ = కు; అరిగి = వెళ్ళి; కృత = చేసిన; స్నానండు
 = స్నానము కలవాడు; ఐయి = ఐ; వసియించి = ఉండి; ఉండుటయున్ = ఉండుట; పాండవ =
 పాండవులు; కౌరవ = కౌరవులు; ఆది = మున్నగు; సకల = ఎల్ల; రాజ = రాజుల; లోకంబును =
 సమూహము; తత్ = ఆ; తీర్థంబున్ = తీర్థమున; కున్ = కు; వచ్చుటయున్ = వచ్చుట; కుంతీదేవి =
 కుంతీదేవి; దుఃఖంబును = దుఃఖము; నంద = నందుడు; యశోదా = యశోద; సహితులు = కూడి
 ఉన్నవారు; ఐన = అయిన; గోప = గోపకులు; గోపి = గోపికలు; జనంబులున్ = సమూహములు;
 చనుదెంచుటయున్ = వచ్చుట; కుశలప్రశ్న = కుశలప్రశ్నలు; ఆది = మున్నగు; సంభాషణంబులు =
 ముచ్చట్లు; మద్రకన్యా = మద్రరాకుమారి, లక్షణ; ద్రౌపదీ = ద్రౌపదీదేవి; సంభాషణంబును =
 ముచ్చట్లు; తదనంతరంబు = పిమ్మట; సకల = ఎల్ల; రాజ = రాజుల; లోకంబును = సమూహము;
 శమంతపంచక = శమంతపంచకము అను; తీర్థంబునన్ = తీర్థము నందు; స్నాతులు =
 స్నానములు చేసినవారు; ఐ = అయ్యి; రామ = బలరాముడు; కృష్ణ = కృష్ణుడు; ఆది = మున్నగు;
 యాదవ = యాదవవంశపు; వీరులన్ = శూరుల; ఆమంత్రణంబు = అనుమతులు; చేసి = తీసుకొని;
 నిజ = తమ; దేశంబుల్ = రాజ్యముల; కున్ = కు; పోవుటయున్ = పోవుట; కృష్ణుని = కృష్ణుడుని;
 దర్శించుట = దర్శించుట; కున్ = కు; మునీంద్రులు = మునీంద్రులు; ఏతెంచుటయున్ = వచ్చుట;
 వారి = వారి యొక్క; అనుమతిని = అనుమతితో; వసుదేవుండు = వసుదేవుడు; యాగంబున్ =
 యజ్ఞము; నెరవేర్చుటయున్ = చేయుట; నంద = నందుడు; యశోద = యశోదాదేవి; ఆది =
 మున్నగు; గోపికా = గోపస్త్రీల; నివహంబులన్ = సమూహములను; నిజ = తమ; పురంబున్ =
 నగరమునకు; అనిచి = పంపించి; ఉగ్రసేన = ఉగ్రసేనుడు; ఆది = మున్నగు; యాదవ =
 యాదవవంశపు; వీరులున్ = వీరులు; తానును = అతను; మాధవుడు = కృష్ణుడు; నిజ = తన; పుర
 = పట్టణము నందు; ప్రవేశంబు = ప్రవేశించుట; చేయుటయున్ = చేయుట; తొల్లి = మునుపు;
 కంసుని = కంసుని; చేతన్ = వలన; హతులు = చనిపోయినవారు; ఐ = అయ్యి; బలి = బలిచక్రవర్తి;

పురంబునన్ = పట్టణము నందు; ఉన్న = ఉన్నట్టి; దేవకీదేవి = దేవకీదేవి; సుతులన్ = పుత్రులను;
రామ = బలరాముడు; కృష్ణులు = కృష్ణుడు; యోగమాయా = యోగమాయ యొక్క; బలంబునన్ =
సామర్థ్యముచేత; తెచ్చి = తీసుకు వచ్చి; ఆమె = ఆమె; కున్ = కు; ఇచ్చుటయున్ = ఇచ్చుట;
అర్జునుండు = అర్జునుడు; సుభద్రను = సుభద్రను; వివాహంబు = పెండ్లి; అగుటయున్ = ఆడుట;
కృష్ణుండు = కృష్ణుడు; మిథిలానగరంబున్ = మిథిలానగరమున; కున్ = కు; అరుగుటయున్ =
వెళ్ళుట; శ్రుతదేవ = శ్రుతదేవుడు; జనకుల = జనకుల; చరిత్రంబును = చరిత్రంబును; వారల = వారి;
తోన్ = తోటి; బ్రాహ్మణ = బ్రాహ్మణులను; ప్రశంస = కొనియాడుట; చేయుటయున్ = చేయుట;
శ్రుతిగీతలున్ = శ్రుతిగీతలు; కృష్ణుండు = కృష్ణుడు; మఱి = వెనుదిరిగి; తన = తన యొక్క;
పురంబున్ = నగరమున; కున్ = కు; అరుగుదెంచుటయున్ = వచ్చుట; హరి = విష్ణుమూర్తి; హర =
శివుడు; బ్రహ్మ = బ్రహ్మదేవుల; తారతమ్య = భేదము యొక్క; చరిత్రంబును = వృత్తాంతము;
కుశస్థలీన్ = కుశస్థలీని; ఉండు = ఉండెడి; బ్రాహ్మణుని = విప్రుని; చరిత్రంబును = నడవడిక; అతని =
అతని; తనయులు = కొడుకులు; పరలోకంబునకుంబోయినన్ = చనిపోగా; కృష్ణ = కృష్ణుడు;
అర్జునులు = అర్జునుడు; తమ = వారి; యోగ = యోగమాయ యొక్క; బలంబునన్ = శక్తిచేత;
వారిన్ = వారలను; తెచ్చి = తీసుకు వచ్చి; ఆ = ఆ; విప్రున్ = బ్రాహ్మణున; కున్ = కు; ఇచ్చుటయున్ =
ఇచ్చుట; కృష్ణుండు = కృష్ణుడు; అర్జునుని = అర్జునుడును; వీడ్కొని = వీడ్కోలుచెప్పి; ద్వారక =
ద్వారకానగరమున; కున్ = కు; అరుగుటయున్ = వెళ్ళుట; అందున్ = అక్కడ; మాధవుండు =
కృష్ణుడు; అయ్యె = ఆయా; ప్రదేశంబులన్ = ప్రదేశములలో; సకల = ఎల్ల; భార్యా = భార్యలచేత;
పరివృతుండు = కూడినవాడు; అయి = ఐ; విహరించుటయున్ = విహరించుట; యాదవ =
యాదవ; వృష్ణి = వృష్ణి; భోజ = భోజ; అంధక = అంధక; వంశ = వంశముల; చరిత్రంబున్ = కథ; అను
= అనెడి; కథలు = వృత్తాంతములు; కల = ఉన్నట్టి; దశమ = పదవ; స్కంధంబున్ = స్కంధమున;
అందు = లోని; ఉత్తర = ఉత్తర; భాగము = భాగము.`

భావము:

ఇది పరమేశ్వరుని దయ వలన కలిగిన కవితావైభవం కలవాడు, కేసన మంత్రి పుత్రుడు అయిన
పోతనామాత్యునిచే రచింపబడిన శ్రీ మహాభాగవతం అనే మహాపురాణంలో ప్రద్యుమ్నుని
జన్మము; శంబరాసురుని వృత్తాంతము; సత్రాజిత్తునకు సూర్యుడు శమంతకమణిని ఇచ్చుట; ఆ
కారణముచేత ప్రసేనుడిని సింహము చంపుట; దానిని జాంబవంతుడు చంపి మణిని

తీసుకెళ్ళుట; గోవిందుండు ప్రసేనుని చంపి శమంతకమణిని తీసుకుపోయాడు అని సత్రాజిత్తు
 శ్రీకృష్ణుడి మీద నింద వేయుట; శ్రీకృష్ణుడు అందుకోసం జాంబవంతుడిని ఎదిరించి రత్నముతో
 పాటుగా జాంబవతిని తీసుకువచ్చి వివాహము చేసికొనుట సత్రాజిత్తునకు మణిని ఇచ్చుట;
 సత్యభామా పరిణయము; పాండవులు లక్క ఇంటిలో కాలిపోయారు అని విని కృష్ణుడు బలభద్ర
 సహితుడు అయి హస్తినాపురమునకు వెళ్ళుట; అక్రూర కృతవర్మల అంగీకారముతో శతధన్వుడు
 సత్రాజిత్తుని చంపి శమంతకమణిని తీసుకుపోవుట; ఆ విషయమై సత్యభామ హస్తినాపురమునకు
 వెళ్ళి కృష్ణునికి చెప్పగా అతను వెనుకకు వచ్చి శతధన్వుని చంపుట బలరాముడు
 మిథిలానగరమునకు వెళ్ళుట; అక్కడ; దుర్యోధనుడు బలరాముని వద్ద గదావిద్య నేర్చుకొనుట;
 కృష్ణుడు సత్రాజిత్తునకు అపరకర్మలు చేయుట; శమంతకమణిని దాచిన అక్రూరుడు భయముతో
 ద్వారక విడిచి పోవుట; అతను లేకపోవుటచేత అనావృష్టి కలుగగా శ్రీకృష్ణుడు అక్రూరుని మరల
 రప్పించుట; దామోదరుడు ఇంద్రప్రస్థ పురమునకు వెళ్ళుట; అక్కడ అర్జునుని; సమేతుడు అయి
 వేటకి అడవికి వెళ్ళి కాళిందిని తీసుకు వచ్చుట; ఖాండవ దహనము చేయుట; అగ్నిదేవుడు
 అర్జునునికి అక్షయ తూణీరములు, గాండీవము, కవచము, రథము, గుఱ్ఱములు ఇచ్చుట; మయుడు
 ధర్మరాజునకు సభ నిర్మించి ఇచ్చుట; నగధరుండు తన పట్టణమునకు వెనుతిరిగి వచ్చి కాళిందిని;
 వివాహమాడుట; మిత్రవింద, నాగ్నజితి, భద్ర, మద్ర రాజకన్యలను వరుసగా పెండ్లాడుట;
 నరకాసురునితో యుద్ధము అతని గృహములో ఉన్న రాజ కన్యలను పదహారువేల మందిని
 (16,000) తీసుకు వచ్చుట; స్వర్గ గమనము; అదితికి చెవికుండలములను ఇచ్చుట;
 పారిజాతాపహరణము; పదహారువేల మంది (16,000) రాజకన్యలను పరిణయ మాడుట;
 రుక్మిణీదేవి విప్రలంబము; రుక్మిణీదేవి స్తోత్రము; కృష్ణకుమార ఉత్పత్తి; వారి గురువుల లెక్క;
 ప్రద్యుమ్నుని వివాహము; అనిరుద్ధుని జన్మము; అతని వివాహం కోసము కుండిననగరమునకు
 వెళ్ళుట; రుక్మి బలభద్రుల జూదము, రుక్మి వధ; ఉషాకన్య కలలో అనిరుద్ధుని చూసి మోహించుట;
 చిత్రరేఖ సకల దేశాల రాజులను చిత్రపటముపై లిఖించి చూపించి అనిరుద్ధుని తీసుకువచ్చుట;
 బాణాసురయుద్ధము; నృగోపాఖ్యానము; బలభద్రుని ఘోషయాత్ర; యమునను చీల్చుట; శ్రీకృష్ణుడు
 పౌండ్రకవాసుదేవుడు, కాశీరాజులను చంపుట; కాశీరాజు కొడుకు సుదక్షిణుడు అభిచారహోమం
 చేసి కృత్యను కృష్ణునిమీదకి పంపగా సుదర్శనచక్రము కృత్యను, సుదక్షిణుడు సహితంగా
 కాశీపురమును కాల్చివేయుట బలరాముడు; రైవతనగరములో ద్వివిదుని వధించుట; సాంబుడు
 దుర్యోధనుని కూతురు లక్ష్మణుని ఎత్తుకురాగా కౌరవులు అతనిని తీసుకువెళ్ళి చెరిబెట్టుట; ఆ

విషయము నారదుని వలన విని బలరాముడు హస్తినాపురమునకు వెళ్ళుట; కౌరవులు ఆడిన
 అవమానపు మాటలకు కోపగించి హస్తినాపురమును గంగానదిలో పడవేయ బోవుట; కౌరవులు
 భయముతో అంగనాయుక్తముగా సాంబుడుని ఇచ్చుట; బలరాముడు ద్వారకకు వచ్చుట;
 నారదుడు, కృష్ణుడు పదహారువేల (16,000) కన్యకలను ఒకే ముహూర్తంలోనే అందఱికి అన్ని
 రూపులుతో పెండ్లి ఆడెను అని విని ఆ విధానము తెలిసికొన కోరి వచ్చుట; ఆ మహాత్మ్యమును
 చూసి మరలిపోవుట; జరాసంధుడి చేత చెరపట్టబడిన రాజులు కృష్ణుని వద్దకు దూతను
 పంపించుట; నారదుని ఆగమనము; పాండవుల ప్రశంస; ఉద్ధవుడు చేయవలసినపని
 తెలియజెప్పుట; ఇంద్రప్రస్థకు వెళ్ళుట; ధర్మరాజు రాజసూయ యాగము ప్రారంభము;
 దిగ్విజయము; జరాసంధ వధ; రాజులను చెరనుండి విడిపించుట; రాజసూయ యాగము
 నెఱవేర్చుట; శిశుపాలవధ; అవభృథము, రాజసూయ యాగముల వైభవము చూసి సహించలేని
 దుర్యోధనుడు మయసభలో కట్టుకొన్న బట్టలు తడిసిపోవునట్లు తూలుట; తన్నిమిత్తమైన
 పరాభవమును పొంది రారాజు వెళ్ళిపోవుట; కృష్ణుడు ధర్మరాజుచేత వేడుకొనబడి నిలిపి కొన్ని
 నెలలు ఖాండవప్రస్థము నందు ఉండుట; సాళువుడు తపస్సు చేసి హరుని మెప్పించి సౌభకము
 అను విమానము పొంది ద్వారకానగరమును నిరోధించుట; యాదవ సాళ్వ యుద్ధము; కృష్ణుడు
 వెనుదిరిగి వచ్చి సాల్వుని చంపుట; దంతవక్తవధ; విదూరథుని మరణము; కృష్ణుడు యాదవ
 సైన్యములతో మరలి ద్వారకకు వెళ్ళుట; కౌరవ పాండవుల యుద్ధము జరుగును అని
 బలరాముడు తీర్థయాత్రకు వెళ్ళుట; అక్కడ జాహ్నవీనది మున్నగు నదులందు స్నానముచేసి,
 నైమిశారణ్యమునకు వెళ్ళుట; అక్కడి ఋషులుచే పూజింపబడి దగ్గరలో ఉన్నత ఆసనముపై
 కూర్చుండి ఉన్న సూతుడు తనను చూసి లేవకపోవుటకు అలిగి బలరాముడు దర్భమొనతో
 అతనిని వధించుట; బ్రహ్మహత్యా దోషము కలిగినది అని మునులు చెప్పగా సూతుని;
 పునరుజ్జీవుని చేయుట; బలరాముడు ఇల్వలుని కొడుకు పల్వలుని చంపుట; వారి
 అనుమతిపొంది బలరాముడు ఆ సమీప తీర్థము లందు స్నానము చేసి గంగాసాగర
 సంగమమునకు వెళ్ళుట; మహేంద్ర పర్వతము చేరుట; పరశురామ దర్శనము; సప్తగోదావరిలో
 స్నానము చేయుట; ఇంకను ఉన్నట్టి తీర్థములందు స్నానము చేసి, శ్రీశైలము, వేంకటా చలములు
 దర్శించుట; వృషభాద్రి హరిక్షేత్రము సేతుబంధము రామేశ్వరములను దర్శించి తామ్రపర్ణి యందు
 జలకాలు ఆడుట; గోదానములు చేసి; మలయగిరిలో అగస్త్యుని దర్శించుట; కన్యాకుమాని
 కొలచుట; అక్కడ బ్రాహ్మణుల వలన పాండవ కౌరవుల యుద్ధమునందు సకల రాజులు

చనిపోయిరి అని, భీమ సుయోధనులు గదాయుద్ధమునకు సిద్ధపడ్డారు అని విని వారిని
 వారించుటకై బలరాముడు అక్కడకు వెళ్ళుట; అక్కడ వారిచేత పూజింపబడి వారిని వారింపలేక
 వెనుదిరిగి ద్వారకకు వెళ్ళుట; మరల నైమిశారణ్యానికి పోయి అక్కడ యాగము చేసి రేవతీదేవి
 తాను అవభృతస్నానములు చేసి ద్వారకు వచ్చుట; కుచేలోపాఖ్యానము; సూర్యగ్రహణము నందు
 కృష్ణుడు బలరాముడు పురరక్షణకు కొడుకులను నిలిపి పదహారువేల స్త్రీలతోకూడి అక్రూర
 వసుదేవ ఉగ్రసేనాది యాదవశూరులు కూడ రాగా శమంతపంచకం వెళ్ళి స్నానములు చేసి
 వసియించి ఉండుట; పాండవ కౌరవాది సకల రాజులు ఆ తీర్థమునకు వచ్చుట; కుంతీదేవి
 దుఃఖము; నందయశోదా సహితులు ఐన గోపగోపికా జనాలు వచ్చుట; కుశలప్రశ్నలు ముచ్చట్లు;
 మద్రరాకుమారి లక్షణ ద్రౌపదీదేవిల ముచ్చట్లు; పిమ్మట, సకల రాజులు శమంతపంచకమున
 స్నానములు చేసి బలరామ కృష్ణాది యాదవ శూరుల అనుమతులు తీసుకొని తమ రాజ్యముకు
 పోవుట; కృష్ణుని దర్శించుటకు మునీంద్రులు వచ్చుట; వారి అనుమతితో వసుదేవుడు యాగము
 చేయుట; నంద యశోదాది గోపికలను తమ పురమునకు పంపించి ఉగ్రసేనాది యాదవ వీరులు
 తాను కృష్ణుడు ద్వారకకు చేరుట; ఇంతకు మునుపు కంసునిచేత చనిపోయి బలి పట్టణమునందు
 ఉన్న దేవకీదేవి పుత్రులను రామకృష్ణులు యోగమాయా బలంతో తీసుకు వచ్చి ఆమెకు ఇచ్చుట;
 అర్జునుడు సుభద్రను పెండ్లాడుట; కృష్ణుడు మిథిలకు వెళ్ళుట; శ్రుతదేవ జనకుల చరిత్రలు;
 బ్రాహ్మణ ప్రశంస; శ్రుతిగీతలు; కృష్ణుడు మఱి తన నగరమునకు వచ్చుట; హరి హర బ్రహ్మదేవుల
 తారతమ్య వృత్తాంతము; కుశస్థలి విప్రుని చరిత్ర, అతని కొడుకులు చనిపోగా కృష్ణార్జునులు వారిని
 తీసుకు వచ్చి విప్రునకు ఇచ్చుట; కృష్ణుడు అర్జునునికి వీడ్కోలుచెప్పి ద్వారకకు వెళ్ళుట; అక్కడ
 మాధవుడు ఎల్ల భార్యలచేత పరివృతుడు అయి విహరించుట; యాదవ వృష్ణి భోజ అంధక
 వంశముల చరిత్రలు అనే కథలున్న దశమ స్కంధము లోని ఉత్తర భాగము.

ఓం నమో భగవతే వాసుదేవాయ!!

ఓం! ఓం! ఓం!

ఓం! శాంతిః! శాంతిః! శాంతిః!

సర్వే జనా స్సుఖినో భవతు!!